Landsnefndin fyrri
1770–1771

Den islandske Landkommission
1770–1771

DEN ISLANDSKE LANDKOMMISSION 1770–1771

I

BREVE FRA ALMUEN

REDAKTØRER

Hrefna Róbertsdóttir
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

ISLANDS
NATIONALARKIV

I samarbejde med
Rigsarkivet og Islands Historiske Forening

Reykjavík 2016

LANDSNEFNDIN FYRRI 1770–1771

I

BRÉF FRÁ ALMENNINGI

RITSTJÓRAR

Hrefna Róbertsdóttir
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

ÞJÓÐSKJALASAFN
ÍSLANDS

Í samstarfi við
Ríkisskjalasafn Danmerkur og Sögufélag

Reykjavík 2016

LANDSNEFNDIN FYRRI 1770–1771 I

Bréf frá almenningi

DEN ISLANDSKE LANDKOMMISSION 1770–1771 I

Breve fra almuen

RITSTJÓRAR · REDAKTØRER
Hrefna Róbertsdóttir og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

ÚTGEFENDUR · UDGIVERE
Þjóðskjalasafn Íslands · *Islands Nationalarkiv*
í samvinnu við · *i samarbejde med*
Sögufélag · *Islands Historiske forening*
Ríkisskjalasafn Danmerkur · *Rigsarkivet*
Reykjavík 2016

SAMRÁÐSNEFND · SAMARBEJDSUDVALG
Hrefna Róbertsdóttir: Þjóðskjalasafn Íslands · *Islands Nationalarkiv*
Helgi Skúli Kjartansson: Sögufélag · *Islands Historiske forening*
Steen Ousager: Ríkisskjalasafn Danmerkur · *Rigsarkivet*

UPPSKRIFTIR SKJALA · TRANSSKRIBERING
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

RÁÐGJÖF UM FRÁGANG FRUMTEXTA · SPROGLIG VEJLEDNING
Christina Folke Ax, Jóhannes Bjarni Sigtryggsson, Leon Jespersen

SAMLESTUR SKJALA · SAMMENLIGNING TEKST OG KILDER
Hrefna Róbertsdóttir, Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

PRÓFARKALESTUR · KORREKTURLÆSNING
Christina Folke Ax, Hrefna Róbertsdóttir,
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, Jóhannes Bjarni Sigtryggsson, Leon Jespersen

ÞÝÐINGAR ÚR ÍSLENSKU · OVERSÆTTELSER FRA ISLANDSK
Christina Folke Ax, Skjal ehf. — Pétur Rasmussen

SKÝRINGAR OG SKRÁR · FORKLARINGER OG REGISTER
Christina Folke Ax, Hrefna Róbertsdóttir,
Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

UMBROT · LAYOUT
Egill Baldursson ehf.

HÖNNUN KÁPU · OMSLAG
Kría hönnunarstofa — Eva Hrönn Guðnadóttir

KORT · KORT
Benedikt Jónsson, Björk Ingimundardóttir, Egill Baldursson

PRENTUN · TRYKNING
Ednasprint Slóveníu

© Þjóðskjalasafn Íslands, Hrefna Róbertsdóttir, Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir

Ritröð · *Serien*: ISBN 978-9979-876-25-0
I. ISBN 978-9979-876-26-7

Formáli

Þrisvar sinnum á 18. öld fólu dönsk stjórnvöld rannsóknarnefndum að kanna málefni Íslands, í öll skiptin í kjölfar harðæra og erfiðra aðstæðna. Nefndirnar höfðu það verkefni að rannsaka aðstæður á Íslandi og safna upplýsingum sem gætu orðið grundvöllur úrbóta í samfélaginu. Fyrsta rannsóknarnefndin, *Jarðabókarnefndin*, starfaði á árunum 1702–1714. Á þeim árum samdi hún jarðabók sem var sú fyrsta sem tók til allra bújarða og afbýla. Árin 1702 til 1703 lét hún taka manntal sem náði til allra íbúa. Sú heimild var tekin á lista UNESCO yfir minni heimsins, *Memory of the World* Register, árið 2013.

Hinar tvær nefndirnar hafa á Íslandi verið kallaðar *Landsnefndin fyrri 1770–1771* og *Landsnefndin síðari 1785–1787*. Báðar skildu eftir sig umfangsmikil skjalasöfn og báðar höfðu mikið að segja um hvernig mál þróuðust hér á landi í lok 18. aldar. Hún vann einstakt verk með því að safna skipulega grunnupplýsingum um landshagi og samfélag á Íslandi. Skjöl Landsnefndarinnar eru um 4200 handskrifaðar síður sem að mestu eru á dönsku. Þar er að finna skjöl og vinnugögn nefndarinnar sjálfrar, auk bréfa og greinargerða sem Íslendingar sendu nefndinni. Það sem gerir þessar heimildir einstakar eru bréf frá almenningi sem varpa ljósi á þeirra sýn á samfélagið.Í stuttu máli sagt eru þessar heimildir einstæðar og mjög mikilvægar fyrir rannsóknir á íslenskri og danskri sögu.

Skjalasafn Landsnefndarinnar var afhent Þjóðskjalasafni Íslands með skjalaskiptum milli Íslands og Danmerkur árið 1928. Þá afhentu Danir Íslendingum mikið magn skjala, einkum úr rentukammeri og danska kansellíinu, er varða sögu Íslands. Þessi höfðinglega afhending hefur allar götur síðan verið grundvöllur að rannsóknum sagnfræðinga á sögu Íslands á fyrri öldum. Sögufélag gaf út hluta af Landsnefndarskjölunum í tveimur bindum á árunum 1958 og 1961.

Árið 2012 lagði Þjóðskjalasafn Íslands fram áætlun um að halda áfram með útgáfuna með það fyrir augum að gefa út allt skjalasafnið. Áætlunin fól í sér að skjöl, sem þegar höfðu verið gefin út, yrðu endurútgefin í hinu nýja verkefni og þannig yrði allt gefið út með sömu aðferðum og skjölin gerð aðgengileg almenningi og fræðimönnum í einu lagi. Í framhaldinu var einnig ákveðið að útgáfan yrði bæði gefin út á prenti og með rafrænum hætti á netinu.

Með hliðsjón af því hversu lengi hefur verið beðið eftir því að heildarútgáfa Landsnefndarskjalanna liti dagsins ljós var ákveðið að leita samstarfs við aðra.

Lá þá beint við að snúa sér til Sögufélags og til danska Ríkisskjalasafnsins. Báðir aðilar sýndu þegar mikinn áhuga á að taka þátt í verkefninu, og er Asbjørn Hellum, ríkisskjalaverði í Danmörku, og Guðna Th. Jóhannessyni, dósent í sagnfræði og fyrrverandi forseta Sögufélags, þökkuð góð og árangursrík samvinna. Verkaskipting var ákveðin snemma árs 2014 og samkvæmt henni tekur Þjóðskjalasafn Íslands aðalábyrgð á útgáfunni og leiðir verkefnið. Í kjölfarið var samstarfsnefnd þessara aðila stofnuð. Í henni situr Hrefna Róbertsdóttir verkefnisstjóri fyrir hönd Þjóðskjalasafns, Steen Ousager, einn framkvæmdastjóra Ríkisskjalasafnsins, og Helgi Skúli Kjartansson prófessor fyrir Sögufélag.

Verkefnið er fjármagnað af samstarfsaðilunum þremur, með stuðningi frá Rannís, Letterstedtska félaginu og Augustinusar-sjóðnum, þar sem hinn síðastnefndi er aðalstyrktaraðili. Sjóðunum er þakkað þeirra mikilvæga framlag. Án þess hefði verkefnið ekki orðið að veruleika. Með því að gefa skjalasafnið út í sex binda útgáfu á dönsku og íslensku, jafnframt því að undirbúa útgáfu skjalanna á netinu, verður efnið gert aðgengilegt á þeim tveimur tungumálum sem skjölin voru skrifuð á. Áætlanir gera ráð fyrir að verkefninu ljúki á árinu 2018.

Hrefna Róbertsdóttir, doktor í sagnfræði og sviðsstjóri á Þjóðskjalasafni Íslands, átti frumkvæðið að verkefninu. Hún vinnur að því ásamt Jóhönnu Þ. Guðmundsdóttur, MA í sagnfræði og skjalaverði á Þjóðskjalasafni Íslands. Saman ritstýra þær útgáfunni. Ráðgjafar við ritstjórn danska textans eru Christina Folke Ax, doktor í sagnfræði og safnvörður við Þjóðminjasafn Danmerkur, og Leon Jespersen lic.phil. í sagnfræði og fræðimaður við Ríkisskjalasafnið í Kaupmannahöfn. Ráðgjafi við frágang íslenska textans er Jóhannes Bjarni Sigtryggsson, doktor í málfræði við Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum í Reykjavík.

Samráðsnefnd, samstarfsfólki, ráðgjöfum, umbrotsmanni, prentsmiðju og öllum öðrum sem stutt hafa verkefnið á einn eða annan veg er þakkað fyrir vönduð vinnubrögð. Að lokum er ritstjórum þakkað sérstaklega fyrir þeirra góða starf sem einkennst hefur af traustum faglegum vinnubrögðum. Von mín er að prentútgáfan og hin rafræna útgáfa á skjölum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 verði til gagns fyrir rannsóknir á Íslandi og í Danmörku og styrki samstarfið milli þessara tveggja landa.

Reykjavík, 1. desember 2015
Eiríkur G. Guðmundsson
þjóðskjalavörður

Forord

Tre gange i 1700-tallet nedsatte den danske administration kommissioner til at undersøge forholdene i Island, hver gang efter dårlige tider med vanskelige forhold. Kommissionerne havde til opgave at undersøge Islands tilstand og indsamle oplysninger, som kunne danne grundlag for forbedringer af samfundsforholdene. Den første kommission, *Jordebogkommissionen,* arbejdede i perioden 1702–1714. I disse år udarbejdede den en jordebog, hvor alle bondegårde, afbyggersteder og husmandssteder blev beskrevet for første gang. Den fik også i 1703 lavet en fuldstændig folketælling, som i 2013 kom på UNESCO's liste, Memory of the World Register.

De to andre kommissioner er i Island blevet kaldt *Den Første Landkommission 1770–1771* og *Den Sidste Landkommission 1785–1787*. Begge efterlod en del dokumenter, og begge havde betydelig indflydelse på udviklingen i Island. Førstnævnte kommissionen udførte et enestående arbejde og indsamlede systematisk vigtige og grundlæggende oplysninger om samfundsforholdende i Island. De er bevaret i kommissionens arkiv, som omfatter circa 4200 håndskrevne sider, mest på dansk, i form af arbejdspapirer samt breve og redegørelser, som islændinge sendte til kommissionen. Det, som gør disse kilder unikke, er breve fra almuefolk, som viser deres syn på samfundet. Kort sagt er disse kilder ret enestående og meget værdifulde for forskning i Islands og i Danmarks historie.

Dokumenterne blev afleveret til Islands Nationalarkiv ved udveksling af dokumenter mellem Island og Danmark i 1928. Denne generøse aflevering har dannet grundlag for en stor del af den forskning i Islands historie, som islandske historikere efterfølgende har udført. Islands Historiske Forening (*Sögufélag*) udgav dele af Landkommissionens dokumenter i to bind i 1958 og 1961. Men det var kun en lille del af kommissionens arkiv.

I 2012 lagde Islands Nationalarkiv planer om at videreføre denne kildeudgivelse med det formål at få hele Landkommissionens arkiv udgivet. Planerne rummede ideer om, at de allerede udgivne dokumenter skulle inddrages i det nye projekt og genudgives sammen med resten af kommissionens arkiv. På den måde ville alt kildematerialet blive udgivet efter de samme principper og dermed samlet stå til rådighed for de historisk interesserede borgere og forskningen. Det blev også efterfølgende besluttet, at udgivelsen både skulle publiceres i papirform og elektronisk på nettet.

Med tanke på, hvor længe man har ventet på at få Landkommissionens dokumenter udgivet, var det fornuftigt at samle kræfterne og finde samarbejdspartnere. Det var mest naturligt at henvende sig til Islands Historiske Forening og til Rigsarkivet i Danmark. Begge viste fra begyndelsen stor interesse i at deltage i projektet. Rigsarkivar Asbjørn Hellum og docent Guðni Th. Jóhannesson, forhenværende præsident for Islands Historiske Forening, takkes for et godt og effektivt samarbejde. Arbejdsfordelingen blev aftalt tidligt 2014, og ifølge den har Islands Nationalarkiv hovedansvaret for udgivelsen, lige som det leder projektet. En samarbejdsgruppe blev nedsat. I den sidder projektleder Hrefna Róbertsdóttir fra Nationalarkivet, vicedirektør Steen Ousager fra Rigsarkivet og professor Helgi Skúli Kjartansson på vegne af Islands Historiske Forening.

Projektet finansieres af samarbejdspartnerne sammen med The Icelandic Centre for Research (*Rannís*), Letterstedska föreningen og Augustinus Fonden, som har været hovedsponsor. Fondene takkes for deres bistand. Uden dem ville projektet ikke kunne gennemføres. Ved at publicere kommissionens materiale i en seksbinds udgave på dansk og islandsk samt en elektronisk udgave på nettet bliver materialet dermed udgivet på de to sprog, som det er skrevet på. Ifølge planerne færdiggøres projektet i 2018.

Initiativet til projektet tog Hrefna Róbertsdóttir, doktor i historie og arkivchef på Islands Nationalarkiv. Hun arbejder sammen med arkivar Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, MA i historie. Sammen har de ansvaret som redaktører. Rådgivere ved redigering af den danske tekst er Christina Folke Ax, PhD i historie og museumsinspektør ved Nationalmuseets enhed for Landbokultur og Søfart i Danmark, og Leon Jespersen, lic.phil. i historie og seniorforsker ved Rigsarkivet i København. Rådgiver ved redigering af den islandske tekst er Jóhannes Bjarni Sigtryggsson, PhD i grammatik ved Det Arnamagnæanske Institut for islandske studier i Reykjavík.

Samarbejdsudvalget, medarbejdere, rådgivere, grafiker, trykkeri og alle andre, som har støttet projektet på en eller anden måde, skal have stor tak for god og professionel indsats. Sidst men ikke mindst rettes en stor tak til redaktørerne for deres gode arbejde, der er kendetegnet ved stor faglighed. Mit håb er, at udgivelsen og den elektroniske tilgængeliggørelse af *Den islandske Landkommission 1770–1771* vil være til gavn for forskningen i Island og Danmark og styrke samarbejdet mellem de to lande.

Reykjavík, den 1. december 2015

Eiríkur G. Guðmundsson
nationalarkivar

Efnisyfirlit

Inngangur 21

Ritreglur 37

Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri 49

Landsnefndin fyrri og verkefni hennar 77

Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri, bréfritarar, búseta og þjóðfélagsstaða 117

Tilskipun um Landsnefnd á Íslandi 15. maí 1770 165

GULLBRINGUSÝSLA

Fyrrverandi handverksmenn við Innréttingarnar skýra frá bágindum sínum 7.1.1771. Lit. M. N° 1 171

Franz Illugason fyrrverandi vefari við Innréttingarnar lýsir aðstæðum sínum 10.1.1771. Lit. M. N° 2 174

Oddur Hjaltalín og Níels Jónsson, hreppstjórar og lögréttumenn, skrifa um úrræði til hagsbóta fyrir land og þjóð 30.3. 1771. Lit. NN 180

Fimm menn á Seltjarnarnesi skrifa um byggingu leigujarða, kjör húsmanna og fleira 30.3.1771. Lit. PP 193

Starfsmenn við Innréttingarnar fjalla um ásigkomulag vefsmiðjanna og kjör sín 2.5.1771. Lit. VV 208

Þórður Sighvatsson og Jóhann Níelsson bændur skrifa um hreppstjórn og tolla 11.5.1771. Lit. YY. N° 3 221

Hreppstjórar og bændur á Álftanesi kvarta yfir versluninni í Hafnarfirði 1.2.1771. Lit. CC 227

Hreppstjórar og bændur í Hafnahreppi skýra frá hag hreppsins 12.7.1771. Lit. Jj. N° 3[a] 245

Hreppstjórar og bændur í Grindavík skrifa um kjör sín 6.5. 1771. Lit. Cc. N° 2[a] 251

Hjábúðarmenn í Grindavík skrifa um kjör sín 10.5.1771. Lit. Cc. N° 2[b] 261

Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson, hjáleigubændur í Krýsuvík, kvarta yfir kjörum sínum 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[a] 264

Hjáleigumenn í Krýsuvík skrifa um kjör sín 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[b] 270

„Íslands vesalingar“ skrifa um rétt sinn og stöðu í þjóðfélaginu 12.2.1771. Lit. Ss. N° 1 274

KJÓSARSÝSLA

Hreppstjórar í Mosfellssveit skrifa um hag sveitarinnar 7.5.1771. Lit. XX. N° 5 285

Kotungar á Kjalarnesi kvarta undan skipsáróðri og leigukúgildum 25.6.1771. [Lit. Jj. N° 3b] 302

Hreppstjórar í Kjósarhreppi skrifa um hag sveitarinnar 15.5. 1771. Lit. Aa. N° 5 304

BORGARFJARÐARSÝSLA

Bændur og hjáleigumenn á Akranesi skrifa um mannslán 11.10.1770. Lit. L 315

Hans J. Klingenberg á Krossi á Akranesi skrifar um réttarfar 9.4.1771. Lit. XX. N° 3 318

Hreppstjórar á Akranesi skrifa um sveitarþyngsli 11.5.1771. Lit. XX. N° 4 321

HÚNAVATNSSÝSLA

Einar Magnússon, umboðsmaður Miðfjarðarjarða, ritar álitsgerð um viðreisn landsins [án dags. 1771]. Lit. AA. N° 1 . . . 327

Ólafur Jónsson og Bjarni Guðbrandsson, hreppstjórar í Miðfirði, rita greinargerð sem þeir nefna „Íslands skaði og viðrétting“ [án dags. 1771]. Lit. AA. N° 2 361

Hreppstjórar og bændur í Vatnsdal skrifa um dauð leigukúgildi og bág kjör sín 5.5.1771. Lit. Oo. N° 4 381

Óundirritað bréf úr Vatnsdal um kjör fátækra bænda 16.6. 1771. Lit. Oo. N° 2 386

Sveinbjörn Þorláksson, bóndi á Gilá í Vatnsdal, skrifar um dauð leigukúgildi og erfiðleika sína vegna þess 30.3.1771. Lit. Oo. N° 3 393

Sigurður Þorláksson, hreppstjóri á Gunnsteinsstöðum í Langadal, fjallar um viðreisn landsins 25.6.1771. [Lit. Oo. N° 6] . 397

Guðmundur Jónsson, hreppstjóri á Spákonufelli, skrifar um bág kjör sín 1.6.1771. Lit. Oo. N° 5[a] 402

Guðmundur Björnsson, hreppstjóri í Höfnum á Skaga, kvartar yfir skipsáróðri 13.6.1771. Lit. Oo. N° 5[b] 405

„Konungsundirsátar“ í Húnavatnssýslu skrifa um fjárpestina, dauð kúgildi og fleira 26.6.1771. Lit. Rr. N° 13 410

SKAGAFJARÐARSÝSLA

Hreppstjórar í Skefilsstaðahreppi skýra frá hag sveitarinnar 4.5.1771. Lit. Pp. N° 3 415

Hreppstjórar í Sauðárhreppi rita álitsgerð um viðreisn landsins 10.4.1771. Lit. ZZ. N° 8 419

Laust blað um gjaftolla sem liggur með álitsgerð hreppstjóra Sauðárhepps. 435

Hreppstjórar og bændur í Reynistaðarhreppi skrifa um fátækt sína 4.6.1771. Lit. Pp. N° 5 436

Hreppstjórar í Seyluhreppi skrifa um hag sveitarinnar 15.4. 1771. Lit. ZZ. N° 6 439

Hreppstjórar og bændur í Lýtingsstaðahreppi skrifa um verslun 23.5.1771. Lit. Pp. N° 6 450

Þorleifur Claus Brynjólfsson, hreppstjóri í Akrahreppi, ritar álitsgerð um viðreisn landsins 14.3.1771. Lit. ZZ. N° 9 456

Laust blað um laun hreppstjóra sem liggur með álitsgerð hreppstjóra Akrahrepps 471

Laust blað um gjaftolla sem liggur með álitsgerð hreppstjóra Akrahrepps 472

Jón Ólafsson, hreppstjóri í Réttarholti, skýrir frá högum sínum 23.4.1771. Lit. ZZ. N° 4 476

Illugi Jónsson, bóndi á Bjarnastöðum, skýrir frá högum sínum 20.4.1771. Lit. ZZ. N° 3 480
Hreppstjórar og bændur í Hegranesi skýra frá högum sínum 8.4.1771. Lit. Pp. N° 2 483
Hreppstjórar og bændur í Viðvíkursveit fjalla um kjör sín 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 2 489
Óundirritað bréf af Höfðaströnd um hag íbúanna 17.5.1771. Lit. Pp. N° 4 498
Hreppstjórar og bændur í Sléttuhlíð fjalla um leiðir til viðreisnar hreppnum 26.3.1771. Lit. Pp. N° 7 505
Hreppstjórar og bændur í Fljótum skrifa um hag sveitarinnar 20.4.1771. Lit. Pp. N° 8 512

EYJAFJARÐARSÝSLA

Bjarni Jónsson og Eiríkur Hallgrímsson, hreppstjórar í Skriðuhreppi, senda tillögur til úrbóta 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 5 . . . 523
Jón Jónsson, bóndi á Efstalandi í Öxnadal, skýrir frá hag alþýðu og fátækt [án dags.] 1771. Lit. ZZ. N° 7 527
Hreppstjórar í Saurbæjarhreppi skrifa um mál sveitarinnar og koma með tillögur til úrbóta 29.6.1771. Lit. Qq. N° 3 535
Fjórir bændur í Saurbæjarhreppi skrifa um kúgildaþunga, landskuldir og fleira 18.6.1771. Lit. Qq. N° 4 540

ÞINGEYJARSÝSLA

Hreppstjórar og bændur á Svalbarðsströnd skrifa um leiðir til að styrkja fátækan almúga 25.5.1771. Lit. Rr. N° 9 547
Hreppstjórar í Grýtubakkahreppi senda úrbótatillögur 21.6. 1771. Lit. Rr. N° 8 550
Hreppstjórar og bændur í Hálshreppi senda tillögur sínar 29.6.1771. Lit. Rr. N° 7 553
Sigurður Oddsson og Tómas Jónsson, hreppstjórar í Bárðardal, skrifa um hag bænda 28.6.1771. Lit. Rr. N° 12 557
Hreppstjórar og bændur í Reykjadalshreppi skrifa um fátækt landsins 28.5.1771. Lit. Rr. N° 1 559
Jón Jónsson og Guðmundur Guðmundsson bændur í Aðaldal

fjalla um leiðir til úrbóta fyrir land og þjóð 7.6.1771. Lit. Rr. N° 2 565

Hreppstjórar í Mývatnssveit senda viðreisnartillögur 20.6. 1771. Lit. Rr. N° 10 568

Hreppstjórar og bændur í Húsavíkurhreppi senda viðreisnartillögur 25.6.1771. Lit. Rr. N° 3 571

Páll Arngrímsson og Grímur Stefánsson, hreppstjórar í Keldu-neshreppi, skýra frá sveitarþyngslum 14.6.1771. Lit. Rr. N° 5 575

Hreppstjórar í Presthólaþingi fjalla um leiðir til viðreisnar sveitinni 12.6.1771. Lit. Rr. N° 11 578

Hreppstjórar í Svalbarðshreppi senda tillögur sínar 16.6. 1771. Lit. Rr. N° 6 580

Hreppstjórar í Sauðanesþingsókn senda úrbótatillögur 17.6. 1771. Lit. Rr. N° 4 582

RANGÁRVALLASÝSLA

Bjarni Högnason, bóndi á Tjörnum við Eyjafjöll, sendir tillögur til viðreisnar landinu 3.12.1770. Lit. T. N° 2 587

Hreppstjórar og bændur í Landeyjum skrifa um fjárpestina, miklar skuldir og fleira sem hrjáir þá 23.5.1771. Lit. Gg. N° 5 590

Hreppstjórar og bændur í Fljótshlíð skrifa um leigukúgildi, fjárpestina og fleira sem hrjáir þá 22.5.1771. Lit. Gg. N° 6 598

Fylgiskjal með bréfi lit. Gg. N° 6. — Byggingarbréf fyrir Þverá í Fljótshlíð 22.12.1769 604

Fylgiskjal með bréfi lit. Gg. N° 6. — Byggingarbréf fyrir Arngeirsstöðum í Fljótshlíð 16.10.1770 606

ÁRNESSÝSLA

Hreppstjórar og bændur á jörðum Gaulverjabæjar- og Skálholtskirkna skrifa um kjör sín 1.5.1771. Lit. ZZ. N° 11[a] . 613

Bændur og hjáleigumenn á jörðum Gaulverjabæjarkirkju skrifa um kjör sín 3.6.1771. Lit. ZZ. N° 11[b] 619

Hreppstjórar og bændur í Stokkseyrarhreppi skrifa um skuldir sínar og bág kjör 8.7.1771. Lit. Hh. N° 4 625

Laust blað um leigukúgildi sem fylgir bréfi Stokkseyringa 630

Hjáleigubændur Stóru-Háeyrar á Eyrarbakka skýra frá högum sínum 18.5.1771. Lit. Cc. N° 1 631

Hreppstjórar og bændur í Sandvíkurhreppi skrifa um bágindi sveitarinnar 25.5.1771. Lit. Dd 635

Hreppstjórar og bændur í Hraungerðishreppi kvarta yfir leigukúgildum og slæmum kjörum 29.5.1771. Lit. Hh. N° 3 640

Hreppstjórar og bændur í Villingaholtshreppi skrifa um hag sveitarinnar 17.6.1771. Lit. Hh. N° 5 644

Hreppstjórar og bændur á Skeiðum skrifa um fjársýkina og bág kjör sín 22.5.1771. Lit. Ee. N° 2[a] 648

Hreppstjórar og bændur í Grímsnesi skrifa um bágindi sveitarinnar 25.5.1771. Lit. Ee. N° 2[b] 652

Hreppstjórar og bændur í Biskupstungum og Hreppum skrifa um skemmdir á jörðum og jarðaafgjöld [án dags.] 1771. Lit. YY. N° 2 658

Hreppstjórar og bændur í Ölfushreppi skýra frá hvað helst hafi orðið þeim til skaða 13.5.1771. Lit. Ee. N° 1 662

Ásgeir Jónsson og Beinteinn Ingimundarson, lögréttumenn í Þorlákshöfn, skýra frá hvað jörðin sé af sér gengin 15.5.1771. Lit. Ee. N° 3 667

ÓSTAÐSETT BRÉF

„Íslands fátæklingar“ skýra frá kjörum sínum 16.4.1771. Lit. SS 675

Óundirritað bréf þar sem óskað er eftir afnámi ýmissa tolla og kvaða [án dags. 1771]. Lit. Ss. N° 2 683

SKRÁR

Heimildir 693

Skammstafanaskrá 696

Hugtök og orðskýringar 700

Efnisorð 710

Mannanafnaskrá 724

Staðanafnaskrá 752

Útgefendur og greinahöfundar 763

Indhold

Indledning 29

Skrive- og redigeringsregler 42

Register over Landkommissionens arkiv 49

Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde 96

Landkommissionens arkiv, brevskriverne, hjemsted og sociale status 140

Forordning om en Landkommission på Island 15. maj 1770 . . . 167

GULLBRINGUSYSSEL

Forhenværende håndværkere ved De Nye Indretninger beretter om deres trange kår 7.1.1771. Lit. M. N° 1 171

Franz Illugason forhenværende væver ved De Nye Indretninger beskriver sine forhold 10.1.1771. Lit. M. N° 2 174

Oddur Hjaltalín og Níels Jónsson, repstyrere og lovrettemænd kommer med forslag til forbedring af kår for land og folk 30.3.1771. Lit. NN 180

Fem mænd på Seltjarnarnes skriver om fæste på lejejorder, husmændenes kår med mere 30.3.1771. Lit. PP 193

Ansatte ved De Nye Indretninger behandler væveriernes tilstand og deres egne kår 2.5.1771. Lit. VV 208

Bønderne Þórður Sighvatsson og Jóhann Níelsson skriver om repstyrerhvervet og afgifter 11.5.1771. Lit. YY. N° 3 . . . 221

Repstyrere og bønder på Álftanes klager over handelen i Hafnarfjörður 1.2.1771. Lit. CC 227

Repstyrere og bønder i Hafnarep redegør for reppens tilstand 12.7.1771. Lit. Jj. N° 3[a] 245

Repstyrere og bønder i Grindavík skriver om deres kår 6.5. 1771. Lit. Cc. N° 2[a] 251

Opsiddere i Grindavík skriver om deres kår 10.5.1771. Lit. Cc. N° 2[b] 261

Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson, afbyggere på Krýsuvík, klager over deres kår 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[a] . . 264

Afbyggere på Krýsuvík skriver om deres kår 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[b] 270

"Islands stakler" skriver om deres rettigheder og stilling i samfundet 12.2.1771. Lit. Ss. N° 1 274

KJÓSARSYSSEL

Repstyrere i Mosfellssveit skriver om områdets tilstand 7.5. 1771. Lit. XX. N° 5 285

Bolsmænd på Kjalarnes klager over hoveri på båd og lejekogilder 25.6.1771. [Lit. Jj. N° 3b] 302

Repstyrere i Kjósarrep skriver om områdets tilstand 15.5. 1771. Lit. Aa. N° 5 304

BORGARFJARÐARSYSSEL

Bønder og afbyggere på Akranes skriver om hoveri på båd 11.10.1770. Lit. L 315

Hans J. Klingenberg på Kross på Akranes skriver om retsvæsenet 9.4.1771. Lit. XX. N° 3 318

Repstyrere på Akranes skriver om byrder fra fattigvæsenet 11.5.1771. Lit. XX. N° 4 321

HÚNAVATNSSYSSEL

Einar Magnússon, kongens ombudsmand for Miðfjarðarjarðir, skriver beretning om genrejsning af landet [uden dato 1771]. Lit. AA. N° 1 327

Ólafur Jónsson og Bjarni Guðbrandsson, repstyrere i Miðfjörður, skriver en redegørelse for det, de benævner "Islands skade og oprejsning" [uden dato. 1771]. Lit. AA. N° 2 361

Repstyrere og bønder i Vatnsdalur skriver om døde lejekogilder og deres egne ringe kår 5.5.1771. Lit. Oo. N° 4 . . . 381

Brev uden underskrift fra Vatnsdalur om fattige bønders vilkår 16.6.1771. Lit. Oo. N° 2 386

Sveinbjörn Þorláksson, bonde på Gilá i Vatnsdalur, skriver om døde lejekogilder og sine vanskeligheder af den grund 30.3.1771. Lit. Oo. N° 3 393

Sigurður Þorláksson, repstyrer på Gunnsteinsstaðir i Langidalur, skriver om landets genrejsning 25.6.1771. [Lit. Oo. N° 6] 397

Guðmundur Jónsson, repstyrer på Spákonufell, skriver om sine hårde kår 1.6.1771. Lit. Oo. N° 5[a] 402

Guðmundur Björnsson, repstyrer i Hafnir på Skagi, klager over hoveri på båd 13.6.1771. Lit. Oo. N° 5[b] 405

"Kongens undersåtter" i Húnavatnssyssel skriver om fårepesten, døde lejekogilder med mere 26.6.1771. Lit. Rr. N° 13 410

SKAGAFJARÐARSÝSLA

Repstyrere i Skefilsstaðarep beskriver egnens tilstand 4.5. 1771. Lit. Pp. N° 3 415

Repstyrere i Sauðárrep skriver en redegørelse om genrejsning af landet 10.4.1771. Lit. ZZ. N° 8 419

Løs side om gavetold, som ligger sammen med redegørelsen fra repstyrerne i Sauðárrep 435

Repstyrere og bønder i Reynistaðarrep skriver om deres fattigdom 4.6.1771. Lit. Pp. N° 5 436

Repstyrere i Seylurep skriver om områdets tilstand 15.4.1771 Lit. ZZ. N° 6 439

Repstyrere og bønder i Lýtingsstaðarep skriver om handelen 23.5.1771. Lit. Pp. N° 6 450

Þorleifur Claus Brynjólfsson, repstyrer i Akrarep, skriver et forslag om genrejsning af landet 14.3.1771. Lit. ZZ. N° 9 456

Løs side om repstyrernes løn, som ligger sammen med forslaget fra repstyrerne i Akrarep 471

Løs side om gavetold, som ligger sammen med forslaget fra repstyrerne i Akrarep 472

Jón Ólafsson, repstyrer i Réttarholt, beskriver sine forhold 23.4.1771. Lit. ZZ. N° 4 476

Illugi Jónsson, bonde på Bjarnastaðir, beskriver sine forhold 20.4.1771. Lit. ZZ. N° 3 480

Repstyrere og bønder på Hegranes beskriver deres forhold 8.4.1771. Lit. Pp. N° 2 483

Repstyrere og bønder i Viðvíkursveit redegør for deres forhold 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 2 489

Brev uden underskrift fra Höfðastrand om beboernes forhold 17.5.1771. Lit. Pp. N° 4 498

Repstyrere og bønder i Sléttuhlíð drøfter muligheder for genrejsning af reppen 26.3.1771. Lit. Pp. N° 7 505

Repstyrere og bønder i Fljót skriver om egnenes tilstand 20.4. 1771. Lit. Pp. N° 8 512

EYJAFJARÐARSYSSEL

Bjarni Jónsson og Eiríkur Hallgrímsson, repstyrere i Skriðurep, sender forslag til forbedringer 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 5 . . 523

Jón Jónsson, bonde på Efstaland i Öxnadalur, beretter om almuens tilstand og fattigdom [uden dato] 1771. Lit. ZZ. N° 7 527

Repstyrere i Saurbæjarrep skriver om områdets forhold og fremsætter forslag til udbedringer 29.6.1771. Lit. Qq. N° 3 535

Fire bønder i Saurbæjarrep skriver om byrder fra kogilder, landskyld og andet 18.6.1771. Lit. Qq. N° 4 540

ÞINGEYJARSYSSEL

Repstyrere og bønder på Svalbarðsstrand skriver om veje til at støtte den fattige almue 25.5.1771. Lit. Rr. N° 9 547

Repstyrere i Grýtubakkarep sender forslag til forbedringer 21.6.1771. Lit. Rr. N° 8 550

Repstyrere og bønder i Hálsrep sender forslag til forbedringer 29.6.1771. Lit. Rr. N° 7 553

Sigurður Oddsson og Tómas Jónsson, repstyrere i Bárðardalur, skriver om bøndernes kår 28.6.1771. Lit. Rr. N° 12 . 557

Repstyrere og bønder i Reykjadalsrep skriver om landets fattigdom 28.5.1771. Lit. Rr. N° 1 559

Jón Jónsson og Guðmundur Guðmundsson, bønder i Aðal-

dalur, beretter om veje til forbedringer for land og folk 7.6. 1771. Lit. Rr. N° 2 565

Repstyrere i Mývatnssveit sender genrejsningsforslag 20.6. 1771. Lit. Rr. N° 10 568

Repstyrere og bønder i Húsavíkurrep sender genrejsningsforslag 25.6.1771. Lit. Rr. N° 3 571

Páll Arngrímsson og Grímur Stefánsson, repstyrere i Keldunesrep, forklarer om byrder fra fattigvæsenet 14.6.1771. Lit. Rr. N° 5 575

Repstyrere i Presthólatingsogn beretter om veje til at genrejse området 12.6.1771. Lit. Rr. N° 11 578

Repstyrere i Svalbarðsrep sender forslag til forbedringer 16.6.1771. Lit. Rr. N° 6 580

Repstyrere i Sauðanestingsogn sender forslag til forbedringer 17.6.1771. Lit. Rr. N° 4 582

RANGÁRVALLASYSSEL

Bjarni Högnason, bonde på Tjarnir ved Eyjafjöll, sender forslag til genrejsning af landet 3.12.1770. Lit. T. N° 2 587

Repstyrere og bønder fra Landeyjar skriver om fårepesten, stor gæld og andet, der plager dem 23.5.1771. Lit. Gg. N° 5 590

Repstyrere og bønder fra Fljótshlíð skriver om lejekogilder, fårepesten og andet, som plager dem 22.5.1771. Lit. Gg. N° 6 598

Bilag med brev lit. Gg. N° 6. — Fæstebrev for Þverá i Fljótshlíð 22.12.1769 604

Bilag med brev lit. Gg. N° 6. — Fæstebrev for Arngeirsstaðir i Fljótshlíð 16.10.1770 606

ÁRNESSYSSEL

Repstyrere og bønder på jorderne under Gaulverjabæjarkirke og Skálholtskirke skriver om deres kår 1.5.1771. Lit. ZZ. N° 11[a] 613

Bønder og afbyggere på jorderne under Gaulverjabæjarkirke skriver om deres kår 3.6.1771. Lit. ZZ. N° 11[b] 619

Repstyrere og bønder i Stokkseyrarrep skriver om deres gæld og ringe kår 8.7.1771. Lit. Hh. N° 4 625

Løs side om lejekogilder som bilag til brevet fra indbyggerne i Stokkseyri 630

Afbyggere på jorden Stóra-Háeyri på Eyrarbakki beretter om deres forhold 18.5.1771. Lit. Cc. N° 1 631

Repstyrere og bønder i Sandvíkurrep skriver om områdets trange kår 25.5.1771. Lit. Dd 635

Repstyrere og bønder i Hraungerðisrep klager over lejekogilder og ringe kår 29.5.1771. Lit. Hh. N° 3 640

Repstyrere og bønder i Villingaholtsrep skriver om egnens tilstand 17.6.1771. Lit. Hh. N° 5 644

Repstyrere og bønder på Skeið skriver om fåresygen og deres trange kår 22.5.1771. Lit. Ee. N° 2[a] 648

Repstyrere og bønder i Grímsnes skriver om områdets trange kår 25.5.1771. Lit. Ee. N° 2[b] 652

Repstyrere og bønder i Biskupstungur og Hreppar skriver om ødelæggelser på jorderne og jordafgifter [uden dato] 1771. Lit. YY. N° 2 658

Repstyrere og bønder i Ölfusrep skriver om, hvad der især er kommet dem til skade 13.5.1771. Lit. Ee. N° 1 662

Ásgeir Jónsson og Beinteinn Ingimundarson, lovrettemænd i Þorlákshöfn, forklarer, hvordan jorden er forringet 15.5. 1771. Lit. Ee. N° 3 667

BREVE UDEN STEDANGIVELSE

"Islands fattige" fortæller om deres kår 16.4.1771. Lit. SS . . 675

Brev uden underskrift hvor man ønsker afskaffelse af forskellige afgifter og hoveri [uden dato 1771]. Lit. Ss. N° 2 683

REGISTER

Kilder 693

Register over forkortelser 696

Ord- og begrebsforklaringer 704

Emneord 717

Personregister 724

Stednavneregister 752

Udgivere og forfattere til artikler 763

Inngangur

Fyrir meira en hálfri öld hófst löng vegferð, vinna við að gefa út skjöl Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771, þegar Bergsteinn Jónsson síðar prófessor í sagnfræði við Háskóla Íslands bjó bréf frá nefndinni og nokkurra embættismanna til útgáfu á vegum Sögufélags. Út komu tvö bindi, hið fyrra árið 1958 og síðara 1961. Undirbúningur hélt áfram að útgáfu bréfa embættismanna, en óráðið var þá hversu mikinn hluta safnsins ætti að gefa út. Nokkrar atlögur voru síðar gerðar á vegum félagsins að frekari uppskriftum, en því verki lauk ekki. Hér er hafist handa að nýju og stendur til að gefa út heildarsafn skjala Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771, bréf og skýrslur frá almenningi, prestum, sýslumönnum, lögmönnum og öðrum embættismönnum veraldlegrar og andlegrar stéttar, auk allra gagna Landsnefndarinnar sjálfrar. Unnið hefur verið að undirbúningi þessa verks frá árinu 2012 og gefur Þjóðskjalasafn Íslands bréfin út í samstarfi við Ríkisskjalasafnið í Danmörku og Sögufélag. Bréf sem áður höfðu verið gefin út verða endurútgefin í heildarsafninu.

SÖGULEGT GILDI

Í skjalasafni Landsnefndarinnar fyrri eru í heild um 4200 handritaðar síður, bréf, skýrslur og álit. Embættismenn landsins fengu sértækar spurningar, sem óskað var svara við, um allar hliðar samfélagsins á Íslandi, svo sem um fólksfjölda, kirkjuna, heilbrigðismál, verslun, handverk, landbúnað, sjávarútveg, samgöngur og margt fleira. Að auki var almenningur hvattur til að senda nefndinni sína sýn á landsins gagn og nauðsynjar að ógleymdum eigin aðstæðum.[1] Skjöl Landsnefndarinnar varpa ljósi bæði á sögu Íslands og Danmerkur og gefa einstæða

[1] Sjá grein Jóhönnu Þ. Guðmundsdóttur hér í ritinu: „Landsnefndin fyrri og verkefni hennar“, s. 80–89.

innsýn í landshætti um 1770. Dönskum stjórnvöldum þótti brýn ástæða til að útvega ítarlegar upplýsingar frá fleirum en embættismönnum til að fá glögga mynd af ástandi landsins.[1]

Útgáfan á skjölum Landsnefndarinnar fyrri getur því orðið mikilvæg fyrir rannsóknir, bæði í dönsku og íslensku samhengi. Áður hafa aðeins um 15% safnsins verið gefin út. Með heildarútgáfu skjalanna verður varpað ljósi á sýn allra bréfritara sem sendu skoðanir sínar til nefndarinnar, en ekki síður á starf Landsnefndarinnar sjálfrar. Hér eru birtar fundargerðir nefndarinnar, skýrslur, bréf og tillögur að reglugerðum og lögum, að ógleymdum öllum vinnugögnum hennar. Þessi skjöl varpa áhugaverðu ljósi á stjórnsýslu einveldisins í lok 18. aldar og á stöðu Íslands innan konungsríkisins.

Margt af því sem Landsnefndin fjallaði um er áhugavert, en það mikilvægasta er þó kannski að í skjölunum er að finna upplýsingar og dæmi víða að af landinu sem dýpka myndina af tímabilinu og aðstæðum í konungsríkinu. Á síðustu árum hafa fræðimenn líka beint sjónum sínum að fyrirbærum sem varpa ljósi á yfirþjóðleg tengsl milli svæða og landa, innan nýlenduríkja þessa tíma. Í þessu samhengi eru vinnugögn Landsnefndarinnar mikilvæg, bæði fyrir Danmörku og Ísland. Heimildirnar sýna ekki aðeins þversnið af ástandinu á Íslandi, heldur líka af því hvernig stjórnvöld í Danmörku reyndu að stýra sínu samsetta og víðfeðma ríki úr fjarlægð. Bréfin eru auk þess áhugaverðar heimildir fyrir málfræðinga, bæði vegna þess að þau gefa innsýn inn í tungumál almennings og embættismanna á fyrri tíð, og hvernig þeir Íslendingar sem þýddu eða skrifuðu á dönsku fóru að því að túlka eigin samtíma yfir á tungumál stjórnsýslunnar.

Þessar heimildir eru einstæðar í alþjóðlegu samhengi, þar sem ákveðið þversnið af íbúunum, þar með talinn almenningur, fékk tækifæri til að skýra út sínar eigin aðstæður og hvernig þeir vildu að hlutirnir breyttust. Alls skrifaði 631 maður undir bréf með nafni sínu, sem er um eitt og hálft prósent landsmanna á þessum tíma. Af þeim voru meira en 400 úr hópi almennings, þó svo að oft hafi margir skrifað saman undir bréf. Að auki bárust bréf frá flestöllum veraldlegum og kirkjulegum embættismönnum. Konur voru þó engar á meðal bréfrit-

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge — ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 108–114.

ara.[1] Heildarfjöldi bréfa og skýrslna er 183. Auk þessara bréfa eru ítarleg gögn frá Landsnefndinni sjálfri sem hún vann, skýrslur sem fóru til konungs, og álit sem í sumum tilfellum leiddu til nýrra reglugerða og laga. Að lokum stóð nefndin að því að samin yrði ný landsaga- eða lögreglutilskipun fyrir Ísland og leitaði eftir áliti embættismanna á henni, sem og á hugmyndum um möguleikann á að aflétta einokun á Íslandi og taka upp frjálsa verslun út frá hugmyndum landfógetans þar um.

ÚTGÁFUSAGA OG GRUNNHUGMYND

Hugmyndin að baki þessari útgáfu er að allt skjalasafnið verði gert aðgengilegt, bæði innsend gögn til Landsnefndarinnar sem og það efni sem nefndin sjálf vann, formlegar greinargerðir og vinnugögn. Þegar útgefin skjöl verða endurútgefin í þessari útgáfu verða þau lesin saman að nýju við frumskjölin. Bækurnar verða sex talsins, auk vefbirtingar ljósmynda af frumskjölunum og uppskrifta þeirra.

Í fyrsta bindi eru bréf frá almenningi og í því næsta verða bréf presta og prófasta. Þriðja og fjórða bindið innihalda bréf sýslumanna, lögmanna, landlæknis og fleiri embættismanna auk veraldlegra og kirkjulegra háembættismanna. Í fimmta bindi verða formleg bréf, fundargerðir og skýrslur Landsnefndarinnar sjálfrar. Þessar uppskriftir liggja allar fyrir í frumuppskriftum. Sjötta bindið tengist einnig Landsnefndinni, en þar verða vinnugögn hennar, útdrættir og uppköst birt, en vinna við þau er ekki hafin. Fræðsluvefur með sögulegum upplýsingum um nefndina og sögulegt samhengi hennar verður búinn til, bæði á íslensku og á dönsku.

Fyrstu skjölin úr safni Landsnefndarinnar fyrri sem komu á prent birtust undir lok fimmta áratugar 20. aldar. Það var annars vegar greinargerð séra Þorsteins Péturssonar á Staðarbakka í Húnavatnssýslu sem birtist í sjálfsævisögu hans sem kom út árið 1947.[2] Hins vegar var það bréf sem undirritað var af Íslands fátæklingum og Þorkell Jóhannesson prófessor birti í *Andvara* árið 1948.[3] Sögufélagið hóf skipulega

[1] Sjá nánar grein Jóhönnu Þ. Guðmundsdóttur hér aftar: „Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri, bréfritarar, búseta og þjóðfélagsstaða“, s. 125–133.

[2] Þorsteinn Pétursson, *Sjálfsævisaga síra Þorsteins Péturssonar á Staðarbakka*. Haraldur Sigurðsson bjó til prentunar. Reykjavík 1947, s. 351–357.

[3] „Verkalýðsmál á Íslandi á ofanverðri 18. öld.“ Þorkell Jóhannesson bjó til pr. *Andvari. Tímarit Hins íslenzka Þjóðvinafélags*. 73 (1948), s. 87–91.

vinnu á sjötta áratugnum við uppskriftir og útgáfu á formlegum bréfum frá nefndinni ásamt skrifum háembættismanna og nokkurra sýslumanna. Bergsteinn Jónsson sá um þá útgáfu, en þegar Sögufélag tók upp þráðinn á níunda og tíunda áratugnum komu Árni Böðvarsson, Már Jónsson og Helgi Skúli Kjartansson að verkinu. Lá þá orðið fyrir annað eins af efni í frumuppskriftum eins og gefið hafði verið út áður. Í tengslum við þessa útgáfu hefur Sögufélag lagt sínar uppskriftir til verksins til frekari úrvinnslu. Vísindasjóður Íslands studdi Sögufélag við þessa vinnu á sínum tíma.[1]

Á árunum 2012–2014 fór verkefni tengt Landsnefndarskjölunum af stað að nýju í tengslum við rannsóknarverkefni Hrefnu Róbertsdóttur um þéttbýlishverfi og byggðamenningu á Íslandi á árnýöld. Það verkefni var bæði styrkt af Þjóðskjalasafni Íslands og Rannís.[2] Því tengt var að búa hluta af skjölum Landsnefndarinnar til prentunar. Kom Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir þá til liðs við verkefnið og skrifaði á þeim þremur árum upp um helming skjalasafnsins eða ríflega 2000 síður af skjölum.

Þessar uppskriftir síðustu ára auk uppskrifta af skjölum frá Sögufélaginu eru stór hluti þess sem gefið verður út, og fyllir fimm af sex áætluðum bindum. Meginhluti frumskjalanna er á dönsku, eða um 85% safnsins. Flest bréfin sem bárust nefndinni voru skrifuð á dönsku, auk þess sem öll gögn nefndarinnar eru á dönsku. Þetta á þó ekki við um bréf frá almenningi og prestum. Flestir úr þeim hópi skrifuðu á íslensku. Meira en helmingur þeirra bréfa voru þýdd jafnóðum yfir á dönsku á vegum Landsnefndarinnar og liggja því fyrir í frumriti í tveimur útgáfum. Bréfin sem eingöngu voru til á íslensku, hafa nú verið þýdd fyrir þessa útgáfu yfir á nútímadönsku. Með þessu verður heildarskjalasafnið allt aðgengilegt á dönsku.

Titilsíður, inngangar, fræðilegar greinar, orðskýringar og skrár, verða einnig birt á dönsku og íslensku. Bréf á íslensku koma eingöngu

[1] Hrefna Róbertsdóttir, „Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787“. *4. íslenska söguþingið 7.–10. júní 2012*. Reykjavík 2013. s. 9–12. *Vef*. http://hdl.handle.net/1946/15279

[2] Sjá upplýsingar um verkefnið á vef Ranníss: *Þéttbýlishverfi og byggðamenning á Íslandi á árnýöld*. Nr. 120679041 2012–2014. http://rannis.rhi.hi.is/AllocatedFunds/meirasida.php?a=rsj&b=120679041

fyrir í fyrstu tveimur bindunum, sem innihalda bréf frá almenningi og prestum, en öll skjöl frá embættismönnum og Landsnefndinni sjálfri, sem birt verða í seinni fjórum bindunum, eru eingöngu á dönsku. Ákveðið var að kalla nefndina sjálfa *den islandske Landkommission 1770–1771* á dönsku, til aðgreiningar frá öðrum nefndum í danska ríkinu á þessum tíma.[1] Myndir af skjölum úr safninu verða birtar í hverju bindi til að lesendur fái tilfinningu fyrir frumskjölunum. Vonandi eiga þessar heimildir eftir að stuðla enn frekar að auknum rannsóknum á tímabilinu og varpa nýju ljósi á 18. öldina.

BRÉF ALMENNINGS Í FYRSTA BINDI

Í fyrsta bindi útgáfunnar, sem hér kemur fyrir sjónir manna, eru birt bréf til Landsnefndarinnar frá almenningi. Í efnisyfirliti, sem bæði er á dönsku og íslensku, er að finna lista yfir öll bréfin. Þau eru samtals 74 talsins. Bréfunum er raðað í landfræðilega röð og er skipt í kafla eftir sýslum. Mörg bréfanna eiga sér töluverða efnislega samsvörun eftir landsvæðum. Það þótti því heppilegra að raða þeim svo, fremur en í tímaröð eða eftir auðkennisnúmeri í skjalaskrá Landsnefndarinnar. Byrjað er í Gullbringusýslu þar sem nefndarmenn höfðu aðsetur og haldið vestur og norður um land, síðan austur og suður fyrir og endað í Árnessýslu. Engin bréf bárust frá almenningi á Vestfjörðum né Austurlandi. Í lokin koma tvö bréf sem ekki hefur tekist að staðsetja með vissu. Innan hverrar sýslu er bréfunum raðað landfræðilega eins og framast var kostur. Kort af hverri sýslu eru birt við upphaf bréfa úr hverri sýslu um sig. Þar eru merktir inn hreppar og hreppamörk eins og þau voru í upphafi 18. aldar og er þar byggt á athugunum Bjarkar Ingimundardóttur sagnfræðings. Benedikt Jónsson útbjó grunnkortin eftir markalínum Bjarkar og Egill Baldursson hannaði útlit þeirra í bókinni.

Hvert bréf fær sína eigin kaflafyrirsögn, bæði á íslensku og dönsku, sem er lýsandi fyrir efni bréfsins og stöðu bréfritara. Dagsetning bréfs kemur fram í fyrirsögn ásamt svonefndu litranúmeri. Númeraraðirnar eru þrenns konar: Lit. A–Z, lit. AA–ZZ og lit. Aa–Zz, og lýsir innra

[1] Ákveðið var að skrifa heiti hennar á dönsku án *s*, en það er algengara form orðsins en með *s*, þ.e. Landkommissionen en ekki Landskommissionen.

skipulagi safnsins hjá nefndinni. Á eftir fyrirsögn eru tilgreindar ýmsar upplýsingar um viðkomandi bréf: núverandi skjalaskrárnúmer og vörslustaður, hvort innsigli sé að finna á bréfinu, og hvort komudagsetning sé skráð. Þar sem hana vantaði var fundargerðabók nefndarinnar fylgt, en öll innkomin bréf voru bókfærð í hana. Einnig eru tilgreindar allar áritanir á bréfunum sjálfum, þ.e. utanáskriftir og ýmsar merkingar sem skráðar hafa verið aftan á þau eða á spássíu. Hér er þess einnig getið ef bréf hafa birst áður. Christina Folke Ax þýddi þetta efni allt yfir á dönsku.

Þá kemur uppskrift bréfanna sjálfra og er sá háttur hafður á að fyrst er íslensk gerð þess birt og í framhaldi af henni danska þýðingin. Öll bréfin eru á íslensku fyrir utan eitt sem eingöngu er á dönsku en það er frá Hans J. Klingenberg, dönskum manni sem bjó hér á landi. Þegar danskar þýðingar lágu fyrir í skjalasafninu eru þær birtar hér. Ritari nefndarinnar, Eyjólfur Jónsson, þýddi bréfin þegar þau bárust nefndinni framan af veru nefndarinnar í landinu. Þau bréf sem bárust síðast, sumarið 1771, hefur ekki unnist tími til að þýða á sínum tíma. Þau voru þýdd nú í tengslum við útgáfuna yfir á nútímadönsku. Pétur Rasmussen skjalaþýðandi tók það verk að sér auk þess að þýða inngangsgreinarnar.

Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir skrifaði upp öll bréfin sem birt eru í þessu bindi eftir frumskjölum og las fyrstu gerð saman við frumrit. Hrefna Róbertsdóttir samlas að því loknu öll bréfin við frumrit. Christina Folke Ax og Leon Jespersen lásu því næst danska hluta textans yfir með hliðsjón af frágangi og samræmingu og lásu eina próförk. Jóhannes Bjarni Sigtryggsson las íslenska hluta textans á sama hátt. Um margt var hliðsjón höfð af ritreglum yfirréttardóma Alþingis 1690–1710.[1] Nánar er gerð grein fyrir frágangi textans í sérstökum ritreglum sem birtar eru hér aftar í ritinu.[2] Jóhannes Bjarni Sigtryggsson var sérlegur ráðgjafi við mótun íslensku ritreglnanna og dönsku reglurnar voru unnar í samstarfi við Christina Folke Ax og Leon Jespersen. Sumar samræmingarreglur eiga aðeins við um annað tungumálið, en aðrar bæði við íslenska og danska textann. Christina Folke Ax og Jóhannes Bjarni Sigtryggsson lásu próförk að orðskiptingum á dönsku og íslensku. Hrefna Róbertsdóttir las aðrar prófarkir að bókinni.

[1] *Yfirrétturinn á Íslandi. Dómar og skjöl. I 1690–1710.* Björk Ingimundardóttir og Gísli Baldur Róbertsson sáu um útgáfuna. Reykjavík 2011, s. 19–25.

[2] Sjá ritreglur hér í bókinni, „Ritreglur“, s. 37–41.

Samhliða uppskrift skjalanna var safnið endurskráð og því umpakkað í sýrulausar umbúðir. Það var einnig allt myndað fyrir birtingu á vef. Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir útbjó heildarskrá yfir safnið í tengslum við þessa vinnu þar sem fram koma ýmsar upplýsingar um skjölin; uppruna þeirra, skjalamörk, tungumál, stöðu bréfritara og fleira. Tafla þessi birtist framan við bréfin og er lykill að öllu skjalasafninu sem birt verður í öllum sex bindunum.[1]

Orðskýringar eru aftast í ritinu sem tengjast helstu þáttum sem fyrir koma í félagskerfi, búskaparháttum og landaurakerfi 18. aldar. Neðanmáls eru einnig stundum ákveðnar orðskýringar. Helstu fyrirbæri eru skýrð í fyrsta skipti sem þau koma fyrir og jafnframt í orðskýringarlista, en sjaldgæfari atriði eru eingöngu skýrð neðanmáls. Oft tengjast þau orðmyndum sem eru torskiljanlegar, bæði í íslenska og danska textanum. Danski frumtextinn er í flestum tilvikum skrifaður af Íslendingum, og oft koma þar fyrir orð með íslenskum uppruna sem eru jafnvel ekki til í dönsku máli, nema þá í þessari mállýsku hennar sem Íslendingar 18. aldar töluðu. Sama má segja um íslenska textann. Í honum koma fyrir hugtök af dönskum uppruna, sem ekki eru kunnugleg nútímalesendum. Christina Folke Ax skrifaði skýringar við danska textann og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir flestar íslensku skýringanna. Hrefna Róbertsdóttir tók þátt í þeirri vinnu, sem og ritstjórn þeirra. Helgi Skúli Kjartansson, Björk Ingimundardóttir og Leon Jespersen fóru gagnrýnum augum yfir skýringarnar, bættu við og komu með gagnlegar ábendingar. Áslaug Sverrisdóttir aðstoðaði við hugtakaskýringar tengdar ullarvinnu og vefnaði.

Skammstafanaskrá varð til samhliða uppskriftum textans og nutu ritstjórar aðstoðar Bjarkar Ingimundardóttur við frágang þeirra. Nokkrar skrár eru birtar í lok bókarinnar, sem Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir tók saman. Þar er fyrst til að nefna almenna heimildaskrá, þar sem heimilda er getið sem almennt voru nýttar í tengslum við uppskriftir og frágang texta. Að öðru leyti eru fullar heimildavísanir neðanmáls eftir því sem við á. Efnisorðaskrá, mannanafnaskrá og staðarnafnaskrá nær bæði til bréfa, greina og skjalaskrár. Fræðilegar greinar verða birtar í hverju bindi útgáfunnar, einnig tvímála. Í þessu fyrsta bindi eru tvær greinar eftir Jóhönnu Þ. Guðmundsdóttur þar

[1] Sjá hér aftar í ritinu: „Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri“, s. 49–75.

sem hún annars vegar fjallar um skjalasafnið sem slíkt og hins vegar um störf Landsnefndarinnar sjálfrar, erindisbréf, starfshætti og ferðir um landið. Í síðari bindum verksins verða einnig birtar fræðilegar greinar þar sem tekið verður á ákveðnum þáttum, bæði í dönsku og íslensku samhengi, bæði um efni sem tengist innihaldi bréfanna sem og tungumálinu. Umbrot bókarinnar var í höndum Egils Baldurssonar og Eva Hrönn Guðnadóttir hannaði kápu. Mynd eftir einn nefndarmann Landsnefndarinnar, Þorkel Fjeldsted, prýðir kápuna, en hann gerði nokkrar vatnslitamyndir á ferðum sínum um landið.

Styrktaraðilum, og þá sérstaklega Augustinusarsjóðnum og Rannís, samstarfsmönnum í samráðsnefnd um útgáfuna, Steen Ousager og Helga Skúla Kjartanssyni og málfarsráðunautum og samstarfsmönnum beggja vegna Atlantsála, Christina Folke Ax, Leon Jespersen, Jóhannesi Bjarna Sigtryggssyni og Pétri Rasmussen er þakkað gott samstarf. Egill Baldursson og Eva Hrönn Guðnadóttir eiga þakkir skildar, auk starfsmanna Þjóðskjalasafns sem hafa stutt við bakið á ritstjórum með rökræðum og yfirlestri og er þeim öllum hér með þakkað. Meðal þeirra má nefna Benedikt Jónsson, Björk Ingimundardóttur, Brynju Björk Birgisdóttur, Gunnar Örn Hannesson, Gísla Baldur Róbertsson, Jón Torfason og Steinunni Steinþórsdóttur. Sérstakar þakkir fær Christina Folke Ax sem hefur tekið virkan þátt í mótun útgáfunnar og fylgst með framgangi hennar frá árinu 2012. Fyrri forsetar Sögufélags, Loftur Guttormsson, Anna Agnarsdóttir og Guðni Th. Jóhannesson, hafa sýnt verkefninu áhuga síðan farið var að vekja máls á því aftur í byrjun aldarinnar. Þau hafa ásamt ríkisskjalaverði Danmerkur, Asbjørn Hellum, lagt sín lóð á vogarskálarnar til að verkefnið yrði að veruleika. Við undirbúning og vinnslu þessa verks hefur Eiríkur G. Guðmundsson þjóðskjalavörður stutt dyggilega við það, tekið þátt í að vinna að fjármögnun verksins og hvatt ritstjóra til dáða. Kunnum við honum og öllum sem lagt hafa hönd á plóg miklar þakkir fyrir.

Ritstjórar

Indledning

For mere end et halvt århundrede siden begyndte en lang rejse; arbejdet med at udgive dokumenterne fra Landkommissionen 1770–1771, da senere professor i historie ved Islands Universitet, Bergsteinn Jónsson, for Islands Historiske Forening (*Sögufélag*) sørgede for udgivelsen af breve fra kommissionen og nogle embedsmænd. Der udkom to bind, det første i 1958 og det andet i 1961. Arbejdet med udgivelse af breve fra embedsmænd fortsatte, men man havde på det tidspunkt ikke besluttet hvor stor en del af samlingen, der skulle udgives. Hermed begynder udgivelsen igen, og det er meningen at udgive det fuldstændige korpus af dokumenter fra Landkommissionen, breve og redegørelser fra almuen, og verdslige og gejstlige embedsmænd, foruden Landkommissionens egne akter. Forberedelsen af dette projekt har været i gang siden 2012, og brevene udgives af Islands Nationalarkiv i samarbejde med Rigsarkivet i Danmark og Islands Historiske Forening. Breve, der er udgivet tidligere, bliver genudgivet i den samlede udgave.

HISTORISK VÆRDI

Arkivet efter Landkommissionen 1770–1771 består i alt af 4200 håndskrevne sider, breve, beretninger og indstillinger. Islands embedsmænd fik en række specifikke spørgsmål, som kommissionen ønskede besvaret, om alle dele af det islandske samfund. Det gjaldt fx befolkningstal, kirken, sundhedsforhold, handelen, håndværk, landbrug, fiskeri, trafik og meget andet. Desuden blev befolkningen opfordret til at indsende sin opfattelse af landets ve og vel til kommissionen ud over beskrivelse af sine egne forhold.[1] Landkommissionens dokumenter belyser både Islands og Danmarks historie og giver et enestående indblik i Islands

[1] Se Jóhanna Þ. Guðmundsdóttirs artikel i dette bind: "Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde", s. 99–109.

forhold omkring 1770. De danske myndigheder mente, at der var nødvendigt at skaffe udførlige oplysninger fra flere end landets embedsmænd for at få et klart billede af landets forhold.[1]

Udgivelsen af dokumenter fra Landkommissionen 1770–1771 kan derfor blive betydningsfuld for forskningen, både i dansk og islandsk sammenhæng. Indtil nu er kun ca. 15 % af arkivet udgivet. Med en samlet udgivelse af papirerne belyses opfattelserne fra alle brevskriverne. Her offentliggøres også kommissionens mødeprotokoller, redegørelser, arbejdspapirer, breve og forslag til forordninger og love. Disse dokumenter kaster et interessant lys over enevældens administration i slutningen af 1700-tallet og på Islands stilling i kongeriget.

Meget af, hvad Landkommissionen beskæftigede sig med er interessant: men det vigtigste er måske alligevel, at der i papirerne findes oplysninger og eksempler fra alle dele af Island, som uddyber billedet af perioden og forholdene i kongeriget. I de seneste år har forskere også rettet deres blik mod forhold, som belyser overnationale forbindelser mellem områder og lande i datidens koloniriger. I denne sammenhæng er Landkommissionens arbejdspapirer vigtige, både for Danmark og Island. Kilderne viser ikke blot et udsnit af forholdene i Island, men også hvordan myndighederne i Danmark prøvede at styre deres store og komplekse rige på afstand. Brevene er desuden interessante kilder for sprogforskere, både fordi de giver indblik i almuens og embedsmændenes sprog i ældre tid og, hvordan de islændinge, som oversatte til og skrev på dansk, bar sig ad med at tolke deres egen samtid på centraladministrationens sprog.

Disse kilder er desuden enestående i international sammenhæng, eftersom et bestemt tværsnit af indbyggerne, derunder almuen, fik lejlighed til at beskrive deres egne forhold, og komme med forslag til ændringer. I alt har 631 personer underskrevet breve med navn, hvilket er ca. halvanden procent af indbyggertallet på det tidspunkt. Af dem tilhørte mere end 400 almuen, selv om det samme brev tit er underskrevet af flere. Derudover kom der breve fra næsten alle verdslige og gejstlige embedsmænd. Der var ingen kvinder blandt brevskri-

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge — ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 108–114.

verne.[1] Det samlede antal breve og redegørelser er 183. Foruden disse breve er der udførlige dokumenter udarbejdet af Landkommissionen selv. Endelig bidrog kommissionen til, at der blev udarbejdet en ny politiforordning for Island, og til at der blev indhentet indstillinger fra embedsmænd om den. Kommissionen indhentede ligeledes ideer om muligheden for at ophæve monopolhandelen i Island og indføre fri handel ud fra synspunkter, som landfogeden på denne tid havde fremført.

UDGIVELSESHISTORIE OG GRUNDIDE

Ideen bag denne udgivelse er, at hele arkivet skal gøres tilgængeligt. De allerede udgivne dokumenter bliver genudgivet og samlæst på ny med originalerne. Der kommer i alt seks bind foruden udgivelser på nettet af fotos af originaldokumenterne og transskriptioner af dem.

Første bind indeholder breve fra almuen og andet bind breve fra præster og provster. Tredje og fjerde bind indeholder breve fra sysselmænd, lovmænd, landfysikus og flere embedsmænd foruden de højeste verdslige og gejstlige embedsmænd. Femte bind indeholder officielle breve, mødereferater og Landkommissionens egne redegørelser. Heraf foreligger transskriptioner i en første version. Sjette bind har også tilknytning til Landskommissionen. Det vil indeholde en udgivelse af dens arbejdspapirer, uddrag og udkast. Arbejdet med det er ikke begyndt. Der udarbejdes en oplysende website med historiske oplysninger om kommissionen og dens historiske sammenhæng både på islandsk og dansk.

De første papirer fra Landkommissionen 1770–1771, som blev trykt, udkom i slutningen af 1940'erne. Det var dels en redegørelse, forfattet af hr. Þorsteinn Pétursson, der blev trykt i hans selvbiografi, som udkom i 1947.[2] Dels var det et brev underskrevet af Islands fattige, som blev udgivet af professor Þorkell Jóhannesson i *Andvari* i 1948.[3] Islands Historiske Forening begyndte i 1950'erne et systematisk arbejde med transskribering og udgivelse af de officielle breve fra kommissionen

[1] Se nærmere Jóhanna Þ. Guðmundsdóttirs artikel senere: "Landkommissionens arkiv; brevskriverne, hjemsted og sociale status", s. 149–156.

[2] Þorsteinn Pétursson, *Sjálfsævisaga síra Þorsteins Pétursonar á Staðarbakka*. Haraldur Sigurðsson bjó til prentunar. Reykjavík 1947, s. 351–357.

[3] "Verkalýðsmál á Íslandi á ofanverðri 18. öld." Udgivet af Þorkell Jóhannesson. *Andvari. Tímarit Hins íslenzka Þjóðvinafélags*. 73 (1948), s. 87–91.

samt skrivelser fra højtstående embedsmænd og nogle sysselmænd. Bergsteinn Jónsson varetog den udgivelse, og da Islands Historiske Forening tog tråden op igen i 1980'erne og 1990'erne, blev opgaven varetaget af Árni Böðvarsson, Már Jónsson og Helgi Skúli Kjartansson. På det tidspunkt forelå der lige så meget materiale i en første transskription, som der allerede var udgivet. I forbindelse med denne udgave har Islands Historiske Forening stillet sine transskriptioner til rådighed til videre bearbejdelse. Islands Videnskabsfond støttede i sin tid Islands Historiske Forening med bidrag til dette arbejde.[1]

I 2012–2014 begyndte et nyt projekt med tilknytning til Landkommissionens arkiv i forbindelse med Hrefna Róbertsdóttirs forskningsprojekt om urbanisering og bygdekultur i Island i tidlig moderne tid. Projektet blev både støttet af Islands Nationalarkiv og Rannís (*The Icelandic Centre for Research*).[2] I forbindelse hermed skulle en del af Landkommissionens dokumenter gøres klar til trykning. Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir bistod projektet og transskriberede på de tre år op mod halvdelen af arkivet, godt 2000 sider dokumenter.

Disse transskriptioner, samt transskriptioner af dokumenter fra Islands Historiske Forening, udgør en stor del af, hvad der bliver udgivet. Det fylder fem af de seks planlagte bind. Hovedparten af originaldokumenterne, 85 % af arkivet, er på dansk. De fleste breve, som indgik til kommissionen, var skrevet på dansk, og desuden er alle kommissionens egne akter på dansk. Dette gælder dog ikke breve fra almuen og præster. De fleste i disse to grupper skrev på islandsk. Mere end halvdelen af disse breve blev straks oversat til dansk for Landkommissionen, og de foreligger således som originaler i to udgaver. Breve, som kun fandtes på islandsk, er blevet oversat til moderne dansk til denne udgave. Hermed er hele arkivet blevet tilgængeligt på dansk.

Titelsider, indledning, videnskabelige artikler, ordforklaringer og indekser trykkes også både på dansk og islandsk. Der er kun breve på islandsk i de første to bind, som indeholder breve fra almuen og fra

[1] Hrefna Róbertsdóttir, "Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787". *4. íslenska söguþingið 7.–10. júní 2012*. Reykjavík 2013. s. 9–12. *Vef*. http://hdl.handle.net/1946/15279.

[2] Se oplysninger om projektet på Rannís' websted: *Þéttbýlishverfi og byggðamenning á Íslandi á árnýöld*. Nr. 120679041 2012–2014. http://rannis.rhi.hi.is/AllocatedFunds/meirasida.php?a=rsj&b=120679041

præster, mens alle dokumenter fra embedsmænd og Landkommissionen selv, der bliver udgivet i de følgende fire bind, udelukkende er på dansk. Man har besluttet at kalde kommissionen selv *den islandske Landkommission 1770–1771* på dansk til forskel fra andre kommissioner i det danske rige på denne tid.[1] Billeder af dokumenter fra arkivet offentliggøres i hvert bind, så læseren kan få en bedre fornemmelse for originaldokumenterne. Disse kilder vil forhåbentlig bidrage til yderligere udforskning af perioden og kaste nyt lys over 1700-tallet.

BREVE FRA ALMUEN I FØRSTE BIND

Første bind af udgaven, der hermed udkommer, indeholder breve til Landkommissionen fra almuen. Indholdsfortegnelsen, som både er på dansk og islandsk, består af en liste over alle brevene. Der er i alt 74. Brevene er ordnet i geografisk rækkefølge, og der er et kapitel for hvert syssel. Mange af brevene fra samme landområde minder indholdsmæssigt meget om hinanden, og man syntes derfor, at det var bedre at ordne dem sådan og ikke i kronlogisk rækkefølge eller efter litrabetegnelsen i Landkommissionens arkivkatalog. Først kommer Gullbringusyssel, hvor kommissionens medlemmer havde hovedkvarter, og dernæst fortsættes mod vest og nord om landet, så mod øst og syd, og til sidst kommer Árnessyssel. Der indgik ingen breve fra almuen i Vestfjordene eller Østlandet. Til sidst kommer to breve, som det ikke er lykkedes at placere geografisk med sikkerhed. Inden for hvert syssel ordnes brevene så vidt muligt geografisk. Hvert kapitel indledes med et kort over vedkommende syssel, og på det ses repperne (kommunerne) og deres grænser, som de var i begyndelsen af 1700-tallet. Til grund lægges her historikeren Björk Ingimundardóttirs undersøgelser. Benedikt Jónsson har udarbejdet grundkortene efter Björk Ingimundardóttirs grænselinjer, og i bogen er de designet af Egill Baldursson.

Hvert brev får sin egen overskrift, både på islandsk og dansk. Heri beskrives brevets indhold og brevskriverens stilling. Brevets dato anføres sammen med dets såkaldte litrabetegnelse. Der findes tre litrarækker: Lit. A–Z, lit. AA–ZZ og lit. Aa–Zz svarende til kommissionens interne ordning af arkivet. Efter overskriften anføres forskellige

[1] Man har besluttet at benytte betegnelsen Landkommission uden *s*, idet det er mere almindeligt end formen med *s*.

oplysninger om vedkommende brev: dets nuværende arkivbetegnelse og hvor det findes, om der er segl på brevet, og om ankomstdatoen er registreret. Hvor den mangler, har man fulgt kommissionens mødeprotokol, idet alle indgåede breve blev noteret i den. Endvidere anføres alle påtegninger på brevene selv, adresser og forskellige bemærkninger skrevet bag på dem eller i marginen. Her anføres det også, om brevet er offentliggjort tidligere. Christina Folke Ax har oversat alt dette til dansk.

Derefter følger en transskription af brevene selv i den orden, at den islandske udgave af det anføres først og derefter den danske oversættelse. Alle brevene er på islandsk undtagen ét, som kun er på dansk, fra Hans J. Klingenberg, en dansker som var bosat i Island. Når der foreligger samtidige oversættelser til dansk i arkivet, trykkes de her. Kommissionens sekretær, Eyjólfur Jónsson (Johnsonius), oversatte brevene, når de indgik til kommissionen i begyndelsen af kommissionens ophold i Island. De breve, der indgik sidst på sommeren 1771, var der ikke tid til at oversætte i sin tid. De er nu i forbindelse med udgaven oversat til moderne dansk. Det arbejde er udført af translatør Pétur Rasmussen, som også oversatte indledning og artiklerne.

Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir har transskriberet alle brevene i dette bind efter originaldokumenterne og kontrolleret transskriptionerne. Hrefna Róbertsdóttir har derefter kollationeret alle brevene med originalerne. Christina Folke Ax og Leon Jespersen har dernæst gennemlæst den danske del af teksten ud fra gengivelse og standardisering, og de har læst én korrektur. Jóhannes Bjarni Sigtryggsson har tilsvarende læst den islandske del af teksten. På mange punkter har man støttet sig til skrivereglerne i Altingets overretsdomme 1690–1710.[1] Der gives en nærmere redegørelse for gengivelsen af teksten i de vedtagne skriveregler, som trykkes her i bindet.[2] Jóhannes Bjarni Sigtryggsson har været konsulent angående udformningen af de islandske skriveregler, og de danske regler er udarbejdet i samarbejde med Christina Folke Ax og Leon Jespersen. Nogle standardiseringsregler gælder kun for det ene af sprogene og andre for både den islandske og den danske tekst. Christina Folke Ax og Jóhannes Bjarni Sigtryggsson har læst

[1] *Yfirrétturinn á Íslandi. Dómar og skjöl. I. 1690–1710.* Björk Ingimundardóttir og Gísli Baldur Róbertsson sáu um útgáfuna. Reykjavík 2011, s. 19–25.

[2] Se skriveregler i dette bind, "Skrive- og redigeringsregler", s. 42–47.

korrektur på orddelingerne på dansk og islandsk. Hrefna Róbertsdóttir har læst anden korrektur på bogen.

Samtidig med transskriberingen af dokumenterne blev arkivet registreret på ny, og det er blevet ompakket i syrefri pakker. Alt er desuden skannet til offentliggørelse på nettet. Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir har udarbejdet et samlet katalog over arkivet med forskellige oplysninger om dokumenterne: deres oprindelse, markeringer, sprog, brevskriverens stilling og andet. Denne tabel trykkes foran brevene og er en nøgle til hele arkivet, som bliver udgivet i alle de seks bind.[1]

Til sidst i udgaven findes der ordforklaringer i forbindelse med de vigtigste sociale forhold, landbrugsforhold og landafgifter i 1700-tallet. Fodnoterne indeholder også undertiden ordforklaringer. De vigtigste forhold forklares første gang, de forekommer, og endvidere i ordforklaringerne; de mere sjældne forklares kun i fodnoterne. Meget ofte har ordformer, som er svært forståelige, relation både til den islandske og den danske tekst. Den danske originaltekst er i de fleste tilfælde skrevet af islændinge, og der forekommer tit ord af islandsk oprindelse, som ikke eksisterer på dansk, bortset måske fra den dialekt af det, som blev talt af islændinge i 1700-tallet. Det samme kan siges om den islandske tekst. Der forekommer i den begreber af dansk herkomst, som moderne islandske læsere ikke er fortrolige med. Christina Folke Ax har skrevet forklaringer til den danske tekst, og Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir har skrevet de fleste islandske forklaringer. Hrefna Róbertsdóttir har deltaget i det arbejde og ligeledes i redaktionen af dem. Helgi Skúli Kjartansson, Björk Ingimundardóttir og Leon Jespersen har gennemgået forklaringerne kritisk, skrevet tilføjelser og givet nyttige anvisninger. Áslaug Sverrisdóttir har bistået med forklaringer af begreber i forbindelse med forarbejdning af uld og vævning.

Forkortelseslisten er udarbejdet samtidig med transskriberingen af teksten, og redaktørerne har fået bistand af Björk Ingimundardóttir ved redaktionen af den. Til sidst i bogen trykkes nogle lister, som Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir har redigeret. Det gælder først og fremmest den generelle kildefortegnelse med angivelse af kilder, der generelt er benyttet i forbindelse med transskribering og udgivelse af tekster. I øvrigt findes der i påkommende tilfælde fulde kildehenvisninger i fodnoterne. Des-

[1] Se i dette bind: "Register over Landkommissionens arkiv", s. 49–75.

uden er der et stikordsregister, et personregister og et stednavneregister, som omfatter både breve, artikler og dokumentfortegnelser. Der trykkes videnskabelige artikler i hvert bind af udgaven, både på islandsk og dansk. Dette første bind indeholder to artikler af Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, hvor hun skriver dels om arkivet som sådant, dels om Landkommissionens arbejde, dens instruks, arbejdsformer og rejser i Island. De følgende bind af værket vil også indeholde videnskabelige artikler, hvor man blandt andet behandler udvalgte emner i dansk og islandsk sammenhæng, i forbindelse med brevenes indhold og sprog og de forhold, brevene omtaler. Ombrydningen af bogen er foretaget af Egill Baldursson, og Eva Hrönn Guðnadóttir har tegnet omslaget. På omslaget ses et billede lavet af en af Landkommissionens medlemmer, Þorkell Fjeldsted, som malede nogle akvareller på sine rejser rundt i Island.

Fonde, der har ydet støtte, især Augustinus fonden og The Icelandic Centre for Research (*Rannís*), samarbejdsudvalget om udgivelse af kommissiones arkiv, Steen Ousager og Helgi Skúli Kjartansson, og de sproglige konsulenter og medarbejdere på begge sider af Atlanten, Christina Folke Ax, Leon Jespersen, Jóhannes Bjarni Sigtryggsson og Pétur Rasmussen takkes for et godt samarbejde. Egill Baldursson og Eva Hrönn Guðnadóttir har fortjent megen tak, foruden mange af Islands Nationalarkivs medarbejdere, som har ydet redaktørerne støtte i samtaler, diskussioner og gennemlæsninger, og de takkes hermed alle. Af dem skal nævns Benedikt Jónsson, Björk Ingimundardóttir, Brynja Björk Birgisdóttir, Gunnar Örn Hannesson, Gísli Baldur Róbertsson, Jón Torfason og Steinunn Steinþórsdóttir. En særlig tak rettes til Christina Folke Ax, som har deltaget i udformningen af udgaven og har fulgt med i dens udvikling siden 2012. De tidligere præsidenter for Islands Historiske Forening, Loftur Guttormsson, Anna Agnarsdóttir og Guðni Th. Jóhannesson, har vist interesse for projektet, siden man igen begyndte at lufte ideen om det i begyndelsen af århundredet. De og rigsarkivar, Asbjørn Hellum, har lagt deres lod på vægten, for at projektet kunne blive til virkelighed. Ved forberedelsen og udførelsen af dette projekt har Islands nationalarkivar, Eiríkur G. Guðmundsson, støttet det helhjertet, deltaget i arbejdet med finansieringen af det og opmuntret redaktørerne. For dette takker vi ham og alle, der har bidraget.

Redaktørerne

Ritreglur

Við uppskriftir er að hluta fylgt ólíkum reglum eftir því hvort um er að ræða íslenskan eða danskan texta.

ÍSLENSKUR TEXTI

Uppskrift íslensks texta er orðrétt, þ.e. stafsetning er færð í nútíðarhorf að mestu leyti en orðmyndum haldið. Þannig verður textinn mun læsilegri en ýmis forn sérkenni fá samt að njóta sín og textinn verður ekki of nútímalegur.[1] Þannig er t.d. haldið orðmyndum eins og *einnri*, *gamallri*, *orðsök*, *reppur*, *reinsdýr*, *álfu* (hálfu), *sókt*, *þókti*, *þingá* (þinghá) o.fl. Einnig er haldið ritháttum eins og *hvörninn* og *hverninn*, *bágendi*, *stæðsta*, *hæðstur* o.s.frv. Einnig þótti eðlilegt að halda rithætti tökuorða eins og *pláts* og *góts*. Þá er þess gætt vandlega að halda í allar gamlar beygingarmyndir eins og: *dirfunstum*, *búunst*, *þykjunst*, *hollnustu*, *öngvu* o.s.frv. Haldið er ýmsum sérstökum orðmyndum eins og *ynglingur*, *uppreist*, *skjaldan* og *maturt*. Hins vegar eru rithættir eins og *aðgætsla*, *betsta*, *grendslast*, *íslendskur* og fjölmargt fleira sem ekki er endilega dæmi um málfar eða framburðareinkenni samræmt að nútíðarhætti. Þ.e. prentað er: *aðgæsla*, *besta*, *grennslast*, *íslenskur*. Þegar ritað er *rn* í orðum eins og *eirn* er hér prentað *einn*. Sama á við *ll* í orðum eins og *valla*, prentað er *varla*. *Th* í upphafi eiginnafna er ritað með *þ*: *Thordur* > *Þórður*. Eins er *ck* og *ch* í orðum eins og *ockar* eða *ochar* samræmt í *okkar* svo dæmi séu nefnd. *Q* og *z* eru prentuð *k* og *s* nema í erlendum tökuorðum. Skiptingar orða í eitt eða tvö eru sömuleiðis ávallt samræmdar að nútíðarhætti.

[1] Við uppskrift skjalanna voru ritreglur við útgáfu yfirréttardóma frá árinu 2011 hafðar til hliðsjónar: *Yfirrétturinn á Íslandi. Dómar og skjöl*. I. 1690–1710. Björk Ingimundardóttir og Gísli Baldur Róbertsson sáu um útgáfuna, Reykjavík 2011, bls. 19–25.

Erlend tökuorð. Dönsk og önnur erlend tökuorð í íslenskum texta halda sér stafrétt: *fabriqven*, *forordning*, *rixdalur specie*, *rixdalur croner*, *vanskellegt* o.fl. Ekki er þó gengið svo langt að rita *betaling* og *ringe* með *y*, þ.e. ekki er ritað *betalyng*, *rynge*, þar sem það getur verið frekar torskilið við lestur.

Haldið er í *c* í ýmsum tökuorðum og nöfnum úr dönsku, latínu eða öðrum erlendum málum, s.s. *capitel*, *capitule*, *Christian* (Christian konungur), *Christiansborg*, *Christur*, *Commission*, *Compagníið* o.fl. Hafi viðkomandi orð hins vegar lagað sig að íslensku máli er prentað *k*: *casse* > *kassi*, *cronugjald* > *krónugjald*, *cronujarðir* > *krónujarðir*.

Beygingar erlendra orða: Þar sem tökuorð hafa bætt við sig viðskeyttum greini er sá hluti þeirra ritaður samkvæmt íslenskri réttritun, t.d. *hospitölen* = *hospítölin*, *Compagnienu* = *Compagníinu* en hins vegar haldið í *e* í *fabriqvens* því að þar er erlend ending.

DANSKUR TEXTI

Það eru tvær gerðir af dönskum texta í útgáfunni. Annars vegar danskur samtímatexti sem var upprunalega skrifaður á dönsku af bréfriturum og danskar þýðingar íslenskra bréfa sem voru gerðar af landsnefndarmönnum jafnóðum og bréfin bárust. Hins vegar nýjar þýðingar sem útgefandi hefur látið gera á þeim bréfum þar sem danskar þýðingar lágu ekki fyrir í skjalasafninu. Töluverður munur er á milli þessara tveggja gerða textans.

Nýjar þýðingar. Leitast var við að láta þýðingarnar liggja eins nálægt upprunalega íslenska textanum og mögulegt var, þó að í nokkrum tilfellum leiði það til vandkvæða varðandi orðfæri og notkunar á eldri dönskum orðum. Það er gert með það að markmiði að varðveita þann formlega tónn sem bréfritarar notuðu oft án þess að líkt sé eftir 18. aldar máli. Nútímastafagerð eins og bollu-å er notuð, litlir stafir ritaðir í nafnorðum m.m. Íslensk manna- og staðarnöfn eru rituð að nútíðarhætti í nefnifalli. Þar sem ekki reyndist unnt að þýða íslenska hugtakið með tilsvarandi dönsku heiti er nánari skýring sett neðanmáls ef nauðsynlegt var talið að skýra þyrfti samhengið nánar fyrir lesendum. Auk þess vísast til skýringa aftast í orðalista.

Danskur samtímatexti. Textinn er í meginatriðum hafður stafréttur. Undantekningar eru eftirfarandi:

Orðskiptingar, þ.e. eitt orð eða tvö. Oft er erfitt að sjá af frumritunum hvort skrifa eigi eitt eða tvö orð. Orðskiptingar eru því samræmdar samkvæmt danskri ritvenju.[1] Eina undantekningin eru samsett íslensk staðarnöfn í dönskum texta. Í dönsku er venja að rita þau í tveimur orðum, *Hólar bispestol* og *Seltjarnarnes rep*. Misjafnt er í handriti hvort þau eru rituð í einu eða tveimur orðum. Í þessari útgáfu var farin sú leið að rita þau í einu orði, þ.e. *Hólabispestol* og *Seltjarnarnesrep*.

Tvöfalt *ß* er ritað *ss*. T.d. er *Ißland* ritað *Issland* og *diße*, *disse*.

Ekki er greint á milli hinna ýmsu gerða af *ö*, þ.e. *ö*, *ø* eða *o* með broddi (*ó*). Sú leið var farin að rita *ö*, þar sem *ö* á að vera samkvæmt nútíðarrithætti og *o* þar sem á að vera *o*. Þetta einfaldar lestur.

Tvípunktum yfir stöfum er sleppt nema í manna- og ættarnöfnum. Þannig er *ü* og *ÿ* prentað *u* og *y*.

Oft hefur reynst erfitt að greina á milli bókstafanna *i* og *j* í handritum. Notkun þeirra er því samræmd að nútíðarhætti. Þannig er t.d. alltaf ritað *Island* en ekki *Jsland* og *jeg* en ekki *ieg*. Sama á við um bókstafina *y* og *ij*. Þeir eru sömuleiðis samræmdir að nútíðarhætti, t.d. er ávallt ritað *dyrtid* en ekki *dijrtid*.

ALMENNAR LAGFÆRINGAR BÆÐI Á ÍSLENSKUM OG DÖNSKUM TEXTA

Augljós pennaglöp eru yfirleitt leiðrétt án athugasemda, þ.e. einstöku stafir sem bersýnilega hafa verið ritaðir af ógáti eða fallið niður af sömu ástæðu eru leiðréttir í uppskrift án athugasemda. Ef hins vegar vantar heil orð eða orðhluta er leiðrétting sett innan hornklofa [ ]. Texti ofan línu og á spássíu er felldur inn í aðaltexta án athugasemda nema hann sé með annarri hendi eða öðru bleki og er þess þá getið neðanmáls. Sum orð á spássíu eru augljóslega rituð inn eftir á, sennilega af landsnefndarmönnum, og þjóna greinilega þeim tilgangi að vera eins konar efnisorð. Hér hafa þau verið sett sem millifyrirsagnir í bréfin

[1] Stuðst var við: *Vef*. http://ordnet.dk. *Ordbog over det danske sprog. Historisk ordbog 1700–1950*.

sjálf og þess getið neðanmáls. Fornum svigamerkjum, þ.e. /: :/, er breytt í sviga að nútíðarhætti. Ef handrit er skemmt eða orð ólæsilegt eru settir hornklofar [ ] og þess getið neðanmáls. Tölustöfum er haldið óbreyttum, þ.e. rómverskum tölum er ekki breytt í arabískar.

Greinarmerki. Málsgreinar og setningar eru oft mjög langar í handritum að þeirrar tíðar hætti, stundum heilu og hálfu blaðsíðurnar. Því þótti ekki annað gerlegt en að fylgja almennri nútímagreinarmerkjasetningu í uppskriftinni, þ.e. kommum og punktum bætt við eftir því sem við átti, til að auðvelda lestur. Gjarnan er settur punktur þar sem er semikomma í forriti, hún táknar oftar en ekki upphaf nýrrar setningar.

Stór og lítill stafur. Mikið ósamræmi er í notkun hástafa í forritum auk þess sem oft er erfitt að greina þar á milli. Notkun þeirra var því samræmd að nútíðarhætti samkvæmt dönskum og íslenskum ritreglum eftir því sem við átti. Orðin *Guð* og *Majestet* eða *Mayestet* og útfærslur af því orði eru þó ávallt rituð með hástaf þar sem slíkt er almenn venja í bréfunum sjálfum. Sama á við um mánaðarheiti, orðin *Anno*, *Landcommiission* og *Commisariier*. Þau eru ávallt rituð með stórum staf af sömu ástæðu. Einnig heitið *Compagníið*/*Compagniet* (Almenna verslunarfélagið) sem er sömuleiðis venjulega með hástaf í forriti.

Sérnöfn. Íslensk mannanöfn og örnefni eru alla jafna samræmd að nútíðarhætti í íslenskum texta. Ritað er *Henrik* en ekki *Henrich* og *Stefán* en ekki *Stephan* o.s.frv. Sérstökum rithætti nokkurra sérnafna er þó haldið eins og t.d. *Brynjúlfur*, *Illaugi*, *Sauðlaugsdalur* og *Ölves*. Erlend mannanöfn og nöfn íslenskra manna af erlendum uppruna eru hins vegar látin halda sér stafrétt. Þannig er t.d. ýmist ritað *Thomas Windekilde* eða *Tomas Vindekilde*. Í dönskum samtímatexta eru mannanöfn og staðarheiti hins vegar alltaf rituð stafrétt í meginmáli en höfð að nútíðarhætti í nafnaskrá. Ef nöfn þóttu torskilin var sett neðanmálsgrein með nútímaformi nafnsins lesendum til léttis.

Undirskriftir. Þegar margir menn skrifa saman undir eitt bréf geta undirskriftir verið heldur óreglulegar. Hér er uppsetning almennt samræmd með því að nöfnin eru sett í tvo dálka eftir því sem eðlilegast þótti.

Leturbreytingar. Í frumbréfunum eru latnesk orð, mannanöfn og staðarnöfn langoftast rituð með latnesku letri eins og gjarnan var siður á þeim tíma. Einnig orð sem bréfritari vildi leggja sérstaka áherslu á. Hér er ekki hirt um leturbreytingar nema þær séu augljóslega gerðar til áhersluauka og er þá viðkomandi orð *skáletrað*. Undirstrikanir í handriti eru einnig skáletraðar í uppskrift ef þær eru augljóslega gerðar til áhersluauka.

Innsigli. Innsigli í frumgerð er táknað L. S. en ef skjalið er eftirrit þar sem vitnað er til innsiglis, sem hefur verið í frumbréfinu, er það táknað með L. S. innan sviga, (L. S.).

Skammstafanir og styttingar. Styttingum orða sem bundin eru með brjóstletri (e. *superscript*) og skammstöfunum er haldið í raðtölum, einingum, titlum, mánaðarheitum og öðrum algengum skammstöfunum. Einkum er reynt að halda í ýmsar skammstafanir af dönskum eða latneskum uppruna sem voru algengar á ritunartíma bréfanna. Má þar sérstaklega nefna titilinn *kongl. Maj*st eða *kongelig Majestet* sem kemur mjög oft fyrir. Mismunandi tákn fyrir *hundrað*, *mörk*, *pund* og *skilding* eru rituð með bókstöfum og skammstöfuð: *hndr*., *mk*., *pd*. og *sk*. Ritun nokkurra skammstafana og tákna er samræmd. *Fjórðungur* er táknaður *fj*. í íslenskum texta en *fo*. í dönskum texta. Ekki er haldið brjóstletri í titlum eins og *h*^{r} (herra), *m*^{r} (monsjör) og *s*^{r} (séra, senior) heldur ritað *hr*., *mr*. og *sr*. Ítarlegur listi yfir allar styttingar og skammstafanir sem haldið er í og hvað lesa eigi úr þeim fylgir með hér aftast í ritinu. Ýmsar minna þekktar skammstafanir og styttingar sem eru torskildari eru skrifaðar út án athugasemda lesendum til léttis.[1] Má þar til dæmis nefna *bem*^{te} sem skrifað er fullum stöfum *bemelte*; *bps*. = *biskup*, *l.l.b*. = *landsleigubálkur*, *nl*. = *nefnilega* og margt fleira. Þar sem ritháttur eins og *6æringur*, *9ber* o.s.frv. kemur fyrir er því breytt í *sexæringur* og *nóvember*. Leitast er við að leysa úr öllum titlum bóka og tímarita sem koma fyrir í textunum. Skrá yfir allar skammstafanir og styttingar sem leyst hefur verið upp úr er einnig að finna hér aftar.

[1] Við úrlausn vafaatriða var stuðst við ritin: *Ordbog over det danske Sprog. Historisk ordbog 1700–1950*. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, bind 1–28. København 1918–1956. *Vef*. http://ordnet.dk; Ludvig Meyer, *Fremmed ordbog*. Ottende udgave. Det danske Sprog- og Litteraturselskab [København] 1970. *Vef*. http://meyersfremmedordbog.dk.

Skrive- og redigeringsregler

Der er anvendt på visse punkter forskellige regler ved transskribering af teksten, alt efter om der er tale om dansk eller islandsk sprog.

DEN ISLANDSKE TEKST

Transskriberingen af den islandske tekst er ordret, dvs. stavemåden er ændret i overensstemmelse med den nutidige, men ordbilleder er bevaret. På den måde bliver teksten mere læsevenlig, men forskellige fortidige særpræg kommer til sin ret, og teksten bliver ikke for nutidig.[1] Således er bibeholdt ordbilleder som f.eks. *einnri*, *gamallri*, *orðsök*, *reppur*, *reinsdýr*, *álfu* (hálfu), *sókt*, *þókti*, *þingá* (þinghá) m.fl. Ligeledes er beholdt stavemåder som *hvörninn* og *hverninn*, *bágendi*, *stæðsta*, *hæðstur* osv. Det forekom også naturligt at bevare låneord som *pláts* og *góts*. Derudover er der passet omhyggeligt på at holde fast i alle gamle bøjningsformer som: *dirfunstum*, *búunst*, *þykjunst*, *hollnustu*, *öngvu* osv., ligesom nogle særlige ordbilleder som *ynglingur*, *uppreist*, *skjaldan* og *maturt* er bevaret. Derimod er skrivemåder som *aðgætsla*, *betsta*, *grendslast*, *íslendskur* og mange flere, som ikke nødvendigvis er eksempler på sprogbrug eller en særlig udtale, ændret til nutidsformen. Det vil sige, der er skrevet: *aðgæsla*, *besta*, *grennslast*, *íslenskur*. Når der står *rn* i ord som *eirn,* er det angivet som *einn*. Det samme gælder *ll* i ord som *valla*, der er transskriberet *varla*. *Th* i begyndelsen af personnavne er skrevet som *þ*: *Thordur* > *Þórður*. Ligeledes er *ck* og *ch* i ord som *ockar* eller *ochar* standardiseret som *okkar* for at give et eksempel. *Q* og *z* er skrevet som *k* og *s* undtagen i udenlandske låneord. Opdeling i et eller to ord er ligeledes overvejende standardiseret i forhold til nutidens praksis.

[1] Ved transskribering af dokumenterne blev der hentet inspiration fra redigeringsreglerne for udgivelsen af overretsdommene i 2011: *Yfirrétturinn á Íslandi. Dómar og skjöl.* I. 1690–1710. Björk Ingimundardóttir og Gísli Baldur Róbertsson (red.), Reykjavík 2011, s. 19–25.

Udenlandske låneord. Danske og andre udenlandske låneord i de islandske tekster er bevaret bogstavret: *fabriqven*, *forordning*, *rixdalur specie*, *rixdalur croner*, *vanskellegt* m.fl. Der er dog ikke gået så langt som at skrive *betaling* og *ringe* med *y*. Således er der ikke skrevet: *betalyng*, *rynge*, da det kan besværliggøre læsningen.

Bogstavet *c* er bevaret i forskellige låneord og navne fra dansk, latin eller andre udenlandske sprog som f.eks. *capitel*, *capitule*, *Christian* (kong Christian), *Christiansborg*, *Christur*, *Commission*, *Compagníið* og flere. Hvis det pågældende ord derimod er formet efter islandsk anvendes bogstavet *k*: *casse* > *kassi*, *cronugjald* > *krónugjald*, *cronujarðir* > *krónujarðir*.

Bøjning af udenlandske ord: Hvor låneord er tilføjet en efterhængt artikel, er den del af dem skrevet efter islandske retskrivningsregler, f.eks. *hospitölen* = *hospítölin*, *Compagnienu* = *Compagníinu,* men derimod er der bibeholdt et *e* i *fabriqvens*, fordi der er en udenlandsk endelse.

DEN DANSKE TEKST

Der er to former for danske tekster i udgaven. Der er for det første de danske tekster, der oprindeligt blev skrevet på dansk af enten brevskriveren selv eller oversat af kommissionens medlemmer, når brevene blev modtaget. For det andet er der nye oversættelser, som udgiverne her har ladet foretage af de breve, hvor der ikke forelå en dansk udgave i arkivet. Der er anvendt forskellige principper for de to former for danske tekster på en række punkter.

Nye oversættelser. Det er forsøgt at holde oversættelserne så nær den oprindelige islandske tekst som muligt, selv om det i nogle tilfælde har medført en anelse knudret sprogbrug og anvendelse af ældre danske ord. Det er gjort med den hensigt at bevare det formelle sprog, som brevskriverne ofte anvendte; dog uden at forsøge at kopiere sproget i det 18. århundrede. Der er anvendt nutidige staveformer og tegn som bolle-å, små bogstaver i navneord m.m. Islandske person- og stednavne er angivet i en nutidig islandsk form i navnefald. Hvor det ikke er lykkedes at oversætte islandske begreber med et tilsvarende dansk, er der angivet en forklaring i fodnoterne, hvis det har været skønnet nødven-

digt at forklare sammenhængen nærmere for læseren. Derudover henvises til forklaringer i en ordliste bagerst.

Den danske samtidstekst. Teksten er i hovedsagen bibeholdt bogstavret med følgende undtagelser:

Orddelinger, dvs. et eller to ord. Det er ofte svært at afgøre i de originale dokumenter, om der er tale om et eller to ord. Orddelinger er derfor standardiseret i forhold til danske retskrivningsregler.[1] En undtagelse er sted- og myndighedsnavne som *Hólabispestol* eller *Seltjarnarnesrep*, som på dansk burde skrives i to ord som *Hólar bispestol* eller *Seltjarnarnes rep*. På islandsk skrives disse imidlertid altid i et ord, og i andre kildeudgivelser, der ikke er på islandsk, anvendes denne form også. I de samtidige danske tekster er ordene nogle gange opdelt, mens de i andre tilfælde er skrevet sammen. I denne udgave anvendes den etablerede form med sammenskrivning.

Dobbelt *ß* skrives *ss*. F.eks. er *Ißland* skrevet *Issland* og *diße*, *disse*.

Der skelnes ikke mellem forskellige former for *ö*, dvs. *ö*, *ø* eller *o* med accent (*ó*). Der er skrevet *ö*, hvor der bør være et *ö* ifølge nutidig stavemåde, og *o* hvor der bør være *o*. Dette gør læsningen lettere.

Kolon over bogstaver er udeladt undtagen i person- og slægtsnavne. Således skrives *ü* og *ÿ* som *u* og *y*.

Det er ofte svært at skelne mellem bogstaverne *i* og *j* i dokumenterne. Anvendelsen af dem er derfor standardiseret i forhold til nutidsbrugen. Der skrives f.eks. altid *Island* og ikke *Jsland* og *jeg* men ikke *ieg*. Det samme gælder bogstaverne *y* og *ij*. De er ligeledes standardiseret i forhold til nutidbrug, f.eks. skrives konsekvent *dyrtid* og ikke *dijrtid*.

ALMENE JUSTERINGER I BÅDE DE ISLANDSKE OG DANSKE TEKSTER

Tydelige skrivefejl er rettet uden bemærkninger, dvs. at enkelte bogstaver, som tydligvis er skrevet ved en fejl eller glemt af samme årsag, er rettet i transskriberingen uden bemærkninger. Hvis der derimod mangler hele ord eller dele af ord, er rettelsen angivet i skarp parantes

[1] Der er anvendt: *Net*. http://ordnet.dk. *Ordbog over det danske sprog. Historisk ordbog 1700–1950*.

[ ]. Tekster over linjen eller i marginen er indføjet i hovedteksten uden bemærkninger, med mindre der er tale om en anden hånd eller blæk, og i så fald er det angivet i fodnoten. Nogle ord i marginen er tydeligvis tilføjet senere af kommissionens medlemmer og tjente dem sandsynligvis som en slags emneord. Her er de indsat i selve brevet som overskrifter, og det er angivet i fodnoterne. Gamle former for paranteser, som /: :/, er ændret til nutidige paranteser. Hvis dokumentet er skadet, eller ord er ulæselige, er det angivet med [ ] og bemærket i fodnoterne. Talord er uændret, dvs. der anvendes romerske tal og ikke arabiske.

Skilletegn. Sætninger er ofte meget lange i dokumenterne, så de nogle gange slutter en halv eller en hel side længere nede. Derfor er det blevet vurderet, at det var bedst af følge de almindelige grammatiske regler i transskriberingen, dvs. kommaer og punktummer er tilføjet og fjernet for at lette læsningen. Der er gerne sat punktum, hvor der er semikomma i originalen, da det ofte er begyndelsen på en ny sætning.

Store og små bogstaver. Brugen af store bogstaver er meget inkonsekvent i de originale dokumenter, og det er desuden ofte svært af skelne mellem store og små bogstaver. Brugen af dem er derfor standardiseret i forhold til nutidsbrug i overensstemmelse med islandske og danske retsskrivningsregler. Ordene *Guð* og *Majestet* eller *Mayestet* og versioner af de ord er dog altid skrevet med store bogstaver, som det er brugt i brevene. Det samme gælder navne på måneder, ordene *Anno*, *Landcommiission* og *Commisariier*. De er altid skrevet med stort begyndelsesbogstav af samme grund. Ligeledes betegnelsen *Compagníið/Compagniet* (Almenna verslunarfélagið/Det Almindelige Handelskompagni), som på samme måde sædvanligvis er skrevet med stort begyndelsesbogstav i de originale dokumenter.

Egennavne. Islandske person- og stednavne er alle standardiseret til at følge den nutidige brug i de islandske tekster. Der skrives *Henrik* og ikke *Henrich* og *Stefán* men ikke *Stephan* o.s.v. Nogle stavemåder for særlige personnavne er dog bevaret som f.eks. *Brynjúlfur*, *Illaugi*, *Sauðlaugsdalur* og *Ölves*. Udenlandske personnavne og navne på islændinge af udenlandsk oprindelse er bevaret bogstavret. Således skri-

ves der enten *Thomas Windekilde* eller *Tomas Vindekilde*. I de danske samtidstekster er person- og stednavne altid transskriberet bogstavret, men angivet i en nutidig form i navneregistret. Hvis et navn synes svært forståeligt, er navnets nutidige form angivet i fodnoten for at lette læsningen.

Underskrifter. Når mange skriver under på samme brev, kan underskrifterne være placeret spredt på siden. Her er navnene opstillet i to spalter, som det falder mest naturligt.

Typografiske ændringer. I de originale breve er latinske ord og person- og stednavne langt oftest skrevet med latinske bogstaver, som det var sædvanen i samtiden. Det samme gælder ord, som brevskriveren ville lægge særlig vægt på. Her er der ikke taget hensyn til ændringer i typografien, med mindre de tydligvis har til formål at fremhæve ordet, og i så tilfælde er ordet skrevet med *kursiv*. Understregninger i dokumenterne er også angivet i kursiv, hvis hensigten er at fremhæve teksten.

Segl. Forekomsten af segl i originalen er angivet med L. S., men hvis dokumentet er en afskrift, hvor der henvises til et segl, der var i originalen, er det angivet med L. S. i parantes, (L. S.).

Forkortelser. Forkortelser af ord med hævet skrift (e. *superscript*) og akronymer opretholdes i forbindelse med ordenstal, enheder, titler, navne på måneder og forskellige almindelige forkortelser. Ligeledes er forsøgt at fastholde forskellige forkortelser af dansk eller latinsk oprindelse, som var almindelige, da brevene blev skrevet. Særligt kan nævnes titlen *kongl. Maj*st eller *kongelig Majestet,* som ofte findes i teksten. Forskellige tegn for *hundrað/hundrede*, *mörk/mark*, *pund/pund* og *skilding/skilling* er skrevet med bogstaver og forkortelser: *hndr*., *mk*., *pd*. og *sk*. Skrivemåden for nogle forkortelser og tegn er standardiseret. *Fjórðungur/fjerding* skrives som *fj*. i islandske tekster og *fo*. i danske tekster. Der er ikke anvendt hævet skrift i titler som *h*^{r} (herra/herre), *m*^{r} (monsjör/monsieur) og *s*^{r} (séra, senior), som i stedet skrives *hr*., *mr*. og *sr*. En liste over alle forkortelser og akronymer og deres betydning findes bagerst. Forskellige mindre kendte akronymer og forkortelser, som er svært forståelige, er skrevet helt ud uden bemærkninger for at

lette læsningen.[1] Som eksempel kan nævnes *bem*^{te}, som er skrevet som *bemelte*; *bps.* = *biskup* (biskop), *l.l.b.* = *landsleigubálkur* (Lov om landskyld), *nl.* = *nefnilega* (nemlig) og mange flere. Hvor skriveformer som *6æringur*, *9ber* o.lign. forekommer, er det blevet ændret til *sexæringur* (seksåring, båd med 6 årer) og *nóvember* (november). Det er forsøgt at opklare alle titler på bøger og tidsskrifter, som forekommer i teksten. En liste over alle forkortelser, som er blevet skrevet helt ud, findes ligeledes bagerst.

[1] Ved opklaring af tvivlstilfælde er der hentet støtte i: *Ordbog over det danske Sprog. Historisk ordbog 1700–1950*. Udgivet af Det danske Sprog- og Litteraturselskab, bind 1–28. København 1918–1956. *Net*. http://ordnet.dk; Ludvig Meyer, *Fremmedordbog*. Ottende udgave. Det danske Sprog- og Litteraturselskab [København] 1970. *Net*. http://meyersfremmedordbog.dk.

Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri

Register over Landkommissionens arkiv

Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri var útbúin samhliða undirbúningi að þessari útgáfu. Í henni er að finna heildaryfirlit yfir allt safnið, bæði aðsend bréf og gögn sem urðu til hjá nefndinni sjálfri. Skjölunum er raðað eftir svonefndu litranúmeri, skráningarnúmeri frá því að skjalasafnið varð til, og sýnir skráin því upprunalega röð þeirra. Getið er um nafn og stöðu hvers og eins bréfritara auk staðsetningar og dagsetningar bréfs. Einnig fylgir dagsetningin sem nefndin fékk viðkomandi bréf afhent sem skráð var í fundargerðabók hennar. Þá koma upplýsingar um tungumál og hvort viðkomandi bréf sé til í danskri þýðingu í skjalasafninu sjálfu. Nánari skýringar á uppbyggingu skjalasafnsins er að finna í greininni „Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri, bréfritarar, búseta og þjóðfélagsstaða“ hér aftar í þessu riti, s. 117–139.

Registret over Landkommissionens arkiv blev sammensat sideløbende med forberedelserne til denne udgivelse. I registret findes en fuldstændig oversigt over hele arkivet, både tilsendte breve og dokumenter, som blev fremstillet af kommissionen selv. Dokumenterne er opstillet efter såkaldte litranumre, arkivnumre fra arkivets skabelse, og registret viser således den oprindelige rækkefølge. Der er angivet navne og stand for hver enkelt brevskriver foruden stedangivelse og brevets datering. Dernæst følger datoen for kommissionens modtagelse af brevet, som blev antegnet i mødeprotokollen. Endelig kommer oplysninger om sprog, og om det pågældende brev findes i dansk oversættelse i arkivet. Nærmere forklaringer omkring arkivets sammensætning findes i artiklen "Landkommissionens arkiv, brevskriverne, hjemsted og sociale status", som findes i dette bind, s. 140–163.

Heimildir/*kilder: ÞÍ*. Rtk. D3/1–D3/8. Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771; Rtk. B4/1. Norske Bureau 1771–1772; B5/1 Isl. Journ. 1; Stiftamt. III. 199–202. Skjöl Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771.

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. A. N° 1.	Skúli Magnússon, landfógeti/*landfoged*	Kaupmannahöfn/ *København*	24.4.1767 3.3.1770
Lit. A. N° 2.	Ólafur Stephensen, amtmaður til rentukammers/ *amtmand til Rentekammeret*	Bessastaðir, Gull.	24.8.1768
Lit. A. N° 3.	Dines Jespersen, kaupmaður/*købmand* til Ólafs Stephensens, amtmanns/*amtmand*	Án staðs./*Uden sted*	5.6.1769
Lit. A. N° 4.	Herman Aystrup, kaupmaður/*købmand* til Ólafs Stephensens, amtmanns/*amtmand*	Án staðs./*Uden sted*	30.6.1769
Lit. A. N° 5.	Jón Grímsson, garðyrkjumaður til rentukammers/ *gartner til Rentekammeret*	Alþingi	24.7.1769
Lit. A. N° 6.	Ólafur Stephensen, amtmaður til stiftamtmanns/ *amtmand til stiftamtmand*	Bessastaðir, Gull.	7.8.1769
Lit. A. N° 7.	Ólafur Stephensen, amtmaður til rentukammers/ *amtmand til Rentekammeret*	Bessastaðir, Gull.	5.9.1769
Lit. A. N° 8.	Chr. L. von Prøck, stiftamtmaður til rentukammers/ *stiftamtmand til Rentekammeret*	Kaupmannahöfn/ *København*	30.9.1769
Lit. A. N° 9.	F. C. Rosenkrantz o.fl. hjá Almenna verslunarfélaginu til rentukammers/*hos Det almindelige Handelskompagni til Rentekammeret*	Kaupmannahöfn/ *København*	22.11.1769
Lit. A. N° 10.	Jón Ólafsson, varalögmaður til rentukammers/ *vicelovmand til Rentekammeret*	Án staðs./*Uden sted*	25.11.1769
Lit. A. N° 11.	Útdráttur/*uddrag*, „Directeurerne for det Islandske Compagnie“ til rentukammers/*til Rentekammeret*	Án staðs./*Uden sted*	16.5.1770
Lit. B. N° 1–50.	Bréfabók Landsnefndarinnar/ *Landkommissionens brevbog*	Arnarhóll, Alþingi og Hólar	30.6.1770– 15.8.1771
Lit. C.	Fundargerðabók Landsnefndarinnar á Alþingi 1770/ *Landkommissionens betænkningsprotokol på Altinget 1770* (deliberations protocol)	Alþingi við Öxará	20.7.1770
Lit. D. [N° 1].	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Án staðs./ *Uden sted*, Árn.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. D. [N° 2].	Gísli Magnússon, biskup/*biskop*	Hólar, Skag.	17.8.1770
Lit. E.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	8.9.1770
Lit. F.	Halldór Finnsson og Jón Teitsson, prestar/*præster*	Gaulverjabær, Árn.	9.11.1770
Lit. G. N° 1.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Skálholt, Árn.	20.11.1770
Lit. G. N° 2.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Án staðs./ *Uden sted*, Árn.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. H.	Þorsteinn Magnússon, sýslumaður/*sysselmand*	Móeiðarhvoll, Rang.	12.11.1770
Lit. J. N° 1.	Guðlaugur Sveinsson, prestur/*præst*	Kirkjuból, Ísafj.	10.10.1770
Lit. J. N° 2.	Guðlaugur Sveinsson, prestur/*præst*	Kirkjuból, Ísafj.	11.10.1770

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–1	III. 201	Lit. A. N° 1–11 sbr. fundargerðabók/ *jf. møde- og betænkningsprotokollen*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–2	III. 200	
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
22.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–12	III. 199	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–13	III. 199	
24.7.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–14	Nei/*Nej*	
6.9.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–15	Nei/*Nej*	Sjá einnig/*Se også* lit. Aa. N° 3.
13.10.1770	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 199	-	Frumrit ekki varðveitt í safni Landsnefndar/ *Original ikke bevaret i Landkommissionens arkiv*
15.11.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–17	III. 199	
26.11.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–18	III. 199	
26.11.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–19	III. 199	
6.12.1770	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–20	III. 199	
24.12.1770	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–21	III. 199	D. þýðing/*oversættelse*: D3/1–23
24.12.1770	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–22	III. 199	D. þýðing/*oversættelse*: D3/1–23

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. K.	Björn Markússon, lögmaður/*lovmand*	Leirá, Borg.	23.12.1770
Lit. L.	Bændur og hjáleigumenn á Akranesi/*Bønder og afbyggere på Akranes* (15 manns/*mænd*)	Akranes, Borg.	11.10.1770
Lit. M. N° 1.	Handverksmenn við Innréttingarnar/*Håndværkere ved De Nye Indretninger* (8 manns/*mænd*)	Reykjavík, Gull.	7.1.1771
Lit. M. N° 2.	Franz Illugason, vefari/*væver*	Þýskuhús, Seltjarnarnesi, Gull.	10.1.1771
Lit. N.	Skúli Magnússon, landfógeti/*landfoged*	Án staðs./ *Uden sted*, Gull.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. O.	Guðlaugur Þorgeirsson, prófastur/*provst*	Garðar, Álftanesi, Gull.	23.1.1771
Lit. P. N° 1.	Bjarni Halldórsson, sýslumaður/*sysselmand*	Þingeyraklaustur, Hún.	30.10.1770
Lit. P. N° 2.	Bjarni Halldórsson, sýslumaður/*sysselmand*	Þingeyraklaustur, Hún.	30.10.1770
Lit. P. N° 3.	Bjarni Halldórsson, sýslumaður/*sysselmand*	Þingeyraklaustur, Hún.	30.10.1770
Lit. P. N° 4.	Bjarni Halldórsson, sýslumaður/*sysselmand*	Þingeyraklaustur, Hún.	30.10.1770
Lit. Q.	Ólafur Stephensen, amtmaður/*amtmand*	Vatn, Gull.	7.2.1771
Lit. R. [N° 1].	Björn Markússon, lögmaður/*lovmand*	Leirá, Borg.	5.1.1771
Lit. R. [N° 2].	Björn Markússon, lögmaður/*lovmand*	Leirá, Borg.	5.1.1771
Lit. S. N° 1.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	2.10.1770
Lit. S. N° 2.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	2.10.1770
Lit. T. N° 1.	Óundirrituð álitsgerð, prestur (langsennilegast)/ *Uunderskrevet redegørelse, præst (højst sandsynligt)*	Ísland/*Island*	Ár/*Ár* 1770
Lit. T. N° 2.	Bjarni Högnason, bóndi/*bonde*	Tjarnir, Eyjafjallasveit, Rang.	3.12.1770
Lit. U.	Jón Ólafsson, varalögmaður/*vicelovmand*	Án staðs./*Uden sted*, Barð.	23.11.1770
Lit. V.	Vigfús Jónsson, prestur/*præst*	Miklaholt, Hnapp.	31.1.1771
Lit. X. N° 1.	Árni Þórarinsson, prestur/*præst*	Lambastaðir, Seltjarnarnesi, Gull.	28.1.1771
Lit. X. N° 2.	Eiríkur Guðmundsson, prestur/*præst*	Staður við Hrútafjörð, Hún.	20.12.1770
Lit. Y.	Árni Þórarinsson, prestur/*præst*	Lambastaðir, Seltjarnarnesi, Gull.	12.2.1771
Lit. Z. N° 1.	Ólafur Stephensen, amtmaður/*amtmand*	Vatn, Gull.	21.2.1771
Lit. Z. N° 2.	Ólafur Stephensen, amtmaður/*amtmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Gull.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. AA. N° 1.	Einar Magnússon, umboðsmaður Miðfjarðarjarða/ *kongens ombudsmand for Miðfjarðarjarðir*	Án staðs./ *Uden sted*, Hún.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. AA. N° 2.	Ólafur Jónsson og Bjarni Guðbrandsson, hreppstjórar/*repstyrere*	Torfustaðir, Miðfirði, Hún.	Án dags./ *Uden dato*

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
8.1.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–24	Nei/*Nej*	
9.1.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–25	III. 199	
19.1.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–26	III. 199	2. B. J. Ref. pr. 72. N° 59. / Pr. 24. Jan. 72. N. 1. Er. Sjá einnig/*Se også*: Stiftamt. III. 29
17.1.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–27	III. 199	2. B. J. Ref. pr. 72. N° 60. / Pr. 24. Jan. 72. N 2. Er.
18.1.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–28	III. 200	
26.1.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–29	III. 199	
5.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–30	III. 199	
5.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–31	III. 199	
5.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–32	III. 199	
5.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–33	III. 199	
10.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–34	Nei/*Nej*	
8.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–35	Nei/*Nej*	
8.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–36	Nei/*Nej*	
8.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–37	III. 199	
8.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/1–38	III. 199	
12.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–1	III. 199	
12.2.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–2	III. 199	
16.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–3	III. 199	
16.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–4	III. 199	
6.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–5	III. 199	
16.2.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–6	III. 199	
17.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–7	III. 199	
23.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–8	Nei/*Nej*	
26.2.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–9	Nei/*Nej*	Orðrétt afrit af 11. grein í greinargerð lit. JJ./ *Ordret kopi af 11. art. i redegørelse lit. JJ.*
26.2.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–10	III. 202	
26.2.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–11	III. 202	

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. BB.	Magnús Ketilsson, sýslumaður/*sysselmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Dal.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. CC.	Hreppstjórar og bændur á Álftanesi/*Repstyrere og bønder på Álftanes* (31 maður/*mand*)	Álftanes, Gull.	1.2.1771
Lit. DD.	Guðlaugur Sveinsson, prestur/*præst*	Kirkjuból, Ísafj.	30.11.1770
Lit. EE.	Björn Jónsson, lyfsali/*apoteker*	Nes, Seltjarnarnesi, Gull.	12.3.1771
Lit. FF. N° 1.	Björn Markússon, lögmaður/*lovmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Borg.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. FF. N° 2.	Björn Markússon, lögmaður/*lovmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Borg.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. GG.	Bjarni Pálsson, landlæknir/*landphysicus*	Nes, Seltjarnarnesi, Gull.	14.3.1771
Lit. HH. N° 1.	Brynjólfur Sigurðsson, sýslumaður/*sysselmand*	Núpur, Árn.	28.2.1771
Lit. HH. N° 2.	Brynjólfur Sigurðsson, sýslumaður/*sysselmand*	Núpur, Árn.	28.1.1771
Lit. JJ.	Ólafur Stephensen, amtmaður/*amtmand*	Vatn, Gull.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. KK.	Björn Markússon, lögmaður/*lovmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Borg.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. LL.	Ólafur Stephensen, amtmaður/*amtmand*	Vatn, Gull.	25.3.1771
Lit. MM.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Án staðs./ *Uden sted*, Árn.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. NN.	Oddur Hjaltalín og Níels Jónsson, hreppstjórar og lögréttumenn/*repstyrere og lovrettemænd*	Hlíðarhús, Gull.	30.3.1771
Lit. OO.	Vigfús Jónsson, prófastur/*provst*	Hítardalur, Mýr.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. PP.	Fimm menn á Seltjarnarnesi, bændur, hjáleigu- og húsmenn eða vinnumenn/*Fem mænd på Seltjarnarnes, bønder, afbyggere og husmænd eller tjenestekarle*	Seltjarnarnes, Gull.	30.3.1771
Lit. QQ. N° 1.	Jón Jakobsson, sýslumaður/*sysselmand*	Espihóll, Eyjafj.	3.2.1771
Lit. QQ. N° 2.	Jón Jakobsson, sýslumaður/*sysselmand*	Espihóll, Eyjafj.	3.2.1771
Lit. RR.	Ólafur Stephensen, amtmaður/*amtmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Gull.	17.4.1771.
Lit. SS.	Íslands fátæklingar, óvíst um stöðu, líklega vinnufólk/*Islands fattige, usikker social status, formentlig tyende*	Án staðs./*Uden sted*	16.4.1771
Lit. TT.	Skúli Magnússon, landfógeti/*landfoged*	Viðey, Gull.	30.3.1771
Lit. UU. N° 1.	Guðlaugur Þorgeirsson, prófastur/*provst*	Garðar, Álftanesi, Gull.	1.5.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
31.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–12	III. 202	
2.3.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. B5/1–29	III. 202	2. B. J. Ref. pr. 72. N° 92. / Pr. 11. Febr. 72. N. 1. Frumrit í safni rtk./*Original i Rtk. arkiv*
12.3.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–14	III. 202	
12.3.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–15	III. 202	
13.3.177.	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–16	III. 202	
13.3.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–17	III. 202	
20.3.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. B4/1–22	III. 202	2. B. J. Ref. pr. 72. N° 391. Frumrit í safni rtk. ásamt/*Original i Rtk. arkiv samt* lit. XX. N° 2.
20.3.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–19	III. 202	
20.3.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–20	III. 202	
20.3.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–21	III. 202	
26.3.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–22	III. 202	
6.4.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–23	III. 202	
7.4.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–24	III. 202	
8.4.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–25	III. 202	
11.4.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–26	III. 202	
14.4.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/2–27	Nei/*Nej*	
15.4.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–1	III. 202	
15.4.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–2	III. 202	
17.4.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–3	III. 202	
18.4.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–4	III. 201	
23.4.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–5	Nei/*Nej*	
6.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–6	III. 201	

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. UU. N° 2.	Guðlaugur Þorgeirsson, prófastur/*provst*	Án staðs./ *Uden sted,* Gull.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. VV.	Starfsmenn við Innréttingarnar, handverksfólk/ *Ansatte ved De Nye Indretninger, håndværkere* (14 manns/*mænd*).	Reykjavík, Gull.	2.5.1771
Lit. XX. N° 1.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Skálholt, Árn.	20.4.1771
Lit. XX. N° 2.	Kolbeinn Þorsteinsson, prestur/*præst*	Miðdalur, Árn.	27.4.1771
Lit. XX. N° 3.	Hans J. Klingenberg, bóndi/*bonde*	Kross á Akranesi, Borg.	9.4.1771
Lit. XX. N° 4.	Hreppstjórar á Akranesi/*Repstyrere på Akranes* (5 manns/*mænd*)	Heynes á Akranesi, Borg.	11.5.1771
Lit. XX. N° 5.	Hreppstjórar í Mosfellssveit/*Repstyrere i Mosfellssveit* (4 menn/*mænd*)	Ártún, Kjós.	7.5.1771
Lit. YY. N° 1.	Bjarni Pálsson, landlæknir/*landphysicus*	Nes, Seltjarnarnesi, Gull.	14.5.1771
Lit. YY. N° 2.	Hreppstjórar og bændur í Biskupstungum og Hreppum/*Repstyrere og bønder i Biskupstungur og Hreppar* (32 menn/*mænd*)	Biskupstungur og Hreppar, Árn.	Ár/*År* 1771
Lit. YY. N° 3.	Þórður Sighvatsson og Jóhann Níelsson, bændur/*bønder*	Seltjarnarnes, Gull.	11.5.1771
Lit. ZZ. N° 1.	Þorsteinn Pétursson, prestur/*præst*	Án staðs./ *Uden sted,* Hún.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. ZZ. N° 2.	Hreppstjórar og bændur í Viðvíkursveit/*Repstyrere og bønder i Viðvíkursveit* (5 manns/*mænd*)	Viðvíkursveit, Skag.	8.4.1771
Lit. ZZ. N° 3.	Illugi Jónsson, bóndi/*bonde*	Bjarnastaðir, Skag.	20.4.1771
Lit. ZZ. N° 4.	Jón Ólafsson, hreppstjóri/*repstyrer*	Réttarholt, Skag.	23.4.1771
Lit. ZZ. N° 5.	Bjarni Jónsson og Eiríkur Hallgrímsson, hreppstjórar/*repstyrere*	Barká, Skriðuhreppi, Eyjafj.	8.4.1771
Lit. ZZ. N° 6.	Hreppstjórar í Seyluhreppi/*Repstyrere i Seylurep* (3 menn/*mænd*)	Víðimýri, Skag.	15.4.1771
Lit. ZZ. N° 7.	Jón Jónsson, bóndi (síðar hreppstjóri)/ *bonde (senerehen repstyrer)*	Efstaland í Öxnadal, Eyjafj.	Ár/ *År* 1771
Lit. ZZ. N° 8.	Hreppstjórar í Sauðárhreppi/*Repstyrere i Sauðárrep* (3 menn/*mænd*)	Sauðá, Skag.	10.4.1771
Lit. ZZ. N° 9.	Þorleifur Claus Brynjólfsson hreppstjóri/*repstyrer*	Grund í Skagafirði, Skag.	14.3.1771
Lit. ZZ. N° 10.	Eiríkur Guðmundsson, prestur/*præst*	Staður við, Hrútafjörð, Hún.	10.4.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
6.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–6	III. 201	
3.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–7	III. 201	2. B. J. Ref. pr. 72. N° 61. / Pr. 24. Jan. 72. N. 3. Er.
13.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–8	III. 200	Greinargerðin án lit. nr. en fylgir bréfi/*Redegørelsen uden lit. nr. men følger brev* lit. XX. N° 1.
13.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. B4/1–22	III. 201	Frumrit í safni rtk. Liggur með lit. GG./*Original i Rtk. arkiv. Ligger med lit. GG.*
13.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–10	III. 201	
13.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–11	III. 201	
13.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–12	III. 201	
14.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–13	III. 201	
14.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–14	III. 201	
14.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–15	Nei/*Nej*	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–16	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–17	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–18	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–19	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/3–20	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–1	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–2	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–3	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–4	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–5	III. 201	

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. ZZ. N° 11 [a].	Hreppstjórar og bændur í Gaulverjabæ/*Repstyrere og bønder i Gaulverjabær* (12 manns/*mænd*)	Bæjarhreppur, Árn.	1.5.1771
[Lit. ZZ. N° 11b].	Bændur og hjáleigumenn í Gaulverjabæ/ *Bønder og afbyggere i Gaulverjabær* (9 manns/*mænd*)	Bæjarhreppur, Árn.	3.6.1771
Lit. Aa. N° 1[a].	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	30.3.1771
Lit. Aa. N° 1[b].	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	30.3.1771
Lit. Aa. N° 2[a].	Jón Benediktsson, sýslumaður/*sysselmand*	Rauðaskriða, Þing.	3.4.1771
Lit. Aa. N° 2[b].	Jón Benediktsson, sýslumaður/*sysselmand*	Rauðaskriða, Þing.	3.4.1771
Lit. Aa. N° 3.	Gísli Magnússon, biskup/*biskop*	Hólar, Skag.	22.4.1771
Lit. Aa. N° 4.	Bjarni Halldórsson, sýslumaður/*sysselmand*	Þingeyraklaustur, Hún.	2.5.1771
Lit. Aa. N° 5.	Hreppstjórar í Kjósarhreppi/*Repstyrere i Kjósarrep* (5 manns/*mænd*)	Neðriháls í Kjós, Kjós.	15.5.1771
Lit. Bb.	Þorgrímur Sigurðsson, sýslumaður/*sysselmand* og Halldór Þorgrímsson, aðstoðarsýslumaður/ *hjælpesysselmand*	Án staðs./ *Uden sted,* Mýr.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. Cc. N° 1.	Hjáleigubændur Stóru-Háeyrar/*Afbyggere på jorden Stóra-Háeyri (*óundirritað/*uunderskrevet)*	Háeyri, Eyrarbakka, Árn.	18.5.1771
Lit. Cc. N° 2[a].	Hreppstjórar og bændur í Grindavík/ *Repstyrere og bønder i Grindavík* (12 manns/*mænd*)	Grindavík, Gull.	6.5.1771
Lit. Cc. N° 2[b].	Hjábúðarmenn í Grindavík, hjáleigu- og þurrabúðamenn/*Opsiddere i Grindavík, afbyggere og husmænd uden græsning* (13 manns/*mænd*)	Grindavík, Gull.	10.5.1771
Lit. Dd.	Hreppstjórar og bændur í Sandvíkurhreppi/ *Repstyrere og bønder i Sandvíkurrep* (23 menn/*mænd*)	Sandvíkurhreppur, Árn.	25.5.1771
Lit. Ee. N° 1.	Hreppstjórar og bændur í Ölfushreppi/ *Repstyrere og bønder i Ölfusrep* (10 manns/*mænd*)	Þorlákshöfn, Árn.	13.5.1771
Lit. Ee. N° 2[a].	Hreppstjórar og bændur á Skeiðum/ *Repstyrere og bønder på Skeið* (20 manns/*mænd*)	Skeið, Árn.	22.5.1771
Lit. Ee. N° 2[b].	Hreppstjórar og bændur í Grímsnesi/ *Repstyrere og bønder i Grímsnes* (24 menn/*mænd*)	Stóraborg, Grímsnesi, Árn.	25.5.1771
Lit. Ee. N° 3.	Ásgeir Jónsson og Beinteinn Ingimundarson, bændur og lögréttumenn/*bønder og lovrettemænd*	Þorlákshöfn, Árn.	15.5.1771
Lit. Ff. N° 1.	Hans Wium, sýslumaður/*sysselmand*	Skriðuklaustur, N-Múl.	4.7.1771
Lit. Ff. N° 2.	Jón Arnórsson, aðstoðarsýslumaður/*hjælpesysselmand*	Eiðar, S-Múl.	24.6.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
15.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–6	III. 201	
15.5.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–7	Nei/*Nej*	Án lit. nr. en lá með bréfi/*Uden lit. nr. men lå sammen med brev* lit. ZZ. N° 11[a].
16.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–8	III. 201	
16.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–9	III. 201	
16.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–10	III. 201	
16.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–11	III. 201	Lýsing E. Hafliðasonar á Sprengisandsleið fylgir með/*E. Hafliðasons beskrivelse af Sprengisandsvejen medfølger*
10.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–12	III. 201	Sjá einnig/*Se også* lit. D. [N° 2].
16.5.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–13	III. 201	
16.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–14	III. 201	
25.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–15	III. 201	
26.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–16	III. 201	
26.5.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–17	Nei/*Nej*	
26.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–18	III. 201	
28.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–19	III. 201	
29.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–20	III. 201	D. þýð. í safni stiftamt., ekki nefndarinnar/ *Oversæt. i stiftamt. arkiv, ikke kommissionens*
29.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–21	III. 201	D. þýð. í safni stiftamt., ekki nefndarinnar/ *Oversæt. i stiftamt. arkiv, ikke kommissionens*
29.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–22	III. 201	D. þýð. í safni stiftamt., ekki nefndarinnar/ *Oversæt. i stiftamt. arkiv, ikke kommissionens*
28.5.1771	Ísl.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–24	III. 201	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–25	III. 200	
21.7.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–26	III. 200	

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. Ff. N° 3.	Pétur Þorsteinsson, sýslumaður/*sysselmand* og Guttormur Hjörleifsson, aðstoðarsýslumaður/ *hjælpesysselmand*	Ketilsstaðir, S-Múl.	28.6.1771
Lit. Ff. N° 4.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Skálholt, Árn.	29.7.1771
Lit. Ff. N° 5.	Páll Guðmundsson, prófastur/*provst*	Kirkjubær, N-Múl.	18.6.1771
Lit. Ff. N° 6.	Prestar og prófastur í Suður-Múlasýslu/ *Præster og provst i Suður-Múlasyssel* (4 menn/*mænd*)	Hólmar við Reyðarfjörð, S-Múl.	6.3.1771
Lit. Ff. N° 7.	Þorsteinn Jónsson, prestur/*præst*	Dvergasteinn, N-Múl.	23.1.1771
Lit. Gg. N° 1.	Sigurður Jónsson, prófastur/*provst*	Holt undir Eyjafjöllum, Rang.	1.7.1771
Lit. Gg. N° 2.	Prestar og prófastur í Landeyjum og Fljótshlíð/ *Præster og provst i Landeyjar og Fljótshlíð* (4 menn/*mænd*)	Rangárþing, Rang.	26.6.1771
Lit. Gg. N° 3.	Jón Hannesson, prestur/*præst*	Marteinstunga, Holtum, Rang.	11.5.1771
Lit. Gg. N° 4[a].	Einar Jónsson, prestur/*præst*	Sigluvík, Landeyjum, Rang.	26.6.1771
Lit. Gg. N° 4[b].	Einar Jónsson, prestur/*præst*	Sigluvík, Landeyjum, Rang.	3.7.1771
Lit. Gg. N° 5.	Hreppstjórar og bændur í Landeyjum/ *Repstyrere og bønder i Landeyjar* (33 menn/ *mænd*, þar af einn prestur/*deraf en præst*)	Kross, Landeyjum, Rang.	23.5.1771 6.6.1771
Lit. Gg. N° 6.	Hreppstjórar og bændur í Fljótshlíð/ *Repstyrere og bønder i Fljótshlíð* (37 manns/*mænd*)	Fljótshlíð, Rang.	22.5.1771
Lit. Hh. N° 1.	Páll Högnason, prestur/*præst*	Torfastaðir, Biskupstungum, Árn.	22.7.1771
Lit. Hh. N° 2[a].	Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson, hjáleigumenn/*afbyggere*	Stóri-Nýibær, Krýsuvík, Gull.	1.6.1771
Lit. Hh. N° 2[b].	Hjáleigumenn í Krýsuvík/*Afbyggere på Krýsuvík* (5 manns/*mænd*)	Stóri-Nýibær, Krýsuvík, Gull.	1.6.1771
Lit. Hh. N° 3.	Hreppstjórar og bændur í Hraungerðishreppi/ *Repstyrere og bønder i Hraungerðisrep* (10 manns/*mænd*)	Hraungerðishreppur, Árn.	29.5.1771
Lit. Hh. N° 4.	Hreppstjórar og bændur í Stokkseyrarhreppi/ *Repstyrere og bønder i Stokkseyrarrep* (21 maður/*mand*)	Stokkeyrarhreppur, Árn.	8.7.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–27	III. 200	
1.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–28	Nei/*Nej*	Lit. Ff. N° 5–7 fylgja þessu bréfi/*følger dette brev*
1.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–29	Nei/*Nej*	Fylgir/*Følger* lit. Ff. N° 4.
1.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–30	Nei/*Nej*	Fylgir/*Følger* lit. Ff. N° 4.
1.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–31	Nei/*Nej*	Fylgir/*Følger* lit. Ff. N° 4.
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–32	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–33	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–34	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–35	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–36	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–37	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/4–38	Nei/*Nej*	Tvö byggingarbréf fylgja með/*To fæstebreve medfølger*
26.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–1	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–2	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–2	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–3	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–4	Nei/*Nej*	

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. Hh. N° 5.	Hreppstjórar og bændur í Villingaholtshreppi/ *Repstyrere og bønder i Villingaholtsrep* (19 manns/*mænd*)	Villingaholtshreppur, Árn.	17.6.1771
Lit. Jj. N° 1.	Bjarni Pálsson, landlæknir/*landphysicus*	Nes, Seltjarnarnesi, Gull.	7.6.1771
Lit. Jj. N° 2.	Guðmundur Runólfsson, sýslumaður/*sysselmand*	Setberg við Hafnarfjörð, Gull.	12.6.1771
Lit. Jj. N° 3[a].	Hreppstjórar og bændur í Hafnahreppi/ *Repstyrere og bønder i Hafnarep* (5 manns/*mænd*)	Hafnahreppur, Gull.	12.7.1771
[Lit. Jj. N° 3b].	Kotungar á Kjalarnesi, hjáleigu- og þurrabúðamenn/*Bolsmænd på Kjalarnes, afbyggere og husmænd uden græsning* (6 manns/*mænd*)	Kjalarnes, Kjós.	25.6.1771
Lit. Kk. N° 1[a].	Jón Eggertsson, sýslumaður/*sysselmand*	Höfn, Borg.	20.6.1771
Lit. Kk. N° 1[b].	Jón Eggertsson, sýslumaður/*sysselmand*	Höfn, Borg.	20.6.1771
Lit. Kk. N° 2.	Ólafur Brynjólfsson, prestur/*præst*	Garðar á Akranesi, Borg.	1.8.1771
Lit. Kk. N° 3.	Halldór Gíslason, prestur/*præst*	Desjarmýri, N-Múl.	2.1.1771
Lit. Kk. N° 4.	Þorvarður Auðunarson, prestur/*præst*	Saurbær, Hvalfjarðarströnd, Borg.	5.7.1771
Lit. Ll. N° 1.	Magnús Ólafsson, varalögmaður/*vicelovmand*	Sauðlauksdalur, Barð.	18.6.1771
Lit. Ll. N° 2.	Björn Halldórsson, prófastur/*provst*	Sauðlauksdalur, Barð.	12.6.1771
Lit. Mm. N° 1.	Hans Weinwitz, fiskverkandi hjá versluninni/ *fiskeforarbejder ved handelen*	Bíldudalur, Barð.	29.10.1770
Lit. Mm. N° 2.	Dines Jespersen, kaupmaður/*købmand*	Patreksfjörður, Barð.	8.4.1771
Lit. Nn. N° 1.	Halldór Jakobsson, sýslumaður/*sysselmand*	Fell, Strand.	6.5.1771
Lit. Oo. N° 1.	Guðmundur Guðmundsson og Jónas Benediktsson, prestar/*præster*	Undirfell, Hún.	5.5.1771
Lit. Oo. N° 2.	Óundirritað bréf úr Vatnsdal, hreppstjórar og bændur (sennilegast)/*Uunderskrevet brev fra Vatnsdalur, repstyrere og bønder (formentlig)*	Vatnsdalur, Hún.	16.6.1771
Lit. Oo. N° 3.	Sveinbjörn Þorláksson, bóndi/*bonde*	Gilá, Áshreppur, Hún.	30.3.1771
Lit. Oo. N° 4.	Hreppstjórar og bændur í Vatnsdal/ *Repstyrere og bønder i Vatnsdalur* (8 manns/*mænd*)	Vatnsdalur, Hún.	5.5.1771
Lit. Oo. N° 5[a].	Guðmundur Jónsson, hreppstjóri/*repstyrer*	Spákonufell, Skagaströnd, Hún.	1.6.1771
Lit. Oo. N° 5[b].	Guðmundur Björnsson, hreppstjóri/*repstyrer*	Hafnir á Skaga, Hún.	13.6.1771
[Lit. Oo. N° 6].	Sigurður Þorláksson, hreppstjóri/*repstyrer*	Gunnsteinsstaðir í Langadal, Hún.	25.6.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–5	Nei/*Nej*	
23.6.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–6	Nei/*Nej*	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–7	III. 200	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–8	Nei/*Nej*	Merkt Kjósarsýsla á bakhlið. Rétt er Gullbringusýsla/*Mærket Kjósarsyssel på bagsiden. Korrekt er Gullbringusyssel*
4.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–9	Nei/*Nej*	Án lit. nr. en lá með bréfi/*Uden lit. nr. men lå sammen med brev* lit. Jj. N° 3[a].
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–10	Nei/*Nej*	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–11	Nei/*Nej*	
4.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–12	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–13	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–14	Nei/*Nej*	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–15	III. 200	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–16	III. 200	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–17	III. 201	
20.7.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–18	III. 201	
20.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–19	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–20	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–21	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–22	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–23	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–24	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–24	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–25	Nei/*Nej*	Án lit. nr. en lá með bréfum/*Uden lit. nr. men lå sammen med breve* lit. Oo. N° 2–5.

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. Pp. N° 1.	Gísli Magnússon, biskup/*biskop*	Hólar, Skag.	8.7.1771
Lit. Pp. N° 2.	Hreppstjórar og bændur í Hegranesi/ *Repstyrere og bønder i Hegranes* (6 manns/*mænd*)	Ás í Hegranesi, Skag.	8.4.1771
Lit. Pp. N° 3.	Hreppstjórar í Skefilsstaðahreppi/*Repstyrere i Skefilsstaðarep (*5 manns/*mænd)*	Keta á Skaga, Skag.	4.5.1771
Lit. Pp. N° 4.	Óundirritað bréf af Höfðaströnd, hreppstjórar og bændur (sennilegast)/*Brev uden underskrift fra Höfðastrand, repstyrere og bønder (formentlig)*	Höfðaströnd, Skag.	17.5.1771
Lit. Pp. N° 5.	Hreppstjórar og bændur í Reynistaðarhreppi/ *Repstyrere og bønder i Reynistaðarrep* (8 manns/*mænd*)	Reynistaðarhreppur, Skag.	4.6.1771
Lit. Pp. N° 6.	Hreppstjórar og bændur í Lýtingsstaðahreppi/ *Repstyrere og bønder i Lýtingsstaðarep* (19 manns/*mænd*)	Mælifell og Reykir, Skag.	23.5.1771
Lit. Pp. N° 7.	Hreppstjórar og bændur í Sléttuhlíð/ *Repstyrere og bønder i Sléttuhlíð* (10 manns/*mænd*)	Fell í Sléttuhlíð, Skag.	26.3.1771
Lit. Pp. N° 8.	Hreppstjórar og bændur í Fljótum/*Repstyrere og bønder i Fljót* (20 manns/*mænd*)	Ysti-Mór í Fljótum, Skag.	20.4.1771
Lit. Qq. N° 1.	Jón Jakobsson, sýslumaður/*sysselmand*	Espihóll, Eyjafj.	28.6.1771
Lit. Qq. N° 2.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	30.1.1771
Lit. Qq. N° 3.	Hreppstjórar í Saurbæjarhreppi/ *Repstyrere i Saurbæjarrep* (3 menn/*mænd*)	Hleiðargarður, Eyjafj.	29.6.1771
Lit. Qq. N° 4.	Fjórir bændur í Saurbæjarhreppi/ *Fire bønder i Saurbæjarrep*	Án staðs./ *Uden sted,* Eyjafj.	18.6.1771
Lit. Rr. N° 1.	Hreppstjórar og bændur í Reykjadalshreppi/ *Repstyrere og bønder i Reykjadalsrep* (8 manns/*mænd*)	Helgastaðir, Reykjadalshreppi, Þing.	28.5.1771
Lit. Rr. N° 2.	Jón Jónsson og Guðmundur Guðmundsson, bændur/*bønder*	Mýlastaðir, Þing.	27.6.1771
Lit. Rr. N° 3.	Hreppstjórar og bændur í Húsavíkurhreppi/ *Repstyrere og bønder i Húsavíkurrep* (8 manns/*mænd*)	Húsavík, Þing.	25.6.1771
Lit. Rr. N° 4.	Hreppstjórar í Sauðanesþingsókn/ *Repstyrere i Sauðanestingsog*n (4 menn/*mænd*)	Án staðs./ *Uden sted,* Þing.	17.6.1771
Lit. Rr. N° 5.	Páll Arngrímsson og Grímur Stefánsson, hreppstjórar/*repstyrere*	Keldunes, Þing.	14.6.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
15.7.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–26	Nei/*Nej*	
3.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–27	Nei/*Nej*	
3.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–28	Nei/*Nej*	
3.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–29	Nei/*Nej*	
3.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–30	Nei/*Nej*	
10.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–31	Nei/*Nej*	
10.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–32	Nei/*Nej*	
10.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–33	Nei/*Nej*	
13.7.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–34	Nei/*Nej*	
10.6.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–35	III. 201	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–36	Nei/Nej	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–37	Nei/*Nej*	
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–38	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–39	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–40	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–41	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–42	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. Rr. N° 6.	Hreppstjórar í Svalbarðshreppi/*Repstyrere i Svalbarðsrep* (3 menn/*mænd*)	Áland, Þing.	16.6.1771
Lit. Rr. N° 7.	Hreppstjórar og bændur í Hálshreppi/ *Repstyrere og bønder i Hálsrep* (9 manns/*mænd*)	Háls, Þing.	29.6.1771
Lit. Rr. N° 8.	Hreppstjórar í Grýtubakkahreppi/*Repstyrere i Grýtubakkarep* (5 manns/*mænd*)	Grýtubakki, Þing.	21.6.1771
Lit. Rr. N° 9.	Hreppstjórar og bændur á Svalbarðsströnd/ *Repstyrere og bønder på Svalbarðsstrand* (6 manns/*mænd*)	Sigluvík, Þing.	25.5.1771
Lit. Rr. N° 10.	Hreppstjórar í Mývatnssveit/*Repstyrere i Mývatnssveit* (5 manns/*mænd*)	Skútustaðir, Þing.	20.6.1771
Lit. Rr. N° 11.	Hreppstjórar í Presthólaþingi/*Repstyrere i Presthólatingsogn* (5 manns/*mænd*)	Presthólaþing, Þing.	12.6.1771
Lit. Rr. N° 12.	Sigurður Oddsson og Tómas Jónsson, hreppstjórar/*repstyrere*	Ljósavatn, Þing.	28.6.1771
Lit. Rr. N° 13.	Konungsundirsátar í Húnavatnssýslu, óvíst um stöðu bréfritara/*Kongens undersåtter i Húnavatnssyssel, brevskrivernes sociale status er ukendt*	Án staðs./ *Uden sted,* Hún.	26.6.1771
Lit. Ss. N° 1.	Íslands vesalingar, óvíst um stöðu bréfritara/ *Islands stakler, brevskrivernes sociale status er ukendt*	Án staðs./ *Uden sted,* Hún.	12.2.1771
Lit. Ss. N° 2.	Óundirritað bréf, óvíst um stöðu bréfritara/ *Brev uden underskrift, brevskrivernes sociale status er ukendt*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
Lit. Tt. N° 1.	Lýður Guðmundsson, sýslumaður/*sysselmand*	Vík, V-Skaft.	1.5.1771
Lit. Tt. N° 2.	Prestar og prófastur í Vestur-Skaftafellssýslu/ *Præster og provst i Vestur-Skaftafellssyssel* (7 manns/*mænd*)	Reynir, Mýrdal, V-Skaft.	29.5.1771
Lit. Uu.	Uppkast að landsagatilskipun eftir Fjeldsted, nefndarmaður/*Forslag til en politiforordning af Fjeldsted, kommissær*	Án staðs./ *Uden sted*	Árið/ *Året* 1771
Lit. Vv. N° 1.	Greinargerð Fjeldsteds um jarðhitann á Reykhólum, nefndarmaður/*Fjeldsteds betænkning om jordvarmen på Reykhólar, kommissær*	Reykhólar, Barð.	29.6.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–43	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–44	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–45	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–46	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–47	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
15.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–48	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
24.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–49	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
24.7.1771	Ísl.	Já, útdráttur/ *Ja, uddrag*	*ÞÍ*. Rtk. D3/5–50	III. 201	Danskur útdráttur í/*Dansk uddrag i*: D3/5–51
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–1	Nei/*Nej*	
3.8.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–2	Nei/*Nej*	Líklega af Norðurlandi/ *Formodentligt fra Nordlandet*
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–3	III. 201	
19.7.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–4	Nei/*Nej*	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–5	Nei/*Nej*	2. B. J. Ref. pr. 72. N° 211. / Pr. 24. Mart. 72. N. 3. Er. / Sjá einnig/*Se også* I. J. N° 127.
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–6	III. 201	2. Bur. Ind. Ref. 72. N° 66. / Pr. 28. Jan. 72. N. 1. Er. Uppdráttur fylgir/*Tegning følger*. Teikningasafn: 5/8.

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Lit. Vv. N° 2.	Greinargerð Fjeldsteds um jarðhitann á Reykjanesi við Ísafj., nefndarmaður/*Fjeldsteds betænkning om jordvarmen på Reykjanes ved Ísafj., kommissær*	Kirkjuból, Ísafj.	6.7.1771
Lit. Xx.	Erlendur Ólafsson, sýslumaður/*sysselmand*	Án staðs./ *Uden sted,* Ísafj.	Án dags./ *Uden dato*
Lit. Yy.	Gísli Magnússon, biskup/*biskop*	Hólar, Skag.	25.6.1771
Lit. Zz. N° 1.	Árni Þórarinsson, prestur/*præst*	Lambastaðir, Seltjarnarnesi, Gull.	18.6.1771
Lit. Zz. N° 2.	Árni Þórarinsson, prestur/*præst*	Lambastaðir, Seltjarnarnesi, Gull.	24.7.1771
Án/*uden* lit. nr.	Óundirritað, óvíst um stöðu en sennilegast prestur/*Brev uden underskrift, social status ukendt, men sandsynligvis en præst*	Án staðs./ *Uden sted,* [Borg.]	Án dags./ *Uden dato*
Án/*uden* lit. nr.	Fundargerðabók Landsnefndarinnar fyrri/ *Landkommissionens møde- og betænknings-protokol*	Arnarhóll, Gull.	22.12.1770–14.8.1771
2. B. J. Ref. N° 699.	Skrá yfir innkomin bréf til nefndarinnar/ *Liste over indkomne breve til kommissionen*	Kaupmannahöfn/ *København*	23.12.1771
2. B. J. Ref. N° 699a.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Án staðs./ *Uden sted*, Árn.	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. N° 699b–c.	Bjarni Jónsson, rektor	Skálholt, Árn.	28.8.1771
2. B. J. Ref. N° 699d, f.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	5.9.1771
2. B. J. Ref. N° 699e.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	29.8.1771
2. B. J. Ref. N° 699g.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Án staðs./ *Uden sted,* Eyjafj.	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. N° 699h.	Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Munkaþverá, Eyjafj.	5.9.1771
2. B. J. Ref. N° 699i.	Erlendur Ólafsson, sýslumaður/*sysselmand*	Án staðs./ *Uden sted,* Ísafj.	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. N° 699k.	Erlendur Ólafsson, sýslumaður/*sysselmand*	Án staðs./ *Uden sted,* Ísafj.	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. N° 699l.	Prestar og prófastur í Austur-Skaftafellssýslu/ *Præster og provst i Austur-Skaftafellssyssel* (4 menn/*mænd*)	Bjarnanes, A-Skaft.	16.8.1771

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–7	III. 201	2. Bur. Ind. Ref. 72. N° 66. / Pr. 28. Jan. 72. N. 1. Lit. a. Uppdráttur fylgir/*Tegning følger*. Teikningasafn: 5/8.
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–8	Nei/*Nej*	2. Bur. Ind. Ref. 72. N° 66. / Pr. 28. Jan. 72. N. 1. Lit. b.
19.7.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–9	III. 201	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–10	III. 201	
3.8.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–11	Nei/*Nej*	
Ekki skráð/ *Ikke indskrevet*	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–12	Nei/*Nej*	Lá áður með bréfum/*Lå forhen sammen med breve* lit. ZZ. N° 11[a–b].
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/6–13	III. 199, 200, 201, 202	
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–1	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–2	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. a.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–3	III. 200	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. b–c.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–4	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. d og f.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–5	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. e.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–6	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. g.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–7	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. h.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–8	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. i.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–9	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. k.
24.12.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–10	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. l.

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
2. B. J. Ref. N° 699m.	Prestar og prófastur í Snæfellsness- og Hnappadalssýslum/*Præster og provst i Snæfellsness- og Hnappadalssysler* (6 manns/*mænd*)	Staðarstaður, Snæf.	12.8.1771
2. B. J. Ref. N° 699n.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Án staðs./ *Uden sted*, Árn.	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. N° 699o.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Án staðs./ *Uden sted*, Árn.	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. N° 699p.	Finnur Jónsson, biskup/*biskop*	Án staðs./ *Uden sted*, Árn.	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. pr. 72. N° 63.	Jón Árnason, sýslumaður/*sysselmand*	Ingjaldshóll, Snæf.	20.9.1771
2. B. J. Ref. N° 699q–t.	Jón Árnason, sýslumaður/*sysselmand*. Fylgiskjöl/*Bilag*	-	Án dags./ *Uden dato*
Án/*uden* lit. nr.	Útdrættir úr bréfum/*Uddrag af breve* 2. B. J. Ref. N° 699a–t	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Útdrættir úr bréfum lit. D.–Zz. og úr fundargerðarbók nefndarinnar/*Uddrag af brevene lit. D.–Zz. og fra kommissionens mødeprotokol*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Skrá yfir efni hluta innkominna bréfa. Vinnuskjal nefndarmanna/*Fortegnelse over emner i en del af de indkomne breve. Kommissionens arbejdspapirer*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að bréfi um vegagerð á Íslandi/ *Udkast til brev om vejbyggeri i Island*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að meðmælum um styrk til útgáfu á búnaðarriti /*Udkast til anbefaling om støtte til udgivelse af et landbrugsskrift*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Rissblað varðandi nýjan verslunartaxta fyrir Ísland/*Notat vedrørende en ny handelstakst for Island* 1776	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að eyðibýlatilskipun fyrir Ísland/ *Udkast til ødejordsforordning for Island*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að tilskipun um fiskveiðar og verslun við Ísland. Íslenska gerðin/*Udkast til forordning om fiskeri og handel ved Island. Islandsk version*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að tilskipun um verslun við Grænland/ *Udkast til forordning om handel ved Grønland*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að tilskipun um fiskveiðar og verslun við Ísland/*Udkast til forordning om fiskeri og handel ved Island*	-	-

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
24.12.1771	Ísl.	Nei/*Nej*	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 200	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. m. Frumrit í safni stiftamt., ekki nefndarinnar/*Original i stiftamt. arkiv, ikke kommissionens*
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–12	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. n.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–13	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. o.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–14	Nei/*Nej*	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. p.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Stiftamt. III. 29	III. 29	Pr. 27. Jan. 72. N. 3. Afrit úr safni stiftamt. Frumrit hefur ekki fundist/*Kopi fra stiftamt. arkiv. Original ikke fundet*
24.12.1771	Ísl. og d.	Já/*Ja*	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–16	III. 29	Pr. 24. Dec. 71. N. 5. Lit. q–t. Að hluta úr: /*Til dels fra*: stiftamt. III. 29
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–17	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–18	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–19	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–20	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–21	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–22	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–23	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf. Lovsamling* IV, s. 244–251.
-	Ísl.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–24	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf. Lovsamling* IV, s. 224–231.
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–25	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–26	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf. Lovsamling* IV, s. 217–224.

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að eyðibýlatilskipun fyrir Ísland. Íslenska gerðin/*Udkast til ødejordsforordning for Island. Islandsk version*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að tilskipun um vegagerð á Íslandi/ *Udkast til forordning om vejbyggeri i Island*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að erindisbréfi fyrir stúdent Mohr v. rannsóknarferðar til Færeyja/*Udkast til forordning for student Mohr vedr. undersøgelses-rejse til Færøerne*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að tilskipun um umboðsmenn konungs-jarða á Íslandi/*Udkast til forordning om ombudsmænd for kongsjorder i Island*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Uppkast að þúfnatilskipun fyrir Ísland/*Udkast til forordning for Island om jævning af jord og tuer*	-	-
Án/*uden* lit. nr.	Drög að greinargerð um leiðir til að finna á ný hina horfnu byggð á Grænlandi/*Forarbejde til rede-gørelse om veje til at genfinde den forsvundne bygd på Grønland*	-	-
[I. J. N° 127].	Yfirlit yfir athugasemdir við landsagatilskipun/ *Oversigt over bemærkninger til politiforordningen*	-	-
I. J. N° 127.	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 2. Thodal, stiftamtmaður/ *stiftamtmand* og Ólafur Stephensen, amtmaður/ *amtmand*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
[I. J. N° 127].	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 3. Magnús Ólafsson, varalögmaður/*vicelovmand*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
I. J. N° 127.	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 4. Jón Ólafsson, vara-lögmaður/*vicelovmand*	Víðidalstunga, Hún.	27.7.1776
[I. J. N° 127].	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 5. Sveinn Sölvason, lögmaður/*lovmand*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
I. J. N° 127.	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 6. Björn Markússon, lögmaður/*lovmand*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
I. J. N° 127.	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 7. Þorsteinn Magnússon, sýslumaður/*sysselmand*	Móeiðarhvoll, Rang.	10.1.1777

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
-	Ísl.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–27	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf. Lovsamling* IV, s. 251–257.
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–28	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf. Lovsamling* IV, s. 266–270.
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–29	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–30	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf. Lovsamling* IV, s. 238–244.
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–31	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf. Lovsamling* IV, s. 279–287.
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/7–32	Nei/*Nej*	
-	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–1	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf.* lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–2	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf.* lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–3	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf.* lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–4	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf.* lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–5	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf.* lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–6	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf.* lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–7	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf.* lit. Uu.

Litranr.	Bréfritari, staða/ *Brevskriver, social status*	Staðsetning/ *Sted*	Dags./ *Dato*
I. J. N° 127.	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 8. Davíð Scheving, sýslumaður/*sysselmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Barð.	Án dags./ *Uden dato*
I. J. N° 127.	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 9. Vigfús Scheving, sýslumaður/ *sysselmand*	Án staðs./ *Uden sted*, Skag.	Án dags./ *Uden dato*
I. J. N° 127.	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 10. Pétur Þorsteinsson, sýslumaður/*sysselmand*	Án staðs./ *Uden sted*, N-Múl.	Án dags./ *Uden dato*
[I. J. N° 127].	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 11. Thodal stiftamtmaður/*stiftamtmand*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
[I. J. N° 127].	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Nr. 12. Ónafngreindur/ *Uden navn*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
[I. J. N° 127].	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Án/*uden* nr. Magnús Ólafsson, varalögmaður/*vicelovmand*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
[I. J. N° 127].	Athugasemd við landsagatilskipun/*Bemærkning til politiforordning*. Án/*uden* nr. Ónafngreindur/ *Uden navn*	Án staðs./ *Uden sted*	Án dags./ *Uden dato*
2. B. J. Ref. N° 491.	Landsnefndin til rentukammers, beiðni um frest til að skila greinargerð/*Landkommissionen til Rentekammeret, anmodning om udsættelse med at aflevere redegørelse*	Kaupmannahöfn/ *København*	9.9.1771
2. B. J. Ref. N° 521.	Þorkell Fjeldsted til norska kammersins, v. fæðispeninga/*Porkell Fjeldsted til Norske Kammeret, vedr. kostpenge*	Kaupmannahöfn/ *København*	19.10.1771
2. B. J. Ref. N° 599.	Greinargerð Landsnefndarinnar fyrri um störf sín/ *Landkommissionens redegørelse om dens virke*	Kaupmannahöfn/ *København*	12.11.1771
2. B. J. Ref. N° 695.	Landsnefndin til norska kammersins, v. fæðispeninga/*Landkommissionen til Norske Kammeret, vedr. kostpenge*	Kaupmannahöfn/ *København*	23.12.1771
Án/*uden* lit. nr.	Útgjaldareikningur frá árunum/*Udgiftsregnskab fra årene* 1770–1779	General-tollkammer	15.6.1779

Innskráð/ *Indskrevet*	Tungumál/ *Sprog*	D. þýðing/ *oversættelse*	Skjalaskrárnúmer/ *Arkivbetegnelse*	Afrit í/*Kopi i* Stiftamt.	Athugasemdir/ *Bemærkninger*
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–8	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf*. lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–9	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf*. lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–10	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf*. lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–11	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf*. lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–12	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf*. lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–13	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf*. lit. Uu.
16.9.1777	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–14	Nei/*Nej*	Sbr./*Jf*. lit. Uu.
9.10.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–15	Nei/*Nej*	
19.10.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–16	Nei/*Nej*	
12.11.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–17	Nei/*Nej*	Skrá yfir afrit send Thodal stiftamtmanni fylgir með/*Liste over kopier sendt til stiftamtmand Thodal medfølger*.
24.12.1771	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–18	Nei/*Nej*	
Ekki skráð/ *Ikke indskrevet*	D.	-	*ÞÍ*. Rtk. D3/8–19	Nei/*Nej*	Ekkert dagbókarnr./*Intet journalnr*.

JÓHANNA Þ. GUÐMUNDSDÓTTIR

Landsnefndin fyrri og verkefni hennar

Rannsóknarleiðangrar af ýmsu tagi á vegum danskra stjórnvalda voru ekki óalgengir á Íslandi á 18. öld og sýna aukinn áhuga ráðamanna í Danmörku á landinu og því sem var að gerast þar en tilgangurinn var að kanna bæði efnahag og náttúru þess auk almenns ástands landsmanna. Má sem dæmi nefna leiðangur Árna Magnússonar og Páls Vídalíns og gerð Jarðabókarinnar í upphafi aldarinnar, sendiför Ludvigs Harboes 1741–1745, rannsóknir Níels Horrebows um miðja öldina og leiðangur Eggerts Ólafssonar og Bjarna Pálssonar á sjötta áratugnum.[1] Árin 1770–1771 kom svo nefnd þriggja manna hingað til lands sem síðar var kölluð Landsnefndin fyrri. Hún hefur á margan hátt nokkra sérstöðu meðal þeirra leiðangra sem sendir voru hingað til lands á 18. öld. Nú var meira lagt upp úr ýmsum samfélagslegum þáttum fremur en rannsóknum á náttúru landsins og nefndarmenn höfðu töluverða samvinnu við landsmenn. Embættismönnum í landinu var falið að svara ákveðnum spurningum um flesta þætti íslensks atvinnu- og efnahagslífs en jafnframt var allur almenningur hvattur til þess að skrifa nefndinni. Hér gafst almenningi því gott tækifæri á að skrifa konungi eða embættismönnum hans í Danmörku milliliðalaust, þ.e. án aðkomu innlendra embættismanna, s.s. sýslumanna, og segja álit sitt á stjórnun landsins, viðreisn atvinnuveganna eða bara hverju sem þeim lá á hjarta. Ekki er hægt að segja annað en viðbrögðin hafi verið góð, yfir hundrað bréf bárust frá almenningi og prestum í landinu auk fjölmargra skýrslna og greinargerða frá sýslumönnum og fleiri embættismönnum.

[1] Um hina ýmsu rannsóknarleiðangra á Íslandi á 18. öld, sjá: Þorvaldur Thoroddsen, *Landfræðissaga Íslands* II–III. *Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir fyrr og síðar*. Ritstj. Gísli Már Gíslason og Guttormur Sigbjarnarson, Reykjavík 2004–2005, II, s. 170–246; III, s. 18–71; Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society. Manufacturing Policy, Economic Thought and Local Production in 18th-century Iceland*. Centrum för Danmarksstudier 21. Göteborg-Stockholm 2008, s. 144–149, 414–418.

Heimildir um skoðanir manna fyrr á öldum eru ekki mjög miklar, síst af öllu um álit almúgans. Skýrslur og bréf send nefndinni eru því ómetanlegar heimildir um viðhorf fólks til landsmála á þeim tíma. Hér á eftir verður gerð stutt grein fyrir Landsnefndinni fyrri, stofnun hennar, nefndarmönnum, verkefnum sem henni var ætlað að inna af hendi og ferðum hennar um landið.

STOFNUN NEFNDARINNAR OG NEFNDARMENN

Ekki er vitað hver átti hugmyndina að stofnun Landsnefndarinnar 1770–1771 en fyrstu heimildir um að til stæði að senda konunglega sendinefnd til Íslands er rentukammerbréf til Almenna verslunarfélagsins, dags. 13. janúar 1770, þar sem beðið er um að tekið sé frá pláss fyrir nefndarmenn á skipi félagsins til Reykjavíkur þá um vorið. Í öðru bréfi til Ottos Thotts í danska kansellíinu, dags. 24. janúar 1770, kemur fram að ákveðið hafi verið að stiftamtmaður hefði fasta búsetu á Íslandi til að fá betri yfirsýn yfir ástand landsins og að skipuð hafi verið nefnd í sama tilgangi. Einhvern tíma í janúar 1770 hefur ákvörðunin því legið fyrir á hæstu stöðum.[1] Landsnefndin var síðan formlega skipuð af konungi 20. mars 1770.[2] Í henni áttu sæti þrír menn: Andreas Holt, „viceraadmand“ frá Osló, formaður nefndarinnar, Þorkell Fjeldsted, lögmaður í Færeyjum, og Thomas Windekilde, kansellíráð og fyrrverandi kaupmaður á Íslandi, en ritari var skipaður Eyjólfur Jónsson (Johnsonius), konunglegur stjörnuskoðari í Kaupmannahöfn. Nefndinni var ætlað að kanna almenna landshagi á Íslandi og leggja fram úrbótatillögur um hvað eina sem kynni að verða landinu til gagns og nytsemdar eða eins og það er orðað í skipunarbréfinu: „ei alene undersöges samme Lands og dets Indbyggeres Tilstand, men endog bringes udi Forslag hvad som kan tjene til dets og deres almindelige Bedste og Opkomst.“[3]

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge – ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 103. Sjá einnig: *ÞÍ*. Rtk. C/15–1. Bréfabók rentukammers 1766–1771, nr. 683 og 688.

[2] *Lovsamling for Island* III. 1749–1772. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 639–640. (Commissorium til den islandske Landcommission, 20.3.1770).

[3] *Lovsamling for Island* III, s. 639. (Commissorium til den islandske Landcommission, 20.3.1770).

Nefndarmönnum var ætlað að dvelja rúmt ár á Íslandi eða frá vordögum 1770 fram á haust 1771, þar sem þeir skyldu kynna sér allar aðstæður af eigin raun. Launakjör þeirra voru ákvörðuð 400 ríkisdalir fyrir hvern auk ferða til og frá landinu og þriggja ríkisdala á dag í fæðispeninga. Laun ritarans voru heldur lægri eða 350 ríkisdalir, þar af 50 dalir til pappírs- og skriffærakaupa og tveir ríkisdalir í fæðispeninga.[1] Nefndin hefur því verið mjög vel launuð.[2] Lítið er vitað um hvað réð vali nefndarmanna. Andreas Holt var norskur kaupmannssonur sem hafði ferðast víða erlendis um sex ára skeið áður en hann var skipaður í nefndina. Hann varð kansellíráð árið 1770 en var titlaður „vice-raadmand" í skipunarbréfinu og virðist frami hans hjá hinu opinbera hefjast með störfum fyrir Landsnefndina.[3] Þorkell Fjeldsted var Íslendingur en hafði menntast og starfað í Danmörku. Hann lauk embættisprófi í lögfræði 1766 og starfaði sem málaflutningsmaður í hæstarétti Dana eftir það. Hann var skipaður lögmaður í Færeyjum árið 1769. Hann hefur væntanlega verið valinn í nefndina vegna þekkingar sinnar á Íslandi og kunnáttu í málinu auk þess sem hann var ágætlega kunnugur danskri stjórnsýslu. Thomas Windekilde hafði verið kaupmaður á Eyrarbakka í yfir 30 ár, síðast árið 1764, og líklega valinn vegna þekkingar sinnar á verslunarmálum sem voru ein af stóru málunum sem Landsnefndin átti að kynna sér. Eyjólfur Jónsson ritari var Íslendingur líkt og Þorkell Fjeldsted. Hann lauk guðfræðiprófi við Hafnarháskóla 1766 og starfaði við stjörnuskoðun í stjörnuturninum í Kaupmannahöfn eftir það.[4]

1 *Lovsamling for Island* III, s. 641–642. (Kongelig Resolution ang. den islandske Landcommission, 27.3.1770).

2 Laun hvers nefndarmanns voru jöfn launum Ólafs Stephensens amtmanns. Sbr. *Lovsamling for Island* IV. 1773–1783. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 714. (Kongelig Resolution ang. Inddelingen af Amterne i Island, 12.5.1783). Þar kemur fram að Ólafur Stephensen hafi haldið fullum embættislaunum, þ.e. 400 ríkisdölum árlega, þegar hann lét af embætti amtmanns í Norður- og austuramti 1783.

3 Holger Ehrencron-Müller, *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*. Bind IV. København 1927, s. 137–138. Á árunum 1773–1776 starfaði Holt m.a. í General-Landøkonomi- og Kommercekollegiet í Kaupmannahöfn.

4 Um nefndarmenn og skipan þeirra, sjá: Bergsteinn Jónsson, „Inngangur", *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1958, s. 23–24; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 103–104.

Þannig hefur töluvert verið lagt upp úr því að nefndarmenn þekktu eitthvað til á Íslandi og gætu átt samskipti við almenning án mikilla tungumálaörðugleika auk dönskukunnáttu og þekkingar á málum í Danmörku. Andreas Holt má þá skoðast sem sérlegur fulltrúi utanaðkomandi sjónarmiða.

TILSKIPUN 15. MAÍ 1770

Nefndin og fyrirhuguð störf hennar hér á landi voru kynnt fyrir Íslendingum með tilskipun 15. maí 1770.[1] Jafnframt var ákveðið að landinu yrði skipt í tvö ömt og að stiftamtmaður skyldi hafa fasta búsetu á Íslandi sem var einn liður í þeim umbótum á stjórnarháttum sem áttu sér stað á þessum tíma. Tilskipunin var bæði gefin út á dönsku og íslensku sem var mjög fátítt þá og sýnir að ráðamenn í Danmörku hafa lagt töluverða áherslu á að ná til almennings í landinu en ekki eingöngu embættismanna. Í tilskipuninni voru landsmenn hvattir til að aðstoða nefndarmenn eftir megni og láta í ljós hvað eina sem þeir teldu að kynni að verða landinu til gagns og nytsemdar eða eins og segir í tilskipuninni:

> Þess vegna bjóðum Vér og skipum hér með allranáðugast, bæði Vorum embættismönnum sameiginlega, sem eru á landinu, svo og öllum öðrum, að aðstoða nefnda Commissarios án dvalar og utan minnstu hindranar, með allri þeirri undirrétting og upplýsing sem þeir við þurfa, og af þeim óska til að fullkomna þessa Commission sem byrjar; og það sem einn eður annar af kærleika til föðurlandsins getur ráðlagt á þann hátt, og til nefnds augamiðs, þá gefur hann sig sömuleiðis til kynna fyrir þessari Commission, sem um nokkra hríð staðnæmist í landinu, og hið sama nákvæmlegar yfirvegar.[2]

Ekki finnast heimildir um að tilskipunin hafi verið lesin upp á Alþingi sumarið 1770 sem var venja með allar konunglegar tilskipanir. Hins vegar var íslenskri útgáfu hennar dreift til beggja biskupanna, stiftamtmanns og amtmanns, 650 eintökum til hvers þeirra, og þeim boðið

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 654–658. (Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m.v., 15.5.1770).

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 656. (Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m.v., 15.5.1770).

að láta lesa hana og auglýsa við allar kirkjur og þingstaði í landinu.[1] Kom það líka á daginn að almenningur þekkti þessa tilskipun ágætlega og vísuðu margir til hennar í bréfum sínum til Landsnefndarinnar. Í 74 bréfum, sem öll teljast til almenningsbréfa, er 30 sinnum vísað beint til „forordningar af dags. 15. maí 1770“ sem bréfritarar segjast ýmist hafa séð eða heyrt af.[2] Í einu bréfi, frá hreppstjórum og bændum í Fljótum í Skagafirði, fæst síðan staðfesting á því að tilskipunin hafi verið lesin upp við messu eins og til var ætlast en í því segir: „nefnd forordning er oss af predikunarstólum upplesin og síðan afsend.“[3] Í öðru bréfi, frá hreppstjórum og bændum í Sandvíkurhreppi í Árnessýslu, má svo finna dæmi þess að tilskipunin hafi ekki verið kynnt fyrir íbúunum. Bréfið skrifa þeir seint í maí 1771 og afsaka síðbúin skrif sín með því að þeir hafi beðið eftir að heyra nánar af „forordningunni um þá tilskikkuðu Commission,“ og bæta síðan við: „en hér kemur enn þá ekki eitt orð frá þessa lands höfðingjum þar um hvört almúginn á þar nokkuð til að segja, eður og hitt að þegja.“[4] Af háu hlutfalli þeirra sem vísa beint til tilskipunarinnar má þó ætla að almennt hafi verið vel staðið að því að kynna nefndina fyrir landsmönnum.

1 *Lovsamling for Island* III, s. 655 (neðanmálsgrein); *ÞÍ*. Rtk. B2/41–18. Bréf Gísla Magnússonar biskups til rentukammers, 18.9.1770. Gísli segist hafa fengið 656 eintök af tilskipuninni og kynnt hana í ræðustóli og dreift henni út meðal lærðra og leikra í biskupsdæminu. 650 eintök voru á íslensku og 6 á dönsku. Þetta gerir samtals 2.600 eintök á íslensku og 24 á dönsku. Sbr. *Nordatlanten og Troperne. Forvaltningshistoriske kilder fra Færøerne, Grønland, Island og Tropekolonierne*. Kilder til dansk forvaltningshistorie V. Red. Erik Nørr og Jesper Thomassen, København 2007, s. 221.

2 Af þessum 30 setja tveir inn ranga dagsetningu, þ.e. 1. maí 1770 í bréfi: *ÞÍ*. Rtk. D3/3–10. Hans J. Klingenberg á Krossi á Akranesi skrifar um réttarfar 9.4.1771. Lit. XX. N° 3 og 13. maí 1770 í bréfi: *ÞÍ*. Rtk. D3/4–37. Hreppstjórar og bændur í Landeyjum skrifa um fjárpestina, miklar skuldir og fleira sem hrjáir þá 23.5.1771. Lit. Gg. N° 5.

3 *ÞÍ*. Rtk. D3/5–33. Hreppstjórar og bændur í Fljótum skrifa um hag sveitarinnar 20.4.1771. Lit. Pp. N° 8; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 114. Ekki hafa fundist heimildir fyrir því í dóma- og þingbókum sýslumanna að tilskipunin hafi verið lesin upp á manntalsþingum sem venja var með margar konunglegar tilskipanir. Það hefði þó ekki getað orðið fyrr en vorið 1771, manntalsþingin voru venjulega haldin að vori, og líklega verið fullseint því að nefndin var á förum þá um haustið.

4 *ÞÍ*. Rtk. D3/4–19. Hreppstjórar og bændur í Sandvíkurhreppi skrifa um bágindi sveitarinnar 25.5.1771. Lit. Dd.; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 114.

ERINDISBRÉF LANDSNEFNDARINNAR

Verkefni Landsnefndarinnar eða þau málefni sem hún átti að rannsaka sérstaklega voru útlistuð ítarlega í erindisbréfi hennar sem gefið var út 22. maí 1770. Það var í 18 greinum og segir nákvæmlega fyrir um hver verkefnin skyldu vera og er því einkar mikilvæg heimild um starfsemi nefndarinnar auk þess að gefa góða innsýn í hvaða hugmyndir stjórnin hafði um framfarir á Íslandi. Þykir því rétt að birta útdrátt úr því hér.

Útdráttur úr erindisbréfi Landsnefndarinnar fyrri, 22. maí 1770.[1]

1. *Fólksfjöldi*. Nefndin skyldi kanna helstu orsakir þeirrar fólksfækkunar sem hafði átt sér stað í landinu frá byrjun aldarinnar og gera tillögur til úrbóta. Nefndarmenn skyldu sérstaklega skoða fjóra þætti:
   a) *Skipting stórra jarða* í fleiri minni til að auka framboð á jarðnæði.
   b) *Fjölgun húsmanna* til að draga úr vinnufólkshaldi.
   c) *Endurreisn eyðibýla og eyðibyggða*. Athuga með mögulega staði víðsvegar um landið sem höfðu verið í byggð fyrr á öldum. Eftirfarandi staðir voru tilgreindir sérstaklega: Langavatnsdalur, Geitland, innsti hluti Álftafjarðar á Snæfellsnesi, Reykjarfjörður á Ströndum, Strandir almennt, Hrafnkelsdalur og Möðrudalur.
   d) *Hvatning*. Gera tillögur um aðgerðir til að hvetja ungt fólk til uppbyggingar eyðibýla.

2. *Fjöldi lækna og ljósmæðra*. Nefndin skyldi athuga hve margra lærðra lækna og ljósmæðra landið þarfnaðist og hvar heppilegast væri að þeir/þær hefðu aðsetur.

3. *Fiskveiðar* og *fiskverkun*. Nefndin átti að kanna hvernig hægt væri að auka fiskveiðar og umbætur í fiskverkun. Í því augnamiði skyldi hún sérstaklega skoða:

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 665–677. (Instruction for den islandske Landcommission, 22.5.1770). Sjá einnig: Jón Eiríksson, „Forspjall." Ólafur Olavius, *Ferðabók* I. *Landshagir í norðvestur-, norður- og norðaustursýslum Íslands 1775–1777, ásamt ritgerðum Ole Henckels um brennistein og brennisteinsnám og Christian Zieners um surtarbrand*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum þýddi, Reykjavík 1964, s. 5–9. (Frumútgáfa í Kaupmannahöfn 1780); Bergsteinn Jónsson, „Inngangur", *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 12–18; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 104–106; Lýður Björnsson, „18. öldin", *Saga Íslands* VIII. Ritstj. Sigurður Líndal og Magnús Lyngdal Magnússon, Reykjavík 2006, s. 180–181; *Nordatlanten og Troperne*, s. 222–223.

a) *Fjöldi háseta á bát*. Athuga hvernig fækka mætti hásetum á hverjum bát en einhver brögð voru að því að fleiri hásetar væru á bát en stærð segði til um.
b) *Fjölgun báta*. Athuga hvernig hvetja mætti sjávarbændur til að fjölga bátum til að aðkomumenn skorti ekki skipsrúm á vertíð.
c) *Saltfiskverkun*, *Terraneuf-aðferð*. Kanna á hvaða höfnum heppilegast væri að taka upp Terraneuf-aðferð eða Nýfundnalandsaðferð við verkun saltfisks.
d) *Fólksekla í verstöðvum*. Athuga hvernig mætti stuðla að fjölgun sveitamanna í verstöðvum á sem hagkvæmastan hátt.
e) *Netaveiðar*. Athuga hvar hentugast væri að taka þorskanet í notkun.
f) *Lúðuveiðar* og *síldveiðar*. Athuga hvort ekki væri hægt að auka lúðuveiðar og taka upp síldveiðar.
g) *Laxveiðar*. Athuga hvort ekki mætti auka og efla laxveiðar í ám í Árnessýslu og Borgarfirði.
h) *Veiði í ám og vötnum*. Nefndin skyldi afla upplýsinga um veiðiár og vötn í landinu og koma með tillögur um hagnýtingu.
[i]) *Grænlandssiglingar*. Einnig skyldi nefndin kanna hvort ekki væri hægt að senda skip frá Íslandi til rannsókna á austurströnd Grænlands.

4. *Frjáls verslun*. Nefndarmenn skyldu athuga hvort tillögur Skúla Magnússonar landfógeta frá árinu 1767 um frjálsa verslun væru framkvæmanlegar en jafnframt tekið fram að engar breytingar yrðu gerðar á verslunarfyrirkomulaginu fyrr en samningur við Almenna verslunarfélagið rynni út árið 1784. Varðandi verslunarmálin skyldu þeir einkum skoða:
   a) *Nytsemi frjálsrar verslunar*. Þ.e. hvort frjáls verslun væri nytsamleg eða ekki.
   b) *Undirbúningsaðgerðir fyrir frjálsa verslun*. Gera tillögur um hvernig best væri að koma frjálsri verslun á fót og hvernig mætti undirbúa það sem best.
   c) *Hafnir fyrir stór skip og vetrarlægi*. Kanna skyldi hvar væru hentugar hafnir fyrir stór skip og vetrarlægi og hvort hægt væri að taka upp strandsiglingar. Eru 12 staðir tilgreindir sem athuga skyldi sérstaklega: Hvalfjarðareyri, Hvítárós í Borgarfirði, Straumfjörður á Mýrum, Bjarnarhöfn eða Kumbaravogur við Stykkishólm, Hraunhafnarós við Búðir, Eyvindará í Strandasýslu, Tálknafjörður, Patreksfjörður, Flatey á Breiðafirði, Raufarhöfn og Austfirðir allt til Dyrhólaeyjar.

5. *Kornmölun*, *kvarnasteinar*. Nefndin átti að kanna hagkvæmni þess að flytja inn ómalað korn og koma upp smáum kornmyllum í landinu á sama hátt og tíðkaðist í Noregi.

6. *Kornrækt og villt íslenskt korn.* Nefndin skyldi gera tillögur um aðferðir til að koma á fót kornrækt í landinu en allar fyrri tilraunir þóttu hafa mistekist. Einnig gera tillögur um hvort ekki mætti rækta og nýta innlenda villta kornið betur. Þá skyldi nefndin kanna hvernig bæta mætti almenna *jarðrækt* í landinu og gera tillögur um:
   a) *Garðhleðslur* og *þúfnasléttun*.
   b) *Áburðarnotkun* og *áveitur*.
   c) *Garðrækt*, bæði með erlendum og innlendum plöntum.
   d) *Kartöflurækt* og *rófnarækt*.
   e) *Tóbaksrækt*.
   f) *Skógrækt*.
   g) *Endurreisn seljabúskapar*.

7. *Búfjárrækt, nautgriparækt og fjárkláðinn.* Nefndin átti að rannsaka hvort ekki mætti auka og bæta kvikfjárrækt, sérstaklega nautgriparæktina og hvernig hægt væri að útrýma fjárkláðanum.

8. *Jarðabók*, *sala konungsjarða*. Nefndin skyldi fá hjá landfógeta fullkomna jarðabók yfir allar konungsjarðir í landinu og athuga hvort ráðlegt væri að selja þær. Þá skyldi hún gera tillögur um:
   a) Hvernig best væri að skipta jörðunum til sölu og hvernig hægt væri að gera bændum kleift að kaupa ábýlisjarðir sínar.
   b) Með hvaða skilmálum skyldi selja þær.
   c) Hvar best mundi vera að uppboð þeirra færu fram.

9. *Skipting landsins í tvö ömt.* Nefndin átti að gefa álit sitt á skiptingu landsins í tvö ömt sem þegar hafði verið ákveðin. Einkum skyldi hún útlista nánar:
   a) *Ákvæði um skiptinguna*. Skoða hvort væri þörf á ítarlegri ákvæðum um skiptinguna, s.s. hvaða sýslur tilheyrðu hvaða amti.
   b) *Búseta amtmanns* í Norður- og austuramti. Koma með tillögur um hvaða staður væri heppilegastur fyrir búsetu amtmanns.
   c) *Húsnæði amtmanns*. Athuga hvort sá staður þarfnaðist einhverra endurbóta.

10. *Landvarnir*. Nefndin átti að leggja fram tillögur um hvernig mætti koma upp eins konar varnarliði ungra manna víðs vegar um landið og fá þeim vopn í hendur vegna hugsanlegs yfirgangs sjóræningja.

11. *Innréttingarnar: vefsmiðjur, verkstæði, skinnaverkun, litun, kaðlagerð, smíði, handverk, vefnaður*. Nefndin skyldi rannsaka hag og ásigkomulag Innréttinganna og láta í ljósi álit sitt á hvort þær gætu talist gagnlegar

landinu. Einnig hvort ástæða væri til að koma upp fleiri slíkum vefsmiðjum víðar á landinu eða öðrum verkstæðum eins og til dæmis skinnaverkun, litun, kaðlagerð, smíði eða einhverju öðru handverki hagkvæmara en núverandi vefnaðaraðferð.

12. *Steinefni: málmar, steinkol, surtarbrandur, saltsuða.* Nefndarmenn skyldu spyrjast fyrir um og rannsaka hugsanleg steinefni og málma sem finnast kynnu í jörðu og senda sýnishorn til rentukammers. Sérstaklega eru nefnd steinkol og surtarbrandur. Einnig skyldu þeir kanna mögulega staði fyrir saltsuðu.

13. *Vegabætur: fjallvegir, sæluhús, brúagerð, ferjur, strandsiglingar.* 1. Nefndin skyldi kanna og yfirvega vegabætur sem hægt væri að ráðast í og leggja fram úrbótatillögur. Helst vagnfæra vegi milli konungsgarðsins á Bessastöðum, væntanlegs amtmannsbústaðar í Norður- og austuramti, biskupsstólanna og alþingisstaðarins við Öxará. Þá skyldi hún kanna hvort hægt væri að finna og taka upp á ný gamla fjallvegi eða þjóðleiðir frá fyrri öldum. Þessar leiðir eru tilgreindar sérstaklega: a) Vonarskarð og Bárðargata. b) Gömul leið að fjallabaki milli Alþingis og Fljótsdalshéraðs. c) Kjalvegur og Vatnahjalli milli Suður- og Norðurlands. d) Sprengisandsleið. e) Leið að fjallabaki úr eystri parti Skaftafellssýslu og syðsta hluta Múlasýslu til Langanes. Þá skyldi athuga hvort byggja þyrfti sæluhús á leiðunum, gera brýr eða koma upp ferjum. 2. Nefndin skyldi einnig kanna möguleika þess að hefja fólks- og vöruflutninga milli landshluta sjóleiðis og var heitið aðstoð frá konungi við að kenna Íslendingum siglingar og notkun áttavita.

14. *Launverslun.* Nefndin skyldi kynna sér launverslun landsmanna við erlenda fiskimenn og gera tillögur um hvernig mætti koma í veg fyrir hana.

15. *Önnur mál.* Nefndin átti einnig að gera úrbótatillögur um hvað eina annað sem þeim sýndist að mætti verða landinu til gagns og nytsemdar sem þeir yrðu áskynja um á ferðum sínum um landið.

16. *Verðlaunaveitingar.* Nefndarmenn skyldu gera áætlanir um hvernig best væri að koma tillögum þeirra um umbætur í framkvæmd, með beinum aðgerðum eða verðlaunaveitingum. Ef verðlaunaveitingar þættu ráðlegar þá skyldu þeir jafnframt gera tillögur um hvernig þeim skyldi hagað.

17. Hverjum nefndarmanni var heimilt að skila séráliti og fá það bókað í gerðabók nefndarinnar.

18. Að lokum voru nefndarmenn hvattir til samstöðu og þess vænst að þeir legðu sig eftir að eiga góða samvinnu við embættismenn á Íslandi sem og allan almenning í landinu.

Erindisbréfið er mjög yfirgripsmikið, eins og sjá má, og sýnir að Landsnefndin hefur átt að rannsaka flesta þætti íslensks atvinnu- og efnahagslífs og leggja fram tillögur til úrbóta um allt mögulegt sem kynni að verða landinu til gagns.

Samkvæmt bréfi rentukammers til nefndarmanna 23. maí 1770 bar þeim að auglýsa og kynna efni erindisbréfsins á Alþingi þá um sumarið.[1] Strax eftir komuna til landsins sendu nefndarmenn Ólafi Stephensen amtmanni afrit af skipunarbréfi sínu og erindisbréfinu og fólu honum sem æðsta embættismanni landsins að auglýsa það og kynna á Alþingi.[2] Engin sérstök auglýsing þess efnis hefur þó verið færð inn í Alþingisbókina 1770[3] en í bréfi Ólafs Stephensens amtmanns til allra sýslumanna, dags. 24. júlí 1770, minnir hann þá á að fylgja betur eftir ýmsum eldri tilskipunum konungs, sem stuðla eigi að bættum efnahag landsins, s.s. um byggingu eyðijarða, túnrækt, selstöður, korn- og kálrækt, silungsveiði, netaveiðar, vegabætur o.fl. Byggist efni þessa bréfs augljóslega að mestu á erindisbréfi nefndarinnar.[4] Nefndarmenn voru svo mættir til Alþingis ekki síðar en 13. júlí[5] og 20. júlí héldu þeir fund með þeim veraldlegu embættismönnum sem þá voru staddir á Alþingi þar sem allar greinar erindisbréfsins voru kynntar og ræddar.[6] Fátt í erindisbréfinu hefur átt að koma á óvart því að flest þau málefni, sem þar er fjallað um, höfðu verið í umræðunni árin og jafnvel áratugina

1 *Lovsamling for Island* III, s. 665. Þar vísað í bréfabók rentukammers. Litr. P, nr. 796.

2 Bergsteinn Jónsson, „Inngangur“, *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 18; *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1958, s. 25–26. (Bréf nefndarinnar til Ólafs Stephensens amtmanns 6.7.1770. Lit. B. N° 7).

3 *Alþingisbækur Íslands* XV. 1766–1780. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu, Reykjavík 1982, s. 195–224.

4 Sjá: *Alþingisbækur Íslands* XV, s. 210–215. (Bréf Ólafs Stephensens amtmanns til allra sýslumanna, dags. 24.7.1770 við Öxará); Jón Eiríksson, „Forspjall“, s. 9. Jón Eiríksson telur efni þessa bréfs að mestu byggt á erindisbréfi Landsnefndarinnar. Í bréfinu sjálfu er þó iðulega vísað til ýmissa eldri tilskipana um framfarir í landinu en aldrei til erindisbréfsins.

5 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til rentukammers 26.7.1770. Lit. B. N° 17.

6 *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 36–41. (Deliberations Protocol holden paa Öxeraae Alting den 20de Julii 1770. Lit. C). Á fundinn voru mættir 16 embættismenn: amtmaður, lögmaður sunnan og austan, varalögmaður sama umdæmis, 11 sýslumenn, einn lögsagnari og einn klausturhaldari.

á undan. Í riti Páls Vídalíns og Jóns Eiríkssonar, *Deo, regi, patriæ* frá 1768, er t.d. töluvert fjallað um frjálsa verslun, fólksfækkun í landinu, margs konar umbætur í fiskveiðum og landbúnaði og framtíð Innréttinganna.[1] Einungis eitt atriði erindisbréfsins er alveg nýtt í umræðunni á þessum tíma — hugmyndin um sölu jarðeigna konungs á Íslandi hafði ekki komið fram áður.[2]

Af svörum margra embættismanna má sjá að þeir hafa haft afrit erindisbréfsins við höndina.[3] Auk þess rituðu nefndarmenn öllum helstu embættismönnum landsins bréf og báðu um álit þeirra á einstökum atriðum erindisbréfsins, einkum þeim sem lutu sérstaklega að þeirra verksviði. T.d. var biskupum sérstaklega ætlað að fjalla um fólksfjölda í landinu og um kjör prestastéttarinnar[4] en lögmönnum um réttarfar og skiptingu landsins í tvö ömt.[5] Bjarni Pálsson landlæknir var sérstaklega spurður um barnadauða og beðinn að gera grein fyrir villtum íslenskum jurtum sem betur mætti nýta til manneldis svo einhver dæmi séu nefnd.[6] Almenningi var hins vegar ekki kynnt efni erindisbréfsins sérstaklega heldur látið nægja að kynna honum málið með tilskipuninni frá 15. maí 1770 þar sem hann var hvattur til að skrifa um hvað eina sem honum þætti ástæða til eins og áður segir. Þannig var embættismönnum fremur ætlað að svara ákveðnum spurningum en almenningur hafði alveg frjálsar hendur með það um hvað hann vildi skrifa. Með komu nefndarinnar hingað gafst almenningi í landinu því gott tækifæri til að koma skoðunum sínum á framfæri á hæstu stöðum án milligöngu innlendra embættismanna, s.s. sýslumanna, og hefur Harald Gustafsson leitt rök að því að túlka megi för nefndarinnar hingað til lands sem ákveðið vantraust á sýslumenn á Ís-

[1] Páll Vídalín og Jón Eiríksson, *Um viðreisn Íslands. Deo, regi, patriae.* 1699, 1768. Steindór Steindórsson frá Hlöðum þýddi, Reykjavík 1985. (Frumútgáfa í Sorø 1768); Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 106.

[2] Lýður Björnsson, „18. öldin“, *Saga Íslands* VIII, s. 181.

[3] Sjá t.d. greinargerð Finns Jónssonar biskups (lit. G. N° 2) en þar svarar hann hverri grein erindisbréfsins lið fyrir lið. *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 73–106.

[4] *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 26–28. (Bréf nefndarinnar til biskupanna, hvors í sínu lagi 10.7.1770. Lit. B. N° 10).

[5] *ÞÍ.* Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til beggja lögmanna og varalögmanna 27.7.1770. Lit. B. N° 18.

[6] *ÞÍ.* Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til Bjarna Pálssonar landlæknis 7.12.1770. Lit. B. N° 27.

landi en þeir höfðu áður einokað lýsingar á ástandi landsins gagnvart stjórnarskrifstofunum í Kaupmannahöfn.[1] Það má til sanns vegar færa þegar haft er í huga í hve stóru upplagi íslenskri útgáfu tilskipunarinnar 15. maí 1770 var dreift til biskupanna, þ.e. í 650 eintökum til hvors þeirra eins og fram hefur komið.

Vera kann að einhverjir meðal almennings og presta hafi svo getað kynnt sér efni erindisbréfsins hjá þeim embættismönnum sem voru með afrit þess í fórum sínum. Til dæmis áræddi séra Björn Halldórsson, prófastur í Sauðlauksdal, ekki að skrifa svar sitt til nefndarinnar fyrr en hann hafði séð erindisbréfið en það segist hann hafa fengið að sjá hjá mági sínum Magnúsi Ólafssyni varalögmanni.[2]

Ekki er vitað hver eða hverjir voru höfundar erindisbréfsins. Þó er vitað að Jón Eiríksson, þá prófessor við háskólann í Sorø, hefur fengið eitt uppkast að því til yfirlestrar sem hann skilaði til rentukammers með athugasemdum sínum 1. apríl 1770. Telur Harald Gustafsson að rekja megi ákvæðin um endurreisn eyðibýla, vetrarhafnir, surtarbrand og saltsuðu til Jóns en að öðru leyti hafi hann ekki komið að gerð þess.[3] Jóni hafði áður verið boðið sæti í nefndinni en hann afþakkaði.[4]

Auk erindisbréfsins gerði stjórnin nefndina út með afrit af 11 bréfum frá Íslendingum og kaupmönnum á Íslandi frá síðustu þremur árum. Er þar viðamest greinargerð Skúla Magnússonar landfógeta um frjálsa verslun, dags. 24. apríl 1767.[5] Hin bréfin fjalla flest um brennivínsinnflutning, fiskveiðar og veiðar erlendra þjóða hér við land, fjárpestina og landvarnir auk eins bréfs frá Jóni Grímssyni garðyrkjumanni um launamál hans.[6] Þessi mál hefur Landsnefndin væntanlega átt að gaumgæfa sérstaklega.

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 108–109; Hrefna Róbertsdóttir, „Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787“, *4. íslenska söguþingið 7.–10. júní 2012*, s. 7–8. *Vef.* http://hdl.handle.net/1946/15279.

[2] *ÞÍ.* Rtk. D3/5–16. Séra Björn Halldórsson prófastur í Sauðlauksdal fjallar um sjúkdóma, húsaga og garðrækt 12.6.1771. Lit. Ll. N° 2.

[3] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 106.

[4] Bréf til Hannesar Finnssonar í apríl 1770. *Merkir Íslendingar* IV. Þorkell Jóhannesson bjó til prentunar. Reykjavík 1950, s. 263.

[5] *ÞÍ.* Rtk. D3/1–1. Plan og Demonstration hvorleedes Island kan drive sin egen frie Handel 24.4.1767. Lit. A. N° 1.

[6] Afrit bréfanna eru í: *ÞÍ.* Stiftamt. III. 200. Lit. A. N° 2–11. Gert er ráð fyrir að þau

Nefndir af ýmsu tagi voru vel þekktar í danska ríkinu á þessum tíma. Sem dæmi má nefna *Kommissionen til landvæsenets forbedring* sem var stofnuð í Danmörku árið 1757 og starfaði til 1767. Sama ár, þ.e. 1767, var önnur nefnd fyrir allt ríkið stofnuð, kölluð *Generallandvæsens-kommissionen*.[1] Henni var svo breytt í *Generallandvæsens-kollegie* árið eftir og árið 1768 var svo stofnuð sérstök landsnefnd fyrir Slésvík-Holsetaland. Þessum nefndum var aðallega ætlað að fjalla um endurbætur í landbúnaðarmálum. Þær höfðu því ekki eins víðþætt verksvið og Landsnefndin fyrri sem send var til Íslands.[2] Erindisbréf hennar má miklu fremur skoðast sem eins konar allsherjaráætlun um viðreisn Íslands þar sem allir þræðir atvinnulífsins skyldu rannsakaðir gaumgæfilega lið fyrir lið og færðir í betra horf eftir því sem mögulegt væri.

FERÐIR NEFNDARINNAR UM LANDIÐ

Nefndarmenn komu til Íslands vorið 1770 og voru í landinu fram á haust 1771 eins og upphaflega stóð til. Þeir lögðu af stað frá Kaupmannahöfn 31. maí 1770 og tóku land í Hafnarfirði fjórum vikum síðar eða 27. júní.[3] Þaðan héldu þeir til Reykjavíkur þar sem aðsetur þeirra skyldi vera á meðan þeir dveldust í landinu. Upphaflega stóð til að þeir fengju inni í einhverju af húsum Almenna verslunarfélagsins en aðstaðan þar reyndist algerlega óviðunandi þegar til kom. Ólafur Stephensen amtmaður gekkst því strax fyrir því að þeim var útvegað betra húsnæði á Arnarhóli, í hinu nýbyggða tukthúsi sem verið var að leggja lokahönd á.[4] Strax eftir komuna til landsins hófu nefndarmenn

verði birt í síðari bindum þessarar útgáfu. Sjá einnig: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 106.

1 Fridlev Skrubbeltrang, *Det danske landbosamfund 1500–1800*. København 1978, s. 273.

2 Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 107. Um breytingar og endurbætur á landbúnaði í Danmörku á þessum tíma, sjá: Ole Feldbæk, *Danmarks historie 9. Den lange fred 1700–1800*. Ed. Olaf Olsen, København 1990, s. 210, 250–254.

3 *ÞÍ*. Rtk. D3/8–17. Greinargerð Landsnefndarinnar fyrri um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 109.

4 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til rentukammers 26.7.1770. Lit. B. N° 17; Bergsteinn Jónsson, „Inngangur“, *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 18.

að rita helstu embættismönnum landsins bréf, amtmanni, biskupum og sýslumönnum og óskuðu eftir áliti þeirra á ýmsum atriðum erindisbréfsins en fyrstu 10 bréfin í bréfabók nefndarinnar eru dagsett á Arnarhóli 30. júní til 10. júlí 1770.[1] Á þessum fyrstu dögum dvalar sinnar hér á landi gengu þeir einnig frá kaupum á 11 reiðhestum og 30 áburðarhestum til ferðalaga um landið.[2] Þeir lögðu síðan af stað til Alþingis á Þingvöllum 13. júlí og voru þar næstu tvær vikurnar meðan þinghald stóð yfir.[3] Þar hefur þeim gefist gott tækifæri til að kynna sig og hitta marga af embættismönnum landsins. Er þess m.a. getið að nefndin hafi haldið öllum þeim, sem voru á Alþingi þetta ár, „eitt veglegt gestaboð með hinni mestu rausn og yfirlæti".[4]

Eftir Alþingi lögðu þeir af stað í reisu sína um landið. 30. júlí héldu þeir til Borgarfjarðar og hafa gist a.m.k. eina nótt í Kalmanstungu en þar greiddu þeir einn ríkisdal og 12 skildinga fyrir hestabeit og annan viðgjörning.[5] 3. ágúst voru þeir svo komnir til Mælifells í Skagafirði og hafa því líklega farið um Arnarvatnsheiði og Stórasand en ferðalagið yfir „þessi eyðifjöll" segja þeir að hafi verið mjög erfitt. Leiðsögumaður þeirra lenti í mikilli lífshættu við að komast yfir Blöndu, ásamt þremur öðrum mönnum sem önnuðust farangur þeirra, þegar hestar þeirra þurftu að leggjast til sunds.[6] Í Skagafirði skiptu þeir leiðum: Andreas Holt og Thomas Windekilde fóru til Eyjafjarðar að skoða höfnina þar og nærliggjandi héruð en Þorkell Fjeldsted fór til Ólafsfjarðar og Siglufjarðar. Eyjólfur Jónsson ritari hélt sig á meðan á biskupssetrinu á Hólum við stjörnufræðiathuganir og fleira (sjá

1 *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 25–28. (Bréf nefndarinnar til amtmanns og biskupanna. Lit. B. N° 1, 7, 10); *Landsnefndin 1770–1771* II. *Bréf frá nefndinni og svör sýslumanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1961, s. 9–23. (Bréf frá nefndinni til sýslumanna. Lit. B. N° 2–6, 8–9).

2 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

3 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til rentukammers 26.7.1770. Lit. B. N° 17; D3/8–17. Greinargerð Landsnefndarinnar fyrri um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

4 *Annálar 1400–1800* IV. Jón Jóhannesson sá um útgáfu, Reykjavík 1940–1948, s. 419. (Ketilsstaðaannáll).

5 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

6 *ÞÍ*. Rtk. D3/8–17. Greinargerð Landsnefndarinnar fyrri um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

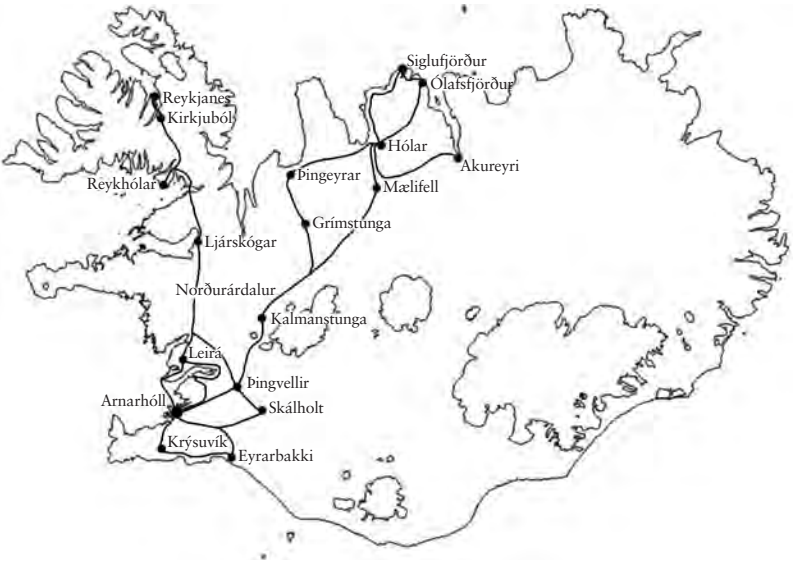

Mynd 1. *Ferðir Landsnefndarinnar fyrri um landið 1770–1771.*

mynd 1).[1] Á ferðum sínum um Norðurland hafa nefndarmenn m.a. haft stutta viðdvöl á Silfrastöðum í Skagafirði, Bakka í Öxnadal, Akureyri og Myrká í Hörgárdal en á öllum þessum stöðum greiddu þeir fyrir hestabeit og annan viðgjörning.[2]

Nefndarmenn söfnuðust aftur saman á Hólum einhvern tíma um eða rétt fyrir miðjan ágúst en 17. ágúst lögðu þeir af stað til baka suður á land, allir nema Eyjólfur ritari sem átti að dvelja áfram í tvær eða þrjár vikur á Hólum við stjörnufræðirannsóknir sínar.[3] Á bakaleiðinni fóru þeir um Þingeyrar og Grímstungu í Húnavatnssýslu, þaðan yfir Arnarvatnsheiði og aftur að Kalmanstungu í Borgarfirði.[4] Í tukt-

1 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til rentukammers 16.8.1770. Lit. B. N° 19.

2 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

3 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til rentukammers 16.8.1770. Lit. B. N° 19.

4 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

húsið á Arnarhóli voru þeir svo komnir aftur ekki síðar en 30. ágúst.[1] Upphaflega stóð til að þeir færu suður um byggðirnar vestanlands til að kynna sér þau héruð í leiðinni en fréttu á Þingeyrum að vegna mikilla og stöðugra rigninga á Suður- og Vesturlandi væru vegir orðnir torfærir vegna bleytu og aurs, einkum þar sem mikið væri um mýrlendi á leiðinni. Þeir ákváðu því að fara aftur yfir hálendið.[2] Um haustið gerðu þeir stutta ferð til Eyrarbakka, gamals vinnustaðar Windekildes. Í þeirri ferð könnuðu þeir m.a. aðstæður við Ölfusárós og borguðu tvo ríkisdali fyrir leigu á bát og aðstoð við könnunina.[3]

Í júní árið eftir, þ.e. 1771, fór nefndin síðan í stutta skoðunarferð til Krýsuvíkur og héldu nefndarmenn áfram austur á Eyrarbakka í framhaldinu. Á leiðinni komu þeir við á Hrauni í Ölfusi, geymdu hluta hestanna þar og fóru áfram yfir Ölfusá við Kotferju.[4] Ekki er ljóst hvenær þeir lögðu af stað en þeir voru komnir aftur til Reykjavíkur ekki síðar en 20. júní 1771.[5] Þetta sama sumar fór Fjeldsted svo einn síns liðs til Vestfjarða að kynna sér og rannsaka hitauppspretturnar á Reykhólum og á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp vegna fyrirhugaðrar saltvinnslu. Upphaflega stóð til að þeir færu allir þrír vestur en Holt var orðinn lasinn þegar leggja átti af stað og varð því eftir í Reykjavík. Þegar komið var að Leirá, til Björns Markússonar lögmanns, kenndi Windekilde sér svo einhverra veikinda og ákvað að snúa við. Honum var fylgt frá Leirá til Akraness þaðan sem hann fór til baka með báti til Reykjavíkur. Fjeldsted hélt áfram ásamt fylgdarmanni sínum, Markúsi Magnússyni „þénara“ á Leirá.[6] Þaðan lögðu þeir af stað líklega 25. eða 26. júní, voru á Reykhólum 29. júní og á Reykjanesi við Ísa-

[1] Sbr. *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til Skúla Magnússonar landfógeta 30.8.1770 á Arnarhóli. Lit. B. N° 21.

[2] *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til rentukammers 22.9.1770. Lit. B. N° 24; D3/8–17. Greinargerð Landsnefndarinnar fyrri um störf sín 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

[3] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

[4] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

[5] Sést af bréfabók nefndarinnar: *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til Thodals stiftamtmanns 20.6.1771. Lit. B. N° 48–49.

[6] Markús þessi er sagður „þénari“ í Íslendingabók. *Vef*. www.islendingabok.is (skoðað í ágúst 2015).

fjarðardjúp 4. til 6. júlí.[1] Af ferðareikningi nefndarinnar má sjá helstu viðkomustaði þeirra á leiðinni en þeir borguðu m.a. fyrir hestabeit á Möðruvöllum í Kjós, Saurbæ á Hvalfjarðarströnd, ótilgreindum stað í Norðurárdal[2] og Ljárskógum við Hvammsfjörð. Á Kirkjubóli við Ísafjörð neitaði presturinn, séra Guðlaugur Sveinsson, að taka við nokkurri peningagreiðslu fyrir beit eða annan viðgjörning en þess í stað lét Fjeldsted nægja að greiða smávegis þjórfé eða „drikkepenge" til þjónustufólks prestsins.[3] Séra Guðlaugur aðstoðaði Fjeldsted einnig við athuganir á hverunum á Reykjanesi.[4] Þegar til baka var komið hefur Fjeldsted líklega haldið rakleiðis til Alþingis því af ferðareikningi nefndarinnar má sjá að hann hefur greitt 48 skildinga fyrir fylgd yfir Uxahryggi.[5] Holt og Windekilde hafa þá verið komnir til Alþingis sem sett hafði verið þann 4. júlí. Tíminn á Alþingi nýttist almenningi vel til að koma bréfum sínum til skila en stórum hluta þeirra bréfa sem nefndinni bárust var skilað á Alþingi þetta sumar. Eftir Alþingi fóru þeir í stutta ferð austur í Skálholt til Finns Jónssonar biskups en héldu að því búnu til baka til Reykjavíkur og hófu að undirbúa brottför af landinu. 30. júlí 1771 var haldið uppboð í Reykjavík þar sem allir hestar nefndarmanna voru boðnir upp ásamt búðunum sem þeir höfðu látið byggja upp á Þingvöllum og ýmsu fleira smálegu.[6] Nefndarmenn létu síðan úr höfn í Reykjavík 15. ágúst og tóku land rétt utan við Arendal í Noregi 17 dögum síðar eða 31. ágúst. Þar fór Holt í land og ákvað að ferðast landleiðina áfram til Kaupmannahafnar sökum sjóveiki sem mjög hafði hrjáð hann á leiðinni yfir hafið. Fjeldsted og

1 *ÞÍ.* Rtk. D3/6–6. Greinargerð Þorkels Fjeldsteds um jarðhitann á Reykhólum í Barðastrandarsýslu 29.6.1771. Lit. Vv. N° 1; D3/6–7. Greinargerð Þorkels Fjeldsteds um jarðhitann á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2.

2 Norðurárdal í Dalasýslu segir í handriti. Líklega misskilningur og mun eiga að vera í Mýrasýslu.

3 *ÞÍ.* Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

4 *ÞÍ.* Rtk. D3/6–7. Greinargerð Þorkels Fjeldsteds um jarðhitann á Reykjanesi við Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2.

5 *ÞÍ.* Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

6 *ÞÍ.* Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771). Sub. N° 232. (Auctions Forretning 30.7.1771).

Windekilde héldu áfram sjóleiðina og voru komnir til Kaupmannahafnar 12. september.[1]

Koma nefndarinnar hingað til lands hefur áreiðanlega þótt sæta nokkrum tíðindum og er hennar víða getið í annálum.[2] Töluverð umsvif hafa einnig fylgt nefndinni. Fyrra sumarið réð hún fimm manns í fylgdarlið sitt um landið, ýmist í níu, tíu eða ellefu vikur hvern, auk tveggja drengja til ýmissa þjónustustarfa í sex vikur. Síðara sumarið voru fjórir ráðnir í fimm til sjö vikur auk eins drengs í átta vikur. Voru hér fremstir í flokki Guðmundur Þorláksson lestarmaður og Guðmundur Gíslason sem fylgdu nefndinni bæði sumrin ásamt drengnum Jóni Loftssyni. Aðrir í fylgdarliðinu sumarið 1770 voru Gunnar Eiríksson, Brynjólfur Jónsson, Ólafur Jónsson, Eyjólfur Jónsson studiosus og drengurinn Páll Árnason en sumarið 1771 Bjarni Önundarson og Markús Magnússon á Leirá sem fyrr er getið. A.m.k. 14 manns fengu greidda þóknun fyrir geymslu og fóðrun á einum eða fleiri af hestum nefndarinnar veturinn 1770–1771 auk þess sem nefndarmenn leigðu töluvert af hestum til viðbótar þeim sem þeir keyptu. Þá greiddu nefndarmenn ávallt fyrir hestabeit og allan viðgjörning á viðkomustöðum sínum. Auk þessa greiddu þeir fyrir fylgd á ýmsum styttri leiðum, aðstoð við járningar og sendiferðir milli Alþingis og Reykjavíkur svo dæmi séu nefnd.[3] Ferðareikningur nefndarinnar, sem hér hefur oft verið vísað til, er einstök heimild um ferðir hennar um landið og væri verðugt rannsóknarefni til nánari skoðunar á umsvifum hennar og samskiptum við landsmenn.[4]

[1] *ÞÍ*. Rtk. B3/1–14. Bréf A. Holts til rentukammers 7.9.1771 og bréf Fjeldsteds og Windekildes til rentukammers 14.9.1771; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 111.

[2] *Annálar 1400–1800* IV, s. 419, 537, 619–620. (Ketilsstaðaannáll, Höskuldsstaðaannáll, Húnvetnskur annáll); *Annálar 1400–1800* V. Jón Jóhannesson, Þórhallur Vilmundarson og Guðrún Ása Grímsdóttir sáu um útgáfu, Reykjavík 1955–1988, s. 68–69, 150–151, 362. (Íslands árbók, Espihólsannáll, Vatnsfjarðarannáll yngsti); *Annálar 1400–1800* VI. Guðrún Ása Grímsdóttir sá um útgáfu, Reykjavík 1987, s. 164, 473. (Úr Djáknaannálum, Sauðlauksdalsannáll).

[3] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

[4] Þ.e.: *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

ENGU SLEPPT

Með komu Landsnefndarinnar fyrri hingað til lands á árunum 1770–1771 má segja að stjórnvöld í Kaupmannahöfn hafi sýnt raunverulegan vilja til að kynna sér allar aðstæður í landinu sem best. Nefndin var vel kynnt fyrir landsmönnum og allir þjóðfélagshópar hvattir til að koma sjónarmiðum sínum á framfæri. Nefndin var að störfum hér á landi í rúmt ár og setti sig í samband bæði við embættismenn og almenning víða um land, einkum á Suðvesturlandi, þar sem nefndarmenn höfðu aðsetur, en einnig á Vesturlandi og Norðurlandi. Til Austurlands fór nefndin hins vegar aldrei. Almenningur þar hafði því lítið af nefndinni að segja og sá landshluti var í það heila tiltölulega afskiptur. Erindisbréf nefndarinnar var mjög ítarlegt þar sem allar hliðar íslensks atvinnulífs skyldu grandskoðaðar og á því vel við að enda hér á umsögn Jóns Eiríkssonar konferensráðs í rentukammeri þegar hann segir:

> Það er tilgangslaust að fjölyrða um efni þessa erindisbréfs. Hver maður, sem nokkuð skilur í því og þekkir eitthvað til íslenzkra staðhátta, sér greiðlega, að engu einasta atriði, sem nokkurt gildi hefur fyrir almenna velferð landsins, er sleppt.[1]

[1] Jón Eiríksson, „Forspjall“, s. 9.

JÓHANNA Þ. GUÐMUNDSDÓTTIR

Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde

Forskningsekspeditioner af forskellig art udsendt af de danske myndigheder var ikke ualmindelige i Island i 1700-tallet. De er udtryk for større interesse hos de styrende i Danmark for Island, og hvad der skete der, men formålet var også at undersøge både landets økonomi og natur foruden indbyggernes almene forhold. Her kan eksempelvis nævnes Árni Magnússons og Páll Vídalíns ekspedition og udarbejdelsen af Den Islandske Jordebog i begyndelsen af århundredet, Ludvig Harboes ekspedition 1741–1745, Niels Horrebows undersøgelser midt i århundredet og Eggert Ólafssons og Bjarni Pálssons ekspedition i 1750'erne.[1] I årene 1770–1771 kom der en kommission på tre medlemmer til Island, der senere blev kaldet den første Landkommission. Den har på mange måder en vis særstilling blandt de ekspeditioner, der blev sendt til Island i 1700-tallet. Nu lagde man større vægt på forskellige samfundsmæssige forhold end udforskninger af Islands natur, og kommissionens medlemmer havde et omfattende samarbejde med befolkningen. Embedsmænd i Island fik pålæg om at besvare bestemte spørgsmål om de fleste forhold i Islands erhvervsliv og økonomi, og samtidig blev alle landets indbyggere opfordret til at skrive til kommissionen. Her fik almuen derfor god lejlighed til at skrive til kongen og hans embedsmænd i Danmark direkte, altså uden indblanding fra lokale embedsmænd, fx sysselmændene, og give udtryk for deres mening om landets ledelse, genrejsning af erhvervslivet eller blot om, hvad der lå dem på hjerte. Man kan kun sige, at reaktionerne var

[1] Om de forskellige forskningsekspeditioner i Island i 1700-tallet se: Þorvaldur Thoroddsen, *Landfræðissaga Íslands* II–III. *Hugmyndir manna um Ísland, náttúruskoðun og rannsóknir fyrr og síðar*. Ritstj. Gísli Már Gíslason og Guttormur Sigbjarnarson, Reykjavík 2004–2005, II, s. 170–246; III, s. 18–71; Hrefna Róbertsdóttir, *Wool and Society. Manufacturing Policy, Economic Thought and Local Production in 18th-century Iceland*. Centrum för Danmarksstudier 21. Göteborg-Stockholm 2008, s. 144–149, 414–418.

gode; der indgik over hundrede breve fra almuen og præsterne i landet foruden en mængde rapporter og redegørelser fra sysselmændene og andre embedsmænd.

Der findes ikke mange kilder om folks holdninger i ældre tid, mindst af alt om almuens holdninger. Rapporter og breve sendt til kommissionen er derfor uvurderlige kilder om den islandske befolknings holdning til landets forhold på dette tidspunkt. I det følgene gives en kort redegørelse for Landkommissionen 1770–1771, dens nedsættelse, medlemmer, opgaver, der blev pålagt den at udføre, og rejser rundt i landet.

NEDSÆTTELSEN AF KOMMISSIONEN OG DENS MEDLEMMER

Det vides ikke, hvem der fik ideen til nedsættelsen af Landkommissionen 1770–1771, men de første kilder om, at der var planer om at sende en kongelig kommission til Island, er et brev fra Rentekammeret til Det Almindelige Handelskompagni den 13. januar 1770, hvor man anmoder om at reservere plads til kommissionens medlemmer på et af kompagniets skibe til Reykjavík samme forår. I et andet brev til Otto Thott i Det Danske Kancelli den 24. januar 1770 fremgår det, at man har besluttet, at stiftamtmanden skal have fast ophold i Island, for at han kan få bedre oversigt over landets tilstand, og at der er nedsat en kommission med samme formål. Således har der på et tidspunkt i januar 1770 foreligget en beslutning på højeste sted.[1] Landkommissionen blev nedsat formelt af kongen den 20. marts 1770.[2] Den skulle have tre medlemmer: "vice-raadmand" Andreas Holt fra Oslo, der var formand, lagmand på Færøerne Þorkell Fjeldsted og kancelliråd og tidligere købmand i Island Thomas Windekilde, og som dens sekretær udnævntes Eyjólfur Jónsson (Eyolver Johnsonius), kongelig astronom

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge — ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 103. Se også: *ÞÍ*. Rtk. C/15–1. Rentekammerets brevbog 1766–1771, nr. 683 og 688.

[2] *Lovsamling for Island* III. 1749–1772. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 639–640. (Commissorium til den islandske Landcommission, 20.3.1770).

i København. Formålet med kommissionen var at undersøge Islands forhold i almindelighed og fremlægge forslag til forbedringer af hvad som helst, der kunne være til gavn og nytte for landet, eller som det udtrykkes i kommissoriet: "ei alene undersöges samme Lands og dets Indbyggeres Tilstand, men endog bringes udi Forslag hvad som kan tjene til dets og deres almindelige Bedste og Opkomst."[1]

Kommissionens medlemmer skulle opholde sig godt et år i Island fra foråret 1770 til efteråret 1771, hvor de af egen erfaring skulle sætte sig ind i alle forhold. Deres løn blev fastsat; 400 rigsdaler til hver foruden rejser til og fra Island og tre rigsdaler per dag i diæter. Sekretærens løn var noget lavere; 350 rigsdaler, hvoraf 50 rigsdaler til indkøb af skrivematerialer, og to rigsdaler i diæter.[2] Kommissionen har derfor været yderst vellønnet.[3] Det vides ikke nøje, hvad der bestemte valget af medlemmer. Andreas Holt var en norsk købmandssøn, som i seks år havde rejst rundt i verden, inden han blev udnævnt til kommissionen. Han blev kancelliråd i 1770, men kaldes "vice-raadmand" i kommissoriet, og tilsyneladende var arbejdet for Landkommissionen det første skridt i hans offentlige karriere.[4] Þorkell Fjeldsted var islænding, men havde fået sin uddannelse og arbejdet i Danmark. Han tog juridisk embedseksamen i 1766 og fungerede som højesteretsadvokat i Danmark efter det. Han blev udnævnt til lagmand på Færøerne i 1769. Han er sikkert udpeget til kommissionen på grund af sit kendskab til Island og til sproget, foruden at han var velbevandret i dansk administration. Thomas Windekilde havde været købmand i Eyrarbakki i over 30 år, senest i 1764, og han er sikkert udpeget på grund af sit

1 *Lovsamling for Island* III, s. 639. (Commissorium til den islandske Landcommission, 20.3.1770).

2 *Lovsamling for Island* III, s. 641–642. (Kongelig Resolution ang. den islandske Landcommission, 27.3.1770).

3 Lønnen til hvert af medlemmerne svarede til lønnen til amtmand Ólafur Stephensen. Jf. *Lovsamling for Island* IV. 1773–1783. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 714. (Kongelig Resolution ang. Inddelingen af Amterne i Island, 12.5.1783), hvor det fremgår, at Ólafur Stephensen har beholdt sin fulde embedsløn, 400 rigsdaler om året, da han afgav embedet som amtmand for Nord- og Østamtet i 1783.

4 Holger Ehrencron-Müller, *Forfatterlexikon omfattende Danmark, Norge og Island indtil 1814*. Bind IV. København 1927, s. 137–138. I årene 1773–1776 arbejdede Holt bl.a. i General-Landøkonomi- og Kommercekollegiet i København.

kendskab til handelsforhold, som var et af de store områder, som Landkommissionen skulle sætte sig ind i. Sekretæren, Eyjólfur Jónsson, var islænding som Þorkell Fjeldsted. Han havde taget teologisk embedseksamen fra Københavns Universitet i 1766 og havde derefter arbejdet med astronomiske observationer i Rundetårn i København.[1] Således har man lagt stor vægt på, at kommissionens medlemmer kendte noget til Island og kunne have kontakt med indbyggerne uden de store sproglige vanskeligheder, foruden at de kunne dansk og var godt inde i danske forhold. Andreas Holt må så ses som en særlig repræsentant for udefrakommende synspunkter.

FORORDNINGEN AF DEN 15. MAJ 1770

Kommissionen og dens påtænkte arbejde i Island blev bekendtgjort for Islands befolkning med en forordning af den 15. maj 1770.[2] Samtidig blev det bestemt, at Island skulle opdeles i to amter, og at stiftamtmanden skulle have fast ophold i Island, hvilket var et led i de forbedringer i administrationen, der fandt sted på dette tidspunkt. Forordningen blev udsendt både på dansk og islandsk, hvilket skete yderst sjældent, og det var et tegn på, at regeringen i Danmark har lagt stor vægt på at komme ud til befolkningen i Island og ikke blot til embedsmændene. I forordningen blev befolkningen opfordret til at bistå kommissionens medlemmer efter evne og tilkendegive alt, hvad de mente måtte være til gavn og nytte for landet, eller som der står i forordningen:

> Thi byde og befale Vi til den Ende hermed allernaadigst saavel Vore samtlige der paa Landet værende Betjente, som alle Andre, at gaae bemeldte Commissarier med al den Efterretning og Oplysning, som de til denne Commission behörig at fuldföre behöve og af dennem forlange, ufortövet og uden mindste Ophold til Haande; og hvad En eller Anden af Kjærlighed til Fædernelandet i saa Maade og udi anförte Öiemærke haver at bringe udi Forslag, dermed melder han sig ligeledes hos denne paa nogen

[1] Angående kommissionens medlemmer og deres udnævnelse, se: Bergsteinn Jónsson, "Inngangur", *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1958, s. 23–24; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 103–104.

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 654–658. (Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m.v., 15.5.1770).

> Tid i Landet forblivende Commission, som tager samme udi behörig Betragtning.[1]

Der findes ingen kilder om, at forordningen er blevet oplæst på Altinget i sommeren 1770, hvilket ellers var sædvane for alle kongelige forordninger. Derimod blev den islandske udgave af den uddelt til begge biskopper, stiftamtmanden og amtmanden, 650 eksemplarer til hver af dem, og de blev anmodet om at lade den oplæse i alle kirker og tingsteder i landet og distribuere den.[2] Det viste sig også, at befolkningen kendte denne forordning udmærket, og mange har henvist til den i deres breve til Landkommissionen. I 74 breve, som alle regnes for breve fra almuen, henvises der 30 gange til "forordning af den 15. maj 1770", som brevskriverne siger, at de enten har set eller hørt om.[3] I ét brev fra repstyrere og bønder i Fljót i Skagafjörður fås bekræftet, at forordningen er blevet oplæst ved messen, som det var meningen, for der står: "nævnte forordning er blevet oplæst for os fra prædikestolen og derefter afsendt."[4] I et andet brev fra repstyrere og bønder i Sandvíkurrep i Árnessyssel er der så et eksempel på, at forordningen ikke er bekendtgjort for indbyggerne. Brevet skriver de sent i maj

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 657. (Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m.v., 15.5.1770).

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 655 (fodnote); *ÞÍ*. Rtk. B2/41–18. Biskop Gísli Magnússons brev til Rentekammeret, den 18.9.1770. Gísli Magnússon siger, at han har fået 656 eksemplarer af forordningen, oplæst den på prædikestolen og uddelt den til lærde og læge i bispedømmet. 650 eksemplarer var på islandsk og 6 på dansk. Dette giver i alt 2.600 eksemplarer på islandsk og 24 på dansk. Jf. *Nordatlanten og Troperne. Forvaltningshistoriske kilder fra Færøerne, Grønland, Island og Tropekolonierne*. Kilder til dansk forvaltningshistorie V. Red. Erik Nørr og Jesper Thomassen, København 2007, s. 221.

[3] Af disse 30 angiver to en forkert dato, den 1. maj 1770: *ÞÍ*. Rtk. D3/3–10. Hans J. Klingenberg på Kross på Akranes skriver om retsvæsenet 9.4.1771. Lit. XX. N° 3, og den 13. maj 1770 i brevet: *ÞÍ*. Rtk. D3/4–37. Repstyrere og bønder fra Landeyjar skriver om fårepesten, stor gæld og andet, der plager dem 23.05.1771. Lit. Gg. N° 5.

[4] *ÞÍ*. Rtk. D3/5–33. Repstyrere og bønder i Fljót skriver om egnens tilstand 20.04.1771. Lit. Pp. N° 8; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 114. Der er ikke fundet kilder i sysselmændenes doms- og tingprotokoller om, at forordningen er blevet oplæst på mandtalsting, som det var skik angående mange kongelige forordninger. Det kunne imidlertid ikke ske før i foråret 1771, fordi mandtalstingene normalt blev afholdt om foråret, og det havde nok været ret sent, for kommissionen rejste hjem samme efterår.

1771, og de undskylder, hvor sent de skriver, med, at de har ventet på at høre nærmere om "forordningen om den beskikkede Commission", og tilføjer så: "men her kommer enda ej et ord fra øvrighederne, om mand skal noget sige eller tie."[1] Af den høje andel af dem, der henviser direkte til forordningen, kan man dog udlede, at man i almindelighed har sørget godt for at præsentere kommissionen for Islands befolkning.

LANDKOMMISSIONENS INSTRUKS

Landkommissionens opgaver eller de forhold, som den specielt skulle undersøge, blev optalt omhyggeligt i dens instruks, som blev udsendt den 22. maj 1770. Den bestod af 18 punkter, og den foreskriver nøjagtigt, hvad der skulle være dens opgaver, og den er derfor en vigtig kilde om kommissionens arbejde, foruden at den giver god indsigt i, hvilke forestillinger regeringen havde om fremskridt i Island. Det må derfor være på sin plads at give en oversigt over den her.

Uddrag af Instruks til Landkommissionen den 22. maj 1770.[2]

1. *Folketal.* Kommissionen skulle undersøge de vigtigste årsager til den nedgang i folketal, der var sket i landet siden århundredets begyndelse, og fremsætte forslag til løsning. I den forbindelse skulle kommissionsmedlemmerne især undersøge fire forhold:
   a) *Store jorders opdeling* til flere mindre for at give et større udbud af jorder.
   b) *Udvidelse af antallet af husmænd* for at nedbringe antallet af tjenestefolk.

[1] *PÍ.* Rtk. D3/4–19. Repstyrere og bønder i Sandvíkurrep skriver om områdets trange kår 25.5.1771. Lit. Dd.; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 114.

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 665–677. (Instruction for den islandske Landcommission, 22.5.1770). Se også: Jón Eiríksson, "Forberedelse." Ólafur Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige, nordlige og nordostlige Kanter af Island […] tilligemed Ole Henchels Underretning om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering, samt Vice-Markscheider Christian Zieners Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island. Første Deel,* København 1780, s. VII–XIV; Bergsteinn Jónsson, "Inngangur", *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 12–18; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 104–106; Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII. Ritstj. Sigurður Líndal og Magnús Lyngdal Magnússon, Reykjavík 2006, s. 180–181; *Nordatlanten og Troperne*, s. 222–223.

c) *Bebyggelse af ødegårde og øde bygdelag.* Undersøge mulige steder rundt om i landet, der havde været bebygget i tidligere tid. Følgende steder nævnes specielt: Langavatnsdalur, Geitland, den inderste del af Álftafjörður på Snæfellsnes, Reykjarfjörður på Strandir, Strandir i almindelighed, Hrafnkelsdalur og Möðrudalur.
d) *Opmuntring og lettelse.* Fremsætte forslag om indsatser for at opmuntre unge til at slå sig ned på ødegårde.

2. *Antal læger og jordemødre.* Kommissionen skulle undersøge, hvor mange uddannede læger og jordemødre landet havde behov for, og hvor man bedst kunne placere dem.

3. *Fiskeri og fiskeforarbejdning.* Kommissionen skulle undersøge, hvordan man kunne udvide fiskeriet, og forbedringer i fiskeforarbejdningen. Med henblik på det skulle den især undersøge:
   a) *Besætningens størrelse på bådene.* Undersøge, hvordan man kunne nedsætte besætningens størrelse på de enkelte både, idet det forekom, at der var større besætning på bådene, end deres størrelse krævede.
   b) *Flere både.* Undersøge, hvordan man kunne udvirke, at kystbønder skaffede sig flere både, så der ikke var mangel på skibsplads til tilrejsende.
   c) *Forarbejdning af klipfisk, Terraneufs metode.* Undersøge, i hvilke havne det var nyttigt at indføre Terraneufs metode eller Newfoundlandsmetoden ved forarbejdning af klipfisk.
   d) *Mangel på folk på fiskepladserne.* Undersøge, hvordan man nemmest kunne bidrage til, at der kom flere fra landdistrikterne til fiskepladserne.
   e) *Netfangst.* Undersøge, hvor man med fordel kunne indføre brug af torskenet.
   f) *Fangst af sild og flyndere.* Undersøge, om man ikke kunne udvide fangst af flynder og indføre sildefangst.
   g) *Fangst af laks.* Undersøge, om man ikke kunne udvide og styrke laksefangst i åerne i Árnessyssel og i Borgarfjörður.
   h) *Fangst i åer og søer.* Kommissionen skulle skaffe oplysninger om fiskerige åer og søer i Island og fremsætte forslag til udnyttelse.
   [i]) *Sejlads til Grønland.* Kommissionen skulle også undersøge, om man ikke kunne sende skibe fra Island til udforskning af Grønlands østkyst.

4. *Fri handel.* Kommissionen skulle undersøge, om landfoged Skúli Magnússons forslag fra 1767 om fri handel var gennemførlige, men samtidig understreges det, at der ikke kunne foretages nogen ændringer af handels-

ordningen, før oktrojen med Det Almindelige Handelskompagni udløb i 1784. Angående handelsforholdene skulle den specielt undersøge:

a) *Nytten af en fri handel.* Var en fri handel gavnlig eller ej.
b) *Forberedelser til indførelse af fri handel.* Fremsætte forslag om, hvorledes man bedst kunne indføre fri handel, og hvordan man bedst kunne forberede det.
c) *Havne til store skibe og vinterleje.* Undersøge, hvor der var egnede havne til store skibe og vinterleje, hvis der var muligt at indføre kystsejlads. Der nævnes 12 steder, som især skulle undersøges: Hvalfjarðareyri, Hvítás munding i Borgarfjörður, Straumfjörður í Mýrar, Bjarnarhöfn eller Kumbaravogur ved Stykkishólmur, Hraunhafnarós ved Búðir, Eyvindará i Strandasyssel, Tálknafjörður, Patreksfjörður, Flatey i Breiðafjörður, Raufarhöfn og Østfjordene helt til Dyrhólaey.

5. *Kornmaling, håndkværne.* Kommissionen skulle undersøge fordelene ved at sejle til Island med korn, som ikke var malet, og indføre små melkværne på samme måde som i Norge.

6. *Korndyrkning og vildt islandsk korn.* Kommissionen skulle fremsætte forslag til metoder til at indføre korndyrkning i landet, eftersom alle tidligere forsøg tilsyneladende var mislykket. Endvidere skulle den fremsætte forslag om at dyrke og udnytte det lokale vilde korn bedre. Videre skulle kommissionen undersøge, hvordan man i almindelighed kunne forbedre *jordbruget* i landet og stille forslag om:
   a) *Indhegninger og udjævning af tuer.*
   b) *Gødning og vanding.*
   c) *Dyrkning af grønsager,* både lokale og importerede planter.
   d) *Dyrkning af kartofler og roer.*
   e) *Dyrkning af tobak.*
   f) *Skovplantning.*
   g) *Genindførelse af sæterdrift.*

7. *Husdyrhold, kvægdrift og fårepesten.* Kommissionen skulle undersøge, om man ikke kunne udvide og forbedre husdyrholdet, især kvægdrift, samt muligheder for at udrydde fårepesten.

8. *Jordebog, salg af kronens jordegods.* Kommissionen skulle fra landfogeden skaffe en fuldstændig jordebog over alt kronens jordegods og undersøge, om det var tilrådeligt at sælge det. Videre skulle den fremsætte forslag om:
   a) Hvorledes man bedst kunne opdele jorderne til salg, og hvorledes man kunne gøre det muligt for bønderne at købe deres fæstegårde.

b) Hvilke betingelser de skulle sælges på.
c) Hvor man bedst kunne afholde auktion over dem.

9. *Opdeling af landet i to amter.* Kommissionen skulle afgive sin indstilling til opdelingen af landet i to amter, der allerede var besluttet. Den skulle især redegøre nærmere for:
   a) *Bestemmelser om opdelingen.* Undersøge, om der var behov for nærmere bestemmelser angående opdelingen, hvilke sysler der tilhørte hvilket amt.
   b) *Bopælen for amtmanden* for Nord- og Østamtet. Fremsætte forslag om, hvilket sted der var det bedste som bopæl for amtmanden.
   c) *Amtmandens bolig.* Undersøge, om stedet havde behov for nogle forbedringer.

10. *Landets forsvar.* Kommissionen skulle fremsætte forslag til, hvordan man kunne oprette en slags forsvarsgrupper af unge mænd rundt om i landet og skaffe dem våben til forsvar mod mulige overgreb af sørøvere.

11. *Indretningerne: væverier, værkstæder, garverier, farverier, rebslagere, smede, håndværk, vævning af vadmel.* Kommissionen skulle undersøge Indretningernes tilstand og beskaffenhed og udtale sig om deres nytte for landet. Endvidere om der var grund til at oprette flere sådanne væverier andre steder i landet eller andre værksteder som for eksempel garverier, farverier, rebslagere, smede, eller andre former for håndværk, der var mere praktiske end den nuværende vadmelsvævning.

12. *Mineraler: erts, stenkul, brunkul, saltsydning.* Kommissionens medlemmer skulle forespørge om og undersøge mulige mineraler og metaller, der måtte findes i jorden, og sende prøver til Rentekammeret. Specielt nævnes stenkul og brunkul. Ligeledes skulle de undersøge mulige placeringer af saltsyderier.

13. *Udbedringer af veje: bjergveje, fjeldhytter, brobygning, færger, kystsejlads.* 1. Kommissionen skulle undersøge og overveje udbedringer af veje, som det var muligt at gå i gang med, og fremsætte forslag til udbedringer; helst en farbar kørselsvej mellem kongsgården Bessastaðir, det kommende amtmandssæde for Nord- og Østamtet, bispesæderne og Altinget ved Öxará. Videre skulle den undersøge, om man kunne finde eller genåbne gamle bjergveje fra ældre tid. Der nævnes specielt følgende veje: a) Vonarskarð og Bárðargata. b) En gammel vej bag om bjergene mellem Altinget og Fljótsdalsherred. c) Vejen over Kjölur og Vatnahjalli mellem Syd- og

Nordlandet. d) Vejen over Sprengisandur. e) Vejen bag fjeldene fra den østlige del af Skaftafellssyssel og den sydligste del af Múlasyssel til Langanes. Videre skulle den undersøge, om der skulle bygges fjeldhytter til overnatning undervejs, bygges broer eller oprettes færger. 2. Kommissionen skulle også undersøge mulighederne for at indføre person- og godstransport mellem landsdelene ad søvejen, og der blev lovet støtte fra kongen til at lære islændinge at bruge kompas.

14. *Smughandel.* Kommissionen skulle gøre sig bekendt med befolkningens ulovlige handel med udenlandske fiskere og stille forslag om, hvordan man kunne forhindre den.

15. *Andre forhold.* Kommissionen skulle også stille forslag til forbedringer af hvad som helst andet til gavn og nytte for landet, som den erfarede på sine rejser rundt om i landet.

16. *Uddeling af præmier.* Kommissionens medlemmer skulle fremsætte planer om, hvorledes man bedst fik gennemført dens planer til forbedringen, med direkte indsatser eller uddeling af præmier. Hvis præmieuddelinger ansås for gavnlige, skulle de endvidere stille forslag om, hvorledes de skulle organiseres.

17. Hvert enkelt medlem af kommissionen havde ret til at afgive separat indstilling og få den indført i kommissionens protokol.

18. Endelig blev kommissionens medlemmer opfordret til at udvise enighed og til at bestræbe sig på et godt samarbejde med embedsmændene i Island og ligeledes med alle indbyggere i landet.

Instruksen er, som det ses, meget omfattende, og den viser, at Landkommissionen skulle undersøge de fleste dele af Islands erhvervsliv og økonomi og fremsætte forslag til forbedringer af alt, der måtte være til gavn for landet.

Ifølge Rentekammerets brev til kommissionsmedlemmerne den 23. maj 1770 skulle de offentliggøre indholdet af instruksen på Altinget samme sommer.[1] Straks efter ankomsten til Island sendte kommissionsmedlemmerne amtmand Ólafur Stephensen en kopi af deres kommissorium og instruksen og overdrog til ham som landets øverste

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 665. Der henvises til Rentekammerets kopibog. Litr. P, nr. 796.

embedsmand at offentliggøre det og fremlægge det på Altinget.[1] Der er imidlertid ikke indført nogen offentliggørelse af et sådant indhold i Altingets protokol for 1770,[2] men i amtmand Ólafur Stephensens bekendtgørelse til alle sysselmænd den 24. juli 1770 minder han sysselmændene om at efterleve forskellige ældre kongelige forordninger bedre, som skulle bidrage til en bedre økonomi for landet; om beboelse af ødegårde, dyrkning af græsmarker, sætere, dyrkning af korn og kål, ørredfiskeri, netfiskeri, udbedring af veje m.m. Indholdet af dette brev har tydeligvis for det meste sin rod i kommissionens instruks.[3] Kommissionens medlemmer var så mødt på Altinget senest den 13. juli 1770,[4] og den 20. juli afholdt de møde med de verdslige embedsmænd, som på det tidspunkt befandt sig på Altinget, og der blev alle instruksens punkter bekendtgjort og drøftet.[5] Få ting i instruksen skulle komme bag på nogen, for de fleste sager, der nævnes i den, havde været til drøftelse flere år eller endog et årti forud. I Páll Vídalíns og Jón Eiríkssons, *Deo, regi, patriæ* fra 1768 skrives der fx en hel del om fri handel, fald i folketal i landet, mange slags reformer i fiskeri, landbrug og Indretningernes fremtid.[6] Kun et forhold i instruksen er fuldstændig nyt i debatten på dette tidspunkt — ideen om at sælge kronens jordbesiddelser i Island var ikke fremsat før.[7]

1 Bergsteinn Jónsson, "Inngangur", *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 18; *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1958, s. 25–26. (Kommissionens brev til amtmand Ólafur Stephensen den 6.7.1770. Lit. B. N° 7).

2 *Alþingisbækur Íslands* XV. 1766–1780. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu, Reykjavík 1982, s. 195–224.

3 Se: *Alþingisbækur Íslands* XV, s. 210–215. (Amtmand Ólafur Stephensens brev til alle sysselmænd den 24.7.1770 ved Öxará); Jón Eiríksson, "Forberedelse", s. XIV. Jón Eiríksson mener, at indholdet af dette brev næsten fuldstændig er uddraget af Landkommissionens instruks. I brevet selv henvises der imidlertid til forskellige ældre forordninger om fremskridt i landet, men aldrig til instruksen.

4 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til Rentekammeret den 26.7.1770. Lit. B. N° 17.

5 *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 36–41. (Deliberations Protocol holden paa Öxeraae Alting den 20de Julii 1770. Lit. C). På mødet var mødt 16 embedsmænd: amtmanden, lovmanden for syd og øst, vicelovmanden for samme område, 11 sysselmænd, en vicesysselmand og en klosterholder.

6 Jón Eiríksson, *Udtog af afgangne Lavmand Povel Vidalins Afhandling om Islands Opkomst under Titel Deo, Regi, Patriæ*. Sorø 1768; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 106.

7 Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 181.

Af mange embedsmænds svar kan man se, at de har haft en kopi af instruksen ved hånden.[1] Desuden skrev kommissionens medlemmer breve til alle Islands vigtigste embedsmænd og bad dem om deres synspunkter på de enkelte dele af instruksen, især dem, der specielt berørte deres arbejdsfelt. Fx blev biskopperne især bedt om at skrive om folketallet i landet og om præstestandens forhold,[2] og lovmændene om retsforholdene og opdelingen af landet i to amter.[3] Landfysikus Bjarni Pálsson blev specielt spurgt om børnedødelighed og bedt om at redegøre for vilde islandske planter, som man kunne udnytte bedre som føde, for at nævne et par eksempler.[4] Almuen blev derimod ikke specielt gjort bekendt med indholdet af instruksen, og man oplyste den kun om sagen via forordningen af den 15. maj 1770, hvori den som tidligere nævnt blev opfordret til at skrive om hvad som helst, den så grund til. Således var det snarest meningen, at embedsmændene besvarede visse spørgsmål, mens almuen havde fuldstændig frie hænder med, hvad den ville skrive om. Med kommissionens ankomst til Island fik almuen derfor en god lejlighed til at fremføre sine meninger for de højeste i riget uden lokale embedsmænds, fx sysselmændenes, mellemkomst, og Harald Gustafsson har argumenteret for, at man kan tolke kommissionens rejse til Island som et vist mistillidsvotum over for sysselmændene i landet, idet de hidtil havde haft eneret på beskrivelser af landets tilstand over for regeringskontorerne i København.[5] Det er et faktum, når man tænker på, hvor stort et oplag den islandske udgave af forordningen af 15. maj 1770 blev uddelt til biskopperne i, som nævnt 650 eksemplarer til hver af dem.

Det er muligt, at nogle blandt almuen og præsterne har kunnet gøre sig bekendt med indholdet af instruksen hos de embedsmænd, som var

[1] Se fx biskop Finnur Jónssons redegørelse (lit. G. N° 2), hvori han besvarer hvert enkelt punkt i instruksen i samme rækkefølge. *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 73–106.

[2] *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 26–28. (Kommissionens breve til hver af biskopperne den 10.7.1770. Lit. B. N° 10).

[3] *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Breve til de to lovmænd og vicelovmænd 27.7.1770. Lit. B. N° 18.

[4] *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til landfysikus Bjarni Pálsson den 7.12.1770. Lit. B. N° 27.

[5] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 108–109; Hrefna Róbertsdóttir, "Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787", *4. íslenska söguþingið 7.–10. júní 2012*, s. 7–8. *Web*. http://hdl.handle.net/1946/15279.

i besiddelse af en kopi af den. For eksempel så provst Björn Halldórsson i Sauðlauksdalur sig ikke i stand til at skrive sit svar til kommissionen, før han havde set instruksen, og den siger han, at han har fået lov til at se hos sin svoger, vicelovmand Magnús Ólafsson.[1]

Det vides ikke, hvem der var ophavsmand/-mænd til instruksen. Det vides dog, at Jón Eiríksson, daværende professor ved Sorø Akademi, har fået et udkast til den til gennemlæsning, som han tilbagesendte til Rentekammeret med sine bemærkninger den 1. april 1770. Harald Gustafsson mener, at man kan henføre passagerne om ødegårde, vinterhavne, brunkul og saltsydning til Jón Eiríksson, men at han i øvrigt ikke har haft noget at gøre med udarbejdelsen af den.[2] Man havde tidligere tilbudt Jón Eiríksson en plads i kommissionen, men han havde takket nej.[3]

Foruden instruksen udstyrede regeringen kommissionen med kopier af 11 breve fra islændinge og købmænd i Island fra de sidste tre år. Deraf er det mest omfattende landfoged Skúli Magnússons redegørelse om fri handel fra den 24. april 1767.[4] De fleste af de andre breve handler om import af brændevin, fiskeri, udenlandsk fiskeri ved landet, fårepesten og landets forsvar, foruden et brev fra gartner Jón Grímsson om hans egne lønforhold.[5] Disse sager har det vel været meningen, at Landkommissionen skulle forholde sig særligt til.

Forskellige kommissioner var velkendte i den danske statsadministration på dette tidspunkt. Eksempelvis kan nævnes *Kommissionen til landvæsenets forbedring,* som blev nedsat i 1757 og virkede indtil 1767. Samme år, 1767, blev der nedsat en anden kommission for hele riget ved navn *Generallandvæsens-Kommissionen*.[6] Den blev så æn-

[1] *ÞÍ*. Rtk. D3/5–16. Hr. Björn Halldórsson, provst i Sauðlauksdalur, beretter om sygdomme, hustugt og havedyrkning 12.6.1771. Lit. Ll. N° 2.

[2] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 106.

[3] Brev til Hannes Finnsson i april 1770. *Merkir Íslendingar* IV. Þorkell Jóhannesson bjó til prentunar. Reykjavík 1950, s. 263.

[4] *ÞÍ*. Rtk. D3/1–1. Plan og Demonstration hvorleedes Island kan drive sin egen frie Handel 24.4.1767. Lit. A. N° 1.

[5] Kopier af brevene findes i: *ÞÍ*. Stiftamt. III. 200. Lit. A. N° 2–11. Efter planen udgives de i senere bind af denne udgivelse. Se også: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 106.

[6] Fridlev Skrubbeltrang, *Det danske landbosamfund 1500–1800*. København 1978, s. 273.

dret til *Generallandvæsens-Kollegiet* året efter, og i 1768 blev der så nedsat en særlig landkommission for Slesvig-Holsten. Disse kommissioner skulle hovedsagelig drøfte reformer i landbruget. De havde ikke så omfattende et kommissorium som Landkommissionen, der blev sendt til Island.[1] Dens instruks kan i meget højere grad ses som en slags generel plan for genrejsning af Island, hvor alle erhvervslivets tråde skulle undersøges indgående, led for led, og om muligt bringes i bedre stand.

KOMMISSIONENS REJSER RUNDT I ISLAND

Kommissionens medlemmer kom til Island i foråret 1770 og opholdt sig i landet til ud på efteråret 1771, som det oprindelig var planen. De rejste fra København den 31. maj 1770 og kom i land i Hafnarfjörður fire uger senere, den 27. juni.[2] Derfra rejste de til Reykjavík, hvor de skulle have base under deres ophold i landet. Det var oprindelig planen, at de skulle bo i et af Det Almindelige Handelskompagnis bygninger, men forholdene der viste sig at være fuldstændig utilfredsstillende, da det kom til stykket. Amtmand Ólafur Stephensen sørgede derfor straks for, at man skaffede dem bedre logi på Arnarhóll, i det nyopførte tugthus, som man var ved at lægge sidste hånd på.[3] Straks efter ankomsten til Island begyndte kommissionens medlemmer at skrive breve til landets vigtigste embedsmænd, amtmanden, biskopperne og sysselmændene og anmodede dem om deres synspunkter om forskellige forhold i instruksen. De første 10 breve i kommissionens brevbog er dateret på Arnarhóll den 30. juni til 10. juli 1770.[4] I disse

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 107. Angående ændringer og reformer i landbruget i Danmark i denne periode, se: Ole Feldbæk, *Danmarks historie 9. Den lange fred 1700–1800*. Ed. Olaf Olsen, København 1990, s. 210, 250–254.

[2] *ÞÍ*. Rtk. D3/8–17. Betænkning fra Landkommissionen 1770–1771 om dens arbejde 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 109.

[3] *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til Rentekammeret 26.7.1770. Lit. B. N° 17; Bergsteinn Jónsson, "Inngangur", *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 18.

[4] *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 25–28. (Kommissionens breve til amtmanden og biskopperne. Lit. B. N° 1, 7, 10); *Landsnefndin 1770–1771* II. *Bréf frá nefndinni og svör sýslumanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1961, s. 9–23. (Breve fra kommissionen til sysselmændene. Lit. B. N° 2–6, 8–9).

første dage af deres ophold i Island sørgede de også for at købe 11 rideheste og 30 pakheste til rejserne rundt i landet.[1] De rejste af sted til Altinget på Þingvellir den 13. juli og opholdt sig der de næste to uger under Altingets samling.[2] Der har de haft god lejlighed til at præsentere sig og møde mange af Islands embedsmænd. Det nævnes blandt andet, at kommissionen har holdt "et fornemt gæstebud med den største generøsitet og fornemhed" for alle, der var på Altinget dette år.[3]

Efter Altinget begyndte de på deres rejse rundt i landet. Den 30. juli red de til Borgarfjörður, og de skal have overnattet mindst én nat i Kalmanstunga, for der betalte de én rigsdaler og 12 skilling for græsning for hestene og andre ydelser.[4] Den 3. august var de så kommet til Mælifell i Skagafjörður, og de har derfor sandsynligvis rejst over Arnarvatnsheiði og Stórisandur, for de fortæller, at rejsen over "disse øde fjelde" har været meget barsk. Deres rejseführer kom i stor livsfare under overfarten over Blanda, da hans hest bl.a. sammen med tre andres, der passede deres bagage, mistede fodfæstet.[5] I Skagafjörður deltes deres veje. Andreas Holt og Thomas Windekilde red til Eyjafjörður for at se på havnen der og de nærliggende egne, men Þorkell Fjeldsted red til Ólafsfjörður og Siglufjörður. Sekretær Eyjólfur Jónsson opholdt sig imens på bispesædet Hólar og foretog astronomiske observationer og andet.[6] (Se figur 1) På deres rejser på Nordlandet har kommissionens medlemmer bl.a. opholdt sig kort på Silfrastaðir i Skagafjörður, Bakki i Öxnadalur, Akureyri og Myrká i Hörgárdalur, for alle disse steder har de betalt for græsning for heste og andre ydelser.[7]

1 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

2 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til Rentekammeret 26.7.1770. Lit. B. N° 17; D3/8–17. Betænkning fra Landkommissionen 1770–1771 om dens arbejde 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

3 *Annálar 1400–1800* IV. Jón Jóhannesson sá um útgáfu, Reykjavík 1940–1948, s. 419. (Ketilsstaðaannáll).

4 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

5 *ÞÍ*. Rtk. D3/8–17. Betænkning fra Landkommissionen 1770–1771 om dens arbejde 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

6 *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til Rentekammeret 16.8.1770. Lit. B. N° 19.

7 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

Figur 1. *Landkommissionens rejser i Island 1770–1771.*

Kommissionens medlemmer mødtes igen i Hólar på et tidspunkt omkring eller lige før midten af august, for den 17. august drog de alle sammen igen tilbage til Sydlandet, bortset fra sekretær Eyjólfur Jónsson, som skulle blive i Hólar ved sine astronomiske observationer.[1] På vejen tilbage rejste de via Þingeyri og Grímstunga i Húnavatnssyssel; derfra over Arnarvatnsheiði og igen til Kalmanstunga i Borgarfjörður.[2] De var kommet tilbage til tugthuset på Arnarhóll i Reykjavík senest den 30. august.[3] Det havde oprindelig været planen, at de skulle ride sydpå gennem egnene på Vestlandet for undervejs at få indtryk af dem, men de hørte i Þingeyrar, at vejene på Syd- og Vestlandet på grund af megen og vedholdende regn var blevet svært passable af vand og mud-

1 *ÞÍ.* Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til Rentekammeret 16.8.1770. Lit. B. N° 19.

2 *ÞÍ.* Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

3 Jf. *ÞÍ.* Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til landfoged Skúli Magnússon 30.8.1770 på Arnarhóll. Lit. B. N° 21.

der, især fordi de gik gennem mange moser. Derfor besluttede de at rejse tilbage over højlandet.[1] I efteråret tog de en kort rejse til Eyrarbakki, Windekildes gamle arbejdsplads. På den rejse undersøgte de bl.a. forholdene ved Ölfusás munding og betalte to rigsdaler i leje for en båd og hjælp ved undersøgelsen.[2]

I juni året efter, 1771, tog kommissionen på en kort udflugt til Krýsuvík og fortsatte derefter østpå til Eyrarbakki. Undervejs standsede de i Hraun i Ölfus, lod en del af hestene blive der og tog videre over Ölfusá ved Kotferja.[3] Det ses ikke, hvornår de rejste tilbage til Reykjavík igen, men de var ankommet senest den 20. juni 1771.[4] Samme sommer rejste Fjeldsted så alene til Vestfjordene for at besigtige og undersøge de varme kilder på Reykhólar og på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp med henblik på udvinding af salt. Oprindelig var det meningen, at de alle tre skulle rejse til Vestfjordene, men Holt var blevet syg, da de skulle rejse, og han blev derfor i Reykjavík. Da de var kommet til Leirá, til lovmand Björn Markússon, følte Windekilde sig så også lidt syg og besluttede at vende om. Han fik så følge fra Leirá til Akranes, hvorfra han kom videre til Reykjavík med båd. Fjeldsted fortsatte sammen med sin ledsager, "tjener" Markús Magnússon fra Leirá.[5] De rejste af sted sandsynligvis den 25. eller 26. juni, var på Reykhólar den 29. juni og på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp den 4. til 6. juli.[6] Af kommissionens rejseregnskab ses deres vigtigste opholdssteder undervejs, for de betalte bl.a. for græsning til heste på Möðruvellir í Kjós, Saurbær på Hvalfjarðarströnd, et unavngivet sted i

[1] *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til Rentekammeret den 22.9.1770. Lit. B. N° 24; D3/8–17. Betænkning fra Landkommissionen 1770–1771 om dens arbejde 12.11.1771. 2. B. J. Ref. N° 599.

[2] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

[3] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

[4] Det ses af kommissionens brevbog: *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionen 1770–1771's brevbog. Brev til stiftamtmand Thodal den 20.6.1771. Lit B. N° 48–49.

[5] Denne Markús Magnússon kaldes "tjener" i Íslendingabók. *Web*. www.islendingabok.is (set i august 2015).

[6] *ÞÍ*. Rtk. D3/6–6. Þorkell Fjeldsteds betænkning om jordvarmen på Reykhólar i Barðastrandarsyssel 29.6.1771. Lit. Vv. N° 1; D3/6–7. Þorkell Fjeldsteds betænkning om jordvarmen på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2.

Norðurárdalur[1] og i Ljárskógar ved Hvammsfjörður. På Kirkjuból ved Ísafjörður afviste præsten, hr. Guðlaugur Sveinsson, at modtage betaling i penge for græsning eller andre ydelser, og i stedet nøjedes Fjeldsted med at betale lidt drikkepenge til præstens tyende.[2] Hr. Guðlaugur Sveinsson bistod også Fjeldsted med undersøgelser af de varme kilder på Reykjanes.[3] På tilbagerejsen er Fjeldsted sandsynligvis fortsat direkte til Altinget, for af Kommissionens rejseregnskab ses, at han har betalt 48 skilling for ledsagelse over Uxahryggir.[4] Holt og Windekilde var kommet til Altinget, der blev sat den 4. juli. Tiden på Altinget blev godt udnyttet af almuen til at aflevere breve, for størstedelen af de breve, der indgik til kommissionen, blev afleveret på Altinget den sommer. Efter Altinget tog medlemmerne på en kort rejse til Skálholt, til biskop Finnur Jónsson, og derefter rejste de tilbage til Reykjavík og begyndte at forberede deres afrejse fra Island. Den 30. juli 1771 blev der holdt auktion i Reykjavík, hvor alle kommissionsmedlemmernes heste blev udbudt til salg sammen med de boder, som de havde ladet bygge på Þingvellir og forskellige andre effekter.[5] Kommissionens medlemmer sejlede af sted fra Reykjavík den 15. august og kom i land lidt uden for Arendal i Norge 17 dage senere, den 31. august. Der gik Holt fra borde og besluttede at rejse til lands resten af vejen til København på grund af søsygen, som han havde lidt meget af på rejsen over havet. Fjeldsted og Windekilde fortsatte til søs og var kommet til København den 12. september.[6]

1 I håndskriftet står der Norðurárdalur i Dalasyssel. Sandsynligvis en misforståelse for Mýrasyssel.

2 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

3 *ÞÍ*. Rtk. D3/6–7. Þorkell Fjeldsteds betænkning om jordvarmen på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp 6.7.1771. Lit. Vv. N° 2.

4 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

5 *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771). Sub. N° 232. (Auctions Forretning 30.7.1771).

6 *ÞÍ*. Rtk. B3/1–14. A. Holts brev til Rentekammeret den 7.9.1771 og Fjeldsteds og Windekildes brev til Rentekammeret den 14.9.1771; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 111.

Kommissionens rejse til Island har uden tvivl været noget af en begivenhed i landet, og den omtales mange steder i islandske annaler.[1] Der har også været mange aktiviteter omkring kommissionen. Den første sommer ansatte kommissionen et følge på fem til sine rejser rundt i landet, hver enkelt i ni, ti eller elleve uger, foruden to drenge til forefaldende arbejde i seks uger. Den anden sommer blev der ansat fire i fem til syv uger og en dreng i otte uger. Den vigtigste af dem var hestefører *[lestarmaður]* Guðmundur Þorláksson og Guðmundur Gíslason, der ledsagede kommissionen begge somre, samt drengen Jón Loftsson. Andre i følget i sommeren 1770 var Gunnar Eiríksson, Brynjólfur Jónsson, Ólafur Jónsson, studiosus Eyjólfur Jónsson og drengen Páll Árnason, og i sommeren 1771 Bjarni Önundarson og den allerede nævnte Markús Magnússon på Leirá. Mindst 14 fik betaling for pasning og foder til en eller flere af kommissionens heste vinteren 1770–1771, og desuden lejede kommissionens medlemmer en hel del heste ud over dem, de havde købt. Derudover betalte kommissionens medlemmer altid for græsning til hestene og andre ydelser, hvor de gjorde holdt undervejs. Endvidere betalte de blandt andet for ledsagelse på forskellige kortere rejser, hjælp med skoning og ærinder mellem Altinget og Reykjavík.[2] Kommissionens rejseregnskab, som der er henvist til mange gange, er en enestående kilde til dens rejser rundt i landet, og den var et værdigt emne til nærmere analyse af kommissionens arbejde og kontakt med Islands befolkning.[3]

[1] *Annálar 1400–1800* IV, s. 419, 537, 619–620. (Ketilsstaðaannáll, Höskuldsstaðaannáll, Húnvetnskur annáll); *Annálar 1400–1800* V. Jón Jóhannesson, Þórhallur Vilmundarson og Guðrún Ása Grímsdóttir sáu um útgáfu, Reykjavík 1955–1988, s. 68–69, 150–151, 362. (Íslands árbók, Espihólsannáll, Vatnsfjarðarannáll yngsti); *Annálar 1400–1800* VI. Guðrún Ása Grímsdóttir sá um útgáfu, Reykjavík 1987, s. 164, 473. (Úr Djáknaannálum, Sauðlauksdalsannáll).

[2] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

[3] Altså: *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Jordebogskassens regnskaber 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771).

INTET UDELADT

Med udsendelsen af Landkommissionen til Island i 1770–1771 må man sige, at myndighederne i København havde udvist en reel vilje til at sætte sig bedst muligt ind i alle forhold i landet. Kommissionen blev grundigt præsenteret for befolkningen, og alle befolkningsgrupper blev opfordret til at give udtryk for deres synspunkter. Kommissionen opholdt sig og arbejdede i Island i godt et år og satte sig i kontakt med både embedsmænd og almue rundt om i landet, især i Sydvestlandet, hvor kommissionens medlemmer havde base, men også på Vestlandet og Nordlandet. Østlandet kom kommissionen derimod aldrig til. Almuen der havde begrænset viden om kommissionen, og den landsdel blev i det hele taget ofte overset. Kommissionens instruks var meget udførlig, for alle sider af Islands erhvervsliv skulle undersøges indgående, og derfor kan det være passende at slutte her med, hvad konferensråd i Rentekammeret Jón Eiríksson skriver om den:

> Der var forgiæves, at ville bruge mange Ord om denne Foranstaltning. Enhver, som har Forstand paa dens Indhold, og kiender noget til Island, seer lettelig af sig selv, at der ikke er [udeladt] endog een eeneste Post af nogen Vigtighed, hørende til dets almindelige Velfærd, som jo derved er bleven havt for Øine.[1]

[1] Jón Eiríksson, "Forberedelse", s. XIV.

JÓHANNA Þ. GUÐMUNDSDÓTTIR

Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri, bréfritarar, búseta og þjóðfélagsstaða

Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri er nú varðveitt í Þjóðskjalasafni Íslands á meðal skjala rentukammers, einnar af stjórnardeildum konungs í Kaupmannahöfn, en þar var nefndin stofnuð og þangað skilaði hún gögnum sínum og úrbótatillögum. Safnið er æði umfangsmikið eða um 4.200 handritaðar síður.[1] Því má gróflega skipta í tvennt: annars vegar gögn nefndarinnar, þ.e. ýmis bréf, greinargerðir og uppköst sem nefndarmenn rituðu sjálfir, og hins vegar innkomin bréf og greinargerðir sem send voru nefndinni. Gögnin skiptast þannig að um þriðjungur eða tæplega 1.500 síður er efni sem nefndin ritaði en tveir þriðju hlutar aðsent efni eða rúmar 2.700 síður. Alls bárust nefndinni 183 bréf og greinargerðir um hin ýmsu málefni auk 13 sérstakra greinargerða eða athugasemda við drög Þorkels Fjeldsteds að nýrri landsagatilskipun fyrir Ísland.[2] Nánari skiptingu safnsins eftir skjalaflokkum má sjá í töflu 1.

Skjölin eru að stórum hluta skrifuð á dönsku enda voru skrifin ætluð embættismönnum konungs í Danmörku. Á það við um allt efni sem nefndarmenn rituðu og meginþorra bréfa frá embættismönnum á

[1] Skjalasafnið er varðveitt í átta skjalaöskjum. *ÞÍ*. Rtk. D3/1–D3/8. Skjöl Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771.

[2] Á dönsku er talað um *politiforordning* og hefur það oft verið þýtt sem lögreglutilskipun. Heitið landsagatilskipun er aftur á móti talið betur lýsandi og er það notað hér. Sjá: Hrefna Róbertsdóttir, „Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787“, *4. íslenska söguþingið 7.–10. júní 2012*, s. 2–3 (neðanmálsgrein). *Vef*. http://hdl.handle.net/1946/15279; Helga Hlín Bjarnadóttir, „Húsagi og landsagi á 18. öld. Landsagatilskipun Þorkels Fjeldsted frá 1771“, *Arkir. Rit Þjóðskjalasafns Íslands* (væntanlegt). Nánar um tilskipunina má lesa í: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge — ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700–talets Island*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 149–161.

Tafla 1. Fjöldi blaðsíðna í skjalasafni Landsnefndarinnar fyrri eftir skjalaflokkum.

1.	Gögn nefndarinnar:	Síður
	Afrit bréfa 1767–1770. Lit. A. N° 1–11.	50
	Bréfabók. Lit. B.	102
	Fundargerðabók (tillögubók)	237
	Fundargerðabók á Alþingi. Lit. C.	8
	Greinargerð um störf	26
	Útdrættir og uppköst	589
	Ýmis bréf	17
	Bréf Þorkels Fjeldsteds um jarðhita	10
	Drög að landsagatilskipun	106
	Danskar þýðingar bréfa á íslensku	320
	Samtals:	1.465
2.	Aðsend bréf og greinargerðir:	
	Embættismenn	1.685
	Prófastar og prestar	299
	Almenningur / allir aðrir	332
	Athugasemdir við landsagatilskipun	421
	Samtals:	2.737
	Alls, allt skjalasafnið:	4.202

Íslandi. Bréf frá almenningi eru hins vegar almennt skrifuð á íslensku en mörg þeirra eru einnig til í danskri þýðingu. Stór hluti skjalasafnsins hefur einnig varðveist í afritum í skjalasafni stiftamtmanns.[1] Er það þannig tilkomið að í skipunarbréfinu var nefndinni fyrirskipað að senda stiftamtmanni jafnóðum afrit af öllu efni sem henni bærist, ásamt afritum af eigin tillögum og bréfum.[2] Hér á eftir er gerð nánari grein fyrir uppbyggingu skjalasafns Landsnefndarinnar og vikið betur að máli bréfanna og varðveittum afritum. Því næst er fjallað um fjölda bréfa og skiptingu þeirra eftir þjóðfélagsstöðu bréfritara og búsetu. Í lokin er svo lítillega vikið að efni bréfanna.

[1] Fjórar skjalaöskjur. *ÞÍ*. Stiftamt. III. 199–202.

[2] *Lovsamling for Island* III. 1749–1772. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 640. (Commissorium til den islandske Landcommission, 20.3.1770).

UPPBYGGING SKJALASAFNSINS

Öll innkomin bréf fengu auðkennisnúmer eða svokallað litranúmer jafnóðum og þau bárust nefndinni og er það skráð aftan á bréfin. Gögn nefndarinnar hafa einnig oft verið auðkennd með sama hætti. Slík auðkenning skjala tíðkaðist yfirleitt hjá embættum sem sýsluðu með skjöl á þessum tíma og var gerð til þess að hafa yfirsýn yfir skjalasafnið. Númeraraðir í skjalasafni nefndarinnar eru þrenns konar: Lit. A–Z, lit. AA–ZZ og lit. Aa–Zz. Oft koma mörg númer undir hvern staflið (t.d. lit. A. N° 1). Eftir þessum númerum hafa bréfin síðan raðast í skjalasafnið sem eru þá jafnframt nokkurn veginn í tímaröð eftir því sem þau bárust nefndinni. Fyrstu bréfin sem skráð eru inn í skjalasafnið með þessum hætti eru afrit 11 bréfa frá árunum 1767–1770 sem nefndin fékk afhent áður en hún hóf störf og átti að hafa hliðsjón af á ferðum sínum um landið.[1] Er þar fremst í röðinni greinargerð Skúla Magnússonar landfógeta um frjálsa verslun frá árinu 1767 sem hefur númerið lit. A. N° 1. Næstu bréf hafa síðan númerin lit. A. N° 2–11.[2] Bréfabók nefndarinnar hefur númerið lit. B og gerðabókin frá Alþingi 1770 (deliberations protocol) lit. C. Sjálf fundargerðabók nefndarinnar hefur hins vegar ekki verið auðkennd með neinu slíku númeri. Fyrsta bréfið sem nefndinni barst eftir að hún kom til Íslands er manntalstafla frá Finni Jónssyni Skálholtsbiskupi sem hann skilaði inn til nefndarinnar á Alþingi sumarið 1770 og hefur númerið lit. D. N° 1. Þessi auðkennisnúmer hafa jafnframt verið skráð í fundargerðabók nefndarinnar en hver fundur hennar hefst á upptalningu þeirra bréfa sem nefndinni höfðu borist frá síðasta fundi. Þar eru öll innkomin bréf listuð upp í röð eftir litranúmeri og nafn sendanda og komudagsetning bréfs jafnframt skráð. Fundargerðabókin er því ein besta heimildin um umfang skjalasafnsins. Með hjálp hennar hefur nú tekist að hafa upp á öllum bréfum sem tilheyrðu safni nefndarinnar en nokkur þeirra höfðu verið tekin úr safni hennar á sínum tíma og færð í bréfasafn rentukammers eins og vikið verður betur að hér á eftir.

[1] Nánar um þessi 11 bréf, sjá grein hér að framan í þessu riti: „Landsnefndin fyrri og verkefni hennar."

[2] Níu af þessum bréfum, þ.e. lit. A. N° 3–11, fundust ekki í skjalasafni nefndarinnar. Afrit þeirra fundust hins vegar í skjalasafni stiftamtmanns. *ÞÍ*. Stiftamt. III. 200.

Uppkast Þorkels Fjeldsteds að nýrri landsagatilskipun fyrir landið hefur númerið lit. Uu og greinargerðir hans um jarðhita á Reykhólum í Barðastrandarsýslu og Reykjanesi við Ísafjarðardjúp, vegna fyrirhugaðrar saltvinnslu, hafa númerin lit. Vv. N° 1–2. Síðustu bréfin sem eru skráð í bókina hafa númerin lit. Zz. N° 1–2 og eru frá Árna Þórarinssyni, presti á Lambastöðum á Seltjarnarnesi, afhent nefndinni á Alþingi sumarið 1771. Eitt bréf fannst síðan sem reyndist vera án nokkurs auðkennisnúmers og hafði ekki verið skráð í fundargerðabókina. Líkast til er þar um að kenna yfirsjón skrásetjarans. Það bréf er hér merkt án lit. nr. Nokkur dæmi má svo finna þess að tvö bréf hafi verið skráð á sama litranúmer. Hér eru þau aðgreind með a og b innan hornklofa. (Sjá: „Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri“ hér að framan í þessu riti. Þar eru öll bréfin listuð upp, raðað eftir auðkennisnúmeri og sýnir sú skrá því upprunalega röð skjalasafnsins).

Nokkur bréf bárust nefndinni ekki fyrr en eftir að hún hafði yfirgefið landið og voru send til Kaupmannahafnar. Þau bréf voru ekki skráð í fundargerðabókina og fengu annars konar auðkennisnúmer en bréfin sem afhent voru á Íslandi. Bréfasendingu þessari gera nefndarmenn grein fyrir á minnisblaði til rentukammers dags. 23. des. 1771.[1] Þessi bréf hafa fengið dagbókarnúmer samkvæmt því skráningarkerfi sem var við lýði í rentukammeri á þeim tíma. Þetta eru 14 bréf sem öll hafa dagbókarnúmerið 2. B. J. Ref. N° 699.[2] Efst í vinstra horn þeirra er skráð dagsetningin 24. des. 1771 sem vísar til þess dags sem þau voru skráð inn. Á eftir dagsetningu kemur hlaupandi númer, N. 5 (líklega fimmti bréfabunki skráður inn þann dag) og síðan er hvert bréf fyrir sig auðkennt með lit. a, lit. b. o.s.frv. (sjá: „Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri“). Þetta er það skráningarkerfi sem var við lýði í valdatíð Struensees á árunum 1770–1772.[3]

[1] *ÞÍ*. Rtk. D3/7–1. Skrá yfir innkomin bréf send til Det kongelige Norske Rentekammer 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699.

[2] Þ.e. 2. B(ureau). J(ournal) Ref(erandorum) nr. 699. / 2. skrifstofa. Bréfadagbók, tilvísun nr. 699.

[3] Johan Friedrich Struensee, líflæknir hins geðsjúka Danakonungs Kristjáns VII. og ráðgjafi í stjórn hans. Var orðinn valdamesti maður danska ríkisins vorið 1770. Átti í ástarsambandi við drottninguna. Handtekinn í janúar 1772, dæmdur og tekinn af lífi 25. apríl sama ár. Sjá: Lýður Björnsson, „18. öldin“, *Saga Íslands* VIII. Ritstj. Sigurður Líndal og Magnús Lyngdal Magnússon, Reykjavík 2006, s. 10–12.

Að minnsta kosti tíu bréf sem nefndinnni bárust hafa síðan verið tekin til nánari skoðunar hjá rentukammeri. Þau bréf þekkjast á því að þau hafa tvöfalt skráningarauðkenni, þ.e. auðkennisnúmerið sem nefndin gaf þeim og skráði í fundargerðabókina og dagbókarnúmer sem þau fengu þegar þau voru skráð inn hjá rentukammeri. Má þar sem dæmi nefna bréf Álftnesinga um verslunina í Hafnarfirði sem kammerið hefur tekið til skoðunar í tengslum við kæru á hendur versluninni (lit. CC.). Það bréf liggur nú í bréfasafni rentukammers, á meðal annarra skjala sem einnig fjalla um kæruna, en ekki í safni nefndarinnar. Sama á við um bréf Bjarna Pálssonar landlæknis um meðul við fjárpestinni sem hefur verið fært í bréfasafn rentukammers (lit. GG). Nú hefur tekist að hafa upp á öllum þeim bréfum sem tekin voru úr safni nefndarinnar og færð annað. Erfiðast reyndist að finna bréf frá Jóni Árnasyni, sýslumanni í Snæfellsnessýslu (sem átti að vera eitt af bréfunum 14 innkomin 24. des. 1771, skv. minnisblaði 23. des. sama ár). Þrátt fyrir töluverða leit fannst það ekki í bréfasafni rentukammers en hins vegar fannst afrit þess í skjalasafni stiftamtmanns sem hafði fengið það til umsagnar en bréfið fjallar um afgjöld af Arnarstapaumboði.[1]

Í skjalasafni nefndarinnar liggja einnig nokkur bréf nefndarmanna til rentukammers eftir að þeir komu til Kaupmannahafnar. Helst þeirra er greinargerð nefndarmanna fyrir störfum sínum sem skilað var til rentukammers 12. nóv. 1771 (2. B. J. Ref. N° 599). Er sú greinargerð að nokkru leyti lýsing á ferðum þeirra um landið og að nokkru útdráttur úr fundargerðabókinni. Hér eru einnig tvö bréf nefndarmanna til kammersins vegna greiðslu á fæðispeningum til þeirra (2. B. J. Ref. N° 521 og 695).

Eftir að til Kaupmannahafnar kom tók við heilmikið starf í rentukammeri við að vinna úr þeim gögnum sem nefndin hafði meðferðis. Til vitnis um það eru viðamiklir útdrættir úr öllum þeim fjölda bréfa sem nefndinni höfðu borist, sem nú eru varðveittir í innbundinni bók í arkarbroti (fólíó), 474 blaðsíður, með mörgum rithöndum og yfirleitt mjög smáu letri. Útdráttunum er skipt í kafla eftir umfjöllunarefni og ávallt vísað til viðkomandi bréfa með nafni bréfritara og litranúmeri bréfs. Bók þessi er þannig lykillinn að efnisinnihaldi innkominna bréfa.

[1] *ÞÍ.* Stiftamt. III. 29. Norska kammerið til stiftamtmanns, 22.2.1772. 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 63. Fylgiskjöl hins vegar auðkennd: 2. B. J. Ref. N° 699q–t.

Drjúg vinna hefur verið að gera þessa útdrætti, sbr. umsögn Jóns Eiríkssonar konferensráðs í rentukammeri:

> Það varð og meira en ársvinna nokkurra manna, auk daglegra starfa þeirra, að gera útdrátt úr gerðabók nefndarinnar og koma fullu skipulagi á allan þann fjölda af athugunum, tillögum og skýrslum, sem henni fylgdi í sambandi við grundvöll erindisbréfsins.[1]

Fjölmargar nýjar tilskipanir fylgdu í kjölfarið af starfi Landsnefndarinnar og í skjalasafni hennar liggur töluvert af uppköstum að þeim tilskipunum. Má þar helst nefna uppkast að eyðibýlatilskipun, þúfnatilskipun, konungsbréf um vegi, brýr og ferjur, endurnýjuð tilskipun og forboð við óheimilu fiskeríi og kaupskap á Íslandi og tilskipun um umboðsjarðir konungs en allt eru þetta tilskipanir sem tóku gildi hér á landi árið 1776.[2] Harald Gustafsson sem rannsakað hefur uppruna eyðibýlatilskipunarinnar nokkuð telur þó að tilurð hennar megi miklu fremur rekja til Thodals stiftamtmanns en Landsnefndarinnar.[3] Hér er einnig uppkast að meðmælabréfi um að konungur styrki útgáfu á búnaðarriti eftir Björn Halldórsson í Sauðlauksdal[4] og greinargerð um hagkvæmustu leiðina til að leita eyðibyggðarinnar á austurströnd Grænlands ásamt kostnaðaráætlun.

Eins og nefnt var hér að framan þá hefur uppkast Þorkels Fjeldsteds að nýrri landsagatilskipun númerið lit. Uu. Það er skráð sem móttekið í fundargerðabókina á síðasta fundi nefndarinnar á Íslandi 3. ágúst

[1] Jón Eiríksson, „Forspjall." Ólafur Olavius, *Ferðabók* I. *Landshagir í norðvestur-, norður- og norðaustursýslum Íslands 1775–1777, ásamt ritgerðum Ole Henckels um brennistein og brennisteinsnám og Christian Zieners um surtarbrand*. Steindór Steindórsson frá Hlöðum þýddi, Reykjavík 1964, s. 10. (Frumútgáfa í Kaupmannahöfn 1780).

[2] Sjá: *Lovsamling for Island* IV. 1773–1783. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 244–257 (Forordning om Friheder for Bebyggere af öde Jorder i Island, 15.4.1776); s. 278–296 (Forordning om Gjærder og Tuers Jævning, 13.5.1776); s. 266–270 (Reskript til Stiftamtmand Thodal og Amtmand O. Stephensen om Veivæsenet, Broer og Færger i Island, 29.4.1776); s. 217–231 (Anordning og Forbud mod uberettiget Fiskerie og Handel paa Island, 1.4.1776); s. 238–244 (Forordning om Adskilligt vedkommende Forpagtningerne af det kongelige forbeholdne Gods i Island, 15.4.1776). Sjá einnig: Lýður Björnsson, „18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 184–187.

[3] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 134–136.

[4] Hér er um að ræða ritið *Atli* sem kom út árið 1780 með konungsstyrk, sbr. *Lovsamling for Island* IV, s. 464–465 (Kongelig Resolution ang. Udgivelsen af det oeconomiske Skrift Atli, 8.3.1779).

1771 líkt og mörg önnur innkomin bréf. Ekki ber þó að líta á það sem tillögur Fjeldsteds til nefndarinnar því að það er gert með samþykki „annarra nefndarmanna“ og flokkast því með gögnum nefndarinnar.[1] Uppkastinu var þó fyrst skilað inn til rentukammers 24. mars 1772 og fékk dagbókarnúmerið 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 211. Þar lá það síðan í um þrjú ár án þess að nokkuð væri unnið frekar í því en hugmyndin var að sjálfsögðu að það yrði lagt til grundvallar nýrri landsagatilskipun fyrir landið. Í apríl 1775 óskaði kammerið síðan eftir því við stiftamtmann að nokkrir valinkunnir embættismenn á Íslandi yrðu fengnir til þess að segja álit sitt á uppkastinu og gera athugasemdir við það.[2] Athugasemdum sínum ásamt athugasemdum amtmanns og átta annarra íslenskra embættismanna skilaði stiftamtmaður til kammersins 16. sept. 1777 og liggja þær nú allar í skjalasafni Landsnefndarinnar.[3] Ekkert varð þó úr því að ný landsagatilskipun yrði samin en uppkastið og athugasemdirnar eru eigi að síður mikilsverðar heimildir um viðhorf til þeirra málaflokka sem tilskipunin átti að ná til.[4]

Að lokum skal hér nefndur útgjaldareikningur frá árinu 1779. Hann er án nokkurs auðkennisnúmers eða dagbókarnúmers og er undirskrifaður af Møller í general-tollkammeri 15. júní það ár. Hér er um að ræða kostnaðarreikning yfir nokkra rannsóknarleiðangra og annað viðreisnarstarf sem greitt var fyrir úr konungssjóði á árunum 1770–1779. Kostnaðarliðirnir eru þessir:

Landsnefndin fyrri 1770–1771.
Saltverkið á Reykjanesi og Reykhólum 1772–1778.
Ferð Þórðar Thoroddi til Uppsala til að kynna sér akuryrkju 1773.
Ferðir Ólafs Olaviusar um Ísland 1775–1777.
Ferð Christians Zieners til að rannsaka surtarbrand á Íslandi 1775.
Ferð Ole Henckels til að skoða brennisteinsnámur á Íslandi 1775.
Styrkur til Sæmundar Hólms 1776–1779 sem þá var við nám í Listaháskólanum í Kaupmannahöfn.

[1] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 149; *Lovsamling for Island* IV, s. 36 (Kongelig Resolution ang. Foranstaltninger til Islands Opkomst, 21.3.1774).

[2] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 153–154.

[3] *ÞÍ*. Rtk. D3/8, arkir 2–14. Athugasemdir við landsagatilskipun, I. J. N° 127; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 155.

[4] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 155–161; Helga Hlín Bjarnadóttir, „Húsagi og landsagi á 18. öld. Landsagatilskipun Þorkels Fjeldsted frá 1771.“

Þessir þrír ofantöldu leiðangrar um Ísland á árunum 1775–1777 mega skoðast sem nokkurs konar framhald af ferð Landsnefndarinnar fyrri hingað til lands til að kanna frekar ýmis atriði sem enn þótti skorta upplýsingar um.[1] Síðar, eða árið 1785, var síðan önnur landsnefnd stofnuð, Landsnefndin síðari, og átti hún m.a. að halda áfram með ýmis mál sem Landsnefndin fyrri hafði fjallað um en höfðu ekki enn verið til lykta leidd.[2]

Aðalkostnaðarreikningur Landsnefndarinnar fyrri eða hinn svokallaði ferðareikningur hennar frá árunum 1770–1771 er hins vegar ekki varðveittur í skjalasafni nefndarinnar heldur í Jarðabókarsjóðsreikningum en hann tilgreinir nákvæmlega alla kostnaðarliði vegna ferða nefndarinnar um landið.[3]

BRÉF Á ÍSLENSKU, DANSKAR ÞÝÐINGAR OG AFRIT TIL STIFTAMTMANNS

Skjölin í skjalasafni nefndarinnar eru að stórum hluta skrifuð á dönsku, eins og sagði í upphafi, nema bréf frá almenningi sem eru á íslensku. Tveir sýslumenn skrifa á íslensku, þeir Halldór Jakobsson í Strandasýslu (lit. Nn. N° 1) og Þorgrímur Sigurðsson í Mýrasýslu (lit. Bb.), en allir aðrir á dönsku. Auk þess er bréf Bjarna Pálssonar landlæknis um meðul við fjárpestinni á íslensku (lit. GG.) en líklegt er að hann hafi einnig ætlað Íslendingum það til leiðbeiningar gegn kláðanum og því skrifað það á íslensku. Aðrar greinargerðir hans eru á dönsku enda lærði hann í Danmörku og var vel kunnandi í málinu. Íslendingum var hins vegar alveg frjálst að skrifa á íslensku þannig að lítil eða engin dönskukunnátta átti ekki að koma í veg fyrir að þeir hefðu samband við nefndina. Það færði almenningur sér í nyt en segja má að öll bréf

[1] Lýður Björnsson, „18. öldin“, *Saga Íslands* VIII, s. 187.

[2] Um hana sjá: *Lovsamling for Island* V. 1784–1791. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1855, s. 118–120. (Kongelig Resolution ang. Nedsættelse af en Commission om Islands almindelige Væsen, 2.2.1785); s. 124–127. (Commissorium for Grev Schimmelmann m. fl., ang Undersögelse af Islands almindelige Væsen, 16.2.1785); Hrefna Róbertsdóttir, „Amtmaður og Íslands fátæklingar“, s. 8–9; Lýður Björnsson, „18. öldin“, *Saga Íslands* VIII, s. 228–229.

[3] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Reikningar Jarðabókarsjóðs 1770. N° 169. (Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771). Nánar um reikninginn, sjá grein hér að framan: „Landsnefndin fyrri og verkefni hennar.“

frá honum séu á íslensku. Einungis eitt bréf frá almenningi er á dönsku en það er frá dönskum manni, sem búsettur var hér á landi, Hans J. Klingenberg á Krossi á Akranesi (lit. XX. N° 3). Margir prestar skrifuðu einnig á íslensku eða um tveir af hverjum þremur. (Nánar tilgreint í: „Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri“).

Mörg íslensku bréfin voru síðan þýdd jafnóðum á dönsku af Eyjólfi Jónssyni ritara og liggur þýðingin venjulega við hlið bréfsins í skjalasafninu og er bundin við það. Ekki hefur honum þó enst tími til að þýða þau öll en af 100 bréfum sem nefndin fékk á íslensku hafa 55 verið þýdd strax við viðtöku. Aðallega eru það bréf sem skilað var til nefndarinnar sumarið 1771 sem ekki voru þýdd. (Nánar tilgreint í: „Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri“).

Nokkur hluti skjalasafnsins hefur varðveist í afritum í skjalasafni stiftamtmanns og hefur Eyjólfur ritari væntanlega einnig séð um að afrita þessi bréf sem eru yfirleitt með innsigli hans eða a.m.k. staðfestingu hans á að rétt sé afritað. Á þetta bæði við um bréfabókina, fundargerðabókina og hluta innkominna bréfa sem nefndinni bárust á meðan hún var á Íslandi. Ekki hafa þó nærri öll bréfin verið afrituð eins og stóð til í upphafi. Þetta afsakar nefndin í bréfi til stiftamtmanns 15. ágúst 1771 með því að ekki hafi unnist tími til þess og bætir við að efni þeirra sé líka mikið endurtekning á því sem þegar hafi komið fram í öðrum bréfum.[1] Síðustu bréfin sem Eyjólfur þýðir og afritar eru 12 bréf úr Þingeyjarsýslu og eitt úr Húnavatnssýslu sem nefndin fékk afhent á Alþingi sumarið 1771. Þau eru einungis varðveitt í útdrætti en ekki þýdd og afrituð í heilu lagi eins og önnur bréf, sem líklega stafar af tímaþröng sem nefndin var komin í, því farið var að styttast í að hún færi af landi brott.

ÞJÓÐFÉLAGSSTAÐA BRÉFRITARA

Nefndinni bárust alls 183 bréf og greinargerðir sem skiptast þannig að 71 bréf má telja til embættismannabréfa að meðtöldum bréfum frá sýslumönnum,[2] tvö frá kaupmönnum, 36 frá próföstum og prestum og 74 frá almenningi (sjá töflu 2). Margir embættismenn, og sumir

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til Thodals stiftamtmanns 15.8.1771. Lit. B. N° 50.

[2] Vissulega voru sýslumenn einnig embættismenn en hér er iðulega fjallað um þá sem sérstakan hóp aðgreindan frá öðrum embættismönnum.

prestar, skrifuðu gjarnan þrjár til fjórar greinargerðir hver á meðan algengt var meðal almennings að hópur manna tæki sig saman, gjarnan 5 til 15 manns, og skrifaði eitt sameiginlegt bréf. Heildarfjöldi þeirra einstaklinga sem rituðu nafn sitt undir bréf til nefndarinnar var þannig mun meiri en bréfafjöldinn eða 631 maður sem er ríflega 1% þjóðarinnar á þeim tíma.[1] Þetta eru 29 embættismenn ásamt sýslumönnum, tveir kaupmenn, 47 prófastar og prestar og 553 almúgamenn. Níu bréfanna voru send inn nafnlaus og af flestum þeirra má ráða að hópur fólks hafi staðið að þeim. Hve margir til viðbótar þessum 631 það eru er að sjálfsögðu ekki hægt að vita.

Til þess að fá skýrari mynd af þjóðfélagsstöðu þeirra sem rituðu nefndinni hafa bréfin verið flokkuð í 12 mismunandi flokka eftir stöðu bréfritara (sbr. töflu 2) en einn bréfritari telst hér vera einstaklingur eða hópur manna án tillits til hve mörg bréf viðkomandi sendi eða hve margir skrifuðu undir bréfið. Óundirritað bréf telst einnig sem einn bréfritari.[2] Heildarfjöldi bréfritara var þannig 130, þ.e. 27 embætti- og sýslumenn, tveir kaupmenn, 27 prófastar og prestar og 74 almúgamenn. Bréfin voru svo að sjálfsögðu mjög mismunandi að lengd og er almenna reglan að embættismannabréfin eru mun meiri að vöxtum en bréf frá almenningi.[3] Þess ber að geta að öll bréfin eru frá körlum. Enginn fulltrúi kvenna er meðal bréfritara enda hafa þær fæstar haft skriftarkunnáttu á valdi sínu á þessum tíma. Í bréfunum koma því strangt til tekið ekki fram sjónarmið nema um helmings þjóðarinnar eða kannski varla það því að við nánari skoðun kemur í ljós að stór hluti bréfanna er frá hreppstjórum og betur stæðum bændum. Skal nú vikið að hverjum hópi bréfritara fyrir sig.

Af þessum 183 bréfum eru 44 frá embættismönnum. Þar af 37 bréf frá sex æðstu embættismönnum landsins en margir þeirra skrifuðu gjarnan þrjár til fjórar eða fleiri greinargerðir hver. Þetta eru þeir Ólafur Stephensen amtmaður, Finnur Jónsson Skálholtsbiskup, Gísli Magnús-

[1] Þetta eru töluvert fleiri en Harald Gustafsson taldi í sinni rannsókn en hann segir heildarfjölda undirritaðra nafna vera 576. Sjá: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 116. Honum hafa væntanlega yfirsést nokkur bréf sem færð höfðu verið í bréfasafn rentukammers. Það skýrir þó ekki allan mismuninn.

[2] Gert á sama hátt og Harald Gustafsson, sjá: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 115.

[3] Alls tæplega 1.700 síður frá embættismönnum á móti um 300 frá prestum og 330 frá almenningi, sbr. töflu 1.

Tafla 2. Fjöldi bréfa, undirskrifta og bréfritara eftir þjóðfélagsstöðu.

	Fjöldi bréfa	Fjöldi undirskrifta	Fjöldi bréfritara
Háembættismenn	37	6	6
Aðrir embættismenn	7	5	5
Sýslumenn og aðstoðarsýslumenn	27	18	16
Kaupmenn	2	2	2
Prófastar og prestar	36	47	27
Hreppstjórar	23	66	23
Hreppstjórar ásamt hópi bænda	27	396	27
Bændur	9	15	9
Bændur og hjáleigumenn	3	29	3
Hjáleigumenn	5	24	5
Handverksfólk	3	23	3
Óvíst	4	0	4
	183	**631**	**130**
Embættismenn og sýslumenn	71	29	27
Kaupmenn	2	2	2
Prófastar og prestar	36	47	27
Almenningur / allir aðrir	74	553	74
	183	**631**	**130**

Heimild: *ÞÍ*. Rtk. D3/1–D3/8. Skjöl Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Sjá einnig: „Skrá yfir skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri“ hér að framan.

son Hólabiskup, Skúli Magnússon landfógeti, Björn Markússon og Sveinn Sölvason lögmenn. Flest bréf skrifuðu Finnur Jónsson biskup, níu að tölu, og Sveinn Sölvason lögmaður, 10 talsins. Í blaðsíðum talið er hins vegar mest efni komið frá Skúla Magnússyni landfógeta eða 375 síður (tvær greinargerðir). Þar á eftir koma Magnús Ketilsson sýslumaður í Dalasýslu og Finnur biskup, hvor um sig með um 180 síður. Skrift Magnúsar er mjög smá og þétt og er hann á sínum 180 síðum heldur orðfleiri en Skúli fógeti á sínum 375 síðum. Þeir frændurnir eiga því heiðurinn af því að hafa sent mest efni til nefndarinnar.[1] Fimm aðrir

[1] Magnús var systursonur Skúla. Greinargerðir Skúla eru samtals um 53.400 orð og Magnúsar um 57.200.

embættismenn, þ.e. varalögmennirnir Magnús Ólafsson og Jón Ólafsson, Bjarni Pálsson landlæknir, Björn Jónsson lyfsali og Bjarni Jónsson rektor Skálholtsskóla, sendu samtals sjö bréf og greinargerðir. Frá 15 sýslumönnum ásamt þremur aðstoðarsýslumönnum bárust 27 lengri og styttri greinargerðir. Eftir standa fimm sýslumenn sem sendu ekki neitt frá sér, sem er nokkuð eftirtektarvert þar sem nefndin hafði sent þeim öllum ákveðna spurningalista og hvatt þá til að skrifa. Þetta voru þeir Páll Axelsson í Hnappadalssýslu, Davíð Scheving í Barðastrandarsýslu, Jón Snorrason í Skagafjarðarsýslu, Jón Helgason í Austur-Skaftafellssýslu og Sigurður Sigurðarson í Vestmannaeyjum sem þá var sérstök sýsla. Fulltrúar bréfritara úr kaupmannsstétt voru tveir, þeir Dines Jespersen, kaupmaður á Patreksfirði, og Hans Weinwitz fiskverkandi hjá versluninni á Bíldudal.

Prófastar og prestar sendu alls inn 36 bréf og greinargerðir. Sumir þeirra rituðu fleiri en eitt bréf eins og t.d. Árni Þórarinsson á Seltjarnarnesi sem ritaði tvær langar greinargerðir og eina minni auk skýrslu um fædda og dána í sókninni og Guðlaugur Þorgeirsson í Görðum á Álftanesi sem sendi inn tvær viðamiklar greinargerðir og skýrslu um fædda og dána. Aðrir, eins og t.d. prófastar og prestar í Múlasýslum, Skaftafellssýslum og Rangárvallasýslu, sendu margir saman eina greinargerð. Prófastarnir hafa væntanlega yfirleitt staðið fyrir þeim skrifum. Heildarfjöldi þeirra prófasta og presta sem stóðu að þessum 36 bréfum var þannig 47. Það er um fjórði hver prestur ef gert er ráð fyrir að um 190 prestaköll hafi verið í landinu á þessum tíma.[1] Tvö óundirrituð bréf eru talin með hér sem bæði eru á dönsku svo að bréfritarar hafa sýnilega verið lærðir menn.[2] Af efni annars þess er augljóst að það er ritað af presti, þ.e. fjallar mest um húsaga og kirkjuleg málefni en óvíst er hvar á landinu það er ritað (lit. T. N° 1). Af efni hins bréfsins má ráða að það sé ritað í Borgarfirði (án lit. nr. og án dags.). Það fjallar um kjör miðlungsstöndugra og fátækra bænda og því verður að teljast

[1] Árið 1748 töldust prestaköll í landinu vera 191. *Lovsamling for Island* II. 1721–1748. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1853, s. 701–712. (Specification paa alle Præstekalde og deres Revenüer paa Island, 1748); Björk Ingimundardóttir, Prestaköll, sóknir og prófastsdæmi á Íslandi. Handrit í eigu höfundar.

[2] *ÞÍ.* Rtk. D3/2–1. Óundirrituð álitsgerð um húsaga, brúðkaup og jarðarfarir ásamt fleiru [án dags.] 1770. Lit. T. N° 1; D3/6–12. Óundirritað bréf úr Borgarfirði um kjör alþýðu [án dags. 1770/1771]. Án lit. nr.

ósennilegt að sýslumaður eða annar embættismaður hafi ritað það. Varla er það ritað af almúgamanni vegna dönskunnar. Það væri þá eina dæmið í öllum skrifum til Landsnefndarinnar um að íslenskur almúgamaður hafi ritað á dönsku. Miklu sennilegra er að hér sé um að ræða prest sem lýsir kjörum alþýðunnar í sinni sveit.

Ljóst var í upphafi að hreppstjórar einir og sér hafa staðið að ritun a.m.k. níu bréfa en það má ráða bæði af undirskriftunum og bréfunum sjálfum, þ.e. það segir beinlínis í bréfunum að ritarar séu hreppstjórar í tilteknum hreppi. Við lestur bréfanna vaknaði strax sá grunur að bréf frá hreppstjórum væru mun fleiri en hér kemur fram og því var lagst í frekari athugun en yfirleitt koma ekki fram neinar upplýsingar um bréfritarana nema nöfnin ein og hvar bréfið var ritað. Nú eru heimildir um hreppstjóra á þessum tíma mjög takmarkaðar og var því farin sú leið að fletta dóma- og þingbókum sýslumanna og leitað að því hverjir hefðu verið þingvottar á manntalsþingum í viðkomandi þinghá árin 1769, 1770 og 1771 en ætla má að hreppstjórar hafi almennt valist til þingvotta. Það er þó ekki nærri alltaf augljóst af dóma- og þingbókunum sjálfum nema í dóma- og þingbók Guðmundar Runólfssonar, sýslumanns í Gullbringu- og Kjósarsýslu.[1] Því var einnig ráðist í að fletta upp öllum bréfriturunum í gagnagrunninum Íslendingabók og mátti þar stundum fá frekari staðfestingu á að viðkomandi hefði verið hreppstjóri.[2] Þingvottar voru átta á hverju þingi en hreppstjórar yfirleitt þrír til fimm í hverjum hreppi, þannig að þingvottarnir hafa líklega verið hreppstjórarnir ásamt einhverjum fleiri betri bændum. Er skemmst frá því að segja að mikil fylgni var hér á milli, þ.e. bréfritarar til Landsnefndarinnar fyrri voru mjög oft þingvottar á manntalsþingum árin 1769–1771. Sem dæmi má nefna að af 82 undirrituðum nöfnum á bréfum úr Skagafirði fundust 42 sem þingvottar á umræddum árum og af 182 undirskriftum á bréfum úr Árnessýslu fundust 83 þingvottar sömu ár.[3] Stundum má líka sjá í þingbókunum hvenær viðkomandi var skipaður hreppstjóri eða hvenær hann lét af hreppstjórn. Að þessari könnun lokinni má ætla að hreppstjórar hafi staðið að ritun a.m.k. 23

[1] Þar er tekið fram að viðkomandi þingvottur sé hreppstjóri, lögréttumaður, bóndi o.s.frv. *ÞÍ*. Sýsl. Gull. og Kjós. GA/4–1. Dóma- og þingbók 1763–1775.

[2] *Vef*. www.islendingabok.is.

[3] *ÞÍ*. Sýsl. Skag. GA/3–2. Dóma- og þingbók 1769–1783, s. 4–34, 89–143; *ÞÍ*. Sýsl. Árn. GA/11–1. Dóma- og þingbók 1767–1774, s. 95–105, 146–153, 164–175.

bréfa með 66 undirrituðum nöfnum (sbr. töflu 2). Oftast rita tveir til fimm menn nöfn sín undir bréfin sem öll fjalla um málefni viðkomandi sveitar eða hrepps. Önnur eru með persónulegri blæ þar sem menn ræða eigin vandræði fremur en sveitarinnar en reyndust eigi að síður vera frá hreppstjórum við nánari eftirgrennslan. Dæmi um þetta er bréf Jóns Ólafssonar í Réttarholti í Skagafirði (lit. ZZ. N° 4) sem fjallar mest um vandræði hans vegna fjárpestarinnar sem drepið hafði stóran hluta af bústofninum en landsdrottinn, sem var biskupsstólinn á Hólum, sýndi enga vægð við innheimtu afgjalda og leigugjalds þrátt fyrir það. Jón er sagður bóndi, hreppstjóri og smiður í Íslendingabók og var þingvottur á manntalsþingum að Ökrum í Blönduhlíð árin 1769–1771.[1] Sumir þeirra manna, sem hér koma fram, voru miklir efnamenn eins og t.d. Guðmundur Björnsson í Höfnum á Skaga (lit. Oo. N° 5[b]) sem sagður er hafa verið umsvifamikill efnamaður og kallaður Skagakóngur meðan hann bjó þar.[2] Hann var þingvottur á öllum manntalsþingum á Vindhæli árin 1769–1771.[3]

Þá eru mjög mörg bréfanna undirrituð af hópi manna, stundum úr heilu sveitunum. Mörg þessara bréfa eru rituð í nafni „þessa hrepps innbyggjenda“ eða „sveitarinnar innbúenda“ og fjalla um málefni viðkomandi sveitar. Ljóst er að hreppstjórar viðkomandi sveita hafa einnig komið að ritun þessara bréfa í langflestum tilvikum. Þessi bréf voru sett í flokkinn hreppstjórar ásamt hópi bænda. Þetta eru 27 bréf með samtals 396 undirskriftum. Flestar undirskriftir undir einu bréfi eru 37 frá bændum í Fljótshlíð í Rangárvallasýslu og 33 frá bændum í Landeyjum í sömu sýslu (lit. Gg. N° 5 og 6). Tvö bréf í þessum flokki eru nafnlaus, eitt „skrifað í Vatnsdal innan Húnavatnssýslu“ og annað „samþykkt af Höfðastrandarhrepps innbyggjendum“ (lit. Oo. N° 2 og lit. Pp. N° 4) en af efni bréfanna að dæma er langlíklegast að hreppstjórar ásamt ótilgreindum hópi bænda hafi staðið að þeim. Saman mynda bréf frá annars vegar hreppstjórum og hins vegar hreppstjórum

[1] *Vef*. www.islendingabok.is (skoðað í ágúst 2015); *ÞÍ*. Sýsl. Skag. GA/3–2. Dóma- og þingbók 1769–1783, s. 26, 99, 143.

[2] *Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940*. V. bindi. Tínt hefir saman Páll Eggert Ólason, Reykjavík 1952, s. 334; Magnús Björnsson, „Hafnamenn á Skaga“, *Búsæld og barningur. Svipir og sagnir* IV. Reykjavík 1955, s. 126–128.

[3] *ÞÍ*. Sýsl. Hún. GA/4–1. Dóma- og þingbók 1760–1770, s. 302, 356; GA/4–2. Dóma- og þingbók 1770–1781, s. 23.

ásamt hópi bænda langstærstan hóp bréfritara, eða 50 bréf frá 462 einstaklingum. Athyglisvert er hve hreppstjórar bregðast vel við þessu tækifæri til að koma skoðunum sínum á framfæri við embættismenn konungs í ljósi þess að þeim var ekki ætlað neitt sérstakt hlutverk eða þeir hvattir opinberlega umfram aðra til að skrifa nefndinni. Greinilegt er að hreppstjórar hafa gjarnan litið á sig sem sjálfsagða talsmenn sveitanna við þetta tilefni. Góð viðbrögð hreppstjóra í Þingeyjarsýslu má hins vegar rekja til þess að aðstoðarsýslumaðurinn, Vigfús Jónsson, hafði skrifað þeim og hvatt þá til að skrifa nefndinni.[1]

Sér í hóp flokkast svo bréf frá óbreyttum bændum sem engar heimildir fundust um að hefðu gegnt hreppstjóraembætti og kallast sá hópur einfaldlega bændur. Er hér átt við bændur á lögbýlisjörðum en ekki hjáleigubændur. Frá þessum hópi bárust níu bréf undirrituð af 15 bændum. Yfirleitt eru þetta bréf frá einstaklingum eða bréf sem tveir til fjórir nafngreindir menn skrifa saman. Þau eru gjarnan með persónulegri blæ þar sem menn ræða kjör sín og aðstæður fremur en sveitarinnar allrar eða landsins. Sem dæmi má nefna bréf Hans J. Klingenbergs á Krossi á Akranesi en hann skrifar stutta en harðorða lýsingu á réttarfari í landinu en sjálfur stóð hann í töluverðu málaþrasi á þessum tíma vegna jarðarinnar Tungu í Andakíl.[2] Nokkrum árum áður hafði hann auk þess verið dæmdur fyrir illmælgi um Magnús Gíslason amtmann.[3]

Hjáleigubændur og „kotmenn“, eins og bréfritarar á Kjalarnesi kalla sig, hafa líka sína fulltrúa meðal bréfritara, þó að þeir séu mun

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/5, arkir 38–49. Tólf bréf frá hreppstjórum og bændum í Þingeyjarsýslu 25.5–29.6.1771. Lit. Rr. N° 1–12. Sjá einkum: Lit. N° 6–7, 9 og 12 sem öll vísa til þess að sýslumaður hafi hvatt bréfritara til að skrifa nefndinni. Vigfús Jónsson var aðstoðarmaður sýslumanns á þessum tíma en sinnti mörgum helstu sýsluverkum vegna veikinda sýslumannsins Jóns Benediktssonar. Bréfritararnir fjórir sem nefna Vigfús til sögunnar kalla hann hins vegar allir „hr. sýslumanninn“. Bréfabók sýslumannsins í Þingeyjarsýslu frá þessum tíma hefur ekki varðveist og því óvíst hvað fram kom í bréfi hans.

[2] *ÞÍ.* Rtk. D3/3–10. Hans J. Klingenberg á Krossi á Akranesi skrifar um réttarfar 9.4.1771. Lit. XX N° 3. Sjá einnig: *Alþingisbækur Íslands* XV. 1766–1780. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu, Reykjavík 1982, s. 82–83, 121, 126–127, 231–236, 248–251.

[3] Það var árið 1761. Sjá: *Alþingisbækur Íslands* XIV. 1751–1765. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu, Reykjavík 1977, s. 428–430, 444–445.

færri en hinir hærra settu, en frá þeim bárust fjögur bréf undirrituð af 24 einstaklingum auk eins bréfs frá „hjáleigumönnum Stóru-Háeyrar á Eyrarbakka“ sem er óundirritað. Í bréfinu sjálfu eru hins vegar efnislega talin upp 14 nöfn hjáleigumanna og fjögurra húsmanna. Þetta er eina bréfið í öllum skrifum til nefndarinnar þar sem nöfn kvenna verða sýnileg en tvær hjáleigukonur eru taldar upp þar, þær Ingveldur ekkja og Ólöf Bergsdóttir ekkja (lit. Cc. N° 1). Bréfið er hins vegar óundirritað og alveg óvíst að þær hafi komið að ritun þess. Öll fimm bréfin, sem hér um ræðir, eiga það síðan sammerkt að lýsa þröngum kosti hjáleigubænda gagnvart ábúandanum á heimajörðinni.

Þrjú dæmi má svo finna þess að bændur á lögbýlisjörðum og hjáleigumenn hafi skrifað bréf saman, alls 29 manns, en ekki reyndist alltaf unnt að finna út hver er hvað í þessum bréfum, þ.e. hvort viðkomandi var bóndi á lögbýli eða hjáleigu. Þetta eru fimm menn á Seltjarnarnesi (lit. PP), 15 manns á Akranesi (lit. L)[1] og níu manns á jörðum og hjáleigum Gaulverjabæjarkirkju (lit. ZZ. N° 11[b]). Eitthvað af þessu fólki kann jafnvel að hafa verið í húsmennsku þó að það komi ekki fram í bréfunum og finnist ekki í öðrum heimildum. Af handverksfólki sendu starfsmenn og fyrrverandi starfsmenn Innréttinganna í Reykjavík þrjú bréf með 23 undirrituðum nöfnum samtals (lit. M. N° 1 og 2, lit. VV).

Fjögur bréf til viðbótar voru send inn nafnlaus þannig að erfitt reyndist að skipa þeim í flokk eftir þjóðfélagsstöðu bréfritara en eru samt augljóslega rituð af almúgafólki. Þessi bréf voru sett í flokkinn óvíst. Ritarar eins bréfsins kalla sig „Íslands fátæklingar“ og er það líklega skrifað á Suðvesturlandi, sennilega af vinnufólki eða a.m.k. fyrir hönd þess. Þar er fjallað um kjör vinnuhjúa í landinu almennt og er þetta eina bréfið, sem nefndinni barst, sem beinlínis lýsir viðhorfum þeirrar stéttar.[2] Það er líka eina bréfið þar sem vottar aðeins fyrir sjónarmiðum kvenna þar sem kjörum vinnukvenna er lýst svo að þær þurfi að ganga að vefum sínum „berar og blóðugar á handleggjum“ í þröngum og köldum húsum. Annað bréfið er úr Gullbringusýslu, undirritað af „Íslands vesalingum“, þar sem mjög er deilt á réttarfarið og kvartað

[1] Um þessa 15 menn, sjá: Gunnlaugur Haraldsson, *Saga Akraness* II. *Átjánda öldin*. Akranes 2011, s. 154–155.

[2] *ÞÍ*. Rtk. D3/3–4. „Íslands fátæklingar“ skýra frá kjörum sínum 16.4.1771. Lit. SS. Sjá einnig: Hrefna Róbertsdóttir, „Amtmaður og Íslands fátæklingar“, s. 4–7.

undan valdníðslu sýslumanna (lit. Ss. N° 1). Þriðja bréfið er ritað á Norðurlandi, líklega Húnavatnssýslu af efni bréfsins að dæma. Lýsir það sjónarmiðum fátækra bænda sem telja sig kúgaða af yfirvöldum og óska eftir afnámi ýmissa tolla og kvaða (lit. Ss. N° 2). Fjórða bréfið er svo greinilega úr Húnavatnssýslu en undir það kvitta „konungsundirsátar í Húnavatnssýslu“ og fjallar um fjárpestina og dauð kúgildi (lit. Rr. N° 13).

BÚSETA BRÉFRITARA

Flestir þeirra sem skrifuðu nefndinni bjuggu í Gullbringusýslu, eða 20 bréfritarar af 130, og á nálægð nefndarmanna eflaust stóran þátt þar í en þeir höfðu aðsetur í tukthúsinu á Arnarhóli í Reykjavík. Þá er einkennandi fyrir Gullbringusýslu að þaðan komu bréf frá öllum þjóðfélagshópum, jafnt háttsettum embættismönnum sem prestum, hreppstjórum, bændum, handverksfólki og óbreyttum kotungum eða hjáleigubændum (sjá mynd 1). Fast á eftir fylgja íbúar Árnessýslu með 18 bréfritara. Þar var algengast að hreppstjórar ásamt hópi bænda tækju sig saman og skrifuðu eitt sameiginlegt bréf, og eiga allir hreppar sýslunnar sína fulltrúa þar á meðal nema Þingvallasveit[1] og Selvogur. Einnig barst mikið af bréfum af Norðurlandi sem eflaust má að einhverju leyti rekja til ferða nefndarmanna þangað. Úr Húnavatnssýslu komu bréf frá þremur prestum, nokkrum hreppstjórum og hreppstjórum ásamt bændum auk sýslumanns sem öll dreifast nokkuð jafnt yfir sýsluna. Úr Skagafirði komu bréf úr öllum hreppum sýslunnar,[2] ýmist frá hreppstjórum eða hreppstjórum ásamt hópi bænda og er engu líkara en að þar hafi verið um samantekin ráð að ræða en efni margra bréfanna er af svipuðum toga. Mikið er fjallað um dauð leigukúgildi vegna fjárpestarinnar og hver eigi að standa straum af kostnaði við endurnýjun þeirra. Einnig um of há jarðaafgjöld, verðlag á nauðsynjavörum og vetursetu kaupmanna en mikið er deilt á kaup-

[1] Þingvallasveit var sama þingsókn og Grímsneshreppur á þessum tíma en ekki er að sjá að bændur úr Þingvallasveit séu meðal bréfritara í Grímsneshreppi. *PÍ*. Rtk. D3/4–22. Hreppstjórar og bændur í Grímsnesi skrifa um bágindi sveitarinnar 25.5.1771. Lit. Ee. N°2 [b].

[2] Úr Hólahreppi og Viðvíkurhreppi kom eitt sameiginlegt bréf en þessir hreppar voru ein og sama þingháin.

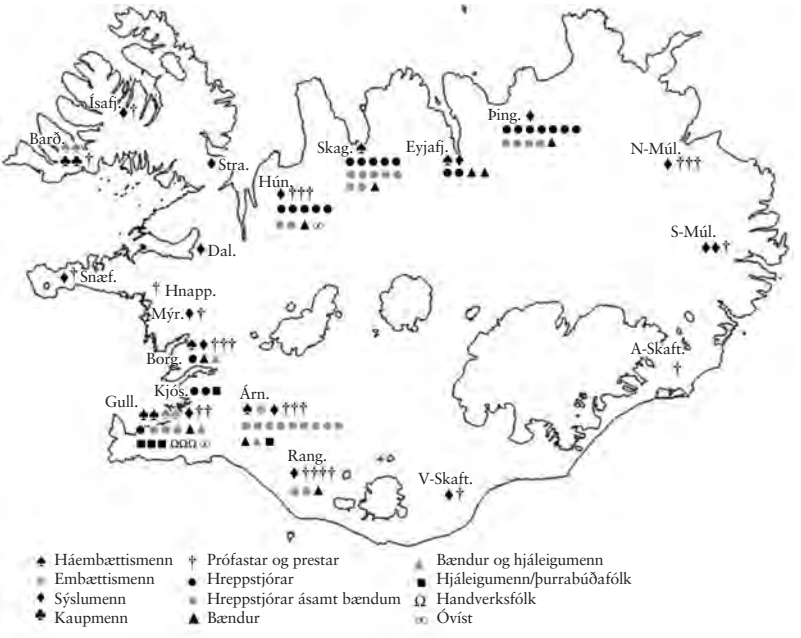

Mynd 1. *Búseta og þjóðfélagsstaða bréfritara Landsnefndarinnar fyrri.*

manninn á Hofsósi og vera kann að framkoma hans í garð Skagfirðinga sé hvatinn að skrifunum. Einnig er áberandi hvað góð svörun var hjá hreppstjórum í Þingeyjarsýslu þó svo að nefndin hafi aldrei farið þar um en þaðan kom a.m.k. eitt bréf úr öllum hreppum nema Skinnastaðahreppi og má rekja það til þess að Vigfús Jónsson aðstoðarsýslumaður hafði skrifað öllum hreppstjórum sýslunnar og hvatt þá til að skrifa nefndinni eins og áður sagði. Tiltölulega fá bréf komu úr Rangárvallasýslu eða átta, helmingurinn frá próföstum og prestum. Nokkur bréf komu af Vesturlandi, fáein frá Vestfjörðum, flest frá embættismönnum, sýslumönnum, kaupmönnum, próföstum og prestum. Sama á við um Múlasýslur og Skaftafellssýslur, þaðan ritaði enginn bréf til nefndarinnar utan sýslumennirnir og nokkrir prófastar og prestar.

Svörun presta í Skálholtsstifti var líka almennt mjög góð sem eflaust má rekja til þess að Finnur Jónsson biskup hafði ritað öllum pró-

föstum umdæmisins bréf og hvatt þá til að skrifa nefndinni.[1] Þar hlýða prestar biskupi sínum vel. Prestar í Múlasýslum hafa skilað sínum greinargerðum til Finns biskups og hann síðan sent þær áfram til nefndarmanna eins og sjá má af bréfi Finns sem fylgir með greinargerðum þeirra.[2] Það sama gerðu einnig nokkrir prestar í Snæfellsnes- og Hnappadalssýslum og Austur-Skaftafellssýslu.[3] Aðrir prestar í Skálholtsbiskupsdæmi sendu tillögur sínar beint til nefndarinnar. Gísli Magnússon Hólabiskup ritaði einnig próföstum í sínu biskupsdæmi og hvatti þá til að skrifa nefndinni en það virðist ekki hafa borið nærri sama árangur hjá honum og kollega hans fyrir sunnan. Engin bréf bárust frá prestum í Skagafirði, Eyjafirði né Þingeyjarsýslu og sætir það óneitanlega nokkurri furðu. Það kann þó að eiga sér skýringu. Í ævisögu sinni segir séra Þorsteinn Pétursson á Staðarbakka í Miðfirði frá því að prófasturinn á Þingeyrum, séra Bjarni Jónsson, hafi kallað saman alla presta í Húnavatnsprófastsdæmi sumarið 1770, eftir skipun biskups, til þess að ráðslaga um skrif frá Landsnefndinni sem biskupi höfðu borist.[4] Prófastur sendi síðan sameiginlegar niðurstöður prestanna á þessari samkomu til biskups sem trúlega hefur notað þær við ritun greinargerðar sinnar til nefndarinnar.[5] Þetta fyrirkomulag brýtur í bága við það sem til var ætlast, að landsmenn gætu sent bréf sín milliliðalaust til nefndarmanna. Í bréfi til biskupanna, dags. 17. júlí 1770, hafði nefndin farið þess á leit við báða biskupana að þeir hvettu presta

[1] Bréfið er dagsett 30. júlí 1770, sbr. *ÞÍ*. Rtk. D3/1–17. Séra Halldór Finnsson í Skálholti og séra Jón Teitsson í Gaulverjabæ skrifa um bjargræðisvegina 9.11.1770. Lit. F. Harald Gustafsson hefur leitað bréfsins í skjalasafni biskups en fann ekki. Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 113 (neðanmálsgrein). Afskrift þess er hins vegar í: *ÞÍ*. Mosfell í Grímsnesi. CD/1. Endurritabók 1746–1785.

[2] *ÞÍ*. Rtk. D3/4–28. Bréf frá Finni Jónssyni Skálholtsbiskupi sem fylgir greinargerðum prófasta í Múlasýslum 29.7.1771. Lit. Ff. N° 4. Greinargerðirnar sjálfar: Lit. Ff. N° 5–7.

[3] *ÞÍ*. Rtk. D3/7–1. Skrá yfir innkomin bréf send til Det kongelige Norske Rentekammer 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699.

[4] Þorsteinn Pétursson, *Sjálfsævisaga síra Þorsteins Pétursonar á Staðarbakka*. Haraldur Sigurðsson bjó til prentunar, Reykjavík 1947, s. 349.

[5] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 113 (neðanmálsgrein). Það er þó ekki að sjá af greinargerðinni sjálfri. *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1958, s. 125–167. (Greinargerð Gísla Magnússonar Hólabiskups til Landsnefndarinnar 25.6.1771. Lit. Yy).

sína til að senda tillögur en skýrt kemur fram í bréfinu að þeir eigi að senda skrifin til nefndarinnar: „indsende til os sine Tanker og Forslage."[1] Þorsteini Péturssyni fannst reyndar ekki mikið til samkomunnar á Þingeyrum koma þar sem fundarmenn áttu að gæta þess að sneiða ekki að hagsmunum konungs í landinu í skrifum sínum. Hann skrifar í ævisögunni:

> Upp á þessi spursmál varð engu merkilegu svarað, því hvergi mátti á taka til hjálpar og liðsinnis prestum né kirkju. Ég vildi láta nefna þar til kóngsjarðir, stólsjarðir, klausturjarðir, eins og gjörzt hafði til forna, hvar til ég leiddi rök og bevísingar. En prófastur minn og prestar voru svo ódjarfir, að þeir þorðu eigi að ympra þar á, því biskup hafði sagt, að þeir skyldu gæta að kóngsins interesses indemnisation [skaðlausra hagsmuna] í allan mögulegan máta. Þessa glósu hafði ég heyrt löngu fyrr og óttaðist hana eigi.[2]

Sjálfur sendi Þorsteinn aðra greinargerð beint til nefndarinnar þar sem hann lýsir hugmyndum sínum um viðreisn landsins ítarlega.[3] Trúlegt er að sami háttur hafi verið hafður á í Skagafirði, Eyjafirði og Þingeyjarsýslu, þ.e. að prestarnir hafi sent biskupi tillögur sínar.[4]

Eins og sjá má er mjög afgerandi að bréf frá almenningi komu nær eingöngu frá þeim svæðum sem nefndin dvaldist á eða fór um, þ.e. Suðvesturlandi, Árnessýslu og Norðurlandi. Stundum virðist það tengjast viðkomustöðum nefndarmanna með beinum hætti. Nefndarmenn fóru t.d. um Krýsuvík vorið 1771 á leið sinni til Eyrarbakka en hjáleigubændur á Krýsuvíkurjörðinni skiluðu einmitt tveimur stuttum bréfum til nefndarinnar á Alþingi þá um sumarið (lit. Hh. N° 2[a–b]). Annars staðar er ekki að sjá skýra tengingu. T.d. komu ekki nein bréf frá Kalmanstungu eða úr uppsveitum Borgarfjarðar þar sem nefndarmenn gistu á báðum leiðum til og frá Norðurlandi né úr Ólafsfirði eða Siglufirði.[5]

[1] *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 29. (Bréf nefndarinnar til biskupanna Finns Jónssonar og Gísla Magnússonar hvors í sínu lagi 17.7.1770. Lit. B. N° 14).

[2] Þorsteinn Pétursson, *Sjálfsævisaga síra Þorsteins Péturssonar á Staðarbakka*, s. 349.

[3] *ÞÍ*. Rtk. D3/3–16. Séra Þorsteinn Pétursson á Staðarbakka ritar greinargerð sem hann nefnir „Landbetrunarþanka-nýfundingar" [án dags. 1770/1771]. Lit. ZZ. N° 1.

[4] Leitað var í skjalasafni Hólabiskups í Þjóðskjalasafni að einhverjum bréfum sem gætu staðfest þetta en án árangurs. Lítið hefur varðveist af bréfum í safni biskups frá árunum 1770–1771 og því ómögulegt að fá úr þessu skorið.

[5] Um ferðir nefndarmanna um landið, sjá grein hér að framan: „Landsnefndin fyrri og verkefni hennar."

Séra Guðlaugur Sveinsson á Kirkjubóli, sem Þorkell Fjeldsted gisti hjá á leið sinni til Reykjaness við Ísafjarðardjúp, hafði lokið við að skrifa sínar greinargerðir og komið þeim til skila til nefndarinnar áður en Þorkel bar þar að garði (lit. J. N° 1–2 og lit. DD).

EFNI BRÉFANNA

Segja má að bréfin til Landsnefndarinnar fyrri fjalli um allt milli himins og jarðar. Embættismönnum var ætlað að svara ákveðnum spurningum sem tóku mið af erindisbréfi nefndarinnar en almenningur hafði alveg frjálsar hendur um hvað hann skrifaði. Fyrirframákveðin umfjöllunarefni samkvæmt erindisbréfinu voru fólksfjöldi, heilbrigðismál, fiskveiðar, verslun, kornrækt, landbúnaður, húsdýrahald, jarðeignir konungs, amtsskipan, landvarnir, handverk, námuauður, samgöngur og launverslun.[1] Um sum efni var mikið fjallað en önnur lítið og nokkuð mismunandi var eftir þjóðfélagshópum um hvað var helst skrifað. Algengustu umfjöllunarefnin í bréfum embættismanna, samkvæmt athugun Haralds Gustafssonar, voru verslun og fiskveiðar. Þar á eftir koma umræður um jarðeignir konungs, húsdýrahald og fólksfjölda. Minnst var fjallað um landvarnir og launverslun. Það gerðu bara þeir Finnur Jónsson biskup og Ólafur Stephensen amtmaður en Finnur var sá eini sem fór í gegnum alla 14 liði erindisbréfsins og svaraði hverjum og einum lið fyrir lið. Prestum landsins voru efnahagsmálin líka mjög hugleikin. Þeir fjölluðu sömuleiðis mest um verslunina og þar á eftir landbúnaðarmálin. Þeirra eigin kjör og efnahagur voru svo þriðja algengasta umfjöllunarefnið og næst þar á eftir fátækramál, húsagi og framferði vinnufólks í landinu.[2]

Meðal almennings voru það jarðnæðismál og þá sérstaklega jarðaafgjöld og leigukúgildi sem voru mönnum hugleikin. Af efnisorðaskránni hér aftast má sjá að algengustu umfjöllunarefni bréfa frá almenningi voru leigukúgildi og fjárpestin, oft í samhengi hvort við annað. Á þessum tíma, eða um 1770, hafði fjárpestin sem barst hingað til lands sumarið 1761 á fjárbúið á Elliðavatni breiðst út um mestallt

[1] Nánar um erindisbréfið, sjá grein hér að framan: „Landsnefndin fyrri og verkefni hennar.“ Sjá einnig: Hrefna Róbertsdóttir, „Amtmaður og Íslands fátæklingar“, s. 7; Lýður Björnsson, „18. öldin“, *Saga Íslands* VIII, s. 180–181.

[2] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 120–121.

Suðurland, austur að Jökulsá á Sólheimasandi, um allt Vesturland og vestanvert Norðurland, allt norður í Eyjafjörð, og valdið mönnum miklum skaða.[1] Málið snerist mest um hver ætti að borga skaðann. Bændur voru oftar en ekki skyldugir að taka hluta af bústofni sínum á leigu með jörðunum og áttu að sjá um að halda þeim við sjálfir sem varð eðlilega ógerlegt við þessar aðstæður. Þetta var „fjármálahrun" þess tíma. Í bréfunum má líka sjá almenna óánægju með leigukúgildin. Menn voru ósáttir við þá skyldu að taka kúgildin á leigu. Jarðirnar báru takmarkaðan fjölda búfjár og mikill fjöldi leigukúgilda á jörð varð til þess að menn gátu aldrei eignast neitt sjálfir. Þá var mikið kvartað yfir að jarðirnar væru af sér gengnar frá því sem var fyrir hálfum til einum mannsaldri en samt stæði jarðaafgjaldið eða landskuldin við það sama og frá fornu fari. Einnig var mjög mikið kvartað undan ýmsum kvöðum og þá sérstaklega svonefndu mannsláni eða skipsáróðri. Almenningur skrifar einnig mikið um verslunina eins og embættismenn en á allt öðrum forsendum. Embættismenn ræða einkum um verslunarfyrirkomulagið og frjálsa verslun, eins og gert var ráð fyrir í erindisbréfi nefndarinnar, en almenningur ræðir frekar um óánægju með einstaka þætti í versluninni, s.s. verðlag á vörum, lélegar vörur, biðtíma í verslunum og ýmis óliðlegheit einstakra kaupmanna auk landprangs og vetursetu kaupmanna. Fundargerðabók nefndarinnar lýkur einmitt með stuttri ályktun um þessi málefni. Nefndarmenn segjast hafa lesið og gaumgæft vandlega öll innkomin bréf frá almenningi sem mest fjalli um þungar byrðar sem landsmenn segjast hafa af kúgildum og mannslánum, ásamt kvörtunum yfir versluninni. Í framhaldi af því leggja þeir til að nokkrir menn, bæði geistlegir og veraldlegir, verði útvaldir hið fyrsta, til að kanna hvort ekki mætti létta þessum kvöðum og kúgildum af jörðum í eigu konungs og kirkju eða láta viðeigandi borgun koma í þeirra stað. Varðandi kvartanir yfir versl-

[1] Um fjárpestina, sjá: Lýður Björnsson, „18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 152–153; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 170–208. Af skrifum nefndarinnar má sjá að fjárpestin hafði breiðst út um allan Skagafjörð sumarið 1770 og nokkur tilfelli komið upp í Svarfaðardal. Verið var að gera ráðstafanir til þess að sláturfé þaðan yrði fært til Hofsóss þá um haustið til að koma í veg fyrir að farið yrði með sýkta féð um ósýkt svæði á leið til Akureyrar. *ÞÍ.* Rtk. D3/1–12. Bréfabók Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771. Bréf til rentukammers 16.8.1770. Lit. B. N° 19; Bréf til kaupmannsins á Hofsósi 16.8.1770. Lit. B. N° 20.

uninni skyldu innlend yfirvöld áminnt um að fylgja því betur eftir að kaupmenn héldu einokunarskilmála sína.[1]

Margt fleira væri hægt að ræða um innihald bréfanna eins og efnisorðaskráin ber með sér. Rætt er um barnakennslu, garðrækt, kornrækt, hreppstjórn, hvalveiðar, saltfiskverkun, agaleysi vinnufólks, skatta og tolla ýmiss konar svo einhver dæmi séu nefnd en ekki skal fjölyrt meira um það að sinni. Bréfin sjálf bera best vitni um það. Þau gefa innsýn í samfélagið á síðari hluta 18. aldar og eru einstaklega áhugaverðar heimildir um viðhorf fólks til ýmissa þátta samfélagsins á þessum tíma.

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/6–13. Fundargerðabók Landsnefndarinnar fyrri, s. 236–237. Ályktun 14.8.1771.

JÓHANNA Þ. GUÐMUNDSDÓTTIR

Landkommissionens arkiv, brevskriverne, hjemsted og sociale status

Arkivet for Landkommissionen 1770–1771 opbevares nu i Islands Nationalarkiv blandt arkivalier fra Rentekammeret, som var en del af kongens centraladministration i København, der havde udpeget kommissionen, og hvortil den indgav sine akter og forslag til forbedringer. Arkivet er meget omfattende, ca. 4.200 håndskrevne sider.[1] Det kan groft taget opdeles i to dele. På den ene side er der kommissionens akter, dvs. forskellige breve, redegørelser og udkast, som kommissionens medlemmer selv har skrevet, og på den anden side indgåede breve og redegørelser, som er sendt til kommissionen. Akterne fordeler sig sådan, at cirka en tredjedel, knap 1.500 sider, er dokumenter, som kommissionen har skrevet, og to tredjedele er indgåede dokumenter, godt 2.700 sider. Kommissionen modtog i alt 183 breve og redegørelser om mange forskellige forhold foruden 13 særlige redegørelser eller bemærkninger til Þorkell Fjeldsteds udkast til en ny "Politie- og Land-Forordning" for Island.[2] En nærmere opdeling af arkivet efter arkivaliernes art ses i tabel 1.

[1] Arkivet opbevares i otte arkivæsker. *ÞÍ*. Rtk. D3/1–D3/8. Landkommissionens 1770–1771 dokumenter.

[2] På dansk kaldes den således, hvilket tit oversættes til islandsk bogstaveligt. Betegnelsen landstugtsforordning *(landsagatilskipun)* forekommer at beskrive indholdet bedre i islandsk kontekst. Se: Hrefna Róbertsdóttir, "Amtmaður og Íslands fátæklingar. Samfélagssýn í skjalasöfnum Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771 og síðari 1785–1787", *4. íslenska söguþingið 7.–10. júní 2012*, s. 2–3 (fodnote). *Web*. http://hdl.handle.net/1946/15279; Helga Hlín Bjarnadóttir, "Húsagi og landsagi á 18. öld. Landsagatilskipun Þorkels Fjeldsted frá 1771", *Arkir. Rit Þjóðskjalasafns Íslands* (under udgivelse). Man kan læse mere om forordningen i: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge – ämbetsmän, beslutsprocess och inflytande på 1700-talets Island*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in History 33. Stockholm 1985, s. 149–161.

Tabel 1. Antal sider i Landkommissionens arkiv efter arkivaliernes art.

1.	Kommissionens papirer:	Sider
	Kopier af breve 1767–1770. Lit. A. N° 1–11.	50
	Brevbog. Lit. B.	102
	Mødeprotokol (forslagsprotokol)	237
	Mødeprotokol på Altinget. Lit. C.	8
	Redegørelse for opgaver	26
	Uddrag og udkast	589
	Forskellige breve	17
	Þorkell Fjeldsteds betænkninger om jordvarme	10
	Udkast til en politiforordning	106
	Danske oversættelser af breve på islandsk	320
	I alt:	1.465
2.	Indsendte breve og redegørelser:	
	Embedsmænd	1.685
	Provster og præster	299
	Almuen / alle andre	332
	Bemærkninger til politiforordningen	421
	I alt:	2.737
	I alt, hele arkivet:	4.202

Arkivalierne er for en stor dels vedkommende skrevet på dansk, for de var skrevet til kongens embedsmænd i Danmark. Det gælder alt, hvad kommissionsmedlemmerne skrev, og størstedelen af brevene fra embedsmænd i Island. Brevene fra almuen er derimod i almindelighed skrevet på islandsk, men mange af dem foreligger også i oversættelse til dansk. En stor del af arkivet er også bevaret i kopier i stiftamtmandens arkiv.[1] Det skyldes, at kommissionen i sit kommissorium blev pålagt straks at sende stiftsamtmanden en kopi af alle dokumenter, som indgik til den, samt kopier af sine egne forslag og breve.[2] I det følgende redegøres der nærmere for opbygningen af Land-

[1] Fire arkivæsker. *PÍ*. Stiftamt. III. 199–202.

[2] *Lovsamling for Island* III. 1749–1772. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 640. (Commissorium til den islandske Landcommission, 20.3.1770).

kommissionens arkiv og for sprog og bevarede kopier. Derefter omtales antallet af breve og opdelingen af dem efter brevskrivernes sociale status og hjemsted. Til sidst beskrives kort indholdet af brevene.

ARKIVETS OPBYGNING

Alle indgåede breve fik såkaldte litrabetegnelser, så snart de kom til kommissionen, og den betegnelse er anført bag på brevene. Mange af kommissionens akter har også fået betegnelser på samme måde. Den form for identifikation af dokumenter var almindelig i administrationen, der havde med dokumenter at gøre på dette tidspunkt, og man gjorde det for at have oversigt over arkivet. Der er tre former for litrabetegnelser i kommissionens arkiv: Litra A–Z, litra AA–ZZ og litra Aa–Zz. Der kommer tit mange numre under hver litrabetegnelse (fx litra A. N° 1). Efter disse betegnelser er brevene derefter ordnet i arkivet, hvilket samtidig svarer nogenlunde til tidsrækkefølgen for, hvornår de indgik til kommissionen. De første breve, som er indført i arkivet på denne måde, er kopier af 11 breve fra årene 1767–1770, som kommissionen fik overdraget, inden den begyndte sit arbejde, og som den skulle studere på sine rejser rundt om i landet.[1] Først og fremmest drejer det sig om landfoged Skúli Magnússons redegørelse om en fri handel fra 1767, som har betegnelsen lit. A. N° 1. De næste breve har så betegnelserne lit. A. N° 2–11.[2] Kommissionens brevbog har betegnelsen lit. B, og Altingets mødeprotokol (Deliberationsprotokol) fra 1770 lit. C. Kommissionens egen mødeprotokol har derimod ikke fået nogen litrabetegnelse. Det første brev, som kommissionen modtog efter ankomsten til Island, er en mandtalsfortegnelse fra biskop Finnur Jónsson i Skálholt, som han overdrog til kommissionen på Altinget i 1770. Den har betegnelsen lit. D. N° 1. Dette litranummer er endvidere indført i kommissionens mødeprotokol, idet hvert møde begynder med opregning af de breve, som kommissionen har modtaget siden sidste møde. Alle indgåede breve opregnes der i række efter litranummer, og

[1] Nærmere om disse 11 breve i foranstående artikel i denne udgivelse: "Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde".

[2] Ni af disse breve, lit. A. N° 3–11, fandtes ikke i kommissionens arkiv, men kopier af dem er fundet i stiftsamtmandens arkiv. *PÍ*. Stiftamt. III. 200.

desuden anføres afsenders navn og datoen for brevets ankomst. Mødeprotokollen er derfor en af de bedste kilder til arkivets omfang, og ved hjælp af den er det nu lykkedes at finde alle brevene, der er indgået i kommissionens arkiv, idet nogle af dem, som nedenfor nævnt, i sin tid blev taget ud af dens arkiv og overført til Rentekammerets arkiv.

Þorkell Fjeldsteds udkast til en ny politiforordning for Island har betegnelsen lit. Uu, og hans redegørelser om jordvarme i Reykhólar i Barðastrandarsyssel og på Reykjanes ved Ísafjarðardjúp med henblik på udvinding af salt har betegnelserne lit. Vv. N° 1–2. De sidste breve, der er indført i protokollen, bærer betegnelserne lit. Zz. N° 1–2 og kommer fra hr. Árni Þórarinsson på Lambastaðir på Seltjarnarnes; de er overbragt til kommissionen på Altinget i sommeren 1771. Endelig er der fundet ét brev uden litrabetegnelse, som heller ikke er indført i mødeprotokollen. Det må sandsynligvis skyldes en forglemmelse hos sekretæren. Brevet opføres her uden litranummer. Der findes desuden eksempler på, at to breve er opført under samme litranummer. Her holdes de adskilt med a og b i skarp parentes. (Se: "Register over Landkommissionens arkiv" tidligere i denne udgivelse. Der er alle breve anført, ordnet efter litrabetegnelse, og deraf ses arkivets oprindelige rækkefølge.)

Nogle breve kom først til kommissionen, efter den var rejst fra Island, og blev eftersendt til København. De breve er ikke indført i mødeprotokollen og fik en anden litrabetegnelse end brevene, der indgik i Island. Denne forsendelse af breve redegør kommissionsmedlemmerne for i en note til Rentekammeret af den 23. december 1771.[1] Disse breve er journaliseret efter journalsystemet, der gjaldt i Rentekammeret på det tidspunkt. Det drejer sig om 14 breve, der alle har journalnummer 2. B. J. Ref. N° 699.[2] Øverst i venstre hjørne på dem er anført datoen 24. dec. 1771, der henviser til den dato, hvor de blev registreret. Efter datoen anføres løbenummer N. 5 (formodentlig den femte bunke breve, der er registreret den dag), og derefter er hvert enkelt brev mærket lit. a, lit. b osv. (se: "Register over Landkommissio-

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/7–1. Fortegnelse over breve indgået til Det Kongelige Norske Rentekammer den 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699.

[2] Dvs. 2. B(ureau). J(ournal) Ref(erandorum) nr. 699. / 2. kontor. Brevjournal nr. 699.

nens arkiv"). Dette er journalsystemet, der gjaldt, mens Struensee var ved magten i årene 1770–1772.[1]

Mindst ti breve, som var indgået til kommissionen, blev senere nærmere gennemgået i Rentekammeret. De breve kan kendes på, at de har en dobbelt journalisering, nemlig litrabetegnelsen, som kommissionen havde givet dem og opført i sin mødeprotokol, og journalnummeret, som de fik, da de kom til Rentekammeret. Her kan eksempelvis nævnes et brev fra beboerne i Álftanes om handelen i Hafnarfjörður, som kammeret har undersøgt i forbindelse med en anklage mod handelen (lit. CC). Det brev ligger nu i Rentekammerets arkiv sammen med andre akter, der også vedrører anklagen, og ikke i kommissionens arkiv. Det samme gælder landphysicus Bjarni Pálssons brev om midler mod fårepesten, der er overført til Rentekammerets arkiv (lit. GG). Nu er det lykkedes at finde alle de breve, der var fjernet fra kommissionens arkiv og befandt sig andre steder. Det viste sig sværest at finde et brev fra sysselmanden i Snæfellsnessyssel, Jón Árnason (der skulle være et af de 14 breve, der indgik den 24. dec. 1771 ifølge noten fra den 23. dec. samme år). Trods omfattende eftersøgning er det ikke fundet i Rentekammerets arkiv, men der fandtes en kopi af det i stiftamtmandens arkiv, eftersom han havde fået det til udtalelse, da brevet handler om afgifter på Arnarstapi ombud.[2]

I kommissionens arkiv ligger der også nogle breve fra medlemmerne til Rentekammeret, efter at de var kommet til København. Her kan nævnes en betænkning fra medlemmerne om deres arbejde, afgivet til Rentekammeret den 12. november 1771 (2. B. J. Ref. N° 599). Betænkningen er i store træk en beskrivelse af deres rejser rundt om i landet og til dels et uddrag af mødeprotokollen. Her findes også to breve fra kommissionens medlemmer til kammeret angående betaling af diæter til dem (2. B. J. Ref. N° 521 og 695).

[1] Johann Friedrich Struensee, den sindssyge kong Christian den 7.'s livlæge og rådgiver i hans regering. Han var blevet den mægtigste person i det danske rige i foråret 1770. Han havde et forhold til dronningen. Han blev arresteret i januar 1772, dømt og henrettet den 25. april samme år. Se: Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII. Ritstj. Sigurður Líndal og Magnús Lyngdal Magnússon, Reykjavík 2006, s. 10–12.

[2] *ÞÍ*. Stiftamt. III. 29. Det norske Rentekammer til stiftamtmanden, 22.2.1772. 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 63. Bilagene derimod mærket: 2. B. J. Ref. N° 699q–t.

Efter ankomsten til København begyndte et omfattende arbejde i Rentekammeret med at bearbejde de akter, som kommissionen havde medbragt. Et resultat af dette er omfattende uddrag af den store mængde breve, som kommissionen havde modtaget, der nu opbevares i en indbunden bog i folio på 474 sider med mange skriverhænder og gennemgående småt skrevet. Uddragene er opdelt i kapitler efter emne, og der henvises altid til vedkommende breve med brevskriverens navn og brevets litrabetegnelse. Denne bog er således nøglen til indholdet af de indkomne breve. Det har været et stort arbejde at foretage disse uddrag, jf. konferensråd i Rentekammeret Jón Eiríkssons bemærkning:

> At extrahere dens Protocoll, og at bringe Indholdet af de mange dertil hørende Betænkninger, Forslage og Indberetninger, i den Orden, som Instructionen havde lagt til Grund, medtog og for fleere end een Person, i meere end eet Aar, alle de Timer, som kunde levnes fra de dagligen løbende Forretninger.[1]

En mængde nye forordninger fulgte i kølvandet af Landkommissionens arbejde, og i dens arkiv ligger der adskillige udkast til forordninger. Her kan først og fremmest nævnes et udkast til en forordning om ødejorder, om gærder og udjævning af tuer, et reskript om vejvæsen, broer og færger, et forbud mod uberettiget fiskeri og handel i Island og en forordning om forpagtning af jorder ejet af kongen. Alle disse forordninger trådte i kraft i Island i 1776.[2] Harald Gustafsson, som har undersøgt behandlingen af ødejordsforordningen, mener dog, at

[1] Jón Eiríksson, "Forberedelse". Olaus Olavius, *Oeconomisk Reise igiennem de nordvestlige nordlige og nordostlige Kanter af Island […] tilligemed Ole Henchels Underretning om de Islandske Svovel-Miiner og Svovel-Raffinering samt Vice-Markscheider Christian Zieners Beskrivelse over nogle Surterbrands-Fielde i Island.* København 1780, s. XV.

[2] Se: *Lovsamling for Island* IV. 1773–1783. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1854, s. 244–257 (Forordning om Friheder for Bebyggere af øde Jorder i Island, 15.4.1776); s. 278–296 (Forordning om Gjærder og Tuers Jævning, 13.5.1776); s. 266–270 (Reskript til Stiftamtmand Thodal og Amtmand O. Stephensen om Veivæsenet, Broer og Færger i Island, 29.4.1776); s. 217–231 (Anordning og Forbud mod uberettiget Fiskerie og Handel paa Island, 1.4.1776); s. 238–244 (Forordning om Adskilligt vedkommende Forpagtningerne af det kongelige forbeholdne Gods i Island, 15.4.1776). Se også: Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 184–187.

baggrunden for den snarere kan henføres til stiftamtmand Thodal end til Landkommissionen.[1] Der er også et udkast til en anbefaling af, at kongen støttede udgivelsen af et skrift om landbrug af Björn Halldórsson i Sauðlauksdalur[2] og en redegørelse for den bedste måde at søge efter den forladte bebyggelse på Grønlands østkyst samt et overslag over udgifter.

Som nævnt ovenfor har Þorkell Fjeldsteds udkast til en ny politiforordning litrabetegnelsen Uu. Det er indført som modtaget i mødeprotokollen på kommissionens sidste møde i Island den 3. august 1771 sammen med mange andre indgåede breve. Man bør dog ikke betragte det som Fjeldsteds forslag til kommissionen, for det er udarbejdet med "andre kommissionsmedlemmers" samtykke og rubriceres derfor sammen med kommissionens akter.[3] Udkastet blev imidlertid først indleveret til Rentekammeret den 24. marts 1772 og fik journalnummeret 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 211. Der lå det cirka tre år, uden at der skete mere med det, men ideen var naturligvis, at det skulle lægges til grund for en ny politiforordning for Island. I april 1775 anmodede kammeret stiftamtmanden om, at man udpegede nogle velrenommerede embedsmænd i Island til at afgive betænkning om udkastet og fremsætte bemærkninger til det.[4] Stiftamtmanden indgav sine bemærkninger samt amtmandens og otte andre islandske embedsmænds bemærkninger til kammeret den 16. september 1777, og de ligger nu alle sammen i Landkommissionens arkiv.[5] Det blev dog ikke til noget med, at man udarbejdede en ny politiforordning, men udkastet og bemærkningerne er ikke desto mindre vigtige kilder til holdningerne til de sagsområder, som forordningen skulle omfatte.[6]

1 Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 134–136.

2 Det drejer sig om skriftet *Atli,* som udkom i 1780 med kongelig støtte, jf. *Lovsamling for Island* IV, s. 464–465 (Kongelig Resolution ang. Udgivelsen af det oeconomiske Skrift Atli, 8.3.1779).

3 Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 149; *Lovsamling for Island* IV, s. 36 (Kongelig Resolution ang. Foranstaltninger til Islands Opkomst, 21.3.1774).

4 Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 153–154.

5 *ÞÍ*. Rtk. D3/8, ark 2–14. Bemærkninger til forslag om en ny politiforordning, I. J. N° 127; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 155.

6 Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 155–161; Helga Hlín Bjarnadóttir, "Húsagi og landsagi á 18. öld. Landsagatilskipun Þorkels Fjeldsted frá 1771."

Endelig skal her nævnes udgiftsregnskabet fra 1779. Det har ikke nogen litrabetegnelse eller journalnummer og er underskrevet af Møller i Generaltoldkammeret den 15. juni det år. Det drejer sig om et udgiftsregnskab over nogle undersøgelsesekspeditioner og andet oprejsningsarbejde, der blev betalt af kongens kasse i perioden 1770–1779. Udgiftsposterne er følgende:

Landkommissionen 1770–1771.
Saltværket på Reykjanes og i Reykhólar 1772–1778.
Þórður Thoroddis rejse til Uppsala for at lære om dyrkning af korn 1773.
Olaus Olavius' rejser rundt i Island 1775–1777.
Christian Zieners rejse for at undersøge brunkul i Island 1775.
Ole Henchels rejse for at undersøge svovlminer i Island 1775.
Et tilskud til Sæmundur Hólm 1776–1779, der på det tidspunkt var studerende ved Kunstakademiet i København.

De tre ovennævnte ekspeditioner i Island i perioden 1775–1777 kan ses som en slags fortsættelse af Landkommissionen 1770–1771's rejse til Island for at undersøge forskellige forhold, som man stadig mente at mangle oplysninger om.[1] Senere, i 1785, blev der så udnævnt en anden landkommission, Landkommissionen 1785–1787, der blandt andet skulle fortsætte med forskellige forhold, som Landkommissionen 1770–1771 havde behandlet, men som endnu ikke var afsluttet.[2]

Hovedregnskabet over Landkommissionen 1770–1771's omkostninger, dens såkaldte rejseregnskab for 1770–1771, er imidlertid ikke bevaret i kommissionens arkiv, men i Jordebogskassens regnskaber. Der anføres nøjagtigt alle udgiftsposter ved kommissionens rejser rundt i landet.[3]

[1] Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 187.

[2] Angående den se: *Lovsamling for Island* V. 1784–1791. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1855, s. 118–120. (Kongelig Resolution ang. Nedsættelse af en Commission om Islands almindelige Væsen, 2.2.1785); s. 124–127. (Commissorium for Grev Schimmelmann m.fl., ang. Undersøgelse af Islands almindelige Væsen, 16.2.1785); Hrefna Róbertsdóttir, "Amtmaður og Íslands fátæklingar", s. 8–9; Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 228–229.

[3] *ÞÍ*. Rtk. F/93–1. Den kongelige Commissions Reise-Omkostninger udi Island pro Anno 1770 & 1771. N° 169. Nærmere om regnskabet, se foranstående artikel: "Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde".

BREVE PÅ ISLANDSK, DANSKE OVERSÆTTELSER OG KOPIER TIL STIFTSAMTMANDEN

Akterne i kommissionens arkiv er som anført i begyndelsen stort set skrevet på dansk, bortset fra breve fra almuen, der er på islandsk. To sysselmænd skriver på islandsk, Halldór Jakobsson i Strandasyssel (lit. Nn. N° 1) og Þorgrímur Sigurðsson i Mýrasyssel (lit. Bb.), men alle de andre på dansk. Derudover er der landphysicus Bjarni Pálssons brev om midler mod fårepesten på islandsk (lit. GG.), og det er sandsynligt, at han også har tænkt det som en vejledning til islændinge mod skabet og derfor har skrevet på islandsk. Hans andre redegørelser er på dansk, for han var uddannet i Danmark og velbevandret i sproget. Det stod imidlertid islændinge fuldstændig frit at skrive på islandsk, så ringe eller ingen kundskaber i dansk ikke skulle forhindre dem i at tage kontakt med kommissionen. Det benyttede almuen sig af, og så at sige alle breve fra almuen er på islandsk. Kun ét brev fra almuen er på dansk, og det er fra en dansker, der var bosat i Island, Hans J. Klingenberg på Kross på Akranes (lit. XX. N° 3). Mange præster, ca. to tredjedele af dem, skrev også på islandsk. (Nærmere angivet i: "Register over Landkommissionens arkiv").

Mange af de islandske breve blev oversat med det samme af sekretær Eyjólfur Jónsson, og oversættelsen ligger normalt ved siden af brevet i arkivet, hæftet til det. Han har dog ikke haft tid til at oversætte dem alle sammen; af de 100 breve, som kommissionen modtog på islandsk, er 55 blevet oversat straks ved modtagelsen. Det er hovedsagelig breve, der indgik til kommissionen i sommeren 1771, der ikke blev oversat. (Nærmere angivet i: "Register over Landkommissionens arkiv").

En god del af arkivet er bevaret i kopi i stiftamtmandens arkiv, og sekretær Eyjólfur Jónsson har formentlig også sørget for at afskrive brevene, der normalt har hans segl eller i hvert fald hans bekræftelse på, at kopien er korrekt. Dette gælder både brevbogen, mødeprotokollen og en del af de indgåede breve, som kom til kommissionen, mens den var i Island. Men det er slet ikke alle brevene, der er afskrevet, hvilket dog har været meningen oprindelig. Dette undskylder kommissionen i et brev til stiftsamtmanden den 15. august 1771 med, at der ikke har været tid til det, og tilføjer, at indholdet af dem også i høj

grad er en gentagelse af, hvad der allerede er nævnt i andre breve.[1] De sidste breve, som Eyjólfur Jónsson oversætter og afskriver, er 12 breve fra Þingeyjarsyssel og ét fra Húnavatnssyssel, som blev afleveret til kommissionen på Altinget i sommeren 1771. De er kun uddrag og ikke oversat og kopieret i fuld længde som andre breve, hvilket sandsynligvis skyldes, at kommissionen var kommet i tidnød, da der ikke var længe til, at den skulle afrejse til Danmark.

BREVSKRIVERNES SOCIALE STATUS

Kommissionen modtog i alt 183 breve og redegørelser, som fordeler sig sådan, at 71 breve kan kaldes embedsmandsbreve, inklusive brevene fra sysselmændene,[2] to fra købmænd, 36 fra provster og præster og 74 fra almuen (se tabel 2). Mange embedsmænd og nogle præster skrev gerne tre-fire redegørelser hver, mens det var almindeligt blandt almuen, at en gruppe personer slog sig sammen, gerne 5–15 mand, og skrev ét fælles brev. Den samlede mængde personer, der satte deres navn under breve til kommissionen, var således betydelig højere end antallet af breve, 631 personer, hvilket er godt 1% af landets befolkning på det tidspunkt.[3] Det drejer sig om 29 embedsmænd inklusive sysselmænd, to købmænd, 47 provster og præster og 553 fra almuen. Ni af brevene er indsendt uden navne, og af de fleste af dem kan man udlede, at der står en gruppe personer bag dem. Hvor mange yderligere end de 631 det er, kan man naturligvis ikke vide.

For at få et tydeligere billede af den sociale status hos dem, der skrev breve til kommissionen, er brevene opdelt i 12 forskellige grupper efter brevskrivernes stilling (jf. tabel 2), idet en brevskriver her tælles om en person eller en gruppe personer, uafhængigt af, hvor mange breve vedkommende har indsendt, eller hvor mange der har under-

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/1–12. Landkommissionens brevbog 1770–1771. Brev til stiftamtmand Thodal 15.8.1771. Lit. B. N° 50.

[2] Sysselmænd var bestemt også embedsmænd, men de omtales her som en særlig gruppe til forskel fra andre embedsmænd.

[3] Det er betydelig flere, end Harald Gustafsson regnede med i sin undersøgelse, hvor han siger, at den samlede mængde underskrevne navne er 576. Se: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 116. Han må formentlig have overset nogle breve, der var indgået i Rentekammerets arkiv. Det forklarer dog ikke hele forskellen.

Tabel 2. Antal breve, underskrifter og brevskrivere efter social status.

	Antal breve	Antal underskrifter	Antal brevskrivere
Højtstående embedsmænd	37	6	6
Andre embedsmænd	7	5	5
Sysselmænd og hjælpesysselmænd	27	18	16
Købmænd	2	2	2
Provster og præster	36	47	27
Repstyrere	23	66	23
Repstyrere og en gruppe bønder	27	396	27
Bønder	9	15	9
Bønder og afbyggere	3	29	3
Afbyggere	5	24	5
Håndværkere	3	23	3
Usikkert	4	0	4
	183	**631**	**130**
Embedsmænd og sysselmænd	71	29	27
Købmænd	2	2	2
Provster og præster	36	47	27
Almue / andre	74	553	74
	183	**631**	**130**

Kilde: *ÞÍ.* Rtk. D3/1–D3/8. Landkommissionens 1770–1771 dokumenter. Se også: "Register over Landkommissionens arkiv" ovenfor.

skrevet brevet. Breve uden underskrift tælles også som én brevskriver.[1] Det samlede antal brevskrivere bliver således 130, 27 embedsmænd og sysselmænd, 2 købmænd, 27 provster og præster og 74 fra almuen. Brevene har naturligvis meget forskellig længde, og det gælder generelt, at embedsmandsbrevene er betydelig større i omfang end breve fra almuen.[2] Det bør nævnes, at alle brevene er fra mænd. Ingen kvinder har haft en repræsentant blandt brevskriverne, for de har næppe været

[1] Det gøres på samme måde som Harald Gustafsson, se: Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 115.

[2] Samlet knapt 1.700 sider fra embedsmænd mod 300 fra præster og 330 fra almuen, jf. tabel 1.

i stand til at skrive på dette tidspunkt. I brevene fremkommer derfor strengt taget kun synspunkter fra halvdelen af befolkningen eller måske ikke en gang det, for ved en nærmere undersøgelse viser det sig, at en stor del af brevene kommer fra repstyrere og ret velstående bønder. I det følgende omtales hver gruppe brevskrivere for sig.

Af de 183 breve kommer 44 fra embedsmænd, deraf 37 breve fra landets seks højeste embedsmænd, for mange af dem har skrevet 3–4 eller flere redegørelser hver. Det drejer sig om amtmand Ólafur Stephensen, biskop i Skálholt Finnur Jónsson, biskop i Hólar Gísli Magnússon, landfoged Skúli Magnússon, lovmændene Björn Markússon og Sveinn Sölvason. Lovmand Sveinn Sölvason har skrevet flest breve, ti, og biskop Finnur Jónsson ni. Regnet efter sidetal kommer det meste stof imidlertid fra landfoged Skúli Magnússon, 375 sider (to redegørelser). Dernæst kommer sysselmand Magnús Ketilsson i Dalasyssel og biskop Finnur Jónsson, hver 180 sider. Magnús Ketilssons skrift er meget lille og tæt, og han bruger på sine 180 sider en del flere ord end landfoged Skúli Magnússon på sine 375 sider. De to slægtninge har derfor æren af at have sendt mest stof til kommissionen.[1] Fem andre embedsmænd, vicelovmændene Magnús Ólafsson og Jón Ólafsson, landphysicus Bjarni Pálsson, apoteker Björn Jónsson og rektor for katedralskolen i Skálholt Bjarni Jónsson, indsendte i alt syv breve og redegørelser. Fra 15 sysselmænd samt tre hjælpesysselmænd kom der 27 kortere og længere redegørelser. Der resterer fem sysselmænd, som ikke har indsendt noget, hvilket er ret bemærkelsesværdigt, eftersom kommissionen havde sendt en specifik spørgeliste til dem alle sammen og opfordret dem til at skrive. Det var Páll Axelsson i Hnappadalssyssel, Davíð Scheving i Barðastrandarsyssel, Jón Snorrason i Skagafjarðarsyssel, Jón Helgason i Austur-Skaftafellssyssel og Sigurður Sigurðarson på Vestmannaøerne, som dengang var et syssel for sig. Købmandsstanden havde to repræsentanter blandt brevskriverne, købmand Dines Jespersen i Patreksfjörður og fiskeforarbejder Hans Weinwitz ved handelen i Bíldudalur.

Provster og præster indsendte i alt 36 breve og redegørelser. Nogle af dem skrev mere end et brev, som fx Árni Þórarinsson på Seltjarnar-

[1] Magnús Ketilsson var Skúli Magnússons søstersøn. Skúli Magnússons redegørelser er på 53.400 ord, og Magnús Ketilssons på 57.200.

nes, som skrev to lange redegørelser og én mindre foruden en opgørelse over fødte og døde i sognet, og Guðlaugur Þorgeirsson i Garðar på Álftanes, som indsendte to omfattende redegørelser og en opgørelse over fødte og døde. Andre, som fx provster og præster i Múlasyslerne, Skaftafellssyslerne og Rangárvallasyssel, indsendte en redegørelse i fællesskab. Provsterne har formentlig normalt båret ansvaret for disse skrifter. Det samlede antal provster og præster, som stod bag disse 36 breve, var således 47. Det er cirka en fjerdedel af alle landets præster, når man regner med, at der på denne tid har været ca. 190 præstekald i Island.[1] Her medregnes to ikke-underskrevne breve, som begge er på dansk, så brevskriverne tydeligvis har været lærde mænd.[2] Af indholdet af det ene af dem fremgår det klart, at det er skrevet af en præst, da det mest handler om hustugt og kirkelige forhold, men det står ikke klart, hvor i landet det er skrevet (lit. T. N° 1). Af indholdet af det andet brev kan udledes, at det er skrevet i Borgarfjörður (uden lit. og uden dato). Det drejer sig om kårene hos mellemrige og fattige bønder, og derfor må det anses for usandsynligt, at det er skrevet af en sysselmand eller en anden embedsmand. Det er ikke skrevet af en af almuen på grund af det danske sprog. I så tilfælde ville det være det eneste eksempel i alle Landkommissionens skrifter på, at en islænding af almuen havde skrevet på dansk. Det er meget mere sandsynligt, at det drejer sig om en præst, som beskriver almuens kår på hans egn.

Det stod fra begyndelsen klart, at repstyrere havde sørget for, at mindst ni breve blev skrevet; det kan udledes både af underskrifterne og af brevene selv, idet det direkte er anført i brevene, at skriverne er repstyrere i en bestemt rep. Ved læsning af brevene opstod der straks en fornemmelse af, at der var betydelig flere breve fra repstyrere, end nævnt ovenfor, og derfor blev der foretaget en yderligere undersøgelse. Normalt angives der ikke andre oplysninger om brevskriverne end blot

[1] I 1748 blev antallet af præstekald opgjort til 191. *Lovsamling for Island* II. 1721–1748. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson, København 1853, s. 701–712. (Specification paa alle Præstekalde og deres Revenüer paa Island, 1748); Björk Ingimundardóttir, Prestaköll, sóknir og prófastsdæmi á Íslandi. Manuskript i forfatterens besiddelse.

[2] *ÞÍ.* Rtk. D3/2–1. Uunderskrevet redegørelse om hustugt, bryllupper og begravelser med mere [uden dato] 1770. Lit. T. N° 1; D3/6–12. Brev uden underskrift fra Borgarfjörður om almuens vilkår [uden dato 1770/1771]. Uden lit. nr.

navnene, og hvor brevet er skrevet. Nu er kilderne om repstyrere på dette tidspunkt stærkt begrænsede, og derfor valgte vi at gennemgå sysselmændenes doms- og tingprotokoller for at se efter, hvem der havde været tingsvidner på mandtalsting i vedkommende herred i 1769, 1770 og 1771, idet man kan formode, at man i almindelighed har valgt repstyrere som tingsvidner. Det er imidlertid ikke ganske klart af doms- og tingprotokollerne selv, bortset fra sysselmand Guðmundur Runólfssons doms- og tingprotokol for Gullbringu- og Kjósarsyssel.[1] Vi gav os også i kast med at slå alle brevskriverne op i databasen Íslendingabók, hvor man undertiden kunne få det yderligere bekræftet, hvis vedkommende havde været repstyrer.[2] Der var otte tingsvidner på hvert ting, men normalt 3–5 repstyrere i hver rep, så tingsvidnerne har sandsynligvis været repstyrere foruden flere større bønder. Kort fortalt var der stort sammenfald; brevskriverne til Landkommissionen var meget tit tingsvidner på mandtalstingene i perioden 1769–1771. Eksempelvis kan nævnes, at der af de 82 underskrifter på breve fra Skagafjörður blev fundet 42, som var tingsvidner i de pågældende år, og der af de 182 underskrifter på breve fra Árnessyssel blev fundet 83, som var tingsvidner samme år.[3] Undertiden ses det også i tingprotokollerne, hvornår vedkommende blev udnævnt som repstyrer, eller hvornår han ophørte som repstyrer. Ud fra denne undersøgelse kan man formode, at mindst 23 breve er skrevet med deltagelse af repstyrere med 66 underskrifter (jf. tabel 2). Oftest er brevene underskrevet af 2–5, og de drejer sig alle om vedkommende egns eller reps forhold. Andre har et mere personligt præg, hvor folk drøfter deres egne problemer snarere end egnenes, men de har ikke desto mindre efter en nærmere undersøgelse vist sig at komme fra repstyrere. For eksempel brevet fra Jón Ólafsson på Réttarholt i Skagafjörður (lit. ZZ. N° 4), som for det meste handler om hans problemer på grund af fårepesten, der havde slået en stor del af besætningen ihjel, men hvor jordejeren, som var bispesædet i Hólar, trods dette ikke havde vist nogen nåde med opkrævning af afgifter og fæsteafgift. Jón Ólafsson kaldes i Íslendinga-

[1] Der anføres det direkte, at vedkommende er repstyrer, lovrettemand, bonde osv. *ÞÍ.* Sýsl. Gull. og Kjós. GA/4–1. Dóma- og þingbók 1763–1775.

[2] *Websted:* www.islendingabok.is.

[3] *ÞÍ.* Sýsl. Skag. GA/3–2. Dóma- og þingbók 1769–1783, s. 4–34, 89–143; *ÞÍ.* Sýsl. Árn. GA/11–1. Dóma- og þingbók 1767–1774, s. 95–105, 146–153, 164–175.

bók bonde, repstyrer og tømrer, og han var tingsvidne på mandtalsting ved Akrar i Blönduhlíð i perioden 1769–1771.[1] Nogle af dem, som optræder her, var yderst velhavende folk som fx Guðmundur Björnsson på Hafnir på Skagi (lit. Oo. N° 5[b]), som skal have været en driftig pengemand og blev kaldt kongen af Skagi, mens han boede der.[2] Han var tingsvidne på alle mandtalsting på Vindhæli i årene 1769–1771.[3]

Overordentlig mange af brevene er underskrevet af en gruppe personer, undertiden af en hel egns befolkning. Mange af disse breve er skrevet på vegne af "denne reps indbyggere" eller "egnens beboere" og handler om vedkommende egns forhold. Det er klart, at vedkommende egns repstyrere også i langt de fleste tilfælde har været med til at skrive disse breve. Disse breve er sat i gruppen repstyrere og en gruppe bønder. Det drejer sig om 27 breve med i alt 396 underskrifter. De fleste underskrifter på ét brev er 37 fra bønder i Fljótshlíð i Rangárvallasyssel og 33 fra bønder i Landeyjar i samme syssel (lit. Gg. N° 5 og 6). To breve i denne gruppe er uden underskrift, det ene er "skrevet i Vatnsdalur i Húnavatnssyssel", og det andet er "vedtaget af os indbyggere i Höfðastrandarrep" (lit. Oo. N° 2 og lit. Pp. N° 4), men ud fra brevenes indhold må det anses for mest sandsynligt, at de er skrevet af repstyrere samt en vis gruppe bønder. Sammenlagt udgør breve dels fra repstyrere og dels fra repstyrere og en gruppe bønder langt den største gruppe brevskrivere, 50 breve fra 462 personer. Det er bemærkelsesværdigt, hvor godt repstyrerne reagerer på denne lejlighed til at give udtryk for deres meninger over for kongens embedsmænd i betragtning af, at man ikke havde tiltænkt dem nogen særlig rolle og ikke havde opfordret dem frem for andre til at skrive til kommissionen. Det er tydeligt, at repstyrerne ved denne lejlighed gerne har betragtet sig selv om selvfølgelige talsmænd for deres egn. Den gode respons fra repstyrerne i Þingeyjarsyssel må imidlertid henføres til, at hjælpesys-

[1] *Websted:* www.islendingabok.is (set i august 2015); *ÞÍ*. Sýsl. Skag. GA/3–2. Dóma- og þingbók 1769–1783, s. 26, 99, 143.

[2] *Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940*. V. bind. Tínt hefir saman Páll Eggert Ólason, Reykjavík 1952, s. 334; Magnús Björnsson, "Hafnamenn á Skaga", *Búsæld og barningur. Svipir og sagnir* IV. Reykjavík 1955, s. 126–128.

[3] *ÞÍ*. Sýsl. Hún. GA/4–1. Dóma- og þingbók 1760–1770, s. 302, 356; GA/4–2. Dóma- og þingbók 1770–1781, s. 23.

selmand Vigfús Jónsson havde skrevet til dem og opfordret dem til at skrive til kommissionen.[1]

I en gruppe for sig opføres så breve fra almindelige bønder, som ingen kilder tyder på har været repstyrere, og den gruppe kaldes simpelthen bønder. Det drejer sig her om bønder på regulære gårde og ikke afbyggere. Fra denne gruppe indgik ni breve underskrevet af 15 bønder. Generelt er det breve fra enkeltpersoner eller breve underskrevet af 2–4 personer i fællesskab. Disse breve har gerne et mere personligt præg, og de handler om personlige vilkår og forhold snarere end egnens eller hele landets. Som eksempel kan nævnes brevet fra Hans J. Klingenberg på Kross på Akranes, som formulerer en kort, men skarp beskrivelse af retsforholdene i landet. Selv førte han på dette tidspunkt adskillige sager om gården Tunga i Andakíl.[2] Nogle år tidligere var han desuden selv blevet dømt for bagvaskelse af amtmand Magnús Gíslason.[3]

Afbyggere og bolsmænd, som nogle brevskrivere på Kjalarnes kalder sig, har også deres repræsentanter blandt brevskriverne, selv om der er betydelig færre af dem end de højere stillede. Fra dem kom der fire breve underskrevet af 24 personer, foruden et brev fra "Stóra-Háeyri på Eyrarbakkis afbyggere", som ikke er underskrevet. I selve brevet opregnes imidlertid 14 navne på afbyggere og fire på husmænd. Dette er det eneste brev i det, der er skrevet til kommissionen, hvor der dukker navne på kvinder op, idet der opregnes to kvindelige afbyggere, enken Ingveldur og enken Ólöf Bergsdóttir (lit. Cc. N° 1). Brevet er imidlertid ikke underskrevet, og det er slet ikke sikkert, at

1 *ÞÍ.* Rtk. D3/5 ark 38–49. Tolv breve fra repstyrere og bønder i Þingeyjarsyssel 25.5–29.6.1771. Lit. Rr. N° 1–12. Se især: Lit. N° 6–7, 9 og 12, som alle henviser til, at sysselmanden har opfordret brevskriverne til at skrive til kommissionen. Vigfús Jónsson var på dette tidspunkt hjælpesysselmand og udførte mange af sysselmand Jón Benediktssons vigtigste opgaver på grund af dennes sygdom. De fire brevskrivere, som henviser til Vigfús Jónsson, kalder ham imidlertid alle "hr. sysselmanden". Brevbogen fra sysselmanden i Þingeyjarsyssel på denne tid er ikke bevaret, og derfor vides det ikke, hvad der har stået i hans brev.

2 *ÞÍ.* Rtk. D3/3–10. Hans J. Klingenberg på Kross på Akranes skriver om retsvæsenet 9.4.1771. Lit. XX N° 3. Se også: *Alþingisbækur Íslands* XV. 1766–1780. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu, Reykjavík 1982, s. 82–83, 121, 126–127, 231–236, 248–251.

3 Det var i 1761. Se: *Alþingisbækur Íslands* XIV. 1751–1765. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu, Reykjavík 1977, s. 428–430, 444–445.

de har haft noget med affattelsen af det at gøre. Alle de her nævnte fem breve har det til fælles, at de beskriver afbyggernes trange kår i forhold til bonden på hjemmegården.

Der findes tre eksempler på, at bønder på lovbolige og afbyggere har skrevet et brev sammen, i alt 29, men det har ikke altid vist sig muligt at finde ud af, hvem der er hvad i disse breve, om vedkommende var bonde på en helgård eller et afbyggersted. Det drejer sig om fem på Seltjarnarnes (lit. PP), 15 på Akranes (lit L)[1] og ni på Gaulverjabær kirkes jorder og afbyggersteder (lit. ZZ. N° 11[b]). Nogle af disse kan endog have været husmænd, selv om det ikke fremgår af brevene, og de ikke findes i andre kilder. Fra håndværkere er der indsendt tre breve fra tidligere ansatte ved Indretningerne i Reykjavík med i alt 23 underskrifter (lit. M. N° 1 og 2, lit. VV).

Der er yderligere indsendt fire anonyme breve, som det derfor har vist sig vanskeligt at placere i gruppe efter brevskriverens sociale position, men de er alligevel tydeligvis skrevet af almuefolk. Disse breve er placeret i gruppen usikkert. Forfatterne til et af brevene kalder sig "Islands fattige", og det er sandsynligvis skrevet på Sydvestlandet, sikkert af tyende eller i hvert fald på deres vegne. Det handler om tyendets kår i landet i almindelighed, og det er det eneste brev indgået til kommissionen, der direkte beskriver denne stands synspunkter.[2] Det er også det eneste brev, hvor der skrives en lille smule om kvinders synspunkter, idet tjenestepigers kår beskrives som, at de skal gå til deres væve "nøgne og blodige på armene" i snævre og kolde huse. Det andet brev er fra Gullbringusyssel, underskrevet af "Islands stakler", og der kritiseres rettergangen kraftigt, og der klages over sysselmændenes magtmisbrug (lit. Ss. N° 1). Det tredje brev er skrevet på Nordlandet, ud fra brevets indhold sandsynligvis i Húnavatnssyssel. Det beskriver fattige bønders synspunkter, der mener, at de er kuet af myndighederne, og anmoder om afskaffelse af forskellige afgifter og forpligtelser (lit. Ss. N° 2). Det fjerde brev er tydeligvis fra Húnavatnssyssel. Det er underskrevet af "kongens undersåtter i Húnavatnssyssel" og handler om fårepesten og døde kogilder (lit. Rr. N° 13).

[1] Angående disse 15, se: Gunnlaugur Haraldsson, *Saga Akraness* II. *Átjánda öldin*. Akranes 2011, s. 154–155.

[2] *ÞÍ*. Rtk. D3/3–4. "Islands fattige" forklarer om deres kår 16.04.1771. Lit. SS. Se også: Hrefna Róbertsdóttir, "Amtmaður og Íslands fátæklingar", s. 4–7.

BREVSKRIVERNES HJEMSTED

De fleste, der har skrevet til kommissionen, boede i Gullbringusyssel, 20 brevskrivere af 130, og det skyldes uden tvivl for en stor del den korte afstand til kommissionens medlemmer, idet de boede i tugthuset på Arnarhóll i Reykjavík. Det er videre karakteristisk for Gullbringusyssel, at der derfra kom breve fra alle sociale grupper, såvel fra højtstillede embedsmænd som fra præster, repstyrere, bønder, håndværkere og simple bolsmænd eller afbyggere (se figur 1). Lige efter dem kommer Árnessyssel med 18 brevskrivere. Der var det mest almindelige, at repstyrerne og en gruppe bønder slog sig sammen om at skrive et brev i fællesskab, og alle repperne er repræsenteret der, undtagen Þingvallasveit[1] og Selvogur. Der indgik også mange breve fra Nordlandet, hvilket uden tvivl til dels skyldes kommissionsmedlemmernes rejser dertil. Fra Húnavatnssyssel indgik der breve fra tre præster, nogle repstyrere samt bønder og repstyrere foruden sysselmanden, og de fordeler sig ret ligeligt over syslet. Fra Skagafjörður kom der breve fra alle syslets repper,[2] enten fra repstyrere eller fra en gruppe af repstyrere og bønder, og det ser mest af alt ud til, at man har aftalt tingene, for mange af brevene minder om hinanden. Der skrives meget om døde lejekogilder på grund af fårepesten og om, hvem der skal dække udgifterne ved fornyelse af dem. Ligeledes om for høje jordafgifter, priser på nødvendige varer, og om vinterophold for købmændene, og der klages meget over købmanden i Hofsós, og det er muligt, at hans opførsel over for indbyggerne i Skagafjörður er baggrunden for brevene. Det er også påfaldende, hvor god reaktionen var blandt repstyrerne i Þingeyjarsyssel, selv om kommissionen aldrig besøgte egnen, for der kom mindst et brev fra alle repper undtagen Skinnastaðarep. Det kan henføres til, at hjælpesysselmand Vigfús Jónsson, som ovenfor nævnt, havde skrevet til alle repstyrere i syslet og opfordret dem til at skrive til kommissionen. Der kom forholdsvis få breve

[1] Þingvallasveit tilhørte på dette tidspunkt samme ting som Grímsnesrep, men det ses ikke, at der er bønder fra Þingvallasveit blandt brevskriverne fra Grímsnesrep. *ÞÍ.* Rtk. D3/4–22. Repstyrere og bønder i Grímsnes skriver om områdets trange kår 25.5.1771. Lit. Ee. N° 2 [b].

[2] Fra Hólarep og Viðvíkurrep kom der ét fælles brev, idet dets repper udgjorde ét tingdistrikt.

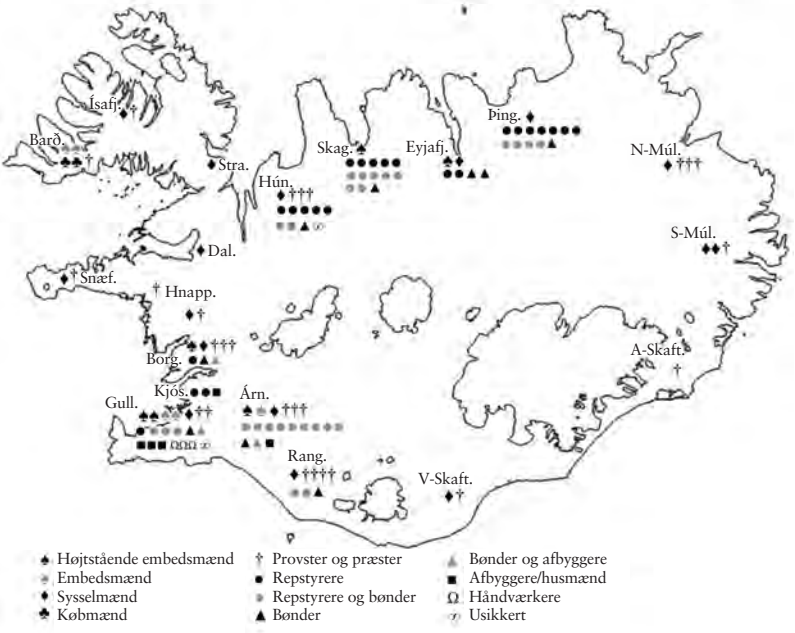

Figur 1. *Hjemsted og social status for brevskriverne til Landkommissionen 1770–1771.*

fra Rangárvallasyssel, otte, halvdelen fra provster og præster. Der kom en del breve fra Vestlandet, herunder nogle få fra Vestfjordene, de fleste af dem fra embedsmænd, sysselmænd, købmænd, provster og præster. Det samme gælder de to Múlasysler og Skaftafellssysler. Fra dem kom der ingen breve til kommissionen bortset fra breve fra sysselmænd og nogle provster og præster.

Reaktionerne fra præsterne i Skálholt stift var også generelt rigtig gode, hvilket uden tvivl kan henføres til, at biskop Finnur Jónsson havde skrevet et brev til alle stiftets provster og opfordret dem til at skrive til kommissionen.[1] Der adlyder præsterne deres biskop. Præ-

[1] Brevet er dateret den 30. juli 1770 jf.: *ÞÍ*. Rtk. D3/1–17. Hr. Halldór Finnsson i Skálholt og hr. Jón Teitsson i Gaulverjabær skriver om næringsvejene 9.11.1770. Lit. F. Harald Gustafsson har ledt efter brevet i biskoppens arkiv, men ikke fundet det. Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 113 (fodnote). Afskrift af det er derimod i: *ÞÍ*. Mosfell i Grímsnesi. CD/1 Endurritabók 1746–1785.

sterne i Múlasyslerne har indgivet deres redegørelser til biskop Finnur Jónsson, og han har derefter videresendt dem til kommissionens medlemmer, som det ses af Finnur Jónssons brev, som er bilagt deres redegørelser.[1] Det samme gjorde også nogle præster i Snæfells- og Hnappadalssyslerne og Austur-Skaftafellssyssel.[2] Andre præster i Skálholt Stift sendte deres forslag direkte til kommissionen. Biskop Gísli Magnússon i Hólar skrev også til provsterne i sit stift og opfordrede dem til at skrive til kommissionen, men det har tilsyneladende ikke haft nær samme resultat som hos hans kollega på Sydlandet. Der kom ingen breve fra præsterne i Skagafjörður, Eyjafjörður og Þingeyjarsyssel, og det er unægtelig ret overraskende. Det kan dog have sin forklaring. I sine erindringer fortæller hr. Þorsteinn Pétursson på Staðarbakki i Miðfjörður, at provsten på Þingeyri, hr. Bjarni Jónsson, på befaling af biskoppen havde sammenkaldt alle præsterne i Húnavatn provsti i sommeren 1770 for at rådslå om skrivelser fra Landkommissionen, som biskoppen havde modtaget.[3] Provsten havde derefter sendt præsternes fælles resultater på dette møde til biskoppen, som formodentlig har brugt det til at skrive sin redegørelse til kommissionen.[4] Denne ordning er i modstrid med, hvad der var meningen, nemlig at Islands indbyggere kunne sende deres breve direkte til kommissionsmedlemmerne. I brevet til biskopperne af den 17. juli 1770 havde kommissionen anmodet begge biskopper om, at de opfordrede deres præster til at indsende forslag, men det fremgår klart af brevet, at de skulle sende brevene til kommissionen: "indsende til os sine Tanker og Forslage."[5] Þorsteinn Péturs-

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/4–28. Brev fra biskop Finnur Jónsson i Skálholt, som medfølger redegørelse fra provsterne i Múlasysler 29.7.1771. Lit. Ff. N° 4. Redegørelserne selv: Lit. Ff. N° 5–7.

[2] *ÞÍ.* Rtk. D3/7–1. Fortegnelse over breve indgået til Det kongelige Norske Rentekammer den 23.12.1771. 2. B. J. Ref. N° 699.

[3] Þorsteinn Pétursson, *Sjálfsævisaga síra Þorsteins Pétursonar á Staðarbakka*. Haraldur Sigurðsson bjó til prentunar, Reykjavík 1947, s. 349.

[4] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 113 (fodnote). Det fremgår imidlertid ikke af selve redegørelsen. *Landsnefndin 1770–1771* I. *Bréf frá nefndinni og álitsgerðir embættismanna*. Sögurit 29. Bergsteinn Jónsson sá um útgáfu, Reykjavík 1958, s. 125–167. (Redegørelse fra biskop Gísli Magnússon i Hólar til Landkommissionen den 25.6.1771. Lit. Yy).

[5] *Landsnefndin 1770–1771* I, s. 29. (Kommissionens brev til biskop Finnur Jónsson og biskop Gísli Magnússon hver for sig den 17.7.1770. Lit. B. N° 14.)

son havde for øvrigt ikke meget respekt for mødet på Þingeyri, eftersom deltagerne skulle sørge for ikke at kritisere kongens interesser i landet, i hvad de skrev. Han skriver i erindringerne:

> Om disse spørgsmål blev der intet svaret af betydning, for man måtte ikke tage noget til hjælp eller støtte for præster eller kirke. Jeg ville desuden lade nævne kongelige jorder, stiftsjorder, klosterjorder, som man havde gjort i gamle dage, hvorfor jeg anførte argumenter og beviser. Men min provst og præsterne var så bange af sig, at de ikke turde nævne noget om det, for biskoppen havde sagt, at de skulle varetage kongens *interesses indemnisation* [skadesløshed for interesser] på enhver måde. Denne glose havde jeg hørt længe før, og jeg frygtede den ikke.[1]

Selv sendte Þorsteinn Pétursson en redegørelse direkte til kommissionen, hvor han indgående beskriver sine ideer om en genrejsning af landet.[2] Det er sandsynligt, at man har brugt den samme metode i Skagafjörður, Eyjafjörður og Þingeyjarsyssel, altså at præsterne har sendt deres forslag til biskoppen.[3]

Som det ses, er det helt typisk, at der næsten udelukkende kommer breve fra almuen fra de steder, hvor kommissionen opholdt sig eller rejste igennem, Sydvestlandet, Árnessyssel og Nordlandet. Undertiden ser det ud til direkte at have forbindelse med kommissionsmedlemmernes opholdssteder. Fx rejste medlemmerne om foråret 1771 via Krýsuvík på vej til Eyrarbakki, og afbyggerne på Krýsuvíks jorder indgav netop to korte breve til kommissionen på Altinget samme sommer (lit. Hh. N° 2[a–b]). Andre steder ses ikke klar forbindelse. Fx kom der ikke nogen breve fra Kalmanstunga eller de øvre bygder i Borgarfjörður, hvor kommissionens medlemmer overnattede under begge rejser til og fra Nordlandet, eller fra Ólafsfjörður eller Siglufjörður.[4] Hr. Guðlaugur Sveinsson på Kirkjuból, som Þorkell Fjeldsted overnattede hos på vejen til Reykjanes ved Ísafjarðardjúp, var

[1] Þorsteinn Pétursson, *Sjálfsævisaga síra Þorsteins Péturssonar á Staðarbakka*, s. 349.

[2] *ÞÍ*. Rtk. D3/3–16. Hr. Þorsteinn Pétursson på Staðarbakki udarbejder en redegørelse, som han kalder "Nye Landsforbedringstanker" [uden dato 1770/1771]. Lit. ZZ. N° 1.

[3] Vi har ledt i Hólar Stifts arkiv i Islands Nationalarkiv efter breve, der kunne bekræfte dette, men uden resultat. Der er meget lidt bevaret af breve i stiftets arkiv fra årene 1770–1771, og derfor er det umuligt at få dette afgjort.

[4] Angående kommissionsmedlemmernes rejser rundt i landet, se foranstående artikel: "Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde".

færdig med at skrive sine redegørelser og havde indgivet dem til kommissionen, inden Þorkell Fjeldsted kom på besøg (lit. J. N° 1–2 og lit. DD).

BREVENES INDHOLD

Man må sige, at brevene til Landkommissionen 1770–1771 handler om alt mellem himmel og jord. Embedsmændene skulle besvare bestemte spørgsmål, som havde udgangspunkt i kommissionens kommissorium, men almuen havde fuldstændig frie hænder med, hvad den skrev. De på forhånd givne emner ifølge kommissoriet var folketal, sundhedsforhold, fiskeri, handel, dyrkning af korn, landbrug, husdyrbrug, kongens jordbesiddelser, amtsstruktur, forsvar, håndværk, minerigdomme, transport og smughandel.[1] Visse emner behandles meget, andre meget lidt, og det varierede en del efter social position, hvad der blev skrevet mest om. De mest almindelige emner i embedsmændenes breve, ifølge Harald Gustafssons undersøgelse, var handel og fiskeri. Derefter kommer drøftelser om kongens landbesiddelser, husdyrhold og folketal. Der skrives mindst om forsvar og ulovlig handel. Det gjorde kun biskop Finnur Jónsson og amtmand Ólafur Stephensen, og Finnur Jónsson var den eneste, som gennemgik alle 14 punkter i kommissoriet og besvarede hvert enkelt, punkt for punkt. Landets præster var også meget optaget af de økonomiske forhold. De skrev ligeledes mest om handelen, og dernæst om landbruget. Deres egne forhold og økonomi var så det tredje mest almindelige emne, og derefter fattigforsorg, hustugt og tyendets opførsel i landet.[2]

Hos almuen var det jordforhold og især jordafgifter og lejekogilder, som man skrev om. Af emneordsregistret til sidst ses, at de mest almindelige emner i brevene fra almuen var lejekogilder og fårepesten, tit i sammenhæng med hinanden. På dette tidspunkt, omkring 1770, havde fårepesten, som var kommet til Island i sommeren 1761 på fårefarmen ved Elliðavatn, bredt sig til næsten hele Sydlandet, østpå til Jökulsá på Sólheimasandur, til hele Vestlandet og den vestlige del af

[1] Nærmere om kommissoriet, se foranstående artikel: "Landkommissionen 1770–1771 og dens arbejde". Se også: Hrefna Róbertsdóttir, "Amtmaður og Íslands fátæklingar", s. 7; Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 180–181.

[2] Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 120–121.

Nordlandet, lige til Eyjafjörður, og den havde gjort stor skade.[1] Sagen drejede sig om, hvem der skulle dække skaden. Bønder fik som regel pålagt at leje en del af deres besætning, når de fæstede en gård, og de skulle sørge for selv at passe dem, hvad der naturligvis blev umuligt under disse forhold. Det var den tids "finanskrise". I brevene ses også almen utilfredshed med lejekogilderne. Man var utilfreds med pligten til at leje kogilderne. Gårdene kunne kun bære en begrænset besætning, og mange lejekogilder på en gård bevirkede, at man aldrig kunne få en besætning selv. Desuden klager man meget over, at jorderne er nedslidte, for halvanden menneskealder siden, og alligevel var jordafgifterne og landskylden uændrede siden gammel tid. Man klager også meget over forskellige servitutter, især det såkaldte hoveri og hoveri på både. Almuen skriver også meget om handelen ligesom embedsmændene, men på helt andre præmisser. Embedsmændene drøfter især handelens form og fri handel, sådan som kommissionens kommissorium forudsætter, men almuen drøfter mere utilfredshed med enkelte forhold ved handelen, varepriser, dårlige varer, ventetid i handlerne og forskellige former for usmidig optræden hos enkelte købmænd, foruden landprangeri og købmænds vinterophold. Kommissionens mødeprotokol slutter netop med en kort resolution om disse forhold. Kommissionens medlemmer skriver, at de har læst og omhyggeligt overvejet alle indkomne breve fra almuen, som mest handler om tunge byrder, som indbyggerne siger, at de har af kogilder og hoveri, samt klager over handelen. I fortsættelse af det foreslår de, at nogle mænd, både gejstlige og verdslige, snarest muligt udpeges til at undersøge, om man ikke kan afskaffe hoveri og lejekogilder på jorder ejet af kongen og kirken, eller lade dem erstatte af en passende betaling. Angående klager over handelen skal man indskærpe over for de islandske

[1] Om fårepesten se: Lýður Björnsson, "18. öldin", *Saga Íslands* VIII, s. 152–153; Harald Gustafsson, *Mellan kung och allmoge*, s. 170–208. Af kommissionens skrifter ses at fårepesten havde bredt sig over hele Skagafjörður i sommeren 1770, og der havde vist sig nogle tilfælde i Svarfaðardalur. Man var i gang med foranstaltninger til, at får til slagtning derfra skulle bringes til Hofsós om efteråret for at forhindre, at smittede får bragtes til Akureyri gennem områder uden smitte. *ÞÍ*. Rtk. D3/1–12. Landkommissionens brevbog 1770–1771. Brev til Rentekammeret den 16.8.1770. Lit. B. N° 19; Brev til købmanden i Hofsós den 16.8.1770. Lit. B. N° 20.

myndigheder, at de fører bedre kontrol med, at købmændene overholder deres oktroj.[1]

Man kunne skrive meget mere om brevenes indhold, som det ses af emneordsfortegnelsen. Der skrives om undervisning af børn, gartneri, dyrkning af korn, reppernes styrelse, hvalfiskeri, fremstilling af klipfisk, ulydigt tyende, skatter og forskellige afgifter for at nævne noget, men her skal ikke skrives mere om det nu. Brevene selv er det bedste vidnesbyrd. De giver indsigt i det islandske samfund i sidste halvdel af 1700-tallet, og de er enestående interessante kilder om folks holdning til de forskellige dele af samfundet på denne tid.

[1] *ÞÍ.* Rtk. D3/6–13. Landkommissionens møde- og betænkningsprotokol 1770–1771, s. 236–237. Resolution den 14.8.1771.

Tilskipun um Landsnefnd á Íslandi 15. maí 1770

Tilskipun um landsnefnd á Íslandi og flutning stiftamtmanns til Íslands var sett 15. maí 1770. Hún er hér birt eins og hún er prentuð í *Lovsamling for Island* III, s. 654–658. („Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m.v. Christiansborg 15. Mai 1770“).

FORORDNING, áhrærandi þá tilskipuðu Commission á Íslandi, með fleiru öðru. Christiansborgar Sloti þann 15. Maji 1770.

Vér Christian enn sjöundi, með guðs miskunn konúngur yfir Danmörk og Noregi, þeirra Vinda og Gauta, hertogi í Slesvík, Holstein, Stormarn og Ditmersken, greifi í Oldenborg og Delmenhorst, gjörum öllum vitanlegt: að líka sem Oss, af há-konúnglegri náð og landsföðurlegri umhyggju fyrir Vorum kæru og trúu undirsátum, er búa á Voru landi Íslandi, er án afláts umhugað, að framkvæma þeirra velferð á allan mögulegan hátt: svo höfum Vér og, í enu sama tilliti, fundið þénanlegt að bjóða Oss elskulegum Andreas Holt, Vorum yfir-landcommissario, Þorkeli Fjeldsted, Vorum lögmanni á Færeyjum, og Thomasi Windekilde, sem tilskipuðum Commissariis, að reisa nú til landsins, og, að undangenginni nákvæmri eptirgrennslan, að leiða fyrir ljós og meðdeila hvað sem álítast kann þénanlegt til ens sama lands og þess innbyggjara almennilegs bezta og uppreistar. Þessvegna bjóðum Vér og skipum hérmeð allranáðugast, bæði Vorum embættismönnum sameiginlega, sem eru á landinu, svo og öllum öðrum, að aðstoða nefnda Commissarios án dvalar og utan minnstu hindranar, með allri þeirri undirréttíng og upplýsíng sem þeir við þurfa, og af þeim óska til að fullkomna þessa Commission sem byrjar; og það sem einn eður annar af kærleika til föðurlandsins getur ráðlagt á þann hátt, og til nefnds

augamiðs, þá gefur hann sig sömuleiðis til kynna fyrir þessari Commission, sem um nokkra hríð staðnæmist í landinu, og hið sama nákvæmlegar yfirvegar.

Jafnframt þessu höfum Vér fyrst um sinn, bæði til hagkvæmnis, samt gagns og varatektar Vorra þarverandi undirsáta, svo og til því betri framkvæmdar Vorrar þjónustu, ei alleina boðið Vorum stiftbefalningsmanni, Oss elskulegum Lauritz Thodal, er nú á sama hátt reisir til landsins, að dvelja þar nokkur ár, heldur og einnig deilt þessu víðáttusama landi til tveggja amtmanna, svo að stiftbefalningsmaðurinn þjónar ásamt sem amtmaður því amti, sem honum er til skipt í suður og vestur fjórðúngunum, og Vor núverandi amtmaður, Oss elskulegur Ólafur Stephanson, ekki nema norður og austur fjórðúngunum, sem því amti honum er nú afskipt, hvar eptir Vorir undirsátar, í öllum þeim erindagjörðum sem amtmanns-embættunum við víkja, skulu halda sér til hvers viðkomandi nefndra amtmanna, en að því leyti sem stiftbefalnings embættið áhrærir til hans yfir allt á öllu landinu.

Framar bjóðum Vér hérmeð öllum viðkomendum, sem þessi forordning verður tilsend undir Voru Kammer-innsigli, að þeir strax á tilheyrilegum stöðum, og í sama máta á öllum prédikunarstólum, láti hana lesa og auglýsa, til allra og sérhvers eptirréttíngar. Gefið á Voru Sloti Christiansborg í Vorum konúnglega Residentz-stað Kaupmannahöfn, þann 15. Maji Anno 1770. Undir Vorri konúnglegri hönd og innsigli.

Forordning om en Landkommission på Island 15. maj 1770

Forordning om en Landkommission på Island og flytning af stiftamtmandsembedet til Island blev vedtaget den 15. maj 1770. Den er her angivet, som den er trykt i *Lovsamling for Island* III, s. 654–658. ("Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m.v. Christiansborg 15. Mai 1770 ").

FORORDNING angaaende den paa lsland anordnede Commission, med videre.

Vi Christian den Syvende &c. G. A V. At ligesom Vi af höi-kongelig Naade og landsfaderlig Omhue for Vore paa Vort Land Island boende kjære og troe Undersaatter, uafladelig er betænkt paa deres Velfert i alle muelige Maader at befordre: Saa have Vi og udi saadan Henseende for godt befundet, at befale Os elskelig Andreas Holt, Vores Ober-Land-Commissarius, Torkild Fjeldsted, Vores Laugmand paa Færöerne, og Thomas Windekilde, som forordnede Commissarier, sig der til Landet nu at begive, og, efter foregaaende nöie Undersögning, at foreslaae: hvad som eragtes tjenlig til samme Lands og dets Indbyggeres almindelige Bedste og Opkomst. Thi byde og befale Vi til den Ende hermed allern. saavel Vore samtlige der paa Landet værende Betjente, som alle Andre, at gaae bemeldte Commissarier med al den Efterretning og Oplysning, som de til denne Commission behörig at fuldföre behöve og af dennem forlange, ufortövet og uden mindste Ophold til Haande; og hvad En eller Anden af Kjærlighed til Fædernelandet i saa Maade og udi anförte Öiemærke haver at bringe udi Forslag, dermed melder han sig ligeledes hos denne paa nogen Tid i Landet forblivende Commission, som tager samme udi behörig Betragtning.

Imidlertid have Vi for det förste baade til Vore der værende Undersaatters Bekvemmelighed, samt Gavn og Sikkerhed, saa og til Vores Tjenestes desto bedre Befordring, ei alene befalet Vores Stiftbefalingsmand, Os elskelig Lauritz Thodal, som nu ligeledes reiser til Landet, sig der udi nogle Aar at opholde, men end og inddeelt dette vidtlöftige Land under 2 Amtmænd, saa at Stiftbefalingsmanden tillige, som Amtmand, betjener det ham udi de söndre og vestre Fjerdinger tildeelte Amt, og Vores nu værende Amtmand, Os elskelig Ole Stephensen, ikkun de nordre og östre Fjerdinger, som det Amt ham nu er tildeelt; hvorefter Vore Undersaatter udi alle de Forretninger, som Amtmands-Embederne vedkommer, sig til hver vedkommende bemeldte Amtmand, men saavidt Stiftbefalingsmands-Embedet angaaer, overalt paa det hele Land, til hannem haver at henholde.

Iövrigt befale Vi hermed alle Vedkommende, som denne Forordning under Vort Kammer-Seigl tilskikket vorder, at de den straxen paa behörige Steder og ligeledes af alle Prædikestole, til Alles og Enhvers Efterretning, lade læse og forkynde. Givet paa Vort Slot Christiansborg udi Vores kongelig Residencestad Kjöbenhavn den 15. Maji Anno 1770.

Gullbringusýsla

Gullbringusyssel

© 2003–2016 Landmælingar Íslands / Þjóðskjalasafn Íslands.

Gullbringusýsla 1703 · *Gullbringusyssel 1703*

Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.

Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Fyrrverandi handverksmenn við Innréttingarnar skýra frá bágindum sínum 7.1.1771. Lit. M. N° 1.

Forhenværende håndværkere ved De Nye Indretninger beretter om deres trange kår 7.1.1771. Lit. M. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/1–26.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 19.1.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkomet den 19. Jan. 1771; Lit. M. N° 1; Pr. 24. Jan. '72. N° 1. Er.; 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 59; Document denne sag ang.: N° 60, 61, 149, 359, 898.

Veleðla og hávísir kongel. Maj^ts^ Commissarii!

Með því við undirskrifaðir formerkjum að þér eruð af hans kongel. Maj^ts^ sendir og skikkaðir til að komast eftir og álíta, bæði það sérhvað sem Íslandi kann almennilega að vera til gagns og besta, og svo sérhvörjum einum í landinu, þá orsökust við að framsetja fyrir yður í þessum memorial okkar aðþrengjandi nauðsynjar, nefnilega: Að við 1767 og nokkrir 1768 vorum án nokkurra okkur gefinna saka burt vísað frá fabriqven hér í Reykjavík,[1] hvar við vorum þó búnir að læra okkar handverk, sem vér hugðum að næra oss af alla okkar lífdaga, en sökum hr. krigsráðins Arved Gudmundssonar[2] tómlætis og óduganlegra anstallta[3] með ullarútvegun og fleira þar að lútandi máttum vér fyrir þessa sök á miðju sumri burt víkja erfiðis- og bjargarlausir frá

[1] Ullarvefsmiðjur Innréttinganna í Reykjavík.
[2] Arv Gudmundsson var kaupmaður Almenna verslunarfélagsins í Hólmshöfn við Reykjavík 1767–1771 og jafnframt forstjóri Innréttinganna.
[3] Ráðstafana, aðgerða. Danska *foranstaltning*.

voru handverki, næsta óvanir og óduganlegir til þessa lands almennilegrar þjónustu og nokkrir af oss stórlega heilsuóhraustir til þeirrar sömu. Komandi í fyrstu velflestir af oss til fabriqven börn og ómagar að segja, ei búnir að standa okkar confermation, og höfum þénað við oftnefnda fabriqven frá 7 til 16 ára og þar í milli, hvör við sitt handverk, og höfum síðan með bágindum og stórri mæðu framdregið vorn lifnaðarmáta til þessa dags. Og framsetjum við áðurtéðar orsakir fyrir yður veleðla herrar í staðfastri von að þér eftir yðar háa embætti vilduð álíta og lagfæra með ráð og dáð það sem við þykjunst hafa þungt og órétt liðið í áður áhrærðu efni, reiðandi okkur í efalausri og staðfastri von upp á yðar embættistilhlutan og manngæsku í áðursögðu.

Og forblífum með stórri undirgefni.

Reykjavík, d. 7da Januarii, Anno 1771.	Veleðla herrar yðar auðmjúkir þénarar
Pétur Bárðarson overskerari Björn Símonsson beykir	Brynjúlfur Jónsson Ari Jónsson Grímur Ásgrímsson Þorsteinn Þorsteinsson Franz Illugason Jón Hallsson – með 7 ung börn } vefarar

* * *

[Oversættelse 1771]

Velædle og höyvise kongel. Majts Commissarii!

Eftersom vi undertegnede fornemmer, at De ere af hans kongel. Majt sendt og beskikkede til at komme efter og overveje baade alt det, som tjene kan til Islands nytte i almindelighed, saa og enhver i landet, saa foraarsager vi at fremsette for Eder i denne memorial vore trængende nödtörftigheder, nemlig: At vi 1767 og nogle 1768 blev uden nogen given aarsag bortvist fra fabriqven her i Reykewig,[1] hvor vi havde lært vor handverk, som vi tænkte at nære os af alle vore livsdage. Men for-

[1] De Nye Indretninger i Reykjavík.

medelst krigsraad Arve Gudmundsens[1] skjödslöshed og utilstrækkelige anstalter i ulds anskaffelse og fleere saadan maatte vi for den aarsag midt om sommeren tage bort uden arbejd og proviant fra vort haandverk, meget ubevante og uduelige til dette lands almindelig arbejd og nogle af os meget svagelige til samme. Da de fleste af os ere komne til fabriqven som börn og umyndige, efter nylig staaen confirmation,[2] og have tjent ved offtnævnte fabriqve fra 7 til 16 aar og derimellem, hver ved sit haandværk, og har siden mod stor besværlighed og nöd fremdraget vort liv indtil denne dag. Og fremsætte vi bemelte aarsager for Eder velædle herrer i det stadige haab, at de effter Eders höye embede vilde paasee og leedrette med raad og daad, det vi tykkes have lidt tungt og urett i bemelte sag. Forladende os i fast og uryggeligt haab paa Deres embeds virksomhed og goddædighed i forbemelte.

Vi forblive pp.[3]

Reykewig, d. 7de Jan. 1771.

Petur Bardarson overskjerer Biörn Simonson bödker	Brinjolvur Jonsson Are Jonssen Grimur Asgrimsson Thorsten Thorstensen Frantz Illugason Jon Hallsson med 7 börn	vævere

L. S.

[1] Arv Gudmundsson var købmand for Det Almindelige Handelskompagni i Holmens havn ved Reykjavík 1767–1771 og ligeledes bestyrer af Indretningerne.

[2] I den islandske udgave af brevet står, at de ikke er konfirmeret, "ikke færdige at stå vores konfirmation".

[3] Her har oversætteren 1771 udeladt afskedshilsnen, som var i den islandske udgave af brevet.

Franz Illugason fyrrverandi vefari við Innréttingarnar lýsir aðstæðum sínum 10.1.1771. Lit. M. N° 2.

Franz Illugason forhenværende væver ved De Nye Indretninger beskriver sine forhold 10.1.1771. Lit. M. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/1–27.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 17.1.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkommet den 17. Jan. 1771; Lit. M. N° 2; Pr. 24. Jan. '72. N° 2. Er.; 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 60; Document denne sag ang.: N° 59, 61, 149, 359, 898.

Veleðla, hávísir kóngl. May^ts^ Commissarii á Íslandi!
Elskulegu herrar!

Með þessu mínu ringa skrifi orsakast ég í undirgefni að andraga fyrir yður þær orsakir hvar fyrir ég er í fátækt og armóð kominn. Nefnilega að 1768 varð ég að víkja frá fabriqven í Reykjavík, hvar ég hafði þjónað frá því 1753, bæði drengur og sveinn, við aðskiljanlegt handverk, nefnilega að brekka, klara, krassa,[1] renna keðjur[2] og sortera ull, þá sérdeilis að vefa pach, puch, tviffel, item hör og blar.[3] En eftir að krigsraaden hr. Gudmansen settist að [í] Reykjavík hafði hann ei svo góðar anstaltir[4] að fabriqven forsýnuð væri með ánægjanlegri ull, hvar fyrir ég hlaut að víkja frá minni profession á miðju ári og halda mér uppi með því móti sem ég kunni. Varð ég svo að gefa mig, bæði óvanur og óduglegur, til að róa út á sjóinn mér og mínum til lífsbjargar.

[1] Að brekka, klara og krassa vísar til ýmiss konar kembingar á ull.
[2] Að „renna keðjur" tengist því verki að setja upp vef í vefstól.
[3] Heiti á mismunandi efnistegundum í vefnaði. Pack, puck og tviffel eru ullarefni, en hör og blár eru léreftsefni.
[4] Ráðstafanir.

Um vorið 1769 byggði[1] hr. landphysicus[2] mér hjáleigu[3] eina hér í Neshverfi, kallað Þýskuhús, og hefi svo verið hér síðan í bágu og fátæklegu standi og mátt allt til þess vorið 1770 róa á húsbóndans skipum og getað svo ei haft úr býtum nema minn einn eigin hlut, af hverjum ég átti að betala[4] í landskuld eftir mitt ábýli 2½ vætt[5] fiska, og þar að auk eftir 1 kúgildi[6] 2 fjórðunga[7] smjörs, auk annarra venjulegra skulda.

Næstliðna vertíð, nefnilega þann 14da maí fékk ég leyfi af mínum húsbónda að vera mér úti um bát og róa honum nær ég sjálfur vildi og betala þar fyrir (auk áðurtéðs) 40 f. í mannslán.[8] Er svo eftirgjaldið eftir áminnsta hjáleigu 1 hndr. 60 f.

Undir svo miklum skuldaþunga er mér nú örfátækum ómögulegt að rísa og mætti sýnast að húsbóndinn kynni skaðlaus vera með minna þar til Ness gelst á ári frá 10 til 12 mannslán. En af sjálfu Nesi galst ei utan 1 meðan þar bændur bjuggu.

Ég átti eftir munnlegu accorde[9] að fá gras fyrir 2 kýr en vegna óræktar, sem áður var í túnið komin, hefi ég ei meir til nota getað haft nema hálfa aðra. Að öllu þessu vel hugleiddu og aðgættu þykir mér mitt ábýli of mikið leigt.

Þó ég vildi gefa mig fyrir vinnumann hjá íslenskum þá dugi ég ei svo sem ber til erfiðis, óvanur og óduglegur til lands- og sjávarvinnu. Mín kærasta er nær 50 ára gömul, lúin og heilsulasin, okkar barn á 12ta ári, enn þá ekki matvinnungur.

En hverninn ég kynni bjargast vil ég nú í stuttu máli útfæra:

1° Ef eftirgjaldið væri nokkuð niðursett, jafnvel bæði á landskuld og mannsláni og nær efnaleysi að þrengdi upp á fiskgjald, að þá mætti gjaldast í öðrum góðum landaurum.

2° Ef ég mætti vera frí frá kúgildinu en eiga þær kýr sjálfur sem ég kynni að heyja fyrir, þar ei hefi meira gras en áður er sagt.

1 Leigði.
2 Bjarni Pálsson (1719–1779) landlæknir.
3 Smábýli, leigt út frá annarri jörð.
4 Borga.
5 Verðeining, 1 vætt = 40 fiskar.
6 Ær og kýr sem leigðar voru með jörðum voru kallaðar kúgildi.
7 Þyngdareining, 1 fjórðungur = tæp 5 kg.
8 Róðrarkvöð. Skylda leiguliða að róa á bátum landeigenda á vertíð í ákveðinn tíma eða sinna flutningum.
9 Samningi.

3° Skyldi ég þar í móti jörðunni til nota og mínum eftirkomurum rækta kálgarð, sá þar í og planta þær helstu og nauðsynlegustu maturtir, undir opsigt monsr. Björns apótekara,[1] hver mér líkt sem faðir barni sínu, hefur undirvísað[2] að fá kunnáttu og skilning þar í. Item gefið fræ og planta eftir ósk minni í þá 2 kálgarða sem ég hefi hér gjört, hvar öngvir áður voru.

4° Ef ég mætti upprétta kersuvefstól[3] hjá mér og fá til hjálpar af fabriqven, við hverja ég svo lengi þjónaði, einn af þeim liðugu smalvefstólum til láns og brúkunar, sem og önnur verkfæri þar að lútandi. Item ull handa minni konu að spinna, fyrir rigtugan betaling á hverja hespu, og það sama garn handa mér að vefa, og svo fyrir betaling af fabriqven eftir réttu accorde.

5° Ef mín jarðaryrkja gæfi mér þá blessan, að ég með framtíðinni kynni að sá til hörs, hvern mín kona hefur lært að hegla[4] og spinna við hörfabriqven, yrði mér vefstóllinn til stórra nota.

Að síðustu mætti ég fá festibréf fyrir mínu ábýli, hvert til dato ei fengið hefi, upp á það ei þyrfti að óttast fyrir að mín jarðaryrkja yrði mér til forgefins, eins og áður er skeð við kálgarðinn í Skálholtskoti, hvern ég byggði í fyrstunni með stóru erfiði, að flytja mold í hann frá Reykjavík svo hann gæfi ávöxt, hvers ég þó ei naut utan eitt ár og síðan ekkert fyrir hann fengið, við hvert erfiði ég þreyttist, ef hrekjast skyldi úr einum stað í annan.

Með þessu móti meina ég, ég kynni að koma mér í stand og lifa rólegu lífi, þá gæti ég kennt mínu barni að næra sig í framtíðinni, bæði með jarðaryrkju á sumurin og með vefnaði á vetrartímanum. Já, hann kynni enn þá betur með aldri að færa meiri ávöxt í reynslu og kunnáttu heldur en ég, sem nú þarf allt til annarra að sækja í undirvísning jarðaryrkjunnar.

Að þessu fyrirmæltu óska ég í undirgefni veleðla hr. Commissarii vildu þetta í beþenking taka og mér ásjá veita, annaðhvert upp á áðurskrifaðan máta eður að ég kæmist að öllu leyti til minnar fyrri profession, svo ég sem þvingaðist til að læra þar mitt handverk gæti af

[1] Björn Jónsson (1738–1798) lyfsali.
[2] Kenna, leiðbeina. Danska *undervise*.
[3] Vefstóll notaður til að vefa ullarefnið kersu í.
[4] Kemba hör.

því sama lifað, það eftir er ævi minnar, sem minn ásetningur var í fyrstunni.

Ég forblíf í stærstu undirgefni.

Þýskuhúsum,
d. 10. Januarii, Anno 1771.

Veleðla Commissariorum
auðmjúkur þénari

Franz Illugason

* * *

[Oversættelse 1771]

Velædle og velvise, kongel. May^ts^ Commissarii i Island![1]

Med denne min ringe skrivelse foraarsages jeg i underdanighed at andrage for Eder de aarsager, hvorfore jeg er kommen i armod og fattigdom, nemlig at 1768 maatte jeg gaae fra fabriqven i Reykewig, hvor jeg havde tjent fra aaret 1753, baade som dreng og sven ved atskillige haandverker, nemlig at brecke, klare, krasse,[2] vinde kjeder[3] og sortere uld, dog særdeeles ved at væve pack, pych, tviffel, item hör og blaar.[4] Men efter at hr. krigsraad Gudmandsen kom til Reykewig, havde han ej saa gode anstalter, at fabriqven kunde være forsynet med tilstrekkelig uld, hvorfore jeg maatte forlade min profession midt paa aaret, og opholde mig paa hvad helst maade jeg kunde, maatte jeg saa baade ubevant og uduelig begive mig til at roe paa söen til livsophold for mig og mine.

Om foraaret 1769 byxlede[5] hr. landphysicus[6] til mig en hjaleye[7] i Neshverf, kaldet Tydskehus,[8] og har jeg siden været her i besværlig

1 Indledningshilsnen er forkortet i oversættelsen.
2 At brække, klare og kradse henviser til forskellige former for kartning af uld.
3 At "rende kæder" er forbundet med arbejdet at sætte vævningen op i væven.
4 Betegnelse for forskellige vævede stoffer. Pack, puck og tviffel er uldstoffer, mens der med hör og blaar henvises til hørlærred og blårgarnslærred.
5 Bygslede, fæstede.
6 Bjarni Pálsson (1719–1779), landphysicus.
7 Afbyggersted. Islandsk *hjáleiga*.
8 Þýskuhús på Seltjarnarnes, Gull.

og fattig tilstand og maattet indtil om foraaret 1770 roe paa husbondens baader og derfor ej kundet beholdt meer end min egen hlött,[1] af hvilken jeg skulde betale landskyld effter min boepæl 2½ vætt[2] fiske og desuden 1 qvilde[3] 2 fo.[4] smör, foruden anden sædvanlig gjæld.

Næstleeden værtid,[5] nemlig den 14de maii fik jeg tilladelse af min husbond at anskaffe mig en baad og roe paa den, naar jeg selv ville og betale derfor, uden forbemelte 40 f. i mandslaan.[6] Og er da afgifften af bemelte hjaleye 1 hndr. 60 fisker.

Nu kan jeg blot fattig ej bære saa svær afgiffts tyngde, og kunde vel synes, at husbonden kunde være skadeslös med mindre, efftersom til Ness betales aarlig fra 10 til 12 mandslaan, men af Nes blev ikkun betalt 1 mandslaan, medens bönder der boede.

Jeg skulde effter mundtlig accord faae græs for 2 kjör, men formedelst vanrögt, som för var kommen i tunet,[7] har jeg ej kundet faae meer end til halvanden. Alt dette vel overveyet og betænkt synes jeg, at min boepæl er for höyt leyet.

Skjöndt jeg vilde give mig for vindemand[8] hos de islandske, da duer jeg ej, som det burte til arbejd, uvant og uduelig til lands og söes arbejd. Min kone er nær 50 aar gammel, trætt og svag, vores barn i det 12 aar kan ej fortjene sin föde.

Men hvorledes jeg kunde hjælpes, vil jeg nu i korthed udföre:

1° Om afgiften var noget nedsat, paa landskyld og mandslaan, og naar man manglede fisk, da maatte betalingen skee i andre gode landöre.[9]

[1] Andel af fiskefangst. Islandsk *hlutur*.

[2] Islandsk værdienhed, som ikke findes tilsvarende på dansk. I de nye oversættelser oversat med vægte. 1 *vætt* = 40 fiske.

[3] Eller (leje)kogilde, en afgift i form af leje på kvæg, der følger ejendommen, men ejes af den, der lejer gården ud.

[4] Fjerding. Måleenhed, 1 fjerding = knapt 5 kg.

[5] Fangst- eller fiskesæson. Islandsk *vertíð*.

[6] Hoveri på fiskebåd. Islandsk *mannslán*.

[7] Hjemmemarken. Indmark eller mark, der ligger hjemme ved gården. Islandsk *tún*.

[8] Tjenestekarl. Islandsk *vinnumaður*.

[9] Fordanskning af det islandske ord *landaurar*, som betyder naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne.

2° Om jeg maatte være fri for qvilder, men eje de kjör selv jeg kunde avle græs til, efftersom ej har meere græsning end försagt.

3° Skulde jeg derimod, jorden og mine efterkommere til nytte, rögte kaalhauge, saae deri og plante de helste og nödvendigste madurter under mr. Björn apotheqvers[1] opsyn, som har underviset mig ligesom en fader sit barn at opnaa kundskab og forstand derudi samt givet mig fröe og planter effter mit önske i de 2de kaalhauge, som jeg har her gjort, hvor der ingen var för.

4° Om jeg maatte oprette væfstoel til kersey[2] hos mig og faae til hjælp af fabriqven, ved hvilken jeg saa længe tjente, en af de leedige smalvæverstole at laane og bruge, samt andre dertilhörende værktöy. Item uld til min koene at spinde for rigtig betaling af fabriqven effter accord.

5° Om min jorddyrkning gav mig den velsignelse, at jeg med fremtiden kunde saae hör, hvilken min kone har lært at hegle og spinde ved hörfabriqven, kunde vævstoelen komme mig til stor nytte.

For det sidste om jeg maatte faae fæstebrev for min boepæl, hvilket jeg til dato ej har faaet, paa det jeg ikke havde at befrygte, at min jorddyrkning blev mig forgjæves, ligesom för er skeet med kaalhaugen i Skaalholtzkot, den jeg i förstningen opbygde med stort arbejd med at flötte muld i den fra Reykewig, paa det han kunde bringe frugt, hvis jeg dog ikkun nöd et aar og har siden intet faaet for den, ved hvilket arbejde jeg bliver trætt, i fald jeg skulde jages fra det ene stæd til det andet.

Paa denne maade meener jeg at kunde komme i stand og leve roelig, da kunde jeg lære mit barn at nære sig i fremtiden, baade med jorddyrkning om sommeren og væferie om vinteren. Ja, han kunde endnu bedre med aaren före större frugt i erfarenhed og kundskab end jeg, som nu skal söge alt til andre i jorddyrkningens undervisning.

Dette saa sagt önsker jeg i underdanighed velædle hhher Commissarier vilde tage dette i betænkning og hjælpe mig enten paa forbemelte maade, eller at jeg kunde komme til min forrige profession, at jeg, som

[1] Björn Jónsson (1738–1798), apoteker.
[2] Vævestol, som der blev vævet kersej på.

maatte lære der mitt haandværk, kunde leve af samme, det jeg har effter at leve, ligesom jeg agtede i förstningen.

Jeg forbliver pp.[1]

Thydkehus,[2] Frantz Illugason
den 10. Jan. 1771.

L. S.

Oddur Hjaltalín og Níels Jónsson, hreppstjórar og lögréttumenn, skrifa um úrræði til hagsbóta fyrir land og þjóð 30.3.1771. Lit. NN.

Oddur Hjaltalín og Níels Jónsson, repstyrere og lovrettemænd kommer med forslag til forbedring af kår for land og folk 30.3.1771. Lit. NN.

ÞÍ. Rtk. D3/2–25.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 8.4.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom den 8de Aprilis 1771; Lit.NN; Guldbringesyssel.

Há- og veleðla Landcommissarii!
Háttvirðandi herrar!

Eftir kóngl. Majts forordningar leyfi og befalningu[3] innsendast eftirfylgjandi póstar til Commissionen til nákvæmrar umþenkingar og framvegis væntandi forbetrunar.

1° Svo sem það sýnist hánauðsynlegt að landsins innbyggjarar geti með dugnað, ráð og dáð fært sér í nyt og meðhöndlað landsins herlegu nytjar og ágóða, svo ómissandi er þá til hið sama í verk að setja dugandi tukt- og barnaskóla eður uppfóstur hvers ei er að vænta af þeim

[1] Afskedshilsnen er udeladt her.
[2] Þýskuhús på Seltjarnarnes, Gull.
[3] Skipun.

sem sjálfir ei vita af soddan að segja. En þessi forsómun orsakar þó margt illt og óreglulegt, svo sem leti, óhlýðni, stífsinni, lausgengerí og með aldrinum, eftir rímilegheitum,[1] ódugnað til landsins uppbyggingar. Hvers vegna ómissandi væri að upprétta hér á landi einn almennilegan barnaskóla. Til þessa brúks sýnist þénanlegast það hér nýuppbyggða tukthús, eftir því það eða þeir peningar sem til þess eru árlega lagðir eru ei fyrir almenningssjónum, landinu til almennilegs besta. Þar slavar[2] þeir, er þó til dæmdir eru, gjöra lítið eða ekkert til gagns í tilliti til kostnaðarins og eru ei heldur í framtíðinni til uppbyggingar væntanlegir, svo lengi þar er ei til verk og erfiði, hvar með þeir kynnu nokkuð fyrir kostnaðinum að vinna upp á þá gjörðum. Allt svo er undirdánigst óskandi að landið mætti fríast frá þess háttar fólki og það, sem fyrr, mætti dæmast út af landinu.

Hvað áhrærir barnaskólann þá höldum við eftir okkar veikum skilningi, þénanlegast að sá árlegi tukthústollur[3] legðist til uppheldis fyrir kennandi og lærandi við nefndan skóla. Einninn kynni til þessa ómissandi brúks að leggjast þær jarðir hér sunnanlands gefnar til fátækra barna uppfræðslu. Svo sem þessi tollur er sameiginlega af landinu tekinn svo kynni og allir sameiginlega að njóta þess uppheldishúss eftir vissri tiltölu frá hverri sýslu, sveit eða héraði.

2° Þar er enginn sem efar um að hér hafi sáðverk í fyrri daga verið, sem og svo bevísanlegt er, bæði af sögnum fornaldarmanna og frásögnum yngri manna. En að soddan jarðdýrkun kunni sömuleiðis á þessum tímum hér að lukkast sýnir ei einasta reynsla aðskiljanlegra heldur og einninn órekandi bevísing, sérdeilis mjöls og villibauna (svokallaðra) er náttúran sjálf án allrar dýrkunar af sér gefur. Hvað allt kynni án efa á betri fót að setjast með duganlegum atburðum, af lærðum og ástundunarsömum mönnum í soddan handverki. Hverjir og hér til endilega þurfa, og skyldu þeir vera hér innfæddir, þá er þénanlegast að taka þar til ráðvönd og til duganlegheita líklegust ungmenni.

Sömuleiðis er nauðsynlegt að afskaffa þá forsómun er brúkast við káldýrkun og sýnist hið besta meðal þar til: 1° strengileg befalning

[1] Eftir því sem við er að búast. Danska *efter rimelighed*.

[2] Bókstaflega þrælar, en átt er við fangana í tukthúsinu.

[3] Sérstakur skattur lagður á allar fasteignir í landinu til að standa straum af kostnaði við byggingu nýs fangelsis á Íslandi. Tók gildi 1759.

með viðliggjandi útlátum til hreppstjóra og þeirra sem gjöra bestan framgang í káldýrkuninni, hvar til og 2° þénar skikkun til Compagníisins að innfæra sem kaupmannsvöru alls slags kálfræ gott og ósvikið. Hér til má og heimfæra þá annars slags jarðdýrkun, svo sem á túni og engjum, er víða allmjög forsómast, bæði af bænda og tilsjónarmanna hirðuleysi.

Þetta kynni nokkurn veginn að lagfærast ef bændum væri strengilega tilhaldið eftir fornum og góðum sið að uppbyggja túngarða (kringum tún sín) og jafnvel engjar, þar svo ástendur og við verður komið.

3° Þess lengur sem ein eða önnur bágendi hafa verið í landinu, þess meiri armóð og örbirgð íklæða þau innbyggjarana með tíðinni, hvað sú langvarandi fjárpest augljóslega sýnir, þar fólk vegna missirs sauðfénaðar má alloftast vera iðjulaust og getur hverki forþénað sér fæði eða klæðnað, hvað allt af ullarleysi orsakast og fyrir það hvað óhægt er að fá hana keypta og færða annars staðar frá.

Þetta kynni leiðréttast á eftirfylgjandi hátt, næst Guðs hjálp, nokkurn veginn: Ef Compagníinu væri tilhaldið að innflytja til landsins fyrir vissan og þolanlegan prís, hör og hamp, samt bereidd skinn, sem almúginn gæti gjört sér klæðnað af. Item nýjan og gamlan segldúk sem þénanlegastur er erfiðisfólki til sjós og lands.

Ef hans kóngl. Maj^{t} allra náðugast vildi skenkja landinu nokkrar smáduggur sem flytji hér af Suðurnesjum, Hólmi, Hafnarfirði, Keflavík og Bátsendum fisk til austurlandsins og þaðan aftur ull, smjör og tólg, bæði af landinu og frá kaupstöðunum. Og væri nauðsynlegt að fyrirbjóða að flytja ull og skinn út af landinu meðan fjárpestin varir, því ullarleysið gjörir hér stærstu bjargræðisþrengsli, þar sem án hennar geta menn hverki klætt sig til sjós né lands, og sá póstur þarf þær allra fljótustu aðgjörðir sem ske kunna, þar sem heel deel af fólkinu er svo að segja nakinn til dags og nætur.

4° Flestallt jarðagóts hér á landi er af sér gengið vegna landbrota, vatnayfirgangs, sandfoks, trassaskapar og ýmislegra fleiri þvílíkra orsaka. En sýnist þó allt of dýrt leigt og þar fyrir nauðsynlegt að niðursetjist. Á þennan jarðanna skaða og ræktarleysi bætir ei alllítið þyngsli þau á leiguliða almennilega liggja, svo sem (α) sú ósannsýnilega jarðartíund sem ábúandinn má gefa af jörð þeirri er hann á býr, en fríast þó þar fyrir ekkert hjá landsdrotti um jarðarafgjaldið.

Þessar jarðartíundir til kóngs og kirkju sýnist oss náttúrlegast að sjálfir proprietarii[1] betali. (β) Sá kvígildaþungi er bændum uppáleggst af proprietariis með jörðunum svo þeir geta ei sjálfir uppalið nema mjög lítið og allfátt af fríðum peningi[2] sér sjálfum til ágóða. Er þess vegna óskandi að ábúendur jarðanna mættu verða af með þessi kvígildi, þar þau hafa aldrei það menn til vita tíunduð verið, hverki til kóngs né kirkju af þeirra eigendum eða nokkrum öðrum. (γ) Við áminnstar álögur bætist mannslán, gjaftollur[3] og manntalsfiskur,[4] item af flestöllum kóngsjörðum í Kjalarnesþingi 2 hrísheastar,[5] sem betalast með 10 f. og 2 dagslættir[6] á 20 f. Hvað allt vér ætlum að almúga sé uppálagt eftir innsmognum slæmum vana, en ei að lögum.

5° Svo nauðsynleg innrétting sem hospítölin eru fyrir landið, svo lítið færa menn sér þau í nyt. Sá fiskur sem hospítölunum skiptist er oftast illa verkaður, og kannski með óvilja af sumum útilátinn. Menn heyra fortalið að nefnd hospítöl hafi stóra peninga fyrirliggjandi, en þeirra forvaltarar vilja þó mjög fáa spítelska inntaka, hverjir þó mjög fjölga, sérdeilis við sjósíðuna. Einn hreppur kann ekki að koma einum soddan ómaga á hospítalið, nærri heilan mannsaldur, að vér ei tölum um meðferð á þessum krossberurum, þá þar er komið. Þess vegna væri þarflegt að aftaka nefnda hospítalshluti,[7] en láta sama betalast í reiðipeningum sem svari til hlutanna verðs í meðalári.

6° Eftir því að hreppstjórar hafa bæði mæðusamt embætti og jafnvel álas af sumum, en eru þó ómissandi til að halda stjórn yfir almúga í sveitunum, en hafa þar fyrir engin laun, hvar fyrir þeir ei gjöra sitt embætti með þeirri alvörugefni sem vera skyldi. Þá er ei einasta nauðsynlegt heldur og ómissandi að hér til útveljist þeir duganlegustu og bestu bændur, 2 eða hærst 3 í hrepp hverjum, og þessir skyldu uppbera tvo eða þrjá f. af hverjum hundraðshlut sem í þeirri sveit tilfélli

[1] Jarðeigandi, eignamaður.
[2] Með fríðum peningi er átt við lifandi búpening.
[3] Skattur greiddur af lausafé (ekki fasteign) sem rann til sýslumanna.
[4] Gjald lagt á aðkomumenn sem komu í verstöðvar til útróðra og rann til sýslumanna sem þóknun vegna aukinnar löggæslu á vertíð.
[5] Kvöð. Leiguliði var skyldugur til að færa hestburð af hrísi heim til landeiganda.
[6] Kvöð. Dagsverk karlmanns um slátt. Einnig nefnt dagsverk.
[7] Sérstakt gjald lagt á þá sem stunda sjóróðra til að standa straum af kostnaði við holdsveikraspítalana.

eða þess virði hvar ekki er fiskerí, og gætu 3 með þessum hætti betur útrétt sína skyldu en 5 sem áður hafa verið í hverjum hrepp.

7° Það sýnist billegt að fámennustu[1] og fátækir bændur betali ei svo háan ljóstoll[2] sem hinir ríkustu til kirknanna, hvar fyrir soddan ætti að koma upp á tíundarhæð, formegan[3] og fólksfjölda, hvar við kirkjan þyrfti öngvan skaða að líða.

8° Það er eitt með öðru sem þrykkir almúga þessa hrepps, að fólk sem hefur dregist til fabriqven hefur meðal annars sveitarþunga þyngt sveitinni með sínum ekta og óekta börnum, en hreppurinn fengið langtum minni sveitarskil af þeim jörðum sem Innréttingunum tilheyra en áður var almennilega af þeim goldið, hvað við auðmjúklega umbiðjum að lagfærast mætti.

9° Jafnvel þó hans kóngl. Maj^{t} allra náðugast hafi skipað að þær vörur sem hingað flytjast til landsins séu besigtaðar,[4] þá skeður soddan svo hirðulauslega að helmingur af vörunum er ei álitinn eða þær sagðar góðar sem eru óforsvaranlegar. Eður og að þær niðursettu vörur seljast öngvu að síður sem gildar og góðar án þess að þar á fáist nokkur leiðrétting. Og þótt nokkur jafnvel með hógverð kvarti yfir vörunum er honum annaðhvert vísað burt eða hann má vænta að honum sé neitað um það sem hann getur ei án verið og neyddur til að kaupa óþarfa.

Við tökum okkur þau fríheit fyrir að uppreikna þær sérlegustu vörur sem oftast eru hér í Hólmsins kaupstað óforsvaranlegar og sem menn geta þó ei án verið:

1° Klæðin sem eru ullarslæm, illa unnin, hálfþæfð, gisin og mjó, samt illa förfuð, í einu orði að segja að eitt 30 eða 20 f. klæði sem menn eiga og fengið hafa fyrir 20 árum (að vér ei lengur tiltökum) eru eins góð og 50 f. klæði sem nú gjörast, ef ei betri. En þó eru hvað verst þau íslensku klæði er gjörast við fabriqven, og þetta neyðist maður til að kaupa í ullarleysinu, og er vel ef 20 f. klæði væri ei selt stundum fyrir 30 f.

2° Alls slags léreft sem mönnum er eins ómissandi eru ei heldur betri, því svo eru þau gisin og þunn að varla halda til helmings við það þau fyrri hafa gjört.

[1] Þ.e. þeir bændur sem hafa fæst vinnandi fólk.
[2] Sérstakur skattur ætlaður til að standa straum af kostnaði við að lýsa upp kirkjur og til að útvega vín og brauð, lagður á hvern tíundarskyldan bónda.
[3] Eftir efnum eða fjárhagslegri getu.
[4] Skoðaðar, metnar.

3° Færin eru annaðhvert af fúnum hampi eður þá eftir það þau hafa tilbúin verið svo fordjörfuð[1] að ei hafa færri en tvö dugað einum manni til vertíðar, því eftir vikubrúkun hafa þau sundur dottið. Hér á móti héldu þau fyrrum nærri 2 vertíðir. Þó yfir þessu hafi klagað verið og þingsvitni uppátekið hefur ei þar á bót fengist allt til þessa.

4° Tóbakið, sérdeilis presstóbak, er lítt nýtt og miklu verra til endingar en áður var, hvað þá sérdeilis sjófólk neyðist til að kaupa sér til hressingar.

5° Járnið, sem flust hefur fyrirfarandi, hefur stundum verið ísakaldur svo varla hefur orðið til nokkurra nota brúkað. Hestajárn hafa og svo verið þessu lík, því bæði eru þau oftast af slæmu járni og naglarnir lítt nýtir.

6° Að sönnu er timbrið alloftast mjög lasið, borðin þunn og spírur og tré með sama slag, og hverutveggja bæði kvistótt og mjög rifið. En þó tekur yfir að nú sé kaupstaðurinn timburlaus, svo ef brotnar ár má það skip standa uppi, bæði Compagníinu og innbyggjurunum til skaða.

7° Mjöl og grjón eru oftast óaðfinnanleg að fráteknu því alkennda seinasta slæma mjöli. En í þess stað brúka þá kaupmenn sína eigin aðferð að mæla út grjón í kútatali,[2] hvers vegna fátækir bændur fá hverki heila né hálfa tunnu.[3]

Af þessum ómissandi vörum, samt einu og öðru fleiru nauðsynlegu, er fyrst Hólmsins kaupstaður hér illa forsýnaður[4] og síðan taka mest af þeim yfirvöldin og ríkir bændur og fær svo fátækur almúgi ei svo mikið af matvöru sem hann fékk fyrir innlætur en má í þess stað einhvern óþarfa út taka, og jafnvel á öndverðum vetri svo kornvöru þarfnast stórlega og kannski líða hungur.

10° Fyrir utan þá viðteknu afvigt og of nauman mælir, sem fólk almennilega hér á landinu undir stynur, viljum vér í ljós leiða þann upptekna móð hér við höndlunina í nefndum kaupstað, nefnilega: Að þegar fólk er til kaupstaðarins komið, sumt yfir vötn og sjó og langa vegi, hefur það ei getað aflokið erindi sínu fyrri en seint og síðar meir, þar búðinni hefur ei verið upplokið fyrri en um eða eftir hádegi, og

[1] Skemmd eða ónýt.
[2] Rúmmálseining, einn kútur samsvaraði átta pottum.
[3] Ein grjónatunna samsvaraði 136 pottum eða 17 kútum.
[4] Þ.e. illa séð um að birgja kaupstaðinn upp af vörum.

þar fyrir mátt uppihalda sér við kaupstaðinn 3 eða 4 daga í bestu bjargræðistíð, inntil þeir hafa fengið að njóta ofannefndra kaupmannsins viðgjörða. Stundum hafa þau innföll inntekið kaupmenn að ei hafa fengið í búðinni að vera fleiri en 1 eða 2 í einu til að höndla við hann. En hvar fyrir? Kannski til þess að sá eini geti ekki vitnað til hins annars um sinn gjörðan órétt og hljóti svo að hafa sinn skaða svo búinn. Þetta hefur passerað hér í Hólmsins kaupstað sem liggur rétt að segja undir handarjaðri háyfirvaldanna þessa lands, og samt er hér sú versta tíð. Og með því hér gengur svo til hvað mun þá ekki vera í öðrum fjær liggjandi kaupstöðum, þar kaupmenn mega í náðum sínir eigin herrar vera?

Til að hindra þessa skaðlegu óreglu sýnist oss nauðsynlegt að einn frómur, réttsýnn og dugandis maður væri útvalinn til að vera altíð til staðar að sjá eftir höndlaninni við kaupstaðinn, sem bæði væri eiðsvarinn og þar til af kóngi allra náðugast beskikkaður og sýndist réttvíst að þessi hefði kost og laun á meðan höndlunin yfirstæði, að hálfu af Compagníinu og af districtismönnum að hálfu.

11° Það er og þeim hrepp ekki nema til afdráttar og í sjálfu sér ónauðsynlegt að eftirliggjarar[1] séu hér um vetur svo fólksmargir, þar oftast er ekkert fyrir þá að gjöra með því að allar nauðsynlegar vörur eru strax á haust uppseldar. En þeir sem eru hér svo fólksmargir, draga til sín frá almúganum smjör og kjöt, sem fólki er meinlegast að missa, sérdeilis í þessu landsins ástandi.

Þetta er hvað oss sérdeilis þykir hafa umbreytingar þörf og vert að taka í umþenking.

Vér forblífum í undirgefni.

Hlíðarhúsum,
d. 30. Martii
Anno 1771.

Há- og veleðla, Landcommissariorum
auðmjúkir þénarar

O. Hjaltalín
Níels Jónsson

* * *

[1] Kaupmaður eða aðstoðarmaður hans sem var eftir í landinu yfir veturinn eftir að skip voru farin.

[Oversættelse 1771]

Höy- og velædle Landcommissarier!
Höytærede herrer!

Effter kongel. Maj^ts^ forordninger, tilladelse og befaling indgives fölgende poster til Commissionen til nærmere betænkning og fremdeeles forventende forbedring.

1° Saasom det eragtes höjnödvendigt, at landets indvaanere kunde med duelighed, raad og skjönsomhed benytte sig landets herligheder og nytte, saa umisteligt er til det samme iverksætte, duelig tugt- og börneskoele (eller opdragelse), hvilket ingenlunde er af dem at forvente, som selv ikke veed af saadant at sige. Men denne forsömmelse foraarsager dog meget ont og uordentligt, saasom ladhed, ulydighed, stivsindighed, lösgængerie, og i fremtiden (effter rimelighed) udueligh ed til landets opbyggelse. Dets aarsage var det umisteligt at oprette her i landet een almindelig börneskoele, hvortil eragtes tjenligst det her nyopbyggede tugthus, efftersom det eller de penge, som dertil aarligen contribueres, ere ikke (effter den gemeene mands vidende) landet til almindelig beste, da de sclaver,[1] dertil ere ellers dömte, gjöre lidet eller intet gavn i henseende til bekostningen, ikke heller i fremtiden til opbyggelse væntelige, saa længe de icke har der noget arbeyde, hvor med de kunde nogenleedes paa dem gjordte omkostninger erstatte. Altsaa er underdanigst önskende, at landet maatte befries fra deslige folk, og det (desto för) dömmes af landet.

Hvad börneskoelen anbelanger, da formeener vii effter vor ringe skjönsomhed tjenligst, at den aarlige tugthusstold[2] blev der henlagt til ophold for discentis og docentes[3] ved bemelte skoele. Ligeleedes kunde til denne umistelige brug henlægges de jorder her for synden, som deputerede[4] ere til fattige börns opdragelse. Efftersom denne told er samtlig tagen af heele landet, saa kunde og alle samtligen nyde dette opholdshuus efter proportion fra hver syssel, sogn eller herred.

[1] Slaver, det vil sige fangerne, i fængslet.
[2] Særlig skat lagt på al ejendom i landet for at finansiere udgifterne ved opførelse af et nyt fængsel i Island. Blev indført i 1759.
[3] Henviser til elever og lærere.
[4] Tildelt.

2° Der er ingen, som tvivler paa, at her har i forrige tider været sædeverk[1] i landet, som kan og gotgjöres baade med de gamles historier og yngre mænds beretninger. Men at saadan jorddyrkning kunde ligeleedes lykkes i disse tider, viser ej eeneste adskilliges forsög, men og upaatvivlelig bevisning særdeeles mehlets og vilde bönners (saakaldede) som selv naturen uden ald dyrkning producerer, som alt uden tvivl kunde sættes paa bedre foed af dertil lærde og strebsomme mænd, hvilke og endelig hertil behöves, og skulde de være indfödte i landet, da er tjenligst, oprigtige og til duelighed anseelige drenge dertil at udvælge.

Ligeleedes var nödvendigt at afskaffe den forsömmelse, som gaaer i svang ved kaaldyrkningen og synes sig best lader gjöre paa fölgende maade: 1° Strængelig at befale at lægge vind herpaa under hos truede böder til reppstyrer og andre, som vise störst fliid ved kaaldyrkningen. Hertil tjener og 2° befaling til Compagniet at indföre som kjöbmandsvahre alleslags kaalfröe got og uforfalsket. Her kand og tilföjes den anden slags jorddyrkning som paa tune og enger, hvilken formedelst böndernes og opsynsmændenes uagtsomhed mange stæds höjligen forsömmes.

Dette kunde nogenleedes forbedres, om bönderne blev alvorligen tilholdte effter goed og gammel sædvane at opbygge gjærder omkring tunene, vel og enger, hvor det kan lade sig gjöre.

3° Jo længer nogle ælendigheder have continueret i landet, jo meere armoed og fattigdom paaföre de indbyggerne med tiden, hvilket den langvarende faaresye[2] öjensynlig bevidner, da folk formedelst dets tab maa næsten heele tiden sidde örkeslös og kan hverken fortjene sig föde eller klæde, som alt af uldens mangel foraarsages, da den hverken kan faaes eller fra andre stæder tilföres.

Dette kunde paa fölgende maade, næst Guds bistand, nogenleedes forbedres: Om Compagniet blev tilholdet at indföre til landet for viss og taalelig pris hör og hamp samt bereedede skind, som almuen kunde gjöre sig klæder af. Item gammel og ny segldug, som tjenligst er for arbejdsfolket baade til söes og lands.

Om hans kongel. Maj^{t} vilde allernaadigst skjænke landet nogle smaae hucherter, som flöttede af Sydernæs, Holmen, Havnefiord,

[1] Agerdyrkning.
[2] Altså: faaresyge.

Kieblevig og Boesand[1] fisk til Österlandet og derfra igjen uld, smör og tolg baade af landet og kjöbstæderne, og var nödvendigt at forbyde at flötte uld og skind ud af landet, imedens faaresygen vedholder, thi uldens mangel foraarsager næringsmidlernes störste trang, da mand foruden den kand hverken klæde sig til lands eller vands, og den post behöver den allersnareste forbedring, som skee kand, da heel deel af folket er næsten nögen baade til natt og dag.

4° Den meste deel af jordegoedset her i landet er falden fra sit forrige stand formedelst landsbrud,[2] vatneovergang, flivesand, dovenhed og andet deslige. Men synes dog alt for höjt lejede og behöves at nedsættes. Til denne jordenes skade og urögt gjör ikke lidet de tyngseler, som lejlendingerne[3] ere paalagdte som for exempel: (α) Den ubillige jordetyend, hvilken den paaboende maae give af den jord, han beboer, men befries dog ikke des mindre om noget af sin gjæld hos landsdroten. Disse jordetiender til kong og kirke agte vi naturligst, at selv proprietarii betalte. (β) Den qvildestyngsel som bönderne er paalagt af proprietariis med jordene, som forvolder, at de kan ej opelske uden meget faatt af sit eget qvæg sig til profit. Hvorfore man vilde önske, at jordernes paaboere maatte blive af med disse qvilder, da de har aldrig, som man er vitterligt, af deres ejere eller nogle andre blevet tiendede hverken til Kongen eller kirken. (γ) Hertil lægges og mandslaan, gjeftold[4] og mantalsfiske,[5] item af de fleste kongens jorder i Kjalernesting 2de riisheste,[6] som betales med 10 f. og 2 dagslætter[7] à 20 f., som vi formeener alt almuen paalagt effter indlöben slemm vane, men ikke effter loven.

5° Saa nödvendig indrettning som hospitalerne ere for landet, saa lidet benytter man sig dem. Den fisk, som dem tilfalder, er offtes ilde virked og maaskee med uvillje af somme udladt. Man hörer fortalt, at

[1] Suðurnes, Hólmur ved Reykjavík, Hafnarfjörður, Keflavík og Básendar. Alle disse steder er i Gullbringusyssel.

[2] Erosion som følge af vand eller vind. Islandsk *landbrot*.

[3] Egentlig lejlænding, en slags fæster.

[4] Skat betalt af løsøre (ikke ejendom), som gik til sysselmændene.

[5] Afgift lagt på tilrejsende, der kom til fiskepladserne for at fiske, og som gik til sysselmændene som honorar for øget retshåndhævelse i fangstsæsonen. Forekommer først og fremmest på Snæfellsnes og i Gullbringusyssel.

[6] Rishest, byrde til en pakhest. Hoveri eller en afgift.

[7] Hoveri, et dagsværk til høslæt.

bemelte hospitaler have stoere penge i behold, men deres forvaltere vil dog meget faae spitelske imodtage, som dog meget tiltage, især ved söekanten. Een repp[1] kan ikke saadan een at indfaae paa hospitalet, næsten heel mandsalder, at vi ikke taler om medfart ved disse kaarsdragere,[2] naar der er kommet. Herfor var det nödvendigt at afskaffe bemelte hospitalslötter,[3] men lade samme betales i reede penge, som svare löttens værdie i middelmaadige aaringer.

6° Efterdi reppstyrene har baade möjsommeligt embede og maae derhos af mange vel taale ont snakk, men ere dog umistelige til at holde styre over almuen i reppene, og har dog derfore ingen lön, hvorfor de ej gjör sit embede med den alvorlighed, som det sig burte, da er ikke eeniste nödvendigt, men og vel umisteligt, at hertil blev udvalte de beste og dueligste bönder, 2 eller mest 3 i hver repp, og disse skulde oppebære 2 à 3 f. af hver hundrede lött, som i den repp tilfalder, eller dets værdie hvor ikke er fiskerie, og kunde 3 i saa fald bedre udrette sin pligt end 5, som tilforn har været i hver repp.

7° Det synes billigt, at de fattige bönder, som holder færreste folk, betalte ikke saa höj lysetold[4] til kirkene som de riigeste, hvorfor saadant skulde komme an paa tiendes höyden, folkemængde og formue, hvorved kirken turte ikke tage nogen skade.

8° Det er et med andet, som trykker denne reppes almue, at det folk, som har draget sig til fabriqven, har med andet reppetynge besværet reppen med sine egte og uegte börn, men reppen faaet langt mindre af sine rettigheder af de jorder, som Indretningerne tilhöre end tilforn i almindelighed, som vi ydmig önsker at maatte forbedres.

9° Endskjönt hans kongl. Maj^{t} har allernaadigst befalet, at de varer, som hid flöttes til landet, skulde besigtes, da skeer saadan med saa stoer effterladenhed, at den halve deel af dem kommer ikke for öjnene eller de sagde goede, som ere uforsvarlige. Eller og at de nedsatte vahrer sælges ikke desto mindre for goede og gyldige, uden at mand faaer nogen rettelse, endskjönt mand med sagtmoedighed besværer sig

[1] Den mindste verdslige administrative enhed eller kommune.

[2] Korsbærere. Må henvise til de spedalske, der ikke får behandling, når de langt om længe får plads på hospitalet.

[3] Hospitalsandele. Henviser til den del, der betales til hospitalet i afgift af fiskeriet.

[4] Skat tiltænkt finansiering af omkostningerne ved at oplyse kirker samt til vin og brød, lagt på alle tiendepligtige bønder.

over vahrene, maae hand enten gaae bort, eller hand maae vente at faae afslag, om det hand kand ingenlunde undvære og nödt at kjöbe noget unödvendigt.

Vi tager os til de friheder at opreigne de synderligste vahrer, som offtes ere her uforsvarlige i Holmens kjöbstæd, hvilke man kan dog ej undvære.

1° Klædene, som ere af meget slet uld, ilde vunden, halvvalkede, utætte og knappe i breeden, samt ilde farvede. Med et ord, at 30 eller 20 f. klæde, som man har faaet for 20 aar, at vi ej længer tiltage, ere lige goed som 50 f. klæde, som nu gjöres, om ikke bedre. Men dog ere de islandske klæder langt sletteste, som gjöres ved fabriqven, og dette nödes man at kjöbe i uldens mangel, og got om 20 f. klæde er ikke undertiden solgt for 30 f.

2° Alleslags lerreder, som man ere lige umistelige, ere heller ikke bedre, da de ere saa tynde og utætte, at de neppe duer halvt saa meget, som de för gjorte.

3° Linerne ere enten af forlegen[1] hamp, eller siden de blev gjorte saa bedervede, at om værtiden er ej noch til een mand mindre end 2 af dem, da de effter uges brug ere i mange stykker, herimod holt de forrige næsten 2 værtider. Endskjönt man har klaget herover, og tingsvidne blevet tagne, har mand hiidindtil ikke faaet nogen boed derpaa.

4° Tobaked, især presstobaked, er lidt brugeligt og meget slettere end för, hvilket dog söefolket nödes at kjöbe sig til forfriskning.

5° Det jærn, som hiid flöttes, har undertiden været saa udueligt, at man har ikke kundet benytte sig det til noget. Hesteskoene har og været deslige, da de ere baade af slet jærn, og sömmen næsten ubrugelig.

6° Tömmeret er offtes i sandhed meget udueligt, bredene tynde og lægter og træe med lige slag, og begge baade knastet og forleget, endog at det er det besværligste, at kjöbmanden har nu ikke noget tömmer, saa om aar[2] bliver brudt, maa det skib staae oppe siden, Compagniet og indbyggerne til skade.

7° Mehl og gryn ere offtes upaaankelige, undtagen det sidste bekjendte bedervede mehl, men i dets stæd bruge kjöbmænd sin egen maade at udmaale gryn kutevis,[3] hvorfor de fattige bönder faae hver-

[1] Fordærvet.
[2] Egentlig åre.
[3] Henviser til måleenheden kutting, som er 8 potter.

ken heel eller halv tönde.[1] Af disse umistelige vahrer, samt et og andet deslige nödvendigt, er for det förste Holmens kjöbstæd ilde forsynet, og dernæst tager övrigheden og rige bönder den meste deel deraf, men den fattige almue faaer ej saa meget af madvahre, som hand indlod fisk for, men maae i dets stæd noget unödvendigt udtage og dets aarsage endog tidlig om vinteren stoerligen mangle kornvahre og maaskee sulte.

10° Foruden den vedtagne afvægt og forkorte maal,[2] som folk i almindelighed her i landet besværer sig over, vil vii tilkjendegive den vedtagne (moed) sædvane her ved handelen i bemelte kjöbstæd, nemlig: Naar folk er kommet til kjöbstædet, noget over söe, vand og lange veje, har det ej kundet klare sig förend længe siden, da boeden har ikke blevet opladen förend hen imoed klokken 12, og derfor maat opholde sig i kjöbstædet 3 à 4 dage i den beste næringsmidles udvejetid, indtil de har faaet at nyde bemelte kjöbmandens vedhandling. Undertiden har de indfald betaget kjöbmanden, at ikke har faaet at handle i boeden fleere end 1 à 2 a gangen, men hvorfor? Maaskee dertil at den eene ikke kunde vidne til den anden om sig gjort uret og maatte altsaa taale ubödt sin skade. Dette har tildraget sig her i Holmens kjöbstæd, tæt med er disse lands höjövrigheders hænder, og dog er her den sletteste tid, og efterdi dette passerer her, hvad mon da ikke være i andre langt bort liggende kjöbstæder, der kjöbmænd maae selv i roelighed være sine egne herrer?

Til at afværge denne skadlige uordentlighed synes nödvendigt, at een ehrlig, retfærdig og duelig mand blev udvalgt til at være altid tilstæde at efftersee handelen ved kjöbstædet, som baade var eedsvoren og dertil af Kongen allernaadigst beskicket, og ansees billigt, at den havde kost og lön, imedens handelen varer af Compagniet den eene og districtes folket den anden part.

11° Det er og reppen kuns til aftrækk[3] og for sig selv unödvendigt, at effterliggerene[4] har saa mange folk herom vinteren, da offtes er intet for dem at drive, thi alle nödvendige vahrer ere strax om effterhöstet opsolte. Men de, som her har saa mange folk, trække til sig fra almuen

[1] En tønde mel er 136 potter eller 17 kuttinger.
[2] For lille vægt og mål i forhold til, hvad det burde være.
[3] Til formindskelse eller skade. Islandsk, *til afdráttar*.
[4] En købmand eller assistent, der bliver i landet vinteren over, når skibene er sejlet.

smör og kjöd, som folk er skadeligst at miste særdeeles i disse landets omstændigheder.

Dette er det os særdeeles synes behöve forbedring og maatte tages i betænkning.

Vii forbliver pp.[1]

Hlidarhusum, d. 30. Marty 1771.

O. Hjaltalin
Niels Jonsson

L. S.

Fimm menn á Seltjarnarnesi skrifa um byggingu leigujarða, kjör húsmanna og fleira 30.3.1771. Lit. PP.

Fem mænd på Seltjarnarnes skriver om fæste på lejejorder, husmændenes kår med mere 30.3.1771. Lit. PP.

ÞÍ. Rtk. D3/2–27.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 14.4.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 14. Aprilis 1771; Lit. PP; Guldbringesyssel.

Kóngl. Majestatis!
Eðla hr. Commissarii!

Þar er ein almennileg orðsök til að undirvísun[2] gjörist um jarðarhjáleigna- og húsmannabyggingarleigumála að sannsýnileg réttvísi þar um framkvæmist, eftir sem nú, að yfirstandandi landsins nauðsyn það útkrefur.

[1] Afskedshilsnen er udeladt her.
[2] Tilkynning, upplýsing. Danska *undervisning* eða *underretning*.

Nú eru jarðir sagðar svo og svo mörg hundruð[1] í landi eður jörðu en hvar í sá dýrleiki bestendur til landsnytjanna eru óvissar ástæður um gjörðar, þar eð skjaldan framfer yfirskoðan hvört ágóði leiguliðanna kunni fást af jarðardýrleikans megni mót skuldum og kvöðum sem einum og öðrum ábýlum fylgja, hvört heldur sem er stórt eða smátt, ásamt bjargræðiságóði fyrir erfiði til yrkjunnar, að landsnytjarnar ei forsómist. Hvar um í fyrri daga hefur þó útskýrsla gjörð verið sem formerkja er af gamaldagsskrifi nokkru undir nöfnum Bergþórs Rafnssonar lögmanns og Hafliða Márssonar og annarra fleiri höfðingja er lifðu á þeim dögum, dato 1117. Hvar eð talað er um virðing á löndum og landsnytjum og er að merkja að jarðir hafi metnar verið til jarðarhundraða dýrleika eftir gagnsmuna kostum og eitt hundrað í jörðu gilt mót einu hundraði í lausum aurum á landsvísu. Það er auðskilið af þeim íslensku lögum þar þau kalla lögleigu[2] 12 álna[3] afgjald árlangt eftir eitt hundrað í landi eða lausum aurum. En hvörjar löglegar landsnytjar hafa mót þessari lögleigu metnar verið er almúginn næsta ófróður um, ásamt hvört leigufé hafi verið með jörðum í forna daga. Er ekki heldur auðsýnt þessi lögleiga er sagt að sé nú niður stigin á vorum dögum og er líkast að innstæðukvíldi[4] hafi á jarðir sett verið þegar áminnst lögleiga hefur verið niðursett.

Kannski mannslán hafi þá og einninn ákomist og jarðartíundir á leiguliðana. En hvört um landsnytjar mót leigumála gjörðum, hafi verið sannsýnilega meðhöndlað af landsins yfirvöldum er ekki almennt að formerkja, þar það er ísjárvert hvað stór mismunur er á afgjaldinu á jörðunum hér og hvar. Þar sem að sumar jarðir, sem hjáleigur undir liggja, eru mjög litlar og jafnvel öngvar skuldir eftir í afgjald af þeim sem á heimajörðunni (svokallaðri) býr, því megnið landskuldar og kvíildanna allrar jarðarinnar (eður þess kyns jörðum) liggur í hjáleigunum. En hvörninn þettað hefur á komist með fyrsta er ekki auðvelt að skilja vegna þess vér almúginn vitum ekki röksemdir af landsins billegheitum hér um gjörðar. En er þó allt eins (að skilja eður merkja) og ábyrgðin liggur svo vel á hjáleiguábúendum (eftir sem tala rennur til) svo sem þeim er á heimajörðunni býr. Því eins vel að sínu leyti má

[1] Verðeining. Eitt hundrað samsvarar 120 álnum eða einu kúgildi.
[2] Lögleiga taldist vera 10% af matsvirði eigna eða 12 álnir af hverju hundraði.
[3] Verðeining og lengdareining. Hér verðeining.
[4] Annað heiti yfir leigukúgildi, kúgildi (kvígildi).

kotamaðurinn og heimabóndinn, láta hús vera forsvaranleg til uppgerðar, hirða um tún og girðingar þar sem er þess háttar og svo sérhvað annað sem kotanna umhirðingu áhrærir. Kalla svo heimajarðarbændur eitt mannslán af hvörri hjáleigu og líka vel tvö ef tvíbýli er á kotinu. Sama er það hvört kotum fylgir einn kýrfóðursvöllur ellegar þar kann vera hjáleiga sem fóðrar fleiri kýr, samt er látið standa allvíðast við sama um mannslánið eður betalinginn fyrir það.

En hvörs til skal geta hvörninn þettað muni í fyrstunni til komið. Þar það líklegast að nær sem lögbýlisábúendur hafa haldið þessar stóru jarðir að jarðirnar hafi verið þeim um megn og ei fullkomlega getað yrkt lönd jarðanna sér til nota og ágóða til afgjaldsins. Ellegar líka kannski að létta undir á jarðarskuldum og hefur svo komist í vöxt um þessar kotabyggingar, á þeim sérdeilis jörðum sem fylgt hefur mikið töðuvallarmegni[1] (því flest af þessum býlum liggja nærri heimajörðunum). En þegar hjáleigur hafa alvarlega farið að byggjast bæði vegna fólksins fjölgunar og sérhvörra annarra nauðsynja og eftir sem þá hefur ákomist leigumálinn að heimajarðirnar hafa svo orðið afgjaldslausar og sums staðar líka betur. Þessi líkindi má nokkurn veginn draga af því sem nú viðgengst, að ábúendur á smálögbýlum hér og hvar við sjávarsíðu byggja upp hús hjá bæjum sínum og láta þar með fylgja einn kýrfóðursvöll og leigugrip með, eftir þeim gamla vanalegum leigumála. Þessa er af oss til að geta, að komið sé í hefð af gömlum vana og uppásetningum, vegna þess að skuldir af þess konar býlum stíga stundum upp og stundum niður, sérdeilis það þegar tvö mannslán eru tekin þegar tveir búa á hjáleigunni en ei nema eitt þegar einbýli er. En af hvörjum rökum eður landsins löglegum aðgjörðum, að kotanna leigumálar eru ákomnir þanninn, kann ei fyrir víst frá að segjast. Nema hvað líkast er að jarðareigendur og umráðendur hafi leigt lönd sín sér til ágóða og fólksins nauðsyn það orðsakað, og að viljað ganga leigumálanna skilmálum og hefur svo komist í vana en nú komið í hefð. En sýnist nokkuð frekt leigt mót ágóða landsnytjanna og líka ójafnt og mjög lítil athugasemi þar um höfð, nema látið blífa við þann gamla vana. En það er mjög nauðsynlegt að þar um yrði framkvæmd gjörð, svo ei tækist afgjald af því sem jarðirnar hafa ei eftir að bera, eður þó hafi verið einhvörjir jarðarkostir fyrrum daga, samt kunna þeir ei vera nú, því flestar

[1] Þ.e. magn, stærð túnsins.

jarðir munu af sér hafa gengið. Þar eð sérhvört annað leigufé skal af eigendum uppbætast svo það sé í fullu leigugildi sem lögin útvísa, svo sýnist nauðsynlegt að jarðir og ábýli væri rannsakað svo almúginn kynni haldast við af þeirra ágóða en ekki að komast í fátækt og armóð af þungum skuldum eður sérhvörjum öðrum óbillegum örðugleika.

Þó þar kunni segjast að jarðir séu niðursettar og séu eigi leigðar nema fyrir hálfa lögleigu, þó kannski ekki allar hér í landi, en máski mannslánin, kvíildin og jarðartíundir hlaupi sig nokkuð upp í þá gömlu lögleigu, og með sérhvörjum öðrum jarðarkvöðum, þar líkast er að þettað muni ei hafa jörðum fylgt þegar áminnst lögleiga var forðum daga og flestar jarðir ekki í því standi sem á þeim dögum. Þar kann og enn þá segjast að jarðir kunna varla nú á tíðum setjast meira niður en komið er vegna þess að jarðakaup gjörast mjög dýr mót peningum, og kannski langt meir en fyrrum, og líka gjaldist af þeim eignum skattar. Bændaeign sé ei heldur harðara leigt en kóngsjarðir.

Nú er aðgætandi að kóngsins náð er oss framvísuð að vér megum gjöra umkvörtun um sérhvört tilefni sem oss eru of þung eður til bjargræðishindrunar. En þess er ei tilgetandi að nokkur vilji stíft halda við þungan leigumála þó jarðir séu dýrt keyptar, þar eð þeir peningar sem aflast hér í landi færa helst ágóða í jarðareignum, því hér tíðkast ekki að setja peninga á rentu. Það sýnist og svo eftirsjónarvert þar eð margir leiguliðar geta ekki haft gagn af hagbeitarlöndum nú í þessari tíð, eins og fyrrum þá landið var ríkt af fjárpeningi. Það er alkunnugt hvörsu örðugt og bágt að fátækur almúgi á síðan fjárskaðinn tilféll hér í landi, þar eð mesti og með þeim besta landsnytjanna ágóða var fyrrum daga sauðféð, bæði til sveitarbyggðarinnar og eins við sjávarsíðuna. Og í anleiðingu af þessu ásigkomulagi hér framfærðu, sem að umkvörtun þessa orðsakar að framvísa fyrir kóngl. Majest hr. Commissarii til þeirra nauðsynlegu viðskipta og athafna sem hið fljótasta kynnu að anvendast eður umsjást til bjargræðisforbetrunar, bæði til lands og vatns, með aðstoð Guðs og kóngsins náðar.

Svo framvísum vér einfaldlega okkar fátækra og fátæks almúga ástand sem reynt og fornumið höfum um jarðarskuldir, og sem vér meinum ógrundaða uppásetninga og hér aðhnígandi kringumstæðum.

1° Það er alkunnugt hvörninn að jarðir eru leigðar eftir jarðarhundraðatali. En af fæstum ábýlum fæst ágóði til afgjaldsins af landsnytjum hér við sjávarsíðu heldur af fiskiaflanum, og gelst það nú

allvíðast upp á fiskatal en ekki upp á álnatal sem áður fyrrum þegar í peningum eður í kaupstaðarvöru er goldið, svo að einn sléttur dalur eður 4 mk.[1] gekk í 20 al. sem var 40 f. á landsvísu og var kallað rétt goldið í afgjald eftir jarðir. En nú má sums staðar bæta þar við 10 fiskum ef duga skal og líklegt er að báglega muni afgjaldið ávaxtast á sveitajörðum síðan fjárskaðinn á féll þar sem er lítill heyskapur.

2° Það er og einninn aðgætandi hvörninn jarðnæðisábýlin eru að gæðum til yrkjunar, bæði upp á tún og engi, því augljóst er það að sum pláts eru mannfrekari og kostnaðarsamari til uppvinnslu en sum, og finnast líka ekki verkfær, en þar skal nú vera næsta lítið umfengis. En það sýnist þó réttvíslegt að lítt verkfært pláts leigist nokkuð linara en alverkfært og kæmi það oss til hagnaðar væri eftir þessu séð og regla um gjörð.

3° Sá kvíildaþungi sem hér fylgir einum og öðrum ábýlum, hann er ei alhægur fyrir mörgum fátækum, sérdeilis þar sem kvíildin fóðrast naumlega svo litlir gagnsmunir að verða. Þegar allar kringumstæður hér að lútandi eru gegnumskoðaðar, þá skal það virðast ígrundunarvert að sá sem geldur sannsýnilegt eftir grasið og heldur húsum við, ræktar tún forsvaranlega, fær ei sjálfur gripinn eiga, þar með og fellur síðan í leignagjaldið eftir leigugripinn hans besti ágóði.

4° Þessi kvíildi er einn sá sérdeilislegi skuldaþungi sem sá fátæki á örðugast uppdráttar með, helst vegna eftirfylgjandi orðsaka. Að leignagjaldið hleypur langt fram yfir tilsettan taxta á smjörum þegar ekki verður í smjöri goldið, sem víða er nú á tíðum orðið bágt og næsta ómögulegt, helst hér við sjóinn. Og svo í annan máta að kvíildauppbótin gengur mjög treglega fram svo leiguliðar mega sjálfir hafa umhyggju fyrir að hafa þau í standi, ef frá kunna víkja ábýlunum. Þettað mun þó eiga ganga öðruvísi til, svo sem ráða má af kóngl. Majest forordningu af 15. maí 1705[2] og skal það virðast að almúginn, helst sá fátæki, á upp í móti að framganga eftir réttvíslegum tilsettum reglum í einum og öðrum athöfnum.

5° Nú ítrekast hér um hjáleigur og húsmannavelli og þar um ákomið eftirgjald. Þar finnast margar hjáleigur sem eitt kvíildi fylgir en fóðrar kannski 3^{r} og 4^{ar} kýr, en ekki segist það þar fyrir að þær

[1] Mark var mynteining. 1 mark = 16 skildingar.

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624. (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

kunni ekki að vera að fullu leigðar sem raun gefur vitni. Þegar heimajarðirnar eru skuldafríar, og að framan er áminnst, hvar af skal nú dregið eður ágrundað að einn kýrfóðursvöllur sé leigður með leigugrip og eftir hann gelst 40 fiskar á kaupstaðarvísu í landskuldina, mannslánið, dagsláttur og leigan eftir gripinn. Þettað skal virðast nokkuð dýrt keyptar landsnytjar með soddan móti. Þettað sýnist nauðsynlega þurfa aðgjörðar, þar eð einn völlur skuli leigjast hart nær sem 5 hundraða jarðarpartur til sveita eður hvar annars staðar vera kann. Þettað kann varla vera annað en uppásetningar. En vera kann að þeir ríkustu eður sem hafa góða formegan sitji fyrir að fá þess konar afgjaldsfríu jarðir sér til ágóða, svo vel sem til nauðsynlegrar brúkunar. En sá fátæki, vilji hann fá jarðnæði sér til bjargræðisviðurhalds, þá verður það helst fyrir honum að fá þau örðugustu og skuldaþyngstu og jafnvel sem kallast örbýli, og ganga svo býlin af sér meir og meir. Því sá fátæki getur þeim ekki viðhaldið, auk heldur forbetrað. Hann má ei missa sig til þess um þann hentuga ársins tíma frá sínu bjargræðiserfiði og verður hann svo úrráðalaus fyrir vanefna skuld. En vildu þeir sem formegan hafa brúka sín efni til að forbetra þess háttar jarðir eður atorka þar upp á, þá mætti það segjast að innbyggjaranna formegan kæmi til landsins besta og forbetrunar.

6° Nú minnunst vér á þau svokölluðu mannslán eður hvör forskil á þeim eru. Sums staðar fæst að borga fyrir þessi mannslán, sums staðar fæst það ekki, vegna þess að þeir vilja láta þá róa á sínum skipum og það árið um kring (sums staðar) jarðareigendur eður umráðendur ábýlanna, hvar af orðsakast fyrir allmörgum hindrun til bjargræðisútvegunar upp á fiskiaflann. Það hefur helst gengist við á hjáleigum og húsmönnum við sjóarsíðu og reynist það ei mikill stofn til bjargræðisviðurhalds þegar allt hvað 3 og 4, 5 menn og líka fleiri eiga að vera á einum hlut. Og þó ein kýr sé með litlu fóðri, þar aflinn af þeim eina hlut gengur aftur í landskuldar- og jafnvel leignagjaldið eftir ábýlið og fellur þá bærilega, nær skuldir þessar verða vel betalaðar af einum hlut, og að nokkru leyti lifa þar af um aflatímann. Það má segjast auðráðið hér af að þar sem þessir fátæku fá ei brúka þau tilföng eður útvegur sem nokkurn veginn geta til fiskiaflans, að það muni fyrst áfalla bágendi um bjargræðisföng fyrir þess háttar fólki, nær harðindatíð upp á fellur og hljóta svo að taka lán bæði í kaupstöðum og líka annars staðar sem þess er kostur. En kann henda sig fyrir sumum

hvörjum að ákomist restansar[1] sem betalast með seinlæti, sem ei er ólíklegt ekki af meiri formegan eður stofni en einum hlut og báglega fellur framvegis. Það hefur líka hent sig að soddan skuldir hafa aldrei orðið betalaðar.

7° Almúginn kann ei neyðarlaust af að komast með soddan ástandi. Helst sá fátækasti, með öðrum fleiri tollum sem hann hefur að gegna og heldur fara í vöxt en minnkun, sem ei skal þó virðast hentugleiki á í þessari tíð, því ei kann fátækt fólk þola nú eins og fyrrum þegar að landið var í góðri formegan sauðfjársins og prísinn var skikkanlegur á landsins aurum.

8° Nú ítrekast hér aftur um þær jarðartíundir sem leiguliðarnir gjalda, helst á bændaeignum, og svo sérhvörjum þeim jörðum sem tíundaðar hafa verið, bæði fyrr og nú. Það er sem margir af almúganum þykir koma undarlega fyrir, af því að leiguliðar skuli það gjöra fyrir alls ekkert og litlar eður jafnvel öngvar, en þó aldeilis óvissar röksemdir tilfærðar hvar af það orðsakast. En auðvitað er að í vana gamlan er það komið. En ei er öll réttvísi grunduð á gömlum vana eður í honum innifalin heldur eftir tilfallandi ástandi tímanna, sem vor allra náðugustu kóngsins lög gjöra ráð fyrir í óforvarandis einum og öðrum tilfellum.

Augljóst er það að merkja af alþingissamþykki A° 1604[2] að jarðaeigendur hafa sjálfir tíundað sínar jarðir forðum daga, og forordningin af 21. Aprilis 1619[3] útvísar hið sama að jarðaeigendur skuli tíunda sínar jarðir. En hvör orðsök er að leiguliðar tíunda nú jarðirnar og hafa tíundað að undanförnu, hana er að lesa í *Tyro juris* hr. Sveins lögmanns[4] þar eð hann segir að fæstar jarðir byggist meir en fyrir hálfa lögleigu og þaðan af minni. En í þess stað gjaldi nú ábúendur tíund af sínum leigujörðum, en ekki ber það hans skrif með sér að alþingissamþykki eður dómar séu þar umgjörðir eður forordning auglýst. En ólíklega lítur það út að jarðirnar skuli hafa verið settar niður til helm-

[1] Eftirstöðvar, skuldir.

[2] *Alþingisbækur Íslands* III, s. 322.

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 181–182. (Aabent Brev ang. Jord-Tiendens Erlæggelse, 21.4.1619).

[4] Sveinn Sölvason, *Tyro Juris edur Barn i Logum sem gefur einfalda undervisun um þa Islendsku lagavitsku og nu brukanlegan Rettargangs mata, med samburde fornra og nyrra Rettarbota og Forordninga*. Kaupmannahöfn 1754.

inga og, og[1] þaðan af meira fyrir einungis jarðartíundir. Hér hafa tilfallið ein og önnur tilviljun á sumum jörðum fyrrum daga, og líka skeð ei allt fyrir mörgum árum. Svo getur líka sú niðursetta lögleiga orðsakast hafi fyrir einhvör tilfelli, en einungis leiguliðanna jarðartíund. En svo mun best fara að eftir allra náðugasta konunglega lögmáli framfari einar og aðrar aðgjörðir og reglur um fátækan almúga, heldur en hinum og þessum gömlum ógrunduðum uppásetningum eður óþolanlegum vana.

9° Ei má heldur undanfellast hér hjá að minnast á þá mörgu tómthúsmenn[2] sem víða eru farnir að aukast hér við sjóarsíðu, þar til flest af soddan fólki hafa ei formegan jarðnæði að taka. Sumir hverjir kunna það vel gjöra sem svo eru efnugir, þó þeir séu færri, en þykir kannski raunar ei svo létt að halda málnytu. En varla kunna neyðarlaust af komast fátækir öreigar eður barnamenn með sinn eina hlut. Er því nauðsyn að þeim eftirlétist frekari útvegur til fiskiaflans, þeir sem það gæti eður væri þar til aðstoðaðir af sínum húsbændum, þeir sem þar til hafa formegan.

10° Eftir soddan ástandi og ásigkomulagi hér framfærðu og landsins vandræði yfirstanda, þá fyrirfinnum vér fátækur almúgi ei fljótari aðgjörðir til bjargræðisforbetrunar með aðstoð Guðs og kóngsins náðar en þessar eftirfylgjandi:

1° Að þær þungu jarðarskuldir á einum og öðrum ábýlum væri linaðar, sérdeilis kvíilda, mannslána og dagsverka.[3]

2° Að kota- og húsmannafólki gæfist nokkur fríheit að brúka þau tilföng fiskiaflans sem bjarglegt kynni sjást án húsbændanna skaða.

3° Að ábýli væri rannsökuð upp á landsnytjar mót afgjaldi og eftir yfirstandandi landsins billegheitum, en ábúendur halda húsum við.

4° Að ullin mætti koma í höndlunina í kaupstöðum, annars horfist svo á framvegis að almúginn geti ei bjargað sér til lands og sjóar.

5° Að öngvum landsins innbyggjurum eftirlátist að brúka aðra aðferð eður uppásetninga en sem kóngl. Majest lög leyfa eður á þeim grundað er hér eftir.

6° Að lögin séu skiljanleg auglýst almúganum svo hann vita kunni

[1] Svo.
[2] Maður sem býr við sjávarsíðuna og hefur ekki grasnyt fyrir skepnur.
[3] Dagsláttur. Vinnukvöð.

hvað sér er rétt gjört eftir lögum og hvað helst hann kunni varast að gjöra á móti lögum.

Seltjarnarnes, d. 30. Martj 1771.

Ívar Jónsson
Jóhann Níelsson

Jón Magnússon
Árni Guðmundsson
Jón Einarsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Kongelige Majestæts!
Ædle hhhr. Commissarii!

Det er i almindelighed nödvendigt, at der gives undervisning om jordbeboeres hjaleje og husmænds byxelsvilkaar, paa det at sandsynlig retfærdighed derom kan udöves, efftersom nuværende landets nödtörft udkræver.

Jorderne siges nu at være saa og saa mange hundrede[1] af land, men hvori den dyrhed bestaar i henseende til landherlighed er i uvisshed, thi sjelden efftersees om lejlændingers fordel kan svare til jordens dyrhed imod de udgiffter og hoverier, som fölge med en eller anden gaard, enten de ere store eller smaae, samt opholdsmidlers anskaffelse, paa det jordbruget ej forsömmes. Hvorom i forrige tid er bleven gjord den udtydning, som sees af et gammelt skrift under Bergthor Ravnsons og Haflida Maarsons lovmænders navne og fleere höfdingers, som den tid levede, dat. 1117. Hvor der tales om vurdering af jorder og landsherligheder, og merker man, at jordene have været vurderede til jordhundreders dyrhed effter deres nytte og herlighed, og at et hundred i jord har gjældt mod et hundred i löse öre paa landsvis. Det forstaaes lettelig af den islandske lov, som kalde lovleye[2] 12 al.[3] afgift om aaret

[1] Islandsk værdienhed. Anvendes til at betegne jordens bonitet.
[2] Lovlig leje blev anset for at være 10% af den vurderede værdi af ejendelene eller 12 alen af hver hundrede.
[3] Alen. Værdienhed.

effter et hundred i land eller löse öre, men hvad lovmæssig landherlighed har været lagdte imod denne lovleye, derom er almuen meget uvidende, samt om kvilder have været med jordene i gamle dage, hvilket ej heller er klart. Denne lovleye siges at være falden i vore tider, og er det rimeligst, at faste qvilder har været satte, naar merbemelte lovleje har væred nedsat.

Maaske mandslaan har den tid været vedtaget, samt jordtiender paalagte lejlændingerne. Men om jordenes herlighed har svaret til afgiften, vides ej i almindelighed, men det er betydeligt hvor stor forskjæl, der er paa afgifft af jorderne hist og her, efftersom paa samme jorder, hvorunder ligge hjaleyer, ere meget smaae afgiffter for den, som boer paa den saakaldede hjemmejord, thi det meste af afgifften og qvilderne er lagt paa hjalejerne, men hvorledes dette er opkommet i förstningen, er ej lætt at forstaae, efftersom vi almue ej veed, at herom er noget fastsat effter billighed, men det synes dog, som ansvaret bör ligge saavel paa lejlændingerne effter proportion som paa den, der boer paa hjemmejorden. Thi ligesaavel maae hjalejemanden for sin del som hjemmebonden lade husene være forsvarlige, rögte tun og gjærder, hvor dislige ere, og hvad andet hjalejernes oppassning vedkommer. Og kræver hjemmegaardsbonden et mandslaan af hver hjaleye, og 2 om toe boer paa hjalejen, det kommer ud paa et, enten hjalejen fölger tun, som foedrer en koe, eller der kan være hjaleje, som fodrer fleere kjör, dog lader man paa fleste stæder mandslaanet staae ved det samme eller betaling derfore.

Men i henseende hvad man skal gjette, hvorledes dette i förstningen er tilkommet, da er det rimeligst, at naar beboere har hafft disse store jorder, same da har været dem forvoxne, og de ej kundet benytte fuldkommeligen jordenes marker og herligheder til at bestride afgiffterne, eller og til at gjöre dem lættere, og har da hjalejernes antal tiltaget paa de jorder, hvor tunene have været store, thi de fleste af disse hjaleyer ligger nær hjemmejorden, men naar hjalejerne for alvor begyndte at beboes, baade formedelst folkes tiltagelse og andre aarsager, har hjemmejorderne blevet afgifftsfrie eller meer. Denne meening kan nogenledes trækkes af det, som nu skeer, at beboere paa smaa jorder hist og her ved söekanten opbygge hus ved gaarden og lade dermed fölge et koefoederstun, og et leyeqvilde, effter den gamle lejemaade, og kan man slutte, at dette offtest er blevet til hævd med gamel vane og paa-

læg, thi afgifft af disse boeliger stiger og falder, i særdeleshed at deraf tages 2 mandslaan, naar 2 boe[1] paa hjalejen, men ej uden et, naar der boer een.[2] Men af hvilken grund eller love hjalejernes afgiffter ere saaleedes vedtagne, kan ej siges for vist, uden hvad der er rimeligst, at jordejere og forvaltere have lejet jorderne til sin fordel, og folk ere nödte til at antage disse lejecontracter, som siden ere komne i vane og hevd. Men dette synes noget stivt imod jordernes herlighed samt ulige, og man kjerer sig meget lidet herom, men lader det blive ved den gamle vane. Men det er meget nödvendigt, at herved blev noget endeligt gjört, at man ej hævede afgifft af det, som jorderne ej have. Og skjönt de i forrige tider har havt nogen herlighed, da kan same ej nu være til, thi de fleste jorder ere forværrede. Efftersom alt andet leyeqvæg skal af eyeren paabödes,[3] skjönt[4] det er fuldkommen gyldigt til leye, efftersom loven udvise, saa synes nödvendigt, at jorde og hjalejer bleve efterseete, at almuen kunde holdes ved magt af deres herligheder og ikke komme i fattigdom og armod formedelst alt for store landskyllder eller anden ubillig besværing.

Skjöndt det kan siges, at jordene ere nedsatte og ikke leyede for mer end halv lovleye, da kanskee det er ej alle i landet, men maaskee mandslaan, qvilder og jordtiender belöbe sig noget op imod den gamle lovleye samt andre hoverier, da det er rimeligst, at dette ej har fulgt med jordene, medens bemelte lovleje i forrige tider brugtes, og de fleste jorder ikke i den stand som i de tider. Det kan og siges, at jorderne kan neppe settes neder meer i disse tider, end allerede skeet er, efftersom de regnes nu saa höyt imod penge og kanske langt höyere end forhen, saa og betales af samme skatter, og böndergods leyes ej höyere end kongens.

Nu er at tage i agt, at kongens naad er os given, at vi maae klage over alle de aarsager som ere os for svære og hindre vores næring, men det er ej at supponere, at nogen vil holde stivt ved en svær afgifft, skjöndt jorderne kjöbes dyre, efftersom de penge, som faaes her i landet, bringer helst fordeel i jordegods, thi her plejer penge ej at settes

[1] Tvillingegård, en jordejendom med to hushold.
[2] Enkeltgård, en jordejendom med kun et hushold.
[3] Der menes, at ejeren skal "bøde for", dvs. erstatte kvæget hvilket stemmer overens med den islandske tekst.
[4] I den islandske udgave af brevet står der *svo* (så) og ikke skønt.

paa rente. Det synes og verdt at mærke, at mange lejlændinger kan ej benytte sig af udmarker nu i disse tider som til forne, da landet ejede mange faar. Det er bekjendt, hvor besværligt det gaaer den fattige almue siden faaresygen indkom i landet, da den meste og beste landets herlighed bestoed til forne i faarene baade i oplandet og ved söekanten. Og i anledning af dene beskaffenhed, som her er fremfört, og foraarsager at fremvise denne besværing for de hhhr. kongel. Maj^ts^ Commissarier til nödvendig foranstaltning, som hastigst kunde udsees og bruges til næringsforbedring baade til land og vand med Guds bistand og kongens naade.

Da fremvise vi i eenfoldighed vor fattig almues tilstand, som vi har prövet og erfaret, og jordafgiffter, og som vi formeene ugrundede paalæg med her henhörende omstændigheder.

1° Det er bekjendt, hvorledes jorder leyes effter jordhundredes antal, men af meget faae jorder kan faaes fordel af jorderne til afgifften her ved söekanten, men [derimod] af fiskeriet, og betales det fleste stæder i fisketal, men ikke alnetal som tilforne, naar betalingen skeer i penge eller kjöbstædsvare, saa at en slettdaler, eller 4 mk.,[1] gik for 20 al., som var 40 fisker paa landsvis, og antoeges for fuld betaling i afgifft af jorder, men nu maae sommestæder lægge dertil 10 f., om det skal være nok. Og rimeligt er, at afgifften vil besværlig foröges (faaes) paa sveitejorderne,[2] siden faarepesten kom, hvor der er liden höebjæring.

2° Det er og at merke, hvorledes boejorderne ere i henseende til dyrkning baade tune og enges, thi det er klart, at somme jorder behöver fleere folk til at opvindes end somme, og nogle kan ej dyrkes, men der tales nu meget lidet om. Men det synes rett, at et næsten udueligt plads leyes noget mindre end et got, og var det os til beqvemhed, om dette blev effterseet, og derom gjört nogen regel.

3° Den qvildetyngde, som her fölger med en og andre jorder, er ej lett for mange fattige, især hvor qvilderne foedres neppe, saa de gjöre liden nytte. Naar alle hertil hörende omstændigheder overvejes, skal det sinues betænkningværdt, at den, som betaler sansynlig effter græs-

[1] Mark var et betalingsmiddel. 1 mark = 16 skilling.

[2] Det islandske ord *sveitajarðir* henviser her til de jorder, hvor man primært har husdyravl og derfor betaler sine afgifter i landbrugsprodukter og ikke i fisk.

avlingen, holder huse ved magt og rögter tun, maae ej selv eje qvæget, og falder da siden i leyebetalningen effter lejeqvæg den meste fordeel.

4° Disse qvilder ere en af de betydeligste udgiffters tyngde, som den fattige har besværligst at bære, allerhelst af fölgende aarsager. At leyebetalingen stiger langt over tilsat taxt paa smöred, naar betalingen ej skeer i smör, som paa mange stæder nu er bleven besværligt, og næsten umueligt, helst her ved söekanten, og for det andet faaes qvildernes paaboed meget besværlig, saa at lejlændingerne selv maae sörge for at holde dem i stand, i fald de skal komme fra jorderne. Dette bör dog vel gaae anderledes til, som sluttes kan af kongel. Maj^ts^ forordning af 15. Maii 1705,[1] og skal det synes, at almuen, især den fattige, har ont med at faae, at med ham handles effter rettvise regler i en og anden ting.

5° Nu igjentages herom hjaleje- og husmændstune og den deraf brugelige afgifft. Der findes mange hjalejer, som et qvilde fölger, men kan maaske foedre 3 à 4 kjör, men det siges ikke dermed, at de ej ere leyede höyt nok, som det viser sig, naar hjemmejorderne blive frie for afgifft, som for er mældt. Hvoraf mon det drages nu eller sluttes, at et koefoederstun leyes med et leyeqvæg, og efter det bliver betalt 40 fisker paa kjöbstædsvis i landskyld, mandslaan, dagslætt og lejen effter qvæget, af dette skal synes, at jordherlighederne kjöbes temmelig dyrt. Dette synes nödvendig at behöve foranstaltning, da et tun lejes næsten som 5 hundrede jord op til sveitene eller andre stæder. Dette kan neppe være andet end paalæg. Men vel kan skee, at de rigeste, eller de, som have god formue, sidder i forkjöbet at faae slige afgifftsfrie jorder til sin fordel og brug, men vil den fattige faae boepæl til sin næring og underhold, da falder ham lettest at bekomme de besværligste, og som have störst afgifft, eller og de, der kaldes örbýli (ubeboelige), og forderves saa boepælene meer og meer, thi den fattige kan ikke holde dem ved magt mindre at forbedre dem, han kan ej miste sig dertil paa den belejlige aarets tid fra sine næringsforretninger, og bliver han saa raadvild for fattigdoms skyld, men om de, der har formue, vilde bruge sin ævne til at forbedre slige jorder eller hjælpe dertil, da maatte det siges, at indbyggernes formue blev anvendt til landets beste og forbedring.

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624. (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

6° Nu erindre vi de saakaldede mandslaan, eller hvad forskjæl der er paa dem. Sommestæder faaes at betale for disse mandslaan, sommestæder ikke, fordi de vil lade dem roe paa sine baader og det hele aaret sommestæds. Hvoraf for mange foraarsages hindring i bjæringsvejene med fiskefangsten, det har mest været brugt paa hjalejer og mod husmænd ved söekanten, og er det ikke stort underlag til ophold, naar 3, 4 à 5 mænd eller fleere skal leve af en lött, og skjöndt der er en koe med lidet foder, da den ene lött gaaer i landskyld, og kanske leye effter hjaleyen, og gaaer det da temmelig got, naar alle disse afgiffter kan vel betales af denne ene lött og nogenledes tjene til at leve af om avls tiden. Det maa siges klart heraf, at dersom disse fattige ej faae lov til at bruge de udveje, de kan til fiskefangsten, at deslige folk maae komme först til at mangle livsophold, naar dyrtid paakommer, og maae saa borge[1] baade i kjöbstæderne og andre stæder, hvor det kan faaes, og kan hende sig hos nogle, at de kommer i restantzer, som betales seendrægtig, som ej er urimeligt af saa liden formue og ævne, som en lött er, naar tiden siden falder besværlig, det har og hendet sig, at saadan gjelld er aldrig bleven betalt.

7° Almuen kan ej uden nöd at komme ud hermed, især de fattigste, tillige med andre fleere tolde, som han skal svare, og heller voxe en tage af, hvilket dog ej synes belejligt i denne tid, thi fattige folk kan nu ej taale som för, naar landet var besat med god deel faar, og prisen paa landöre taalelig.

8° Man igjentager her, hvad der er talet om de jordtiender, som lejlændingerne betale, helst paa selveyergodse, ogsaa alle de jorde som have været tiendede baade för og nu. Det er det, som mange af almuen kommer underlig for, nemlig at leylændingerne skal gjöre det for slet intet, men dertil anföres liden eller ingen og dog uvisse grunde, hvorfor det skal saa være, men vist er, at det er kommet i gammel vane, men ald ret grundes ej paa gammel vane eller bestaaer deri, men heller effter indfaldende tidernes omstændigheder, som vor allernaadigste konges lov gjör raad for i een og anden uforvæntende tilfælde.

Det er klart af Altingssamtykken A° 1604,[2] at jordejere have selv tiended sine jorder i forrige dage, og forordningen af 21. Aprilis

[1] Få kredit eller henstand.
[2] *Alþingisbækur Íslands* III, s. 322.

1619[1] viser det samme, men af hvad aarsag, lejlændinger tiende nu jorderne og have tiended for her, kan læses i *Tyro Juris* hr. lavmand Svends,[2] der han siger, ad de færreste jorder lejes meer end for halv lovleje og mindre, men i det stæd betaler lejlændinger tiend af sine lejejorder, men ikke förer dette hans skrift med sig, at Altingssamtykker eller domme er gjorte derom, eller nogen forordning bekjendtgjort. Men det er ikke rimeligt, at jorderne skal være nedsatte til det halve eller meer, for jordens tiender allene. Til forne har paakommet atskillige hændelser paa somme jorder, hvilket og for kort siden er skeet, hvorfore den nedersatte lovleje kan have skeet for hændelse snarere end lejlændingers jordtiend. Men best er, at een eller anden anstalt med den fattige almue skeer effter kongel. allernaadigste love meer end adskillige ugrundede paalæg og utaalelig sædvane.

9° Det maae ej heller forbigaaes her at erindre om de mange tommehussmænd,[3] som mange stæder ved söekanten tager til, efftersom de fleste af saadan folk have ej formue til at antage boepæl. Nogle, som have midler, kan vel gjöre det, skjöndt de ere færre, men synes maaske ej saa lett at have at bestille med qvæg. Men neppe kan fattige, som intet have eller har mange börn, at komme ud med en löt. Hvorfore det var nödvendigt, at dem effterloedes större udveje til fiskefangsten, naar de kan eller blev hjuplen dertil af sine husbönder, som have ævne dertil.

10° Efter saadan omstændigheder og beskaffenhed, som her er fremfört, samt landets besværlige tilstand, da kan vi fattig almue ej forefinde hastigere anstalter til næringsforbedring næst Guds og kongens bistand end dette efterfölgende:

1° At de svære jordafgifter paa en og andre boeliger var forringede, især qvilders, mandslaans og dagsværks.[4]

2° At hjalejemænd og husmænd gaves nogen frihed til at bruge udveje til fiskefangsten, som kunde synes fordelagtige uden husböndernes skade.

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 181–182. (Aabent Brev ang. Jord-Tiendens Erlæggelse, 21.4.1619).

[2] Sveinn Sölvason, *Tyro Juris edur Barn i Logum sem gefur einfalda undervisun um þa Islendsku lagavitsku og nu brukanlegan Rettargangs mata, med samburde fornra og nyrra Rettarbota og Forordninga*. Kaupmannahöfn 1754.

[3] En mand, som ikke har græsning til dyr, og derfor et "tomt" hus uden mælk.

[4] Se også: dagslæt.

3° At jorderne blev effterseet i henseende til deres herligheder mod afgiften effter nærværende landets omstændigheder, men lejlændinger holde husene ved magt.

4° At uld maatte komme i handelen i kjöbstæderne, thi ellers seer det ud dertil, at almuen ikke kan nære sig, hverken til lands eller vands.

5° At ingen af indbyggerne maae tillades at bruge anden adfærd eller paalæg herefter, end som kongel. May^ts^ lov tillader eller grundes paa samme.

6° At loven blev forstaaelig bekjendtgjorte for almuen, at han kan vide, hvad ham er rett gjort effter loven, og hvad han skal tage sig vare for at gjöre imod loven.

Seltiarneness, d. 30. Martii 1771.

Jon Jonsen[1]
Johann Nielsson

Jon Magnusson
Arne Gudmundsson
Jon Einarson

L. S.

Starfsmenn við Innréttingarnar fjalla um ásigkomulag vefsmiðjanna og kjör sín 2.5.1771. Lit. VV.

Ansatte ved De Nye Indretninger behandler væveriernes tilstand og deres egne kår 2.5.1771. Lit. VV.

ÞÍ. Rtk. D3/3–7.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 3.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom den 3. Maii 1771; Lit. VV; Pr. 24. Jan. '72. N° 3. Er.; 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 61; Document denne sag ang. v. N° 59, 60, 149, 359, 898.

[1] Ifølge det originale, islandske brev er navnet Ívar Jónsson.

Kongel. Maj^ts Landcommission!
Háeðla herrar!

Við undirskrifaðir tökum okkur fyrir þá djörfung að leiða fyrir sjónir Reykjavíkurfabriqve ásigkomulag, hvert nú er orðið mjög svo ólíkt því er það var nær hr. landfógeti Skúli Magnússon hafði direction yfir þeim nýju Innréttingum. Fabriqvens limir (þeir fáir sem nú eftir eru við hana þénandi) hafa síðan velnefndur hr. landfógeti Skúli missti sína direction, liðið stóran skaða fyrir þá skuld að þeir hafa oft og tíðum mátt ganga liðugir og forþénustulausir sem aldrei þurfti í hr. landfógetans tíð. Og voru þá (sem menn vita) langtum fleiri sveinar, drengir og vinnufólk heldur en síðan verið hefur.

Hvert gagn bæði fabriqvens limir og annað fólk hafði af áminnstu handverki er kunnugra en frá þurfi segja. Þeir sem voru í grennd við verkstaðinn höfðu altíð forþénustu af því nær þeir vildu, svo sem að pilla ull, spinna listagarn og hespur, þjóna að húsastarfi og smíðum etc., eftir hvers eins list, atburðum og kunnáttu. Þeir fengu þar fyrir hjá fabriqves bókhaldara það þeir vildu og viðþurftu sér og sínum til atvinnu. Já, oft á vetrardag og harðindatíð kom fabriqven þeim til hjálpar að lána þeim bæði smjör og peninga, hvað eð gjörði þá kostgæfna og ástundunarsama til að erfiða nær tækifæri til gafst.

Sveitamenn höfðu ei alllítið gagn af oftnefndri fabriqve, þar þeir máttu ganga að vísum peningum fyrir sínar vörur, svo sem smjör, vaðmál, sýru, naut, sauði, kýr, hesta, skæðaskinn, lýsi, sundmaga, fífu, reipi, reiðing, klifbera, taumbönd, hnappheldur og í einu orði að segja allt hvað brúka þurfti var þangað flutt hrönnum og af þeim keypt. Þeir norðlensku hafa bæði fyrr og síðar selt til fabriqven ull og hespugarn fyrir svo ánægjanlegt verð að þeir hafa æ meir og meir uppörvast til soddan iðkana, þar þeir sáu sér vísan ábata hér við.

Allir sannsýnir menn (sem hér um er kunnugt) munu okkur samsinna í því að hr. landfógeti Skúli lagði allt kapp á að sem flestir mættu gagn hafa af þeim nýju Íslands Innréttingum, jafnvel þó hans góða meining og fyrirtekt hafi ei fært þann ávöxt sem hann til ætlaði. Hvar fyrir fleiri en færri munu og mega hans lengi sakna. Þegar krigsraad Arve Gudmundsson fékk direction yfir Innréttingunum urðu menn strax varir við stóra og óholla umbreyting, ekki einasta í því að hann lækkaði og niðursetti laun alls þess fólks sem við fabriqven þjónaði, því til stórs skaða,

heldur og einninn dreif hann margt af því í burtu frá sinni forþénustu og svipti það svoleiðis sínu bjargræði. Hvar af það fylgir að þeir sem á fullorðinsaldri ekkert kunnu annað að gjöra en það sem þeir ungir við fabriqven lærðu, kunna ei næra sig af sínu handverki, þá þeim er þess fyrirmunað, þar fyrir lifa og svo nokkrir í bágenda tilstandi.

Til bevísingar upp á framanskrifað þénar þetta meðal annars að þánefndur hr. krigsraad Gudmundssen kom fyrst til landsins A° 1767 og sigldi aftur sama sumar, flutti hann með sér til Kaupinhafnar yfir 400 stk. klæði, kersu og rask[1] ófarfað, órammað og ópressað,[2] sem meinast til þess gjört að hann fengi þess betri orðsök að svipta fólkið (sem þar að átti að þéna) sínum launum.

Hver mismunur verið hafi á hr. landfógeta Skúla og krigsraadens viðleitni, vilja og framkvæmd í því að innkaupa ull til fabriqven og skaffa fólkinu erfiði er of langt upp að telja. Hið fullkomnasta vitni þar til er þetta, að það síðasta ár sem hr. landfógetinn hafði direction yfir Innréttingunum, nefnilega 1766, þegar fjárpestin hafði þó fyrir nokkrum árum fengið yfirhönd, lét hann yfirskera, farfa, ramma og pressa[3] 477 stk. En nú næstliðið ár 1770 var einasta farfað, rammað og pressað 172 stykki.

Menn kunna segja krigsraaden til afsökunar þess bágara var að fá ullina sem fjárpestin lengur viðvaraði. Það er satt en hitt er og svo víst að betur gat hann gjört en hann gjörði. Það má nóglega sjást þar af, að þegar hann sendi menn og hesta til Húsavíkur í því yfirskini að innkaupa ull, þá gaf hann lestamanninum Brynjólfi Jónssyni þá fyrirskrift að hann skyldi öngva aðra ull kaupa, heldur en ofan af tekna háls- og hryggjarull, og þá skyldi hann gefa 24 f. fyrir fjórðung. Svo sem nefnds lestamanns Brynjólfs instruction af dato 5. Aug. 1768 útvísar. Þess háttar ull var ómögulegt að fá með svo ringu verði þegar sauðfé var yfirfljótanlegt. Hverninn á þessu öllu stendur vita langtum fleiri en við. Flestum mun bera saman um það að krigsraadens mesta ástundan var sú að upphefja og öngvu gjöra fabriqven, (og því miður) honum hefur þar í of mikið tekist.

[1] Klæði, kersa og rask eru einlit ullarefni.

[2] Vísað er til þess að eftirmeðhöndlun vefnaðarstranganna var ekki lokið þegar efnin voru flutt út til skoðunar.

[3] Að lóskera, lita, ramma og pressa er hluti af eftirmeðhöndlun efnanna eftir að vefnaði er lokið.

Að þessu svo í ljós leiddu er það vor allra sameiginleg auðmjúk bón að það sem áhrærir fabriqven kynni framvegis lagfærast, svo þeir sem við hana þjóna og hafa þjónað kynnu með tíðinni sitt uppheldi hafa af því sem þeir hafa lært, sem eftir okkar meining kynni á eftirfylgjandi hátt í verk setjast.

1° Að til fabriqven kæmi utanlands frá bæði ull og hör, svo ánægjanlegt sem fólkið við þyrfti að vinna.

2° Við fabriqven eru nokkrir af okkur er þjónað höfum sem drengir 9 à 12 ár og höfum ei fengið til næstliðins árs útgangs meir en 40 sk. hæðst í kost, klæði og kaup um viku, með hvað við erum ófornægðir, en verðum þó þar við blífa þar við höfum ei lært aðra almennilega landvinnu. Þar fyrir væri mjög nauðsynlegt að sýslumennirnir, hvör í sinni sýslu, tæki til sín þá giftu vefarasveina og fengi þeim hentugar ábýlisjarðir, samt hjálpuðu þeim að setja sig í stand með vefstóla og annað verktöy (eins og hr. amtmaður Stefánsson[1] hefur gjört sem hann mun ei þykjast neinn skaða viðtaka). Með því móti gætu þeir bæði vel nært sig og sína, sem og gjört nokkra þénustu sínum yfirboðurum. Þeirra erfiði mætti þá og seljast til höfuðfabriqven.

Hinir ógiftu, sem áður hafa helst til lengi verið í drengjatölu, kæmust þá í þeirra stað. Eður mun það ei sýnast órímilegt[2] að einn sem lært hefur sitt handverk á 4 à 5 árum svo vel sem sveinn skuli mega mestalla sína lífstíð þjóna sem drengur.

3° Þar má heyra iðuglega klagað yfir að klæðin hér frá fabriqven séu ullarslæm, illa unnin, hálfþæfð, gisin og mjó með víðara. Hvað vinnunni viðvíkur þá eru þar til 2^{ær} orðsakir. Hin fyrri er sú að menn mega taka til þakka með þá ull sem hingað er send frá Kaupinhafn árlega, og ganga henni svo nærri sem mögulegt er. Hin síðari orðsökin er það að hér í næstliðin 12 ár hefur verið einasta einn spinnari sem lærði hjá meistara Danneberg.[3] Þessi kann fremur öðrum (sem ekki hefur lært hjá neinum réttskaffens meistara) gott garn að gjöra. Þar fyrir er óreglan orðin að vana, sem illt er upp að ræta með því fáir munu hirða sig í hættu að leggja og óvinskap af sínum meðþénurum hafa, fyrir naumlega viðlifandi laun, þar Compagniet eður þeir sem accordera fólkið, iðuglega ástunda að lækka launin hvar menn verða þó við vera, svo sem áður er sagt.

[1] Ólafur Stefánsson (1731–1812) amtmaður.
[2] Fráleitt, fjarstætt. Danska *urimelig*.
[3] Johan Christian Dannenberg, klæðagerðarmeistari og vefsmiðjustjóri.

Það sem vefnaðinn áhrærir þá erum við vel til friðs með að undirkasta okkur dómi danskra vefarameistara. En breiddina hafa vor klæði eftir þar um útgefinni reglu af 8. maí 1734. Og svo framarlega að fabriqven kynni framvegis viðréttast, þá væri aldeilis ómissandi að innrétta eitt spunahús í landinu, upp á þann máta, að þar mættu landsins börn læra á einu eður mest 2ur árum, nokkur úr hverri sýslu, réttilega ullina að handtéra og að þeim liðnum umskiptast og önnur inntakast. En hin fyrri aftur sendast til sýslumannanna með alvarlegri áminning að viðhalda því þau lært hafa, væri þeim og vel sjáandi fyrir verkfærum til þess sama. Þegar svo hefði framfarið nokkur ár mundi léttara gott garn að fá, ekki einasta til höfuðfabriqven heldur og til þeirra sem vildu hana annars staðar í landinu uppsetja. En fyrir utan góðan grundvöll á spinniríinu (þar það er mergur og ypparsta handtéring á öllu töje) vill fabriqven verða meira til hneykslis og minnkunar heldur en ávinnings eður upphefðar.

4° Eitt af þeirri stóru óreglu sem hér yfirgengur er (eftir okkar þanka) að Reykjavíkur kringliggjandi hjáleigur eru burt leigðar til óviðkomandi fólks, sem aldrei hefur við Innréttingarnar þjónað, en nokkrir af þeim sem við fabriqven þjóna og hafa þjónað og grasnyt við þurfa, fá hana ekki, svo þeir neyðast til að kaupa mjólk með afarkostum fyrir sín ungu börn, sem þeim gjörir stórt peningaútdrag. Þar að auki mega og svo nokkrir leigja sér húsrúm hjá öðrum, samt gjalda eftir sín verelsi fulla húsaleigu líkt sem þeir væri framandi. Þar fyrir er það okkar auðmjúk bón og tilmæli að þetta svo vel sem annað áður um talað mætti lagfærast, og við með tíðinni fá hagkvæm verelsi hér við fabriqven, frí og fyrir utan eftirgjald, líka og grasnyt (þeir sem þess mega ei án vera) framar þeim óviðkomandi eru.

5° Eftir sem Hólmsins districtis fólk kvartar sárt yfir skorti á proviant í kaupstöðunum, hvar til það hefur stæðstu orðsök, því í staðinn þess að í fyrri daga komu jafnan á Hólmsins höfn 2 proviants skip, hefur ei í nokkur ár utan eitt komið. En fyrrnefnt district er þó miklu fólkríkara nú en áður, bæði vegna fabriqvefólks og annarra langtum fleiri sem hér hafa staðnæmst, item tukthúslima. Þá er það vor auðmjúk bón og begæring að til höndlunarstaðarins mætti koma svo ánægjanleg matvara að bæði við og annað districtes fólk, getum fengið það við þurfum, svo við þyrftum ei heyra þá iðuglegu harmaklögun bændanna að við drögum frá þeim það þeir eigi að hafa sér til atvinnu.

6° Eitt af þeim nýju uppáfyndingum sem krigsraad Gudmundsson kom hér í verk var sá yfirmáta mikli dýrleiki á förfun ullargarns, prjónalesi, vaðmála, klæða etc. Áður en krigsraaden kom hér var almennilega gefið á að farfa 1 pd. rautt 14 sk. en blátt og grænt 18 sk. sem öllum þókti ærið dýrt vera. En síðan hafa menn mátt gefa 24 sk. á 1 pd. af hvers kyns lit sem vera kann. Þetta stríðir á móti allri sannsýni og þarf lagfæringar við.

7° Svo sem ullarekla og klæðleysi þrengir svo mjög að almúga þessa lands, að húsbændur geta hverki klætt sig né sitt vinnufólk en margir hafa nægð af skinnum. Þá er það mjög nauðsynlegt að feldbreiðara profession[1] sé hér innréttuð svo að bereidd skinn mættu þéna bæði karlmönnum og kvenfólki til fatnaðar.

8° Allir vita að ein yfrið stór peningasumma gengur hér árlega til höndlunarinnar út af landinu fyrir tóbak, færi, línur og lóðarstrengi, sem er stór orðsök til almúgans fátæktar og bágenda. Það fyrra brúkar flestallt fólk bæði karlmenn og konur sér til skemmtunar og hressingar. En margir mega þess ei án vera, sérdeilis þeir eð stunda fiskiríið við sjósíðuna. Hið síðara má því síður missast að þar er undirkomið allt það bjargræði sem Guð gefur af sjónum. Þar fyrir, ef það væri mögulegt, að þess slags jurtir kynnu hér vaxa sem þéna til tóbakstilbúnings, ásamt með hör og hampi, þá væri það hið ágætasta meðal til landsins uppkomstar, hvar til flestir munu vilja eftir efnum contribuera, væri þeim þar tilhaldið og hjálpað með ráð og dáð.

9° Hreppstjórar þessarar sveitar kvarta mjög yfir mæðu og álasi sem þeir þykjast hafa vegna síns embættis, þar þeir þurfi að hafa stjórn yfir almúga sveitanna. Hvar fyrir þeir hafa látið af sér heyra að þeir vildu sækja um eður begjæra að þeir mættu uppbera 3 f. af hverju hlutarhundraði sem á land kæmi í veiðistöðunni. (2) Að sveitin niðurþrykkist vegna þyngsla af fabriqvens fólks ekta og óekta börnum. (3) Að hreppurinn fái langtum minni sveitarskil af þeim jörðum sem Innréttingunum tilheyra heldur en þegar þær voru byggðar bændum.

Hvað hinu fyrstu viðvíkur þá er það í sjálfu sér ekki ónáttúrlegt að hreppstjórar fái nokkur laun, því jafnvel þó stjórn þeirra yfir almúga sé ekki af miklu verði, eður komi ei til stórrar nytsemi, þá hafa þeir þó nokkurt ómak og erfiði. Ei að síður mun flestum þykja heldur frekt

[1] Skinnasútun til fatagerðar.

það þeir begjæra, 3 f. af hverju hlutar 1 hndr. sem á land kemur (minna mætti gagn gjöra). Þetta sýnist horfa almúganum til stórra þyngsla, en sjálfum þeim til eigin ábata, hvað við gefum eftir, skynsamari mönnum að dæma um.

Hvað viðvíkur niðurþrykking og þyngslum þeim sem þeir segja sveitin líði af fabriqvefólks börnum, sem og því að þeir fái minna sveitartillag nú af Reykjavík heldur en þegar hún var bóndabýli, vantar þá að bevísa því ekkert af fabriqvefólki vitum við hér á sveit vera, utan einasta eitt barn sem burtstrokinn drengur (hér áður við fabriqven verandi) eftirskildi. Og nú á þessu ári hafa þeir lagt 2ur fátækum konum hér um 2½ rdr. (en aldrei fyrr). Og á næstliðnu hausti fékk sveitin í tíundarnafni einasta af Reykjavíkurfólki, að fráteknum þeim er búa í hjáleigunum og ei hafa þjónað við fabriqven, 13 rd. 5 mk. og munu ei bændur þeir sem áður hafa búið í Reykjavík hafa fátækratíund þvílíka goldið.

Þetta allt gefur okkur orðsök til að óska þess að sýslumönnum væri tilhaldið að útvelja ei þá til hreppstjóra sem eru alþekktir að ágirnd, okursölu og ásælni, hvar af margt annað illt flýtur. Svo og sýslumenn tilhaldi hreppstjórum að framleggja árlegan reikning upp á inntekt og útgift sveitanna eins og brúkanlegt er víða annars staðar en hér. Það má heita undarleg vorkunnsemi er við suma menn framkemur sem hafa undir höndum það góts er mikið ríður á að vel sé meðhöndlað, að þeir sömu skuli ei þurfa reikning þar af standa, þar kirknanna forvaltarar mega það rigtuglega gjöra. En kirkna- og fátækraforsorgun eiga mikið skylt saman.

Allt þetta framanskrifað biðjum við allir auðmjúklega að ei illa upptakist heldur náðuglega álítist og forblífum með stæðstu virðingu.

Háeðla hhhr. Commissariorum auðmjúkir þénarar

Reykjavík, d. 2. Maj A° 1771.

Teitur Sveinsson	Jafet Illugason
Magnús Árnason	Guðlaugur Eiríksson
Magnús Björnsson	Bessi Árnason
Pétur Jónsson	Erlendur Þórðarson
Guðmundur Brynjúlfsson	Guðmundur Jónsson
Þórður Vigfússon	Brynjólfur Höskuldsson
Jón Þórarinsson	Benedikt Einarsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Kongelige Majestæts Landcommission!
Höyædle herrer!

Vi undertegnede tage os den frihed at indberette Reykewigs fabriqves tilstand, hvilket nu er blevet meget ulige fra det, som det var, den tid hr. landfoget Skule Magnusson havde direction over De Nye Indretninger. Fabriqvens lemmer (de faae som nu ere tilbage og tjene ved samme) have, siden velbemelte hr. landfoget Skule mistede sin direction, lidt stor skade af den aarsag, at de have maattet gaae ledige og uden fortjeniste, hvilket aldrig behövedes i hr. landfogedens tid, og vare da (som bekjendt) langt fleere svenne, drenge og tjenistefolk, end siden have været.

Hvilken nytte, baade fabriqvens lemmer og andre folk havde af bemelte haandverker, er noksom bekjendt. De, som vare i nærheden ved fabriqven, havde altid fortjeniste deraf, naar de ville, saasom at pille uld, spinde listegarn og hasper, tjene ved husbygninger og smeddearbejd etc. effter enhvers behag, adfærd og videnskab. De fik derfore hos fabriqvens bogholder, hvad de ville og behövede til ophold for sig og sine. Ja, offte om vinterdage og i haarde tider kom fabriqven dem til hjælp med at laane dem baade smör og penge, hvoraf de bleve flittige og paapassne til at arbejde, naar lejlighed gaves.

Oplandsfolkene havde ikke liden nytte af meerbemelte fabriqve, da de maatte tage pengene visse for sine varer saasom smör, vadmel, syre,[1] stude, beeder, kjör, heste, skoeskind, tran, sundmave, five,[2] töy, redskab, klövsadeler,[3] töyle, fodbaand,[4] og med et ord alt, hvad behövedes at bruges, var fört i mængde derhen og kjöbt af dem. De nordlandske have baade för og siden solgt til fabriqven uld og haspegarn for saa fornöyelig betaling, at de immer meer og meer er bleven opmuntrede til saadant arbejd, da de saae sin visse fordel her ved.

[1] Sur valle. Islandsk *sýra*.

[2] Oversætteren 1771 har ikke lavet en egentlig oversættelse af *sundmagi* og *fífa*, men har nøjedes med en fordanskning af ordene. *Sundmagi* og *fífa* betyder henholdvis svømmeblære og kæruld.

[3] En kløvsadel er en form for paksadel af træ beregnet til transport af bl.a. hø.

[4] Hilde, et fodreb til heste. Islandsk *hnapphelda*.

Alle retsindige (som dette er bekjendt) vil bifalde os deri, at hr. landfoged Skule lagde ald flid paa, at som fleste maatte have gavn af De Nye Islands Indretninger, omendskjöndt hans gode meening og företagende har ej fört den frugt, som han ville, hvorfore mange vil og længe savne ham. Naar krigsraad Arve Gudmandsen fik direction over Indretningerne, blev man strax vaer en stor og usund forandring, ej eneste deri at han formindskede og satte neder alle de folkes löne, som tjente ved fabriqven, dem til stor skade, men og jagede mange af dem borte fra deres tjeniste. Og saaledes fratoeg dem deres næring, hvoraf det fölger, at de som fuldvoxne ikke kunde andet at bestille, end hvad de unge lærte ved fabriqven, kan ej nære dem af deres handverk, efftersom samme betages dem, hvorfore ogsaa nogle af dem leve i slet tilstand.

Til bevis om foranskrevet tjener dette blandt andet, at naar bemelte hr. krigsraad Gudmandsen kom först til landet A° 1767 og rejste tilbage samme sommer, förte han med sig til Kjöbenhavn over 400 stk. klæde, kersej og rask[1] ufarvet, urammet og upresset,[2] som formeenes gjort dertil, at han derved kunde faae dis bedre aarsag at fratage folkene (som havde arbejdet paa samme) sin lön.

Hvad forskjel, der haver været paa hr. landfoged Skule og krigsraadens stræbsomhed, villje og drift i at indkjöbe uld til fabriqven og skaffe folkene arbejde, er for vitlöftig at opregne. Det fuldkomneste bevis derom er dette, at det sidste aar, som hr. landfogden havde direction over Indretningerne, nemlig 1766, da faarepesten dog for nogle aar siden havde faaet overhand, lod han overskjere, ramme, farve og presse[3] 477 stk. Men næstledet aar 1770 var allene farvet, rammet og presset 172 stk.

Man kan sige krigsraaden til undskyldning, at jo længere faarepesten holdt ved, jo besværligere var at faae ulden, det er sandt, men dette er og vist, at han kunde gjöre meere, end han gjorde. Det kan noksom sees deraf, at da han skikkede mænd og hæste til Hussevig[4]

[1] Klæde, kersej og rask er ensfarvet, uldent stof.

[2] Der henvises til, at efterbehandlingen af de vævede stofruller ikke var færdig, når stofferne blev udført til besigtigelse i Danmark.

[3] At overskære, ramme, farve og presse er altsammen del af efterbehandlingen af stofferne, når selve vævningen er færdig.

[4] Húsavík, Þing.

under skin at indkjöbe uld, da gav han lestemanden[1] Brinjolv Jonsen den forskrift, at han ingen anden uld skulde kjöbe end pillet hals- og rygguld, og da skulde han give 24 fiske for föringen, som bemelte lestemands instruction af dato 5te Augusti 1768 udviser. Det slags uld var umueligt at faae for saa ringe pris, den tid faarene vare overflödige. Hvorledes alt dette er beskaffen, veed meget fleere end vi. De fleste vil stemme overens deri, at krigsraadens störste stræben var at ophæve og tilintetgjöre fabriqverne, og det har (disvære) lykkes ham alt for vel.

Efter dette saaledes indberettet er det vor alles samtligen ydmyg begjæring, at det, som fabriqven vedkommer, maatte fremdeles forbedres, paa det at de, som tjene ved samme og have tjent, kunde med tiden have sit ophold af det, de have lært, hvilket effter vor meening kunde paa fölgende maade at sættes i værk:

1° At udenlands fra blev fört til fabriqven saa tilstrekkelig uld og hör, som folk behövede til arbejde.

2° Der ere ved fabriqven nogle af os, som have tjent som drenge 9 til 12 aar og have ej faaet til næstleden aars udgang meer end höyest 40 sk. til kost, klæde og lön om ugen, hvor med vi ikke ere fornöyede, men maae dog blive derved, efftersom vi ej have lært andet landarbejde. Derfore var det meget nödvendigt, at sysselmændene hver i sit syssel toeg til sig de giffte væveresvenne og skaffede dem beqvemme boejorder samt hjalp dem at sætte sig i stand med vævstole og andet verktöy (ligesom hr. amtmand Stephensen[2] har gjort, og hvoraf han vel seer sig skadeslös), paa den maade kunde de vel nære sig og sine samt gjöre sine foresatte nogen tjeniste. Deres arbejde kunde da og sælges til hovedfabriqven.

De ugiffte, som alt for længe have tjent som drenge, kunde da komme i deres stæd. Ellers synes det ej ubilligt, at den, som har lært sit handværk paa 4 à 5 aar saa got som en svenn, skal det meste af sin levetid tjene som dreng?

3° Der höres bestandig klaget over, at klædet her fra fabriqven er af slet uld, ilde vævede, halvvalkede, gissen,[3] smale med meere. Hvad arbejdet paa dem angaaer, da ere dertil 2de aarsager. Den förste er, at

[1] Betegnelse for den mand, der fører en flok af pakheste.
[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmand.
[3] Løst eller groft vævet klæde. Islandsk *gisin*.

man maae tage til takke med den uld, som hidföres fra Kjöbenhavn aarlig, og gaae den saa nær som mueligt er. Den anden aarsag er, at her har i næstleden 12 aar været en eniste spinder, som lærte hos mester Danneberg.[1] Denne forstaaer fremfor andre, der ikke have lært hos nogen retskaffens mester, at gjöre got garn, hvorfore uordenen er bleven til vane, som ont er at faae opröddet. Thi faae vil sette sig i fare og uvenskab af sine medarbejdere for knap tilstrækkelig lön til livsophold, efftersom Compagniet eller de, som accordere med folkene, bestandig söge at forringe lönnene, som för sagt.

Hvad vævearbejdet angaaer, da ere vi vel tilfreds med at underkaste os danske vævermesteres omdömme. Men breedheden have vore klæde effter derom udgiven regle af 8da Maii 1734. Og saafremt fabriqven fremdeles maatte forbedres, var det aldeles umisteligt at indrette et spindehus i landet paa den maade, at landets börn maatte lære der et eller mest 2 aar, nogle fra hvert syssel at behandle ulden rett og efter den tid ombyttes, og andre indtages. Men de förste igjen sendes til sysselmændene med alvorlig erindring at holde ved det, de havde lært, og var vel værdt at forsyne dem med verktöyer til det samme. Efter at det saaledes havde gaaet nogle aar, blev det lettere at faae got garn ej ellene til hovedfabriqven, men og til dem, der paa andre stæder i landet ville dem oprette. Men i mangel af god grundvold med spinderiet (hvilket er kjærnen og det fornemmste ved arbejdet paa alle slags töy) vil fabriqven blive meer til anstöd og skam end fordel og ære.

4° En af de store uordener, som her overgaae, er (effter vor mening), at Reykevigs omkringliggende hjalejer blive bortlejede til uvedkommende folk, som aldrig have tjent ved Indretningerne, men nogle af dem, som tjene og have tjent ved fabriqverne og behöve græsning, faae den ej, saa at de nödes til at kjöbe melk for ubillig pris til deres spædebörn, hvilket gjör dem stor pengespilde. Desuden maae nogle leje sig husrum hos andre samt betale for sine værelser fuld husleye, ligesom om de vare fremmede. Derfore er det vores ydmyg bön og önske, at dette saavel som andet forbemelt maatte forbedres, og vi med tiden faae beqvemme værelser her ved fabriqven frie og uden afgifft, samt græsning (de der samme ej kan undvære) fremfor andre uvedkommende.

[1] Johan Christian Dannenberg, væve- og fabriksmester.

5° Eftersom Holmens districts indbyggere klage ynkelig over mangel paa proviant i kjöbstæderne, hvortil de have störste aarsag, thi i stædet for at i forrige tider kom her alletider til Holmenshavn 2de proviantskibe, har i nogle aar ej kommet uden et, men bemelte district er dog meget folkerigere end för baade formedelst fabriqvefolk og andre langt fleere, som her have nedsatt sig, samt tugthuslemmer. Hvorfore det er vor ydmygst bön og begjæring, at til handelstædet maatte föres saa tilstrekkelig madvare, at baade vi og andre destrictets folk kan faae, hvad vi behöve, at vi ikke nödes til at höre denne bestandige böndernes sörgeklage, at vi trekker fra dem, hvad de behöve til deres livsophold.

6° Een af de nye paafindelser, som krigsraad Gudmandsen indförte her, var den overmaade store dyrhed paa farverie af uld, garn, strömper, vadmel og klæde etc. Förend krigsraaden kom her, var i almindelighed betalt for at farve 1 pd. rödt 14 sk., men blaatt og grönt 18 sk., som dog alle syntes meget dyrt, men siden har man maatt give 24 sk. à pundet af hver slags farve. Dette strider imod ald sandsynlighed og behöver forbedring.

7° Eftersom uld og klædemangel trycker saa haardt dette lands almuge, at husbönder hverken kan klæde sig eller sine tjenistefolk, men mange hafe nok af skind, saa er det meget nödvendigt, at feldtbereederprofessionen blev her indfört. Paa det at beredde skind kunde tjene baade mandfolk og fruentimer til klæder.

8° Alle veed, at en meget stor pengesumma gaaer her aarlig til handelen ud af landet for tobak, linier, strenge og lodlinier,[1] hvilket er stor aarsag til almuens fattigdom og besværligheder. Det förste bruge de fleste, baade mandfolk og fruentimer til tidsfordriv og opmuntring. Men mange kan det ej undvære, især de der lægge sig effter fiskeriet ved söekanten. Det sidste kan saa meget mindre mistes, at derpaa beroer den hele næring, som Gud giver af söen. Var det derfore gjörligt, at det slags urter kunde voxe her, som tjene til tobakstillavning, samt hör og hamp, da var det det beste middel til landets opkomst, hvortil de fleste ville contribuere effter sine evne, i fald de bleve hjulpne dertil med raad og daad.

9° Reppstyrene i denne repp klage meget over den besværlighed og slet omtale, de maae lide formedelst deres embede, da de skal holde

[1] Fiskeliner, snører og lodliner.

styre over reppenes almue, hvorfore de have ladet sig merke med, at de vil söge om eller begjære, at de maatte oppebære 3 f. af hver löts hundrede, som fiskes i hele fiskeværet.[1] 2° At reppen trykkes formedelst tyngsel af fabriqvefolkets ægte og uægte börn. 3° At reppen faaer langt mindre tillæg (tiende) af de jorder, som höre til Indretningerne, end naar den til samme vare byxlede til bönder.

Hvad det förste anbelanger, da er det i sig selv ikke unaturligt, at reppstyrene faae nogen lönn, thi omendskjöndt deres styren over almuen ikke er af stor værdie eller kommer ikke til megen nytte, da have de dog nogen umage og arbejde. Men ikke des mindre vil fleste synes noget for höyt at begjære 3 fisker af hver 1 hndr. lött, der kommer paa land (mindre kunde gjöre nytte), hvilket synes at sigte til största tyngsel for almuen, men dem selv til egen fordel, hvilket vi overlade fornuftigere folks omdömme.

Hvad den trykning og tyngsel angaaer, som de sige, at reppen maae taale af fabriqvefolkets börn, samt deraf at de faaer mindre tiende af Reykevig nu, end den tid den var bondeboelig, da fattes bevis hertil. Thi ingen af fabriqvens folk veed vi være her paa reppen uden et eniste barn, som en bortlöben dreng, der för var ved fabriqven, efterloed sig. Og nu i dette aar have de tillagt 2de fattige koener omtrent 2½ rd., men aldrig för. Og næstleeden höst fikk reppen til tiend af Reykevigs folk allene, foruden de der boe i hjalejerne og ej have tjent ved fabriqven, 13 rdr. 5 mk. Og have vel ikke de bönder, der har boet för paa Reykevig, betalet slig fattigestiend.

Alt dette giver os aarsag at önske, at sysselmændene maatte tilholdes ej at udvælge dem til reppstyrer, som ere bekjendte for aager, gjærrighed og egennytte, hvoraf mange andre onde ting flyde. Saa og at sysselmændene tilholder reppstiorene at aflægge aarlig regnskab for reppenes indtægt og udgifft, som paa mange andre stæder end her er brugeligt. Det maae kaldes underlig medlidenhed, somme folk vederfares, der have under hænder de penge, som stor magt ligger paa at blive vel medhandlet, at de samme skal ej behöve at gjöre regnskab derfore, da dog kirkers forvaltere maae rigtig gjöre det. Men kirkers og fattiges underhold komme meget overens.

[1] Fiskelejet.

Alt dette foranskrevet bede vi alle ydmygst at ej ilde optages, men ansees i naade og forblive med störste höyagtelse.

Höyædle hhhr. Commissariorum ydmyge tjenere

Reykevig, d. 2. Maii 1771.

Teitur Svenson	Japhet Illugason
Magnus Arnason	Gudlög Eiriksson
Magnus Biörnsson	Besse Arneson
Petur Jonsson	Erlendur Thordarson
Gudmundur Brinjolvsson	Gudmundur Jonsson
Thordur Wigfusson	Brinjolvur Höskuldsson
Jon Thorarinson	Benedict Einarson[1]

L. S.

Þórður Sighvatsson og Jóhann Níelsson bændur skrifa um hreppstjórn og tolla 11.5.1771. Lit. YY. N° 3.

Bønderne Þórður Sighvatsson og Jóhann Níelsson skriver om repstyrerhvervet og afgifter 11.5.1771. Lit. YY. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/3–15.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 14.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 14de Maii 1771; Lit. YY. N° 3; Guldbringesyssel.

Kóngl. Majestatis!
Eðla hr. Commissarii!

Það er ein almennileg stór nauðsyn að einar og aðrar athafnir, bæði í háttsemi, viðskiptum og viðurgjörningum manna í millum í sóknum

[1] Opstillingen af navne i spalter er ændret i forhold til det oprindelige dokument. Her er skelet til den islandske udgave af brevet.

og sveitarbyggðum, mætti sem best í hagnað fyrir almúgann framkvæmast og af sjálfum almúganum gjörast með þeirri ráðstöfun sem af honum skal gjörast til góðrar einingar, hvört eð þó sýnist og jafnvel reynist misjafnt fram fara af röksemdarleysi stjórnarinnar. Hvar af sumtíðis orðsakast misklíð og örðugleiki svo að brúkun aðgjörðanna margra hvörra falla svo út, að almúginn er góðviljugur til góðheita við almúga. Og í annan stað að almúgi finnst mótviljugur til vorkunnsemi við almúga, og sýnist heldur ganga nokkuð á snið þeim rétta reglulega vegi sem hér tilheyrir. Því vorkennist það almúganum aldeilis ekki (að svo miklu leyti sem hann skal gjöra og lögin fyrirsegja og nauðsyn útkrefur) að gjöra nokkurn jöfnuð manna í millum. Því ef þettað framferði brúkast með því móti að sá efnugi almúgi vill þoka að efnalitlum og fátækum almúga, hvar vill það lenda nema í bágendum, sem von er til, því fáir eru vinir hins snauða ef hann gjörir ekki sem honum er fyrirsett af hans yfirmanni, þó örðugan veg og upp í móti eigi. En má þó samt fara, kannski sér til baga, og kann henda sig til skaða, og það fyrir utan eftirsjón umstendugheitanna sem hreppstjórar með bændum hafa þó fyrir að hyggja. En hreppstjórnarinnar ein og önnur ráðstöfun er ekki betri reyndar heldur en bændanna og bjargálnafólks skilsemi. En þessa undirvísun[1] gjörum vér til kóngl. Majst eðla hr. Commissarii, vegna þess að það orðsakar stóran hagnað í hvörri sveit nær hreppstjórnin röksamlega álítur með sannsýni hvörs eins ástand, bæði ríkra og fátækra, og vægt heldur fátækum um skilsemi heldur en ríkum, og varúðarsemi höfð um það að yfirtroðslur og ásælni fengi ekkert viðnám. Og framvísum vér hér okkar meining hvörninn hreppstjórnin kann regluvissari fyrirsjást en er, ellegar verið hefur. Og í annan máta hvað margar útgiftir og tolla að almúginn hefur fyrir að hyggja, með sínu og af sínu bjargræðismeðali.

Kóngl. Majst sýslumenn tilnefna þá ríkustu 5 í hvörri sveit, kann vera í því tilliti að svo sem þeirra forstand auglýsist í hagnað sinna eigin athafna, svo kunni þeir og einninn fyrirsjá í einum og öðrum sveitartilferlum, það sýnist ei heldur svo ólíkt tilgetið. En þess væri óskandi að þeirra eigin fyrirtekt til síns ágóða anvendist ekki til örðugleika fátækra bænda og þeir einir væri til hreppstjórnar valdir sem líklegastir væri til að brúka réttsýni í sínum aðgjörðum. Því nær það

[1] Tilkynning, upplýsing. Danska *undervisning* eða *underretning*.

skyldi til vilja að hreppstjórnin þokaði að fátækum sveitarinnbyggjurum frá sínum efnum og regluleysi í viðskiptum skyldu aukast og framfara, er eitt það bágasta sem sveitarbyggðum kann til að falla, þar eð það er munur að 5 þeim ríkustu bændum falli svo þeir hlífi sér til skilsemi og að koma í veginn fyrir soddan ef henda kann, því nokkuð djarft voga sér ríkir (sumtíðis) mót aumingjum og einföldum.

Nú ef hreppstjórnin kynni öðruvísi fyrirsjást, sem bæði vissari upp á sveitanna innkomst og tillag, og augljósari í þeim atvikum bændum en verið hefur, og hagsamari kynni álítast til aðgjörða, þá sýnist eins vel eiga við að sveitarbændur með prestsins ráði tilnefndu þá menn í hreppstjórn heldur en sýslumaður, og er varla þörf fyrir fleiri en tvo í hvörjum hrepp, hvað heldur er heimtandi af sveitarinnbyggjurum en sýslumönnum, hvörjir þar til hentastir eru. En þessir tveir hreppstjórar skyldu gjöra góð rigtugheit og uppteikna inntektir hreppanna og útsvaranir svo sveitarbændur þyrftu þá ei misgruna í þeim efnum, og eftirlétist sveitarbændum að auglýsast nær þess óskað væri, með sóknarprestanna tilsjón og sýslumannanna úrskurðar. Ef óforlíkan[1] upp á félli, og þeim tveimur hreppstjórum eftirlétist að nefna til tvo menn í hvörri sókn sem sýndist hentastir að vera svo gott sem hreppstjóranna önnur hönd til aðgæslu um eitt og annað ásigkomulag og brúka þá sömu til ráðfæringar nær eitthvað óforvarandis til fellur. Og mætti því heldur léttar útganga og ei svo þungt á hreppstjórn liggja, og jarðanna byggingar í hvörri sveit skyldu vera með hreppstjóra ráði því það kann henda að landsdrottnar gefi sig lítið um þau sveitarskil hvar þeirra jarðir liggja. En þessari áminnstri hreppstjórn kann ei betalingur eður nokkur tollur til leggjast, því það eru allt nokkrir tollar sem liggja hér á fátækum almúga, og hefur fulla þörf fyrir að þeim sé heldur linað en aukið. Því vér meinum að hreppstjórnin skuli vera, kærleikans vegna, skylduverk og stjórnan og fyrirsjón fátækra sveitarómaga, og viljum vér hér næst undirvísun gjöra hvað margar útsvaranir, hvað fyrir sig á parti,[2] með tollum að almúginn hefur fyrir að hyggja, sem er:

1. Landskuld. 2^{að} Leigur. 3. Mannslán. 4. Dagslættir. 5. Hríshestar á kóngsjörðum. Þettað eru venjulegar jarðarskuldir og 6ta jarðartíund

[1] Ósamkomulag.
[2] Þ.e. *aparte*, sérstaklega, út af fyrir sig.

og nokkra[r] kvaðir[1] svo sem er vegaruðningur, kirkjugarðsgjörð, ásamt allt torfverk til kirkna, nær við þarf. Þessar kvaðir fylgja ábýlum. 7da Gjaftollur. 8da Manntalstollur hér við sjávarsíðu, jafnvel þó að þeir sjómenn sem eru utansýslumenn eigi honum svara, þá er hann heimtaður af bændum eður skipseigendum. 9. Presttollur og þar með fylgjandi nú nýlega heimtað dagsverk af þeim sem gras hafa og kallast sá 10. tollur því hann betalast af velflestum sem gras hafa. 11. Ljóstollur. 12. Lögmannstollur.[2] 13. Hospítalstollur af hvörju skipi við sjóinn, en þess háttar fólki sem þar skal af uppfóstur hafa, er mjög litlu álétt þó þar gjörist sumtíðis stór þörf til. 14. Dýratollur.[3] 15. Tíund af fénu, og 16. Niðursetningur. En sá sem er í skatti geldur tíund og skiptist í fjóra staði, til prests, til kirkju, fátækra og kóngsins. 17. Skattur. Hér að auki eru enn tollar sem prestar kalla, fyrir innleiðslu konu í kirkju,[4] fyrir barnsskírn, fyrir hjónavígslu kallaður pússunartollur. Þettað eru nýkomnir tollar.

Það gamla álnatal sem brúkast hefur hér í landi fyrrum daga og jafnvel enn nú í viðskiptum og kauphöndlað íslenskra í millum mætti hreint afskaffast, en lands innbyggjara höndlun sín í milli mætti ganga eftir fiskatali og texten[5] 1702 útvísar.[6]

Seltjarnarnes, d. 11. Maji 1771.

Þórður Sighvatsson Jóhann Níelsson

* * *

[1] Hugtakið kvaðir var almennt haft um ákveðnar vinnuskyldur leiguliða í þágu landeigenda eða umsjónarmanna jarða, s.s. mannslán, dagsláttur og hríshestur og voru oft hluti af leigugjaldi jarðanna. Vegaruðningur og vinna við kirkju og kirkjugarð lagðist hins vegar á alla bændur í viðkomandi sveit.

[2] Sérstakur skattur sem rann til lögmanna til að bæta launakjör þeirra, nam tveimur fiskum af hverri jörð og lausafé yfir eitt hundrað.

[3] Sérstakur skattur notaður til að kosta eyðingu refa. Einnig nefndur refatollur.

[4] Kirkjuinnleiðsla. Kirkjuathöfn þar sem prestur leiddi konu í kirkju nokkrum vikum eftir barnsburð svo hún gæti hreinsast fyrir Guði.

[5] Svo, þ.e. verslunartaxtinn.

[6] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575. (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

[Oversættelse 1771]

Kongelige Maj^{ts}!
Ædle hhhr. Commissarier!

Det er i almindelighed höjligen nödvendigt, at alle gjerninger i commerce- og negotiesager blev fremförte til almuens beste nytte, hvilke gjerninger af almuen selv skulde handhæves, som det sig burte, til beste forstaaelse, hvilket dog eragtes, ja vel erfares at mangle formedelst forstyrenes[1] dovenskab, hvoraf undertiden foraarsages misforstaaelse og vanskillighed, og at de store trykke de smaae. Men denne underretning gjör vi til kongl. Maj^{ts} ædle hr. Commissarier, da det gjör stor beqvæmelighed i hver repp, naar reppstyrerne med retsindighed alvorlig effterseer alles omstændigheder, saavidt de fattige som de riges, og heller efftergiver de fattige og nöje forhindret aag og overgang. Og fremstiller vi her vores meening om, hvorleedes reppstyrer kunde ordentliger end hidindtil indrettes, og dernæst hvor mange tolder almuen har at udsvare af sine næringsmidler.[2]

Kongl. Maj^{ts} sysselmænd beskicke de rigeste 5 i hver repp til at være reppstyrere, maaskee i den hensende at saasom deres forstand erviser sig i deres privat affairer, saa kunde de og efftersee i andre reppens tilfelde, som ogsaa ret synes. Men det var at önske, at deres egne bedriffter til sin profit foraarsagede ikke fattige bönder vanskilligheder, og de vare dertil vælgede, som man anseer for retsindige i sine gjerninger, thi naar det skulde hende sig, at reppstyrene pressede de fattige indbyggere over deres formue, og uordentlighed skulde faae gang, er noch det besværligste, som kan tilfalde, da der er forskjæl paa, om 5 af de rigeste bönder vil smigre sig fra at svare, hvad dem bör, da de rige forvoge[3] meget undertiden mod de fattige.

Nu om dette kunde anderleedes ordineres, som vissere om indkomsten og klarere i det, böndene tilkommer, da eragtes lige tjenligt, ad præsten med reppets indbyggere udnævnte disse reppstyrer, som sysselmanden gjorte det, og agtes neppe nödvendigt, de var fleere end 2 i hver

[1] Ledernes. Der henvises her til de embedsmænd, der er tættest på almuen.
[2] Her har oversætteren af brevet forkortet indholdet med næsten halvdelen og genfortalt, men ikke oversat det i sin helhed.
[3] Vover.

repp, og kunde indbyggerne heller end sysselmanden vide, hvilke dertil var best beskaffne. Men disse 2de skulde gjöre goede rigtigheder og opskrive indtægten og udgivten, saa andre törte ikke mistænke dem derud inden. Men sysselmanden skulde decidere, om der indfaldt nogen misforstaaelse mellom dem. Disse 2de blev og tilladt at udnævne andre 2 i hver repp de beqvæmmeste at være deres anden haand til observation om reppets forhold og beskaffenhed, som ogsaa i adskillige casus var til raadförelse. Jorderne skylde bygsles med reppstiorernes raad, thi det kan passere, at jordejerne kjærer sig ikke meget om reppets omstændigheder. Men disse bemelte reppstyrer kan jo ikke nogle lön tillægges, thi de tolder, som almuen maa svare, ere noch og har heller nödigt ad lines[1] end skerpes, da vi og formeener, at de skal være for kjærlighedens skyld. Hernæst vil vi undervise, om de tolder almuen har at udsvare.

Nemlig: 1° Landskyld. 2° Lejer. 3° Mandslaan. 4° Dagslet. 5° Riisheste a[2] kongens jorderne. Dette ere det sædvanlige gjeld af jorderne og 6to jordetiend og nogle qvader,[3] som vejerydninger, kirkegaardsbyggning, samt alt torvværk til kirker, naar behöves. Disse qvader fölge endnu, 7de gjeftold, 8de mandtalstold her ved söekanten, og dog de, som ere fra andre repper eller sysseler, skulde ham svare, saa maae og bönderne eller skibejerne hand betale. 9° Præstetold, og derhos fölgende nilig heemted[4] dagsværk af de, der har græssning og kaldes den 10de told, da den betales af fleste som have græs. 11° Lysetold. 12de Laugmandstold.[5] 13° Hospitalstold af hver baad, som gaaer ved söen, men af saadane folk, som deraf skal leve, befries dog meget sjælden reppene, dog behöves. 14° Dyretold.[6] 15° Tiend af faar. 16° Umave,[7] men den, som er i skatt, gjelder tiend, som deeles i 4re deele til præst, kirke, fattige

[1] Lindres, mildnes.

[2] Oversætteren 1771 har mange steder oversat det islandske *á*, som a, men det betyder på.

[3] Særlige arbejdsforpligtelser, som fæsterne udførte for jordejeren eller jordernes opsynsmand, blev kaldt kvader eller hoveri, fx hoveri på båd (mandslaan), dagsslæt og rishest. Det var en del af fæsteafgiften. Vejrydninger og bygning af kirkegærder var derimod pålagt alle bønder i reppen.

[4] Nylig krævede. Islandsk *heimta*.

[5] Skatter, som gives til lovmændene for at forbedre deres lønforhold. Udgjorde to fiske af hver jord og løsøre over et hundrede.

[6] Særlig skat anvendt til at finansiere rævejagt. Også kaldet rævetold.

[7] Fattiglem. Islandsk *ómagi*.

og kongen. 17° Skatten. Her foruden ere de tolde, som præstene tage for brudevielse, börnedaaben og so videre.[1] Dette ere nikomne[2] tolde.

Det gamle alnetal,[3] som i forrige dage og endnu er gangbart i landet imellem indbyggerne, maatte ret afskaffes, men ald handel gaae effter fisketal, som taxten viser af 1702.[4]

Saltenæs,[5] d. 11te May 1771.

Thordur Sigvatson Johan Nielsen[6]

L. S.

Hreppstjórar og bændur á Álftanesi kvarta yfir versluninni í Hafnarfirði 1.2.1771. Lit. CC.

Repstyrere og bønder på Álftanes klager over handelen i Hafnarfjörður 1.2.1771. Lit. CC.

ÞÍ. Rtk. D3/2–13 (afrit/*kopi*); Rtk. B5/1–29 (frumrit/*original*). Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 2.3.1771; Bréf þetta hefur verið tekið til frekari skoðunar hjá rentukammeri vegna kæru frá íbúum Hafnarfjarðar yfir versluninni. Það liggur því nú á meðal skjala rentukammers en ekki Landsnefndarinnar ásamt bréfi frá Thodal stiftamtmanni 1.9.1772 vegna kærunnar og fleiri skjölum er varða málið. / *Dette brev har været udtaget til nærmere eftersyn i Rentekammeret på grund af en klage fra indbyggerne i Hafnarfjörður over handelen. Det ligger derfor nu sammen med Rentekammerets dokumenter og ikke Landkommissionens sammen med et brev fra stiftamtmand Thodal af 1.9.1772 på grund af klagen og andre dokumenter, som vedrører sagen.*

1 Her har oversætteren 1771 udeladt en sætning om introduktion af kvinder i kirke.
2 Nytilkomne.
3 Henviser til målesystemet, som regner i alen.
4 *Lovsamling for Island* I, s. 563–575. (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).
5 Seltjarnarnes, Gull.
6 Opstillingen af navne ifølge den islandske udgave af brevet.

Áritun/ *påskrift*: Indkom den 2. Marti 1771; Lit. CC; Pr. 11. Febr. '72. N° 1; 2. B. J. Ref. pr. 72. N° 92; Ad. Isl. Journ. A. N° 62; Documenter v. N° 210, 899; Commissions Papiirer til Instr. 4. Post.

Veleðla og háttbetrúuðu Commissions herrar!
Háttvirðandi gúnstigu herrar!

Svo sem höndlanin í Hafnarfirði er oss districtisins innbyggjurum hánauðsynleg og í allan máta ómissandi svo er hún oss (sem hún nú er) í margan máta erfið og skaðleg, bæði í tilliti til tímans sem hún yfirstendur og vörubrestsins, sem og vörunnar ódugleika í sumum pörtum. Líka einninn í harðkeypi kaupmannanna á okkar vörum, nefnilega saltfiski, blautum fiski og smáprjónlesi. Að við ei tölum um það gagnfordjarfaða[1] mjöl, er svo vel hingað sem annars staðar í kringum landið kom árið 1768. Þar hans Majestest hefur af landföðurlegri elsku og forsjón allra náðugast tilhaldið Compagníinu að láta færa hingað dugtuga kornvöru, sem og skeð er í næst undangangandi tvö ár. Og svo sem höndlunin hér í Hafnarfirði (á þeim fæti sem hún nú er) sýnist horfa innbyggjurunum meira til ruins en opkomstar, svo tekur og kóngurinn einninn á sínum inntektum skaða við vora fátækt. Því tökum vér oss þá djörfung að gefa auðmjúklegast yður, samtlige gúnstigu háu herrar, til vitundar hvað oss við höndlunina þykir skaðlegt vera, og þar hjá vora þanka um það hvörninn oss sýnist það mundi best lagfærast, allt til nákvæmari yfirvegunar.

Og er það fyrsta að skipin koma hér svo seint og hafa komið síðan þettað höndlunarcompagníi tók við útreiðslu landsins, þar í þessi sjö undanfarin ár hefur aldrei kauphöndlan hér verið á komin fyrir Jónsmessu.[2] Líka hefur tilborið að hún hefur ei ákomið fyrr en komið hefur vel fram í Augustiimánuð, hefur þá verið komið að heyannatíma og færist svo kauphöndlanin fram á sláttinn, fólki til stæðstu hindrunar í sínu verki, líka einninn skaða, þar allur þess vorfiskur hefur þá verið fyrir bí, sem menn, ef skipin hefðu fyrr komið, hefðu lagt í höndlunina. Hefur svo þessi áminnsti vorfiskur mátt verða þeim til skaða, þar hann sumpart hefur ei verið þurr orðinn til höndlunarinnar og sumpart ekki gengur meðal innbyggjaranna sjálfra, eftir sem veðrið hefur sér hagað.

[1] Gjörónýtt eða handónýtt.
[2] Jónsmessa: 24. júní.

Ef nú skipin sem hingað ganga reistu frá Kaupenhafn tíðlega í Majo, sem á fyrri árum, þá kæmi þau hér ei seinna en þá, því þá kæmu þau á síðustu dögum Maji og þeim fyrstu Junji.

Þessi seina skipakoma orsakar og yfrið mikla ös og mannmergð daglega í kaupstaðnum, svo sumir mega vera þar tvo og þrjá daga til að koma því af sér er þeir í það sinn með sér færa, og hindrast svo frá sínum gagnsmunum við heimili sín, bæði til sjós og lands. Í þessari seinu tíð sem kaupmaðurinn kemur og stuttu sem hann liggur hér, kann hann ei taka blautan fisk til að gjöra klippfisk[1] af, og fæstir af innbyggjurunum komast þá til að sækja sjóinn, bæði vegna kaupstaðarins og heimilisanna. En kæmi nú skipin, sem sagt er, og lægi vel fram í Juljimánuð, sem octrojens[2] 32. póstur sýnist tilhaldi þeim, sæktu ei svo margir kaupstaðinn á hvörn dag sem nú. Líka sæktu þeir um þann tíma sjóinn og eftir sem Guð blessaði þeirra aflabrögð, gæti þeir látið kaupmanninn fá stórt forráð af blautum fiski, ef hann tæki hann svo mönnum þætti gagnsemd í, því ei mundu landsmennirnir sig þá forsóma. Mönnum er enn nú í fersku minni, hvað mikill klippfiskur hér var í Hafnarfirði, þá kaupmenn tóku þar þorsk og ýsu, skötu og löngu, til að gjöra hann af. Og ef eins gengi nú væri það ei einasta innbyggjurunum til gagns, heldur og einninn Compagníinu með því ei mundu þeir hafa gjört það þá, án þess þeir hefðu stoppað við það sinn kostnað.

Einu mætti hér enn nú við bæta, sem er, þá vertíðarfiskur brestur eða verkast ei svo að kaupmenn taki í móti honum, en vorfiskurinn gengur frá, sem sagt er, prjónlesið í þessari dýrtíð á ullinni hjá nokkrum lítið en sumum ekkert, hefur þá bóndinn næsta lítið að láta í kaupstaðinn, svo hann getur ei betalað sínar skuldir, ekki byggt húsið ef það er fallið, og ekki komið út skipum sínum, þó þá yrði árferðið betra, og þetta eru fölgerne af þeirri seinu skipakomu.

Vörubresturinn er nú í annan máta stórum skaðlegur innbyggjurunum, þar þeir fyrst verða oft og tíðum að vera eins lengi heiman frá heimilum sínum til að fá að komast í búðina til yfirkaupmannsins, sem þeir voru að fá komið af sér fiskinum er þeir færðu í kaupstaðinn. Vegna þess að þá búið er að besigta gótsið, keppist hvör um annan þveran, svo þó kaupmaðurinn sitji fram á nótt að gegna, getur hann

[1] Þurrkaður saltfiskur, samkvæmt Nýfundnalands- eða Terraneuf-aðferð.

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 466–494. (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

ei fólkinu aflokið sem til staðar er, mega þeir svo bíða þar nótt eftir nótt. En þá kaupmaðurinn kemur upp að morgni er eins margt orðið og þann fyrra daginn var, af þeim sem þá hafa viðbæst, því venjast er að komi menn eftir tvo eða þrjá daga liðna frá besigtelsinu, er sú nauðsynlega varan burtgengin, ef kaupmaðurinn brúkaði fríar höndur til að láta hana úti, eftir sem fólk begjærer og með þarf.

Væri nú varan svo nóg að ríkir og fátækir mættu fá svo mikið af nauðsynlegum hlutum sem þá forlangar og eftir sem þeir geta betalað, eins þann síðasta dag sem fyrsta í kauptíðinni, þá gjörði fólk sér ei sjálfu þann skaða, að standa þar iðjulausir dag eftir dag, ei heldur gjörði það þá kaupmanninum það ónæði sem það nú verður að gjöra. Því þar til eru mörg dæmi, að þeir sem ekki hafa komið, eða þó komið hafi og ekki náð kaupmanninum innan tiltekins tíma, hafa lítið eða ekkert fengið af því þeir begjært hafa, og þeim þó ómissanlega hluti, en hafa fengið til svars, *það er ekki til, það er allt í burt*. Með hvörjum vöruskorti oss sýnist Compagníið merkilega brjóti í móti kauphöndlunarskilmálans 22. pósti.

Líka einninn eftir því það er allra náðugast leyft í octrojens 25. pósti í hæðstu nauðsyn að opna kaupmannshúsin, þá kaupmaðurinn er afsigldur, til að taka út nauðsynlega hluti er landsfólkið með þarf, þá fylgir það þar af, að þvílíkar vörur eiga að liggja eftir í þeim. En þettað hjálparmeðal hefur ei stað í Hafnarfirði, því þær vörur sem hér fást ei vegna skorts á sumurin, kunna ei að liggja eftir í búðunum á veturnar, má svo fólk hér sakna þess í hvaða helst tilfelli sem upp á kann að koma. Væri því stæðsta nauðsyn að Compagníið forsýnaði[1] svo þessa höfn (sem því svo ríkuglega hefur endurgoldið, öll þess umliðin forpagtningarár) að varan fengist svo keypt á sumurin, sem fyrr er viðhrært, og lægi þó eftir í búðunum svo mikið forráð af nauðsynlegum hlutum sem þörf kynni að krefja til á veturnar.

Til vöruskortsins má og færa það peningamangel sem hér í kaupstaðnum er, á hvörjum innbyggjendurnir hafa svo stóra nauðsyn sem hvörju öðru til að tilhöndla sér með þeim sveitavörur sem þeir geta ei án lifað. En hvör skortur er á þeim hér í stað, kann best að bevísa það peningalán sem kaupmaður vor tók hér í sumar hjá landsmönnum og reikningar fólks sem upp á marga rixdali innistanda hjá honum óbetalaðir.

[1] Sjá um eða sjá fyrir, útvega.

Að ódugleika vörunnar gjöri landsfólkinu stóran skaða, er létt sök að bevísa, en að hún sé sumpart óduganleg í Hafnarfirði, og hvar í það bestandi, er það sem hér ætti að sýna, og nefnum við fyrst til það timbur án hvörs landsmennirnir kunna ei að hjálpast, hvörki til sjós né lands. Hér í kaupstað hefur rart[1] verið nokkur ár að fá þurrt tré, sem til sérhvörra landsins nauðsynja hefur brúkanlegt verið, þó hafa þau í næst undangangandi tvö ár, hvað einna lökust verið, sem eftirliggjandi timbur í Hafnarfjarðarbúðinni kann best að sýna. En um gæði greni- og furuborða, ber þegjandi vitni afdráttarlaust, fyrir hvörjum heilskyggnum, sú nýbyggða Garðakirkja, sem síðan byggð var, hefur hvörki vantað bik né aðra upppössun, sem einninn er auðsjáanlegt, og er þó ei líklegt að kaupmaðurinn hafi látið útlevera, eða prófasturinn sem kirkjunnar forsvarsmaður, er hana á engang í forsvaranlegu standi að afhenda, hafi tekið til hennar byggingar þau lakari borð, hefðu önnur betri í kaupstaðnum til verið. En þó þetta timbur hafi ei verið niðursett við besigtelsen, orsakast þar af að þó það sé bæði vott og forlegið, þá heldur það þó flest sinn mælir eftir timburforréttingunni af 13da Aprilis 1734, hvör ei getur um gæðin á því. Þetta svoleiðis timbur eykur mönnum stóran skaða, því hvörki er það þénanlegt til skipa né ára, en í húsunum fúna þessi tré niður árlega, svo menn mega til að byggja þau aftur og aftur.

Væri timbrið beinleiðis flutt hingað frá Norey,[2] mundi það ei þanninn vera, hvað menn hafa séð þá timburskip hafa hér komið þaðan. Og ein skipshlaðning annað hvört ár af góðu norsku timbri kynni þessu districte nokkurn veginn að hjálpa, og ef yfirvaldið mætti, svo þá besigtað er taka fyrir prís, annaðhvört til kóngsins eða þeirra fátækustu í districtinu, þau tré sem það með besigtelsesmönnunum álítur óhæfileg til sérhvörra landsins nauðsynja, mundi fljótlega venjast af Compagníinu að senda þau þanninn til höndlunarinnar. Sú áminnsta timburforréttning er oss íslenskum einninn næsta þung, því skuli trén ei vera neitt yfir það sem hún ringast tiltekur, þá er tólf fiska tréð í eina bátsár og gengur utan af þunnt bak, en sjö fiska tréð nægir ekki stuttleikans vegna, tveggja fiska spírurnar ekki orfstæðar og hálfs annars fisks spírur varla eða ekki í hrífuskaft. Væri það því einn land-

[1] Sjaldgæft, erfitt.
[2] Noregi.

föðurlegur velgjörningur kóngsins, ef hann af sérdeilis náð vildi nokkuð forringa timburdýrleikann,[1] eður og forhækka trjávöxtinn fram yfir það hann í timburforréttingunni er, svo sem þann hluta vörunnar án hvörrar landið kann ekki standast eða þess innbyggjarar.

Lóðlínur og önnur færi eru annað það nauðsynlegasta í landinu, í þeim finnst einninn merkilegt feil að gæðunum við það sem menn hafa fyrri fengið þau, og það er komið í vana sem má orsakast af því að annaðhvört er Compagníið á þeim við innkaupið merkilega svikið eða það kaupir þau þar þau fást með léttasta prís, og þekkjanlegt er að ei séu í góðu standi. Og eru það þá vitanlegir prettir þess, því þau færi sem hingað hafa flust í góðu standi á fyrri árum sýna það að þau geti eins verið enn nú og selst þó með venjulegum prís, upp á hvörra forbetrun Compagníið mun þurfa röksamlega áminning ef gilda ætti.

Járnið sem það þriðja nauðsynlegasta í landinu og án hvörs það kann ei standast, getur ei svo léttilega prettað verið og ei með öðru en þá það er *rauðbroti*[2] eða *kaldór*,[3] við hvað einninn vart hefur orðið. Að sönnu hafa kaupmennirnir tekið aftur til baka af mörgum það kaldyrða járn, þá það hefur verið þeim brotið fært, en rauðbrotajárnið hafa menn ei reynt getað fyrr en kaupmaðurinn hefur verið afsigldur og það hefur smíða átt, hvört að öllu leyti er ónýtt og landinu gagnlaust, en svo sem járnið er því ómissandi, svo ætti Compagníið að forsýna það með góðu járni.

Þjalirnar sem nú flytjast án hvörra landsfólkið má ei vera heldur en hvör önnur þjóð, eru nú langtum ringari en til forna, og þó skulu þær minnstu gilda á þrjá fiska eftir taxtanum 1702[4] en hinar stærri á 4ra og 6 fiska. Eftir þeim nýja taxta, með þetta lítilræði til álits en þó nauðsynlegt, geta kaupmenn höndlað sem þeir sjálfir vilja, einkanlega ef þeir gjöra sér mannamun. Mundi það vera svo ólíkt þjalirnar væri númeraðar, líka sem þeir stóru lásar eiga að vera eftir taxtanum, því þá yrði ekki farið feil um þær við höndlunina.

Hvað klæðum, striga og lérefti viðvíkur, þá verður ei stórt út á klæðin sett eftir stiftamtmanns Ochsens ordre af 8da Maji 1734. En

[1] Lækka verðið á timbrinu.
[2] Óhreint járn sem vill brotna þegar það er hamrað heitt.
[3] Óhreint járn sem vill brotna þegar það er hamrað kalt.
[4] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575. (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

gæðin fást nú ei á þeim eins sem þau voru áður en klæðafabriqvan kom hér inn í landið, nema hvað stöku stykki kann fyrir að falla og þó mjög sjaldan. Sá stóri strigi hefur og nokkurn veginn haldið sinni breidd, en dantzigerstrigi hefur ei að undanförnum nokkrum árum verið meir en 3½ kvartil Íslandsmál breiður,[1] en fyrri þó í okkar tíð var hann fullkomin alin og líka betur, og án þess er hann landinu óþénanlegur, einninn það léreft sem kaupmenn selja á 10 og 12 f. er eins óþénanlegt ef það er ei 1½ Íslandsalin breitt.

Hvað áhrærir þá aðra vöru sem hingað til hefur verið ótaxeruð, hvörja kaupmenn hafa höndlað misjafnt, sem nú er taxti á kominn, eftir hvörjum menn vita ei hvört þeir eru skyldir að lifa eða ei, þar ekki hefur eitt orð alþýðu um hans myndugleika verið auglýst. Menn eru ei heldur vissir um að þeir megi kaupa það allt sem þar er innfært vegna octrojens 18. pósts. Ekki heldur verðum vér af honum vissir um innkaupið á vörunum, eftir hvörju þær eiga þó að seljast, sem ljóst er af nefndum pósti. Nokk er það að sumar vörur eru í honum taxeraðar hærra en þær í langa tíma hafa seldar verið, nefnilega blikklátún pd. á 20 fiska en fyrr selt á 18. Stál, pd. á 8 f. en fyrr á 6. Ein gömul salttunna á 15 fiska, sem fyrr hefur seld verið á 12, líka á 10 fiska. En beykihálftunnurnar eru mikið dýrar, hvör ein á 14 fiska, þar eikarhálftunnan er ei meir ný eftir taxtanum 1702 en 16 fiska. Í áminnstum taxta er þó úti gleymt þeim hlutum sem nauðsynlegir eru í þessu plátsi og ei forboðnir að mega flytjast til landsins sem eru kálfræ og flotholt. Það mega kaupmenn höndla með eftir velþóknan.

Þó að menn kaupi nú þær tegundir, margar hvörjar, sem í þeim nýja taxta eru á nafn nefndar, þá má það heita að menn kaupi þær blindandi, þar fæstir af almenningi munu vita hvört þær eru í því standi sem þeim byrjar, og kannski hvörki sýslumaðurinn né besigtelsesmennirnir heldur, svo þeir geti fullkomlega um það sagt, þá þeir vörurnar besigta. Mundi þá ekki nauðsynlegt að Compagníinu tilhéldist að tilsenda sýslumanninum pröve af sérhvörri tegund, svo þar eftir mættu vörurnar besigtast og væri best að þær pröver sendust undir Compagníisins forsigling. Nokkuð er það enn nú, að það bláa, blá- og rauðþrykkta cattun,[2] er næsta þénustulítið, ef það er ei bæði vel litt

[1] Íslandsmál, sama og Íslandsalin. Var einnig nefnd Hamborgaralin, 57,1 cm.
[2] *Kattún*, heiti á ýmsum bómullarefnum.

og líka tvær Íslandsálnir breitt, sem það var á okkar fyrri árum. Karlmannshattarnir eru einninn í lakara standi en þá, bæði upp á gæðin og líka kollstærðina, en ekki minnkar á þeim verðið þar fyrir.

Hvað nú síðast áhrærir, það við köllum harðkeypi kaupmannanna á vörum okkar, þá er þar fyrst á að byrja, að krigsraad Arv Gudmandsson[1] lét upplesa hér við kirkjur af honum útverkaða hr. amtmanns Stefánssonar[2] áfýsing til innbyggjaranna, að þeir upp á sinn kost tilbyggi saltfisk til höndlunarinnar. Hvað og margir gjörðu og nokkrir af þeim færðu hann til nefnds kaupmanns, hvör þeim vættina betalaði 50 fiskum, en hinir sem ei vildu færa hann frá sínum kaupstað, fengu honum hér ei útkomið, nema með þágu og það ei heldur fyrir hærri prís, og máttu þó sitja inni með nokkuð af honum vel flestir sér til stórs skaða sem upp á höndina verður bevísað. Og svoleiðis hefur það tilgengið nú í tvö ár. Þegar menn fóru að yfirleggja sinn kostnað, erfiði og umstang í þessu, fundu þeir sig hart haldna af soddan betaling, og ei fyrri ánægða en ef þeir fengi 55 fiska fyrir eina vætt, hvört fornemmari og vitrari menn sem klippfisk hafa tilbúið (af eigin reynslu og ópartískri yfirlegging) munu með oss sanna ef eftirspurt væri. En margir af oss hafa fengið afsky[3] að gjöra það framar í tilliti til þess að mega sitja inni með hann, sem oss er þá ei þénanlegri til heimila vorra og eigin brúkunar en harður fiskur, og einkanlegast að kaupmaður vor lét af sér heyra í sumar að hann hefði ei myndugleika af Compagníinu að betala meir hvörja vætt en 40 fiskum.

Um blautan fiskinn er það að segja að vorfiskurinn er hjá hlaupinn, sem fyrr er sagt, en það sem aflast meðan kaupmenn liggja hér er smáfiskur alloftast. Hann er misjafn, smár og stór nokkuð, hvörn þeir taka til niðursöltunar í ílát, og eru ei mjög begjærlegir[4] fyrir hann. Þennan fisk eiga undirkaupmenn að gilda til fiskatals, eru þeir þá heldur ósamkvæmir í því seljandans áliti, svo það hendir sig tíðum að eigendur taka fiskinn með sér til baka aftur, líka sumir sem hann af hendi láta, hirða ei um að færa hann þangað aftur. Af hvörju sjá má hvað vel kaupmenn lifa eftir þeim 28. pósti octrojanna í því að uppörva lands-

[1] Arv Gudmundsson, kaupmaður Almenna verslunarfélagsins í Hólmshöfn og forstjóri Innréttinganna.

[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812) amtmaður.

[3] Orðið mjög frábitnir.

[4] Fýsilegir, eftirsóknarverðir. Danska *begærlig*.

fólkið til fiskiveiðanna og í því að tilbúa saltfiskinn, og þettað sem um blautan fiskinn sagt er reiknum vér oss fyrir skaða, svo vel sem á saltfiskinum, við hvörju áður er hrært.[1] En að koma í veg fyrir þá óeining sem rísa kann af blautfiskstökunni í kaupstaðnum væri hentast að settur væri viss taxti á þennan smáfisk eftir sem hann vegur þá búið er að slægja hann og fletja, hvað mörg pund skyldi þá fyrir einn fisk gilda, hvað þó væri naumlega gjörlegt nema skálavigt væri í kaupstaðnum brúkuð, hvör í margan máta mundi hentari vera en pundarar.

Um smáprjónlesið gengur svo til að kaupmenn taxera það einninn sjálfir, og hefur það jafnan verið að ganga niður til nálægs tíma, svo menn fá varla eða ekki erfiðislaunin á ullinni betöluð, en mega líða skaða á ullarverðinu og umkostnaðinum að ná henni, sem þó er yfrið mikið hvört um sig, í þessari ullardýrtíð. Prísinn á einum karlmannssokkum eru 8 fiskar, þeir betri á 10 en mikið fáir á 12, og segja kaupmenn þar hjá að þeir fái ei komið þeim hærra við Compagníið. Á þessu prjónlesi sjá menn fyrir augum sér vissan skaða ef reikna tilkostnaðinn, en menn verða að vinna það sér til skaða nokkurs, annars mega þeir vera iðjulausir á veturnar og fólk þeirra. Undir hér að framantöldu Compagníisins oki má fólk stynja og kannski að síðustu útmattast,[2] ef ei verður bót á ráðin. En skyldi það verða til vonar væri óskandi að prjónlesið væri í kaupstaðnum besigtað, og prísinn á því forhækkaður, eftir sem það sýndist mega komast báðum, seljanda og kaupanda, sem að skaðaminnstu, en ekki gæti einn prís á því öllu verið, þar bæði er misjöfn vinna fólks og líka ullargæðin í því.

Svo sem hér að undanförnu sannferðuglega fortalið er um vorn eigin tilbúning á saltfiskinum, og um útfallið á þeim sama, bæði hvað viðvíkur betalingnum, og líka þeim skaða sem menn hafa af því að sitja inni með hann og koma honum ekki í höndlunina, svo er þó fiskurinn það einasta meðal fyrir allflestum, er þeir hafa til sinna skuldalúkninga og nauðsynja innkaupa. En verkist hann ekki svo hann verði kaupstaðsgengur þá sjá menn ei hvörninn þeir geti hvörigu þessu til vegar komið. Því er vor sameiginleg begjæring að kaupmaðurinn við Holmsens höfn vildi bekosta hingað mann sem fyrri skeð er, hvör eð tæki hér blautan fisk af fólki, þá sú tíð kemur sem Guð væntanlega

[1] „þettað sem um blautan […] áður er hrært," tvítekið í handriti.
[2] Örmagnast. Danska *udmatte*.

gefur hann, svo vel nú á þessu ári sem framvegis árlega. En sjálfum sér má hann kenna það fái hann ei fiskinn sem hann forlangar gefi Guð oss hann, því ei er það væntanlegt að fólk láti hann af hendi, sér til stórs skaða.

Þetta allt hér að framan- og ofanskrifað innstillum vér þénustusamlega fyrir yður gúnstigu háu herrar til betri eftirþanka og yfirvegunar, biðjandi auðmjúklega að þér upp á yðar háa embættis vegna og til landsins opkomstar, vilduð tilsjá að vér mættum fá betur innréttaða kauphöndlan hér í Hafnarfirði eftirdags en hún nú er. Vér forlátum oss til Guðs og yðar samtlige herradóms röggsamlegra aðgjörða og forblífum með stórri virðingu og höjagtelse.

Veleðla og háttbetrúuðu Commissions herrar yðar samtlige þénustuskyldugir og auðmjúkir þénarar

Álftanesi í Hafnarfjarðardistricte, d. 1. Februarji 1771.

Erlendur Eyvindsson
Jón Ásgrímsson
Daníel Erlendsson
Bjarni Einarsson
Einar Bjarnason
Ólafur Jónsson
Magnús Bragason
Ormur Magnússon
Sigurður Halldórsson
Ingimundur Bjarnason
Jón Pálsson
Gunnlaugur Þórðarson
Jón Tumason
Jón Ingimundarson
Magnús Þorvaldsson

Jón Þorgeirsson
Árni Sigurðsson
Helgi Jónsson
Grímur Gíslason
Gísli Ólafsson
Þorkell Sigurðsson
Ólafur Jónsson
Páll Þorláksson
Oddur Stefánsson
Jón Sigurðsson
Hinrik Pétursson
Núpur Guðmundsson
Þorsteinn Jónsson
Magnús Eiríksson
Jón Björnsson
Páll Ásgrímsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Velædle og höjbetroede Commissions herrer!
Höytærede gunstige herrer!

Saasom handelen i Havnefiord er os destrictetsfolk höy nödvendig og i alle maader umistelig, saa er den os (som den nu er) i mange maader besværlig og skadelig baade i henseende til tiden, som den drives paa, og mangel paa varer som og i nogle dele varernes uduelighed samt strænge handelsmaade i henseende til vore varer, nemlig klippfisk, blödfisk[1] og fint uldengods. At vi ej taler om det reent fordervede mel, som blev fört saavel hid som andre stæder omkring landet 1768, efftersom hans Majestæt haver af landfaderlig kjærlighed og forsyn allernaadigst befalet Compagniet at lade före hid dygtig kornvahre, hvilket og skeet er i næstforegaaende 2 aar. Og efftersom handelen her i Havnefiord (paa den fod som den nu staaer) synes at sigte indbyggerne meer til ruin end opkomst, saa tager og Kongen skade paa sine indkomster ved vor fattigdom. Derfore tage vi os den frihed at tilkjendegive Eder samtlig, gunstige og höye herrer, hvad os ved handelen synes at være skadeligt og derhos vore tanker derom, hvorledes os synes, det best kunde ledrettes alt til nöyagtigere overvejelse.

Og er det först, at skibene komme her saa seent og har kommet, siden dette handelscompagnie imodtoeg landets udredning, da i disse 7 forgangen aar har aldrig handelen været begyndt för St. Hansdag.[2] Det har og hent sig, at den ej har begyndt förend meget ind i August maaned, da höearbejdstiden har været for haanden, og handelen saaledes gaaet ud paa höeslættstiden folk til störste hinder i deres arbejd samt skade, saasom ald deres foraarsfisk har da været forbi, den, man i fald skibene havde kommet för, havde lagt ind i handelen. Hvorfore bemelte foraarsfisk har blevet dem til skade, da den dels ej har været bleven tör til handelen, dels ikke gangbar blandt indbyggerne selv, efftersom vejrliget da har faldet. Om nu skibene, som gaae hertil stædet, tog fra Kjöbenhavn tidlig i Majimaaned som i forrige tid, saa kunde de komme hid ej senere end da, thi da kom de sidst i Maji og först i Junii.

[1] Fersk fisk.
[2] Skt. Hans dag: 24. juni.

Denne sidlige[1] skibenes ankomst foraarsager meget stort tillöb og trængsel i kjöbstædet daglig, saa at nogle maae være der 2 à 3 dage for at skille dem af med det, de den gang have med sig og forhindres derved fra nödvendigste forehavender hjemme ved gaardene baade til söes og lands. I denne seene tid som kjöbmanden kommer, og den korte stund han ligger her, kan han ej tage blödfisk til at virke klippfisk af, og de færste af indbyggerne har da tid at söge söen baade formedelst handels- og husforretninger. Men kom nu skibene, som meldt er, og laae her langt ud paa Julii maaned, som octroyens[2] 32. post synes at tilholde dem, sögte ej saa mange til kjöbstædet hver dag som nu. Ligeleedes vilde de i den tid söge söen, og efftersom Gud gav velsignelse til deres fangst, kunde de lade kjöbmanden faae stort forraad af blödfisk, hvis han tog den, saa at man fandt sin regning derved, thi da vilde indvaanerne ej forsömme sig. Det er endnu i frisk minde, hvor megen klippfisk her var i Havnefiord, da kjöbmændene toge der torsk og kuller, rocker og langer til at virke den af, og hvis det gik saaledes nu, var det ej eeneste indbyggerne til nytte, men og tillige Compagniet, thi uden tvivl havde de ej gjort det den gang, med mindre de derved havde stoppet sine udgifter.

End et maatte endnu hertil lægges, som er, at naar værtidsfiskeriet slaaer feil eller ej virkes saavel, at kjöbmændene tager imod den, og foraarsfiskeriet gaaer fra, som sagt er, uldengodset i denne dyrtyd af uld hos mange meget lidet og somme intet har, da bonden meget lidet at lægge ind i kjöbstædet, saa han kan ej betale sin gjæld, ej bygget sin gaard om den er forfalden, og ej kand han faae sine baade til söes, skjönt lejligheden gaves, og disse ere fölgerne af den sidlige skibenes ankomst.

Mangel paa varer er for det andet höyskadeligt for indbyggerne, da de först offte og mange gange maae være fra sit hjemme for at faae at komme ind i boeden til oberkjöbmanden, ligesaa længe som de var om at faae aflevert den fisk, de förte i kjöbstædet, fordi at naar gotset er besigtet, kjeppes een med den anden at komme frem, saa at omendskjönt kjöbmanden sidder ud paa natten at handle, kan han ej aflöse folk, som er paa stædet. Maae man saa bie der en natt effter den

[1] Sildig, sen.

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 466–494. (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

anden. Men da kjöbmanden kommer op om morgenen, er folkene bleven ligesaa mange som den forrige dag af dem, som da nylig ere ankomne. Thi man maae gjöre sig regning paa, at kommer man 2 eller 3 dage effter besigtelsen, er den nödvendige vare opsolgt, om kjöbmanden tager frit til at give den ud effter folkes tarv og begjæring.

Var derimod varen saa tilstrækkelig, at baade rige og fattige kunde faae saa meget af nödvendige ting, som de vil, og de kan betale saavel den sidste som förste dag i handelstiden, saa vilde folk ej gjöre sig selv den skade at bie der örkeslöse dag effter dag. Ikke heller gjorde det da kjöbmanden den uroe, som det nu nödes til. Thi dertil ere mange exempler, at de der ej har kommet eller omendskjönt kommet dog ej faaet kjöbmanden i tale inden bemelte tid, have faaet lidet eller intet af det, de har begjært og dem ellers umistelige ting, men faaet det svar: *Det er ikke til, det er alt bort*. Ved hvilken mangel af varer os synes, at Compagniet merkelig overtræder octrojens 22de post.

Ligeledes efftersom det allernaadigst er tilladt i octroyens 25de post i störste nödsfald, da kjöbmanden er bortrejst at aabne handelsboederne for at tage derud de nödvendige ting, indbyggerne behöve, saa fölger deraf, at slige varer skal ligge effter i samme. Men dette hjælpemiddel har ej stæd i Havnefiord, thi de varer, som ej kan faaes her formedelst mangel af samme om sommeren, kand ikke ligge effter i boederne om vinteren. Og maae folk altsaa savne samme i hvad for helst paakommende tilfælde, hvorfore det var störste nödvendighed, at Compagniet forsynede saa denne havn (som saa rigelige har betalt dem alle disse forgangne forpagtningsaar), at varen kunde faaes kjöbt om sommeren, som för er mældt, og derforuden var i boederne effterliggende saa meget forrad af nödvendige ting, som man kunde have behov om vinteren.

Til varemangelen kan og henföres den pengemangel, som her er i kjöbstædet, til hvilke dog indbyggerne höyligen trænge, som hvad andet, for at tilhandle sig med samme oplandsvarene, uden hvilke de ej kan leve. Men hvad for mangel her er af samme, kan best bevise det pengelaan, vores kjöbmand toeg her i sommer hos indbyggerne, som folkes regninger paa mange rixdale, som indestaae hos ham ubetalte.

At varenes uduelighed gjör indbyggerne stor skade er lett at bevise, men at den for endel er uduelig her i Havnefiord, og hvor i det bestaaer, er det her burdte vises. Og nævne vi först tömmer, uden hvilket

man ej kan hjælpes hverken til lands eller vands. Her i kjöbstædet har det været rart[1] nogle aar at faae tört stk. træe, som kunde have været brugeligt til forefaldende nödvendigheder i landet. Dog har samme (tömmeret) i næst forbigangne 2 aar været slettest, som det effterliggende tömmer i Havnefiords boder bedst viser, men angaaende gran og fyrebrædders udueligheder for alle klart. Den nyopbygde kirke paa Garde, som siden den tid er opfört, har hverken fattedes beg eller anden oppassning, hvilket ogsaa er öyensynligt, og er dog ej rimeligt, at kjöbmanden har ladet udlevere, eller provsten som kirkens forsvar (som han engang skal afhænde i forsvarlig stand) har modtaget til dens bygning de slettere bræder, i fald andre bedre havde været i kjöbstædet. Men skjöndt dette tömmer ej har været nedsat ved besigtelsen, aarsages deraf, at skjönt samme baade er vaadt og forleget, saa holder det dog flest sit maal effter tömmerforretningen af 13. Aprilis 1734, som ej mælder om dets bonitæt. Dette tömmer foraarsager folk en stor skade, thi det er hverken tjenligt til baade eller aarer, men i husene raadner dette tömmer op aarlig, saa man maa bygge dem op effter hinanden.

Var tömmeret fört lige hertil fra Norge, vilde det ej blive saaledes, hvilket man har seet, naar tömmerskib have kommet hid derfra, og en skibsladning hverandet aar af got norsk tömmer kunde nogenledes strække til for districtet, og maatte da övrigheden, naar besigtelsen skeer, confisqvere[2] enten til Kongen eller de fattigste i districtet det tömmer, som den tillige med besigtelsesmændene ansaae ubrugeligt til alleslags nödvendigheder i landet, vilde Compagniet snart komme af vane med at sende det saaledes til landet i handelen. Den bemelte tömmerforretning er ligeleedes meget tung for os indbyggere, thi skal et stk. træe intet have over det, den tilsiger ringest, saa er 12 fiske træe til en baadsaare, og gaaen uden af en tynd flis, men 7 fiske træe er ej nok for kortheden. 2 fiske lægter ere ikke nok til et orf[3] og halvanden fisk spires[4] neppe eller ikke til et hrifeskaft.[5] Det var derfore en landsfader velgjærning af kongen, om hand af særdeeles naade vilde for-

[1] Sjældent, vanskeligt.
[2] Konfiskere.
[3] Leskaft. Islandsk *orf*.
[4] Spir, stage, lægte.
[5] Riveskaft. Islandsk *hrífuskaft*.

ringe noget tömmerets dyrhed, eller at tömmeret maatte være noget större, end det er i tömmerforretningen, saasom den dehl af varer som landet eller dets indbyggere ej kan undvære.

Lod- og andre fiskelinier er det andet nödvendigste i landet. Disse har ligeledes i henseende til bonitetet en stor mangel mod det, man i forrige tider har faaet dem, og dette er kommet i en vane, som maae komme deraf, at enten er Compagniet i deres indkjöb mærkelig bedraget, eller og det kjöber dem, hvor de kan faaes med lettest pris, og hvor öyensynligt er, at de ej ere i god stand, og er det da frivillig bedragerie af samme. Thi de linier, som ere hid förte i god stand i forrige tider vise, at de kunde være eens nu, men sælges dog med sædvanlig pris. I hvilken hensigt Compagniet burdte faae alvorlig erindring om, det skulde gjælde.

Jærnet, som det tredje af nödvendigste ting i landet, og uden hvilket det ej kan staae ved magt, kan ej so lettelig forfalskes, undtagen naar det er rödskjær[1] eller koldskjær,[2] hvilket man og har fornummet til. Vel have kjöbmænd taget til sig igjen af mange det koldskjærede jærn, naar dem er bleven levert det sönderbrekket, men det rödskjærede har man ej kundet pröve, förend effter kjöbmændenes afrejse, og da det har skuldet smeddes, hvilket aldeeles er udueligt og landet uden nytte. Men som jærnet er umisteligt, burdte Compagniet forsyne handelen med got jærn.

De file, som nu föres, og man ligesom andre folk kan ej undvære, ere nu langt ringere end til forne, og skal dog de mindste gjælde 3 f. effter taxten af 1702,[3] men de andre större 4 à 6 f. effter den nye taxt. Med denne effter anseende ringe ting, men dog nödvendig, kan kjöbmændene handle, som de selv behager, især om de bruger personsanseelse. Kunde det være saa urimeligt, at filene vare numererede, ligesom de store laase skal være effter taxten, thi saa kunde man ej tage feil om dem i handelen.

Hvad klæde, strige[4] og lerret anbelanger, da kan der ej meget udsættes paa klædet effter stiftamtmand Ochsens ordres af 8. Maii 1734.

[1] Urent jern, som vil gå i stykker, når der hamres på det, når det er varmt.

[2] Koldskør. Urent jern, som vil gå i stykker, når der hamres på det, når det er koldt.

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575. (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

[4] Groft lærred eller sækkelærred. Islandsk *strigi*.

Men bonitætet kan nu ej faaes det samme paa dem, som det var, för fabriqven kom her ind i landet, undtagen hvad der kan træffe med faae stykker og dog meget sjælden. Den grove strige har og nogenledes holdt sin breedde, men Dantziger strige har ej paa nogle forbigangne aar været meer end 3½ qvarter Islandsalen[1] i bredden, men for vor tid var den fuldkommen 1 al. og vel meer, og foruden det er den landet utjenlig. Ligeleedes det lerred, som kjöbmændene sælge for 10 à 12 f., er ligesaa utjenligt, med mindre der er 1½ Islandsal. breedt.

Hvad den anden vare anbelanger, som hidtil har været utaxeret, hvilken kjöbmændene have solgt ulige, og paa hvilken nu er sat taxt, men man veed ej, om man er pligtig til at leve effter den eller ikke, thi almuen er ikke forkyndt et ord om dens myndighed. Man er ej heller viss paa, at man maae kjöbe det alt, som i den er indfört formedelst octroyens 18de post. Ej heller veed man af den indkjöbet paa varene, hvoreffter de bör sælges, som af bemelte post er klart. Nock er det, at somme varer ere i den taxerede höyere, end de i lang tid har været solgte, nemlig blikk messing à 20 f., men för solgt à 18. 1 pd. staal à 8 f., men för à 6, en gammel salttönde à 15 f. som för er bleven solgt à 12 eller og 10 f. Men bögehalvtönderne ere meget dyrere, nemlig hver à 14 f., da egehalvtönderne ere ikkun paa 9 effter taxten af 1702, men 16 f. i forbemelte taxt, ere dog udeladte de ting, som ere nödvendigere i dette plats, og som ej ere forbudne at föres til landet, saasom kaalfröe og fodholt[2] hvilket kjöbmændene maae handle med effter egen behag.

Omendskjöndt man nu kjöber mange af de sorter, som nævnes i den nye taxt, da maae det dog heede, at man kjöber dem i blinde, efftersom det mindste af almuen veed, om de ere i den stand, som de bör være, og kanskee hverken sysselmanden eller besigtelsesmændene at de fuldkommenlig kan sige samme, naar de besigte varene. Mon det da ikke er nödvendigt, at Compagniet blev tilholdt at tilskikke sysselmændene pröve af hver sort, at varerne dereffter maatte besigtes, og var best, de pröver blev sendt under Compagniets forsegling. Vist er det, at det blaae, blaae og rödtrykte cartun er meget utjenligt, om det er ei baade vel farved og 2 Islandsal. breedt, som det var i forrige tid.

[1] Islandsalen, blev også kaldt hamborgsk alen, 57,1 cm.

[2] Der mangler et l, så der er tale om et "flodholt", dvs. flådholt eller flydholt. Små lette træstykker, som fæstes i overkanten af fiskegarn for at holde dem oppe i vandet.

Mandfolkes hatter ere ligeledes i slettere stand end da, baade i henseende til boniteten som huens störrelse, men ej forringes prisen paa dem derfore.

Hvad til slutning anbelanger det, vi kalde kjöbmændenes haardkjöbenhed paa vore varer, da er det först at begynde paa, at krigsraad Arv Gudmundsen[1] loed oplæse her ved kirkerne en af ham udvirket amtmand Stephensens[2] intimation[3] til indbyggerne, at de paa egen bekostning vilde virke klippfisk. Hvilket og nogle gjorde, og somme af dem förte den til bemelte kjöbmand, der betalte dem vetten med 50 f., men de andre, som ej ville före den fra sit eget kjöbstæd, kunde ej blive af med den uden forbön, og det da ej for höjere pris, og maatte saa de fleste sidde inde med en del af samme til sin store skade, som strax kan bevises, og saaleedes har det nu gaaet til i 2 aar. Naar man nu begyndte at overlægge sine omkostninger, arbejde og oppassning ved dette, fandt man sig holden hart med saadan betaling og ej fornöyet, med mindre man fik 55 f. for 1 vætt, hvilket fornemmere og forstandigere mænd, som selv have lavet klippfisk af egen erfaring og upartisk overlægg, vil bevidne med os, i fald dereffter blev spurgt. Men mange af os have faaet afskye for at gjöre det fremdeles i henseende til at sidde oppe med den, da den ej er os tjenligere til husholdningen og egen brug end haardfisk, allerhelst da vor kjöbmand i sommer lod os höre, at hand ej havde myndighed af Compagniet at betale meer for vætten end 40 fiske.

Om blödfisk er det at sige, at vorfiskeriet er forbi, som för sagt, med det, som faaes, medens kjöbmændene ere her, er offtes smaa torsk (titlinger). Den er ulige, smaae og noget stor, som de tage til at salte neder i fustagier, og ere ej meget begjærlig effter den. Denne fisk skal underkjöbmanden gylde til fisketal, og ere de da offte noget ubillige derimod den sælgende, saa at det hender sig tidt, at man tager fisken igjen, og nogle, som sælger den engang, vil ej gjöre det tidere. Hvoraf sees kan, hvor vel kjöbmændene leve effter octroyens 28de post i det at opmuntre landsfolket til fiskeriet og i det at virke klippfisken, og

[1] Arv Gudmundsson, købmand for Det Almindelige Handelskompagni og bestyrer af Indretningerne.

[2] Ólafur Stefánsson (1731–1812), amtmand.

[3] Kundgørelse.

dette, som sagt er om blödfisken, anseer vi for vor skade, saavel hvad klippfisken angaaer, som for er mældt. Men at komme i vejen for den ueenighed, der kand foraarsages ved blödfiskshandelen, var tjenligst, at der blev sat en viss taxt paa denne smaaefisk, efftersom den vejer, naar indvold og hoved er frataget, hvor mange pund da skulde gjælde for en fisk, hvilket dog neppe var gjörligt, med mindre der blev brugt skaalevægt i kjöbstædet, som i mange maader var tjenligere end bismere.

Om fint uldengods gaaer det saa til, at kjöbmændene taxere det selv ligeledes, og har det stædse blevet ved at falde i prisen til denne tid, saa at man faaer neppe eller ikke arbejdslönen paa ulden gotgjort, men maa lide skade paa uldens værdie og omkostninger at faae den, hvilket dog belöber til meget hver for sig i denne uldens dyrtid. Prisen paa 1 par mandshoser er 8 f., de bedre 10, men meget faae 12, og siges at Compagniet tager dem ikke höyere. Paa dette uldengods seer man sin skade for öynene, men man maae arbejde det til sin skade, ellers maae man med sit folk sidde ledig om vinteren. Under dette heromtalt Compagniets aag maae folk sukke og maaske til sidst udmattes, om ej raades boed paa, men var det at vænte, da var at önske, at uldengodset blev besigtet i handelsstædet, og prisen paa samme forhöyet, efftersom skee kunde den sælgende og kjöbende til mindst skade, men een pris kunde ej være paa det alt, thi der er forskjæl paa arbejd og uld.

Saasom her foran er sandfærdig fortalt om vor egen tilvirkning paa klippfisken og om udfaldet derpaa, baade i henseende til betalningen som og den skade man har af at sidde inde med den og faae den ej i handelen, saa er dog fisken det eneste middel for fleste, som de har at betale med sit gjæld og indkjöbe sine nödvendigheder. Men virkes den ikke, saa at den ej er antagelig, seer man ej, hvorledes dette kan skee. Derfore er vor samtlig begjæring, at kjöbmanden paa Holmens havn vilde bekoste en man herhid, som för er skeet, som skulde her tage imod blödfisk, naar den tid komer, at Gud væntelig giver den saavel dette aar som fremdeles aarlig. Men han maae give sig selv skylden, om han faaer ej fisken, som han forlanger, om Gud giver os den, thi det er ej at vænte, at folk lader den fra sig med sin stoer skade.

Dette alt her foran- og ovenskrevet indstille vi tjenstlig for Eder gunstige og höje herrer til bedre eftertanke og overvejelse bedende ydmygelig, at de paa höye embeds vegne og til landets opkomst vilde see

derhen, at vi maatte faae beder indrettet handel her i Havnefiord efterdags, end hun nu er.

Vi forlader os til Gud og Deres samtlig herredoms alvorlige anstalter og forblive pp.[1]

Alftenes i Havnefiordsdistrict, den 1. Febr. 1771.

Erlendur Eivindson	Jon Thorgeyrson
Jon Asgrimsson	Arne Sigurdsson
Daniel Erlendsson	Helge Jonsson
Biarne Einarson	Grimur Gislason
Einar Biarnason	Gisle Olafson
Grimur Gislason[2]	Einar Biarnason[3]
Olafur Jonson	Thorkel Sigurdson
Magnus Bragason	Olafur Jonson
Ormur Magnuson	Pall Thorlakson[4]

L. S.

Hreppstjórar og bændur í Hafnahreppi skýra frá hag hreppsins 12.7.1771. Lit. Jj. N° 3[a].

Repstyrere og bønder i Hafnarep redegør for reppens tilstand 12.7.1771. Lit. Jj. N° 3[a].

PÍ. Rtk. D3/5–8.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771; Ranglega merkt Kjósarsýsla á bakhlið, rétt er Gullbringusýsla. Bréf þetta og bréf frá kotungum á Kjalarnesi lágu saman og virðast hafa verið bókuð á sama litranúmer eins og um eitt bréf væri að ræða. Hér eru þau aðgreind með lit. Jj. N° 3[a] og 3[b]. / *Har fejlagtigt mærkning*

[1] Afskedshilsnen er udeladt her.
[2] Navnet optræder her to gange, men det er ikke tilfældet i det islandske brev.
[3] Navnet er skrevet to gange.
[4] I den islandske udgave af dette brev er der 31 underskrifter. Det ser ud til, at de, der oprindelig oversatte brevet, har overset de yderligere 13 navne, som var bag på brevet.

Kjósarsyssel på bagsiden, det korrekte er Gullbringusyssel. Dette brev og brevet fra bolsmænd på Kjalarnes er opført på samme litranummer, som om det drejede sig om ét brev. Her er de adskilt med lit. Jj. N° 3[a] og 3[b].

Áritun/*påskrift*: Lit. Jj. N° 3; Kiosesyssel.

Veleðla, velburðugir!
Eðla, hávísir, háttaktaðir herrar!
Landcommissarii hágúnstugu herrar!

Eftirfylgjandi póstar áhrærandi þessrar tíðar ásigkomulag og tilstand Hafnahrepps í Gullbringusýslu andragast hér með í undirgefni til hærri umþenkingar og einnrar náðugrar umbótar sem fylgir.

1° Manntalsfiskar eiga nú að vegast af hverjum manni 3 fiskar eftir landfóvetans skrifi af 14. Junji 1771. Þeim er og svarað undir stakk[1] eins og öðrum kóngsins réttugheitum og hefur landfóvetinn Skúli Magnússon fyrstur fóvetanna lagt þetta ok á bændur. Það er oss ein óþolanleg byrði að svara til fisksins innþornunar og undir kaupmannanna yfirvigtar. Allt svo mætti eftirdags manntalið takast af fólkinu sem sagt er, en ekki afhendast með þeim vissu afgiftum, heldur leggi bændur það inn á parti,[2] og það verði svo mikið sem þá skeð getur.

2° Hvað höndlaninni viðvíkur hér í kaupstaðnum nú um stundir, þá kallast vigtin við stakkinn að vera óþolanlega hörð. Timbrið fæst hér ekki til skipsáranna nema forlegið, fúið, kvistótt og til sinnar brúkunar ónýtt. Þær niðursettu vörur fást ei keyptar með þeim setta prís. Hér á mætti bót ráðast og sérdeilis yfir alla hluti fram til bátanna útreiðslu innfærast gott nýtt norskt timbur og í það allra ringasta stórar spírur eður jufferer[3] svo sem á Eyrarbakka.

3° Vorar ábýlisjarðir eru allar byggðar á einum strandkanti og þess vegna undirokaðar sandfoki og sjávarágangi, stundum meira, stundum minna, sumar meira, sumar minna. Hvors skaði á það að vera, landsdrottins eða leiguliða?

4° Vér höfum nokkrir í 10 ár síðan sú grimma fjárpest yfir þetta landspláts dundi, og enn nú viðvarir, betalað fullt eftir útdauð kirkju-

[1] Að „svara undir stakk“ merkir hér sennilega að borga í fullverkaðri skreið (sem fer beint í fiskstakkinn).

[2] Þ.e. *aparte*, sérstaklega en ekki með öðru.

[3] Langir trjábolir sem notast einkum í árar og siglutré.

kvíildi. Eigum vér hér eftir svo lengi sem pestan varir að gjalda eftir þann útdauða fénað?

5° Fyrrverandi Skálholtsskólarektor Jón Þorkelsson hefur testementerað sinn eftirlátinn ásjálegan miðil í föstu og lausu gótsi til eins barnaskóla hér í Gullbringusýslu.[1] Sá sami barnaskóli mætti sem allra fljótast og án nú lengri umsvifa uppréttast tilkomandi ár, fyrir Guðs sakir og þeirra fátæku óuppfræddu (sit venia), hálfheiðnu svo að segja, kristinna manna barna.

6° Af þessum hrepp eru árlega eins og annars staðar goldnir hospítalsfiskar eftir þeirri kónglegu forordningu 5 tals af þorski, og þaðan að meira og eftir tiltölu af öðru fiskifangi, af hvörju skipi, sem gjörir á nokkrum árum eina stóra summu af hreppnum, þó héðan aldrei ómagi á hospítalið tekinn. En hér er nú snart líkþrár maður í hvörju húsi. Héðan mætti þá ómagar teknir verða eins og af öðrum hreppum.

7° Vér allir sem að búum við sjávarsíðuna höfum nú um stundir svo að segja ekkert að lifa af síðan sauðféð er útdautt í pestunni nema sjóinn. En getum þó ekki af sjónum lifað, því vor fiskiskip standa flestöll uppi árlega, svo að fiskiríið, sem hér hefur verið og er alla tíð um árið hið besta, nú útdautt. Hvað skeður? Vor skip liggja og rotna, Compagnies höndlanin rýrist stórum, heilar familier krepera og vér eyðileggjunst í botn og grunn. Ske má að vor herra sé oss reiður, en sólklárar orsakir eru þessar. Herrarnir í landinu, svo vel andlegir sem veraldlegir, hvörjum vorir allra náðugustu kóngar gefa þau bestu brauð, hafa svo mikla skipútgerð nú um stundir (hvað þó aldrei hefur í fornöld verið) að allt fólkið hnígur að þeim, setja þeir svo skip sín niður í veiðistöðunum hvar sem best er. Kaupmennirnir hafa sömu aðferð og kaupa fólkið dýrara sem fátækir bændur ekki þola. Enn er orsök ein, í öllum kringumliggjandi kaupstaðanna destrictum er verkaður saltfiskur nema í Bátsendadestricte og því hverfur fólkið hér frá og til saltsfisksstaðanna. Til að fyrirbyggja soddan vort total ruin og undirgang mætti þeim herrum setjast takmark yfir hvör þeir ei ganga kynnu með sína skipaútgjörð, ef annars nokkra hafa eigu. Kaupmönnunum bannist að fiska nema með sínum eigin vinnumönnum og

[1] Thorkillisjóður. Styrktarsjóður Jóns Þorkelssonar (Thorchillius) (1697–1759), rektors í Skálholtsskóla stofnaður 1759. Hann gaf allar eigur sínar eftir sinn dag til guðrækni og barnakennslu í Gullbringusýslu.

Compagníinu tilhaldist að innrétta nú strax í ár saltfisksverkunina í suður- og norðurdestrictum Bátsendakaupstaðar.

8° Þar er enginn fastsettur taxti á klippfiski hjá oss og enginn viss máti á tökunni á þeim hráa fiski, hvar af oftlega milli seljanda og kaupanda rísa þrætur. Saltsfisksvættin mætti þá betalast 50 f. en 1 gildur fiskur flattur og uppskorinn vega 9 pd. og svo allur fiskur hrár takast á vigt hér eftir, því gilding sem brúkast er blindverk á báðar síður.

9° Sú grasserandi fjárpest hefur eyðilagt þetta pláts eins og annars staðar þó svo að sums staðar lifir nokkuð lítið eftir sem er gagnspilltur fénaður og þess vegna plátsið óhreint og kann ekki heilbrigt fé, þó það fengist, að innsetjast til tíngunar.

Framan- og ofanskrifað insinuerast[1] hér með þeim háu herrum til einnrar gúnstugrar og hærri beþenkingar, þá vér sameiginlega með stærstu virðingu og undirgefni erum alla tíð.

Veleðla, velburðugir, eðla, hávísir háttaktaðir herrar Landcommissarii, yðar

Skrifað í Hafnahrepp
við Reykjanes,
þann 12. Julij 1771.

yðar auðmjúkustu þénarar
og clienter

G. Sigurðsson
Hannes Erlendsson

Vilhjálmur Hákonarson
Jón Vernharðsson
Kolbeinn Sigurðsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, velbyrdige!
Ædle, højvise, højtagtede herrer!
Landcommissarii højgunstige herrer!

Efterfølgende bemærkninger angående disse tiders forhold og tilstand i Hafnarep i Gullbringusyssel overbringes hermed underdanigst til høj overvejelse og en nådig forbedring, som følger.

[1] Komið á framfæri.

1° Der skal nu svares 3 fiske i mandtalsfisk for hver mand efter landfogedens skrivelse af den 14. juni 1771. De skal også afregnes i gennemtørret fisk som kongens andre rettigheder, og landfoged Skúli Magnússon har som den første af fogederne pålagt bønderne dette åg. Det er os en utålelig byrde at afregne før fiskens indtørring og under købmændenes overvægt. Ligeledes måtte man for fremtiden tage mandtal af folk, som foreskrevet, og ikke afregne det sammen med de faste afgifter, men pålægge det bønderne a part,[1] så det ikke bliver så meget, som det ellers kan blive.

2° Hvad angår handelen her i købstaden nu for tiden, så siger man, at vægten ved stakken[2] er utålelig hård. Tømmeret til skibsårerne fås her kun forligget, råddent, med knaster og ubrugeligt til sit formål. De nedsatte varer kan ikke købes for den angivne pris. Dette burde forbedres, og især burde der fremfor alt til bådenes fiskeri indføres godt, nyt norsk tømmer, og først og fremmest store bjælker eller fyrrespir som i Eyrarbakki.

3° De jorde, vi bor på, befinder sig alle på et langt område ved kysten, og de er derfor ofre for sandflugt og havets hærgen, undertiden mere undertiden mindre, nogle mere andre mindre. Hvem skal bære den skade, landherren eller fæstebonden?

4° Nogle af os har nu i 10 år, siden den grumme fårepest hærgede dette landområde, og fortsat betalt fuld kogilde til kirken for døde får. Skal vi herefter, så længe som pesten varer, betale for de døde får?

5° Forhenværende rektor for Skálholtsskole, Jón Þorkelsson, har testamenteret sine efterladte betydelige midler i ejendom og løsøre til en almueskole her i Gullbringusyssel.[3] Bemeldte almueskole måtte gerne hurtigst muligt, og nu uden yderligere forsinkelse, blive oprettet til næste år, for Guds skyld og for de fattige, uoplyste (sit venia), halvhedenske så at sige, børn af kristne mennesker.

6° Fra denne rep betales nu årligt som andre steder hospitalsfisk efter den kongelige forordning; 5 stykker af torsk og forholdsvis mere

[1] Dvs. *aparte* eller separat.

[2] Her henvises til den afvejning af gennemtørret fisk (der stables i stakke), der foregår ved handelen.

[3] Thorkillisfondet. Rektor for skolen i Skálholt Jón Þorkelssons (Thorchillius) (1697–1759), fond blev stiftet i 1759. Han testamenterede alle sine ejendele til gudelig brug og børneundervisning i Gullbringusyssel.

end det af anden fanget fisk fra hvert skib, hvilket i løbet af nogle år udgør en stor sum for reppen, selv om der her fra aldrig tages nogen uformuende ind på hospitalet. Men her er der nu snart spedalske i hvert eneste hus. Her fra burde man tage subsistensløse som fra andre repper.

7° Alle vi, der bor ved kysten, har nu om stunder så at sige intet andet at leve af end havet, eftersom fårene er døde i pesten. Men vi kan alligevel ikke leve af havet, for de fleste af vore fiskebåde ligger på land året rundt, så at fiskeriet, som har eksisteret her, og på alle tider af året er det bedste, nu er uddødt. Hvad sker der? Vores skibe ligger og rådner, kompagniets handel formindskes voldsomt, hele familier kreperer, og vi ødelægges i bund og grund. Det kan være, at Vorherre er vred på os, men de soleklare årsager er disse: Herrerne i landet, såvel gejstlige som verdslige, som vores allernådigste konger giver de bedste brød, har så mange både på fiskeri nu for tiden (hvilket dog aldrig har været tilfældet i gamle dage), at alle folk holder sig til dem, dernæst placerer de deres både på fiskepladserne, hvor det falder bedst. Købmændene har den samme metode og køber folk til højere løn, hvilket fattige bønder ikke har råd til. Og der er én årsag til: I alle distrikter omkring købstæderne forarbejdes der klipfisk, bortset fra i Básendar distrikt, og derfor forsvinder folk her fra og til klipfiskstederne. For at forebygge sådan total ruin og undergang for os kunne man sætte grænser for de herrer, om hvor de ikke kan tage hen med deres fiskeskibe, hvis de ellers ejer nogen. Det må forbydes købmændene at fiske ud over med deres egen besætning, og det pålægges kompagniet nu straks i år at indrette klipfiskforarbejdningen i syd- og norddistrikterne af Básendar købstad.

8° Der er ingen fastsat takst på klipfisk hos os og ingen fast form for modtagelsen af den rå fisk, hvoraf der ofte opstår strid mellem sælger og køber. Saltfiskvætten kunne derfor betales med 50 fiske, idet 1 fuldgyldig fisk, udfladet og opskåret vejer 9 pund, og så tages al rå fisk til vejning herefter, for vurderingsmåden, der er i brug, er blændværk fra begge sider.

9° Den grasserende fårepest har ødelagt denne plads såvel som andre steder, selv om der nogle steder har overlevet nogle få, som er fuldstændig ødelagte, får, og derfor er pladsen uren, og man kan ikke få sunde får til videreformering, selv hvis de kunne fås.

Det forud og oven for skrevne tilkendegives hermed til de høje herrer til gunstig og høj overvejelse, som vi i fællesskab nærer den største respekt og underdanighed over for til enhver tid.

Velædle, velbyrdige, ædle, højvise højtagtede herrer Landcommissarii, Deres

Skrevet i Hafnarep
ved Reykjanes,
den 12. juli 1771.

Deres ydmygeste tjenere og klienter

G. Sigurðsson
Hannes Erlendsson

Vilhjálmur Hákonarson
Jón Vernharðsson
Kolbeinn Sigurðsson

Hreppstjórar og bændur í Grindavík skrifa um kjör sín 6.5.1771. Lit. Cc. N° 2[a].

Repstyrere og bønder i Grindavík skriver om deres kår 6.5.1771. Lit. Cc. N° 2[a].

ÞÍ. Rtk. D3/4–17.
Innskráð/*indskrevet* 26.5.1771; Bréf þetta og það næsta á eftir, sem einnig er úr Grindavík, hafa verið bókuð á sama litranúmer eins og um eitt bréf væri að ræða. Hér eru þau aðgreind með lit. Cc. N° 2[a] og 2[b]. / *Dette brev og det følgende, som også kommer fra Grindavík, er opført på samme litranummer, som om det drejede sig om ét brev. Her der de adskilt med lit. Cc. N° 2[a] og 2[b].*

Veleðla, velbyrðigi!
Hávísi og háttaktaði!
Hæðstvirðandi herrar!
Landcommissarii!

Eftir því að vor allra náðugasti kóngur hefur af hákonunglegri náð og föðurlegri umhyggju fyrir Íslands fátækum innbúendum allra náðugast

fyrir gott fundið, yður veleðla herra hingað til landsins að senda, til að eftirgrennslast nákvæmlega hvað þéna kynni til nefnds lands almennilegs besta, og oss það til kynna gefa látið með einni forordning af dato 15da Maii 1770,[1] í hvörri einum og öðrum er boðið og befalað sig til kynna að gefa fyrir yður. Þar fyrir og í því tilliti framkomum vér fátækir Grindavíkur innbyggjendur í auðmjúkri undirgefni og látum í ljósi þessarar sveitar aumkunarvert ástand í eftirfylgjandi póstum.

Fyrsti póstur. Fjárpestin sem hér hefur yfirgengið nokkur undanfarin ár, og enn nú viðhelst sem annars staðar hér um Suðurlandið, sýnist það eftir sig leiði framvegis að fólk hljóti skaða af kulda og jafnvel í klæðleysi út af deyi, þar fátækir almúgamenn geta ei keypt eður aðsókt ull í öðrum fjórðungum landsins, þó þar fást kynni, eður skinn til skinnklæða. Einninn hafa hér stórum aukist skuldir í kaupstaðinn síðan nefnd fjárpest byrjaðist, sérdeilis hjá fátækum hjáleigumönnum sem áður áttu sauðakindur af hverjum þeir það frekasta missa máttu, unnu ull til prjónaless, að hvörju þeim var stór styrkur að kaupa fyrir nauðsynjar sínar.

Annar póstur. Það er nauðsynlegt fyrir þessa sýslu að ein dugga henni tillegðist sem hér tæki matfisk í kaupstöðum og flytti hann í þá fjórðunga landsins, nefnilega norður og austur, hvar þeir hans oft þörf hafa, en þaðan aftur til þessa héraðs smjör, ull og tólg og svo annað oss nauðsynlegt.

Þriðji póstur. Jarðir hér í þessari sveit eru stórlega af sér gengnar, já ganga af sér árlega af sjávaryfirgangi sem í stórflóðum (er hér oft koma í austan- og landsuðursstórviðrum) upp á jarðanna tún og lítilfjörlega úthaga ber sand og grjót smátt og stórt, svo og fýkur á þær sandur bæði frá fjalli og fjöru. Og þótt sumar (þó ei allar) þessar jarðir hafi verið til ringara eftirgjalds niðursettar fyrir mörgum árum eru þær síðan af sér gengnar, svo stórlega er nauðsynlegt að slíkar landbrotajarðir sem þær eru, nöye besigtaðar væri og eftir því sem þær að herlegheitum fyrirfinnast leiguliðunum leigðar væri.

Fjórði póstur. Það virðist oss gott og gagnlegt fyrir fátækan almúga að þau leigukúgildi sem hann heldur af sínum húsbændum væri með

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 654–658. (Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m. v., 15.5.1770). Tilskipunin er prentuð hér framar í þessari útgáfu, s. 165–166.

öllu aftekin, því þar við tekur leiguliðinn oft stóran skaða, sérdeilis í bágu heyskaparári.

Fimmti póstur. Og með því það er nú í brúk komið í Þorlákshöfn og Selvogi innan Árnessýslu að þar er tekinn blautur fiskur í salt um vertíðartíma, hvar fyrir fólk að austan sækir meir um í téðum verstöðum að róa um vertíðina en hér hjá oss, af hvörju vér höfum stóran skaða. Því umbiðjum vér í auðmjúkri undirgefni að slík innrétting mætti hér í þessari verstöðu á hentugum stað í stand komast með tíðinni.

Sjötti póstur. Jafnvel þótt þessarar sveitar fátækir innbyggjendur hafi mestan part sitt uppheldi af þeim fiskiafla, sem Guð gefur af sjónum um vertíðartímann, fá þeir nú ei skipum sínum út komið til sjávar vegna fólksfæðis. Því næstliðna vertíð stóðu hér uppi 7 skip og nú á þessari yfirstandandi vertíð 8 skip, hvör öll skip voru ætluð að ganga til sjávar báðar þessar vertíðir hefði sveitafólk fengist til skipsáróðurs. Orðsakir til þessa meinum við sé (a) að hér er ei tekinn fiskur í salt sem næst fyrirfarandi póstur umtalar. (b) Að þeir menn sem Guð og konungurinn, geislegir og verslegir, hefur eftirlátið brauð og forléningar,[1] hvar af þeir kunna ánægjanlega að lifa, gjöra nú út til sjávar bæði hér en þó sérdeilis í Þorlákshöfn og Selvogi miklu fleiri skip en til forna og tilhalda landsetum sínum á þeim að róa. Er þar af auðsjáanlegt að af þessari nefndri skipaútgjörð yfirvaldanna hindrast bændanna við sjósíðuna, svo vel hér sem annars staðar, almennilega hið besta hvað sjávaraflanum viðkemur. Að við ei tölum um þá skipaútgjörð sem Compagnietsins eftirlegumenn hafa og brúka fram yfir það þeim leyft og eftirlátið er í octrojens[2] 26. pósti, hvörn skaða og halla bændur hafa þar af.

Sjöundi póstur. Það hefur verið venja hér í Grindavík sem annars staðar hér í sýslunni að þeir menn sem hér hafa róið úr öðrum sýslum og fengið hafa 60 f. hlut, hafa orðið að svara til kóngsins árlega 3 fiskum sem kallaðir eru manntalsfiskar (að fráteknum presta, lögréttumanna og ekkna vinnumönnum). Hvörja fiska einn og stundum tveir menn hér í sveitinni samantaka eftir bón landfógetanna, hvört ómak þeir tilnefndum mönnum betöluðu, sérdeilis í beþéningstíð sál. Beyer,

[1] Vísar til svonefndra (jarða)umboða sem veitt voru að léni (seld á leigu) af yfirvöldum.

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 466–494. (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

sál. Vulfs og Loxstorps landfógeta,[1] eftir samkomulagi. En nú nokkur umliðin ár hefur bændum, hverjum á sinni ábýlisjörðu hér í sveit, verið tilsagt nefnda manntalsfiska saman að taka svo vel af sínum eigin skipum sem inntökuskipum og hafa þeir hjá bændum skrifaðir verið, auk annarra venjulegra skulda til kóngsins, í manntalsbókina á vorþingum, að þeir bændurnir þeim undir stakk til kaupmannsins svöruðu og hann þá frá þeirra reikning til kóngsins skrifaði. Og það ómak sem bændur hafa fyrir þessu haft hefur þeim af öngum betalað verið.

Áttundi póstur. Af hvörjum einum hjáleigumanni sem tíundar eitt hundrað eru teknir tíu fiskar í gjaftoll, hverjir tíu fiskar skrifaðir eru hjá þeirra húsbónda að hann þeim til kaupmannsins í kóngl. Majst reikning útsvari, en innkalli þá aftur til sín hjá hjáleigumanninum.

Níundi póstur. Eftir tannlaust ungbarn er hér goldið presti og kirkju 24 fiskar, sem oss virðist ei samkvæmt kirkjuordinantíu Christians fjórða.[2]

Tíundi póstur. Í kaupstaðnum virðist oss ei lifað af kaupmanninum eftir taxtaforordningunni af dato 1702[3] og ei heldur kauphöndlunarskilmálanum sem gjörður var 1763 svo fullkomlega sem honum (kaupmanninum) annars þar í tilhaldið er.

(a) Þegar Guð gefur gott fiskiár er ei fiskinum móti tekið sem fram er boðinn. En sést þó ei stór munur á þeim fiski sem antekinn er og hinum sem burt er svarað, sem bevísanlegt er að hér skeði á næstliðinni kauptíð, sem er ein orðsök til að nokkrir þeir skyldugu fengu ei létt á skuldum þeim sem safnast hafa hjá þeim á undanförnum árum.

(b) Það timbur sem hingað hefur langvaranlega flutt verið (þó flest af því mælist eftir þeirri forrétting sem gjörð var 1734), sérdeilis bjálkatré eru óþénanleg til ára og skipsinnviða, þó þau þar til í neyð brúkuð verið hafi. Og þó þar um hafi oft talað og skrifað verið af tilskikkuðum besigtelsesmönnum, hefur þar ei leiðrétting eður bót á orðið. Svo það hefur ei betra hingað flust eftir en áður hvar um það er til bevísingar að hr. biskupinum í Skálholti hefur stórlega nauðsynlegt þótt, vegna nefnds timburs óduganlegleika að láta hingað flytja timb-

[1] Paul Beyer 1702–1717, Cornelius Wulf 1717–1727, Christian Luxdorph (Luxtorp) 1727–1739.

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 150–170. (Kirkeordinants for Norge, 2.7.1607).

[3] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575. (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

ur árlega af Eyrarbakka til stólsskipanna útreiðningar, sérdeilis til áranna.

(c) Þegar sumt af vörunni hefur fyrirfundist óduganlegt við hennar skoðun og þar fyrir niðursett verið til ringari príss, hefur það ei alltaf kaupmanni selt verið. Líka hefur hér seld verið óbesigtuð vara sem þó strengilega bannað er í octrojens 23. pósti.

(d) Og með því það er fyrir gott og gagnlegt fundið í octrojens 27. pósti að sá fiskur sem veiddur er um vortímann eftir sumarmál sé af Íslands innbyggjurum saltaður, hafa í því tilliti að hlýðnast octrojens háttnefndum 27. pósti, bændur hér í sveit keypt af kaupmanni salt og hafa endilega mátt gefa fyrir eina tunnu Franssalt með trénu[1] 70 f. En taxtaforordningin segir þá útþrykkilega hún skuli vera með trénu á 60 f. í fiskareikning. En hafi þar um talað verið hefur kaupmaður boðið að umpakka saltið í grenibrauðtunnu og selja hana á 60 f.

(e) Fundist hefur og hér í kaupstaðnum sumtíðis skortur á nauðsynlegri vöru svo þeir sem inn hafa lagt fisk í höndlunina, hafa mátt endilega taka annað en það þeim hefur nauðsynlegt verið og þeir hafa umbeðið hjá kaupmanni, bæði kram, tóbak og etc.

(f) Þótt octrojens 32. póstur skipi kaupmönnum Compagnietsins að gefa innbyggjurunum landsins af reikning þegar þeirra reikningur stígur yfir eitt hundrað fiska, samt fá ei þann af reikning nema efnabestu bændur hér í districtinu og kannski fáeinir menn aðrir.

(g) Ílát mjölsins sem hingað til vor flytjast eru flest af greni og svo óþétt að nefnd ílát kunna ei duganlega mjölinu að halda. En þau sem þéttari eru fyrirfinnast að vera af beyki í hvörjum alloft mjölið reynist stórlega vott og fordjarfað við stafina utan með í tunnunum.

(h) Það er okkar meining að fæst af steinkolatunnum, hálftunnum og kvartelum haldi sinn rétta mælir, sem þeim ílátum ber að halda, eru líka misstór. Svo og er þess að geta að þegar það hefur við borið að þau hafa flust í heldri eikartunnu (sem mjög skjaldan er) hefur hún (tunnan) verið seld á parti.[2]

(i) Heyrt höfum við sveitamenn sem inn hafa látið harðan fisk til kaupmannsins kvarta um afvigt á honum, þó hann hafi verið í forsvaranlegu standi, svo og um of harðan mælir á lýsi, sérdeilis þegar mælt

[1] Saltið ásamt tunnunni.
[2] Þ.e. *aparte*, tunnan seld sérstaklega án innihalds.

hefur verið í kútavísu. Þetta játum vér og svo fyrir oss sjálfa satt að vera.

(k) Og með því þetta, sem hér sagt er með fleiru öðru, hefur svo í kaupstaðnum passerað sýnist oss nauðsyn að tveir menn væri tilsettir í hann sem eftirsæi og alvarlega tilhéldi kaupmanni eftir kóngsins allra náðugasta lögmáli að lifa.

Við forblífum með stæðstu virðingu og undirgefni. Veleðla, velbyrðigi, hávísi, háttaktaði, hæðstvirðandi hr. Landcommissarii.

Grindavík,
d. 6ta Maij 1771.

Þeirra auðmjúkir og
undirgefnir þénarar

Þorkell Jónsson
Jón Kortsson
Jón Jónsson
Hjörtur Magnússon
Magnús Þorsteinsson
Gunnar Loftsson

Jón Stefánsson
Símon Sighvatsson
Oddur Sigvaldason
Otti Jakobsson
Árni Jónsson
Ólafur Jónsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, velbyrdige!
Højvise og højtagtede!
Højstrespekterede herrer!
Landcommissarii!

Fordi vor allernådigste konge af højkongelig nåde og faderlig omhu for Islands fattige indbyggere allernådigst har fundet det for godt at sende Deres velædle herrer her til landet for nøjagtigt at undersøge, hvad der kunne tjene til nævnte lands almene bedste, og ladet bekendtgøre det for os med en forordning af dato 15de maj 1770,[1] hvori enhver bydes og befales at tilkendegive sig for Dem; derfor, og med henblik derpå, kommer vi fattige indbyggere i Grindavík frem i ydmyg underdanighed og tilkendegiver denne egns ynkelige tilstand i følgende poster.

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 654–658. (Forordning ang. den islandske Landcommission, Amts-Inddelingen m. v., 15.5.1770). Den er trykt tidligere i denne udgivelse, s. 167–168.

Første post. Fårepesten, som har hærget her i nogle år og stadig fortsætter som andre steder her på Sydlandet, synes at have de konsekvenser, at folk får skade af kulde og ligefrem dør på grund af mangel på klæder, eftersom fattige almuefolk ikke kan købe eller få fat i uld fra landets andre fjerdinger, selv om den muligvis fås, eller skind til skindklæder. Endvidere er gælden her i købstaden vokset voldsomt, siden den nævnte fårepest begyndte, især hos fattige afbyggere, som før havde får, som de dårligst kunne undvære, [da de] forarbejdede uld til strikvarer, hvoraf de fik stor støtte til at købe for, hvad de behøvede.

Anden post. Det er nødvendigt for dette syssel, at der tillagdes det et doggerfartøj, som her kunne tage husholdningsfisk til købstæder og transportere den til de fjerdinger af landet, nemlig nord og øst, hvor de ofte har brug for den, og derfra igen til denne egn smør, uld og tælle og videre andet, som vi har brug for.

Tredje post. Jorderne her på denne egn er voldsomt ødelagt, ja ødelægges årligt af overskylning fra havet, som i stormfloder (der her indtræffer ofte ved østen- og sydøstenstorme) bærer sand og sten, småt og stort, op på jordernes hjemmemarker og usle udmarker, og ligeledes fyger der sand på dem både fra fjeldene og stranden. Og selv om nogle (dog ikke alle) disse jorder er blevet nedsat til ringere leje for mange år siden, er de siden blevet ødelagt så voldsomt, at det er nødvendigt, at så hærgede jorder, som de er, bliver besigtiget og lejes til fæsterne i overensstemmelse med de herligheder, der forefindes.

Fjerde post. Det forekommer os godt og nyttigt for den fattige almue, at de lejekogilder, som han er pålagt af sine husbønder, afskaffedes fuldstændig, for derved lider fæsteren ofte stor skade, ikke mindst i år med ringe høhøst.

Femte post. Og eftersom det nu er kommet i brug i Þorlákshöfn og Selvogur inden Árnessyssel, at man der tager fersk fisk til saltning over fangsttiden, hvorfor folk østfra mere søger til at ro fra bemeldte fiskepladser i fangsttiden end her hos os, hvoraf vi har stor skade. Derfor anmoder vi i ydmyg underdanighed om, at en sådan indretning med tiden måtte blive opstillet her på denne fiskeplads på et passende sted.

Sjette post. Selv om denne egns fattige indbyggere har størstedelen af deres udkomme af den fiskefangst, som Gud giver fra havet over fangsttiden, kan de nu ikke få deres skibe sat i søen på grund af mangel

på folk. For i sidste fangsttid stod her oppe 7 skibe, og nu i nærværende fangsttid 8 skibe, og alle disse skibe skulle have været på søen i begge disse fangsttider, hvis man havde fået folk fra land til at ro skibene. Årsagerne til dette, mener vi, er (a) at her ikke tages fisk til saltning, som omtalt i nærmest foregående post. (b) At de mænd, som Gud og kongen, gejstlige og verdslige, har skænket brød og forleninger, hvoraf de kan leve rigeligt, nu udruster, både her, men dog især i Þorlákshöfn og Selvogur, langt flere skibe end tidligere og beordrer deres fæstere på dem for at ro. Det er deraf indlysende, at bønderne ved kysten ved myndighedernes nævnte udrustning af skibe, såvel her om andre steder, forhindres i det alment bedste, hvad angår fiskefangst. For ikke at tale om den skibsudrustning som Kompagniets efterliggere har og bruger ud over, hvad de har tilladelse til efter oktrojens[1] 26. post, hvilket bønderne har skade og tab af.

Syvende post. Det har været skik her i Grindavík som andre steder her i syslet, at de mænd, der her har roet fra andre sysler og har fået en andel på 60 fiske, til kongen har skullet afgive årligt 3 fiske, som kaldes mandtalsfisk (undtagen tjenestekarle hos præster, medlemmer af lovretten og enker). Hvilke fiske én og undertiden to mænd her på egnen samler efter anmodning fra landfogederne, hvilken umage de betalte de udpegede mænd for efter aftale, især i afdøde landfoged Beyers, afdøde Wulfs og Luxtorps embedsperiode.[2] Men nu og de seneste par år har bønderne, hver på sin fæstejord her på egnen, fået ordre til at indsamle nævnte mandtalsfisk såvel af deres egne skibe som af fremmede skibe, og de er skrevet hos bønderne sammen med andre normale afgifter til kongen i mandtalsbogen på forårstingene, så bønderne svarede dem i gennentørret fisk til købmanden, og han afskrev dem fra deres konto til kongen. Og det besvær, som bønderne har haft ved dette, har de på ingen måde fået betaling for.

Ottende post. Af hver eneste afbygger, der betaler ét hundrede i tiende, tages der ti fiske i gavetold, hvilke ti fiske skrives hos deres husbond, så at han erlægger dem til købmanden på kongelig Majestæts regning og videre afkræver dem af afbyggeren.

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 466–494. (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

[2] Paul Beyer 1702–1717, Cornelius Wulf 1717–1727, Christian Luxdorph (Luxtorp) 1727–1739.

Niende post. For et tandløst lille barn skal der her betales 24 fiske til præst og kirke, hvilket ikke forekommer os at være i overensstemmelse med Christian den 4.'s kirkeordinans.[1]

Tiende post. I købstaden forekommer det os ikke, at man fra købmandens side følger taksterne fra forordningen af dato 1702[2] og heller ikke handelsbetingelserne, der blev indført i 1763, så fuldstændig, som det ellers er ham (købmanden) pålagt deri.

(a) Når Gud giver et godt fiskeår, tages der ikke imod fisken, som tilbydes. Og alligevel ses ikke stor forskel på den fisk, der antages, og den der afvises, som det er bevisligt, at det skete i den sidst afsluttede handelstid, hvilket er en årsag til, at nogle af skyldnerne ikke fik lettet den gæld, som er opsamlet hos dem de foregående år.

(b) Det tømmer, der gennem meget lang tid har været bragt hertil (selv om det meste af det måles efter den forretning, der blev indgået i 1734), især bjælketømmer, kan slet ikke bruges til årer og indre bestykning af skibe, selv om det i nød har været brugt dertil. Og selv om der ofte er talt og skrevet om det af tilskikkede besigtigelsesmænd, er der ikke sket nogen rettelse eller forbedring af det. Så der er ikke bragt bedre hertil end tidligere, hvorom der findes beviser på, ved at Hr. biskoppen i Skálholt har anset det for voldsomt nødvendigt på grund af det nævnte tømmers ubrugelighed årligt at lade tømmer bringe hertil fra Eyrarbakki til udrustning af stolskibene,[3] især til årerne.

(c) Når nogle af varerne har vist sig at være ubrugelige ved synsforretningen og derfor er nedsat til en lavere pris, er de ikke alle blevet solgt af købmanden. Der er også her blevet solgt ubesigtigede varer, hvilket imidlertid er strengt forbudt i oktrojens 23. post.

(d) Og eftersom det anses for godt og gavnligt i oktrojens 27. post, at den fisk, der fanges i forårstiden efter første sommerdag, skal saltes af Islands indbyggere, har bønderne her på egnen med henblik på at efterkomme oktrojens højtnævnte 27. post købt salt af købmanden og har til slut måttet betale 70 fiske for en tønde fransk salt inklusive tønden. Men takstforordningen siger dog udtrykkeligt, at den skal koste 60 fiske inklusive tønden i fiskekontoen. Men hvis der tales om det,

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 150–170. (Kirkeordinants for Norge, 2.7.1607).

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575. (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

[3] Her henvises til bispestolen i Skálholts fiskeskibe.

har købmanden tilbudt at ompakke saltet til en brødtønde af gran og sælge det for 60 fiske.

(e) Man har også her i købstaden til tider kunnet mærke mangel på nødvendige varer, så at de, der har lagt fisk ind i handelen, har været nødt til at tage andet end det, der har været nødvendigt for dem, og som de har bedt om hos købmanden, både kramvarer, tobak etc.

(f) Selv om oktrojens 32. post pålægger kompagniets købmænd at udbetale landets indbyggere fra deres regning,[1] når deres regning overstiger et hundrede fiske, får man alligevel ikke noget fra regningen undtagen de mest velhavende bønder her i distriktet og måske nogle enkelte andre mænd.

(g) Beholderne til melet, der transporteres til os, er for det meste af gran og så utætte, at de nævnte beholdere ikke er ordentlig i stand til at holde på melet. Men de, der er mere tætte, forefindes at være af bøg, hvori melet meget tit viser sig at være voldsomt vådt og fordærvet ved staverne rundt om tønderne.

(h) Det er vores mening, at de færreste stenkulstønder, halvtønder og kvartiler overholder deres korrekte mål, som de emballager skal overholde, at de også har vekslende størrelse, og så bør det nævnes, at når det er sket, at de bringes i en fin egetræstønde (hvilket sker meget sjældent), er den (tønden) blevet solgt separat.

(i) Vi har hørt bønder, der har indlagt tørfisk til købmanden, klage over forkert vejning af den, selv om den har været i forsvarlig stand, og ligeledes over for hård måling af tran, især når der måles i kuttinger. Dette, bekræfter vi også, er sandt for vores eget vedkommende.

(k) Og eftersom dette, som her er sagt, samt meget andet er foregået således i købstaden, forekommer det os nødvendigt, at der udpeges to mænd til den som tilsyn og alvorligt holder købmanden til at efterleve kongens allernådigste love.

Vi forbliver med største respekt og underdanighed. Velædle, velbyrdige, højvise, højtagtede, højstrespekterede hr. Landkommissarii.

Grindavík,
den 6te maj 1771.

Deres ydmyge og
undergivne tjenere

[1] Regnskabet i kassebogen over indbyggernes indtægter og udgifter.

Þorkell Jónsson
Jón Kortsson
Jón Jónsson
Hjörtur Magnússon
Magnús Þorsteinsson
Gunnar Loftsson
Jón Stefánsson
Símon Sighvatsson
Oddur Sigvaldason
Otti Jakobsson
Árni Jónsson
Ólafur Jónsson

Hjábúðarmenn í Grindavík skrifa um kjör sín 10.5.1771. Lit. Cc. N° 2[b].

Opsiddere i Grindavík skriver om deres kår 10.5.1771. Lit. Cc. N° 2[b].

ÞÍ. Rtk.D3/4–18.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 26.5.1771; Bréf þetta og það næsta á undan, sem einnig er úr Grindavík, hafa verið bókuð á sama litranúmer eins og um eitt bréf væri að ræða. Hér eru þau aðgreind með lit. Cc. N° 2[a] og 2[b]. / *Dette brev og det forudgående, som også kommer fra Grindavík, er opført på samme litranummer, som om det drejede sig om ét brev. Her er de adskilt med lit. Cc. N° 2[a] og 2[b].*

Áritun/ *påskrift*: Indkom d. 26. mai 1771; Lit. Cc. N° 2; Guldbringesyssel.

Við hér í Grindavík, hjábúðarmenn,[1] tökum oss þá djörfung fyrir sökum skuldaþunga og miklra óhæginda sem vér þykjustum líða, en getum þó ekki af sjálfra vor eigin kröfum rutt af oss þvílíku oki, þó vér kynnum með annarra góðu áliti ef svo virtist uppreisn að fá. Því dirfustum vér í undirgefni og auðmýkt eftir konunglegrar forordningar tilvísan, að gefa til kynna þettað vort ástand, hans konunglegra háheita þjónandi Commissari herrum, í þeirri von að þeir gefi oss fullkomna útskýringu upp á eftirfylgjandi pósta. Item hvað þeim virðist rétt í þessu vera, þá viljum vér eftir því sama lifa.

1° Hér er svo háttur á landsnytjum að vér verðum afla þess eldiviðar sem vér þurfum úr sjóarfjörum sem er þang, eftir hvört fjöruplátts

[1] Af bréfinu sjálfu að dæma er hér greinilega átt við bæði hjáleigu- og þurrabúðamenn.

vér verðum að gjalda hálfa vætt, en megum ei njóta þess sem upprekur á þá sömu fjöru, hvört það er tré eður hvað annað, hvörju nafni sem heitir.

2° Bændurnir setja kúgildi á hvörja hjáleigu svo vér megum ekki sjálfir eiga kúna, þó gætum, en verðum að gjalda 2 fjórðunga smjörs eður fiskavætt, en er þó tekið af oss fiskavætt eftir völlinn sem kýrin lifir á, það klénasta. Þriðju vættina gjöldum vér eftir húsin svo eftirgjaldið verður yfirhöfuð af einni hjáleigu hálf fjórða vætt eftir einn kýrvöll.

3° Bændurnir skylda oss til að róa á skipum sínum um vertíðina svo við megum ekki eiga skip fyrir landi um þann tíma, hvörki einn eður fleiri til samans, þó vér gætum. En ráðist nokkur af oss í það að hafa skip fyrir landi um fyrrnefndan tíma þá heimta bændur af þeim hinum sama undirgift eftir skipstærðinni að fráteknu húsinu sem fólkið þarf til verelsis um þann tíma sem þeir þó ei tilleggja.

4° Hjáleigumenn sem tíunda eitt og tvö hundruð gjalda sýslumanni eður fóveta 10 fiska í toll, en þeir sem ekkert tíunda ekki neitt. En vér allir sem við húsmennsku erum verðum að gjalda lögmanni tvo fiska í toll, hvör einn út af fyrir sig.

5° Sóknarprestur okkar heimtar af hvörjum einum hjábúðarmanni 10 fiska í heytoll undir stakk eður fullkomniri kaupstaðarvöru, item 5 fiska í dagsverk svokallað með sama skilorði.

Grindavík,
þann 10. Maj, Anno 1771.

Þessu að framan skrifuðu
eru til staðfestu okkar nöfn

Nikulás Jónsson
Jón Jónsson
Jón Jónsson
Guðmundur Þorbjörnsson
Ólafur Guðmundsson
Álfur Bjarnason
Þorgeir Rafnsson

Jón Halldórsson
Árni Jónsson
Jón Oddsson
Einar Greipsson
Þorvaldur Erlendsson
Sigurður Ólafsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Vi her i Grindewig hjaboedemænd[1] tager os den dristighed for (formedelst megen tyngsel og mange besværligheder som vi maae taale, og som vi ikke kan af os brekke af egne kræffter, dog vi kunde ved andres hjelp) i underdanighed og ydmighed efter anordningens lydende ad give tilkjende vores omstændigheder hans kongl. May^ts^ Commissarier, i den forhaabning at de vil give os fuldkommen forklaring over fölgende poster. Item hvad de agter ret, vil vi effterleve.

1° Her er saa landet beskaffet, at vi maae avle af stranden vores brænde, som vi behöver, nemlig tang, hvorfore vi maae betale ½ vætt, men maae dog ikke nyde det, som driver op til stranden, enten det er træ eller andet.

2° Bönderne sette kvilder paa hver hjaleje, saa vi kan ikke selv eye kjör, dog vi kunde, men skal gjælde 2 föringer smör eller 1 vætt fisk, men dog er taget af os 1 vætt fisk for den eng, som kjören lever af, allerknappeste. Den tredje vætt gjælde vii efter huusene, saa at i almindelighed gjældes af een hjaleje 3½ vætt effter een koes græsning.

3° Bönderne pligte os til ad roe paa siine skibe om vertiiden,[2] sa vi maae ikke have noget skib selv om den tiid, hverken een eller fleere, dog vi kunde. Men i fald det gjör dog nogen, vil bönderne have undergift[3] af de samme efter skibets störelse foruden huuset, som folket behöver, og de ikke skaffer.

4° Hjalejemænd, som tiende 1 hndr. à 2 hndr., betale sysselmanden eller landfogden 10 f. i told, og de, som intet tiende, betale intet. Men vi, som ere huusmænd, betale til laugmand 2 f. hver en for sig.

5° Vores sognepræst heimter[4] af hver een hjaboedemand 10 f. i höetold under stak[5] eller fuldstændig kjöbmandsvahre, item 5 f. i dagsværk saakaldet med samme skjæl.[6]

[1] På islandsk *hjábúðarmenn* eller *hjáleigumenn* og nutidsdansk afbygger.
[2] Fangst- eller fiskesæsonen. Islandsk *vertíð*.
[3] Der menes sandsynligvis afgift.
[4] Dette ord er ikke oversat, men betyder kræver. Islandsk *heimtar*.
[5] Under stak er her en direkte oversættelse af *undir stakk*, som henviser til betalning i gennemtørret fisk.
[6] Betingelser.

Grindewig,
den 10de Maij 1771.

Nicolaus Jonsson
Jon Jonsson
Jon Jonsson
Gudmund Thorbiörnsson
Olafer Gudmundson
Alfer Biarneson
Thorger Rafnson[1]

Ovenskrevet til bekræftelse
ere vores navne

Jon Haldorson
Arne Jonson
Jon Oddson
Einer Grepson
Thorvaldur Erlendson
Sivert Olafson

L. S.

Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson, hjáleigubændur í Krýsuvík, kvarta yfir kjörum sínum 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[a].

Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson, afbyggere på Krýsuvík, klager over deres kår 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[a].

ÞÍ. Rtk. D3/5–2.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771; Bréf þetta og það næsta á eftir, sem er einnig frá hjáleigubændum í Krýsuvík, hafa verið bókuð á sama litranúmer eins og um eitt bréf væri að ræða. Hér eru þau aðgreind með lit. Hh. N° 2[a] og 2[b]. Lá með bréfum úr Árnessýslu, lit. Hh. N° 1, 3–5. / *Dette brev og det følgende, som også kommer fra afbyggere på Krýsuvík, er opført på samme litranummer, som om det drejede sig om ét brev. Her er de adskilt med lit. Hh. N° 2[a] og 2[b]. Lå sammen med breve fra Árnessyssel, lit. Hh. N° 1, 3–5.*

[1] Opstillingen af navne er uregelmæssig i det originale dokument. Her er de opstillet i to spalter lige som i den islandske udgave af brevet.

Veleðla, hálærðir og háttaktaðir herrar!
Náð, heilsa, lukka og blessan af Guði föður og drottni vorum herra Jesú Christo!

Vér undirskrifaðir Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson ábúendur á Stóra-Nýjabæ í Krýsuvíkurhverfi.

1° Gefum fyrst til vitundar ásigkomulag jarðarinnar. Á þessari jörð sem við nú á búum voru fyrst þriðjungaskipti, það menn lengst til muna, og bjó annar á tveim pörtum jarðarinnar og hinn á þriðjungi. Voru og eru bæirnir nefndir Austurbær og Vesturbær. Austurbænum fylgdu 2 partar jarðarinnar og Vesturbænum þriðjungurinn og skipti gata túnum af bæjarhlaði norður og suður, í mýri til suðurs en í mel til norðurs. Svo og voru tilgreind örnefni eður kenniteikn engjanna, beggja partanna jarðarinnar, sem svo nefndust, Flóðakrókur, Teitsflóð, Fremri-Álfsteigur, á milli Álfsteiga, Innri-Álfsteigur. Þessar engjar, sem nú eru nefndar, tilheyrðu þriðjungi jarðarinnar og eitt kúkvíildi, eftir hvört voru goldnir 2 fjórðungar smjörs og tvær vættir af hörðum fiski í landskuld. Austurbænum eður tveim pörtum jarðarinnar tilheyrðu svonefnd Engjapláts, Kringlumýri, Mosar eður lítið holt það sem Nýjabæjar engjagarður á stendur. Þar fyrir norðan nefnist Syðri-Höfði og Nyrðri-[Höfði] og Fífumýri fyrir austan Litla-Lambafell. Fyrir norðan og austan gilið nefnist fyrst Þúfnamýri vestan undir Seljamýrarholti og Arnarófur áfastar við Þúfnamýri. Frá fyrrnefndri Kringlumýri fyrir austan gilið nefnast Dýjarófur, Blettir, Höfði, Grasgil, Litli-Höfði fyrir vestan Seljamýrarholt. Fyrir austan greint holt nefnist Seljamýri og Nýjabæjarhvammur. Eftir þessa tvo parta jarðarinnar guldust árlega í hörðum fiski 4^{r} vættir. Eitt kúkvíildi og þrjár ær fylgdu þessum tveim pörtum, eftir þetta hálft annað kvíildi guldust 3 fjórðungar smjörs.

Nú nefnist sá bóndi er bjó á Krýsuvík Sveinbjörn Eiríksson og kona hans Hallbera Jónsdóttir. Að fyrrnefndum Sveinbirni sáluðum giftist Hallbera aftur, velnefndum Jóni Sigmundssyni, hvör og svo er sálaður. Í tíð Sveinbjarnar var heimajörðinni Krýsuvík skipt til helminga og kom til jarðarinnar móti Sveinbirni og Jóni sál. Sigmundssyni, Magnús Jónsson nú búandi á Stafnesi, hann bjó á helmingi jarðarinnar. Að Magnúsi burtviknum og Jóni sáluðum, bjó fyrrnefnd Hallbera ein á heimajörðinni Krýsuvík þar til Símon Sighvatsson tók við jörðinni, sem nú er jarðarinnar ábúandi.

Í tíð fyrrnefnds Sveinbjarnar Eiríkssonar bjó sá maður fátækur er Jón Jónsson hét á tveim pörtum Stóra-Nýjabæjar. Þá skipti Sveinbjörn engjum Stóra-Nýjabæjar, sem tveim pörtunum tilheyrðu til helminga (að hann svo kallaði), og tók þann partinn er hann sjálfur vildi og lét eina vætt af landskuld niður falla. Svo og tók hann til sín þær þrjár ær sem jörðinni fylgdu og setti aftur kúkvíildi, hvar eftir hann tók 2 fj. smjörs, og þessi kvíildaþungi helst við jörðina enn nú. Og sama er að segja um Nýjabæjarengjar er Sveinbjörn sér skipti, að þær yrkir og heldur hvör Krýsuvíkurbóndi eftir annan, jafnvel þó Stóra-Nýjabæjar fátækir ábúendur stórlega eftirsjái.

Í tíð Hallberu Jónsdóttir var Stóra-Nýjabæ skipt til helminga að forngildunni[1] frátekinni, og ég, Vernharður Rafnsson, óskaði eftir mínum parti forngildunnar og fékk ég ekki. Svo og er engjastykki með hefð fallið undan Stóra-Nýjabæ úr þriðjungaengjunum til heimajarðarinnar, og fyrir það ekkert fiskvirði niðurfallið, hvört engjastykki ég nefni Flóðakrók er fyrrnefndi og Teitsflóð allt, allt að Fremra-Álfsteig, hvört engjastykki ég meina 6ta part af þriðjungaengjunum. Þetta engjastykki sýnist mér okkur báðum tilheyra sem nú búum á Stóra-Nýjabæ. Sömuleiðis á Járngerðastaðamanntalsþingi, óskaði ég eftir mínum parti forngildunnar og fékk ég ekki.

2° Svo eru og afmarkaðar fjörur sem Stóra-Nýjabæ fylgja og svo nefnast Bergsendi, og í öðrum stað Keflavík, á hvörjum greindum fjörum vér tökum söl oss til lífsbjargar, en ekki megum vér þar eitt trékefli af taka, hverki til jarðarinnar húsa eður bæta nokkra vora búshluti er vér þurfum daglega á að halda.

3° Svo og hlýt ég gefa til vitundar ásigkomulag um heilsu mína og fémuni sem er. Ég er vanfær maður og veikur, og oftar í rekkju liggjandi en á fæti vinnandi. Svo er og kona mín heilsulin orðin, og ekki er fyrir okkur að hafa utan einn piltur um tvítögsaldur, sem er launsonur minn, svo og er laundóttur konu minnar, og er þetta okkar fyrirvinna. En um fjármuni er það að segja að við eigum 5 ær veikar af kláðapest, eina kú og eina kvígu að fyrsta kálfi og eina kálflausa kvígu, og tvísýnt að þessir gripir lifi fyrir hor, og 7 hross klifbær og 2 trippi, einn sexræðing og verð ég að kaupa mann úr annarri sveit fyrir 40 álnir að vera formann fyrir skipinu.

[1] Að fornu mati.

Á þessu ári 1770 var upp á mig fluttur undir vetur, bróður minn skilgetinn, Hálfdan Rafnsson að nafni, mállaus og svo gott sem mætti firrtur í læri, síðu og handlegg, hvörjum ómaga eftirfylgdi kona hans og eitt barn. Og taldist ég undan móti þeim að taka, og sögðu þeir það legði sig sjálft að leggja honum af sveitinni, og hafa þeir það svoleiðis efnt að ég hef meðtekið eina mjöl hálftunnu af því innflutta forskemmda gamla mjöli, og annað hef ég enn nú ekki meðtekið. Þetta átti að vera fyrir vökvun.[1] En fyrir guðssakir skyldast til að hýsa. Þennan ómaga flutti lögréttumaðurinn, mr. Jón Stefánsson á Járngerðastöðum í Grindavík, og hreppstjórinn, mr. Símon Sighvatsson á Krýsuvík, á mitt heimili. Ég bið Guð á himnum og herra Danmerkur kóngsins innsenda herra, á málefni mitt að líta hvört mig rétt skeður.

Þetta staðfesti ég í kör liggjandi með mínu réttu skírnarnafni og hjáþrykktu signeti.

Stóra-Nýjabæ,
d. 1. Junji 1771.

Vernharður Rafnsson
Hallvarður Jónsson

L. S.

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, højlærde og højagtige herrer!
Nåde, helbred, lykke og velsignelse fra Gud fader og vor herre Jesus Christus!

Vi undertegnede Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson husbønder på Stóri-Nýibær i Krýsuvíkbygd.

1° Vi opgiver først til vitterlighed gårdens tilstand. Denne gård, hvor vi nu bor, var først opdelt i tre dele, så længe man mindes, og den ene [beboer] boede på to dele af gården og den anden på en tredjedel. Gårdene blev kaldt og kaldes stadig Austurbær og Vesturbær. Til Austurbær hørte to tredjedele af jorden og til Vesturbær en tredjedel, og en sti opdelte hjemmemarkerne fra gårdspladsen i retningen nord-syd til en mose mod syd og en sandgrund mod nord. Ligeledes

[1] Hér er vísað til hluta fæðisins sem ómagarnir áttu að fá, sennilega spónamatarins.

blev engene betegnet med stednavne eller kendetegn på begge dele af gården, som så blev kaldt Flóðakrókur, Teitsflóð, Fremri-Álfsteigur, mellem Álfsteigar [og] Indre-Álfsteigur. Disse enge, der nu er optalt, tilhørte den ene tredjedel af gården og et kogilde, hvoraf der betaltes 2 fjerdinger smør og to vægte tørfisk i landskyld. Til Austurbær eller to tredjedele af gården hørte de såkaldte Engjapláss, Kringlumýri, Mosar eller det lille holt, hvor Nýibærs enggård ligger. Nord for det ligger Syðri-Höfði og Nyrðri-[Höfði] og Fífumýri øst for Litla-Lambafell. Nord og øst for kløften ligger først Þúfnamýri mod vest under Seljamýrarholt og Arnarófur op til Þúfnamýri. Fra den ovennævnte Kringlumýri øst for kløften ligger Dýjarófur, Blettir, Höfði, Grasgil, Litli-Höfði vest for Seljamýrarholt. Øst for ovennævnte holt ligger Seljamýri og Nýjabæjarhvammur. For disse to dele af gården betaltes årligt i tørfisk fire vægte. Et kogilde og tre får fulgte disse to dele, for dette halvandet kogilde betaltes 3 fjerdinger smør.

Nu hed bonden, der var husbond på Krýsuvík, Sveinbjörn Eiríksson og hans kone Hallbera Jónsdóttir. Efter ovennævnte Sveinbjörns død giftede Hallbera sig igen med den velnævnte Jón Sigmundsson, som ligeledes er afgået ved døden. I Sveinbjörns tid var Krýsuvíks hjemmegård opdelt i to, Sveinbjörns og afdøde Jón Sigmundsson og på den anden side Magnús Jónsson, der nu er bonde på Stafnes. Han var bonde på halvdelen af jorden. Efter at Magnús var borte, og Jón var afgået ved døden, var ovennævnte Hallbera alene husbond på Krýsuvíks hjemmegård, indtil Símon Sighvatsson, som nu er bonde på gården, overtog den.

I ovennævnte Sveinbjörn Eiríkssons tid boede der en fattig mand, som hed Jón Jónsson, på to dele af Stóri-Nýibær. Så delte Sveinbjörn Stóri-Nýibærs enge, der tilhørte de to dele, i to halvdele (som han sagde) og tog selv den halvdel, som han selv ville have, og lod en vægt landskyld bortfalde. Så tog han også til sig tre får, som fulgte med gården, og satte et kogilde tilbage, for hvilken han tog 2 fjerdinger smør, og denne kogildebyrde ligger stadig på gården. Og det samme må siges om engene fra Nýibær, som Sveinbjörn tilegnede sig, at de bliver dyrket af den ene bonde på Krýsuvík efter den anden, selv om de fattige husbønder på Stóri-Nýibær savner dem inderligt.

I Hallbera Jónsdóttirs tid blev Stóri-Nýibær delt i to halvdele, bortset fra det gamle gilde, og jeg, Vernharður Rafnsson, anmodede om

min andel af det gamle gilde og fik det ikke. Ligeledes er et hævdvundent stykke eng bortfaldet fra Stóri-Nýibær af en tredjedel af engene til hjemmegård, og for det er der ikke bortfaldet nogen fiskeværdi, hvilket stykke eng jeg kalder Flóðakrókur, som oven for nævnt, og hele Teitsflóð, lige til Fremri-Álfsteigur, hvilket stykke eng, jeg mener, udgør en sjettedel af en tredjedel af engene. Dette stykke eng tilhører efter min opfattelse os begge, der nu bor på Stóri-Nýibær. Ligeledes anmodede jeg på Járngerðastaðir mandtalsting om min andel af det gamle gilde og fik det ikke.

2° Så er der også afmærkede kyststrækninger, som tilhører Stóri-Nýibær og kaldes Bergsendi, og andre steder Keflavík, og på hver af de nævnte kyststrækninger tager vi søl[1] til livets opretholdelse, men vi må ikke der tage et enkelt stykke træ, hverken til gårdens bygninger eller til forbedring af nogle af vores redskaber, som vi dagligt har brug for.

3° Så må jeg også gøre vitterligt forholdene omkring mit helbred og eksisterende ejendom. Jeg er et uarbejdsdygtigt og sygt menneske og ligger oftere til sengs end står og arbejder, og min kone har også et svagt helbred, og vi er ikke i stand til at have hos os mere end én karl på ca. 20, som er min uægte søn, og så er der min kones uægte datter, og det er den arbejdskraft, vi har. Men angående ejendom kan fortælles, at vi har 5 får, som er syge af skab, en ko og en kvie med første kalv og en kvie uden kalv, og det er usikkert, om disse kreaturer dør af sult, og 7 kløvsadelbare heste og 2 plage, en seksåring, og jeg må købe en mand fra en anden egn for 40 alen til at være formand for skibet.

I indeværende år, 1770, blev jeg tvunget til at modtage min ægtefødte broder ved navn Hálfdan Rafnsson, stum og så godt som ødelagt i lår, side og arm, hvilket fattiglem var ledsaget af sin kone og ét barn. Og jeg forsøgte at tale mig fra at tage imod dem, og de sagde, at det var kun naturligt, at egnen gav et bidrag til ham, og det har de holdt på den måde, at jeg har modtaget en halv tønde af det importerede fordærvede gamle mel, og andet har jeg endnu ikke modtaget. Dette skulle være for søbemad. Men for Guds skyld [var jeg] pligtig til at give [dem] husly. Dette fattiglem bragte lovrettemand, mr. Jón Stef-

[1] Søtang. Islandsk *söl*.

ánsson på Járngerðastaðir i Grindavík og repstyrer mr. Símon Sighvatsson på Krýsuvík ind i mit hjem. Jeg beder Gud i himlen og de herrer Danmarks konges indsendte herrer om at se på min sag, om der sker mig retfærdighed.

Dette stadfæster jeg liggende i sengen med mit rette døbenavn og vedtrykte signet.

Stóri-Nýibær, den 1. juni 1771.

Vernharður Rafnsson
Hallvarður Jónsson

L. S.

Hjáleigumenn í Krýsuvík skrifa um kjör sín 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[b].

Afbyggere på Krýsuvík skriver om deres kår 1.6.1771. Lit. Hh. N° 2[b].

ÞÍ. Rtk. D3/5–2.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771; Bréf þetta og það næsta á undan, sem er einnig frá hjáleigubændum í Krýsuvík, hafa verið bókuð á sama litranúmer eins og um eitt bréf væri að ræða. Hér eru þau aðgreind með lit. Hh. N° 2[a] og 2[b]. Lá með bréfum úr Árnessýslu, lit. Hh. N° 1, 3–5. / *Dette brev og det forudgående, som også kommer fra afbyggere på Krýsuvík, er opført på samme litranummer, som om det drejede sig om ét brev. Her er de adskilt med lit. Hh. N° 2[a] og 2[b]. Lå sammen med breve fra Árnessyssel, lit. Hh. N° 1, 3–5.*

Áritun/ *påskrift*: N° 2.

Vér undirskrifaðir ábúendur á Krýsuvíkurhjáleigum gefum til vitundar.

1° Um okkar afmarkaða fjöru sem vér tökum söl oss til lífsbjargar, hvar og svo er trjáreki hvörn heimabóndi Krýsuvíkur hirðir og til sín tekur, og megum vér ekki þar af taka álnarlangt tré. En þurfum þess þó nauðsynlega við til uppbyggingar vorra leiguhúsa og verkfæra sem

vér daglega með þurfum. En sumir af oss svo fátækir að vér getum ekki keypt til húsa eður verkfæra sem vér með þurfum.

2° Um ásigkomulag hjáleignanna. Fyrst Suðurhjáleiga, henni fylgir eitt kvíildi, eftir hvört árlega eru goldnir 2 fjórðungar smjörs og þrjár vættir af hörðum fiski árlega í landskuld. Þar næst Norðurhjáleiga sem fylgir eitt kvíildi og eftir það árlega goldið 2 fj. smjörs og 2 vættir í landskuld árlega. Þriðja hjáleiga, Litli-Nýjabær, fylgir 1 kvíildi og eftir það goldnir 2 fj. smjörs árlega og tvær vættir af hörðum fiski árlega í landskuld. Í þessar skuldir gildir ekki annað að bjóða, þó bág tíð falli, en fisk í landskuld og smjör í leigur.

3° Hér er og svo bjarg það við sjó sem fuglvarp er í og festi tilbrúkuð að ná fugli og eggjum í þessu bjargi. Bóndinn í Krýsuvík á festina og tekur eftir hana hlut. Hann setur þangað svo marga menn sem hann vill, en hvör hjáleigumaður á þar einn mann. Krýsuvíkurbjarg er óskipt land og tekur heimabóndi Krýsuvíkur landhlut af þessu bjargi, sömuleiðis tekur hann menn undir festina úr öðrum plátsum til fulls hlutar þá hann vill, að hjáleigumönnum sínum óaðspurðum.

4° Laust við þetta bjarg er og svo umflotið sker eður klettur sem fuglvarp er á, í hvörn nefndan klett ekki verður utan á skipi komist. Af þeim klett tekur heimabóndi landhlut og eru nú 8 ár síðan sá landhlutur var fyrst tekinn, og muna ei menn að hann hafi fyrr tekinn verið.

5° Það er sagt að allt Krýsuvíkurland sé óskipt að fráteknum túnum og engjum. Hér í Krýsuvíkurlandi eru selstöður frá tveimur bæjum í Grindavík, nefnilega Hópi og Þórkötlustöðum. Tekur heimabóndi 1 rixdal árlega frá Hópi en áttræðing lætur hann ganga á Þórkötlustöðum sem kvittar þeirra selstöðu. En búsmali þeirra gengur í óskiptu Krýsuvíkurlandi, að fráteknum þeim mikla yfirgang er hross þeirra í Grindavík, tamin og ótamin, veita Krýsuvíkur innbyggjurum árlega bótalaust á þeirra engjum.

6° Vér Krýsuvíkur innbyggjarar erum til kvaddir að gjöra allt torfverk að Krýsuvíkurkirkju og kirkjugarða og fáum hvörki mat né drykk eður nokkur laun fyrir það erfiði. En þetta skeður tíðast um þann tíma er menn þurfa að bjarga lífi sínu til lands og sjávar.

7° Allir hjáleigumenn hér sem tíund gjöra gjalda kirkjunni árlega 6 fiska og er sá tollur ljóstollur nefndur.

8° Prestinum gjöldum vér árlega 15 fiska hvör hjáleigumaður í peningum eður undir stakk.

9° Sálist fullorðinn maður hér innan sóknar þá mega menn gjalda 24 fiska í legkaup og prestinum 12 fiska. En eftir ungbarn eður tannleysing 12 fiska í legkaup og 6 fiska prestinum.

10° Allir þeir hjáleigumenn hér sem tíund gjöra, gjalda árlega undir stakk 10 fiska hvör maður og er sá tollur kóngsfiskar eður gjaftollur kallaður.

11° Vér gefum og til vitundar halla þann eður afvigt er vér líðum í kaupstaðnum, þar okkar vigt stendur skjaldan eður aldrei heima í kaupstaðnum. En það oss er þar útvegið er oftast lagt á vora vigt.

12° Einninn gefum vér til vitundar bágindi þau sem langvarandi verið hafa, og enn nú viðhaldast, af fjárpestinni, að menn geta ekki bjargað sér til lands eður sjávar fyrir klæðleysi.

Þessu til frekari staðfestu eru vor undirskrifuð nöfn Krýsuvíkurhjáleigumanna.

Að Stóra-Nýjabæ
í Krýsuvíkurhverfi,
dag 1. Junji A° 1771.

Vernharður Rafnsson
Rafn Magnússon
Jón Jónsson
Magnús Ingimundsson
Hallvarður Jónsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Vi undertegnede husbønder på afbyggersteder til Krýsuvík gør vitterligt.

1° Om vores afmærkede kyststrækninger, hvor vi tager søl til livets opretholdelse, hvor der også er drivtømmer, som hjemmebonden på Krýsuvík samler og tager til sig, og vi må ikke tage alenlangt træ derfra, men har nødvendigvis brug for det til opbygning af vores lejede huse og redskaber, som vi daglig har brug for. Men nogle af os [er] så fattige, at vi ikke kan købe til bygninger eller redskaber, hvad vi har brug for.

2° Om afbyggerstedernes tilstand. Først Suðurhjáleiga. Der følger det et kogilde, hvoraf der årligt betales 2 fjerdinger smør og tre vægte tørfisk i landskyld. Dernæst Norðurhjáleiga hvor der følger et kogilde, og deraf betales årligt 2 fjerdinger smør og 2 vægte i landskyld. Til det tredje afbyggersted, Litli-Nýjabær, hører 1 kogilde, og deraf betales årligt 2 fjerdinger smør og to vægte tørfisk årligt i landskyld. Disse af-

gifter kan vi ikke undgå at betale, selv om det bliver hårde tider; fisk i landskyld og smør i leje.

3° Her er der også et bjerg ved havet, som der er fuglekolonier i, og der er en forankring rede til at hente fugle og æg i dette bjerg. Bonden på Krýsuvík har forankringen og tager andel af den. Han sender så mange mænd derhen, som han vil, og hver afbygger har der én mand. Krýsuvíkurbjerget er et udelt landområde, og hjemmebonden på Krýsuvík tager jordejerpart af dette bjerg. Han tager ligeledes mænd fra andre pladser til forankringen for fuld andel, når han vil, uden at spørge sine afbyggere.

4° Frit fra dette bjerg ligger der så et skær eller en klippe i havet, hvor der er en fuglekoloni, hvilken nævnte klippe man kun kan komme til på skib. Af den klippe tager hjemmebonden jordejerpart, og det er nu 8 år siden, at denne jordejerpart blev taget først, og man mindes ikke, at den er taget før.

5° Man siger, at hele gården Krýsuvík er udelt, bortset fra hjemmemarker og enge. Her på Krýsuvík er der sætere fra to gårde i Grindavík, nemlig Hóp og Þórkötlustaðir. Hjemmebonden modtager årlig 1 rigsdaler fra Hóp, men han udruster en otteåring[1] fra Þórkötlustaðir, som opgiver deres sæter, og deres kreaturer går løse i det udelte land, som til hører Krýsuvík, for ikke at minde om den store skade, som de i Grindavíks heste, tæmmede og utæmmede, årligt forvolder Krýsuvíks indbyggere på deres enge uden erstatning.

6° Vi indbyggere på Krýsuvík bliver tilkaldt til at udføre alt tørvearbejde på Krýsuvík kirke og kirkegård og får hverken mad eller drikke eller nogen løn for det arbejde. Men dette sker oftest på det tidspunkt, hvor der er brug for folk til at opretholde livet til lands eller vands.

7° Alle afbyggere, som betaler tiende, betaler årligt til kirken 6 fiske, og den told kaldes lystold.

8° Til præsten betaler hver afbygger årligt 15 fiske i penge eller i gennemtørret fisk.

9° Hvis en voksen mand her indensogns afgår ved døden, så skal man betale 24 fiske for gravstedet og 12 fiske til præsten. Men for et nyfødt barn eller en, som ikke har fået tænder, [betales] 12 fiske for gravstedet og 6 fiske til præsten.

[1] Henviser til en båd med otte årer, dvs. en relativt stor båd.

10° Alle afbyggere, som betaler tiende, betaler årligt hver mand i gennemtørret fisk 10 fiske, og den told kaldes kongefiske eller gavetold.

11° Vi gør også vitterligt den skævhed eller undervægt, som vi lider i købstaden, hvor vores vægt sjældent eller aldrig passer i købstaden. Men det, der afvejes til os, lægges som regel på vores vægt.

12° Ligeledes gør vi vitterligt de trængsler, som har været langvarende og stadig forefindes, af fårepesten, at man ikke kan klare sig til lands eller søs for mangel på klæder.

Til yderligere bekræftelse herpå findes de underskrevne navne på os afbyggere til Krýsuvík.

På Stóri-Nýibær
í Krýsuvíkbygd,
dagen den 1. juni A° 1771.

Vernharður Rafnsson
Rafn Magnússon
Jón Jónsson
Magnús Ingimundsson
Hallvarður Jónsson

„Íslands vesalingar“ skrifa um rétt sinn og stöðu í þjóðfélaginu 12.2.1771. Lit. Ss. N° 1.

“Islands stakler” skriver om deres rettigheder og stilling i samfundet 12.2.1771. Lit. Ss. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/6–1.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771; Bréfið er án staðsetningar en merkt Gullbringusýslu á bakhlið. / *Brevet har ingen stedsangivelse, men er mærket Gullbringusyssel på bagsiden.*

Áritun/*påskrift*: Lit. Ss. N° 1; Guldbringesyssel.

Háeðla hr. hr. hr. Commissarii!

Eftir vors allra náðugasta konungs tilskipan af 15da Maij 1770 tilkynnist eftirskrifað ástand Íslands vesalinga sem auðmjúklega umbeiðist að takist til íhugunar og rannsaks.

1° Um réttarganginn. Nær einn aumingja maður, sem ei vill strax hlýða sérhverjum tilskipunum eins sýslumanns og það oftast í hans eigin erindagjörðum, má bæði innan réttar og utan líða harðar hótanir og hrakyrði og fái hann ei komið þeim auma þar með til hlýðni fær sýslumaður sér eitthvað til orsaka að færa hann í klögumál og process. Verður svo sjálfur í þeirri sök sóknari og dómari, undir hverjum hans aðgjörðum hinn fátæki og aumi má með sínu húsi liggja með gráti og tárum og jafnvel þeir meiri máttar eru verða fegnir soddan líða, svo þeim ei orsakist meira peningatjón. Að sönnu fær mann gjarnan hjá amtmanni ordur til eins annars sýslumanns, hver nær hann sér sinn meðbróður í háska umbreytist gjarnan sökin þeim auma til falls þó saklaus sé. Hindrar og oft ótti vitnin þá sýslumaður í hlut á að auglýsist sannleikinn. Um þennan réttargang, sem í landi voru gengur, má langtum fleira skrifa ef dæmisögur skyldu tildragast. Gleymast mætti öldungis ekki að yfirskoða og rannsaka hvert ei fyndist ógegnumdregnar manntalsbækur og protocolar hvar inni þá finnast mundu ódugleg þingsvitni og kannski þingsóknarmönnum óvitandi innfærð og undirskrifuð, item dómaraverk hér að framan innfærðum pósti til bevísingar. Mútur þó teknar séu skeður oft leynilega svo ei er svo augljóst sem vera þyrfti. Réttarneitanir ganga fjöllum hærra. Guði séu þakkir, þeir sýslumenn finnast, þó færri séu, sem hér eiga þó lítinn hlut að máli og fegnir vilja Guðs og konungsins rétti framhalda. Þetta ofanskrifað kann best lagfærast ef sýslumenn hefðu minni myndugleika og ei svo oft sem skeður tækju sér konunglegan myndugleika til.

2° Þær forordningar og konungleg náðarbréf, sem hingað eru í landið innsend, fær ei almúginn af vel mörgum hið minnsta að vita. Og jafnvel þó einn sýslumaður tafsi í dönsku einn og annan póst úr einhverjum af þeim, skilur almúginn þar ekkert af, þar vel mörg héröð finnast þau sem enginn veit eitt orð í því tungumáli. Hvar af það flýtur að nær einn vesalingur vill sækja um náð í einhverri sök allra undirdánugast til hans kongel. Maj^{t} má hann knékrjúpandi fyrir sýslumanni og tilbiðjandi fá af honum slíkt að útrétta fyrir vel drjúga þénustu. Verður þetta stundum að athvarfi þegar þeim er það geðjanlegt, annars koma þar í ótal flækir að slíkt fáist ei og supplicatíurnar[1] komast aldrei á framgang. Meðal til þess að kóngleg náðarbréf og forordningar yrðu

[1] Umsóknirnar, beiðnirnar. Danska *supplik*.

almúganum best augljósar sýnist hið hentugasta að kennivaldinu væri þær og tilsendar, þar flestallir prestar vilja sínu sóknarfólki vel og setja sig gjarnan móti sýslumanna yfirgangi, þó oft lítið áorki. Og jafnvel þó þeir prestar finnist sem eru önnur hönd sýslumanna þá eru þeir þó snöggt færri, en þeir eð af því sinnislagi fyndust þá kynni fólk að halda sér til næstu presta, einninn þá soddan er opinberað í næstu sóknum svo kann einn bóndi að kynna frá því hinum öðrum.

3° Í hverjum hrepp eru 5 hreppstjórar, hverjir hreppanna nauðsynjum og fátækratíundum eiga að skipta. Þessir verða oft ósamþykkir í sínum embættisverkum og þau börn sem í sveitum og á fátækratíundum uppalast verða slétt uppdregin,[1] og lifa lengst aldurs síns á tíundum eður flakka um ýmsar sveitir. Svo nær fjölskyldum af soddan fólki saman slær, sem gjarnan er af 3, 4, 5 persónum, útarmar[2] það fátæka bændur, hverjum það gjörir sér dælla við með átroðningi og yfirgangi en þeim meiri háttar. Svo þetta lausgangerí er í soddan máta þessu landi til stæðsta skaða og undirgangs. Hér á móti mætti til beþenkingar takast hvert ei gjörlegt væri að innrétta eitt hospítal í hverri sýslu svo soddan ómagar segðust ei á sveitir heldur skyldi til þess sama betalast allra fátækratíundir, manneldi, matgjafir, item sérhvað það dæmast kynni og gefast til fátækra. Þá væri væntanleg rigtug meðferð tíundanna og þessara barna gott uppdragelsi föðurlandinu til gagns og nota. Einninn skyldu þar og innsetjast þrá og körg ungmenni sem fljótlega kynnu að lagfærast af þeim húsaga sem þar yrði væntanlega brúkaður og vel mörg hús vita ekkert í að brúka, og jafnvel þó sumir brúka vilji verða fyrir háði og forakti, hvar fyrir og gjarnan heyrast má af þeim stærri og eldri vinnuhjúum sem í sínum ungdómi hafi einkis góðs vana notið, að þeim sé ei vandlifað, þar þjófar og hrekkjamenn, sem dæmast til þess íslenska tukthúss gangi sem frjálsar og ærlegar persónur. Einninn flýtur af áðursögðu uppfóstri ungmennanna að nær slík koma til fullorðinsaldurs og setjast í hússtjórnarstandið og í þann verðuga ektaskap, vilja ei annað háttalag brúka en þau hafa í sínum ungdómi við uppalist, hvar af kemur agg, reiði og illar fyrirbænir svo vel af húsbónda sem þénara.

[1] Illa uppalin. Danska *slet opdraget*.
[2] Gerir fátæka eða gerir að þurfamönnum, fátækt, örbirgð.

4° Íslands búskaparstandi er til stæðstu bótar og viðréttingar ef bændum væri tilhaldið að nýja tún jarða sinna með því að slétta þær gryfjur og óþrifamóa sem vatn og vindur hafa uppblásið og sundurgrafið, hvað bændur geta hæglega afkastað. Ef niðurraðan og mælir þess sama skeður eftir efnum og mannfjölda, svo þeir aumustu skyldu hafa 5 til 10 faðma að slétta árlega, þá mætti svo lítill blettur umventur gjöra túnin slétt innan fárra ára.

5ta Fiskerí útlenskra þjóða hér við landið, sem má ei ske fyrir innan 3 til 4 vikna sjávar frá landinu, er til stórs skaða, þar fiskurinn leggst lengra burt þeirra slæginga vegna. Er því hæðst nauðsynlegt að tilhalda þeim þjóðum að fiska í hið fjærsta 2 vikur undan landi, og þó þjóðir þessar fiski svo nær, orsakar það í engvan máta frekari eður meiri óleyfilega kauphöndlan en annars skeð getur þá þeir undan veðrum orsakast að hleypa inn á smáfirði.

6ta Þær miklu óþarfabyltingar[1] og jarðaskipti sem fólk hefur í þessu landi er ein stór orsök til fátæktar og ruins. Þessar sömu byltingar orsaka svo vel lauslyndi bænda sem og einninn þeirra ræktarleysi á þeim jörðum þeir hafa á búið. Því nær þeir eru búnir að úteyða eina jörð fara þeir til landsdrottna og bjóða hærra eftirgjald fyrir hina aðra sem betur er setin en vanalegt verið hefur. Hvar við landsdrottinn léttbrýrri verður og má síðan þetta lauslyndi verða að útbyggingarsök þeim þrifnara og rækslusamara jarðarábúanda. Fæstir á jörðum eru og svo vel athugandi sem sums staðar hér á landi of mjög tíðkast.

Hér að ofanskrifaðir 6 póstar eru að vorri samvisku Guði meðvitandi van en ekki of skrifaðir, hvað vér aumir og vesælir Íslands innbúendur viljum með blóðugum tárum undirskrifa og biðja þann góða Guð og miskunnsemdanna föður, samt hans smurða vorn allra náðugasta konung sem ber svo stóra umhyggju fyrir vorri velferð, slík vor mein bæta og græða, hvað vér á hendur felum hans trúum útsendurum til þessa vors föðurlands hr. hr. hr. Commissariis að framfæra.

Samanskrifað af kærleika til föðurlandsins og uppreisnar, svo vel fyrir þá sem nú lifa sem eftirkomaranna.

D. 12ta Februarij 1771. Íslands vesalingar

* * *

[1] Óþarfabreytingar.

[Oversættelse 2015]

Højædle hr. hr. hr. Commissarii!

Efter vor allernådigste konges forordning af den 15de maj 1770 meddeles Islands staklers efterskrevne tilstand, hvilket ydmygest bedes taget til overvejelse og undersøgelse.

1° Om rettergangen. Når en stakkels mand, som ikke straks vil lyde ethvert påbud fra en sysselmand, og det oftest i dennes egne ærinder, både i retten og uden for, den må tåle hårde trusler og ukvemsord, og hvis han ikke dermed får bragt staklen til at adlyde, skaffer sysselmanden sig et påskud for at bringe ham under anklage og proces. [Sysselmanden] bliver så selv anklager og dommer i den sag, under hvilke indgreb fra ham den fattige stakkel med sit hus må ligge med gråd og tårer, og selv de, som har mere magt, bliver glade ved at tåle noget sådant, så der ikke overgår dem større pengeskade. Visselig får man gerne hos amtmanden henvisning til en anden sysselmand, hvor, når han ser sin medbroder i fare, beskyldningen gerne forvandles til fald for staklen, selv om han er uskyldig. Frygt forhindrer også tit, når sysselmanden er involveret, vidnerne i at sandheden kommer frem. Om denne rettergang, som foregår i vort land, kan man skrive meget mere, hvis der skulle inddrages eksempler. Man må ikke fuldstændig glemme at gennemgå og undersøge, om der ikke findes ikke-gennemtrukne mandtalsbøger og protokoller, hvori man så kan finde ugyldige tingsvidner, som måske er indført og underskrevet uden de på tinget tilstedeværendes viden, ligeledes domshandlinger til bevis for ovenstående, indførte post. Når der tages mod sportler, sker det ofte i hemmelighed, så det ikke er så tydeligt, som det burde. Retsfornægtelser findes i rigeligt mål. Gud være lovet, så findes der de sysselmænd, selv om de er få, som her dog har ringe andel i sagen, [og] som gerne vil udføre Guds og kongens ret. Ovenstående kan bedst bringes i orden, hvis sysselmænd havde mindre myndighed og ikke, hvilket ofte sker, tiltager sig kongelig myndighed.

2° De forordninger og kongelige nådebreve, som sendes ind her i landet, får almuen i mange tilfælde ikke det mindste at vide om, og selv om en sysselmand på dansk mumler en eller anden post fra nogle

af dem, forstår almuen intet af det, for der findes en mængde herreder, hvor ingen kan ét ord på det sprog. Hvoraf følger, at når en stakkel vil søge om nåde i en eller anden sag allerunderdanigst til hans kongelige Majestæt, må han knælende for sysselmanden og tilbedende få ham til at udføre noget sådant for et betragteligt beløb. Dette bliver undertiden en sidste mulighed, når det passer dem, ellers opstår der et utal problemer i det, så noget sådant ikke opnås, og supplikationerne aldrig bliver til noget. Et middel til, at kongelige nådebreve og forordninger på bedste måde kunne blive forståelige for almuen, forekommer det at være mest praktisk, at den gejstlige stand fik dem tilsendt, eftersom næsten alle præster vil deres sognebørns bedste og tit modsætter sig sysselmændenes undertrykkelse, selv om det ikke gavner meget. Og selv om der dog findes præster, som er sysselmændenes ene arm, så er der dog betydeligt færre af dem, men hvis der findes dem af den holdning, så kunne folk holde sig til de nærmeste præster, og når en sådan offentliggøres i de nærmeste sogne, så kan en bonde lære det fra de andre.

3° I hver rep er der 5 repstyrere, som skal fordele reppernes midler og fattigtienderne. Disse bliver ofte uenige i deres embedshandlinger, og de børn, der opdrages i bygden og for fattigtiender, bliver slet opdraget og lever det meste af deres liv på tiender eller flakker rundt i forskellige bygder. Så når der opstår familier af sådanne folk, som gerne er på 3, 4, 5 personer, forarmer de de fattige bønder, som de med anmassende adfærd og frækhed indynder sig hos oftere end hos de finere. Så dette løsgængeri er på sådan måde dette land til den største skade og undergang. Herimod måtte tages til overvejelse, om det ikke var muligt at indrette et hospital i hvert syssel, så sådanne fattiglemmer ikke skulle forsørges af bygden, men at der til det samme skulle betales alle fattigtiender, forsørgelse, madgaver, item hvad som helst der måtte tildømmes og gives til fattige. Så kunne man forvente en rigtig brug af tienderne og en god opdragelse af disse børn til gavn og nytte for fædrelandet. Ligeledes skulle man der indsætte genstridige og vrangvillige unge, som hurtigt ville komme til orden af den disciplin, som man der formentlig ville bruge, og som ganske mange hjem ikke har forstand til at bruge, og hvor nogle, selv om de vil bruge den, udsættes for spot og foragt, hvorfor man tit kan høre af det større og

ældre tyende, som i sin ungdom ikke har nydt godt af gode vaner, at det ikke er godt for dem at leve, fordi tyve og skalke, der dømmes til at være i det islandske tugthus, går rundt som frie og ærlige personer. Ligeledes følger af ovennævnte opfostring af de unge, at når sådanne bliver voksne og sætter sig i husbondstanden og det ærværdige ægteskab, vil de ikke bruge anden adfærd, end de er blevet opdraget med i deres ungdom, hvoraf kommer kiv, vrede og onde forbandelser såvel af husbønder som tjenere.

4° Det er til den største forbedring og oprejsning for Islands landbrugstilstand, hvis det blev indskærpet bønderne at forny hjemmemarkerne på deres jorde ved at udjævne de grave og beskidte tuer, som vand og vind har opblæst og gravet i stykker, hvilket bønderne nemt kan overkomme, hvis fordelingen og udmålingen af det samme sker efter evne og antal mand, så de ynkeligste skulle have 5 til 10 favne årligt at udjævne, så kunne et lille stykke jord omvendt gøre hjemmemarkerne jævne i løbet af få år.

5te Udenlandske nationers fiskeri her ved landet, som ikke må ske inden for 3 til 4 sømile fra landet, er til stor skade, eftersom fisken lægger sig længere væk på grund af den slagtning. Det er derfor højst nødvendigt at indskærpe de nationer ikke at fiske tættere end 2 sømile fra land, og selv om disse nationer fisker så tæt på, bevirker det på ingen måde yderligere mere ulovlig handel, end der ellers kan forekomme, når de på grund af vejret nødsages til at sejle ind i små fjorde.

6te De store, unødvendige bytter og udskiftninger af gårde, som folk har her i landet, er en stor årsag til fattigdom og ruin. De samme bytter forårsages såvel af bøndernes ustadighed som ligeledes af deres mangel på omhu med de jorde, som de har været på, for når de har ødelagt én jord, går de til jordejerne og tilbyder højere leje for en anden, som er bedre placeret end normalt; hvorved jordejeren bliver gladere, og derefter kan denne ustadighed medføre opsigelse af de mere omhyggelige og driftige fæstere. De færreste på jorderne er særligt opmærksomme, hvilket visse steder her i landet er for udbredt.

De her oven for skrevne 6 poster er efter vores samvittighed med Guds viden underdrevne og ikke overdrevne, hvilket vi arme og stakkels Islands indbyggere med blodige tårer vil underskrive og bede den gode Gud og nådige fader, samt hans salvede, vor alles nådigste konge,

som nærer så stor omsorg for vor velfærd, om at bedre og læge således vores onder, hvad vi overdrager til hans trofaste udsendinge til dette vort fædreland, hr. hr. hr. Commissariis at fremføre.

Sammenskrevet af kærlighed til fædrelandet og oprejsningen, såvel for dem, som nu lever, som for efterfølgerne.

D. 12te februar 1771. Islands stakler

Kjósarsýsla

Kjósarsyssel

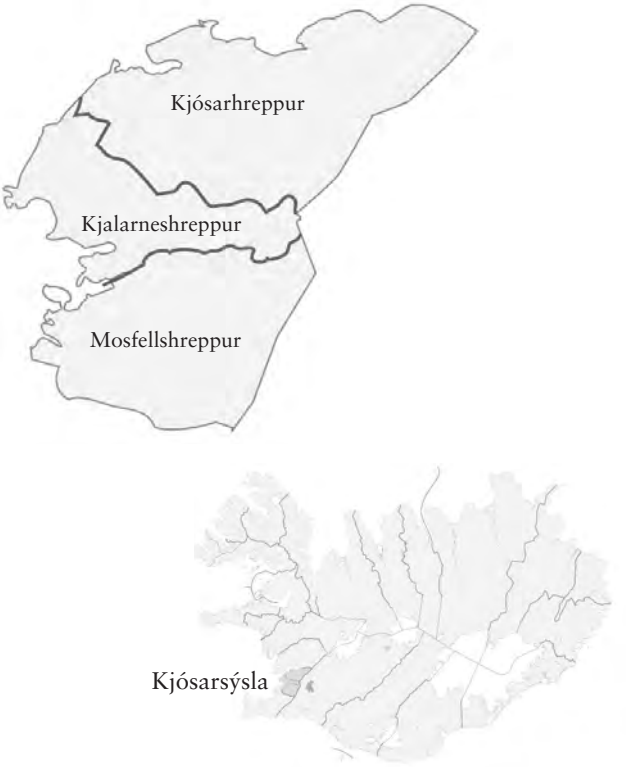

© 2003–2016 Landmælingar Íslands / Þjóðskjalasafn Íslands.

Kjósarsýsla 1703 · *Kjósarsyssel 1703*

Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.

Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Hreppstjórar í Mosfellssveit skrifa um hag sveitarinnar 7.5.1771. Lit. XX. N° 5.

Repstyrere i Mosfellssveit skriver om områdets tilstand 7.5.1771. Lit. XX. N° 5.

ÞÍ. Rtk. D3/3–12.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 13.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom den 13de Maii 1771; Lit. XX. N° 5; Kiosesyssel.

Velbornu, velbyrðigu, veleðla!
Hr. Andreas Holt!
Hr. Þorkell Fjeldsted!
Hr. Thomas Vindekilde!
Kongel. Maits háttbjóðandi Landcommissari náðugu herrar!

Með eftirfylgjandi umkvartanir innflýjum við Mosfellssveitar kóngsjarða ábúendur mjög fátækir og aumir. Jarðirnar sem við á búum eru hræðilega af sér gengnar hjá því sem þær hafa verið þá þær í fyrstunni virtar voru, sem er skeð fyrir stórkostlegan vatnaágang af landinu og svo stórrigningar bæði vetur og sumar, uppblásnar af veðrum ásamt skriðum úr fjöllunum og sandi yfir tún og engi og úthaga, svo þar skal engin finnast hvörki stór né smá að sé nærri því til líka við það sem þær hafa verið í fyrstunni. Það hefur stórlega mátt sjá á einum hálfum mannsaldurs tíma hér í sveit. Ei að síður heimtar hr. landfóvetinn[1] af oss skuldir af þeim eins og þær skyldu nú í eins góðu gildi sem fyrst þá þær virtar voru og þá skuldaheimtu hafa þeir brúkað hver eftir annan (ég meina fóvetarnir) með eftirfylgjandi máta og tek til dæmis eina 20 hundraða jörð.

[1] Skúli Magnússon (1711–1794) landfógeti.

1° Sem hefur verið leigð með eitt hundrað í landskuld og fjórum kúgildum eftir því sem venjulegast hefur tilgengið hér á landi. Hefur þá verið goldið 4 rixd. specie í landskuldina og jafnvel 4 í krónum. Svo hefur það tilgengið á stóla-,[1] klaustra- og bændaeignum og svo einninn á lénsjörðum. En hr. landfógetunum hefur þóknast að innkalla þær með öðrum hætti á kóngsjörðunum hér í Mosfellssveit, eins og þar sem skreið er goldin á sjávarjörðum.

2° Þeir segjast byggja jörðina með hundraðs landskuld (en bæta þessu orði inn í byggingabréfið, 6 vættir og 4 vættir eftir kúgildin fjögur) en þá ábúandinn fer að betala landskuldina á vorin og býður þeim kú, sem er í því gildi að sé hundraðsgripur eftir hér landsvísu og íslenskum lögum. Þeir segjast taka kúna í hundrað en skipa okkur að bæta til hennar rixd. specie í landskuldina, eru þá komnir 5 rixd. specie og þá er landskuldin skrifuð kvitt. Ef við getum ekki betalað í smjöri leigur eftir kúgildin heimta þeir af bóndanum 20 fiska fyrir hvörn fjórðung, annaðhvert í kaupstað eður í reiðipeningum sem hleypur sig þá upp á 3 rixd. specie og 16 fiska.

3° Heimta þeir af okkur fyrir mannslán einn rixd. specie, eins síðan kóngsskipin voru af tekin sem áður þá þau gengu.

4° Og svo kalla þeir af oss tvo dagslætti til að slá í Gufunesstúnum sem bóndann kostar altíð 20 fiska, tvo hríshesta betalast fyrir þá til fóveta 10 fiskar. Hér til kallast dagsverk að Bessastöðum til túngarðshleðslu, en þá það var ekki gjört í nokkur ár heimtaði amtmann sál. Gíslason[2] þessa skuld og sagði hún fylgdi hverri jörð. Hljóp þessi skuld þá fyrir forsómun bændanna að þeir höfðu ekki hlaðið garðinn í 6 ár upp á 48 fiska, því hann heimtaði 8ta fiska af hverjum manni af hverri jörð, hvað þeir máttu eins gjalda sem voru nýkomnir til jarðanna sem hinir er lengi höfðu á þeim búið (eður sögð fyrri ár). Og þeir sem þá áttu ekki sjálfir peninga máttu til láns taka að betala og setja sig svo í skuld hjá öðrum og hlaða svo garðinn eftir sem áður.

Þetta er árlega heimtað og skrifað í restans ef ekki er betalað eður ekki verður sama árs af bóndanum, sem síðan hefur trauðlega fengist fyrir þetta dagsverk að betala 8ta fiska, sem þó margur mundi vilja þar þeir á lengsta degi ársins og besta tíma mega tapa til að gjöra verkið

[1] Biskupstólarnir í Skálholti, Árn. og á Hólum, Skag.
[2] Magnús Gíslason (1704–1766) amtmaður.

hálfum þriðja degi og stundum þremur þeir sem lengst eru frá. Níða sjálfa sig, hesta sína og öll áhöld sem þeir þurfa til verksins og þar til þéna. Og þá kallið kemur mega þeir ganga frá skiprúmum sínum sem þeir eru í ráðnir eður frá voryrkju sinni eður haustyrkju, sem er þeim hinn stæðsti bagi. Hleypur svo túngarðshleðslan með soddan hætti fyrir kost og erfiði hesta og áhaldaslípun upp á 30 til 40 fiska fyrir bóndanum árlega en betalast einir 8 fiskar í skuldunum. En þá heimtar landfóvetinn heyhest af hvörjum búandi manni fyrir þann lifandi pening er siglir með fálkanum á Hólmsins skipi sem bóndann kostar altíð 15 fiska heyið og að flytja það fram að Reykjavík um heyannatíma. Þetta kalla þeir allt kvaðir en bóndinn þó færður í restans og liggur við útbyggingarsök ef ekki er betalað. Eru svo þessar vissu jarðarskuldir hlaupnar upp á 4 tuttugu og einn fisk fiskatals að reikna eður 10 rixd. specie og hálfan rixd. curant.

Þessar skuldir vilja verða oss yfrið þungar, er þó ekki reiknað fyrir nema hundraðs landskuldar útsvar og fjögra kúgilda leigu. En þá koma hér til aðrar skuldaheimtur af fóveta svo sem hesta til þingreisu sinnar[1] (ég meina lögþingsins), hestana allt frá 10 til 16 til hverrar ferðar fram og til baka, tvo menn gagnlega og stundum dreng, það með öllu tilheyrandi sem lestinni þarf að fylgja. Það fyrir alls ekkert og þá við höfum það orðið að kaupa af öðrum en ekki getað sjálfir, höfum við mátt betala það 30 fiskum þeim sama sem við höfum til þess keypt. Þetta kall er ekki skrifað í restans að sönnu það er skikkað hreppstjórnarmönnum að saman kalla hesta og menn og mega þeir fyrir það svara ef að ekki er allt eftir fóvetanna vild. Þá nú þetta kall kemur um sláttinn upp á bóndann eður hvern annan annríkistíma bætir það ofan á skuldirnar.

Þegar landskuldirnar voru betalaðar í sauðfé, og það var ær með lambi, var þeim hinum sama sem það galt skipað að taka lambið til fóðurs veturinn eftir fyrir öngvan betaling. Misfærist það einhverra orðsaka vegna mátti bóndinn betala það 20 fiskum vorið eftir. En þess er nú ei getið síðan sauðfé var ekki goldið. Þetta lamb var kallað kóngslamb og þorði enginn á móti mæla, var þá komin vætt sem aldrei var reiknuð en bóndinn þurfti út að svara og stundum 60 fiskar þá lambið dó áður en því varð skilað að vordögum.

[1] Hestlán var kvöð.

5° Manntalsfiskar heimtaðir af mönnum okkar sem róa til sjávar um vertíðartímann ef þeir fá 60 fiska hlut, 3 fiskar af hverjum manni. Og ef þeir eru ekki goldnir áður en mennirnir reisa í burt í vertíðarlokin, eru þeir þá skrifaðir upp á bóndann sem af okkur tók manninn um vertíðina. Þetta er hér í sveit fyrir fáum árum uppkomið að gjalda manntalsfiska eður heimta þá af kóngsjarða ábúendum, en við gjöldum fyrir árlegt mannslán sem sagt er.

6° Auk alls þessa hljótum við að uppbyggja Gufunesshospítalsjarðarhús að veggjahleðslu og öðru torfverki að mestu leyti hvað okkur kostar altíð 8ta fiska hvert dagsverk og hindrar okkur frá að sýsla um okkar jarðir sem þær hefðu þó stæðstu þörf fyrir framar en við getum afkastað.

7° Hér á ofan hefur einn bóndi að betala eftirfylgjandi skuldir sem hann getur ekki hjá komist að hafa árlegt útsvar til sýslumannsins á vorþinginu, skatt og kóngstíund, gjaftoll, lögmannstoll, sem sig hleypur allt til 60 fiska þar sem tíund er svo há og skattur er goldinn.

Til kirkjunnar og prestsins	26 f.
Til vinnumanns fyrir kaup og vaðmál, handa- og fótaklæðnað	1 hndr. 72 f.
Til vinnukonunnar sem hann heldur	40 f.
Þar sem einn ómagi er settur einum bónda árlangt og hann þarf að undirhalda hann, hvert hann er vanfær vegna elliburða eður hann er svo ungur að hann getur ekkert unnið, kostar bóndann fyrir hans upp vartning (á haust til fátækra 6 fiska) . . .	1 hndr. 72 f.
Verða svo þessar skuldir upp á	4 hndr. 30 fiska

eður 10 rixd. specie og 30 fiska.

Vilja þessar skuldir verða oss óbærilega þungar svo menn geta ekki með nokkru móti undir þeim risið. Sýnist þetta vilja horfa til þeirrar eyðileggingar að menn verða að ganga frá jörðum sem þeir hafa á búið. Og síðan Guði hefur þóknast að straffa oss með þeirri hræðilegu fjárpest á sauðfénaðinum, horfir það til því meiri og hræðilegra bágendi og stórkostlegrar eyðileggingar nema Guð og kóngurinn gjöri hér á einhverja góða bót. Með þessu undantöldu sýnum við hvað stórum skuldum einn bóndi þarf að svara af sinni ábýlisjörð áður en koma til hans kaupstaðarskuldir sem hann kann þó ómögulega án að vera.

Þetta er sagt um skuldirnar eftir, því að þær eru sums staðar meiri en hér er nefnt og sums staðar minni eftir því sem tala rennur til en þó allar byggðar undir samri skuldaútsvörun, þar minna sem jarðir eru minni og þar meira sem þær eru stærri.

8° Þá við látum báta okkar ganga til sjávar á vertíðinni eru heimtaðir af þeim hospítalshlutur en héðan úr sveit hefur enginn á hospítal komist í langa tíma. Eru hér þó tveir spítelskir ómagar sem bændur verða að undirhalda, þeir eiga öngva fjárhalds- eður aðstoðarmenn. Eru þeir svo forsorgaðir á sveitinni á niðursetu hjá bændum og tíundum sem gjaldast af henni, fyrir utan alla aðra sem á henni eru fátæka sem lifa af sömu forsorgun á niðursetutíundum og matgjöfum. En allur sá fiskur sem gelst úr heila fjórðungnum með öllu öðru sem gelst til Kaldaðarneshospítals mun trauðlega leggjast þar allt fyrir fimm ómaga.

9° Þá við komum í kaupstaðinn að fá okkar nauðsynjar gengur það í hinn allra bágasta máta. Við fáum að sönnu nokkuð af því sem við umbiðjum í fyrsta sinni hjá kaupmanni og lofar okkur að við skulum fá það hjá sér í haust þá skipið sé siglt. En það er sannbevísaður hlutur að kaupmaðurinn Pal[1] hefur neitað mönnum um þá hluti sem hann hefur til haft og betalingurinn hefur boðinn verið, þá sömu hefur hann selt þeim sem inn í búðina gengið hafa þá hinir hafa útgengið. Nefni menn það þá við hann samstundis eður samdægurs verður hann hálfillur en leiðir þó menn af sér með hægum orðum seinast og sver við sinn Guð að við skulum fá það hjá sér seinna í haust svo sem hann hafi lofað okkur. Við skulum mega vera óhræddir það skuli þá vera til handa okkur. Þegar við finnum hann aftur dregur hann tímann og segir við skulum fá það hjá sér þegar hann sé kominn í land að Reykjavík. Hann geti nú ekki gegnt okkur, hann hafi svo mikið að drífa og sýsla. Förum við svo 2 og 3 ferðir og jafnvel 4^{ar} ferðir og fáum ekkert að lokum.

Og vill þetta ekki samstemma octriounne hverja líklegt er að hann þó viðkannist og líklegt að hann muni fyrir hverja orðsök hann þetta gjörir, vita menn ekki annað en þeir sjá, sem heilvita, eru að það er bedragerí og svik við oss fátæka sem ekki höfum vit eður menning að tala fyrir okkur sjálfir. Hætta menn þá við svo búið og hafa ekkert, hverki fyrir töfina í kaupstaðnum eður sitt ómak þangað.

[1] Marcus Pahl, kaupmaður í Hólmshöfn við Reykjavík 1759–1767.

10° En hvað kauphöndlunina áhrærir þá fer hún nokkuð eftir hinu sem sýnir sig best á þeim vörum sem taxtinn ekki umgetur útþrykkilega og jafnvel eru í honum á nafn nefndar (ég meina taxtanum). Þar er getið um léreftsalin á 5½ fisk. Hún selst hér aldrei, hatta sem kallast dvellikshattar á 16 fiska en hann selur þá alla undir piltahatta nafni á 25 fiska og þaðan af meira allt til 30 og 35, hversu grófir sem þeir eru. Svo er og um þjalir, þar er getið um þél á 3 fiska, þær segist hann ekki til hafa en á 4 og 5 og 6 fiska segist hann hafa. Verða menn svo að taka þær svo dýrar heldur en hafa ekkert. Eins er um klæði, hann þekkir artuglega hvert þau eru gróf eður fín að haga verði þeirra, þar ekki getur um breiddina. Eins um léreft sem betri eru en taxtinn útþrykkilega um geti og ekki heldur um þeirra breidd getið, en tali nokkur um það við hann að þau séu mjó, segir hann þau séu allt að eins og þau séu vön. Hvað þó er hinn stæðsti munur og á þeim gömlu klæðum sem hingað hafa flust bæði á breidd og gæðum, hvað menn geta hæglega bevísað. En á okkar vörur setur hann sjálfur verð, ég meina prjónalesið það betra er en taxtinn umgetur eður fyrirskrifar.

11° Timburforréttingin þann 11ta Majj 1734 útgefin er oss hræðilega þung vegna timbursins rýrleika. En þó tekur það yfir að menn fá ekki keypt í kaupstaðnum timbur til húsanna á kóngsjörðunum. Timbrið sem kemur í kaupstöðunum er bæði vott og forlegið svo það er gagnlaust til endingar í húsum. Þar á ofan mikið til of lítið að vöxtunum þar einn bóndi í sveitinni fær ekki eitt vættarvirði á ári í kaupstaðnum, og þegar menn hafa sagað það þá í mjóa staura verður þess ending til 2ja og 3ja ára og mest 4ra. Það verða kaupin fyrir oss fátækum að við kunnum að fá eitt 12 fiska tré eður eina eður 2 spírur, kannski 5 fiska borð eður 6 fiska borð og þykir gott ef eitthvað af slíku fæst. Liggja svo jarðirnar við stæðstu skemmdum upp á húsin sem auðsjáanlegt er á allflestum jörðum hér í Mosfellssveit. Og höldum við að Compagniet hafi vikið frá þeim 22um pósti octroyanna[1] og honum aldeilis úti gleymt, því þar getur um til nauðsynlegra bygginga landinu, er það svo vel meint til húsa sem skipa, er þar fyrir hin stæðsta nauðsyn að á Hólmsins höfn kæmi timburskip árlega en aldrei minna en annað hvert ár, svo kynnu þeir fátæku að fá nokkuð þá þeir ríku

[1] *Lovsamling for Island* III, s. 466–494. (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

hafa fengið nóg (ég meina keypt). Hér um tölum við ei fleira í þettað sinn þar við þenkjum að það komi til annarra okkur æðri um kaupstaðinn að auglýsa það vesen sem hafa langtum betur vit á hvað til landsins velferðar horfir heldur en við.

12° Verði svo að klæðaverkið í Reykjavík viðvarir er langtum betra og hin stæðsta nauðsyn að unnið væri meir af skikkanlega brúkandi vaðmálum heldur en er, svo að fátækt almúgafólk gæti þar af klæðst til dags og nætur, sem snart er orðið svo klæðlaust og nakið að ekki getur staðið almennilega að vinnu, hverki til lands eður sjávar. Því síður komist til kirkju eður á góðra manna samfundi, að ekki til láns taki af öðrum, en eru ekki menn til að kaupa klæði í Reykjavík. Þau eru bæði svo mjó og þunn að sníðst lítið úr þeim, haldill fyrir þynnkuna og langtum verri að öllu leyti en þau gömlu 20 fiska klæði er hingað flust hafa og í öngvu betri en góð vaðmál sem hér voru gjörð meðan ull var til. En dýrleikinn á klæðunum altíð hinn sami á 20 fiska hver alin, hvað mikið hrak sem þau eru. Er og ekki hér í móð í þessu fátæka landi að almúgafólk fátækt gangi á litklæðum yst fata og síst að almennilegri vinnu eður þjónustu við grjót og torf og önnur trésverk sem menn verða að ganga í.

13° Í þessum fyrirfarandi póstum sem áhræra um kaupstaðinn og höndlunina er ekki svo meint að það af kaupmanninum sé öllum gjört í heila sveitinni, heldur svo að eitt og sér hvað af hér umgetnu hefur hann gjört, einum þetta og hitt annað öðrum, en þetta skal þó allt bevísað verða ef framar þarf. Sama er og um hr. landfóvetann Skúla, að hann hefur bætt við á jörðum einum dagslætti og einum hríshesti, svo þar eru nú 2 sem ekki var nema einn dagsláttur, nú eru þar tveir orðnir sem ekki var nema einn af hverjum þá hann tók við fóvetadæmi. Og gamlan sauðinn, sem landslögin leggja 25 al., og svo er meðtekinn alls staðar annars staðar í landskuld mótmælalaust það við til vitum, hefur hann ekki af okkur tekið í okkar jarðagjöld meir en 20 al., sömuleiðis á með lambi, sem alls staðar er tekin 20 al. eftir landslögunum, tekur hann einasta 17½ al. upp í okkar landskuld.

14° Þann hríshest sem menn gátu áður betalað með hrísi, en nú verður ómögulega vegna skóganna foreyðingar og yfirvaldanna forboðs þá að eyðileggja, verða menn að borga með kvikfé og það með áður umgetinni niðursetningu. Mætti oss leyfast að borga hvern hríshest með mótorfshesti og flytja að Gufunesi mundum við fegnir verða.

15° Hvern þunga að bændur hafa af kúgildunum verður ekki svo fljótlega sagt en þó mega menn sjá það lítið. Kúgildin í öndverðu eru innkomin fyrir fátæktarsakir þeirra sem búið hafa á jörðunum í stórum hallærisárum, en síðan aldrei afturkölluð af landsdrottnunum þá batnað hafa árin. Hefur síðan orðið í móð að láta þau fylgja með jörðunum, þeir fátækustu, sem hafa nú tekið sér jörð og farið að reisa fyrst bú, hafa orðið þeim fegnir, þeir hafa þá ekki átt sjálfir neitt kvikfé til að lifa af. En þá þeir hafa búið ein 2 eður 3 ár og alið sér upp kú eður naut af kúgildunum hafa þeir orðið að gjalda það í landskuldina. Hafi nú misfallið fyrir þeim og kúgildið dáið af einhverri orðsök, eitt eður tvö, hafa þeir hinir sömu átt þau að betala, hvað þeir hafa aldrei getað nema þeir hafa fallið í því meiri skuldir. Gengið síðan frá jörðunum aldeilis félausir og stórskuldugir og jarðirnar í öngvu standi síðan eftir soddan ábúð. Þetta er sagt um öreiga og fátæka er fyrst reisa bú og misjöfn ár til falla.

En þeim sem betur eru megandi eður líklegir til að verða nógu góður bóndi, þann hinn sama hindra þau frá að koma sér upp nautpeningi og að geta orðið sá maður að gjalda kóngi skatt og tíundir til allra sem tíundir taka eiga. Sama er og að segja um einn góðan bónda, sem hér er kallað, að hann getur ómögulega fjölgað svo peningi sínum að hann geti goldið þar af allar skuldir, fyrir það að hann verður að halda við kúgildunum svo þau deyi ekki, en jarðirnar ekki í standi að forsorga svo mikinn pening sem menn þyrftu síðan sauðféð fór að falla niður hjá oss og Guð straffaði oss með þeirri hræðilegu fjárpest á þeim skepnum, hverju Guð náðarsamlega afvendi eftir sinni blessaðri velþóknan. Af áðursögðu má nokkuð sjá að kúgildin eru til stórkostlegra þyngsla bændunum. Er hér þó ekki hálftalað um þeirra þyngsli svo sem þau eru.

Fyrir hér að framantaldar skulda- og kvaðaþyngsli, sem og kaupstaðsins óþolanlega vesens innflýjum við fátækir Mosfellssveitar kóngsjarða ábúendur fyrir yður. Velbornu, velbyrðigu, veleðla herrar og biðjum yður hjálpar og aðstoðar að skuldirnar mættu nokkuð á oss linast svo sem mannslánsskuldin, linun kúgildanna að helmingi, hríshestanna skuld og dagsláttanna, að gjaftollar til sýslumanns kynnu að verða eins og lögmannstollur og manntalsfiskar af mönnum okkar.

Að fjögra rixdala virði eða fjórir rixd. specie mættu gilda fyrir vora landskuld til fullnaðar (ég meina) það sem goldið er í fríðum peningi

og eftir landslögum hefur venja verið á öðrum jörðum, að kaupstaðarhöndlunin mætti með betra hætti verða, eður við fengjum okkar peninga svo við fengjum okkar skaða bættan eftir octroiunne útgefinni 1764 og hennar 23ja pósti.

Til staðfestu undirskrifum við hreppstjórnarmenn, svo vel fyrir okkur sem aðra sveitarmenn.

Ártúni, d. 7da Maij 1771.

Guðmundur Sæmundsson Ólafur Björnsson
Bergur Jónsson Jón Guðmundsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Velbaarne, velbyrdige, velædle!
Hr. Andreas Holt!
Hr. Thorkield Fjeldstæd!
Hr. Thomas Windekilde!
Kongel. Mayts höybetroede Landcommissarii naadige herrer!

Med efterfölgende andragende indflyer vii Mosfeldsveites kongens jorders beboende meget fattige og elendige. Jorderne, som vi opsidder og beboer, ere forskræckelige af sig gaaet og forringet imod det, som de have været af förstningen taxeret og ansatt, som er skeet formedelst store vandfloode af landet og stor regn baade vinter og sommer. Opblæst af stærkke vinde, tilliige fjeldskreed og sandfalden over græs, tuner, enge og udmarker, saa der skal ingen findes af jorderne hverken stor eller smaae, der nær kand jævnes imod det, som de tilforne i förstningen have været. Det haver storligen maattet sees udi een halv mandalderstiid her i sveiten. Dette uanseet fordrer hr. landfogden[1] af os de samme rettigheder efter dem, ligesom de var i deres gilde og godhed i förstningen, da de vare ansatte, og den landgilde rettighed have de brugt hver efter anden (jeg meener landfogderne) paa efterfölgende maade og tager til lignelse eller for exempel een 20ve hundred jord.

[1] Skúli Magnússon (1711–1794), landfoged.

1° Som have været lejet med eet hundred i landskyld og fiire qvilder, efftersom sædvanlig have tilganget her i landet, have været betalt 4 rixdlr. specie i landskyld og vel 4 rdlr. i croner. Saa have det tilgaaet paa bispestoelen[e],[1] clostre- og bondeegn og ligesaa paa leensjorder, men hr. landfoged har behaget at indkalde dem med anden maade paa kongens jorder herudi Mosfeldsveitt, ens og de som betaler med fisk paa söejorder.

2° De siges bygge jorden med hundred landskyld (men dog indlöber disse ord i fæstebrevet, 6 vetter og 4 vetter efter fiire qvilder), og naar opsidderen indfinder sig at betale landskylden om foraaret og tilbyder dem koe i den gyldighed at være hundreds værdie efter her brugende landsmaade og Islands lov, de siges kand tage den i hundrede end tilsiger os at böde til hende 1 rdr. specie udi landskylden, ere da komme 5 rdr. specie, ogsaa er landskylden skreven qvitt. Om vii nu icke kand betale smörlejerne efter qvilderne, udkræver de af bonden 20 fiske for hver föring, enten til kjöbstæden eller og i reede penge, som da belöber sig til 3 rixdlr. specie og 16 fiske.

3° Fordrer de af os for mandslaanet 1 rd. sp. og eens nu, siden kongsskibene vare aftagne, som tilforn da de gik til söegang.

4° Saa og kalder de af os 2de dagslaatte til at slaae græss af Guveneestun, som bonden koster altiid 20 fiske, 2de riishæste, derfor betales til fogeden 10 f. Hertil kaldes eet dagsværk ad Bessestæd til at oplade tungjerdet, men da det icke var gjort udi nogle aar, krævede sal. amtmand Gislesen[2] denne rettighed og sagde, hun fölger enhver jord. Oplöb saa denne gjeld for böndernes forsömmelse, at de icke hafde ladet tungjerdet i 6 aar, til 48 fiske, thi hand fordrede 8te fiske af eenhver mand paa hver jord, hvad de maatte betale, saavel de nye komne til jorderne som andre længere hafde boet (ellers er sagt 5 aar), og de, som icke hafde penge, maatte hos andre tage til laans og sætte sig i gjeld og oplade saa tungjerdet ligesom tilforn dereffter.

Dette er aarlig krævet og skrevet til restans, om icke af bonden samme aar er bleven betalt, som siden neppelig have været at faae for dette dagsværk at betale 8 fiske, som dog mange monne ville, da de i lengste dage aaret og den beste tiid maae tabe til at gjöre dette dags-

[1] Bispestolene i Skálholt, Árn. og på Hólar, Skag.
[2] Magnús Gíslason (1704–1766), amtmand.

værk half tredje dag og undertiden tree dage for dem, som længere ere fra, udjaske[1] sig self og sine hæste og ald verktöy, som de behöve og tjene til arbejdet. Og naar de kaldes, og budet kommer, maae de gange fra skibrommet, som de ere sadt udi at fiske, eller og fra andre sine arbejdsting, foraar eller höste, som er dem til störste fornærmelse. Andrager og belöber sig saa denne tungjærdeladning med saadan andragende for kost og arbejde, hest og værktöybrug knap udkommer med 30 til 40 fiske for bonden aarlig, end afbetales eeneste 8 fiske i dens svarende rettighed. Endnu meere udfordrer landfogden af enhver bondemand 1 höehest til det levende qvæg, der udföres med falkeskibet paa Holmens hafn, som bonden koster altiid 15 fiiske, höet og transporten ad Reikevig i höeslettstiiden. Dette kalder de alt hoverie, men bonden er dog anfört i restans og ligger ved udbyggelse, om icke er betalet. Er saa disse visse jorder rettigheders belöb paa 4 hndr. tyve og een fisk paa fisketal at regne eller 10 rdr. specie og een halv rixdlr. courant.

Disse skylder eller svarende rettigheder ville være os meget tunge, er dog icke meere beregnet end for hundred landskylds udsvar og lejer af 4re koeqvilder, og endnu komme hertil andre fleere paakaldende rettigheder af landfogden saasom skydsheste[2] til og fra landstinget, fra 10 til 16 heste hver rejse og 2de duelige medfölgende læstemænd, og undertiden foruden en dreng med tilligemed ald behörende, som til læsten fornödenlig bör fölge, og det for slet intet, og hvad vi icke self have haft, har vi maattet af andre kjöbe og betalt for det 30 fiske. Dette kald eller hoverie er icke skrevet til restans endelig. Det er befalt eller beskicked repstioremændene at sammenkalde heste og mænd, og maae de derfor staae til ansvar, om det er icke alt beopagtet efter fogedens ordre. Da nu dette kald kommer om höesletten paa bonden eller anden arbejdstid, saa formeerer det endnu skylderner.

Da landskylderne vare betalte med söjder[3] eller faar, og deriblandt var ær[4] med lamb betalt, maatte den samme, som det betalte, tage om vinteren dereffter lambet paa foeder foruden betaling. Forekom dette lamb sig og blev borte, maatte bonden betale derfor 20 fiske i foraaret

[1] Jaske betyder bl.a. at arbejde med eller i noget, som er vådt, men kan også betyde at behandle dårligt. Islandsk *útjaska*.

[2] Hoveri. Lån af hest.

[3] Får. Islandsk *sauður*.

[4] Malkefår, får. Islandsk *ær*.

dereffter, men dette er nu icke gjordt, siden söjdqvæget var ej betalt. Dette lamb blev kaldet *kongslamb*, og torde ingen derimod svare eller tale, var da kommen 1 vett, som aldrig var beregnet, end bonden maatte udsvare og undertiiden 60 fiske, naar lambet döde, förend det om foraaret var fra sig aflevert.

5° Mandtalsfiske er fordret af vores mænd, som roe i væhrtiiden til fiskerie, om de faae 60 f. hlött, er 3 fiske af hver mand, og om de icke ere betalte, förend mændene bortrejse, naar værtiden er til ende, bliver de skrevne paa bonden, som tog manden af os i væhrtiden. Dette er her i sveiten for faae aar siden opkommet at yde mandtalsfiske og paastaae dem af kongens jorders bönder, der vi aarlig betale manslaan, som sagt er.

6° Foruden alt dette tilholdes os at opbygge Guveneeshospitalsjorder huuse, lade torvvegge og andet meer fornödentlig torvværksarbejde[1] den största deel, hvad os koster altid 8 fiske hver dagsverk og forhindrer os fra at forsee og rögte vore egne jorder, som har största behov derfor, meere end vi orker og kand afkaste.

7° Herover alt dette har een bonde at betale efterfölgende rettigheder, som hand icke kand undkomme fra, at hand jo maae have: Aarligen udsvare til sysselmanden paa vaartinget, skatt og kongstiende, gjeftold, laugmandstold, som sig belöber alt til 60 fiske, naar som tienden er saa höy, og skatter er betalt.

Til kirken og præsten	26 f.
Til vindemanden, hans lön, vadmel og anden lædning	1 hndr. 72 f.
Til tjenestepiigerne som hand holder	40 f.
Der hvor een (omage)[2] er nedsatt bonden aaret omkring, og hand maae underholde den samme, hvad enten hand er vandför af alderdom, eller hand er saa ung og intet kand tjene, koster bonden for hans opvartning om hösten til fattige 6 fiske	1 hndr. 72 f.
Bliver saa disse skylder og rettigheder paa	4 hndr. 30 fiska

eller 10 rixdlr. specie og 30 fiske.

[1] Tørvearbejde på bygning eller gærde.
[2] Fattiglem. Islandsk *ómagi*.

Disse skylder vil være os utilbörlige tunge, saa mand icke paa nogen maade derunder kand rejsse sig. Synes dette at hensigte ödeleggelse, at mand nödes at gaae fra jorderne, som de have paaboet, og siden Gud har behaget at straffe os med den forskræckelig faarepest, hensigter det endnu meere til jammerlige og haarde tidender og ödeleggelse, men mindre Gud og Kongen kommer os til hjelp. Med disse foromtalte betydelser udviiser vii, hvad store skylder een boende maae svare af sine paaboende jord, förend hand kommer til sin kjöbstædsskylder, som hand umuelig kand undvære. Dette er sagt om skylderner, eftersom de ere sommesteds meere end her er og nefnt sommesteds mindre, eftersom talen til rener, men dog alle bygt under samme rettighedsudsvarelse, de mindste jorder mindre og de större meere.

8° Naar vi lade vore baade gange til söes paa fiskerie i væhrtiiden, er krævet af dem hospitalshlött, end heraf hreppen have ingen kommet paa hospitalet i lang tiid, dog ere 2de spedalske (omager) her, som bönderne maae underholde. De eje ingen midler og ingen slegtninger dem til stötte, ere de saa forsörgede paa sveiten[1] og nedsat hos bönder og tiender, som yder af henne, foruden alle andre fattige her ere og leve af samme forsorg, nedsatt paa tiender og madgiv. Men ald den fisk, der er udlagt og betalt af heele fjordingen,[2] med alt andet der ydes til Kaldadarneshospital, monne saa nær neppelig legges alt for fem (omager).

9° Naar vii komme til kjöbstæden at vil faae det, vi fornödentlig behöve, gaaer det i den allersletteste maade. Vi faae endelig noget af det, vi begjære förste gang hos kjöbmanden, og gjör os löffte, at vi skal faae meere hos sig i höst, naar skibet er afseiglt. Og det er en sand beviset sag, at kjöbmanden Pal[3] have nægted folck de ting, som hand dog har haft, og derfor betaling har været budet, solt de samme i buden til andre, naar disse hine have gaaet ud. Nefner og taler mand om dette ved han, vorder hand vredladen end slaaer det dog fra sig igjen til folcket med sagtfærdige ord til sidst, og svær ved sin Gud, at vi skal det hos sig faae siden i höst, som hand har lovet os, og maae være uskrækket det skal da være til os tilhaande. Men naar vi indfinder

[1] Det islandske begreb *sveiten* henviser her til reppen. I denne sammenhæng er der tale om, at de fattige forsørges af reppens bønder.

[2] Der er her tale om landsfjerding. Islandsk *fjórðungur* eller *landsfjórðungur*.

[3] Marcus Pahl, købmand i Holmens havn ved Reykjavík 1759–1767.

ham atter, forhaler hand tiiden og siger, vi skal faae det hos sig, naar hand er kommen paa land i Reicheviig, hand kand nu icke tale ved os, og hand har saa meget at bestille. Gjöre vii saa 2 og 3 rejser og vel 4re og faae saa omsider slet intet til slutning.

Dette vil icke samstemme med octroyen, hvilket er troeligt, hand monne være bekjendt, og ligesaa hand monne have sig forbeholden aarsagen saaleedes at gjöre og handle ved os. Mand veed icke andet end de, som ere med sund fornuft, maae ansee, at det er bedragerie og svig ved os fattige, som for eenfoldigheds skyld icke haver den drift at tale for os selv, slipper mand saa sagen og har slet intet hverken for löfftet i kjöbstæden eller for sit umag didhen.

10° Men hvad kjöbstædshandlingen anbelanger, da forrettes den noget efter hinne eller det andet, som udvisser best paa de vahre, som taxten icke omformelder udtryckelig, og endskjöndt taxten benefner ved navn og derom melder 1 alen læret 5½ f., hun selges her aldrig, hatte som kaldes Dvellikshatte for 16 f., men hand selger dem alle under drengehatte navn for 25 f. og derfra meere, alt til 30 og 35, hvor grove de ere. Saa er og om fiile talet à 3 fiske, de siger hand icke til uden à 4, 5 og 6 fiske stöchet, maae mand saa tage dem med den taxt, ellers har mand slet intet. Ligesaa ere klædevahrene, hand kjender dem artig, hvis de er grove eller fiine og kommer dem saavel for i handlen, end breeden er icke omtalet. Iligemaade om læret og det som er bedre, end taxten udtryckelig melder, og icke heller deres bredde, men taler nogen om dette ved kjöbmanden, at det er smalt, siger hand da, de ere, ligesom de ere vane at være, hvad dog er stor forskjæl imellem og ved de gamle klædevahre, som her til landet have været flött, baade i breeden og boniteten, hvad lettelig kand bevises, end paa vor vahre setter hand self priisen, jeg meener got pronlæss,[1] som taxten omtaler og foreskriver.

11° Tömmerforretningen den 11te Maj 1734, udgiven, er os meget tung, formedelst tömmeretz smækelse,[2] end det er meere, at mand faaer det ikke kjöbt i kjöbstæden til kongens jorders huuse. Tömmeret, som her til kjöbstæden kommer, er baade vaadt og forleget, og ej tjen-

[1] Strikvarer til handelen. Islandsk *prjónles*.

[2] På baggrund af den islandske tekst må man formode, at ordet betyder knaphed.

lig til huuse uden i kort tiid, derforuden er tilförselen saa ringe af vext, at en bonde i sveiten faaer icke eet vett værdie aarlig deraf, og naar mand have sauget i smalere træe, kand det endelig vare i 2, 3 og mest 4re aars tiid. Det er for os fattige det beste kjöb, naar vi kand faae et 12 fiske træe eller 2de lægter, maaeskee 5 à 6 fiske bord,[1] da tyckes os vel holden sligt faaes, henligger saa jordernes huuse vel de fleeste her i Mosfeldsveit ved störste fordervelse, og holder vi, at Compagniet have viget fra den 22de post i octroyen,[2] og den aldeeles udeladt, thi den taler om nödvendig bygning udi landet, og er det saavel at forstaae til huuse som til baade. Derfor var det den störste fornödenhed, at paa Holmens hafn kom aarlig eet tömmerskib eller og hver andet aar, saa kunde de fattige og faae noget med de riige, som ellers have faaet nok (jeg meener kjöbt). Herom taler vi icke meere denne gang, der vi fornödentlig har den tanke, at det kommer til andre vores höyere at foredrage kjöbstædshandlingens væsen, som langt bedre indseende haver, hvad til landets velfærd for tjenligst hensigter heller end vi.

12° Vorder det saa, klædefabriqven i Reicheviig bliver bestandig, er langt bedre og den allerstörste fornödenhed, at der blev foranstaltet at væve meere skickelig brugende vadmel, end der nu arbejdes, saa den fattige almue deraf maatte klædes til dag og natt, som snart er vorden saa klædlöss og nögen, at de neppelig kand bestride deres arbejde hverken til söes eller land, end mindre kand komme til kirken eller iblandt andet got folckes samfund. Uden de maae laane klæder af andre og ere icke i den stand, de kand kjöbe klæde i Reichevig, de ere baade smale og tynne og tilskjæres lidet af dem og holder ilde for dens slethed og langt værre i ald anseende end de gamle 20 fiske klæde, som her til landet have været flött, og i ingen deel bedre end god vadmel, som her var gjort, medens ulden var til. Men dyrheden paa klæden er altiid den samme à 20 fiske alen, hvordan som de nu ere. Det er icke heri moeden i dette fattige land, ad almuefolck gaaer og klæder sig i farvede klæder uden over nærklæderne,[3] og sidst ved almindelig arbejdstjeneste som med steen, torv og andet sligt verk, som mand nödes at gaae til.

[1] Bræt. Islandsk *borð*.

[2] *Lovsamling for Island* III, s. 466–494. (Octroy paa Islands Beseiling i tyve Aar for det almindelige Handels-Compagnie, 15.8.1763).

[3] Underklæder. Islandsk *nærföt*.

13° I disse her foran beskrevne poster, som anbelanger kjöbstæden og handlingen, er icke saa meent, at det er mod alle gjort i heele sveiten af kjöbmanden, mens heller saa iblant med eet og andet af det ommelte have hand gjort een dette og en anden andet, men dette skal dog alt vorde beviist, om det fornöden gjöres. Samme er og om hr. landfogeden Skule, at hand have formeeret ved jorderne een dagslaatt og en riishæst, saa at der ere nu 2de, som icke tilforn var uden een, da hand antoeg landfogedeembedet. Og en gammel söyde, derefter landtaxt agtes for 25 al. og allesteds modtagen i landskyld udimodsigelig, det vii veed, haver hand icke af os taget i vore jorderskylder meere end for 20 al. Ligeleedes ær med lamb, som allesteds er tagen i 20 al. effter landsvaane,[1] antager hand eeneste for 17½ al. i vore landskylder.

14° Den riishæst, som mand tilforn kunde betale med riis in natura, lader sig nu umuelig gjöre formedelst skovens forödselhed og övrighedens forbud, at den icke ödelegges, maae mand nu betale med levendes qvæg, og det med den forberörte nedsettelse. Maatte os tillades at betale hver riishæst med een törvehest til ildebrand og flötte den ad Guvenæs, var det os meere end fornöjeligt.

15° Hvilcken tyngsel, bönderne have af jordeqvilderne, kand icke saa snarlig blive betydet, men dog maae mand see det lidet. Koeqvilder i begyndelsen ere indkomne paa jorderne til den, som der have boet formedelst fattigdom og stor ælendighed for indfaldende dyre tiider og haarde aaringer, men siden aldrig tilbagekaldet af landsdrotten, naar tiderne forbedrede sig, og aaringerne bleve goede, have saa siden kommen i hæfd og ladet dem fölge med jorderne. De fattigste, som have taget sig jord og först begyndt at rejse boe, har maattet vordet glade at tage derimod. De have self slet intet haft af levende qvæg til at leve af. Og da de nu saaleedes have boet 1, 2 eller 3 aar og opfödt sig koe eller nöd af qvildet, have de maaett betale samme i landskylden, hafde nu misgelinget for dem, og koeqvildet hafde dödt af eenslags aarsag, 1 eller 2 have de samme maatt betale, hvad de aldrig have kundet, uden de have fallet i desto meere skylder, bortgaaet siden fra jorderne aldeeles puur fattig og i stor gjeld, og jorderne i ringe stande effter saadan boesiddende. Dette er nu sagt om de usle og fattige, der först rejse boe, og mislige aaringer tilfalde, men de, som bedre er for-

[1] Landets sædvane. Islandsk *landsvani*.

muende og ligest til at blive nogle gode bönder, hvilcke samme forhindrer de fra at opkome sig koe eller nööd,[1] og vorde saadan en mand at kunde yde Kongen skatt og tiender til alle, som tiende bör have.

Det samme maae siges om een god bonde, som her er kallet, at hand umuelig kand formeere sit qvæg, at hand deraf kand betale alle rettigheder, fordi hand maae beflitte sig paa at vedligeholde koeqvilderne, saa de icke uddöe, og jorderne ikke i den stand at forsörge saa meget stor qvæg, som mand ellers hafde fornöden, siden söydqvæget foer at falle ned hos os, og Gud straffede os med den hæslige faarepæst paa disse elendige creature, hvad Gud naadeligen afvende efter sin behagelige og velsignede villje, effter forberörte udsigelse maae nogenleedes see, at koeqvilderne ere bönderne til störste tyngsel, og ere her dog icke halv udsagt om deres tyngsel, saaleedes som den er.

Efter her foran optalte udsvarende rettigheder og hoverietyngsler samt med kjöbstædens utaalelige væsen indflye vii fattige Mosfeldsveiter kongens jorders beboere for Eder velbaarne, velbyrdige, velædle herrer og beder om Eders hjelp og undsættelse, at skylderne maatte noget af os lættes, saasom manslaanet, koeqvilderne og den halve deel af riishæste og dagslaatte, og ad gjeftolden til sysselmanden maatte jevnes og blive det samme som laugmandstolde og mandtallsfiske af vores mænd.

At fiire rixdale verdie eller fiire rixdlr. specie maatte være gyldig for vore landskylder til fyldest, jeg meener det, som er betalt med qvæg og effter landsvaane, som været have paa andre jorder. At kjöbstædeshandlingen paa bedre maade maatte indrettes, eller og vi fick vore penge, saa at vores skade fick boed og forbedring efter octroyens udgivende 1764, dens 23de post.

Til stadfæstelse underskriver vii hrepstioremænd saavel paa vore egne som andre vedkommendes vegne.

Aarthun,[2] den 7de Maij 1771.

Gudmunder Sæmundson	Olafver Biörnson
Bergur Jonsson	Jon Gudmundson

L. S.

[1] Tyr. Islandsk *naut*.
[2] Ártún i Mosfellssveit, Kjós.

Kotungar á Kjalarnesi kvarta undan skipsáróðri og leigukúgildum 25.6.1771. [Lit. Jj. N° 3b].

Bolsmænd på Kjalarnes klager over hoveri på båd og lejekogilder 25.6.1771. [Lit. Jj. N° 3b].

ÞÍ. Rtk. D3/5–9.
Innskráð/*indskrevet* 4.7.1771; Án lit. nr. en lá með bréfi úr Hafnahreppi, lit. Jj. N° 3[a]. / *Uden lit. nr. men lå sammen med et brev fra Hafnarep, lit. Jj. N° 3[a].*

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 4. Julii 1771.

Þetta eftirfylgjanda höfum við undirskrifaðir í allri undirgefni að andraga og umkvarta fyrir kóngsins háu sendiboðum, sumir meira, sumir minna eftir sem hvern snertir. Nefnilega að húsbændur okkar kotamanna skylda af oss við endilega róum þeirra bátum fyrir alls ekkert ár eftir ár, þó sumir bátarnir finnist að vera segllausir og áraslæmir. Þá við um það kvörtum segjast þeir ekki fá hjá kaupmönnum til þeirra svo nægi, sem við þenkjum og satt vera.

Þegar við róum okkar bátum heimta þeir hálfan hlut árið um kring og leggja ekkert til, jafnvel þó börn okkar eður þénarar rói með okkur. Ef viljum þessu mótmæla, má það heita undir niðri útbyggingarsök, þótt aðrar léttvægar séu heldur opinberlega fyrir bornar. Og þó yfirvöldin segi oss kyrrum að vera megum við mæta af sumum húsbændum úlfbúðar og amasemi. Eins er þetta hvað mikið eður lítið hvör á býr. En beri það við að nokkur losist við skipsáróðurinn má hann gjalda rixdal þar fyrir, því vildum við gjarnan fá linun í slíku og vita mættum hvað með réttu gjaldast skyldi fyrir skipsáróðurinn.

Svo er og um kúgildi úrdauð vegna fjárpestarinnar þar sem það er, gjalda eftir þau fulla leigu eða eftir okkar eigið og þó sýslumaður okkar gjöri einhvörja ráðstöfun án dóms aktast hún lítið af sumum.

Ábýli okkar hljótum við að tíunda sem ekki er annars staðar í héraðinu. Hvörninn lögmannstollur á að gjaldast vitum við ekki, þar hann í allra tíð er ekki eins tekinn, og þó að kónglegar forordningar séu í dönsku auglýstar skiljum við ekki.

Við forblífum í allra stæðstu undirgefni.

Kjalarnesi,
d. 25. Junij 1771.

Yðar háu herrar
auðmjúkir þénarar

Ari Jónsson
Sigurður Bjarnason
Jón Þorvarðsson

Magnús Hallgrímsson
Þorkell Sigurðsson
Benedikt Ólafsson[1]

* * *

[Oversættelse 2015]

Dette følgende har vi underskrevne i al underdanighed at andrage og klage over for kongens høje udsendinge, nogle mere andre mindre, afhængigt af hvad der berører hver enkelt; nemlig at vi bolsmænds husbønder pålægger os, at vi uophørligt ror deres både for slet ingenting år efter år, selv om nogle af bådene tydeligt er uden sejl og har ringe årer. De, som vi klager over det til, siger, at de ikke får tilstrækkeligt hos købmændene, hvilket, vi også tænker, er korrekt.

Når vi ror vores både, forlanger de halvparten hele året rundt og bidrager ikke med noget, selv om vores børn eller tjenere ror med os. Hvis vi vil protestere mod dette, er det egentlig underliggende grund til opsigelse af fæste, selv om der offentligt snarest henvises til andre mindre [grunde], og selv om myndighederne siger, at vi må blive boende, møder vi fra nogle husbønder fjendskab og chikane. Ligeledes er dette meget eller lidt efter bolene. Men hvis det sker, at nogen slipper for hoveri på båd, må han betale en rigsdaler for det. Derfor vil vi gerne få mildning i den slags og få at vide, hvad dermed rette skal betales for hoveriet på båd.

Så gælder det også om dødt kogilde på grund af fårepesten, hvor det forekommer, betaler man fuld leje af dem eller af vores egne får, og selv om vores sysselmand gør nogen foranstaltning uden dom, agtes den ikke meget af nogle.

Vort fæste har vi pligt til at betale tiende af, hvilket ikke sker andre steder i herredet. Hvilken lovmandstold der skal betales, ved vi ikke, eftersom den i det mindste ikke opkræves ens, og selv om de kongelige forordninger er bekendtgjort på dansk, forstår vi [dem] ikke.

[1] Nöfn í þremur dálkum í handriti. Hér sett í tvo.

Vi forbliver i den allerstørste underdanighed.

Kjalarnes,
den 25. juni 1771.

Deres høje herrers
ydmyge tjenere

Ari Jónsson
Sigurður Bjarnason
Jón Þorvarðsson

Magnús Hallgrímsson
Þorkell Sigurðsson
Benedikt Ólafsson[1]

Hreppstjórar í Kjósarhreppi skrifa um hag sveitarinnar 15.5.1771. Lit. Aa. N° 5.

Repstyrere i Kjósarrep skriver om områdets tilstand 15.5.1771. Lit. Aa. N° 5.

ÞÍ. Rtk. D3/4–14.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 16.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom den 16de Maii 1771; Lit. Aa. N° 5; Kiosesyssel.

Veleðla, hávísir herrar!
Hr. Andreas Holt!
Hr. Þorkell Fjeldsted!
Hr. Thomas Windekilde!

Í tilliti til hans kóngl. Majst allra náðugustu forordningar af dato 15da Maj innflýjum vér undirskrifaðir til ykkar herradóms með vorar og vorrar sveitar nauðsynjar er vér auðmjúklega umbiðjum ykkar herradóm að álíta, og svo vítt skeð getur bót á að ráða, hvörjar að eru sérdeilis eftirfylgjandi.

1° Eru jarðartíundir er fátækir leiguliðar sem búa á bændajörðum hljóta að gjalda árlega kóngi, kirkju, presti og fátækum, án þess þeim sé hið minnsta uppgefið af landskuldar- eður leignagjaldi né öðrum kvöðum, en vér vitum ekki hans Majst hafi nokkurn tíma befalað nokkurum að tíunda annars manns eign. Miklu framar að hvörjum

[1] Navnene stod i tre spalter i det oprindelige dokument. Her er det ændret til to spalter.

ber sjálfum sitt eigið góss að tíunda, hvört heldur er fast eður laust. Er þetta ekki heldur, þar til vitum, sett upp á hans konunglegs Majst eigin landseta er á hans eign búa og meinum þetta sé eitt af því er þrengst hefur að fátækum búendum og komið þeim í armóð. Einkum þar heilmargar þessar jarðir, sérdeilis þessra sveita sem til fjalla liggja, eru hryggilega af sér gengnar og af ýmsum tilfellum fordjerfaðar, samt má þó leiguliðinn eins eftirgjalda og tíunda sem í gamla daga.

2° Hér í sveit eru nokkrar kóngsjarðir, er aðrir hafa í forléning, sem ábúandinn má tíunda 3^{ur} tíundum, kirkju, presti og fátækum og þar hjá er goldið af þeim mannslán sem hér er ei tekið af bændajörðum.

3° Síðan sú vonda fjárpest hér yfir gekk og ásauðarkúgildin[1] burt dóu hafa margir landsdrottnar (að þess minna skyldi í sakna) tilhaldið leiguliðum að gjalda eftir þau dauðu kúgildi, ef ekki fullar þá þó hálfar leigur, nokkrir hækkað landskuldina, samt innþrengt kúm í ásauðarins stað sem eftir þessa lands ásigkomulagi fátækum bónda miklu örðugara er og nú hafa fátækir ábúendur tvöfalt illt. Fyrst að missa fjársins af pestinni, síðan að mæta þessum þyngslum og horfir þetta bersýnilega til fátækra manna undirgangs.

4° Er um svokallaða manntalsfiska sem eru þess slags að sérhvör bóndi sem átt hefur útróðramann við sjó, einn eður fleiri, hefur mátt gjalda til landfóvetans[2] 3 f. tals en 2 til vigtar, í því tilliti að réttargangs mundi óska þurfa í verinu. Og þetta hefur svo staðið þar til landfóvetinn Skúli Magnússon kom, sem heimtað hefur 3 f. til vigtar af hvörjum einum útróðramanni, að sumir bændur sem útgjöra 4^{a} menn til sjóar mega nú gjalda 12 f. til vigtar þar í voru nema 2 áður. En að sýslunnar innbyggjarar skuli svo gott sem réttarganginn kaupa (eður réttar að segja hans von þar mjög skjaldan þarf á að halda) þykir oss órímilegt,[3] því það er öllum kunnugt að vér erum Kjalarnessýslu innbyggjarar og einn og hinn sami sýslumaður í allri sýslunni.

5° Er um hospítalshluti sem hér og annars staðar eru yfir allt teknir, en sjáum ekki eftir vorri einfeldni, sumum sveitum koma til góða (hvar af ein er þessi), því það vita ei elstu menn að spítelskur maður hafi héðan komist á hospítalið og hafa þó margir hér verið og eru enn nú árlega réttir hospítalslimir og verðum þó árlega að svara þessum fiskum. Og þó

[1] Ásauður: kvíaær, mjólkandi ær.
[2] Skúli Magnússon (1711–1794) landfógeti.
[3] Fráleitt, fjarstætt. Danska *urimelig*.

menn hefðu viljað koma héðan ómaga á hospítalið þá hefur sveitin líka svo fátæk verið að ei megnar því allra náðugast uppáboðnu tillagi að svara til hospítalsins. Af þessum hospítalsfiski sýnist hafa mest gagnið bæði þeir eð hann saman taka sem hafa fjórða ef ekki þriðja partinn og sjálfir hospítalsbændurnir sem oftast temmilega græða. Kynnu menn að fá þá náð að þessir hospítalshlutir legðist heldur til sérhvörjar sveitar sem skipin eður sjófólkið er frá, sýnist til miklu meiri nota horfa. Það gæti og allt rélega[1] tilgengið með sýslumanna og annarra tilsettra góðra manna tilsjón. Sumum sýnist hentugast að hospítalshlutir væru af teknir en sérhvör maður skyldi svara einum fiski úr hvörjum hlut er honum tilheyrði á vorþingi til sýslumanns og hreppstjóra, til ráðstöfunar um sveitina.

6° Aldrei er hér sléttur dalur meir tekinn í þingskuldir eður aðrar tíundir en á 30 f. þar hann er þó 20 al. að fornu og nýju eftir íslenskri vísu.

7° Eiga fátækir menn bágt með það að ekki er allt af þeim tekið í skuldirnar, það er að skilja hvað þó er annars gjaldgengt, nefnilega ungir, vænir, lastalausir hestar eður færleikar, hvörki í þinggjald, tíundir eður landskuld og ekki þó menn vilji sleppa þeim með hálfu eður litlu verði. En hlutir við sjó hrökkva ei stundum til fátækra manna viðurlífis, sérdeilis þegar bág ár falla upp á landið, og á þar þá allt af að taka.

8° Lögmannstollar hvað háir vera eigi vitum við óljóst nema af forordning Christians 5ta 1688.[2] Hér eru teknir 3 f. af hvörjum einbýlismanni en 2 af hvörjum einum bónda þó 4ir búi á einnri jörðu. Afspurn höfum vér af því að ekki sé svo um allt landið. Gjaftollar til sýslumanna, þó lengi staðið hafi, hvörn grundvöll hafa vitum vér ekki eður hvar fyrir koma. Þessi tollur er hér eftir tíundarhæð 10, 12 og 20 fiskar.

9° Losni hér jörð í sveitinni, svo er á móti okkar vilja á hana innþrengt utansveitarmönnum sem oft gjöra lítil sveitarskil, en innansveitarmenn með konu og börnum mega vera jarðnæðislausir til stæðstu vandræða og þyngsla sveitinni.

10° Síðan aflagðist danskra sigling hingað á Laxárvog við Hvalfjarðareyri hefur fólk hér í Kjósarsveit og líka ofarlega í Borgarfirði, stærstu bágendi átt með kaupstað eður að fá nauðsynjar sínar hjá dönskum, því þó það heiti svo vér eigum í Hólminn að sækja vill kaupmaður þar varla þekkja oss, að vér megum standa þar oft marga daga um bjargræðistímann. Kunna svo sumir að fá nokkuð, sumir

[1] Þokkalega, sanngjarnt.

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 471. (Aabent Brev ang. Laugmandstolden, 7.4.1688).

lítið, sumir og slétt ekkert. Vandræði að fá þar tré til húsa (að vér ei teljum annað), já, fátækir menn fá þar ei stundum eina litla spíru í orf, að vér ei teljum vigtina á fiskinum með öðru fleira. Guð gæfi hér mætti koma einhvör góð lagfæring á.

11° Um klæðnað á fólki eru hér stærstu bágendi síðan fjárpestin tók frá oss ullina, að margir mega svo gott sem hálfnaktir ganga. Klæði að kaupa hjá dönskum til muna vill heita svo bágt sem ómögulegt fyrir fátækt fólk.

12° Þær kónglegar forordningar, sem almúganum birtast eiga og upp eru lesnar á kirkjum og þingum, eru af þeim sem þær eiga að birta lesnar upp í dönsku svo flestallt almúgafólk skilur þar ekkert orð í, hvar af menn kunna ei vita hvað þeim er boðið eður bannað þar í.

13° Eru hér fjórir bæir fyrir norðan Eyrarfjall, Bær, Þúfa, Blöndholt og Laxárnes, sem eiga stórkostlega langan kirkjuveg út að Saurbæ á Kjalarnesi, og það í aðra þingsókn, að sá vegur er aldeilis óhreppandi, sérdeilis á vetrardag þá menn ná varla tíðum, þó þeir fari að heiman eykt fyrir dag og ei koma þeir fyrr að kvöldi aftur til sín en langt eftir dagsetur. En Meðalfellskirkja hér í sveit er rétt nærri þessum bæjum, svo frá þeim til hennar er sá hægasti og stysti kirkjuvegur. Nú þótt vér tilgetum að ykkar herradómur hafi framar að sjá um aðrar sakir, þá með því vér vitum ei hvört flýja skal með þessa okkar nauðsyn, þá erum vér auðmjúklegast umbiðjandi ykkar herradóm að koma því í verk fyrir oss að fyrrnefndir bæir mættu kirkjusókn eiga að Meðalfelli, hvað eð væri stór velgjörningur þessra jarða fátækum ábúendum. Biðjandi ykkar herradóm hjartanlega forláts á þessu okkar vankunnáttuskrifi og næst Guði felum ykkur þetta allt á hendur til bestu lagfæringar.

Og forblífum í stærstu undirgefni.

Neðrahálsi í Kjós,
d. 15. Maj 1771.

Yðar veleðla herrar
auðmjúkir þénarar

Loftur Jónsson
Guðmundur Þórðarson
Jón Björnsson
Gissur Jakobsson
Þorkell Guðmundsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Velædle, höyviise herrer!
Hr. Andreas Holt!
Hr. Thorkiel Fjeldstæd!
Hr. Thomas Windekilde!

I anledning til hans kongelig Mayestets allernaadigste forordninger af dato 15de Maij indflye vii underskrevne til Eder herredom med vore og vores sveites nödtörftighed, som vii ydmygeligen ombeder Eder herredom ville ansee, og saavidt skee, kand raade boed og forbedring, hvilche at være særdeeles efterfölgende.

1° Ere jordetiender, som fattige lejlendinger, der boe paa bönderjorder, maae udsvare aarlig til kongen, kirken, præsten og fattige, foruden dem det allermindste igjen efftergives af landskylden, smörlejer og andre rettigheder, de bör svare, men vii veed icke, hans Mayestet nogen tid have befalt nogen at tiende anden mands eigendom, mens heller at enhver tilhör og tilkommer self sit eget gods at tiende, hvad enten det er fast eller löst, og ej heller, som vi veed, paasadt hans kongelig Majestetts egen landsaatter, der boe paa hans jorder, og altsaa formeener at det er skeed af hændelse, fattige bönder have været nödt og trængt dertil og kommet dem i armoed, besynderlig da en deel af disse jorder, særdeeles denne sveit som til fjelds henligge, ere skræckelige af sig gaaet og forringet og af adskillige tilfælde fordærvet, alligevel maae dog lejlendingen ald den samme rettighed svare og betale som i gamle dage.

2° Her i sveiten ere nogle kongsjorder, som andre have i forpagtning, som den paaboende bonde maae tiende 3de tiender, nemlig kirken, præsten og fattige, og tillige derhos betale af dem manslaan, som icke er tagen heraf bondeeign.[1]

3° Siden den skadelige faarepæst her overgik, og söydeqvilderne[2] bortdöde, have mange landsdrotter (dog icke formindsket sine rettigheder) tilholdet lejlendingen at betale effter döde qvilder, om icke alle saa dog halve lejer at betale. Nogle forhöyed landskylden og indtrængt

[1] Bondeejendom. Islandsk *bóndaeign*.
[2] Fårkogilde. Islandsk *ásauðarkúgildi*.

kjör i söjdeqvildernes stæd, som effter landets beskaffenhed ere fattige bönder meget besværligere, og nu have fattige bönder dobbelt byrde. Först at miste qvæget af pæsten og siden at bemödes med denne tynge, og hensigter dette öyensynlig til fattige folckes undergang.

4° Den saakaldede mandtalsfisk, som er paa den maade, at hver bonde, som have haft ved söen 1 eller fleere mænd til fiskerie, have maatt betale til landfogden 3 fiske tals end 2 til vigt, indtil rettens gjænge blev forlanget, og behov gjortes at afgjöre herimellem. Og dette have saa henstaaet til landfogden Skule[1] kom, som have paastaaet 3 f. til vigt af enhver mand, dertil fiskerie have udroet, og de bönder, som udgjöre 4re til söes, maae nu betale 12 f. til vigt, da de ej vare uden 2 f. af mand tilforn. Men at sysselets indbyggere skulle saa got som at tilkjöbe sig rettergangen, (eller rettere sagt maatte have det fornöden, som meget sjelden er skeed), tyckes os uriimeligt. Thi det er alle bekjendt, at vii ere Kjallernessysselets indbyggere og staae under een og den samme sysselmand overalt sysselet.

5° Angaaende hospitalshlötten som her og andenstedz over allt ere tagne, end seer icke efter vor eenfoldighed, at det kommer somme sveiter noget til goede (hvoraf iblandt er en denne), og det veed elste mænd, at spedalske mennisker have herfra sveiten ingen kommet paa hospitalet, og have dog mange været her og endnu ere aarligen rette hospitalslemmer, og maae dog aarlig svare disse fiske. Og dog mand have villet komme herfra sveiten (omage) paa hospitalet, da er sveiten saa fattig, at den formaaer det icke, det er allernaadigst paabuden at svare og tillegge hospitalet. Af denne hospitalsfisk synes de have mest gafnet de, som indsamler den og have fjerde om icke tredje parten deraf, og hospitalets bönder self som offtest temelig beriges. Kunde mand nu faae den naade, at disse hospitalshlötter heller blev tillagt hver sveit, hvor baadene og söefolcket var frasendt og hörte hjemme, syntes det meget meere hensigte til nytte. Det kand og alt ordentlig tilgaae med sysselmanden og andre gode tilsette mænds opsigt. Nogle synes beqvemmeligst, at hospitalshlötten blev aftagen, og enhver skulle svare en fisk af hver hlött hannem tilhörde paa foraarstinge til sysselmanden og hreppstiorer, der siden maatte kome sveiten til nytte og fordeelelig.

[1] Skúli Magnússon (1711–1794), landfoged.

6° Aldrig er her een slett dahler meere antagen baade i tingskylder og andre tiender end for 30 f., der hand dog er 20 al. effter gammel og nye landsviis.

7° Fattige folch have kymmerligt med det, at alt det, som de byder, er icke taget af dem i skyldig gjeld, som er at forstaae, hvad dog ellers er gangbahr vahre, nemlig unge, friske, lastelöse heste eller hopper, hverken i tingskylder, tiender eller landskylde, og icke dog mand vilde slippe dem med halv eller lidt verdie, men fiskehlötter ved söen forslaae ej undertiden til fattige folcks livsophold, særdeeles naar haarde aar indfalder paa landet, og der skal det af tages.

8° Laugmandstolde, hvor höye de bör være, veed vi uviss, uden hvad forordningen Christian dend 5te 1688 melder.[1] Her er tagen 3 f. af hver jord eller gaard, som af een bonde beboes, end 2 f. af hver bonde dog 4re boede paa een jord. Tilspurdt have vi, at det icke er saaleedes i alt landet. Gjeftolde til sysselmanden, dog det længe saa have været, og paa hvad grundvold det er bygt, veed vi icke, eller under hvad skin de ere komne. Disse tolde ere herefter tiendehöjde 10, 12 og 20 fiske.

9° Naar een jord her i sveiten er löss og ledig, saa er det imod vor ville, at paa den indsettes mænd af andre sveiter, som offte gjöre kuns liden sveiterettighed, men indensveitemænd med kone og börn maae være foruden jordbeboelse til störste besværlighed og tyngsel for sveiten.

10° Siden den danske seiglatz her til Laxarvog ved Hvalfiordeeire[2] var aflagt, have folck her i Kiosesveit og liegesaa inderleg i Borgefiord haft störste kymmerlighed med at komme til kjöbstæden og at faae sit nödvendig behövende hos de danske. Dog det nu skal saakaldes, at vi skal söge Holmens kjöbstæd, vil kjöbmanden der neppe kjende os, der vi maae stande offte mange dage i den tiid helst, naar vi skal afle vor livsnæring, kand nogle af os faae noget, nogle lidet, og nogle slet intet. Vanskeligt er og at faae træe til huusebod (andet vil vi icke nefne). Ja, fattige mænd faae der icke undertiden een liden spire brugende i höelee, vigten paa fisken vil vi icke omtale med andet fleere. Gud give her maatte komme een god ledrettelse.

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 471. (Aabent Brev ang. Laugmandstolden, 7.4.1688).
[2] Laxárvogur ved Hvalfjarðareyri, Kjós.

11° Folk er i störste elendighed med at klæde sig, siden faarepesten tog fra os ulden, og mange maae saa got som være og gange halv nögne. At kjöbe klæde hos de danske til nogen fordeel vil hede saa vanskeligt som umueligt for fattige folck.

12° De kongelige forordninger, som almuen bör forkyndes, og ere oplæst ved kirker og tingstæder, ere af dem, som det bör gjöre, oplæset og forkyndt i dansk, saa de fleeste af almuefolcket forstaae deraf icke et ord, og altsaa ej veed hvad dem er befalt eller forbuden derudi.

13° Ere her 4re jorder eller gaarde, norden for Eirarfjal saakaldet, hvilcke ere Bær, Tufa, Blandholt og Laxarnes,[1] som har en stor, lang besværlig kirkevej ud ad Saubaj paa Kjalernese, og det i et andet tingsogn, denne vej er aldeeles vogeligen at fare særdeeles om vinterdage. Dog mand nu fare længe for dag om morgenen, kand mand icke naae igjen til sit hjem förend om afftenen silde længe efter dagsætter. Men Medalfellskirke her i sveiten er gandske nær disse bemelte jorder, at fra dem til kirken er den letteste og korteste kirkevej.

Nu tilgjetter vi oss, at Eders herredom monne have myndighed nærmeere at see og höre adskillige andre sagers omstændigheder, og veed ej til hvem, vi skal flye med dette vores nödvendig foredragende. Thi ere vii ydmygeligst ombedende Eder herredom at komme dette i stand for os, at fornefnte jorder eller gaarders boesiddende folck maatte söge og eje kirkesogn til Meddalfellekirke, hvad os dermed skeede een stor velgjærning for disse fattige jorders beboere. Bedende hjertelig Eders herredom at forlade dette vores eenfoldige skrivelse, og næst Gud befaler vi dette under Eders hænder til beste forbedring.

Og forbliver i störste undergivenhed.

Nedrahals i Kioss,
den 15de Maj 1771.

Eder velædle herrers
ydmygste tjenere

Loptur Jonson
Gudmunder Thordarson
Jon Biörnson
Gissur Jacobson
Thorkiell Gudmundson

L. S.

[1] Bær, Þúfa, Blönduholt og Laxárnes, Kjós.

Borgarfjarðarsýsla

Borgarfjarðarsyssel

© 2003–2016 Landmælingar Íslands / Þjóðskjalasafn Íslands.

Borgarfjarðarsýsla 1703 · *Borgarfjarðarsyssel 1703*

Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.

Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Bændur og hjáleigumenn á Akranesi skrifa um mannslán 11.10.1770. Lit. L.

Bønder og afbyggere på Akranes skriver om hoveri på båd 11.10.1770. Lit. L.

ÞÍ. D3/1–25.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 9.1.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkomet d. 9. Jan. 1771; Lit. L.

Veleðla, hávísir kongel. Maj^ts^ Commessarii á Íslandi!
Auðmjúk Underretting!

Svo sem hans kongelig Maj^ts^ hefur af sérdeilis föðurlegri umhyggju fyrir þessu fátæka landi sent ykkur góðu herra að yfirskoða þess ásigkomulag, samt útsjá landsins og undirsátanna gagn og besta, svo hefur hans Majstet þar hjá með allra náðugast útgefinni forording eftirlátið (og tilsagt) oss hans undirsátum að gefa til kynna fyrir ykkar herradóm vort gjörvallt ástand og aðþrengjandi nauðþurft sem í aðskiljanlegu hefur auglýst sig nokkur afliðin ár, sérdeilis þar sem gæðum landsins fer svo mjög hnignandi fyrir ýmsar orðsakir. Nefnilega landbrot og sjóaryfirgang við sjókantinn, en vatnshlaup og fjallskriður á ofurlandinu (samt sú yfirgangandi fjársýki), hvað allt forhindrar vora uppkomst, svo snart að segja hefur fátækur almúgi (sérdeilis) við sjókantinn (ekkert frekra lífsmeðal að afla sér brauðs), en þá menn geta fiskiríið forsókt.

Þó öktum vér og svo að nokkurn part, forhindri vora gagnsemd á því, sú algengna venja sem vorir landsdrottnar taka sér fyrir yfir oss sínum leiguliðum hér við sjókantinn, þar þeir jafnsnart sem þeir yfirláta oss sínar jarðir (veri þær sig smáar eður stórar) til ábýlis með venjulegu skuldagjaldi og kúgildaþunga, þá setja þeir bát og tilhalda oss á honum róa það heila ár í gegnum. Og þetta kalla þeir mannslán

og þetta hljóta margir af oss gjöra án stórrar underholdningar af húsbóndanum. En jafnvel þótt nokkrir af oss eigi sjálfir báta og aðrir í standi til sér þá að útvega, þá hljóta menn þó þar út í sitt eigið gagn til síðu setja og alleinasta fara með húsbóndans bát. Hafandi svo ei utan alleinasta sinn eina hlut, á hvörjum vér höfum að forsorga vort heila hús sem og gjalda vorum húsbændum jarðarinnar skuldir, er mjög þungt angengur.

Og nú þar sem hér greint oss uppálagt mannslán er mikið þyngra en á kóngsins eigin jörðum, og hann vill þó allra náðugast eftir gefa sínum undirsátum, þá er vor auðmjúk bón að vér mættum svo sem frímenn (frá þessum þyngslum) álítast og sérhverjum væri eftirlátið og leyft sér að bjarga af sjónum sem best hvör getur á allan ærlegan hátt með sína eigin skipaútvegi. En viljum þar hjá sýna vorum húsbændum alla tilbærilega hlýðni og þénustu. Eftir voru ringu ástandi óskandi að þeir vildu þessa vora sannferðuga umkvörtun ei of ógúnstugt upptaka né hér fyrir finna sig orðsakaða til að útbyggja oss af sinni lóð né ofþyngja.

Vér tilbiðjum oss hr. Commessarii gúnstugt álit væntandi hér upp á náðugrar bænheyrslu og forblífum ved sérdeilis höjaktelse.

Veleðla og hávísra kongel. Maj^ts^ Commessarii herra allra auðmjúkustu þénrar

Akranesi innan Borgarfjarðarsýslu, d. 11. Octobr. 1770.

Framanskrifaðri undirrétting og umkvörtun til frekari staðfestu eru vor allra sameiginlegra nöfn hér undirskrifuð.

Guðmundur Halldórsson
Vigfús Ólafsson
Sæmundur Sæmundsson
Hannes Jónsson
Jón Loðinsson
Helgi Sigurðsson
Jón Bjarnason
Þorkell Jónsson[1]
Markús Helgason
Magnús Magnússon
Ari Þorkelsson
Egill Ívarsson
Kaparasius Ívarsson
Jón Jónsson
Árni Brynjólfsson

* * *

[1] Röð nafna óregluleg í handriti. Hér sett í tvo dálka.

[Oversættelse 1771]

Velædle og höyvise kongel. May^ts Commissarii i Island![1]

Saasom hans kongelig May^ts af særdeeles faderlig omhue for dette fattige land har sendt Eder gode herrer at efftersee dets beskaffenhed og udfinde landets og undersaatternes gavn og beste, saa har hans Maj^ts derhos ved allernaadigst udgiven forordning tilladt og tilsagt os hans undersaatter at give tilkjende for Eders herredom vort hele tilstand og trængende nödtörfft, som i adskillige ting har vist sig nu i nogle aar, især da landets herlighed tage saa meget af for adskillige aarsager, nemlig landsbrækninger og oversvömmelser ved söekanten, men vandflod og fjældskreder paa oplandet, samt den grasserende faarepest, hvilket alt forhindrer vor opkomst, saasnart at sige har fattig almue især ved söekanten ingen anden næringsvej at avle sit bröd, end da man kan söge fiskeriet.

Saa formeene vi ogsaa for en del, at vort gavn forhindres ved den almindelige maade, vore landsdrotne bruge med oss sine lejlændinger her ved söekanten, at de, saasnart de overlade os sine jorder, være sig smaae eller store, til beboelse mod sædvanlig afgifft og qvilder, da setter de en baad og tilholde os at roe paa samme det hele aar igjennem, og dette kalder de mandslaan, og dette nödes mange af os at gjöre uden megen underholdning af husbonden. Men omendskjöndt nogle af os har selv baad, og andre er i stand til at anskaffe sig samme, saa maae man derudi sætte sin egen fordel til side og alleneste före husbondens baad og have siden ikke uden alleneste sin den ene hlött, med hvilken vi har at forsorge vort hele hus, samt betale vores husbönder jordens afgifft, hvilket meget besværlig gaaer an.

Og efftersom bemelte os paalagt mandslaan er meget tungere end som paa kongens egne jorde, og han dog vil allernaadigst efftergive sine undersaattere. Da er vor ydmigst begæring, at vi maatte som frie folk (fra disse tyngsler) ansees, og enhver blev tilladt og uformeent at benytte sig af söen, som man best veed paa ærlig maade med sine egne baades udredning. Men vil derhos vise vore husbönder ald vedbörlig lydighed og tjeniste effter vores ringe vilkaar og önske, at de vilde disse

[1] Indledningshilsnen er forkortet i oversættelsen.

vores sandfærdige besværing ej alt for ugunstig optage eller finde sig foraarsagede at udbygsle os af sine jorder eller besvære os for meget.

Vi udbede os hhhr. Commissariers gunstig betænkning væntende her paa naadig bönhörelse og forblive pp.[1]

Akreness udi Borgerfiordssyssel, d. 11. Octobr. 1770.

Foranskrevne underretning og besværing til ydermeer bekræfftelse ere vor alles samtlige navne her underskrevne.

Gudmundur Haldorson	Marcus Helgason
Vigfus Olafsson	Magnus Magnússon
Sæmundur Sæmundsson	Are Thorkelsson
Hannes Jonsson	Eigell Ivarson
Jon Lodenson	Kaprasius Ivarson
Helge Sigurdson	Jon Jonson
Jon Biarnason	Arne Brinjolfson
Thorkell Jonsson[2]	

L. S.

Hans J. Klingenberg á Krossi á Akranesi skrifar um réttarfar 9.4.1771. Lit. XX. N° 3.

Hans J. Klingenberg på Kross på Akranes skriver om retsvæsenet 9.4.1771. Lit. XX. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/3–10.
Innskráð/*indskrevet* 13.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom den 13de Maii 1771; Lit. XX. N° 3; Borgerfiordssyssel.

[1] Afskedshilsnen er udeladt her.
[2] Opstillingen af navne er uregelmæssig i det oprindelige dokument. Her er de opstillet i to spalter.

Velædle og velbyrdige hr. Andreas Holt hands kongl. Maj^{tts} höybestalter Ober-Commissarius og viceraadmand udi Christiania etc!
Velædle og höyviise hr. Thorkield Fieldstæd hands kongl. Maj^{ts} velbestalter laugmand paa Færöer og Commissarius udi Island!
Velædle og velviise hr. Thomas Windekilde hands kongl. Maj^{ts} anordnede Commissarius udi Island!

Naadige herrer!

Af voris allernaadigste arvekongis og herris kong Christiani den sivendis forordning af 1. Maji 1770,[1] som mig og andre her i landet er bleven publicered, sees det klarlig, at alle og enhver af landetz indbyggere bliver pligtig med huld, flid og troskab at indfinde sig for Deris velbaarenheed at give an ved en goed underrætning om landetz lejlighed, og hvad landet maatte komme til beste. Saavel som almuen og saasom hands kongel. Maj^{ts} höypriiselig og faderlig naade og omsorg publiceris hermed til dette undertrykkte lande og dens usle almues conservation, altsaa fordrister jeg mig udi störste underdanighed at indfinde mig for Deris herredom med min enfoldig, dog sandfærdig underrætning om landetz lejligheed, som især angaaer rættergangen her i landet, ud af hvilkens medhandling og ulovlige driffter nogle af almuen maa undertrykkes.

Ja, jeg selv er icke bleven mindst deelagtige udi saadane rætens spilde. Nogle drages fra en ræt til anden foruden lovlig afhandling, som jeg kand ved mange documenter beviise, og omendskjönt en sisselmand dömmer uræt udi en sag, samt bliver ham icke fraviist af laugmanden at dömme fremdeelis udi den samme ulovligen afgjorte sag. Men tvertimoed sagsögerens protester beskikkes denne underdommer at kjende og dömme fremdeelis udi de sager, som de tilforn icke havde forstand at dömme og kjænde udj. Ved saadan ulovlig skik bliver processerne dragen og tiiden forhalet med slet ophold, saa de uforrættede maa mesten synke udi troens sygedom som Sante Peder, naar hand traadde paa det salte vand. Og som jeg, en fremmed indvoner udi dette land, haver maatt skrekkelig drages og omkastest fra en ræt til den anden ved mine övrighedz medhandling, saa gives hermed ydermeere

[1] Rétt er 15. maí 1770. / *Den rette dato er 15. maj 1770.*

underdanigst til kjende, at den samme övrigheed, som ulovlig har mit godz og ære mig fradömt, med dens samme afsigter har jeg siden nödig villig maatt blive, alligevel jeg har protesteret, dette kand beviises med processen, der reiste sig af kyrkegaarden Tunge udi Andakil.[1] Minne naadige herrer! Det synes, at nogle af almuen her i landet maa synge det gamle vers, *Fátækur hlýtur að falla, fær skjaldan lög né rétt etc.*[2] Og som det har nu soleedis passered hidindtil, ud af hvilket mig og mine er et stort möye og tort vederfaret, ja præjudice og rædsel, saa er at frygte for, ad dette icke omvæxles, förend den himmelske konge for sin aandz og naades lys indgiver det udi vores jordiske naadigste konges hjerte at forvandle saadan ilde medfart den fattiges almue og paaminder nogle af betjenterne, som paamindelse behöver, at de samme maatte lære med en goed samvittighed ad dömme ræt imellem blöd og blöd, at de gjör ingen uræt for skjenk eller venskab, had eller avind. Alt det, som jeg har nu forestillet Deris herredom, haaber jeg at skal blive beviiset for alle de dommere, som gudelig lever og dömmer, men for de urætsindige bliver neppelig nogen sag fuldbevised. Hvad som jeg har nu for denne höye Commission andraget, haaber jeg, at bliver anseet udi naade saavel mig som almuen til opreisning. Udi sin tid mig og andre fattige allerydmigst recommenderende til voris allernaadigste arvekonges og handz Maj^ts^ höygesanter gotbefindende.

Til sluttning lever jeg udi den forhaabning (vil Gud), at jeg enten selv eller en af mine faaer den naade og ære at see vores allernaadigste konges ansigt, at andrage vores største fornödenheed og rættis forskaffelse at udbede, som nu neppeligen faaes, men om det behager den höyeste Gud, at hverken jeg eller mine kand nyde dend naade formedelst fattigdom, svaghed eller andre tilfælde, saa skal det være med al fornöye den höyeste Gud befalet, saavel som jeg og det Gudzhus Hvannörekyrke[3] fra hvilken, gaarden Tunga er bleven fraröved. Hvil-

[1] Klingenberg stóð í málaferlum á þessum tíma vegna jarðarinnar Tungu í Andakíl sem hann taldi tilheyra eign sinni Hvanneyrarkirkju. / *Klingenberg var på denne tid indblandet i søgsmål vedrørende jorden Tunga i Andakíll, som han mente tilhørte hans ejendom Hvanneyrar kirke.* Sjá/*se*: *Alþingisbækur Íslands* XV, s. 82–83, 121, 126–127, 231–236, 248–251. *Acta yfirréttarins á Íslandi fyrir árin 1768–1772*, s. 73–83; *ÞÍ*. Rtk. B7/7–10. Isl. Journ. 3, nr. 464.

[2] *Den fattige må falde, nyder sjældent lov eller ret etc.*

[3] Hvanneyrarkirkja, Borg.

ken kyrkes ræt jeg ingenlunde til dato haver kundet naa, som jeg kand ved dögtige documenter beviise for gudfrygtige dommere.

Jeg forbliver udi störste underdanighed

Krosse,
d. 9. Aprilis 1771.

Deris höye herres
pligtskylldigste tjenere

Hans Jörgensen Klingenberg

Hreppstjórar á Akranesi skrifa um sveitarþyngsli 11.5.1771. Lit. XX. N° 4.

Repstyrere på Akranes skriver om byrder fra fattigvæsenet 11.5.1771. Lit. XX. N° 4.

ÞÍ. Rtk. D3/3–11.
Innskráð/*indskrevet* 13.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 13. Maii 1771; Lit. XX. N° 4; Velædla havisir kongel. Maj^{ts} beskichader Commesarii herrar af Arnarhole.

Veleðla, hávísir hans kongel. Ma^{ts} beskikkaðir Commesarii herrar!

Allra auðmjúklegast vildum vér undirskrifaðir mega fyrirspyrja oss við ykkar herradóm hvörsu vér mættum bera fram þá stóru nauðsyn sem aðþrengir hér í þessum fátæka Akurnesshrepp og sig er rísandi af sveitarómagaþunga, þar hér hljóta nú í ár sveitaruppfósturs njóta 26 ómagar, börn og fullorðnir og 6 af þessum sjást að vera spítelsker menn. En bændur í skatta ei fleiri en 8 og 3 lausamenn.[1] Og svo sem þessir ei geta undirhaldið þessa nefndu ómaga, þá vildum mega með sannferðugu þingvitni og memorial fram bera fyrir ykkar herradóm þessa sveitarinnar nauðþurft í henseende að mætti yfirlátast þeim spítalsómögum, sem hér eru, nokkur deil af hospítalsins hlutum sem

[1] Lausamaður var undanþeginn því að vera í ársvistum hjá bændum. Löglegir lausamenn greiddu lausamennskutoll þar til lausamennska var bönnuð árið 1783.

Guð hefur gefið nú í ár sem er ein heilmikil summa hér á Nesi. Því vildum vér auðmjúklega tilbiðja oss ykkar samtligen góðu herra bestu ráða og úrlausnar hvört þessrar sveitar hér töldum ómögum mætti nokkuð gott ske við tíð ef þessi sveitarþyngsl væri eftirréttanlega framfært.

Og vildum mega tilbiðja oss eina línu við ykkar herradóms góðu lejligheit, nú með monsr. Hans Klingenberg. Vér með stærstu forláts bón á þessu ringa skrifi.

Heynesi,
d. 11. Maji 1771.

Forblífum ykkar samtligen
góðu herra auðmjúkustu þénrar

Guðmundur Eyvindsson
Jón Jónsson
Sigurður Bjarnason[1]

Björn Magnússon
Árni Jónsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Velædle, höyviise, hans kongelig Mayestetts beskickede Commissarii herrer!

Allerydmygst vilde vii underskrevne have os forespurdt ved Eders herredom, om vii maatte forestille og andrage den store nödtörfft og adtrængsel, som den fattige Akkrenæshrepp er paaliggende med een deel (sveiteomager), som ere vanföre mennisker, umyndige börn og andet svagfuld aldret folk, som intet ejer sig noget til livets ophold, uden hvad de bör nyde tillagt af hreppens almuebönder og dens tiender. De ere i tallet 26 mennisker, og 6 af dem sees spedalske. Men bönderne her i sveiten eller hreppen ere kun 8te, der yder skatt, og 3de lösemænd,[2] og ere altsaa tienderne ringe at deele iblandt saa mange nödliidende fattige. Thi ville vii dette omstændeligere med eet sandfærdig

[1] Röð nafna óregluleg í handriti. Hér sett í tvo dálka.

[2] Løsarbejdere var fritaget for at være i årstjeneste hos bønderne. Lovlige løsarbejdere betalte løsarbejdertold, indtil det blev forbudt at være løsarbejder i 1783. Islandsk *lausamenn*.

tingsvidne beviise og samme, om vi maatte ved memorial fremlegge for samtlige gode herrer og tilliige derved udbede os deres beste raad og udlösning, om det icke var tilladeligt, at de spedalske (omager) her i reppen maatte nyde og vorde tillagt een liden deel af hospitalets fiskehlötter her paa Akkrenæse for indeværende aar tilfaldne, som Gud saa riigeligen har velsignet stædet med, og det saa i efftertiden maatte vedligeholdes, om (omagerne eller vanföre) saaleedes skulle tyngsle og foröge hreppen, og naar det tilliige rettelig blev forestillet.

Her paa vilde vii ved mr. Klingenberg forvente og tilbede os de samtlige gode herrers behagelig svar med eet par linier. Vii beder med allerstörste bön, at dette vores ringe skriv maatte forlades.

Heynese,
den 11. Maij 1771.

Forblivende samtlige
gode herrers ydmygeste tjenere

Gudmunder Evindson
Jon Jonson
Sigurder Biarneson[1]

Biörn Magnuson
Arne Jonsson

[1] Opstillingen af navne er uregelmæssig i det oprindelige dokument. Her er de opstillet i to spalter.

Húnavatnssýsla

Húnavatnssyssel

Húnavatnssýsla 1703 · *Húnavatnssyssel 1703*
Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.
Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Einar Magnússon, umboðsmaður Miðfjarðarjarða, ritar álitsgerð um viðreisn landsins [án dags. 1771]. Lit. AA. N° 1.

Einar Magnússon, kongens ombudsmand for Miðfjarðarjarðir, skriver beretning om genrejsning af landet [uden dato 1771]. Lit. AA. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/2–10.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 26.2.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkommet den 26. Febr. 1771; Lit. AA. N° 1; Fra Einer Magnussen forpagter af Midfiordsjorder.

Veleðla og velbyrðugi, hr. Andreas Holt!
Veleðla og hávísi, hr. Þorkell Fjeldsted!
Eðla og mjög velaktaði sr. Thomas Windekilde!
Af konunglegri náð tilskipaðir Commissarii á Íslandi!

Með því að þér hhr. Landcommissarii skyldu eftir kongel. tilskipan grennslast eftir um þessa lands tilstand og lifnaðarháttu til forbetrunar, þá ætti landsmönnum sjálfum í forordningarinnar leyfi að vera umhugað að haga sér svo sem sá sjúki við læknarann og opinbera frívilju-uglega allt það sem þá kynni að skaða, og landið og landsstjórn við að rétta.

1° Er það aðgætnisvert hvert jarðir og leiguból í landinu kunni nú á þessari öld að vera að þeim gæðum eður duganlegleika sem þá landið var albyggt og uppsett til landskulda. Því hver vill segja og satt gjöra, að Bjarg í Miðfirði sé eins góð 40 hndr. jörð nú og þegar Ásmundur hærulangur bjó þar eður Brautarholt á Kjalarnesi sé eins góð jörð og þá Kjalnesinga saga gjörðist. Og finnist nú nokkuð satt í þessu þá eru þvílíkar jarðir í landinu of dýrt leigðar, bændum til þyngsla en skulda-

tökurum til meiri ábata en sannsýni sambýður. Má og margföld dæmi tilleiða að það hefur stað, sem Guðs heilaga orð fyrir segir, að jörðin skuli fyrnast og þó það kunni ei að vera svo mikið í öðrum löndum, einkum þar slétt jörð er og engar brattlendisár, þá má þó þreifa á því hér í landi hvað fjallaskriður og brattlendislækir og ár gjöra að verkum. Er og stæðsti munur á gæðum jarðanna í líking við landskuldarhæðina. Á Kotsá í Vatnsdal má slá til 10 hndr. hesta af útheyi, og goldið eftir þá jörð 1 hndr. í landskuld, og á Rófu í Miðfirði verða mest slegnir 1 hndr. 60 hestar af útheyi og er að sama leigumála sem hin jörðin, og þó þessi kunni að hafa stærri völl og betri til útigangs en hin, þá verður ærinn mismunur þessa.

2° Hvað formegan áhrærir þá ef það skyldi satt vera að Guðmundur ríki, sem bjó á Möðruvöllum[1] og Eyfirðingasögur um geta, hafi á sinni tíð haldið 100 hjóna,[2] en nú á þessari öld lifir sýslumaður Bjarni Halldórsson á Þingeyrum, besta klaustri í landinu, og heldur hér um til 30 hjóna. Auk þessa vita menn, af hvað sögur segja um ríkidæmi manna í landinu og þeirra formegan, hvað mun þessu valda nema það að landkostum fyrri fer aftur og þar á eftir formeganinni.

3° Hvað almennilega áhrærir bændalýðinn, þá vita menn að Jónsbók segir útþrykkilega í framfærslubálks 9da capitula[3] að löghreppar skuli vera sem að fornu verið hafi, eigi færri bændur í hrepp en 20 og skyldi engi þeirra eiga minna fé en 10 hndr. Það fyrra helst við nú á dögum, að varla eru færri bændur í hrepp en 20, en það síðara ekki, því ekki yfir 2 eður 3 er að finna sem eigi 10 hndr. skuldlaust í hverjum fardögum.[4]

4° Í framfærslubálk 2. capitula[5] er gjört ráð fyrir minnsta fjárlagi hjóna 3 hndr. En nú á dögum eru það færri sem koma saman með svo miklu fé ábatasömu, en þó skipað saman að gifta þó fátækari séu, og lifir og deyr undir þeirri reglu í nefndum capitula *að aldrei urðu þau svo rík að þau ættu kóngi skatt að gjalda etc.*

[1] Guðmundur Eyjólfsson ríki (d. 1025) bjó á Möðruvöllum í Eyjafirði. Var mikill höfðingi og goðorðsmaður á 10. og 11. öld. Er getið í ýmsum Íslendingasögum.

[2] Þ.e. vinnuhjúa.

[3] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

[4] Fjórir fyrstu dagarnir í sjöundu viku sumars, sem hefst á bilinu 31. maí til 6. júní, nefndust fardagar. Þá áttu ábúendaskipti að fara fram.

[5] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 142.

5to Áður en sú afgengna og viðvarandi fjárpest tiltók í landinu, mátti finna nokkra 10 hndr. bændur í hrepp á þeim árum sem innféllu meðal annarra harðari, en nú eru þeir bestu 5 hndr. bændur sem eiga 2 kýr, 1 kálf, 2 hesta og 1 unghryssi. Þó finnast megi nokkrir sem meira eiga, ekkert í dauðum aurum nema mjög fáa og léttvæga búshluti, lítilfjörlegan klæðnað og nú eftir því umvendaðan sem sauðfjártilstandið er. Af þessum kúm og hestum eiga þeir a) að gjalda kóngsþegnskyldu, skatt og tíund og þann svonefnda gjaftoll og lögmannstoll. b) Prestsskyldur, kirkjutíund, preststíund og ljóstoll. c) Jarðarskuldir og d) hér fyrir utan sína búsnauðsyn. En menn vita hvað mikla ull að kýr og hestar gefa af sér til að gjöra úr púlband[1] í allar þessar skuldir sem þó áður fyrri lukust í nefndri sort meðan sauðféð lifði.

6° Það er nú bestur 5 hndr. bóndi sem kaupir í kaupstað máski fyrir smjör ½ t. méls, 10 mk. járns, 1 lóðarstreng og 1 brýni og verður þó skyldugur um helftina af þessu. En flestir þar fyrir innan sem tíunda 3, 4 hndr. fá ekkert úr kaupstað, þar þeir hafa ekki kaupstaðarvöru, en engum lánað nema þeim sem nokkuð hefur til að betala með.

7° Bera bændur sig svoleiðis að sínum lifnaðarmáta sem í þessum articula stendur. Þeir eru fleiri sem enga vinnumenn halda, því um kotunginn tala ég, nema syni sína þá til gagns eru komnir svo sem 2, 3 ár meðan þeir hrapa sér ei í búskap. Á vorin róa þeir í sjóveiðistöðum sem þá eiga það til útgjörðar þénar, halda til róðra um vertíðina 3, 4 til 5 vikna, koma heim aftur á millum krossmessu[2] og fardaga og hafa fengið 2½, 1½, 3 hndr. til hlutar. Þá þeir heim koma taka þeir til vallarvinnu og grasafjallsferða, svo þeir fái heim grös til að drýgja þann litla mjólksopa sem þeir eiga þá undan kúnum í þvílíku standi sem þær eru þá undan vetrinum og vorveðuráttan tillætur, og við þetta rembast þeir til þess þeir fara að sækja hluti sína í veiðistöður um Jónsmessutíma.[3] Þá þeir nú koma heim að henni liðinni liggja þeir með vinnufólki sínu, ef nokkurt er, til grasa og í kolskógum til mál er að fara að slá. Við sláttinn eru þeir margir til Michaelismessu,[4] þá fara þeir aftur á grasafjall og eru í burtu hér um viku. Þá þeir koma heim

[1] Gróft garn til að prjóna úr sokka og vettlinga.
[2] Krossmessa á vori: 3. maí.
[3] Jónsmessa: 24. júní.
[4] Mikjálsmessa: 29. september.

fara þeir að dufta að jarðarhúsum sínum það þeir geta og hafa formegan til. Eftir það fara þeir að bera myki á velli, þá og er komið frost og snjóar, og þessi búskaparaðferð gengur svo til hjá megandi sem fátækari. Þeir sem búa til fjallgarða fara þar eftir á silungafjöll og halda til veiða fram á jólaföstu þá svo viðrar. Og svoleiðis gengur þetta til árlega.

Þessum áðurnefnda fiskifeng um vorvertíðina eru margir bændur búnir að eyða á næstkomandi jólum, sem von er til þá þeir taka fyrst af honum til skulda þeirra er þeir þurfa á vertíðarreisunni upp á sig að kosta. Og þar næst gjalda þeir af honum sínar skuldir presti, sýslumanni og landsdrottni, þá þeir hafa ekkert annað til svo sem á þessari sauðfáu öld. Lifa svo margir frá jólum ekki nema á mjólk og grösum og verða að taka til láns, ef nokkrir væru sem lánað gæti, fisk til nestis þá fara til vers. Sömuleiðis smjör, því þeirra sumarsafnaða smjör gjalda þeir kaupamönnum[1] og í leigur til húsbændanna og verða að leggja sér til viðbits sjálfir lýsi ef það eiga, sem ei vilja eður af fremsta megni forðast að sýna óskil sínum húsbændum. Og það þeir gjalda ei í smjöri að haustinu, gjalda þeir að vetrinum þá kýr hafa borið og lifa svo á undanrenningunni með grösunum sem ekkert mél fá, eður litlu eður engu skyri, eður menguðum[2] grautum með skyri að sumrinu safna.

Þetta er nú svo sagt um það almennilega tilstand bændalýðsins. Þó finnast kunni hinir sem betur eru efnum búnir og jarðeigandi eður og sitja á gagnsömum jörðum til hagbeitar og heyafla, þó hinir séu fleiri og flestir. En heyrt hefi ég á þær dispútatíur[3] að jörð og mannkyni skuli ekkert aftur fara, og soddan almennileg fátækt komi til af forstandsleysi og óspilun samt iðjuleysi. Því fyrsta um jörðina og mannkynið er ei vert að svara en hinum síðari póstum ei með öllu neitandi.

1° Er hér í landi ei fyrir að finna svo góða jörð til akuryrkju, né gefst almennilega svo gott veðuráttufar þar til sem í öðrum löndum, sem dæmi eru upp á að hans kongel. Majst sál. Fridrich 5^{ti} háloflegrar minningar, gaf stóra peninga til þess verks uppbyrjunar og framkvæmdar og sendi fólk inn í landið til að kenna aðferðina og hefur þó ei, sem mönnum vitanlegt er, lukkast fyrir utan um kálið. Þó sú uppkomst landsins sé aftur töpuð og hvergi sé kálgarð að fá eður sjá nema

[1] Menn í tímabundinni vinnu hjá öðrum á sumrin við heyskap.
[2] Þ.e. blönduðum með örlitlu mjöli.
[3] Rökræður.

á Þingeyrum, Búðardal, Sauðlaugsdal, Leirá og Viðey, máski Bessastöðum og Reykjavík, en þó ekki mikið orð gjört á að þessir nefndir kálgarðar forsorgi mörg hjón. Miklu framar haldið við til málamynda og þó þetta megi óframsýni kalla fyrir bændalýðinn sem ei hefur mél að styðjast við sem inntektamenn, þá þykjast þeir ei hafa svo gott við kálið sem grösum.

a) Grösin fá þeir strax á vor þá snjó leysir sem vel eiga saman við mjólk og lengi hafa Norðlendingafjórðungi þénað en kálið ekki fyrr en í miðjum Augusto og ei fullsprottið fyrr en um Michaelismessu.

b) Úr grösunum fara þeir strax á Jónsmessu að gjöra söfnunargrauta til vetrar er þeir drýgja með sitt skyr, en þá um þær mundir sem mjólkin er mest í peningnum er kálið að spretta. Annars meina ég ef kálið fengist eins fullsprottið í tíma og grösin þá mundi nógu vel mega gjöra úr því söfnunargrauta sem grösum, og fólk kvað gjöra í Eyjum vestur úr skarfakáli.

c) Um þann matartilbúning á kálinu sem utanlands tíðkast kennir sá norski bóndi Jul, en aðferð sem þó er eiginlegust þessari jurt kemur ekki saman við þá íslensku almennilegu matargjörð hjá bændum. Þeir borða til miðdags almennilega fisk og smjör, sem það til hafa, og kvöld og morgna skyr og grasgraut með mjólk kalt, eður og heita mjólk með grasgraut. Þó kálið þurfi ei svo mikla verkun sem grös, þá svo mikla feiti upp á danska vísu sem nú er ekki að forþéna síðan féð tapaðist. Þessi matur er og óæti kaldur nema sem áður er sagt. Danskir búa sér til úr því graut hvern dag með kjöti en íslenskir skeyta ei þar um og hafa ei svo kokkapíum[1] varið sem upp á danskan máta tillagi þessa fæðu, því ef ei er svo gjört uppástend ég hún sé óæti.

Hefðu nú best megandi og fyrirmenn í landinu haldið vel upp á sína kálgarða og matartilreiðsluna af jurt þessari meðan féð lifði, þá var það nær að bændalýðurinn hefði smám saman lagast til sama, en með því þetta hverutveggja hefur skortað svo varð uppbyrjunin til ónýtis. Bændur og almennilega síður en ekki efnaðir að tilbúa svo stóra garða sem hverju búi þéna ætti, þar þeir eru ei í standi að halda neinu uppi af túngörðum, sem þó það gamla lögmál fyrir segir. Má því þess vegna spá að svo lengi sem Guð gefur að grösin vaxa verður það aldrei hantérað hér í landi almennilega meðal bændalýðsins fyrir utan hjá

[1] Eldabuskum. Danska *kokkepige*.

fyrirmönnum og best megandi sem sagt er. Guð hefur og gefið samfleytt ár að framanverðu svo góð meðan féð lifði að margir hafa lifað einungis á skyri og mjólk, því mélið fékkst aldrei nema af skammti og ríkismenn sátu og altíð fyrir.

2° Er það satt að bændur eru ei almennilega fengisælir í lax- og silungaveiðum vegna þess þeir kunna ei svo til veiðineta og þeim verður ei alls staðar fyrirkomið. Til dæmis í Grjóthyl er nógur lax en vegna festa og dýpis verður honum ei náð, og þó veitt verði í ýmsum fljótum eitt ár tvö í bili, svo kann vera að ekkert eður lítið veiðist hið þriðja vegna umbreytinga fljótanna af þeim umgangi sem er í vatnsföllunum þá þau leysa á vorin.

En nauðsynlegt væri að fá undirrétting um hversu veiða skyldi selinn við Miðfjarðarós sem þar liggur uppi hundruðum saman. Fuglaveiði er og ei tíðkuð vegna þess enginn bóndi á byssu og kunna af því fáir upp á hana nema þeir sem skjóta refi. Mætti þó hafa gott gagn af helsingjafugli, sem hér í byggðir kemur haust og vor, yrði hann veiddur. Hákarlatekja er og í fáum plátsum iðkuð og enginn veit að segja af því að hvalir lagðir séu.

3° Ekki ætla ég að velflestir bændur séu vitandi fyrir vinnubrögð sín, þó máski gefist þeir sem hylsknir[1] kunna að vera, svo sem í öllum löndum tíðkast. Óspilunarsamir, já í tóbaksbrúk og er þó það nema sem þeir hafa að fríska sig á í köldu veðri og strabasier.[2] Því þar sem allar þjóðir hafa vellystingadrykki, hafa íslenskir ei nema það þeir fá af því svokallaða brennivíni, sem ógjarnan er almennilega drukkið af bændum, meir af yfirdrottnandi. En ei að síður skaða tóbaks- og brennivínskaup íslenskra í milli mest landið.

4° Fyrir utan það sem tilfallandi landplágur og harðendi spilla því almennilega besta í landinu og gjöra fólk fátækt, meinast að vera þær útsiglingar sem almennt taka að tíðkast, þar margra bænda synir og lausamenn láta sér óvirðing þykja að þjóna með feðrum sínum og bændum í landinu. Og þá þeir eru búnir að eyða sínum peningum í þessum siglingum, án þess að avangera nokkuð þarflegt með sínum siglingum landinu, koma þeir fátækari inn aftur og sumir lært lítið eitt í ýmsum handverksmíðum sem ekki þéna svo almennt þessu landi, því

[1] Þ.e. hyskinn, verksvikull.
[2] Erfiði og hrakningar. Danska *strabadser*.

í fáum stöðum er það að heyra að útlærðir snikkarar gjöri mikið að timbursmíði kirknanna, sem eru þó fornemstu hús í landinu. Verða svo óhæfilegir til allrar landvinnu nema að lúra upp á þessar svonefndar professioner. Hinir sem ekki verða soldátar græða fé og peninga þar úti og líta ei framar til landsins né sinna náunga. Og þar sem á fyrri öldum lærðu ei nema fornemme og ríkismanna synir, þá nú á þessari öld svo vel þeirra synir sem reiknast mega með stafkörlum,[1] hverjir kosta upp á þá sinni lítilli formegan.

Áður fyrri sigldu ei til framandi skóla nema ríkustu manna synir, nú allir svo yfirvöld og embættismenn verða að taka syni sína þá aftur koma upp á sín brauð. Eigi einn prestur 3 syni, þá heitir það nú vanvirða að þeir eru ei allir útlærðir og sigldir. Hafa svo foreldrar litla eður enga stoð af þessum sínum sonum til búskaparins, sem á að vera undirstaða til þess almennilega besta. Og mætti viðbæta, því fleiri sigldir og útlærðir menn í jure, því vitlöftigre réttargangur og svikulari. Því þá þessir sitja margir á einum bekk þykir þeim vanvirða að umfaðma eitt votum,[2] heldur skulu þau vera svo mörg sem þessir eru margir, þar einn vill öðrum hyggnari heita. Og hvað mun meir smakka betur predikun eins prests sem sigldur er og attisteraður en hins ósiglda, má og finna marga þessa sem ei eftir gefa hinum. Er því þolanlegra að fækka sigldum júristum en ósigldum geistlegum.

5° Þá húsagaforordningin[3] innkom í landið eftir að biskup Harboe[4] var um garð genginn, meintu allir að hússtjórn skyldi betri verða. En nú er svo þar með komið að menn vita einasta af hennar nafni en ekki verkun. Hvar fyrir vildu einhverjir spyrja? Svar, þar fyrir að forsómað er af yfirvöldum að grennslast um hennar eftirbreytni, sem svo vel skortir hjá húsbændum og foreldrum, sem börnum og vinnufólki. Þessir hverutveggju hafa skort á hlýðni, vinnu og trúmennsku, hinir á húsbóndarétti og viðurgjörningi, og þó þessi beggja skortur sé ei í hverju húsi að finna, þá eru þó fleiri hús sem eiga skylt við hann. Sýslumenn gefa sér ei stundir á vorþingum að grennslast hér eftir. Hreppstjórar, sem í þessari forordning eru kallaðir politieþénarar sýslumanna, draga fjöður yfir þá þverbrotnu, vegna þess þeir forðast illt

[1] Förumaður, betlari.
[2] Atkvæði.
[3] *Lovsamling for Island* II, s. 605–620. (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).
[4] Ludvig Harboe (1709–1783) Sjálandsbiskup.

umtal alþýðunnar. Er og skjaldan tími til þessar rannsóknar á nefndum þingum. Heyrði meir framar til hreppstjórnarþingum, og í gamla daga var siður að halda einmánaðarsamkomur af hreppstjórum, sem sjá er af þeim gömlu lögum. Þá skyldi grennslast eftir um formegan bænda, um þá sem byggt væri inn í hrepp og þá sem reistu bú með víðara. Og svo sem nefnd forordning, fyrir utan það hún talar um húsbóndarétt og hlýðni vinnuhjúa og barna og þeirra upptuktan, sýnist líta til alls þessa yfirhöfuð svo sýndist það ei þarfleysa þó haust og vor með vissum tilteknum samkomum væri grennslast um hennar afbrigði til alþýðunnar viðurhalds og siðbóta.

En erfitt vill það heita fyrir hreppstjóra, sem ekkert kaup fá fyrir sína þénustu, að sækja fólk til réttar um hlýðninnar afbrigði eður bænda yfirsjónir í sínum húsaga. Væri því nauðsynlegt að hreppstjórar hefði kaup árlega víst eins og aðrar réttarins persónur og væru eiðsvarnar 2 í hverjum hrepp, þar 5 gjöra ei meira gagn en tveir. Þessir menn eiga að vera þekktir að góðfýsi, vel megandi, þeir sem halda réttan húsaga, gjöra forsvaranlega við börn og hjú og eru framfærnir í verkum sínum. Og hefðu landsherrar áður fyrri prosjecterað að af lögréttumannalaunum lagt hefði verið til hreppstjóra, sem nú eru öll lögð til justitzcassen, hefði svo vel verið nauðsynlegt fyrir publicum í þessu falli, svo sem safna þeim saman til þess er justitzcassaforordningin um getur. Mætti og til þess duga þeir peningar sem dæmast af undirdómurum en lögréttumannalaunin leggjast til hreppstjóra, þó það sé lítið kaup fyrir þá og í tilbætir það húsagaforordningin gefur.

Það er að sjá af húsagaforordningunni að hún skuli svo vel einu sinni á ári upplesast í yfirrétti sem undirrétti. Þá þar sem einn partur húsvitjunarerindis presta bestendur þar í að eftirgrennslast um það hversu húsbændur haga sér við sína undirhafandi og þessir við sína yfirboðara, þá þar sem þurrð fyndist á aðra hverja síðu með víðara hússtjórnarstand áhrærandi og þeim þætti hreppstjórar og sýslumenn hylsknir í soddan að lagfæra, þá skyldu þeir gefa slíkt til vitundar héraðsins prófasti og hann aftur landins amtmanni sem halda á stýri yfir kongel. Majst forordningum, að eftir þeim sé lifað.

6° Með því hreppstjórar varla athuga af hvað mörgum póstum þeirra embætti saman stendur, þá væri greinandi þá helstu.

Á hreppaskilum: 1° Að skrifa og taka fátækratíundir. 2° Setja niðursetur. 3° Halda reikning yfir fátækrakassa ef nokkur er. 4° For-

heyra um aðdugnað bænda og þjónustufólks um sumartímann. 5to Láta setja á þeirra hey[1] sem ei hafa þar til forstand. 6° Útvega þeim fátækustu af bændum vinnu sem enga sjálfir hafa. 7° Grennslast um þeirra matbjörg.

Á einmánaðarsamkomu ef antekin væri: 1° Grennslast eftir hverjum mest lægi á láni af fátækrakassa til útróðra og að ei flosnuðu upp að vorinu, hvar með og skilst heybjörg frá þeim sem hey hefðu að missa í hreppnum. 2° Forheyra um hverjir á lögaldri væru vistarlausir og setja þá í vistir. 3° Forheyra um hverjir ei vildu halda vinnufólk og setja þá til rétta. 4° Setja skorður við að þeir flyttu ei ómegð inn í hreppinn sem hana gætu ei forsvarað. 5° Forheyra um þá sem reistu búskap innan hrepps og ei væru í standi að taka jarðir. 6° Forheyra um þá menn sem vildu vera lausir en ættu ei fé þar til og 7° forheyra um húsaga og hlýðninnar afbrigði. Og hverjir sem nú á þessari samkomu yrðu bevísaðir með sveitarrigti, presta og meðhjálpara sannferðugum undirréttingum að vera forordningarinnar brjótendur og í forögtun við prest, meðhjálpara og hreppstjóra skulu af þeim til næsta vorþings stefnast undir próf og þær sektir sem húsagaforordningin á nafn nefnir, og væri þá gott að gapastokkurinn væri á þingstaðnum, sem nú ekki eru uppréttir nema ef vera kann á sýslumannagörðum sem kostnaðarsamt er til að sækja. En með því sýslumenn tíma ei að hafa hann á hverjum þingstað, sem þó mun eiga að vera og hentugast er, þar dæma skal þá seku í hann eftir yfirvalda skilningi, sem þó ekki er samkvæmt við húsvitjunarforordning 17. art.,[2] þá hafa þeir haft svo mikinn góða af sakafalli og hafa svo sem þessa ströffunarmeðals upprétting nemur sem ei hleypur stórt yfir 4 rd. til 12 þingstaða.

7° Páll lögmaður[3] hefði sagt á sinni tíð að hver bóndi skyldi kenna dóttur sinni að slá og syni sínum að vefa en nú eru almúgadætur fleiri giftar sem ei kunna vef, auk heldur þær kunni að slá, sem þó væri hið nauðsynlegasta svo ei væri svo margir kaupamenn teknir til sláttar. Ég vissi um einn mann á Höfðaströnd sem kenndi öllum sínum sonum vef eins og dætrum sínum, og dætrum sínum að slá eins og sonum

[1] Ákveða hvað óhætt er að láta mikið af skepnum lifa yfir veturinn miðað við heybirgðir að hausti.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 573–574. (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

[3] Páll Vídalín (1667–1727), lögmaður sunnan og austan.

sínum. Og hver vill annað segja en þetta væri nauðsynlegt fyrir almúgafólk. En vegna þess að landsvani er svo ríkur er þetta ei í verk sett, tilmeð[1] og bjóða ei næstu yfirvöld það.

8° Stendur í lögum sá skuli skatt gjalda sem bú reisir en ei sá er fellir ef hann á minna fé en 10 hndr. Þar af álykta ég að sá skuli ei gjalda búreisuskatt[2] sem á minna fé með búshlutum en til 10 hndr. En nú á dögum, sem áður er tjáð, reisa margir bú sem ei eiga til 5 hndr. og þó skipað að gjalda búreisuskatt. Þætti hitt líkindalegra að sá sem ekki ætti þetta fé en væri þó lofað bú að reisa, geldi fyrst þenna skatt þá hann ætti til 10 hndr. eður fyrst á 3ja ári frá því hann reisti bú.

9° Áður en helgihaldsforordningin[3] uppkom var siður í Norður-, Eyjafjarðar- og Hegranessýslum[4] að fólk gaf heitgjafir í minning sandfallsins[5] og þó forordningin tæki þær ei af þá hafa þær þó liðið undir lok. Nú er sú tíð að menn almennilega í landinu skyldu gjöra heit í minning fjárpestarinnar og skyldi af þeim gjöfum upprétta fátæklingakassa í hverjum hrepp, og safnaði Hólastólskirkja peningum þá væri billegt að hún betalaði nokkuð til hreppanna í sýslunum af því tillagi sem henni var slúttað af fátækum bændum við hennar uppbygging, til 18 hndr. fiska úr þessum hrepp. Þessi kassi skyldi og eignast það gengi af dýratollum og fimmtung úr öllum driffiskum[6] og helgra daga veiðum. Skyldi hann svo vera undir vernd hreppstjóra með visst teknum reikningi árlega með presta og prófasta oppsigt. Af honum skyldi lána á einmánaðarsamkomu. Sömuleiðis þeim sem yrðu fyrir skaða voveiflegum eður rötuðu í bjargræðisbrest. En lánið skyldi aftur betalað á hverjum hreppaskilum. En kassinn skyldi bestanda af mat og peningum og það gengi af tíundum, þá í ári batnaði, skyldi til hans leggja.

10° Það sýnist að vera óþolanlegt að tíunda 4 rixd. í dauðum aurum í hundrað, sem er sá peningur sem engan ávöxt af sér gefur fyrir utan skip, nót og byssu. Hr. Páll V. í sínu skrifi um tíund mót-

1 Auk þess. Danska *tilmed*.

2 Sérstakur skattur lagður á alla sem reistu bú.

3 *Lovsamling for Island* II, s. 509–518. (Forordning om Sabbathens og andre Helige-Dages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

4 Þingeyjar-, Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsýslum.

5 Vísar til öskufalls vegna eldgoss 1477, sbr. *Íslenzkt fornbréfasafn* VI, s. 103–107. (Heitbréf Eyfirðinga, 11.3.1477).

6 Danska *drivfisk*, eða *drivhval*, s.s. hvalreki, sbr. danska textann.

mælir og því og segir þar við skerðist höfuðstóllinn sem þreifanlegt er. Tökum 4 rixdali og tíundum þá í 1 hundrað, og verðum við að taka af þeim sjálfum til að betala tíundina með, þar þeir gefa engan ávöxt og ógjarnan settir á rentu hér í landi. Sama er um aðra dauða hluti sem engan arð af sér gefa. Um heilbrigt kvikfé kynni það að segjast fyrir utan hesta sem hafa tapað sínu verði eftir bókinni, sýndist því ei óbillegt að tíunda þá eftir sem seljast og virðast.

11° Það hefur verið gengilegt til þessa að nær ómagi hefur beiðst framfæris, þá hefur einasta orðið fyrir framfærinu sá af erfingjum sem einasta hefur forlagseyrir[1] átt, þó fleiri hafi verið í sama lið velmegandi. Því sýndist það að vera nær jöfnuði að svo margir sem eru í sama lið, að þeir annist allir um framfærið hver eftir sínu efli, en sá mest sem fullan forlagseyrir ætti. Til dæmis, ég á tvo bræður og þrjár systur. Sá eini bróðir á forlagseyrir fyrir mér, hann skyldi leggja mér 2 bróðurlóð, sá annar eitt og hver systranna systurlóð og svo framvegis allt eftir formegan. Hreppar og sýslur hafa og stæðstu þyngsli af því fólki sem ei er leitað framfæris fyrir forsómun sýslumanna og hreppstjóra, þá framfærendur eru í öðrum sýslum og sleppa fríir. Skyldi því á einmánaðarsamkomu vera sá 8di póstur fyrir hreppstjóra að grennslast eftir um þá ómaga í hreppunum sem þyrfti við framfæris en ætti það utan hrepps eður sýslu. Og þá strax að samkomunni slitinni lögbjóða ómagann framfærendum og væri ei fjárskýrsla skeð að mánaðarfresti frá því lögboðningin skeði forfallalaust, þá að flytja ómagann án víðari process á þann næsta framfærara sem honum skyldi ryðja af sér eftir lagafyrirmælum. Því sýslumenn vilja ei dæma ómaga í aðrar sýslur, heldur skuli hann dæmast af þeim sýslumanni hvar ómaginn á framfærið, sem og sýnist ei lögum móti.

12° Í forordningunni af 1746 um tóbaks- og brennivínsokur[2] er fyrirboðið að nokkur skuli af því kaupa meir en til sinnar nauðþurftar. Nú er öllum vitanlegt að margir kaupa meir, og þeir kaupa þessa hluti sem þá ekki brúka, en forordningin kallar soddan okur. Vilji einn sem hefur lyst fyrir soddan eður eftir landsvana fá brennivín keypt í brullaup eður erfiðisdrykkju, þá skal brennivínskúturinn kosta rixdal specie

[1] Viss eign sem var talin nægja til framfærslu um ákveðinn tíma sem leiddi til skyldu að framfæra ættingja sína, sem ákvarðaðist nánar eftir skyldleika og efnum.

[2] *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 555–556. (Extract af kongl. Majest. forboði á tóbaks- og brennivínsokri, 3.6.1746).

eður 15 pör sokka og tóbakspundið kosta 16 f. í prjónlesi eður 14 f. í silfri eður þá jafngildi í mat, tólg og smjöri. Og þá sýslumenn spyrja á vorþingum hvert soddan sala sé æfð þegja allir. Fyrst þeir sem ei hafa keypt, þar þá tekur ei sárt annarra skaði, þar næst þeir eð keypt hafa því þeim þykir óvirðing að opinbera sinn skaða eður óhreinlegt að auglýsa seljendur. Og þó forordningin leyfi að hver sem vilji skuli koma þessu upp, og þar fyrir öðlast fjórðung þess sem selt hefur verið, þá vill enginn það til vinna. Því sá sem sökinni vill upp koma skal þá sækja og yfirbevísa þann seka og eiga undir hylsknum og óvissum réttargangi sem ei lætur af að sýna sig, ei síst á þessari öld. Um þetta sama okur spyr landfógeti á hverju Öxarárþingi og þá svara allir samankomnir sýslumenn að ekkert confisqverað[1] góts sé upptækt fyrir soddan okur í sínum sýslum, og jafnvel þó þeir segi þetta hátt þá þegja þeir yfir sinni hjáhliðrun. Og skyldu eftirliggjarar í kaupstöðum æfa þenna taxta og okur áðurnefnt við landsfólkið, þá má þar af ráða hvaða uppkomst þeirra handverk í slíku gjörir landinu.

Væri það því óráðlegt (til að hefta þetta okur) að meðhjálparar á hverju vorþingi skyldu óstefndir gjöra sinn sáluhjálpareið, 2 úr hverri sókn, að þeir vissu ei soddan okur framið hafa verið frá næsta vorþingi af neinum í sókninni og skyldu sýslumenn á hverju Öxarárþingi framleggja þessi eiðsvarin vitni úr hverjum hrepp sýslunnar undir bætur til justitzcassen.

13° Í þeirri 7. art. hér að framan sem víkur á búskaparháttu bænda er talað um að börn þeirra þjóni hjá þeim í 2–3 ár í vist áður þau hrapa sér í búskap og giftingar, jafnvel þó yfirvöld haldi það ráðlegast og engum skuli meinast að giftast, þá eru þó dæmin þessi. Einn sonur sem fleiri eru byrja hjónaband, án þess þeir viti sem byrjar í þeim reglum sem honum tilheyra, án þess þeir kunni sjálfir alla vinnu og án þess þeir eigi svo mikið sem þeirra búi þéna þarf. Það kallast gott ef hjónin eiga 1 hndr. hvert fyrir sig og 1 hndr. umfram, og verða að taka til láns pottinn, fötuna, kjaraldið etc. af búshlutum. Árinu eftir í fardögum kemur landsdrottinn, sýslumaður og prestur og heimta sínar skuldir. Þá hafa nú þessi hjón ei að gjalda með nema að taka af höfuðstólnum (hvar með ég reikna klæðnaðinn), kúna eður hestinn og selja eður láta í þessar skuldir eður og af klæðnaðinum. Svo að þremur

[1] Upptækt góss. Danska *konfiskere*.

árum liðnum er eitt það fyrst var saman sett búið með og í þess stað aftur grætt börn og skuldir. Aldrei gjörðu þeir sveitarskil og þegar nú svo er komið sem sagt er skulu þessir viðhaldast á fátækratíundum í hreppunum og eru þessir fleiri en færri. Og þá ómegðin er svo mikil grædd, að ei er vært að hjálpast, hafa sýslumenn ei annan úrskurð hér um en dæma þessara manna ómegð á frændur sem nokkuð geta. En þá skuldirnar eru svo miklar komnar, að allt er eitt og ei trúað fyrir jarðnæði er hjónabandinu slitið. Fer svo maðurinn í eina átt, konan í aðra, og það ei er á náunga sett af börnum lendir á niðursetum hjá bændum og hafa svo börnin ekkert að segja af foreldrunum meir. Og hver getur þá satt gjört að þess slags giftingar séu til uppkomstar í landinu eður öðrum bændum þyngslalausar? Hér af flýtur það og að bændur fá ei vinnufólk þá allir sem náttúru hafa skulu giftir vera, með soddan slag sem áður er sagt. Í confirmationsforordning[1] stendur að ekkert barn skuli confirmerast sem ei hafi gengið í skóla og ei fyrr en á 15da ári nema því skarpara sé. Í hjónabandsforordning[2] stendur að ekkert ungmenni skuli innganga ektaskap nema með foreldra og forsvarmanna ráði. Í landabrigðabálki 1. cap.[3] stendur að sá heiti ungur maður sem sé 18 eða 20 vetra og í framfærslubálki 4. cap.[4] er gjört ráð fyrir að hann kunni ei að fara með fé sitt og ef giftir sig yngri en tvítugur hafi fyrirgjört ávexti fjár síns. Og í Norsku lögum 3. bók, 19. cap. 34. og 37. art.[5] er hann fullmyndugur kallaður þá hann hefur fimm ár um tvítugt. Af þessum nefndum lagagreinum álykta ég: 1° Að uppvaxandi fólk skuli þjóna í vistum og hjá foreldrum til 20ta árs, sé það þá svo mannað og efnilegt til búskapar þá megi það fyrst giftast og taka ábýli ef yfirformyndarar, nefnilega hreppstjórar það samþykkja og hjónaefnin eigi svo mikla hluti sem kóngþegnsskyldu 1^{ti} cap. tilnefnir. En ef ekki 2°, þá að þjóna í vistum og fyrir kaupi til þess það hefur fimm um tvítugt nema það njóti menningar af feðrum og for-

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 227–242. (Forordning angaaende den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekræftelse udi deres Daabes Naade, 13.1.1736); III, s. 366–371. (Forordning angaaende Confirmationen, 25.5.1759).

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 600–605. (Anordning om et og andet i Ægteskabs Sager og mod Lösagtighed m.v. paa Island, 3.6.1746).

[3] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 151–152.

[4] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 143.

[5] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

svarsmönnum sínum, það er að segja gjafa. Og 3° sé það þá ei í standi eftir fyrrsögðu og hafi ei yfirformyndaraattest um góða vinnumennsku, hirðusemi og þar að lútandi, fái ei að giftast fyrr en það hefur mannað sig.

14° Jafnvel þó það sé móður í öllum löndum að framfæra og selja dýrt þá hluti sem minnst er til af þá kemur sú aðferð sér ei vel hér í þessu fátæka landi, því margur ágjarn keppist við að fylla sinn plóg svo sá fátæki hrökkur ei við að seðja hans girnd. Til dæmis ullarfjórðungurinn kostaði 16 f. en nú 30 f. og þó menn nái verðinu upp þá getur ei sá fátæki keypt. Menn hafa nú á þessum dögum skaða á fé sem látið er í kaupstaði þar það er vænna vegna gjafar og færra er í högum en áður. Veturgamall sauður hefur kostað 20 f. en nú mætti hann kosta ránlaust 30 f., tvævetur 30 f. nú 40 f., 3 vetur 35 f. nú 50 f., gamall 40 nú 60 f., því hafi hann fjórðung mörs kostar hann ránlaust hér 80 fiska.

Smjörfj. sem kostað hefur 16 f. skyldi kosta 20 f. Naut eru illa tekin hér norðanlands af kaupmönnum. Skyldi því hvert tvævett naut kosta 120 f., fjögra vetra 2 hndr. f. og svo eftir aldri þar til það er 8 vetra fyrir 8 til 10 rixdali eður á 4 hndr. fiska með skinnum. Naut hafa og ei verið taxteruð, en væru þau metfé fyrir eldis sakir svo skyldu þau kosta meir. Fyrir vestan í Stapasýslu[1] kann eitt alið naut að kosta til 15 vætta.

Síðan þetta Compagnij tók til hefur verið hin versta taka á púlbandi, svo margt 4 fiskavirði af þeirra vöru er ei svo gott sem gildir sokkar í Sellandsalin.[2] Og vita menn þó að ull er minni en áður þá betri sokkataka var og hverjir sokkar voru varla nema íslensk alin. Smáband er og illa tekið þegar hæðarsokkar einlitir, sem áður kostuðu 15, eru nú ei teknir nema 8 til 10 f. og kembingarsokkar[3] sem gengu á 20 fiska takast nú ei nema á 12 til 15 f. Væri því sannsýnilegt að þeir hvítu gengju á 15 f. og þeir kembdu á 20 f. Og því má ei taxti setjast á þetta les sem á kramvöru? Sú peysa sem tekin er fyrir sléttdal í landskuld gengur ei í kaupstað nema 20 til 24 f. Hún ætti að kosta 30 f. svo sem hún er tekin íslenskra á milli.

[1] Snæfellsnesssýslu.
[2] Sjálandsalin eða dönsk alin: 62,7 cm.
[3] Sokkar úr ullarblöndu þar sem ýmsum litum hefur verið blandað saman við kembingu.

15° Það er ljósara en frá þurfi að greina að í öllum þeim sterfbúum[1] sem ei vinnast fyrir skuldum hér í landi er sú regla að máli konu skerðist og sé helmingafélag[2] þá gengur hluti konunnar í allar skuldir og hún félaus eftir. Hvað málanum viðvíkur sýnist það móti lögum að hann hafi ei forgangsrétt fyrir öllum skuldum sem ómagafé næst kóngsins, og undarlegt hann stendur ei í fyrstu classe sem geymslufé, þar hann mætti það rétt heita í tilliti konunnar sem engu ráða má með hann. Sýnist og ónáttúrlegt að hin konan sem lagði allt sitt góts til félags[3] við manninn skuli ekkert fá aftur og ekki föt sín í tilliti farmannabálks 22. cap.,[4] þá og ekki bevísast upp á hana neinar óskuldir en vel upp á bóndann. Því sýnist náttúrlegt og stórnauðsynlegt að málakona[5] fengi sinn mála án tilgjafar og væri hinn fyrsti skuldaheimtumaður næst kóngi, þá og dæmi eru til að þeir af náð hafa látið málann ganga fyrir sínum skuldum.

Í sömu líking skyldi og vera um félagskonu[6] að hún framar öllum skuldaheimtumönnum fengi aftur það hún lagði til félags, fyrir utan fjórðungsgjöf[7] og ávöxt, og ei minna en föt sín og gripi. Og mun vicelögmann Jón[8] hafa aðgætt þetta í sínu lagaverki fyrir náttúru citeraðs capitula og annarra líkinda.

Mætti þess og geta að nær sterfbú, sem vanvitugir erfingjar segja sig frá arfi og gjaldi, komi undir skiptaforvaltara hendur, þá eru sterfbúin seld á auction erfingjum til stæðsta skaða sem dæmi eru til um sterfbú Halldórs biskups.[9] Því væri náttúrlegra og réttara að soddan bú gengi ei upp á auction heldur seld eftir almennum landsprís svo erfingjar fengi það til baka væri, og þeir ei látnir gjalda sinnar óframsýni eður þess sem Norsku lög fyrir segja um arfs og gjalds frá-

[1] Dánarbúum.
[2] Helmingafélag er fyrirkomulag eigna við stofnun hjúskapar, þar sem hjón áttu jafn mikið í búinu, og gilti helmingafélagið um allt fé þeirra, fengið og ófengið.
[3] Hjónafélag. Í því átti hvort hjóna um sig séreignir sem þau lögðu í búið, en hjónafélag gert um búsaukningu eða tap. Þau skiptu tapinu jafnt en konan eignaðist þriðjung af því sem við bættist.
[4] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 234–235.
[5] Kona sem gert hefur hjónafélag við eiginmann sinn.
[6] Kona sem gert hefur helmingafélag við eiginmann sinn.
[7] Fjórðungur af lausafé sem eigandi mátti gefa frá sér án samþykkis erfingja.
[8] Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan.
[9] Halldór Brynjólfsson (1692–1752), biskup á Hólum.

göngu, þar þau eru ei enn þá antekin hér í landi að öllu leyti. Það er orðið að vana hér í landi að ektafólk og hjón sem enga lífserfingja hefur en oft lifandi bræður og systur, bræðrabörn og systrabörn gefur hvert öðru sína heilu formegan. Og þó það megi ekki ónáttúrlegt þykja, þá er hitt náttúrlegra að soddan gjafir og testament gengju ei hærra upp en eftir Norsku lögum 5. bók, 4. cap. 14. og 20 art. og svo skyldi vera um gjafir til annarra meðan ættleggurinn væri ei útdauður.

16. Og síðasta máta vil ég nú álíta Ísland yfirhöfuð vegna fjárpestar, innhlaupandi harðenda og aðstreymandi bágenda, svo sem þann mann sem liggur sóttsjúkur og aldrei veit nær en upp af honum líður öndin og á meðan hans þjónustumenn og aðhjúkrarar vita hverugt, leita þeir engra meðala nema þeirra sem honum eru ei of sterk. Það heitir og ei að leita einu landi uppkomstar með annarra ábata eður færa þær innréttingar inn sem auka mönnum þyngsli. Miklu nær að hans kongel. Maj^st^ af meðfæddri sérlegri náð vildi eftirgefa, fyrir Commissariorum náðuga milligöngu, áfallna restanter sínum forléningsmönnum eður og umlíða til í ári batnaði og sauðféð kæmist á fætur, sem og slá af þriðjung á öllum jarðagótsafgiftum svo linfelldu-glegar mætti ganga til verks við almúgann og hann ei eyðilegðist né krónunnar[1] góts kæmist í vanrigti[2] fyrir of harða skuldaaðgöngu. Hvað aðrir jarðagótseigendur og meðhöndlendur skyldu af vorum náðugasta kóngi sem landsins kæra föður, skyldast til að eftirbreyta nú fyrst í næstkomandi 10 ár, þá væntanlegt væri að Guð mundi fjárpestinni lina. Mætti og heita þolanlegt fyrir þær persónur (eður embættismenn) sem hafa anseleg laun af kóngi en eru annars ríkir, þó þeir misstu nokkuð af sínum launum um tiltekinn tíma, fyrir utan þá sem standa fyrir kóngsins reikningum.

Meðan ég var að skrifa þennan síðasta art. kom mér í hug, nefnilega: Það er nú á þessum dögum tíðkanlegt að sakeyrir[3] er goldinn í silfri og peningum þá til eru, og sýslumenn vilja naumast annað en speciepeninga þó þeir hlutir væru nægir til sem þjófabálks 23. cap. umgetur,[4] og þá ekki eftir 6 manna virðing heldur eftir sinni eigin. Svo

[1] Þ.e. krúnunnar eða konungs.
[2] Vanhirðu. Danska *vanrøgt*.
[3] Tekjur af sektum fyrir afbrot.
[4] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 250.

einn hestur 4 vetra gamall, geldur og gróinn, má ei vera fyrir 4 rixd. eftir bókinni heldur tekinn í 50, 60 til 70 al. eður 2 rixd. og 2 mk. Hvað eð sýnist að vera of hart að taka ei landaura, þá til eru, sem og að fella þá í móti peningum, þar capitulen nefnir ei peninga í fyrstu til sakafallsins framar landaurum. Væri miskunnsamlegra að sakeyrir mætti gjaldast í allri flytjandi vöru nema þá sá sem gjalda á vill framar missa peninga og hverjir 48 fiskar í vöru skyldu gilda fyrir 1 mörk. Sömuleiðis skyldi það ei leiðast í venju að þeir sem falla í hórdóm annað sinn skyldu leysa húð sína við sýslumenn með peningum, því kóngar hafa gefið hana eftir með minna kostnaði. Hórdómssektir sýnast og yfrið þungar fyrir þetta fátæka land í tilliti þess þær hafa nægar gefist þá einn sýslumaður hefur fengið á ári til 60, 80 vel 100 rixdala, en geldur ei nema til 10 rd. árlega. Og hefðu sýslumenn nógan plóg þó allar sektir eftir Stóradómi[1] væru felldar til þriðjunga eður helminga.

Þetta sem hér að framan og ofan er uppteiknað í fáfræði en þó forordningarinnar tilliti vildu hhr. Commissarii ei misvirða þó þeir ekkert af því antaka vildu. Það er og undir einskis nafni en sá það hefur uppsett vill undir sínu nafni sem ærlegur landsmaður forblífa.

Commissariorum skyldugasti þénari

* * *

[Oversættelse 1771]

Velædle og velbyrdige hr. Andreas Holt!
Velædle og höyvise hr. Thorkel Fjeldstæd!
Ædle og meget vel agtede sr. Tomas Windekilde!
Af kongel. naade tilskikkede Commisarier i Island!

Eftersom de hhhr. Landcommisarier skal effter kongel. befaling effterforske dette lands tilstand og levnetsmaade til forbedring, da burdte selv landets börn effter forordningens tilladelse lade sig være angelegen at bære sig ad som den syge med lægen og frivillig aabenbare alt det, som kand skade, samt oprette landet og dets beskaffenhed.

[1] *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 271–276. (Stóri Dómur um frændsemi- og sifjaspell, hórdóm og frillulífi, 30.6.1564); *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 319–322.

GAARDENES SKYLDSÆTNING[1]

1° Det er betænkning værdt, om jorder og lejepladser i landet kan nu paa denne tid være af den herlighed og nytte, som da landet först var beboet og opsat til landskyld. Thi hvem vil sige og bekræffte, at Biarg i Midfiord er nu ligesaa god 40 hndr. Jord, som den tid Asmundur Hærulangur boede der, eller at Brautarholt paa Kialarnes er nu ligesaa god jord, som den til Kjallaringesaga blev til, og findes noget sandferdigt i dette, da ere slige jorder i landet for höyt leyede bönderne til byrde, men de, som oppebære afgifften, til större foddel, end sandsynligt er. Man kan og tilföre mange exempler, at det har stæd, som Guds hellige ord siger, at jorden skal forældes, og omendskjöndt det ej er saa meget i andre lande, især hvor der er jævn mark og ingen præcipitante[2] elve, da kand man dog föle paa det her i landet, hvad fjældskrede og becker og elve foraarsage. Der er og störste forskjæl paa jordernes godhed i ligning med landskyldens höyde. Paa Kotsaa i Watsdal[3] kan slaaes til 10 hndr. heste af udhöe, og betales effter den jord 1 hndr. i landskyld, og paa Róa i Midfiord kan mest slaaes 1 hndr. 60 heste af udhöe og har den samme landskyld som den anden jord, og skjönt denne kan have större græsmark og beed end hin, da er her stor forskjæl.

INDBYGGERNES FORMUE, N° 2–6 MEN KUN KORT

2° Hvad formue angaaer, da hvis det skulde være sandt, at Gudmundur Rige, som boede paa Mödruwalle i Öefiord,[4] og historierne sige, at i sin tid har holdt 100 stk. tyende, og nu i denne tid lever sysselmand Biarne Haldorsen paa Tingöre,[5] som er det bedste kloster paa landet, og holder hen imod 30 tjenistefolk, her foruden ved man, hvad historierne sige om folkes rigdom og formue i landet. Men hvad er aarsagen hertil? Denne at landets herlighed tager af og formuen dereffter.

[1] Denne og andre overskrifter i brevet er skrevet i marginen, sandsynligvis tilføjet senere af Landkommissionen.

[2] Fremfusende, frembrusende.

[3] Kotsá i Vatnsdalur, Hún.

[4] Guðmundur Eyjólfsson Rige (d. 1025) boede på Möðruvvellir i Eyjafjörður. Var en stor høvding i det 10. og 11. århundrede. Omtalt i adskillige Islendingesagaer.

[5] Þingeyrar, Hún.

3° Hvad bönderfolk i almindelighed angaaer, da veed man, at Jonsbogen siger udtrykkelig i framfærslubalk 9de cap.,[1] at lovhrepper skal være, som tilforne været have ikke færre bönder i en repp end 20, og skal ingen af dem have mindre midler end 10 hndr. Det förste holdes ved magt nu i disse tider, at neppe er der færre bönder i en repp end 20, men det sidste ikke, thi ikke er der at finde over 2 à 3, som ejer 10 hndr. uden vedhæfftende gjæld om fardage.[2]

4° I framfærslubalk 2. cap.[3] anslaaes de mindste ægtefælleds midler til 3 hndr. Men i disse tider er der meget faae, som gifftes med saa meget frugtbærende gods, men dog befalet at samenvie, skjönt de ere endnu fattigere, hvilke leve og döe under den regel i benævnte capitel, at aldrig bleve de saa rige, *at de burdte betale skatt til Kongen etc.*

5° Förend den foregaaende og vedvarende faarepest begyndte i landet, fandtes der nogle 10 hundredes bönder i en repp i de aaringer, som indfaldt imellem de haardere, men nu ere de bedste 5 hundrede bönder, hvilke eje 2 kjör, 1 kalv, 2 heste og en ung hoppe (skjönt der findes nogle, som ejer meere), intet i döde öre uden meget faae og ringe boehave, slet klædning og nu dereffter i stand, som faareavlingen er til. Af disse kjör og heste bör de betale a) Kongens gjæld, skatt og tiend, og den saakaldede gjaftold og laugmandstold. b) Præstens gjæld, kirketiend og lysetold. c) Landskyld og d) her foruden boets nödtörftigheder. Men man veed, hvor megen uld, kjör og heste give af sig til at forarbejde af pulshoser[4] i alle disse udgiffter, hvilke for her bleve betalte med bemelte vare, den tid faarene levede.

6° Det er nu den bedste 5 hndr. bonde, som kjöber i handelsstædet maaskee for smör ½ td. mel, 5 pd. järn, 1 lodlinie og 1 brynesteen, og bliver da skyldig om halvparten af dette. Men de fleste, som ere derunder og tiende 3 hndr. à 4 hndr., faaer intet fra kjöbstædet, da de ej have kjöbstædsvare, men ingen faaer credit, som ikke har noget at betale med.

[1] Lov om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

[2] Skiftedag. Islandsk *fardagar*. De første fire dage i den syvende uge af sommeren, som begynder 31. maj til 6. juni. Her skulle fæstere skifte gård.

[3] Den gamle lovbog Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 142.

[4] Strømper af groft uldgarn.

BÖNDERNES OECONOMIE

7° Bere bönderne sig ad, som i denne artikel staaer. De ere fleere, som ikke holde vindemænd, thi jeg taler om hjalejemænd, undtagen sine egne sönner, naar de ere voxne paa 2 à 3 aar, förend de raser til at begynde med boeskab. Om foraaret roe de ved söefiskeværene, som har til sin udredning, og bruge til at roe om værtiden 3, 4 til 5 uger, komme hjem igjen imellem korssmesse[1] og fardage og har da faaet 2½, 1½, 3 hndr. til lött. Naar de komme hjem, begynde de at arbejde paa deres gjöding og rejse paa græse,[2] at de kan faae græs hjem til at dröye med den liden melk, de har af kjörene, i den stand de da ere efter vinteren, og foraars veyrliget tillader, og med dette stræber de, til de begynde at hente sine lötte til fiskeværene hen imod St. Hansdag.[3] Da de nu komme hjem effter den, samler de med sine tjenistefolk, om de har ellers, fjældegræs og sviekull, indtil der er tid til at slaa græs. Ved höeslætten ere de mange indtil Michelsdag,[4] da de atter gaae til fjælds at samle fjældegræs og er borte hen imod en uge. Da de komme hjem, begynde de at lappe paa gaardens huse, hvad de kan og har formue til, dereffter begynde de at före gjöding paa tunene, da der gjærne alt er kommet frost og snee, og denne boeskabsadfærd bruges baade hos formuende og fattige. De, som boer oppe ved fjældene, rejse derefter til sillungeveide[5] til i December. Og saaledes gaaer dette til aarlig.

Den forbemelte fiskefangst har nogle bönder opbrugt paa næstpaafölgende jul, som venteligt er, da de tage af den först til sine udgiffter til præst, sysselmand og sin jorddrot, da de ikke har andet i denne faaremangels tid. Leve da mange fra jul ikke af andet end mælk og fjældegræs og maae laane, om credit faaes, fisk til rejsen til fiskeværene saa og smör, thi det smör, de samle om sommeren, betaler de til kjöbmændene[6] samt leyer til jorddroten og maae selv spise tran, om de har

[1] Korsmesse om foråret: 3. maj.
[2] Rejse op på fjeldet for at samle fjeldgræs (islandsk mos). Blev som regel foretaget midt i juni og tog nogle dage.
[3] Skt. Hansdag: 24. juni.
[4] Mikkelsdag: 29. september.
[5] Ørred- eller forelfiskeri. Islandsk *silungsveiði*.
[6] Mænd, der i en begrænset periode arbejder for andre om sommeren ved høslæt.

det, de der vil hytte sig for urigtighed mod sine landsdroten, og det da ej betale med smör om hösten, skeer om vinteren, naar kjöerne har kalvet, og leve saa af den tyndeste melk tillige med fjældegræs, naar de intet meel have, eller og lidet skyr og kanske intet eller og skyr sammenrört ved gröd fra sommeren.

Dette er nu saa sagt om det almindelige bondens tilstand, skjöndt de kan findes, som har bedre evne, ejer en jord eller besidde en fordelagtig jord til höeskab og beed, skjönt hine ere fleere og fleste. Men jeg har hört disputered, at jord og mennisker skal i intet tage af, og at denne almindelige fattigdom foraarsages af mangel paa forsynlighed, ödselhed og dovenskab. Det förste om jord og menniskers aftagelse er ej værdt at svare, men den sidste post kan ej nægtes med alt.

KORNAVLING OG HAVEDYRKNING

1° Forefindes ikke her i landet saa god jord til agerdyrkning eller i almindelighed saa got veyrlig dertil som i andre lande, hvortil haves exempel, da hans kongel. May^{t} sal. Friderich 5te höylovlig ihukommelse skjænkede store penge til at begynde dermed og samme at iverksætte og skikkede folk til landet til at lære adfærden og har dog ej, som vitterligt er, löckes undtagen med kaal. Skjönt denne landets opkomst igjen er tabet og nu ingenstæds kaalhauge, undtagen paa Tingöre, Buderdal, Saudlöksdal, Leyraae og Widöe og maaskee Bessestæd og Reykewig.[1] Men der tales dog ikke meget om, at bemelte kaalhauge kan forsörge mange tyende, langt heller holdes ved magt for syns skyld, og skjönt dette kan kaldes uforsynlighed for bönderfolk, som ej har mel at gribe til, som de der have indkomster, saa tykkes de, at de ej har saa got af kaal som fjældegræs.

a) Fjældegræs faaer de strax om foraaret, da sneen töer op, og accordere meget got med melk, og længe har de tjent Nordlands fiærdingen. Men kaaled faaes ej förend i medio Augusti og ej fuldvoxet förend hen imod Michelsdag.

b) Af fjældegræs begynder de strax om St. Hansdagstiden at gjöre gröd til vinter provision, hvor med de blander deres skyr. Men om de tider qvæget har mest mælk, er kaalet i vext, ellers meener jeg, at hvis kaalet kunde faaes fuldvoxet i tid som fjældegræs, saa kunde deraf

[1] Þingeyrar, Búðardalur, Sauðlauksdalur, Leirá, Viðey, Bessastaðir og Reykjavík.

gjöres gröd til at gjemmes til vinteren ligesom af fjældegræs, hvilket der siges, at folk gjör vester paa Öerne af cocleare.[1]

c) Om den madlavning af kaal, som udenlands er brugelig, lærer den norske bonde Jul, men den adfærd, som dog er egentligst til denne urt, kommer ikke overens med den almindelige islandske madlavning hos bönderne. De spiser til middag sædvanlig fisk og smör, som har det, og om morgen og afften skyr og fjældegræsgröd, kaald med melk eller og varm melk med græsgröd. Skjönt kaalet behöver ej saa stor tillavning som fjældegræs, da skal det til saa megen feed mad paa dansk vis, hvilken ej kan faaes, siden faarene ere borte. Denne spise er og uædelig kaald, undtagen som för sagt. De danske laver til sig gröd deraf hver dag med kjöd, men islandske skjötte ej derom og har ej kokkepiger, som tillaver denne mad paa dansk, thi med mindre det gjöres saa, paastaaer jeg, at den er uædelig.

Havde nu best formuende mænd og övrighed i landet passet vel paa sine kaalhauge og madlavning af denne væxt, medens faarene levede, saa var det nærmere, af bönderfolk havde lidt effter lidt blevet vant til det samme, men efftersom begge delene har manglet, da er begyndelsen bleven til intet. Bönderne har langt fra ikke ævne til at gjöre saa store have, som behövedes til gaarden, da de ej er i stand til at vedligeholde noget af tungjærder, som dog de gamle lov tilsige. Kan man derfore spaa, at saa længe Gud lader fjeldegræsene voxe, bliver kaal aldrig i almindelighed brugt hos bönder undtagen embedsmænd og de best formuende, som för sagt. Gud har og givet i rad nogle aar, medens faarene levede, saa god, at folk levede allene af skyr og mælk, thi mel kunde aldrig faaes undtagen lidet, og de rigere bleve foretrukkne.

FERSKVANDSFISKERIE

2° Det er sandt, at bönder i almindelighed ere ej löckelige i laxe- og örtefangst, fordi de ej kjende vel veydepuss[2] og kan ej heller allestæder bruges, for exempel i Griothil er lax nok, men formedelst steene og dybhed kan den ej fanges. Og skjönt et aar kan fanges i visse elve eller 2, saa kanske at intet eller lidet fanges det 3ie aar formedelst aaens for-

[1] Kokleare, skørbugsurt.

[2] Fiskenet. Islandsk *veiðinet*.

andring, som kommer af den flod, som kommer i dem om foraaret, naar sneen töre op.

SELHUNDE- OG HAKALLEFANGST

Men det var nödvendigt at faae underretning om at fange selhunde ved Midfiordsaaes aabning, som ligger der oppe i hundrede tal. Fuglefangst bruges heller ikke, fordi bönderne ejer ingen flinter, hvorfore faae ved at tractere den, undtagen de som skyder reve, kunde helsinge (vild giæs) være til nytte, som komme her i böygden om höst og foraar. Haukallefangst[1] bruges og paa faae stæder, og ingen veed at sige af, at hvalfiske bliver fangede.

3° Ikke formeener jeg, at bönderne behöver at beskyldes i henseende til deres arbejdsomhed, dog kanske de gives, som ere effterladne, som skeer i alle lande, angaaende ödselhed i tobak, da er det det eeneste, de har at forfriske sig paa i kaaldt veyr og strabazie. Thi da alle nationer har forlystelsesdrikke, har Islænderne ej andet, end hvad de kan faae af det saakaldede brendevin, hvilket ugjærne drikkes i almindelighed af bönder, men meer af embedsmænd. Men ikke desto mindre skader tobak- og brendevinskjöb mest landet.

UDREYSER AF LANDET

4° Foruden det, som paakommende landsplager og dyre tider forderve landets almindelige bedste og gjör folk fattigt, formeenes at være de udreyser af landet, som nu ere i brug, da mange böndesönner og lösemænd lader det for ringe at tjene med sine foreldre og bönder i landet. Og naar de har ödt sine penge ved udenlandsreyser uden at have lært noget nyttigt for landet, kommer de fattigere hjem igjen, og har da somme lært noget lidet i adskillige haandverker, som i almindelighed ej tjene landet. Thi paa faae stæder hörer mand, at de, der har lært snedkerhandverk, gjör meget til kirkernes tömmerarbejd, som dog ere de fornemmeste hus i landet, og blive saa uduelige til landarbejde undtagen at lure paa disse saakaldt professioner. De andre, som ikke blive soldater, samle penge der udenlands og see ikke meer til landet eller sine paarörende. Og da der i forrige tider lærte latin ikkun rige mænds

[1] Hajfangst. Islandsk *hákarlaveiðar*.

börn, saa gjör det nu de, der kan regnes stöderssönner,[1] hvilke koste paa dem sin liden formue.

I förrige tider rejste ej til fremmede skoler uden rigeste mænds sönner, men nu alle, saa at övrighed og embedsmænd maae tage sine sönner, naar de komme tilbage, paa deres levebröd. Har en præst 3 sönner, heder det nu skam, at de er ej alle dimitterede fra skolen og berejste. Hvorfore foreldrene har liden eller ingen hjælp af disse sine sönner til boeskab, som bör være stötten under det almindelige bedste. Og kunde hertil lægges, jo fleere berejste og lærde mænd i jure, jo vitlöfftigere og bedrageligere rettergang. Thi naar mange af disse sidde paa en benk, synes dem vanære at antage alle et votum,[2] men de skal være saa mange som de, thi den ene vil kaldes klogere end den anden. Og hvorfore skal mig smage beder prædiken af en præst, som er berejst og har attestered end den, der ej har rejst, kan og findes mange af disse, der ej giver de andre noget effter. Hvorfore det er taaleligere, at berejste jurister bliver færre end uberejste geistlige.

HUUSTUGTEN

5° Naar hustugtsforordningen[3] indkom i landet effter biskop Harboes[4] bortrejse, tænkt mand, at husaven skulde forbedres, men nu er det kommet saa, at man eneste veed at sige af dens navn, men ikke virkning. Nogen vil spörge hvorfore? Svar, fordi det forsömmes af övrigheden at effterforske om dens efterlevelse, der mangler saavel hos husbönder og foreldre som börn og tjenistefolk, hvilke begge fattes lydighed, arbejdsomhed og troeskab, de förste husbonds myndighed og medfart, og skjöndt denne mangel findes ej i hvert hus, ere dog fleere, hvor den hörer hjeme. Sysselmændene giver dem ikke stunder paa vaartingene at granske herom. Reppstiorene, som i denne forordning kaldes sysselmændenes politiebetjent, ere hæler med de ulydige, fordi de ere bange for ont snakk af folk, hertil er og sjelden tid paa bemelte tinge, og hörer meer til reppstiorenes tinge. Og var det sæd-

[1] I den islandske tekst anvendes ordet "stafkarl", som betyder omflakkende tigger. Her henvises altså til sønner af en støder eller stodder.

[2] Stemmeafgivelse, vidnesbyrd.

[3] *Lovsamling for Island* II, s. 605–620. (Anordning om Hustugt paa Island, 3.6.1746).

[4] Ludvig Harboe (1709–1783), biskop over Sjællands stift.

vane i gamle dage at holde einmaaneds samkomst (martiimaaneds samenkomst) af reppstiorene, som sees af de gamle lov. Da skulde efftersees om bönders formue, om den der bleve antagne i reppene, og dem som reysede boe, med videre. Og som bemelte forordning, foruden det den taler om husbondsrettigheder, tjenistefolks og börns lydighed, samt opdragelse, synes den at hensee til alt dette overhoved. Hvorfore det ej ansees unödvendigt, at om höst og foraar ved visse bestemte sammenkomster blev effterforsket om mangel af dens efterlevelse til almindelig vedligeholdelse og sæders forbedring.

Men det vil falde besværligt for reppstyrer, der ingen lön have for sin tjeniste, at söge folk for retten for mangel af lydighed eller böndernes forseelse i hustugten. Hvorfore det var nödvendigt, at hreppstyrene havde lön aarlig visse ligesom andre rettens betjentere, og vare eedsvorne 2 i hver repp, da 5 ej gjöre meere nytte end 2. Disse bör være bekjendte for godædige, velhavende, og som holde god hustugt, omgaaes forsvarlig med sine börn og tjenistefolk og ere drivende i sine foretagender. Og hvis landets övrighed forher havde projecteret, at noget af laugrettemændenes lön, hvilke nu alle ere henlagte til justitscassen, havde vært givet hreppstiorene, vilde det have været nok saa nyttigt for publicum, som at samle den sammen til det som justitscasseforordningen ommælder, hvortil kunde være nok de penge, som bliver dömte af underdommere, men laugretsmænds lönene tillagt reppstiorene, skjöndt det var lidet, dog tillæg til der hustugtsforordningen giver.

Det sees af hustugtsforordningen, at den engang om aaret skal oplæses saavel i ober- som underretten. Eftersom nu at en part præsternes pligt i henseende til hustugtens eftersyn bestaaer deri at effterforske, hvorledes husbönder omgaaes sine underhavende, og disse dem igjen, da skulde der findes mangel hos en af delene, med videre hvad reppstyrenes stand angaaer, og dem syntes reppstiorer og sysselmænd effterladne i at ledrette saadant, saa skulde de give det tilkjende for herredets provst og han igjen for amtmanden, der bör efftersee, at kongens forordninger bliver efterlevet.

6° Eftersom reppstiorene neppe overveje, af hvor mange poster deres embede sammenstaaer, vil jeg opregne de fornemste.

Paa reppstiorenes höstinge: 1° At opskrive og tage tiender. 2° Anvise de fattige stæd i reppen. 3° Holde regnskab over fattiges cassa,

om den er til. 4° Höre sig for om bönders og tjenistefolkes uduelighed om sommeren. 5° Lade sette paa deres höe,[1] som ej selv har forstand dertil. 6° Skaffe de fattigste af bönderne arbejde, som intet have. 7° Eftersee deres proviant.

Paa martiimaanedtsammenkomst, i fald den blev vedtagen: 1° Eftergrandske hvem, der mest trængede til laan af fattigescassen til udredning til fiskeriet, og til at de ej skulde om forraaret blive husarme, hvor under og forstaaes laan af höe af dem i reppen, samme havde at miste. 2° Efterspörge, hvilke fuldvoxne effter loven vare uden tjeniste og sette dem i tjeniste. 3° Eftergranske, hvilke ej vilde holde tjenistefolk og sette dem til rette. 4° Gjöre anstalt for, at de ej flötter vanföre paa reppen, som samme ej kan fremföre. 5° Erkyndige sig om dem, som rejser boe inden reppen og ej ere i stand til at tage en jord. 6° Spörge sig for om dem, der vil være löse og ej har midler dertil. Og 7° erkyndige sig om hustugten og dens mangler. Og de, der nu paa denne sammenkomst bleve effter almindeligt rygte i reppen, og præsternes samt medhjælperes sandfærdige underretninger, overbeviste mangel af forordningens efterlevelse, samt foragt mod præst, medhjælpere og reppstiorer, skal af dem til næste herredsting stævnes til ransag, og de böder, som hustugtsforordningen nævner, og var da got, at gabestokken var paa tingstædet, hvilke nu ej ere oprettede undtagen maaske ved sysselmændenes residencer, som bekosteligt er at söge til. Men eftersom sysselmændene nenne ej at have dem paa hver tingstæd, som dog bör være og er belejligst, naar de dömme de skyldige til dem effter övrighedens mening, hvilket dog ej kommer overens mod hustugtsforordningens art. 17.[2] Saa har de havt og have saa megen fordel, som svarer til dette straffemiddels anskaffelse, som ej belöber sig meget over 4 rdr. til 12 tingstæde.

7° Lavmand Poul[3] sagde i sin tid, at hver bondemand skulde lære sin daatter at slaae græs og sin sön at veve. Men nu ere böndedöttre flere giffte, der ej forstaae at væve mindre at slaae höe, hvilket dog var höynödvendigt paa det, at der ej blev antagne saa mange kjöbemænd til höeslætten. Jeg har kjendt en mand paa Höfdestrand, der lærte alle

[1] Beslutte, hvor mange kreaturer det er tilrådeligt at lade leve vinteren over sammenlignet med høudbyttet om efteråret.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 573–574. (Forordning om Husbesögelser paa Island, 27.5.1746).

[3] Páll Vídalín (1667–1727), lovmand for syd og øst.

sine sönner at væve ligesaavel som döttrene, og disse at slaae höe som sönnene. Og hvem vil sige andet, end at dette var nödvendigt for almuefolk, men fordi landsvanen er saa rig, bliver dette ikke iværksat, og disuden befale ej de nærmeste övrighed samme.

8° Staaer i loven, at den skal betale skatt, som reyser boe, men ikke den der felder, om han ejer mindre midler end 10 hndr. Deraf slutter jeg, at den skal ej betale boerejsningsskatt,[1] som med sine boeredskaber har mindre midler end 10 hndr. Men i disse tider, som för meldt, rejse mange boe, som ikke eje til 5 hndr., og befales dog at betale boerejseskatt. Det syntes rimeligere, at den, der ikke ejede disse midler, men blev dog tilladt at rejse boe, betalte denne skat ej, för han ejede til 10 hndr. eller först paa det 3ie aar, fra den tid hand rejste boe.

SOGNECASSA

9° Förend forordningen om helligdagesholdelse[2] indkom, var det mode i Norder-, Öefiords- og Skagefiordssysseler,[3] at folk gav frivillige gaver i erindring af sandfaldet,[4] og skjöndt forordningen ikke forböd dem, saa er de dog gaaen af mode. Nu er den tid, at mænd i almindelighed i landet skulde gjöre löffter i henseende til faarepesten, og skulde af de gaver oprette fattiges casse i hver repp. Og om Holedomkirke samlede penger, var det billigt, at den betalte til repperne i sysselerne af det tillag, den var tilsagt at de fattige bönder ved dens bygning, som belöb sig til 18 hndr. i denne repp. I denne casse skulde og henlægges det, som blev til overs af revetold[5] og 5te part af alle drivhvale, samt helligdages fangst. Og skulde den siden være under reppstiorernes opsyn og gjöres regning for aarlig under præste og provstens opsigt. Ud af samme skulde laanes paa Martiimaanedssammenkomsten til dem, som fik uformoedentlig skade eller bjærings mangel. Men gjælden skulde igjen betales paa hver efterhöststssammenkomst, men cassen

[1] Borejseskat, en skat på at stifte hjem. Islandsk *búreisuskattur*.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 509–518. (Forordning om Sabbathens og andre Helligedages tilbörlige Helligholdelse paa Island, 29.5.1744).

[3] Þingeyjar-, Eyjafjarðar- og Skagafjarðarsyssel.

[4] Henviser til askeregn på grund af vulkanudbrud 1477, jf. *Íslenzkt fornbréfasafn* VI, s. 103–107. (Heitbréf Eyfirðinga, 11.3.1477).

[5] Rævetold var en særlig skat anvendt til at finansiere rævejagt. Også kaldet dyretold.

skulde bestaae af mad og penge, og det, der var til overs af tiender i bedre aaringer, skulde lægges til den.

10° Det synes at være utaaleligt at tiende 4 rdr. i döde öre for hundred, som ere de penge, der ingen rente give af sig undtagen skib, nett og flint.[1] Hr. Poul Widalin i sit skrift om tiend modsiger det og sigende, at derved ödes capitalen, som öyensynligt er. Lad os tage 4 rdr. og tiende dem til 1 hndr., og maae man tage af dem selv til at betale tienden med, da de giver ingen frugt af sig og settes ikke gjærne paa rente her i landet. Og det samme er med andre döde ting, som ingen frugt give af sig. Om sundt qvæg lod det sig tale foruden heste, som have tabt sin pris effter loven, og syntes derfore ej ubillig at tiende dem, efftersom de sælges og vurderes.

FATTIGES PLEYE

11° Det har hidtil været gjængs, at naar en vanför har begært underholdning, da har eeneste den maattet forsörge ham blandt arvingerne, som har haft forlagsöre,[2] skjöndt fleere haver været i samme led velhavende. Derfore synes det jævnere, at saa mange, som ere i samme leed, lægger til underholdningen hver efter sine evne, men den mest som har fuld forlagsöre. For Exempel: Jeg har toe brödre og 3 söstre. Den ene broder har forlagsöre for mig, hand skulde give mig 2 dele og den anden 1 del og hver af söstrene sin del og saa fremdeles alt effter formue. Repper og syssler har og största byrde af de mennisker, for hvilke ej söges underhold formedelst sysselmænds og reppstiorers forsömmelse, naar slægtninger ere i andre syssler og slipper lös. Skulde derfore paa Martiimaanedssammenkomsten være den 8de post for reppstyrene at höre sig for, om de umyndige i reppen, som behövede underholdning og havde ret til samme uden reppen eller sysselet, og da strax effter sammenkomsten lovlig tilsige den umyndige hans frænder. Og var ej gjort reede for hans ejendom inden maaneds forlöb fra lovbudet, da uden videre process at före den umyndige til næste paarörende, som skulde före den bort fra sig effter lovens formældning.

[1] Net og flintebøsse.

[2] En bestemt formue som var tilstrækkelig til forsørgelse over en bestemt tid, som medførte en forpligtelse til at forsørge sine slægtninge, og som blev fastsat nærmere i forhold til slægtskab og formue.

Thi sysselmændene vil ej dömme umyndige (vanföre) i andre syssler, men heller at den skal dömmes af den sysselmand, hvor den vanföre bör fremföres,[1] hvilket ej synes imod loven.

TOBAKS- OG BRÆNDEVIINSHANDEL

12° I forordningen af 1746 om tobaks- og brændevinsaager[2] er det forbudet, at nogen skal kjöbe meer deraf end til sin nödtörfft. Nu er det alle bekjendt, at mange kjöbe meer, og at de gjör det, som ej bruge samme, men forordningen kalder saadant aager. Vil een, som har lyst for saadan eller effter landets sædvane faae kjöbt brændevin til bröllop eller ærvesdrykke,[3] da skal brændevinskutten koste 1 rd. specie eller 15 par pulshoser, og tobakspundet 16 f. i uldengods eller 14 f. i penge, eller og lige gyldigt i mad, tælle og smör. Og naar sysselmændene om foraaret paa tingene effterspörge, om saadant salg öves, da tier alle, först de der ej har kjöbt, da de ej bekymer sig meget om andres skade, dernæst de der have kjöbt, thi de skammer sig ved at aabenbare sin skade eller uredeligt at angive de sælgende. Og skjöndt forordningen tillader, at de, der vil, skal aabenbare saadant og derfore nyde ¼ af det, som er solgt, saa vil ingen vinde det til, thi angiveren skal söge dem og overbevise de skyldige og lade det komme an paa en effterladen rettergang samt uviss, som ej aflader at vise sig, ej mindst i denne tid. Om dette samme aager spörger landfogeden paa hver Öxeraae landsting, og da svare alle der sammenkomne sysselmænd, at intet gots er bleven confisqveret for saadant aager i deres syssler. Og omendskjöndt de siger dette sandt, saa tier de om sin vegren. Og skulde efterliggere i kjöbstæderne bruge denne taxt og forbemelte aager mod landsfolk, saa kan deraf sluttes, hvad opkomst saadant deres handverk foraarsager landet.

Mon det derfore var af vejen (for at hemme dette aager), at medhjælperne paa hver mandtalsting skulde ustævnede gjöre sin saligheds eed, 2 af hver kirkesogn, at de ej vidste saadant aager at være begaaet siden næste vorting af nogen i sognet, og skulde sysselmændene paa

[1] Forsørges. Islandsk *framfærast*.

[2] *Alþingisbækur Íslands* XIII, s. 555–556. (Extract af kongl. Majest. forboði á tóbaks- og brennivínsokri, 3.6.1746).

[3] Gravøl. Islandsk *erfidrykkja*.

hver Öxeraae Alting fremlægge disse eedsvoren vidne fra hver repp i sysselet under böder til justitscassen.

UTIDIGE ÆGTESKABE

13° Udi den 7de articul her foran, som rörer ved böndernes husholdningsmaade, tales om, at deres börn tjener hos dem i 2-3 aar, för de styrter sig i boskab og ægteskab, skjöndt övrigheden synes det raadeligst, og ingen skal formeenes at giffte sig, saa ere dog exemplerne disse. En sön, hvilke mange findes, begynder ægteskab uden at vide, som bör, de regler ham tilhöre, uden selv at forstaae alleslags arbejde og uden at eje saa meget, som tjener deres boe. Det kaldes got, om et par giffte folk eje 1 hndr. hver for sig og 1 hndr. til overs og maae laane potten (gryden), spanden, ballen[1] etc. Aaret effter i fardage kommer landsdroten, sysselmand og præst og kræve sine rettigheder. Da have nu disse ægtepersoner intet at betale med undtagen at tage af capitalen (hvor under jeg regner deres klædning), koen eller hesten og sælge og betale med gjældet, eller og af sin klædning, saa at effter tre aar er det forödt, som boet blev sammensat med, og i dets stæd avlede börn og gjæld. Aldrig gjorde disse reppens pligter, og naar nu saa er kommet, som sagt er, maae de opholdes af de fattiges tiender paa reppen, og ere disse fleere end faae. Og skjöndt de nu har avlet saa mange börn, at de umuelig kan hjælpes, have sysselmænd ej andre anstalter end dömme disses umyndige paa deres slægtninger, som noget formaae. Og da gjælden er bleven saa stor, at alting er forödt, og dem ej betroes en jord, er ægteskabet ophævet, da manden rejser til den ene kant og konen til den anden, og de af börnene, som ej vare dömte paa slægtningerne, maae sættes neder hos bönderne i reppen, og har da börnene intet at sige af foreldrene meer. Og hvem kan da gotgjöre, at det slags ægteskab er landet til opkomst eller andre bönder ikke til byrde? Heraf flyder det og, at bönderne kan ej faae tjenistefolk, naar alle de, der har natur, skal gifftes, som för er sagt. I confirmationsforordningen[2] staaer at intet barn skal confirmeres, som ej har gaaet i skole og ej förend paa 15de aar, med mindre det har dis större

[1] Den islandske tekst anvender ordet *kjaraldið*, som betyder baljen eller karret.

[2] *Lovsamling for Island* II, s. 227–242. (Forordning angaaende den tilvoxende Ungdoms Confirmation og Bekræftelse udi deres Daabes Naade, 13.1.1736); III, s. 366–371. (Forordning angaaende Confirmationen, 25.5.1759).

gaver. I ægteskabsforordningen[1] staaer, at ingen opvoxende skal indgaae ægteskab uden med forældre og værgers minde. I landbrigdabalk 1. cap.[2] staaer, at den kaldes opvoxende, som er 18 eller 20 aar, og i framfærslubalk 4. cap.[3] er gjort raad for, at den ved ej at anvende sine midler, og om nogen giffter sig yngre end 20 aar, har han forbrudt frugten af sin ejendom. Og Norske lov 3. b. 19. cap. 34. og 37. art.[4] er en kaldet myndig, naar han har 25 aar. Af disse anförte lovens articler slutter jeg: 1° At opvoxende folk skal være i tjeniste og hos foreldre til det 20de aar, er en da saa opdragen og mandig, samt anseelig til boeskab, da maae den först gifftes og tage boepæl, om oberformyndere, nemlig reppstiorene samtykke det, og de, der skal gifftes, har saa meget til beste som kongstegnskyld 1 cap. tilsiger. Men hvis ikke 2° da at tjene for lön til de har 25 aar, med mindre de bliver opbyggede, nemlig med gaver af sine forældre eller formyndere. Og 3° er de da ej i stand efter forbemelte og har ej oberforminders attest om god arbejdsomhed, paapassenhed og deslige, da ej tilstædes at gifftes för de ere i god stand.

ULEYLIGHED ER VED HANDELSTAXTEN PAA VISSE VARER

14° Omendskjöndt det er mode i alle lande at opsette og sælge dyre de ting, som der er mindst af, da er den adfærd ej belejlig her i landet. Thi mangen en gjærrig stræber efter sin fordeel, da den fattige ej har ævne til at fornöye hans begjærlighed, for ex. en föring uld kostede 16 f. men nu 30, og skjönt fortjener derved verdien, saa er den fattige ej i stand til at kjöbe. Man har nu i disse tider skade ved de faar, som sælges til handelen, thi det er bedre, formedelst at det gives höe og er færre i græsmarkene end för. 1 aar gammel beede har kostet 20 f., men kunde nu uden aager koste 30 f. 2 aar gammel 30 f. nu 40 f., 3 aar 35 f. nu 50 f., gammel 40 f. nu 60 f., thi har han en föring tælle, koster den uden aager her 80 fiske.

En föring smör, som har kostet 16 f., skulde koste 20 f. Stude tages slet her nordenlands af kjöbmændene. Derfore skulde ethvert 2 aar

[1] *Lovsamling for Island* II, s. 600–605. (Anordning om et og andet i Ægteskabs Sager og mod Lösagtighed m.v. paa Island, 3.6.1746).
[2] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 151–152.
[3] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 143.
[4] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

gammelt stud koste 120 f., 4 aar 2 hndr. f. ogsaa effter alder, til det er 8 aar gammelt for 8 til 10 rdr. eller 4 hndr. f. med skindet. Stude have ej heller været taxerede, men var de usædvanlig gode for medhandlingens skyld, burdte de koste meer. For vesten, i Snæfieldsnesssyssel, kan et stud, som er fodret got, koste 15 vætter.

Siden dette Compagnie begyndte, har uldengods været taget paa veste maade, saa at mangen et 4 fiskes værdie af den vare er ej saa godt som fuldkomne strömper til Sælandsalen,[1] og ved man dog, at nu er ulden mindre end för, da strömperne toges beder, og ethvert par var knap over en islandsk alen. Smaabandsgods tages og ilde, naar strömper af en farve, som för kostede 15, tages nu ej meer end à 8 til 10 f. Og kjembströmper,[2] som gik för 20 fiske, tages nu ej meer end à 12 til 15 f. Derfore var det sandsynlig, at de hvide gik for 15 f. og de kjembede for 20 f. Og hvorfor kan ej dette uldengods taxeres ligesom kramvare. En tröye, som tages for slettdaler i landskyld, gaaer i kjöbstædet ej höjere end 20 til 24 f., den burdte koste 30 fiske, ligesom den tages blandt indbyggerne.

MEDGIFTENS PRIORITET I CONCURS BOER

15° Det er klarere, end at det skulde behöve at siges, at i alle stervboer,[3] som strække til gjældsafbetaling her i landet, er det en regle, at konens udstyr formindskes, og hvis midler deles til halvt,[4] saa gaaer koenens deel i alt gjæld, og hun blot fattig effter. Hvad udstyren anbelanger, synes det imod loven, at den ej skal have ret til at gaae for alt gjæld, ligesom myndlings gods, næst kongens, og underligt er, at den ej staaer i förste classe ligesom gjemmegods, efftersom den kunde med rette nævnes det i henseende til konen, som ikke raader noget af den. Det synes og unaturligt, at den kone, som gav alt sit gods til fælledsskab[5] med

[1] Sjællandsalen: 62,7 cm.

[2] I den islandske tekst anvendes ordet *kembingarsokkar*. Der er her tale om flerfarvede sokker.

[3] Dødsboer.

[4] Fællesskab med fælleseje, en form for formuefællesskab ved indgåelse af ægteskab, hvor ægteparret ejede lige meget i boet. Formuefællesskabet omfattede al deres ejendom.

[5] Fællesskab med særeje, formuefællesskab hvor hver ægtefælle ejer det, som de havde bragt ind i boet, men en ægtepagt blev lavet vedrørende formueforøgelse eller tab. De delte tabet lige, men hustruen fik kun en tredjedel af en formueforøgelse.

sin mand skal intet beholde og ikke sine klæder i henseende til farmannabalk cap. 22,[1] da ej kan bevises paa den noget unyttigt gjæld, men vel paa bonden. Derfore synes naturligt og höynödvendigt, at udstyrs kone[2] fik sin udstyr uden tilgifften, og var den förste creditor næst kongen, efftersom exempler ere til, at de af naade har ladet udstyren gaae for sine restantzer.

I ligning af samme skulde det og være med fælledskabskoene,[3] at hun fremfor alle creditorer fik det, hun lagde til, og ej mindre end sine klæder og kostbarheder, foruden fjærdingsgave[4] og rente, og har vel vicelavmand Jon[5] observeret dette i sit lovarbejde, som meeningen af den citerte capitel og anden billighed.

Det kunde og erindres, at naar et stervboe, hvor vanvittige arvinger sige sig fra arv og gjæld, kommer under forvalteres hænder, da sælges stervboene paa auction til störste skade for arvingerne, hvortil exempel haves i biskop Haldors[6] stervboe. Derfore var det naturligere og rettere, at saadan boe blev ej soldt ved auction, men effter sædvanlig landtaxt, at arvingerne kunde faae det, som var til overs, og de ej tog skade for sin uforstandighed, eller det som staaer i Norske lov om arv- og gjældsfrasigelse, da de ej ere i alle poster endnu antagen her i landet. Det er blevet til en vane her i landet, at ægtefolk, som ingen livsarvinger har, men offte i live brödre og söstre, brödrebörn og söstrebörn, giver hver anden sin hele formue, og skjöndt det ej synes unaturligt, da dog er det billigere, at slige gaver og testamenter gik ikke höyere end effter Norske lov 5. b. 4. cap. 14. og 20. art.,[7] og saa skulde det være med gaver til andre, medens slægtlinien var ej uddöd.

16° Og for det sidste vil jeg see paa Island overhoved, formedelst faarepesten, indlöbne dyrtid og voxende besværligheder som en mand, der ligger i en feber og veed aldrig, naar hand skal miste aanden, og

[1] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 234–235.

[2] En kvinde, som har indgået formuefællesskab med fælleseje med sin mand ved giftermål.

[3] En kvinde, som har indgået formuefællesskab med særeje med sin mand.

[4] Fjerdingsgave, en fjerdedel af løsøret, som ejeren kunne bortgive uden arvingernes samtykke.

[5] Jón Ólafsson (1729–1778), vicelovmand for nord og vest.

[6] Halldór Brynjólfsson (1692–1752), biskop på Hólar.

[7] I den originale danske text står der *2. art*, men det er en skrivefejl fra oversætterens hånd. I det islandske brev står der *20. art.*, som derfor er skrevet her.

medens hans tjenere og opvartere ved ingen af delene, söger de ingen midler for ham, uden de, som de veed, ham ej ere for sterk. Det heder og ej at söge et lands opkomst, at stræbe effter egen fordel, eller at indföre de indretninger, som ere folk til byrde. Meget billigere var, at hans kongel. May^t^ af medföd særdeles naade vilde efftergive, formedelst Commissariernes naadig mellemhandling, de paafaldne restantzer sine forleeningsmænd eller og creditere dem, indtil aaringerne bleve bedre, og faarene kom paa fode, samt afslaae en tredjedeel af alle jordegods afgiffter, at man desto lemfældiger kunde gaae til værks med almuen, og at den ej skulde ödelegges, eller cronens gods komme i udraab for alt for stræng gjældskræven, hvilket andre jordegods eyere og medhandlere skulde, effter vor naadigste konge som landets kjære fader, være pligtige at gjöre effter for det förste i næstkommende 10 aar, da det er venteligt, at Gud vil lade faarepesten svækkes. Det kunde og ansees taaleligt for de personer (eller embedsmænd), som have anseelige lön af Kongen, men ere ellers rige, at de mistede noget af sine lön om bemelte tid, undtagen de der forestaaer Kongens regnskaber.

I medens jeg skrev denne sidste articel, fæld mig noget ind, nemlig: Det er nu paa disse tider brugeligt, at sagöre[1] betales i sölv og penge, naar de ere til, og sysselmændene vil neppe andet end specie penge, skjönt der var nok af de ting, som tyvebalk 23. cap. ommælder,[2] og da det ej effter 6 mænds vurdering, men effter sin egen, saa at en 4 aar gammel hest, castrert og heelet, maae ej gjælde 4 rdr. efter bogen, men tages for 50, 60 til 70 al. eller 2 rdr. 2 mk., hvilket synes at være for haardt at tage ej landöre, naar de ere til, som og at forringe dem i pris imod penge, efftersom capitlet nævner ej penge med förste til sagöre fremfor landöre. Var det meere barmhjærtighed at sagöre maatte betales i alle löseöre, undtagen naar den skyldige vil heller miste penge, og 48 f. i varer skulde gjælde for 1 mark. Saa og skulde det ej gjöres til en vane, at de, der bedrive hor andengang, skal befrie sin hud hos sysselmanden med penge, thi kongerne haver efftergivet den med mindre beskostning. Hordomsböder synes og meget tunge for dette fattige land i den henseende, at der gives nok af dem, da en sysselmand har

[1] Bøde. Islandsk *sakeyrir*.
[2] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 250.

faaet om aaret 60, 80 ja vel 100 rdr., men giver ej meer end 10 rdr. aarlig. Og gaaer sysselmandens plov nok,[1] skjöndt alle böder effter den Store Dom[2] blev nedsat til en tredjedel eller halvparten.

Dette som her foran er skrevet i enfoldighed men dog i hensigt til forordningen, vilde de hhhr. Commissarii ej fortænke, skjöndt de vilde intet deraf antage. Det er og under ingens navn, men den, der har opsat det, vil under sit navn som ærlig landsman forblive.

Commissariorum skyldigste tjenere

L. S.

Ólafur Jónsson og Bjarni Guðbrandsson, hreppstjórar í Miðfirði, rita greinargerð sem þeir nefna „Íslands skaði og viðrétting“ [án dags. 1771]. Lit. AA. N° 2.

Ólafur Jónsson og Bjarni Guðbrandsson, repstyrere i Miðfjörður, skriver en redegørelse for det, de benævner “Islands skade og oprejsning” [uden dato. 1771]. Lit. AA. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/2–11.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 26.2.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkommet d. 26. Febr. 1771 fra bönderne Olafur Jonsson og Biarne Gudbrandsson a Torfustödum i Midfirde; Lit. AA. N° 2; Hunevandssyssel.

[1] Henviser til det islandske ordsprog “að hafa nógan plóg” (*at have plov nok*), dvs. at have tilstrækkelig fortjeneste eller udbytte.

[2] Lovgivning vedtaget på Altinget 1564 om sædelighedsforbrydelser. *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 271–276. (Stóri Dómur um frændsemi- og sifjaspell, hórdóm og frillulífi, 30.6.1564); *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 319–322.

ÍSLANDS SKAÐI OG VIÐRÉTTING

Es. 24.4.
Landið stendur hörmulega og spillist.

Jer. 2.16.
Því veldur þín illgirni að þú verður svo húðstrýktur og þín óhlýðni að þú þanninn straffast.

Es. 30.23.
Þitt fé mun sér fæðslu fá í einum víðlendum grashaga.

v. 26.
Ljósið tunglsins mun vera líka sem ljósið sólarinnar, nær eð drottinn bindur um sárin síns fólks og græðir þeirra ákomur.

Dev. 28.1–8.
Ef þú ert hlýðugur raustinni drottins Guðs þíns — þá mun hann bjóða blessaninni að hún skuli vera hjá þér etc.

Það er vitanlegt að í þeirri allra náðugustu forordningu, sem hingað í landið innsend var næstliðið sumar, er landsmönnum hér útþrykkilega befalað að styrkja hhr. Commissarios með hollum ráðum, svo þetta fátæka land megi aftur nokkuð viðréttast. Þá viljum við í skyldugri undirgefni sýna okkar veikan vilja í þessu, þar okkur sem aðra landsins innbyggjara mætti sárt taka fordjörfun vors föðurlands, einkum hvað áhrærir Húnavatnssýslu, sem eftir vorri meiningu er aumlegast á sig komin allra héraða í landinu. En ekki er væntanlegt að uppreist þessa lands verði svo lengi sem almúginn liggur fallinn. Því viljum vér einfaldlega segja hvað okkur sýnist landinu til *skaða* vera, og verða kunna til *viðréttingar*, ef Guð vildi lukku þar til gefa. Því nema hann byggi húsið, þá erfiða þeir til ónýtis sem það uppbyggja. ψ[1] 127.1.

SKAÐI

1° Sýnist það mörgum fátækum bændum til mikilla þyngsla að búa á þeim jörðum sem of dýrt eru leigðar, hvörra land, heyskap-

VIÐRÉTTING

1° Þessar of dýru jarðir þyrftu niður að setjast til vissrar og billegrar leigu og kúgildafjölda.

[1] Gríski stafurinn psi (ψ) er hér notaður fyrir ps. — sálmur.

ur eða aðrir gagnsmunir sambjóða ei þeirra dýrleika og eftirgjaldi. Svo einn fátæklingur sem býr á 20 hndr. eða 30 hndr. jörðu verður hartnær húsgangsmaður á 2ur eða 3ur árum, því honum er ekkert eftirgefið af skuldum (nema af einstaka góðhjörtuðum húsbónda sem lætur guðsanda við sig ráða, að miskunna aumingjanum), en heyskapur svo lítill að hann getur ei grip upp komið að gjalda í skuldir þar jörðin fóðrar varla nema kúgildiskýr. En ullarvaran er nú ekki til, með hvörri skuldir áður luktar voru, þar sem annar hans jafningi að mannskap og þrifnaði býr á betri jörðu eins dýrri, og getur varist vergangi og skuldir goldið.

2° Langt hyggjum við frá því sé að sumir bændur sem nú er skattur að kallaður, eigi fyrir honum þá fémuni sem lögbók vor hin gamla umgetur, og eru þó dæmi til hér í sýslu að meðreiknaðir hafa verið hið nöyeste allir búshlutir, þá gjörð hefur verið aðsjón til skatts, sem hún þó fríar menn frá skatt af að gjalda.

2° Því yrði að banna valdamönnum að taka skatt af því fé sem lögbókin skilur undan skatti, allt til þess einhvör umbreyting laganna skeður með kóngl. confirmation, og að þeir ekki leggi lögin út eftir sínu höfði eður sér í behag.

3° Af hvörjum aumingja sem inngengur hjónaband og fer að búa á 4ra eða 5 hndr. jarðarparti er heimtaður búreisuskattur. Hafa þá sumir af þeim engin önnur ráð en taka til láns, ef þeir geta fengið,

3° Hvört þetta er rétt vitum við ekki, en höfum þenkt að búskapurinn mundi ei gjöra neinn að skattbónda, ef hann ætti ekki fé fyrir skatti eður minna heldur en Jónsbók segir skattur skuli af heimtast.

svo valdsmannsins reiði falli ekki yfir þá. Betala sumir af þeim aldrei vegna vanefna hinum sem þeim lánaði, en sumir smám saman á löngum tíma í slæmum reitingi eins og efnum þeirra sambýður.

4° Hvörsu fátækir sem menn reisa bú þá eru strax af þeim allar skuldir og skyldur kallaðar af þeirra húsbændum og valdsmönnum, svo nær þeir hafa 2 eða 3 ár búið eru þeir aldeilis félausir orðnir, nema þeir eiga þá sumir nógu mörg börn, svo hreppsmenn hafa hin stæðstu þyngsli þar af.

4° Mun eigi til vera kóngl. forordning eður rescript sem befalar að láta fátæka menn sem bú reisa vera skuldafría í 3 ár, meðan þeir komast nokkuð í stand? Ef þetta væri til þá er vert eftir því sé lifað, einninn hér í sýslu.

5° Síðan fjárpestin kom hafa allfáir getað látið fé í kaupstað, en þeir sem hafa sýnt viljann í því hafa gjört það með stórum skaða sínum, því það fátt sem lifir af fé og ekki er mjög veikt á sumrum, er miklu betra en fé var áður þá það var hjá mörgum í fjöldatali, og hefðu þurft sjálfir matar, skinna og ullar af því.

5° Á fé er mismunur, því sumt er vænt en sumt lakara. Þyrfti því það væna, sem betra er, en sambjóða kynni þeim taxta sem upp á það hefur settur verið, betur að takast en áður fyrri svo lengi féð kemst ei aftur á fót og fær að vera heilbrigt.

6° Flestir fátækir almúgamenn eru svo efnalitlir að ei geta þjónustufólk haldið. Þar með er það orðið svo fátt sem að gagni er að ei fæst. Geta því margir ekki unnið upp jarðir sínar, sem þó á að vera og þeir með þurfa til framfæris sinni fjölskyldu.

6° Það væri nytsamlegt að allt almúgakvenfólk lærði að slá eins og karlmenn, því víðast eru þær fleiri en þeir, svo á einu heimili kunna að vera 1 karlmaður og 2 eða 3 kvenmenn. Gæti þá 1 eða 2^{ær} gengið út að slá með karlmanninum, en ein rakað með einum eða tveimur unglingum. Gengi betra heyskap með soddan hætti heldur en maðurinn

slái ekki nema einn, svo þær þrjár leiki sér eftir honum að raka það á hálfum degi sem hann hefur slegið í 3á, 4a daga eða lengur.

7° Svo tekur siður að verða að margir ógiftir og einhleypir karlmenn vilja ei í vistum þjóna heldur lausamenn vera, sumir að öllu, sumir að hálfu, en eiga þó eigi fé að helmingi við það sem sá skal eiga sem laus er að lögum. Er ekki trútt um að bændur sumir, sem þessir lausamenn hafa aðsetur hjá, dragi fjöður yfir þeirra lausamennsku, og segi vera sín hjú. Kunna því öngvir tíundatakarar að heimta sínar skyldur að þessum mönnum. Þess er ei tilgetandi að sumir sýslumenn séu ei mjög varnaðarsamir um þessa lausamennsku, og líði að nokkrir séu þeir lausir, sem ei eiga að vera, til þess þeir fái skattinn í kyrrþey, en varla mun mikið sér af því skipt þó prestar og fátækir þarfnist þess sem þeir eiga að hafa.

7° Allir uppvaxandi ungir og hraustir þjónustumenn, sem ekki gifta sig eður eiga fé til að vera lausir löglega, og ekki hafa nokkra skylduómaga fram að færa, væri betur skikkaðir í vistir, fyrir billegt kaupgjald hjá bændum sem þeim geta veitt tilhlýðilegt uppheldi. En bændur sem grunaðir eru að hylma yfir lausamenn mætti sig þar frá með eiði befría á hvörju vorþingi.

8° Þar finnast í landinu lausgangarar og betlarar sem eigi nenna að vinna sér brauð, en hafa heilsu og krafta þar til, og eru stórum almúganum til þyngsla. Verða svo berir og klæðlitlir, að menn skirrast við að taka þá (máski nauðuga) í vist til eins árs, og vinna það til þeirra að gefa þeim allan klæðnað.

8° Þvílíkt stífsinnað ótuktarhyski á að setjast til rétta af sýslumönnum, svo það sem ekki vill hlýðið finnast dæmist og flytjist hiklaust í tukthúsið, eftir það bændur hafa reglulega um þetta kvartað fyrir yfirvaldinu. En hinir sem vilja láta sér segjast skikkist til þeirra bænda sem helst hafa ráð með að gefa þeim klæði utan á

sig, og þeir sömu bændur áminnist að vera ei svo nærsýnir að tíma ei að klæða þá og síðan hjá sér þjóna láta, þar til þeir hafa að fullu fyrir því unnið sem þeim var gefið.

9° Ríkir menn sumir kaupa hér í hópatali tóbak og brennivín og selja sínum löndum aftur með stórri framfærslu,[1] sem er skelfileg útörmun fyrir landið. Vara í kaupstöðum er ekki heldur svo tilstrekkileg sum hvör sem taxtinn ákveður.

9° Til að fyrirbyggja þetta okur væri gott eftirliggjari væri í hvörjum kaupstað, svo menn alleinasta leituðu til hans um sínar nauðsynjar sem höndlunina áhræra, sem og að enginn fengi meira tóbak og brennivín en þeir þyrfti sér til brúkunar, og sýslumenn án leti og forsómunar besigtuðu allt gótsið í kaupstöðunum, og léti sér ei nægja að skoða einasta lítinn part þar af.

10° Margir fátækir stúdentar og almúgamenn sigla burt af landinu, sem ei sýnist vera til annars, fyrir sumum þeim en að eyða sínum og sinna foreldra litlu fémunum. Koma síðan hingað aftur fátækir og skuldum hlaðnir úr hvörjum þeir ei stundum komast svo lengi þeir lifa, og verða þá ei síður að vinna sér til matar hvar þeir kunna, heldur en þeir hefði nokkurn tíma áður þurft. Fá og ekki altíð þeir sigldu komist til betri brauða, heldur en hinir sem aldrei fóru út af landinu. En arbeidskarlar læra fáir þau handverk sem þeim eru til mikils ábata hér í landi, eður geta ei lært þó kyrrir séu.

10° Stúdentum sem ekki geta forframast af siglingum, nema með því að setja sig og sína foreldra í skuldir og armóð, er fullsæmd að vera hjá foreldrum sínum, þangað til þeir geta öðruvís forframst. Vinna hjá þeim á sumurin en lesa sér nokkuð til gagns á vetur, er þeim eigi vandara um en mörgum prestum sem þetta verða að gjöra og kunna ei öðruvís að framfæra konu, börn og hjú, en að vinna sjálfir. Ólærðir leikmenn í sama máta sem vilja reyta það þeir kunna til nauðsynjalausra siglinga, væri ei óráðlegt kyrrir sæti, færi að giftast og búa, vilji þeir ei í vistum vera, svo þeir kunni að verða föðurlandinu til nokkrar

[1] Ágóða.

uppbyggingar, fráteknum þeim sem vilja læra að bereiða skinn, sem sýnist þarflegt þessu landi, einkum meðan pestin varir.

11° Frillulífis- og hórdómssektagjöld mega nú ei leysast nema með peningum, fiskatali og öðrum gildustu aurum, svo einn fátækur maður sem fellur í hórdóm má þar til verja bjargræði sínu, konu og barna að komast frá sektinni, og verða svo eftir húsgangsmaður. Vanti hann nokkuð upp á að betala sektina, þá gengur hann út um landið, að biðja gefa sér það, því hann fær ekki með húðláti að fríast frá sektinni. Sama er um frillulífismenn, sem ei gjörir almúganum lítil þyngsli. Ei þykir mönnum það heldur réttvíst, þá einn maður hleypur frá konu sinni og setur henni fjærvistir í 3ú, 4r ár eður lengur. Og henni verður það að eiga barn eftir 3 ár liðin með öðrum manni, þá er það gjörður hórdómur.

11° Sýslumönnum skyldi alvarlega tilhaldið að láta fátæka menn sem falla í hórdóm hafa húðlát eftir Stóradómi,[1] svo þeir og hyski þeirra þurfi ekki að útarmast vegna sektagjalds. Líka einninn sé sýslumönnum skipað að taka í þvílíkar sektir, þá teknar eru, alla þá hluti sem Jónsbók tilsegir, og það eftir virðingu skynsamra ópartískra dánumanna en ekki sjálfra sýslumanna, sem ekki eiga sjálfir, heldur en aðrir að virða sér í hönd, heldur láta aðra það gjöra.

12° Sú hræðilega fjárpest sem nú hefur nokkur ár gengið á landinu, hefur svo kollkastað almúganum, ei síst hér í Húnavatnssýslu, að margir geta eigi neyðarlaust haldið við húsin, bæði fyrir bjargræðisskorti og líka svo klæðleysi,

12° Skyldi það verða tekið til bragðs að drepa niður allt það fé í landinu sem pestina hefur fengið og enn nú lifir (sem þó sýnist fyrir mönnum að fátækir muni þá varla mega lífi halda meðan féð ei kemst á fót, en Guði eru allir hlutir mögu-

[1] *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 271–276. (Stóri Dómur um frændsemi- og sifjaspell, hórdóm og frillulífi, 30.6.1564); *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 319–322.

en skuldir orðnar á sumum óhóflegar.

legir), þá mætti ekki nokkur skepna af því eftir verða. Skyldi þá befala þeim mönnum, sem í öðrum landsfjórðungum búa og heilbrigt fé eiga, að leggja einn sauð hvör maður af hvörjum 20 sauðum er þeir eiga. Skulu þá sýslumenn þeirra manna sem fé eiga uppteikna tölu þess fjár er burt skal gefast, og senda til valdsmanna þess sauðalausa fólks, svo þeir geti látið þess vitja, og útbýtt síðan til þeirra manna sem fátækastir eru og öngva kind geta sér keypt.

13° Hér hafa sums staðar verið leigur heimtaðar eftir hálf- þau í pestinni dauðu kúgildi, einkum af valdsmanni vorum. Hafa fátækir aumingjar smám saman allan veturinn verið að losa sig við þetta leignagjald, svo fljótt þeir hafa fengið smjör úr mjólksopa þeim sem þeir hafa átt. En mátt sjálfir með konu og börnum lifa á undanrenningu, sumir einasta, sumir mest matar, orðið svo magrir og máttlitlir að vinna sér brauð, og sumir ei getað fylgt skiprúmi, nokkrir líka gengið út og beðið gefa sér í þessar leigur.

13° Móti náttúrunnar lögmáli hefur mörgum virst það vera að gjalda eftir það leigu sem ekkert er, einkum í soddan sárri bágendatíð. Þar fyrir, skyldi það upp á koma að leiguliðum gjörðist að svara til hálfra kúgilda og setja þau, væri nauðsynlegt þeir mætti þá leigufríir vera í 6 ár, eftir þau hálf- þó lifandi væri, eins og þeir hafa nú goldið eftir þau útdauð.

14° Að ei er tekinn almennt hákarl við sjósíðuna gjörir stóran skaða. Veldur því efnaleysi margra, að öngvar tilfærur hafa, lagvaði eða sóknir.

14° Ei sýnist að hákarlstekja framgeng verði hér hjá oss vestarlega í Húnavatnssýslu nema ef konungl. náð vildi af sérlegu örlæti gefa eitt sumar, þeim bændum sem við sjósíðuna búa hér í vestara parti

sýslunnar, strengi og járn, að setja soddan innrétting í stand.

15° Þó byssur mætti oss nokkurt gagn gjöra, einstöku sinnum til refa-, fugla- og selaveiða, þá eru fáir sem geta þær keypt fyrir fátæktar sakir.

15° En mætti þær skenkjast oss þá tækjum vér það til allra þakka.

16° Þar verður tíðum raun á að fátækir búmenn fara óhaganlegar með sín litlu efni en vera skyldi, sem ásamt öðru er orsök til þeirra vesældar.

16° Á hey þeirra manna, sem meinast ei fara vel með efni sín, og hreppar verða þess vegna þyngsli af að líða, skyldu hreppstjórar setja.[1] Sömuleiðis álíta þeirra matvæli og áminna þá að fara vel með þau. En þeir sem þverskallast og bevísuð verður upp á ónauðsynleg eyðsla, og ill meðferð á efnum þeirra, mundi þeir ei mega straffast á kroppinum?

17° Þegar Guð hefur gefið hvali þá hefur engin viss regla verið á því höfð að gefa fátækum úr þeim. Hafa góðhjartaðir menn mikið gefið, en hinir sem öðruvís hafa lundaðir verið, næsta lítið.

17° Það mundi ei ónytsamlegt að fimmti partur gæfist úr öllum hvölum til fátækra í þann hrepp sem hvalinn uppber.

18° Það er ei ólíklegt að hreppstjórar kunni nokkuð hjáhliðrunarsamir að finnast í því sem þeir eiga að sýsla, þar þeir eiga fyrir öngvu góðu að gangast, en mega hafa nóg ámæli, bæði af yfirboðnum og undirgefnum.

18° Því sýnist billegt að þeir hafi nokkuð til launa eins og aðrar embættispersónur. Mundi það svo fjærlægt að þeim tillegðist sá gjaftollur sem sýslumenn hafa hingað til tekið, þar menn vita ei til hann sé af konunginum tilskipaður, eður með nokkrum réttindum í fyrstunni viðtekinn.

[1] Setja á hey manna = ákveða hvað þeir megi láta lifa af skepnum, miðað við heybirgðir sínar að hausti.

19° Sumir húsbændur taka ei með billegu verði af almúganum það hann hefur að bjóða í skuldir svo sem kýr, hesta og dauða landaura. En sumt vilja þeir ei, og reka til baka, en hinir hafa ei annað að bjóða, eru svo skrifaðir í restantza.

19° Því þyrfti að befala húsbændum að taka í skuldir, einkum í þessari bágendatíð, alla þá gagnlega landaura sem almúginn hefur að bjóða, með virðingu skynsamra og frómra manna.

20° Það er vanalegt að allir norðlenskir sem vestur fara til róðurs undir Jökul, gjalda 2 f. hvör maður, þarverandi valdsmanni, nema þeir sem eru frá embættismönnum. Á að vera í því skyni tilsettur, ef einhvörn norðlenskan þyrfti að styrkja til laga og réttar, sem sjaldan viðber, en þegar það skeður, þá má almúginn samt sem áður kosta til að sækja sitt mál og er þá vandséð hvort hann fær rétt sinn.

20° Væri það mikill léttir norðlenskum mönnum að þeir væri fríaðir frá þessum tolli, sem öngvum undirgefnum kemur til gagns, og menn vita ei á lögum grundaðan.

21° Það er ekki almúganum ljóst hvört allar þær forordningar sem hann áhræra og hingað innkoma í landið séu opinberaðar honum, og þótt þær mætti lesnar vera í dönsku, skilur hann það ekki.

21° Því sýnist það betra að þær væri á íslensku settar í Kaupenhavn og lesnar hér til hvörrar höfuðkirkju, svo þeir sem vilja mega þar kópíu út af taka, og viti þess betur eftir hvörju þeir skuli lifa.

22° Það hefur stundum tilborið að fátækir menn sem upp hafa flosnað og flakkað í framandi héröð, en skilið eftir konu og ómegð á hreppunum, hafa annaðhvort gifst í fjærlægð austur eða vestur á landshorni, eða verið í

22° Það færi betur að sýslumenn hefði alvarlega tilsjón um slíka menn, og sæi eftir án nokkrar hjáhliðrunar að þeir þjóni í þeim sveitum hvar þeirra ómegð er.

kaupavinnu[1] og lausamennsku[2] í öðrum sveitum, en ei komið í þá sveit hvar ómegð þeirra var. Hafa því óbærileg þyngsli hreppunum af því hlotnast.

Um réttarganginn sums staðar í landinu vil ég fátt tala. Guð náði hann. En ef dæmi væri til að einn fátækur aumingi, sem hefði satt að mæla, vildi leita réttar síns og væri af honum máttugri contraparte dreginn frá einum rétti til annars og mætti svo að síðustu verða bæði fyrir útlátum og óvirðingu, þá sýnist það aumkunarlegt. Væri því öllum dómendum þessi drottins orð sífellt hugleiðandi:

Dæmið rétta dóma

* * *

[Oversættelse 1771]

ISLANDS SKADE OG OPREJSNING

Es. 24.4.
Landet sörger, det forsmægter.

Jer. 2.16.
Din ondskab skal tugte dig og dine afvendelser straffe dig.

Es. 30.23.
Hand skal föde dit fæ paa en breed eng.

v. 26.
Og maanens lys skal være som solens lys, paa den dag da Herren skal forbinde sit folkes bröst og læge dets bunders saar.

Devt. 28.1–8.
Om du er hörig Herren din Guds röst, da skal hand byde velsignelsen at være hos dig.

Det er bekjendt, at i den allernaadigste forordning, som blev indsendt til landet næstleden sommer, er det udtrykkeligen befalet landets börn

[1] Tímabundin vinna hjá öðrum á sumrin við heyskap, sbr. kaupamaður.
[2] Sbr. lausamaður.

at styrke Commissarierne med sunde raad paa det, at dette fattige land maatte igjen faae nogen oprejsning. Saa vil vi i tilbörlig underdanighed vise vor svage villje i dette, da det maatte os saavel som andre landets indvaanere gaae nær fædernelandets fordærvelse, især hvad Hunevandssyssel angaaer, dereffter vor meening er ynkværdigst beskaffen af alle landets herreder. Men det er ej vænteligt, at dette land kan oprejses, saa længe almuen ligger falden. Thi vil vi eenfoldelig sige, hvad os synes, landet at være til skade, og hvad det kunde blive til oprejsning, om Gud vil give lykke dertil. Thi med mindre hand bygger huset, da arbejde de forgjæves, som det opbygge. ψ[1] 127.1.

SKADE

1° Synes det mange fattige bönder til stor tyngsel at boe paa de jorder, som ere for dyrt leyede, hvis land, höeavling eller anden herlighed kommer ej overens med deres dyrhed og afgifft, saa at en fattig mand, som boer paa en 20 hndr. eller 30 hndr. jord bliver hart ad til en betler paa 2 à 3 aar, thi hanem bliver intet efftergivet af afgifften (undtagen af nogle faae goddædige husbonder, som lader sig styre af Guds aand til at gjöre miskund imod den ælendige), men höeavlingen er saa liden, at man ej kan opælske et qvæg til at betale med afgifften, efftersom jorden förer neppe uden kvilde kjörene, men uldengotset er nu ej til, hvor med man for her betalte afgifften. Da derimod en anden hans ligemænd i henseende til mandskab

OPREJSNING

1° Disse for dyre jorder behövede at nedsettes til en viss leye og billig og qvilders antal.

[1] Det græske bogstav psi (ψ) anvendes her for ps. — salme.

og paapassenhed beboer en bedre jord lige dyr og hytter sig for armod og betaler sine udgiffter.

2° Vi meene langt derfra, at nogle bönder, som kræves om skatt, ejer for samme de midler, som vor gamle lovbog omtaler, og gives dog exempler her i sysselet, at man har her paa det nöyeste indberegnet alle boeshave, naar man har gjort ransag til skatt, hvilke den dog befrier man fra at betale skatt af.

2° Derfor maatte det forbydes sysselmændene at hæve skatt af de midler, som lovbogen befrier at betale skatt af, indtil nogen forandring sker i loven ved kongl. confirmation. Og at man ej udtolker loven effter sit eget hoved og til egen fordel.

3° Af hver en stakkel, som indgaaer ægteskab og begynder at boe paa 4 hndr. à 5 hndr. jordepart, kræves burejseskatt,[1] da somme af dem har ingen anden raad end at laane, om de kan faae det, paa det sysselmandens vrede ej skal falde paa dem. Betaler da somme af dem aldrej for fattigdoms skyld den, som borgede dem, men somme lidt efter lidt i lang tid og slette varer, som kommer overens med deres ævne.

3° Om dette er ret, vide vi ikke, men have tænkt at bondestanden ej kan gjöre nogen til skattbonde, naar han ej har midler for skatten, eller mindre end som Jonsbogen siger, at skatt skal betales af.

4° I hvor fattige de end ere, som begynde at boe, da kræves strax af dem alle udgiffter af deres husbonder og sysselmænd, saa effter at de har boet 2 à 3 aar, ere de aldeles uden penge, uden at somme af dem har börn mange nock, saa at reppens mænd have störste byrde deraf.

4° Mon der ej er til kongel. forordning eller rescript, som befaler, at de fattige, som rejse boe, skal være frie for udgiffter i 3de aar, medens de kand komme noget i stand? Var dette saa, var det vendt, at dereffter blev levet ogsaa i dette syssel.

[1] Borejseskat, en skat på at stifte hjem. Islandsk *búreisuskattur*.

5° Siden faaresygen kom, have meget faae kundet sat faar i kjöbstædet, men de, som har gjört deri, hvad de har kundet, have havt stor skade deraf. Thi de faae faar, som leve af og ej ere meget syge om sommeren, ere meget bedre, end faarene vare för, naar mange havde mængde deraf og havde selv havt det nödig til spise, skind og uld.

5° Der er forskjel paa faar, thi nogle ere gode og andre slettere, hvorfore det gode, som vare bedre, end effter den taxt paa samme har været sat, burde gjælde meer end forhen, saa længe faarene kommer ej paa fode igjen og bliver sunde.

6° De fleste af fattige almuemænd har saa ringe ævne, at de ej kan holde tjenistefolk, derforuden er deraf saadan mangel, at det ej kan faaes, som er dueligt, hvorfore mange ej kan dyrke op sine jorder, som de bör og behöver til at underholde sit hus.

6° Det var nyttigt, at alle tjenistepiger lærdte at slaae græs ligesom mandfolk, da de paa fleste stæder ere fleere end de, saa at paa en gaard kan være 1 mandsperson og 2 à 3 fruentimmer, kunde da en eller toe gaae ud at slaae græs med mandspersonen, og en at rage höet tillige med en eller toe unge mennisker. Höeavlingen gik bedre med saadan adfærd, end som om manden sloe allene, og de 3 lettelig kunde paa en halv dag samle det græs, som hand havde slaaet i 3, 4re dage eller længer.

7° Det begynder at blive en sædvane, at mange ugiffte og eenlige mandspersoner vil ej antage tjeniste, men heller være lösemænd, nogle for det hele og andre det halve, men eje dog ej halvparten af de midler, den skal have, som maae være lösemand effter loven. Og er det ej sikkert, at nogle bönder, hos hvilke disse lösemænd

7° Alle opvoxende unge og karske tjenistemænd, som ej giffte sig eller have midler til at være lovlig löse ej heller have nogle vanföre at forsorge, var bedre blev skikkede i tjeniste for billig lön hos bönder, som kan underholde dem tilbörlig. Men de bönder, som ere mistænkte for at hæle over lösemænd, skulde be-

opholde sig, dölger deres lösemandskab og siger dem at være i sin tjeniste og kan derfore ingen tiendetagere at kræve sine udgiffter af slige folk. Det er ej at tænke, at somme sysselmænd ere ej meget varsomme om disse lösemænd og taaler, at nogle ere löse, som det ej bör være, paa det at de kan faae skatten stilltiende. Men neppe kjerer man sig meget derom, skjöndt præster og fattige savner det, de bör have.

frie sig derfra med eed paa hver mandtalsting.

8° Der findes i landet lösgjængere og betlere, som ej nenner at fortjene sit bröd, men have baade helse og kræffter dertil og er almugen til stor byrde, blive saa nögne og usle, at man vegrer sig ved at antage dem (maaske uvillige) i tjeniste et aar og koste det paa dem at give dem ald klæding.

8° Deslige stivsindede, utugtige mennisker burdte settes til rette af sysselmanden, saa at de, som ej vil findes lydige, dömmes og flöttes i tugthuset, effter at bönderne ordentlig have besværet sig herom for övrigheden. Men de andre, som vil lade sig sige skickes til de bönder, som helst have raad til at klæde dem, og de samme bönder paamindes ej at spare at give dem klæder og siden at lade dem tjene hos sig, indtil de har aftjent, hvad dem var givet.

9° Nogle rige mænd her kjöbe i haabetal tobak og brendevin og sælge sine landsmænd atter med stor opsætning, hvilket er forfærdelig udtömmen for landet. Varene i kjöbstæderne er ikke heller saa tilstreckelige, som taxten foreskriver.

9° Til at forebygge dette aager var det got, at efterliggere blev i hver kjöbstæd, at man allene sögte til ham om sine nödvendigheder, som angaaer handelen, saa og at ingen fik meer tobak og brendevin, end til eget brug behöves. Og sysselmændene uden dovenhed og forsömmelse besig-

tede alt gotset i kjöbstæderne og lod sig ej nöye at besee allene en deel deraf.

10° Mange fattige studentere og almuemænd rejse bort af landet, som ej synes til andet for nogle af dem end at öde sine og sine foreldres ringe midler, komme siden hid igjen fattige og i gjæld, hvilket de undertiden ej bliver qvitte, saa længe de leve, og maae da ikke desto mindre arbejde for sin föde, hvor de kand, ligesaavel som de för havde maattet, og de berejste faae ej alletider bedre præstekalde end de, der aldrig rejste ud af landet. Men arbejdsfolk lære meget faae de haandverk, som ere til stor fordel her i landet eller kan ej lære, skjönt de ej rejser.

10° De studentere, som ikke kan forfremmes ved udenlandsrejser uden at sette sig og sine foreldre i gjæld og armod, er fuld ære at være hos sine foreldre, dertil de kan anderledes forfremmes, arbejde hos dem om sommeren, men lese noget til nytte om vinteren. Er det ej usömmeligere for dem end mange præster, som dette maae gjöre og kan ej anderledes fremföre[1] kone, börn og tyende end med at arbejde selv. Ulærde folk, som samler, hvad de kand til unödvendige udenlandsrejser, var raadeligt at blev hjemme, gifftede sig og boede, om de ej vil være i tjeniste. Paa det de kand blive fædrenelandet til nogen opbyggelse, undtagen de, som vil lære at berede skind, som synes gavnligt for landet, især medens pesten varer.

11° Lejermaals- og hordomsböder maae nu ej betales uden med penge, fisketal og andre bedste varer. Saa at en fattig mand, der bedriver hoer, maae dertil anvende sin koene og börns næring

11° Sysselmændene burdte alvorlig tilholdes at lade de fattige, som falde i hordom, hudstryges effter Store Dommen,[2] at de og deres hus ej skal udarmes for hordomsböderne. Ligeledes bör

[1] Forsørge. Islandsk *framfæra*.

[2] *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 271–276. (Stóri Dómur um frændsemi- og sifjaspell, hórdóm og frillulífi, 30.6.1564); *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 319–322.

at betale böderne og blive saa dereffter husarme, fattes han noget paa at betale med böderne, saa gaaer han om i landet og betler sig det til, da han ej med at miste huden kan fries fra böderne. Det samme er at sige om dem, der bedrive lejermaal, hvilket foraarsager almuen ej liden byrde. Det synes ej heller retfærdigt, at naar en mand löber fra sin kone og bliver borte 3 à 4 aar eller længer, og hun effter 3 aar falder i lejermaal med en anden, det da bliver anseet for hordom.

sysselmændene tilsiges at tage i slige böder, naar de hæves, alle de ting Jonsbogen tilsiger, og det effter fornuftige og upartiske dannemænds vurdering, men ikke sysselmændenes, som ej tilkommer selv at vurdere til sig selv, men bör lade andre gjöre det.

12° Den skrekkelige faarepest, som nu nogle aar har overgaaet i landet, har saaledes kuldkastet almuen her i Hunevandssyssel ej mindst, at mange ej uden nöd kan holde ved deres gaarde baade formedelst mangel af næringsmidler og klæder, men nogle beladt med stor gjeld.

12° Skulde man falde paa at ödelægge alle inficerede faar i landet, som nu leve (da det synes for mennisker, at fattige da neppe kan holde livet, indtil faarene kom paa fode igjen, men Gud formaaer alle ting), da maatte der ikke et faar blive tilbage. Og maatte det da befales de folk, som boe i andre landets fjærdinger og har friske faar, at give et faar af 20, og skulde disses sysselmænd optegne talet af de faar, som skal bortgives, og skikke til den sysselmand, hvor faarene ere döde, at han kan lade det hente og bytte ud til de fattigste, som intet kan kjöbe.

13° Her har sommestæder været krævet leyer effter de halve i pes-

13° Det har nogle syntes at være imod naturens lov at betale effter

ten uddöde qvilder[1] især af vor sysselmand, da de fattigste lidt effter lidt hele vinteren har været om at betale disse leyer mod at tage smöret af den liden melk, de har haft, men maattet selv med kone og börn leve af den tyndeste melk, nogle allene og andre for det meste, og blevet saa mavre og svage af kræffter til at fortjene sit bröd, og somme ej kundet due til at roe paa en baad, nogle og gaaet ud og betlet sig noget ud til disse leyer.

det, som er intet leye, allerhelst i saa besværlig tid. Derfore skulde det paakomme, at lejlændingen tilfandtes at svare til de halve qvilder og sætte dem, var det nödvendigt, at de befriedes fra leyen i 6 aar effter de halv, skjönt de var levende, ligesom de nu har betalt effter de uddöde.

14° At der ej i almindelighed fanges havkall[2] gjör stor skade og foraarsages af mangel paa formue, da ingen har redskab og anstalter dertil.

14° Det synes, at haukalsfangsten ej kan komme i gang hos os i Hunewandssyssel, med mindre kongl. naade vilde af sær gavmildhed skjænke de bönder, som boe ved söekanten i sysselets vestre del, liner og järn at sætte saadan i stand.

15° Skjönt flinter kunde gjöre undertiden nogen nytte til at dræbe reve, fugle og selhunde, da ere faae, som kand kjöbe dem for fattigdomsskyld.

15° Men maatte de foræres os, tog vi til ald tacke.

16° Det pröves til, at fattige bönder behandle ufordelagtigere sine ringe midler, end de burdte, som

16° Hreppstiorene skulde sætte paa deres höe,[3] som ej behandler sin ævne vel og derfore blive rep-

[1] Henviser til at skulle betale halv lejeafgift, selv om kogildet er dødt.
[2] Haj. Islandsk *hákarl*.
[3] Beslutte, hvor mange kreaturer, det er tilrådeligt at lade leve vinteren over sammenlignet med høudbyttet om efteråret.

tillige med andet er aarsag til deres uselhed.

pen til byrde. Ligeledes efftersee deres madvare og paaminde dem at omgaaes dem vel. Men de, som ere ulydige og overbevises om unödvendig ödselhed og slem medfart mod sine ævne, maatte de ikke lide straff paa kroppen?

17° Naar Gud har givet hvalfiske, har der ingen viss regel været brugt at give de fattige deraf, de godhjærtede have givet meget, men de af andet sindelav temmelig lidet.

17° Det var ej unödvendigt, at den femte part gaves af alle hvalfiske til de fattige i den repp, hvor hvalen driver op.

18° Det er ej urimeligt, at reppstiorene findes noget effterladne i deres embede, da de ej have noget got at vænte, men maae taale eftermæle nok af bydende og lydende.

18° Derfore synes billigt, at de har nogen lön ligesom andre embedspersoner. Mon det er af vejen, at dem blev tillagt den gjæftold, som sysselmændene hidtil har oppebaaret, da man ej veed, at den er af Kongen paabuden eller med nogen rettighed i förstningen indbragt.

19° Nogle husbönder antage ikke med billig pris af almuen det, den haver at frembyde i sin gjeld saasom kjör, heste og döde landöre. Men endel antage de ej og jager tilbage, der de andre har ej andet at frembyde og derfore föres i restantz.

19° Derfore maatte det befales husbönderne (jorddrottene) at tage i afgifft (især i denne besværlige tid) alle de nyttige landöre, som almuen har at frembyde med vurdering af fornuftige og fromme mænd.

20° Det er vedtaget, at alle de nordlandske, som rejse vester til at roe omkring Jökelen, betale 2 fiske hver mand til sysselmanden der, undtagen de som ere fra

20° Det var en stor lettelse for de nordlandske, at de vare befriede fra denne told, som ikke kommer nogen af almuen til nytte, og man ej ved, er bygged paa nogen lov.

embedsmænd. Og dette skal være paalagt i det henseende, at nogen af de fra Nordlandet behövede at forhjælpes til lov og ret, hvilket sjælden hender sig. Men træffer det ind, maae almuen ikke des mindre bekoste sin sag, og er end uvist, om hand faaer sin ret.

21° Det er ikke almuen bekjendt, om alle de forordninger, som angaae dem og hidkomme til landet, ere for ham bekjendtgjordte, og omendskjöndt de bliver oplæste i dansk, forstaaer han det ikke.

21° Derfore synes det bedre, at de bleve oversatte paa islandsk i Kjöbenhavn og oplæste hertil hver hovedkirke, at de, der vil, maatte tage copie deraf, for at vide des bedre, hvoreffter de havde sig at rette.

22° Det har undertiden hændet sig, at fattige mænd, som har gaaet fra sit hus og flakket til andre herreder, men efterladt sin kone og umyndige paa reppen, have enten gifftet sig i langt bort liggende stæder öster eller vester paa landets hjörner eller været i kjöbevinde[1] og lösemandskab[2] i andre herreder, men ej kommet til den repp, hvor deres umyndige var, hvoraf reppene har lidt utaalelig byrde.

22° Det var bedre, at sysselmændene havde alvorlig tilsyn om disse mænd og uden vegren efftersaae, at de tjente i de repper, hvor deres paarörende ere.

[1] Tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt, jfr. købemand. Islandsk *kaupavinna*.

[2] Her menes løsarbejdere.

Om rettergangen paa somme stæder i landet vil jeg lidet tale. Gud naade den. Men var der exempler til, at en fattig stackel, som havde en ret sag, vilde söge sin ret og blev af en mægtiger contrapart trökken fra en ret til den anden og maatte saa til sidstningen beholde skam og skade, da var det ynkverdigt. Hvorfore alle dommere burdte bestandig betænke disse Herrens ord:

Dömmer rette domme[1]

L. S.

Hreppstjórar og bændur í Vatnsdal skrifa um dauð leigukúgildi og bág kjör sín 5.5.1771. Lit. Oo. N° 4.

Repstyrere og bønder i Vatnsdalur skriver om døde lejekogilder og deres egne ringe kår 5.5.1771. Lit. Oo. N° 4.

ÞÍ. Rtk. D3/5–23.
Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 4.

Af því vér formerkjum af vors allra náðugustu kónglegri forordning, inngefna í þetta fátæka land oss sínum fátækum undirsátum til viðhalds og uppreistar, í því að vér mættum uppbera og umkvarta yfir voru fátæktar- og bágindarstandi fyrir sínum hingað sendum Commesionum og hvað oss fátækum þætti til hins besta verða mundi. Einninn kunngjöra harðýðgi og yfirgang vér þykjunst líða af vorum yfirvöldum og húsbændum í þessu landi upp á marga hluti, nefnilegast upp á kúgildi síðan þessi geisandi fjárpest yfirféll og niðurdrap vort sauðfé.

Það fyrsta haust sem pestin kom og vort fé fór að falla vildum vér heim skila vorum *ásauðarkúgildum* en vorir húsbændur vildu ei við

[1] Således, men i det islandske brev står: *Døm rette domme*.

þeim taka, heldur skipuðu oss og skikkuðu vora sauði og kýr af heyjum frá sínum kúgildum að drepa og þessa vora húsbændaskipan gjörðum vér, þó vér vissum þar í engin réttindi vera. En samt sem áður gátu ei vor húsbændakúgildi lifað á vorum heyjum og mæðusamri þjónustu og fyrirhöfn, drápust svo út af og höfðum vér ekkert gagn af þeim. En vorir húsbændur heimta samt hálfar leigur eftir sín útdauðu kúgildi allt til þessa, og ef vér eigum nokkra lifandi sauðkind eftir láta þeir taka það í sín kúgildi. En sé ei sauðfé til þá taka þeir vorar kýr sem vér og vor börn eiga að lifa á. Einninn þykir oss að vorir húsbændur gangi hart að oss í skuldaútheimtuninni, en vér getum ei látið ullarvöru í vorar skuldir sökum ullarleysis, því margt fólk í þessari sýslu er orðið svo klæðlaust að það getur ei til sjóar komist eða annarra útvega sinna. En þegar vér látum vora hesta í skuldir vorar þá eru þeir felldir úr sínu verði. Einninn peysur og önnur vara er fyrir oss felld sem ei er kaupstaðarvara. Einninn hljótum vér að leggja til við, til uppbyggingar og viðhalds vors leiguhúsa, fyrir engvan betaling, hvað oss þykir hart að þola. Einninn eru margir tollar af oss teknir og heimtaðir sem vér getum ei goldið vegna fátæktar, sem er gjaftollur, lögmannsfiskar, manntalsfiskar. Einninn heimta vorir prestar 5 álna ljóstoll, 5 álna heytoll, 5 álna dagsverk og þetta fyrir utan allar jarðartíundir, fátækratíundir, kirknatíundir og prestatíundir. En hvört oss er skipað að gjalda alla þessa tolla og tíundir af vorum háloflegum herra konunginum eður vorir valdsmenn heimta svo eftir gamallri venju, vitum vér ei, en ef vér mættum vera svo djarfir og biðja nokkrar linunar og vægðar á þessu þá vildum vér það með stórri undirgefni auðmjúklega gjarnan gjöra.

Einninn sýnist oss fátækum landsins innbyggjendum oss mikið til viðhalds verða mætti *ef eftirliggjari væri hér í norðurkaupstöðunum*, svo að vér þyrftum ei að kaupa danska vöru af vorum landsmönnum, því þeir selja hana með miklri framfærslu.[1] Því ein mjöltunna er seld fyrir hundrað fiska af vel flestum og þar eftir önnur dönsk vara, ef peningar eru ei af oss teknir þar á mót nema eftir dönskum texta. Að þessu verðum vér fátækir að ganga, þá líf vort við liggur, því vér kunnum heldur að geta keypt nauðsyn okkar á veturnar heldur en um kauptíðina á sumrin.

[1] Álagi.

Einninn sýnist oss nauðsynlegt þar um að kvarta, að jarðir þær eru hér, sem mikið eru af sér gengnar á túni og engjum, og standa þó samt í sínum gamla leigumála, sem þær meðan óspjallaðar voru. Ein 40 hundrað jörð sem nú er ei betri en 20 hundrað jörð í öðrum sveitum, þess vegna að helmingur túns er fallinn í skriðu, er samt leigð fyrir tveggja hundrað landskuld fyrir utan allar tíundir og þar fæst ei hin minnsta linun á, og orðsakar þetta eitt fyrir sig hin stæðstu bágindi. Sakir vorrar fátæktar óskum þar fyrir að vér mættum fá linun á þeirri skuldaútsvörun í soddan bágindatíð, hvað að væri oss nokkuð til viðréttingar.

Hér um kvörtum vér og auglýsum vort ásigkomulag, til dæmis á einni 40 hundrað jörð var hálft tíunda kúgildi og þar í tvær kýr goldnar í leigur 19 fjórðungar smjörs fyrir utan tveggja hundrað landskuld og fjórar tíundir, 1. kóngstíund, 2. preststíund, 3. kirkjutíund og 4. þurfamannatíund, 24 fiskar í hvörja. Einninn vilja nú landsdrottnar setja kýr í staðinn fyrir ásauðarkúgildi, hvað oss er ein hin mesta þvingan ef þessu skal framfara, þar jarðirnar fóðra ei vorar kýr þess vegna. Líka og einninn þegar vér fátækir sem ei höfum annað til, verðum að gjalda vorar kýr sem vér lifum á í landskuldir, þá setja vorir húsbændur þær aftur í kúgildi. Þyngir þetta allt á oss að hafa þær til leigu, verðum þó við þetta að vera, þar til sumir af oss (sem nú á horfist) ganga frá sem annars hefðum við verið. Einninn þeir sem á þeim jörðum búa sem heiðar eður almenningar eru eignaðar, leigja nú vötnin þar silungsveiði í er, einninn fyrirbjóða fuglatekju og annað sem aldrei fyrr hefur verið, og hvör einn hefur mátt bjarga sér þar með sem viljað og getað hefur.

Og horfist þetta til stórra vandræða fyrir oss fátækum ef vér verðum að blífa við þessar álögur og yfirgang af vorum yfirvöldum, og er þó margt fleira sem oss kann til þyngsla að vera, er ei er í þetta bréf skrifað. Og ef ske kann að þetta bréf komist til Commeserana þá vonum vér að oss sýnist einhvör vægð og linun um þetta vort bágindastand. Og það sem upp er talið í þessu bréfi viljum vér undirskrifaðir eftir sverja að satt sé.

Befölum vér svo þetta vort fátæktarstand Guði almátttugum og vorum allra náðugasta konunginum til allrar hjálpar og aðstoðar eftir sínum sérlegum vilja.

Skrifað í Vatnsdal í Húnavatnssýslu, d. 5ta Mayi 1771.

Stefán Guðmundsson	Jón Guðmundsson
Steindór Þorláksson	Sveinbjörn Þorláksson
Þorsteinn Guðmundsson	Guðmundur Guðmundsson
Grímur Guðmundsson	Jón Guðmundsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Fordi vi mærker af vores allernådigste kongelige forordning indgivet i dette fattige land til støtte og oprejsning for os, hans fattige undersåtter, deri at vi må fremsætte og klage over vores fattigdoms- og elendighedstilstand over for hans hertil sendte Commission, og hvad der synes at kunne blive det bedste for os fattige; endvidere bekendtgøre brutalitet og despoti, som vi mener at lide under fra vores myndigheder og husbønder i dette land på mange områder, mest påtrængende angående kogilde, siden denne hærgende fårepest har overfaldet og nedslået vores får.

Det første efterår, da pesten kom, og vores får begyndte at falde, ville vi tilbagelevere vores *kogilder for malkende får,* men vores husbønder ville ikke modtage dem og beordrede og pålagde os at dræbe vores [egne] får og køer for høforråd til deres kogilder, og denne vores husbonds ordre udførte vi, selv om vi vidste, at han ikke havde nogen rettighed til det. Men alligevel kunne vores bønders kogilder ikke leve af vores høforråd og besværlige tjeneste og anstrengelser. De døde så, og vi havde ingen nytte af dem. Men vores husbønder forlanger alligevel halv leje for deres døde kogilder lige til nu, og hvis vi har et levende får tilbage, lader de tage det for deres kogilde. Men hvis der ikke findes får, så tager de vores køer, som vi og vores børn skal leve af. Ligeledes synes vi, at vores husbønder presser os hårdt i opkrævningen af gælden, for vi kan ikke betale vores gæld med uldvarer på grund af mangel på uld, for mange i dette syssel har så få klæder, at de ikke kan komme til søs eller andet af deres fiskeri. Men når vi betaler vores gæld med vores heste, så nedsættes de i pris. Ligeledes nedsættes trøjer og andre varer for os, hvis de ikke er handelsvarer. Ligeledes må vi skaffe træ til opbygning og vedligeholdelse af vores lejede huse for

ingen betaling, hvilket vi synes er hårdt at finde sig i. Ligeledes tages der og opkræves mange slags told af os, som vi ikke kan betale på grund af fattigdom, nemlig gavetold, lovmandfisk, mandtalsfisk. Endvidere kræver vores præster 5 alen lystold, 5 alen høtold, 5 alen dagsværk, og dette ud over alle jordetiender, fattigtiender, kirketiender og præstetiender. Men om det pålægges os at betale alle disse slags told og tiender af vor højlovlige herre kongen, eller om vores myndighedspersoner opkræver dette efter gammel skik, ved vi ikke, men hvis vi måtte være så dristige at bede om lidt eftergivenhed og nåde heri, så ville vi gerne gøre det med stor underdanighed ydmygest.

Ligeledes forekommer det os fattige indbyggere i landet, at det måtte være en stor støtte for os, *hvis der var en efterligger her i købstæderne nordpå,* så vi ikke behøvede at købe danske varer af vores landsmænd, for de sælger dem med stort tillæg. For en tønde mel bliver solgt for hundrede fiske af de fleste og tilsvarende andre danske varer, hvis pengene kun tages i betaling af os efter dansk takst. Dette må vi fattige finde os i, når det er livsnødvendigt, for vi kan bedre købe, hvad vi har brug for, om vinteren end i handelstiden om sommeren.

Ligeledes forekommer det os nødvendigt at klage over, at de jorder, der findes her, som i høj grad er udslidte på hjemmemarker og enge, dog alligevel forbliver ved deres gamle lejemål, som de var, mens de ikke var ødelagt. En jord på 40 hundrede, som nu ikke er bedre end en jord på 20 hundrede i andre egne, fordi halvdelen af hjemmemarken er begravet i et jordskred, fæstes alligevel for en landskyld på to hundrede foruden alle tiender, og der fås ikke den mindste imødekommelse i det, og dette forårsager helt for sig selv den største nød. På grund af vores fattigdom beder vi derfor om, at vi må få imødekommelse i den afgiftsydelse i en sådan nødens tid, hvilket ville være os til dels til genoprejsning.

Herom klager vi og bekendtgør vores forhold, for eksempel blev der på en jord på 40 hundrede halvtiende kogilde og deraf to køer i leje betalt 19 fjerdinger smør foruden to hundrede i landskyld og fire tiender: 1. kongetiende, 2. præstetiende, 3. kirketiende og 4. fattigtiende, 24 fiske til hver. Ligeledes vil landejerne nu sætte køer i stedet for kogilder for malkende får, hvilket er os den største tvang, hvis dette skal foregå, eftersom jorderne ikke giver vores køer foder af den grund.

Endvidere også når vi fattige, som ikke har andet i hænde, må betale landskyld med vores køer, som vi lever af, så sætter vores husbønder dem tilbage i kogilde. Dette belaster os alt sammen, at have dem til leje, men [vi] må dog holde os til det, indtil nogle af os (som der nu er udsigt til) forlader det sted, hvor vi ellers havde været. Ligeledes lejer de, som bor på de jorder, hvor heder eller almindinger er frataget, søerne, hvor der er ørredfiskeri, ligeledes forbyder [man] fuglefangst og andet, hvilket man aldrig før har gjort, og hver og en har måttet bjærge sig der, som har villet og kunnet.

Og dette tyder på store problemer for os fattige, hvis vi er nødt til at forblive ved disse skatter og denne tvang fra vores myndigheder, og dog er der meget mere, som kan være til belastning for os, som ikke er skrevet i dette brev. Og hvis det skulle ske, at dette brev kommer til Commissærerne, så håber vi, at der udvises os en eller anden nåde og imødekommelse i denne vor usle tilstand. Og det, som opregnes i dette brev, vil vi undertegnede sværge på, er sandt.

Så befaler vi denne vor fattige tilstand til Gud den almægtige og vor allernådigste konge til al hjælp og bistand efter sin særlige vilje.

Skrevet i Vatnsdal i Húnavatnssyssel, den 5te maj 1771.

Stefán Guðmundsson	Jón Guðmundsson
Steindór Þorláksson	Sveinbjörn Þorláksson
Þorsteinn Guðmundsson	Guðmundur Guðmundsson
Grímur Guðmundsson	Jón Guðmundsson

Óundirritað bréf úr Vatnsdal um kjör fátækra bænda 16.6.1771. Lit. Oo. N° 2.

Brev uden underskrift fra Vatnsdalur om fattige bønders vilkår 16.6.1771. Lit. Oo. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/5–21.
Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771.

Áritun/*påskrift*: Lit. Oo. N° 2; Hunevatnssyssel.

Háeðla og velbyrðugi, hr. Andreas Holt!
Veleðla og hávísi, hr. Þorkell Fjeldsted!
Eðla og höyfornemme, hr. Thomas Vindekilde!
Háttbjóðandi gúnstugu herrar!

Svo sem hans kongel. Maj^{t} hefur af hákonunglegri náð og landsföðurlegri umhyggju allra náðugast fundið fyrir gott að umbjóða ykkar veleðlheitum hingað til landsins reisa, til nákvæmrar eftirgrennslunar og yfirvegunar sérhvers þess sem álítast kynni til stjórnarstandsins besta og uppreistar. Sömuleiðis allra náðugast tilskikkað að það sem hvör einn af kærleika til föðurlandsins velferðar getur ráðlagt, það gefi hann til kynna fyrir ykkar veleðlheitum, allt svo gefum vér í djúpustu undirgefni hér með til kynna vorar einfaldar eftirfylgjandi beþenkingar, nemlig:

1° Er landsins ásigkomulagi svo varið að bændur hljóta að halda vinnumenn svo upp geti unnið sínar ábýlisjarðir, og er orðið mikið bágt fyrir fátækan almúga að útvega þá. Eru hér til þrjár orsakir. *Fyrst* sá afar mikli fjöldi lausamanna við sjósíðuna, hvörjir að gefa sig til þjónustu hjá bændum í sveitinni um heyskapartímann, selja sig óbillega dýrt, þar þeir vilja hafa 30 al. á hvörn þriggja daga slátt, og það af þeirri bestu vöru í landinu. *Hin önnur*, að svo margir verkfærir karlmenn sigla héðan af landinu, þá þeir til fullkominnar þjónustu komnir eru. *Hin þriðja* að þeir ríku bjóða þeim betur, og mega hinir þar fyrir úti blífa. Af þessu mikla kaupgjaldi er lausamenn heimta taka vinnumenn sem enn eru í vistum sér orsök, að selja sig svo yfirmáta dýrt að þeir vilja hafa um árið 4 rd. í kaup, og sumir meira, jafnvel þó ei séu fullkomnir til allra nauðsynlegra verka. Hvað aldeilis er þvert í móti gamalli landsins praxi, og í þessari hörðu tíð aldeilis óþolandi fyrir fátækan almúga.

Sýnist oss því svo nauðsynlegt sem ómissandi til stjórnarstandsins forbetrunar, að afsköffuð væri þau stóru fríheit, sem allt of margir taka sér nú fyrir í því að gjörast lausir. Einnig komið í veg fyrir óbillegar prætensioner[1] bæði lausa- og vinnumanna og gjörð uniformis regule[2] yfir þeirra kaup, nefnilega: Að enginn lausamaður uppberi meira en 20 al. á viku fyrir utan kost og opvartning nauðsynlega, en vinnumenn 90 al. um árið fyrir utan þau hlunnindi sem húsbændur eru skyldir þeim að sýna reikningslaust, en handverksmenn og smiðir 4 rd.

[1] Kröfur, heimtufrekju.
[2] Föst regla.

2° Svo sem oss þykir fátækur almúgi mikið aflaga borinn á þessum tímum, í útsvörun og eftirgjaldi útdauðra kúgilda, svo viljum vér auðmjúklegst til vitundar gefa um þetta ásigkomulag. Á jörðum hér í Húnavatnssýslu hafa verið bæði kýr og ær í kúgildum. Er það fyrst að síðan sýslumaður[1] vor tók við Þingeyraklaustri, hefur hann uppbætt afgamlar kýr 20 al., hvað oss þykir ekki samhljóða forordningu af 15. maí 1705,[2] sem befalar húsbændunum að tilláta það sem vantar á þeirra leigukýr þá þær eru orðnar afgamlar, eða deyja af nokkru því tilfelli sem lögin afsaka leiglendinginn frá til að svara. Nú er ein gamalkýr um vorið 80 al. en að haustinu 60 al. Sýnist því næsta lítil 20 al. uppbót, til þess hún sé í fullu verði 4 rixdalir.

Um ásauðarkúgildi, sem nú eru fallin í fjárpestinni, er það að segja að hann hefur aldrei uppbættur verið í sýslumanns Bjarna tíð á Þingeyraklaustursjörðum, og vitum vér þó að hann er undir sama skilyrði og kýrnar, sem sjá má af kaupabálks 16. capit.[3] Síðan er það að segja bæði um kýr og ásauð, að frá því einn bóndi hefur komið til sinnar ábýlisjarðar, og þó hann hafi búið þar í 20 eða 30 ár, þá hefur húsbóndinn ekki viljað marka kúgildin þau sem bóndinn hefur tillátið fyrir þau dauðu kúgildi, heldur hafa gengið með marki bóndans hvört hann hefur viljað eða ekki. Og nú eftir allt þetta eru heimtuð af þeim hálf dauðu kúgildin og þeirra leiga[4] á öllum þeim jörðum sem hér sýslunnar yfirvald hefur í eigu og forpagtning, jafnvel þó allt bændanna fé velflestra félli til loksins í fjárpestinni. Svo þeir bændur sem frá klaustursjörðunum hafa farið síðan pestin yfirgekk, hafa orðið að láta sínar kýr í innstæðu fyrir þann útdauða ásauð, hvað oss þykir mikið hart til verks gengið við þann auma og fátæka. Vel vitum vér að sýslumaður vor segir að bændur hafi orðið heylausir og hafi svo drepist hjá þeim ásauðurinn. Vera kann að svo hafi verið hjá sumum, en samt sem áður var þó pestin orsök til þess dauða, þar það hafði allan veturinn kvalist og eytt fóðri fram yfir venjulegan máta. Heyrt höfum vér hann segja að bóndinn hafi haft svo mikinn ágóða af kúgildunum að það væri ekki um of þó hann betalaði þau hálf og leigur

[1] Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu.
[2] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624. (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).
[3] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–219.
[4] Hér hlýtur að vera átt við að hálf leiga sé heimtuð af dauðu kúgildunum.

eftir þau hvað oss þykir ekki réttvíst vera. Þar bændur hafa goldið eftir þau fulla leigu árlega og þar hefur aldrei uppábrostið allt þar til pestin yfirgekk, síðan aldrei uppbætt sem áður er áminnst.

Sýnist oss því réttvísara að sá sem leigurnar hefur tekið árlega upprétti þau sjálfur, því vér vitum að skjaldan er svo ring forléning eða forpagtning að forpagtarinn hafi ekki allar leigur til góða fyrir utan afgift og nokkuð af landskuldum. Sýnist oss því mikið nauðsynlegt til almúgans velferðar, að ekki væri framar brúkuð þessi aðferð um kúgildin. Því margur kynni heldur að bjargast, ef ekki þyrfti að svara þessum kúgildum og leigum, og hefði almúganum í þessu verið rangt tilgjört, það mætti afturkallast sem sjá má af áður áminnstri forordningu.

3° Virðist oss sérdeilis hagkvæmt og nauðsynlegt að sá tilskikkaði tukthústollur sem tekinn er í landinu, mætti hér eftir leggjast til fátækra uppheldis, í sérhvörri sveit sem hann tekinn er, hvað eð væri góður styrkur fyrir þá nauðlíðandi í þessari hörðu tíð.

4° Virðist oss mikið undarlegt að einn sýslumaður skuli hafa sinnar eigin sýslu jarðir í forpagtning, því þá ágreiningur kann verða millum landsdrottins og leiguliða, er sýslumaðurinn sjálfur húsbóndinn, og kann auðveldlega að ske, að nær svo ástendur að hann álíti svo vel sinn eigin ábata, sem ábúandans gagnsmuni. Mundi því almúganum allt svo hagkvæmt að aðrir en héraðsdómarar hefðu krónunnar[1] jarðagóts til umráða.

5° Svo sem þar eru um allt landið tilskikkaðir hreppstjórar í hvörjum hrepp að vera forsjónarmenn fátækra og mega mikla umhyggju fyrir því hafa. Hafa og verið til þess útnefndir 5 menn eftir gömlum landslögum í sérhvörjum hrepp og hingað til dags ekkert til launa haft, fráskildir í því öðrum kóngsins þegnum sem nokkra bestillingu hafa. Sýnist oss mikið náttúrlegt, að þeir uppberi nokkur laun fyrir sitt erfiði og kostnað, svo sem þeir hljóta oft mörgum öðrum fremur að annast nauðsynjar fátækra, ekki einasta með einni og annarri nauðsynlegri ráðstöfun, heldur og einnig með útlátum þá þörf gjörist. Sýnist og ei nauðsynlegt að í nokkrum hrepp séu fleiri en 2 hreppstjórar, því það hefur skeð að einn hefur brotið það annar betur skynjandi byggði.

Þessar vorar einfaldar beþenkingar innstillum vér fátækir Húnavatnssýsluinnbyggjendur til ykkar veleðlheita viturlegrar yfirskoðunar,

[1] Þ.e. jarðagóss krúnunnar, konungs.

og það í djúpustu undirgefni, óskandi af hjarta ykkar veleðlheitum hins sanna guðdómsanda upplýsingar svo ykkar fyrirhafandi erindi mætti verða Guð allsmegtugum til dýrðar, hans konunglegri May[t] til ódauðlegrar hrósunar að svo víslega hafi stjórnað herrans arfi þessu voru fátæka föðurlandi til velferðar. En sjálfra ykkar veleðlheitum til ævarandi sóma og virðingar.

Skrifað í Vatnsdal innan Húnavatnssýslu, þann 16. Junii A° 1771.

* * *

[Oversættelse 2015]

Højædle og velbyrdige, hr. Andreas Holt!
Velædle og højvise, hr. Þorkell Fjeldsted!
Ædle og højfornemme, hr. Thomas Windekilde!
Højtbydende gunstige herrer!

Såsom hans kongelige Majestæt af højkongelig nåde og landsfaderlig omhu allernådigst har fundet det for godt at give jeres velædelheder til opgave at rejse her til landet for nøjagtig undersøgelse og overvejelse af enhver ting, der måtte komme på tale til bedste og oprejsning for styreformen; ligeledes allernådigst [har] befalet, at det, som hver enkelt kan give råd om af kærlighed til fædrelandets velfærd, det skal han tilkendegive over for jeres velædelheder; tilkendegiver vi derfor hermed i dybeste ydmyghed vores simple følgende overvejelser, nemlig

1° Landets beskaffenhed er således indrettet, at bønder er nødt til have karle, så de kan dyrke de jorder, som [de] bor på, og det er blevet meget svært for den fattige almue at skaffe dem. Hertil er der tre årsager. *For det første,* at den overordentlig store mængde løsarbejdere ved kysten, som for at stille sig til rådighed for bønderne på gårdene under høhøsten sælger sig urimelig dyrt, eftersom de vil have 30 alen for hver tre dages slæt, og det af den bedste vare i landet. *For det andet,* at så mange arbejdsduelige mænd sejler bort fra landet, når de er kommet til fuld duelighed. *For det tredje,* at de rige giver dem bedre tilbud, og de andre bliver derfor tilsidesat. Dette høje lønkrav, som løsarbejderne fremsætter, bruger karlene, der fortsat er tyende, som årsag til at sælge sig så overmåde dyrt, at de vil have 4 rd. i løn om året, og

nogle mere, også selv om [de] ikke er fuldt ud duelige til alle nødvendige opgaver, hvilket fuldstændig er på tværs af landets gamle praksis og i disse hårde tider fuldstændig utåleligt for den fattige almue.

Det forekommer os derfor nødvendigt såvel som uundværligt for forbedring af styreformen, at man afskaffer den store frihed, som alt for mange nu tager sig til at blive løsarbejdere, og man ligeledes forhindrer urimelige prætensioner for både løsarbejdere og tyende og skaber en samlet regel om deres løn, nemlig: At ingen løsarbejder må få mere end 20 alen om ugen ud over nødvendig kost og opvartning, og tjenestekarle 90 alen om året, ud over de goder som husbønderne har pligt til at yde dem uden beregning, og håndværkere og smede 4 rd.

2° Eftersom det forekommer os, at der i disse tider er kommet megen uorden i den fattige almues forhold, i afgifter og forpagtningsafgift for døde kogilder, så vil vi ydmygest gøre vitterligt om denne ordning. På gårdene her i Húnavatnssyssel har der været både køer og får i kogilder. For det første er det sådan, at siden vor sysselmand[1] tiltrådte ved Þingeyrar Kloster, har han erstattet ældgamle køer med 20 alen, hvilket ikke forekommer os at være i overensstemmelse med forordningen af den 15. maj 1705,[2] som befaler husbønderne at tillægge det, der mangler i deres lejekøer, når de er blevet meget gamle eller dør i nogle af de tilfælde, hvor loven undskylder fæstebonden fra at svare afgift. Nu er en gammel ko 80 alen værd om foråret og om efteråret 60 alen. 20 alen forekommer derfor at være en ret ringe erstatning, når det til fuld pris er 4 rigsdaler.

Angående kogilder for malkende får, som nu er faldet i fårepesten, kan fortælles, at de aldrig er erstattet i sysselmand Bjarnis tid på gården Þingeyrar Kloster, og vi ved imidlertid, at de følger de samme betingelser som køerne, hvilket kan ses af Købebalken, kapitel 16.[3] Dernæst kan fortælles både om køer og malkende får, at siden en bonde er kommet til sin fæstejord, uanset om han har boet der i 20 eller 30 år, så har husbonden ikke villet mærke de kogilder, som bonden har tillagt i stedet for de døde kogilder, og [de] har gået med bondens mærke, uanset om han har villet det eller ej. Og nu efter alt dette kræves af halvdelen af dem, de døde kogilder og leje af dem på alle de jorder, som syslets

[1] Bjarni Halldórsson (1703–1773), sysselmand i Hunavatnssyssel.

[2] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624. (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[3] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–219.

myndighed her har i eje og forpagtning, også selv om det meste af bøndernes hele besætning til sidst gik tabt i fårepesten. Så de bønder, der har forladt klosterjorderne, siden pesten hærgede, har måttet lade deres køer stå som erstatning for de døde malkende får, hvilket vi finder er gået hårdt til værks over for den stakkels fattige. Vi ved godt, at vor sysselmand siger, at bønderne har brugt al deres hø, og så døde deres malkende får. Det kan godt være sandt hos nogle, men ikke desto mindre var pesten dog årsag til deres død, for de havde lidt hele vinteren og ædt foder ud over det sædvanlige. Vi har hørt ham [sysselmanden] sige, at bonden har haft så meget overskud af kogilderne, at det ikke var for meget, at han betalte halvdelen af dem og leje af dem, hvilket, vi ikke mener, er retfærdigt, eftersom bønderne har betalt fuld årlig leje af dem, og det har aldrig svigtet, før pesten hærgede, og derefter blev intet erstattet, som oven for anført.

Det forekommer os derfor rimeligere, at den, der har modtaget lejen årligt, selv erstatter dem, for vi ved, at en forlening eller forpagtning sjældent er så ringe, at forpagteren ikke har alle lejeafgifter til gode, foruden afgift og noget af landskylden. Det forekommer os derfor meget nødvendigt til almuens velfærd, at man ikke fremover bruger denne metode med kogilderne, for mange ville sikkert snarere kunne klare sig, hvis de ikke skulle betale disse kogilder og lejeafgifter, og hvis der dermed er gjort almuen uret, at de så måtte blive tilbagekaldt, hvilket kan ses af forordningen, der tidligere er mindet om.

3° Det forekommer os særdeles praktisk og nødvendigt, hvis den pålagte tugthustold, som tages i landet, herefter måtte pålægges til forsørgelse af fattige på den egn, hvor den opkræves, hvilket ville være en god støtte for de nødlidende i denne hårde tid.

4° Det forekommer os meget underligt, at en sysselmand skulle have sit eget syssels jorder i forpagtning, for når der måtte opstå uenighed mellem en gårdejer og fæsterne, er sysselmanden selv husbonden, og det kan let ske, at det falder lettere for, at han tager nok så meget sin egen fordel i betragtning som fæsterens interesser. Det ville derfor være nok så gunstigt for almuen, at andre end herredsdommere havde råderet over kronens jordegods.

5° Såvel som der over hele landet er udnævnt repstyrere i hver rep til at være tilsynsførende for de fattige, som må lægge megen omhu i det, har der også ifølge den gamle landslov været udnævnt 5 mænd i

hver rep til det, og [de har] ikke fået noget i løn, i modsætning til de andre af kongens undersåtter, som har haft et embede. Det forekommer os meget naturligt, at de modtager en vis løn for deres indsats og udgifter, eftersom de ofte i højere grad end mange andre må varetage de fattiges behov, ikke blot med en eller anden nødvendig foranstaltning men også med udlæg, når det er nødvendigt. Det forekommer heller ikke nødvendigt, at der i nogen rep er mere end 2 repstyrere, for det er sket, at én har nedbrudt det, som en anden bedre seende har opbygget.

Disse vores simple overvejelser indstiller vi fattige indbyggere i Húnavatnssyssel til jeres velædelheders fornuftige gennemsyn, og det i dybeste underdanighed, med ønske af hjertet om den sande guddomsånds oplysning til jeres velædelheder, så jeres igangværende ærinde må blive den almægtige Gud til pris, hans kongelige Majestæt til udødelig ros for, at han så viselig har styret Herrens arv til velfærd for dette vort fattige fædreland, og til evig hæder og ære for jeres velædelheder selv.

Skrevet i Vatnsdal i Húnavatnssyssel, den 16. juni A° 1771.

Sveinbjörn Þorláksson, bóndi á Gilá í Vatnsdal, skrifar um dauð leigukúgildi og erfiðleika sína vegna þess 30.3.1771. Lit. Oo. N° 3.

Sveinbjörn Þorláksson, bonde på Gilá i Vatnsdalur, skriver om døde lejekogilder og sine vanskeligheder af den grund 30.3.1771 Lit. Oo. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/5–22.
Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 3; Sueinbiörn Þorlaksson.

Með því mig til knýr stór aðþrengjandi nauðsyn og ánauðugt eftirkall fyrir þau burtdauðu kúgildi (orðsakar vegna) af jörðunni Giljá[1] innan

[1] Réttara er Gilá.

Húnavatnssýslu liggjandi í Áshrepp og Grímstungukirkjusókn, vil ég með sannindum auglýsa og fyrir sjón leiða höndlan og viðbreytni þessarar fyrrnefndu jarðaryfirráðara eður húsbónda sem hann haft hefur við mig og mitt fátæka hús í greindu eftirskrifuðu efni og tilstandi.

Fyrst á þessari fyrrnefndri jörð voru tvö ásauðarkúgildi og ein kýr, af hvörjum þessum 12 ám ég skar 2, en tíu voru ásettar þetta haust er fellirinn var. Dó ein um veturinn af þeim tíu sem á voru settar, lifðu níu eftir þar til á hvítasunnu um vorið. Dóu svo í hungri 5 en fjórar lifðu eftir því hart var. Fóður var mér sett um haustið þar sem ekkert skyldutilkall var og ei hafði fyrr verið og öngvar skuldir innistandandi. Þriðjudaginn síðastan í vetri fór ég að bjarga mér til sjóar gangandi, hestlaus og bar ég skinnklæði mín. En að mér burt komnum var þangað sett kýr mér óvitandi og órannsökuðum heyefnum eftir lögum er kona mín óskaði þó af honum að gjöra. Var hún þar í þrjár vikur, henni óviljugt, en hún svo á sig komin að ei gat leitað þeirra sveitarmanna er soddan nauðsynja kynnu að gæta, þar hún var með tveimur ungum börnum og áttræðri konu vanfærri og ei annað heimilisfólk sem nokkur úrræði kynnu til bjargræðis að hafa, því margur hér í sveit styrktu sínar heybjargir af hrísi og urning[1] og héldu svo sínum gripum þar fyrir. Þessar fyrrnefndu tvær ær, er ég viljuglega skar, hefi ég betalað tuttugu og fjórum álnum, er nú af mér heimtað kúgildið annað og þess eftirgjald, hvað ég afsegi svo lengi að ég er ekki réttilega sannfærður þar um, hvört löglega af mér betalast skuli, þar svo ályktast af nágrönnum mínum er heyefni mín vissu þetta fyrrnefnda vor, að bjarglegt hefði verið fyrir þann pening er þar var að mér burtkomnum hefði ekki þessi kýr þar sett verið þar svo á tíma var liðið. Var ég svo andgefinn fyrir sýslumanni mínum upp á þessa kúgildaútsvörun og afgjald, og hann mér skriflega skikkar annað kúgildið aftur að skaffa og gjalda eftir það. Hvað ef ég ei gjöri, skuli ég tiltali og straffi mæta fyrir mína óhlýðni.

Flý ég því í auðmýkt og stæðstu undirgefni til míns allra náðugasta kóngsins ráðaneytis, sem hér innanlands nú dvelur, að það náðuglega álíta vilji mitt málefni í þessari minni aðþrengjandi stóru fátækt. Jafnvel þó ég titrandi og skjálfandi megi fyrir þessa mína umkvörtun vera, fyrir mínu verslega yfirvaldi. Vonandi samt mér bestu aðstoðar og ná-

[1] Eitthvað sem er urgað eða skrapað upp, t.d. lélegt hey.

kvæmrar meðaumkunar í þessu fyrrskrifuðu efni til upplýsingar eftir lélegheitum svo fullkomna vissu vita megi.

Þessu til merkis er mitt nafn
að Giljá,[1] d. 30. Martj 1771. Sveinbjörn Þorláksson

Að þetta sannferðugt sé, votta undirskrifaðir

Jón Guðmundsson
Gísli Jónsson

Jón Sigurðsson
Grímur Loftsson
Guðmundur Pálsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Fordi stor presserende nødvendighed og tvungent savn efter de (af særlig årsag) afdøde kogilder fra gården Gilá i Húnavatnssyssel beliggende i Ásrep og Grímstunga kirkesogn tvinger mig, vil jeg med sande tilkendegive og gøre øjensynlig behandlingen og reaktionen hos denne ovennævnte jordoverråder eller husbond, som han har udvist over for mig og mit fattige hus i den anførte neden for beskrevne sag og tilstand.

Først på denne førnævnte jord var der to kogilder for malkende får og én ko, af hvilke disse 12 får jeg slagtede 2, og ti blev pålagt det efterår, da pesten gik. Ét døde om vinteren af de ti, der var pålagt, ni levede derefter til pinse om foråret. Så døde 5 af sult, og fire levede videre, for det var hårdt. Der blev pålagt mig foder om efteråret, hvor der ikke var noget pligtigt krav og ikke tidligere havde været noget, og der resterede ingen gæld. Den sidste tirsdag i vinteren drog jeg til fods til søs for at klare mig, uden hest, og jeg bar [selv] mine skindklæder. Men da jeg var taget hjemmefra, blev der placeret en ko deruden min viden og uden lovlig undersøgelse af forråd af hø efter loven, hvilket min kone imidlertid anmodede ham om at gøre. Den var der i tre uger mod hendes vilje, men hendes forhold var således, at [hun] ikke kunne henvende sig til de folk på egnen, som måtte tage vare på sådanne nødvendige ting, eftersom hun passede to små børn og en vanfør kvinde på firs, og der ikke var andre i hjemmet, som kunne finde

[1] Réttara er Gilá.

noget råd til at redde forholdene, for mange her på egnen drøjede deres forråd af hø med kviste og skrabsammen og beholdt derfor deres dyr. Disse ovennævnte to får, som jeg frivilligt slagtede, har jeg betalt fireogtyve alen for, og dem kræves der nu endnu et kogilde og lejeafgift for, hvilket jeg protesterer imod, så længe jeg ikke er rettelig overbevist om, at det ifølge loven skal betales af mig, eftersom det blev skønnet af mine naboer, som kendte mit høforråd dette ovennævnte forår, at det havde været muligt at overleve for de dyr, der var der, efter at jeg var bortrejst, hvis ikke denne ko var blevet anbragt derefter nogen tid. Jeg blev så angivet for min sysselmand for denne kogildeafgift og lejeafgift, og han beordrer mig skriftligt til at skaffe et andet kogilde igen og betale ifølge det. Hvilket jeg, hvis jeg ikke gør det, for min ulydighed må imødese tiltale og straf for.

Jeg flyr derfor i ydmyghed og den største underdanighed til mine allernådigste kongens rådgivere, som nu opholder sig her indenlands, om at de nådigst vil se på min sag i denne min presserende, store fattigdom, selv om jeg må være rystende og skælvende over denne min klage for min verdslige myndighed; dog i håbet om den bedste bistand til mig og nøje medynk i denne oven for skrevne sag til oplysning efter lejligheden, så [de] kan vide den fuldstændige sandhed.

Som tegn herpå er mit navn
på Gilá, den 30. marts 1771. Sveinbjörn Þorláksson

At dette er sandfærdigt, vidner underskrevne

Jón Guðmundsson
Gísli Jónsson

Jón Sigurðsson
Grímur Loftsson
Guðmundur Pálsson

Sigurður Þorláksson, hreppstjóri á Gunnsteinsstöðum í Langadal, fjallar um viðreisn landsins 25.6.1771. [Lit. Oo. N° 6].

Sigurður Þorláksson, repstyrer på Gunnsteinsstaðir i Langidalur, skriver om landets genrejsning 25.6.1771. [Lit. Oo. N° 6].

ÞÍ. Rtk. D3/5–25.
Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Án lit. nr. en lá með öðrum bréfum úr Húnavatnssýslu lit. Oo. N° 2–5. / *Uden lit. nr. men lå sammen med andre breve fra Húnavatnssyssel lit. Oo. N° 2–5.*

Veleðla, hávísir og háttaktaðir hrr. Commissarii Andreas Holt, Þorkell Fjeldsted og Thomas Vindekilde!
Auðmjúk heilsan!

Með því sá háloflegi vor náðugasti herra og kóngur Christian sjöundi ber svo nákvæma umhyggju fyrir oss sínum fátæku undirsátum hér á Íslandi og hefur ykkur hingað sent oss til hins besta, þá er hér með til kynna gefið það mér ráðlegt sýnist sem mínu föðurlandi mætti gagnlegt vera ef framkvæmt yrði, þetta sem eftir fylgir.

I° Það fátæka fólk á Íslandi (hvar um ég helst tala), sem inngengur þá heilögu hjónabandsstétt, brúkar allt of mikið brennivín með miklum fólksfjölda, og það í tvær reisur,[1] hvað ónauðsynleg eyðsla sýnist vera. Og mætti virðast landinu stórt gagn að því kaupmenn miðluðu brennivíni til fólksins eftir sérhvörs standi og efnum. En prestar trúlofa persónur nær þess er réttilega óskað, í áheyrn tilkallaðra kaupvotta. Aumkunarlegt er að vita fátækt fólk hafi stóran kostnað til síns hjónabands, sem hefur varla forsorgun fyrir sig og sínu næsta dags eftir, enn síður að betalað geti sínar vitaskuldir.[2]

[1] Hér er sennilega átt við að tvær veislur fylgi hverju brúðkaupi, trúlofunarveisla og brúðkaupsveisla.

[2] Ótvíræð eða vituð skuld, þ.e. fastar skuldir sem fyrirséð er að borga þarf, s.s. skattar, tollar, leigur o.s.frv.

II° Jarðir eru margar á þessu landi svo af sér gengnar af skriðum úr fjöllum og yfirgangi af vatnsföllum við byggðirnar, á túnum, engjum og úthögum, að mönnum þykir þungt þær standi við sama leigumála. Óska því margir þær niðursettar verði, hvað ekki er almúganum auðsókt að fá. Er þessa þyngst að tíunda þá stóru jarðaskrokka, fjórum tíundum, sem ætíð skeður, það bændaeignunum viðvíkur.

III° Færi ég nú í tal það sem mest er undirkomið líkamlegri blessan á Íslandi, hér norðanlands sérdeilis, að menn séu ætíð vel birgir af heyjum, eftir sem mögulegast verða kann og setji ei á sig of mikinn pening. En það gengur nokkuð öðruvísi til, þegar Guð gefur þau góðu árin, keppist hvör við annan (nokkrir eru svoleiðis) að hleypa upp peningi. Ekki tala ég um það sem nauðsynlega við þarf, heldur um ónauðsynlega mergð af ótemjum og öðrum skríl, sem er mest til mæðu fólki og eta þann besta kjarna úr landinu, bæði hjá þeim það eiga og öðrum. Værum við í þeim góðu árum kostgæfnir í því, hér í landi, að safna heyjum þegar vel fellur, mundi ekki peningur okkar falla hvör um annan af lítillri skorpu á vetrum.

Árið 1753 byrjaðist hér sá vetur sem síðan er kallaður harði vetur. Þá féll peningur hrönnum hér norðanlands. Hefðu menn þar fyrir, þegar vel féll, brúkað framsýni Jósefs og safnað heyjum, því lengi má þau óskemmd geyma, þá hefði ekki fé manna svo fallið í grunn niður og þar eftir kýrnar. Kom síðan mannfallið sem von var, hvað enn þyngra mundi þó orðið hafa hefði ekki vor þáverandi náðugasti herra og kóngur Friderich fimmti, blessaðrar minningar, innsent hér til landsins árið 1756 kornvöru á tveimur skipum fólki til bjargar og næringar. En hvað viðvíkur öllum líkamlegum gæðum hér norðanlands, eru góð heyráð fyrir þeim öllum.

IV° Mikið gagn væri fólki hér á landi, hvað þó víðast forsómað er, að upphlaða túngarða sína, sem að forngildu víðast þó verið hafa. Þeir eru góð hlífð við kulda á vorum og varna vel ágangi penings á sumrum. Hefur þetta fyrirboðið verið en stjórnleysið hefur yfirhöndina.

V° Tala ég fyrir mig sem marga aðra af almúgafólki og bið í undirgefni að þau bréf sem áhræra oss og innsendast til landsins frá vorum náðugasta herra kónginum, væri uppsett á vort móðurmál. Mættu svo víða í sveitum vera, að ei þurfi að dæma um útlegging þeirra af mér og mínum líkum.

VI° Það hefur lengi viðgengist hér í landi, ég vona síðan á þrettándu öld, hafa átt að hafa stjórn og vörn í hvörjum hrepp fimm menn, sem getur í framfærslubálks 9. cap.,[1] hvörjir engin viss laun haft hafa. Hefur mér ætíð sýnst betur fara ef tveir væri og hefði nokkur viss laun. Mundi þeir þá kostgæfilegar stunda sitt embætti, því þeir mega oft mæða sig og gripi sína þar aðrir eru við sitt verk. Ég meina sem vilja hafa tilsjón, að í hreppnum ordulega og skikkanlega tilgangi. Nú með því vorir sýslumenn hafa mikil og góð laun kann vera þeir miðla vildu nokkru af gjaftollum sínum, þar þeir hafa notið þeirra bæði vel og lengi.

Ég næst óskum alls góðs, forblíf með undirgefni ykkar allra eðlaheita.

Gunnsteinsstöðum
í Langadal innan
Húnavatnssýslu,
dag 25. Junij A° 1771.

Auðmjúkur þénari
Sigurður Þorláksson

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, højvise og højtagtede herrer Commissarii, Andreas Holt, Þorkell Fjeldsted og Thomas Windekilde!
Ydmyg hilsen!

Eftersom den højlovlige, vor nådigste herre og konge, Christian den Syvende, nærer så stor omsorg for os, hans fattige undersåtter her i Island, og har sendt jer her til os til det bedste, så tilkendegives hermed, hvad jeg synes er tilrådeligt og kunne være gavnligt for mit fædreland, hvis det blev udført; dette som følger herefter:

I° De fattige mennesker i Island (hvorom jeg mest taler), som indgår i den hellige ægtestand, bruger alt for meget brændevin med en stor mængde mennesker, og det i to omgange,[2] hvilket forekommer at være

[1] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

[2] Der er sandsynligvis tale om, at et bryllup involverer flere festligheder som f.eks. trolovelsesgilde og bryllupsfest.

en unødvendig udgift. Og det måtte forekomme at være til stor gavn for landet, [hvis] købmænd fordelte brændevin til folk efter hver enkelts stand og formue. Men præster trolover personer, når der rettelig anmodes om det, under tilstedeværelse af tilkaldte aftalevidner. Det er ynkværdigt at vide, at fattige mennesker har store udgifter til deres ægteskab, som knap har forsørgelse for sig selv og sine den næste dag efter og slet ikke kan betale deres faste afgifter.

II° Der er mange jorder i dette land, som er så nedslidte af jordskred fra fjeldene og vandstrømme ved bygderne, på hjemmemarker, enge og udmarker, at det falder folk tungt at overholde de samme fæstevilkår. Derfor ønsker mange, at de bliver nedsat, hvilket ikke er let for almuen at opnå. Det er heraf tungest at betale tiende af de store jorder, fire tiender, hvilket altid sker angående bøndernes ejendomme.

III° Nu vil jeg omtale, hvad der er den største betingelse for fysisk velsignelse i Island, især her på Nordlandet, at man altid har gode forråd af hø, så godt som omstændighederne tillader, og ikke belaster sig med for mange kreaturer. Men det foregår noget anderledes, når Gud giver de gode år, kappes man indbyrdes (nogle er således) om at få så mange kreaturer som muligt. Jeg taler ikke om det, som er nødvendigt, men om en unødvendig mængde utæmmede heste og andre urostiftere, som mest er trættende for folk, og som æder den bedste kerne af landet både hos dem, der ejer dem, og andre. Hvis vi i de gode år var omhyggelige med her i landet at samle hø, når der høstes meget, ville vores kreaturer ikke falde et for et af ringe foder om vinteren.

I 1753 begyndte her den vinter, der siden er blevet kaldt Den Hårde Vinter. Da døde kreaturer i massevis her på Nordlandet. Hvis folk inden den, da forholdene var gode, havde brugt Josefs fremsynethed og havde samlet hø, for det kan opbevares længe uden at lide skade, da var folks får ikke faldet således til jorden og derefter køerne. Derefter kom som venteligt tabet af mennesker, hvilket dog ville være blevet endnu hårdere, hvis ikke vores daværende nådigste herre og konge, Frederik den Femte, i salig ihukommelse, i 1756 havde indsendt her til landet kornvarer på to skibe for at redde og ernære folk. Men hvad angår alle verdslige fornødenheder her på Nordlandet, så er god forudseenhed med hø den vigtigste af alle.

IV° Det ville være til stor gavn for folk her i landet, hvilket dog de fleste steder bliver forsømt, at man sørgede for at have godt opstablede

gærder om hjemmemarkerne, hvilket ser ud til at have været tilfældet i gamle dage. De giver et godt ly for kulde om foråret og holder kreaturerne godt ude om sommeren. Dette er påbudt, men anarkiet har overtaget.

V° Jeg taler for mig selv såvel som andre almuefolk og beder underdanigst om, at de breve, som vedrører os og sendes ind i landet fra vores nådigste herre, kongen, opsættes på vores modersmål, og det måtte således være tilfældet i andre egne, så det ikke er nødvendigt at gætte om betydningen af dem af mig og mine lige.

VI° Det har længe været skik her i landet, jeg formoder siden i det trettende århundrede, at have fem mand i styre og forsvar i hver rep, således om det anføres i afsnittet om forsørgelse, kapitel 9,[1] hvilke ikke har haft nogen bestemt løn. Det har altid forekommet mig, at det ville være bedre, om der var to, som fik en vis, sikker løn. Så ville de forrette deres embede af mere omhu, for de kan ofte trætte sig selv og deres kreaturer, hvor andre er ved deres arbejde. Jeg mener, som vil føre tilsyn med, at tingene går ordentligt og tåleligt for sig i reppen. Eftersom vores sysselmænd nu har megen og god løn, kan de måske videregive noget af deres gavetolde, eftersom de har nydt godt af dem både vel og længe.

Dernæst ønsker jeg alle godt og forbliver underdanigst alle jeres ædelheders.

På Gunnsteinsstaðir i Langidalur i Húnavatnssyssel, den 25. juni A° 1771.	Ydmyge tjener Sigurður Þorláksson

[1] I den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 146–147.

Guðmundur Jónsson, hreppstjóri á Spákonufelli, skrifar um bág kjör sín 1.6.1771. Lit. Oo. N° 5[a].

Guðmundur Jónsson, repstyrer på Spákonufell, skriver om sine hårde kår 1.6.1771. Lit. Oo. N° 5[a].

ÞÍ. Rtk. D3/5–24.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Bréf þetta og það næsta á eftir, frá Guðmundi Björnssyni í Höfnum á Skaga, liggja bundin saman og hafa verið bókuð á sama litranúmer. Hér eru þau aðgreind með lit. Oo. N° 5[a] og 5[b]. / *Dette brev og det følgende fra Guðmundur Björnsson i Hafnir på Skagi ligger bunden sammen og er opført på samme litranummer. Her er de adskilt med lit. Oo. N° 5[a] og 5[b].*

Áritun/*påskrift*: N° 5; Kongl. Majest^{s} Veledle hrr. Commesariis nu resande a Islande þienustuskildugastir; L. S.

Kóngl. Majest^{s}!
Veleðla hrr. Commissarii á Íslandi!

Svo sem ég meina mér sé nauðsynlegt og líka leyfilegt að auglýsa yðar veleðlaheitum mitt tilstand áhrærandi minn húsbónda, háeðla hr. biskupinn yfir Hólastifti[1] eður hans fullmegtugan svokallaðan ráðsmann, þar bý á einnri stólsjörðu, Spákonufelli, sem er annexía prestsins á Hofi á Skagaströnd. Nú fyrir því ég hefi jörðina á sjö ára tíma sem ég hefi búið hér, niðurfallna uppbyggt, en þó nefnilega kirkjuna að nýju byggt, svo hún er mér nú skyldug nær 30 ríkisdali eftir prófastsins vísstatz, en kirkjan svo fátæk ég hefi ei afgang hennar litlu inntektum á ári hvörju nema einn ríkisdal.

Líka svo hefi ég og ei aðrir fengið neina uppbót á ásauðarkúgildin, hvörki Hólastólslandsetar og ei heldur Þingeyraklausturslandsetar, það ég til veit, fyrir þessa fjársýki langan tíma. En nú kallaðar af mér sem öðrum hálfar leigur hið minnsta eftir þessi föllnu ásauðarkúgildi.

[1] Biskupsstóllinn á Hólum, Skag.

Nú svo vil ég hér með í undirgefni mig fyrirspurt hafa þénustusamlegast hjá yðar veleðlaheitum um þær sakir, nefnilega:

1° Hvört þeim sem vel endurbæta ábýlisjörð sína ber ei húsauppbót.[1]

2° Annað, hvört þeir sem kirkjunum lána peninga ber ei að fá rentu af þeim, sem hjá öðrum.

3° Hvar ég kann á að leita að fá minn kostnað og skuld sem hjá kirkjunni á, en hún fátæk jafnvel þó svo segi í hennar skjölum og máldaga það hún eigi hálft heimaland og svo aðrar nytjar.

4° Hvört aftekin er ásauðarkúgildisuppbót, eður það sé ei framar væntanlegt, ef svo væri mun mörgu þungt verða fyrir öllu að ábyrgjast.

5° Hvört jarðir sem undan fellur, eður af sér ganga, skulu standa við sama leigumála.

Þetta vil ég með auðmjúkri bón yðar veleðlaheitum til íhugunar recommenderað hafa, vonandi þénustsamlegast með lélegheitum góðrar úrlausnar upp á þennan minn memorial. En sé svo hrr. Commissariis þóknist að conferera hér um hans velbyrðugheit, hr. amtmanninn Ólaf Stefánsson, vona ég því framar og í undirgefni auðmjúklega um bið mér andsvar og úrlausn hér upp á gefist og vil finnast með stæðstu virðing.

Hrr. Commissiorum veleðlaheita auðmjúkur þénari

Spákonufelli d. 1. Junij 1771, á Skagaströnd og Húnavatnssýslu.

Guðmundur Jónsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Kongelig Majestæts!
Velædle herrer Commissarii i Island!

Eftersom jeg mener, at det er nødvendigt og også tilladt for mig at tilkendegive for Deres velædelheder mine forhold angående min husbond, den højædle hr. biskop over Hólar Stift eller hans fuldmægtige, såkaldte rådsmand, så bor jeg på en gård tilhørende bispestolen,[1] Spá-

[1] Leiguliða var skylt að halda við húsum á ábýlisjörð sinni en á móti bar landeiganda að greiða tiltekna uppbót sem nefnd var húsauppbót.

[2] Bispestolen på Hólar, Skag.

konufell, som er et anneks til præsten på Hof på Skagaströnd. Nu fordi jeg på de syv år, hvor jeg har boet her, har opbygget den nedfaldne gård, endog har genopbygget kirken, så skylder den mig nu næsten 30 rigsdaler efter provstens visitats, men kirken [er] så fattig, [at] jeg kun får et overskud af dens små indtægter på én rigsdaler om året.

Ligeså har jeg ikke i lang tid, så lidt som andre, fået nogen erstatning for kogilderne for malkende får, hverken Hólar Stols eller Þingeyrar Klosters fæstere, så vidt mig bekendt, for denne fårepest. Men nu indkaldes af mig, såvel som andre, mindst halv lejeafgift for disse faldne kogilder for malkende får.

Nu, så vil jeg hermed underdanigst lade forespørge velvilligst hos Deres velædelheder om de forhold, nemlig:

1° Om de, der forbedrer deres fæstejord, ikke skal have hustillæg.[1]

2° For det andet, om de, der låner kirken penge, ikke skal have rente af dem såvel som andre.

3° Hvor jeg kan henvende mig for at få mine udgifter og gæld, som kirken skylder, idet den er fattig, selv om der står i dens dokumenter og fortegnelse over tilliggender, at den ejer halvdelen af sin hjemmemark og ligeledes andre goder.

4° Om erstatning for kogilder for malkende får er afskaffet, eller om det ikke kan forventes snart, hvis [ikke], vil det være hårdt fuldstændig at overholde.

5° Om jorder, der ødelægges eller forfalder, skal overholde de samme lejevilkår.

Dette vil jeg med ydmyg bøn have anbefalet til Deres velædelheder til overvejelse i håb om velvillig løsning af trængslerne i dette mit memorial. Men hvis det skulle ske, at det falder hr. Commissarii for godt at konferere om det med hans velbyrdighed, hr. amtmand Ólafur Stefánsson, håber jeg desto mere og beder underdanigst om, at der gives mig svar og løsning herpå, og [jeg] vil forblive med største respekt.

Hr. Commissariis velædelheders ydmyge tjener

Spákonufell, den 1. juni 1771, på Skagaströnd og Húnavatnssyssel.

Guðmundur Jónsson

[1] Erstatning eller kompensation for de udførte forbedringer.

Guðmundur Björnsson, hreppstjóri í Höfnum á Skaga, kvartar yfir skipsáróðri 13.6.1771. Lit. Oo. N° 5[b].

Guðmundur Björnsson, repstyrer i Hafnir på Skagi, klager over hoveri på båd 13.6.1771. Lit. Oo. N° 5[b].

ÞÍ. Rtk. D3/5–24.
Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Bréf þetta og það næsta á undan, frá Guðmundi Jónssyni á Spákonufelli, liggja bundin saman og hafa verið bókuð á sama litranúmer. Hér eru þau aðgreind með lit. Oo. N° 5[a] og 5[b]. / *Dette brev og det forudgående fra Guðmundur Jónsson på Spákonufell ligger bunden sammen og er opført på samme litranummer. Her er de adskilt med lit. Oo. N° 5[a] og 5[b].*

Kóngl. Majest^{s}!
Veleðla hrr. Commissarii á Íslandi!

Svo sem ég meina mér sé anstæðilegt að auglýsa yðar veleðlaheitum mitt tilstand áhrærandi minn húsbónda, eðla klausturhaldarann að Þingeyrum,[1] og mig hans landseta búandi að Höfnum á Skaga, Þingeyraklaustursjörð, svo vil ég hér með í undirgefni mig þénustusamlegast fyrirspurt hafa hjá yðar veleðlaheitum um þær sakir, hvar úti mér þykir mér of þyngt vera, hvört þær billegar séu og lögum samkvæmar, nefnilega:

1° Það skip sem minn húsbóndi setur með jörðinni, og tilsegir mér því að fleyta til fiskifangs frá vorkrossmessu[2] til krossmessu á haust[3] (svo sem hans bréf til mín ljósast herma) og er fullkominn sexæringur, þarf því reyndar fullgilda menn til áróðurs. Stendur mér í vegi að ég get ei látið minn eigin fiskibát ganga til sjós um sumartímann, þá fiskur best gengur, alleinasta sökum mannaleysis, þar ég kann ei að útvega á

[1] Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu.
[2] Krossmessa á vori: 3. maí.
[3] Krossmessa á hausti: 14. september.

bæði skipin svo marga háseta sem þar þurfa. En húsbóndinn vill mér öngva háseta skaffa, heldur segir mér sjálfum að útvega þá. Hvað mér oftast ómögulegt er með því hann skikkar þá sjómenn, sem að vestan undir Jökli hingað koma (eða þó annars staðar að komi) að róa á þeim skipum sínum sem um sumarið á Rifi ganga. Má þar fyrir minn bátur uppi standa fyrir mannaeklu. En ég væri þó annars í alla staði velfornægður með nefnt húsbóndans skip, vildi hann skaffa mér háseta á það, nær ég get þá ei sjálfur fengið. Og sem ég fæ allskjaldan nóga og duganlega háseta á hans greint skip um vorvertíð og slátt, svo ræ ég mínum eigin bát, samt kallar húsbóndinn fortakslaust sinn skiphlut hvörn ég má endilega greiða, og geld ég sjálfur formannskaup þeim með minn bát fer, allt upp á minn kost, viljandi ei koma við það hásetaleysi. Þann sama skiphlut má ég fyrir ekkert vakta, fráteknum þorskhöfðum, og þar til lætur hann mér ekkert eftir í formannskaup, þótt ég skipti honum svo oft sem ég ræ, skiphlutnum, hvört formannskaup ég merki mínir formenn hér fyrr meir haft hafi.

2° Er húsbóndans vilji og skipan, að öll þau aðkomandi skip er hér vilja til sjós ganga hafi verstöðu á Rifi. En vegna þess að nokkrir fá þar öngvar verbúðir og öngva viðu til að uppbyggja þær með, hafa þeir begjört af mér að ljá sér verbúðir við mitt heimaútræði, er kallast Hafnabúð, fyrir sínar skipshafnir um vorvertíð. Svo hefi ég upp á minn eigin kostnað byggt hér þrjár búðir handa slíkum skipshöfnum, en húsbóndinn ei að síður kallar af mér (hvað ekki hefur verið fyrir mína tíð) fullan vertoll fyrir hvört það skip er við nefnda Hafnabúð gengur til sjós um nokkurn tíma, líka sem á Rifi gengið hefði. Einn vertoll af þessum og eitt sinn frekar hálfan, hefur hann mér eftirlátið fyrir það ég hefi passað upp á hans aðskiljanlegar sakir hér við sjóinn, svo sem búðir, hluti, skip etc. En ég þykist alla þessa vertolla með sjálfskyldu eiga er ég hefi byggt búðir til.

Ég vildi gjarnan fá að kaupa fyrrgreinda jörð sem ég bý á fyrir billegt verð ef fáanleg væri, en búa við ókosti sem ég hef við búið. Ég hefi búið á jörðunni 16 ár og aldrei verið uppbætt kúgildin sem ég með jörðunni haft hefi og öngva húsauppbót fengið.

Þess má ég hér með við geta að minn húsbóndi hefur mér ekkert byggingarbréf hér um útgefið en leigt mér rekann, fyrir visst eftirgjald, fyrir jörðunni. Svo er nú mín þénustusamleg fyrirspurn:

1° Hvört ég sé skyldugur til, nær húsbóndans skip kann ei til sjós

að ganga sökum hásetaleysis, að skipta honum skiphlut af mínum eigin fiskibát. 2° Hvört mér beri að vakta þann skiphlut fyrir ekkert. 3° Hvört ég eigi ekki billegt formannskaup sem ég meina að aðrir formenn eigi og hafi.

2° Hvört þeir skipshafna vertollar, er ég sjálfur upp á minn kostnað hefi byggt búðir til við mitt heimaútræði, heyri mér ei alleina til og ekki öðrum.

3° Hvört ég á kost á að fá fyrrgreinda jörð keypta eða hvörninn ég skal mér í því haga. Hún er 20 hundruð að dýrleika.

4° Hvört ég á nokkra uppbót á kúgildum eða hús jarðarinnar því ég hef sjálfur lagt viðinn til þess sem ég hefi byggt.

5° Svo sem ég má þola stórlegan skaða, ágang og átroðning á minni leigujörðu af sjómannahestum og hrossum og hefi alls ekkert þar fyrir, hvört mér beri slíkan átroðningsskaða fyrir ekkert líða eður hvar ég skuli mitt regress taka.

Þetta vil ég með auðmjúkri bón yðar veleðlaheitum til íhugunar recommenderað hafa, vonandi þénustusamlegast með lélegheitum góðrar úrlausnar upp á þennan minn memorial. En sé svo hrr. Commissariis þóknist að conferera hér um hans velbyrðigheit, hr. amtmanninn Ólaf Stefánsson, vona ég því framar og í undirgefni auðmjúklega um bið mér resolution hér upp á gefist og vil finnast með stæðstu virðing.

Höfnum d. 13. Junji 1771,
í Húnavatnssýslu.

Hrr. Commissariorum
veleðlaheita auðmjúkur þénari

Guðmundur Björnsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Kongelig Majestæts!
Velædle hr. Commissarii i Island!

Eftersom jeg mener, at det anstår sig for mig at tilkendegive for Deres velædelheder mine forhold angående min husbond, den ædle klosterholder på Þingeyrar,[1] og mig, hans fæstebonde boende i Hafnir på Skagi, en gård tilhørende Þingeyrar Kloster, så vil jeg hermed under-

[1] Bjarni Halldórsson (1703–1773), sysselmand i Húnavatnssyssel.

danigst have forespurgt velvilligst hos Deres velædelheder om de forhold, hvor jeg finder, at det er for tungt, om de er rimelige og i overensstemmelse med loven, nemlig:

1° Det skib, som min husbond fæster mig sammen med gården og tilsiger mig at sejle for at fange fisk fra korsmesse om foråret[1] til korsmesse om efteråret[2] (således som hans brev til mig tydeligst tilkendegiver), og som er en fuldt udrustet seksåring, som derfor øvrigt skal være fuldt gyldige mænd til at ro, forhindrer mig i, at jeg kan lade min egen fiskebåd stikke til søs om sommeren, når fisken går bedst, simpelthen på grund af mangel på mandskab, eftersom jeg ikke kan skaffe så mange sømænd på begge både, som der skal bruges. Men husbonden vil ikke skaffe mig nogen sømænd og siger, at jeg selv skal skaffe dem, hvilket som regel er umuligt for mig, fordi han beordrer de sømænd, som kommer hertil vestfra under Jøkelen (eller andre steder fra), til at ro på de af hans skibe, som sejler om sommeren på Rif. Derfor må min båd ligge optrukken på grund af mangel på mandskab. Men jeg var dog ellers på enhver måde velfornøjet med nævnte husbonds skib, hvis han ville skaffe mig sømænd til det, når jeg ikke selv kan få dem. Og eftersom jeg ret sjældent får tilstrækkelig mange og dygtige sømænd på hans nævnte skib i forårsfisketiden og høhøsten, så ror jeg min egen båd. Alligevel kalder husbonden [det] uden forbehold sin skibsandel, som jeg bestemt skal betale, og jeg betaler selv af egen lomme formandsløn til dem, der sejler med min båd, for jeg vil ikke have, at der skal opstå mangel på sømænd. Samme skibsandel må jeg passe for ingenting, bortset fra torskehoveder, og desuden lader han mig ikke beholde noget til formandsløn, selv om jeg uddeler dem, skibsandelene, så ofte som jeg fisker, hvilken formandsløn jeg bemærker, at mine forgængere her har haft før mig.

2° Det er husbondens vilje og befaling, at alle de tilkommende skibe, der her vil drive fiskeri, skal have hjemsted på Rif. Men fordi nogle der ikke får nogen fiskeboder og intet træ til at bygge dem med, har de begæret af mig at skaffe sig fiskeboder ved mit fiskerleje hjemme, som kaldes Hafnabúð, til deres besætninger i forårsfisketiden. Derfor

[1] Korsmesse om foråret: 3. maj.
[2] Korsmesse om efteråret: 14. september.

har jeg på min egen bekostning bygget her tre boder til sådanne besætninger, men husbonden kræver ikke desto mindre af mig (hvad der ikke har været tilfældet før min tid) fuld lejetold for hvert skib, som sejler på fiskeri ved nævnte Hafnabúð en vis periode, som om det var sejlet fra Rif. Én lejetold af disse og en gang snarest en halv har han afstået til mig, fordi jeg har passet på hans adskillige sager her ved kysten såsom boder, genstande, både etc. Men jeg mener, at jeg naturligvis ejer alle disse lejetolde, som jeg har bygget boder til.

Jeg ville hellere få lov til at købe ovennævnte gård, som jeg bor i, for en rimelig pris, hvis det var muligt, end at måtte tåle de ulemper, som jeg har været udsat for. Jeg har været fæster på gården i 16 år og har aldrig fået erstatning for kogilderne, som jeg har haft med gården, og ikke fået noget hustillæg.

Jeg skal hermed tilføje, at min husbond ikke har givet mig noget bygningsbrev herom, men han har lejet mig drivtømmeret for et vist tillæg [til lejen] for gården. Så følger her min tjenstivrige forespørgsel:

1° Om jeg har pligt til, når husbondens båd ikke kan komme til søs på grund af mangel på besætning, at give ham en skibsandel af min egen fiskebåd. 2° Om jeg har pligt til at passe den skibsandel for ingenting. 3° Om jeg ikke har ret til en formandsløn, hvad jeg mener, andre formænd ejer og har.

2° Om lejetolde for de besætninger, som jeg selv på egen bekostning har bygget boder til ved mit fiskerleje hjemme, tilhører mig alene og ingen andre.

3° Om jeg har mulighed for at købe ovennævnte gård, og hvordan jeg skal bære mig ad med det. Den er 20 hundreder i vurdering.

4° Om jeg har [ret til] en erstatning for kogilder eller gårdens bygninger, for jeg har selv skaffet tømmeret til det, som jeg har bygget.

5° Eftersom jeg må lide stor skade, pågåenhed og indtrængen på min fæstejord af sømandsheste og hoppe og slet ingen oplysninger har om, hvorvidt jeg skal finde mig i sådan skade ved indtrængen for ingenting, eller hvor jeg skal tage min regres.

Dette vil jeg med ydmyg bøn have anbefalet til Deres velædelheder til overvejelse, i håb om velvillig løsning af trængslerne i dette mit memorial. Men hvis det skulle ske, at det falder hrr. Commissarii for godt at konferere om det med hans velbyrdighed, hr. amtmand Ólafur Ste-

fánsson, håber jeg desto mere og beder underdanigst om, at der gives mig svar og løsning herpå, og [jeg] vil forblive med største respekt.

Hafnir, den 13. juni 1771,
i Húnavatnssyssel.

Hrr. Commissariis velædelheders
ydmyge tjener

Guðmundur Björnsson

„Konungsundirsátar“ í Húnavatnssýslu skrifa um fjárpestina, dauð kúgildi og fleira 26.6.1771. Lit. Rr. N° 13.

“Kongens undersåtter” i Húnavatnssyssel skriver om fårepesten, døde lejekogilder med mere 26.6.1771. Lit. Rr. N° 13.

ÞÍ. Rtk. D3/5–50 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur/*dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 24.7.1771; Lá með bréfum úr Þingeyjarsýslu, lit. Rr. N° 1–12 en danskar þýðingar bréfa úr Þingeyjarsýslu, ásamt þessu eina bréfi úr Húnavatnssýslu, voru aðeins gerðar í útdrætti en þau ekki þýdd og afrituð í heilu lagi eins og önnur bréf. Dönsku útdrættirnir liggja bundnir saman í örk aftan við bréfin en hér eru þeir látnir fylgja hverju bréfi fyrir sig. / *Lå med brevene fra Þingeyjarsyssel, lit. Rr. N° 1–12, men en dansk oversættelse af brevene fra Þingeyjarsyssel og dette ene brev fra Húnavatnssyssel blev kun lavet i uddrag. De er derfor ikke oversat og afskrevet i sin helhed som de andre breve. De danske uddrag ligger bundet sammen i ark bag ved brevene, men her følger de hvert enkelt brev.*

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet den 24de July 1771; N° 13. Útdráttur/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Kónglegrar Majts Commission á Íslandi gefum vér til undirréttingar hvað áhrærir fátæks almúga aðþrengjandi bágendi hér í Húnavatnssýslu.

1no Er hin stærsta orðsök sú skaðlega fjárpest sem í nokkur ár hefur svo þrengt að mönnum að þeir sem áttu 2 hundruð fjár og voru góðir bændur og gjörðu til góða þeim sem með þurftu, geta nú hvorki klætt

sig né fætt, því síður öðrum til aðstoðar verið, en skuldum vafðir og nauðlíðandi margur hver. Þó er nokkur fjölgun komin hjá sumum mönnum og pestin linari en ullin er ei til gagns sökum veikinda.

2do Einninn hafa jarðameðeigendurnir þrengt að með útheimtun kúgilda og leignasvörun eftir þau pestdauðu kúgildi til helminga. Þegar vart varð við pestina beiddu sumir bændur húsbændur sína að taka við kúgildunum meðan þau voru í standi og var þess enginn kostur, heldur skipuðu bændum að gefa þeim með góðri uppápössun og ábyrgjast að öllu. Drápust þau samt og varð skaðinn þess meiri, sérdeilis gjörðu þetta þeir sem höfðu forpagtað góts undir höndum og ríkir bændur sem þeim í slíku eftirfylgdu. Hefur svo fátækur almúgi orðið að fríðka upp á sig með því að láta kýr sínar í staðinn þeirra dauðu kúgilda og leigja þær síðan, eru svo innkomnar á sumar jarðir leigukýr, jafnvel fjórar á eina jörð sem ekki er meir en 4 hundruð. Geta svo þeir sem á slíkum jörðum búa ekki sjálfir kýrnar átt sér til bjargræðis, líða stóra neyð fyrir svo mikið leignagjald, þó eru prestar og nokkrir bændur sem jarðir hafa með átt og ekkert hafa heimtað eftir þau dauðu kúgildi.

3tio Tollatakararnir sýna öngva vægð, heldur útheimta þeir gjaftoll, lögmannsfiska og tíundir hið ýtrasta af hvörjum aumingja, hvað örfátækur, hungraður og nakinn sem hann vera kann, ef hann aðeins er við sama stað, þó hvorki geti hann goldið landskuld sína né þurfamanninum það hans er.

4to Sumir prestar heimta svo vel af þeim fátækustu sem fullríkum 10 fiska ljóstoll, 10 fiska lambsfóður og dagsverk í töðuslætti af öllum þeim sem ekki eru í skiptitíund. Tollana gætti ei svo mjög meðan sauðféð var nóg í landinu.

5to Hreppstjórnarmenn mega hafa stórt ómak og andstreymi, ekki einasta fyrir þeim fátæku, sem þolandi er þeirra vegna, heldur er þeim af valdi skipað að péna í öllum réttargangi. Þurfi nokkrum að stefna skipar þeim sýslumaður það að gjöra fyrir utan allan kost, tæring eður kaup, mega þó oft mæta stóru ómaki og fyrirhöfn, sumir af þeim meir en aðrir menn, líða svo mikinn ójöfnuð að hafa engin laun hjá því sem allir aðrir menn sem nokkurt starf á hendi hafa.

6to Þó einn bóndi hafi komið til niðurníddrar jarðar, keypt þar viðu, tilhýst og byggt hana upp á sinn eigin kost, fær hann engin laun hjá húsbændum þar fyrir, nema vera við meðan hann í lögskilum

stendur og geldur allar skuldir hið ýtrasta, og allir ábúendur mega hér gjalda allar tíundir af sínum ábýlisjörðum, vill það vera þeim fátæku of þung byrði.

Mætti nú fátækur almúgi fá nokkra vægð og linkind á slíkum þyngslum þá kynni hann nokkra viðrétting taka margur hver.

> Þetta gefum vér til undirréttingar þessari Commission, vors allra náðugasta arfaherra og konungs undirsátar í Húnavatnssýslu.
>
> Þann 26ta Junii, Anno 1771.

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 13.

Nogle ubekjendte fra Hunevandssyssel erindre og forlange udi en memorial af dato 26de Junij 1771.

1° Beklage de den skadelige faaresyge.

2° At de fattige bönder maae med sine egne kjör betale de pestdöde qvilder og svare leje effter dem.

3° At tolder og tiender ere det strængeste udpressede af de fattige, dog de kan hverken betale landskyld eller lejer.

4° At nogle præster vil have lige megen lystold, lamfoeder og dagsværk af de fattigste som de rigeste, nemlig 10 fiske.

5° At reppstyrer har ikke nogle lön, men meget vitlöfftigt embede.

6° At de, som opbygger en forfalden gaard, faae ikke anden lön derfor end blive derved, medens de betaler alt det stængeste.

[1] Þingeyjarsyssel.

Skagafjarðarsýsla

Skagafjarðarsyssel

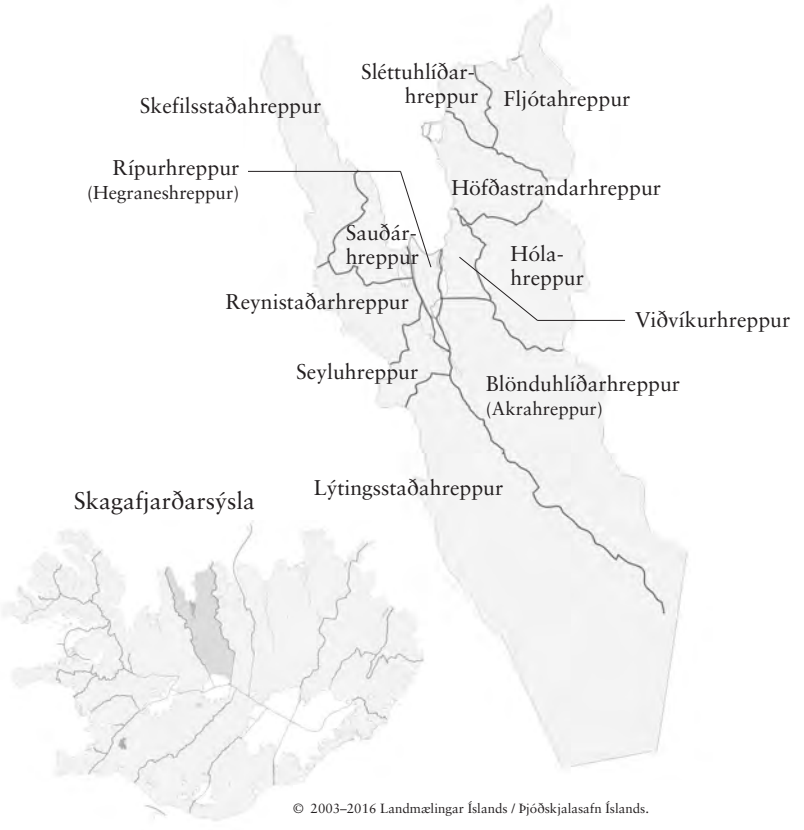

Skagafjarðarsýsla 1703 · *Skagafjarðarsyssel 1703*

Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. Hreppaheiti voru breytileg og stundum fleiri heiti notuð samtímis á sama svæðinu. Þegar svo ber undir er heiti úr landsnefndarskjölunum 1770–1771 sett fram í sviga á kortinu. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703. Navne på repperne var foranderlig, og nogle gange blev der anvendt flere navne samtidigt for det samme område. Når det er tilfældet, anvendes navnet fra kommissionens dokumenter 1770–1771 angivet i parantes på kortet.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.

Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Hreppstjórar í Skefilsstaðahreppi skýra frá hag sveitarinnar 4.5.1771. Lit. Pp. N° 3.

Repstyrere i Skefilsstaðarep beskriver egnens tilstand 4.5.1771. Lit. Pp. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/5–28.
Innskráð/*indskrevet* 3.7.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 3.

Veleðla hávísir hr. Commissarii!
Hágúnstugir herrar!

Með því oss skilst af forordning vors náðugasta kóngs Christians sjöunda, dateraðri þann 15da maí 1770, að oss sem öðrum Íslands innbyggjurum sé leyft að flýja til hans kongel. Mayst um þá hluti sem vort fátæka föðurland skortir og mest um varðar og framfæra það fyrir hans útsendum veleðla hr. Commissariis, og er það sérdeilis eftirskrifað sem vér viljum í stæðstu undirgefni framfæra.

1mo Að vér auðmjúklegast og í stæðstu undirgefni umbiðjum að svo vel héðan af sem hingað til mættu ei einasta uppsiglast árlega landið og hingað flytjast nóg af þeirri nauðsynlegu vöru sem oss helst á liggur sem að er mjöl, grjón og brauð, þar vér finnum stóran skort á vorri lífsnæringu síðan sú grasserandi fjárpest kom í landið. Heldur og einninn biðjum vér auðmjúklegast að einn eftirliggjari danskur mætti hér eftir vera árlangt í þessum Hofsóskaupstað sem ætíð hefur nóg af matvöru, samt færum og öðru nauðsynlegasta til fiskiríis sem hann gæti oss selt eftir höndinni nær vér það borgað getum.

2do Þykir oss þungt í þessari harðindisfjárpestartíð að sauðir ganga ei svo vel í kaupstöðum sem vér annars fyrir þeim höfum. Þar vér

hljótum að gefa þeim heila veturinn í gegnum inn í húsum hey og kosta miklu meira upp á þá heldur en í fyrri daga meðan heilbrigðir voru að þeir sjálfir úti gengu á hagbeit. Óskum því auðmjúklegast í stæðstu undirgefni að sauðir mættu hér eftirdags takast í sláturkaupstöðum svo vel sem fiskur og lýsi á skreiðarhöfnum og oss eftir því sama sú danska vara út á þá svarast.

3io Dýrleiki á léreftum og klæðum er svo óviss fyrir almúgafólki að það veit ekki þó það kaupi 20 fiska klæði á 30 fiska, 8 fiska léreft á 10 fiska og svo framvegis, þar léreft og klæði voru í fyrri daga langt betri en nú gjörist. Óskum því þénustusamlega að prís á þessari og annarri þess háttar vöru mætti setjast á hvert stykki fyrir sig almúganum til eftirréttingar.

4to Peningar hafa hingað til dags gengið hér í landinu upp á landsvísu eftir Magnúsar kóngs lögum, nefnilega 1 rixdalur til specie reiknaður 30 al., sléttur dalur 20 al. og 2 mk. 10 al. En nú vilja landsdrottnar í landskuld ei taka rixdalinn meir en 24 al., sléttan 15 al. og 2 mk. fyrir 7½ al., hvað oss þykir stórlega þungt í þessari bágu harðindatíð að betala, einast fiskatal eður peninga upp á fiskatal, framar en í fyrri daga þar bæði er harðara í landinu og jarðir stórlega af sér gengnar. Er því vor auðmjúk bón að þetta mætti lagfærast og jarðirnar af skikkanlegum skýrum mönnum með áreið álítast og niðursetjast eftir billegheitum og ásigkomulagi.

5to Óskum vér í stæðstu undirgefni að ef vér að Guðs vilja og eftir konunglegri náð fengjum nokkra leiðrétting á þessu þá mætti oss það fátæku almúgafólki auglýsast því vér erum stórlega hræddir fyrir að margir af fátæklingum þessa lands viti ekkert af sumum kóngabréfum og forordingum sem inngefin eru í þetta land, því þótt við kunni að bera að sýslumaður lesi sumar upp í dönsku á þingum (sem fæstar munu þó vera) þá skilur almúginn þar ekkert af þar hann er soddan tungumáli óvanur.

Þetta í stæðstu einfeldni af oss bændafólki uppsett óskum vér þénustusamlegast í stæðstu undirgefni veleðla hr. hr. hr. Commissarii vildu vor vegna framfæra, biðjandi Guð almáttugan að styrkja þá í þeirra embættisverki svo vér aumir Íslands innbyggjarar og vorir niðjar mættu hafa gagn og not af þeirra hingaðreisu til landsins.

Vér viljum í stæðstu undirgefni finnast.

Ketu á Skaga
innan Skagafjarðarsýslu,
d. 4ða Maij 1771.

Veleðla hr. Commissarior
þénustuskyldugir
auðmjúkir þénarar

Þorkell Jónsson
Steinn Steinsson
Jón Guðmundsson
Þorvaldur Þorsteinsson
Jón Bjarnason

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, højvise hr. Commissarii!
Højgunstige herrer!

Eftersom vi forstår af vor nådigste kong Christian den Syvendes forordning, dateret den 15de maj 1770, at det er os såvel som Islands andre indbyggere tilladt at fly til hans kongelige Majestæt om de ting, som vort fattige fædreland mangler, og er vigtigst, og overbringe det til hans udsendte, velædle hr. Commissarii, så beskrives især i det følgende, hvad vi i største underdanighed vil fremføre.

1mo At vi ydmygest og i største underdanighed beder om, at der såvel fremover som hidtil ikke blot måtte sejles årligt op [til] landet og bringes hertil nok af de nødvendige varer, som vi har mest brug for, som er mel, gryn og brød, eftersom vi mærker stor mangel i vores ernæring, siden den grasserende fårepest kom til landet. Men ligeledes beder vi ydmygest om, at der herefter måtte forblive en efterligger her hele året i denne Hofsós købstad, som altid har madvarer nok, samt fiskeliner og andet af det nødvendigste til fiskeri, som han kunne sælge os efterhånden, når vi kan betale det.

2do Vi synes, at det i denne barske tid med fårepest er hårdt, at får ikke går så godt i købstæderne, når vi ellers har besvær med dem, ef-

tersom vi er nødt til at give dem hø hele vinteren igennem på stald og have langt større omkostninger af dem end tidligere, da de var sunde og selv kunne gå ude og græsse. Derfor anmoder vi ydmygest i største underdanighed om, at man fra nu af modtager får i slagtekøbstæderne, tilsvarende som fisk og tran i tørfiskhavnene, og at man modsvarende så udleverer danske varer.

3io Prisen på lærred og klæde er så usikker for almuefolk, at de ikke ved, om de køber klæde til 20 fiske for 30 fiske, lærred til 8 fiske for 10 fiske og så videre, eftersom lærred og klæde i gamle dage var langt bedre end nu. Derfor anmoder vi velvilligst om, at prisen på disse og andre tilsvarende varer sættes på hvert stykke for sig til oplysning for almuen.

4to Penge har hidtil her i landet været i brug efter landets skik efter kong Magnús' lov, nemlig 1 rigsdaler specie regnes for 30 alen, en slet daler for 20 alen, og 2 mark for 10 alen. Men nu vil jordejerne i landskyld ikke tage rigsdaleren for mere end 24 alen, sletdaleren for 15 alen og 2 mark for 7½ alen, hvilket vi finder overordentlig hårdt at betale i denne svære barske tid, især priser i fisk eller penge efter fiskepriser, i forhold til i gamle dage, eftersom vilkårene i landet både er hårdere, og jorderne er voldsomt nedslidte. Det er derfor vores ydmyge bøn, at dette må blive bedre, og at jorderne vurderes af passende indsigtsfulde mennesker ved besigtigelse og nedsættes efter rimelighed og tilstand.

5to Vi ønsker i største underdanighed, at hvis vi med Guds vilje og af kongelig nåde måtte få nogen rettelse i dette, at det så måtte offentliggøres for os den fattige almue, for vi er voldsomt bange for, at mange af dette lands fattige ikke kender til nogle kongebreve og forordninger, som er indsendt til dette land, for selv om det kan hænde, at sysselmanden oplæser nogle på dansk på tinge (hvilket dog nok er de færreste), så forstår almuen intet af det, eftersom den ikke er vant til et sådant sprog.

Dette, sammensat i største enfoldighed af os bønder, ønsker vi velvilligst i største underdanighed, at hr., hr., hr. velædle Commissarii vil fremføre på vore vegne med bøn om, at Gud den almægtige vil styrke dem i deres embedsværk, så vi Islands fattige indbyggere og vores efterkommere kan få gavn og nytte af deres rejse her til landet.

Vi vil i største underdanighed forblive

Keta på Skagi
i Skagafjarðarsyssel,
den 4. maj 1771.

De velædle hr. Commissariis
velvilligste
ydmyge tjenere

Þorkell Jónsson
Steinn Steinsson
Jón Guðmundsson
Þorvaldur Þorsteinsson
Jón Bjarnason

Hreppstjórar í Sauðárhreppi rita álitsgerð um viðreisn landsins 10.4.1771. Lit. ZZ. N° 8.

Repstyrere i Sauðárrep skriver en redegørelse om genrejsning af landet 10.4.1771. Lit. ZZ. N° 8.

ÞÍ. Rtk. D3/4–3.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771; Eins og sjá má þá svipar greinargerð þessari mjög til greinargerðar Þorleifs Claus Brynjólfssonar hreppstjóra í Akrahreppi (lit. ZZ. N° 9) en þeir Brynjólfur Halldórsson, sem hér kvittar undir bréfið, og Þorleifur voru náfrændur. Brynjólfur var sonur Halldórs Brynjólfssonar biskups á Hólum, 1746–1752, og Þorleifur bróðir biskupsins. / *Som det ses, ligner denne redegørelse meget redegørelsen fra repstyrer i Akrarep, Þorleifur Claus Brynjólfsson (lit. ZZ. N° 9), og han og Brynjólfur Halldórsson, som skriver under her, var nært beslægtet. Brynjólfur var søn af Halldór Brynjólfsson, biskop på Hólar, 1746–1752, og Þorleifur var biskoppens broder.*

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 8; Skagefiordssyssel; Velædla, velbyrdigum hr. Andreas Hollt. Velædla og hávysum hr. Thorkiel Fiældstæd. Velædla höyfornehmme sr. Tomas Vindekilde. Hans kongel. Maj^{ts} allranadugast tilskickudum Commissarii á Iislande; L. S. L. S.

Veleðla og velbyrðigi, hr. Andreas Holt!
Veleðla, hávísi, hr. Þorkell Fjeldsted!
Veleðla, höyfornehmme, sr. Tomas Vindekilde!

Hans kongel. Majestetz allernaadigst beordrede Commissarios udi Island, náðugir herrar!

Eftir hans kongel. Maj^{ts} innsendu náðarbréfi af 15da Maj 1770 tek ég mér fáfróðum, ásamt mínum meðbræðrum hér í Sauðárhrepp liggjandi innan Skagafjarðarsýslu, þá djörfung fyrir að tilsenda ykkar herradóm, mína og hreppstjóra hér í hrepp, okkar fáfróða en þó velmeinta þanka, ef ske mætti að eitthvað af þeim kynni nýt að sýnast til föðurlandsins góðra nota. Hver vér sameiginlega óskum að ske mætti í öllu því sem gjörlegt álíst, og að sá þríeini eilífi góði Guð fengi fyrst og fremst tilheyrilegar þakkir og lofgjörð, vor allra náðugasti herra og konungur vegsemd og skyldugt þakklæti, mót sinni föðurlegri elsku og umhyggju fyrir oss, sínum allra undirdánigstu innbyggjurum og almúga þessa lands, en ykkar herradómur stórt æru og hefðarnafn, svo vel um eftirkomandi sem yfirstandandi tíð. Biðjum svo því næst í stæðstu undirgefni ykkar herradóm að misvirða ei vora óviturlega þanka sem ei er ólíklegt að af oss fávísum verði fávíslegir álitnir og til slúttingar næst minni respective ástsemdarkveðju til ykkar allra og óskum bestu í Christo.

Jeg henlife í underdanighed.

Sauðá í Skagafjarðarsýslu,
d. 10. Apriil A° 1771.

Veleðla, velbyrðugs
veleðla, hávíss
veleðla, höyfornehmme herres
tjenst ærbodigste tjenner

Brynjólfur Halldórsson

Veleðla, eðla og höyfornehmme!
Hans kongel. Maj^{ts} Commissarier!
Háttvirðandi herrar!

Það er alkunnugt svo vel æðri sem lægri stéttar mönnum orðið hér í landi hvessu hans konunglega og háprísanlega náð ber og hefur borið kærleiksfullt og meðaumkunarsamt hjartalag til vor sinna fátæku undirsáta hér í landi. Hvar af auglýsist að hans mildiríkur vilji er að þetta fátæka og fjarlæga land hans Maj^{te} mætti komast í eitt betra stand en hér til verið hefur, ef mögulega skeð gæti, og eitt með öðru

ber ljósast vitni hans hér innsent náðarbréf af dato Christiansborg 15da Maj þessa árs. Hvar inni leitt er hverjum sem einum, er nokkuð kynni upp að þenkja hans, þessum náðarvilja til framkvæmdar, í tilliti til landsins velferðar og tilsenda yður góðir herrar sína þanka. En vér hér í hrepp ásamt vorum líkum, fyrirverðum oss fáviskunnar vegna, sérdeilis þar vér þykjumst vita, að hinir æðri og vel vitibornu menn búnir vera að gefa til kynna og í ljós að leiða sína viturlegu þanka, sem líklegt er að gjöri vora grunnhyggni að litlu eður öngvu, sem máski að svo vel hér í landi sem víðar annars staðar hafi auglýst sig, þá vís og fávís, ríkur og fátækur, hafa saman átt með því að viðurkvæmilegt er að höfuðið sjái svo fyrir fótunum að því sjálfu verði ekki fallhætt. En hvessu mundi því vegna ef fótanna missti aldeilis við, og hversu sem þessu er varið dirfunst vér undirskrifaðir í djúpustu undirgefni að innsenda vora sameiginlega meining til ykkar herradóms yfirskoðunar, með undirdánigstu fyrirbón að hvað sem vitsamlegt hittast kynni í eftirfylgjandi póstum mætti fyrirhitta góða áheyrslu en hitt náðugan pardon sem ei getur staðist og ónytsamlegt kynni að álítast, hvar til vér oss forlátum að gefa með rajson upplýsing á hvað öllum hér á landi, en þó sérdeilis almúganum, kynni til viðurhalds og hjálpar að þéna, að tilkallaðri Guðs náðarríkri hjálp og blessan.

1° Kályrking og þess brúkan sýnist nauðsynleg, sérdeilis þeim sem það geta með nokkru bætt í matartilbúningnum, þar skeður og við lítill kostnaður, fyrir utan að innkaupa fræið ásamt þess léttbæru yrkingu, þá garðurinn er annars tilsettur og jörðin komin í nokkurt stand en aðferðin mikið auðlærð. Svo hittast og nokkrir sem til þessa hafa reynt hér norðanlands hvar það hefur fullvel artast. Einninn styrkir mikið til þessa verks sú nýprentaða urtagarðsbók. En auðvitað er það að mikið aftrar það fólki hér um pláss að reyna þetta, þar það vildi næsta lítinn ávöxt færa þar sem mr. Jón Grímsson til reyndi í fyrra og hefur það mátt orðsaka ónýtt fræ ásamt sterkum vorkulda en jörðin aldrei yrkt fyrri. Það má sýnast mikið undarlegt, að hér í landi skuli með öngvu móti vaxa korn hjá því sem annars staðar, hvar þó meinast að vera svo kalt sem nokkurn tíma hér. Orðsökin meinast að vera sú helsta það menn fá ekki frískt kornið úr þeim köldustu landspörtum sem það vex, nefnilega úr Svíþjóð norðarlega eður Norvegi. Úr þessum landspörtum er líklegt að vorir formenn, sem bevísað verður að hér hafa brúkað mélakra, tilflutt hafi sitt fræ, og þá verið góð áran en ekki

óáran svo sem var þá hér var mest til reynt að fá upp korn. Það má fyrir víst segja að ekkert er líklegra til hjálpar þessu fátæka landi en ef Guð gæfi að hér artaðist með korn.

2° Ef mögulega gæti látið sig gjöra að landsins reiðarar vildu gefa, í þessari bágendatíð þar sem pestin yfir stendur, léttara prís á allri matvöru, nefnilega að ein tunna méls kynni að vera fyrir 80 fiska í prjónalesreikning,[1] líka sem hún er annars staðar á landinu í fiskareikning[2] og svo þar eftir ein ½ eður kvartel. Sama er um baunir, grjón og brauð að segja. Sömuleiðis að kaupmenn synjuðu ei fátækum og nauðlíðandi mönnum láns á þeirri vöru sem þeir mega ei án sinnar stórrar neyðar missa, sem er sérdeilis matvara, járn, steinkol, hampur, færi, viður til skipa og þess konar.

3° Að hér í sýslu mætti vera einn eftirliggjari sem áður áminnsta vöru kynni til sölu að hafa, er með öllu ómissandi, sérdeilis ef enginn léttir fengist hjá Compagníinu í því að niðursetja vöruna, þar svo títt við ber hér í sýslu við sjósíðuna að menn missa sín veiðarfæri til sels, hákarls, fisks, silungs og undir tíðina, skip fyrir veðrum. Tapa svo í það sinn allri sinni aflavon, hvar af margir standa í nauð og bágendum, fá síðan ekkert endurbætt fyrr en skip koma og það oft mikið seint. En fæstir kaupa meira af þessu en sjálfir þurfa á að halda og getur þar fyrir enginn öðrum bjargað.

4° Sýndist gott fyrir almúgann að kramvaran væri niðursett og hér mætti fást inn í landið einn viss taxti yfir allt hvað sá gamli ekki hefur. Nefnilega verkað stál, vír og öðru þvílíku, því það verður léttilega bevísað að ójafn taxti er hér í kaupstöðum. Á dregnu látúni í einum fæst pundið á 24 fiska, í öðrum 22 og sums staðar á 20. Flónel í einum á 40 f., öðrum á 30 f. Gengur svo þettað og annað þvíumlíkt eftir kaupmannanna gott befindende, líkt því sem mælir sá er, sem þeir mæla sér inn lýsi en út tjöru, hverjir mælarar vér meinum að jafnt eigi að draga, tilmeð fæst varla steinkolatunna hærri en méltunna, þar vér meinum þó að það skyldi annað tunnurúm fyrir steinkol og annað fyrir mél. Líklegt sýnist að Compagníinu mætti þykja þungt að taka stóran skaða fyrir þessa lands bágendasakir, en mætti hér viðgangast

[1] Reikningur þar sem verðlag kaupstaðarvöru miðast við að greitt sé með landbúnaðarafurðum.

[2] Reikningur þar sem verðlag kaupstaðarvöru miðast við að greitt sé með sjávarafurðum.

almennileg og frjálsleg höndlan, sem vér látum oss segja að hér hafi í fyrri tíð brúkuð verið, myndi það mikið léttara fyrir alla og ekki síst Compagníið, hvert eð hefur svo stórkostlegar útgiftir til sinna undirhafandi kaupmanna og erfiðisfólks í kaup og kost. Væri það og eftir sem vér meinum heila landinu kært að hér inn kæmi seperat höndlan.

5° Væri mikið gott fyrir innbyggjendurnar að þeir sem hér við landið brúka hvalfangerí sigldu upp með hvalkroppana, nær þeir hafa þá afspikað, og seldu þá landsmönnum fyrir hægt verð en þeim væri skikkanlega betalað sitt ómak, hverjir hvalkroppar gjarnan sökkva niður og verða öngvum til nota. En mætti þettað viðgangast sýnist billegt að sá partur sýslunnar sem hvalurinn í kæmi betalaði þeim sitt ómak og að hinir fátækustu í þeim parti fengju í það minnsta ⅕ta part þar af gefins, en gæfi Guð annan á sama sumri að sá síðari mætti depúterast til þeirra sem ekkert fengu.

6° Sýnist náttúrlegt, að nær tukthústollsins inntekt sýnist að stíga svo hátt að rentan þess kassa hrökkur til viðurhalds fanganna með þeirra eigin vinnu (hverjir ekki sýnast við bágari kost að búa en margur fátækur og félaus bóndi) mætti falla aftur í sinn stað. Eður þá ef ykkar herradóm sýndist að hún félli nú í þessari bágu tíð af fasteigninni, er í hverjum hrepp liggur, til þeirra sem aumastir eru upp á bjargræði, er hreppstjórar niðurraði og innkalli og með tilstyrk sýslumanna fái betaling sannsýnilegan af sömu tollum, er þeir gjöri skýlausan reikning fyrir árlega á vorþingi eður prófasti þeirrar sýslu. En gæfi Guð að fjárpestinni og bágendunum linaði, að sami tollur mætti þá leggjast til uppfræðingar fátækustu barna í hreppnum, eftir sem til hrykki, og sýndist best til fallið að sóknarprestur þeirra barna útveldi einn guðhræddan og velskikkaðan bónda, ef sjálfur ómögulega gæti því viðkomið að uppfræða þessi börn, hvar fyrir hann vér meinum presturinn eður bóndinn hefðu eftir tiltölu sín laun. Þettað sýnist stórnauðsynlegt til Guðs dýrðar og barnanna velferðar.

7° Væri stór þörf fátækum bændum á, hér í landi, að þeir sem jarðir eiga eður undir höndum hafa, hvar þessi fjárpest grasserar, linuðu sínum landsetum[1] nokkuð í eftirgjaldinu. Svo sem að hvar væri 1 hndr. hundrað í landskuld, mætti niðurstíga til 100 eður 110 álna og væri það með öngvu móti fáanlegt, að landsdrottnar létu sig þá

[1] Leiguliðum.

ekki vera fundna í því að fella hartnær til helminga þá landaura sem vor gamla lögbók ákveður að í sínu verði standa skuli í allar skuldir. Hvað hægt mun að bevísa viðgengist hafi svo vel hér í hrepp sem sums staðar annars staðar, undir hverju að liggja eykur stæðsta ruin fátækum mönnum og óskandi væri að þar á fengist endurbót. Það sýnist ekki heldur rétt billegt að bændum skuli uppálagt vera af landsdrottnum sínum, ábyrgjast annra manna góss, nefnilega ásauðarkvíildi fyrir fjárpestinni, og betala þau svo lengi sem sjálfir eiga eina sauðarkind, en þá með öðru ef hennar missir við, sérdeilis á þeim jörðum sem ekki gefa af sér stórt yfir kvíildanna fóður. Og hverju má bóndinn þá á fót koma til að betala með allar sínar skuldir, en sjálfum sér og sínum börnum og hjúum til lífsbjargar og framfæris. Þettað allt að framvísa, svo sem það í raun og sannleika er, mundi sýnast nógu þungar angefningar upp á sumra landsdrottna síðu, frá eru skildir þessu allir sannsýnir menn og ekki síst bændur sem jarðir eiga, hverjir sýnast ganga allt svo vel og sannsýnilega til verks sem hinir er valdið þykjast hafa meira.

8° Skyldi vel í akt takast að sem fæstir fengju að vera lausamenn, utan með svo móti að þeir gæti það að lögum verið, því bændur þarfnast stórum þar fyrir vinnumanna en allmargir og mikið fleiri en lögin leyfa hlaupa til að vera sjálfs síns menn. Eru síðan á sumrum kaupamenn hjá bændum, hverjir þeim verða að gjalda allt hið besta úr búi sínu, svo margir bændur að því búnu sitja eftir bjargarlitlir en hinir þykjast vel hafa að verið nær þeir hafa sitt kaup, hversu sem fer þá um önnur lögskil sumra þeirra, nefnilega tíund, ljóstoll og etc.

9° Sýnist gott að kaupmenn væri ei með öllu svo vandir að sæmilegri ullarvöru almúgans svo sem það nú til gengur hér í kaupstað. Því síðan mest gekk af fólki og bágendin aukist hafa, taka þeir eður taka vilja á þrjá fiska þá púlsokka[1] er hér voru fyrr meir teknir viðstöðulaust á 4 fiska. Smábandssokkar,[2] sem hér voru fyrr teknir á 20 til 28 og jafnvel á 30, koma nú upp á 12 til 15. Aðrir sem gengu á 15 f. eður jafnvel 20 eru teknir á 7 til 10 fiska. Peysur sem hér gengu af tvinnuðu bandi, sæmilegar að allri gjörð, gengu hér á 20: 30: 35, fyrir utan hörbandspeysur, ganga nú á 12: 15: hæðst 20 fiska. Að vér tölum ei um hversu kaupmaður hér smíðar sér taxta á nautum, geldum kúm og þess konar. Þettað þyrfti stórrar lagfæringar við ásamt öðru.

[1] Sokkar úr grófu ullargarni.
[2] Sokkar úr fíngerðu ullargarni.

10° Virðist vel tilheyrilegt að þær persónur sem giftast vilja, séu því aðeins í hjónaband gefnar að þær séu þekktar að þjónustuþrifnaði og frómleika, þótt fátækar séu. Hefðu síðan sinn skýlausan vitnisburð frá sínum fyrrverandi húsbændum og hreppstjórum, að svoleiðis væri á sig komnar sem fyrr segir. Þettað sýnist að vera ungu fólki einn lærimeistari til að kenna því þrifnað og hollnustu í þjónustunni, og mundu kannski færri sem nú innganga hjónaband án manngreinarálits, taka tíundir á fyrstu árum síns búskapar en taka. Hefði þessi skólameistari verið hér í landi, því varla kann ein persóna sem aldrei tamdi sér hjá öðrum af neinnri ástundan þjónustuþrifnað og hollnustu, að taka þá fyrst til þess er hún skal setja fætur undir sjálfrar sinnar bú, sem raun gefur allvíða vitni.

11° Virðist ekki óbillegt vegna fátæktar bændanna er mörgum skyldum eiga að svara en geta varla og sumir ekki klætt sig og sína neyðarlaust, að ákvarðað væri kaup vinnumanna eftir sem hverju sveitarlagi hagaði, sérdeilis þar sem ekki er að byggja upp á annað en málnytu. Nefnilega að einn meðalmátavinnumaður sem slær tveggja daga slátt á viku mætti fá í sitt kaup 10 aura voðmál eður voðmálsverð eftir sem verið hefur sokka og vettlinga. Hinir skárri, sem slá þriggja daga slátt á vikunni og gjöra þar eftir öll önnur verk til lands og sjóar, 80 álnir auk voðmáls eður einskeftu[1] til fata, og eftir sem yrði annan aðbúnað. En þeir sem væru smiðir og þénanlegir til allra verka 1 hndr. í kaup og voðmál. En að nokkrir skuli stilla upp á stór laun, sem varla eður ekki reynast matvinnungar, er með öllu ótilheyrilegt og ólíðandi, sérdeilis í þessari tíð.

12° Sýnist ekki óviðurkvæmilegt að sá gjaftollur sem valdsmenn taka og vér meinum sé í fyrstu að gjöf innkominn af almúga hér í landi, en fyrir hvað vita ekki allir vel að segja upp á víst, mætti hjá þeim fátæku kortast eður fyrir það minnsta gjaldast í öllu því er landaurar heita en ekki einskorðast út í kaupmannsvöru, hvörja fólki veitir mjög bágt úti að láta í þessari ullarleysis- og bágendatíð.

13° Þætti oss mikið líklegt að ykkar herradóm sýndist ekki óbillegt að hreppstjórar hér í landi (hvörjir hafa viðlíkt verk á hendi og pólitíið utanlands eður ekki með öllu ólíkt) sem margt ómak og mæðu hljóta að hafa með sinni ráðstjórn í hreppunum, til léttirs öllum sem tíundir

[1] Ofið ullarefni.

taka, nefnilega biskups, prests, kirkju og fátækra. Síðan undir tíðina að vera sem sýslumannsins önnur hönd hvað hreppanna vandræði áhrærir, mættu fá einhverja litla hýru fyrir sitt margfalt ómak og ánauð sem þeir líða mega mörgum öðrum fremur sem þó skikkanleg laun hafa og ekki ævinlega þéna sem drengir, ættu þeir nú sem aðrir menn fyrir nokkru að gangast, jafnvel þótt lítið væri, mundu þeir enn liðugri í sinni þjónustu og gjöra það þó margir og velflestir eftir megni.

14° Er spursmál hvert bændur sem búa á klausturs og krónunnar[1] jörðum séu skyldugir fyrir ekkert að leggja við allan til sinna leiguhúsa, jafnvel þótt til þeirra komi lítt stæðilegra. Þettað láta sumir sér um munn fara að sé með öllu rétt að bændur viðhaldi þeim upp á sinn kost svo vel til viða sem veggja. En vor gamla lögbók landsleigubálkur 3. cap.[2] leggur einast upp á bóndann torfverkið en framar ekki.

15° Að kaupmenn vildu flytja hér inn til landsins smáa en þó duganlega kompása hvar með sjóreisandi menn kynni sér að hjálpa sér í fjúki, þoku og þess konar.

Hér mætti kannski margt fleira til finna, en vér þykjunst vita að vorir kæru landsmenn, sem fremur eru vitibornir, munu hafa látið sig hlýðuga finna hans Maj^ts^ vilja, og margt viturlegra til fundið í því sem til góða kynni að horfa eftirkomendunum. En óskum þar hjá, að sá eilífi góði Guð sé í ráði og samverkandi vors allranáðugasta herra og konungs náðugum vilja, svo æðri sem lægri hér í landi mættu njóta þeirrar tilætluðu hjálpar, svo hans nafni mætti verða til lofs og dýrðar. En hans Maj^ts^ til ævinlegs heiðurs og sóma en ykkar herradóm til eftirminnilegs heiðurs, æru og virðingar.

Vér henlifum í stæðstu underdanighed.

Sauðá í Skagafjarðarsýslu,
þann 9. Apriilis 1771.

Veleðla, velbyrðugs
veleðla, hávíss
veleðla, höyfornehmme herres
tjenstærbödigstu tjennerre

Brynjólfur Halldórsson
Jón Jónsson
Jón Kársson

* * *

[1] Þ.e. krúnunnar eða konungs.

[2] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 160–161.

[Oversættelse 1771]

Translation

Velædle og velbyrdige, hr. Andreas Holt!
Velædle, höyviise, hr. Thorkield Fjeldstæd!
Velædle, höyfornemme, sr. Thomas Windekilde!
Hands kongelig Mayestets allernaadigste beordrede Commissarier udi Iisland!

Effter hans kongelig Mayestetts indsendte naadigste breve af 15de Maij 1770, foretager jeg mig af eenfoldighed, tilliige med mine medbrödere her i Saurbaijhrepp[1] beliggende inden Skagefiordssyssel, den fordristning at tilsende Eders herredom min og hreppstiorer her i reppen vores eenfoldige dog velmeente tancker, om skee maatte, at noget af dem kunde synes at tjene faderlandet til god nytte, hvad vii samegentlig forönske at skee maatte i allt det, som for gjörligt ansees, og at den treeenige, ævige, gode Gud faar först og fremst tilhörlig tacker og lovbönner, vor allernaadigste konge og herre lycksalig berömmelse og skyldigste taksigelser for sine faderlige elskerige omsorg mod os, sine allerunderdanigste indbyggere og almue dette lands, end Eders herredom stor ære og et ophöyet nafn saavel i den efterkommende som nuværende tiid. Beder saa hernæst i störste undergivenhed at fortæncke ej vore ufornuftige tancker, som icke er urimeligt, at fra os vankundige vorder betydet noget bedre og viissere næst min respective kjærligste hilsen til Eder alle og önsker beste i Christo.

Jeg henlever i underdanighed.

Saudaa i Skagefiordssyssel,
den 10de April 1771.

Velædle, velbyrdige
velædle, höyviise
velædle, höyfornemme herrers
tjenstærbödigste tjener

Bryniolver Haldorsson

[1] Skrivefejl fra oversætterens hånd. Det korrekte er Sauðárhreppur.

Translation

Velædle, edle og höyfornemme!
Hans kongelig Mayestetts Commissarier!
Höystærede herrer!

Det er alle bekjendt, saavel den höye som ringe stands persohner herudi landet, hvorledes hands kongelig Mayestetts af höypriiselig naade bær og haver baaret eet kjærligt og medynksom hjertelaug til os sine fattige undersaatter her i landet, hvoraf klarlig sees, at hans milderiige villje er, at dette fattige og langt fraliggende land hans Mayestett maatte komme i et bedre stand end hidindtil været have, om mueligt skee kunde. Tillige bevidner hans Mayestetts her indsendte naadigste bref af dato Christiansborg 15de Maij 1770, hvorudi tillades hver og een, der noget kand optæncke hans Mayestetts naade villje til forfremmelse i hensigt til landetz velfærd, og tilsende Eder gode herrer sine tancker derom. Men vii her i reppet tilliige med vores ligemænd undseer os formedelst vor vankundighed, særdeles der vi tyckes viide, at hine andre af höjere stand monne allereede have indsendt og tilstillet sine fornuftige betænckninger, som er rimeligt, at vores derimod er af en slet grund og af liden eller ingen betydenhed, som maaeskee at saavel her i landet som andensteds have aabenbahrt sig de vise og uvise, riige og fattige, have haft sæde sammen, med det at forseeligere er, at hovedet seer saa for föderne, at det self vorder icke skadfal. End hvordan monne det tilgaae, om föderne aldeeles var mistet. Og hvorledes dette er nu befatted, fordrister vi underskrevne os i dybeste underdanighed at indsende vores samegentlig meening til Eders herredoms gotbefindende med underdanigst forbön, at hvad som nyttelig kunde findes i effterfölgende poster, maatte forehitte en god bönhörelse end det andet en naadig pardon, som icke finder sit rette stæd. Hvortil vi forlader os at give med raison oplysning paa, hvad alt her i landet og særdeeles almuen tjene kand til deres understöttelse og ved hjelp næst Guds naadige hjelp og velsignelse.

1° Kaaldyrkning og dess brugelse synes nödsynligt særdeeles dem, som det med anden madbereedning kand blandes og forbedres, dertil gaaer liden bekostning foruden at indkjöbe fröet og indrette kaalhaven med god jord, end maaden dermed maae dog vel oppasses. Der hittes

og nogle i Norderlandet, som har dette forsögt og artet sig rett gott. Ligesaa har vi god undervisning til dette verk af den nye prentet urtegaardsbog. Vel er det vidende, at folck heromkring i dette plads har holdet sig noget tilbage med umage, siden mr. Grimson, der her forsögede og fick næsten liden væxt deraf, maae skee kunde have foraarsaget fröet gammelt og fordervet, samt med sterke foraarskulde, end jorden aldrig tilforn vel rögtet dertil. Det maae tykkes meget underlig, at her i landet ingenlunde skulle kunde voxe korn som paa andre stæder, som dog formeenes at være ligesaa koldt som her. Aarsagen formeenes helst være denne, at mand faae icke frisk korn fra de koldeste landsparter, hvor det voxer, nemlig fra den norderlig part Sverrig eller Norge. Fra disse landsparter er rimeligt, at vore formænd, som beviset vorder at her have brugt kornagre, tilflött have sit fröe. Og da været gode aar end icke uaar, saasom her var, da det mest blev forsögt at faae kornopvæxt. Det maae forvist siges, at intet er ligere dette fattige land til hjelp, om Gud gaf, det her maatte arte sig.

2° Om mueligt kunde lade sig gjöre, at landets reedere vilde i denne bekymmerlige tiid, dersom pæsten helst grasserer, lette priisen paa alle madvahre, nemlig at een tönde meel maatte være for 80 fiske i pronlæssreigning,[1] ligesom den er andenstæds i landet paa fiskeregning,[2] ogsaa dereffter ½ td. og ¼ deel. Ligesaa ærter, gryn og bröd. Iligemaade at kjöbmanden icke maatte nægte fattige og nödtrængende folck laan paa deres vahre, som de ellers uden stor nöd ej kand undvære, som er særdeeles madvahre, jern, steenkuul, liner, træe til deres baade og deslige.

3° At her i sysselet maatte være een effterliggere, som hafde forbemelte vahre at selge, er umistelig, særdeeles hvis ingen lettelse fick hos Compagniet paa vahrene at nedsette, saasom det offte tilbær her i sysselet ved söen, at mand mister sine instrumenter, som bruges til selhunde, hakalsfisk, selunge eller örter[3] og undertiiden baade, som af stormvinde optager, taber saa i den tiid ald sin aufling, som hand ellers

[1] Strikvareregning. Regning, hvor værdien på handelsvarer sættes ud fra, at der betales med landbrugsprodukter.

[2] Regning, hvor værdien på handelsvarer sættes ud fra, at der betales med produkter fra fiskeriet.

[3] Den islandske tekst nævner *sæler*, *hajer*, *fisk og ørreder*. Selunge: ørred. Islandsk *silungur*.

kunde forvente sig, hvorfore mange staar i nöd og faar ingen hjelp til at rette sit fangereedskab i stand med, förend skibene komme, og det offte meget seent. End faae kjöbe meere af saadanne ting, end de self behöve, og kand saa ingen anden hjelpe.

4° Syntes got for almuen, om kramvahre blev nedsadt og her maatte faaes indtil landet een viss taxt overalt, hvad den gamle icke have, nemlig virked staal, messingtöy og andet deslige, thi det kand lettelig bevises, at taxten er saa ulige her i kjöbstæden, saasom draged messing en sort eet pd. à 24 fiske, anden 22 og somme tider à 20. Flonel i en paque 40, anden 30 f. Tilgaaer saa med dette og andet ligt effter kjöbmandens gottbefindende ligesom kuttingsmaalet. Een bruger hand til tran at indmaale sig, anden til tiære at udmaale, hvilcke, vii formeene, skulle være ligedannede paa störrelse. Til med faaes neppe steenkuultönder större end meeltönder, der vi meener dog, at et tönderum skulle være for meel og andet for steenkul. Maaeskee Compagniet kunde synes tungt at tage stoer skade for dette lands ælendige tilstand, end maatte her omgaaes almindelig og frelselig handling, som vi lader os sige i forrige tiider har været. Monne det meget lettes for alle, og icke mindst Compagniet, hvilcke have saa store udgiffter til sine underhavende kjöbmænd og arbejdsfolck til kost og lön, og var at önske, som vi meene heele landet er kjært, at her indkom separat handel.

5° Var meget gott for indbyggerne, at de, som her ved landet brugte hvalfangst, seiglte op med hvalkroppene, naar de hafde afspæcket dem, og solte landsfolcket for billig værd, og de vare skickelig betalet for sit umag. Disse hvalkroppe gjernest nedsjunke og vorde ingen til nytte. End kom dette i gang, synes billigt, at den part af sysselet, som hvalen kom udi, betalede dem for sit umag, og de fattigste i den part fick i det mindste ⅕ part deraf til givens. End gav Gud anden til samme sommer, at den sidste maatte deputeres til dennem, som intet fick.

6° Synest natturligt, at naar tugthuustoldens indtegt var bleven saa höyformered, at renten dens cassa bestride kunde til fangernes underholdning med deres egen fortjeneste (hvilcke synes icke ringere underholdes end mange fattige og godslöss bönder), maatte henfalde til sin stæd igjen. Eller da om Eders herredom syntes, at den nu i disse haarde tiider af fastegn,[1] der i hver repp ligger, til dem, som aller fattigst er

[1] Ejendom. Islandsk *fasteign*.

paa livets midler, bleve uddeelte, hvorover repstiorer skulle raade og indkalde med sysselmandens assistence for billig betaling af samme tolde, hvorfor de aflegge og gjöre en tydelig reigning aarlig paa foraarstinge eller det sysselsprovst.[1] Men give Gud faarepæsten og tidernes slette tilstand lindrede, at samme told maatte da legges til opforstrelse de fattigste börn i hreppet, til saa meget det kunde forslaae, og syntes best tilfaldet, at sognepræsten for disse börn udvalde een gudfrygtig og velskicket bonde, der kunde paatage sig at lære og undervise disse börn, hvorfore hand, vii meene præsten og bonden, have effter tiltale sin lön. Dette synes stor nödsynligt til Guds ære og börnenes velfærd.

7° Var stor fornöden, fattige bönder nöd her i landet af de, som jorder eje eller have under hænder, hvor denne faarepest grasserer, lettede sine landsætter[2] noget i affgiften. Saasom at hvor var 1 hndr. hundred i landskyld, maatte nedstige til 100 eller 110 al. Og var det ingenlunde at faae, at landsdrotten loed sig icke være befunden af det ad felle næsten til halvdeelen de landöre, som vor gamle lov omtaler, at i sin værdie stande skulle i alle skylder. Hvad, got er at beviise, været have saavel her i reppet som sommestæds paa andre stæder, under hvilcke at ligge foröger störste ruin fattige folck, og var at önske, at derpaa blef gjort en endelig forbedring. Det synes icke heller rett billigt, at bönder skulle være paalagt af landsdrotten at være ansvarlig for andre mænds gods, nemlig de paasadte söydeqvilder for faarepæsten, og betale dem, saa lenge som de self eje eet faar end da med andet, naar det icke længer kand holdes. Særdeeles de jorder, som icke give af sig stort meere end qvildernes foeder, og hvad maae bonden, da paa föder, komme til at betale med alle sine skylder en sig self og sine börn og folck til livsnærings forsörgelse. Dette, alt at fremvise saasom det i ord og sandhed er, monne synes ald for tunge angivelser paa somme landsdrotters side, fra vil jeg adskille disse alle retsindede mænd og icke sidst bönder, som jorder eje, hvilcke synes gange alt saavel retfærdigt til verks som de andre, der tyckes have magt og myndighed meere.

8° Skulle vel i agt tages, at som mindst fick tilladelse at være lösemænd, uden med saa skjel det skeede i fölge loven, end bönder er der-

[1] Her er tale om et forslag om at opretholde afgiften på ejendommen, men uddele den til de fattige under opsyn af repstyrere med assistance af sysselmand eller provsten.

[2] Fæstere. Islandsk *landsetar*.

udover stor forlegen for vindemand. End alt for mange, og meget fleere en loven tillader, löber til at være sin egen mand. Ere siden om sommeren kjöbemænd hos bönder, hvilcke betales icke i lön uden med det beste i boet, saa mange bönder, som have udsvaret dette, sidde effter med lidet ophold til livet. End hine tyckes vel holden, naar de have faaet sin lön, hvad ellers der blive af de andre lovlig skylder, der bör af somme betales, nemlig tiender, lystolde og etc.

9° Syntes gott, ad kjöbmand vare icke med alle saa særdeeles vanskelige at modtage almuens uldene vahre, som nu tilgaaer udi kjöbstæden, og siden det gick mest af folcket, og haarde tidender have foröget sig, tage de eller ej tage ville for 3 fiske de pulshoeser,[1] som her forhen blev gemeenlig tagen for 4re fiske. Smaaebaandsströmper, som her var given for 20 til 28 og 30 f., komme nu paa 12 til 15, andre, som stig til 15 og 20 f., ere nu tagne for 7 til 10 fiske. Tröyer af sammentvinnede baand temmelig gode ginge herfor 20, 30 og 35, foruden hörbaandströjer nu 12, 15 og höyst 20 fiske. At vi ey taler om, hvorleedes kjöbmanden her indretter og arbejder sig self taxt paa nööd,[2] gielde kjör og deslige. Dette have stor behov at forandre til bedre med andet meer.

10° Tyckes det var vel tilhörligt, at de persohner, som ville giffte sig, löb icke straxen i ægteskab, förend de var bekjendt til deres tjeneste i reenlighed og fromhed, dog de ere fattige, have siden en skyelös attest fra sine forværende husbonder og hrepstiorer, at de saaleedes vare i sin stand, som her formeldes. Dette synes at være unge folck een læremester til at kjende dem der hæder[3] noget om sig selv i reenlighed og villighed til arbejd og tjeneste, og maaskee de bleve mindre, som nu indgaaer ægteskab foruden dem, der ansees, og forskjel maae gjöres, tage tiender förste aaret udi sin boeskapsstand end tage, hafde denne skolemeestere været her i landet. Thi knap kand en persohn, som aldrig temmede sig hos andre til nogen rettertænckelig tjeneste i reenlighed og anden omhyggelighed, at tage först dertil, naar hun skal self sætte föder under sit boe, som pröver og kjendelser mangestæds bær vidne om.

11° Var det icke ubilligt formedelst fattige bönder, som mange slags skylder bör at udsvare end kand neppe og somme icke klæde sig og

[1] Strømper af groft uldgarn.
[2] Tyr. Islandsk *naut*.
[3] Passe, pleje.

sine nödlöst, tiltagende[1] var nu vindemand hans lön effter enhver sveites beskaffenhed, særdeeles der hvor intet andet er at bygge paa, end hvad mand kand indsamle sig af malkeqvæg. Nemlig at een middelmaadig vindemand, som slaae græs, 2de dageslaatt i ugen, maatte faae i sin lön 10 öre og vadmel eller vadmels værdie, eftersom været have, hoeser og vanter. Andre bedre, som slaae 3de dageslaatt om ugen og gjöre dereffter ald anden arbejd til lands og söes, 80 al. foruden vadmel eller eenskiffte[2] til klæder og andet meer, efter den lejlighed mand kand. End de, som var smeed og tjenlig til ald arbejde, 1 hndr. i lön og vadmel, end om nogle skulle ville stile paa stor lön, som neppe eller icke ansees formeere end föeden, er med ald utilbörligt og utaalende særdeeles i denne tiid.

12° Synes icke utilhörligt, at den gjeftold, som öfrigheden tage, og vi formeene at være i förstningen indkommen som en gavn af almuen her i landet, men for hvad veed icke alle vel at sige for vist, maatte hos de fattige kortes, eller for det mindste betales i alt det, som har nafn af landöre, end icke enlig udsættes i kjöbmandsvahre, hvad folck har meget ondt ved at tilvejebringe i denne uldlösse og slette tiid.

13° Os var det meget kjært, at Eders herredom syntes det icke ubilligt, at reppstiorer her i landet (hvilcke have vedligt[3] umagstjeneste under hænder som poletie udenlands, dog det icke er i alt), som meget umag og möye tilfalde med sine forrettninger udi reppen til lettelse for alle, som tiender tage, nemlig biskoppen, præsten, kirken og fattige, siden og undertiiden at være som sysselmandens anden haand, hvad reppens udrettinger vedkommer, maatte faae og nyde en liden douceur eller lön for sit mangfoldig umag og uroelighed, de lide og have fremfor mange andre, som dog skickelig lön have, og icke ævindelig tjene som drenge. Hvis de nu som andre mænd hafde noget i umagslön at forvente sig, dog det var lidet, monne de opmuntres derved og blive villigere i sine tjenesters forrettninger.

14° Er spörsmaal om bönder, som boe paa closters og cronens jorder, ere skyldig for intet at tillegge træe alt til sine lejehuuse, endskjöndt vel dog, de til dem komme kand være i temmelig stand. Dette vil mange holde og sige, at bönderne ere med rette skyldig paa sin egen

[1] Her menes besluttet eller aftalt, hvis man sammenligner med den islandske tekst.
[2] Vævet uldstof. Islandsk *einskefta*.
[3] Lignende eller nogenlunde ens. Islandsk *viðlíka*.

bekostning huusene vedlige at holde baade til træe og torvværksarbejde, men vor gamle lovbog landslejebalk 3. cap.[1] legger eeneste paa bonden torfverket og icke fremmere.

15° At kjöbmænd vilde indflötte til landet smaa men dog duelige compass, hvor med söefarende mænd kunde rette og hjelpe sig med i sneefyg og andet saadan tilfaldende ondt vejrlig.

Her maaeskee kunde findes mange fleere ting, men vi tyckes viide, at vore kjære landsmænd, som fremer[2] er befahren i videnskaber, monne have ladet sig lydeligere finde hans Mayestetts villje med meget meere af vigtigere betydenheder tilfunden, som hensigte kand efterkommerne til goede. Forönsker herhos at den ævige, gode Gud er i raad og daad vores allernaadigste konge og herres naadige villje, den höye som den lauve her i landet maatte nyde den tilagtende hjelp, saa hans nafn til lov og ære maatte priises og hans kongelig Mayestett til ævindelig ære og lyksalighed end Eder herredom til eftermindelig hæder, ære og höjagtelse.

Vii henleve i störste underdanighed.

Saudaa i Skagefiordssyssel,
den 9de April 1771.

Velædle, velbyrdig
velædle, höyviise
velædle, höyfornemme herrers
tjenstærbödigste tjenere

Bryniolver Haldorsen
Jon Jonsson
Jon Kaarson

L. S.

[1] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 160–161.
[2] Snarere. Islandsk *fremur*.

Laust blað um gjaftolla sem liggur með álitsgerð hreppstjóra Sauðárhepps

Løs side om gavetold, som ligger sammen med redegørelsen fra repstyrerne i Sauðárrep

Gjaftollur gelst svo/*Gavetold betales, som følger*:[1]

af 1 hndr.		1 al.
2	–	1½
3	–	2
4	–	2½
5	–	5
6	–	5
7	–	5
8	–	5
9	–	5
10	–	6
11	–	6
12	–	6
13	–	6
14	–	6
15	–	6
16	–	6
17	–	6
18	–	6
19	–	6
20	–	10 al. og nú gelst ei hærri/*og nu betales ikke mere*.

[1] Miði þessi er á íslensku, danska þýðingin er frá 2015. Sjá einnig laust blað um gjaftolla sem fylgir bréfi Þorleifs Claus Brynjólfssonar, lit. ZZ. N° 9. / *Denne seddel er på islandsk, den danske oversættelse er fra 2015. Se også den løse side, som ligger ved brevet fra Þorleifur Claus Brynjólfsson, lit. ZZ. N° 9.*

Hreppstjórar og bændur í Reynistaðarhreppi skrifa um fátækt sína 4.6.1771. Lit. Pp. N° 5.

Repstyrere og bønder i Reynistaðarrep skriver om deres fattigdom 4.6.1771. Lit. Pp. N° 5.

ÞÍ. Rtk. D3/5–30.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 3.7.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 5; Velædla og hálærdi hr. Andreas Holt. Velædla og hávýse hr. Thorkiell Fielsted. Sr. Thomas Vindekiellde, tilskickader Landcommissarij, þetta til handa i stædstu undergiefne á Alþinge vid Öxaraa; L. S.

Veleðla og hálærði, hr. Andreas Holt!
Veleðla og hávísi, hr. Þorkell Fjeldsted!
Og sr. Thomas Vindekilde!
Tilskikkaðir Landcommissarii!

Eftir því oss þessa lands fátækum innbyggjendum skilst að sé allra náðugast eftirlátið vorar nauðsynjar að auglýsa og til vitundar að gefa, hvað oss sýnist þénanlegt og til góðs að vera oss vors allra náðugasta kóngs fátækum undirsátum. Á meðal hvörra að eru þessa hrepps innbyggjendur, einir þeir fátækustu og mest nauðlíðandi í þessari sýslu, svo hér eru velflestir allareiðu að því komnir að ganga frá. Svo hér eru fimm búandi menn sem allir taka tíundir, auk annarra ómaga og margir af þeim sem tíund gjalda, eru ei megnugir hana úti að láta. Því hér í hreppnum eru alls 24 bæir með öllum hjáleigum, en bændur sem eru í skiptitíund auk klausturshaldara og prests eru einasta fimm, hvar af nokkuð má þeirra fátækt sjá. Leiguliðum er tilhaldið jarðanna húsum öllum við að halda á sinn eigin kost, hvað mönnum er hér ómögulegt, því óska menn sér að mega njóta þess er landsleigubálks 3. cap.[1] talar um að landsdrottinn leggi við til húsa.

Í annan máta er leiguliðum tilhaldið kúgildin fyrir öllu að ábyrgjast, hvað óbærilegt sýnist fyrir öreiga, þar viðvarir enn nú sú almennilega fjársýki. Sömuleiðis sýnist og ómögulegt að kýr séu einungis settar í

[1] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 160–161.

kúgildi á flestar jarðir þar ásauður var meir en til helminga í kúgildi meðan fé lifði. Svo þetta getur ei heimkomist nema leiguliðinn sjálfur öngva skepnu eigi af nautpeningi, hvörki sér til bjargræðis eða í skuldir að betala, því menn eiga hér fátt það affallalaust í þvílíkar skuldir er tekið, fyrir utan fiskatal og peninga til specie uppbætta. Því eigi er antekið krónugjald nema með uppgjaldi, 3 fiskar á rixdal croner og eftir þessu er um ullarlitlar veturgamlar kindur sem goldnar eru, að með hvörri þeirra er heimtað 3 merkur af þvegni ull. Og ef þvílíku framfer eður því þyngra, sem nú er sýnilegt að vilja viðvara, þá sýnist að þetta fátæka pláts muni því síður lengi standast og sýna það ei síst byggingarskilmála manna.

Hvað viðvíkur nauðsynjum þeim sem menn þurfa að fá sér til bjargar hér í kaupstað, sérdeilis mjöli, vill tregt ganga að fátækir það fái, því sýnist nauðsynlegt og hentugra að hér væri skikkanlegur eftirliggjari, sá ið bjargaði mönnum fyrir vissan betaling um matvöru eftir kóngsins taxta seldri þegar menn með þurfa.

Og er þetta svo einfalt með auðmjúkri forlátsbón tilsent yðar veleðlaheitum til bestu lagfæringar og góðs álits og viljum vér svo næst ósvinnu, farsælustu finnast með elsku og undirgefni.

Yðar veleðlaheita þénustuskyldugir þénarar

Reynistaðarhreppsinnbyggjendur, þann 4. Junji Anno 1771.

Sigurður Jónsson
Jón Jónsson
Jón Jónsson
Þorleifur Þorleifsson
Jón Ólafsson
Guðmundur Hallgrímsson
Jón Magnússon
Grímólfur Egilsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle og højlærde, hr. Andreas Holt!
Velædle og højvise, hr. Þorkell Fjeldsted!
Og sr. Thomas Windekilde!
Tilskikkede Landcommissarii!

Fordi vi, dette lands fattige indbyggere, har forstået, at det er allernådigst tilladt [os] at tilkendegive vores behov og gøre vitterligt, hvad

der forekommer os tjenligt og til gode for os, vores allernådigste konges fattige undersåtter, blandt hvilke findes denne reps indbyggere, nogle af de mest fattige og nødlidende i dette syssel, så godt de fleste her allerede er lige ved at opgive [gårdene]. Så er her fem bønder, som alle pålægges tiender, foruden andre fattiglemmer, og mange af dem, som betaler tiende, er ikke i stand til at erlægge den, for her i reppen er der i alt 24 gårde med alle afbyggersteder, men af bønderne, som er med til at dele tienden, foruden klosterholderen og præsten, er der kun fem, hvoraf man kan se noget om deres fattigdom. Fæstebønderne har pligt til at vedligeholde alle gårdenes bygninger på deres egen bekostning, hvilket er umuligt for folk her. Derfor ønsker folk at få lov til at bruge det, som nævnes i afsnittet om leje af land, kapitel 3,[1] at jordejeren skal skaffe tømmer til bygninger.

For det andet har fæstebønderne pligt til ubetinget at stå inde for kogilderne, hvilket må forekomme ulideligt for besiddelsesløse, mens den almene fårepest endnu vedvarer. Ligeledes forekommer det også umuligt, at der kun sættes køer på de fleste gårde, hvor kogilder for malkende får var mere end halvdelen af kogilderne, mens fårene var levende. Så dette kan ikke gå op, med mindre fæstebonden selv ikke har noget dyr af kvægart, hverken til at leve af eller for at betale gæld, for her ejer folk få ting, som uden tab tages som betaling for den slags gæld, bortset fra beregning i fiske og penge opregnet til specier, for man antager kun priser i kronemønt med tillæg, 3 fiske for en kronerigsdaler, og på denne måde regnes derfor vintergamle lam med lidt uld, som betales således, at derfor hvert af dem forlanges 3 mark asket uld. Og hvis man fortsætter på den måde eller værre, således som det nu står klart, at det fortsætter, så ser det ud til, at dette fattige sted heller ikke vil blive stående længe, og det ses ikke mindst på folks fæstebetingelser.

Hvad angår de livsfornødenheder, som man skal have for at klare sig her i købstaden, især mel, går det langsomt med, at fattige får det. Derfor forekommer det nødvendigt og mere praktisk, at der her var en skikkelig efterligger, som mod en sikker betaling kunne skaffe folk madvarer, solgt efter kongens takst, når folk havde brug for det. Og dette sendes så simpelt med en ydmyg bøn om undskyldning til Deres

[1] I den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 160–161.

velædelheder til bedste justering og velvillig opfattelse. Og vi vil så nærmest taktløst befinde os lykkelige med kærlighed og underdanighed.

Deres velædelheders tjenestepligtige tjenere

Reynistaðarreps indbyggere, den 4. juni anno 1771.

Sigurður Jónsson
Jón Jónsson
Jón Jónsson
Þorleifur Þorleifsson
Jón Ólafsson
Guðmundur Hallgrímsson
Jón Magnússon
Grímólfur Egilsson

Hreppstjórar í Seyluhreppi skrifa um hag sveitarinnar 15.4.1771. Lit. ZZ. N° 6.

Repstyrere i Seylurep skriver om områdets tilstand 15.4.1771. Lit. ZZ. N° 6.

ÞÍ. Rtk. D3/4–1.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 6; Skagefiordssyssel.

Veleðla og hávísir herrar!
Herr Andreas Holt Ober-Landcommissarius!
Hr. Þorkell Fjeldsted kongel. May^ts^ lögmann yfir Færeyjum og sr. Thomas Windekilde!
Af höjkongel. naad tilskipaðir Commissarii!

Sökum þess vér fákunnandi hreppstjórnar- og almúgamenn í Seyluhrepp innan Hegranessýslu,[1] látum oss í djúpustu undirgefni þakklátlega skiljast, að vor allra náðugasti arfakóngur og herra beri svo stórum föðurlega umhyggju fyrir þessa vors auma föðurlands uppkomst, og sinna hér mjög aðþrengdra undirsáta lífi, hvað hans kongel.

[1] Skagafjarðarsýslu.

Maj^{ts} allra náðugasta forordning undir dato næstliðinn 15da Maji 1770 hið nákvæmlegasta útvísar.

Þá til að sýna oss svo vel sem aðrir allra undirdánigst heyruga hans kongel. Maj^{ts} háloflegri skipan í því að meðdeila yðar veleðlaheitum vora einfalda þanka til undirréttingar, hvað vér helst skynjum varða og leiðrétta kynni, næst Guðs fulltingi, vort og annarra þessa hérað innbyggjara aumkunarverða ástand í vissri von vor feil og fákænska verði til góða haldin, en hvað helst nýtilegt fyrirfinnst í eftirfylgjandi póstum öðlist náðuga áheyrslu og framfylgi hjá ykkar herradómi.

Þessi fyrrgreindi hreppur er ómótmælanlega aðþjakaður og ruinered margra samstímaðra orsaka vegna. Sumpart af meðhalds- og tilhlutunarleysi yfirvaldanna, hverra í sinni röð, sumpart af húsbændunum, velflestum farandi kaupmönnum, kaupamönnum, fjárpestinni, og af henni sérdeilis fylgjandi örbirgð.

1° Yfirvaldið það verðslega sér í lagi áhrærandi, meinum vér það þyrfti með ástundan og sanngirni röggsamlegar að skipa málum manna, einkum tilhlutast í kaupstaðnum um höndlan og viðskipti útlendra og innlendra, svo kaupmaður selji ríkum skikkanlega en synji ei fátækum aldeilis, né fari í stórar mannvirðingar í oftrausti yfirboðinna vinfengis. Item að lönd byggist leiglendingum afarkostalaust, landaurar fellist eigi, hvert sem að eru fríðir eða dauðir úr viðteknu verði af stólsráðsmönnum,[1] klaustraforpögturum, proprietariis né neinum bændum með heitingum og harðdrægni ofboðið móti lögum og forordningum. Í einu orði, sjái nákvæmlegar á þessum efnaleysistímum eftir neyð og nytsemi alþýðunnar.

2° Ráðsmenn, forpagtara og húsbændur angaaende, auka margir bágendi vor í þann máta, að þeir taka eigi það fátækir geta goldið nema eftir eigin höfði. Til dæmis 1 rdlr. croner hlýtur nú að uppbætast móti venju með 3 fiskum ef gilda skal í 5 aura á landsvísu, hvað að sönnu heldur styrk eftir lögum. En nýtt miskunnarleysi má það heita hjá oss fátækum sem sífellt höfum öðru vanist og látum oss fortelja að sjálfir forpagtararnir verði léttilegar af með sínar afgiftir. Hross og naut eru felld úr réttu lagi lögbókar þótt hverki vanti hold né atgjörvi, af hverjum myndugleika vitum vér ekki. En meinum allur fríður meðalpeningur eigi að blífa við sitt verð, bæði í sakeyrir, landskulda

[1] Ráðsmönnum biskupstólsins á Hólum, Skag.

og kaupstaðargjald. Eintvinnuð prjónapeysa sem hingað til hefur gengið 20 al. má nú gilda 12 oftast, 15 al. hjá þeim miskunnsömustu, og heitir náð í soddan ullareklu að menn fá sig varla hulið, en innkaupa 1 fj. ullar í fjarlægum stöðum 20 al.

3° Er stór nauðsyn fátækum almúga væri til hjálpar komið er nauðugur, viljugur tilskyldast af húsbændum, ráðsmönnum, forpögturum, að upphýsa jarðir upp á sinn eigin kost, bæði að viðum og veggjum, án minnsta tillags, mót gamallri góðra húsbænda venju og landslaganna tilætlan, en getur sjálfur hverki keypt né fengið við hjá inn- né útlendum. Falli nokkur frá má ekkjan og erfingjarnir svara stóru álagi sé eigi allt í standi.

4° Sú óþolandi smábands og prjónless tóskapartekja yfir höfuð hefur helst versnandi farið ár eftir annað síðan fjárpestin byrjaðist, og orsakast ekki síst af því dæmalausa prjónlessvandlæti vorra kaupmanna hér í Hofsós, hverjir að orsaka bágstöddum almúga þar með stór vandræði, svo hann neyðist að flýja í fjærliggjandi kaupstaði um besta bjargræðis- og heyannatíma, að kaupa sér lífsbjörg fyrir afturrekið prjónles og treyjur, samt naut er menn veigra sér að fá kaupmanni með afföllum og annars staðar ganga skár. Hvar fyrir vér kunnum ei annað skynja en hann brúki ótilheyrilega höndlan í vissan máta, þar hann lánar og selur vinum sínum, bændum og búlausu fólki, sérdeilis þar nálægt kaupstaðnum og víðar í sýslunni heilar brennivínstunnur, tóbak, mél, etc. yfir nauðþurft, alleina til að okra og útræna aftur á vetrum, fátækum til stærsta skaða og ruin, sem glæpast[1] á soddan agni. En í staðinn fá margir skikkanlegir menn og fátækir lítið eða sumir ekkert, þótt betalað hafi getað, því jafnvel einn vederheftiger proprietarius hér fékk ekki 1 vínpott[2] næstliðið sumar fyrir framboðinn gildan betaling til kirkjunnar í nauðsyn og mátti því ómaka sig að kaupa fyrir sama afturrekinn betaling yfir 2 þingmannaleiðir í næsta kaupstað, hvar hans prjónles var umtalslaust tekið fyrir hans begierðar nauðsynjar. Hvar fyrir sem ótal annars vegna vér höfum fulla orsök að afsegja greindan kaupmann sr. Pens.[3] En hálfu framar hans undirkaupmann mons. Niels Frys, nema þeir alvarlega setjist til rétta og lagfærist í sinni höndlan af æðri landsins yfirvöldum.

[1] Þ.e. glepjast.
[2] Pottur, rúmmálseining. Einn pottur er 0,966 lítrar.
[3] Sören Pen, kaupmaður Almenna verslunarfélagsins á Hofsósi.

5° Hvað viðvíkur þeirri hryggilegu yfir mikinn hluta landsins, samt þetta hérað grasserandi og enn nú viðvarandi, fjárpest, kunnum vér öngvar bætur sjá, né haldkvæm ráð tilleggja. En sýnist þó ekki órímilegt[1] að öllu sauðfé væri lógað í einhverjum hrepp eður héraðsparti, hvar svo til hagaði að stór vatnsföll afgirtu alla vega er hindra kynnu samgöngu fjárins, en þangað síðan selt og gefið ósjúkt fé, og handa því sama ný hús uppbyggð, alleina til reynslu hvert tíngast kynni.

6° Þykjunst vér með Guðs hjálp sannfróðir um að vorri fátækt kynni margt til hjálpar og léttirs að verða, svo vér héldunst lengur við og útörmuðunst eigi aldeilis. Svo sem meðal annars nefnilega ef hans Majst og háyfirvöldin vildi benáða þessa districtis innbyggjara, með frómum og sannsýnum *eftirliggjara*, sem væri til reiðu á öllum ársins tímum að selja fyrir vissan betaling eftir sem þurfum, og hver kynni smám saman að kaupa, sérdeilis mat, járn, færi og hvað helst vanhagaði, hvar við auðveldlega afskaffast mætti tóbaks- og brennivínsokur. Þá kæmist og almúginn í minni restanza þar margur yrði feginn að besækja hann eftir einum fjórð. méls í senn sem innlendra á milli kostar tvöfalt og fæst ei. Er þetta því vor alvarleg begjæring, hver vér undirdánigst auðmjúklega óskum að fengi sem fyrst áheyrslu og framkvæmd.

7° Værum vér af hans háu konunglegu mildi fyrir yðar veleðlaheita meðalgöngu í þessum hrepp styrktir til viðréttingar, með 1^{u} eður 2^{r} fiskskipum, nefnilega einum sexæring og fjagramannafari, mætti til mikils styrks og viðhalds verða tækist ei afli sjávarins frá, af hverjum sveitafólkið hefur hér lítið gagn, vegna skipafæðar sjóbændanna í þessari sýslu, hver skip ættu að vera undir hreppstjórnarmanna umsjón, svo þeir fátækustu hefðu þeirra not alleina. Það sýnist og þarflegt fyrir örbirgðarsakir klæðnaðar á fólki að hér væri innskikkaður í hvern hrepp, velkunnandi skinnamakari sem bereiddi skinn og kenndi það öðrum, almúganum til nota.

8° Gjörist oss allareiðu nauðverja að afbiðja öll ásauðarkúgildi hver vér og afsegjum að leigja, annast eður ábyrgjast með vorum leigujörðum svo sem aldeilis ómögulegan hlut meðan fjárpestin varir, þar þau máski með hverju tungli veikjast og eftir óbætanlegan skaða upp á kostnað deyja, eða þó tóri gefa öngvan ávöxt, ull né lömb oftast þótt stundum betur takist. Einn veg afbiðjum vér auðmjúklegast yðar

[1] Fráleitt, fjarstætt. Danska *urimelig*.

veleðlaheitum til viðvörunar framvegis og búunst við að mótsegja fleirum kúkúgildum[1] en 2^{r} hvar jörðin fóðrar 6. Að landseti eigi 4^{r} en húsbóndi 2 kýr, sem nú vilja þrengja heldur mörgum kúm inn staðinn affallinna kúgilda, hvar fyrir einn öreigi eftir 1^{t} grasleysisár mætti fara við vonarvöl með sína fjölskyldu.

9° Þyrfti nauðsynlega að koma í veg fyrir allt okur á fríðum og ófríðum aurum, ætum og óætum hlutum er allir uppfæra stórum í landinum, hvar við þeir veitandi kúga þá þurfandi, er öngan veginn hjá komast að kaupa fyrir sitt líf. Item að kaupamenn og lausamenn ruineri ei svo bændur sem skeður, hverjir ei láta sér nægja minna (þótt ei slái meir en tvo, auk heldur 3^{ja} eyrirsvelli[2] á viku) en 60 f. í silfri, smjöri, ull og öðrum úrvalsaurum, auk fæðis, dengslis[3] og annarrar opvartningar, af hverjum fæstir vinna þó fyrir meira en 4 rix. croner, auk greindrar aðbúðar á viku. Hér að auk afbiðja allir ólöglega lausamenn sem hverki eiga tíundarfé að lögum, geta unnið né vilja standa í lögskilum, gjörandi varla annað en liggja upp á fátæku fólki.

10° Væri stórum eftirsjárvert hversu flestir vinnumenn hjá oss gjörast kaupdýrir, þar hver matvinningur, því heldur betri, vilja ei þjóna í vistum fyrir minna en 1 hndr. auk vaðmáls, fyrir hverju kaupi fæstir vinna nema góðir handverksmenn. Mættu því hinir ringustu vel nægjast með fæði og klæði, meðalmenn 10 aura kaup auk fæðis, hinir skástu handverkslausir 90 al. Þeir bestu og til allrar nauðsynlegrar heimilisþjónustu og búsmíðis hæfirlegir 1 hndr., þar ekki sýnist af vegi að vinnufólk líði og nokkurn þunga eftir nærverandi tilstandi með húsbændunum.

Þótt vér kynnum framfæra fleira er til viðréttingar horfir, oss og öðrum þessarar sýslu innbyggjurum, vitum vér að aðrir fornuftugir menn í héraðinu hafa því vel af lokið, hvar fyrir vér látum hér við blífa auðmjúklega umbiðjandi að vor fáviska, sem framan skrifaðir póstar með sér færa, forþenkist ekki, heldur tilskrifist vorri vankunnáttu og einfeldni og færist til betri vegar af yðar veleðla herradómi.

Sá alvaldi konungur konunganna hvers kraftur er í allra dauðlegum vanmætti máttugur og styrkur, styrki vors allra náðugasta konungs

[1] Svo, þ.e. kýrkúgildi.

[2] Mælieining. Eyrisvöllur. Skák af túni eða engi sem talið er eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar. Einnig talað um dagsláttu.

[3] Það að dengja eða brýna ljá.

útrétta styrktararm, oss til uppreistar og veiti hans Maj^{ts} hjarta á þessum þungbæru tímum, bæði yfirboðnum og undirgefnum, til vægðar og meðaumkunar. Hann sami alskyggni Guð upp ljúki einnig ykkar hans Maj^{ts} þénara (oss til sendra) augum, svo þið í öllu ykkar verki kunnið að deila það rétta centrum guðsdýrðar, konungsins og vor hans fátækra undirsáta besta, aflandi yður sjálfum eins ódauðlegs sómanafns, samt Guðs og konungsins trúrra þjónustumannalauna, bæði í þessu og hinu eftir þreyjanda andstreymislausa lífi annars heims.

Vér forblífum í undirgefni með eftirlæti.

Víðimýri,
d. 15da April 1771.

Yðar veleðla hhr. Commissarii
auðmjúkustu þénarar

Sæmundur Magnússon
Konráð Gíslason
Þorgrímur Helgason[1]

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Velædle og höyviise herrer!
Hr. Andreas Holt Ober-Landcommissarii!
Hr. Thorkield Fjeldstæd kongl. May^{ts} laugmand over Feröerne og sr. Thomas Windekilde!
Af höy kongelig naade tilskickede Commissarii!

Formedelst det vii vankundige hreppstiorer og almuemænd i Seiluhrepp inden Hegranesssyssel[2] lader os i dybeste underdanighed taknemmelig formerke, at vor allernadigste arvekonge og herre bær saa stor faderlig omsorg for dette vors fattige faderlands opkomst og sine her meget fortrængde undersaatters liv, hvad hans kongelig Mayestetts allernaadigste forordning under dato sidstleeden 15de Maij 1770 nærmeere og betydeligere udviiser.

[1] Röð nafna óregluleg í handriti. Hér höfð til samræmis við dönsku þýðingu bréfsins.
[2] Skagafjarðarsyssel.

Da i den henseende lade vii os see saavel som andre allerunderdanigst hörig hans kongelig Mayestets höyloflig befalning i det at meddeele Eders velædelheder vores eenfoldige betænkning til underretning, hvad, vii helst optænke, og leedrette kunde næst Guds forsyhn vores og andres dette herreds indbyggeres ynkværdig tilstand i viss forhaabning, vor feil og eenfoldig meening vorde holden til goede, og hvad helst nyttelig forefindes i efterfölgende poster fik naadig bönhörelse og fremfölgning hos Eders herredom.

Denne forbemelte hrepp er uimodssigelig undertryckt og ruinered af mange samstemmende aarsagers veigne. Sompart af medhold og tilhörig löselse af övrigheden, enhver i sin rad, sompart af husbonderne, vel fleeste fahrende kjöbmænd, kjöbemænd, faarepesten og af henne særdeeles fölgende ödelæggelser.

1° Dend verdslige övrighed for sig self anrörende, formeener vii, det var fornöden med efftertanke og sandsige rögte og ord, som ligger mand i munde, besynderlig hvordan det tilgaar i kjöbstæden med handlingen og deelingen imellem udlandske og indlandske, end afknape[1] ej fattige aldeeles eller ansee meere og gjöre forskjel paa mægtige og andre ringere i fortröstning at have övrigheden eller dem, som har at befahle, deres vendskab. Item landplads bygges lejlendingen foruden utilladelige tyngsler, og landvahre fældes icke, hverken dödt eller levende, af det, som bliver vedtagen af bispestoelens[2] raadsmand, klosterholder, proprietarier eller andre bönder, med nogen slags fornærmelser og udseelser afbydes i mod lov og forordninger. Og i ett ord, omhyggelig at see i disse efnelösse tider den fortrængte almues almindelig nödstilstand til beste.[3]

2° Raadsmænd, forpagtere og husbonder angaaende foröge mange ting i vor næringsstand paa den maade til hinder, at de tage icke imod det, fattige kand betale, uden effter egen hoved, for exempel 1 rd. croner maae de böde paa imod sædvane 3 fiske. Om den skal gjelde i 5 öre effter landsviis, hvad ellers saavidt holder stik effter loven, end nytt

[1] Formindske eller indskrænke. Tager man udgangspunkt i den islandske tekst, er meningen, at den fattige ikke bør afvises aldeles.

[2] Bispestolen på Hólar, Skag.

[3] Det er en meget knudret oversættelse af punkt 1, men meningen er ud over klager over forskelsbehandlingen ved handelen, at jordene fæstes med for hårde byrder, og værdien på naturalier, som betaling skal nedsættes til det lovlige.

miskundslöss maae det hede hos os fattige, som stedse have været vandt ved andet og ladet oss fortælle, at forpagterne komme letteligere af med sine afgiffter. Heste og nööd[1] er forringet dets værdie mod retten effter loven, dog det fandtes intet paa ald fuldkommenhed, hvad myndighed de have hertil, veed vi icke. Men formeener, ad alt, som fridt kaldes blandt penge,[2] bör at blive ved sit værd baade i sagböder, landskyld og kjöbstædsskylder. End en tvinnebaandztröye,[3] som hidindtil have været givet for 20 alen, maae nu selges offtest for 12 al. og 15 alen hos dem, som ere miskundeligste, og maae kaldes naade i saadan haarde tiider paa uld, at mand neppe kand skjuvle sit legeme og indkjöbe 1 föring uld i langt fra liggende stæder for 20 al.

3° Stort fornöden var det og at komme den fattige almue til hjelp, der saa nödig som villig tilskyldes af husbonder, raadsmænd, forpagtere at istandsette og forbedre jorderne, de bor paa sin egen bekostning baade til træ og torfværksarbejd, foruden mindste tillæg, og imod gamle gode husbondersvaane og landslovs frasigende. Og har self iche formue at kjöbe eller kand faae kjöbt, ved indlandsk eller udlandske, falder nogle fra maae enken og arfvingen svare stoer aaboed,[4] om icke alt er i god stand.

4° Dend utaalende priis paa smaaebandshoeser og anden pronlæsstagelse[5] overhoved have helst forværret sig, siden faarepæsten begyndte, og aarsager icke sidst af det lignelse lösse pronlæstag og handling med sære paafindende vanskeligheder, vor kjöbmand her i Hofsaas bruger, hvilcke foraarsager almuen bagstöd og dermed störste fortreedeligheder, saa hand nödes at flye til lang fraliggende kjöbstæde den beste nærings- og höeskabstiid at kjöbe sig noget til livets ophold for det bortvissede pronlæss og tröyer, samt nööd, som mand vegre sig ved at levere kjöbmanden med affeldning[6] og andensteds bedre an-

[1] Tyr. Islandsk *naut*.

[2] Oversættelse fra 1771 "frid kaldes blandt penge", er oversat forkert i forhold til det originale islandske brev. Her anvendes udtrykket "fríðan meðalpening", som betyder levende kreaturer af middel kvalitet.

[3] Striktrøje af tvundet garn.

[4] Tillæg, erstatning. Islandsk *ábót*.

[5] Pronlæs: strik- og uldvarer. Her henvises til købmændenes modvilje mod at tage imod alle strik- og uldvarer, dvs. de udvælger de bedste og sender folk tilbage med det, som de ikke synes om.

[6] Prisnedsættelse. Islandsk *afföll*.

tagelig. Hvorfore vi kand ej andet skjönne, end hand bruger en utilbörlig handling i visse maader, hertil laaner og selger sine venner, bönder og boelöss folck særdeeles dem, som nær er kjöbstæden og videre i sysselet, heele brændevinstönder, tobak, meel etc. over nödtörfftighed, alleneste til at aagre og udprange atter om vinteren, fattige til störste skade og ruin, som offte faae löst til saadan lokkemad. Og i stæden faae mange skichelig mænd og fattige lidet og somme intet, dog det have kundet betale, thi siden een vederhefftig proprietarie her fick icke 1 pott[1] vin næstleden sommer for frembuden gyldig betaling til kirkens fornödenhed og maatte derfor umage sig at kjöbe for samme tilbagedrevne betaling over 10 miile bort i næste kjöbstæd, hvor hans pronlæs var omtallelöst tagen for hans begjærdte nödtrængende sager. Hvorfore, og mange andre utallig aarsagers vegne, have vii fuldkommen aarsag at afsige forbenefnte kjöbmand sr. Pens,[2] end halvdeelen fremer[3] hans underkjöbmand mons. Niels Frys, med mindre de blev alvorlig sadt til rette og forbedrede sig i sine handling af höjere landets övrighed.

5te Hvad anbelanger den forskræckelige plage over den meste part af landet samt i dette herred grasserende og endnu vedvarende faarepæst, kand vi ingen boed see eller beqvemmere raad der tillegge, uden det at synest icke saa urimeligt, at ald söjdqvæg blev slagtet i en rep eller herredspart. Og stædet eller pladsets inddeeling saa hagede sig, at vandfald omsprendte paa alle siider, der hindre kunde qvægets sammengang, og didhen selt og givet osjukt fæe, og til dem opbygge nytt huus, alleneste til pröve og forsög, hvordan aflingen kunde blive.

6° Tyckes vii med Guds hjelp at have en sand forvished om, at vor fattigdom kunde med mange ting vedhjelpes og forbedres, saa vi deslængere kunde besidde vor livsnærings udrettninger og icke udarmedest saa aldeeles. Saasom iblandt andet nemlig: Om hans Mayestett og höyövrigheden vilde benaade dette destrictes indbyggere med fromme og rettsindede *efterliggere*, som maatte være tilreede heele aarets tid at selge for vissen betaling, efftersom behövedes. Og enhver kunde, som hand vilde tiid efter anden faae kjöbt særdeles madvahre, jern, liner, og hvad helst fornödentlig tiltrængede, hvorved fornemme-

[1] Pot. Måleenhed. En pot er 0,966 liter.

[2] Sören Pen, købmand for det Almindelige Handelskompagni på Hofsós.

[3] Snarere. Islandsk *fremur*.

lig maatte afskaffes tobak- og brendeviinsaager. Da kommes og almuen i mindre restans, og mange blev fornöyet over saadan indretting, der de kunde besöge effterliggeren og faae à gangen een föring meel, som ellers imellom indlender[1] koster dobbelt og faaes icke. Er altsaa vores alvorlig begjæring, hvilcket vii underdanigst og ydmygst forönsker, det fick som först bönhörelse og en sluttelig fuldbyrdelse.

7° Vare vii af hans höy kongelig mildhed for Eders velædelheders mellemgange i denne hrepp bestyrket til understöttelse med 1 à 2 fiske tillagt, nemlig af seksæringe og fiiremannefahr,[2] maatte det være en stor hjelp. Og det blev vedholt, og söeauflingen lagdes icke herfra, af hvilche sveitefolck have liden gafn, formedelst de faae skibe bönderne have her i dette syssel. Hver skib burdte være under hreppstiorenes opsyn, saa de fattigste alleene nydte det. Det synes og fornödentlig formedelst den ælendighed, at folck som har snart intet at klæde sig med, at her blev indskicket til hver hrepp en velbelærdt skindmagere, som bereede skind og kjende det andre almuen til nytte.

8° Gjöres allereede nöd til at afsige alle söydeqvægskugilde, hvilcke vi og afsiger at holde, svare eller være ansvarlig derfor med vores lejejorder, saasom det ellers er umuelige ting, imedens faarepæsten vedvarer, der de maae skee med hver nye maane sygen angriber dem og effter en ubödelig skades paakostning döer bort, eller og de give ingen afvæxt, af uld eller lamb offtest, dog det undertiden bedre kunde gelinges. Een forskaanelse afbeder vii ydmygeligen (Eders velædelheder til forvarsel i fremtiden) og maae forbereede sig dertil, at modsige fleere kjörs koeqvillde en 2de hvor jorden foedrer 6. Saa landsaatten eje 4re end husbonden 2 kjör, som nu heller vil mange paatrænge kjör, i stæden for de bortfaldne qvillder, hvor udover en meget fattig mand udi eet indfaldende græslidet aar maae fare huusgang[3] med ald sin huusgeraad.

9° Er det fornödentlig at komme og stemme i vey for ald aager, paa fride og ufride pengesværdie,[4] spiselig og uspiselig sorter, som alle ophöyer storlig i landet, hvor ved de formuende kuge de trængende, der ingenlunde derfra undkomme at kjöbe for sit liv. Item at kjöbemænd

[1] Indenlandsk.
[2] En firemandsbåd. Islandsk *fjögurramannafar*.
[3] Betleri. Islandsk *húsgangur*.
[4] Her henvises til betaling i naturalier eller penge.

og lösemænd ruinerer ej bönderne, som nu skeer, hvilcke der lader sig nu om stunder ej fornöjes med mindre (dog de ej slaae meer græs end 2de meget mindre 3 saakaldes eyrirsvelle[1] om ugen) end 60 fiske i penge, smör, uld og andre udvalds vahres værdie, foruden föede, höeleen at opskjærpe og anden opvartning, af hvilcke og de fleeste for sit arbejd ej meere kand belegges end 4 mk. croner foruden den forberörte tilleggelse ugentlig. Herforuden afsiiger alle ulovlige lösemænd, som icke er ejere af tiendemidler i fölge loven og gjöre arbejde og ej vil stande og svare lovlige rettigheder, gjöre neppe andet end ligge og paatrænge fattige folck.

10° Var stort efterseende værdt, hvoreffter de fleeste vindemænd hos os kand komme til at begjære og gjöre sig saa dyre i deres tjenestelön, som ellers icke meere gjöre i arbejdet end fortjene föden, hvad meere skulle være, vil ej begive sig udi tjeneste for mindre end 1 hndr. foruden vadmelet, hvilcken lön meget faae af dem kand paastaae at fortjene, uden gode handværksmænd. Maatte vel hine ringeste nöyes med föde og klæde, middelmaadige 10 öre lön og föden, de bedre handverkelöse 90 al. De beste og til ald nödvendig huustjeneste og til anden meere boetsarbejde duelig 1 hndr., der det icke synes afveye, at tjeneste lider og nogen tunge effter nærværende tilstand med husbonden.

Dog vii kunde fremföre fleere ting til ledrettningers[2] hensigt, os og andre dette syssels indbyggere, veed vii, at andre fornuftigere mænd i herredet have det vel afgjort, hvorfore vii lader det herved forblive. Ydmygeligen ombedende at vores eenfoldighed, som foranskrevne poster med sig förer, fortænckes icke, mens heller tilskrives vores vanmægtige ringe kræfters formaaende, og lader det til den bedre vey af Eders velædle herredom.

Den almægtige kongernes konge, hvis kraft, som alle dödelige opliver, hans magt og vælde styrke vores allernaadigste konge at udrette sin styrkende arm os til oprejsning og bevæge hans Majestetts hjerte i disse tungbyrde tiider baade overmænd og undersaatter til mildhed, naade og barmhjertighed. Dend samme aldseende Gud oplucke iliigemaade Eder hans Mayestets tjeneres (os tilsende) öyne, saa at de i ald

[1] Måleenhed. Islandsk *eyrisvöllur*. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne. Der er også tale om dagsslæt.

[2] Rettelser, forbedringer. Islandsk *leiðrétting*.

Eders værk og udrettninger kunde ad deele det rette centrum Gud til ære, Kongen og os hans fattige undersaatter til beste, Eder self indlegge et udödeligt ærefulde nafn, samt Gud og Kongens, som troe tjenere een god belönning baade i dette og hine efterkommende liv.

Vii forbliver i underdanighed.

Vydemyhre,[1]
den 15de April 1771.

Eder velædle herrer Commissariis
ydmygste tjenere

Sæmundur Magnusson
Konrad Gislason
Thorgrim Helgason

L. S.

Hreppstjórar og bændur í Lýtingsstaðahreppi skrifa um verslun 23.5.1771. Lit. Pp. N° 6.

Repstyrere og bønder i Lýtingsstaðarep skriver om handelen 23.5.1771. Lit. Pp. N° 6.

ÞÍ. Rtk. D3/5–31.
Innskráð/*indskrevet* 10.7.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom den 10. Julii 1771; N° 6.

Auðmjúk undirrétting eftir conference allra Mælifells- og Reykjakirkna sóknamanna um almennilegt gagn, tilsent í undirgefni þeim kongel. Mayts veleðla Commissariis eftir allra náðugustu tilskikkan og befalingu.

1° Vitum vér ei betur en stórlega nauðsynlegt sé hér norðanlands að einn eftirliggjari væri í sérhverjum kaupstað allan veturinn, svo að fátækt fólk gæti fengið vörur og nauðsynjar sínar á öllum tímum, sem þeir hafa til að betala með í staðinn þess sem þeir hljóta nú mörg bág-

[1] Víðimýri, Skag.

endi að líða, já, hungur þola, af því þeir geta ekki keypt helming, auk heldur meira af því þá mest um varðar, um svo sem er nú 6 vikna tíma sem skipið er í höfninni. Þenki nokkur að þeir geti því meira keypt sem sjaldnar fæst kaupstefnan, þá er það þó ei, heldur hafa þeir til síns stærsta skaða orðið að farga sinni kaupmannsvöru, og fá hana með mestu afarkostum þeim ríkustu í héraðinu, hverjum að sumrinu hafa í kaupstaðnum keypt fjór-, fimm- og sexfalt við það þeir með þurfa, til að okra og pranga þar með allan tíma sem kaupskipin eru ekki við landið.

Til dæmis, þeir selja almennilega 1ª mjöltunnu sem kostar eftir kóngsins taxta 88ta f. í prjónlesi fyrir 120 f. í peningum. 1 járnfj. sem kostar 12 f. fyrir 15 f. í peningum. 1 lóðastreng sem kostar 12 f. fyrir 15 f. í peningum. 1 tóbaksbita sem kostar 11 f. fyrir 15 f. í peningum. En nú gilda 15 f. í peningum fyrir 20 f. íslenskra á milli.

Má hér af sjá hversu óbærilegt peningatjón sá fátæki og aumi líður af soddan kaupskap sem hann neyðist að hafa við þann ríka okurkarl, og hvílíkur ábati honum væri að geta selt Compagníinu á hverju ári allt það hann ranglega missa verður, því hann gat ekki í einni ferð í kaupstaðnum keypt nærri því sem hann í minnsta lagi með þurfti, einkum nú síðan féð er allt í pestinni löngu dautt og fallið. Hér af koma líka skuldir þær, sem menn eiga því Íslenska Compagnie svo miklar að gjalda. Já, hér af kemur almennilegt ruin og armóður, því flestir eru fátækir sem vegna örbirgðar verða að kaupa með afföllum það þeir fá.

Fengist það remedium[1] hér við að eftirliggjari væri í hverjum kaupstað, þá er ekki ólíklegt að kaupmaður fyrst og síðan sjálfur hann þyrftu að hafa strangar ordur, að selja engvum manni í districtinu af nokkri vöru meira en hann þyrfti með og brúkaði sjálfur til síns húss. Sömuleiðis að eftirliggjarinn léti ei utansýslufólk ná svo kaupum við sig, að hann hefði ei handa sínu eigin. Og að menn mættu tiltala honum ef hann gjörði móti þessu fyrir gúnstar vináttu eður ábata-skuld.

2do Að á prjónapeysur mætti komast viss taxti svo að ein peysa úr tvinnuðu bandi, einlit og vel þæfð, ánægjanleg á vídd og sídd, handa hverjum manni fulltíða, mætti gilda 32 f. í krambúðinni, en á vora

[1] Úrræði, bót, lagfæring.

landsvísu 20 al. Að einlitir fullgildir karlmannssokkar úr tvinnuðu góðu bandi kynnu að gilda 10 f. og kvensokkar eins tilbúnir 8 f.

3tio Biðjum vér auðmjúklega að ráðast mætti bót á þeirri óþolandi prjónles aðfyndir,[1] sem í næstliðin 3 ár hefur hér í Hofsós viðgengist af undirkaupmanni Friis, hvers vegna districtesins innbyggjarar hafa sumir orðið að leita til annarra kaupstaða, hvar prjónlesið sem hann hefur rekið hefur verið tekið án mótmæla. Sumir sem þessu gátu ei í verk komið, hafa hlotið að láta skrifa sig í einn restantz eftir annan, og svo ekki fengið það þeir með þurftu, þá skuldin var orðin svo mikil.

4to Að allir sveitamenn mættu við sjávarsíður í góðum árum fá samfenginn matarfisk keyptan, undanteknum kaupmannsfiski, eftir gamallri praxi[2] sem hér hefur í landinu allt til fárra ára viðgengist, nefnilega ½ vætt fyrir 2 mk., 1 vætt fyrir 4 mk. og etc. En nú vilja sjómenn þvert á mót gamallri skikkun og siðvenju ekki selja nema 3 fj. fiska fyrir 2 mk., 6 fj. fyrir 4 mk. og etc., jafnvel þó besti fiskiafli sé, því þeir hafa þessari sölu í fiskileysisárum og harðendum ákomið.

5to Er það alkunnugt hversu þetta fátæka land er undirkastað ýmislegum ógæfutilfellum, svo sem óveðráttu, hafís, eldgangi úr *Heklu* með sandfalli, og nú síðarst hræðilegri fjárpest. Hér er enginn kornvöxtur, lítill veiðiskapur, víða enginn að fráteknum fiski. Ei heldur getum vér haft ábata á kaupskap við aðrar þjóðir, svo allt amar að. Hvers vegna vér auðmjúklegast biðjum að þér, veleðla og hávísir Commissarii herrar, vilduð gúnstiglega þetta allt yfirvega og fyrir guðssakir tilleggja að vér mættum fríast frá nýjum þyngslum, svo sem er tukthústollur, þar búið er það hús að byggja, samt öðrum sköttum og álögum sem í þessu landi hafa ekki nokkurn tíma fyrri verið. Og að allt þetta, samt sérhvað sem verða kynni til *publicum bonum* mætti náðugt álit fá og bænheyrslu öðlast.

Vér allir finnustum í djúpustu undirgefni.

Mælifelli og Reykjum, d. 23ðja Maii 1771.	Veleðla hr. hr. hr. Commissariorum auðmjúkir skyldugir þénar
Ólafur Björnsson	Jón Eggertsson
Jón Stefánsson	Gunnlaugur Ólafsson
Þorleifur Ólafsson	Björn Einarsson

[1] Aðfinnslur.
[2] Venju.

Eiríkur Jónsson
Illaugi Bjarnason
Jón Jónsson
Bessi Einarsson
Stefán Hjálmsson
Sturla Gunnlaugsson
Árni Ásgrímsson
Hannes Magnússon
Páll Sveinsson
Einar Sveinsson
Andrés Björnsson
Sigurður Þorsteinsson
Tómas Björnsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Ydmyg beretning efter konference blandt alle sognebørn til Mælifell og Reykir kirke om alment gavn, tilsendt underdanigst til kongelig Majestæts velædle Commissarii efter allernådigst anmodning og befaling.

1° Vi ved ikke bedre, end at det er overordentlig nødvendigt her på Nordlandet, at der er én efterligger i hver købstad hele vinteren, så at fattige mennesker kan få varer, og hvad de behøver på alle tidspunkter, hvor de har noget at betale med, i stedet for at de nu må lide megen nød, ja sult, fordi de ikke kan købe halvdelen, for ikke at tale om mere, af det de har mest brug for i den nuværende 6 ugers periode, hvor skibet er i havnen. Hvis nogen tænker, at de kan købe så meget desto mere, som handelstiden indtræffer sjældnere, så er det dog ikke sådan, men de har til deres egen største skade måttet kassere deres købmandsvarer og få dem på de mest usle betingelser hos de rigeste på egnen, som om sommeren i købstaden har købt 4, 5 og 6 gange så meget, som de har brug for, for at spekulere og prutte med dem al den tid, hvor der ikke er handelsskibe ved landet.

For eksempel sælger de i almindelighed 1 tønde mel, som efter kongens takst koster 88 fiske i strikvarer, til 120 fiske i penge. 1 jern, fjerding, som koster 12 fiske, for 15 fiske i penge. 1 lodstreng, som koster 12 fiske, for 15 fiske i penge. 1 stykke tobak, som koster 11 fiske, for 15 fiske i penge. Og nu gælder 15 fiske i penge for 20 fiske blandt islændinge.

Heraf kan ses, hvilket uudholdeligt pengetab den fattige stakkel lider af sådan en handelsform, som han tvinges til at have med den rige ågerkarl, og hvilken gavn det kunne være for ham, hvis han hvert

år til Compagniet kunne sælge alt det, som han med urette må gå glip af, fordi han ikke på én tur til købstaden kunne købe næsten det, som han i det mindste havde brug for, især nu efter at alle fårene for længst er døde og faldet i pesten. Heraf opstår også den store gæld, som folk skal betale til Det Islandske Compagni. Ja, heraf kommer almen ruin og fattigdom, for de fleste er fattige, som på grund af armod med tab må købe, hvad de får.

Hvis man fik det middel her mod det, at der var en efterligger i hver købstad, så er det ikke usandsynligt, at først købmanden og dernæst han selv måtte få strenge ordrer om ikke at sælge nogen person i distriktet mere af nogen vare, end han selv havde brug for og selv brugte i sin husholdning. Ligeledes, at efterliggeren ikke tillod folk fra andre sysler at købe så meget hos ham, at han ikke havde noget til sine egne, og at man måtte tiltale ham, hvis han ikke efterkom dette på grund af gunst, venskab eller fortjeneste.

2do At der kom en bestemt takst på striktrøjer, så at én trøje af spundet garn, ensfarvet og godt valket, tilpas i bredde og længde for enhver voksen mand, måtte være 32 fiske værd i kramboden eller efter vort lands skik 20 alen. At ensfarvede, fuldt gyldige mandsstrømper af spundet, godt garn måtte være 10 fiske værd og kvindestrømper af samme kvalitet 8 fiske.

3tio Vi beder ydmygt om, at man sørger for en forbedring af den uudholdelige kritik af strikvarer, som de seneste 3 år er praktiseret her i Hofsós af underkøbmand Friis, hvorfor nogle af distriktets indbyggere har måttet ty til andre købstæder, hvor strikvarerne, som han har forkastet, er blevet antaget uden protest. Nogle, som ikke kunne komme dette i værk, har gang på gang måttet skrive sig i en restance efter den anden, og har så ikke fået, hvad de havde brug for, når gælden var blevet så stor.

4to At alle landboere i gode år ved kysten kunne have adgang til at købe opsamlet fisk til at spise, bortset fra købmandsfisk, efter gammel praksis, som har fandtes her i landet indtil for få år siden, nemlig ½ vægt for 2 mark, 1 vægt for 4 mark og etc. Men nu vil sømændene i modstrid med gammel skik og vane kun sælge 3 fjerdinger fisk for 2 mark, 6 fjerdinger for 4 mark og etc., selv om de har den bedste fangst, for de har indført dette salg i år med mangel på fisk og hårde tider.

5to Det er kendt af alle, hvordan dette fattige land bliver udsat for

forskellige tilfælde af ulykker, som for eksempel uvejrsperioder, drivis, udbrud af *Hekla* med sandfald og nu til sidst den forfærdelige fårepest. Her vokser intet korn, er næsten ingen jagt og fangst de fleste steder bortset fra fiskeri. Vi kan heller ikke tjene penge på handel med andre nationer, så her er alt muligt i vejen. Hvorfor vi ydmygest beder om, at de velædle og højvise herrer Commissarii gunstigt vil overveje alt dette og for Guds skyld foreslå, at vi må blive fri for nye byrder, som for eksempel tugthustold, eftersom det hus er bygget færdigt, samt andre skatter og byrder, som ikke nogensinde før har fandtes i dette land; og at alt dette, samt hvad som helst som måtte være til *publicum bonum*, måtte få nådig betragtning og blive bønhørt.

Vi forbliver alle i dybeste underdanighed.

Mælifell og Reykir,
den 23. maj 1771.

De velædle hr., hr., hr. Commissariis
ydmyge skyldige tjenere

Ólafur Björnsson
Jón Stefánsson
Þorleifur Ólafsson
Eiríkur Jónsson
Illaugi Bjarnason
Jón Jónsson
Bessi Einarsson
Stefán Hjálmsson
Sturla Gunnlaugsson
Árni Ásgrímsson

Jón Eggertsson
Gunnlaugur Ólafsson
Björn Einarsson
Hannes Magnússon
Páll Sveinsson
Einar Sveinsson
Andrés Björnsson
Sigurður Þorsteinsson
Tómas Björnsson

Þorleifur Claus Brynjólfsson, hreppstjóri í Akrahreppi, ritar álitsgerð um viðreisn landsins 14.3.1771. Lit. ZZ. N° 9.

Þorleifur Claus Brynjólfsson, repstyrer i Akrarep, skriver et forslag om genrejsning af landet 14.3.1771. Lit. ZZ. N° 9.

ÞÍ. Rtk. D3/4–4.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771; Eins og sjá má þá svipar greinargerð þessari mjög til greinargerðar Brynjólfs Halldórssonar, hreppstjóra í Sauðárhreppi (lit. ZZ. N° 8), en þeir Þorleifur Claus Brynjólfsson, sem hér kvittar undir bréfið, og Brynjólfur Halldórsson voru náfrændur. Brynjólfur var sonur Halldórs Brynjólfssonar, biskups á Hólum 1746–1752, og Þorleifur bróðir biskupsins. / *Som det ses, ligner denne redegørelse meget redegørelsen fra Brynjólfur Halldórsson, repstyrer i Sauðárrep (lit. ZZ. N° 8). Þorleifur Claus Brynjólfsson, som her underskriver brevet, var nært beslægtet med Brynjólfur Halldórsson. Brynjólfur var søn af Halldór Brynjólfsson, biskop på Hólar 1746–1752, og Þorleifur var biskoppens bror.*

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 9; Skagefiordssyssel; Velædla, velbyrdigum hr. Andreas Holt. Velædla, hávijsum hr. Thorkiel Fieldstæd. Velædla höyfornehmme sr. Thomas Windekilde. Hans kongl. Majst allranadugast tilskickudumm Commissarij i Iisslande; L. S.

> Veleðla, velbyrdige, hr. Andreas Holt!
> Veleðla, hávísi, hr. Þorkell Fjeldsted!
> Veleðla, höyfornehmme, sr. Thomas Windekilde!
> Hans kongel. Majestætz allranáðugast beordrede Commissarii i Iislande, náðugir herrar!

Eftir hans kongel. Maj^{ts} innsendu náðarbréfi af 15da Maij 1770 tók ég mér þá djörfung fyrir að tilsenda ykkar herradóm í vetur með vermönnum rétt líkan gienpart[1] þessum hér innlögðum, en svo sem ég hefi formerkt að sá sami sé tapaður vildi ég ekki undanfella mína

[1] Afrit.

hlýðni eftir hans Maj^{ts} allra náðugasta áminnsta bréfi, að tilsenda ykkur, góðir herrar, þessa mína þó velmeinta ringu þanka aftur, ef ske mætti þeir kynnu föðurlandinu að sýnast til nota. Hvað ég auðmjúklegast óska að verða mætti í öllu því sem gjörlegt álíst svo sá þríeini Guð hafi þar af tilheyrilegt lof og þakkargjörð, vor allranáðugasti herra kóngur vegsemd og skyldugt þakklæti og yðar herradómur eitt æru og hefðarsamlegt nafn og rykti um yðar og eftirkomandi tíð. Bið svo þar hjá í auðmýkt yðvarn herradóm á hægra veg virða, allt hvað af mér fávísum þar inni kann finnast óviturlegt innfært sem þettað ringa tilskrif, hverju til slúttningar næst minni höyrespective ástsemdarkveðju til yðar allra.

Ég henlifi í underdanighed.

Grund í Skagafirði,
d. 14da Marty A° 1771.

Veleðla, velbyrðigs
veleðla, hávís
veleðla, höyfornehmme herrer
auðmjúkur þénari

Þorleifur Claus Brynjólfsson

Veleðla, velbyrðugur, hr. Andreas Holt!
Veleðla og hávísi, hr. Þorkell Fjeldsted!
Veleðla, höyfornehmme, sr. Thomas Windekilde!
Hans kongel. Maj^{ts} allranáðugast tilskikkaðir Commissarii i Iislande, náðugir herrar!

Það er öllum svo vel æðri sem lægri stéttar mönnum þessa fátæka lands vitanlegt að hans konunglega May^{ts} háprísanlegur mildiríkur vilji er að þessa lands innbyggjurum yrði viðhjálpað til eins betra lífs en verið hefur ef mögulega skeð gæti. Hvar um ljósast ber vitni hans hér innsent náðarbréf af dato Christiansborg 15da Maij 1770, hvar innileitt er sérhverjum sem nokkuð kynni upp að hugsa hans þessum náðarvilja til framkvæmdar, í tilliti til landsins velferðar viðauka, að tilsenda ykkur góðir herrar sína þanka. En svo sem ég og mínir líkir fyrirverða sig í þvílíku, sérdeilis fáviskunnar vegna, og svo hins að líklegt væri þeir æðri mundu allt vera búnir að gefa ykkur sína vigtugri þanka hér um til kynna, svo sem náttúrleg góð höfuð fótanna að sjá

til að þeim mætti vel líða til að bera líkamann. Samt í tilliti til áður áminnsta hans Maj^ts^ náðarvilja sýnist mér ekki óbillegt að fæturnir mættu og segja til hvað þeim sé til hægðar og vellíðunar, hvar inni ég undirskil mig og mína líka almúgamenn þessa lands, og þar fyrir dirfist ég að innsenda mína þanka þessa til ykkar herradóms yfirskoðunar með undirdánigustu fyrirbón, að hvað sem nýtilegt finnast kynni hér í, mætti finna góða áheyrslu, en hitt náðugan pardon sem ei getur staðist, hvar til ég mig og svo í undirdánighed forlæt að gefa með rajison upplýsing á hvað öllum hér í landi almennilega, en þó sérdeilis almúga kynni til lagfæringar og viðhjálpar að þéna í þeirra búskapar formegan, meðan fjárpestartíðin varir sýnist í fljótu áliti ekki vel hægt vera, en þó segi ég með Guðs náð tilkallaðri, mætti vera eftirfylgjandi:

1° Kályrking hin sérlegasta og þess brúkun hjá velflestum sem með nokkrum ráðum geta það bætt í meðhöndlan matarins, því þar við skeður lítill kostnaður utan innkaup fræsins og mannanna erfiði, sem þó með réttu er léttbært þá garðarnir eru ferðugir[1] orðnir og jörðin tillöguð eftir þörfum, en auðlærð er þess innrétting eftir hér innkominni Urtagarðsbók nú í ár. En þótt það hafi ei artast sem ég heyri hér um pláts hjá þeim innsenda garðmanni mr. Grímssyni,[2] þar sem hann hefur til þess reynt, vonar mig sé óduganlegleiki bæði fræs og jarðar, og þettað tregðar fólkið til frekari aðgjörða. Vel veit ég að vorkuldar voru hér í vor með meiri slag, en þó ei stórt yfir það ár 1757 ég kom til Akra að búa, hvar ég sáði til káls og artaðist með prýði. En satt var það að jörðin þar var því vön og þar til hæfileg orðin, fyrir innréttingu minna þar verandi formanna, nefnilega veleðla fógetans hr. Skúla[3] og lögmanns Björns.[4] En fáist fræið duganlegt og frískt, sem best væri kaupmenn árlega innflyttu, þar til það með Guðs hjálp kynni hér sjálft að bera fræ, þá er mín meining þar á útsögð.

2° Ef gjörlegt sýnast kynni að landsins reiðarar mættu eður gætu fyrir utan þeirra skaða gefið léttari prís á matarvörunni, sérdeilis meðan þessi fjárpestartíð varaði, svo sem nefnilega að ein tunna mjöls gilti 80 fiska í prjónlesreikning, sem hún gildir yfir landið í fiskareikning, og sérhvað af þvílíku, ein ½ t. og ¼ tunnu eftir tiltölu með sama

[1] Tilbúnir.
[2] Jón Grímsson (1742–1803) garðyrkjumaður.
[3] Skúli Magnússon (1711–1794) landfógeti.
[4] Björn Markússon (1716–1791) lögmaður.

slag, sama og af grjónum, baunum, brauði og öðru nauðsynlegu, því þar við er auðsjánlegur léttir innbyggjendanna.

3° Brennivín og tóbak sem almennilega í of mikilli mengde innflyst innbyggjendunum til ruin, sérdeilis brennivínið, ef mætti vera með léttari prís svo sem potturinn fyrir 4ª fiska og tóbakspundið fyrir 8 fiska, svo bændurnir og aðrir sem ei sýnast mega það afleggja eður svo vanans náttúru um þvert brjóta, hvað jafnvel kynni orsaka heilsubrest hjá allmörgum, gæti auðveldar sér til skemmtunar fengið nokkuð af því innkeypt. Þar ég veit og trúi að bæði Guðs og hans Maj^ts^ náðar vilji sé svo vel í því auðsjáanlegur við sína þegna, að þeir vel megi hafa þá skemmtun í hófi sem aðra, meðan hér í útlegð og andstreymi lífsins dvelja.

4° Að kramvörutaxtinn væri niðursettur á öllu því er landinu eður almúga sýnist nauðsynlegt að innkaupa og tilsettur viss prís á því sem hinn forni ekki hefur, svo sem nefnilega verkuðu stáli, vír og öðru, því það verður bevísað að ójafn taxti er hér í kaupstöðum á lengjulátúni, svo sem í einum pundið á 24 fiska, öðrum er það á 18 fiska. Flónel í einum á 40 fiska alin, öðrum 30, og svoleiðis gengur það eftir kaupmannsins gottbefindende[1] og kannski gömlum vana í því og því destricte. Sá taxti þyrfti og að vera af fjórum guðhræddum og réttsýnum mönnum, tveimur útlendum og tveimur innlendum, með sam[a][2] fylgislaust niðurlagður landinu til góða, en þó hinum ekki til skaða, svo þeir gætu með kristilegum ábata heldur avanserað en tapað fyrir utan sitt útsvar og undirholdning svo kristilegur kærleiki ekki skerðist á eina síðu, og þrykktur innsendur öllum til eftirréttingar, þar bændafólk sem óvant er kauphöndlan mætti því auðveldar vita, nær í kaupstaðinn kemur, hvað hvert eitt kostaði af því sem sami taxti ákvarðar og venjulega innflyst. En það mætti þó hið minnsta gilda sem í fiskareikning, þar sem í prjónlesi er betalað sauðum og nautum, þar nú er sú tíð að menn hafa ei meir fyrir fiski en fé hér í landi. Vel kynni hér mót kannski að koma anstöð[3] frá Compagníinu, svo sem þettað þeir séu ei orsök í hér innkominni fjárveiki (sem satt mun vera) og kunni því ei með sínum skaða fólksins þar af fljótandi ruin að upprétta.

[1] Hentugleikum.

[2] Ending orðs óviss. Bréfið bundið þannig saman að ekki reyndist unnt að lesa til enda án þess að eiga á hættu að skemma bréfið. Í dönsku þýðingunni segir að þeir skuli vera „foreenlig med hver andre“.

[3] Aðstoð.

En ég vil þessu þar til svara, allt hvað bærilegt sýnist væri stór nauðsyn til að þeir hjálpuðu sínum meðbræðrum (landsins innbúum) í þvílíku, því svo mundi Guð og svo létta þar undir með að vísa á einhvern hátt. Og ég þykist skilja eftir heyrn og reynslu að það mundi þá á annan hátt öðrum falla léttar svo sem nefnilega væri í landinu sem fyrr seperat höndlun, hvar allir frjálslega höndluðu í kaupstaðnum. Þá kæmi það og svo léttara á hvers hluta af svo mörgum, heldur en nokkrum herrum sem í Compagníinu eru og þurfa að halda kaupmenn svo marga og erfiðisfólk til kosts og launa með víðara. Þar hjá er það mín auðmjúkasta bón að þið góðir herrar vilduð finna fyrir gott og sjá til að seperat höndlunin mætti í landinu verða sem fyrr vegna ofan og framantaldra orsaka, því um þann tíma mátti segja, sem það var, að innlendir og jafnvel útlendir eftir heyrn lifðu í blóma.

5° Kynni landsins innbúum mikla hjálp að sýna ef þeir sem hvalveiði gætu úti haft hér við land nálægt, danskir eður aðrir, sigldu upp með hvalkroppana er þeir ná, þá þeir hafa þá afspikað (svo sem í fyrri tíð) sem annars oftast sökkva, til nálægustu staða eftir lélegheitum og viðurstöðu og gæfu þá almúga fyrir lítið verð. Alleina skyldi þeim er flytja betalast flutningurinn af þeim parti sýslunnar sem hvalkroppurinn væri ákvarðaður til, og hrökkva kynni að hver fengi nokkuð. En þeir aumustu úr þeim parti sem ekkert geta betalað fyrir flutninginn skyldu fá ⅕ gefins, og gæfi Guð að fleiri kæmi í sömu sýslu á ári, að sá síðari mætti deputerast þeim sem ekkert fengu af þeim fyrra og svo framvegis, svo það gengi jafnt yfir, er sýslumaður með hreppstjórum reglulega niðurraðaði þá svo til bæri í þá staði sýslunnar sem fjærlægir eru aflaföngum.

6° Væri nú stór þörf almúga hér í landi að landsdrottnar sem jarðir eiga í þeim stöðum hvar þessi fjárpest grasserar og ekki ná til sjóarafla, linuðu sínum landsetum um landskuldagjaldið svo sem að hvar hundraðlandskuld væri, að þeir tæki ekki meir en tíutíu til ellefutíu al. meðan endurbót verður þar ei á, og svo þar hjá líka tæki af þeim það sem í landinu er gjaldgengt í landskuldir, svo sem kýr, naut, hesta, hross og sérhvað eftir laganna fyrirmælum.

7° Væri stórum náttúrlegt að nær tukthústollsins inntekt sýnist að vera orðin svo há að rentan þess kassa hrökkvi til viðurhalds fanganna með þeirra eigin vinnu, féllu aftur til sinna staða, eður þá ef ykkar herradóm sýndist, að hún félli þá um bágendatíðina af fasteigninni er

í hverjum hrepp liggur, til þeirra sem aumlegast eru staddir til bjargræðisins, er hreppstjórar niðurraði og innkalli með tilstyrk sýslumanna fyrir sannsýnilegan betaling af sömu tollum, er þeir gjöri skýlausan reikning fyrir á vorþingi eður prófasti sömu sýslu. En gæfi Guð endurbót bágendanna, kynni vel þessi tollur að leggjast til uppfræðingar þeirra aumustu barna í hreppnum fyrir líkar anstaltir,[1] að einn guðhræddur og velsiðaður bóndi í hreppnum tæki svo mörg af þeim aumustu börnunum sem sami tollur kynni til að hrökkva, fyrir fæði, klæðum, ljósi, þjónustu og skólameistarakaupi, hvert hánauðsynlegt sýnist til guðsdýrðar og barnanna velferðar.

8° Skyldi vel í akt takast að sem fæstir fengi að vera lausamenn, utan með svo móti þeir mætti það löglega vera, því slíkt eykur bágendi bændanna, þar þeir sem jarðirnar halda þurfa, fá ei vinnumenn, og hljóta svo að neyðast til að taka þá fyrir kaupamenn á sumarstundunni, og gjalda þeim hið besta úr búinu, svo vel margir bændur að því búnu sitja eftir bjargarlitlir. En hinir þykjast öllu hafa aflokið, alleina þá sýslumaður fær sinn skatt hversu sem um önnur lögskil fer.

9° Væri tilhlýðilegt og vel þarflegt að þeir sem giftast vilja væru ei í hjónaband innteknir utan með svo móti að þeir væru bæði þrifnir og vinnusamir, er með dygð ástunduðu húsbóndans gagn og besta, og að líku skapi kvenfólkið, hvar upp á þeir skyldu framvísa og hafa sinna fyrrverandi húsbænda ópartísk og eiðfest attest,[2] er prestar með hreppstjórum með sér yfirlegðu (það mundi vissulega drífa til fleiri en færri að verða að dugandi mönnum í þeirra uppvexti). Þar of oft gefur reynsla skilninginn, að margir sem innganga hjónabandið þurfa strax tíunda við, að ég meina mest fyrir það þeir voru varla hæfir til að vinna sér brauð hjá bændum, utan með sérlegum eftirrekstri húsbóndans og áminningu til að gjöra það og það sem þá fyrir liggur, hugsa þá lítið eður ekkert þegar komnir eru í sitt sjálfræði, utan ana fram umþenkingarlítið.

10° Sýnist mér stórum nytsamlegt vegna fátæktar bændanna er öllum skuldum eiga að svara, en geta varla eður ekki klætt sig og sína neyðarlaust, að ákvarðað væri kaup vinnumanna svo sem hvörju sveitarlagi hagaði, nefnilega í þeim sveitum hvar einasta er að byggja

[1] Ráðstafanir, aðgerðir. Danska *foranstaltning*.
[2] Vottorð.

upp á málnytjunnar ávöxt og ekki nær til sjóvarafla, að einn vinnumaður sem slær tveggja daga slátt á viku, mætti fá 10 aura í sitt kaup á ári og vaðmál, auk þjónustu, fæðis, sokka, vettlinga og annrar uppvartningar. En þeir skárri sem slægi á viku þriggja daga slátt, og væru að því skapi gagnlegir til sérhverrar þjónustu, 80 al. fyrir utan vaðmál eður einskeftu[1] til fata og annan aðbúnað eftir efnum. En þeir sem þar til væru smiðir og behendugir[2] til alls sem gjöra skyldi eitt hundrað í allt, auk sokka og vettlinga, þjónustu, fæðis og uppvartningar, og er þettað þó eftir núverandi ástandi landsins fyrir bændur allt of hart. Samt hljóta þó hinir sem þurfa að hugsa fyrir sér og sínu lífi í framtíðinni og þjóna ærlega, ekki þessa án að vera. En að hver einn skuli nú stíla upp á hundraðskaup, og fást ei bændum fyrir minna, sem þó kannski ekki séu meira en matvinnungar er ógjörlegt og fátækum bændum óþolanlegt með öllu, ihvorvel[3] þótt þeir sem forléningar og inntektir hafa gæfi slíkt, þá sýnist það með öllu spilla fyrir hinum fátækri, svo að kannski fyrir þá skuld vaxa bændanna vandræði.

11° Er stórum nauðsynlegt að þeir vísindamenn sem af kónglegri mildi og náð hafa innsendir verið til landsins, og nú eru í því, væri uppálagt að upprétta eina bók um öll þau grös sem hér í landi vaxa, og þeir þekkja hverja verkan hafa til lækninga og hvörsu tilbúast skyldu til hvers sjúkdóms, svo almúgafólk gæti þar af fengið hjálp við einum og öðrum uppáfallandi heilsubrest og voðameiðslum ef tilféllu, svo að ekki þyrftu þeir fyrir dýra dóma að gjöra sér ómak og kostnað fyrir að innkaupa óþekkt medicament[4] hjá hinum öðrum, er lítið eður ekkert stundum hjálpa. Þar mín trú er að mörg grös hér séu með Guðs hjálp stórum nytsamleg, bæði við útvortis og innvortis meinum, ef réttilega brúkuð yrðu, svo sem reynsla hefur gefið sumum að þekkja, en það þarf að gjörast svo einfaldlega og augljóslega að allir þekkja mættu grösin af þeirra afrissingu[5] og fyrirskrift, samt trúlega um þeirra náttúrur og tilbúnað við hverju einu. Það vonar mig ykkar herradóm hans Maj^{ts} vegna, muni þykja stórum nytsamlegt og landinu gagnlegt.

[1] Ofið ullarefni.
[2] Laghentir.
[3] Enda þótt, þó að.
[4] Lyf.
[5] Teikningu.

Fleira mætti að vísu kannski finna almúga og öðrum til léttirs, en svo sem ég vita þykist þeir æðri mér munu í þvílíku undangengnir og þetta má því sýnast ónauðsynlegt fyrir mig og mína líka, læt ég hér við blífa í þetta sinn, vona aðrir mínir meðlendingar finni sína velferðarskyldu, og yfir allt finnist hlýðugir hans Maj^{ts} vilja í þvílíku sem til góða eftirkomendunum í framtíðinni koma kynni, að gefa sína þanka ykkar herradóm til kynna. En sá eilífi góði Guð veri í ráði og verki samverkandi vors allra náðugasta herra kóngsins náðugum vilja, svo að æðri sem lægri hér í landi hafi þar af þá tilætluðu hjálp, svo hans heilaga nafni verði til lofs og æru, en hans konunglegri Majestæt til ævinlegs vegsemdar, heiðurs og sóma meðan heimur stendur hvar um óaflátanlega vill og skal trúlega biðja.

Grund í Skagafirði,
þann 14da Martij A° 1771.

Ykkar herradóms
underdanige tjenner

Þorleifur Claus Brynjólfsson

Þótt ég sendi ekki uppáskrift hreppstjóranna nú sem á þeim fyrra orsakaði óhentugleiki þeirra nærveru.

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Velædle, velbyrdige, hr. Andreas Holt!
Velædle, höyvise, hr. Thorkield Fjeldstæd!
Velædle, höyfornemme, sr. Thomas Windekilde!
Hans kongelig Mayestets allernaadigste beordrede Commissarii i Island, naadige herrer!

Effter hans kongelig Majestetts indsendte naadige breve af 15de May 1770 tog jeg mig den dristighed fore at tilsende Eders herredom i vinter med söevæhrtiidsmænd,[1] een rett ligelydende gjenpart af samme her indlagt, men som jeg have formerket, at det samme er bleven fortabt, vilde jeg icke frafalde min skyldighed effter hans Mayestetts allernaa-

[1] Mænd på sæsonfiskeri.

digste forbemelte breve at tilsende Eder gode herrer disse mine og velmeente ringe tancker atter, om skee maatte de kunde faderlandet tjene til nytte, hvad, jeg ydmygeligst forönsker, maatte vorde i alt det, som for gjörligst kunde ansees, ogsaa at en treeenige Gud have deraf tilhörligt lov og tackegjörelse, vor allernaadigste *herre Konge* lyksalig priis og skyldige taksigelser og Eders herredom eet ære mindeligt nafn og rögte i Eders og effterkommendes tiider. Beder saa derhos i ydmyghed Eders herredom vilde antage og lede det paa beste vej, alt hvad af mig vankyndig maatte findes uvitterlig indfört udi dette mit ringe tilskriv hvilcke til slutning næst min respective kjærligste hilsen til Eder alle.

Jeg henlever i underdanighed.

Grund i Skagefiord,
den 14de Marty 1771.

Velædle, velbyrdige
velædle, höyviise
velædle, höyfornemme herrers
ydmygste tjener

Thorleivur Claus Briniolfson

Translation

Velædle, velbyrdige, hr. Andreas Holt!
Velædle, höyviise, hr. Thorkield Fjeldstæd!
Velædle, höyfornemme, sr. Thomas Windekilde!
Hans kongelig Mayestetts allernaadigste tilskickede Commissarii i Island, naadige herrer!

Det er alle saavel dee höye som ringe stands persohner her i dette fattige land vitterligt, at hans kongel. Mayestets höyst priiselig milderiige villje er, at dette lands indbyggere vorder vedhjulpen til et bedre liv end været have, om mueligt skee kunde, hvorom skinbahrligen bevidner hands her indsendte naadige bref af dato Cristiansborg d. 15de May 1770, hvorudi tilladt er enhver, som noget kunde optæncke hans denne naadige villje til fremgang i hensigt til landets velfærd og forbedring, at tilsende Eder gode herrer sine betænckninger. Men saasom jeg og mine liige undslaaer sig fra saadanne sager, særdeeles for vankundighed, og hine höyere, som ligest er dertil, allereede til Eder sine

vigtigere betænkninger herom monne have og være indsendt og tilmeldet, saasom naturlig er hoved for föderne og seer til at dem maatte lide vel til at bære legemet. Samt i henseende til forbemelte hans Mayestetts naadige villje synes mig icke ubilligt, at föderne maatte og sige til, hvad dem maatte tjene til magelighed og vellidenhed, hvor med jeg indbefatter mig og mine jefninge almuefolck dette land, og derfor understaar jeg mig at indsende disse mine tancker til Eder herredoms efftersiufn med underdanigst forbön, at hvad, som nyttelig kunde findes herudi, maatte faae en goed bönhörelse. En det andet een naadig pardon som icke finder stæd, hvortil jeg mig ogsaa i underdanighed forlader. At give med raison oplysning paa, hvad alt almindeligt her i landet, men dog særdeeles almuen kunde til forbedring og vedhjelp at tjene i deres boe- og huusholdningstand, medens faarepestetiden varer, synes icke i hast saa beqvemmeligt lade sig gjore, men dog siger jeg, med Guds naadige forsiufn maatte være efterfölgende.

1° Kaalplantning i særdeeleshed og des brugende har vel de fleeste, som nogen raad have, at handle kunde med anden mad til bedre, sammenblande og fordröye, thi derved er liden bekostning uden at indkjöbe fröet og arbejdet, som er lett gjort, naar hauvegaarden er indrettet, og jorden er tillavet, som den bör være. Handlingen er snart lært effter her indkomne urtegaardsbog i aar, og endskjöndt det ey have villet arte sig heromkring, som jeg höre hos den indsende urtegaardsmand mr. Grimson,[1] der hvor hand det har forsögt, kommer mig den tanke fore fröes udueligheid og jorden ubeqvem dertil, og dette standser folcket at gjöre sig nærmeere umage. Vel veed jeg, at foraarskulde var her i meste maade udi foraaret, end dog ej stort over det aar 1757 jeg kom til Akra at boe, hvor jeg saaede til kaal og artedes ypperlig. End det var sandt, at jorden var vandt dertil og beqvemmelig vorden, formedelst den behandling mine derværende formænd have gjordt, nemlig velædle hr. landfoged Skule[2] og laugmand Björn.[3] Men faas fröet got og frisk, som med kjöbmænd aarlig best var indflötted, og dertil det med Guds hjelp self kunde bære fröe, da er min meening derom udsagt.

[1] Jón Grímsson (1742–1803), gartner.
[2] Skúli Magnússon (1711–1794), landfoged.
[3] Björn Markússon (1716–1791), lovmand.

2° Om gjörligt maatte kunde skee, at landets redere og forpagtere foruden deres skade gav lettere priis paa madvahre, særdeeles medens faarepesten vedvarer, saasom nemlig at 1 tönde meel gellte 80 fiske i pronlæsreigning, ligesom hun gjelder over landet i fiskereigning, ogsaa efter proportion ½ tönde og ¼ tönde med samme slag. I samme maade med gryn, erter og bröd og andre nödsynlige ting, thi derved er skindbarligen at see lettelse for indbyggerne.

3° Brendeviin og tobak, som almindelig for meget mængde indflöttes, indbyggerne til ruin, helst brendevin, om skee maatte være med lettere priis, potten for 4 fiske og 1 pd. tobak for 8 fiske, saa bönder og andre, som ej det maae aflegge og har vant natturen dertil, om tvert afbryde, maatte kunde foraarsages vandhelse[1] hos mange, om de icke sig til tiids skiemt fick noget af det tilkjöbt, der jeg veed og troer, at baade Gud og hans Mayestett naadevillje er, at dette maae icke mistes eller fraholdes for sine undersaatter, at de maae vel have det til skiemt og fornöyelse, dog maadeligt, som alle andre, imedens mand omvanke i dette udlendings liv.

4° At kramvahretaxten blev nedsatt overalt, det landet eller almuen syntes fornödentligt at indkjöbe, og tilsatt en vis priis derpaa, som den gamle taxt icke have, nemlig renset staal, messing og andet, thi det kand bevises, at derover er ulige taxt i kjöbstæden paa lengen af messing, saasom et slags pund à 24 fiske, andet er det à 18 fiske. Flonnel i en paque à 40 fiske alen, anden 30, og saaleedes gaar det efter kjöbmandens gotbefindende og kandskee gammel vaane i det og det destricte. Den taxt behövtes og at være af 4re gudfrygtige og rettsindede mænd, tvende udlandske og 2de indlandske, foreenlig med hver andre nedsadt landet til gode og dog icke hine til skade, saa de kunde med christelige fordeel heller avancere end tabe foruden sit udsvar og underholdning, saa christelig kjærlighed icke brydes paa nogle af siderne, og paatrykt indsendt alle til efterretning, der bondefolck, som er ubevandt handelen, betydeligere maatte vide, naar de kom til kjöbstæden, hvad ethvert især kostede af det, som taxten formelder og sædvanlig indflöttes, men det maatte dog i det mindste gjelde som i fiskereigning, dersom i pronless er betalt söyder og nööd,[2] og nu er den tiid, mand

[1] Svagelighed. Islandsk *vanheilsa*.
[2] Tyr. Islandsk *naut*.

have ej meere for fisk end qvæg her i landet, vil kunde herimod maaskee komme et anstöd fra Compagniet saasom dette, at de ere icke aarsag i den her indkomne qvægsyge (som monne være sandhed) og kunde derfor ej med sine skader og folckets deraf flydende ruin at oprette.

Men jeg vil hertil svare, alt hvad taaleligt syntes, og nödvendighed udkrævede, at de hjelpede sine medbrödre (landets indbyggere) i saadan tilfælde, thi saa var Gud viss til at lette derunder med et slags middel og maade, og jeg tyckes forstaae efter hörelse og prövelse, at det monne paa anden maade falle fleere lettere, saasom nemlig var udi landet som tilforn separat handel, hvor alle frelsselig handlede i kjöbstæderne, da kom det ogsaa lettere paa enhvers deel af saa mange, heller end af nogle herrer, som ere i Compagniet og har fornöden at holde saa mange kjöbmænd og arbejdesfolk til kost og lön med videre. Derhos er dette min ydmige bön, at de gode herrer vilde finde for got og see til, at separat handel maatte vorde i landet som tilforn formedelst forbeskrevne fremleggende aarsager. Thi paa de tiider, som det var, maatte siges, at indlender og vel saa udlender, efter hörelse, levede i velstand og fornöyelig.

5° Kunde landets indbyggere have megen hjelp af saadan, om de, som fange hvale, kunde have de anstalter her nær ved landet, danske eller andre, opseiglte med hvalkropperne, de naae, naar de afspæcket dem (som i forrige tiider), der ellers offtest synckede, til næstliggende stæder effter lejlighed paa væjr og vind og give det almuen for liden værdie, alleeneste skulde dem anseelig betales flötningen af den part sysselet, som hvalkroppen var tilnefnt, og fordeeles kunde, at enhver fick noget, end de armeste af de partie, som icke kunde betale for flötningen, skulle faae ⅕ tilgivens. Og give Gud, at fleere komme i samme syssel ad aare, at den seenere maatte deputerest dem, som intet fick af dem i fior og saa fremdeeles, saa det gick jefnt til overalt. Og sysselmanden med hreppstiorene ordentlig skulle raade deelingen, naar det tilhænte, dem som langt ere borte fra auflingen, paa den stæd i sysselet.

6° Det var stort fornöden almuen her i landet, at landsdrotten, som jorder eje paa de stæder, hvor denne faarepæst grasserer, og icke naae til söeafling, lettede sine landsaatter noget paa landskylden, saasom hvor hundred landskylder vare, at de tog icke imod meere en tie tie til

elleve tie alen, imedens herpaa vorder ingen forbedring eller lindring, og ligesaa at tage af dem udi landskyld det, som i landet er gjaldgingt,[1] saasom kjör, nööd, heste og hvad andet effter lovens formeldning.

7° Var det en stor naturlighed, at naar tugthuustoldens indtegt syntes at være vorden saa höy, at renten af dens cassa kand præstere til fangernes fornödentlig underhold, tilliige med deres egen arbejds fortjenester, falder atter igjen til sine stæder eller da, om Eders herredom synes, at den i haarde tiider af fastegn[2] udi eet hvert hrepp beliggende henfalt til dem, som ere usleste og i fattigste stand til sit legemlig ophold, hvilche tolde hrepstiorermænd bestyrer og indkalder med sysselmandens assistence for billig betaling af samme tolde, hvorfor de gjöre en klarlig regning paa foraarstinge eller provste i samme syssel, men giver Gud lindring og boed paa de haarde tidender, kunde vel denne told henlegges til de fattigste börn i hreppen til lærdom og opfostrelse for lige saadanne anstalter, at een gudfrygtig og velskicket bonde udi hreppen tog saa mange af de fattigste börn, som tolden kunde til belöbe sig for föde, klæde, lyss, renlighed og skolemesterlön, hvor höj nödvendig mand tykkes til Guds ære og börnenes velfærd.

8° Skulde vel iagttages, at som mindst faae at være lösemænd uden med saa skjel, de maatte det lovlig være, thi saadan föröger bönderne tyngsel, der de, som jorderne besidde, behöve at faae sig vindemand, og herudover nödes saa til at tage dem til leje som kjöbemænd, sommertiider og betale dem i lön det beste af boet. Saavel mange bönder, naar de have udbetalt saadan lön, sidde efter i ringe stand paa livsmidler, end hine tyckes i allt vel at have gjort sin skyldighed, naar sysselmanden alleeneste for sin skatt, hvordan ellers om anden deres lovskyldighed befahres.

9° Det var tilhörligt og vel fornödentligt, at dem, som ville giftes, blev icke tilladt ægteskab uden i saa maade, at de vare flittige i deres arbejde og handlede reenlighed, og de tilliige med troeskab og vindskibelighed har været paa deres husbonds gafn og beste. Og i samme maade qvindpersohnen, hvorpaa de skulle foreviise og have sin forværende husbonds upartiske og stadfæste attest, som præster og hrepstiorer imellem sig overlegger (det maae skee visselig naaede til fleere

[1] Gangbar eller gyldig. Islandsk *gjaldgengt*.
[2] Ejendom. Islandsk *fasteign*.

end mindre at vorde duelig arbejdsmænd i deres opvæxt), der det alt for offte giver prövelse og forstaaelse, at mange, som indgaar ægteskab, behöver straxen at lade tillegge sig tiende. Og at jeg meener, dette hænder sig helst derfor, at der vare neppe beqvemme og uduelig til at fortjene sig bröd hos bönderne, uden med særdeeleslige efterdrivelser og paamindelser af husbonden til at bestille og gjöre de og det, som da foreligger, har saa liden og ingen efftertænksomhed, naar de ere komne i sin egen selvraadighed, uden at lade det gaae fram ligesom vil omtænckе liden.

10° Synest mig stor fornödentligt i henseende til fattige bönder, som alle sine skylder bör svare, der neppe kand og icke klæde sig og sine som nödvendigt, at tale vare nu vindemand hans lön, som enhver sveitemaade[1] udkræver. Nemlig i de sveiter hvor alleeneste er at stole og forlade sig paa qvæget, hvad de kand frembringe, og icke naae til söeaufling, at een og blandt anden vindemand, som slaae 2de dage græsslaat i ugen, maatte faae i lön 10 öre og vadmel foruden renlighed, föde, hoeser, vanter og anden opvartning end de, som meere formaaede og slaa i ugen 3de dagslaatt og vare tilliige gafnlig til ald forefaldende tjeneste 80 al. foruden vadmel eller indskiffte[2] til klæde og anden fornödenhed effter efne, men de, som dertil var smeed og behændig til ald, som skulle gjöres, eet hundred i alt foruden hoeser og vanter, tjeneste, föde og opvartning. Og er dette dog efter nuværende landets omstændighed for bönderne alt for tungt, samt nödes dog hine, som har behov og eftertænckсomhed for sig og sine livsophold i fremtiden og redelig vil forsee sig, icke kand være disse foruden. Men ad hver een skulle nu stile paa hundred i lön og foresætte bönderne ej tjene for mindre, som dog kand skee maatte findes iblandt dem, der icke meere kand fortjene end bare föeden, er ugjörligt og fattige bönder utaaleligt med alt andet, ihvorvel dog de, som forleeninger og indtægter have, gjöre sligt, da synes det med alt spille og fordærve for de andre fattige, saa at maaeskee for den skyld tilvoxer bönderne fortreedeligheder eller vanskeligheder.

11° Er stor nödvendigt, at de viise og fornufftige mænd, som af kongelig mildhed og naade have været her til landet indsendt og nu

[1] Det, der passer en bestemt egen — ikke nødvendigvis reppen som sådan, men snarere egnen eller herredet generelt.

[2] Vævet uldstof. Islandsk *einskefta*.

ere her, blev paalagt at indrette een bog over alt græs, her i landet voxer, og de kjende hvad kraft, de have til lægedom, og hvordan bereedes skulle til hver sygdom, saa almuefolck maatte faae deraf hjelp ved een og andre paafaldende svagheder og vaadeskadelser, naar det tilfald, saa de icke behövte for dyre domme at gjöre sig umag og bekostning for at indkjöbe ukjendelig medicamenter hos andre, der lidet og intet undertiden hjelpede. Da min troe er, at mange slags græs her ansees med Guds hjelp stor nyttelig, baade ved udvortes og indvortes saar eller svaghed, om det rettelig bliver brugt, som af erfahrenhed have givet somme tilkjende arten og naturen. Og det behövtes at gjöres saa eenfoldig og klarlig, at alle maatte kjende urterne eller græset af deres afridtsning og forskrifft, samt troelig om deres natur og virkning ved hver een. Dette haabes mig Eders herredom paa hans Mayestetts vegne monne tykkes stor nytteligt og landet gafnligt.

Fleere ting ad visse kand skee maatte findes almuen og andre til nytte, men saasom jeg veed og tyckes, höyere mig meere monne udi saadanne ting gaae foran, og derfor maae det mig synest unödvendigt for mig og mine jefninge, lader jeg det herved blive denne gang, formodende mine landsmænd eller medlendinger finde sin velfærds skyldighed og overalt findes lydig, hans Mayestetts vilje i deslige, som tilgoede effterkommerne i fremtiiden komme kunde, at give sine betænkninger Eders herredom tilkjende. Den ævige, gode Gud være i raad og værk og forfremme vores allernaadigste *herre Kongens* naadige villje, saa at baade den höye og ringe her i landet have deraf den til agtede hjelp, saa hans hellig nafn vorde til lov og ære og hands kongelig Majestett til ævindelig berömmelse og priisværdighed, saa lenge verden staaer, hvorom uafladelig vil og skal troelig bede.

Grund i Skagefiord,
den 14de Marty 1771.

Eders herredoms
underdanig tjener

Thorleivur Claus Brinjolfson

Dog jeg sender icke hreppstiorenes paaskrifft nu, ligesom det forrige foraarsager deres nærværende ubelejlighed.

L. S.

Laust blað um laun hreppstjóra sem liggur með álitsgerð hreppstjóra Akrahrepps

Løs side om repstyrernes løn, som ligger sammen med forslaget fra repstyrerne i Akrarep

Það er og eitt sem ég vildi frambera fyrir ykkarn herradóm og þyrfti lagfæringar við, nefnilega sá ósiður sem mér sýnist vera hér í landi að hreppstjórar sem eiga að hafa forsjón fyrir öllum nauðsynjum hreppsins, fimm í hvörjum, ráðstafa tíundum, skipta ómögum, vera á þingum, í stefnuförum þá kallaðir eru og svo að segja mega með réttu kallast léttferli[1] tíunda- og tollatakra allra, biskupa, sýslumanna, presta og kirkjuverjara með annarri hreppsins margfaldri jögun og hrakningi þá svo ástendur, skuli ekkert í kaup uppbera, verr en einn smaladrengur. En eru þó eftir heyrn hér í landi, sem pólitíið utanlands í sínum erindagjörðum nauðsynlegir ihvorvel þótt þeir hafi þar um kvartað í fyrri tíð, hafa að sögn yfirvöldin hér tekið fyrir háls á því (sem menn plaga að segja) svo ekkert hefur afl haft.

Vildi nú yðar herradómur svo góðmannlega í milli ganga hjá hans Maj^{t} að hann með sínu náðarbréfi vildi tilsegja þeim fríun fyrir gjaftolli til sýslumanna, tíund til biskups og kirkna hvar þær eru ríkar, væri stórum náttúrlegt og billegt og tæki það þá yfir annarra tilhlutan þeirra sem hingað í land hafa sendir verið.

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Det er og et, som jeg vilde frembære for Eders herredom og behörte forbedring ved nemlig: Den uskick som mig synes være her i landet, at hreppstioremænd, som skal have indsigt med alt nödvendigt hreppens udrettinger vedkommer, fem i hver rep, anstalte og nedsette tien-

[1] Þýtt sem *forlöbere* í danskri gerð bréfsins frá 1771, þ.e. undanfari.

der, deele til fattige (omager) eller vandföre, være paa tingene i stefne vardsler, naar de ere tilkallede, og saa at sige maae med rette kaldes forlöbere for tiende og tagelser ellers bisperne, sysselmænd, præste og kirkeværgere, med andet meere hreppens mangfoldig jagelse og bemöyelser, naar det saa tilfalder, skulle intet derfor udi lön oppebære, ja værre end en hyredreng, men ere dog efter hörelse her i landet ligesom politie betjenter udenlandz i sine forretninger. Og endskjöndt dog de have herom andraget i forrige tiider, have övrigheden her ej andet gjort end tage for halsen eller munden (som mand plejer at siige), saa det ingen kraft har haft.

Vilde nu Eders herredom være saa godvillig herimellem gange hos hands Majestett, at hand med sit naadebrev vilde tilsige dem befrielse for gjeftolden til sysselmanden, tiender til biskoppen og kirken, hvor de ere riige, vare stor natturligt og billigt, og overgik da andre tilagtende ting deres, som her til landet have været indsendt at udrette.

Laust blað um gjaftolla sem liggur með álitsgerð hreppstjóra Akrahrepps

Løs side om gavetold, som ligger sammen med forslaget fra repstyrerne i Akrarep

UM GJAFTOLLA

Í Skálholtsbiskupaannál stendur að A° 1417 í tíð Árna biskups Ólafssonar hafi um veturinn til bændalýðsins komið bæn frá sýslumönnum og próföstum hvað líklegastir séu gjaftollarnir. Tóku þá prófastar vegna biskupa allt sakafallið um pápísku tíðina. En í tíð hr. Gísla Jónssonar 1556, þá sál. kong Christian þriðji, háloflegrar minningar, tók til sín biskupstíundir og sektagjaldið um landið, þá tóku sýslumenn þessa prófaststolla. Samt befalaði höfuðsmaðurinn Páll Stígsson 1563, að allir þeir sem búa í þeim sýslum af hvörjum kóngl. Maj^{t} hefði lént hr. Gísla tíundirnar, skyldu gjalda honum og hans umboðsmönnum þessa venjulegu prófasttolla. En fyrir undirrétting verðsligra sem þessa tolla þóttust missa af sömu sýslum kom hingað 1579 bréf sál. kong

Friderichs annars, háloflegrar minningar, eftirspyrjandi hvörjum þessi prófaststollur með réttu tilheyrði, hvört kónginum eður andlegum kirkjunnar vegna? Hér um nefndu lögmennirnir Þórður Guðmundsson og Jón Jónsson á Alþingi sama árs í dóm 12 hina vitrustu menn (þó alla verðslega). Sögðust þessir dómsmenn vita að þessi gjaftollur hafi að undanförnu verið samþykktur og haldinn fyrir uppgjöf eða vægð á sektum, en nú sem allar sektir séu fallnar til kóngsins, þar fyrir sýnist þeim að gjaftollurinn tilheyri þeim sem sektirnar á að taka.

Í dómi sem ég hefi undir höndum, gjörður eftir begiering (þar svokallað) kongel. Maj^ts^ fógeta yfir Snæfellssýslu, Henrich Krag, upp á þá tvídrægni eður óhlýðni sem þar segist verið hafi milli kóngsvaldsins og almúgans, gengnum að Miðgörðum í Staðarsveit Anno 1566 stendur svo: Í fyrstu þann góðvilja eður gjaftolla sem hér í landið hefur verið og á Alþingi hefur verið af kóngl. Maj^ts^ náðar umboðsmönnum, lögmönnum og lögréttumönnum, samþykkt verið að haldast skyldi, hvað oss virtist í sinni grein nógu harðlega að farið vera, sökum fátæktar landsins, bæði kóngsvaldsins vegna og kirkjunnar, því í Guðs nafni amen, að heilags anda náð með oss tilkallaðri og að svo oss prófuðu og fyrir oss komnu dæmdum vér: að þeir sem gjöra tíund nokkra skyldi gefa árlega v álnir í þessa báða gjaftolla. Í líkan máta þeir sem eiga v hndr. til x hndr. gefi x álnir í þá báða, en þeir sem eiga x hndr. til xx hndr. gjaldi xv álnir í þá báða, sömuleiðis þeir sem eiga xx hndr. eður þaðan af meira gjaldi xx álnir etc. Hann er upp á v pósta, eru fyrir honum skrifaðir 18 menn, x eiðsvarnir og viii bændur. Í framanskrifuðum biskupaannál stendur að prófaststollurinn hafi aldrei hærri verið en v al. Upp á fyrrskrifaðan dóm í Görðum hefur nefndur Henrich Krag útverkað confirmation lögmanns Hannesar Eggertssonar[1] stöddum á Sauðafelli í Breiðafjarðardölum sama ár 23. Octobris. Síðan hafa þar um dómar og samþykktir gengið, en ekki veit ég þeir séu af kóngl. valdi befalaðir eður samþykktir hvað líkast er vera hefði átt ef það skyldi ævarandi lög fyrir alda og óborna, en ekki loforð fyrri manna upp á alla sína eftirkomendur.

Sýndist nú ykkar herradóm billegt að biðja það kongel. Maj^t^ allra náðugast vægði til við nauðlíðandi almúga, sem haft hafa sína mestu

[1] Svo, rétt er Eggert Hannesson lögmaður. *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 481–484. (Dómur um gjaftolla 1.5.1566); s. 538–540. (Úrskurður upp á gjaftolladóminn 13.10. 1566).

underholdning til gjalds og gjafar af fénu (sérdeilis um fjárpestartíðina), þar margir geta vel ekki klætt sig eður sína, að gjalda hann ei svo háan sem innlögð tafla sýnir og vanalega gelst í því gildasta heldur þá í öllu sem peningur væri og gjaldgengt er í eður fyrir sektagjald, fáist hitt ei. Það væri stór léttir og vægð. Sérdeilis sýndist að sýslumenn hefðu ei skaða af sakafallsins forpagtning eður ekki væri árlega eftir gefið þeim brotlegu upp af sektagjaldinu, svo sem sýnist vera ætti. Þetta skrifa ég ykkar herradóm til beþenkingar.

* * *

[Oversættelse 2015]

OM GAVETOLD

I Skálholtsbiskoppernes annal står der, at der A° 1417, da Árni Ólafsson var biskop, om vinteren var kommet en bøn til bønderne fra sysselmændene og provsterne [om], hvad gavetold mest sandsynligt er. Så optog provsterne på biskoppernes vegne hele bøden i den katolske tid. Men i hr. Gísli Jónssons tid, i 1556, da afdøde kong Christian den tredje, i højlovet ihukommelse, inddrog biskopstienderne og bødeafgiften i landet, så tog sysselmændene denne provstetold. Alligevel befalede høvedsmanden Páll Stígsson i 1563, at alle de, der boede i de sysler, hvorfra hans kongelige Majestæt havde forlenet tienderne til hr. Gísli, skulle betale den normale provstetold til ham og hans ombudsmænd. Men efter underretning fra de verdslige, som mente, at de gik glip af denne told fra de samme sysler, kom der i 1579 et brev fra afdøde kong Frederik den anden, i højlovet ihukommelse, til landet med spørgsmål om, hvem denne provstetold tilhørte med rette, om det var kongen eller de gejstlige på kirkens vegne. Herom udnævnte lovmændene Þórður Guðmundsson og Jón Jónsson på Altinget samme år i en dom 12 af de viseste mænd (dog alle verdslige). Disse domsmænd sagde, at de vidste, at denne gavetold var vedtaget på det seneste og opretholdt for eftergivelse eller nåde for bøder, men da nu alle bøder skulle gå til kongen, forekom det dem derfor, at gavetolden tilhørte dem, som skulle modtage bøderne.

I en dom, som er i min besiddelse, afgivet på begæring (således udtrykt) af kongelig Majestæts foged over Snæfellssyssel, Henrich Krag, om den uenighed eller ulydighed, som der dér siges at have været mel-

lem kongemagten og almuen, afsagt i Miðgarðar i Staðarsveit Anno 1566, står der følgende: For det første den gode vilje eller gavetold, som har været her i landet, og som efter vedtagelse på Altinget af kongelig Majestæts nådes ombudsmænd, lovmænd og lovrettemænd skal bevares, hvilket forekommer os i sig selv er nok så hård en beslutning i betragtning af landets fattigdom, både for kongemagtens og kirkens skyld, dømmer vi derfor i Guds navn amen, med anråbelse af Helligåndens nåde med os, og efter prøvelse af os, således og som det forekommer os: At de, som betaler tiende, årligt skal give v alen til begge disse former for gavetold. Tilsvarende at de, som har v hundreder til x hundreder, skal give x alen til begge, og de, som har x hundreder til xx hundreder, skal betale xv alen til begge, ligeledes de, som har xx hundreder eller mere, skal betale xx alen etc. Den består af v punkter, og der er skrevet 18 mand, x edsvorne og viii bønder, for den. I ovennævnte biskopsannal står der, at provstetolden aldrig har været højere end v alen. På ovennævnte dom i Garðar har nævnte Henrich Krag skaffet bekræftelse fra lovmand Eggert Hannesson[1], der befinder sig på Sauðafell i Breiðafjarðardalir samme år den 23. oktober. Siden er der afsagt domme og vedtagelser om det, men jeg ved ikke, [om] de er på befaling af kongemagten eller vedtagne, hvilket mest sandsynligt skal være tilfældet, hvis det skal være evig lov for al fremtid og ikke tidligere tiders mænds løfte på deres efterkommeres vegne.

Hvis det nu forekommer jeres herskaber rimeligt at bede kongelig Majestæt allernådigst om at forskåne den nødlidende almue, som har betalt det meste af sit udkomme i afgifter og gaver af fårene (især i tiden med fårepest), hvorfor mange ikke har kunnet klæde sig selv eller sin husstand ordentligt, og ikke lade den betale tolden så højt, som vedlagte tabel viser, og som man normalt betaler i det højeste, men så i det hele taget, som om det var penge, og som man skal betale i eller for bødeafgift, hvis det andet ikke fås. Det ville være en stor lettelse og nåde. Især forekommer det, at sysselmænd ikke ville have skade af forpagtningen af bøden, eller at man ikke årligt eftergav de skyldige bødebetaling, hvad man dog synes burde være tilfældet. Dette skriver jeg til overvejelse for jeres herskaber.

[1] I den originale islandske tekst står Hannes Eggertsson, men det er en skrivefejl. Det korrekte er Eggert Hannesson. *Íslenzkt fornbréfasafn* XIV, s. 481–484. (Dómur um gjaftolla 1.5.1566); s. 538–540. (Úrskurður upp á gjaftolladóminn 13.10.1566).

Jón Ólafsson, hreppstjóri í Réttarholti, skýrir frá högum sínum 23.4.1771. Lit. ZZ. N° 4.

Jón Ólafsson, repstyrer i Réttarholt, beskriver sine forhold 23.4.1771. Lit. ZZ. N° 4.

ÞÍ. Rtk. D3/3–19.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 4; Skagefiordssyssel; Háedla velbirigumm herra Andreas Holt. Veledla hávisum herra Thorkille Fieldstæd. Edla veluisumm herra Thomas Vindekielde. Allra nádugast tilskickudumm Commissarier a Islande; L. S.

Háeðla, velburðugir!
Herrar Landcommissiaris!
Háttvirðandi herrar!

Að þetta blað mætti ykkur fyrirhitta með gleði og vellíðan sálar og líkama, gefi Guð með því að ég hefi heyrt að þið háttvirðandi herrar séu sendir hingað til landsins að, af vorum allra náðugasta herra kónginum, að aðgæta ásigkomulag landsins og almúgans nauðsynja að viðrétta og bæta það sem landinu og almúganum kynni til gagns og viðréttingar kynni að vera, þá læt ég ykkur vita mitt ásigkomulag.

Það er hið fyrsta að ég tók þessa jörð sem ég bý á með tveimur ásauðarkúgildum, hana niðurnídda bæði að viðum og veggjum og byggði ég hana upp af mínum eigin fémunum og hefi ég ekkert fyrir það fengið. En þessi kúgildi voru mjög svo gömul sum en sum ung, en sum þar á milli og var mér skipað að marka þau undir mitt mark, og held ég að það hafi verið gjört til þess að þeim skyldi ekki verða skilað heim, hvað sem að þeim gengi og kynni til að falla sem að mér bar ekki að ábyrgjast. En þegar að ég hafði verið hér í níu ár þá voru þau öll dauð af ýmislegum veikindum. Liðu svo tímar að faraldrið kom hér í sveit, að kindur mínar mundu deyja hjá mér sem og öðrum, og mundu kúgildin hlaupa upp á mig. Þá óskaði ég af umboðsmanninum að hann léti marka kúgildin og það var gjört. Svo leið að fjárplágan

kom til mín sem annarra á mínar kindur og þessi stólsins[1] kúgildi. Þá lét ég virða annað kúgildið það var yfirkomið í þessari veiki og það virt fyrir sextíu fiska. En þó að ég hefði viljað reka þær til eigandans þá gátu þær ekki gengið það vegna veikinda. Líka tók ég mér það til hugleiðingar að mér mundi vera gjört sem öðrum, reknar til mín aftur. En um vorið á landskuldardaginn bauð ég ráðsmanninum virðinguna og vildi hann ekki taka við henni fyrir þessar sex ær, og voru þar vitni til, en hann vildi ekki taka við henni og gaf hann mér það svar að hann hefði ekki neitt með það, og skyldi ég betala þær. En ég sagði að ég betalaði það ekki án dóms og ekki borgaði ég neinar leigur eftir það. En hann sagði að ég skyldi sjálfan mig fyrirhitta. Svoleiðis er þetta sem að sagt er og bið ég ykkur, góðir herrar, að láta mig njóta Guðs og réttarins, að gefa mér úrlausn um það hvort að ég skuli betala þau eða ekki. En síðan þau kúgildi dóu sem mér voru afhent með jörðunni þá er ég búinn að gjalda í leigur eftir þau fram undir sextíu fjórðunga smjörs og hefi ég öngva uppbót fengið, og þykist ég búinn að betala þau þó að þeirra andvirði séu ei að mér kölluð eða leigur eftir þau útdauð þar ég hefi búið við þau í tuttugu og fjögur ár. Og svoleiðis eru mín gæði sem að ég hefi átt hjá mínum húsbændum.

En þetta var mér skipað að leggja til Hólakirkjuuppbyggingar. Hér var tekinn einn maður úr þessari sókn og var mér skipað að leggja honum til á móti öðrum þremur það sem hann með þurfti til dags og nætur á meðan hann þjónaði þar og það gjörði ég. Einninn var mér skipað að láta til tvo hesta með reiðingi, reipum og pokum að flytja heim kalkið til kirkjunnar og það gjörði ég, og á skattaþingi um vorið var mér skipað að láta til Hólakirkju tuttugu fiska og það lét ég til. Fyrir þetta hefi ég ekki fengið neitt. En skatt og skyldur hefi ég goldið í tuttugu og fjögur ár. En þó að ég viti mínar nauðsynjar fleiri þá læt ég þær bíða að þessu sinni, þar fyrir brýt ég af og bið auðmýklega og í mestu undirgefni forláts á mínu fáfræði, befalandi ykkur, góðir herrar, þríeinum Guði til allrar umsjónar, verndar og varatektar.

Réttarholti,
d. 23. Aprilys 1771.

Vil svo finnast í mestu undirgefni
ykkar reiðubúinn þénari

Jón Ólafsson

* * *

[1] Biskupsstóllinn á Hólum, Skag.

[Oversættelse 1771]

Translation

Höyædle, velbyrdige!
Herrer Landcommissarier!
Höystærede herrer!

At dette blad maatte forefinde Eder med glæde og vellidenhed, baade til sjæl og legeme, give Gud, med det at jeg have hört at de höystærede herrer ere sendt her til landet af vores allernaadigste konge og herre til at eftersee landets omstændigheder og almuens beste eller nödtrængenhed at vedrette og forbedre det, som landet og almuen til nytte og gafn kunde være, da lader jeg Eder vide min beskaffenhed.

Det er det förste, at jeg tog denne jord, som jeg beboer, med 2de söjdeqvilder, jorden tradset og fordervet baade til træe- og torvværk, og byggede den op paa min egen bekostning, og have derfor intet bekommet, end disse söydkoeqvilde var meget gamle, dog nogle unge og nogle derimellem. Og var mig befalt at mærke dem under mit merke, og holder jeg for, det have været gjort i den henseende, at de skulle icke være leveret hjem til landsdrotten, hvad slags hændelse dem kunde og maatte tilfalde, som icke mig til kom at være for dem ansvarlig, og da jeg nu hafde været herudi 9 aar, da vare de alt dödt af adskillig tilfelde og svaghed. Leed saa nogen tiid, og kom faaresygen her i sveiten, og befrögtende mine söjder monne döe hos mig som hos andre, og monne koeqvilden löbe paa mig at betale. Da forlangede jeg af ombudsmanden, at hand loed mærke koeqvildene, og det var gjort. Saa leed det, at faarepesten kom til mig som andre paa mine faar og disse bispestoelens[1] koeqvilder. Da loed jeg taxere andet qvildet, siden det var betagen af denne sygdom, og det taxered for 60 fiske, og dog jeg ville have dreven det til eigenden, da kunde de icke have ganget det for sygdommens skyld. Ligesaa tog jeg mig den efftertancke, at mig blev gjort det samme som andre, dreven tilbage igjen, men om foraaret paa landskyldedagen böd jeg raadsmanden den taxerede verdie, og vilde hand icke tage ved den for 6 faar eller ærqvilde, og var der vidne

[1] Bispestolen på Hólar, Skag.

til, end hand vilde icke tage derimod, og gav hand mig det svar, at hand dermed intet hafde at befatte sig, og skulle jeg betale qvildet. Men jeg sagde, at jeg betalede det icke foruden domskjendelse, og icke betalede jeg nogen lejer effter det, end hand sagde, at jeg skulle raade mig self i denne sag. Saaleedes er dette, som sagt er, og beder jeg Eder gode herrer at lade mig nyde Gud og retten og give mig udlösning om det, hvis at jeg skulle betale det, nemlig qvildet, eller icke. End siden de koeqvilde döde, som mig var afhendt med jorden, da er jeg klar med at betale lejerne effter de, ongefehr til 60 föringer smör, og have jeg ingen aaboed faat, og tyckes jeg at have betalt de, dog at deres værdie ere icke af mig kaldet, eller lejer efter dem uddöet, der jeg have boet med de i 24 aar, og saaleedes er min lycke, som jeg har haft hos mine husbonder.

Men dette var mig befalet at legge til Holekirke opbygning. Her var tagen een mand af dette sogn, og var mig befalt at legge hannem til imod andre 2de, det som hand behövede til dag og nat, imedens hand arbejdede der, og det gjordte jeg. Ligesaa var mig tilsagt at tillegge 2 heste med reeding,[1] repp og sæk at flötte kalck udi hjem til kirken, og det gjorde jeg. Og paa skattetinget om foraaret var mig tilsagt at legge til Holekirke 20 fiske, og det loed jeg til. For dette have jeg slet intet faaed. Men skatt og anden rettighed har jeg betalt i 24 aar. Og enddog jeg kunde vide mine nödsynligheder fleere, da lader jeg det bide denne gang, derfore bryder jeg af og beder ydmygeligen og i störste underdanighed at forlade disse mine eenfoldige ord. Befalende Eder gode herrer den treeenige Gud til ald beskjærmelse og varetægt.

Reittarholt,[2]
den 23. April 1771.

Vil saa findes i störste underdanighed
Eders redebon tjenere

Jon Olafson

L. S.

[1] Paksadel, kløvsadel.
[2] Réttarholt, Skag.

Illugi Jónsson, bóndi á Bjarnastöðum, skýrir frá högum sínum 20.4.1771. Lit. ZZ. N° 3.

Illugi Jónsson, bonde på Bjarnastaðir, beskriver sine forhold 20.4.1771. Lit. ZZ. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/3–18.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 3; Skagefiordssyssel; Háedla velbyrdigumm herra Andreas Holt. Veledla hávisumm herra Thorkiele Fieldstæd. Edla veluisumm herra Thomáse Vindekielde. Allra nadugast tilskickudumm Landcommissarier a Islande; L. S.

Háeðla, velburðugir!
Herrar Landcommissaris!
Háttvirðandi herrar!

Guð gefi að blað þetta mætti yður heimsækja með gleði og vellíðan sálar og líkama með því að ég hefi heyrt að þið, háttgöfugu herrar, séu sendir hingað til landsins af vorum náðuga herra kónginum að líta eftir ásigkomu landsins og almúgans nauðsynja, að viðrétta og bæta það sem landinu og almúganum þéni til gagns að koma. Þá læt ég ykkur vita mitt ásigkomulag um mína hagi og þann kost sem ég hefi við að búa.

Það er hið fyrsta að það sem að ég hefi til að gjalda í mínar skuldir er ekki af mér tekið nema fyrir hálfvirði. En ég orðinn fátækur og get ekki borgað í þessari bágendatíð sem hér er uppáfallin, sérdeilis um sauðkindur að þær eru hartnær affallnar og dauðar í þessum faraldri sem hér gengur. En það sem eftir er tórandi er nær dauða en lífi. En nú vík ég að um kúgildi sem að jörðinni fylgja, sem var eitt ásauðarkúgildi að það fékk þessa veiki og var öldungis dauðvona og bað ég þá húsbóndann að veita því meðtöku og var það afsagt. Og svo bað ég hann að láta virða það og skyldi ég selja það eftir virðingunni eigandanum til gagns eða stólnum[1] og var það afsagt. Síðan rak ég þær

[1] Biskupsstóllinn á Hólum, Skag.

heim til stólsins og skyldi ég þær eftir með vottum þar ekki lukkaðist betur en svo, en daginn eftir voru þær reknar þessar ær til mín aftur, en ég fékk ekki annað svar hjá húsbóndanum en ég skyldi farga þeim sjálfur og setja aftur annað kúgildi, en ég gat það ekki því að ég átti ekki svo margar ær að ég gæti gjört það. En ég bauð honum þá kú fyrir þessar ær, sem að ég bauð honum í landskuld vorið fyrir [00].[1] Vildi hann ekki taka hana gilda í hundrað vegna aldurs, en kúna hafði ég keypt og var mér sögð hún ellefu vetra. Þegar ég bauð honum hana í landskuldina virstist mönnum það ekki réttsýni fyrir honum að fella hana snemmbæra úr hundraði. Síðan tók ég þessar ær og gaf ég þeim með mínum kindum og drápust fjórar af þeim og mínar fimm sem að ég átti en tvær lifðu eftir. En smjörfjórðungur var kallaður að mér í haust fyrir leigu eftir þær hvörn ég galt ekki. En þá sömu kú sem að ég bauð honum fyrir þessar ær og hann vildi ekki, hvörki í landskuld um vorið fyrir, tók hann af mér í hundrað um vorið eftir í landskuld.

Nú bið ég ykkur, góðir herrar, að gefa mér skriflega undirrétting um þetta hvörninn ég skuli haga mér um þetta, hvört að ég eigi að betala þessar ær eða ekki, því ég býst við að þeirra andvirði muni verða af mér kallað. En ég þykist ekki eiga að betala það því þær dóu úr þeim veikleika sem menn geta ekki að gjört. En hvað jörðinni viðvíkur sem ég bý á, er mjög af sér gengin af skriðum og grjóti og er ekki þess verð sem að hún er leigð. En svo að ég mæði yður ekki, góðu herrar, lengur með þessum mínum nauðsynjum bið ég með auðmjúkri undirgefni forláts á þessari minni vankunnáttu, brýt ég af og kveðjandi yður alla með blessunaróskum, bæði fyrir sál og líf.

Vil svo finnast í mestu undirgefni ykkar reiðubúinn þénari

Skrifað í Hegranessýslu,[2] d. 20. Aprilys 1771, Bjarnastöðum.

Illhugi Jónsson

* * *

[1] Eyða vegna skemmdar í handriti.
[2] Skagafjarðarsýslu.

[Oversættelse 1771]

Translation

Höyædle, velbyrdige!
Herrer Landcommissarier!
Höystærede herrer!

Gud give, at dette blad maatte hjemsöge Eder med glæde og vellidenhed til sjæl og legeme. Med det at jeg have hört, at de höystærede herrer ere sendt her til landet af vores allernaadigste konge og herre at eftersee landets beskaffenhed og almuens nödvendighed og samme at vedrette og forbedre, som landet og almuen kunde til gafn at komme, da lader jeg Eder viide mine omstændigheder og den kost, som jeg har ved at boe.

Det er först, at det, som jeg have til at betale i mine skylder, er icke af mig tagen uden til halv værdie, end jeg allereede saa fattig i denne kymmerlige tiid at icke kand betale i særdeeleshed söydqvæget, som nu ere næsten falden og döde af denne pæstsyge, som her gange, end det, som efterlever, er nærmeere dödt end levende. Nu vil jeg vige til at tale om koeqvildet, som ved jorden fölger, som var eet söydekoeqvilde. Dette fick denne syge og næsten aldeeles dödt, bad jeg husbonden at tage det til sig, som blef afsagt, saa bad jeg, om hand vilde icke lade taxere det, og skulle jeg selge det efter vurderingen, eigenden eller bispestoelen[1] til nytte og afhændelse, og var det afslaget. Siden drev jeg dette söydeqvilde til stoelen og lod dereffter være med vidner. Dette lyckedes saaleedes, at dagen dereffter vare disse ær, dreven mig tilbage igjen, og fick saa icke andet til svar af huusbonden, end jeg maatte behandle dem self og igjen tilsette andet koeqvilde, men det kunde jeg icke, thi jeg hafde icke saa mange ær[2], at jeg kunde gjöre det, og böd jeg hannem koe for disse ær, den samme som jeg böd ham næstforleden aar i landskyld, og ej vilde antage i hundredsgilde for alderens skyld. End koen hafde jeg mig tilkjöbt og var 11^{ve} aar gammel, da jeg böd den i landskylden, og syntes folk, det icke var rettelig gjordt af ham at forringe koen, som var med kalv og skulle bære tidliig paa vinteren, for mindre end hundred værdie landsviis. Siden toeg jeg disse ær og födede dem med mine faar, döde saa 4re af dem og 5 af mine,

[1] Bispestolen på Hólar, Skag.
[2] Malkefår, får. Islandsk *ær*.

som jeg ejede, end 2de levede effter. 1 föring smör var kaldet af mig i höst for lejer efter dem, som jeg icke betalte. End den samme koe, som jeg böed hannem for disse ær i landskylden næstforleden aar, tog hand nu af mig for hundred foraaret derefter i landskylden.

Nu beder jeg Eder gode herrer ad give mig skrifftlig underretning om dette, hvordan jeg skal bære mig ad, hvis at jeg bör betale disse ær eller icke, thi jeg bereeder mig paa, at deres taxerende værdie monne af mig vorde kaldet, end jeg tyckes icke bör at betale det, der de döde af den svaghed, som jeg icke kunde gjöre ved. End hvad jorden angaar, som jeg beboer, da er den meget fordervet af fjeldskreed og steene og icke værdt for dem höyd, som hun er leyet og sadt for. Og som jeg icke bemöder Eders gode herrer længere med disse mine nödvændigheder, beder jeg med ydmyg undergivenhed forlades maatte disse mine eenfoldigheder. Afbryder jeg og önsker Eder alle herrens velsignelse baade til liv og sjæl.

Vil saa findes i störste underdanighed Eders reedebon tjener

Biarnestad i Hegranessyssel,[1] den 20de April 1771.

Illuge Jonsson

L. S.

Hreppstjórar og bændur í Hegranesi skýra frá högum sínum 8.4.1771. Lit. Pp. N° 2.

Repstyrere og bønder på Hegranes beskriver deres forhold 8.4.1771. Lit. Pp. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/5–27.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 3.7.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 3. Jul. 1771; Lit. Pp. N° 2; Skagefiordssyssel; Kongl. Mayts. hátttiltrúudum Commissariis a Islandi. Herr. Andreas Holt. Herr. Thorkieli Fielstd. Herr. Thomasi Windekilde a Arnarhoole; L. S.

[1] Skagafjarðarsyssel.

Kóngl. May^ts^ hátttiltrúaðir Commissarii!
Gúnstugu herrar!

Í tilliti til þeirrar konungl. allra náðugustu forordningar af dato Christiansborgar slote, d. 15da Maji 1770 á næstliðnu sumri hér í landi auglýstu, áhrærandi þá allra náðugast tilskipuðu Commission á Íslandi, fyrir hvörjum einum og sérhverjum, er allra náðugast eftirlátið að gefa sig til kynna. Þá tökum vér undirskrifaðir oss þann fríheit í stæðstu undirgefni að framfæra vora þanka um það er oss sameiginlega sýnist horfa til almennings nytsemi, gagnsmuna og viðréttingar hér um sveitir sem fylgir.

Þessi Hegraneshreppur er mjög fátækur, sem mest orsakast fyrir blásið land og heyskaparleysi, hvar fyrir hér eru og jarðir í eyði fallnar eftir sem útgefið bréf hreppstjóranna af 1770 til sýslumanns Snorrasonar[1] útvísar. Þó hefur fólki allra helst örðugt fallið að uppihalda sér síðan sú yfirgeisandi fjársýki hér yfirféll, þar margir mestpart lifðu og höfðu svo að segja allt sitt uppheldi af sauðpeningi. En uppreist fólks yfirhöfuð eður nokkra viðréttingarvon sjáum vér ei aðra framar sem öllum kynni jafnt til gagns að koma en þá að hér væri kaupmaður í kaupstaðnum árlangt er seldi fólki nauðsynjar sínar eftir sem það kynni betala.

1° Mjöl eður annan mat því til lífsnæringar, þar margir eru þeir sem kaupa sínar lífsnauðsynjar bæði á haust-, vetrar- og vortímum, svo vel að[2] húsbændum sínum sem öðrum megandi mönnum, fyrir meira verð en þær þó annars eru í kaupstöðunum. Þessir áðurnefndir kunna vel öðrum nauðlíðandi sér tíðum til stórs baga að hjálpa, og verða síðan jafn óbirgir, kannski að síðustu sem hinir og þeir sem kaupa taka þar og við stóran skaða, að kaupa með umkostnaðarreikningi athuguðum svo vel á fiski sunnan og vestan af landi fluttum sem öðrum kaupstaðarvörum. Sýnist því þetta vera ein stór orsök meðal annars til almennings bágenda, þar allfæstir eru megnugir að draga meir að sér af sínum lífsnauðsynjum en þeir sjálfir nauðsynlegast viðþurfa. Þegar þeir fátæku hafa nú goldið jarðarskuldir sínar, sem og aðrar matarskuldir gjörðar að vetrartímanum við íslenska, svo mikið

[1] Jón Snorrason (1724–1771), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu.
[2] Svo, þ.e. af.

sem geta, áður kauptíðin byrjast í kaupstöðunum, svo koma þeir síðan aldrei í kaupstaði sér til nokkurs gagns, en kynnu þó annars á öllum ársins tímum að hafa nokkur not kauphöndlunarinar við danska, væri ætíð í kaupstaðnum að fá það þeir með þyrftu.

2° Sökum þess að hér er enginn eftirliggjari í kaupstaðnum svo taka þeir oft stóran skaða sem eru við sjóarsíðuna eður annars staðar hvar veiðivon er, nær þeir missa sín veiðarfæri en fá ei aftur keypt til þeirra. Mega síðan bíða oft þann hentugasta tíma og hafa aflans engin not, allt þar til skip kemur, hvort vera vill langur eður stuttur tími, og þvílík veiðarfæratöpu hefur hitt þá á þessu ári, er í þessum hrepp brúka selveiði.

3° Nær skip laskast eður missast, svo verður skaðinn oft stærri vegna þess að menn fá ei aftur við, tjöru og járn til þeirra endurbótar. En missirinn yrði annars ekki svo bagasamur ef fólk fengi þetta nær þörf gjörðist.

4° Væri hér kaupmaður til staðar, svo kynnu menn fá viði til húsbygginga, hvörs stór þörf gjörist, þar bæir eru margir lasnir fyrir viðaleysi og við falli komnir, og þó fólk fari oft haust og vor að sjóarsíðunni til viðaaðdrátta, þá gefst skjaldan svo mikill reki að almenningi kunni nauðsynlega að péna til húsaviðurhalds, því síður til endurbótar. En þótt viður flyttist í kaupstaðnum, svo geta menn ekki ætíð sætt því að kaupa hann ásamt öðrum sínum nauðsynjum á þann eina dag ársins er þeir mega hafa til kauphöndlunarinnar í kaupstaðnum.

5° Ef kaupmaður væri altíð í standi að hjálpa fólki um það er það nauðsynlega með þyrfti og tæki aftur í móti betaling á öllum ársins tímum, nema slátrunarfé er koma skyldi á sínum rétta og hagkvæma tíma, svo höldum vér að nytsemi fólks þar af yfirhöfuð yrði jafnari og restantzar minni hjá fólkinu.

6° Þar sem ei er nema einn maður á bæ með konu og börnum, sem víða er, og eiga langa leið í kaupstað, og hvör kirkjusókn hefur ei nema 1 dag fyrirskrifaðan af kaupmanninum til kauphöndlunarinnar. En þeir sem ei geta komið þenna tiltekna tíma einhvörra orsaka vegna, þeir sömu hafa skjaldan viðrétting það ár, sérdeilis þegar þeir eiga langt að sækja og margir hafa stóran baga á heyskap sínum á sumrum sökum kaupstaðarferða, því heyskapurinn, fiskiaflinn bestur og kauphöndlunin við danska stendur í Norðurlandi víðast yfir allt í einu, og er nær svo ómögulegt, þar fátt fólk er, að sæta þessu öllu undireins.

7° Flyst tóbak og brennivín stórkostlega hingað á Hofsós, og gjörir fólk sér sjálfu stóran skaða í því að kaupa þetta hverutveggja. Sýnist því stórnauðsynlegt að hingað mætti flytjast matur og aðrar fólks nauðsynjar í þess stað.

Þetta framanskrifað sýnist oss eftir fáfræði voru, einkum og allra helst horfa til almennings nytsemi og ei sjáum vér annað er fólki mætti framar verða svo sameiginlega til aðstoðar.

Ási í Hegranesi,
d. 8. April 1771.

Bjarni Skúlason
Magnús Jónsson

Þessu til frekari staðfestu
eru vor undirskrifuð nöfn

Markús Guðmundsson
Sigurður Hallgrímsson
Þórður Ólafsson
Björn Jónsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Kongelig Majestæts højtbetroede Commissarii!
Gunstige herrer!

Under henvisning til den kongelige allernådigste forordning af dato Christiansborg Slot den 15. maj 1770, bekendtgjort sidste sommer her i landet, angående den allernådigst beskikkede Commission i Island, over for hvilken det allernådigst tillades enhver at tilkendegive sig, så tager vi underskrevne os den frihed i største underdanighed at fremføre vore tanker om, hvad der forekommer os i fællesskab at give udsigt til nytte, gavn og genoprettelse for almuen her på egnen, nemlig følgende:

Denne Hegranesrep er meget fattig, hvilket mest skyldes bortblæst jord og mangel på hø til høstning, hvorfor her også er gårde, som er forladt, således som repstyrernes udstedte brev til sysselmand Snorrason[1] af 1770 viser. Dog er det langt mest faldet folk svært at klare sig, efter at den nu hærgende fårepest ramte stedet, eftersom mange for det meste levede og havde så at sige alt sit udkomme af får. Men til genoprejsning af folk overhovedet eller noget håb om bedre forhold ser vi fremfor alt kun ved, hvad der måtte være lige meget til gavn for

[1] Jón Snorrason (1724–1771), sysselmand i Skagafjarðarsyssel.

alle, at her var en købmand i købstaden hele året, som solgte folk deres fornødenheder, efterhånden som de kunne betale.

1° Mel eller anden mad til livets opretholdelse for dem, eftersom der er mange, som køber deres livsfornødenheder både om efteråret, vinteren og foråret, såvel fra deres husbønder som andre velstående, for en højere pris, end de ellers findes til i købstæderne. Disse ovennævnte kan godt ofte hjælpe andre nødlidende til stort besvær for sig selv og derefter mangle forsyninger i samme omfang, måske ikke mindre end de andre, og de, som køber der og med stort tab, køber efter undersøgt omkostningsberegning såvel fisk bragt fra Syd- og Vestlandet som andre handelsvarer. Dette forekommer derfor at være en stor årsag blandt andet til almuens nød, eftersom langt de færreste er i stand til at skaffe sig mere af deres livsfornødenheder, end de selv nødvendigst har brug for. Når de fattige nu har betalt deres landskyld og ligeledes har opgjort deres gæld for mad over vinteren til de islandske, så meget de kan, inden handelstiden begynder i købstæderne, så kommer de derefter aldrig til købstaden til nogen gavn for sig selv, men kunne dog ellers på alle tider af året have nogen brug for at handle med de danske, hvis det altid var muligt i købstaden at få, hvad de havde brug for.

2° Fordi der her ikke er nogen efterligger i købstaden, så lider de ofte stor skade, som bor ved kysten eller andre steder, hvor der er mulighed for at fange fisk, når de mister deres fangstredskaber og ikke kan købe andre. [De] må derefter ofte vente i den gunstigste tid og har ingen gavn af fangsten, indtil der kommer skib, det være sig kort eller lang tid, og et sådant tab af fangstredskaber har i år ramt dem, som i denne rep driver sælfangst.

3° Når et skib lider skade eller går tabt, så bliver skaden ofte større, fordi man ikke igen kan få tømmer, tjære og jern til reparation af det. Men tabet ville ellers ikke være så slemt, hvis folk kunne få det, når der var brug for det.

4° Hvis her var en købmand til stede, så kunne folk få tømmer til husbygning, når der var brug for det, eftersom mange gårde er udtjente på grund af mangel på tømmer og ved at styrte sammen, og selv om folk mange gange om efteråret og foråret drager til kysten for at hente tømmer, så er der sjældent så meget drivtømmer, så det kan gavne almuen til den nødvendige vedligeholdelse af huse og slet ikke til for-

bedringer. Men selv om der kom tømmer til købstaden, så har folk ikke altid mulighed for at købe det sammen med deres andre fornødenheder den ene dag om året, som de kan få til handel i købstaden.

5° Hvis købmanden altid var i stand til at hjælpe folk med det, som de havde brug for, og ville tage imod betaling på alle tider af året bortset fra får til slagtning, som skal komme på deres rigtige og passende tidspunkt, så mener vi, at folks gavn ved det i almindelighed ville være mere jævn, og at folks restancer blev mindre.

6° Der hvor der kun er én mand på gården med kone og børn, sådan som det er tilfældet mange steder, og han har lang vej til købstaden, og hvert kirkesogn kun har 1 dag foreskreven af købmanden til handel, og de, som af en eller anden grund ikke kan komme på det angivne tidspunkt, de samme får sjældent betjening det år, især når de har lang vej, og mange er for optaget af deres høhøst om sommeren til at kunne tage til købstaden, for høhøsten, den bedste fiskefangst og handelen med de danske falder på Nordlandet de fleste steder sammen, og så er det næsten umuligt, hvor der er få mennesker, at passe det alt sammen på én gang.

7° Tobak og brændevin bringes i voldsomt omfang her til Hofsós, og folk udsætter sig selv for skade ved at købe begge disse ting. Det forekommer derfor i højeste grad nødvendigt, at der kom mad og andre livsfornødenheder for folk i stedet.

Dette oven for skrevne forekommer det os i vores uvidenhed kan især og i højeste grad bidrage til almuens gavn, og vi ser ikke andet, der i højere grad kunne være således til fælles hjælp.

Ás på Hegranes,
den 8. april 1771.

Bjarni Skúlason
Magnús Jónsson

Til yderligere bekræftelse på dette findes vore navne underskrevet

Markús Guðmundsson
Sigurður Hallgrímsson
Þórður Ólafsson
Björn Jónsson

Hreppstjórar og bændur í Viðvíkursveit fjalla um kjör sín 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 2.

Repstyrere og bønder i Viðvíkursveit redegør for deres forhold 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/3–17.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 2; Skagefiordssyssel; Velædla, velburdigumm iferlandcommissari herr. Andreas Hollt. Velædla, hávisum her. Thorkiele Fieldsted. Velædla, hattögtudumm sr. Thomase Vindekillde. Allra nadugast tilskickudumm Landcommissarj a Islande.

Veleðla, velburðugi, veleðla, hávísi, veleðla, háttaktaði!
Allra náðugast tilsettir Landcommissarij!
Háttvirðandi herrar!

1. Eftir tilskipan vors allra náðugasta herra konungs Christians 7ª af dato 1770 þann 15. Maj, gjörum vér yður vitanlegt að sú harða og mikla fjársýki sem að án allrar dvalar hefur gjört oss næstum því öreiga á nokkrum fyrirfarandi árum, og enn nú viðvarir, svo að varla má nú annað fyrir sjá hjá allmörgum en vergang með tilstyrk vorra landsdrottna í því tilliti að það í skuldir var af oss boðið í þeim góðu og faraldurslausu árum, og var góðfúslega af oss tekið, það er nú falt til þriðjunga og sumt meir sem er nefnilega prjónpeysur 20 al., ullskyrtudúkar 5 stikur 20 álnir, smábandssokkar 10 fiskar, svo nú í þessu pestarhallæri er oss svo stór þyngsli gjörð með því að fella það svo mikið úr þess gamla texta[1] sem á margra ára tíð var svo tekið. Hér með hljótum vér þennan tóskap helst að láta gjöra vegna svo harðrar ullareklu, svo að það kynni heldur nokkru af að kasta og þar fyrir biðjum vér þénustusamlega að einn viss texti megi þar á komast, svo að vér höfum oss þar eftir að rétta hvað auðveldlega getur skeð eftir vigt og mælir.

[1] Svo (tegsta), þ.e. taxta.

2. máta um kýr, naut og kálfa, hesta og hross sem menn verða að bjóða í sínar landskuldir, sem flest er fellt úr bókarinnar verðum, oss undirgefnum til hins mesta skaða, svo að nú horfir til hinna stæstu vandræða fyrir oss. Þar fyrir óskum vér að þetta náðuglega álítist svo að einn viss texti á því verði, ungu og gömlu, því svo stendur á fyrir velflestum af oss að ekki er altíð til það í algildi stendur upp á aldur, og þar fyrir skyldi það niðursetjast svo hverki hefði skaða kaupandi né seljandi.

3. máta leiðist yður fyrir sjónir um ábýlisjarðir vorar sem standa í aumkunarlegu ásigkomulagi upp á húsaviðu, þar fyrir að vér getum ekki keypt viðinn fyrir fátæktar sakir til jarðarhúsanna. En landsdrottnar vorir skikka oss þær að uppbyggja bæði að viðum og veggjum allt upp á vorn kost og án alls betalings. Hér með sýnist oss þær árlega af sér ganga upp á tún og engi ásamt land sem árlega fordjarfast sums staðar af skriðum og vatnságangi, sandi og skógarleysi, svo að hér um pláss er ekki að fá hríslu að dengja við einn ljá, til að heyja fyrir þeim kúgildum sem eftir tóra. En vor landsdrottinn er búinn að fyrirbjóða á skógarjörðunum að selja oss kol sem öðrum, svo að vér sjáum nú hið fyrsta oss sýnt banatilræði. Þetta biðjum vér í undirgefni náðuglega álítist, hér með kúgildi pestdauð af oss útheimtuð og leigurnar árlega og það án allrar uppbótar í mörg ár. En oss þykir í heimaumboði Hólastóls að landsdrottinn vor sé nokkur orðsök í því sem af kúgildunum deyr fyrir heyleysis sakir. 1. Vegna þess að á sumardaginn skipa þeir oss að slá sér á túnum þegar best ástendur heyskapnum. 2. Og síðan nauðga á oss fóðrapeningi á haustin svo að vér verðum að drepa vort frá eldum þeirra eður setja of mikið á, því jarðirnar kunna ekki að bera vort og þeirra. En vér þykjustum ekki skyldugir að betala eftir jarðirnar ef vér eigum að búa fyrir þá, þó vér verðum það að þola.

4. máta er hér mikill skortur hjá allmörgum af vinnufólki sem orðsakast fyrir vissar orðsakir, sem er fyrst vegna þessar barneignar ótilhlýðilegrar sem hér grasserar árlega, að fátækir bændur geta ómögulega ómögum á sig aukið í þessari pestartíð. Í annan máta taka sig menn frá bændum til að verða lausir, allt hvað þeir geta goldið kóngi skatt, en eru þó næstum því öreigar. Í þriðja máta eru sumir hjá bændunum að hálfu en sér að hálfu, og koma sínu svo fram eftir því sem best gengur. Í fjórða máta fer sumt í húsmennsku alldeilis að raunarlausu.

5. máta eru hér á hreppum ómagar svo margir að búandi fólk kann varla undir að rísa, sem eru börn þeirra manna sem aldrei hafa skatt né skyldur goldið, hverki kóngi né kalli.[1] Einninn frillulífisbörn sem fæðst hafa í hreppum, en foreldrar þeirra ganga í vistir í öðrum hreppum með yfirskoti og lagaflækjum og vinna sér þar inn kaup og mat sem best gengur. En vér verðum að annast þeirra ómegð eftir sýslumannsins skikkan. Guð hjálpi oss náðarsamlega.

6. máta viljum vér fá uppfræðing á því sem vér megum í tolla og tíundir bjóða, ásamt skatta og þegnskyldur, þar vér höfum ekki skileyrir[2] til og ekki er á að taka hjá allmörgum nema stórgrip. Hér með er og að oss heimtað búandi hjónum ljóstollur 8 fiskar og kannski 10 fiskar. En vér getum ómögulega í skileyrir goldið, og þar fyrir begjörum vér að vax flytjist á höfnina svo menn geti keypt það til kirknanna. Kikjutíund er í skileyrir útheimtuð af þeim sem possyonesreikning[3] hafa og það í rigtugri útsvörun, jafnvel þó kirkjur vorar séu næstum því niðurfallnar og menn geti ekki sínum fótum ósaurguðum haldið meðan guðsorð er framflutt. Þá vill herra biskupinn hafa sína tíund vel útilátna eftir tíundarhæð. Lögmannstollur má aldrei gleymast. Þá láta prestar vorir sitt ei eftir liggja að heimta að oss sína tíund, lambseldi og bænadag. En hjá oss sumum mönnum er ekki til í allt þetta nema stórgripur, en hver af þessum vill hafa sitt í skileyrir og í réttan tíma.

7. máta begjörum vér hér á Hofsós einn eftirliggjara sem að kunni að gegna vorri nauðsyn á vetrartímanum, einnveginn svo af takast mætti brennivíns- og tóbaksprang sem enn nú valenderar[4] hjá þeim á Höfðaströnd, ásamt annars staðar í sýslunni vorri. Hér með begjörum vér einn vissan texta á blautum fiski hverninn hann skal takast af kaupmanninum fyrir nauðsynjar vorar.

8. máta viljum vér fá skýrslu á af hvað mörgum hundruð að 40 fiska skattur skal fyrst heimtast og hvert búið skal vera svo á sig komið upp á búshluti og mannfjölda sem um getur í landslagabók vorri, kóngsþegnskyldu fyrsta cap.[5] Hér með viljum vér vita hvert enn nú

[1] Þ.e. prestakalli.
[2] Löglegur gjaldmiðill, hvort heldur búpeningur eða annað.
[3] Svo, rétt væri portionsreikningur eða kirkjureikningur.
[4] Á sér stað. Danska *valendere* eða *validere*.
[5] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 97–98.

við helst búreisuskattsgjöfin til öreiganna og hvað öreigar séu rétt kallaðir.

9. máta eru spursmál vor svoleiðis að hvert það álítist fyrir gott að vor yfirvöld skuli trekka[1] það af vorum lítilfjörlegum nauðsynjakaupum, sem vér gjörum í kaupmannsbúðinni við kaupmann vorn og vér erum búnir til hans inn að leggja, þeim lítilfjörlegum restönsum er þeir þykjast hjá oss eiga og kaupmaður er þeim til þess velfylgjandi.

10. máta er yður til vitundar gefið að í sýslu þessari eru þeir menn sem legið hafa með konum, giftir með ógiftum og ógiftir með ógiftum, og halda saman eins eftir sem áður þó brotin séu fleiri en vera byrjar, sumt á heimilunum, sumt í næstu kirkjusókn, sumt innan sýslu nokkuð fjær. Í annan máta er hér og sá siður sums staðar að hjónin eru aðskilin með það slag að þau eru haldin fyrir vinnuhjú sitt í hverri þingá,[2] aldeilis að orðsakalausu, og í því ganga ekki síst fram vor yfirvöld og ganga þar svo á eftir þeir sem eru á hinni lægri tröppu þessi aðskilin hjón að halda.

11. máta væri stór þörf á að vissir menn væru til teknir að vordiera[3] reiðaranna góss á Hofsós svo að það kynni reglulega niður að setjast almúganum til undirréttingar. Því þó það hafi verið gjört af kaupmanns vinum með yfirskotum, þá hefur það ekki komið almúgafólki til góða, jafnvel þó varan hafi verið gagnfordjörfuð, sérdeilis tóbak, járn, hestaskór léttvægir og mél illa umvendað, upp á bönd og lög brotið svo margur hefur þar af skaða á löngum vegi og margt annað meir sem of langt er upp að telja. Kaupmaður bágur við fátæka og helst þá sem mest á liggur svo þeir fá lítt nauðsynjar sínar þó borgað geti. En þeir ríku fá eftir vild sinni, já hans vinir, bæði tóbak, brennivín og mél, svo að þeir geti selt einn kút fyrir ríkisdal krónur tóbaksbitann túmark, en mél eftir því sem þörfin er þeirra sem við taka.

Nú förum vér varla að vera svo djarfir að begjöra vissu frá yður um það hvað margar forordningar oss hafa átt að birtast á þessu umliðna ári. Ein hefur oss verið birt sem vér gefum yður lítið svar upp á sem er þetta hér að framan. En framar þorum vér ekki að gjöra í þetta sinn vegna vora yfirboðara, því oss vantar vit og peninga að

[1] Draga, þ.e. draga frá. Danska *trække*.
[2] Þ.e. þinghá.
[3] Virða. Danska *vurdere*.

mæta þeim, og viljum vér heldur órétt þola en verr fari. En það sem vér kunngerum á þessu skrifi viljum vér með eiði sanna ef þörf gjörist.

Vér finnustum í skyldugustu undirgefni.

Í Viðvíkursveit,	Yðar veleðlaheita og velburðugustu
d. 8. Apr. 1771.	samt veleðlaheita skyldugir þénarar
Pétur Jónsson	Jón Jónsson
Jón Bjarnason	Þórður Guðmundsson
	Ásgrímur Þorláksson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Velædle, velbyrdige!
Velædle, höjviise!
Velædle, höyfornemme!
Allernaadigst beskicket Landcommissarier!
Höystærede herrer!

Effter befaling vores allernaadigste konge og herre kong Christian dend syvende af dato 15de May 1770 gjöre vii Eder vitterlig, at den haarde og fahrlige faaresyge, som uden ald ophold haver gjort os næsten saa fattige og elendige i nogle forleden aar og endnu vedvarer, saa at icke snart andet sees for os ald for mange end at gribe til betlestaven. Den hjelp og styrk vore landsdrotter skulle gjöre os, idet vi kunde tilvejebringe at betale vore afgiffter og skylder med ligesom tilforn i gode aar, og förend denne faarepest paakom, og blev af os godvillig modtaget de vahrer, vi fremböd, er nu bleven forandret, felt og nedsatt[1] til treede parts værdie og somt meer, som er nemlig: Een pronetröye[2] 20 al., 5 alen skiortevadmel 20 al., smaabaandshoeser 10 fiske, saa at nu i denne haarde tiid med pæstqvæget og uldmangel falder os tungt saa meget at felde og nedsætte vore vahre imod den gamle taxt, hvorefter

[1] Oversætteren 1771 har her fundet det nødvendigt at anvende tre ord til at oversætte det islandske ord *fella*, som betyder nedsætte.

[2] Striktrøje. Islandsk *prjónapeysa*.

i mange aar blef af os tagne. Og derfor ombeder vi tjenstlig, at een viss taxt derpaa maatte settes, saa at vi efter den kunde rette os, og paalideligere kand skie effter vigt og maal.

2° Prissen paa kjör, nööd[1] og kalve, heste og hopper med föl, som mand faaer at byde i sine landskylder, er fleest nedsatt og forringet imod loven os undergifne til hins meste skade, saa at nu hensigter for os store vanskeligheder. Derfor önskede vii, at dette naadelig maatte ansees, saa at der blev sadt en vis taxt paa alt ungt og gammelt qvæg, thi det kand saa staae for os velfleste, at det icke i sin gildhed er i den stand, som det bör paa alder og andet, og derfor skulle det nedsettes til den priis, at baade den kjöbende og selgende icke hafde skaden.

3° Maatte forhöre sig om vore paaboende jorder, som ere i en meget slett stand paa træe til huusene, og vii for fattigdom skyld kand icke kjöbe træen til jordehuusene, end landsdrotten vores tilsiger os paa vor egen bekostning baade til træe og anden torfverksarbejde at opbygge dem. Hermed synes os, at de aarlig aftager paa tun og enge og andet landmarke,[2] som aarlig forderves, sommestedz af fjeldskreede og vandfloede og sande, og saa got som ingen skov, saa at heromkring er icke at faae en træeqvist til kul at opskjærpe en höelee ved til at slaa græs for de koeqvilder, som effterleve. End vor landsdrotten have taget sig for at forbyde dem paa skouve jorderne at selge os kul i vor nöd, saa at vi nu seer först hjertelauget og hvad vel, de vil os. Dette beder vi i underdanighed naadig maatte til rette settes. Hertil er krævet af os at svare til de pæstdöde söydeqvilder og lejer deraf aarlig, og det foruden ald aaboed i mange aar. End os tyckes i hjemmeombudet Holabispestoels, at vor landsdrotten er self nogen aarsag i det, som af koeqvilderne döer af höelös. 1° Formedelst det at om sommerdage befaler de oss at slaae græs paa deres tun i den beste höeaflings tiid. 2° Og siden tilholder de os at tage koe eller nööd til at foedre om vinteren, saa at vi maae slagte vores i stæden for det, vi af dem tager, eller og at sætte meere qvæg paa jorderne, end de kand taale og bære. End vi tyckes icke skyldig at betale efter jorderne, naar vii skal boe for dem, dog vi maae det have og taale.

4° Er her meget knapt hos mange paa tjenestefolch, som for visse skyld foraarsages. 1° De, som falde i lejermaal og eje börn, som her

[1] Tyr. Islandsk *naut*.

[2] Her henvises sandsynligvis til andre former for jord ud over hjemmemark og eng.

grasserer aarlig, og fattige bönder umuelig saadanne unge börn kand til sig tage i denne faarepæste tiid. 2° Tage sig mænd fra bönderne til at være sin egen herre som lösemand, og allt naar de kand betale Kongen skatt, end ere dog næsten meget fattig. 3° Ere nogle hos bönderne kaldet halve lösemænd, tjener baade sig og bonden end kommer dog sine sager som best frem. 4° Nogle sætter sig til at være huusmand aldeeles uden nogen eftertanke.

5° Ere her paa hreppen (omager) eller vanföre mennisker saa mange, at boende folck kand icke rejse sig derunder, som ere börn deres, som aldrig have ydet nogen tiende rettigheder hverken konge eller karl.[1] Ligesaa frillelives börn, som ere födt i hreppen, og deres forældre bortviget til anden hrepp og er i tjeneste under et slags skiufl[2] og fortjener sig baade lön og föde, hvor de best kand, end vi maae holde tyngslen med deres börn effter sysselmandens beskickelse. Gud hjelpe os naadeligen.

6° Ville vi faae oplysning over det, som vi maatte i tolde og tiender byde, tilliige med skatter og anden rettigheder, der vi have icke penge, at saadanne skylder kand aflignes med, end icke er andet til hos mange uden stort qvæg, her tilliige er af os boende forlanget lysstolde 8 fiske og kandskee 10 f. End vi kand umuelig betale med den ting saakaldet skileyrer,[3] og derfor begjære vi, at vox flöttes til handelen, som mand kand faae det kjöbt til kirken. Kirketiender, i skileyrer betalt og paafordret af dem, som portions reigningen[4] under hænder have og det rigtig at udsvare, dog at vor kirken er næsten forfalden, og mand kand icke holde sig reen om födderne, imedens gudsord er fremflött. Hr. biskoppen vil have sine tiender vel udlagt efter tiendehöjden. Laugmandstolde maae ej forglemmes, vores præster lader icke sit efterligge at udkræve af os sine tiender, lambsfoeder og dagsværk, end hos os iblandt er icke til dette at betale uden stor qvæg, men enhver vil have sit i gode penges værdie, eller (skileyrer saakaldet) og paa rette tiider.

7° Begjære vii her i Hofsaaskjöbstæd een efterliggere, som kunde hjelpe os i vor trang og nöd om vinteren. Ligesaa maatte aftages brendeviin- og tobacksprangerie, som endnu conditionerer hos dem paa

[1] Skal være præstegæld. Islandsk *kall*, *prestakall*.
[2] Sandsynligvis skjul.
[3] Lovmæssige betalingsmidler. Islandsk *skileyrir*.
[4] Kirkeregning.

Höfdestrand og hos andre fleere i sysselet. Hermed begjære vi en vis taxt paa blödfisk, hvordan den af kjöbmanden skal tages til vores fornödentlig tings behövende.

8° Ville vii faae den effterretning, hvor mange hundrede det skal være, at 40 fiske skal i skatt först udlegges, og om boet skal være saa indrettet paa boeskap og folckemængde, som vor landslov omtaler, kongens rettigheder först aftagne.[1] Hermed ville vi og faae at vide, om skatten til dem, som rejser boe, endnu vedholdes til aureigana,[2] og hvad (aureigar) ere med rette nafn kallede.

9° Forespörger vii os, om det for got og billigt ansees, at vor övrighed skulle trecke af det lidet, som vi indlegger til kjöbstædshandlingen ved vor kjöbmand til at faae vores nödtörfft fore, i betaling for den liden restans, de tyckes hos os eje, hvortil kjöbmanden er dem vel fölgende.

10° Er Eder given tilkjende, at i dette syssel ere de mænd, som have falden og forseet sig med gifte kohner og med ugifte, og ugifte med ugifte, og holder sig dog sammen til hver andre ligesom tilforn, dog bröden ere fleere, end de bör være. Somme paa samme hjemme, somme i næste kirkesogn og somme inden sysselet noget langt fra. I anden maade er her og den skick sommestedz, at gift folck er skildt fra hver andre paa den maade, at de ere holden for tjenestefolck hver paa sit stæd, aldeeles ingen fornödentlig aarsag dertil, og icke gange sidst frem dette at röre vor öfrighed, og gaae saa den eene efter den anden i samme foedspor saadanne adskildte folck at holde.

11° Var det stor fornöden, at visse mænd bleve tilnefnde at vurdere Compagniets gods udi Hofsaaskjöbstæd, saa at det kunde ordentligere nedsettes almuen til efterretning, thi dog det have været gjordt af kjöbmandens venner med besigtelsen, da have det icke kommed almuenfolcket til gode, maaskee alligevel vahrerene have været aldeeles fordervet, særdeeles toback, jern, hesteskoe liden deel, og meel slet forseet paa töndebaand og anden skade, saa at mange have haft skade lange veje at flöte samme, og andet meere som er langt at optælle. Kjöbmanden tvermodig[3] ved fattige og hellst dem, som höyst er træn-

[1] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 97–98.

[2] Oversætteren 1771 har tilsyneladende heller ikke været helt sikker på, hvad man skal kalde det islandsk ord *öreigi*. Her henvises til de fattige.

[3] Stivnakket, stridig.

gende, saa de faae lidet til sin fornödentlighed, dog de betale kunde, men de riige faae effter sin begjær, ja hans venner baade toback, brendevin og meel, saa at de kand selge 1 kutt for 1 rdr. croner, tobaksbitten 2 mk. end meelet efter dens trang og begjær, som det kjöber og vil faae.

Nu tör vii neppe være saa dristig og begjære fra Eder vissen underretning paa dette, hvor mange forordninger der burdte have været forkyndt os i de omledne aare. Een have os været forkyndt, som vii give Eder lidet svar paa med dette her foran bemelte. Meere tör vi icke tage os fore denne gang at gjöre vor öfrighed, thi os mangler baade forstand og penge at möde dem, og ville vi heller taale uretten end fahre ilde. Men det, som vi udi dette skrifft har aabenbart, vil vii med eed stadfæste, naar det fornöden gjöres.

Vi findes med skyldigste underdanighed.

I Widvykursveit,[1] den 8de April 1771.	Eder velædle, velbyrdige velædle, höyviise velædle, höyfornemme allerskyldigste tjenere
Jon Jonson Jon Biarneson	Petur Jonson Thorder Gudmundson Asgrimer Thorlaksson[2]

L. S.

[1] Viðvíkursveit, Skag.

[2] Opstillingen af navne er uregelmæssig i det oprindelige dokument. Her er de opstillet i to spalter.

Óundirritað bréf af Höfðaströnd um hag íbúanna 17.5.1771. Lit. Pp. N° 4.

Brev uden underskrift fra Höfðastrand om beboernes forhold 17.5.1771. Lit. Pp. N° 4.

ÞÍ. Rtk. D3/5–29.
Innskráð/*indskrevet* 3.7.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 4.

> Háeðla, háæruverðugum og háttöktuðum kóngl. Maie[st]!
> Allra náðugast tiltrúuðum Commissariis!
> Hr. Andreas Holt, hr. Þorkell Fjeldsted og hr. Thomase Windekeilde!

Í tilliti hans kóngl. Maie[st] allra náðugustu forordningar af dat. 15. Maj Anno 1770, áhrærandi Commissionena á Íslandi, innflýjum vér í djúpustu undirgefni, fátækir Höfðastrandarhrepps innbyggjendur, til ykkar háæruverðugheita, með þessum vorum svokölluðum memorial, auglýsandi eftir hans kóngl. Maie[st] háloflegri befalningu það þessum fátæka hrepp til besta vera mætti og hans innbyggjurum til uppreistar, sem er að eftirfylgjandi póstar mættu álítast og niðursetjast af hans Maiestatis allra náðugustu réttsýni.

1° Vorar ábýlisjarðir eru svo mjög af sér gengnar á ýmsan hátt þar tún, engjar, hagar og skógar, hús og akrar er fordjarfað með ýmislegum tilfellum. Svo sem er vatnsgangi, skriðuföllum, jarðhlaupum og snjóflóðum, en fáum þó ekkert linkindasvar af vorum, svokölluðum húsbændum eður landsdrottnum, en útkallaðar landskuldir svo sem að fornu verið hefur. Og þó vér beiðunst að setja niður eður færa aftur jarðirnar, þá er þess enginn kostur. Miklu heldur leitast stólsins[1] ráðsmenn við að forhefja landskuldir úr settum máta, sem verið hefur fyrir innan 100 ár, hvar við sumir af oss megum búa nauðugir viljugir, en fáum öngva húsauppbót. Enn síður sprek eður spýtu að spila yfir tóftirnar, en megum og verðum sjálfir að bæta upp til gildis nær við

[1] Biskupsstóllinn á Hólum, Skag.

jarðirnar skiljum, ellegar mæta fyrir dómi. Og ef nokkur jörð er að forngildu afturfærð lítið mega leiguliðarnir að minnsta kosti tvígjalda tíundina af þeirri jörðu, og jafnvel fjórgjalda sumir af oss. En beri svo við (sem oft skeður) að vér fátækir getum ekki betalað greindar skuldir í gjalddögum á vor, er ekkert undanfæri að betala þá í kaupstað, svo vér getum þá ekki keypt vorar lífsnauðsynjar. Þetta með víðara gengur svo ríkt yfir kirkju- og bændajarðir sumar sem stólsins.

2° Kúgildi sem greindum jörðum fylgja, einkum dómkirkjunnar, eru hjá oss mörgum og nær öllum, fyrir löngu útdauð, en hljótum þó fyrir ofríkis sakir að betala eftir þau fulla leigu, þar kúgildin, einkum ásauðurinn er aldrei hjá oss uppbættur. Verði nú sem oft skeður að vér ekki getum betalað vorar tilskipaðar leigur á settum tíma, í smjöri eður tólg, fáum vér að betala 20 fiskum hvörn fjórðung, svo nokkrir af oss ganga svo nærri sér í þessu smjörgjaldi að vér verðum jafnvel að bjargast af ölmusu.

3° Stólsins ráðsmenn, fyrir utan það í fyrsta og öðrum pósti sagt er, innþrengja hjá oss eldapeningi[1] á haustin, svo miklum og litlum sem þeim sjálfum sýnist, jafnvel þó vér það afsegjum þá eru þau samt til vorra rekin, og þótt vér rekum þau heim aftur koma þau ei að síður til baka, og megum svo undir þeim búa fyrir sumtíðis litla og nær enga meðgjöf. En deyi sagður eldapeningur verðum vér það allt að betala heilum bótum og þó forfarið sé í fjárpestinni. Finnunst vér nú mótþægir í nokkru þessu áðursögðu erum vér skikkaðir upp af vorum ábýlisjörðum, þar sum byggingarbréf skipa leiguliða að vera í öllu uppþenkjanlegu þénugur sínum húsbónda.

4° En það veraldlegum lagarétti viðvíkur, gjörir oss eina kveinandi umkvörtun, þar málin og sakirnar eru og hafa verið um stundir innstefndar til endilegra aðgjörða og dóma með miklum kostnaði og fyrirhöfn málspartanna. Að einum degi eftir annan uppsettum, höfum vér mátt nokkrir og allmargir, á þingum marga daga standa og sitja fyrir alls ekkert, en stundum forsigluð docomenten til ævinlegrar forgleymingar. Jafnframt þessu, ef segjast mætti, upphissuð smámæli fyrir sumum svo færðist í nokkra mult,[2] en vinurinn fari sínu fram. Jafnvel verður, og hefur verið, réttarneitun gjörð sumum þeim fátæku, og að

[1] Búfé sem landsdrottinn kom í vetrarfóður á jörðum sínum. Ekki venjulegt lambseldi eða leigukúgildi heldur búfé í eigu stólsins. Var algengt fyrirkomulag á biskupsstólunum.

[2] Á laun eða tortryggilegt. Gera eitthvað í multi: gera eitthvað með leynd, í laumi.

minnsta kosti mikið uppihald og bedragelse á réttinum. Ólögformlegum skikkunum fá og svo sumir að gegna og ef ekki er þénanlega gegnt eru 4r merka sektir viðlagðar. Sumtíðis kóngsins skattur forhafinn úr gamallri venju til 48 fiska, líka hjá oss nokkrum hafa verið arristeraðir[1] fémunir fyrir utan það vér vitum réttvísi til vera. Líka er sumum af oss skikkað að lifa eftir því lögmáli er oss hefur ekki birt verið, en sagt er sé kóngsbréf sem confermerade eiðatal norsku laganna,[2] til hvörrar forordningar vér ekkert vitum. Vér viljum ei tala um niðurhald hinna fátæku og einföldu að þeir fá rýra áheyrslu í sínum málefnum.

5° Til Hólastóls dómkirkjubyggingarinnar vorum vér þrúgaðir um hennar byggingartíð, hennar grjót, kalk og viði að flytja og verka, alls fyrir ekkert kaup eður fæði, svo fátækir máttu tapa þar fyrir bjargræði sínu og sinna ómaga, þar einvirkjar voru skikkaðir með stóru sekta viðlagi, hvert sem var hentugur eður óhentugur tími. Urðu því fátækir hvör annan til að styrkja í soddan efni, að ekki framar ströffuðust, því að ótti sá er fyrr umgetur í hinum fjórða pósti, þrýstu oss til að gjöra eftir yfirvaldsins skikkun, svo í þessu sem öðru. Item fara annarra kirkna byggingar á sama veg og þeirra umgirðinga, að vér fáum þar ekkert fyrir utan fæði einasta, þótt marga daga megum í því arbejde standa, item þinghússtofa sem oss var skikkað að gjöra að veggjunum fyrir ekkert kaup né fæði, hvað vér og svo tillátsamlega gjörðum.

6° Hér hjá er og aðgætandi að sá ósiður gengur ríkt yfir, að nær hvör auminginn keppist eftir að brjótast úr þjónustu bændanna og vilja kallast lausamenn, jafnvel þótt þeir eigi varla til dags eður nætur. Hvar upp á ekki er talað ef að sýslumaður aðeins og tíundatakarar uppbera það þeim að gjalda verður uppálagt, en selja þjónustu sína 5 aurum og 60 fiskum um vikuna. Og þótt ekki meira uppvinni en hálfgildi mega svo bændur við þetta sagt taka skaðann samtíðis.

7° Og þessu næst gefum vér til kynna að heyrt höfum hans kóngl. Maiest allra náðugasta faðir, kóng Friderich 5., háloflegrar minningar, hafi af allra náðugastri umhyggju voru fátæka föðurlandi gefið eina mikla peningasummu. En með hvörjum skilyrðum eður anstallter vitum vér eigi, en af því gjaldi eður peningum vitum vér oss ekkert

[1] Leggja hald á, taka lögtaki.
[2] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

gagn eða nytsemi haft hafa. Í sama máta, þá hans Maiest náð sendi hingað til landsins fraktaða mjölduggu, svokallaða, fengu sumir af oss þar lítið af, en sumir ekkert jafnvel þeir sem þó þess helst viðþurftu og fátækastir voru.

8° Prestanna eður prestsins tilkall gjörist oss líka nokkuð þungbært, þar þeir innkalla í heytollsgjald 10 fiska, og 7 fiska þar fyrir utan, hjá sérhvörjum af oss sem ekki erum í skiptitíund, svo vel hjá þeim sem öngva tíund gjöra, sem hjá þeim er tíunda 4 hundruð. Ásamt innkallar presturinn betaling af oss fátækum fyrir barnaskírnir, kvennainnleiðslur í kirkjur og hjónasamvígslur, allt eftir sínu höfði, hvað nokkuð hátt stígur hjá sumum af oss. Item fyrir barnafermingar vill hann hafa og svo hýrusemi. En finnist nokkur sem þverskallast í fyrrsögðu, leggur presturinn það strax inn fyrir réttinn á manntalsþingum og megum vér svo bera þá byrði sem oss er þar uppálögð, því fyrir ótta sakir verðum vér undir að búa því oki er oss óþekkjanlega tilkemur, sem sagt er í fyrirfarandi póstum. Hér hjá leggur presturinn of þungan spurningalærdóm upp á sum vorra tornæmu börn, svo þau geta ekki styrkt oss til bjargræðis, jafnvel undir 20 ár sum hvör, og að confirmationinni aflokinni ef prestinum þykir fyrir við oss eitthvað lítið, mega vor börn þess gjalda og ekki fá sacramenti, utan enn frekari aðgjörðir, svo sem hans geymd bréf sína.

Upp á sérhvað og allt af þessu fyrrsögðu, sem og víðara, þar hús arristerast[1] á jörðunum, bjargræðisgripir markaðir undir stólinn, skattur heimtaður af of fátækum ómagamönnum með öðru fleira. Viljum vér framar sanna og staðfesta ef þörf gjörist.

Samþykkt af oss Höfðastrandarhrepps innbyggjendum,
d. 17. Maij 1771.

* * *

[Oversættelse 2015]

Højædle, højærværdige og højtagtede kongelig Majestæts!
Allernådigst betroede Commissariis!
Hr. Andreas Holt, hr. Þorkell Fjeldsted og hr. Thomas Windekilde!

[1] Leggja hald á, þ.e. kyrrsetning, löghald.

Under henvisning til hans kongelige Majestæts allernådigste forordning af datum 15. maj anno 1770 angående Commissionen i Island indgiver vi, Höfðastrandarreps fattige indbyggere, i dybeste underdanighed til jeres højærværdigheder efter hans kongelige Majestæts højtlovede befaling med denne vores såkaldte memorial tilkendegivelse af, hvad der måtte være til denne fattige reps bedste og oprejsning af dens indbyggere, hvilket er, at man tog efterfølgende poster i betragtning og iværksatte dem af hans Majestæts allernådigste retsyn.

1° De jorder, som vi bor på, er så meget nedslidte på forskellig måde, eftersom hjemmemarker, enge, græsgange og skove, bygninger og marker er fordærvet af forskellige hændelser, som er oversvømmelser, nedstyrtninger, jordskred og laviner, men alligevel får vi intet formildende svar fra vores såkaldte husbønder eller jordejere, og der opkræves landskyld som fra gammel tid, og selv om vi beder om, at man nedsætter eller tilbageføre jorderne, så gives der ikke mulighed for det. Tværtimod har stolens[1] forvaltere forsøgt at hæve landskylden fra den fastsatte måde, som er blevet praksis inden for de sidste 100 år, hvilket nogle af os må finde sig i at leve med, og [vi] ikke får noget hustillæg og heller ikke kvist eller bræt til at lægge op over tørvevæggene, og vi må og er nødt til selv at udbedre til samme stand, når vi leverer jorderne tilbage, eller møde for retten. Og hvis nogen gård nedsættes en smule i forhold til den gamle vurdering, må fæsterne i hvert fald betale dobbelt tiende af den jord, og nogle af os ligefrem betale firdobbelt. Men sker det (hvad der tit sker), at vi fattige ikke kan betale den anførte gæld til terminen om foråret, er der ingen udvej for at betale til dem i købstaden, så vi kan så ikke købe vores livsfornødenheder. Dette og andet overgår i samme omfang nogle kirke- og bondejorder såvel som stolens.

2° Kogilderne, som følger med gårdene, især domkirkens, er hos mange af os og næsten alle for længst uddøde, men alligevel må [vi] på grund af tvang betale fuld leje af dem, eftersom kogilderne, især for malkende får, aldrig indløses hos os. Sker det nu, hvad der ofte sker, at vi ikke kan betale vores pålagte lejeafgifter til den fastsatte tid, i smør eller tælle, tvinges vi til at betale 20 fiske for hver fjerding, så nogle af os bliver så hårdt presset af denne smørafgift, at vi ligefrem må klare os for almisser.

[1] Bispestolen på Hólar, Skag.

3° Stolens forvaltere, ud over hvad der nævnes i punkt 1 og 2, presser om efteråret får ind på os til fodring så mange eller få, som de selv synes. Selv om vi nægter det, så bliver de alligevel drevet til os, og selv om vi driver dem hjem igen, kommer de ikke desto mindre tilbage, og [vi] må så tage os af dem, sommetider for liden eller ingen medgift. Men hvis de nævnte får til fodring dør, må vi betale op til fuld erstatning for dem, også selv om de dør under fårepesten. Anses vi nu for at være genstridige i nogle af ovennævnte forhold, bliver vi beordret bort fra vores fæstegårde, eftersom visse fæstebreve foreskriver fæsteren at være tjenstvillig over for sin husbond i alle tænkelige forhold.

4° Men den verdslige retspleje er for os anledning til en smertefuld klage, eftersom sagerne og beskyldningerne undertiden er og har været indstævnet til definitive indgreb og domme med store omkostninger og besvær for sagens parter. Indstævnet dag for dag har nogle af os, og ganske mange, måtte stå og sidde på tinge i mange dage for [at udrette] slet ingenting, og nogle gange forseglede dokumenter[1] til evig glemsel. Hvis der samtidig hermed tilfældigvis siges nogle ophidsede bemærkninger over nogle, så sker der noget fordægtigt, og vennen får sin vilje. Det er endog sket og sker, at man nægter at give nogle af de fattige deres ret, og i det mindste har der været megen forsinkelse og langsommelighed af retten. Ordrer uden støtte i loven må nogle også efterkomme, og hvis der ikke adlydes tjenstvilligt, straffes de med en bøde på 4 mark. Undertiden hæves kongens skat fra gammel skik til 48 fiske. Ligeledes får nogle af os konfiskeret værdier, uden at vi ved, at det er retfærdigt. Nogle af os får også besked på at leve efter lovregler, som man ikke har gjort os bekendt med, og man siger, at det er kongebreve, som er bekræftet med ed efter de norske love,[2] hvilken ordning vi intet kender til. Vi vil [slet] ikke tale om undertrykkelse af de fattige og enfoldige, om at de knapt nok påhøres i deres sager.

5° Til bygningen af Hólar bispestols domkirke blev vi i tiden, hvor den blev bygget, tvunget til at bringe og forarbejde dens sten, kalk og tømmer for slet ingen løn eller kost, så de fattige der måtte tabe deres og deres families underhold, eftersom bønder uden tyende blev kaldt ud med trussel om store bøder, uanset om tidspunktet passede eller ej.

[1] Meningen må være, at retten producerer dokumenter, som ingen siden får at se.
[2] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

Derfor måtte de fattige støtte hinanden således, at de ikke blev yderligere straffet, for den frygt, som oven for omtales i fjerde post, tvinger os til at handle efter myndighedernes ordre på dette punkt som andre. Item sker der det samme med andre kirkebyggerier og indhegningerne om dem, at vi der intet får ud over kost alene, selv om [vi] må bruge mange dage på det arbejde, item tinghusbygningen, som man beordrede os til at reparere væggene på for hverken løn eller kost, hvad vi også pligtskyldigst gjorde.

6° Ud over dette bør man også være opmærksom på, at den uskik hærger voldsomt, at næsten ethvert fattiglem kæmper for at slippe ud af bøndernes tjeneste og vil kaldes løsarbejdere, selv om det knapt har til dagen eller vejen. Hvorom der ikke tales, hvis blot sysselmanden og tiendeopkræverne får det, der pålægges dem at betale. Og [de] sælger deres tjeneste for 5 ører og 60 fiske per uge, og selv om [de] ikke arbejder for mere end det halve, så må bønderne godtage dette og samtidig bære skaden.

7° Og dernæst bekendtgør vi, at [vi] har hørt, [at] hans kongelige Majestæts allernådigste fader, kong Frederik den 5., i højlovet mindelse, af allernådigste omsorg har givet vores fattige fædreland en stor pengesum. Men på hvilke betingelser eller anstalter ved vi ikke, men det beløb eller de penge ved vi ikke til, at vi har haft gavn eller nytte af. På samme måde, da hans Majestæts nåde sendte en fragtet såkaldt melskude her til landet, fik nogle af os kun lidt af det og andre ligefrem ingenting, selv de, der dog havde mest behov for det og var fattigst.

8° Præsterne eller præstens krav bliver også ganske hårde for os, eftersom de i høtoldsafgift opkræver 10 fiske, og derudover 7 fiske hos hver af os, som ikke er pålagt skiftetiende, såvel hos dem, der ikke betaler tiende, som hos dem, der betaler 4 hundrede i tiende. Yderligere opkræver præsten betaling af os fattige for børnedåb, indføring af kvinder i kirke og vielser, alt efter sit eget hoved, hvilket beløber sig ret højt for nogle af os. Item vil han have [betaling] for konfirmationer og så til mindelighed. Men hvis der findes nogen, som ikke vil adlyde ovenstående, indbringer præsten det straks for retten på mandtalsting, og så må vi bære de byrder, der pålægges os der, for af frygt må vi leve under de åg, som pålægges os uforståeligt, som det anføres i ovenstående poster. Desuden pålægger præsten for tung en spørgsmålslærdom på nogle af vores tungnemme børn, så de ikke kan hjælpe os med

at skaffe føden, nogle ligefrem op til 20 år gamle. Og efter afsluttet konfirmation, hvis præsten ikke har meget til overs for os, må vores børn lide for det og får ikke sakramente uden yderligere indsatser, således som det ses af hans gemte breve.

For hver enkelt ting og alt ovenstående, og også mere, hvor bygninger arresteres[1] på jorderne, kreaturer til livets opretholdelse mærkes som stolens ejendom, skat opkræves af fattige, der ikke kan forsørge sig med meget mere. Vil vi yderligere føre bevis og bekræfte det, hvis der er behov for det.

Vedtaget af os indbyggere i Höfðastrandarrep,
den 17. maj 1771.

Hreppstjórar og bændur í Sléttuhlíð fjalla um leiðir til viðreisnar hreppnum 26.3.1771. Lit. Pp. N° 7.

Repstyrere og bønder i Sléttuhlíð drøfter muligheder for genrejsning af reppen 26.3.1771. Lit. Pp. N° 7.

ÞÍ. Rtk. D3/5–32.
Innskráð/*indskrevet* 10.7.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 7.

Veleðla, velbyrdige!
Veleðla, hávísi!
Veleðla, háttaktaði!
Allra náðugast tilsettir Landcommissarii!
Háttvirðandi herrar!

Eftir hans kongel. May^{ts} allra náðugustu forordning af dato 15da Maji 1770 tökum vér fátækir bændur og búfastir menn í Sléttuhlíðarhrepp

[1] Bygninger tilbageholdes i juridisk forstand.

og Hegranessýslu,[1] oss undirdánugast þá djörfung fyrir að gefa yðar veleðla velbyrðugheitum til vitundar það sem oss sýnist helst kunni viðrétta þennan fátæka hrepp og betra hans núverandi slétta tilstand sem er þetta eftirfylgjandi, nefnilega:

1° Eru velflestar jarðir hér í hrepp mjög af sér gengnar af skriðum, vatnsgangi og öðrum uppáfallandi skaða, bæði til túna og engja, sem leiguliði kann ómögulega að aðgjöra svo stæðsta þörf sýnist að þær séu eftir sannsýni niðursettar, svo vel til eftirgjalds sem til tíunda.

Einninn er hér nú svo komið að svo fáir sem öngvir vita hvílíkt land þeir eiga með sínum ábýlisjörðum, vegna þess að allvíðast eru landamerki niðurfallin og ei heldur fást nokkur skjöl fyrir sömu jörðum, hvar af að vex þræta og óeining meðal nábúanna, svo það lítur út til stórs ogþóa,[2] ef ei er áreið gjörð og landamerki fastsett eftir hverjum sérhver sig rétta megi.

2° Hljótum við það að andraga að ráðsmennirnir er oss jarðirnar byggja, tilhaldi oss að byggja þær sömu upp á okkar eigin kost, og í fullu standi vera láta til viða og veggja, en fáum þó ei viðinn keyptan, jafnvel þótt hann liggi á rekum þeirra, heldur er hann burtfenginn til annarra óviðkomandi. Ekki heldur fáum vér viðinn keyptan í kaupstaðnum, nema hvað ske kann nokkuð lítið af því lakasta, því fyrir hinu betra sitja þeir ríku og kaupmannanna vinir, er undan oss eru gengnir. Því kaupmaður gegnir oss ei til minnsta, fyrr en sá tilsetti dagur af honum oss settur er kominn, hvað ei plagar að ske fyrr en undir skipsiglingu.

3° Viljum við undirdánugast andraga um þau miklu kúgildaþyngsli er hér eru allvíða á jörðunum, undir hverjum fátækur almúgi getur naumlega risið, einkum þar ásauðarkúgildi eru nú framar gamallri venju aldeilis ekkert uppbætt, hversu lengi sem einn er á sömu jörðu. Hvers vegna fátækir kunna ei nokkurri skepnu uppkoma, hverki til að gjalda eftir jarðirnar með og ei heldur til að kaupa með sínar nauðsynjar, og mega þess vegna fara hús- og ráðvilltir með alla sína ómegð oft og tíðum, svo hæðsta nauðsyn virðist oss að kúgildunum sé nokkuð fækkað, eftir því sem jarðirnar kunna að álítast þá áreið er gjörð.

4° Viljum vér oss allra undirdánugast fyrirspyrja hvert oss leyfist ei að skila ásauðarkúgildum heim til landsdrottnanna, svo framt Guð

[1] Skagafjarðarsýslu.
[2] Kúgun, áþján.

vill straffa oss sem vora bræður með þeirri yfir þetta auma land geisandi fjársýki, hvað þó snarlega muni ske, þar hún er komin hér í næstu hreppa. Eður hvað við skulum þá við kúgildin gjöra þá þau eru veik orðin. Þar ekkert andsvar fáum þar upp á, hvorki hjá ráðsmönnum né sýslumanni. En ómögulegt sýnist að margur hver geti nokkurn tíma hið minnsta þar af borgað, því velflestra lífsbjörg og formegan er fólgin í fénaðinum.

5° Hljótum við yfir því að klaga að flestallt gjald er hjá oss af ráðsmönnunum fellt úr bókarinnar orðum, svo sem kýr og hross og flestallt ullartöy, svo sem peysur, vaðmál, ullskyrtur etc., og ekkert annað antekið, hvert heldur fátækir eður ríkir í hlut eiga, nema peningar, svo lengi fást kunna, almúganum til mesta skaða. Svo fátækir hljóta þar fyrir annaðhvert að ofhlaðast með skuld á skuld ofan eður og að láta sitt nær með hálfvirði. Hvers vegna nauðsyn er að fastsettur sé viss taxti á allri landvöru er gilda skuli meðal ríkra og fátækra.

6° Með því bæði sýslumenn og ráðsmenn vænast í einu og öðru er bændum þykir óvenjulegt, kongel. Maj^ts^ forordninga, en bændur vita ekkert til, er hæðsta nauðsyn að allar hans kongel. Maj^ts^ forordningar, er oss í nokkru snerta kunna, séu látnar á prent í voru móðurmáli út ganga, og almúganum meðdeildar, svo hver og einn viti eftir hvörju þeir skuli sig rétta. Sömuleiðis biðjum vér auðmjúklegast að svo snart þar verða ein lög sett yfir allt landið (hvað vér vildum yrði sem fyrst) að hið minnsta meðdeilist eitt exemplar af þeim til hvers hrepps, öllum til eftirréttingar.

7° Óskum við undirdánugast að tilsetjist og skikkist hér á Hofsós einn skikkanlegur og fornuftigur eftirliggjari, er kunni að gegna nauðsynjum manna fyrir skikkanlegan betaling án framfærslu, sem ei einasta má vera innbyggjurunum til gagns, heldur og einninn sjálfu Compagníinu til stórs ábata. Fólk líður hér stóran skaða við það að skip koma hér svo síðla á sumur og neyðast þess vegna að kaupa sínar nauðsynjar af öðrum með stórri framfærslu. Geta því ei á sumrin keypt sínar nauðsynjar af kaupmanni Compagníisins, þar andvirðið er áður burtgengið til þeirra íslensku kramara.

8° Er þess velgætandi að nær kaupmaður kemur hér til landsins plagar hann að taka vissa menn, sína vini, til að besigta gótsið, og er þá nóg ef nokkuð lítið er besigtað af vörunni, svo það sem þá er niðursett, nær ei til annarra en þeirra sömu, og varir skjaldan lengur en þann

sama dag, svo aðrir úti frá, sérdeilis fátækir, mega sitja við það sem kaupmaður vill sjálfur úti láta eður og ekkert hafa, hvörninn sem varan, vigt og mælir eru.

9° Viljum við þénustuskyldugast hafa oss fyrirspurt, hvörsu fara skal með þau börn sem þeir eiga er innkoma í hreppinn, og eru þar nokkur ár, hlaðandi ómegð niður, en gjalda hvörki kónginum skatt né skyldur og öngvum hreppsnauðsynjum hafa gegnt getað. Flosna síðan upp viljandi, eftirskilja þau sín börn er þeir í sama hrepp átt hafa, hvað mörg sem vera kunna, undir hverju hreppnum kannski sé ómögulegt að rísa. Eiga þau börn þá heldur skyldu til þess hrepps heldur en sýslunnar allrar?

Að endingu biðjum vér auðmjúklega að þessar vorar ástæður og umkvartanir verði náðuglega álitnar, hverjar vér látum ei fleiri að þessu sinni fram koma, sérdeilis vegna hræðslu fyrir vorum næstu yfirvöldum, á móti hverjum að standa vér finnum oss alltof fákunnandi og fátæka, ef til þyrfti koma að ei væri þeim allt þægilegt. En viljum þó fegnir eiga von þeirrar náðar að mega andraga vorar nauðsynjar fyrir hans kóngl. Maj^{t} vorum allra náðugasta arfaherra og kóngi, hvörn sá mikli konungur himins og jarðar best blessi og bevari. Allt svo næst auðmjúkustu forlátsbón og óskum allrar Guðs blessunar.

Viljum vér finnast í skyldugustu undirgefni.

Felli í Sléttuhlíð,
d. 26. Marty 1771.

Yðar veleðla, velbyrðugheita
samt veleðlaheita
skyldugustu þénarar

Björn Kjartansson
Jón Jónsson
Guðmundur Jónsson
Þorgrímur Jónsson

Guðmundur Jónsson
Pétur Þórðarson
Jón Einarsson
Guðmundur Ásgrímsson
Björn Sveinsson
Jón Eyjúlfsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, velbyrdige!
Velædle, højvise!
Velædle, højtagtede!
Allernådigst indsatte Landcommissarii!
Højtærede herrer!

Efter hans kongelige Majestæts allernådigste forordning af dato den 15de maj 1770 har vi fattige bønder og bofaste mænd i Sléttuhlíðarrep og Hegranessyssel[1] underdanigst taget os den frihed at gøre Deres velædle velbyrdigheder bekendt med, hvad der forekommer os mest kunne genrejse denne fattige rep og forbedre dens nuværende slette tilstand, som er følgende, nemlig:

1° Langt de fleste jorder her i reppen er i meget ringe tilstand på grund af skred, oversvømmelser og anden tilfaldende skade, både græsmarker og enge, hvilken en fæstebonde umuligt kan udbedre, så det mest trængende behov opfyldes, så de bør nedsættes efter rimelighed såvel i landgilde som i tiende.

Yderligere er forholdene her nu sådan, at få eller næsten ingen ved, hvilke jorde de har sammen med deres fæstejord, fordi skellene langt de fleste steder er forsvundet, og der heller ikke findes nogen dokumenter om de samme jorder, hvoraf der opstår trætte og uenighed mellem naboerne, så der er udsigt til stort klammeri, hvis der ikke foretages et eftersyn, og skellene fastlægges, som enhver kan rette sig efter.

2° Vi må også gøre indsigelse mod, at forvalterne, som tildeler os gårdene, pålægger os at bygge de samme på vores egen bekostning og holde i fuldstændig i stand med vægge og ved, men alligevel kan vi ikke købe tømmeret, selv om det ligger, hvor de har ret til at tage drivtømmer, og det skaffes væk til andre uvedkommende. Vi kan heller ikke købe tømmeret i købstaden, undtagen måske lidt af det dårligste, for det, der er bedre, er frataget til de rige og købmændenes venner, som har fortrinsret fremfor os. For købmanden gør ikke det mindste for os, førend den dag, som han har afsat til os, er kommet, hvilket ikke plejer at ske før, lige inden skibet sejler.

[1] Skagafjarðarsyssel.

3° Vi vil underdanigst andrage om den voldsomme belastning af kogilder, som her findes på en mængde gårde, hvilket en fattig almue kun dårligt kan leve op til, især eftersom kogilderne for malkende får nu i modsætning til gammel skik aldeles ikke erstattes, så længe én sidder på samme gård. Hvorfor fattige ikke kan opfodre noget dyr, hverken til at betale afgifter for jorderne med og heller ikke til at købe deres fornødenheder med og derfor må gå hus- og rådvilde med alle deres børn, mange gange. Så det forekommer os at være yderst nødvendigt, at kogilderne nedbringes noget, i forhold til hvad gårdene vurderes til, når der foretages eftersyn.

4° Vi vil allerunderdanigst forespørge, om det er os tilladt at tilbagelevere kogilder for malkende får til jordejerne, såfremt Gud vil straffe os som vore brødre med den over dette stakkels land hærgende fårepest, hvilket dog vil ske inden længe, for den er kommet her i de nærmeste repper. Eller hvad skal vi så gøre med kogilderne, når de er blevet syge? Det findes der intet svar på hverken hos forvalterne eller sysselmanden. Men det forekommer umuligt, at de fleste nogensinde kan betale det mindste af det, for langt de flestes livsophold og formåen ligger i fårene.

5° Vi må klage over, at næsten alle afgifter hos os af forvalterne er ændret fra bogens ord, som for eksempel køer og heste og det meste uldtøj, som for eksempel trøjer, vadmel, uldskjorter etc., og intet andet modtages, hvad enten det gælder fattige eller rige, end penge, så længe de fås, til den største skade for almuen. Så fattige af den grund enten må overbebyrdes med gæld på gæld, eller også må overdrage deres ejendele for næsten den halve pris. Derfor er det nødvendigt, at der fastsættes en vis takst på alle landets varer, som skal gælde mellem rige og fattige.

6° Eftersom både sysselmænd og forvaltere i et og alt, som bønderne finder usædvanligt, henviser til kongelig Majestæts forordninger, som bønderne ikke kender til, er det presserende nødvendigt, at alle hans kongelige Majestæts forordninger, som på noget punkt kan berøre os, udgives på tryk på vores modersmål og meddeles til almuen, så hver enkelt kan vide, hvad han skal rette sig efter. Ligeledes beder vi underdanigst om, at der, så snart der bliver sat én lov for hele landet, (hvilket vi vil skal ske hurtigst muligt), at der i det

mindste uddeles ét eksemplar af den til hver rep til efterretning for alle.

7° Vi ønsker underdanigst, at der indsættes og beskikkes her i Hofsós én skikkelig og fornuftig efterligger, som kan tjene folks nødvendige behov for en skikkelig betaling uden pristillæg, hvilket ikke alene må være indbyggerne til gavn, men også selve Compagniet til stor fortjeneste. Folk her lider stor skade ved, at skibene kommer hertil så sent på sommeren, og derfor bliver nødt til at købe deres fornødenheder af andre med store pristillæg. Derfor kan de ikke købe deres fornødenheder af Compagniets købmand om sommeren, eftersom betalingen forinden er bortgivet til de islandske kræmmere.

8° Man bør være stærkt opmærksom på, at købmanden, når han kommer til landet, plejer at tage visse mænd, sine venner, til at besigtige godset, og når så nok eller en smule af varerne er besigtiget, så kommer det, som så er nedsat, ikke til andre end disse, og det varer sjældent længere end samme dag, så andre udefra, især de fattige, må sidde tilbage med det, som købmanden selv vil levere, eller også ikke får noget, ligegyldigt hvordan varer, vægt og mål er.

9° Vi vil tjenstskyldigst lade forespørge, hvordan man skal bære sig ad med de børn, som de får, der kommer ind i reppen og er der nogle år og føder børn i stribevis, men hverken betaler kongen skat eller afgift og ikke har kunnet opfylde nogen forpligtelser over for reppen. Så giver [de] op med vilje, efterlader deres børn, som de i den samme rep har fået, hvilket kan være mange, hvilket det måske er umuligt for reppen at leve op til. Har de børn så forsorg i den rep eller hele syslet?

Til slut beder vi ydmygt om, at man tager disse vore anbringender og klager nådigt i betragtning, hvilke vi ikke i denne omgang lader fremkomme flere af, især på grund af angst for vores nærmeste myndigheder, hvilke vi føler os alt for uvidende og fattige til at modstå, hvis det skulle komme dertil, at alt ikke var behageligt for dem. Men [vi] vil dog med glæde have håb om den nåde at kunne fremføre vores fornødenheder for hans kongelige Majestæt, vores allernådigste arveherre og konge, hvem den store konge over himmel og jord måtte bedst velsigne og bevare. Også dernæst den ydmygeste bøn om undskyld, og [vi] ønsker al Guds velsignelse.

Vi vil befindes os i skyldigste underdanighed.

Fell i Sléttuhlíð,
den 26. marts 1771.

Deres velædle, velbyrdigheders
samt velædelheders
skyldigste tjenere

Björn Kjartansson
Jón Jónsson
Guðmundur Jónsson
Þorgrímur Jónsson

Guðmundur Jónsson
Pétur Þórðarson
Jón Einarsson
Guðmundur Ásgrímsson
Björn Sveinsson
Jón Eyjúlfsson

Hreppstjórar og bændur í Fljótum skrifa um hag sveitarinnar 20.4.1771. Lit. Pp. N° 8.

Repstyrere og bønder i Fljót skriver om egnenes tilstand 20.4.1771. Lit. Pp. N° 8.

ÞÍ. Rtk. D3/5–33.
Innskráð/*indskrevet* 10.7.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 8.

Eftir því að oss undirskrifuðum er af hákonunglegri náð og föðurlegri umhyggju tilsend ein forordning, útgefin þann 15. Maji 1770 áhrærandi þá tilskipuðu Commission á Íslandi með fleiru öðru, og þar sem nefnd forordning er oss af predikunarstólum upplesin og síðan afsend, byrjar að vér í mestu auðmýkt og stæðstu undirgefni gegnum vors allra náðugasta kóngs forordningu að leiða fyrir ljós hvað sem álítast kann nauðsynlegt til hins sama lands og þess innbyggjara almennilegs besta og uppreistar.

1° Þá byrjum vér á því sem oss sýnist fátækur almúgi og yfirhöfuð allir leiguliðar hafi stór þyngsli af og til mestu bágenda horfir, þar ekki fást húsauppbætur sem að gamallri venju verið hefur, og þó viðurinn sé til hjá landsdrottni þá eru margir svo fátækir að þeir geta ómögulega

keypt hann. En þó sumir geti keypt hann, þá eru það margir sem ekki fá hann. En áður var viðurinn leiguliðanum til húsanna af landsdrottni tillagður. En ef leiguliði lagði hann til þá betalaði það landsdrottinn leiguliðanum, svo mikið sem hann kostaði þar til viðar. En nú þó tilleggi fá þeir ekkert fyrir, hvar fyrir jarðirnar mega fara í mesta óstand og níðslu.

2° Fá ei leiguliðarnir eftir gamallri venju kúgildauppbætur, nefnilega á ásauðarkvíldin er nú engin uppbót gjörð, en að gamallri venju voru ásauðarkvíldin almennilega uppbætt með skikkanlegri uppbót, sem var 20 al. hið ringasta á eitt kúgildi á hverjum 10 ára fresti. En almennilega vor á meðal eru 6 ær ungar og leigufærar í hundrað á landsvísu að vorlagi, en afgamlar og úr leigu fallnar 60u álnum að haustlagi. Af þessu sést nú best hvað mikla höllun sá fátæki hefur. Einninn er sú óregla ákomin að ekki fæst af landsdrottni að marka ásauðarkúgildin, sem þó var venja til að marka þau undir þess mark sem átti svo leiguliðinn hefði ei þann skaða sem lögin fría hann frá, þá ýmislega kann að deyja, utan handvammir, það á leiguliði altíð að ábyrgjast. En á eina kú, nær hún er úr leigu fallin, fæst nú 40 al. uppbót,[1] en það væri nauðsynlegt að ein kýr sem í kúgildi verið hefur og úr leigu er fallin, mætti bætast upp eftir skikkanlegri virðingu, hvert það yrði meira eður minna landsdrottni og leiguliða til hins besta, svo hverigur hafi skaðann. Þar með sýnist okkur of mikill kvíldafjöldi á jörðum vera margra fátækra undirgangur, þar þau kunna að vera svo mörg að sá fátæki getur naumlega unnið meir en fyrir þeim um heyskapartímann. Svo þegar þau falla fyrir einhverra harðenda sakir eiga þeir þá lítið eður ekkert að betala þau með, eru þó kúgaðir hið ýtrasta af þeim sem skuldirnar eiga að taka, því nokkrir eru svo fátækir sem við bú eru að varla geta þeir hulið sig og börn sín, hverki til dags né nætur.

3° Leiðum vér fyrir sjónir og er okkar augnamið að almúganum væri til besta og uppreistar að allar af sér gengnar jarðir, hvert heldur skriður áfallnar, skógur burt ef verið hefur, land uppblásið eður vötn brotið með mörgu öðru sem jarðir kunna að hafa haft til ágætis og undan er gengið, fengist niðursettar eftir billegheitum til landskuldahæðar, kúgildafjölda og tíundaútsvars, því margur af almúganum neyðist til að nefndum þyngslum að ganga, þó þeir eð jarðir byggja þær

[1] Hér er felld úr endurtekning sem hefur misritast: „nær hún er úr leigu fallin“.

hið ýtrasta uppsetji, hvar af orðsakast margra óstand og fátækdómur. En verða þó nauðugir og viljugir jarðirnar að taka til leigu, því ei geta allir leiguliðar á flangur farið, þeir eð nefndri óhægð eiga að mæta.

4° Virðist oss stór gagnsemd og nauðsynlegt fyrir almúgann að ein lögbók í okkar móðurmáli væri yfir allt heila landið, svo hver maður gæti iðkað sig í lögum, hver eftir sínu standi. En nú þar sem sumt er dæmt eftir norsku lögum[1] og eiga þau fæstir menn í landinu, hafa og ei heldur með þau að gjöra þar allflestir af fátækum almúga skilja þau ei. Líka er sumt dæmt eftir vorum íslensku lögum, nefnilega Jónsbók, hvar fyrir orðsakast villan fyrir almúganum þar einn segist hafa heyrt að það sé svo í lögunum og hinn annar ber þar í móti, því hverigur veit réttan veginn fyrir skilningsleysi á lögunum.

5° Leiðum vér fyrir ljós að þeir sem sitt lýsi láta í Hofsóskaupstað, þá fá þeir ekki vöruna ódýrari sem fyrir lýsið kemur en í prjónalesi betalað væri. En taxtinn segir þó berlega að hvað sem betalist í fiski og lýsi skuli svo og svo betalast eftir sem þar stendur, og ei er heldur hver lýsiskútur hér tekinn nema á hálfan níunda fisk. Líka sýnist oss ónauðsynlegt um brennivínsflutning sem hingað á Hofsós kemur, með öllum jafnaði 50 brennivínstunnur ef ei meira, sem allt uppgengur og sýnilegast er að fátækur almúgi muni ekki fyrir sjá að kaupa meira af því af breyskleika sínum, þar það til er en vera skyldi, en gæti minna að nauðsynjum sínum og lífsmeðali fyrr en brennivínið er uppdrukkið, en nauðsynjarnar eru ekki að fá og efnin uppgengin. Sýnist því nauðsynlegt að væri nokkuð minna flutt en hingað til verið hefur. Sýnist oss því eitt með því nauðsynlegasta ef vors kóngs náð vildi gefa hingað eftirliggjara sem bæði því og annarra flutningsvöru kynni út að býtta í þægilegan tíma eftir kunnugleika og ásigkomulagi almúgans, girtist og svo fyrir að ekki sprytti upp ófríhöndlan á móti konunglegri forordningu sem áður inngefin er í landið.

6° Vilji konungleg náð aumka sig yfir landið og bjarga þeim fátæku um nokkra lífsnauðsyn, þá sýnist oss stór gagnsemd að hingað væri haldið hvalfangaraskipum og kóngur eða þeir sem hann til þess heldur njóti fleskisins,[2] en þeir sigldu upp með það sem í sjóinn væri kastað, svo sem er megra,[3] rengi og uggar, en það gæfist sveitinni eða sýslunni

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

[2] Spiksins.

[3] Kjötið undir spikinu á baki hvals. Einnig nefnt þvesti.

fátækum til lífsnota þar sem svo stendur á að þessir hvalfangarar kunna upp að sigla.

7° Kvörtum vér um það að hreppstjórar hafa marga armæðu og ómaksstund fyrir einum og öðrum nauðsynjum sem uppáfalla í hreppnum og fá ei neitt til launa, hverki hjá yfirvöldum né öðrum út í frá. Því er vor auðmjúk bón að þeir menn sem til þess eru teknir í þessum hrepp mætti af yfirvöldunum njóta sannsýnlegra launa fyrir sitt starf.

8° Er nauðsynlegt fyrir almúgann ef hann fengi þá náð að mega vita frá konunglegri hátign hvað gjöra skyldi við hér að framan í öðrum pósti áminnst ásauðarkvíildi, ef sú yfirgeisandi fjárpest hér yfir gengur sem harla nálæg er. Mundi þá uppreisn fyrir almúgann mætti hann fá að skila eigandanum heim, hver helst sem vera kann, því þar eru margir sem ómögulega geta þau aftur uppkeypt eður betalað þegar fallin eru.

9° Leiðum vér fyrir ljós og er okkar augnamið að það bataði fyrir almúganum hér í landi að þegar forordningar eru hér innsendar eftir hverjum almúginn skyldi lifa og breyta, að þær væri undir almúgans hendi, því hingað til höfum vér ekki vogast til að fortelja eður kvarta um nauðsynjar vorar og bágendi fyrri en nú að þessi allra náðugasta forordning var oss útgefin. Þess vegna höfum vér nú vogast til, en þó í allra stæðstu og djúpustu auðmýkt og undirgefni, að leiða fyrir sjónir hvað oss skaðar, og hvað oss til uppreistar vera kynni. En sérdeilislega tölum vér um okkar hreppsnauðsynjar og ásigkomulag, nefnilega Fljótahrepp.

Þetta eitt og sérhvað felum vér í besta trausti á hendur þeirri heiðursverðigu kongel. Maj^ts^ Commission á Íslandi, auðmjúklega til góðfúsrar áheyrslu hennar háheita, þénustuskyldugir og elskandi þénarar.

Til merkis vor nöfn að Ysta-Mói í Fljótum innan Skagafjarðarsýslu, þann 20. Aprilis 1771.

Ari Jónsson	Guðvarður Eiríksson
Magnús Jónsson	Jón Sveinsson
Guðmundur Eyjólfsson	Sveinn Þorsteinsson
Hallur Eyjólfsson	Jón Jónsson
Kolbeinn Jónsson	Sveinn Sveinsson

Sigurður Ólafsson
Steingrímur Jónsson
Sigurður Jónsson
Þorleifur Einarsson

Arnþór Helgason
Jón Þorbjörnsson
Einar Skúlason
Jón Jónsson
Stefán Kjartansson
Bjarni Guðmundsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Fordi der til os underskrevne af højkongelig nåde og faderlig omhu er sendt en forordning, udgivet den 15. maj 1770, angående den da udnævnte Commission i Island samt meget andet, og eftersom nævnte forordning er blevet oplæst for os fra prædikestolen og derefter afsendt, begynder vi i den største ydmyghed og største underdanighed gennem vor allernådigste konges forordning at klargøre, hvad der måtte anses for nødvendigt for det samme lands og dets indbyggeres almene bedste og oprejsning.

1° Så begynder vi med det, som vi mener, den fattige almue og i det hele taget alle fæstebønder har stort besvær med, og som giver udsigt til mest besvær, at der ikke fås hustillæg, som det har været gammel skik, og selv om tømmeret findes hos jordejeren, så er mange så fattige, at de umuligt kan købe det. Men selv om nogle kan købe det, så er der mange, der ikke får det. Men tidligere blev tømmeret til bygningerne skaffet for fæstebonden af jordejeren. Men hvis en fæstebonde skaffede det, så betalte jordejeren fæstebonden for det, så meget som han bekostede der til tømmer. Men nu, hvis de skaffer det, får de intet for det, hvorfor gårdene kan komme i den største uorden og forfald.

2° Fæstebønderne får ikke efter gammel skik erstatning for kogilder, [idet] der nemlig for kogilderne for malkende får nu ikke gives erstatning, men efter gammel skik blev der givet ordentlig erstatning for kogilderne for malkende får med en rimelig erstatning, mindst 20 alen for et kogilde hvert tiende år. Men alment mellem os går der 6 unge og lejedygtige får på et hundrede efter landsvis om foråret, mens ældgamle [får], der er faldet af leje, går for 60 alen om efteråret. Heraf ses nu bedst, hvor stort et tab den fattige får, især da der er indført

den uorden, at der ikke fås tilladelse fra jordejeren til at mærke kogilderne for malkende får, hvilket dog var skik at mærke dem under dens mærke, som ejede det, så fæstebonden ikke fik den skade, som loven siger ham fri for. Når nogle tilfældigvis dør, bortset fra ved uforsigtighed, så skal fæstebonden altid stå til ansvar for det. Men for én ko, når den er faldet af leje, fås nu 40 alen i erstatning, men det ville være nødvendigt, at en ko, som har været i kogilde og er faldet af leje, kunne erstattes ifølge en passende taksering, hvad enten det blev mere eller mindre til gode for jordejeren og fæstebonden, så ingen af dem får skaden. Desuden mener vi, at for stor en mængde kogilder på gårdene er til undergang for mange fattige, eftersom de kan være så mange, at den fattige knap nok kan arbejde mere end for dem i høhøstningstiden. Så når de falder på grund af en eller anden kold periode, har de så godt som intet at betale dem med, men bliver så tvunget voldsomt af dem, som skal modtage gælden, for nogle, som sidder ved en gård, er så fattige, at de knap nok kan skaffe tøj til sig selv og deres børn hverken dag eller nat.

3° Lad os tænke på, og det er vores mål, at det ville være det bedste og til oprejsning for almuen, om alle nedslidte jorder — det være sig dækket af jordskred, hvor skoven er forsvundet, ødelagt af vinden eller søer forsvundet, samt meget andet, som jorder måtte have haft af herligheder, og som er forødt — i rimeligt omfang måtte få nedsat vurderingen til landskyld, antal kogilder og tiendeafgift, for mange af almuen tvinges til at acceptere disse byrder, selv om de, som ejer jorderne, hæver dem så meget som muligt i pris, hvoraf der forårsages uorden og fattigdom for mange. Men [de] bliver alligevel nødt til med det gode eller det onde at fæste jorderne, for alle fæstere kan ikke gå på valsen, hvis de stilles over for ubehagelige forhold.

4° Det forekommer os meget nyttigt og nødvendigt for almuen, at der fandtes én lovbog på vort modersmål for hele landet, så enhver kunne handle efter loven, enhver i sin stand. Men nu hvor der angående noget dømmes efter den norske lov,[1] som de færreste i landet ejer, og heller ikke har noget med at gøre, eftersom langt de fleste af den fattige almue ikke forstår den. Angående noget dømmes der også efter vores islandske lov, nemlig Jónsbogen, hvoraf der opstår forvir-

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

ring for almuen, eftersom én siger, at han har hørt, at det er sådan i loven, og den anden bestrider det, for ingen af dem kender den rette måde på grund af uforstand om loven.

5° Vi bekendtgør, at de, som indlægger deres tran i Hofsós købstad, så får de ikke varen, som fås for trannet, billigere, end hvis der blev betalt i strikvarer. Men taksten siger imidlertid tydeligt, at hvad, der betales i form af fisk og tran, skal betales sådan og sådan, efter hvad der står der, og man modtager kun hver kutting tran her for otte og en halv fisk. Det forekommer os også unødvendigt angående brændevinsindførslen, der kommer her til Hofsós, helt normalt 50 tønder brændevin, om ikke mere, som alt sammen sælges, og det står helt klart, at den fattige almue ikke vil undlade at købe mere af den på grund af sin skrøbelighed, når den forefindes, end den burde og tænke mindre på sine fornødenheder og levemidler, før end brændevinen er drukken, og fornødenhederne ikke er til at få, og livsmidlerne brugt op. Det synes nødvendigvis, at mindre end hidtil må være blevet sendt hertil. Det forekommer [os] derfor yderst nødvendigt, hvis vor konges nåde ville sende efterliggere hertil, som kunne uddele både det og andre indbragte varer på et passende tidspunkt efter forstand og almuens tilstand, og at der så sættes en stopper for, at der spirer smughandel op i modstrid med den kongelige forordning, som tidligere er indgiven til landet.

6° Hvis den kongelige nåde vil forbarme sig over landet og redde de fattige med nogle livsfornødenheder, så finder vi det af stor nytte, at der blev skaffet hvalfangerskibe hertil, og kongen eller de, som han skaffer til det, nyder godt af spækket, og de sejlede med det, som kastes i havet, som fx er kød, kræng og finner, og det blev givet til egnen eller syslet til livsophold for fattige, hvor det passer bedst, at disse hvalfangere måtte sejle til.

7° Vi klager over, at repstyrere har meget besvær og ulejlighed over et og andet nødvendigt, som hænder i reppen, og ikke får noget i løn, hverken hos myndighederne eller andre udefra. Derfor er det vores ydmyge bøn, at de, som udpeges til det i denne rep, fra myndighederne må nyde en rimelig løn for deres arbejde.

8° Det er nødvendigt for almuen, at den måtte få den nåde fra den kongelige højhed at få at vide, hvad der skal gøres ved de her oven for i punkt 2 omtalte kogilder for malkende får, hvis den hærgende fåre-

pest, som er meget tæt på os, kommer hertil. Det ville være en oprettelse for almuen, hvis den måtte få tilladelse til at tilbagelevere dem til ejeren, hvem det nu måtte være, for der er mange, som umulig kan købe erstatning for dem eller betale for dem, når de er faldet.

9° Vi bekendtgør, og det er vores synspunkt, at det er til bedste for almuen her i landet, når der sendes forordninger hertil, som almuen skal leve efter og følge, at de kommer almuen i hænde, for hidtil har vi ikke vovet at fortælle om eller klage over vores livsfornødenheder og kvaler før nu, hvor denne allernådigste forordning blev udsendt til os. Derfor har vi nu vovet, men dog i allerstørste og dybeste ydmyghed og underdanighed, at bekendtgøre, hvad der skader os, og hvad der måtte være til oprettelse for os. Og især taler vi om vor reps fornødenheder og forhold, nemlig Fljótarep.

Dette ene og især overdrager vi i største tillid til den ærværdige kongelige Majestæts Commission i Island, ydmygest til velvilligt påhør fra dens højheds tjenstvillige og elskende tjenere.

Til bekræftelse vore navne på Ysti-Mór i Fljót i Skagafjarðarsyssel, den 20. april 1771.

Ari Jónsson
Magnús Jónsson
Guðmundur Eyjólfsson
Hallur Eyjólfsson
Kolbeinn Jónsson
Sigurður Ólafsson
Steingrímur Jónsson
Sigurður Jónsson
Þorleifur Einarsson

Guðvarður Eiríksson
Jón Sveinsson
Sveinn Þorsteinsson
Jón Jónsson
Sveinn Sveinsson
Arnþór Helgason
Jón Þorbjörnsson
Einar Skúlason
Jón Jónsson
Stefán Kjartansson
Bjarni Guðmundsson

Eyjafjarðarsýsla

Eyjafjarðarsyssel

© 2003–2016 Landmælingar Íslands / Þjóðskjalasafn Íslands.

Eyjafjarðarsýsla 1703 · *Eyjafjarðarsyssel 1703*
Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.
Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Bjarni Jónsson og Eiríkur Hallgrímsson, hreppstjórar í Skriðuhreppi, senda tillögur til úrbóta 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 5.

Bjarni Jónsson og Eiríkur Hallgrímsson, repstyrere i Skriðurep, sender forslag til forbedringer 8.4.1771. Lit. ZZ. N° 5.

ÞÍ. Rtk. D3/3–20.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 5; Vadlesyssel; Háedla, velbyrdugum herre Commissarios a Arnarhóle vid Reikavyk; L. S.

Háeðla, velburðugum hr. Commisserum, gjörum vér vitanlegt innbyggjendur Skriðuhrepps liggjandi í Vaðlasýslu[1] hvað oss sýnist almúganum best haga til lagfæringar á sínum fátækdóm í nokkrum eftirfylgjandi póstum.

1um. Mundi það ei uppbyggilegt að tóbak og brennivín væri minna til landsins flutt en í þess stað væri fluttur meiri matur, hvað að er stór nauðsyn þetta til lagfæringar kæmist, að fátækir fá ei mjölið sem þeir við þurfa þó þeir frambjóði betaling, enginn matur eftir liggjandi í búðunum þó harðindi upp á komi, hvað tíðast vill til þá fram á veturinn líður er ei þangað að leita, svo fátækir verða þá að skera kindur sínar sér til bjargar.

2um. Það væri nauðsynlegt að fátækir fengi lán af mat í kaupstaðnum svo ei þyrftu þeir að kaupa sauði af sínum löndum upp á landsvísu til að fá þá aftur kaupmanninum upp á danskan taxta svo þeir fái mjölið sem þó tíðkast árlega.

[1] Eyjafjarðarsýslu.

3um. Væri það ekki nauðsynlegt að rannsakað væri hverninn jarðirnar eru af sér gengnar af skriðum, snjóflóðum og vatnayfirgangi, skógar eyddir, grasatekjan svo til þurrða gengin að hún naumlega hálf borgar kostnaðinn og yfir höfuð að segja tún og engi fordjörfuð, sérdeilis á þeim jörðum sem liggja undir þeim háu fjöllum, svo sem er þessi hreppur er næst liggur heiðunum og standa þó jarðir þessar samt við sama leigumála og þær voru í þegar þær voru óspjallaðar og tíundir umfram landskuldar hverjar munu vera af landskuldum teknar í öðrum sýslum og flestir af leiguliðum leggja viði til sinna leigujarðahúsa upp á sinn kost, eftirgjaldið svo vandasamt að í öngu fæst að betala nema í fiskatali. Við þetta má leiguliðinn blífa ár eftir ár sökum þeirra stóru jarðarþrengsla sem hér eru.

4um. Mætti ei sýnast gjöranlegt að kúgildum væri fækkað á þeim jörðum hvar þau sýnast of mörg og leiguliðanum til stórs skaða og undirgangs. Hér skulu finnast nokkrar tuttugu hundrað jarðir sem fylgja fjögur og á nokkrum fimm kúgildi og gjöra sumar þessar jarðir ei betur en að forsorga kúgildin þá upp á falla graslítil ár en harðindi svo mikil tíðast að fóður þurfa frá því á haustin til fardaga á vor. Má og ekki mælast til að leiguliðarnir fái uppbót á þau fyrir löngu dauð kúgildi er hingað til aldrei uppbætt verið hafa, hvað lengi eður hvað mörg ár sami leiguliðinn hefur á jörðunni búið og þar mætti viss máti á vera hvað oft eður hvað mikið að ásauðarkúgildið skyldi uppbætast.

5um. Mundi það ei vera gjöranlegt að þeir sem njóta leigunnar að þeir tíundu kúgildin og þau mættu tíindast í þeim sama hrepp þar þau eru.

6um. Er þess óskandi ef fást mætti að peningar gengi á landsvísu í áðurnefndar jarðarskuldir.

7um. Mundi það ei vera haganlegt fyrir almúgann ef kóngsjarðir væri seldar og ef nokkrir bændur væru innan hrepps sem gæti keypt að þeir mættu njóta þess fyrri enn aðrir utan hrepps og kaupendum mætti frestur gefast.

8um. Mætti það ei gjöra sig að færri hreppstjórar væri í hverjum hrepp en 5 og þeir fengi nokkur laun þar það sýnist að þeir ei gjöri uppbygging svo margir.

9. Það sýnist nauðsynlegt að fólk fái vissan taxta á þeirri ótaxteruðu vöru er flyst til hafnarinnar.

Svo framfærist hér ei meira.

Biðjum svo yðvara velburðugheit forláts á vorri djörfung að skrifa þetta í svo miklu fáfræði, þar við fyrirvirtum oss að óska þess af lærðum mönnum og treystum vorra herra lítillæti að vorkenna oss þetta einfaldlegt blaðs ávarp trúlega Guði befalaðir um tíma og eilífð.

Barká, d. 8. Aprilis 1771.	Forblífum svo vorra herra skyldugir og reiðubúnir þénarar
Bjarni Jónsson	Eiríkur Hallgrímsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Höyædle, velbyrdige herrer Commissarier, gjöre vii Skreederepps indbyggere beliggende i Wadlesyssel[1] vitterligt, hvad os synest, almuen best maatte tjene til forbedring udi sin fattigdom i nogle efterfölgende poster.

1° Monne det icke være opbyggeligt, at toback og brændeviin var mindre til landet flött og i dens stæd flött meere madvahre, som er en stor fornödentlighed, at det blef foranstaltet, saa at den fattige, som icke faar meel, saa meget de beböve, for frembydende betaling kunde faae noget. Ingen madvahre ere effterliggende i kjöbstæden, naar haarde aaringer paakom, som offte skeer, naar det lider hen paa vinteren, og derhen er icke at söge, saa at fattige maae og er nödt til at slagte sit qvæg sig til livsophold.

2° Det var fornödentlig, at fattige fick til laans af madvahre i kjöbstæden, saa at de skulle icke behöve at kjöbe söydfæ af sine landsmænd effter landsviis igjen til at faae[2] kjöbmanden paa dansk taxt, saa de des heller kunde faae meel tilkjöbt, og den maade eller brug tager nu aarlig til.

3° Var det icke nödvendigt at randsage jorderne, hvorleedes de forringes og aftager af fjeldskreed, sneeflode og vandeovergang. Skovene

[1] Skriðurep, Eyjafjarðarsyssel.
[2] Her menes give.

forödte, fjeldegræstagelse saa stort af sig gangen, til at finde dem, saa at neppe den halve umage betaler omkostningen, og overhoved at sige græs, tun og enger fordervet særdeeles paa de jorder, som ligge under de höye fjelde, saasom er denne repp, der næst ligger ved store höjder. Og stande saa jorderne ved samme afgiffter, som de vare paa sit beste ubeskadigede. Og tiender foruden landskylden, hvilcke monne være af landskylden tagen i andre sysseler, og fleste af lejlendingen tillegge træe til sin lejejordshuuse paa sin bekostning. Og afgifften saa vanskelig at paa ingen maade faaes at betale uden i fisketal, ved dette maae lejlendingen blive aar efter aar formedelst den store trængsel, som her ere paa jorder.

4° Maatte det icke synes gjörligt, at koeqvilderne bleve formindskede paa de jorder, hvor de vare ald for mange og lejlendingen til stor skade og undergang, at her skulle finde nogle 20 hndr. jorder, som jo fölge 4re og nogle 5 koeqvilder, og gjöre nogle af disse jorder icke bedre end at forsörge qvilderne i paafaldende græslidet aar. End tiiderne saa haarde offtest, at qvæget behöve foeder fra hösten til fahrdage, som er foraaret dereffter först in Junj. Og maae mand icke forvente sig, at lejlendingen faae opbödt de for længe siden bortdöde koeqvilder, som hidindtil aldrig har været opbödt, hvad lengen eller hvor mange aar samme lejlending paa jorden have boet, og der maatte være en viss maade paasadt, hvad offte eller hvor meget paa söjderkoeqvilde skulde opbödes.

5° Monne det icke var gjörligt, at de som nyde og oppebær lejerne, at de tiende qvilderne, og de maatte tiendes i den samme hrepp, hvor de ere.

6° Var at tilönske sig, at penge genge paa landsviis i forbenefnte jorders afgiffter.

7° Monne det icke var beqvemmeligst for almuen, om kongens jorder vare soldte, og om nogle bönder vare i hreppet, som kunde kjöbe dem, at de fremfor andre udenhrepps kjöbender maatte nyde det og maatte frest gives.

8° Om det icke loed sig gjöre at formindske hreppstioretallet 5 i hver repp og give dem noget i lön, der det synes, de ere icke til opbyggelse saa mange.

9° Det synes fornödenligt, at folck fick en vis taxt paa de utaxerede vahre, som hidflöttes til hafnene.

Meere fremföres icke.

Beder saa Eders velbyrdigheder forlade os dette vores dristige skriv, i saa meget vi af enfoldighed begjære af lærde mænd, hvor vi paa de fromme herrer fortröster os. Den troefaste Gud befalet her timelig og siden hisset ævindelig.

Barka,
den 8de April 1771.

Forbliver saa vore herrers
skyldigste og redebon tjenere

Biarne Jonsson

Eyrikur Halgrimson

L. S.

Jón Jónsson, bóndi á Efstalandi í Öxnadal, skýrir frá hag alþýðu og fátækt [án dags.] 1771. Lit. ZZ. N° 7.

Jón Jónsson, bonde på Efstaland i Öxnadalur, beretter om almuens tilstand og fattigdom [uden dato] 1771. Lit. ZZ. N° 7.

ÞÍ. Rtk. D3/4–2.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 7; Vadlesyssel.

Náð og friður af Guði föður og drottni Jesú Christo sé með yður hr. Commissarios, af drottins smurða vorum allra náðugasta herra og kóngi, hingað til Íslands sendum með þeim erindum að eftirgrennslast hvörninn oss fátækum aumingjum, hans þegnum og undirsátum, líði í vorri ánauð og hefur látið oss fátækum almúga opinbera eina náðuga foror[d]ning áhrærandi vorn fátækdóm útgefna þann 15da Maii 1770, hvar með og hans allra náðugasta Majst tilskipar oss einum og sérhvörjum, sínum undirsátum, að leiða í ljós fyrir Commission og hvað einn og sérhver sjá kynni landinu til hins besta, þá dirfunstum vér þetta eftirskifað allra undirdánugast til vitundar gefa eftir því sem Guð og samviskan býður.

Fyrst er það inngangur til fátæktarinnar að það unga fólk giftist sumt öreigar, fær hvergi bústað, þrengir sér svo inn hjá búanda fólki á parta og afbýli, svo þar er í nokkrum stöðum tví- og þríbýli sem þó er ei nema fyrir einn mann til grasnýtingar sér, svo allt út á húsgang eður liggur við betlirí. Þegar þeir reisa bú þá sýnist ei að þessir fátækir geti goldið búreisuskattinn án sín stórs skaða þó þeir gjöri það, og geta þá ei keypt sér eitt kvartil mjöls í kaupstaðnum þótt það fengi, fara svo strax að kaupa það af íslenskum og reisa svo sumir aldrei rönd við meir. Jarðirnar svo af sér gengnar að þær mundi ei virðast meir en helmingur eftir til grasnýtingar ef rétt væri álitið, þó eru þær svo útsprengdar með fiskatalseftirgjaldi því ekkert má annað gjalda í þessari Vaðlasýslu,[1] hverki verslegum né geisllegum en eftir dönskum taxta, fyrir utan ljóstolla og lambaeldi. Ljóstollur má gjaldast í mör eður tólg 10[u] og 12 fiskar, en það heyrum vér að sú skuld sé ei nema 6 fiskar sums staðar hér á landi og vildum vér auðmjúklega biðja að vér mættum fá upplýsing hvað marga fiska vér skulum í ljóstoll gjalda.

Eftir eina tuttugu hundraða jörð megum vér gjalda 5 rixdali specie eður tvö hundruð fiska tólfráð[2] því peningar ganga hér ei nema eftir fiskatali, hvað fátækum er mikið niðurdrep svo þeir geta ei undir risið. Tíundir eru ei teknar af landskuld, leiguliðarnir mega þær allar gjalda af sínum fátækdóm, kúgildafjöldi óbærilegur, það kunna að vera 5 kúgildi á tuttugu hundraða jörð, sérdeilis á Hólastólsjörðum, það finnst og svo að það eru þrjú á tíu hundraða koti. Þetta má vera óbærilegt fátækum að gjalda eftir þau og svara þeim svo ef þeir fara frá jörðunni, og eiga þeir þá önga á eftir því þeir eru margir sem ei búa nema við kúgildin og þó einn búi 20 eður 30 ár á einni jörð þá má hann gjalda eftir fyrir löngu dauð og óuppbætt ásauðarkúgildi og svara þeim gildum ef burtu fer lifandi, eður þá erfingar, og nokkrir af leiguliðum fara í betlerí á sumrum að draga sér saman smjör svo þeir kunni að stoppa leigurnar, en sjálfir eiga þeir ekkert af soddan til vetrarbjargræðis. Ná og ei heldur til sjóarafla margir og enn síður geta keypt þó vildu fyrir efnaleysi hverki fiskinn né mjölið í kaupstaðnum, þegar búið er að gjalda landskuld, leigur, allar tíundir, heilmarga skatta af þessum fátæka svokölluðum Skriðuhrepp og marga tolla þar fyrir utan. Þá eru flestar fjaðrir af plokkaðar.

[1] Eyjafjarðarsýslu.
[2] Tvö stór hundruð, þ.e. 240 fiskar.

Þar til er útsvar til fátækra svo mikið að annað er ei nú sem stendur sýnilegt en margir búandi barnamenn muni upp losna í þessum áðurnefnda hrepp, því í þessari Vaðlasýslu mun enginn hreppur svo undirokaður af útsvari til fátækra sem hann því af honum, nefnilega Skriðuhrepp, er útsvar saman reiknað Anno 1770 til fátækra 1 hndr. og 7 krónur. Hér fyrir utan hefur yfirvald vort, velnefndur Jón Jakobsson, skikkað oss einn þann þyngsta ómaga er meinast að vera muni í þessari sýslu, að nafni Sigríður Jónsdóttir, hér úr næsta hrepp, sem hér í Skriðuhrepp er að sönnu fædd og fór héðan með foreldrum sínum fimm vetra, í þennan næsta svokallaðan Hvammshrepp. Þar hefur hún framfærst og þjónað allan sinn aldur, þar er flestallt hennar fólk, skilgetnir bræður 3 búandi menn, þó fátækir, og margt annað áðurnefndrar Sigríðar náið fólk. Þessi Hvammshreppur liggur með sjósíðunni og við veiðiskapinn, sumar og vetur, og við það hefur þessi manneskja uppalist og etið stundum óhreint.[1] Hún er fyrst með hæðstu kvenpersónum en svo gild af einhverjum óþokkakvapa að varla nokkur hestur ber hana bæjarleið en hún sjálf gengur ei neitt. Hún er búin að eyða hér hjá oss sex ára tillagi fyrir þau 5 ár er hún dvaldi hér ung. En á næstliðna vori afsögðu hreppstjórar í oftnefndum Skriðuhrepp að hýsa hana lengur, en sýslumaður skikkaði þeim það samt. En þessi kerling flæktist svo út í hreppinn og dvaldist þar svo hjá fólki sínu þar til í vetur fyrir jól. Þá var hún flutt á Skriðuhrepp með attest frá sýslumanni með þeim orðum að hann skikkar oss að taka á móti þroti þessu, og segir það hafi á Alþingi á næstliðnu sumri af höfðingjum samþykkt verið að hver skyldi hafa framfæri í ellinni á sínum fæðingarhrepp og segir oss almúganum að þeir hafi skrifað fram fyrir kóng um þetta. En vér vitum ei hvað satt er í þessu máli. Höfðingjar í gamla og nýja testamenti hafa margt ályktað þó oss fátækum sé það ekki allt hagkvæmt (Guð hjálpi oss og líti til vor í náð sinni). Sé svo að þessi ásetningur eftir sögn höfðingja hafi framgang þá biðjum vér alvarlega og með auðmýkt að það mætti byrjast á þeim börnum er nú fæðast en ei á örvasa manneskjum. Og ef það mætti segjast að vér í Skriðuhrepp fengjum svar með lélegheitum að ómagi þessi Sigríður af oss létti, þættust vér fullsælir. Þennan póst um ómaga þenna oftnefnda Sigríði Jónsdóttur úr Hvammshrepp, skikkaða af

[1] Sennilega átt við fæðu sem þótti ókristilegt að leggja sér til munns eða tengjast illum öflum (sbr. „óhreint“ í merkingunni *reimt*).

voru yfirvaldi til Skriðuhrepps ranglega, felum vér hans kónglegri Maj^st^ Commission á hendur oss til hins besta.

En hvað því viðvíkur sem áhrærir uppreisn fátæks almúga, það sýnist að vera nokkuð vanskellegt, svo sem áður er um getið hvað hann niður kefur,[1] þá er það þar í mót ef lagfæring yrði á því, fyrst að færra öreigafólk giftist bændum til þyngsla. Jarðir væru álitnar, virtar og niðursettar svo vel til landskuldanna svo sem til tíunda, því þó jarðir séu hér niðursettar þá er það ei nema til tíunda, en landskuldir standa við sama, ef ei þyngra, og hvör gyldi tíund af sinni eign eður leiguliðar mættu taka þær af landskuld svo þær þar við ringuðust. Kúgildum væri fækkað til helminga og svo uppbætt það eftir er, því það mun ei sýnast að þau séu öll í burt tekin. Færri skattar útkúgaðir af almúgafólki, húsbændur legðu nokkurn við til húsa sinna á leigujörðunum, allir búfastir mættu fá nokkurt mjöl og brauð í kaupstaðnum, og svo tré og borð til sinna leigujarða, því ei geta þeir byggt þau af eintómis jörð fyrst húsbændurnir leggja ei neitt til, því margra umkvörtun er að þeir fái ei tré í kaupstaðnum.

Peningar mættu ganga vor á meðal í allar skuldir eftir gömlum landsvana, rixdalur specie í 5 aura, iiii mark í 20 álnir og svo hverjir aðrir aurar gjaldgengnir í allar skuldir eftir því sem verið hefur til forna. Ljóstollar mættu vera með sama prís á öllu landinu og hér mætti flytjast vax í kaupstaðnum til ljóstollanna, svo vér vissum hvað hátt þeir skyldu stíga.

Ef þetta hér framanskrifað yrði framgengt þá er ei tvílandi að almúgann mundi nokkuð við rétta, þó kefja harðindin mikið niður. Þúsund fleira mætti finna almúganum til viðréttingar. Ef upp á vor bréf til hans kóngl. Maj^st^ Commission kemur nokkur svar almúgans gagn áhrærandi biðjum vér allra undirdánugast að það mætti koma fyrir almúgans augsýn.

Guði almáttugum hr. Commissarios trúlega befalað er um tíma og eilífð.

Efstalandi í Öxadal[2] 1771.

Vér forblífum hans kongel.
May^ts^ skildyge tjenere

Jón Jónsson

* * *

[1] Kefja niður eða kæfa niður, kúga.
[2] Yxadal segir í handriti, þ.e. Öxnadal, Eyjafj.

[Oversættelse 1771]

Translation

Naade og freed af Gud fader og herren Jessu Christe være med Eder herrer Commissarier. Saasom Herrens salvede vor allernaadigste Konge og herre have sendt Eder her til landet med de ærende at eftersöge, hvordan vi usle og fattige undersaatter lider i vor nöd og tilstand, og have ladet os fattige almue aabenbahre een allernaadigst forordning anrörende vor fattigdom udgiven den 15de May 1770, hvormed og hands allernaadigste Mayestett tilskicker og befaler os og enhver sine undersaatter at lede og for lyset lade komme for Commissionen, hvad een og enhver vide og see kunde, hvad landet til beste tjene kand. Thi understaar vii oss dette efterskrevne allerunderdanigst at give tilkjende, efter den efne som Gud og samvittigheder byder.

Först er indgangen til fattigdommen, at det unge folck gifter sig, somt puur og fattig, faae ingen boestæd, trænger sig saa ind paa boende folck og faar aparte et lidet huusskjull,[1] og ere saa paa nogle stæder ved jorderne 2 og 3 partier, som dog er icke uden for een mand paa græsvæxten, fahre saa alt ud paa huusgangen eller ligger ved betlerie. Naar de nu rejse boe, da synest ej, at disse fattige kand betale boerejseskatten uden til sin störste skade, dog de gjöre det og kand saa icke kjöbe sig 1 fjerding meel fra kjöbstæden, dog det var at faae, tager sig saa fore strax at kjöbe det af isslandske, og rejser saa somme sig aldrig meer ved. Jorderne ere saa afgingelig, at de monne ansees ej for meere end til halv, den laa imod tilforne paa græssauflingen, om det blef rettelig paaskjönnet. Dog ere de saa tilpackede med fisketalsreigning efftergjeld, thi icke maae med andet betales i dette Wadlasyssel,[2] hverken verdslig eller geistlig uden efter den danske taxt, foruden lystolde og lambsfoeder. Lystolde maae betales med tolg 10 og 12 fiske. End det höre vi, at denne lystold skal sommestæder her i landet kuns være 6 fiske, og vilde ydmygelig tilbede os, at vi maatte faae oplysing paa, hvor mange fiske vi udi lystolde skal betale.

[1] Husly. I det islandske brev står, at folk trænger sig ind på afbyggersteder, "trænger sig så ind hos bønder på gårdsparter eller afbyggersteder." Islandsk *húsaskjól*.

[2] Eyjafjarðarsyssel.

Effter een 20 hndr. jord maae vi betale 5 rdlr. specie eller toe store hundrede fiske,[1] thi penge gjeldes her ej meere end paa fisketal, hvad fattige falder tungt og besværligt. Tiender er ej tagne af lejlendingens landskyld, maae de dem alle self betale af sin fattigdom. Koegildemængden er utaalelig, der kunde være 5 koeqvilder paa een 20ve hundred jord, særdeeles paa Holebispestoels jorder, der findes ogsaa iblandt de jorder paa 10 hundrede med 3 qvilder. Dette maae være fattige utaaleligt at betale effter dem og svare saa til dem, naar de fare fra jorderne, og eje de saa ingen koe effter. Thi de ere mange, som alleene boe med koeqvilderne, og dog en boe 20 eller 30 aar paa een jord, da maae hand betale effter döde og uopbödte söydekoeqvillde og svare dem rigtig, naar hand bort far, eller da arfvingene. Og nogle af lejlendingen fare i betlerie om sommeren til at drage sammen smör, saa de kunne stoppe med lejerne. End self eje de intet af saadant om vinteren til livets ophold, naar og ey heller mange af dem til söen at faae sig noget af fiskaufling. Og end mindre kand kjöbe det, dog de vilde, for fattigheds skyld, hverken fisk eller meel i kjöbstæden. Naar de var klare og have betalt landskylden, lejer og alle tiender, heel mange skatte af denne fattige, saakallede Skriidurepp[2] og mange tolde derforuden, da ere de fleeste fjædre afplukkede.

Herforuden er svaret til fattige saa meget andet, saa at nu icke andet staar synlig fore, at boendefolck med börn maae gaae fra sine jorder i denne forbenefnte repp. Thi i dette Vadlasyssel monne ingen repp saa under aages og byrdes at udsvare til fattige som den, deraf den, nemlig Skreederepp,[3] er udsvaret til sammen bereignet til fattige 1770 10 hndr. og 7 croner. Her foruden have vor öfrighed, velnefnde Jon Jacobsen, tilskicket os een den tyngste (omage) eller wandför, der meenes være monne i dette syssel ved nafn Sigrider Jonsdaatter, af næste repp, som her i Skreedehrepp er endelig föd, og foer her fra med sine forældre 5 aar gammel til næste saakalled Kvamsrepp,[4] der have hun staded sig og tjent ald sin alder. Der er fleest alt hendes slegtskabsfolck, 3 brödere boende mænd dog fattige og meget andet forbenefnte Sigriders næströrende folck. Denne Kvamshrepp ligger med söesiiden

[1] Dvs. 240 fiske.
[2] Skriðurep, Eyjafj.
[3] Skriðurep, Eyjafj.
[4] Hvammsrep, Eyjafj.

og ved fiskerieaufling sommer og vinter, og derved have dette menniske været bleven opfödt og spiset undertiden urent.[1] Hun er först i störrelse med de höyeste qvindpersohner end paa förelse og tyckelse uligneligt ved andre mennisker, og neppe bær hende nogen hæst huus i mellom. Hun self kand slet intet gaae. Hun er allereede klar at foröde her hos os 6 aars tillæggelse for de 5 aar, hun var her ung. End udi næstleden foraar afsagde hreppstiorene i offtnefnde Skriidurepp at huuse hende længere, men syselmanden beskickede dem det alligevel. End denne kjærling omfoer saa udi hreppen og forblev derhos sit folck indtil i vinter for juul, da var hun flött til Skriduhrepp med attest fra sysselmanden og med den ordre, at hand skicker os at tage imod dette tyngsle menniske[2] og siger, det have paa Altinget udi næstleden sommer af övrigheden samtyckt været, at hver skulle have fremförsel i sin alderdom paa hreppen, hvor de ere födte, og siger almuen, at de skrevet have ved suppliqve til Kongen om dette, end vii veed icke, hvad sandt er i denne sag. Hövedsmænd i det gamle og nye testamente have mange ting besluttet, dog os fattige er det icke alt beqvemmeligt, Gud hjelpe os og see i naade til os. Er det saa, at denne paasetning effter övrighedens tilsigende er besluttet og bör have sin fremgang, da beder vi inderlig og i ydmyghed, at dett[e] maatte have sin begyndelse paa de börn, der nu födes, end icke paa saadanne udlivede usle mennisker, og om det maatte siges, at vi i Skredehrepp fick svar med lejlighed, at denne (omage) Sigrider blef os aflettet, da tykkest os, vii vare særdeles lyckelige. Denne post om dette vanföre menniske Sigrider Jonsdaatter af Kvamshrepp beskicket af vor öfrighed til Skredehrepp urettelig, indslutter vii under hans kongelig Mayestetts Commissions hænder os til det beste.

Men hvad anbelanger den fattige almues oprejsning, da synes det at være noget vanskeligt, saasom forhen er ommeldet, hvad han nedqvæler, da er det derimod om forbedring vorde paa dette. Först at mindre meget fattige folcke giftede sig bönderne til tyngsel. Jorder var besigtet, taxered og nedsadt saavel til landskylder som til tiende. Thi dog jorder ere her nedsatte, da er det ey uden til tiender, end landskylden staar ved samme, om icke tyngere. Og enhver gjelde tiende af ejen-

[1] Tabubelagt.
[2] Menneske, som er til byrde.

domsjord sine, eller lejlendingen maatte tage de af landskylden, saa de derved forringedes. Koeqvilder formindsket til halfdeelen, ogsaa de bleve opbödt dereffter, thi dem monne vel icke synes, at de blev alle reent aftagne. Mindre af skatter udpresset af almuefolck. Huusbonder lagde nogen træe til sine huuse paa lejejorderne. Alle boefaste maatte faae noget meel og bröd i kjöbstæden, saa og træe og bræder til sine lejejorder. Thi de kand icke opbygge jorder alleeneste af tom jord, först husbonden legger slet intet dertil, thi mange klager derover, at de faae icke træe i kjöbstæden.

At penge imellom os maatte gjelde og gange efter gammel landsviis, 1 rixdaler specie i 5 öre, 4 mk. i 20 alner, ogsaa hvad andre gjeldgingne örer i alle skylder, effter den maade som tilforne have været. Lystolde maatte være med samme priis overalt landet, og her maatte indflöttes vax til kjöbstæden udi lystoldene, saa vii vidste, hvor höjt de skulle stige.

Om dette her foran beskrevet vordet fremfölgt, da er ej paatviflende, at almuen monne noget vedrette, dog nedtrycker de haarde tiider meget. Tusind fleere maatte finde almuen til vedrettning. Om at paa vor brev til hans kongelig Mayestetts Commission blev noget besvaret anrörende almuens gafn, beder vi allerunderdanigst, at det maatte blive bekjendtgjordt for almuen.

Den almægtige Gud er troeligen befalet de herrer Commissarier baade timelig og æviglig.

Efstalande y Yxadal[1] 1771.

Vi forblive hans kongl.
Mayestetts Commissariers
skyldigste tjener

Jon Jonsson

L. S.

[1] Efstaland i Öxnadalur, Eyjafj.

Hreppstjórar í Saurbæjarhreppi skrifa um mál sveitarinnar og koma með tillögur til úrbóta 29.6.1771. Lit. Qq. N° 3.

Repstyrere i Saurbæjarrep skriver om områdets forhold og fremsætter forslag til udbedringer 29.6.1771. Lit. Qq. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/5–36.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: Lit. Qq. N° 3; Vadlesyssel; Velædla, hálærdum herr. Andreas Holt allranádugast tilskickudum Yfer Land Commissaris. Velædla, hávisum herr. Thorkele Fieldsted og hr. Thomase Windekilde, allranádugast tilskickudum Commissariis a Islande; L. S.

Veleðla, hálærði Yfir-Landcommissarius!
Veleðla, hávísu Með-Commissarii!
Háttvirðandi elskulegu herrar!

Svo sem hans kongel. Maj^st^ hefur af sérdeilis föðurlegri umhyggju fyrir þessa fátæka lands viðréttingu látið sér allra náðugast þóknast, svo vel að innsenda yðar veleðlaheit til landsins til að eftirgrennslast hið nákvæmasta um allt það sem því kann til uppreistar vera, sem og að befala sérhvörjum af landsins börnum, æðri og lægri, að undirrétta yðar veleðlaheitum allt hvað þeir, hvör eftir sínum kröftum, sjá kynnu þénanlegt til þessa hans Maj^ts^ allra náðugasta vilja fullkomnunar, svo viljum við og í allra stæðstu undirgefni láta í ljósi vora einfalda þanka um það oss sýnist sérdeilis orðsaka almúgans bágendi í vorri sveit, í fylgjandi póstum.

1° Viðvíkjandi þeim stóra kúgildaþunga á jörðum yfirhöfuð sem nú (1) ei eru uppbætt af landsdrottnum móti forordningu af 15. Maj 1705[1] sem og kaupabálki 16. cap.,[2] heldur eru (2) fallin að öllu leyti

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624. (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).
[2] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–219.

í ábyrgð leiguliðanna, móti Norsku lögum, 5. bók, 8. cap. 10 art.[1] eru (3) undir leiguliðanna eigin marki eins og þeirra eigið fé, til þess að þeir hljóti til þeirra að svara, endilega eru (4) ótíunduð öllum tíundatökurum til óbætanlegs skaða. Með öllu þessu skal þó (5) hvert kúgildi innrenta sínum húsbónda 20 álnir ár hvert sem varla má betalast nema í smjöri af fátækum leiguliða, þó hann þá að slíku smjörgjaldi loknu eigi alls ekkert feitmeti fyrir sig, konu og börn.

2° Viðvíkjandi jörðum sem mjög dýrt og allt jafnt eins leigðar eru (þó árlega af sér gangi) hvað landskuldir snertir nema hvað nokkrar bændaeignir eru niðursettar til tíundar tíundatökurum til stórs skaða, en eigendum jarðanna í hag því ekkert skerðist landskuldin. Þess vegna sýndist stæðsta nauðsyn (a) á jarðavirðingu að nýju til landskuldar, tíundar, búsmala hagnytju og svo framvegis. (b) Á því að landskuldir mættu greiðast í fardögum, ekki í hreinu og kláru fiskatali eins og nú er hér sveitarvenja orðin, heldur í öllum gildum landaurum eftir gamallri venju. (c) Að peningar mættu ganga eins og fyrri; 1 rdr. croner í 30 álnir og ein dönsk króna í 20 al. svo vel í landskuldir sem allar aðrar skuldir. (d) Að óhæfilega stór hrossafjöldi sem of mjög fordjarfar allar landsnytjar mætti alvarlega minnka og afskaffast, sérdeilis hjá húsfólki, vinnufólki og lausamönnum.

3° Kauphöndlunarmátinn við framandi, hvern við reynum skaðlegan, en kunnum það þó ei sökum fávisku að útmála nema ef vera mætti: (a) að fátækur almúgi fær ei matvöru í kaupstöðunum sem hann kann að komast af með, því mélið fæst ei hjá kaupmanninum nema fyrir mat aftur svo sem sauði, en ei annað fiskatal þó til sé, hvar af flýtur að almúginn neyðist til að kaupa þetta hjá þeim ríkari nær helmingi dýrara. (b) Timbrið flyst og fæst lítið í kaupstöðunum, hvað orðsakar ei alllítinn baga almúganum, sérdeilis þar skógarnir eru fallnir svo þar af fæst engin hjálp til húsanna byggingar eða viðurhalds. Tíðin gefur og nóglega að reyna hvörsu óviljugir jarðeigendur og húsbændur eru til að leggja viðu til jarðarhúsa og þannig stoða fátækan almúga til að halda við húsum jarðanna. Að (c) tóbak og brennivín flyst og selst allt of mikið, jafnvel til öreiga og ölmusumanna, svo þessara hluta vanbrúkan þróast of mjög. (d) Öll kramvara og ótaxerað góts selst snart tveimur verðum, allt eftir kaupmanna velþóknan, því

[1] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

fávís almúgi skynjar hér um hverki verð né gæði. Sýnist því hæðst nauðsynlegur einn viss taxti á þá sömu.

4° Sýndist ónauðsynlegt að ríkra kirkna veggja- og kirkjugarðssmíði heimtist framar fyrir ekkert af fátækum.

5° Meinast gagnlegt að allar konunglegar ordur áhrærandi almennings gagn og besta væri útlagðar, þrykktar og auglýstar í innbyggjaranna móðurmáli.

Endilega er 6° hin allra stærsta nauðsyn að brúka alla mögulega viðleitni til að hindra með Guðs aðstoð fjárpestarinnar yfirgang.

Þessa vora einfalda en þó velmeinta undirrétting vonum við og biðjum auðmjúklega yðar veleðlaheit ei misvirða eða ónáðigt upptaka og í þeirri von forblífum með stærstu virðingu og undirgefni.

Yðar veleðlaheita, sameiginlega þénustuskyldugir og auðmjúkir þénarar

Hleiðargarði, d. 29da Juni Anno 1771.

Páll Pálson
Guðmundur Gíslason
Sigurður Björnsson
hreppstjórar í Saurbæjarhreppi
í Eyjafirði

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, højlærde Over-Landcommissarius!
Velædle, højvise Med-Commissarii!
Højtrespekterede elskelige herrer!

Eftersom hans kongelige Majestæt af særlig faderlig omhu for oprejsningen af dette fattige land allernådigst har ladet sig behage såvel at indsende Deres velædelheder til landet for på det nøjagtigste at undersøge om alt, hvad der kan være det til oprejsning, og ligeledes at befale ethvert af landets børn, høje såvel som lave, at underrette Deres velædelheder om alt, hvad de hver efter sin evne kan se er tjenligt til udførelse af denne hans Majestæts allernådigste vilje, så vil vi også i allerstørste underdanighed bekendtgøre vore simple tanker om, hvad

der især forekommer os at forårsage almuens ringe tilstand på vores egn i følgende punkter.

1° Angående den store byrde af kogilder på jorderne i almindelighed, som nu (1) ikke erstattes af landejerne i modstrid med forordningen af den 15. maj 1705[1] såvel som Købebalken, kapitel 16,[2] men fuldstændig er (2) faldet under fæstebøndernes ansvar, i modstrid med Norske Lov, 5. bog, kapitel 8, artikel 10,[3] hører (3) under fæstebøndernes eget mærke som deres egne får, for at de må stå til ansvar for dem, endelig opgives de (4) ikke til tiende til ubodelig skade for alle tiendemodtagere. Medregnet alt dette skal (5) hvert kogilde alligevel indbetale til sin husbond 20 alen hvert år, hvilket næsten ikke kan betales af en fattig fæstebonde i andet end smør, selv om han efter at have betalt en sådan smørafgift slet ikke har noget fedtstof til sig selv, sin kone og sine børn.

2° Angående jorderne, som lejes meget dyrt og altid ens (selv om de årligt går til), hvad angår landskyld, bortset fra at nogle bondeejendomme nedsættes i tiende til stor skade for tiendemodtagerne, men til gode for jordernes ejere for landskylden nedsættes ikke. Derfor forekommer det yderst nødvendigt (a) at foretage en grundvurdering på ny angående landskyld, tiende, udnyttede malkende får og så videre. (b) At landskyld skal betales til skiftedag, ikke i rent og klart antal fiske, som det nu er blevet skik her på egnen, men i alle gyldige landører efter gammel skik. (c) At penge havde værdi som tidligere, 1 rigsdaler kroner til 30 alen og en dansk krone til 20 alen, såvel til landskyld som til alle andre afgifter. (d) At den urimelige store mængde heste, som i for høj grad ødelægger alle goder ved jorderne, alvorligt burde nedbringes og afskaffes især hos husmænd, tyende og løsarbejdere.

3° Handelsformen over for fremmede, som vi synes er skadelig, men dog ikke kan beskrive på grund af uvidenhed, bortset fra: (a) at den fattige almue ikke får madvarer i købstæderne, som den kan klare sig for, for melet fås kun hos købmanden for madvarer tilbage, såsom får, men ikke andre former for fisketakst, selv om de findes, hvoraf

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 623–624. (Forordning om adskillige Misbrugers Afskaffelse udi Island, 15.5.1705).

[2] Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 218–219.

[3] *Kong Christian den Femtes Norske Lov.*

følger, at almuen tvinges til at købe dette hos de mere velhavende til næsten det dobbelte. (b) Tømmer indføres og fås kun i ringe omfang i købstæderne, hvilket forårsager ganske meget besvær for almuen, især fordi skovene er fældet, så deraf dem ikke fås nogen hjælp til bygning eller vedligeholdelse af huse. Der er også mange eksempler på, hvor uvillige jordejere og husbønder er til at bidrage med tømmer til gårdenes bygninger og således støtte den fattige almue til at vedligeholde dem. At (c) der indføres og sælges alt for meget tobak og brændevin, også til fattige og tiggere, så der i for høj grad udvikler sig misbrug af disse ting. (d) Alle klædestoffer og gods uden for taksten sælges snart til to priser, alt efter købmændenes forgodtbefindende, for den uvidende almue har her hverken fornemmelse for pris eller kvalitet. Det forekommer derfor højst nødvendigt med én sikker takst for disse ting.

4° Det forekommer unødvendigt, at rige kirkers væg- og kirkegårdsbygninger fremover opkræves noget af de fattige.

5° [Det] må anses for gavnligt, at alle kongelige forordninger angående almenhedens gavn og bedste oversættes, trykkes og opslås på indbyggernes modersmål.

Endelig er det 6° i allerhøjeste grad nødvendigt at bruge alle mulige bestræbelser for med Guds hjælp at forhindre fårepestens hærgen.

Denne vores simple, men dog velmente underretning håber vi og beder ydmygt om, at Deres velædelhed ikke vil misforstå eller opfatte unådigt, og i det håb forbliver vi med største respekt og underdanighed.

Deres velædelheder, tilsammen tjenstskyldige og ydmyge tjenere

Hleiðargarður, den 29. juni anno 1771.

Páll Pálsson
Guðmundur Gíslason
Sigurður Björnsson
repstyrere i Saurbæjarrep
i Eyjafjörður

Fjórir bændur í Saurbæjarhreppi skrifa um kúgildaþunga, landskuldir og fleira 18.6.1771. Lit. Qq. N° 4.

Fire bønder i Saurbæjarrep skriver om byrder fra kogilder, landskyld og andet 18.6.1771. Lit. Qq. N° 4.

ÞÍ. Rtk. D3/5–37.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 4.

Þar sem konungleg forordning innsend í landið, dateruð 15da Maii 1770, befalar sérhverjum að gefa til vitundar hvað þeim sýndist mest landinu til gagnsmuna og þess innbyggjurum, gjörum vér undirskrifaðir Saurbæjarhreppsmenn í Eyjafirði vora meining í ljós að leiða í eftirfylgjandi póstum.

1° Oss sýnist kúgildaþungi sem mörgum jörðum fylgir í vorri sveit vera ein helsta orðsök til ábúandanna bágenda útörmunar, þar þó flestar af þeim eru mikillega af sér gengnar, bæði af skriðum, uppblásnu landi og vatnaágangi, svo ei er líku að samjafna við það aldraðir menn í ungdómi til þekktu. Einnig hvar skógar voru hér í sveit áður, sjást nú engar menjar þess. En þó jarðirnar stórum til allra kosta af sér gangi, samt mega fátækir ábúendur undir sama kúgildaþunga þjást, til með kynni sýnast sumar jarðir of hátt tíundaðar og óniðursettar, ekki heldur kúgildin uppbætt eftir lögunum. Af húsbændunum mega svo fátækir ábúendur gjalda eftir þau útdauðu í skileyrir. Það sýnist og stór nauðsyn að eigendur jarða og kúgilda tíunduðu sjálfir sitt eignarfé eður eftirléti ábúendum af landskuldunum sem þó er hvergi í þessari sveit.

2° Landskuldir eru ógjarnan niðursettar þó jarðirnar stórlega eftir áðursögðu af sér gangi, og hvört rixdl. virði í landskuldunum má ei minna betala en 60 fiska í kaupstaðarfiskatali, þar þó er venja í flestum jarðakaupum að 48 f. gilda hvört rixdl. virði. Til dæmis sá sem á að

gjalda 1 hndr. í landskuld eru 2 hndr. fiskar í kaupstað. Þar betalar hann upp á 5 rixdl.

3° Það sýnist og nauðsynlegt að fátækir bændur mættu gjalda landskuldir sínar í fardögum í öllum gildum landaurum eftir lögum og landsvenju, bæði í kvikfé og öðru gildu. Einnig að allir peningar, bæði rixdl. sléttir og courant, mættu gilda eftir fornri landsvenju í landskuld og leigur, einn rixdl. 5 aura, en ein króna 20 al., í sama máta courant. Stór bágendi eru og fátækum bændum að kaupa viði til húsa aðgjörðar á sinn eigin kostnað, þar þó landslög til segja það eigendum jarðanna en fá þó engan afslátt skuldanna. Hvað allt sýnist auka fátækum stór bágendi og armóð.

4° Stór þörf sýnist einnig að lagfæring mætti verða á þeim vana sem í vorum kaupstað hefur lengi verið, þar kaupmaður vill ei selja matarvöru almúganum meiri en hann betalar aftur með matvöru. Þar þó fátækir kynnu að lifa og líða betur, mættu þeir sem fáar eður engar kindur eiga, betala með gildu prjónlesi og fiskatali öðru en sauðum mjölið og aðra matvöru, hvað þá orðsakar mikinn fátækdóm mörgum manni sem neyðist kannski að kaupa fyrir tvö verð sína lífsbjörg í öðrum stöðum.

5° Einnig kynni fólkið heldur að geta keypt sér bjargræði ef brennivín og tóbak flyttist minna til hafnanna en skeður og það lítt nýta júðatóbak[1] væri með sannsýni af yfirvaldanna tilhlutan niðursett, þar það er vorðið ónýtt og ekki brúkandi en heldur þó enn sínum taxta. Til landsins flyst og einnig aðskiljanleg vara ótaxteruð sem útlenskir selja (kannski) eftir sem ganga kann og almúginn veit ei hvað gildir. Og væri gott að öll sú vara taxteraðist svo menn vita mættu lag á henni allri.

6° Allar þær konunglegar ordur sem útgefnar eru til landsins og almúgann áhræra sýnist nauðsyn að útlegðust á vort mál skiljanlega og upplesast á sérhvörri kirkju, almúganum til þess vissari eftirtektar.

7° Það sýnist og vera hart fyrir sóknarmenn að gjöra upp á sinn eigin kostnað bæði veggja og kirkjugarða uppgjörð fyrir ekkert, að goldnum öllum kirkjuskuldum og engin laun fyrir þá fyrirhöfn og tilkostnað, hvað þó sýnast lítil billegheit að tilleggja mann, hest og verkfæri (máski) og lítið fæði.

[1] Haft um lélegt tóbak. Danska *Jödetobak*.

Þessir framan- og ofanskrifaðir póstar virðast oss orðsaka mjög mikið fátæktar- og bágendastand almennilega í vorri sveit, hvar fyrir að nauðsynlegt virðist að þar gæfist á góð lagfæring eftir kristilegri sannsýni, og er vor meining hér með til vitundar gefin.

Hvörju til frekari staðfestu vér skrifum vor nöfn hér undir.

Þann 18da Junj 1771.

Jón Pálsson	Ólafur Þorláksson
Jón Helgason	Jón Eiríksson

* * *

[Oversættelse 2015]

Eftersom kongelig forordning sendt til landet, dateret den 15. maj 1770, befaler enhver at afgive til vitterlighed, hvad der forekommer dem at være landet og dets indbyggere mest til nytte, offentliggør vi underskrevne indbyggere i Saurbæjarrep i Eyjafjörður vores mening i følgende punkter.

1° Det forekommer os, at byrder fra kogilder, som følger med mange jorder på vores egn, er en af de største årsager til voksende trængsler for fæstebønderne, eftersom de fleste af dem er voldsomt nedslidt både af jordskred, bortføget jord og vandstrømme, så det ikke kan sammenlignes med det, som ældre folk kendte til i deres ungdom. Ligeledes hvor der tidligere var skove her på egnen, ses nu ingen mindelser om det. Men selv om jorderne i alle henseender bliver nedslidt på alle måder, må de fattige fæstebønder alligevel lide under de samme byrder fra kogilder, tilmed kunne det se ud til, at visse jorder er for højt belagt med tiende og ikke nedsat, og kogilderne erstattes heller ikke ifølge loven. For husbønderne må så de fattige fæstebønder betale af de afdøde i lovlig betaling. Det forekommer også voldsomt nødvendigt, at ejerne af jorder og kogilder selv betalte tiende af deres ejendom eller eftergav fæstebønderne af landskylden, hvilket dog intetsteds sker på denne egn.

2° Landskyld nedsættes nødig, selv om jorderne kraftigt bliver nedslidt ifølge ovenstående, og hver rigsdalers værdi i landskylden kan ikke betales med mindre end 60 fiske i købstadsfisketakst, hvor det dog er skik i de fleste former for køb af jorder, at hver rigsdaler gælder

48 fiske. For eksempel skal den, der skal betale 1 hundrede i landskyld, er det 2 hundreder fiske i købstad. Der betaler han for 5 rigsdaler.

3° Det forekommer også nødvendigt, at fattige bønder måtte betale deres landskyld til skiftedag i alle gyldige betalingsmidler efter loven og landets skik, både i levende dyr og andet gyldigt. Også at alle former for penge, både slette rigsdaler og kurant, måtte gælde ifølge landets gamle skik til landskyld og leje, én rigsdaler 5 øre og én krone 20 alen, på samme måde kurant. Det er også en stor plage for de fattige bønder at købe tømmer til reparation af huse for egen bekostning, hvor landets lov dog siger, at det tilfalder jordernes ejere, og [de] får alligevel intet nedslag i skylden. Hvilket alt sammen ser ud til at give de fattige stor belastning og armod.

4° Der forekommer også at være stort behov for, at der kom en regulering af den vane, som længe har hersket i vores købstad, hvor købmanden ikke vil sælge flere madvarer til almuen, end den betaler tilbage med madvarer. For at fattige kan leve og have det bedre, må de, som har få eller ingen får, betale for melet og andre madvarer med gyldige strikvarer og efter fisketakst med andet end får, hvilket nu forårsager stor fattigdom for mange mennesker, som måske tvinges til at købe deres livsfornødenheder på andre steder for dobbelt pris.

5° Ligeledes var folk bedre i stand til at købe sig livsfornødenheder, hvis der kom mindre brændevin og tobak til havnene, end det er tilfældet, og hvis det lidet gavnlige jødetobak[1] med retsindig indblanding fra myndighederne blev nedsat, eftersom det er blevet fordærvet og ubrugeligt, men alligevel holder sin takst. Til landet bringes også adskillige varer uden takst, som udenlandske (måske) sælger efter, hvordan det nu kan gå, og almuen ved ikke, hvad der gælder. Og det ville være godt, at der kom takster på alle de varer, så man kunne vide, hvad der er rimeligt for dem alle sammen.

6° Alle de kongelige forordninger, som udgives til landet og vedrører almuen, forekommer det nødvendigt at få oversat forståeligt på vores sprog og oplæst i hver eneste kirke for bedre opmærksomhed om dem for almuen.

7° Det forekommer også at være hårdt for sognebørn på egen bekostning både at reparere vægge og kirkegårdsgærder, efter at de har

[1] En betegnelse for tobak af ringe kvalitet.

betalt alle slags kirkeskyld, og ikke [få] løn for det besvær og de omkostninger, hvilket dog forekommer at være en ringe umage, at afse en mand, en hest og værktøj (måske) og lidt føde.

Disse oven for og forud skrevne punkter forekommer os at forårsage overordentlig megen fattigdom og trængsler alment på vores egn, hvorfor det forekommer os nødvendigt, at der skabes god orden på dem efter kristelig rimelighed, og vor mening er hermed gjort vitterlig.

Til yderligere bekræftelse derpå skriver vi her under vores navne.

Den 18de juni 1771.

Jón Pálsson
Jón Helgason
Ólafur Þorláksson
Jón Eiríksson

Hreppstjórar í Skagafirði rita álitsgerð um viðreisn landsins. Úr hópi almennings voru allmargir hreppstjórar meðal bréfritara. / *Repstyrere i Skagafjarðarsyssel skriver om genrejsning af landet. I gruppen af almuemænd var der mange repstyrere blandt brevskriverne.* ÞÍ. D3/4 –3. 10.4.1771. Lit. ZZ. N° 8. (Sjá/*se* s. 419–420)

Landsnefndin hafði bækistöð í tukthúsinu á Arnarhóli á meðan hún dvaldi á Íslandi. Hér sést bréf úr Eyjafjarðarsýslu sem er sent til nefndarinnar þangað. / *Landkommissionen havde hovedkvarter i tugthuset på Arnarhól, mens den opholdt sig i Island. Dette brev til kommissionen fra Eyjafjarðarsyssel er stilet dertil.* ÞÍ. D3/3–20. 8.4.1771. Lit. ZZ N° 5. (Sjá/*se* s. 523–525)

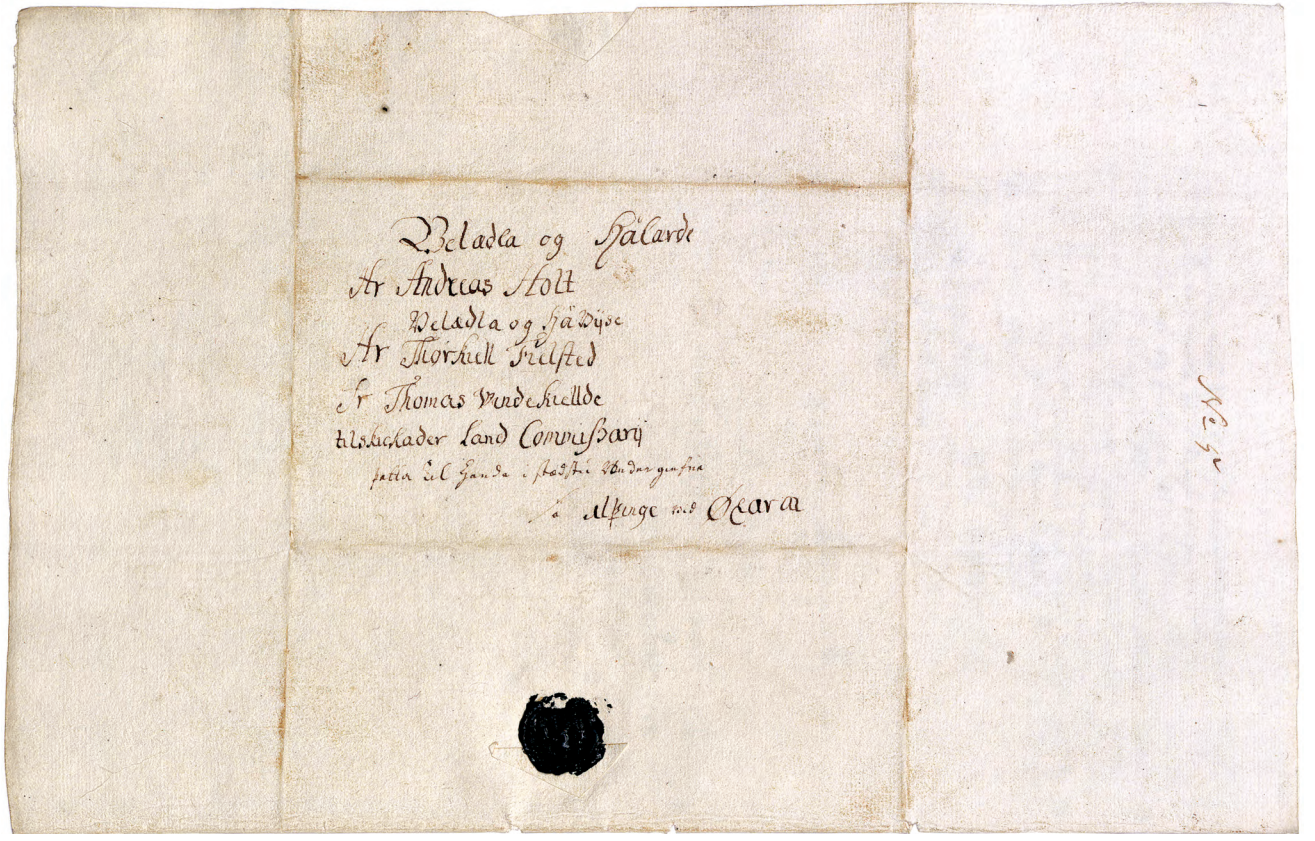

Landsnefndarmenn sóttu Alþingi á Þingvöllum sumrin 1770 og 1771. Mörg bréf til þeirra voru send þangað, m.a. þetta úr Skagafirði. / *Landkommissionens medlemmer besøgte Altinget på Þingvellir både i sommeren 1770 og 1771. Mange breve til kommissionen blev sendt dertil, bl.a. dette fra Skagafjörður.* ÞÍ. D3/5–30. 4.6.1771. Lit. Pp. N° 5. (Sjá/*se* s. 436–437)

Vatnslitateikning Þorkels Fjeldsteds, eins nefndarmanna, af Seltjarnarnesi og nágrenni. Vestur snýr upp á kortinu. Aðrir nefndarmenn voru Andreas Holt og Thomas Windekilde en ritari nefndarinnar var Eyjólfur Jónsson. / *Akvarel malet af et af kommissionsmedlemmerne, Þorkell Fjeldsted, fore-*

stillende Seltjarnarnes og nærområde. Vest vender opad på kortet. De andre kommissionsmedlemmer var Andreas Holt og Thomas Windekilde, mens kommissionens sekretær var Eyjólfur Jónsson (Johnsonius). ÞÍ. Teikn. 4/5. (Rtk. B4/1–26; 2. B. Ind. Ref. 1772. N° 457)

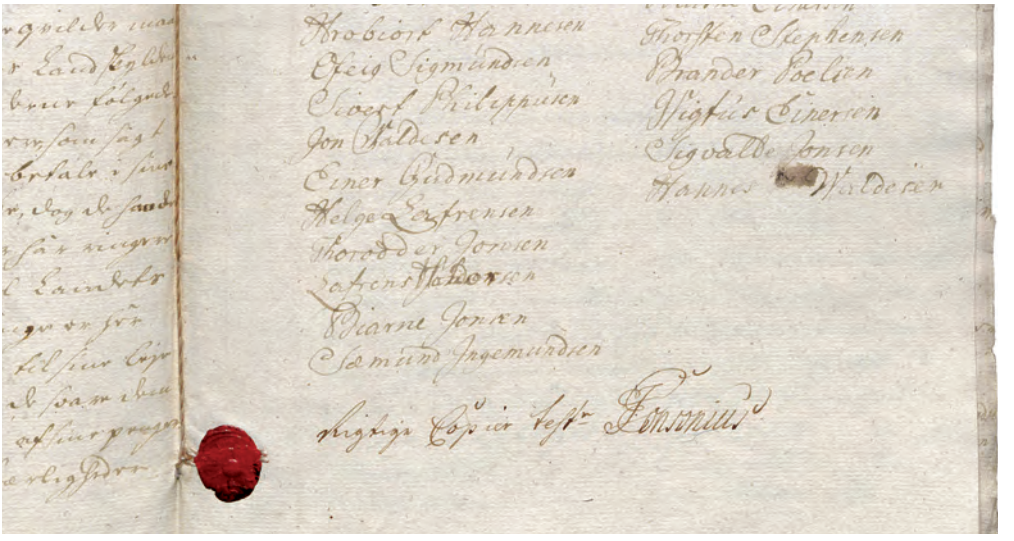

Eyjólfur Jónsson, ritari Landsnefndarinnar, þýddi um helming bréfa Íslendinga jafnóðum yfir á dönsku. Hér staðfestir hann þýðinguna með innsigli sínu og undirskrift. / *Eyjólfur Jónsson (Johnsonius), kommissionens sekretær, oversatte omkring halvdelen af islændingenes breve til dansk med det samme. Her stadfæster han oversættelsen med sit segl og underskrift. PÍ.* D3/4–23. 22.5.1771. Lit. Ee. N° 2[a]. (Sjá/*se* s. 650–652)

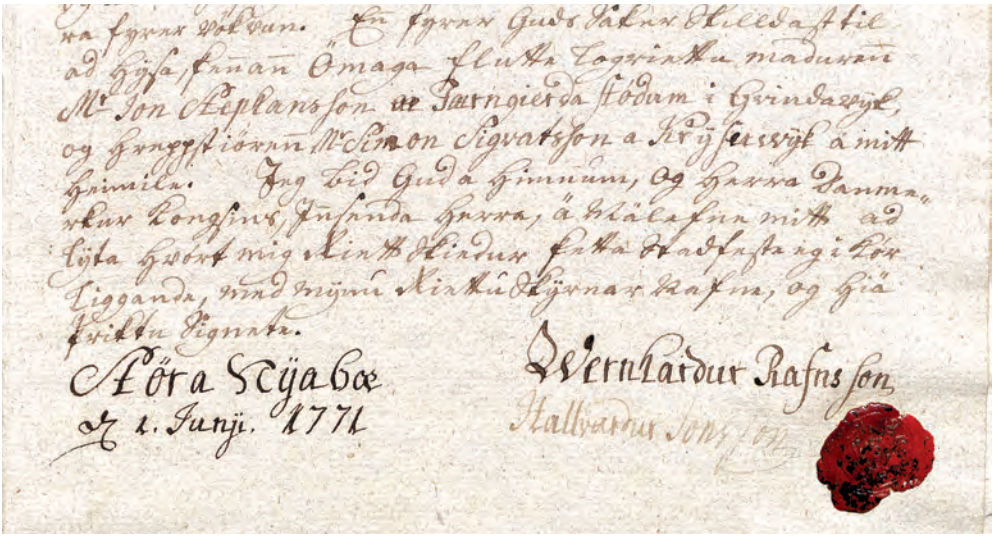

Bréf ritað til nefndarinnar á íslensku sem fór óþýtt til Kaupmannahafnar. Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson hjáleigubændur í Krýsuvík í Gullbringusýslu senda það með innsigli sem annars var mjög sjaldgæft meðal almennings. / *Brev skrevet til kommissionen på islandsk, som blev sendt til København uden oversættelse. Vernharður Rafnsson og Hallvarður Jónsson, afbyggere i Krýsuvík i Gullbringusyssel, forsyner det med segl, hvilket forekom sjældent blandt almuen. PÍ.* D3/5–2. 1.6.1771. Lit Hh. N° 2[a]. (Sjá/*se* s. 264–267)

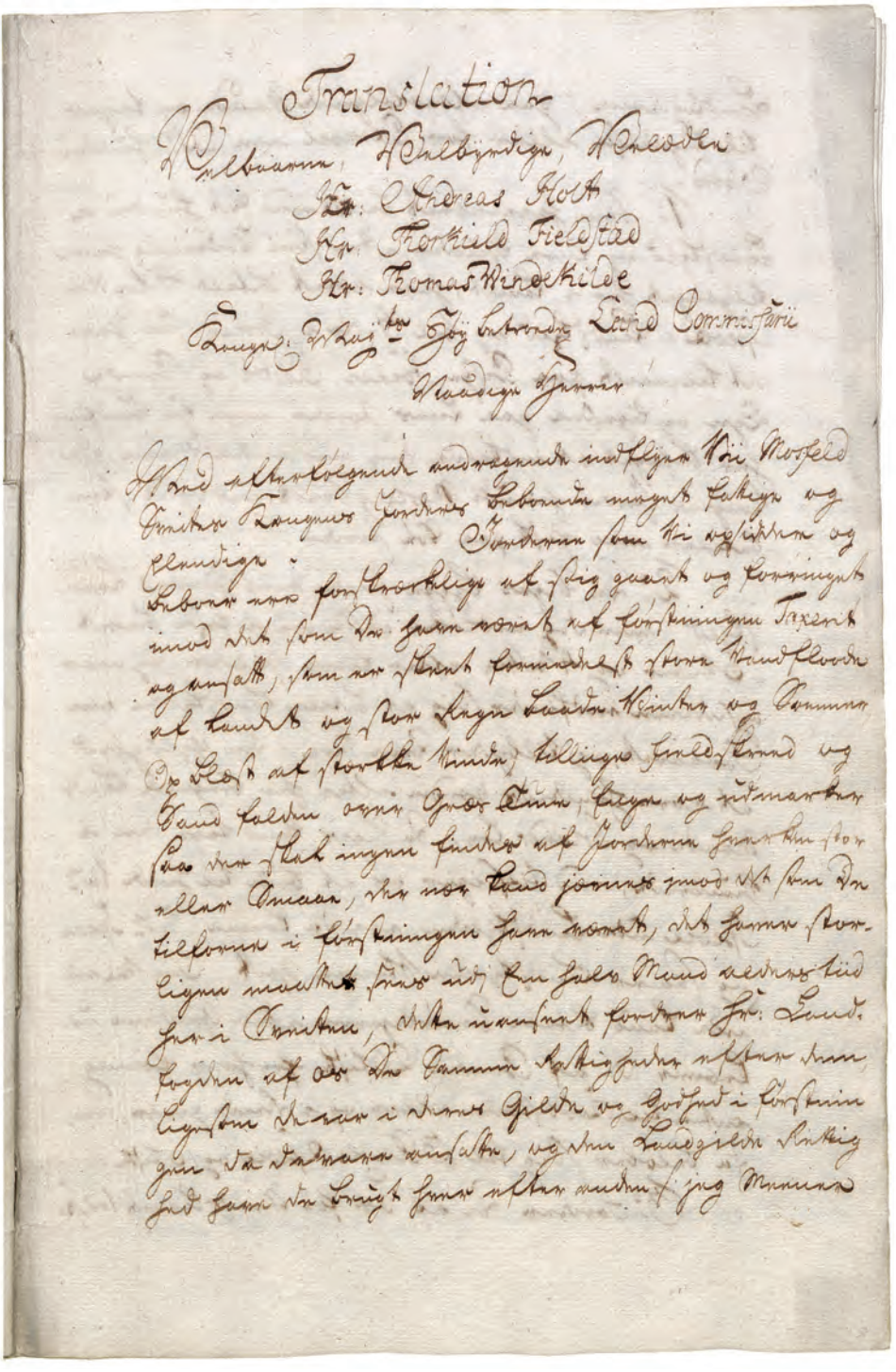

Translation

Wilhiamm, Wilbjerdigr, Wreoden

Hr. Andreas Hoth

Hr. Torkild Fielstad

Hr. Thomas Windekilde

Lauge, Wrai og Høj Lehnsmænd Land Commissarii

Wiedergjælder

Hvad efterfølgende undrøgende indbyggere i Mosfeld

Snitker Laugues Jordens Beboere mænds Fattige og

Elendige: Jordenes som de ugjøre og

Beboere nu forthvorledes efter sig gaaer og kommer

imod det som De jem vorder af Forstningen Taxeret

og ansat, som er ikke kommeder store Vandflode

af Land og store Lagn Landes Reinter og Commun

De Ødes af storrke Vinter, tillige Fiedefænd og

Fand faldne over Ores Eiere, Lagn og utmarker

saa der slet ingen Fiske af Jordenes Grænse for

alle Ancaar, der nu Land jorder imod det som De

tilkommer i Forstningen Jem vorder, det Jemer stor-

ligen maatte gjøre ved En Gals Mand vedrørende

Jer i Snitker, Dette ikunsnart forderne Hr: Land:

Fogden af os De Commun Fattigfolk efter den

Eigsten Dæer i deres Gjelde og Gotsud i Forstein

gen De Dødmænd ansatte, og den Landgjelde Fattig

Jud Jem De Brugt Jemer efter andre / jeg Mennes

Einar Magnússon, umboðsmaður Miðfjarðarjarða í Húnavatnssýslu, ritar álitsgerð um viðreisn landsins og ávarpar nefndina virðulega í upphafi hennar. / *Einar Magnússon, kongens ombudsmand for Miðfjarðarjarðir í Húnavatnssyssel, skriver om genrejsning af landet og tiltaler kommissionen i ærbødige former i begyndelsen af brevet. PÍ.* D3/2–10. [1771]. Lit. AA. N° 1. (Sjá/*se* s. 327–343)

Bændur og hreppstjórar skrifuðu gjarnan bréf margir saman og getur hér að líta fjölbreyttar undirskriftir úr Sandvíkurhreppi í Árnessýslu. / *Bønder og repstyrere var gerne flere om at skrive breve, og her ses mange forskellige underskrifter fra Sandvíkurrep i Árnessyssel. ÞÍ.* D3/4–19. 25.5.1771. Lit. Dd. (Sjá/*se* s. 635–637)

Skriftin á bréfunum sem send voru inn var fjölbreytt að sjá. Hér er hluti úr bréfi á íslensku frá Jóni Jónssyni bónda í Skriðuhreppi í Eyjafjarðarsýslu um hag alþýðu og fátækt í hreppnum. / *Skrivemåderne i brevene, som kommissionen modtog, varierede meget. Her ses del af et brev på islandsk*

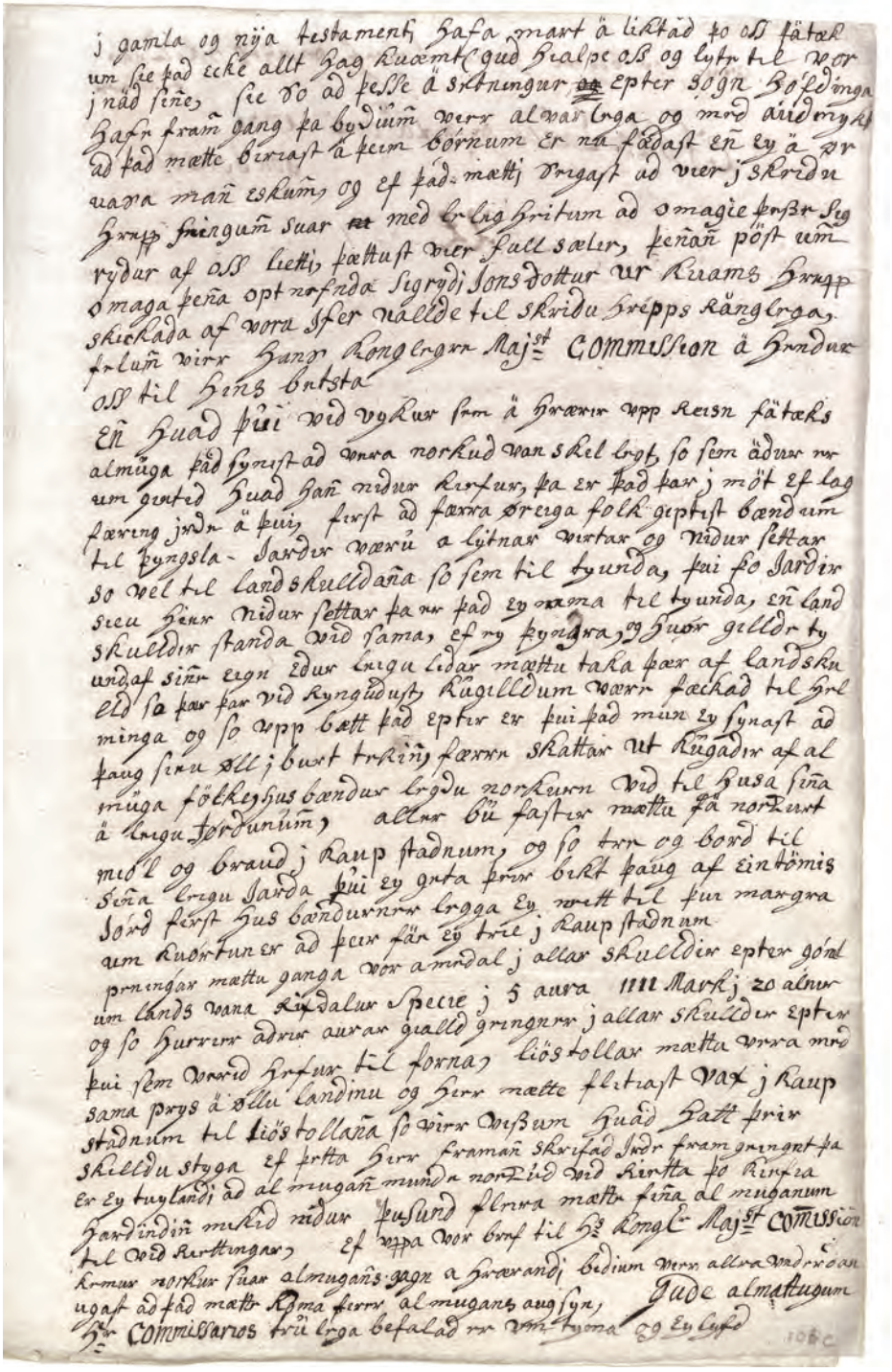

af Jón Jónsson, bonde i Skriðurep i Eyjafjarðarsyssel, hvor han beretter om almuens tilstand og fattigdom. ÞÍ. D3/4–2. [1771]. Lit. ZZ. N° 7. (Sjá/*se* s. 527–530)

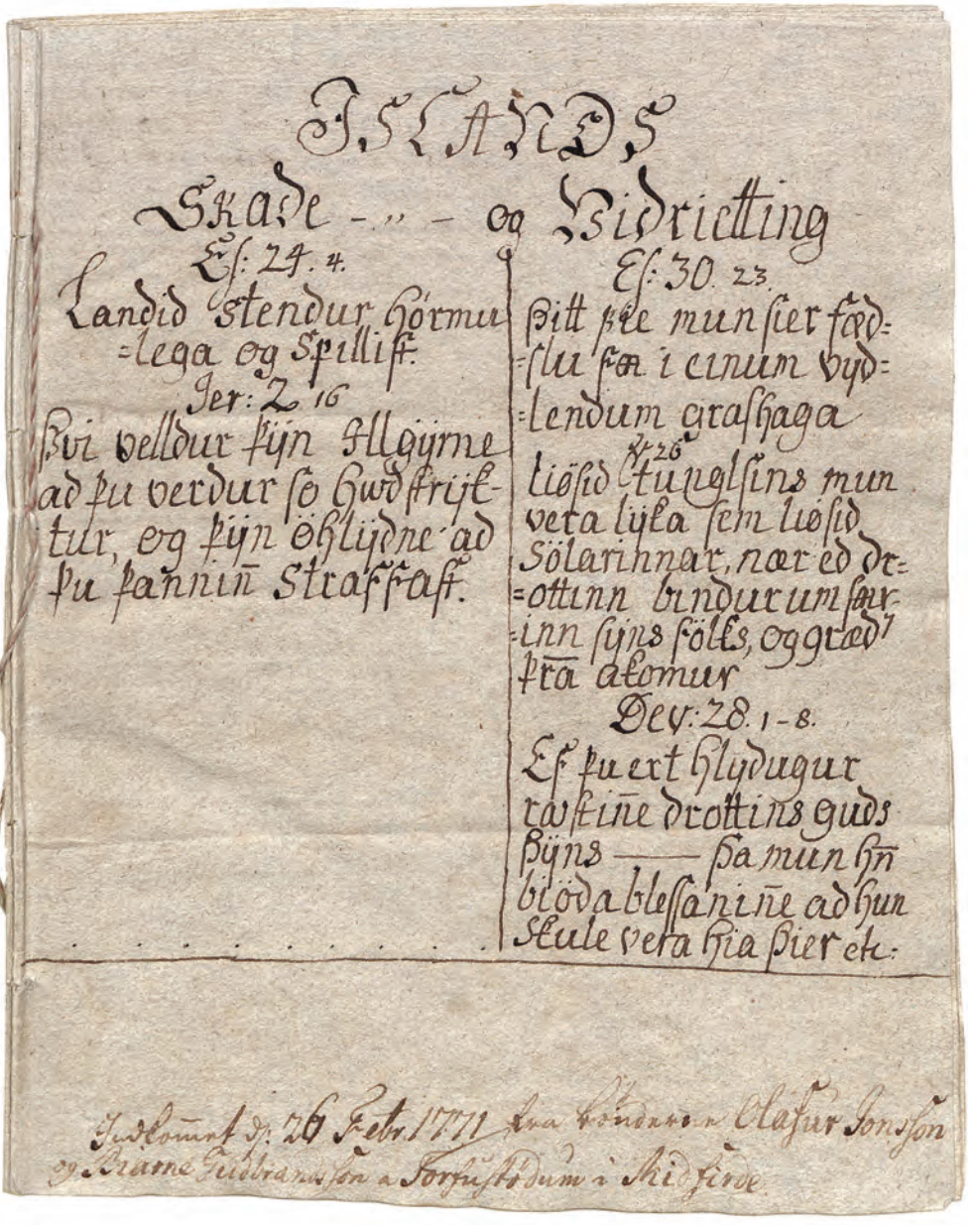

ÍSLANDS

Skade - „ - og Viðrietting

Es: 24. 4.

Landid stendur hörmu=lega og spillist.

Ier: 2. 16

Þvi velldur þyn allgyme ad þu verdur so hvdstriktur, og þyn öhlydne ad þu fannin straffast.

Es: 30. 23.

Þitt þæ mun sier fæd=slu fæ i einum vyd=lendum grashaga

v. 26

liösid tunglsins mun veta lyka sem liösid sölarinnar, nær ed dr=ottinn bindur um sær=inn syns fölks, og græd=ur þra atomur

Dev: 28. 1-8.

Es þu ert hlydugur röstinne drottins guds þyns —— þa mun hann bioda blessaninne ad hun skule veta hia þier etc.

Judlomut d. 26 Febr. 1771 fra bönderne Olafur Jonsson og Brarne Gudbrandsson a Forfustödum i Ski fiörd

Greinargerð tveggja bænda úr Húnavatnssýslu þar sem skipulega eru borin saman vandamál og lausnir í málefnum Íslands, „Íslands skaði og viðrétting“. / *Beretning fra to bønder fra Húnavatnssyssel, hvor problemer og løsninger vedrørende islandske forhold er systematisk sammenholdt, “Islands skade og oprejsning”*. *ÞÍ*. D3/2–11. [1771]. Lit AA. N° 2. (Sjá/*se* s. 361–371)

Almenningur í Rangárvallasýslu sendir afrit af byggingarbréfi fyrir Arngeirsstöðum í Fljótshlíð bréfi sínu til stuðnings. Afar fá byggingarbréf eru varðveitt frá 18. öld. / *Almuefolk i Rangárvallasyssel sender afskrift af et fæstebrev for Arngeirsstaðir i Fljótshlíð for at underbygge deres henvendelse. Der er kun bevaret meget få fæstebreve fra det 18. århundrede.* ÞÍ. D3/4–38. 22.5.1771. Lit. Gg. N° 6, fylgiskjal/*bilag* 16.10.1770. (Sjá/*se* s. 606–608)

Hreppstjórar og bændur í Húnavatnssýslu skiptast á að skrifa texta bréfs til Landsnefndarinnar þar sem þeir lýsa högum sínum. / *Repstyrere og bønder i Húnavatnssyssel skiftes til at skrive et brev til Landkommissionen, hvori de beskriver deres forhold.* *ÞÍ.* D3/5–23. 5.5.1771. Lit. Oo. N° 4. (Sjá/*se* s. 381–384)

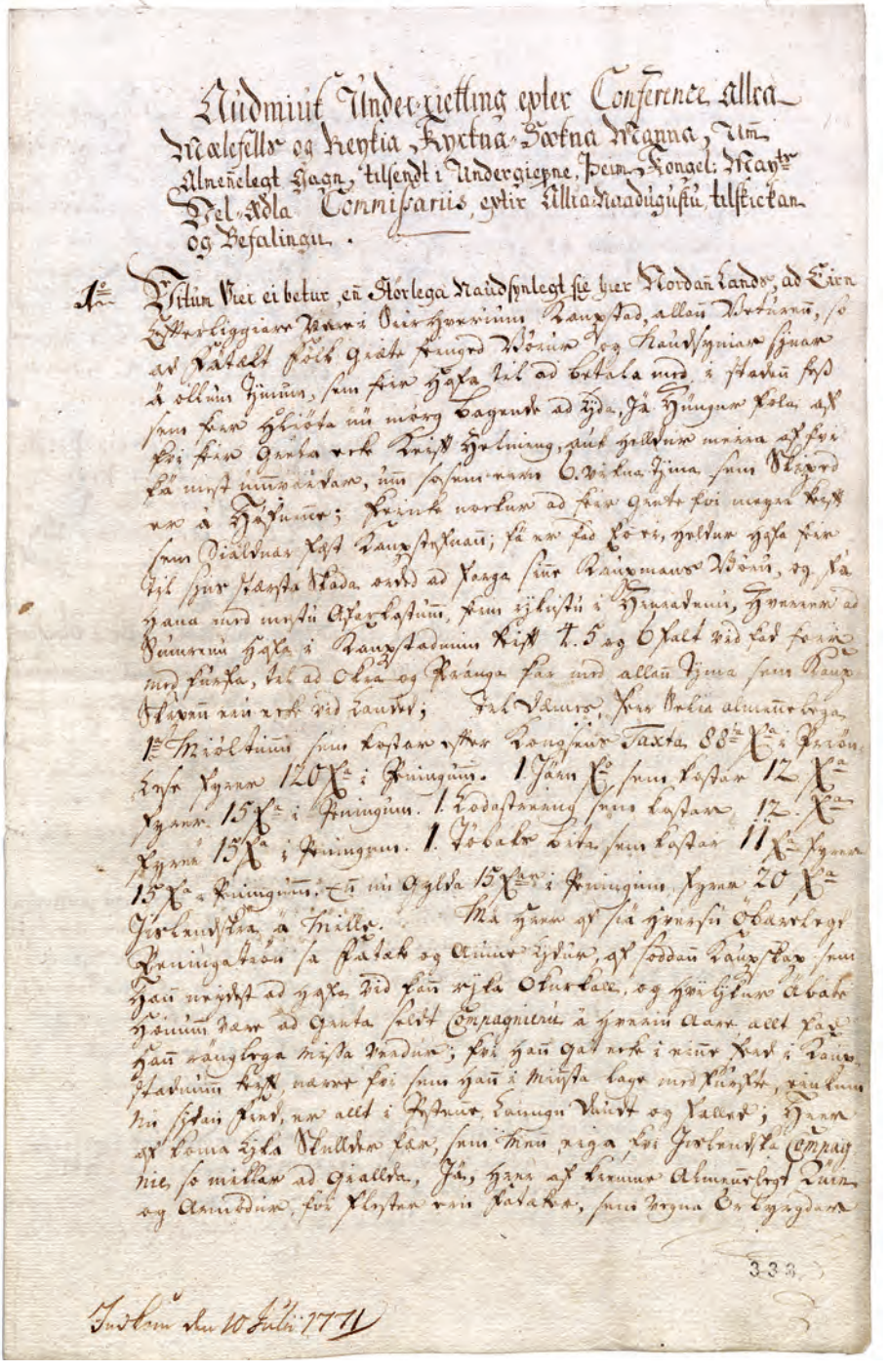

Hreppstjórar og bændur í Lýtingsstaðahreppi í Skagafjarðarsýslu skrifa um verslunarmál. Það málefni brann á mörgum. / *Repstyrere og bønder i Lýtingsstaðarep i Skagafjarðarsyssel skriver om handelen. Dette emne optog mange.* *ÞÍ.* D3/5–31. 23.5.1771. Lit. Pp. N° 6. (Sjá/*se* s. 450–453)

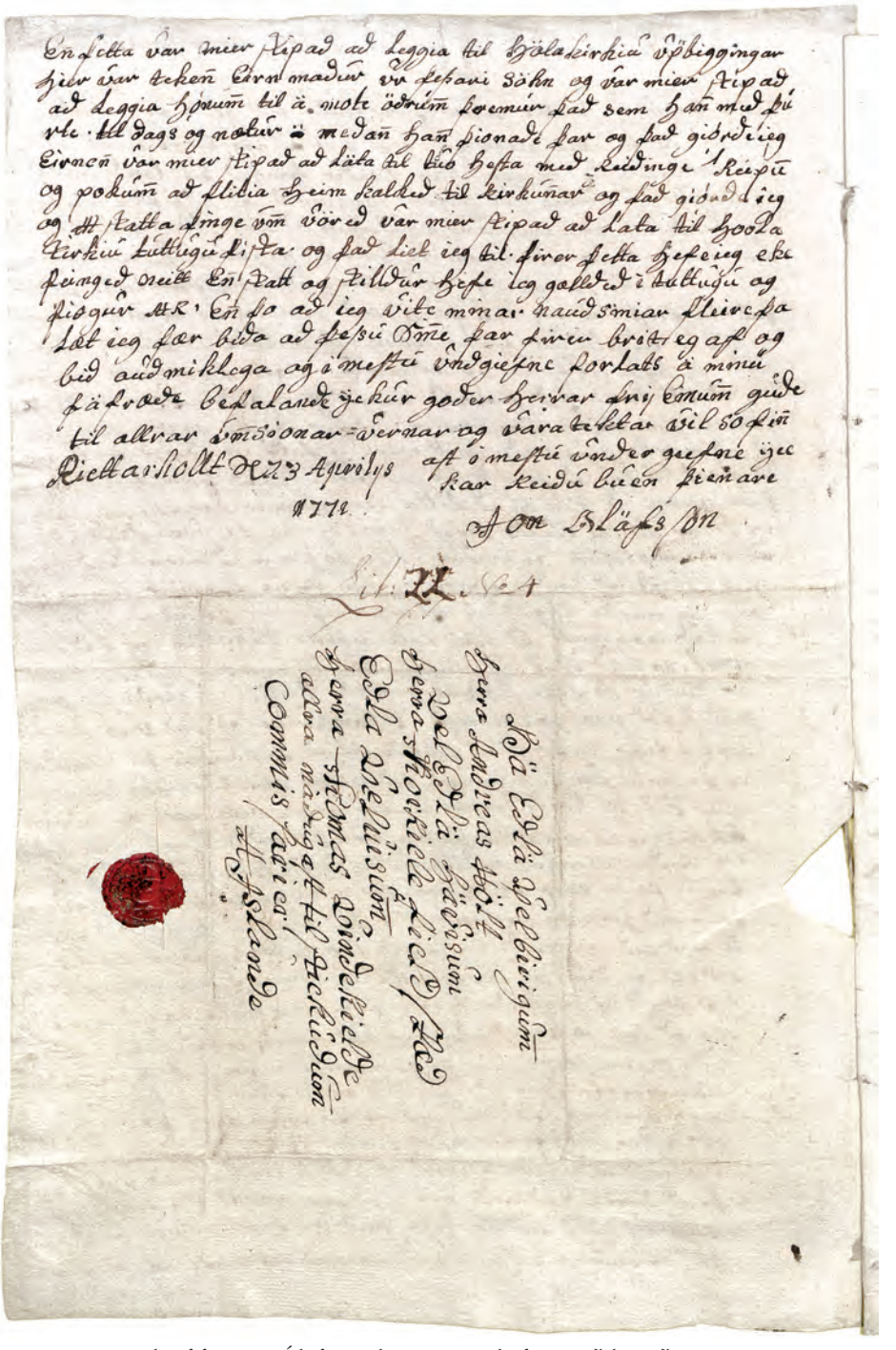

Þetta bréf frá Jóni Ólafssyni hreppstjóra hefur verið brotið saman og innsiglað fyrir sendingu til nefndarmanna, sem síðan hafa merkt það með skráningarnúmeri sínu. / *Dette brev fra repstyrer Jón Ólafsson har været foldet sammen og forseglet før afsendelsen til kommissionen, som siden har forsynet det med sit registreringsnummer.* ÞÍ. D3/3–19. 23.4.1771. Lit. ZZ. N° 4. (Sjá/*se* s. 476–477)

Þingeyjarsýsla

Þingeyjarsyssel

Þingeyjarsýsla 1703 · *Pingeyjarsyssel 1703*

Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. Hreppaheiti voru breytileg og stundum fleiri heiti notuð samtímis á sama svæðinu. Þegar svo ber undir er heiti úr landsnefndarskjölunum 1770–1771 sett fram í sviga á kortinu. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703. Navne på repperne var foranderlig, og nogle gange blev der anvendt flere navne samtidigt for det samme område. Når det er tilfældet, anvendes navnet fra kommissionens dokumenter 1770–1771 angivet i parantes på kortet.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.

Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Hreppstjórar og bændur á Svalbarðsströnd skrifa um leiðir til að styrkja fátækan almúga 25.5.1771. Lit. Rr. N° 9.

Repstyrere og bønder på Svalbarðsstrand skriver om veje til at støtte den fattige almue 25.5.1771. Lit. Rr. N° 9.

ÞÍ. Rtk. D3/5–46 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur/*dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Danskar þýðingar bréfa úr Þingeyjarsýslu voru aðeins gerðar í útdrætti en þau ekki þýdd og afrituð í heilu lagi eins og önnur bréf. Sennilega stafar þetta af tímaskorti hjá nefndinni. Dönsku útdrættirnir liggja bundnir saman í örk aftan við bréfin en eru hér látnir fylgja hverju bréfi fyrir sig. / *Dansk oversættelse af brevene fra Þingeyjarsyssel blev kun lavet i uddrag. De er derfor ikke oversat og afskrevet i deres helhed som de andre breve. Det skyldes sandsynligvis tidmangel hos kommissionen. De danske uddrag ligger bundet sammen i ark efter brevene, men her følger de hvert enkelt brev.*

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Altinget 15. July 1771; N° 9; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Upp á vors yfirvalds hr. sýslumannsins Vigfúsa Jónssonar bréfleg fyrirmæli af 14. Maj næstliðna er vort andsvar sem eftirfylgir.

1° Það metum við fyrst að kúgildafjöldi á flestum jörðum gjörir fátækum almúga, sem og landskuldahæð og tíundaútsvar, mikil skuldaþyngsli, sem og aðrir tollar er þeim er uppálagt eður verða kann út að svara og marga mætti upptelja.

2° Að fátækir barnamenn fá ei að njóta þeirra jarða til ábýlis í öðrum hreppum er börnin eru ei tilkomin, sem þó mætti sýnast að þeir kynni betur af að komast með þeirri tillátsemi eftir hvers eins ásigkomulagi.

3° Fátækur almúgi fær ei nauðsyn sína í kaupstaðnum svo sem þeir umbiðja af matföngum þó þeir borgað geti. Mega því taka annað svo sem tóbak, brennivín, borða og margan óþarfa sem ekki er vert að fátækur almúgi útarmist á.

4° Má almúginn taka móti þeim vörum í kaupstaðnum svo sem hún er á sig komin, sem er það fyrst að mélílát eru svo illa til sett að það spillist niður og verður það alloft almúgans skaði. Svo og um trjávið, hann kemur lítill. Neyðist því margur til að kaupa hann dýrara en textinn útvísar þar textinn er ei auglýstur yfir allar vörur er koma í kaupstaðinn.

5° Er það að fátækur almúgi mætti betur af komast en skeður væri sá útlenski vefstaður upptekinn hér í repp. Allt svo lengi að menn halda peningi eður sauðfénaði lifandi, svo fólk mætti vinna þar í sér til fatnaðar, þar fátækur almúgi hefur ei annað í skuldir að láta en kindur er árlega uppkoma, sem þeim er þó stór bagi úti að láta, án þess að væri á fénu betri texti en verið hefur hingað til. Svo sem væri einn gamall sauður á 60 fiska en veturgamall á 30 og sauðir þar í milli að aldri eftir sem tala rennur til. Item mætti einir smábandssokkar ganga á tíu eður tólf fiska. Mætti það fátækum draga yfir það sem nú er tekið og gengur á 8 eður 6 fiska og má svo almúginn láta það svo sem hinir vilja taka það sem skuldinni á að lúka.

6° Er það sem víðast yfirgengur fátæka reppa, að börn og gamalt fólk er ei hefur fé fyrir sig að leggja, að það er sett ofan á fátækan almúga, en ei leitað til annarra nærskyldra, jafnvel þó fé fyrir hafi og sýnast mætti að þeir sér að skaðlitlu gæti þá framfært þó minna fé ættu en lög gjöra ráð fyrir.

7° Er það sem styrkja mætti fátækan almúga sem mest er þurfandi og tilheyrir með réttu hlutur af helgidagsveiðum, að það mætti vera meir en hér til verið hefur svo sem að þeir nyti þriðjungs eða meira. Item mætti sá árlega tekinn hospítalshlutur sem og tukthústollur leggjast til fátækra í þessum repp þar þeir tilfalla.

8° Það sýnist að það mætti vera fátækum til hægðar og þeirra uppvaxandi börnum til þeirra handverksvinnu ástundunar er þeim mætti til lífsbjargar verða nauðsynlegt, væri þær Pontophidan spurningar[1]

[1] Vísar til lærdómskvers í kristindómi fyrir börn: Erik Pontoppidan, *Sannleiki guðhræðslunnar. Í einfaldri og stuttri en þó ánægjanlegri útskýringu yfir þann litla*

gjörðar kortari en verið hefur, svo sem þær er komu til landsins árið 1770 og af þeim fyrri útdregnar að þær mættu antakast.

9° Á þessum litla repp eru 6 ómagar sem njóta tillags og 4 aðrir bjargarlausir nú til hrepps komnir. En tillagið fyrir þá 120 og 60 álnir, sem þó er ei fært að taka af fátækum almúga.

10° Það mundi afla fátækum hægðar ef það mætti ske að kúgildin væri tekin frá jörðunum en tíundirnar jarðanna af landskuldunum og það verð sem þessi fátæki almúgi þarf til að kaupa tré eða viði til að viðhalda húsum á jörðunum, þar jarðirnar nú í tíð eru ekki þvílíkar að gæðum sem þær hafa verið í þeirri fyrri tíð.

11° Það sýnist og svo horfa fátækum reppsmönnum til hins besta að ærlegir og velforsóktir reppstjórnarmenn séu 2 í þessum repp en ekki fleiri, og svo í eið tækjust og uppbera mætti nokkur laun fyrir sitt ómak.

Þessa alla ofanskrifaða pósta hvörja vér í auðmjúkustu undirgefni framleggjum bæði fyrir Guð og háyfirvöldin til náðlegs álits og lagfæringar, eru vor undirskrifuð nöfn.

Sigluvík, d. 25. Majus 1771.

Ásmundur Halldórsson	Árni Hallgrímsson
Guðmundur Jónsson	Þórður Sveinsson
	Bjarni Árnason
	Jón Ólafsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 9

6 bönder fra Siglevigstinglaug[2] erindre og forlange udi memorial af dato 25de May 1771.

barnalærdóm eður catechismum hins sæla doct. Martini Lutheri. Kverið kom fyrst út 1741 í þýðingu Halldórs Brynjólfssonar og oft eftir það. 5. útgáfa kom út 1769 og var dreift hér á landi 1770. Einnig kallað *Ponti*.

1 Þingeyjarsyssel.

2 Sigluvíkurtingsogn [Svalbarðstingsogn], Þing.

1° At qvildernes mængde er de fattige til stor byrde.

2° At fattige bönder faae ikke at nyde jorderne at paaboe, hvor börnen ikke ere födte.

3° At de fattige faae ikke deres forlangende, nödvendigheder forvolder, at de maae tage det unödvendige.

4° At mehlet er baade bedervet og töndene slette, samt at tömmer flöttes for lidet til handelen, hvorfor man maae kjöbe det dyrere, især da den gemene mand ikke veed dens taxt.

5° At danske vævstoele maatte indföres. At der var bedre taxt paa faar og smaaelæs end hidindtil.

6° At de fattige tages paa reppen, dog de har nogle bemidlede slægtninger.

7° At de fattige maae nyde 3ie deelen af helligedagesfangst samt tugthus- og hospitalslötter, der henlægges.

8° At den sidste Pontoppidans forklaring[1] af 1770 blev antagen.

9° At de fattige ikke kan underholdes af reppets tiender.

10° At qvilderne bleve tagne fra jordene, men deres tiender af landskylderne, var stor lættelse for bönderne.

11° At 2de eedsvorne reppstyre var i hver repp, som havde nogle lön.

Hreppstjórar í Grýtubakkahreppi senda úrbótatillögur 21.6.1771. Lit. Rr. N° 8.

Repstyrere i Grýtubakkarep sender forslag til forbedringer 21.6.1771. Lit. Rr. N° 8.

ÞÍ. Rtk. D3/5–45 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur/*dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

[1] Henviser til en lille katekismus for børn: Erik Pontoppidan, *Sannleiki guðhræðslunnar. Í einfaldri og stuttri en þó ánægjanlegri útskýringu yfir þann litla barnalærdóm eður catechismum hins sæla doct. Martini Lutheri*. Katekismen udkom første gang i 1741 i Halldór Brynjólfssons oversættelse og mange gange derefter. Den 5. udgave kom i 1769 og blev rundsendt i landet i 1770. Kaldes også *Ponti*. (Erik Pontoppidan, *Sandhed til Gudfrygtighed*).

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Laugtinget 15. July 1771; N° 8; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Til þeirra fátæku uppkomstar í Grýtubakkarepp eru eftirfylgjandi póstar álitnir.

1° Að jarðirnar eru svo af sér gengnar, bæði tún og engjar, líka úthagar, að ei gefa af sér meira en helmings ávöxt allvíða við það sem áður verið hefur, og jafnvel í elstu manna minni sem enn nú lifa, fyrir þá orðsök að túnin nefnilega eru brunnin, kalin og uppblásin að grjóti og mold. Svo þar sem áður almennilega hafa 3^{ír} teigar fóðrað kú, gjöra nú ei 5^{m} og 6 betur. Sama er að segja um úthaga, engi, skóga, fjöll og afréttir, en þó ei skuldir jarðanna víða kortaðar fyrir þvílíka stóra hrörnun. Hér að auki fá ei bændur viðu til húsanna viðurhalds hjá sínum landsdrottnum, sem þó tilskilið er í vorum gömlu landslögum. Þar til fá ei bændur almennilega betalað eftir sínar ábýlisjarðir í öðru en fiskatali hér í sveit, þar allvíða í öðrum sveitum hér nálægum gengur rixdalur specie, líka vel rixdalur croner í 5^{m} aura eður 60 f. en hér ei nema eftir fiskatali. Hver mismunur orðsakar ójöfnuð nær kaupandi og seljandi viðskiptast þessara sveita á milli.

2° Að ofurfjöldi kúgildanna á velflestum jörðum er einna mest niðurdrepa almúgann með þeirra uppbótarleysi sem víkur frá þeim gömlu lögum og landsvana. Og sýnist of mikið að meir en eitt kúgildi fylgir hverjum 10^{u} hundruðum. Þar til meinum vér þau ótíunduð vera og dregur fátækum minna.

3° Að til séð væri að kaupmennirnir skiptu betur og reglulegar sinni matvöru almúgans á milli, heldur en hér almennilega gjörst hefur og þeir fátæku fengi meira matarkaup, einkum þeir sem betalað geta og jafnvel til láns, þó ei geti strax í stað betalað. Hér að auki að ei sé til landsins flutt ónytsamleg kramvara og ótaxteruð, einninn sú sem innlendir geta sjálfir tilbúið. Líka vel að kaupmenn regluðu betur tóbaks- og brennivínssöluna, heldur en verið hefur, þar sumir fá ei sér til skikkanlegrar brúkunar en sumir mikið meira. Hvar af orðsakast okur og áseilni, þar einn brennivínspottur má ei minna kosta en 24 sk. og 1^{tt} tóbakspund ei minna en 16 f., eður tóbaksstika á 2 fiska. Einninn að flutt væri meira af timbri ef mögulega skeð gæti, heldur en verið hefur.

4° Gott væri hans kóngl. Majest vildi gefa og eftirláta allra náðugast þá anbefölluðu tukthúspeninga til þeirra fátæku hér í repp, af hverjum nú sem stendur og sjáanlegt er að ei verði Norðurlandinu til uppbyggingar. Sömuleiðis að fátækir hreppslimir hér í repp sem eru holdsveikir mættu njóta þeirra hospítalshluta sem hér til falla innan repps, þar hospítalið hefur ei framfærslu veitt þess háttar limum hér úr sveit nær því í 20 ár, sem þó hafa margir hér tilfallist í áminnstan tíma.

5° Ómagar sem uppheldis njóta af fyrrgreindum repp eru að tölu gamlir og ungir 16, af hverjum að helmingurinn forsorgast með fullkomnum forlagseyrir, en hinn nokkuð léttara. Fyrir þessa ómaga gefur hreppurinn af sér til uppheldis fasteignartíundir sem eru 3^{jú} hundruð og 16 f., lausafjártíundir 3^{jú} hundruð 24 f. Hér að auk hlýtur hreppurinn nefndum 8^{tta} ómögum til manneldis að leggja 10 hndr. og 100 f. Síðar umgetinn helmingur ómaganna hefur hér fyrir utan tillag að 4^{ða} og 5ta parti af hreppnum við hina.

6° Aðgætandi væri að reppstjórar stríði ei við þvílíkt armæðu- og þjáningarstand án launa eður betalings sem hingað til verið hefur. Og að þeir fengi fríheit að hafa nokkra tilsjón með jarðaeigendum eður þeirra umboðsmönnum að byggja jarðirnar vegna þeirra fátæku búandi í hreppnum.

7° Að þar sem ei eru viss þinghús á þingstöðum og ábúendur sama staðar verða að rýma sín leiguhús, vor og haust, og mæta ursla og átroðningi, megi uppbera billegan betaling.

8° Óskum vér og innilega umbiðjum þénustusamlega að upp á fyrrgreinda pósta sé vel drifið, hvað oss virðist nauðsynlegt til almúgans besta.

Þessu til staðfestu eru vor reppstjóranöfn að Grýtubakka, þann 21. Juni 1771.

Sigurður Jónsson
Eyjúlfur Arnfinnsson
Björn Hallgrímsson
Steinn Jónsson
Sveinn Tómasson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 8

5 bönder fra Gritebachestinglaug[2] erindre og forlange udi memorial af dato 21. Juny 1771.

1° At jordenes hjemme- og udmarker tager stændig af, men landskylder er samme, at lejlændingerne ikke faae tömmer til husebygning eller betaling for samme. De maae svare deres gjæld i fisketal her i dette sogn, men dog antages 1 rd. specie eller croner i 5 öre eller 60 f.

2° At 1 qvilde er noch til 10 hndr. og der til skulde qvilde tiendes.

3° At kjöbmændene proportionerede madvahrenes uddeeling, og dertil laante de fattige, ad hid blev ej flöttet unödvendig vahrer, men meere tömmer.

4° At tugthustolden blev henlagt til de fattige i reppen, samt at de spedalske maatte iligemaade nyde hospitalslötterne.

5° At de fattige kand ikke underholdes af reppets tiender.

6° At reppstyrer havde lön, samt maatte have opsyn med at bygsle reppets jorder.

7° At der, som ikke ere tinghuse, maatte bonden nyde nogen doceur for huuslaan.

Hreppstjórar og bændur í Hálshreppi senda tillögur sínar 29.6.1771. Lit. Rr. N° 7.

Repstyrere og bønder i Hálsrep sender forslag til forbedringer 29.6.1771. Lit. Rr. N° 7.

ÞÍ. Rtk. D3/5–44 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur/*dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

[1] Þingeyjarsyssel.
[2] Grýtubakkatingsogn, Þing.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Altinget 15. July 1771; N° 7; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Hér með gefum vær undirskrifaðir Hálsreppsinnbúendur til vitundar, eftir hárri skipan og forordningar fyrirmælum af dato 15. Maii 1770, sem vors eðla hr. sýslumanns sr. Vigfúsar Jónssonar uppvartning þar til, um það er finnum fyrir gott landinu og fátækum innbúendum til eflingar og uppreisnar.

1° Eru í þessum repp margar jarðir mjög svo af sér gengnar og árlega af skriðum, landbrotum og vatnsyfirgangi að fordjarfast, hvar fyrir sýnist ei ónauðsynlegt að þær væri niðursettar að skuldaþunga billega.

2° Er ærið mikill kúgildafjöldi á velflestum jörðum, sem ei kunna að túni fóðra meir en eina kú og ungneyti, og að útengi varla tvö kúgildi, og eru með hundraðs landskuld og fjórum kúgildum. Væri því þörf þeim fækkað væri, svo fátækir ábúendur kynni betur við að haldast með sínar húsnauðsynjar. Kúgildauppbótarleysi sem lög þó áskilja er allareiðu komið í vana, sem gott væri lagfærðist fátækum til nytsemdar.

3° Væri mikið nauðsynlegt að vissar ordur fengist upp á peningaverðlag eftir fornri landsvenju, svo íslenskra á millum mætti 1 rixdl. í krónum, courant eður specie gilda í allar skuldir fyrir 60 fiska eður 30 álnir.

4° Er ei óbillegt að kúgildi öll væru tíunduð í reppnum þar eð leigð eru, sem fátækum kynni mikið gott tillag af að hlotnast og takast mætti af kúgildanna afgift.

5° Að mjöls- og matarvara væri svo ánægjanleg og ósvikin til landsins færð af kaupmönnum, sem fátækur almúgi begerði og betalað gæti.

6° Sýnist hagkvæmt og almúganum nytsamlegt að brennivíns, tóbaks og annar óþarfa kaupskapur væri tempraður, að ei færðist sú vara svo mikil hingað til lands, sem að undanförnu verið hefur, og að háyfirvöldin setti skorður fyrir að fátækur almúgi ei útarmaði sig með þess háttar óþarflegri kauphöndlan.

7° Væri ei ótilhlýðilegt að öreigum og hirðulausum letingjum leyfðist ei í ektastétt innganga, einkum þeim er forsjónarlausir eru fyrir sjálfum sér og hinna umönnum, er fátæks almúga vanhag kynni að orðsaka.

8° Sýnist nauðsynlegt fátækum og börnum hlöðnum almúga gjörðist sá léttir á uppfræðingarformi barnalærdómsins, að sú stysta og nýjasta Pontopitanna útskýring,[1] dateruð 1770, eftirlétist til kaups, þar sá stærri gjörir tornæmum börnum og fátækum öreigum mikla mæðu og vanhag með sinn lærdóm og erfiðishagi, upp á þeirra verksvit til frambúðar að tímanlegu lífsviðurhaldi.

9° Er næsta nauðsynlegt að ílát til méls þess er almennilega í kaupstöðum flyst væri duglegri en verið hafa, svo mjölið sem keypt er ei skemmdist eður á veginum niðurtýndist, sem hingað til hefur jafnan viðgengist, að ílátin hafa ei haldið mélinu, bæði vegna sveigjuskorts og illrar stafafellingar er kaupmenn hafa ei viljað bót á vinna, þó fyrir þeim hafi soddan sífellt kært verið.

10° Þar eð skógar mjög svo af fúa eru niðurfallnir í þessum takmörkum og nær því öngvir orðnir, svo húsabygging er þar fyrir í næsta bágu ásigkomulagi. Hvar fyrir er stór þörf á að í kaupstöðunum flyttist svo ánægjanlegur trjáviður, sem kaupendur búandi eru nauðstaddir fyrir að begjæra, og að sá taxti trjáviðarins sem verið hefur væri upphafinn, en annar betri aftur tilsettur er billegur væri upp á lengd og þykkt trjáviðarins.

11° Þar eð sýnist almúganum ómissandi duglegir og framsýnir reppstjórnarmenn sem lagi vel og röggsamlega það til sem í reppnum er nauðsynlegt fátækum til viðhalds og uppbyggingar, þá væri mikið billegt, að þeir svo sem aðrar yfirvaldspersónur hafi nokkur embættislaun. Þar jafnan hafa mikla mæðu á hendi í sinni reppstjórn og hindrast í sínu eigin hússtjórnarstandi þar fyrir. Væri annars ei fjærri að fækkaði tala reppstjórnarmanna svo hér eftir væru ei fleiri en 3 í þessum repp.

Þetta framan- og ofanskrifað sest í undirgefni til háyfirvaldanna góðrar tilhlutunar, almúganum til hins besta.

Hverju til staðfestu eru vor undirskrifuð nöfn, að Hálsi dag 29. Junii 1771.

Þorkell Bjarnarson	Bjarni Rafnsson
Jón Ásmundsson	Jón Þorsteinsson

[1] Lærdómskver í kristindómi fyrir börn: Erik Pontoppidan, *Sannleiki guðhræðslunnar. Í einfaldri og stuttri en þó ánægjanlegri útskýringu yfir þann litla barnalærdóm eður catechismum hins sæla doct. Martini Lutheri.*

Jón Berngþórsson
Ólafur Sigurðsson

Árni Þórarinsson
Jón Þórðarson
Hallgrímur Þorsteinsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 7

9 bönder fra Halsetinglaug[2] erindre og forlange udi memorial af dato 29de Juny 1771.

1° At jorderne bleve nedsadte.

2° Qvildernes antal blev formindsket samt opgjældte som i forrige tider.

3° At der blev ordre udgivne om penge, at de maae gjælde effter gammel sædvane.

4° At qvilderne blev tiendede i samme repp, som de ere, samt tienden tages af lejene.

5° At mehl föres til landet, som behöves.

6° At brændevins, tobaks og andre unödvendige vahrers tilförsel blev indskrænket, samt at övrigheden havde opsyn med, at almuen ej udarmede sig med at kjöbe saadant.

7° Fattige og dovne mænd ikke blev tilladt at intræde i ægteskab.

8° At den sidste Pontoppidans forklaring[3] af dato 1770 blev gangbar og maatte introduceres til ungdommens nytte.

9° At mehltönderne maatte hereffter være tættere.

10° At tilstrækkelig meget tömmer blev indfört, hvorover gjortes en ny taxt, men denne ophævedes.

11° At reppstyrerne havde lön, og deres tal formindskedes.

[1] Þingeyjarsyssel.
[2] Hálstingsogn, Þing.
[3] En lille katekismus for børn: Erik Pontoppidan, *Sannleiki guðhræðslunnar. Í einfaldri og stuttri en þó ánægjanlegri útskýringu yfir þann litla barnalærdóm eður catechismum hins sæla doct. Martini Lutheri.*

Sigurður Oddsson og Tómas Jónsson, hreppstjórar í Bárðardal, skrifa um hag bænda 28.6.1771. Lit. Rr. N° 12.

Sigurður Oddsson og Tómas Jónsson, repstyrere i Bárðardalur, skriver om bøndernes kår 28.6.1771. Lit. Rr. N° 12.

ÞÍ. Rtk. D3/5–49 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur/*dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 24.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommen d. 24. July; Indkommet paa Landstinget den 24. Julii 1771; N° 12; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Eftir oss allra náðugast meðdeildri forordning af 15. Maji 1770 gefum við hér með allra undirdánigast, eftir sýslumannsins sr. Vigfúsar Jónssonar tilhaldi, okkar þanka til kynna um þá hluti er verða kynnu vorum landsinnbyggjurum til hins besta og uppreistar í eftirfylgjandi póstum.

1° Ofurfjöldi kúgildanna á velflestum jörðum er það sem einna mest niðurþrykkir almúgann, með þeirra uppbótarleysi sem víkur frá þeim gamla landsins vana.

2° Að bændur fá ei betalað eftir sínar ábýlisjarðir utan alleinasta fiskatal, nefnilega 60 f. í fimm aura, sem venjulega gengur annars staðar rixd. croner til specie og frá gamallri tíð gengið hefur vorra landsmanna milli í fimm aura. Þar að auki mega bændur tíunda sínar ábýlisjarðir, það fyrir utan allan landskuldarafslátt.

3° Að öll þau kúgildi sem þessum jörðum fylgja hér í sveit megi meðtíundast þar þær liggja, því hingað til meinum vér þau ótíunduð vera.

4° Um tóbaks- og brennivíns óþarfa brúkun verður ei svo talað sem vert er. Væri því betra það aldrei til landsins flutt væri, því fátækir töpuðu þá minna fiskatali og peningum fyrir slíkan óþarfa en hingað til skeð er.

5° Að ei sé gefið allt í hjónaband sem þess óskar, sérdeilis öreigar, hirðu- og forstandslausir, sem og veikir eður vanfærir, sem sjáanlegt er verði ei til annars en sveitaþyngsla frekari. Og nú allareiðu svo ákomið að menn geta ei undir risið slíkum ómagafjölda fátæktar vegna, er annars var bærilegri áður þetta svo frekt tíðkaðist.

6° Að í þeim stöðum sem fjársýkin er farin nýlega ganga, væri nokkrum sveitum aldeilis eytt að fénaði hennar framgangi til hindrunar og það á báðar síður landsins. En þeim aftur tillagt af þeim er heilbrigt fé eiga eftir formegan nokkuð af ull og fatnaði. En í nefndum sveitum sé ekkert sauðfé svo lengi fjársýkin auglýsir sig í landinu.

7° Með því vér sameiginlega sjáum að sú allra náðugast anbefalaða tukthúscontributio kemur aldrei Norðurlandinu til nota nú sem stendur, þá væri gott hans Maj^ts^ vildi allra náðugast gefa eður eftirláta nefnda peninga til vefstólainnréttinga í hvörjum repp. Samt þessum til viðbætirs þá peninga sem mr. Jón Grímsson gartner til launa hefur, er landinu öngva uppbygging gjörir.

8° Er nauðsynlegt að almúginn sem borgað getur fái meiri matvöru í kaupstöðunum keypta en hingað til skeð hefur, og kaupmenn neyði ei fólk til að kaupa aðra því ónauðsynlega vöru.

Þessar landsins nauðsynjar í ofanskrifuðum póstum framsettar innstillum vér auðmjúklegast undirskrifaðir, vors allra náðugasta konungs Commissariis til náðugrar ásjár og einhvörrar góðrar áheyrslu.

Datum að Ljósavatni í Bárðardal innan Norðursýslu,[1] þann 28. Juni 1771.

Sigurður Oddsson
Tómas Jónsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[2]

N° 12

2de bönder fra Liosevatnstinglaug[3] erindre og forlange udi en memorial af dato 28de Juny 1771.

[1] Þingeyjarsýslu.
[2] Þingeyjarsyssel.
[3] Ljósavatnstingsogn, Þing.

1° Erindre de, at qvildernes mængde trykker de fattige, da de ej heller faae nogen aaboed.

2° At bönderne ikke kan betale effter sine jorder uden alleeneste i kjöbstædsvahre. At de maae tiende sine jorder uden landskyldens afslag.

3° Forlange de, at qvilderne maae tiendes til reppen, hvor de ere.

4° At tobaks- og brændevinstilförsel blev ophævet.

5° At fattige, lade og gebrecklige personer ej bleve indviede i ægteskab.

6° At til at forekomme faaresigen, blev alt fæ ödelagt paa de inficerede stæder, og til de blev igjen contribueret af dem, der ejede sunde faar, uld og klæde.

7° At tugthustolden maatte anvendes til vævstoles indretninger, samt Jon gartners[1] lön dertil henlægges.

8° At de, som kand betale i kjöbstædet, maatte faae meere madvahre, men blev ej tilnödt at kjöbe unödvendige vahrer.

Hreppstjórar og bændur í Reykjadalshreppi skrifa um fátækt landsins 28.5.1771. Lit. Rr. N° 1.

Repstyrere og bønder i Reykjadalsrep skriver om landets fattigdom 28.5.1771. Lit. Rr. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/5–38 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur/*dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Landstinget 15. July 1771; N° 1; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Eftir konunglegri allra náðugast útgefinni forordningu af 15. Maii 1770 meðtekinni á síðstliðnu sumri áhrærandi þá tilskipuðu Commiss-

[1] Jón Grímsson (1742–1803), gartner.

ion hér á landi, gefum vér undirskrifaðir í stæðstu undirdánigheita auðmýkt til vitundar vora einfalda meining og nauðsynjatilfinning, að undangenginni nákvæmri beþenkingu þess háttar efna, það sem vér sjáum voru hrörnandi og fátæka föðurlandi til ómissandi liðsinnis, og vér margir nauðlíðandi eftir þreyjum, að athugast mætti og fyrst sanngjarnlega prófast, við hvör kjör að fátækir leiguliðar hafa almennt að búa í jarðaábúðarmátanum, og svo undir eins jarðagagnsemdunum er leiguliðinn nýtur. Þar okkur sýnist það grundvöllur og undirstaða að bjarglegum búskaparháttum að maður fyrst sitji á þeirri jörðu sem lífsbjörg nokkur gefst á. En hitt þó engu síður hún eftir ásigkomulagi sé velbærilega og skikkanlega leigð í öllum efnum. Án hvers aðrar uppáfyndingar oss fátækum lítið gagna, jafnvel þó góðar vera kunni, að þessu á undangengnu. Hvar fyrir vér látum okkar meiningu framar í ljósi í eftirfylgjandi greindum póstum, nefnilega:

1° Að landskuldirnar blífa við makt á jörðunum sem frá gamalli tíð verið hefur. En jarðirnar sjálfar svo að gagnsemdunum niðurhrapandi að ei kemst í hálfjöfnuð við það sem elstu menn til muna, og að þessu svo stöddu hlýtur leiguliðinn þó að svara jarðartíund allri, hvað á mörgum jörðum stígur á stuttum tíma til stórrar fjársummu og gefur ábúendunum mörgum efni til stæðstu umkvörtunar, sem og líka hitt, þó einstöku jarðir séu niðursettar ringast einasta einsamlar tíundirnar en ekkert annað afgjald, jafnvel þótt sömu jörðu sé sýnilegur skaði uppáfallinn.

2° Kúgildin á jörðunum gjöra umkvörtunarlega leiguliðunum stóra hindran og þyngsli (að undanteknum félitlum frumbýlingum og fátækustu búmönnum um lítinn tíma), þar kúgildanna fjöldi varnar mönnum mjög svo að ala upp sitt eigið fé og sauðahjörð. Eru líka ærið þung í ábyrgðinni, og olla því stóra volæði að fjöldi almúgafólks býlanna tæmist árlega að smjöri undir veturinn, og hvað meira er að nokkrir verða þá til framtíðarinnar að þrengjast í leignarestönzunum. Hér að auki eru menn sviptir þeim hlunnendum sem gömlum mönnum þókti alvarleg nauðsyn til vera og hét kúgildauppbót. Vitum ei heldur að greind kúgildi hér norðanlands séu af landsdrottnum almennt tíunduð. Hvers vegna vér óskum auðmjúklega að þau tíundast mættu í þeim repp sem gótsið liggur, munaðarlausum börnum og reppsómögum til uppheldis, og tíund sú af kúgildaleigum takast megi.

3° Sá ákominn vani er fátækum búkörlum ærið þungur, einkum á

bóndaeignum, að kaupa allan við til jarðarhúsanna upp á sinn eigin kostnað, og taka ekkert í staðinn nema sleppa aðeins frá (svokölluðu) álagi, ef þeir geta allt að skyrtunni orkað svo miklu að húsin séu gild þá þeir skilja við. Jafnvel þó tækju við niðurníddu. En vær vitum þó hvað vor gömlu landslög segja um soddan efni.

4° Vissulega er fátækum til uppreisnar, sem bágt veitir að gjalda fiskatal í innlendar skuldir, fengi hann kvittað sig með alls slags almennilegum landaurum, og svo peningum upp á landsvísu, hverrar gamallar venju margur saknar. Hvers vegna vér í stæðstu undirgefni beiðunst að peningar hvers slags sem eru mættu gilda í allar innlendar skuldir eftir fornri venju, ellegar (að þessu ófáanlegu) takist yfir allt land eftir kaupstaðartaxta. Líka svo óskum vér, fáfróðasta almúga til betri greindar, að courantmyntin mætti hagkvæmlegar uppsetjast til viss fiskatals nefnilega hverjir 2 skildingar á heilan fisk.

5° Vegna sjálfsagðra og alþekktra nauðsynja óskum vér og auðmjúklega beiðunst í stæðstu undirgefni að mjöl og matvara mætti hingað frekar flytjast heldur en árlega skeð hefur, en óþarflega mikil kramvara, einkum tóbak og brennivín, aftur í staðinn ringara, og hvað tóbakið áhrærir, nefnilegast það þrykkta og að sönnu allt yfirhöfuð að fráteknu því engelska, biðjum vér að mætti betra innflytjast, þar vér nú næstliðin árin höfum mátt á því kenna herfilega slæmu, og þess vegna mátt miklu meira í sóun leggja af því töye til.

6° Kjósanlegra þykir oss að reppstjórar séu færri í hverjum repp en verið hefur og aftur í staðinn vandaðri. Sömuleiðis að þeir væru eiðsvarnir hafandi stærri myndugleika og eignuðust viss laun, án hverra varla nokkur vill með góðfelldu eður ári lengur bera þá mæðu sem að fyrirhöfn og erfiði sýnist jöfn annarra stétta ómaki er í staðinn mikið upp bera.

7° Kvörtum vér í stæðstu undirgefni yfir þeim stórþyngslum og allmikilli örbirgð sem almúganum árlega orðsakast af því örfátæka fólki sem gefið er í hjónaband, hvert gift fólk að einu ári, mest tveimur, fráliðnu gengur með sín börn á vonarvöl og eykur ómegð árlega. Fylgir þar af að búfasta fólkið fær trautt vinnuhjú nema áminnst uppflosnað barnafólk. Hvers vegna stórnauðsynlegt er vér og einninn auðmjúklega beiðunst að einhver viss regla gefast mætti þar um, hversu þeir skulu á sig komnir vera, eður hvað mikið fé í minnsta lagi eiga sem gefast skyldu í hjónaband.

8° Svo sem vér vitum ei um langa umliðna tíma að nokkur úr Norðursýslu[1] hafi notið framfæris á tilsettu hospítali ellegar tukthúsi, óskum vér og auðmjúklega beiðunst að hospítalshlutir og tukthústollar í þessu plátsi mættu falla til fátækra reppsins ómaga, eftir sem hverja sveit eður þingsókn áhrærir.

9° Eftir því að landsfólkið þykist hart af komast að kaupa klæðin í kaupstöðunum með þeim prís sem þar gjörist, hugsum vér að gott sé og jafnframt því beiðunst að hingað flyttist einn danskur vefstóll í hvern repp, og þar hjá tilsett eitt farfaverk í hverjum landsfjórðungi, svo innbyggjararnir kunni sjálfir að til búa sér nauðsynleg klæði, svo framt sem með billegu verði og kostnaði gæti í verk komist.

10° Sökum þess hér norðanlands gefst allskjaldnast hjálplega mikill fiskafli en almúgafólkinu of örðugt, og svo gott sem ómögulegt, að sækja fiskiföng á Suðurlandið, svo vel vegna hesteklu og heimaannríkis sem langleiðis og alls uppákostnaðar, höfum vér allir sameiginlega, í bland annarra langtum fleiri alþýðumanna, þess auðmjúklegast að beiðast og æskja, það oss mætti sá lífsbjargarstyrkur veitast af kóngl. Maj^st^ tilstilli, að eitt ferðugt hvalfangaraskip hingað sendist, sem gengi hér fyrir þessu Norðurlandi á sumartímunum. Hvar firðirnir sjást oftsinnis fullir af stórfiski, hverjir hvalveiðarar léti oss eftir fyrst og fremst ókeypis það allt í hvalnum sem þeir ekki eru vanir sjálfir að brúka, og reppstjórum síðan hæfa kynni því með fólkinu að útskipta um byggðarlögin upp frá þeim sama firði sem gjöfina í það og það sinn að bæri eða sem hentugast sýndist. Og svo í annan stað að nefnt skip hefði myndugleika til að selja oss fyrir frambærilega vöru þann hluta hvalsins sem hvalfangarar eru vanir að nýta, með ekki lakari taxta en hér í landi frá fornri tíð tíðkast hefur. Hvað ef framgengt yrði að vér sjáum þéna búfólkinu til mikils hjálpræðis og nytsemdar.

11° Augljós hlutur er það fyrir allra vorra sjónum og áliti, að mikill fjöldi búfólksins hér í norðursveitum er svo efnalaus og örbirgur að hann sumpart ekki getur aflokið fulla kvittan sínum árlega áfallandi skuldum, eður keypt sér máltíð þó nauðsyn eftir reki. Hvers vegna vér allra undirdánigast beiðunst og auðmjúklegast óskum, að svo fátækum og dapurt á sig komnum almúga sé ekki þyngt með nýjum tollum eða útsvari, sem hér í landi hefur ei áður verið. Heldur að naumstöddum

[1] Þingeyjarsýslu.

barnamönnum verði sem lengst við því forðað að þeir uppflosni með sínum ómegðarfjölskyldum út á reppana, eða jafnvel þó við tolli gisti langsamar nauðir af skorti fatnaðar og matar sem, þá hið harðara árið, getur fljótlega til dauða dregið, verandi svo hinum sem nokkuð betur bjargast til óbærilegra þyngsla og vandræða, sem fljótlega getur almenningi niður hrundið í volæðissamt bjargarleysi.

Framan- og ofanskrifað í ellefu póstum innifalið er allra vor samþykkileg sannprófuð alvara, hvör eð ekki alleinasta í einsömlu ráðleggingarskyni sögð og framborin verður, heldur miklu framar í flestum greinum vegna fullvissrar og þreifanlegrar nauðsynja aðþrengingar sig í ljósi lætur. Og sem ein undirdánigasta auðmjúkust bæn og suplicatia[1] sér framvarpar með hærsta respecte og veneration[2] fyrir hans kóngl. Maj^ts^ allra náðugast tilskipaða og af oss háttaktaða Commissarios, til sanngjörnustu miskunnsamrar áheyrslu, svo þetta vort orðsakanlegt ástæðusamt málefni mætti fyrir framboðna konunglega náð og mildi velgóða og lukkusama ásjá og bænheyrslu hljóta. Þar vér ígrundunarsamlega eftir gefinni hárri reglu og í frómum kærleika til vors föðurlands gagns og velferðar höfum hér með til vitundar gefið það sem vér vitum og sjáum að vera ómissandi til þess hins sama, og þeim best til hjálpar sem hennar eru helst þurftugastir, sem er fátækur almúgi hér í þessum norðurlandsparti hverra mein og bágendi hér eru nokkur að framan talin. Hvar til vér bjóðunst að færa nægar bevísingar ef þörf gjörist.

En þessum vorum bréflegu orðum til merkis og staðfestu eru vor undirskrifuð nöfn að Helgastöðum, vorum rétta varnarþingstað í Reykjadalsrepp og Norðursýslu, þann 28da Maii 1771.

Jón Jónsson	Jón Árnason
Pétur Sigurðsson	Guðbrandur Einarsson
Finnbogi Oddsson	Árni Halldórsson
Vigfús Guðmundsson	Ásbjörn Erlendsson

* * *

[1] Beiðni, umsókn. Danska *supplikation*.
[2] Virðing og lotning.

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 1

Otte bönder fra Reikedalstinglaug[2] erindre og forlange udi en memorial af dato 28de May 1771.

1° Erindre det, at de samme landskylder vedblive, som fra gammel tid at har været, da jorderne dog saa stædse gaae til grunde, at de kand ikke jævnes ved halvdeelen af det, de ældste erindre, hvorfor lejlendingene til sin störste skade maae svare den heele jordetiend. Men endskjönt nogle faae jorder ere nedsadte, formindskes eeneste tiendene, men de maae ikke desmindre svare alt andet af jorden, dog somme er öjensynlig skade paafalden.

2° At qvildernes mængde gjör bönderne eller lejlendingen stor hinder i at opelske sig noget faar og gjör stor tyngsel og byrder, da de ej heller faae nogen paaboed paa dem. De veed ikke, at bemelte qvilder ere i almindelighed af landsdrotene nordenlands tyendede, hvorfor de begjære, ad de samme qvilder maatte til reppens fattige lemmer tiendes, og tienden tages af lejene.

3° At de fattige bönder ikke kand paa egen reigning skaffe tömmer og vid til husebyggning, især naar de antage ruinerede gaarde at sætte dem i stand af sine fattige midler.

4° Ere de forlangende, at al slags penger maae gilde i ald indenlands gjæld efter gammel sædvane eller tages overalt landet efter taxten. Tilmed önsker de, at courantmindten maatte opsættes nemlig 2 sk. paa een heel fisk.

5° Forlanger de, at meere mehl og madvahre maatte hidföres, men tobaks- og brændevinstilförsel indskrænkes samt unödvendige kramvahrer, dertil bedre tobak end hidindtil er indkommet.

6° At reppstiorenes antal indskrænkes, de skulde være eedsvorne og oprigtige, samt have aarlig lön.

7° Forlange de at vide, hvor meget den skal eje, som skal indlades

[1] Þingeyjarsyssel.
[2] Reykjadalstingsogn, Þing.

i ægteskab, da det fattige folk, som sig lader i ægteskab indvie, er een stor aarsag til den almindelige armoed og fattigdom i reppene.

8° Forlange de, at tugthus- og hospitalslötter maatte henlegges til de fattiges ophold i reppene i Nordersyssel.[1]

9° At een dansk vævstoel maatte indflöttes til hver repp i landet, og et farverie oprettes i hver fjerding.

10° At hvalfangsteskibe skikkes aarlig til Norlandet, hvor fjördene ere ofte fulde af hvalfisk, for at understötte indbyggerne med det, de kand miste af hvalen, da tilförsel af fisk er den besværligste for indbyggerne formedelst vejens længde til fiskeværene.

11° At de fattige bönder maae befries fra nye paalæg og skatter.

Jón Jónsson og Guðmundur Guðmundsson bændur í Aðaldal fjalla um leiðir til úrbóta fyrir land og þjóð 7.6.1771. Lit. Rr. N° 2.

Jón Jónsson og Guðmundur Guðmundsson, bønder i Aðaldalur, beretter om veje til forbedringer for land og folk 7.6.1771. Lit. Rr. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/5–39 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur / *dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Landstinget 15de July 1771; N° 2; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Í anleiðning af kongel. Mayts. allra náðugustu befalning af 15da Maii 1770 áhrærandi að gefa til kynna hvað landi voru mætti vera til nytsemdar meinast þetta eftirfylgjandi af undirskrifuðum að vera stórnauðsynlegt.

[1] Þingeyjarsyssel.

1° Að landeignir margra jarða mættu nokkuð jafnast, þar svo mjög er frá og undan sumum gengið til hinna að þær hafa nú mikils til of litla en hinar snart of mikla landeign. Eður (ef mögulegt væri) að ein commission mætti setjast í hvörri sýslu af bestu og vitrustu mönnum til að virða allar jarðir upp á nýtt til tíundar og afgjalds, og gjöra nýjan máldaga yfir allra þeirra landeign, til að hindra þá óendanlegu þar útaf rísandi processa.

2° Að menn mættu fá keypt til jarða sinna ítök frá krónunnar jörðum,[1] þau er þeirra ábúendum sýnast að vera skaðlaust að missa, eður jafnvel sjaldan sem aldrei eru brúkuð annaðhvört fyrir önnur þar í mót eður peningaútlag.

3° Að proprietarii tíundi sjálfir jarðir sínar og kúgildi sem þeir eiga á leigustöðum.

4° Að allar jarðir yfirhöfuð tíundist fjórum tíundum og anvendist tíundir af þeim er hingað til hafa ei tíundast nema tveim til fátækra barna undirholdningar og uppfræðingar.

5° Að síðan tukthúsið er byggt og þess limir sýnist að geta unnið fyrir sínu fæði, mætti tukthústollurinn hér eftir leggjast til fátækisbarna undirholdningar og uppfræðingar og fyrst samlast í lítinn capital, og síðan fyrir þann sama innkaupast jarðagóts og skóli uppréttast.

6° Að umkomulitlum drengjum leyfist ei að sigla út af landinu, sem hingað til verið hefur nær þeir hafa ei nennt að vinna sér brauð heima eður hlaupa í aðrar sveitir og héröð, heldur vinni í sinni eigin.

7° Að skip sendist hingað árlega til hvalaveiða og fátækum eftirlátist þvestin[2] af þeim er fangast, hvar við kynni nokkuð hindrast stórfiskagengd sem oft hindrar sjóróðra.

8° Að minna og betra tóbak og brennivín flytjist en hingað til, og fastsetjist hve mikið hvör bóndi má taka af hvertveggi þessu í hundraðskaupi.

9° Að viss taxti setjist upp á alls slags smáband eftir þess gæðum og sé af hvörri sort til eftirsjónar og samanburðar altíð til reiðu í krambúðunum hvar eftir fólksins prjónles takist af kaupmönnum en tveir íslenskir menn tilsetjist að vera í búðunum um höndlunartímann að fyrirbyggja það óréttur gjörist fólkinu, hvörjir kynnu undirhaldast

[1] Þ.e. krúnunnar jörðum eða konungsjörðum.
[2] Kjötið undir spikinu á baki hvals. Einnig nefnt megra.

að helmingi af innbyggjendum en öðrum helmingi upp á Compagníisins kostnað.

10° Biðjum vér grandvarlega aðgætist hvört fært er fyrir almúgann að hærra útsvar en hingað til uppáleggist til prestanna, hvört þeir kunna ekki eftir landsins háttalagi sæmilega af að komast með það þeir haft hafa, hvört slíkir tollar ei auka mest inntektir þeirra betri brauða hvar fólkmergðin er en lítið hinna fátæku er helst með þurfa, hvört þær svokölluðu ríku kirkjur eru altíð í betra standi en hinar fátækari, og hvört eins fátæks lands velferð muni eiginlega vera þar í falin að prestarnir hafi háar innkomstir.

11° Óskum vér að hingað mætti innsendast einn hentugur akurmaður er kenni oss að meðhöndla, rækta og taminn gjöra þann villta rúg eður hafra sem vex hér í sýslunni í nokkrum stöðum, að það kynni komast til almennings nytsemdar.

Innstillum svo þetta undirdánugst fyrir þá allra náðugust tilskikkuðu háu Commissionsherra hér í landi.

Að Mýlastöðum í Norðursýslu,[1] d. 27da Junii 1771.

Jón Jónsson Guðmundur Guðmundsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[2]

N° 2

2de bönder fra Mylstadetinglaug[3] forlange og erindre udi en memorial af dato 27de Juny 1771.

1° At jordernes land og enger maatte noget proportioneres, da andre har for meget, men andre for lidet land. Eller og, om skee kunde, at alle jorder maatte igjen vurderes paa nyt, og een ny maldagebog[4] forfattes.

1 Þingeyjarsýslu.
2 Þingeyjarsyssel.
3 Mýlastaðatingsogn, Þing.
4 Her menes jordebog.

2° At man maatte faae tilkjöbt sine jorder, de kronens jorders rettigheder, som de paaboende enten skadeslöse kand undvære eller ikke kan sig benytte, for penge eller anden rettigheder.

3° At proprietarii svare selv tyend af sine jorder og qvilder.

4° At alle jorder tiendes 4re tiender, og anvendes tiender af dem, som hidindtil ikke har blevet tiendede uden 2de tiender, til fattige börns opdragelse.

5° At tugthustolden blev erlagt til fattige börns underholdning og opdragelse.

6° At fattige drenger ej blev tilladt ad seggle ud af landet, som ikke skjötter om at arbejde, men maatte tilholdes ad arbejde i sit herred.

7° At skibe sendes hid aarlig til hvalfangst, som giver de fattige kjödet af hvalen.

8° At mindre tobak og brændevin blev hidfört og fastsadt, hvor meget hver bonde skulde tage af begge deelene.

9° At viss taxt blev sadt paa alt smaalæs efter dets bonité, og 2de islandske beskykkes at være tilstæde ved handelen, hvilke skulde efftersee, at der blev ingen uret handhævet. Disse underholdes deels af indbyggerne, deels af Compagniet.

10° At almuen ikke var i stand at betale videre til præstene, er hidindtil er skeet, om præstene ikke kunde leve af det, de har, om landets velfærdt beroer egentlig paa præsternes höje indkomster.

11° Forlanger de, at hid maatte sendes een duelig gartner, som lærte man at medhandle det vilde rug, som der voxer i sysselet sommestæds.

Hreppstjórar í Mývatnssveit senda viðreisnartillögur 20.6.1771. Lit. Rr. N° 10.

Repstyrere i Mývatnssveit sender genrejsningsforslag 20.6.1771. Lit. Rr. N° 10.

ÞÍ. Rtk. D3/5–47 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur / *dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Altinget den 15. July 1771; N° 10; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Eftir vors allra náðugasta herra kóng Christians sjöunda innsendri forordning af 15. Maii 1770, áhrærandi þá tilskipuðu Commission á Íslandi, hvör og einninn innbyggjurunum tilsegir að gefa til kynna hvað einn eður annar sjá kunni sem þéna mætti til landsins besta og uppreistar, þá fellur vort sameiginlegt svar sem fylgir.

1° Sýnist oss stór nauðsyn að af takist aldeilis tóbaks- og brennivínsflutningur hingað til landsins, þar öllum landsins innbyggjurum er alkunnugt að það gjörir landinu stóran skaða, þar þess brúkun gengur svo mjög óskikkanlega hjá fátækum sem ríkum, að aldeilis má virðast óviðurkvæmilegt. Einninn væri gott að aftækist flutningur á sumum kramvörum, svo sem er silki og annað dýrendis töy, sem stórlega útarmar fátækan almúga, þar margir kaupa og brúka þess háttar vörur langt fram yfir sitt stand og efni. En í þessa stað innflyttist meir af þeim hlutum er öllum mætti þéna til bjargræðis.

2° Beiðunst vær alvarlega að reppstjórar megi ráða jarðabygging í reppnum, að því leyti að repplægir menn mættu njóta ábúðarinnar fyrr en utansveitarfólk, svo framt þeir búi löglega á og gjaldi tilheyrilegar skuldir, svo landsdrottnar hafi engan skaða þar við. En orðsökin hvar fyrir vær beiðunst þessa er sú að jarðaeigendur byggja sínar jarðir hvörjum þeim þóknast, og það oft úr öðrum reppum, svo sveitarmenn hljóta oft nauðugir reppinn að rýma,[1] hvar við margir hafa liðið stóran skaða, svo þeir bjargarlausir með konum og börnum aftur til reppsins koma.

3° Virðist oss stór þörf að jarðirnar séu álitnar og eftir því sem þær finnast á sig komnar niðursettar, svo vel að dýrleika sem landskuldarhæð og kúgildafjölda, og eigendunum sjálfum alvarlega tilhaldist að gjalda af þeim allar tilheyrilegar tíundir, svo leiguliðarnir mættu frá því útsvari fríast. Við þetta álit þurfa og svo að aðgætast landaþrætur af hvörjum stórt ósamþykki orðsakast margvíða, og væri stór nauðsyn að það mætti til lagfæringar komast, sem varla sýnist skeð geta utan fyrir eina nýja og vissa reglu, þar þau gömlu skjöl eru óvíða rigtug að

[1] Flytja burt úr hreppnum.

finna, en vitnisburðir jafnan gagnstæðir hvör öðrum, svo ei verður altíð eftir þeim gjört.

4° Þar sem allareiðu heyrist að tukthúsið sé komið í stand, þá biðjum vær að sá uppáboðni tollur, sem þangað hefur goldinn verið af landskuldum sem kúgildum þeirra jarða er liggja hér í repp, mætti leggjast þeim fátæku reppsins ómögum til uppheldis hér eftir, allt svo lengi að þessa repps menn verða ei þangað færðir.

5° Þar sem sauðfénaður eyðist svo stórlega í landinu þá begjörum vær að hann mætti verða dýrari svo að einn gamall sauður mætti gilda 60 f. og hinir yngri sem tala rennur til.

Framan- og ofanskrifuðu til staðfestu eru vor undirskrifuð nöfn að Skútustöðum, þann 20. Junii 1771.

Jón Einarsson
Ari Ólafsson

Jón Tómasson
Andrés Eiríksson
Jón Einarsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 10

5 bönder fra Skutestaderstinglaug[2] erindre og forlange udi memorial af dato 20. Juny 1771.

1° At tobaks- og brændevinstilförsel blev ophævet, samt unödvendige töjes, silke og deslige.

2° Forlangede, at reppstyrer maae bygsle jorder i reppen, at de trængende i reppen maae först komme til at nyde dens jorder.

3° At jorderne nedsættes, og jordernes land proportioneres og fastsadte.

4° At tugthustolden henlegges til reppens fattige.

5° At faaret opsættes til höjere pris i disse faarmangels aaringer.

[1] Þingeyjarsyssel.
[2] Skútustaðatingsogn, Þing.

Hreppstjórar og bændur í Húsavíkurhreppi senda viðreisnartillögur 25.6.1771. Lit. Rr. N° 3.

Repstyrere og bønder i Húsavíkurrep sender genrejsningsforslag 25.6.1771. Lit. Rr. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/5–40 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur / *dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Altinget 15. July 1771; N° 3; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Til ansvars upp á þá allra náðugustu kong Christian 7da útgefnu forordning af 15. Maii 1770 áhrærandi þá tilskipuðu Commission á Íslandi, hvar mönnum verður alvarlega befalað með ráð og dáð augljóst gjöra hvað landsins innbyggjurum mætti til viðurhalds, hagnaðar og eflingar uppþenkjast, fellur í stærstu undirgefni vorra undirskrifaðra svar og álit sem fylgir.

1° Að svo mikið mél flyttist til landsins á hafnirnar sem menn fengju frekast betalað.

2° Að sauðir og naut mættu í kaupstöðunum ganga með sama taxta og hvertveggja gengur að kaupum og sölum hér vor á meðal eftir fornri landsvísu.

3° Að peningar stórir og smáir mættu og hér, eftir fornum landsvana, ganga með framfærslu vor á meðal, með vissri uppbót á þeim smáu peningum til specie- og krónugjalds.

4° Að silki, kalemang, flunel, frunsur, vírborðar og vírsnúrur væru frálagt að flytja til landsins, heldur einasta skikkanleg klæði, léreft og annað sterkt tau til brúkunar.

5° Að brennivín væri svo vel fyrir ríka sem fátæka afskaffað að flytja til landsins, heldur einasta vín til glaðningar í gestaboðum og öðrum samkomum manna.

6° Að sá gamli landsins lagaréttur mætti uppréttast, nefnilega sá að ungir og gamlir þrotbjarga ómagar mættu komast til framfærslu á

fé náunga þeirra eftir fjárhæð, allt til fjórmennings, heldur en á fátæka hreppa fari.

7° Að landsins lagaréttarbækur væru í voru móðurmáli sem að fornu, til eftirsjónar fyrir fávísan landsins almúga.

8° Að landsdrottnar tíundi sjálfir jarðir sínar, sem og það að jarðirnar fengjust leiguliðunum byggðar fyrir billega landskuld fyrir utan kúgildaþunga. Einninn það jarðirnar fengjust víðarst niðursettar eftir skynsamra manna áliti, þar flestar sýnast af sér gengnar að sjávar- og landsgæðum, við það sem að fornu voru.

9° Að mórautt og hvítt smáband mætti með betra prís takast í kaupstöðunum, heldur en nú almennilega gjörist.

10° Að landsins innbyggjendur fái alla nauðsynlega vöru hjá kaupmönnunum til landsins viðurhalds með vigt, mælir og gæðum eftir taxtans útskýringu af dato 10. Aprilis 1702.[1]

11° Að fátækir landsins innbúendur og almúginn mættu við sama útsvar blífa sem á vorri öld viðgengist hefur, nefnilega þegnskylda til þinga, kirkna, presta og annarra viðkomandi, en fríast frá nýjum þyngslum eður tollaálagi, sem ei hefur í vorri eður vorra forfeðra tíð viðgengist, og hafi vel ekki síðan endurbót trúarbragðanna var staðfest hér á landi.

12° Að umkomulitlir drengir sem uppaldir eru á tíundum og tillagi í fátækum hreppum mættu blífa við sínar fóstursveitir nær unnið geta, en ei burt flakka til framandi landa, heldur þéna föðurlandinu eftir því orka.

13° Að kornakrar kynnu hér meðal vor tilbúast sýnist mjög hagkvæmt fyrir þetta vesæla land, ef Guði þóknaðist það erfiði með ávexti að blessa.

14° En einkanlega og sérdeilis fram yfir annað er allra stærsta nauðsyn að kirkja fengist gjörð á svokölluðu Tjörnesi og norðari enda Húsavíkurþings og kirkjusóknar innan Norðursýslu.[2] Þó ei væri nema fjórðunga- eður hærst þriðjungakirkja. Og þótt vér sem þar nú lifum fengjum ei að njóta þeirrar gleði um vora tíð, þá vildum vér samt óska að hverjum sem auðnast þar eftir oss að staðfestast mættu þeirrar gæfu hluttakandi verða, að þar fengist kirkja til sett. Því það gengur fram

[1] *Lovsamling for Island* I, s. 563–575. (Forordning om den islandske Taxt og Handel, 10.4.1702).

[2] Þingeyjarsýslu.

yfir öll önnur bágendi manna þar til kirkju að komast oft og tíðum sökum vegalengdar, vatna og illrar yfirferðar, bæði um vetur, vor og haust, svo mönnum er þar oftsinnis lífsháski búinn. En sjáanlegt er að í greindum parti Húsavíkurkirkjusóknar hafi bænahús að fornu verið. Eru því svo, og hafa verið, nokkrar manneskjur sem stórlega angrast af slíkum bágendum að þær fá ei kirkju sókt sem vildu. Gefum vér svo hér með til vitundar vora umkvörtunarverða nauðsynjaósk, að álitin verða mætti ásamt hinum öðrum hér að framan- og ofanskrifuðum póstum.

15° Hér með tilleggst nokkra einfaldleg meining að stór hagnaður væri að tukthústollurinn sem hér í landinu er goldinn mætti heldur leggjast til og gefast guðsvoluðum sjúkum og sárum manneskjum eður munaðarlausum börnum sinnar uppfræðingar í þeirra kristindómi hér á landi, heldur en þjófum og óbótamönnum sem lítið eður ekkert vinna landinu til þarfinda. En þeir mættu erfiða sem fyrrum í Kaupenhafnarslaverii.

16° Að hingað væri fluttir aldrei færri en 10 eður 12 grænlenskir menn, ungir og hagir á selskinnsbátasmíði, og með þeim einn danskur túlkur sem kenndi oss að skilja mál þeirra. Þar af kynnu menn að hafa á landinu með framtíðinni góð lífsbjargarhlunnendi af vöðusel og landsel, item af fuglum og silungi, og vert væri að þeim gæfist af hverjum bónda 2 sk. ef í verk kynni að komast, þó sérdeilis á Norður- og Austurlandinu.

17° Að hingað væru sendir 2ir forfarnir hvalaskutlarar, sérdeilis á Austurlandinu, þar eð hvalir eru svo gæfir að menn fá kastað þeim á bak þeim, þar þeir sofa allan dag, því oft heyrðum vér um það rætt og óskað að þar væru komnir hvalaskutlarar.

Húsavík,
d. 25. Junii 1771.

Þessu til staðfestu
skrifum vér eigin nöfn

Jón Jónsson
Bessi Egilsson
Jón Guðmundsson
Indriði Árnason

Jakob Jónsson
Helgi Þorsteinsson
Torfi Þorkelsson
Bjarni Illugason

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 3

8te bönder fra Husevigstinglaug[2] forlange og erindre udi een memorial af dato 25de Juny 1771.

1° At saa meget mehl blev flöttet hidtil landet, som man fik mest afbetalt.

2° At faar og stude maatte i kjöbstæderne gjælde effter gammel landsvis.

3° At penger store og smaae maatte vorde gangbare[3] med samme taxt, som de har været effter gammel sædvane her i landet, med vis opgjældt til specie og croner.

4° At intet töj blev flöttet til landet uden det, som er nödvendigt til skickelig klædedragt.

5° At brændevinsindförsel maatte afskaffes og i dets stæd alleene vin.

6° At de umyndige og vanföre maatte opholdes af deres paarörendes formue indtil fjerde led.

7° At landets lovboger maatte forfattets i dets sprog.

8° At landsdroten tyender selv deres jorder, at de bygslede dem med taalelig landskyld uden qvildespaalæg. At jordene blev nedsadte effter skjönsomme mænds vurdering.

9° At smaalæs maae sælges med bedre pris, end hidindtil har skeet.

10° At landets indbyggere fik alle nödvendige vahrer hos kjöbmændene effter taxten.

11° At indbyggerne maatte befries fra nye paalæg og byrder, som hidindtil ikke har været i landet.

12° At fattige drenger, som har nydt ophold af en repp, maae, naar de kommer til alder, forblive i samme repp, men ikke bortseygle af landet.

13° At havedyrkning kunde iværksættes synes meget behageligt for landets fattigdom.

[1] Þingeyjarsyssel.
[2] Húsavíkurtingsogn, Þing.
[3] "i kjöbstædene," overstreget.

14° Forlange de, at en kirke blev oprettet i saakaldet Tjörnæs i Husevigstinglaug inden Nordersyssel,[1] dog det kun var til een tredje eller fjerde deel, da den besværlige og lange kirkevej foraarsager, at de ej kand söge kirken.

15° At tugthustolden maatte anvendes til de fattiges underholdning, men tyver og misdædere arbejde i Kjöbenhavns slaverie.

16° At hid blev förte 10 à 12 grönlandske karle, som kunde lære indbyggerne at smide sælskindsbaade, hvorfor hver bonde skulde give dem 2 sk., som de fik det iverksadt, især paa Norder- og Österlandet.

17° At hid maatte sendes 2de erfarne hvalfangere især paa Österlandet, hvor hvalen er i stor mængde.

Páll Arngrímsson og Grímur Stefánsson, hreppstjórar í Kelduneshreppi, skýra frá sveitarþyngslum 14.6.1771. Lit. Rr. N° 5.

Páll Arngrímsson og Grímur Stefánsson, repstyrere i Keldunesrep, forklarer om byrder fra fattigvæsenet 14.6.1771. Lit. Rr. N° 5.

ÞÍ. Rtk. D3/5–42 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur / *dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Altinget 15. Julii 1771; N° 5; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Eftir því vor allra náðugasti konungur, af sérdeilis elsku og mildi við vort fátæka föðurland, hefur með einni forordningu af 15da Maji 1770 allra náðugast befalað þessa lands innbyggjurum að gefa til kynna fyrir þeim innsendu háu Commissariis, allt það sem í djúpustu undirgefni uppþenkjast kann landinu og almúganum til forbetrunar, og í þessu

[1] Þingeyjarsyssel.

tilliti gefum við undirskrifaðir eftirfylgjandi undirrétting fyrir okkur tiltrúaðan Keldunesrepp.

1° Sýnist oss nauðsynlegt almúganum til viðurhalds að meira mél kæmi til hafnarinnar, svo bændur í hið minnsta fengi svo mikið mél sem þeir gætu í sauðum betalað. Item ef mélílátin væru betur tilbúin en almennilega reynist, þar fólk líður ei alllítinn skaða af því sem úr þeim spillist í heimflutningi.

2° Mætti það almúganum vera til mikils hagræðis ef kaupskipið kæmi hér fyrri en almennilega skeður, nefnilega um Jónsmessuleyti,[1] svo menn fengju aflokið kaupstaðarúttekt sinni áður en heyskapur byrjast, sem oftast tiltekur hér í miðjum Juliománuði, jafnvel þó fjárafhending biði venjulegs tíma.

3° Væri það mikið haganlegra ef að viss taxti væri settur á tvinnað smáband og eitt form af því sama mætti liggja í hverjum repp, svo fólk neyðist ei með skaða sínum að láta það af hendi fyrir svo lítið verð sem kaupmanninum sjálfum líkar. Og í sama máta væri það almúganum gott ef öll kramvara væri taxteruð.

4° Kunni bændur úti að láta meiri sauði til höndlunarinnar heldur en þeir fá matvöru fyrir, væri það almúganum mikið betra að sauðirnir móti annarri vöru mættu hærra stíga heldur en taxtinn útvísar.

5° Sýnist oss það stórnauðsynlegt að í þessu harðindaplátsi, væri fækkað kúgildum á jörðunum, sem orðsaka almúganum á mörgum heyskaparlitlum jörðum stóran baga. Einkum mætti það péna þeim sveitum og svo til góða sem stólseignin í liggur, og liðið hafa skaða af fjársýkinni, ef kúgildin væru tekin af þeim stólsjörðum sem hér í repp liggja og sett á hinar sem fyrir pestina eru ásauðakúgildalausar.

6° Eru hér í þessum fátæka repp 16 ómagar sem njóta uppheldis af tíundum, hvörjar fyrir þetta ár af fasta- og lausagótsi eru 1 hndr. 36 álnir. En hvað á brestur til viðurhalds téðum ómögum verða fátækir sveitarmenn að útsvara, hvar fyrir oss sýnist sveitarfólki léttir gjör ef hospítalshlutur og tukthústollur mætti tilleggjast fátækum í reppnum, item ef þeir af reppsómögum sem eiga rík skyldmenni mættu á þá dæmast til framfærslu, þótt ei hafi svo mikið fé sem lögin tilsegja.

Þessa vora vel meinta þanka innstillum vér í djúpustu undirgefni til þeirra háu Commissariorum náðuga álits, svo vel sem allra þeirra

[1] Jónsmessa: 24. júní.

er af náð og elsku til þessa auma lands vilja því nokkuð til uppreistar gjöra.

Viljandi jafnan finnast í djúpustu undirgefni vors allra náðugasta konungs og þeirra háu Commissariorum ringustu undirsátar.

Keldunesi,	Páll Arngrímsson
d. 14. Junji 1771.	Grímur Stefánsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 5

2de bönder fra Kieldunæstinglaug[2] erindre og forlange udi memorial af dato 14de Juny 1771.

1° At saa meget mehl blev hid fört, som almuen kunde betale i faar, og mehltönderne tættere.

2° At handelsskibet kom tidlig, ongefær ved St. Hansdag.[3]

3° At smaalæs blev taxeret og smaaekram.

4° At faar maatte taxeres höjere end effter taxten imod andre vahrer end mod födevahrer.

5° At indskrænke qvildernes mængde i dette plads.

6° At der ere i reppen 16 fattige, som opholdes af tiender, som i dette aar ere af faste og löse gods 1 hndr. 36 alen. Men for resten maae de fattige bönder underholde de umyndige og vanföre, hvorfore de eragte nogen lættelse om hospitals- og tugthusstold maatte henlegges til de fattige i reppen, item at de, som har bemidlede slægtninger, maatte ansees pligtige at underholde deres fattige.

[1] Þingeyjarsyssel.
[2] Keldunestingsogn, Þing.
[3] Skt. Hansdag: 24. juni.

Hreppstjórar í Presthólaþingi fjalla um leiðir til viðreisnar sveitinni 12.6.1771. Lit. Rr. N° 11.

Repstyrere i Presthólatingsogn beretter om veje til at genrejse området 12.6.1771. Lit. Rr. N° 11.

ÞÍ. Rtk. D3/5–48 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur / *dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Altinget 15. July 1771; N° 11; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Til sveitarinnar uppbyggingar höldum vær reppstjórar nauðsynlegast og uppbyggilegast.

1° Að svo sem sveitin hefur ekki í elstu manna minni notið nokkurs hjálpræðis fyrir sína sjúklinga af Möðrufellshospítali, svo óskum við að hospítalshluturinn megi leggjast til sveitarinnar ómaga sem árlega fjölga.

2° Meina menn að sá árlegi tukthústollur sé orðinn svo ánægjanlegur, að hann hafi þénað til þess sama uppbyggingar. Afbiðjum því að hann lengur þangað ráðstafist, heldur (skyldi hann viðhaldast) að hann mætti þá leggjast sveitinni til einhvörra nota eftir sem bæði yfirvöldin og reppstjórar kynni að sjá haganlegast.

3° Framar öllu væri nauðsynlegt að annað hvört skip eður dugga uppsigldi hér árlega á Sléttu í Raufarhöfn, sem að allra vitund er sú besta Íslandshöfn, einkum fyrir smá hafskip, þar allur bjargræðistími manna hér í Presthólarepp gengur til flutnings og kaupstaðarferða og það um þann tíma sem mönnum er meinlegast.

4° Þykjunst við verða undir í því að svo sem við erum málnytulitlir og svo nær sem heyskaparlausir, fáum ekki svo mikið mjöl sem þarf hvörki mót betalingi þegar við getum, ekki heldur upp á lán þegar okkur brestur betaling.

5° Höfum við stærstu orsök yfir að klaga að við þykjunstum verða fyrir órétti af þessarar hafnar kaupmanni í því að fáum öngva vöru eftir fiska- og lýsistaxta, heldur einungis eftir prjónles- og sauðareikningi. Hvar upp á við sameiginlega útbiðjum fyrir heila sveitina hr. sýslumannsins[1] aðstoð og fulltingi, þar við vonum að þessi okkar umkvörtun sé á fullkomnum lagagrundvelli byggð.

Við finnustum með undirgefni hr. sýslumannsins auðmjúkir þénarar

Presthólaþingi, þann 12da Junji 1771.

Þorvaldur Jónsson
Þorsteinn Hákonarson
Jón Ingimundsson
Jakob Pétursson
Sveinungi Jónsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[2]

N° 11

5 bönder fra Prestholetinglaug[3] erindre og forlange udi en memorial af dato 12. Juny 1771.

1° At hospitalslötterne maatte henlægges til reppen.
2° At tugthustolden blev og henlagt til reppen.
3° At een huchert[4] opseyglede Rauferhavn her paa Sletten.[5]
4° At der ingenlunde kand bekommes mehl, som man behöver.
5° Forlange de for nogen part tran og fiskes taxt.

[1] Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu eða Vigfús Jónsson (1736–1795), aðstoðarsýslumaður í sömu sýslu.
[2] Þingeyjarsyssel.
[3] Presthólatingsogn, Þing.
[4] Hukkert. Fladbundet skib med rund agterende og op til tre master.
[5] Raufarhöfn på Slétta, Þing.

Hreppstjórar í Svalbarðshreppi senda tillögur sínar 16.6.1771. Lit. Rr. N° 6.

Repstyrere i Svalbarðsrep sender forslag til forbedringer 16.6.1771. Lit. Rr. N° 6.

ÞÍ. Rtk. D3/5–43 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur / *dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Landstinget 15. July 1771; N° 6; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Andsvar upp á hr. sýslumannsins seigr. Vigfúsa Jónssonar eftirgrennslan, samt hans allra náðugustu kóngl. Maj^{ts} tilskipan í tilliti til forordningarinnar af dato 15. Maji 1770, hljóðar sem eftirfylgir!

Það fyrsta sem þéna kynni til þessa lands kortrar viðréttingar er það ef minnkaðar væri landskuldir manna og kvíildafjöldi, þar jarðirnar eru öngvan veginn í standi sem þær hafa verið, hverki að töðu, engjum né úthögum, svo þar sem þykkur skógur var og grænar grundir, þar er nú í staðinn komið brunahraun, urðir, melar og rótlaus feni, og þetta víðar yfir allt landið.

Í annan máta mætti það vera fátækum almúga til viðréttingar ef að sá tilskipaði tukthústollur, sem og hospítalshlutur, mætti leggjast til fátækra í þeirri sveit sem þeir tilfalla og teknir eru.

Í þriðja máta kynni það vera fátækum almúga til viðréttingar ef þeir fátæklingar sem innfæddir eru í þeirri og þeirri sveit, fengju að njóta tillags af sínum náungum[1] sem ríkari eru í öðrum sveitum og sýnast geta bjargað bæði sér og þeim, fyrr en á fátæka reppa fari! Svo sem á þessari sveit eru 11 ómagar, en tillagið fyrir þá eru ekki nema 87½! Og sýnist það horfa til stórra vandræða ef Guð ekki lagfærir á einhvern hátt!

[1] Ættingjum.

Í 4ða máta kann það þéna fátækum almúga til stórrar viðréttingar ef alls slags fémunir landsins sem metast kunna, mættu vera gjaldgengir í allar skuldir sem fátækur lúka skal.

Í 5ta máta er það satt að segja að þessari sveit (upp á landið að segja) kann ekkert til bjargar að verða utan þettað fátæklega stand sem ætíð verið hefur (þar sáðverkinu verður ekki á komið) fyrir utan það ef hingað kæmi til sveitarinnar smá skip eftir útlensku lagi á hvörjum menn gætu bjargað sér kringum landið til fiskiveiðar. En í þessari sveit er enginn í standi sökum fát[ækt]ar almúgans að taka í móti því, og ekki heila reppurinn fyrir utan það ef hans háa kóngl. náð fær uppþenkt það meðal, fyrir hvert þetta kynni að innréttast!

Þetta er þá vort andsvar upp á hans allra náðugustu forordning, daterða sem áður er sagt, hvert vér staðfestum með vorum undirskrifuðum nöfnum.

Að Álandi,	Sigurður Ívarsson
d. 16. Junji Anno 1771.	Benedikt Þorsteinsson
	Pétur Þorláksson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 6

3de bönder fra Alandstinglaug[2] erindre og forlange udi memorial af dato 16de Juny 1771.

1° At indskrænke qvildernes antal og landskylderne.

2° At hospitalslötter og tugthustold blev henlagt til de fattige i reppen.

3° At til de umyndige og gebrecklige blev gjort tillæg af sine udenrepps slægtninger, om de har midler dertil.

4° At alle landets öre, som vurderes kunde, maatte være gangbare i al slags gjæld, som den fattige bör svare.

[1] Þingeyjarsyssel.

[2] Álandstingsogn [Svalbarðsrep], Þing.

5° At hid bleve skickede hucherter,[1] som man kunde fiske paa rundt omkring landet.

Hreppstjórar í Sauðanesþingsókn senda úrbótatillögur 17.6.1771. Lit. Rr. N° 4.

Repstyrere i Sauðanestingsogn sender forslag til forbedringer 17.6.1771. Lit. Rr. N° 4.

ÞÍ. Rtk. D3/5–41 (bréfið/*brevet*); D3/5–51 (danskur útdráttur / *dansk uddrag*). Innskráð/*indskrevet* 15.7.1771; Dönsk þýðing aðeins í útdrætti. / *Dansk oversættelse kun i uddrag*.

Áritun/*påskrift*: Bréfið/*brevet*: Indkommet paa Laugtinget 15. July 1771; N° 4; Útdrátturinn/*uddraget*: Lit. Rr. N° 1 til 13 inclusive fra bönder i Nordersyssel.

Í djúpustu undirgefni er vor reppstjórnarmanna í Sauðanesþingsókn yfirlögð meining að til vorrar þingsóknar velferðar kunni að þéna þetta eftirfylgjandi, nefnilega að hingað til Langaness, á Þórshöfn, sendist árlega eitt fartöy sem kynni að handla hér við innbyggjarana til að spara þeim margfaldan kostnað og ómak sem þeir árlega verða að hafa, þar svo langt skulu reisa til kaupstaðar á Vopnafjörð.

Framar kynni það og að vera þénanlegt að hingað kæmu hið minnsta 3 til 4 pör hreindýra sem sveitinni kynni að vera til stórrar hjálpar, og sýnist og nauðsynlegt þar þessi sveit kann ei forsorga svo margar kýr sem með þarf. En sauðpeningur er hér og mjög lítill, svo fólk kann ei lifa af þess mjólk um sumardaginn. Hvar fyrir oss virðist eftir sem heyrt höfum af þessum dýrum, að þau séu svo vel hér hin nauðsynlegustu sem og kostnaðarminnstu.

Það kynni og vera fátækum og öllum til þénustu að kaupstaðarvörurnar væru nöyara en fyrri besigtaðar hér á Vopnafirði, samt lýsismælirinn aðgættur árlega.

[1] Hukkerter. Fladbundede skibe med rund agterende og op til tre master.

Og þeir mórauðu smábandssokkar sem kaupmaður hér nú tekur hið mesta á 7 og 8 fiska, mættu ganga eftir fyrri taxta á 10 og 12 f., svo almúginn fengi fullt fyrir sitt erfiði og kostnað en hefði ei skaða sem hingað til verið hefur.

Það er og vor meining að innrétting þess danska vefstaðar væri hér og harla nauðsynleg, svo lengi sem sauðpeningurinn lifir hér.

D. 17. Junii 1771.

Torfi Illugason	Halldór Benediktsson
Þorvaldur Jónsson	Sigurður Guðmundsson

* * *

[Uddrag 1771]

Extract af de til Commissionen indkomne memorialer fra bönderne udi Tingöesyssel[1]

N° 4

4re reppstiorer i Saudenæstinglaug[2] erindre og forlange udi memorial af dato 17. Juny 1771.

1° At til Langenæs, a Thorshavn, sendes aarlig et fartöj.

2° At hid indsendes 3 à 4 par reensdyre, som var störste nytte for herredet.

3° At vahrene blev i kjöbstædet paa Wopnefiord[3] bedre besigtede, og tranmaalet hver aar effterseet.

4° At smaalæs maatte tages effter gammel pris.

5° At danske vævstoele blev her nödvendige.

[1] Þingeyjarsyssel.
[2] Sauðanestingsogn, Þing.
[3] Vopnafjörður, Múl.

Rangárvallasýsla

Rangárvallasyssel

© 2003–2016 Landmælingar Íslands / Þjóðskjalasafn Íslands.

Rangárvallasýsla 1703 · *Rangárvallasyssel 1703*
Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum*. Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.
Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Bjarni Högnason, bóndi á Tjörnum við Eyjafjöll, sendir tillögur til viðreisnar landinu 3.12.1770. Lit. T. N° 2.

Bjarni Högnason, bonde på Tjarnir ved Eyjafjöll, sender forslag til genrejsning af landet 3.12.1770. Lit. T. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/2–2.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 12.2.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkomet d. 12. Febr. 1771; Lit. T. N° 2; Rangarwallesyssel; Tilsendt hhhrr. Commissariis á Islandi; L. S.

Veleðla, há- og velbornir, hávísir og háttaktaðir!
Hr.hr.hr. Commissarii!

Eftir því ég hefi heyrt og séð kóngl. Maj[tse] allra náðugast útgefna, og hér sem annars staðar í landið innkomna, forordningu um Commission á Íslandi, þá eftir forordningarinnar innihaldi gef ég mig svoleiðis til kynna.

1° Þyki mér nauðsynlegt að sauðféð sé niðurdrepið og afmáð í öllum þeim pörtum landsins sem fjárpestin hefur yfirgengið, og það með svo strengilegri skikkan að þar standi ekki ein klauf eftir, svo þeir partar landsins standi í eyði með sauðfé einn vetrartíma.

2° Að hér séu til landsins innflutt reinirs- eður reinsdýr frá Norveg, því ég þenki þau kunni vel að uppfóstrast í þessu landi. En um elldsdýr[1] kann ég ekki víst að segja hvört þau mundi hér lifa, því hér vantar skóga eins og þar.

3° Tóbakssala með sínum dýrleika hér við landið er mjög skaðvæn, og þyki mér nauðsynlegt að það yrði ódýr tíð á því, þar það er til nokkra hluta nytsamlegt. En gott væri ef það gæti hér vaxið.

[1] Elgur. Danska *elsdyr*.

4° Brennivín er að sönnu ekki eins skaðvænt, því af því kaupir minna almúgafólk en embættismenn, og það er raunar ómissandi í þessu kalda, kvillasama landi. En enginn kann hér nú að búa til vín af krækiberjum, það kenndi einn maður úr Færeyjum Íslendingum í gamaldaga og er nú undir lok liðið.

5° Of mikill kvíildaþungi í ýmsum stöðum á landinu þyki mér skaðlegur. Ef þau væru færri kynnu fleiri að vera sem ættu að gjalda kóngi skatt eftir lögunum, ef kóngurinn hefði þá annars meira af þeim þar fyrir.

6° Brenniskóg[1] þyki mér nauðsynlegt að gjöra tilraun hér að planta, ef að hér fyndist meðtækileg jörð fyrir hann, því þar sjást sums staðar merki til að það hafi í gamaldaga gjört verið og hafi vaxið.

7° Sjást merki til, að til forna hafi hér vaxið kornakrar og þyki mér líklegt að hér mundu enn vaxa, sérdeilis hampur og bókhveiti sunnan undir fjöllum og hæðum þar sólin kann helst til ná að verma jörðina.

8° Járn og silfur sem hér kann að vera, þekki ég ekki vel til uppbyggingar landsins, hvar um margt mætti fleira tala. En ég læt svo búið að sinni. Þetta í stuttu máli er mín einföld og fáfróðleg undirrétting.

En ég fel svo þetta, sem allt annað ráð og áform vors góða Guðs fyrirhyggju og forblíf.

Tjörnum við Eyjafjöll,
d. 3. Decembris A° 1770.

Hhr. Commissariorum
þénustubúinn vin og þénari

Bjarni Högnason

* * *

[Oversættelse 1771]

Velædle, höy- og velbaarne!
Höyvise og höytagtede hhh^er^ Commissarier!

Eftersom jeg har hört og seet hans kongelig Maj^ts^ allernaadigst udgivne og her som paa andre stæder i Island indkomne forordning om Commission i landet, da effter forordningens indhold giver jeg mig saaledes tilkjende.

[1] Væntanlega skógur til eldiviðartöku.

1° Synes mig nödvendigt, at faarene blev nedslagtede og ödelagte i alle de landets dele, som faarepesten har overgaaet, og det med saa stræng befaling at ikke en klöv blev effter, saa at de parter af landet var öde af faar en vinterstid.

2° At her til landet blev indfört reinsdyr fra Norge, thi jeg tænker, de kunde vel opfödes i dette land. Men om ældsdyr kan jeg intet vist sige, om de kunde leve her, thi her fattes skov som der.

3° Tobakssalg, med sin dyrhed, her i landet er meget skadelig, og synes mig nödvendigt, at det var ej saa dyrt, men det var got, om det kunde voxe her.

4° Brendevin er vel ikke saa skadeligt, thi deraf kjöber almuefolk mindre end embedsmænd. Og det er i sandhed umisteligt i dette kaalde og sygelige land, men ingen kan her nu at lave vin af krækebær.[1] Det lærte en mand fra Færoe de Islandske i gamle dage, men er nu tabt.

5° For mange qvilder paa mange stæder i landet synes mig skadelige, var de færre, kunde der gives flere, som kunde betale Kongen skat effter loven, i fald Kongen da fik derfore meer af dem.

6° Brendeskov,[2] synes jeg, var nödvendigt at gjöre forsög at plante, i fald her fandtes beqvemme jord for den, thi der sees sommestæder tegn til, at det i gamle dage har været gjort, og at den har voxet.

7° Sees her tegn til, at hertil forne har været korn, og synes mig rimeligt, at det kunde endnu voxe, især hamp og boghvede, sönden til under fjælde og höyder, der solen kan helst komme til at varme jorden.

8° Jærn og sölv, som her kan være, kjender jeg ikke vel til landets opbyggelse, hvorom meget flere kunde tales. Men jeg lader herved blive denne gang. Dette er i korthed min enfoldig og simpel underrettning, men jeg befaler dette og alt andet foretagende den gode Guds forsyn og forbliver pp.[3]

Tjörn ved Öefjeld,[4] Biarne Högnason
d. 3. Decembris 1770.

L. S.

[1] Revling, sortebær. Islandsk *krækiber*.
[2] Sandsynligvis skov til brug for brændsel.
[3] Afskedshilsnen er udeladt her.
[4] Tjarnir ved Eyjafjöll, Rang.

Hreppstjórar og bændur í Landeyjum skrifa um fjárpestina, miklar skuldir og fleira sem hrjáir þá 23.5.1771. Lit. Gg. N° 5.

Repstyrere og bønder fra Landeyjar skriver om fårepesten, stor gæld og andet, der plager dem 23.5.1771. Lit. Gg. N° 5.

ÞÍ. Rtk. D3/4–37.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: Lit. Gg. N° 5; Rangarwallesyssel.

Háeðla og velbyrðugi, hr. Andreas Holt!
Háeðla og hávísi, hr. Þorkell Fjeldsted!
Veleðla og velvísi, hr. Thomas Windekillde!
Hábetrúaðir Commissarii á Íslandi!

Eftir hans kóngl. Maj^tis^ allra náðugustu forordning af 13da Maij afliðins árs,[1] höfum vér ekki alleinasta til allrar undirdánugustu hlýðni, heldur og ef ske mætti þeim veikstadda almúga vors fátæka föðurlands til líknsamlegs léttirs og viðréttingar, fundið oss orðsakaða eftir vorrar skynsemdarmáta að leiða hlýðuglegast í ljós fyrir yðar herradóm eftirfylgjandi pósta sem vér meinum þurfa umbreytingar og lagfæringar við.

1° Hefur sauðurinn alla tíma [verið] fastastæða[2] þess íslenska bónda eftir alkunnu máltæki, *sveltur sauðlaust bú*, og þess vegna er fátækur almúgi, ekki einasta almennilega þar sem sú foreyðandi fjárpest er yfirgengin, hvað af hvörju kominn til ýtrustu neyðar af dags og nætur klæðnaðarskorti, heldur og einninn hefur töpun og missir þessrar nytsamlegustu skepnu gjört það skarð, sér í lagi í sveitarbóndans uppheldi, hans meðal til allrar skuldalúkningar og nauðsynlegrar höndllunar við innlenda og útlenda að það máski ekki verður með nokkru

[1] Rétt er 15. maí 1770.
[2] Undirstaða.

öðru meðali bætt eður tilstoppað. En því hinu sama og á meðan Guði þóknast að láta svo vera, þá mega bóndans búskaparvængir heita nærklipptir, við hvörn söknuð það er sér í lagi merkjandi, að þó kýrin sé honum stórgagnleg þá útheimtir hún þó tvöfaldan uppákostnað, erfiði og fyrirhyggju. Lítur það því svo út fyrir vorum skilningi að hinn fyrsti, besti og stæðsti grundvöllur til endurnýjungar þess mjög svo fallna Íslands búskapar og velstands, sé sá að leita þeirra líklegustu meðala fyrir hvör fjárpestinni yrði útrýmt, en sú eiginlega og innfædda sauðatíngun án spillingar innleidd. (α) Að grunneyðileggja allt fé í þeim stöðum landsins sem sjúkdómurinn er innrættur vorðinn, einkanlega fyrst í Rangárþingi hvort eð náttúran hefur á allavega svo umgirt, máski ei síður en önnur héröð, til varnar fyrir annarlegs fjár innkomu og samblandi, að ef heilbrigt fé væri fyrst innplantað í miðri sýslunni, mætti það sýnast sérdeilis andvaralaus handvömm ef ei haturleg illgirni innan- og utanhéraðsmanna ef sjúkt fé frá öðrum stöðum slengdist þar saman við. (β) Að láta fjárhús og haga hvílast á eftir í eyði um vissan tíma af fornuftugum mönnum tiltekinn, og að síðustu (γ) innfæra fé á eyðistaðina frá þeim plássum landsins sem að undangenginni grandvarri rannsökun sannprófast að vera af fjárpestinni óflekkuð.

2° Eru það sjáanleg sannindi að flestar ef ekki allar jarðir í voru héraði hafa frá þeirra manna fyrsta minni sem nú lifa, spillst og stórum af sér gengið, bæði til haga og heyskapar, allra helst fyrir veðra, vatna og sands verkana, frá því standi sem þær hafa í verið þegar svokölluð lögleiga hefur verið sett á hvörja jörð. Í þessu tilliti mætti það sýnast ein öflug stytta til landsins almennilegs besta og þreifanlegt til bóndans viðréttingar, að sérhvör jörð hvörjum helst sem tilheyrir væri besigtuð, hennar hagar, tún og engjar með hlunnendum og bágendum, kostum og ókostum, og hvör ein síðan niðursett til viss dýrleika.

3° Er þar hæðst yfirkvartandi í tilliti allra þeirra sem á annarra jörðum búa, að þeir mega auk accorderaðrar landskuldar búa undir svo mörgum leigukúgildum sem á verður komið, af hvörjum landsdrottinn hefur hinn mesta profit fyrir sig en öngvum til nota, hvar af það orðsakast að sá fátæki bóndi má svo mikils af lífsbjargarpeningi í missa sem kúgildatölum svarar, og endilega má hann eður hans þá við jörðina skilur ganga slyppur frá. Lítur því þetta svo út fyrir vorum sjónum að þessi kúgildaþungi sé þeim til straffs sem á jörðunum búa og fulla landskuld eftir gjalda. Því er það sjáanlegt almenningsgagn að

öll leigukúgildi væri hreint aftekin, en bóndinn sjálfur eigi það hann við býr. Svo fylgir þar á eftir að það verður hærri tíund til handa þeim er taka eiga, svo sem af þeim leigðu kúgildum er engin tíund goldin, hvorki af landsdrottni né leiguliða.

4° Að landskuldir megi ómótmælanlega greiðast í öllum tegundum lausra aura og fríðum peningi sem að kaupum og sölum almennt í landinu ganga. Að meðalhestur gildi við meðalkú og að hvorugt sé fellt frá því lögtekna verði, en betur eður lakara hrossategundir sé komið undir óviðkomandi skynsamra manna áliti og virðingu.

5° Þessa héraðs innbyggjendur og allur fátækur almúgi hlýtur aldeilis að vera kominn upp á framandi þjóða hjálp og viðskipti með tré og timbur til allrar nauðsynlegrar brúkunar, hvar fyrir bóndanum er það einn næsta þungur skattur að halda við makt, ef ekki byggja jarðarinnar leiguhús upp á sinn eigin kost, bæði vegna fátæktar af kaupstaðarvörum og ýmislegs ójafnaðar við kaupstaðina, hvörjum hann er altíð vanmáttugur af sér að hrinda og forordningin af 1622, sem um viðlíkt efni höndlar, nær máski ekki svo vítt sem nú tekur í venju að leiðast með tré tillagið af bóndans álfu. Þar fyrir meinum vér það vera stóran léttir og styrktarefni fyrir bóndann að sérhvör húsbóndi, hvort heldur hann sjálfur á jörðina eða hefur þann myndugleika af öðrum, leggi sjálfur timbur til leiguhúsabyggingar og viðmaktheldis, og sjálfur tíundi sína eign, eður annars láti bóndann uppbera svo mikið af landskuld jarðarinnar í hvört sinn sem nauðsyn krefur þegar byggja eður bæta þarf, svo og einninn að fátækur bóndi sem fer frá einni jörð skyldist ei til að selja þau hús er hann sjálfur á, nema tré eður timbur í móti komi.

6° Af viðvaranlegri og í vöxt farandi almúgans fátækt, samt heilsubresti, er einkum orðsakast af köldu og þeim svokallaða þunga sjúkdómi (meinast spítelska eður spítelskutegund), kemur það að sveitirnar þyngjast svo af ungum og gömlum sveitarlimum sem á fátækragótsi eiga að framfærast, að sá búandi bóndi rís ei undir. Og þó hospítalshlutir séu árlega greiddir, svo líklegt er eftir kringumstæðum að hospítalið hafi eina ásjálega peningasummu fyrirliggjandi, þá geta þó sumar sveitir aldrei notið nytsemdar þar af til framfæris fyrir einn, því síður fleiri, af soddan spítelskum limum, þar þeir eru stundum svo margir að hospítalsgarðurinn ber þá ekki, stundum svo veikir að þeir verða

ei fluttir, stundum svo langt frá að ómögulegt er að færa, svo sveitin má alltaf undir þeim búa. Viljum vér því hér um hafa gjört það forslag og innstillt til náðugrar beþenkingar, hvort hospítalshlutirnir mega ei leggjast þeim ómögum í hvörri sveit sem þeir tilfalla eður og að greindir ómagar mættu, fyrir utan tillagið er hospítalsforordningin umgetur, inntakast á hospítölin.

7° Er vor auðmjúkleg fyrirspurn hjá ykkar herradóm hvört 32 fiskar séu ei ánægilegir í þann 20 álna skatt sem sýslumenn árlega taka, í hvörn þeir heimta fulla 40 fiska.

Krossi í Eystri-Landeyjum
innan Rangárvallasýslu,
d. 23. May 1771.

Þórður Erlendsson
Þorsteinn Guðmundsson
Þorkell Grímsson
Sigurður Þorkelsson
Árni Jónsson
Jón Einarsson
Þorsteinn Helgason
Ólafur Ólafsson
Jón Ólafsson
bændur

Vér í skyldugri undirgefni
finnustum ykkar herradóms
auðmjúkir þénarar

Þorsteinn Stefánsson, prestur
í sömu sveit
Símon Jónsson
Þóroddur Magnússon
Bergþór Jónsson
Árni Jónsson
Árni Guðmundsson
Snorri Gíslason
Þórður Gíslason
hreppstjórar og meðhjálparar

Framanskrifuðum 1ta, 2um, 4ða og 5ta pósti erum vér undirskrifaðir samþykkir. Viðvíkjandi þeim 3ðja þá tökum vér í beþenking að segja að þar gjaldist engin tíund af kúgildum. Víst eru þau engin tíunduð þar sem þau eru nema landsdrottinn búi sjálfur á jörðunni. Áhrærandi þann 6tta þá með því þar eru margar sveitir í hverjum engir hospítalshlutir falla, svo mættu tilmeintir sjúklingar njóta tillags af hospítalsins kassa eftir fyrirkomandi rigtugum bevísingum. Fyrir þann 7da með því fávís almúgi veit ei á hverjum grundvelli svokallaður gjaftollur er byggður í fyrstu, svo mætti hann ekki óhaganlega þar um upplýsast, ef ekki allra náðugast fá linun eður fríun frá hér útgjalda.

Undir þá standi þetta sérhvað herra Commissariorum náðugri yfirvegan.

Forblífum í undirgefni.

Vestur-Landeyjum í Rangárþingi, d. 6tta Junii 1771.

Hjörtur Jónsson
Ormur Guðmundsson
Árni Jónsson
Jón Guðmundsson
Illugi Erlendsson
Einar Jónsson
Þorgils Jónsson
Jón Jónsson
bændur

Þeirra herradóms sameiginlega auðmjúkustu þénarar

Magnús Magnússon
Erlendur Sigurðsson
Brynjólfur Guðmundsson
Þorleifur Árnason
Runólfur Sigurðsson
Árni Þorleifsson
Þórður Diðriksson
Guðmundur Stefánsson
hreppstjórar og meðhjálparar

* * *

[Oversættelse 2015]

Højædle og velbyrdige, hr. Andreas Holt!
Højædle og højvise, hr. Þorkell Fjeldsted!
Velædle og velvise, hr. Thomas Windekilde!
Højtbetroede Commissarii i Island!

Efter hans kongelige Majestæts allernådigste forordning af den 13de maj forgangne år[1] har vi ikke alene af allerunderdanigste lydighed, men også måske til lettelse og genoprettelse for den svagt stillede almue i vort fattige fædreland efter vores fornuftsbegreber set os foranledigede til i lydighed for Deres herskaber at forklare følgende punkter, som vi mener har behov for ændringer og rettelser.

1° Fåret har altid været grundvold for den islandske bonde ifølge en kendt talemåde, *uden får sulter boet,* og derfor er den fattige almue, hvor den ødelæggende fårepest har hærget, ikke kun alment lidt efter lidt kommet i den yderste nød af mangel på klæder dag og nat, men dertil har tab og savn af dette nyttige dyr gjort et sådant afbræk især i landbondens forsørgelse, hans middel til afslutning af al gæld og nød-

[1] Den rette dato er 15. maj 1770.

vendig handel med indenlandske og udenlandske, at det nok ikke bliver erstattet eller udfyldt med noget andet middel end det samme. Og mens det behager Gud at lade det være sådan, så må man sige, at bondens landbovinger er beklippede, ved hvilket savn det specielt føles stærkt, at koen, selv om den er yderst gavnlig for ham, imidlertid kræver dobbelte omkostninger, besvær og bekymring. For vores forståelse ser det ud til, at det første, bedste og største grundlag for fornyelse af den så voldsomt faldne bondestand og velstand er at eftersøge de mest sandsynlige midler til, hvordan fårepesten kan udryddes, og den egentlige og indfødte formering af får uden smitte kan påbegyndes. (α) At nedskære alle får fra grunden på de steder i landet, hvor sygdommen har fæstet rod, især først i Rangárting, som naturen på alle sider har indhegnet således, måske ikke mindre end andre egne, til beskyttelse for indtrængen og indblanding af unaturlige får, at det, hvis der først indsattes sunde får midt i syslet, måtte forekomme at være ualmindelig uagtsom skødesløshed, om ikke hadefuld ondskabsfuldhed i eller uden for egnens befolkning, hvis der kastedes syge får fra andre steder sammen med dem der. (β) At lade stalde og græsgange hvile bagefter uden bevoksning en vis tid, anført af fornuftige folk, og endelig (γ) indføre får på de øde steder fra de steder i landet, derefter en omhyggelig undersøgelse har vist sig at ikke at være smittet af fårepesten.

2° Det er en øjensynlig sandhed, at de fleste om ikke alle jorder i vores herred, i forhold til dengang de nulevende først mindes, er blevet ødelagt og er voldsomt nedslidte, både til græsning og høhøstning, allermest på grund af vejr, vand og sand, i forhold til den tilstand, de var i, da det såkaldte lovfæste blev indført på hver gård. I denne henseende måtte det forekomme at være en stærk støtte til landets almene bedste og til håndgribelig genrejsning af bonden, hvis hver eneste jord, uanset hvem den tilhører, blev besigtiget, dens græsgange, hjemmemarker og enge med goder og ulemper, fordele og fejl, og hver eneste derefter blev opgjort til en vis værdi.

3° Man klager her mest, hvad angår alle dem, som bor på andres jorder, over at de foruden fastsat landskyld må finde sig i så mange lejekogilder, som der kan placeres, hvoraf jordejeren har den største profit for sit vedkommende, men ikke til gavn for nogen, hvoraf følger, at den fattige bonde må gå glip af så mange penge i livsfornødenheder, som kogilderne udgør, og til sidst må han eller hans familie forlade

den tomhændet, når de forlader gården. Dette ser sådan ud fra vores synspunkt, at disse kogildebyrder er til straf for dem, som bor på jorderne og betale fuld landskyld af dem. Derfor er det til øjensynlig gavn for almuen, hvis alle lejekogilder simpelthen blev afskaffet, og bonden selv ejer det, som han har på gården. Så er det en følge af dette, at der bliver højere tiende til dem, som skal modtage den, eftersom der ikke betales tiende af de lejede kogilder, hverken af jordejeren eller af fæsteren.

4° At landskyld ubetvivleligt kan betales i alle former for løsøre og levende kvæg, som købes og sælges i almindelighed i landet. At en middelgod hest har samme værdi som en middelgod ko, og ingen af delene nedsættes fra den lovlige værdi, men at bedre eller ringere heste bringes til skøn ved uvedkommende fornuftige menneskers bedømmelse og vurdering.

5° Dette herreds indbyggere og al fattig almue må fuldstændig være blevet afhængig af fremmede nationers hjælp og handel med træ og tømmer til al nødvendig brug, hvorfor det for bonden er en voldsomt tyngende skat at vedligeholde endsige bygge gårdens lejede bygninger på sin egen bekostning både på grund af mangel på handelsvarer og forskellige former for ulighed over for købstaden, som han altid har svært ved at afkaste sig; og forordningen af 1622, som handler om den slags, rækker måske ikke så langt, som det nu er blevet almindeligt angående træ tillagt fra bondens side. Derfor mener vi, at det er en stor lettelse og styrkelse for bonden, at enhver bonde, hvad enten han selv ejer jorden eller har den myndighed fra andre, selv skaffer tømmer til bygning eller vedligeholdelse af lejede bygninger og selv betaler tiende af sin ejendom. Eller ellers lader bonden oppebære så meget af jordens landskyld, hver gang det er nødvendigt, når der skal bygges eller udbedres, så en fattig bonde, som forlader en gård, videre ikke forpligtes til at overdrage de bygninger, som han selv ejer, medmindre der ydes træ eller tømmer til gengæld.

6° Af almuens vedvarende og voksende fattigdom samt svigtende helbred, som især forårsages af koldfeber og den såkaldte tunge sygdom (menes spedalskhed), følger, at egnene belastes således af unge og gamle fattiglemmer, som skal forsørges af fattiggods, at den fastboende bonde ikke kan klare det, og selv om der årligt betales hospitalsandele, så det efter omstændighederne er sandsynligt, at hospitalet

har en anselig pengesum til rådighed, så kan nogle egne aldrig nyde godt af det til understøttelse for én og slet ikke flere sådanne spedalske lemmer, eftersom der undertiden er så mange af dem, at hospitalsgården ikke kan rumme dem, de undertiden er så syge, at de ikke kan flyttes væk, [de] undertiden er så langt væk, at det er umuligt at flytte dem, så egnen altid må tage imod dem. Derfor vil vi herom have gjort det forslag og indstillet det til nådig overvejelse, at hospitalsandelene måtte tilfalde de uforsørgede på hver egn, hvor de hører hjemme, eller også at de nævnte uforsørgede måtte blive indskrevet på hospitalerne ud over bidraget, som nævnes i hospitalsforordningen.

7° Det er vor ydmyge forespørgsel hos jeres herskaber, om 32 fiske ikke er tilstrækkelige til den 20 alen skat, som sysselmændene opkræver årligt, hvortil de kræver hele 40 fiske.

Kross i Austur-Landeyjar
i Rangárvallasyssel,
den 23. maj 1771.

Vi skyldigst underdanige
befinder os jeres herskabs
ydmyge tjenere

Þórður Erlendsson
Þorsteinn Guðmundsson
Þorkell Grímsson
Sigurður Þorkelsson
Árni Jónsson
Jón Einarsson
Þorsteinn Helgason
Ólafur Ólafsson
Jón Ólafsson
bønder

Þorsteinn Stefánsson, præst
på samme egn
Símon Jónsson
Þóroddur Magnússon
Bergþór Jónsson
Árni Jónsson
Árni Guðmundsson
Snorri Gíslason
Þórður Gíslason
repstyrere og medhjælpere

Ovenstående 1te, 2en, 4de og 5te punkt er vi underskrevne enige om. Angående det 3je da overvejer vi at sige, at der ikke betales tiende af kogilder. De er helt sikkert ikke belagt med tiende, hvor de er, med mindre landejeren selv bor på jorden. Angående det 6tte: Eftersom der findes mange egne, hvor der ikke tilfalder nogen hospitalsandele, da kunne forventede patienter modtage et bidrag fra hospitalets kasse efter forhåndenværende rigtige attester. Angående det 7de: Eftersom den uvidende almue ikke ved, hvilket grundlag den såkaldte gavetold

fra begyndelsen hviler på, så måtte der gerne forholdsvis nemt oplyses om det, om der ikke allernådigst kan fås lettelse eller afskaffelse af disse udgifter.

Herunder står dette lidt af hvert til de herrer Commissarii's nådige overvejelse.

[Vi] forbliver i underdanighed.

Vestur-Landeyjar i Rangárting, den 6tte juni 1771.

Deres herredoms fælles ydmygeste tjenere

Hjörtur Jónsson
Ormur Guðmundsson
Árni Jónsson
Jón Guðmundsson
Illugi Erlendsson
Einar Jónsson
Þorgils Jónsson
Jón Jónsson
bønder

Magnús Magnússon
Erlendur Sigurðsson
Brynjólfur Guðmundsson
Þorleifur Árnason
Runólfur Sigurðsson
Árni Þorleifsson
Þórður Diðriksson
Guðmundur Stefánsson
repstyrere og medhjælpere

Hreppstjórar og bændur í Fljótshlíð skrifa um leigukúgildi, fjárpestina og fleira sem hrjáir þá 22.5.1771. Lit. Gg. N° 6.

Repstyrere og bønder fra Fljótshlíð skriver om lejekogilder, fårepesten og andet, som plager dem 22.5.1771. Lit. Gg. N° 6.

ÞÍ. Rtk. D3/4–38.
Innsigli/*segl*. Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 6; Velædla velburdugum. Hr. Andreas Holt. Hr. Thorkele Fieldsted og Hr. Thomase Windekilde, hans kongl. Maj^st^ hábetrúudum Commissaris á Islande; L. S. L. S.

Háeðla, velbyrðigi, hr. Andreas Holt!
Veleðla og hávísi, hr. lögmann hr. Þorkell Fjeldsted!
Veleðla og háttaktaði, hr. Thomas Windekillde!
Kóngl. Majst til Danmark og Norge etc. etc. etc!
Hábetrúaðir Commissarii, háttvirðandi herrar!

Eftir því kóngl. náð og föðurleg umhyggja, fyrir voru fátæka föðurlandi, sem frá langri tíð hefur sig auglýst, og ætíð meir og meir auglýsir, hefur yður allra náðugast útvalið og frá sér gjört hingað til þessa lands, til að fá uppfundið eftir yðar stóru fornuft og skynsemi hjálparstoðir til þess uppkomstar og varanlegri blómgunar, þá dirfustum vér í Fljótshlíð og hér undirskrifum, undirdánugast að undirrétta yður nokkrar hér eftirfylgjandi sakir sem oss og öðrum landsins innbyggjurum eru svo þungar og erfiðar að þær heldur kefja en upphefja fátækan almúga, er vér auðmjúklegast óskum að þér sem vorir náðugir herrar vilduð láta yður þóknast í beþenkingu taka.

1° Að vorar ábýlisjarðir eru af sér gengnar, velflestar, fyrir vatna, blástra og grjóts yfirgangs, bæði á högum, túnum og engjum. En eftirgjaldið stendur við sama og í fyrstu tíð sem elstu menn til muna.

2° Á einni 5 hndr. jörðu er áskilið af landsdrottni að fylgi tvö kúgildi og á 20 hndr. jörðu 6 kúgildi og 2 hndr. í landskuld. Finnast og þær jarðir hér sem 8^{tta} kúgildi fylgja 20 hndr. jörðu, 6 kúgildi á 15 hndr. jörðu og svo framvegis. Undir þessu verður leiguliðinn að búa, vinna fyrir og ábyrgjast, en leigja jörðina að fullu að menn meina. Falli svo báglega að ei heyist má leiguliðinn skera sitt frá kúgildunum. Hér af orðsakast almúgans stór bágendi, og hér á ofan tilskyldast leiguliðinn af landsdrottninum að tíunda sinn leigumála 4^{m} tíundum eftir jarðarmegni. Bætir landsdrottinn enn á leiguliðann 10 al. mannsláni, 5 al. dagsverki um heyannatíma og 5 al. hestláni,[1] sem þeirra byggingabréf hér innlögð bevísa.

3° Þar sem ásauðarkúgildi er úrdautt vegna fjárpestunnar hafa landsdrottnar sumir tilskilið sér hálfa kúgildisleigu í tilliti til forhækkunar landskuldarinnar. Mótmæli leiguliðinn nokkrum landsdrottnanna skilmálum, er þá komin útbyggingarsökin að þeir kalla og segjast fá nóga til jarðanna.

[1] Hestlán var kvöð.

4° Hross eru ei tekin í skuldirnar nema með afföllum og oftast ekki.

5° Ekki vita menn kúgildin tíunduð neinum sem tíund eiga að taka, svo sýnast má að fátækir guðsþurfalimir missi þar sitt framfæri (eigi áminnst kúgildi að tíundast).

6tta Spítalslimir sem hér eru í sveit og á sveitarframfæri liggja hér upp á örfátækum almúga með öðrum ofurþunga, vitum við ei hvar þeir eiga sitt framfæri, en holtspítalshlutur er árlega tekinn af hvörju skipi sem til sjóar dregur, en hvör þar hefur sitt uppheldi af vitum við ekki.

7° Kallar sýslumaður af öllum búföstum mönnum gjaftoll, af þeim sem tíundar 4 hndr. 6 f., af þeim sem tíundar 5 hndr. 10 f. og svo stígur hann upp til 20 f. Hvörninn hann er tilkominn vita menn ekki. Sama máta er kallaður lögmannstollur, 2 og 3 af hvörjum búandi manni.

8tta Þeir sem gjöra mann til Vestmannaeyja upp á einn vetrartíma verða að gjalda 40 al. húsaleigu, hvað óbærilegt sýnist. Þar á ofan verða menn að kaupa[1] 5 f. undir hverjar klyfjar til landsins af umboðsmanninum.

9nda Hvað viðvíkur Eyrarbakkakaupstað og timburið áhrærir, sitja þeir ríku sumir hvörjir fyrir, með því að velja úr timburinu það besta þeir girnast, og svo mikið, að almúginn fær ekki af þessu laka úrvali sem hann með þarf til sinna bráðustu nauðþurftar.

10da Þórsmerkurafréttur svokallaður sem Fljótshlíð hefur frá aldaöðli tilheyrt, til gras- og skógarnota og nefndra sveitar innbúendur hafa sér nytjað óátaldir, sem elstu menn vitna um og þeirra forfeður. Nú fyrir fáum árum hafa sig uppreist vissir propritarii kirknanna úr öðrum sveitum með lögfestum og óþekkjanlegum örnefnum tilvísuðum, svo að sveitar[menn] voga ekki fyrrnefnda skóga slá [eður] sér í nyt að færa þar þó þeirra lífsbjargræði er undir komið en ekki annars staðar til að flýja.

11ta Fá menn ekki tré til húsanna hjá mörgum hvörjum landsdrottnum, en hjá engum svo mikið sem með þarf, svo við neyðustum til að kaupa það sjálfir, fyrir það sem við og vor börn eigum á að lifa og erum svo neyðstaddir eftir.

12ta Sumar jarðir eiga fjörureka og taka landsdrottnar rekann til sín, en leiguliðinn fær ekki neitt. Verða menn að byggja húsin upp á

[1] Greiða.

sinn eigin kost. Eru húsin í svo veiku standi að varla er óhætt mönnum né gripum þar undir.

Við í stæðstu auðmýkt og virðingu forblífum.

Fljótshlíð,
d. 22. Maj, A° 1771.

Ólafur Ólafsson
Páll Jónsson
Eyjólfur Ólafsson
Hans Bergsteinsson
Arnoddur Erlendsson
Sigurður Jónsson
Guðmundur Magnússon
Auðunn Eyjólfsson
Sveinn Pétursson
Einar Guðmundsson
Magnús Jónsson
Jón Pétursson
Jón Björnsson
Bjarni Sigurðsson
Magnús Jónsson
Þorsteinn Eyjólfsson
Arnbjörn Eyjólfsson

Veleðla hr. hr. hr. Commissariernes undirdánugir þénarar

Jörundur Sigvaldason
Magnús Bjarnason
Jón Oddsson
Sigurður Jónsson
Runólfur Þórðarson
Brandur Brandsson
Jón Ólafsson
Stefán Magnússon
Sigurður Guðnason
Oddur Jónsson
Jón Magnússon
Sigurður Ólafsson
Gissur Snorrason
Ásgeir Jónsson
Sigurður Indriðason
Gunnar Jónsson
Þorkell Höskuldsson
Jón Magnússon
Guðmundur Sigurðsson
Vigfús Jónsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Højædle, velbyrdige, hr. Andreas Holt!
Velædle og højvise, hr. lovmand hr. Þorkell Fjeldsted!
Velædle og højtagtede, hr. Thomas Windekilde!
Kongelig Majestæt til Danmark og Norge etc. etc. etc!
Højtbetroede Commissarii, højtærede herrer!

Eftersom kongelig nåde og faderlig omsorg for vort fattige fædreland, som for længst har givet sig til kende og altid mere og mere giver sig

til kende, allernådigst har udvalgt og udsendt Dem hertil dette land for efter Deres store fornuft og overvejelse at opfinde hjælpestøtter til dets fremgang og varige blomstring, så vover vi i Fljótshlíð, som underskriver her, underdanigst at meddele Dem nogle her nedenfor [angivne] forhold, som er så tunge og hårde for os og landets andre indbyggere, at de snarere nedtrykker end ophæver den fattige almue, og som vi ydmygest ønsker, at De som vore nådige herrer vil lade Dem behage at tage til overvejelse.

1° At de fleste af vore fæstejorder er nedslidte på grund af hærgen af vand, blæst og sten både på græsgange, hjemmemarker og enge, men afgiften er uændret fra første tid, som de ældre kan huske.

2° På en jord på 5 hundreder forudsættes det af jordejeren, at der følger to kogilder, og på en jord på 20 hundreder 6 kogilder og 2 hundreder i landskyld. Der findes også her de jorder, hvor der følger 8 kogilder til en jord på 20 hundreder, 6 kogilder til en jord på 15 hundreder og så videre. Dette må fæstebonden leve med, arbejde for og garantere, og leje jorden til fulde efter folks mening. Sker det så uheldigt, at der ikke høstes hø, må fæstebonden nedskære sit eget fra kogilderne. Heraf forårsages stor elendighed, og oven i købet forpligtes fæstebonden af jordejeren til at betale tiende af sin fæstejord, 4 tiender i forhold til jordens størrelse. Jordejeren pålægger yderligere fæstebonden 10 alen hoveri på båd, 5 alen dagværk ved høhøsten og 5 alen lån af hest, således som fæstebrevene, der indlægges her, beviser.

3° Eftersom kogilder for malkende får er døde på grund af fårepesten, har visse jordejere forlangt den halve kogildeleje i forhøjelse af landskylden. Hvis fæstebonden protesterer mod nogle af jordejernes betingelser, så er det efter deres udsagn blevet grund til opsigelse, og de siger, at de får folk nok til jorderne.

4° Heste tages kun som betaling for gæld med nedslag og som regel slet ikke.

5° Man kender ikke til, at der betales tiende af kogilderne til tiendemodtagere, så det må synes, at fattige trængende derved mister deres livsudkomme. (Hvis der skal betales tiende af de nævnte kogilder).

6^{tte} Vi ved ikke, hvor hospitalslemmer, som befinder sig her på egnen og forsørges af reppen heraf den ludfattige almue oven i andre hårde byrder, skal forsørges, men der tages årligt hospitalsandel af

hvert skib, der stikker til søs, men hvem, der får deres forsorg deraf, ved vi ikke.

7° Sysselmanden indkalder gavetold af alle bofaste mænd af dem, som tiender 4 hundreder, 6 fiske af dem, som tiender 5 hundreder 10 fiske, og så stiger den op til 20 fiske. Hvordan den er indført, ved man ikke. På samme måde indkaldes lovmandstold 2 og 3 af enhver, der har landbrug.

8nde De, som sender en mand til Vestmannaøerne for en vinters tid, må betale 40 alen i husleje, hvilket forekommer uudholdeligt. Yderligere må man betale 5 fiske af ombudsmanden for hvert læs til landet.

9nde Hvad angår Eyrarbakki købstad og tømmeret, har nogle af de rige fortrinsret til at udvælge det bedste af tømmeret, som de vil have, og så meget, at almuen ikke får så meget af det ringe udvalg, som den har brug for til sine mest presserende behov.

10nde Det såkaldte overdrev Þórsmörk, som fra de ældste tider har tilhørt Fljótshlíð til brug for græsning og skov, og som indbyggerne i nævnte egn har benyttet sig af uden indsigelse fra nogen, hvilket de ældste mænd og deres forfædre kan bevidne. Nu for få år siden har rejst sig visse kirkernes propritarii fra andre egne med lovfæstede bestemmelser og henvisninger til ukendelige stednavne, så at egnens [indbyggere] ikke vover at slå [eller] benytte sig af ovennævnte skove, selv om deres livsudkomme afhænger af den, og der ikke er andre steder at ty til.

11te Man får ikke træ til husene fra overordentlig mange af landejerne og ikke hos nogen så meget, som der er brug for, så vi er tvunget til at købe det selv for det, som vi og vores børn skal leve af, og er så i nød bagefter.

12te Nogle jorder har drivtømmer, og landejerne tager drivtømmeret til sig, og fæstebonden får ikke noget. Folk må bygge husene på egen bekostning. Husene er i så ringe tilstand, at det ikke er risikofrit for folk og husdyr at være der.

Vi forbliver i største ydmyghed og respekt.

Fljótshlíð,
den 22. maj A° 1771.

Velædle hr. hr. hr. Commissariernes underdanige tjenere

Ólafur Ólafsson
Páll Jónsson

Jörundur Sigvaldason
Magnús Bjarnason

Eyjólfur Ólafsson
Hans Bergsteinsson
Arnoddur Erlendsson
Sigurður Jónsson
Guðmundur Magnússon
Auðunn Eyjólfsson
Sveinn Pétursson
Einar Guðmundsson
Magnús Jónsson
Jón Pétursson
Jón Björnsson
Bjarni Sigurðsson
Magnús Jónsson
Þorsteinn Eyjólfsson
Arnbjörn Eyjólfsson

Jón Oddsson
Sigurður Jónsson
Runólfur Þórðarson
Brandur Brandsson
Jón Ólafsson
Stefán Magnússon
Sigurður Guðnason
Oddur Jónsson
Jón Magnússon
Sigurður Ólafsson
Gissur Snorrason
Ásgeir Jónsson
Sigurður Indriðason
Gunnar Jónsson
Þorkell Höskuldsson
Jón Magnússon
Guðmundur Sigurðsson
Vigfús Jónsson

Fylgiskjal með bréfi lit. Gg. N° 6. — Byggingarbréf fyrir Þverá í Fljótshlíð 22.12.1769.

Bilag med brev lit. Gg. N° 6. — Fæstebrev for Þverá i Fljótshlíð 22.12.1769.

Ég undirskrifaður byggi og heimila hér með æruprýddum sæmdamanni Magnúsi Bjarnasyni 10 hndr. úr heimajörðinni Þverá í Fljótshlíð næstkomandi og eftirfylgjandi ár með þessum skilmálum.

1° Að hann haldi öllum lögskilum uppi fyrir sinn ábýlispart með tíundaútsvari og öðru því lögbók fyrirmælir um sveitarfátækrahýsingu etc.

2° Skal hann leigja með jörðinni 2½ málnytukúgildi, annast þau að lögum og gjalda eftir þau 5 fj. smjörs heim til mín fyrir sérhvörs

árs Michaelismessu,[1] ella leysa vangoldið með fóðri eður peningum eftir samkomulagi.

3° Gjalda árlega í landskuld 60 al., hálft í hvörju fríðu og dauðu, eins sem að fornu hefur verið, hvar þó fráskiljast hross og ótemjur svo framt betri aurar til eru.

4° Eru venjulegar kvaðir nefnilega 10 al. mannslán (þar í veiðistöðu sem ég að bagalausu áskil), 5 al. dagsverk og 5 al. hestlán, á hann skilinn nær ég eftir kalla, eins sem að fornu svarast hefur. En til þóknunar aftur á mót má hann hafa alla hagbeit á sumur fyrir málnytu á aurunum, sem hingað til hefur ei nema að hálfu leyti lögð verið mót torfskurði.

5° Skal hann rækta og forbetra sinn leigumála og uppihalda þeim girðingum sem að fornu verið hafa til varnar.

Alla aðra leiguliðahlýðni og -hollustu tilskil ég mér og hvar á mót honum skal ei útbyggjast svo lengi við partinn búa vill og áskilda skilmála heldur.

Til staðfestu er nafn mitt að Hlíðarenda, d. 22. Decembris 1769.

S. Sigurðsson[2]

* * *

[Oversættelse 2015]

Jeg undertegnede bor og overdrager hermed den æreprydede hædersmand, Magnús Bjarnason 10 hundreder af hjemmegården Þverá i Fljótshlíð det kommende og de følgende år på disse betingelser.

1° At han overholder alle lovlige pligter for sin fæstepart med tiendeafgift og andet, som lovbogen foreskriver om husning af egnens fattige etc.

2° Han skal sammen med jorden leje 2½ malkende kogilde, passe dem efter loven og betale for dem 5 fjerdinger smør hjemme hos mig hvert år før Mikkelsdag[3] eller indløse, hvad der ikke er betalt, med foder eller penge efter aftale.

[1] Mikjálsmessa: 29. september.
[2] Sigurður Sigurðsson (1718–1780), landþingsskrifari á Hlíðarenda, Rang.
[3] Mikkelsdag: 29. september.

3° Der skal årligt i landskyld betales 60 alen halvt i naturalier og ikke-naturalier, som det har været i gammel tid, hvoraf dog undtages heste og utæmmede heste, for så vidt der findes bedre betalingsmidler.

4° Der er normalt hoveri, nemlig 10 alen hoveri på båd (der på et fangststed, hvor jeg bestemmer det uden problemer), 5 alen dagsværk og 5 alen lån af hest, skal han påtage sig, når jeg forlanger det, som man har pålagt fra gammel tid. Men som ydelse til gengæld må han få al græsning, hvor åen løber om sommeren for malkende får og køer, hvilket hidtil kun har været en halv ydelse mod tilladelse til at skære tørv.

5° Han skal dyrke og forbedre sit lejemål og vedligeholde de hegn, som fra gammel tid har været dertil beskyttelse.

Al anden lydighed og troskab som fæster forbeholder jeg mig, og derimod skal han ikke blive opsagt, så længe [han] vil bo på parten og overholder de satte betingelser.

Til bekræftelse mit navn på Hlíðarendi, den 22. december 1769.

S. Sigurðsson[1]

Fylgiskjal með bréfi lit. Gg. N° 6. — Byggingarbréf fyrir Arngeirsstöðum í Fljótshlíð 16.10.1770.

Bilag med brev lit. Gg. N° 6. — Fæstebrev for Arngeirsstaðir i Fljótshlíð 16.10.1770.

Innsigli/*segl*.
Áritun/*påskrift*: Biggingarbref Gudmundar Sigurdssonar; Dat. d. 16da Octobr. 1770.

Ég undirskrifaður gjöri hér með vitanlegt að ég byggi og heimila erligum sæmdamanni Guðmundi Sigurðssyni hálfa eignarjörð mína Arn-

[1] Sigurður Sigurðsson (1718–1780), landstingskriver på Hlíðarendi, Rang.

geirsstaði í Fljótshlíð næstkomandi fardagaár, nefnilega frá fardögum ársins 1771 til fardaga ársins 1772, eður svo lengi okkur umsemur, til venjulegrar, þarflegrar og nauðsynlegrar leiguliðabrúkunar, því fyrirskildu:

1° Að nefndur Guðmundur gjaldi á vori hverju í landskuld þrjátíu álnir í fríðu, í réttum gjalddögum, og á haustin smjörgjald eftir jörðina, þrjá fjórðunga smjörs, er ei skulu síðar luktir en um Michaelismessu.[1]

2° Skal hann leigja með þessari hálflendu tvö málnytukúgildi, og eftir þau árlega svara fjórum fjórðungum smjörs innan sama tíma er tilgreindur er um haustjarðargjaldið. Hafi hann ei smjör til í þessa áðurnefnda sjö fjórðunga, þá betali hann mér þeirra andvirði í peningum, þó svo að hver fjórðungur gildi tuttugu fiska, eður svo mikið er ég kann þá annars staðar að fá hann fyrir til kaups eður hann almennilega selst þá fyrir.

3° Húsum, görðum, túnum og engjum skal hann við hefð og makt halda á þessari hálflendu, öngum manni af hennar landsnytjum án míns leyfis ljá né leigselja, veri það torfskurður, slægjur eður þvílíkt, ei má hann heldur af neinum fóður taka fyrr en að mér frágengnum.

4° Uppi skal hann halda tíundargjörð og sveitarfyrirsvari í venjulegan máta af nefndri hálflendu sem vera ber. Hér að auki skal meirnefndur Guðmundur venjulegar kvaðir greiða sem eru: skipsáróður eður lausn hans með 10 al., hestlán til 5 al., samt dagsverk að tilskildri allri lögleigu, leiguliðahlýðni nefndri sem ónefndri, að hverjum skilmálum skriflega samþykktum og undirgengnum afhendist Guðmundi af þessu byggingarbréfi annar original genpartur en annar geymist hjá sjálfum mér, báðir staðfestir með mínu undirskrifuðu nafni og hjáþrykktu signeti.

Að Teigi í Fljótshlíð,
d. 16da Octobris 1770.

Þórður Brynjólfsson Thorlacius
L. S.

Framan- og ofanskrifaða skilmála lofa ég undirskrifaður viðhalda eftir ýtrasta megni.

Stað, ár og dag er ofangreinir.
Guðmundur Sigurðsson

[1] Mikjálsmessa: 29. september.

Þá ofan og framanskrifaðir skilmálar voru skriflega framsettir og inngengnir af viðkomendum, vottum við undirskrifaðir okkur nærverandi verið hafa.

Stað, ár og dag ut supra.

Eyjólfur Ólafsson Jón Gíslason
Sigurður Indriðason

* * *

[Oversættelse 2015]

Jeg undertegnede gør her med vitterligt, at jeg bor på og giver den ærlige hædersmand Guðmundur Sigurðsson hjemmel til halvdelen af jorden, som jeg ejer, Arngeirsstaðir i Fljótshlíð, for det næste skiftedagsår, nemlig fra skiftedag 1771 til skiftedag 1772, eller så længe vi bliver enige om, til normal gavnlig og nødvendig brug som fæster på følgende betingelser:

1° At ovennævnte Guðmundur i landskyld hvert forår betaler tredive alen i naturalier til rette terminer og om efteråret smørafgift for jorden, tre fjerdinger smør, som ikke skal afleveres senere end til Mikkelsdag.[1]

2° Han skal sammen med denne halve gård leje to malkende kogilder, og af dem skal han årligt betale fire fjerdinger smør inden samme frist, som angives om efterårsjordgilden. Hvis han ikke har smør til disse ovennævnte syv fjerdinger, så skal han betale mig modværdien af dem i penge, dog således at hver fjerding gælder tyve fiske eller så meget, som jeg kan købe den for andre steder, eller den sælges alment for på det tidspunkt.

3° Huse, gærder, hjemmemarker og enge på denne halvdel af gården skal han passe og vedligeholde, ikke overlade eller udleje noget af dens goder uden min tilladelse, det være sig skæring af tørv, høslæt eller lignende, og han må heller ikke modtage foder af nogen, før jeg er spurgt.

4° Han skal svare tiendebetaling og ydelser til reppen af nævnte halvdel af gården på normal måde, som det sig hør og bør. Desuden

[1] Mikkelsdag: 29. september.

skal mangenævnte Guðmundur betale normalt hoveri, nemlig: hoveri på båd eller afløsning for det med 10 alen, lån af hest til 5 alen, samt hoveri efter al lovlig lejes pligter, lydighed som fæstebonde, nævnt og unævnt. Når han skriftligt har samtykket og påtaget sig disse betingelser, udleveres den ene originale genpart til Guðmundur, og den anden opbevares hos mig selv, begge bekræftet med mit underskrevne navn og vedføjede signet.

På gården Teigur i Fljótshlíð, den 16de oktober 1770.	Þórður Brynjólfsson Thorlacius L. S.

Oven- og foranstående betingelser lover jeg undertegnede at overholde efter bedste evne.

Sted, år og dag som oven for angivet.
Guðmundur Sigurðsson

Da oven- og foranstående betingelser blev fremsat skriftligt og accepteret af vedkommende, bevidner vi underskrevne, at vi har været til stede.

Sted, år og dag ut supra.

Eyjólfur Ólafsson	Jón Gíslason
Sigurður Indriðason	

Árnessýsla

Árnessyssel

© 2003–2016 Landmælingar Íslands / Þjóðskjalasafn Íslands.

Árnessýsla 1703 · *Árnessyssel 1703*

Sýslumörk, hreppamörk og heiti hreppa eins og þau voru árið 1703, byggð á manntalinu 1703. Hreppaheiti voru breytileg og stundum fleiri heiti notuð samtímis á sama svæðinu. Þegar svo ber undir er heiti úr landsnefndarskjölunum 1770–1771 sett fram í sviga á kortinu. / *Sysselgrænser, grænser mellem repper og reppernes navne, som de var i 1703 ifølge folketællingen fra 1703. Navne på repperne var foranderlig, og nogle gange blev der anvendt flere navne samtidigt for det samme område. Når det er tilfældet, anvendes navnet fra kommissionens dokumenter 1770–1771 angivet i parantes på kortet.*

Heimild · *kilde: Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum.* Þorsteinn Þorsteinsson sá um útg. Reykjavík 1924–1947.

Kortagerð · *kort:* Björk Ingimundardóttir, Benedikt Jónsson og Egill Baldursson.

Hreppstjórar og bændur á jörðum Gaulverjabæjar- og Skálholtskirkna skrifa um kjör sín 1.5.1771. Lit. ZZ. N° 11[a].

Repstyrere og bønder på jorderne under Gaulverjabæjarkirke og Skálholtskirke skriver om deres kår 1.5.1771. Lit. ZZ. N° 11[a].

ÞÍ. Rtk. D3/4–6.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771; Bréf þetta og það næsta á eftir, sem er einnig úr Bæjarhreppi, hafa verið bókuð á sama litranúmer. Hér eru þau aðgreind með lit. ZZ. N° 11[a] og 11[b]. / *Dette brev og det følgende, som også kommer fra Bæjarrep, er opført på samme litranummer. Her er de adskilt med lit. ZZ. N° 11[a] og 11[b].*

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 15. Maii 1771; Lit. ZZ. N° 11; Arnæsssyssel.

Kóngl. Maj^ts^ velbestallter Commissariis!
Gúnstugu góðu herrar!

Í tilliti hans kóngl. Maj^ts^ allra náðugustu forordningar af dato 15. Maii 1770 dirfustum vér undirskrifaðir Gaulverjarbæjarkirkjujarðar ábúendur að gefa yður hér með til kynna það sérlegasta er vér meinum vorri sveit og hennar innbyggjurum til hinnar stæðstu útörmunar, sérdeilis síðan fjárpestin tók sauðinn allan að mestu í burtu með öðru fleira er Guð lætur mönnum til falla til tjóns þeirra bjargræði hér í landi og helst sú stóra óáran er á oss hitti næstliðið ár, svo þar fyrir er kúpeningur stórlega fallinn hjá allmörgum hér sunnanlands og nú í ár mjög hægur fiskiafli af sjónum, svo með þessu nú uppáfallandi sjáum við öngvan veginn að við getum blífað við okkar skuldaþungu ábýlisjarðir.

1° Kirkjujörðin Syðri-Völlur að fornu kölluð 20 hndr. með 1 hndr. landskuld með 6 kúgildum hvör að fornu voru hálf ásauður. Kvaðir

svokallaðar, mannslán 20 al., hestlán 10 al., dagssláttur 5 al. Í mannslán tekinn 6. hvör fiskur er Guð gefur um vertíðina. Hjáleiga byggð fyrir 7 árum við nefndrar jarðar land, fyrir hverja nágrannar líða átroðning bótalaust af landsdrottni.

2° Hamar að fornu kölluð 20 hndr. með 1 hndr. 60 al. landskuld, en til forna 1 hndr. 20 al. með 6 kúgildum, hálf ásauður fyrir fjárpestina, einu þó aukið þegar 2 bændur settust á jörðina. Kvaðir allar sömu sem hér að ofan er skrifað utan hvað þær forhækka eftir sem fleiri á búa, nefnilega mannslán og dagssláttur.

3° Snóksnes að fornu kölluð 13 hndr. eða 14 hndr. með áttatíu álna landskuld með 4^{m} kúgildum, hálf ásauður til forna. Kvaðir 20 al. mannslán í hvörju árlega róa 2 menn sem ei fæst fyrir að betala og tekinn 6. hver fiskur af vertíðaraflanum, 10 al. hestlán og 5 al. dagssláttur.

4° Brandshús, Gaulverjabæjarhjáleiga með 60 al. landskuld með 3^{ur} kúgildum, 1 ásauður, það hálft dautt síðan fjárpestina. Kvaðir, dagssláttur 5 al. eður tillátinn maður að slá í túninu landsdrottins, mannslán sem ei fæst fyrir að betala í hverju ábúandinn rær árlega og af honum tekinn 6. hvör fiskur af vertíðarhlutnum.

5° Bæjarsel, nýbyggt við Syðri-Vallar landamerki, túnalaust, fóstrar af nytgæfu heyi 1 kú fyrir utan hagbeitarmýri, landskuld 40 al., 2 kúgildi. Kvaðir, mannslán í hverju hann ábúandinn verður árlega í að róa og tekinn af vertíðarafla 6. hvör fiskur, mega menn sér allt til sjávarins tilleggja fyrir utan húsið og skipin.

6° Dómkirkjujarðir, nefnilega Efri-Völlur að verðaurum vitum vér ekki, með 1 hndr. landskuld og 5 kúgildum, áður fjárpestin kom voru 3 kýr og 2 ásauðarkúgildi. Kvaðir 35 al., mannslán 20 al. í hverju menn sér til skaða verða árlega í að róa og við þá höndlað sem hér að framan um hina aðra skrifað er í sömu grein, hestlán 10 al., dagsverk 5 al., fyrir hvörtveggja er betalað.

7° Dómkirkjujörð, Seljatungur með sömu landskuldarhæð, kúgildafjölda og kvöðum eins og Efri-Völlur.

8° Arnarhóll, dómkirkjujörð að fornu, 70 al. landskuld en fyrir nokkrum árum forhækkuð til 90 al., þó hefur jörðin ei forbetrast af jarðargæðum, með 3 kúgildum, eitt af fjárpestinni úrdautt fyrir hvert að goldin hefur verið og er nú árlega 10 al. í leigu. Kvaðir, mannslán

20 al., hestlán 10 al. og dagssláttur 5 al. Dómkirkjunnar landbúendur hljóta endilega í sínum mannslánum að róa og af öllum eins tekinn 6. hver fiskur og ekkert tillagt utan hús og skip.

9° Allra jarða ábúendur, ríkir sem fátækir, hljóta upp á sinn eigin kostnað hér í héraði að uppbyggja og viðhalda sínum leigulandshúsum upp á torf sem tré, og lítist jarðir ei í góðu standi nær leiguliðar burt víkja er fortakslaust tekin uppbót af þeirra fjármunum. Landsdrottnar vilja fyrirskrifa hvað þeirra landssetar skulu gjalda í sínar jarðaafgiftir. En suma landaura vilja þeir ekki, sem eru hross og trippi, eftir hvört kúgildi hljóta menn að gjalda 2 fjórðunga smjörs eður 40 fiska í peningum ef smjör er með öngvu móti til. Nú í forliðið ár hlutu menn að skera sinn kúpening frá kúgildunum svo þeim væri vel behaldið í allan máta, og hvað sem bændur halda ei eður geta ei haldið af því sem upp á er sett, og hér að framan finnst nokkuð um skrifað, skulu bændur hafa sín ábýli forbrotið.

10° Skattar af bændum, gjaftollar, biskupstíundir, lögmannstollar, eru nú heimtaðir í gildri kaupmannsvöru og upp á hans reikning.

11° Í Gaulverjabæjarkirkjusókn, af presti okkar, eru svoleiðis heimtaðir tollar, kirkju- sem preststíundir upp á fiskatal, heytollar af öllum sem eldstó hafa 10 fiskar, ljóstollar 6 fiskar, dagsverk af öllum þeim er ei gjöra skiptitíund 5 fiskar eður slá á töðuvelli, líksöngseyri 12 f., legkaup eftir barn á öðru aldursári sem fullroskinn 24 fiska, eftir nýfætt 12 f., pússunartolla af þeim er ei meira geta 24 f., fyrir confirmation, barnsskírn og kirkjuinnleiðslu kvenna vill presturinn kaup hafa og allt í peningum eður gildri kaupmannsvöru.

Þetta í einfeldni framan og ofan af oss undirskrifuðum uppteiknað biðjum við auðmjúklega álíta vilduð, svo við með tíðinni kynnum formerkja hvort oss er rétt til gjört í þessum framanskrifuðum póstum og forlátum oss allir upp á yðar náðuga bænheyrslu hér út í og forblífum með undirgefni.

Bæjarrepp, d. 1. Maii 1771.	Hr. Commissariis skyldugir sem auðmjúkir þénarar
Erlendur Eyjólfsson Sveinn Helgason Símon Eyjólfsson	Gísli Gíslason Bjarni Jónsson Ormur Arnþórsson

Ísólfur Andrésson
Markús Valdason
Halldór Oddsson
Sigurður Hannesson
Björn Pétursson
Þorlákur Loftsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Kongelig Mayestetts velbestalter Commissariis!
Gunstige gode herrer!

I anleedning hans kongelig Mayestetts allernaadigste forordning af dato 15de Maj 1770, fordrister vii underskrevne Gaulverjarbæarkirkejorders beboende at give Eder hermed tilkjende det betydeligste, som vii meener vores sveit og hendes indbyggere geraader til störste udarmelse, særdeeles siden faarepæsten tog söydfæet, ald den meste deel bort fra os, med andet meere Gud paalegger menniskene til hinder og modgang udi deres livsnæringssögelse her i landet, og helst det stoere uaar der mödte os det næstforledne aar, saa at for den tilhændelse er koeqvæget storligen falden hos ald for mange her söndenlands, og nu i aar et meget ringe fiskeafling af söen, saa med dette nu paafaldende, seer vi ingenlunde at kand forblive ved vores skyldetunge[1] paaboende jorder.

1° Kirkejorden Sidre-Wollur,[2] fra gammel tiid ansatt for 20 hndr. med 1 hndr. i landskyld og 6 koeqvilder, hvoraf tilforn var half deelen söjdfæe. Hoverie og rettigheder saakaldet, mandslaan 20 al., hestelaan 10 al., dagsslaatt 5 al. I mandslaan er tagen hver 6te fisk Gud giver af söen i vært iiden. Ved denne jords landemærke er bygt en hjaleige for 7 aar siden, hvoraf naboerne lider fornærmelse af paagang og traadning og maae have det bödelöst af landsdrotten.

2° Hammar,[3] fra forrige tider kaldet 20 hndr. med 1 hndr. 60 al. landskyld, end tilforn 1 hndr. 20 al. med 6 koeqvilder, halvdeelen söydqvilder för faarepæsten, var igjen 1 qvilde foröget da 2de bönder

[1] Gældstung.
[2] Syðri-Völlur, Árn.
[3] Hamar, Árn.

sætte sig paa jorden. Alle andre retigheder ere de samme, som her foran er beskreven uden hvad der forhöyes, naar fleere beboere ere, nemlig mandslaan og dagslaatt.

3° Snóksnæs, forrige tider kaldet 13 à 14 hndr. dyrhed med 80 alen landskyld med 4re koeqvilder, halv deelen söydqvæg. Hoverie 20 al. mandslaan, hvorudi aarlig roe 2 mænd og icke faaes derfor at betale, og tagen hver 6te fisk af fiskeriet i væhrtiiden, 10 al. hestelaan og 5 al. dagsslaatte.

4° Brandhuus, Gaulverjabayarhjaleige med 60 al. landskyld og 3 koeqvilder, deraf 1 söydqvilde, det halve dödt siden faarepesten. Anden rettighed som dagslaat 5 al. eller mand at slaae græs i tunet landdrottens, mandslaan som icke faaes derfor at betale. Roer bonden self udi aarlig, og af hannem er tagen 6te hver fisk af væhrtiidehlötten.

5° Baiarsel,[1] nyebygt ved Sidre-Vallar landemerke foruden tun, fordres dog af höeskap 1 koe foruden enger og myrer. Landskyld 40 al., 2 koeqvilde, mandslaan, hvor i bonden roer aarlig, og tagen hver 6te fisk af væhrtiidefiskeauflingen, maae mand alt self til söens brug legge sig til foruden huuset og skibet.

DOMKIRKEJORDER, NEMLIG:

6° Efrewollur,[2] hvor höyt den er ansatt veed vi icke, med 1 hndr. landskyld og 5 koeqvilder. Förend faarepesten kom, var 3 kjör og 2 söjdeqvilde. Anden rettighed kaldes kvader 35 al.; mandslaan 20 al., hvorudi mand sig til skade aarligen maae roe og ved den samme handling, som her foran ligesom de andre ere foreskrevne, hestlaan 10 al., dagsværk 5 al., for disse begge deele er betalt.

7° Domkirkejorde Seliatungur, med samme landskyldehöyd og ligesaa mange koeqvilde og anden rettighed ligesom Efrewollur.

8° Arnarhol, domkirkejord, tilforne have landskylden været 70 al., men for nogle aar siden forhöyet til 90 al., dog have jorden sig icke forbedret til nogen jordegröde, med 3 koeqvilde, et er dödt af faarepæsten, for hvilke er bleven betalt, og er endnu aarlig 10 al. i lejer. Anden rettighed; mandslaan 20 al., hestelaan 10 al. og dagslaatt 5 al. Domkirkejorders landsaatter tilhör endelig i sit mandslaan at roe, og

[1] Bæjarsel, Árn.
[2] Efri-Völlur, Árn.

af dem alle eens tagen hver 6te fisk, og intet dem tillegges uden huus og skib.

9° Alle jorders beboender riige som fattige tilhör og bör paa sin egen bekostning her i herredet at opbygge og vedligeholde sine leyelands huuse, baade med træe og torvværk. Og ansees jorderne ej i saa goed stand, som det sig bör, naar lejlendingen bortviger, er uvegerligen tagen aaboed af deres midler. Landsdrottnar eller landeigender ville foreskrive sine landsaatter, hvad de skal betale i sine jordeafgiffter, end somme landsvahre vil de icke, som ere heste og unge föl. Effter ethvert koeqvilde maae mand betale 2 föringer smör eller 40 fiske i penge, om smöret er icke til. Nu i sidstforleeden aar nödtes mand til at slagte sit koeqvæg fra koeqvilderne, som mand dem des bedre kunde vedholde i alle maader, og hvis bönderne ey holder eller kand holde det, som denne er paalagdt eller foresadt af det, her foran noget om er beskreven, skulle bönder have sin jord og fæste forbrudt.

10° Skatter af bönderne, gjeftolden, biskopstiender, laugmandstolde ere forlangede i gode kjöbmandsvahre og paa hans reigning.

11° I Gaulverjabaykirkesogn af vor præst ere saaleedes udkrævet tolde, kirken- som præstetiender paa fisketall, höetold af alle som ild og skorsteen have 10 f., lystolde 6 f., dagsværk af dem alle, som icke ere i skiftetiende 5 fiske eller slaae græs paa tun, liigpenge 12 f., for kirkegaarden og begravelsen effter et 2 aars gammelt barn ligesom for et fuldvoxen menniske 24 fiske, effter et nyefödt barn 12 f., vogtelsestolde[1] af dem, som ej meere formaae 24 f., for confirmation, barnedaab, koeners kirkegang tager præsten intet noget for og ej forlanger.[2] Alt som betales maae være penge eller gode kjöbmandsvahre.

Dette eenfoldige foran- og ovenskrivne, som af os underskrevne er opteignet, beder vi ydmygelig vilde ansee, saa vii i tiiden maatte formerke, om hvis os er rett tilgjordt i disse foranskrevne poster, og forlader os alle paa Eders naadige bönhörelse herudi og forbliver med undergivenhed.

[1] Her må menes vielsestolde. Den islandske tekst bruger begrebet *pússunartollur*, som netop en vielses- eller giftemålsafgift.

[2] "intet noget for og ej forlanger." Denne oversættelse stemmer ikke overens med den islandske udgave af brevet, hvor der står, at præsten forlanger betaling for disse ting og alt i penge eller gode købmandsvarer.

Bæiarrep,
den 1te May 1771.

Herrer Commissariis
skyldigste og ydmygste tjenere

Erlender Eyolfson
Svein Helgason
Simon Ejolfson
Isolfur Andreson
Marcus Waldeson
Haldor Odsen

Gisla Gislason
Biarne Jonson
Ormur Arnthorson
Sigurdur Hanneson
Biörn Petursson
Thorlakur Loptson

L. S.

Bændur og hjáleigumenn á jörðum Gaulverjabæjarkirkju skrifa um kjör sín 3.6.1771. Lit. ZZ. N° 11[b].

Bønder og afbyggere på jorderne under Gaulverjabæjarkirke skriver om deres kår 3.6.1771. Lit. ZZ. N° 11[b].

ÞÍ. Rtk. D3/4–7.
Innskráð/*indskrevet* 15.5.1771; Bréf þetta og það næsta á undan, sem er einnig úr Bæjarhreppi, hafa verið bókuð á sama litranúmer. Hér eru þau aðgreind með lit. ZZ. N° 11[a] og 11[b]. / *Dette brev og det forudgående, som også kommer fra Bæjarrep, er opført på samme litranummer. Her er de adskilt med lit. ZZ. N° 11[a] og 11[b].*

Kóngl. Majts velbestallter Commissariis!
Gúnstugu góðu herrar!

Í tilliti hans kóngl. Majts allra náðugustu forordningar af dato 15. Maj 1770 dirfustum vér undirskrifaðir Gaulverjarbæjarkirkjujarðar og hjáleiganna ábúendur að gefa yður hér með til kynna það sérlegasta er vér meinum vorri sveit og hennar innbyggjurum til hinnar stæðstu útörmunar, sérdeilis síðan fjárpestin tók sauðinn allan að mestu í burtu

með öðru fleira er Guð lætur mönnum til falla til tjóns þeirra bjargræði hér í landi, og helst sú stóra óáran er á oss hitti næstliðið ár svo þar fyrir er kúpeningur stórlega fallinn hjá allmörgum hér sunnanlands. Og nú í ár mjög hægur fiskiafli af sjónum, svo með þessu uppáfallandi sjáum við öngvan veginn að við getum blífað við okkar skuldaþungu ábýlisjarðir.

1° Nefnilega kirkjujörðin Gerðar, Gaulverjarbæjareign, byggð tveimur mönnum til ábúðar með 1 hndr. í landskuld í gildum landsins aurum í kviku og dauðu, með 4^{m} kúgildum hvört áður var hálft part ásauður fyrir fjárpestina. Venjulegar kvaðir, svokalla[ða]r hér [í] Árnessýslu 20 álna mannslán, í hvörju báðir ábúendur hljóta endilega sjálfir í að róa árlega og tekinn 6. hvör fiskur í skipleigu, 10 álna hest[lán] og 5 álna dagsláttur.

2° Önnur kirkjujörðin, Gaulverjarbæjareign, nefnilega Hellur, byggð með 1 hndr. í landskuld í gildum landsins aurum í kviku og dauðu með 4^{m} kúgildum hvört áður var hálft part ásauður fyrir fjárpestina hvört oss þykir nú miklu þyngra. Venjulegar kvaðir svokallaðar, 20 [álna] mannslán, 10 álna hestlán, 5 álna dagsláttur.

3° Þriðja kirkjujörðin, Gaulverjarbæjareign, nefnilega Haugur, að fornu kölluð 20 hndr. eins og hinar tvær undanskrifaðar jarðirnar eru svo að fornu, byggð tveimur nú mönnum með 80 álna landskuld í gildum landsins aurum í kviku og dauðu, og með 5 kúgildum, 6 ær en kýr síðan fjárpestin tók sauðinn. En áður við komum til jarðarinnar voru 4 kúgildi, tvær kýr og 12 ær. Ekki hefur jörðin forbetrast, hvorki upp á tún né engjar, því aðdráttur staðarins frá sjó og af engjum er yfir tún og engjar á okkar leigumála. Venjulegar kvaðir hér í Árnessýslu útkallaðar, 20 al. mannslán í hvörju báðir ábúendurnir eru skyldaðir í að róa árlega með 5 al. hvör í uppbót en ekki annað tillagt nema skipin og húsin og tekinn 6. hvör fiskur í skipleigu, 10 al. hestlán, 5 al. dagssláttur.

4° Gaulverjarbæjarhjáleiga, nefnilega Dalbær, byggð með 50 álna landskuld í gildum landsaurum, 2^{ur} kúgildum, 10 álna mannslán í hvörju ábúandinn er skyldaður í að róa árlega með 5 álna uppbót og tekinn 6. hvör fiskur í skipleigu af því sem Guð gefur um vertíðina, og 5 álna dagssláttur.

5° Gaulverjarbæjarkirkjuhjáleiga, nefnilega Geirakot, byggð með 40 álna landskuld í gildum landsaurum með 2 kúgildum og venjulegar

kvaðir hér í Árnessýslu svokallaðar, 10 al. mannslán í hvörju ábúandinn er skyldaður árlega í að róa með 5 al. uppbót en ekkert annað tillagt nema skipin og húsin og tekinn 6. hvör fiskur í skipleigu, eins og aðrir mannslánsmenn hljóta að líða, og 5 álna dagssláttur.

6° Gaulverjarbæjarkirkjuhjáleiga, nefnilega Garðhús, byggð með 40 al. landskuld í gildum aurum með 2 kúgildum og venjulegar kvaðir, mannslán 10 álnir, í hvörju ábúandinn er skyldaður í að róa árlega og tekinn 6. hvör fiskur í skipleigu, eins og fyrr hér segir, og 5 álna dagssláttur.

7° Gaulverjarbæjarkirkjuhjáleiga, nefnilega Vöðlakot, nú byggt með 40 álna landskuld í gildum aurum með 2 kúgildum og venjulegar kvaðir svokallaðar, 10 [álna] mannslán í hvörju ábúandinn er skyldaður í að róa árlega og með sama móti eins og aðrir mannslánsmenn eru til skyldaðir og 5 álna dagssláttur.

8° Landsdrottinn fyrirskrifar leiguliðunum alla jarðarinnar skilmála, sem er að byggja og viðhalda húsum jarðarinnar upp á sinn eigin kost fyrir ekkert svo vel torf sem tré, og ef ekki þykir húsin og garðar í gildu standi er ofanálag tekið af eign leiguliðans nær frá jörðu fer. Og eftir hvört kúgildi er goldið 2 fjórðungar smjörs ef mögulega fæst, þá ef ei er til smjör 40 fiskar í peningum og skera sína gripi frá kúgildunum, svo þeim sé altíð velborgið, eins þá bágast fellur heyskapur. Af öllum áðurskrifuðum ábúendum er heimtaður sölvafjörutollur 10 al. af einbýlismönnum en 5 al. af tvíbýli og hjáleigum ef um fjöru biðja sem enginn hefur áður hér fjörutollur heimtaður verið.

9° Prestsgjald hér í Bæjarsókn, nefnilega heytollur af öllum ábúendum sem eru 10 fiskar í kaupmannsvöru eður kýrfóðrun, ljóstollur 6 fiskar, 5 fiska dagsverk af öllum sem ekki eru í skiptitíund, en prests-[tíund] sem kirkjutíund þeim sem í henni eru og hana gjalda, 12 fiskar í líksöngseyrir, eins eftir barn nýfætt sem fullroskinn, 24 fiskar í legkaup eftir fullroskinn og ungan, nema eftir nýfætt barn eður tannleysinginn eru 12 fiskar í legkaup heimtaðir og allt í kaupmannsvöru eður peningum.

10° Þinggjald á manntalsþingum á vorin svo heimtað, bóndaskattur eður skattur af bændum tekinn til kóngsins, gjaftollur, lögmannstollur, biskupstíundir, allt upp á kaupmannsvöru.

Þetta í einfeldni framan og ofan af oss undirskrifuðum uppteiknað biðjum við auðmjúklega álíta vilduð, svo við með tíðinni kynnum

formerkja hvört oss er rétt til gjört í þessum framanskrifuðum póstum. Og ef vér fáum nokkra linun á þessum ofanskrifuðum skyldum, þá erum vér auðmjúklega umbiðjandi að það mætti koma í okkar eigin hendur en ekki annarra og forblífum oss allir upp á yðar náðuga bænheyrslu hér út í og forblífum með undirgefni.

Bæjarrepp,	Hr. Commissarijs
þann 3. Junj 1771.	skyldugir sem auðmjúkir þénarar
Þórður Jónsson	Þorleifur Oddsson
Magnús Snorrason	Páll Vernharðsson
Brandur Tómasson	Guðmundur Stefánsson
Egill Vernharðsson	Guðmundur Ísólfsson
	Jón Þórðarson

* * *

[Oversættelse 2015]

Kongelig Majestæts vel bestallede Commissariis!
Gunstige gode herrer!

Ud fra hans kongelige Majestæts allernådigste forordning af dato den 15. maj 1770 vover vi underskrevne bønder på Gaulverjabær kirkes jorder og afbyggersteder hermed at meddele Dem det vigtigste, som vi mener, [er] vores egn og dens indbyggere til den største forarmelse, især efter at fårepesten har taget næsten alle får bort, samt meget andet som Gud lader overgå mennesker til skade for deres livsudkomme her i landet, og mest det store uår, som ramte os sidste år, så køerne af den grund i vidt omfang er faldet hos virkelig mange her på Sydlandet. Og nu i år [har vi] meget ringe fiskefangst fra havet, så vi med disse tilskikkelser på ingen måde kan se, at vi kan forblive på vores fæstejorde med deres store afgiftsbyrder.

1° Nemlig kirkejorden Gerðar, ejet af Gaulverjabær, bygget til at huse to mænd med 1 hundrede i landskyld i landets gyldige betalingsmidler, i naturalier og ikke-naturalier, med 4re kogilder, hvoraf halvdelen var malkende får før fårepesten. Såkaldt normalt hoveri her i Árnessyssel, 20 alen hoveri på båd, hvori begge husbønder afgjort selv må sejle ud årligt, og hver sjette fisk opkræves i leje for skibet, 10 alen lån af hest og 5 alen daghøst af hø.

2° Den anden kirkejord, ejet af Gaulverjabær, nemlig Hellur, beboet med 1 hundrede i landskyld i landets gyldige betalingsmidler, i naturalier og ikke-naturalier, med 4re kogilder, hvoraf halvdelen var malkende får før fårepesten, hvilket vi nu synes er meget hårdere. Såkaldt normalt hoveri, 20 alen hoveri på båd, 10 alen lån af hest og 5 alen daghøst af hø.

3° Den tredje kirkejord, ejet af Gaulverjabær, nemlig Haugur, fra gammel tid vurderet til 20 hundreder, som de to ovennævnte jorder også er fra gammel tid, nu beboet af to mænd med 80 alen i landskyld i landets gyldige betalingsmidler, i naturalier og ikke-naturalier, med 5 kogilder, 6 får, men køer, efter at fårepesten tog fårene. Men inden vi kom til gården, var der 4 kogilder, to køer og 12 får. Jorden er ikke blevet bedre, hverken hjemmemarker eller enge, for adgangen til stedet fra havet og fra engene ligger over hjemmemarker og enge på vores lejemål. Normalt hoveri her i Árnessyssel kræves 20 alen hoveri på båd, hvori begge bønder selv årligt må sejle ud med 5 alen hver i tillæg, men der skaffes intet andet end skibene og husene, og hver sjette fisk opkræves i leje for skibet, 10 alen lån af hest og 5 alen daghøst af hø.

4° Gaulverjabær afbyggersted, nemlig Dalbær, beboet med 50 alen i landskyld i landets gyldige betalingsmidler, 2 kogilder, 10 alen hoveri på båd, hvori afbyggeren har pligt til at sejle ud hvert år med 5 alen i tillæg, og hver sjette fisk opkræves i leje for skibet af, hvad Gud giver i fisketiden, og 5 alen daghøst af hø.

5° Gaulverjabær afbyggersted, nemlig Geirakot, beboet med 40 alen i landskyld i landets gyldige betalingsmidler, 2 kogilder og såkaldt normalt hoveri her i Árnessyssel, 10 alen hoveri på båd, hvori afbyggeren har pligt til at sejle ud hvert år med 5 alen i tillæg, men der skaffes intet andet end skibene og husene, og hver sjette fisk opkræves i leje for skibet, hvad også andre hoverifolk må tåle, og 5 alen daghøst af hø.

6° Gaulverjabær afbyggersted, nemlig Garðhús, beboet med 40 alen i landskyld i landets gyldige betalingsmidler, 2 kogilder og normalt hoveri, 10 alen hoveri på båd, hvori afbyggeren har pligt til at sejle ud hvert år, og hver sjette fisk opkræves i leje for skibet, som oven for nævnt, og 5 alen daghøst af hø.

7° Gaulverjabær afbyggersted, nemlig Vöðlakot, beboet med 40 alen i landskyld i gyldige betalingsmidler, 2 kogilder og såkaldt nor-

malt hoveri, 10 alen hoveri på båd, hvori afbyggeren har pligt til at sejle ud hvert år, tilsvarende som andre hoverifolk har pligt til, og 5 alen daghøst af hø.

8° Landejeren foreskriver fæsterne på alle jorderne betingelser, som er [at] bygge og vedligeholde jordens huse på egen bekostning for intet, hverken tørv eller træ, og hvis husene og gærderne ikke anses for at være i tilfredsstillende stand, tages et tillæg af fæsterens ejendom, når han forlader jorden. Og for hvert kogilde betales 2 fjerdinger smør, om det på nogen måde fås, og hvis der ikke fås smør, 40 fiske i penge, [han skal] slagte sin besætning fremfor kogilderne, så der altid sørges godt for dem, selv når høhøsten er mest ringe. Af alle ovennævnte fæstere kræves der sølstrandstold, 10 alen af folk, på enkeltgårde, og 5 alen af tvillingegårde og afbyggersteder, hvis [de] beder om strand, hvor der ikke før er opkrævet strandtold her.

9° Afgift til præst her i Bæjarsogn, nemlig høtold af alle husbønder, som udgør 10 fiske i købmandsvarer eller kofoder, lystold 6 fiske, 5 fiske dagarbejde af alle, som ikke betaler skiftetiende, men til præstens- og kirketiende for dem, som pålægges den og betaler den. 12 fiske i ligsangsøre, det samme for et barn som en fuldvoksen, 24 fiske i gravkøb for en voksen og ung, men for et nyfødt barn eller et uden tænder betales 12 fiske i gravkøb, og alt sammen i købmandsvarer eller penge.

10° Skatter på mandtalsting om foråret opkræves således: Bondeskat eller skat af bønder [som] opkræves til kongen, gavetold, lovmandstold, bispetiende, alt sammen i købmandsvarer.

Dette foran- og ovenstående i enfoldighed optegnet af os underskrevne, beder vi ydmygest om, at [De] vil tage i betragtning, så vi med tiden kan mærke, om man har behandlet os rigtigt i disse oven for skrevne punkter, og hvis vi får nogen mildning i disse ovenstående byrder, så beder vi ydmygest om, at det kommer i vore egne hænder og ikke andres, og vi forbliver alle på Deres nådige bønhørighed herude, og forbliver underdanigst.

Bæjarrep,	Hr. Commissariis
den 3. juni 1771.	skyldig, såvel som ydmyge tjenere
Þórður Jónsson	Þorleifur Oddsson
Magnús Snorrason	Páll Vernharðsson

Brandur Tómasson
Egill Vernharðssson
Guðmundur Stefánsson
Guðmundur Ísólfsson
Jón Þórðarson

Hreppstjórar og bændur í Stokkseyrarhreppi skrifa um skuldir sínar og bág kjör 8.7.1771. Lit. Hh. N° 4.

Repstyrere og bønder i Stokkseyrarrep skriver om deres gæld og ringe kår 8.7.1771. Lit. Hh. N° 4.

ÞÍ. Rtk. D3/5–4.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 4.

Kóngl. Maj^ts^ hábetrúaðir Commissarii!
Veleðla gúnstugu herrar!

Í tilliti til hans kóngl. Maj^ts^ allra náðugustu forordningar af dato 15. Maji 1770 dirfustum vér undirskrifaðir nú hér með að gefa yður til kynna, að það sérlegasta sem vér meinum þessrar sveitar innbyggjurum afla mest báginda, fátæksdóms og atvinnuskorti með bágu árferði, það mikla skuldagjald af öllum almúga kallað er.

Jarðirnar hér við sjó liggjandi sumar að þriðjung ef ei að helming af sjávargangi uppbrotnar, svo og af sandi og grjóti mjög yfirfallnar. En þær mýrlendisjarðir sem ei grandar sjór né sandur eru af sífelldum áliggjandi og yfirgangandi vatnavöxtum í rotnan komnar, keldur, aura, flóð og graflæki. Samt eru af þeim kallaðar þær háu landskuldir og afgiftir, kúgildaþungi næsta mikill á sögðum jörðum, eftir hver leigan er kölluð í smjöri, sé það ekki til betalast 4 mk. dansk fyrir hver 15 pund smjörs. Ásauðakúgildin verða menn að annast uppbótarlaus og til þeirra að svara. Nokkurir hafa og goldið 10 al. fyrir pestdautt

ásauðarkúgildi á stólsjörðum sem af Skálholtsstaðar ráðsmanni kallaðar hafa verið.

Enn er kallað af sumum stólsjarðaábúendum eins slags leiga kölluð kvaðir 20 al. mannslán til skipáróðurs eða betala 4 mk. dansk þeim manni er skipinu gagnast, ekkert tillag utan húsnæði og þó tekinn sjötti hvör fiskur í skipleigu af því sem Guð gefur honum þann vertíðartíma. Item hestlán, láti menn hestinn ekki í svokallaðar farir verða menn að betala 2 mk. Enn er kallað dagsverk um slátt eður betala 5 al. Með þessu verða menn að búa á stólsjörðum og halda við leiguhúsum uppbótarlaust og þeir sem hér búa á rekajörðum fá ekki að njóta hans til húsanna, og þó kallað ofanálag ef ekki er allt í góðu standi þá við jarðirnar skilið er. Þetta sýnir satt vera byggingarbréf sem bændum seld eða gefin eru, þá þeir jarðirnar til ábúðar fá vilja.

Á vorþingum kallar sýslumaður þessar skuldir, skatta og gjaftolla af allmörgum. Item lögmannstoll af búföstum þó af bændaeignajörðum sem ringari kvaðir en á stólsjörðum. Af bændum er kallað að svara af bændaeignum 4 tíundum til biskups, prests, kirkju og fátækra.

Þessar skuldir innkalla prestar af sínum búandi sóknarfólki auk tíundar þeirrar sem í skiptitíund eru, nefnilega dagsverk af þeim sem minna tíunda en 5 hundruð eður betala fyrir með 5 fiskum og heytollur betalast 10 fiskum. Til kirkna í ljóstoll kallast 8 fiskar, legkaup fyrir hvern mann utan tannlaus börn 12 al. og presti fyrir líksöng 12 fiskar. Það sem kirkjur með þurfa upp á torf, grjót og mold eru sóknarmenn án betalings tilkallaðir að erfiða þó kirkjur sýnist nógu ríkar að vera.

En hvað allan almúga áhrærir í höndlun í kaupstað hafa menn hingað til hlífst við að umkvarta, þó mönnum hafi þar uppihald gjört verið eða við þá treint eða skammtað það ómissanlegasta af nauðsynjum sem er mjöl og brauð, sem sumtíðis orsakast hefur af þeim mörgu maktarmönnum ríkum sem kaupstaðinn sækja er sér velja kunna er þeir vilja og þeim hagar, einninn timburviðinn en almúginn nýtur svo þess lakari.

Við það nýuppbyrjaða saltfiskiverk í veiðistöðum gengur svo til að Skálholtsstóls skiphlutir og annarra ríkismanna sem marga hluti eiga eru í saltið teknir sem þeir vilja og fyrirmæla, en allmargir af almúga fá þar fyrir ekki sínu framkomið sem missa vildu mót nauðsynjum sínum og betala skuldir. Þessar ofanskrifaðar skuldir leitast almúginn

við að betala með öllu mögulegu móti svo margur hvör er svo staddur eftir, að hann framdregur sitt og sinna líf með stórri örbirgð og lífsbjargarskorti.

Þetta framanskrifað í einfeldni biðjum vér undirskrifaðir auðmjúklega að yfirvegað yrði, fullvissir um góða og náðuga ásjá öllum almennilega til góðrar nytsemi og erum svo:

Stokkseyrarhrepp,
d. 8. Julii, A° 1771.

Hr. hr. Commissariorum
í undirgefni auðmjúkir þénarar

Jón Jónsson
Þorgrímur Bergsson
Einar Jónsson
Runólfur Þorsteinsson
Jón Jónsson
Guðmundur Bergsson
Jón Friðriksson
Einar Ingjaldsson
Gamalíel Jónsson
Þorvaldur Bergsson
Jón Ketilsson

Ingimundur Bergsson
Jón Ísleifsson
Helgi Erlendsson
Jón Þórólfsson
Guðmundur Hafliðason
Þórður Gunnlaugsson
Bjarni Jónsson
Magnús Jónsson
Björn Jónsson
Felix Klemensson

* * *

[Oversættelse 2015]

Kongelig Majestæts højtbetroede Commissarii!
Velædle gunstige herrer!

Ud fra hans kongelige Majestæts allernådigste forordning af dato den 15. maj 1770 vover vi underskrevne nu hermed at tilkendegive for Dem det vigtigste, som, vi mener, skaffer denne egns indbyggere mest plager, fattigdom og mangel på arbejde, med ringe forhold, de store forpligtelser i afgifter, som kræves af almuen som helhed.

Nogle af jorderne her ved havet ligger sådan, at en tredjedel, om ikke halvdelen, er opbrudt af bølgernes hærgen og ligeledes overfyldt med sand og sten, men moselandsjorderne, som hav eller sand ikke skader, er begyndt at rådne af stadig liggende og overskyllende vandfloder, mosehuller, mudder, oversvømmelser og graven fra bække. Al-

ligevel kræves af dem den høje landskyld og afgifter, voldsomt høje kogilder på de nævnte jorder, hvoraf lejen opkræves i smør, og hvis det ikke betales, 4 danske mark for hver 15 pund smør. Kogilderne for malkende får må man klare uden modsvarighed og stå til regnskab for dem. Nogle har også betalt 10 alen for det kogilde for malkende får, der var dødt af pest på stoljorder, som er opkrævet af forvalteren i Skálholt.

Videre opkræves af visse fæstere på stoljorder en slags leje kaldet hoveri om 20 alen hoveri på både eller betaling af 4 danske mark til den mand, der kommer på skibet, intet tillæg bortset fra husly, og alligevel tages hver sjette fisk i leje af det skib, som Gud giver ham den fisketid. Item lån af hest. Hvis man ikke afgiver hesten til sådanne ture, må man betale 2 mark. Videres kræves dagarbejde med høhøst eller betaling af 5 alen. Foruden dette må man bo på stoljorderne og vedligeholde de fæstede huse uden tillæg, og de, der bor på jorder med drivtømmer, får ikke lov til at bruge det til husene, og alligevel kræves et tillæg, hvis alt ikke er i god stand, når man rejser fra jorderne. Dette, kan man se, er sandt af fæstebreve, som man har udstedt eller givet bønderne, når de vil få lov til at fæste jorderne.

På forårstingene opkræver sysselmanden disse afgifter, skatter og gavetolde af mange. Item lovmandstold af de bofaste, dog ringere hoveri af jorder ejet af bønder end af stoljorder. Af bønderne kræves, at de svarer af deres ejendom 4 tiender til biskop, præst, kirke og de fattige.

Disse afgifter indkalder præsterne af deres fastboende sognebørn, foruden tiende af dem, som skal betale skiftetiende, nemlig dagarbejde af dem, som betaler mindre tiende end 5 hundreder, eller betaling af 5 fiske i stedet, og høtold betales med 10 fiske. Til kirkernes lystold opkræves 8 fiske, gravkøb for enhver undtagen tandløse børn 12 alen, og til præsten for begravelse 12 fiske. Hvad kirkerne har brug for i tørv, sten og jord, bliver sognebørnene indkaldt til at bestride uden betaling, selv om kirkerne ser ud til at være rige nok.

Men hvad angår almuen som helhed i handel i købstaden, har man hidtil veget uden om at klage over, selv om man der har standset for, eller trukket i langdrag eller rationeret de fornødenheder, man dårligst kan undvære, som er mel og brød, hvilket til tider skyldes de mange fine og rige herrer, som besøger købstaden, som kan vælge, hvad de

vil, og hvad der passer dem, ligeledes tømmeret, mens almuen får det, der er ringere.

Ved det nyligt begyndte klipfiskværk på fangstpladser går det sådan til, at Skálholtsstols og andre rige folks skibsandele, som har mange andele, tages til saltning, hvad de vil og foreskriver, mens mange fra almuen af den grund ikke kommer til med deres og går glip af det til modsvar for deres fornødenheder og betaling af sin gæld. Disse ovenstående gældsposter gør almuen sit for at betale på alle mulige måder, så adskillige bagefter er i den situation, at de henslæber deres og deres husstands liv med stor armod og mangel på livsfornødenheder.

Ovenstående skrevet i enfoldighed beder vi underskrevne ydmygest om, at man overvejer, overbevist om god og nådig hjælp, alment alle til god nytte, og vi er så:

Stokkseyrarrep,
den 8. juli A° 1771.

Hr. hr. Commissarii's
i underdanighed ydmyge tjenere

Jón Jónsson
Þorgrímur Bergsson
Einar Jónsson
Runólfur Þorsteinsson
Jón Jónsson
Guðmundur Bergsson
Jón Friðriksson
Einar Ingjaldsson
Gamalíel Jónsson
Þorvaldur Bergsson
Jón Ketilsson

Ingimundur Bergsson
Jón Ísleifsson
Helgi Erlendsson
Jón Þórólfsson
Guðmundur Hafliðason
Þórður Gunnlaugsson
Bjarni Jónsson
Magnús Jónsson
Björn Jónsson
Felix Klementsson

Laust blað um leigukúgildi sem fylgir bréfi Stokkseyringa

Løs side om lejekogilder som bilag til brevet fra indbyggerne i Stokkseyri

Þá við getum ekki betalað í smjöri eftir kúgildin þá heimtar biskup af okkur 40 fiska eftir hvört kúgildi. Þar ásauðarkúgildin yfirféllust af kláðapestinni og við vildum þeim heim til stólsins skila, þá mótsagði ráðsmaður stólsins þeim og heimtaði betaling fyrir eftir virðingu, en hvað nú af þeim dáið hefur innan þriggja ára, það hefur hann ábyrgst okkur og sagt að betala. Leigur er okkur skipað að færa heim til stólsins upp á okkar kost. Þá við bjóðum hest eður hross í jarðanna landskuldir þá er það annaðhvört ekki tekið eður stórlega fellt, fyrir hvörja orðsök við útörmustum.

* * *

[Oversættelse 2015]

Når vi ikke kan betale med smør for kogilderne, så kræver biskoppen 40 fiske af os for hvert kogilde. Da kogilderne for de malkende får blev ramt af skabpesten, og vi ville levere dem tilbage til stolen, da protesterede stolens forvalter mod det og krævede betaling for dem efter vurdering, men hvad der nu var dødt af dem for mindre end tre år siden, det har han garanteret os og sagt at betale. Vores fæsteafgift beordres vi til at bringe op til stolen på egen bekostning. Når vi tilbyder hest eller hoppe for landskyld for jorderne, så modtages det enten ikke eller afskrives voldsomt, hvorfor vi forarmes.

Hjáleigubændur Stóru-Háeyrar á Eyrarbakka skýra frá högum sínum 18.5.1771. Lit. Cc. N° 1.

Afbyggere på jorden Stóra-Háeyri på Eyrarbakki beretter om deres forhold 18.5.1771. Lit. Cc. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/4–16.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 26.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 26. Maii 1771; Lit. Cc. N° 1; Arnæsssyssel.

Háeðla og velbyrðugu!
Veleðla og háfornemme!
Hágúnstugu herrar!

Vér hjáleigumenn 12 hndr. jarðarinnar Stóru-Háeyrar á Eyrarbakka gefum hér með til kynna hennar ástand og vorn skuldaþunga er vér fátækir getum ei undir risið því sem á oss er skilið í vorum byggingarbréfum og höfum (neyðar vegna) undirgengist. Við hvört síðan vér verðum að blífa eður víkja frá okkar ábúð, og er þá vergangur fyrir höndum vegna fólksfjölda og býlaeklu. Ef sá er nokkur af oss sem ei getur goldið eftir sitt býli má sveitin betala það hans vegna svo hann sitji kyrr.

Nefnd jörð með hjáleigum og húsmannahúsum er eiginleg eign hr. landþingskrifarans sr. Sigurðar Sigurðssonar og byggir hann heimajörðina Jóni Jónssyni með 2 hndr. fiska í landskuld yfir allt. En vorar jarðarskuldir eru sem fylgir:

	Landskuld fiskar	Fjörutollar fiskar	Mannslán fiskar
Gísli Símonsson	78	30	15
Gísli Sigurðsson	78	30	15
Loftur Guðmundsson	78	30	15
Ingveldur ekkja	78	30	15
Filippus Pálsson	78	30	15

Torfi Sturlögsson	78	30	15
Oddur Lárusson	78	30	15
Eyjólfur Benediktsson	48	30	15
Helgi Hannesson	60	24	15
Ólöf Bergsdóttir ekkja	48	24	15
Vernharður Jónsson	48	24	15
Ólafur Sigurðsson	48	24	15
Jón Bjarnason	48	24	15
Pétur Vigfússon	48	24	15

Húsmenn

Bjarni Magnússon	30	24
Snorri Bergsson	30	24
Bjarni Bergsson	24	15
Jón Jónsson	30	15

Sölvafjaran eru stæðstu herlegheit jarðarinnar og okkar helsti ágóði, þá nýtt vel, og flestir kaupa í fiskileysisárum, annars dugir hún ekki mikið til vorra gagnsmuna þegar sveitafólk lifir fyrir utan söl. Jörðin öll yfir allt fóstrar 8ta kýr um vetur, en um sumartíma knappast, þar hagbeiti er lítil, og uppést af districktisfólks hestum (sem kaupstaðinn sækja) fyrir ekkert, þar fólksins vegur liggur yfir okkar leiguland, en önnur jörð nýtur þeirra peninga sem Compagníið leggur til sama átroðnings sem skaðast ei fremur en okkar. Allur reki, hverju nafni sem heitir, er frá oss skilinn utan þangs og þara af og úr fjörunni. Ónefndar landsnytjar hefur jörðin eigi fremur en hér upptaldar eru. Árlega gengur jörðin af sér af sjóbroti sem sandblástri er yfir túnin gengur. Eitt hús á landsdrottinn á hverri hjáleigu, en ekki meir, sem við endurnýjum eftir þörfum (svo ekki níðast) fyrir ekkert. Framanskrifaðar jarðarskuldir skulu endilega betalast í gildri Íslands kaupmannsvöru eður myntuðum peningum, en landsdrottinn er þó sjálfur íslenskur og vér allir.

Við höfum ei vit á þekkja hvert oss skeður rétt af landeiganda á framan- og ofanskrifuðu. Innflýjum því í djúpustu auðmýkt til yðar höyfornemme herra náðugu aðgæslu á framan- og ofanskrifuðu, og forblífum í stæðstu undirgefni.

Háeyri,
d. 18da Maii 1771.

Hr. Commisariis
auðmjúkir þénarar

[Oversættelse 1771]

Höyædle og velbyrdige!
Velædle og höyfornemme!
Höygunstige herrer!

Vi hjalejemænd 12 hndr. jordens Store-Haöre a Örebache[1] give her med tilkjende dens beskaffenhed og vores skyldetyngsel, som vii fattige kan ikke understaae, og det vi har nödtrængdte antaget effter bygslesbrevene, hvorved vi siden enten maae blive eller gaae fra, men da maae vi staae hussvilde formedelst folkemængde og jordemangel. Om der er nogen, som ikke kan betale effter sin jord, da maae reppen det for han betale, at han kunde blive siddende paa jorden.

Bemelte jord med hjalejerne og husmændenes huse er ejendom landtingskriverens sr. Sivert Sivertsens,[2] som bygsler hjemmegaarden til Jon Jonson med 2 hndr. fiskes landskyld overalt, men vores gjæld er fölgende:

	Landskyld fiske	Strandtold fiske	Mandslaan fiske
Gisle Simonsen	78	30	15
Gisle Sivertsen	78	30	15
Loptur Gudmundsen	78	30	15
Ingvelder enke	78	30	15
Philippus Poelsen	78	30	15
Torve Sturlogson	78	30	15
Oddur Lauritsen	78	30	15
Ejolv Benedictsen	48	30	15
Helge Hannsen	60	24	15
Olof Bergsdatter enke	48	24	15
Vernhard Jonson	48	24	15
Oluf Sivertsen	48	24	15
Jon Biarnesen	48	24	15
Peder Wigfusen	48	24	15

[1] Stóra-Háeyri på Eyrarbakki, Árn.
[2] Sigurður Sigurðsson (1718–1780), landstingsskriver på Hlíðarendi, Rang.

Husmænd
Biarne Magnusen 30 24
Snorre Bergsen 30 24
Biarne Bergsen 24 15
Jon Jonson 30 15

Sölvefjeren[1] er jordens störste herlighed og vores meste profit, da fleste kjöbe dem i fiskelöse aaringer, ellers duger hun ikke meget til vores nytte, naar sveitefolk lever uden söl.[2] Heele jorden foedrer 8 kjör om vinteren, men neppe om sommertiden, da beeden er liden og opbides af districtfolkes hester (som kjöbstædet söger) for intet, da folkets vej ligger over vores lejeland, men een anden jord nyder de penge, som Compagniet giver for samme overgang, men tager dog ikke meere skade end vores. All reke,[3] hvad navn som har, er fra os separeret foruden bare tang. Andre landsherligheder, end her ere nu talte, har jorden ikke. Aarlig tager jorden af formedelst söebrud og flivesand, som overgaaer tunene. Et huus ejer landsdroten paa hver hjaleje, men ikke meer, som vii reparere aarlig for intet. Fornevnte jordersskylder skal vi endelig betale i gild kjöbmandsvahre eller penge, men landsdroten er dog selv islendsk og vi alle.

Vi har ikke forstand at skjönne paa, om os skeer ret af jordejeren eller ikke i ovenskrevet, hvorfore vi i dybeste underdanighed indflie til Eders höjfornemme herrers naadige observation of[e]nfor anfört og forbliver i störste underdanighed.

Höjöre,[4]
d. 18de May 1771.

Hr. Commissariorum
ydmige tjenere

L. S.

[1] I den islandske tekst, står *sölvafjaran*, som henviser til en strand, hvor man kan samle søl, dvs. søtang (spiselig rødalge).
[2] Søtang.
[3] Egentlig alt, der driver i land, som f.eks. drivtømmer og hvaler.
[4] Háeyri på Eyrarbakki, Árn.

Hreppstjórar og bændur í Sandvíkurhreppi skrifa um bágindi sveitarinnar 25.5.1771. Lit. Dd.

Repstyrere og bønder i Sandvíkurrep skriver om områdets trange kår 25.5.1771. Lit. Dd.

ÞÍ. Rtk. D3/4–19.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 28.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 28. Maii 1771; Lit. Dd.; Arnæsssyssel.

Kóngl. Maj^ts^ velbetrúaðir Commissarii!
Gúnstigu góðu herrar!

Í tilliti hans kóngl. Maj^ts^ allra náðugustu forordningar af dato 15. Maii 1770 dirfunst vér undirskrifaðir nú hér með að gefa ykkur til vitundar það sérlegast sem við meinum þessarar sveitar innbyggjurum afli mest bágenda og fátækdóm. En að það hefur svo lengi undandregist eftir að forordningin auglýst var hefur þar af komið að svo sem þær forordningar sem í landið hafa verið innsendar af vorum háloflegu kóngum, hafa frá þessa lands höfðingjum, geistlegum eður verðslegum, undir almenningsáheyrn komið sem alla almennilega snert hefur með fullkominni uppvartning eftir þeim sömu að lifa.

1° Hafa menn beðið eftir að svo mætti verða með forordningunni um þá tilskikkuðu Commission, en hér kemur enn þá ekki eitt orð frá þessa lands höfðingjum þar um hvört almúginn á þar nokkuð til að segja, eður og hitt að þegja upp á nýjar innréttingar að finna í landinu til betri kosta en hingað til haft hefur getur almúginn ekki. Það munu höfðingjar þessa lands sumir nógsamlega búnir að gjöra og gjöra munu, en hvörn góðan ávöxt það hefur fært er þessarar sveitar almúga lítt kunnur.

En bágendum manna, efnaleysi og atvinnuskorti veldur með bágu árferði það ofurmikla skuldagjald sem af öllum stéttum af almúganum kallað er árlega. Jarðirnar sumar blásnar svo þeirra lönd eru að þriðjungi ef ekki að helmingi af sér gengnar, sumar svo sem mýrar-

jarðir af sífelldum áliggjandi og yfirgangandi vatnavöxtum rótfúnar, komnar í keldur, aura, flóð og fen. Samt eru kallaðar af þeim þær háu landskuldarafgiftir sem til forna. Kúgildaþungi næsta mikill á svo sögðum jörðum eftir hvör leigan er kölluð í smjöri, en sé það ekki til betalist 4 mörk dönsk fyrir hvör 15 pund smjörs. Ásauðarkúgildi verða menn að annast uppbótalaus og til þeirra svara, nokkrir hafa og goldið 10 al. fyrir pestdauða ásauðarkúgildi á stólsjörðum sem af Skálholtsstóls ráðsmanni kallaðar hafa verið. Enn eru kölluð af stólsjarðaábúendum, eins slags leiga kölluð kvaðir sem er 20 al. mannslán til skipsáróðurs eður betala 4 mörk sem menn fá þó skjaldan að betala fyrir. Þeim manni um vertíð ekkert tillagt nema húsnæði og þó tekinn sjötti hvör fiskur í skipleigu af því sem Guð gefur honum þann vertíðartíma, við hvörja niðurskipan fátækir hafa oft stóran skaða. Hestlán, láti menn ekki hestinn ganga í svokallaðar farir, verða menn að betala 2 mark. Enn er kallað dagsverk um slátt, eður betala 1 mk. eður 5 al. Með þessu verða menn að búa á stólsjörðum og halda við leiguhúsum jarðanna uppbótarlaust, og þó er kallað ofanálag ef ekki er allt í góðu standi þá við jarðirnar skilja. Þetta sýna satt að vera byggingarbréf sem bændur kaupa verða þá þeir vilja fá jarðirnar til ábúðar. Þetta sem nú er sagt á flestum stólsjörðum í þessarri sveit.

Á vorþingum kallar sýslumaður þess háttar skuldir. Skatta af allmörgum, gjaftolla, biskupstíund, lögmannstoll og tukthústoll af bóndaeignarábúendum, alla bóndaeign er þeirra jarðaábúendum skipað að tíunda. Þessar eftirskrifaðar skuldir kalla prestar af sínum bútollandi sóknarfólki, svokallaða preststíund sem er eftir tíundarhæð af þeim í skiptitíund eru, en dagsverk af þeim sem minna tíunda en 5 hndr. Nokkrir prestar láta sér lynda 5 fiska, nokkrir 8 fiska, nokkrir ekkert annað en mann einn dag í slætti og þó fátækur einyrki eigi í hlut. Heytollur betalist 5 al. eður og með fóðri. Til kirknanna kalla þeir sem þær halda ljóstoll 6 fiska, kirkjutíund sem gengur eftir tíundarhæð, legkaup fyrir hvörn mann sem í kirkjugarði grafinn er sem nokkuð eftir sig lætur, og líksöngstoll 12 fiska. Hér fyrir utan eru allir sóknarbændur kallaðir að erfiða upp á allar moldir kirknanna, svo sem tyrfa kirkjurnar, hlaða kirkjuveggina og kirkjugarðana betalingslaust þó kirkjurnar séu fyrir utan sitt viðhald nógu ríkar slíkt að betala. Nokkrir prestar vilja fá toll fyrir hjónavíglsu, kvennainnleiðslu í kirkju og barnsskírn, en sumir nefna það ekki.

Hér fyrir utan hvað allan almúga áhrærir og hann verður svo búið að hafa og skeður við höndlanina í kaupstaðnum. Fátækir mega bíða einn, tvo daga og fá sér ekki framkomið séu aðrir stærri sem sér vildu framkomið hafa. Útsvörun á vörunni utan búðar, sérdeilis á trjáviðnum, úrval æðri manna. Við það nýuppbyrjaða saltverki í Þorlákshöfn og Selvogi gengur það svo að Skálholtsstóls skiphlutir eru í saltið teknir sem og þeirra ríku, en fátækir eru settir til baka, þó sínum fiski vilji til höndlunarinnar innkoma sér til hagnaðar. Þessar framan- og ofanskrifaðar skuldir leitast almúginn við að betala með öllu mögulegu móti. Er svo að því búnu svo staddur margur hvör, að hann framdregur sitt og sinna líf með stærstu örbirgð og lífsbjargarskorti.

Þetta í einfeldni skrifað biðjum vér auðmjúklega að yfirvegað verði fullvissir um náðuga bænheyrslu og erum:

Sandvíkurhrepp,
d. 25. Maii Anno 1771.

Ingimundur Magnússon
Oddur Jónsson
Arnoddur Hafliðason
Einar Eiríksson
Gísli Álfsson
Stefán Jónsson
Jón Jónsson
Magnús Gunnlaugsson
Runólfur Finnbogason
Guðmundur Jónsson
Hafliði Árnason
Gísli Jónsson
Eyvindur Símonsson

Hr. Commissarii skyldugir
sem auðmjúkir þénarar

Þorkell Magnússon
Alexíus Ólafsson
Grímur Hálfdanarson
Guðmundur Jónsson
Þorvaldur Jónsson
Jón Magnússon
Eyjólfur Ormsson
Oddur Jónsson
Jón Teitsson
Þorkell Eiríksson

* * *

[Oversættelse 1771]

Kongel. Maj^{ts} velbetroede Commissarii!
Gunstige gode herrer!

I henseende til hans kongel. Maj^{ts} allernaadigste anordning af dato 15de May 1770 fordrister vi underteignede os til at give Eder tilkjende

det synderligste, som vii formeene denne repps indbyggere foraarsager armoed og fattigdom. Men at det har saaleedes blevet forhalet siden forordningen blev divulgeret[1] er det aarsag i, at saasom de anordninger, som i landet ere af höjlovlige konger indsendte, have fra denne lands övrigheder til den gemeene mands paahör kommet med fullkommen opvartning at leve efter samme.

1° Har man væntet at saa maatte skee med den beskickede Commission, men her kommer enda ej et ord fra övrighederne, om mand skal noget sige eller tie om nye indretninger at paafinde landet til beste. Almuen kan det ikke, da övrighederne har det fuldstændig gjort og mon gjöre, men frugten kan vi ikke om sige. Men i almindelighed forvolder særdeeles almuens undergang den store gjæld, de maae svare til geistlige og verdslige. Somme jorder fordervede af vind og væjr opblæsne, andre af vand og myrer, men dog ere lige landskylder udsenntede som tilforn. Qvildernes mængde paa forbemelte jord for tung, og lejen betales med smör om ikke 4 mk. danske for 15 pund. Faarqvildene maae man aabyrges[2] foruden aaboed og svare til dem. Nogle har og svaret 10 al. for de pestdöde qvilder paa stolsjorderne, som af Skalholts raadsmand er udheimtet. Enda er kaldede af stolens jorder nogenslags leje kaldet qvader, som er 20 al. mandslaan til skibpaaroen[3] eller betale 4 mk., som man dog sjælden faaer at betale for. Den mand om værtiden intet tillagt uden huus, og dog tagen hver 6te fisk af det, Gud giver ham, i skibleje om værtiden, hvorved de fattige tager stor skade. Hestelaan, om man lader ikke hesten til i saakaldede farer, betale 2 mk. Enda kaldes dagsverk om höesletstiden eller betale 1 mk. eller 5 al. Med disse conditioner maae mand boe paa stolens jorder og holde huusene vedlige foruden nogen aaboed, men dog skal de have (aaboed) paagjældt, om jorderne ere ikke i god stand, da de tage fra. Dette vise at være sandt bygslesbrevene, som bönderne maae kjöbe, naar de forlange nogen stolens jord at boe paa. Dette passerer i denne repp.

Paa mantalstingene kalder sysselmand disse skylder: Skatt af meget mange, gjevtold, bispetiend, laugmandstold og tugthustold af bondejorders paaboender, all bondeeje er deres jorders paaboender befalet

[1] Kundgøre.
[2] Stå til ansvar for. Islandsk *ábyrgjast*.
[3] Hoveri på båd. Islandsk *skipsáróður*.

at tiende. Disse skylder kaller presterne af alle boesiddende, saakaldet præstetiend, som er effter tiendehöjden af de, der ere i skifftetiend, men dagsverk af dem, der mindre tiender end 5 hndr. Nogle præster lader sig nöje med 5 fiske, nogle 8te, andre ikke mindre, end en man i höesletstiden, dog den var fattige eenværker.[1] Höetold betales 5 al. eller med foeder. Til kirkerne vil de have, som dem holde, lystold 6 fiske, kirketiende, som gaaer effter tiendehöjden, legkjöb for hver, som i kirkegaarden er begraven og noget lader effter sig, og ligsangstold 12 f. Her foruden maae alle sognens bönder arbejde paa kirkens molder,[2] som tage kirkerne, lade deres vegge og kirkegaarden foruden betaling, dog kirkerne ere foruden sit vedligeholdelse noch rige det at betale. Nogle præster vil have told for brudevielser, börnedaaben og saadant, men nogle nævner det ikke.

Her foruden det almuen i almindelighed vedkommer, og han kan ikke faae boed paa, og skeer ved handelen i kjöbstæden. De fattige maa opholde sig der nogle dage, om der ere andre fornemme. De höjere vælger det beste af tömmeret. Ved det nibegyndte saltverk i Thorlakshavn og Selvog[3] gaaer det saa, at Skalholts skiblötter og deres rige er antagne i saltet, men de fattige maae staae tilbage, dog de vil sin fisk i handelen lade indkomme. Disse ovenskrevne skylder söger almuen til sit yderste at faae afbetalte og har siden lidet at fremdrage med sit liv.

Dette i eenfoldighed skrevet beder vi ydmigst at vorder overvejet, fuldforsikrede om naadig bönhörelse og ere:

Sandvigsrepp,[4] d. 25de May 1771.	Hr. Commissariorum pligtige som ydmige tjennere
Ingemundur Magnusson	Thorkell Magnuson
Oddur Jonsson	Alexius Olafson
Arnoddur Haflidason	Grimur Halfdanarson
Einar Erikson	Gudmund Jonsson

[1] I den islandske tekst går klagen på, at præsten forlanger en mand til høslæt, selvom en fattig bonde dyrker sin jord uden tyende, altså arbejder alene.

[2] Jord, muld. Henviser til, at de er forpligtet til at klare alt arbejde med græstørvene (dvs. vægge, tag og gærder). Islandsk *mold*.

[3] Þorlákshöfn og Selvogur, Árn.

[4] Sandvíkurrep, Árn.

Gisle Axelson[1]
Stephan Jonson
Jon Jonsson
Magnus Gunnlögson
Runolv Fimbogeson
Gudmund Jonson
Haflide Arnason
Gisle Jonson
Eivindur Simonson
Thorvaldur Jonsson
Jon Magnuson
Ejolfur Ormson
Oddur Jonson
Jon Teitson
Thorkell Erikson

L. S.

Hreppstjórar og bændur í Hraungerðishreppi kvarta yfir leigukúgildum og slæmum kjörum 29.5.1771. Lit. Hh. N° 3.

Repstyrere og bønder i Hraungerðisrep klager over lejekogilder og ringe kår 29.5.1771. Lit. Hh. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/5–3.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 3.

Veleðla hr. Commissarii!

Eftirskrifað höfum vér undirskrifaðir fundið umkvörtunarvert hér í sveit.

1° Á stólsins jörðum eru hér kallaðar 10 álnir eftir þau í fjárpestinni úrdauðu ásauðarkúgildi, hér til svokallaðar kvaðir sem eru 20 álna mannslán, 10 álna hestlán og 5 álna dagsláttur. Hér fyrir utan ganga jarðirnar af sér af vatni, sandi og grjóti sem ei verður við gjört, en landskuld, leigur og kvaðir standa við sama og ofan á allt þetta verða ábúendur yfir allt sjálfir að kaupa og tilflytja tré til leiguhúsanna og það fyrir ekkert.

[1] Således, men ifølge det islandske brev er navnet Gísli Álfsson.

2° Eru hér í sveit proprietariijarðir sem oss þykja of mikið leigðar, eftir því að ein jörð 10 hndr. að dýrleika er byggð með 100 álna landskuld og 4 kúgildum. Hér til geldur ábúandinn, ei eigandi nema sjálfur ábúi, af svo dýrri jörð í tíundir 24 fiska eður hálfan rixdal. Er svo árlegt gjald af þessari jörð 1 hndr. 75 álnir, sem forsorgar 7 kúa þunga í meðalári. Einninn eru hér og 5 hndr. jarðir byggðar með 60 al. landskuld, 3 kúgildum og 12 fiskum í tíundir, til samans 1 hndr. og 6 álnir. Þessar forsorga í meðalári 6 kúa þunga.

3° Fyrir utan venjulegan 40 fiska skatt af allmörgum er:

4° Kallaður af öllum sem nokkra tíund gjöra og við bú eru sá svokallaði gjaftollur sem við vitum öngva kónglega befalning fyrir.

5° Erum við alldeilis ófornægðir með höndlun í Eyrarbakkakaupstað, því svo snart timbrið kemur í land taka þeir ríku, bæði það besta, líka svo mikið, að fáir af almúga fá það nauðsynlega með þurfa, sumir slétt ekkert. Sama er og að segja um mjöl og brauð, að velflestir fá minna af því en þurfa sér og sínum til lífsnæringar. Hér að auki er það til stórs baga að fólk verður um heyskapartímann í kaupstaðnum að standa 2 og 3 dægur og fá ei framkomið sínu erindi, fara svo aftur og aftur. Er þá að síðurstu burtselt hið nauðsynlegasta svo sumir fá ekkert.

6° Á stólsins jörðum eiga nú ei framar upp að bætast ásauðarkúgildi sem af yfirgangandi fjárpest fallin eru, heldur mega ábúendur svara til þeirra og fulla leigu eftir gjalda. Og vitum við ei hvort kóngleg forordning fátækum almúga þetta uppáleggur, nema hvað oss er sagt að sé.

7° Síðan Hekla í síðarsta sinni fordjarfaði þá skóga sem sér til nota brúkuðu búandi menn úr 8ta sveitum hér í sýslu, hafa flestir orðið að kaupa sér skóg til kolgjörða og húsaþaks. Og þótt stólnum tilheyri óskemmdir skógar þá er þó öllum fyrirboðið þá að yrkja, svo almúgi á bágt að afla sér nauðsynlegra lédengingarkola.

Þetta vildu hr. Commissarii taka til eftirþanka svo vítt sem þeir sjá til betrunar þéna kunni.

Hraungerðishrepp,
þann 29da Maji 1771.

Til staðfestu vor nöfn

Eyjólfur Þóroddsson
Ófeigur Jónsson

Jón Guðmundsson
Símon Sæmundsson

Þórður Sæmundsson
Jón Eiríksson
Oddur Jónsson
Einar Guðmundsson
Jakob Sigurðsson
Einar Sæmundsson

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle hr. Commissarii!

Nedenstående har vi underskrevne ment, der var grund til at klage over her på egnen.

1° På stolens jorder opkræves her 10 alen for de kogilder for malkende får, der døde under fårepesten, hertil såkaldt hoveri, som er 20 alen hoveri på båd, 10 alen hestelån og 5 alen dagarbejde ved høhøst. Ud over dette udmarves jorderne af vand, sand og sten, hvad man ikke kan gøre noget ved, men landskyld, fæsteafgift og hoveri er uændret, og foruden alt dette må fæsterne fuldstændig selv købe og flytte træ til de lejede huse og det uden støtte.

2° Der findes her på egnen selvejerjorder, hvor det forekommer os, at afgiften er for høj, fordi en jord vurderes til 10 hundreder får pålagt 100 alen landskyld og 4 kogilder. Hertil betaler fæsteren, ikke ejeren, medmindre han selv bor på jorden, af en jord til den værdi i tiender 24 fiske eller en halv rigsdaler. Så er den årlige afgift af denne jord 1 hundrede 75 alen, hvilket forsørger 7 køer i et middelgodt år. Endvidere er her også jorder på 5 hundreder belagt med 60 alen landskyld, 3 kogilder og 12 fiske i tiender, sammenlagt 1 hundrede og 6 alen. De forsørger i et middelgodt år 6 køer.

3° Ud over den normale skat på 40 fiske af næsten alle bliver der:

4° Opkræves af alle, som betaler nogen form for tiende og er på jorden, den såkaldte gavetold, som vi ikke kender nogen kongelig befaling for.

5° Vi er absolut ufornøjet med handelen i Eyrarbakki købstad, for så snart tømmeret kommer i land, tager de rige både det bedste også så meget, at få fra almuen får, hvad de nødvendigvis har brug for, nogle slet intet. Det samme gælder for mel og brød, at langt de fleste får mindre af det, end de har brug for til livets opretholdelse for sig

selv og deres husstand. Desuden er det til stor gene, at folk under høhøsten må stå i købstaden i 2 eller 3 døgn og ikke kan fremsætte deres ærinde og kommer igen og igen, og så til sidst er alt det nødvendigste udsolgt, så nogle ikke får noget.

6° På stolens jorder skal nu ikke længere erstattes kogilder for malkende får, som er faldet på grund af den hærgende fårepest, men bønderne må stå til regnskab for dem og betale fuld leje for dem. Og vi ved ikke, om en kongelig forordning pålægger den fattige almue dette, men man har sagt os, at det er sådan.

7° Siden Hekla sidste gang ødelagde de skove, som bønder i 8 områder her i syslet brugte til egen brug, har de fleste været nødt til at købe skov til fremstilling af kul og hustage. Og selv om der er skove tilhørende stolen, som ikke er ødelagt, så er det forbudt for alle at bruge dem, så almuen har svært ved at skaffe sig det nødvendige kul til at hvæsse leer på.

Dette ville hr. Commissarii tage til overvejelse, så vidt som de ser, at det kan tjene til forbedring.

Hraugerðisrep,
den 29de maj 1771.

Til bekræftelse vore navne

Eyjólfur Þóroddsson
Ófeigur Jónsson
Þórður Sæmundsson
Jón Eiríksson
Oddur Jónsson
Einar Guðmundsson

Jón Guðmundsson
Símon Sæmundsson
Jakob Sigurðsson
Einar Sæmundsson

Hreppstjórar og bændur í Villingaholtshreppi skrifa um hag sveitarinnar 17.6.1771. Lit. Hh. N° 5.

Repstyrere og bønder i Villingaholtsrep skriver om egnens tilstand 17.6.1771. Lit. Hh. N° 5.

ÞÍ. Rtk. D3/5–5.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771.

Áritun/*påskrift*: N° 5; Velædle, velbirdigumm, hávysumm, hattögtudumm, hædstvirdande herrumm Land Commissariumm. Hr. Andreas Holt. Hr. Þorkele Fielsted. Hr. Thomase Vindekilde, audmiuklega.

Veleðli, velbyrði!
Hávísi, háttaktaði, hæðstvirðandi!
Herrar Landcommissarii!

Eftir því vor nú ríkjandi allra náðugasti kóngur hefur af háprísanlegri umhyggju og konunglegri náð fyrir Íslandi og þess fátækum innbyggjurum fyrir gott fundið hingað til landsins að senda veleðla Commissarios til að eftirgrennslast nákvæmlega hvað þéna kunni til landsins almennilega besta, og þar hjá umboðið einum og öðrum sig til kynna að gefa fyrir þessari Commission, því framkomum við nú hérverandi Árnessýslu og Villingaholtshrepps innbyggjendur í auðmýkt og undirgefni og látum háttnefndum Commissarios hér með í ljósi vort ástand í eftirfylgjandi póstum.

1° Við stólsins[1] landsetar vitum ekki dýrleika okkar ábýlisjarða né þeirra landamerki, en allar ganga þó af sér árlega, sumar meir en sumar minna, en þó flestar leigðar með sömu skuldum og verið hefur.

2° Sauðarkúgildi úrdauð og ekkert uppbætt í langa tíma og eftir hvört eitt úrdautt ásauðarkúgildi 10 álnir heimtaðar og víða kýr aftur settar fyrir þennan dauða ásauð. Þar til er af oss heimtað stólsins landsetum 20 álna mannslán, 10 álna hestlán og fimm álna dagsverk.

[1] Biskupsstóllinn í Skálholti, Árn.

3° Þeir sem á bændeign búa gjalda tíund af sínum ábýlisjörðum í 4ª staði.

4° Hér í sveit eru þær jarðir 10 hndr. og 5 hndr. leigðar með 4ᵐ kúgildum, flestar staðarjarðir leigðar með 4ᵐ og 5 kúgildum og líka með 6.

5° Í þinggjald er af oss heimtað í gjaftoll 10 fiskar þeir sem tíunda 5 hndr. en hæðstur verður hann 20 fiskar, lögmannstollur 3 fiskar, biskupstíund 3 fiskar af hvörjum 5 hndr. og eykst hún svo eftir tíundarhæðinni og skattur af mörgum 40 fiskar sem við vitum þó ei af hvað miklu fé gjaldast skal.

6° Fjórum leiguhúsum jarðarinnar verða ábúendur að viðhalda upp á sinn kost fyrir alls ekkert, en bágt fyrir oss fátækum í kaupstöðum nauðsynjar okkar að fá þó fullt andvirði fyrir bjóðum þá þeir ríku eru frágengnir, þar þeir velja vöruna og megum við svo hafa lítið eður ekkert úr kaupstöðum.

7° Prestur okkar heimtar eftir framliðinn fullorðinn mann 36 fiska í kaupstaðarvöru, eftir tannleysing framliðinn 24 fiska, í heytoll 10 fiska þegar betalað er, en nú er settur nautpeningur, kýr í mánuð, kálfar og veturgömul naut 7 vikur, í ljóstoll 6 fiska, tíundir kirkju og prests 3 fiskar í hvora af fimm hundruðum og stígur svo upp eftir tíundarhæðinni, fimm fiska í dagsverk af þeim sem ekki eru í skiptitíund.

8° Allt torfverk kirkjunnar er okkur tilhaldið að gjöra fyrir alls ekkert að fráteknum matarverði sem þeir segja eigi að vera alin á dag, en kirkjugarð byggja fyrir alls ekkert.

Þettað í einfeldni framan og ofan af oss undirskrifuðum uppteiknað biðjum við auðmjúklega álíta viljið svo við með tíðinni kynnum formerkja hvort oss er rétt tilgjört í þessum framanskrifuðum póstum.

Við forblífum með stæðstu virðingu og undirgefni veleðli, velbyrðigi, hávísi, háttaktaði, hæðstvirðandi hr. Landcommissarii þeirra auðmjúkir og undirgefnir þénrar.

Villingaholtshrepp í Árnessýslu, datum þann 17. Junj 1771.

Jón Þormóðsson	Bergur Þorsteinsson
Erlendur Þorgeirsson	Guðmundur Lafransson
Ólafur Jónsson	Magnús Magnússon
Jón Runólfsson	Þórður Guðmundsson

Þorkell Jónsson
Guðmundur Erlendsson
Vigfús Magnússon
Brynjólfur Bjarnason
Guðmundur Jónsson
Jón Snorrason
Jón Jónsson
Jón Magnússon
Jón Einarsson
Guðmundur Ásmundsson
Oddur Sturluson

* * *

[Oversættelse 2015]

Velædle, velbyrdige!
Højvise, højtagtede, højstagtende!
Herrer Landcommissarii!

Fordi vor nu herskende allernådigste konge af højpriselig omsorg og kongelig nåde for Island og dets fattige indbyggere har fundet det for godt at sende velædle Commissarier her til landet for nøjagtigt at undersøge, hvad der måtte tjene til landets almene bedste, og desuden bedt en og anden om at fremtræde for denne Commission. Derfor fremtræder vi nu, de herværende indbyggere i Árnessyssel og Villingaholtsrep, i ydmyghed og underdanighed og tilkendegiver hermed for de højtnævnte Commissarier vor tilstand i følgende punkter.

1° Vi fæstere hos stolen[1] kender ikke værdien af vores fæstejorder eller deres skel, men alle bliver imidlertid ringere hvert år, nogle mere og nogle mindre, men alligevel fæstes de med de samme forpligtelser som altid.

2° Fårekogilder er døde og intet [er kommet] i stedet i lang tid, og efter hvert dødt kogilde af malkende får opkræves 10 alen, og mange steder sættes der køer i stedet for de døde malkende får. Dertil opkræves deraf os, stolens fæstere, 20 alen hoveri på båd, 10 alen lån af hest og fem alen dagarbejde.

3° De, som bor på bønders ejendom, betaler tiende af fæstejorderne i 4 omgange.

4° Her på egnen lejes jorder på 10 hundreder og 5 hundreder med 4 kogilder, de fleste kirkejorder lejes med 4 og 5 kogilder, og også med 6.

5° I offentlige skatter opkræves af os i gavetold 10 fiske af dem,

[1] Bispestolen i Skálholt, Árn.

som tiender 5 hundreder, og den bliver højest 20 fiske, lovmandstold 3 fiske, biskopstiende 3 fiske af hver 5 hundreder, og det vokser så efter størrelsen af tiende, og skat af mange [er] 40 fiske, som vi dog ikke ved, hvor meget der skal betales af.

6° Jordens fire lejede huse må fæsterne vedligeholde på egen bekostning for slet ingenting, og det er hårdt for os fattige at få vores fornødenheder i købstæderne, selv om vi tilbyder fuld pris, når de rige er færdige med at vælge varerne, og så kan vi få lidt eller ingenting fra købstæderne.

7° Vores præst kræver for en afdød voksen mand 36 fiske i handelsvarer, for en tandløs afdød 24 fiske, 10 fiske i høtold, når der betales, men nu sættes der køer, en ko i en måned, kalve og vintergamle tyre 7 uger, 6 fiske i lystold, tiende til kirke og præst 3 fiske af hver fem hundreder, og så stiger det efter størrelsen af tiende, fem fiske i dagarbejde af dem, som ikke har opdelt tiende.

8° Alt tørvearbejdet på kirken har vi pligt til at gøre for slet ingenting, bortset fra værdien af mad, som de siger skal være en alen om dagen, og kirkegærdet skal bygges for slet ingenting.

Dette foran og oven for optegnede af os underskrevne beder vi ydmygt om, at man vil tage i betragtning, så vi med tiden måtte mærke, om man har behandlet os rigtigt i ovenskrevne punkter.

Vi forbliver med den største respekt og underdanighed de velædle, velbyrdige, højvise, højtagtede, højstagtende hr. Landcommissarii ydmyge og underdanige tjenere.

Villingaholtsrep i Árnessyssel, datum, den 17. juni 1771.

Jón Þormóðsson
Erlendur Þorgeirsson
Ólafur Jónsson
Jón Runólfsson
Þorkell Jónsson
Guðmundur Erlendsson
Vigfús Magnússon
Brynjólfur Bjarnason
Guðmundur Jónsson
Jón Snorrason
Bergur Þorsteinsson
Guðmundur Lafransson
Magnús Magnússon
Þórður Guðmundsson
Jón Jónsson
Jón Magnússon
Jón Einarsson
Guðmundur Ásmundsson
Oddur Sturluson

Hreppstjórar og bændur á Skeiðum skrifa um fjársýkina og bág kjör sín 22.5.1771. Lit. Ee. N° 2[a].

Repstyrere og bønder på Skeið skriver om fåresygen og deres trange kår 22.5.1771. Lit. Ee. N° 2[a].

ÞÍ. Rtk. D3/4–21 (bréfið/*brevet*); D3/4–23 og stiftamt. III. 201 (dönsk þýðing/*dansk oversættelse*).
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 29.5.1771; Bréf þetta og það næsta á eftir, frá hreppstjórum og bændum í Grímsnesi, hafa verið bókuð á sama litranúmer. Hér eru þau aðgreind með lit. Ee. N° 2[a] og 2[b]. Dönsk þýðing bréfs þessa fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar og er því tekin hér eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev og det følgende, fra repstyrere og bønder i Grímsnes, er opført på samme litranummer. Her er de adskilt med lit. Ee. N° 2[a] og 2[b]. Den danske oversættelse af dette brev fandtes ikke i Landkomissionens arkiv og er derfor taget fra en afskrift i Stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: Lit. Ee. N° 2; Arnæsssyssel.

Eftir því vor nú ríkjandi allra náðugasti konungur hefur af háprísanlegri föðurlegri umhyggju og konunglegri náð fyrir Íslandi og þess fátækum innbúendum fyrir gott fundið hingað til landsins að senda veleðla Commissarios til að eftirgrennslast nákvæmlega hvað þéna kynni til landsins almennilega besta, og þar hjá umboðið einum og öðrum sig til kynna að gefa fyrir þessari Commission. Því framkomum við nú Skeiðahrepps innan Árnessýslutakmarka innbyggjendur, í auðmjúkri undirgefni, og látum háttnefndum Commissariis hér með í ljósi vort aumkunarvert ástand í eftirfylgjandi póstum.

1° Flestar vorar ábýlisjarðir, svo vel þær við láglendið sem fjallbyggð liggja, eru stórlega af sér gengnar til túna, engja og úthaga, sem orðsakast af vötnum, ám og skriðum, sömuleiðis sandblástri sem sums staðar gjörir stóran skaða. En jarðirnar standa þó við sama eftirgjald sem verið hefur frá aldaröðli það oss vitanlegt er. Og þar þessu jarðanna ástandi er svo varið sem sagt er, er stórlega nauðsynlegt að þær

grandgæfilega skoðaðar væru, hvar um við auðmjúklega biðjum með framtíðinni ske mætti, svo að þær eftir því sem þá fyrirfinnast mættu billega leigjast leiguliðum.

2° Af flestum Skálholtsstólsjörðum í þessari sveit eru árlega kallaðar kvaðir fyrir utan kúgildaleigur og landskuld, nefnilega 20 al. mannslán, 10 al. hestlán og 5 al. dagsverk. Til að betala mannslánið er kallaður maður af flestum stólsjörðum hér í sveit að róa á stólsskipi og má sjálfur sér tilleggja allt sem með þarf utan skipið og húsið, en tekinn allur ⅙ partur af öllum þeim bolfiski sem hann fær í sinn hlut, hvert mikill er eður lítill.

3° Fjárpestin sem nokkur ár og enn nú hefur hér svo um Suðurlandið gengið að flestir af oss eru mjög sauðlitlir orðnir, og það eftir er þar af ávaxtarlaust margoft, bæði að ull og nyt. Samt sem áður er oss af landsdrottni stólsjarðanna tilhaldið að ábyrgjast svo á sig komin ásauðarkúgildi, fyrir utan alla uppbót af stólnum og fulla leigu eftir þau sömu gjalda árlega, hvert vér getum haldið þeim lifandi eður ei á heyi eður högum, vegna nefndrar fjárpestar.

4° Fyrir hvert eitt af þeim pestdauðu ásauðarkúgildum hafa árlega heimtaðar verið 10 al. sem bætast skyldu við landskuldargjaldið á þeim stólsjörðum[1] sem ásauðarkúgildi fylgdu.

5° Og þar flestir stólslandsetar í þessari sveit eru orðnir að mestu sauðlausir, sem áður er sagt, verða menn að gjalda árlega stórgripi í sínar landskuldir, nefnilega kýr, naut og hesta, hverjir gripir þó í lagi verið hafi, hafa stundum ringra[2] teknir verið en eftir gamlri landsvenju.

6° Stólslandsetum er hér og uppálagt að leggja alla viði til leiguhúsa á sínum ábýlisjörðum og nær þeir frá þeim fara þá eru þær heimtaðar í standi. En finnist nokkuð þar út í brostfeldugt[3] má burtflytjandinn það betala af sinni formegan.[4]

7° Vegna vorra aðþrengjandi bágenda veitir mikið örðugt að útvega nauðsynjar í kaupstöðum og jafnvel þó menn hafi dugtuga kaupmannsvöru til að innleggja í höndlunina. Mega sumir fara jafnnærir til baka, en sumir með það ringasta, sérdeilis af trjávörum sem oft finnst úrvalin af þeim æðri.

[1] Biskupsstóllinn í Skálholti, Árn.
[2] Lægra verði. Danska *ringe*.
[3] Hrörlegt, úr sér gengið. Danska *brøstfældig*.
[4] Eign, eignum.

8° Fyrir utan skatt og tíund er árlega kallaður á manntalsþingum gjaftollur, af 5 hndr. tíund til 10 hndr. 10 f., af 10 hndr. tíund til 20 hndr. 12 f., af 20 hndr. tíund 20 f. Item lögmannstollur 3 f. af hverju einbýli en 2 f. af hverju hálfbýli.

Framan- og ofanskrifuðum greinum til staðfestu eru vor undirskrifuð nöfn á Skeiðum innan Árnessýslu, þann 22. Maji 1771.

Jón Hjörtsson	Lafrants Halldórsson
Jón Ólafsson	Bjarni Jónsson
Hróbjartur Hannesson	Sæmundur Ingimundsson
Ófeigur Sigmundsson	Sveinn Jónsson
Sigurður Filippusson	Bjarni Einarsson
Jón Valdason	Þorsteinn Stefánsson
Einar Guðmundsson	Brandur Pálsson
Páll Ketilsson	Vigfús Einarsson
Helgi Lafrantsson	Sigvaldi Jónsson
Þóroddur Jónsson	Hannes Valdason[1]

* * *

[Oversættelse 1771]

Da vores nu regerende allernaadigste konge af höjpriselig faderlig omhue og kongel. naade for Island har dets indbyggere for got fundet at hidskicke til landet velædle Commissarios for nöje at inqvirere om, hvad der kunde tjene til landets almindelige beste, og hos alle og eenhver befalet sig tilkjende at give for denne Commission. Thi fremstille vi os nu Skeiderepps indbyggere inden Arnessyssel i ydmige underdanighed og gjöre her medbekjendt höjtbemelte Commissariis vores ynkværdige omstændigheder i fölgende poster.

1° De fleste af vores lejejorder, saavel de som ligge paa den flade mark som oppe ved fjældene, ere storligen ruinerede, nemlig tune, enger og udmarker, som foraarsages af vand, aaer og fjældskreeder, ligeleedes sandblæst, som sommestæds gjör stor skade, men jorderne staae ved samme eftergjald, som för har været fra arrildstid af det os er kjendt. Og da jorderne ere saa beskaffen som mældt, er höjligen

[1] Nöfn í þremur dálkum í handriti. Hér sett í tvo.

nödvendigt, at de var nöje overseete, hvad vi ydmigst begære at i eftertiden skee maatte, at de da efftersom forefindes bleve nedsadte til billig lejemaal for lejlændingene.

2° Af de fleste Skalholtstolsjorder i dette sogn ere aarlig kaldede kvader foruden qvildernes leje og landskyld, nemlig 20 al. mandslaan, 10 al. hestelaan og 5 al. dagsværk. For at betale mandslaan er en mand kaldet af de fleste stolens jorder her i sognet for at roe paa stolens skibe og maae selv tillægge sig, hvis hand behöver uden skib og huus, men tagen ⅙ deel af ald den fisk han faaer i sin lött, enten den er megen eller liden.

3° Faaresygen, som nogle aar har her saa om Syderlandet grasserer og endnu vedholder, har gjort fleste af næsten faarelöse, men det som endnu er tilbage offtes frugeslöst baade ad uld og melk. Icke desto mindre er os af landsdroten tilholdet at have i aabyrd[1] saadane faareqvilder, foruden ald paaboed af stolen, og fuld leje effter dem at svare aarlig, enten vi kan holde dem levende eller ikke, af höe eller beed, formedelst bemelte faaresyge.

4° For hver et af de pestdöde faareqvilder maa man aarlig svare 10 al., som tillægges landskylden a de stolens[2] jorder, som faareqvilderne fölgede.

5° Da fleste stolens lejlendinge ere som sagt næsten faarelöse, maae de aarlig betale i sine landskylder kjör, stud og heste, hvilke, dog de havde været i sit rette værdie, somme tider har ringere været antagne end effter gammel landets sædvane.

6° Stolens lejlendinge er her paalagt at tillægge ald tömmer til sine lejehuse, og naar de tage bort, maae de svare dem i god stand og böde det bröstfældige af sine penge.

7° Formedelst nödtrængende besværligheder falder meget vanskilliget at faae sine nödvendigheder i kjöbstædet, og endskjönt man har rigtig kjöbmandsvahre at indlægge i handelen, maae somme gaae tilbage foruden at faae noget, men somme det ringeste især tömmer som offte findes væget af de store.

8° Foruden skat og tiend er aarlig kaldet paa mandtalstingene gjeftold, af 5 hndr. til 10 hndr. 10 fiske, af 10 hndr. til 20 hndr. 12 f., af

[1] Ansvar. Islandsk *ábyrgð*.
[2] Bispestolen i Skálholt, Árn.

20 hndr. 20 f. Item laugmandstold 3 f. af hver bonde, som en boer paa jorden, men 2 der 2 bor.

Ovenskrevet til bekræftelse er vores underskrevne navne a Skeidum inden Arnessyssel den 22de May 1771.

Jon Biörnson[1]
Poel Ketilsen
Hrobiört Hannesen
Ofeig Sigmundsen
Sivert Philippusen
Jon Waldesen
Einer Gudmundsen
Helge Lafrensen
Thorodder Jonsen
Lafrens Haldorsen
Biarne Jonsen
Sæmund Ingemundsen
Svend Jonsen
Biarne Einersen
Thorsten Stephensen
Brander Poelsen
Vigfus Einersen
Sigvalde Jonsen
Hannes Waldesen

Rigtige copier testr E. Jonsonius[2]
L. S.

Hreppstjórar og bændur í Grímsnesi skrifa um bágindi sveitarinnar 25.5.1771. Lit. Ee. N° 2[b].

Repstyrere og bønder i Grímsnes skriver om områdets trange kår 25.5.1771. Lit. Ee. N° 2[b].

ÞÍ. Rtk. D3/4–22 (bréfið/*brevet*); D3/4–23 og stiftamt. III. 201 (dönsk þýðing/*dansk oversættelse*).
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 29.5.1771; Bréf þetta og það næsta á undan, frá hreppstjórum og bændum á Skeiðum, hafa verið bókuð á sama litranúmer.

[1] Således, men ifølge det islandske brev er navnet *Jón Hjörtsson*. Der mangler også et navn i optællingen i forhold til det islandske brev, nemlig *Jón Ólafsson*.
[2] Eyjólfur Jónsson (Johnsonius), sekretær for den islandske Landkommission 1770–1771.

Hér eru þau aðgreind með lit. Ee. N° 2[a] og 2[b]. Dönsk þýðing bréfs þessa fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar og er því tekin hér eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Dette brev og det forudgående, fra repstyrere og bønder på Skeið, er opført på samme litranummer. Her er de adskilt med lit. Ee. N° 2[a] og 2[b]. Den danske oversættelse af dette brev fandtes ikke i Landkomissionens arkiv og er derfor taget fra en afskrift i Stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: Arnessyssel; Kongl. Maj^{ts} höjbestalter, Commissariis á Islande, audmiúklega, a Arnarhóle; L. S.

Kóngl. Maj^{ts} höjbestalter Commissarii!
Gúnstugu góðu herrar!

Vegna yfirstandandi bágenda og fátæktar sem komin eru yfir þessa sveit og í tilliti hans kóngl. Majst allra náðugustu forordningar af dato 15. Maii 1770 dirfustum við undirskrifaðir hreppstjórnarmenn og bændur í Grímsnessveit, að gefa yður hér með til kynna það sérlegasta er vér meinum vorri sveit og hennar innbyggjurum til hinnar mestu útörmunar (sérdeilis síðan fjárpestin tók sauðinn allan að mestu í burtu, hvar fyrir nefndrar sveitar innbyggjarar eru síðan fallnir í örbirgð, hverjir þó áður til forna meðan sauðurinn lifði voru kallaðir með þeim farsælustu upp á lífsbjörg innan Árnessýslu) sem er þetta eftirfylgjandi.

1° Af sér gengnar jarðir blífa við sína sömu háu afgift sem til forna verið hefur.

2° Mikill kúgildaþungi á jörðum, er sumar lítið meir forsorga en kúgildin og það alast verður upp í landskuldina, hver á sumum jörðum er 2 hndr. og þar yfir. En á flestum jörðum hér í sveit eru óviss landamerki svo menn vita ekki fyrir víst hvað yrkja skulu. Sums staðar eru settar kýr fyrir pestdauð ásauðarkúgildi aftur, en vilji menn verjast því þá er kölluð hálf leiga eftir þau úrdauðu. Vilji bændur fá ásauðarkúgildi mega þeir ábyrgjast þau fyrir öllum skaða, sem eigi hefur til forna verið. Og gjalda þó ei að síður fulla leigu, sem altíð skal vera eftir kúgildin í smjöri, en sé það ekki til betalist 4 mk. croner fyrir hver 15 pund smjörs. En áður til forna kvittaði 4 mk. specie 20 pd. smjörs.

3° Auk landskuldar af dómkirkjunnar jörðum hér í Árnessýslu eru goldnar kvaðir til verðaura 35 álnir á landsvísu, sem er 1 mann til skipsáróðurs 20 álnir, honum ekkert tillagt af stólsins hálfu til þeirrar

þénustu utan húsið að vera í, en tekinn þó af honum 6tti hver fiskur af því er Guð gefur þá vertíð er úti, af hverri mannsláns niðurraðan fátækir hljóta oft stóran baga. Annað er hestur með járnum sem gildir 10 al. ef ekki er tillátinn, úr hverju láni hann kemur oft skemmdur, og það oftast bótalaust af stólsins hálfu. Þriðja er dagsverk um heyannir eður betalist 5 al.

4° Mega bændur upp á sinn eigin kostnað fyrir utan betaling uppbyggja og viðhalda húsum á sínum ábýlisjörðum, og bæta þó síðan fyrir það sem ei sýnist af landeiganda vera í góðu standi, nær þeir burt fara. Tilsagt er hreppstjórum að taka út stólsjarðir þá bændur burt fara en aðrir jarðirnar aftur taka og það fyrir öngvan betaling, hvað ei var til forna.

5° Hestar og hross eru ei fyrir utan eigandans skaða tekin í landskuldir, þar slíkir landaurar eru nú um stundir í litlu gildi.

6° Menn hafa og mátt gefa festipeninga til sinna ringra ábýlisjarða.

7° Bændajarðir verða menn að tíunda auk landskuldar sem sína eign, 12 fiska af hverjum 5 hndr. í allar tíundir.

8° Sá gamli bændaskattur, svokölluð biskupstíund, gjaftollar og lögmannstollar gjaldast nú um stundir í kaupmannsvöru og upp á hans reikning.

9° Manntalsfiskar eru teknir í Gullbringusýslu af þeim mönnum sem þar eru sjóróandi um vertíð úr þessari sveit, sem eru 3 fiskar af mannshlut. Og þó einn maður eigi þar fleiri mannahluti þá eru teknir 3 fiskar af hverjum hlut hvað ei var til forna.

10° Hvað almúgann áhrærir í Eyrarbakkadistricte og fram hefur komið við fólk úr þessari sveit, mega menn þar bíða 1, 2, 3 daga eður lengur og stundum fara jafnnærir til sinna heimila aftur og fá ei nauðsynjar sínar, nefnilega það helsta mjöl og tré, en það sumir fátækir fá þar af trjávið er úrval æðri manna. Líka sumir menn er þar leggja inn ekkert annað en fisk og lýsi hljóta að blífa við sauðareikning. Um töku á blautum fiski í saltið gengur ýmislega, því sumir fátækir fá þar mjög litlu innkomið í skuldir sínar en aðrir æðri sitja fyrir

11° Af tveimur þingsóknum hér í Árnessýslu, þessari og annarri til, eru til skiptis árlega kallaðir hér um 20 hestar með reipum, reiðing og járnum. Einninn 3 eða 4 menn til að flytja hr. amtmannsins góts af

Alþingi, hvert kall skeður um besta heyannatíma, hvar af bændur hafa oft stóran baga að missa sína menn um þann tíma, og það fyrir öngvan betaling, en aðrar sveitir hér í sýslu hafa verið til þessa frí frá þeim flutningi.

Þetta framan- og ofanskrifað bágendaástand sveitar vorrar af oss í undirgefni svoleiðis teiknað, innstillist til yðar, góðu og gúnstugu herrar, náðuglegs álits hvar um fullvissir forblífum.

Stóruborg,
d. 25. Maii 1771.

Hr. Commissarii, yðar skyldugir
auðmjúkir og undirgefnir þénarar

Hreppstjórar
Gunnar Högnason
Guðmundur Magnússon
Þorsteinn Erlendsson
Þórður Jónsson
Guðmundur Jónsson

Bændur
Sigurður Ásmundsson
Jón Vernharðsson
Jón Erlendsson
Jón Þorsteinson
Ketill Þorgeirsson
Eilífur Ketilsson

Bændur
Jón Grímsson
Felix Tómasson
Arnór Þórðarson
Jón Grímsson
Skíði Einarsson
Magnús Magnússon
Ingimundur Bjarnason
Narfi Jónsson
Jón Stullason
Jón Hermannsson
Sigurður Einarsson
Jón Gíslason
Jón Jónsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Kongel. Maj^{ts} höjbestalter Commissarii!
Gunstige gode herrer!

Formedelst overværende besværligheder og fattigdom, som denne sogn er paafalden, og i henseende til deres kongel. Maj^{ts} allernaadigste anordning af 15de May 1770 fordrister vii os underskrevne bönder og reppstyrer i Grimsnessogn at give Eder her med tilkjende, det vi formeene, dette sogn særdeeles foraarsager udarmelse (især siden faaresygen bort tog qvæget, hvorfor bemelte repps indbyggere ere siden

faldne i örbyrgd,[1] hvilke dog för var holdne, de best bemidlede inden Arnessyssel), som er fölgende:

1° Ruinerede jorder forblive ved samme afgift som för.

2° Meget qvildemængde, da somme lidet meer taale end bare qvildene, men dog maae noget opelskes i landskylden, som sommestæds er over 2 hndr., men paa fleste jorder i dette repp ere uvisse landet grænsers terminer, saa man veed ikke sikkert, hvad man skal dyrke. Noglestæds ere kjör sadte i qvilde for pestdöde faar, men vil man ikke, maae man svare halv leje effter de döde, men om bönderne vil faae faareqvilder, maae de aabyrges[2] dem for ald skade, som ikke har för været, men betale dog ald leje som aldtid skal være i smör. Men om det er ikke til, maae de betale 4 mk. croner for hver 15 pd., men tilforn betalte 4 mk. specie 20 pd. smör.

3° Foruden landskyld af domkirkens jorder her i Arnessyssel ere betalte qvader til værdie 35 al. paa landsviis, som er 1 mand til skibspaaroen[3] 20 al., som intet er af stolen tillagt uden hus, men dog tagen fra ham hver 6te fisk, som han faaer, da værtid ender, som de fattige er stor skade. Det andet er skoet hest, som offt kommer igjen tilbage skemd og skadet bödelös, eller betale 10 al. Tredje dagsværk om höesletstiden eller 5 al.

4° Maae bönderne paa sin egen regning bygge og vedholde huse a sine lejejorder og betale, naar bort vige, det bröstfældige. Reppstyrerne maae foruden betaling jorderne udtage, som ikke var för.

5° Hester og ross[4] ere nu ej uden ejerens skade antagne i landskyld, da slige landöre ere nu om stund i lidet værdie.

6° Man har og maat give fæstepenge for sine ringe lejejorder.

7° Bondejorder maae man som sin ejendom tiende foruden landskyld 12 f. af hver 5 hndr. i alle tiender.

8° Den gamle bondeskatt, saakaldet biskopstiend, gjevtold og laugmandstold, ere nu betalte i kjöbstædsvahre.

9° Mandtalsfisker ere tagne i Guldbringesyssel af de mænd, som der ere söeroende om værtiden fra denne repp, som ere 3 fiske af en

[1] Armod, fattigdom. Islandsk *örbirgð*.
[2] Stå til ansvar for. Islandsk *ábyrgjast*.
[3] Hoveri på båd. Islandsk *skipsáróður*.
[4] Her er det islandske ord *hross* sandsynligvis i betydningen hoppe.

lött, og dog een mand ejer der fleere end 1 mand, saa ere dog tagen 3 f. af hver lött, som ikke var för.

10° Hvad almuen anbelanger i Örebachedistrict,[1] og frem har kommet ved folk fra denne repp, har man maat der bie 1, 2, 3 dage eller meer og undertiden gaae ærendeslös hjem igjen og faae ikke det nödvendigste mehl og tömmer. Men det tömmer, som nogle fattige faae, er kun udkast de stores.[2] Nogle, som indlade i handelen kun fisk og tran, maae blive ved faarregning. Om antagelse blödfiskens i saltet gaaer vanskellig, de rige side for,[3] saa de fattige kand ikke indkomme.

11° Af 2de tinglauge i Arnessyssel, dette og andet, ere tilskifte kaldet henved 26 hester med ald tilhörende og 3 eller 4 mænd at flötte amtmandens töj af laugtinget om beste höesletstid, hvoraf bönderne offt har stor skade at miste mændene foruden betaling, men andre i dette syssel ere derved frie.

Dette ovenskrevet indstilles i underdanighed til Eders gode herrer naadige efftersyn, hvorom forsikrede vi forblive.

Storeborg,
d. 25de May 1771.

Hr. Commissarii, Eders
pligtige ydmige og
underdanige tjener

Reppstyrer
Gunner Högneson
Gudmund Magnusen
Thorsten Erlendsen
Thorder Jonsen
Gudmund Jonsen

Bönder
Sivert Asmundsen
Jon Vernhardsen
Jon Erlendsen

Jon Grimsen
Felix Tomasen
Arnor Thordersen
Jon Grimsen
Skide Einersen
Magnus Magnusen
Ingemund Biarnesen
Ivar Jonsen[4]
Jon Stullesen
Jon Hermandsen
Sivert Einersen

[1] Eyrarbakkadistrikt, handelsområde, Árn.
[2] De rige. Her menes, at de kun kan købe, det de rige har kasseret.
[3] Have førsteprioritet. Islandsk *þeir ríku sitja fyrir*.
[4] Således, men ifølge det islandske brev er det rette navn *Narfi Jónsson*.

Jon Thorstensen
Ketil Thorgeirsen
Eilif Kietilsen[1]

Jon Gislesen
Jon Jonsen

Hreppstjórar og bændur í Biskupstungum og Hreppum skrifa um skemmdir á jörðum og jarðaafgjöld [án dags.] 1771. Lit. YY. N° 2.

Repstyrere og bønder i Biskupstungur og Hreppar skriver om ødelæggelser på jorderne og jordafgifter [uden dato] 1771. Lit. YY. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/3–14.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 14.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 14de Maii 1771; Lit. YY. N° 2; Arnæsssyssel; Welædla og haavysumm, hr. Andreas Holt, hans Majts ober Land Commissario, audmiuklegast, Reikiawyk; L. S.

Eftir því vor nú ríkjandi allra náðugasti konungur hefur af háprísanlegri föðurlegri umhyggju og konunglegri náð fyrir Íslandi og þess fátækum innbúendum fyrir gott fundið hingað til landsins að senda veleðla Commissarios til að eftirgrennslast nákvæmlega hvað þéna kynni til landsins almennilega besta og þar hjá umboðið einum og öðrum sig til kynna að gefa fyrir þessari Commission, því framkomum við hér núverandi Árnessýslu innbyggjendur í auðmjúkri undirgefni og látum háttnefndum Commissarios hér með í ljósi vort aumkunarvert ástand í eftirfylgjandi póstum.

1° Flestar vorar ábýlisjarðir við fjallbyggð eru svo stórlega af sér gengnar og ganga ár frá ári af blástri, skriðum, vötnum, lækjum og ám sem upp á sumra jarða tún, engjar og úthaga bera sand, grjót og mold, en standa þó við sama eftirgjald sem verið hefur frá alda öðli,

[1] Opstillingen af navne er uregelmæssig i det oprindelige dokument. Her er de opstillet i to spalter lige som den islandske udgave af brevet.

að því oss vitanlegt er, að fráteknum þeim jörðum sem Heklusandur mest yfirgekk og þá eyðilögðust en byggðust síðan með ringara eftirgjaldi en áður.

Skógar jarðanna eru og svo mjög eyddir, hvar í sýnast má að þó hafa verið þeirra herlegheit ei síst fólgin, og þar þessu jarðanna ástandi er svo varið sem sagt er. Er stórlega nauðsynlegt að þær grandgæfilega skoðaðar væru, hvar um við auðmjúklega biðjum með framtíðinni ske mætti, svo að þær eftir því sem þær þá fyrirfinnast leigjast mættu leiguliðanum.

2° Hér hefur leiguliði um langa tíma orðið sjálfur að gjalda tíundir allar af bændaeign þeirri sem hann á býr, fyrir utan betaling af landsdrottni.

3° Sumir þeir á Skálholtsstólsjörðum búa er tilsagt fyrir utan landskuld og leigur að gjalda af þeim til stólsins 20 al. mannslán, 10 al. hestlán, 5 al. dagsverk. Til að betala mannslánið er leiguliðinn kallaður til að róa á stólsins skipum og má sjálfur sér tilleggja allt sem með þarf utan sjálft skipið og húsið, en tekinn allur ⅙ partur af öllum þeim bolfiski sem hann fær í sinn hlut hvert mikill er eður lítill.

4° Fjárpestin sem nokkur ár og enn nú hefur hér um Suðurlandið gengið, svo að flestir af oss eru mjög sauðlitlir vorðnir og það eftirlifandi þar af ávaxtarlaust sumt en ávaxtarlítið þá betur fellur, sumt bæði að ull og nyt. Samt sem áður er oss af landsdrottni stólsjarðanna tilhaldið að ábyrgjast svo á sig komin ásauðarkúgildi fyrir utan alla uppbót af stólnum og fulla leigu eftir þau sömu gjalda árlega, hvört vér getum haldið þeim lifandi á högum og heyi eður ei vegna nefndrar pestar.

5° Mjög fáir bændajarðaeigendur vilja leggja oss viði til sinna eignarjarða sem vér á búum eður nokkra húsauppbót í þeirra stað.

Þessu af í stærstu auðmýkt og undirgefni framtöldu fyrir veleðla Commissarios.

Eru til staðfestu vor Biskupstungna, Ytra- og Austra-Hrepps[1] innbyggjara nöfn hér að neðan.

Datum Árnessýslu Anno 1771.

Sigurður Narfason	Magnús Símonsson
Páll Snorrason	Jón Jónsson

[1] Hrunamanna- og Gnúpverjahreppar, Árn.

Henrik Snorrason
Björn Jónsson
Guðmundur Magnússon
Jón Gissursson
Guðbrandur Auðunsson
Sigmundur Auðunsson
Guðmundur Þórðarson
Snorri Guðmundsson
Eiríkur Jónsson
Magnús Gunnhvatsson
Símon Jónsson
Helgi Gíslason
Eyjólfur Ísólfsson
Gunnar Egilsson
Hannes Jónsson
Halldór Jónsson
Sigurður Jónsson
Þórður Jónsson
Jón Jónsson
Guðmundur Bjarnarson
Snorri Jónsson
Símon Loftsson
Brynjólfur Ingimundsson
Markús Helgason
Jón Einarsson
Illugi Jónsson
Jón Jónsson
Bjarni Jónsson

* * *

[Oversættelse 1771]

Translation

Efftersom vores nu regierende allernaadigste Konge haver af höypriiselig faderlig omsorg og kongelig naade for Island og dets fattige indbyggere for got befunden her til landet at sende velædle Commissarier til at efftersöge nöye, hvad tjene kunde til landets almindelige beste, og derhos forlanget af een og anden sig tilkjende at give for denne Commission. Thi fremkomme vi her nuværende Arnesyssels indbyggere i ydmygste underdanighed og lader höystnefnde Commissarier hermed oplyse vores ynkværdige omstændigheder i efterfölgende poster.

1° Fleeste af vore paaboende jorder til fjælds ere saa storlig af sig gaaet og gange aar fra aar af blesende vinde, fjeldskreed, vande, löbende bække og aaer, som paa somme jorders græstun, enger og udmarker opbærer sand, steene og muld, end stoer dog for fulde afgifft, som været have fra alderstiid, saavidt os vitterlig er, undtagne de jorder, som Heklusand mest overgick, og de i öde lagdest og er siden bygt med ringere afgifft end tilforn.

Jordernes skouve ere ogsaa meget forödt, hvorudi synes maae, at dog have været deres herlighed ej mindst indbefatted, og der disse jor-

ders omstændigheder er saa beskaffen, som sagt er. Er det höylig fornöden, at de grandgiveligen vorder besigtet. Hvorom vii ydmygeligen beder med fremtiiden skee maatte, saa at de effter forefindende maatte lejes lejlendingen.

2° Her have lejlendingen i lang tiid maattet self betale alle tiender af bondeegnsjorder, som hand beboer, foruden betaling af landsdrotten.

3° Somme af de paa Skalholts jorder boer er tilsagt foruden landskyld og lejer at betale af dem til bispestoelen[1] 20 al. i mandslaan, 10 al. hestelaan, 5 al. dagsværk. Til at betale mandslaanet er lejlendingen tilkaldet at roe paa bispestoelens skibe og maae self sig tillegge ald fornödentligt uden baaden, hvor paa de roe, og huset, og tager ⅙ part af ald den fisk, hand faaer i sin hlött, hvad enten den er megen eller liden.

4° Faarepesten som nogle aar og endnu haver herom Syderlandet ganget, saa at fleeste af os er meget söydqvæg lidet vordne, og det efterlevende deraf afvæxtlöst, somt afvæxte liden,[2] naar best falder, somt baade til uld og andet. Alligevel som tilforn er os af landsdrotten bispestoelens jorder tilholdt at være ansvarlig for saadanne i stand værende söydekoeqvillde foruden ald opböd af stoelen og fuld leje efter de samme betale aarlig, hvad enten vii kand holde dem levende paa græsmarken og höe eller ej for denne benefnte pæst.

5° Meget faae bondeeigendesjorder[3] ville legge os træe til sine egne jorder, som vii beboe, eller nogle huuse aaboed i dens stæd.

Dette af i störste ydmyghed og underdanighed fremlagt for velædle Commissarier.

Ere til stadfæstelse vii Biskupstungna, Itra- og Austrahrepps[4] indbyggeres nafn her under.

Datum Arnesssysel Anno 1771.

Sigurdur Narveson	Magnus Symondson
Paul Snorrason	Jon Jonsson

[1] Bispestolen i Skálholt, Árn.
[2] Udbytteløst eller udbyttelidet.
[3] Bondeejendomme.
[4] Hrunamanna- og Gnúpverjahreppar, Árn.

Henrich Snorrason
Biörn Jonson
Gudmunder Magnusson
Jon Gitzurson
Gudbrandur Audunson
Sigmundur Audunson
Gudmundur Thorderson
Snorre Gudmundson
Eyrekur Jonson
Magnus Gunvatsson
Simon Jonson
Helge Gisleson

Hannes Jonsson
Haldor Jonson
Sigurdur Jonson
Thordur Jonson
Jon Jonson
Gudmundur Biarneson
Snorre Jonson
Simon Loptson
Briniolfur Ingemundson
Marcus Helgason
Jon Einarson
Illuge Jonson
Jon Jonson
Biarne Jonson
Eiolfur Isolfson
Gunnar Eigilsson

L. S.

Hreppstjórar og bændur í Ölfushreppi skýra frá hvað helst hafi orðið þeim til skaða 13.5.1771. Lit. Ee. N° 1.

Repstyrere og bønder i Ölfusrep skriver om, hvad der især er kommet dem til skade 13.5.1771. Lit. Ee. N° 1.

ÞÍ. Rtk. D3/4–20; Stiftamt. III. 201 (dönsk þýðing/*dansk oversættelse*). Innskráð/*indskrevet* 29.5.1771; Dönsk þýðing þessa bréfs fannst ekki í skjalasafni Landsnefndarinnar og er því tekin hér eftir afriti í skjalasafni stiftamtmanns. / *Den danske oversættelse af dette brev fandtes ikke i Landkomissionens arkiv og er derfor taget fra en afskrift i Stiftamtmandens arkiv.*

Áritun/*påskrift*: Lit. Ee. N° 1; Arnæsssyssel.

Háeðla, velbyrðigu, veleðla og höyfornemme!
Hr. Andreas Holt!
Hr. Þorkell Fjeldsted!
Hr. Tomas Windekilde!

Í tilliti hans kóngl. Maj^ts allra náðugustu forordningar af dato 15. Maji 1770, dirfunst vér undirskrifaðir Ölvessveitar hreppstjórnarmenn og innbúendur að gefa hér með til kynna það sérlegasta er vér þekkjum og meinum vorri sveit og hennar innbyggjurum til útörmunar, sérdeilis síðan fjárpestin tók sauðinn allan að mestu í burtu, til með sú stóra óáran er á oss hitti hér sunnanlands forliðið ár 1770 og gjörði stórt tjón á vorum kúpening. Og nú í ár fiskiríið í minna lagi hjá mörgum manni, hvar fyrir nefndrar sveitar inniverandi eru fallnir og falla hér eftir í örbirgð og fátækdóm. Er þetta sérdeilis:

1° Af sér gengnar jarðir af skriðum, vatnaágangi og foræði, einninn blásnar af vindi í vorri sveit, hvörjar þó blífa við sína afgift sem til forna í hverja bannað er (af landsdrottni) að gjalda hestapening og þó goldinn sé er tekinn vel hálfvirði, og fóstra þó sumar jarðir lítið meir en kúgildin sem þeim fylgja.

2° Eftir þau pestdauðu ásauðarkúgildi er goldin hálf leiga, 10 al. síðan féllu og þó kúgildið mjólki í fardögum 2 potta eður minna um daginn, gjalda menn eftir það 20 al. leigu í smjöri eður 40 fiska í myntuðum peningum, ef hitt annað er ei til, og nú yfirlýst forliðið ár Cammerordre að leiglendingar hér eftirdags skulu sjálfir ábyrgjast að öllu núverandi ásauðarkúgildi og aldrei framar á þeim uppbótar vænta hér eftir.

3° Menn verða upp á sinn eigin kostnað að uppbyggja sínar ábýlisjarðir, og lítist þær ei í góðu standi nær burt fara betala af sínu eigin gótsi. Og fyrir utan kóngs- og kirkjujarðir, hljóta ábúendur sjálfir að tíunda sem sitt eigið fyrir ekkert.

4° Á dómkirkjunnar jörðum fyrir utan afgiftina sjálfa kallast kvaðir, til verðaura 35 al. 1° Mannslán 20 al. fyrir hvört ei fæst að betala heldur róa á stólsins skipum, oft þar mönnum hagnast síst og tekinn svo 6^ti hvör fiskur á vorin af vertíðaraflanum í skipleigu. 2° Hestlán 10 al. 3° Dagssláttur 5 al., hvörtveggja fyrir betalað er árlega.

5° Og hvað margar hjáleigur ein jörð hefur undir sig liggjandi verða þeirra ábúendur að gjalda mannslán og sumir dagsverk með til heimabóndans.

6° Bóndaskattur 40 fiskar, lögmannstollar 3 fiskar af hverju lögbýli búi einn bóndi á, af hjáleigubónda 2 fiskar, gjaftollur eftir tíundarhæð 10 fiskar af 5 hndr. tíund, biskupstíundir, kirkju og presta, kallast árlega í gildri kaupmannsvöru sem og einninn ljóstollar, er hér innlagt blað nokkuð bevísar.[1] Fátækratíundir kvittast með landaurum til hreppstjóranna.

7° Á Eyrabakka hljóta menn að bíða einn, tvo, þrjá daga eður lengur um heyannatíma sér til stórs baga (þar til aðrir æðri eru búnir að ljúka sér af í kaupstaðnum). Og fá sér ei framkomið eður fengið nauðsynlega vöru, einkanlega mjöl og tré af hvörju svo forkort[2] í kaupstaðinn kemur, að einn fær lítið en annar þó minna, og sum vara er þar fæst keypt er úrval annarra æðri manna.

8° Sjávar- sem sveitabændur hér í Árnessýslu sem hafa fiskibáta til lífsnæringar sinnar kunna þeim sömu ei fyrir utan stæðsta erfiði og umkostnað til sjós halda fyrir þeim mikla skipafjölda sem biskup og sýslumaður, líka vel Compagníisins þénrar brúka nú um tíðir, utan bændur fái sjófólk úr öðrum sýslum, þó ei þá er hinir þykjast hafa vald yfir.

9° Festipeninga hljóta menn að gefa til sinna ábýlisjarða, jafnvel að lána þá af öðrum út í frá hafi ei betur orðið.

Þetta framanskrifað og í einfeldni af oss andregið til yfirskoðunar, er vér auðmjúklega óskum að leiðréttast mætti og forblífum með undirgefni.

Þorlákshöfn,
d. 13. Maij 1771.

Hr. Commissariis
auðmjúkir þénrar

Sæmund Ásbjörnsson
Jón Guðmundsson
Halldór Brandsson
Jón Henriksson
Oddur Gíslason

Nikulás Jónsson
Eyvindur Erlendsson
Halldór Gunnlaugsson
Tómas Einarsson
Jón Einarsson

* * *

[1] Blaðið fylgir ekki með.

[2] Ekki nægilegt, sbr. dönsku þýðinguna *forlidet*.

[Oversættelse 1771]

Til Commissionen![1]

I henseende til hans kongel. Maj^{ts} allernaadigste anordning af dato 15de May 1770 fordrister vi undertegnede os, Ölves reppstyrer og bönder, her med tilkjende at give det synderligste, vi formeene, vor repp er til udarmelse, især siden faaresyget borttog næsten alt qvæget tillige forledet sommer kjörene, og i aar fisketrang hos mange, er dette særdeeles:

1° Ruinerede jorder af fjældskreed, vandeovergang tillige blæsne af vind, hvilke dog blive ved samme afgifft som för. Landsdroten vil ikke hafe hester i landskyld, hvilke om antages, da ikke meer end med sit halve værdie, dog somme jorder foedre ikke meer end qvildene.

2° Effter de pestdöde qvilder er befalt halv leje, 10 al. Og dog qvildet malker mindre i fardage end 2 potter om dagen, gjelder man effter det 20 al. i smör eller 40 f. i penge, om smör mangler. Og forledet aar overlyst Cammerordre, at lejlendingen skal aabyrges faareqvilderne for alt paafaldende og aldrig effterdags vænte nogen paaboed paa dem.

3° Man maae paa sin egen regning oppbygge husene, samt svare dem ud forsvarlige, da de tage bort. Ligeleedes betale tiend af bondejorder.

4° Af domkirkens jorder foruden afgifften kaldes qvader til værdie 35 al. (α) Mandslaan 20 al., hvorfor man faaer ikke at betale, men roe paa stolets skibe, oft hvor det er ubeqvæmst, og siden tagen hver 6te fisk i skibleje. (β) Hestlaan 10 al. (γ) Dagværk 5 al.

5° Hvor mange hjalejer som ere, maae alle hjalejemændene svare mandslaan, og somme dagsverk til hjemmebonden.

6° Bondeskatt 40 f., laugmandstold 3 f., men 2 af hjalejemand, gjevtold effter tiendehöjden, biskopstiend, kirke og præstes svares aarlig i kjöbmandsvahre, samt lysetold, som indlagt viser.[2] Fattige betale i landöre tienden til reppstyrene.

7° Paa Örebache maae man bie 1, 2, 3 dage eller længer om höesletstiden, sig til stor skade, dertil andre rigere ere der klare, og faae

[1] Indledningshilsnen i det islandske brev er udeladt i oversættelsen.

[2] Dette indlagte findes ikke med brevet.

ikke nödvendige vahrer nemlig mehl og tömmer, da saa forlidet flöttes deraf, at een faaer lidet men anden mindre, og da kun udkast.

8° De bönder her i Arnessyssel, som eje baade, kan dem ikke uden störste omkostninger til söes at komme formedelst den mængde, som biskop, sysselmand og Compagniets tjenere nu bruge, uden bönder faae folk fra andre stæder dog ikke dem, som andre siger sig have vald[1] over.

9° Fæstepenge maae mænd give for jorderne og maaskee laane dem af andre.

Dette ovenskrevet i eenfoldighed andraget önsker vi ydmigst at maatte istandsættes paa bedre foed og forblive med underdanighed.

Thorlakshavn,
d. 13. May 1771.

Hr. Commissariorum
ydmige tjenere

Sæmund Asbiörnson
Jon Gudmundsen
Haldor Brandsen
Jon Hendrichsen
Odder Gislesen

Nicolaus Jonsen
Eivind Erlendsen
Haldor Gunnlögsen
Thomas Einersen
Jon Einersen

Ret oversat test^r E. Jonsonius[2]

[1] Magt. Islandsk *vald*.

[2] Eyjólfur Jónsson (Johnsonius), sekretær for den islandske Landkommission 1770–1771.

Ásgeir Jónsson og Beinteinn Ingimundarson, lögréttumenn í Þorlákshöfn, skýra frá hvað jörðin sé af sér gengin 15.5.1771. Lit. Ee. N° 3.

Ásgeir Jónsson og Beinteinn Ingimundarson, lovrettemænd i Þorlákshöfn, forklarer, hvordan jorden er forringet 15.5.1771. Lit. Ee. N° 3.

ÞÍ. Rtk. D3/4–24.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 28.5.1771.

Áritun/*påskrift*: Indkom d. 28de Maii 1771; Lit. Ee. N° 3; Arnæsssyssel.

Háeðla og velbyrðugu, veleðla og höyfornemme!
Hr. Andreas Holt!
Hr. Þorkell Fjeldsted!
Hr. Thomas Windekilde!
Hágúnstugu herrar!

Við undirskrifaðir gefum hér með auðmjúklega til kynna hvörsu vor ábýlisjörð Þorlákshöfn, dómkirkjunnar[1] eign, er af sér gengin að fornu og nýju og fer árlega hnignandi af sjóbroti og sandi sem á túnið gengur og gengið hefur síðan árið 1753. Hvör þó áður var kölluð landbrotajörð, sem misst hafði þá um 40 ára tíð þar fyrir einn fjórða part túnanna af sjávarágangi. Hvar fyrir í tíð sál. biskupsins magst. Jóns Árnasonar,[2] var ringuð hennar afgift um 4r vættir (sem tilskilst í fiski eður myntuðum peningum upp á fiskatal ef fiskurinn er ei til). Hvað eð viðhélst til þess hr. biskupinn Ólafur Gíslason[3] herti því á jörðunni aftur, svo nú eru eftir hana goldnar 15 vættir fiska árlega yfir allt.

Til með hefur núverandi landsdrottinn, biskupinn hr. Finnur,[4] tilskilið sér og brúkar nú og brúka lætur árlega hér á jörðunni 5 áttær-

[1] Dómkirkjan í Skálholti, Árn.
[2] Jón Árnason, biskup í Skálholti 1722–1743.
[3] Ólafur Gíslason, biskup í Skálholti 1747–1753.
[4] Finnur Jónsson, biskup í Skálholti 1754–1785.

ings skipstöður fyrir ekkert sem venjulega koma upp á 10 rixdl., bæði fyrir hús og lóð meðal íslenskra, sem ei voru þó utan 3 skip til forna með skyldu. Svo að vér kunnum þess vegna ekki að inntaka svo marga bændanna fiskibáta vegna landþrengsla utan túns, því sökum mannfjölda og fiskiafla treðst þó túnið af of mikilli umferð og brennur af fiskinum sem gefist hefur nú undanfarin nokkur ár svo seint vertíðarinnar, og endilega verður þó upp á það að leggja. Svo við erum í stæðsta ráðaleysi komnir að halda túninu óspilltu eftir uppásettum leigulandsskilmálum N° 1, af dato 6ta Novembris 1764.[1] Þess vegna leituðum vér úrskurðar á þessu af sýslumanni okkar með skrifi N° 2, af 27da Martii inniverandi árs, er sér líkast þar um hermir. En þar við þekkjum ekki einn öðrum fremur er spilli jörðinni vísvitandi af þeim mönnum er við inntökum í veiðistöðuna, kunnum því ekki einn heldur en annan burtu reka utan allir fari, því sérdeilis er (síðan óárið það í fyrra) íslenskra stæðsta lífsbjargarmeðal sjávaraflinn.

Nefndrar jarðar herlegheit, landgæði og ástand auglýsir hér meðfylgjandi memorialis N° 3 til hr. amtmannsins sál. Gíslasonar[2] (er ekki fékk framgang) af 8da Augusti 1753. Sama er að segja um nefndrar jarðar ástand utan túnsslægjur og byggingarástand og nefnt skrif til vísar, utan miður sé.

Jafnvel þó henni fylgt hafi fyrrum trjáreki til húsauppbótar og búsmíðis fyrir utan Skelklett og það út í gegn (sem er 1/3 partur fjörunnar) allt til 16 al. að lengd, og það sama endurnýjað sem þá nýr landsdrottinn, biskupinn hr. Ólafur Gíslason, með heimuglegu skrifi N° 4A, af 24da Novembris 1750. Er það nú og hefur verið nokkur ár frá henni tekið, svo við megum kaupa norskan bjálka til leiguhúsanna sem aðrir sveitabændur, þó nokkuð af trjávið á fjörurnar uppberi og ekki að frjálsu nú af þeim hirða, utan álnarlöng kefli og önnur smærri sem menn kalla leiguliðagagn eftir Jónsbók, er sýnir skrif biskupsins hr. Ólafs Gíslasonar af 17da Decembris 1750 N° 4b. Svo er nú og fráskilið í okkar byggingarbréfi það helsta og besta er leiglendingum tilheyrir sem við meinum, eftir Jónsbókar landsleigubálks 7da cap.,[3] hákarlafiskakyn vera, sem og aðrar nýjungar þar innfærðar sem ekki hafa fyrr verið í næstu 73 ár á þessari jörðu.

[1] Umrætt skjal og önnur bréf sem hér er vísað til fylgja ekki með.
[2] Magnús Gíslason (1704–1766) amtmaður.
[3] *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 162–163.

1° Að halda bænahúsinu við hefð og makt (komist það í stand aftur) hvört biskupinn hr. Finnur Jónsson hefur nú í ár beskikkað sjófólkið hér í Þorlákshöfn upp á sinn eigin kostnað að uppbyggja, hvert bænahús biskupar í Skálholti sjálfir hafa að undanförnu uppbyggt, því það hefur eiginlega fylgt eftir biskupsstólnum, og hvað oftnefndur biskup hr. Ólafur talar um, það sýnir hans skrif N° 4A.

2° Skipalendingunni skulum við tveir viðhalda og burt ryðja öllu stórgrýti er sjórinn þangað veltir. En áður til forna var það skikkað sjófólkinu að gjöra það, en þáverandi bóndi á jörðunni að gangast fyrir verkinu, og að leggja tól og verkfæri til þess sama upp á stólsins vegna fyrir betaling. Sjá skikkun sr. Brynjólfs Sigurðssonar[1] N° 5 af dato Hjálmholti 18da Febr. 1751.

Eftir eitt úrdautt ásauðarkúgildi jarðarinnar höfum við goldið 8ta ár sameiginlega yfir allt 4r vættir fiska biskupinum hr. Finni Jónssyni. Eður er ei mögulegt (ef við höfum af goldið í þeim pósti) að við mættum fá slíkt endurbætt af landsdrottni? Báðir höfum við fest jörðina sem nú á búum, sem annar bevísar með litlu blaði N° 6 af dato Þorlákshöfn 12ta May 1764, og þó einn hafi tvenn eður þrenn býlaskipti festir hann sitt ábýli hvert sinn þó einn sé landeigandi.

Að þessu svo framan- og ofanskrifuðu, þó sannferðigu, innflýjum við til yðar náðugu úrlausnar, og biðjum hér með auðmjúklega að þessi vor ábýlisjörð skoðuð og besigtuð yrði, svo þar fyrir kynni að ringast hennar afgift, hverri oss fátækum barnamönnum er ómögulegt að svara í litlu fiskiári, fullvissir nú náðuga bænheyrslu og forblífum með undirgefni.

Þorlákshöfn,
d. 15da Maij 1771.

Hr. Commisariis
auðmjúkir þénrar

Ásgeir Jónsson
Beinteinn Ingimundsson

* * *

[1] Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu. Stytt Brynjólfs S.s. í handriti.

[Oversættelse 1771]

Copie.

Titulue![1]

Vi underskrevne give her med ydmigst tilkjende, hvorleedes vor lejejord Thorlakshavn, domkirkens[2] ejendom, er affalden og aarlig ruineres af söebrud og sand, som gaaer paa tunet og har gaaet fra aaret 1753. Hvilken dog tilforn var kaldet landbrydejord, som havde tabt 40 aar forhen ¼ deel tunene af söebrud, hvorfore i sal. biskops Arnesens[3] tid blev gjort afslag af landskylden om 4 vætter, som vedholt, indtil biskop Gislesen[4] opsadte den igjen til 15 vætter i fisk aarlig, som enda vedholder.

Desuden lader nuværende landsdrot biskop Finnur[5] til söeroen her gaae 5 otteæringsskibe[6] for intet, som sædvanlig kommer paa 10 rd. baade for huus og lod, som dog var kun 3 skibe tilforn. Saa at vi derfor ikke kan indtage saa mange böndernes fiskebaade formedelst landtrang uden tuns. Thi formedelst folkemængde og fiskeavling bederves tunet og brænder af fisken, som Gud har givet forleden aar saa sidlig[7] i vertiden. Da man maae absolut lægge der fisken, saa vi ere ret raadvilde, hvorleedes vi skal holde tunene ubedervede effter paasadte conditioner N. 1 af dato 6te Novembris 1764.[8] Hvorfore vi sögte herom vores sysselmand af N. 2, dat. 27de Marty indeværende aar, som sig viser. Men da vi kjender ikke een meer end anden, som spiller[9] jorden frivillig af dem, vi indtage, kan vi dem ikke en forend anden bort jage uden alle samtlig, da söeavlingen er Islændernes störste næringsmiddel.

Bemelte jordes herlighed viser hosfölgende memorial N° 3 til sal. amtmand Gislesen[10] (som ej fik gang) af 8de Aug. 1753. Det samme

[1] Indledningshilsnen i det islandske brev er udeladt i oversættelsen.
[2] Domkirken i Skálholt, Árn.
[3] Jón Árnason, biskop i Skálholt 1722–1743.
[4] Ólafur Gíslason, biskop i Skálholt 1747–1753.
[5] Finnur Jónsson, biskop i Skálholt 1754–1785.
[6] Henviser til en båd med otte årer, dvs. en større båd.
[7] Sidlig, sent, i den sidste del af.
[8] Det omtalte dokument og andre breve, som der her henvises til, følger ikke med brevet.
[9] Ødelægger. Islandsk *spillir*.
[10] Magnús Gíslason (1704–1766), amtmand.

er at sige om bemelte jordes udmarker, som dette skrivelse erviser, uden værre er.

Endskjönt den har i forrige tider fölger drivtömmer til husebyggning og boesmeddes[1] foruden Skelklett og derfra[2] (som er ⅓ deel af stranden) alt til 16 al. længde, og det samme igjen niet,[3] som da nir[4] landsdrot biskop Gislesen med privatbrev N° 4. A af 24. Novembris 1750. Det er nu, og været har i nogle aar, at vi maae kjöbe norske bjelker til husebyggning, skjönt noget tömmer opdriver, og intet deraf have uden 1 al. lang stykker, som effter Jonsbogen kaldes lejlendings nytte, som viser biskop Olufs skrivelse af 17de Decembris 1750 N° 4. b. Tillige er frataget i vore bigslesbreve det, vi meener det beste, som vi tænker lejlendingen tilkommer, effter Jonsbogen landslejebalk 7. cap.[5] hakallefiske[6] være samt andet nit indfört, som ikke har været paa denne jord i 73 aar forleden.

1° At holde bönnehus vedlige (om det kommer i stand igjen), hvilket biskop Finnur har befalet söefolket paa sin egen regning at opbygge her i Thorlakshavn, da dog bisperne selv have det for opbygt, thi det har fölget bispestolen,[7] hvad biskop Gisleson taler om det, viser hans skrivelse N° 4. A.

2° Skibelandinger skal vi toe vedholde og bortreense alle steene, som söen driver derpaa, men för blev det söefolket beskicket, men bonden skulde være værkstyre og skaffe instrumenter paa stolens vegne for betaling, see beskickelse sysselmand Sivertsen[8] N° 5 af dato Hjalmholt d. 18de Febr. 1751.

Effter et dödt faareqvilde har vi betalt 8te aar samtlig overalt 4 vætter fisk til biskopen hr. Finnur, eller er ej mueligt, om vi har for meget betalt at faae det igjen gotgjort af landsdroten? Begge har vi fæstet jorden, som nu boe paa den, som den eene kan bevise med N° 6 af dato

1 Redskab. Islandsk *búsmíði*.
2 Sammenligner man med den islandske tekst, må der her henvises til et område ud fra stedet Skelklettur og et stykke hen ad stranden.
3 Fornyet. Islandsk *endurnýjað*.
4 Ny. Islandsk *nýr*.
5 Den gamle lovbog, Jónsbók. *Jónsbók. Lögbók Íslendinga*, s. 162–163.
6 Haj. Islandsk *hákarl*.
7 Bispestolen i Skálholt, Árn.
8 Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sysselmand i Árnessyssel.

Thorlakshavn den 12te May 1764, og skjönt en bytter 3 eller 4 gang om jorder, fæster han altid jorden, dog den samme er landsdrot.

Med fremfört sandfærdigt indflie vi til Eders naadige decision ydmigst begærende, at denne vor lejejord overseet og besigtet vorder, saa derfor kunde formindskes dens afgifft, hvilken vi fattige börnemænd umuelig kan betale i lidet fiskeaar, forsikrede om naadig bönhörelse forbliver vi med underdanighed.

Thorlakshavn,[1]
d. 15de May 1771.

Hr. Commissarioriis
ydmige tjenere

Asgeir Jonson
Bentein Ingemundson

L. S.

[1] Þorlákshöfn, Árn.

Óstaðsett bréf

Breve uden stedangivelse

„Íslands fátæklingar“ skýra frá kjörum sínum 16.4.1771. Lit. SS.

“Islands fattige” fortæller om deres kår 16.4.1771. Lit. SS.

ÞÍ. Rtk. D3/3–4.
Innsigli/*segl*; Innskráð/*indskrevet* 18.4.1771; Bréf þetta er áður prentað í: „Verkalýðsmál á Íslandi á ofanverðri 18. öld.“ *Andvari. Tímarit Hins íslenzka þjóðvinafélags*. 73 (1948), s. 87–91. / *Dette brev er tidligere trykt i: “Verkalýðsmál á Íslandi á ofanverðri 18. öld.”* Andvari. Tímarit Hins íslenzka þjóðvinafélags. *73 (1948), s. 87–91.*

Áritun/*påskrift*: Indkom 18de April 1771; Lit. SS.

Kóngl. Maystháeðla, velburðigir Commissarii!

Þeir undirokuðu og undirþrykktu Íslands innbyggjarar, nefnilega vinnumenn, vinnukonur og uppvaxandi fólk, í einu orði þeir fátæku í landinu, sem stynja undir sínu grátlegu ástandi, sem þeir verða að þola af sínum húsbændum og öðrum þeirra yfirboðurum, innsenda þessa aumkunarlega harmaraust með þessum memorial, til þeirra háu Commissions herra, sem af Guði og kónginum eru sendir nú í ár til þessa lands til að yfirvega hvers eins ásigkomulag, í eftirfylgjandi póstum.

1° Ásigkomulag vinnumanna er þanninn, nær þeir eru til eins húsbónda komnir eru þeir oft og tíðum hjá sumum hverjum húsbændum lítt haldnir að fatnaði og þjónustu, nokkrir geta varla hulið sinn líkama fyrir klæðleysi, mega ganga að öllu sem þeim er skipað, svo vel í votviðri sem frosti og snjó, fara á kvöldum úr sínum gagnvotum flíkum og stokkfreðnu fötum og mega svo að morgni íklæðast þeim sömu aftur, hvar af oft hefur orðsakast hinn mesti skaði, að nær þeir eru svo á sig komnir kunna þeir auðveldlega að frjósa bæði á höndum og

fótum, sem og skeð hefur. Þar að auki mega menn kasta sér niður ofan á eina rekkjuvoð með hörðum staurum eður skógarviðarhrísi undir og mjög litlu af heyi ofan á, líka við sjósíðuna með marhálmi undir rekkjuvoðinni, sem hann má annaðhvört kasta sér ofan í óuppbúið eður sjálfur rífa upp þennan moð- eður marhálmsbálk, sem hann skal á hvílast. Er svo jafn þreyttur nær upp stendur eins og þegar hann leggst niður á kvöldum. Og fyrir þessa skuld kviknar ekki mikill kærleiksvarmi milli húsbænda og þénara. Verkfæri til þjónustunnar eru svo á sig komin, þau eru svo þung, óliðug og örðug að þau þreyta mann meir en sjálft verkið, af sumum húsbændum óaðgætt hvort þau gagna í erfiði eður ei, heldur má þénarinn, allt, ef það ber nafnið, erfiða með þeim bæði á sjó og landi, eftir hvers stands ásigkomulagi.

En um veiting á matarútlátum sumra húsbænda verður ei svo útfært sem vert er. Á sumum bæjum fær vinnumaðurinn um mánuðinn einn fjórðung, sem heita á smjör, til viðbitis, hvert ef hreinsast skal fyrir eldnu, rýrnar til fjórða parts, og harðan fisk sem enginn hugsar að bjóða kaupmönnum, oft og tíðum skemmdan, myglaðan og músétinn. Grautur úr sjó og vatni gefinn á morgna við sjósíðuna svo hrár, að ofan af má hella vatninu nær til fjórða parts og situr þá mjölið eftir. Blautur fiskur, sem gefinn er hjá sumum, bæði hrár og mjög illa til búinn og hreinsaður. Af þessu sprettur oft mögl og kærleiksleysi af undirgefnum. Og soddan aðbúnaður bæði til fatar og matar orsakar margs slags sjúkdóma í landinu.

Hvað þeirra launum viðvíkur eru það frá 4um til 2^{ja} rd., sem almennilegir vinnumenn fá, og frá 8 til 6 álna vaðmáls af gjaldavoð, eina sokka og neðan við tvenna, svo áðurnefnt kaup nægist varla til klæðnaðar, og hefur þénarinn þá ei meira gott af því en húsbóndinn, og þykir þó sumum húsbændum það vera allt of mikið.

2° Vinnukonur ganga með sama slag. Í sveitum ganga þær að sínum vefum, berar og blóðugar á handleggjum, sem þær fá af garninu að draga fyrirvafið í gegnum skilið upp á innlenda vísu, í köldum húsum, oftast á móts við bæjardyrnar. Þar kveljast þær af kulda, og fyrir út- og inngangi fólks geta ei staðið að sínu verki, sem bæði er örðugt og illt. Nær karlmenn eru til sjóar komnir, mega þær ganga út í harðindi á vetrardag og gegna því sem vinnumaðurinn hafði á hendi áður til sjávarins fór, og ganga á sama hátt úr snjófötunum að sínum áðurnefndu vefum. Við sjósíðuna ganga þær bæði í sölva- og þang-

fjörur, í blautum fiski og öllu því sem þær megna, bæði úti og inni, með illum aðbúnaði og á sama hátt og fyrr segir um vinnumenn hjá sumum húsbændum. Þeirra fæði er enn minna en vinnumanns.

Í laun hafa þær 4 álnir vaðmáls af gjaldavoð, neðan við eina sokka og eina nýja, 25 fiska, sem er traf og strigi, og heitir þetta vinnukvennaskyldur. Þessi vinnuhjú lifa í þessu á sínum bestu árum ævi sinnar og slíta út sinni bestu tíð í annarra þjónustu, þar til þau allmörg eru lúin og þreytt, og nær þau þanninn á sig komin þola ei að þjóna hjá öðrum, gifta þau sig, mörg af þeim bersnauð, og eiga ekkert eður lítið fyrir sig að leggja til síns lífsuppeldis. Við sjávarsíðuna taka þessi fátæku hjón annaðhvort tómthús eður hjáleigu með einni, mest tveimur kúm, og auk annarra skulda skal hjáleigu- og tómthúsmaðurinn endilega róa á húsbóndans skipum og gjalda af sínum eina hlut allar skuldir og allt sitt og sinna uppheldi þar af hafa. Af því þeir aldrei mega mannslánsfríir vera, hafa þeir ei önnur úrræði en taka lán og auka skuld á skuld ofan, hvað sumir húsbændur láta sér ei til hjarta ganga.

Upp á landinu setja fyrrnefnd vinnuhjú saman og innganga hjónaband í sínu fátæklegu standi, reisa bú sitt á jarðarkvíildum og eiga svo undir kasti hvert þau geta goldið eftir eður ei. Lukkist það ekki, er þeim útbyggt af þeirra ábýlisjörðum, jafnvel þó leiguliðinn hafi endurbætt jörðina bæði með jarðaryrkju og húsabót og öðru sem jörðinni fylgir, þá vesalingurinn er burt frá henni rekinn jafnvel fyrir litlar sakir á stundum. Þetta ofanskrifað er einasta talað um þau fátækustu vinnuhjú og misjafna húsbændur. Líka eru ógiftar persónur, sem öðrum þéna, dálítið fjáðar, annaðhvert af gjöf eður þau hafa tekið álnir í arfa eftir sína. Til eru og góðir húsbændur sem gjöra vel við sitt vinnufólk, og sumir gjöra svo vel sem þeir geta, og eiga hvorugir þessara neinn þátt hér í.

3° Uppvaxandi fólk, nær þau eru börn hjá sínum fátækum foreldrum, lifa þau hjá sumum í öllu reiðileysi fyrir utan allan almennilegan húsaga. Í þessu lifa þau þar til þeirra foreldrar deyja, hrekjast svo manna á milli og sum komast aldrei til að verða sér né föðurlandinu til gagns. Hin önnur eru þá af einhverjum tekin fyrir smala og látnir hrekjast í votu og þurru, illa klæddir með illu atlæti hjá sumum og ganga oft á sumrum með berar fætur og illum aðbúnaði. Þeirra viðgjörðir eru enn verri en annarra, bæði til fatar og matar hjá allmörgum, ganga svo þeirra bestu ár, sem áttu að vera þeim til uppfræð-

ingar í þeirra kristindómi, í blindni og þekkingarleysi, og alast upp, sum af þeim, í skömmum og ódyggðum og nærri því skipa sínum húsbændum að gjöra sjálfum sem þeim er skipað, sem stór vandræði orðsaka í landinu.

Nú er að tala um þeirra ríku og fátæku viðhöndlan í kaupum og sölum. Um sumartímann, nær sveitamenn færa sínar vörur af smjöri, sýru, ullu, vaðmáli og öðru sem sjóarfólk má ei án vera, þá sitja þeir ríku fyrir og kaupa í hópatali allt hvað þeir kunna til að ná. Bjóða svo hina fátæku frá, selja þeim svo aftur með enn dýrri taxta og í enn verra standi, svo þeir geti orðið æ ríkari og ríkari. Þeir fátæku útarmast því meir, þá þeir meðan tíðin er geta ei keypt fyrir hinum sínar nauðsynjar. Allt þetta lýtur að enn meiri armóð fyrir þeim fátæku.

Í kaupstöðum ganga þeir ríku og svo á undan. Þeir hafa af sínum fjöldahlutum svo mikinn fisk og lýsi, taka svo hjá kaupmönnum fjórum sinnum meira en þeir þurfa af matvöru, hvað kaupmenn láta þeim hjartanlega eftir. Hinir fátæku þar í mót fá ekki hálfs misseris björg og ekki nærri jafnvægi þeirra fisks og lýsis, sem þeir taka frá sér og sínum börnum og láta í kaupstað. Neyðast svo til að kaupa og stundum lána af þeim ríku í molatali og uppsettum taxta, svo allt hnígur að aumingjans örbirgð, og mega oft og tíðum sitja með svangan maga.

Fátækum ofbýður að tala um sumra hverra hreppstjóra vesen og ráðlag. Nær þeir eiga að gjöra sín embættisverk moka þeir saman fátækratíundum og látast gjöra það þeirra vegna, en fátækir sem við þeim eiga að taka, oft og tíðum eins eftir sem áður á bónbjörgum. Sumar tíðir eru þeir eins settir niður hjá þeim sem láta úti sína tíund, sem hinum er ei láta þær til. Þá verkfærustu setja hreppstjórar hjá sér en hina þyngstu ómaga hjá bændum. En hvað af sveitapeningum verður, hvert þeir koma allir til skila fátækum til nota er meira tvíl.[1] Ekki vita menn hvert hreppstjórar gjöra sínum yfirvöldum nokkurn reikning fyrir þá eður ei. Item eru þeir ríkustu teknir til hreppstjóra. Af því þeir eru ríkir nægir það, þótt þeir séu mörgum fátækum heimskari.

Af öllu þessu áðurupptöldu er þeirra fátæku og áðurskrifaðra hjartanleg bón að háeðla hr. Commissarii vildu álíta þessara nauð og

[1] Vafi. Danska *tvivl*.

þrenging og unna umbótar með góðri lagfæringu og reglulegri niðurskipan oftnefndum öreigum til góða, einninn antaka þennan memorial í bestu meining og vorkenna, þó ei séu þeirra nöfn undirskrifuð, sem af ótta fyrir hinum þora það ei, heldur slútta með föðurlandsins nafni, forblífandi með blessunarríkum fyrirmælum háeðla hr. Commissariorum auðmjúkir undirdánar og þénarar.

Datum 16. Aprilis 1771. Íslands fátæklingar

* * *

[Oversættelse 1771]

Kongel. May^ts^ höyædle, velbyrdige Commissarier!

De underaagede og trykte Islands indbyggere, nemlig tjenistekarle, tjenistepiger og opvoxende folk, med et ord de fattige i landet, som sukke under deres begrædelige tilstand, som de maae taale af deres husbönder og andre övrigheder, indsende denne ynkelige sörgeklage med denne memorial til de höye Commissions herrer, som af Gud og Kongen ere sendte nu i aar til dette land til at overveje hver ens tilstand i fölgende poster.

1° Tjenistekarles tilstand er saaledes, at naar de ere komne til en husbond, bliver de offte hos samme husbönder slet holdne til klæder og opvartning. Nogle kan neppe skiule sit legeme for mangel af klæder, maae oppasse alt, hvad dem befales, saavel i regn som frost og snee, tage af om afftenen deres gjennemvaade pjalter og stokfrussene klæder og maae saa om morgenen tage de samme paa igjen, hvoraf offte er foraarsaget den störste skade. Thi naar de ere saaledes tilredde, kan de lettelig fryse baade paa hænder og födder, som offte er skeet. Derforuden maae man kaste sig under paa et vadmelslagen med stykker af tömmer under eller birkeris og lidet höe oven paa. Og ved söekanten med söegræs (marhálm) under sængevaaden, hvor han maae lægge sig paa ureedt eller selv rive op dette gamle höe eller marhalms dynge, hvor han skal hvile paa, og er saa ligesaa trætt, naar han staar op, som den tid han lagde sig om aftenen. Og for denne aarsags skyld voxer der ikke stor kjærlighed imellem husbönder og tjenere. Reedskab til arbejde er saa beskaffen. De ere saa tunge, ubeqvemme og ubehændige, at de trætte man meer end arbejdet. Og nogle husbönder seer ej effter,

enten de tjene til arbejdet eller ej, men tjeneren maae, om de bare har navnet, arbejde med dem effter beskaffenheden baade til söes og lands.

Men om kostens anskaffelse hos somme husbönder kan ej skrives, som verdt er. Paa nogle gaarder faaer tjenistekarlen om maaneden en föring, som skal heede smör, hvilket, om det skal reenses ved ilden, formindskes om en fjerdedel, samt haardfisk,[1] som ingen tænker at byde kjöbmændene, ofte og mange gange forderved, mugget og musædt. Om mo[r]genen gives gröd af söe og vand ved söekanten, hvor oven af vandet kan heldes nær til fjerde parten, og bliver da melet tilbage. Den blödfisk, som gives hos somme, er baade raae, ilde tilredt og ureenset. Heraf foraarsages offte knurren og uvenskab hos de underhavende, og slig medhandling til föde og klæder foraarsager mange sygdomme i landet.

Hvad folkes lön angaaer, da ere de fra 2 til 4 rdr., som ordinaire tjenistekarle faar, og fra 6 til 8 al. vadmel af det groveste (gjældvaad),[2] et par strömper og solene[3] til tvende par, saa at bemelte lön strecker neppe til klæder, og har da tjeneren ej meere godt deraf end husbonden, og tykker dog nogle husbönder, at det er alt for meget.

2° Tjenistepiger gaae ligedanne. I sveiterne (paa oplandet) gaaer de til sine væve nögne og blodige paa armene, hvilket de faaer ved at trække islettet gjenem traadene effter Islands maade, i kaalde huse oftest imod gaardsdören. Der plages de af kuld og hindres i sit arbejde formedelst folkes ind- og udgaaen, hvilket arbejde er baade svært og ondt. Naar mandfolkene ere rejste til söekanten, maae de gaae ude i haardt vejr om vinterdage og oppasse det, som tjenistekarlen havde at bestille, för han rejste, og paa samme maade lægge af sig sneeklæderne og gaae til deres væver. Ved söekanten gaae de i söl og tangfiære[4] (maae de samle tang og söl, alga saccarifera[5]) og arbejde ved blödfisk samt andet, som de orker ude og inde med slet opvartning paa samme maade, som för er mældt om tjenistekarle hos nogle husbönder. De have mindre kost end tjenistekarlen.

[1] Tørfisk. Islandsk *harðfiskur*.
[2] Vadmel, som kan bruges som gyldig betaling. Islandsk *gjaldvoð*.
[3] Sålerne.
[4] Strand med rig tangvegetation. Islandsk *þangfjara*.
[5] Latinsk navn for søl (tangart) anvendt i det 18. århundrede og tilføjet af oversætteren 1771.

Til lön har de 4 al. vadmel af gjældvaad, solene til et par strömper og et par nye strömper, samt 25 fiske, som er 1 al. lerret og strie,[1]og kaldes dette tjenistepigers skylder. Disse tjenistefolk leve ved dette deres beste aar og slide saaledes sin beste tid i andres tjeniste, indtil de mange blive afmægtige og trætte, og naar de ere saaleedes bleven beskaffen og taaler ej at tjene meer hos andre, giffter de sig, mange blot fattige, og har lidet eller intet til sit livsophold. Ved söekanten tage disse fattige ægtefolk enten et tomthus eller hjaleye med en eller mest 2de kjör, og foruden andre udgiffter skal det tommehusmand endelig roe paa husbondens baade og betale af sin ene lött alle udgiffter og have deraf det hele ophold for sig og sine. Og fordi de aldrig maae fries for mandslaanet, har de ej andre udveje end laane og gjöre gjæld paa gjæld, hvilket somme husbönder tage sig ikke nær.

Paa oplandet indgaae disse fattige tjenistefolk ægteskab og begynde boe af jordens qvilder og lade komme an paa træff, om de kan svare afgifften eller ej. Lykkes det ikke, bliver de udbygslede af deres bojorder, skjöndt leylændingen har forbædret jorden baade med jorddyrkning og husereparation med meere, som jorden fölger, da stakkelen jages bort undertiden for liden aarsag. Dette forbemelte er allene talt om de fattigste tjenistefolk og slette husbönder. Der gives og ugiffte personer, som tjene andre, der have nogle midler enten af gaver, eller de har faaet det ved arv efter sine. Til ere og gode husbönder, som gjöre vel imod sit tjenistefolk, og nogle gjöre det saa got, som de kan, og ere disse ej her med mente.

3° Opvoxende folk, medens de ere börn hos sine fattige foreldre, leve hos nogle i störste uorden uden ringeste hustugt. Saaledes leve de, indtil deres forældre döe, da de strippe om blandt folk, og nogle kommer aldrig til at blive sig eller fædrenelandet til nytte. De andre blive antagne for hyrder og maae ilde klædte være ude i tört og vaadt vejr, af nogle ilde medhandlede, og gaae offte om sommeren paa bare födder med slet opvartning, og disse handles værr end andre hos mange baade i henseende til föde og klæder. Og saaledes gaae deres beste aar, som burdte at have tjent til deres oplysning i christendommen, bort i blindhed og vankundighed, og nogle af dem opdrages i skam og udyder og næsten befale deres husbönder at gjöre selv, hvad dem er tilsagt at bestille, hvilket foraarsager store vanskelligheder i landet.

[1] Groft lærred eller sækkelærred. Islandsk *strigi*.

Nu skal der tales om de rige og fattiges handling i kjöb og salg. Om sommertimen, naar oplandsfolkene före deres varer af smör, syre,[1] vadmel, uld og andet, som söefolk kan ej undvære, da sidder de rige for og kjöbe i habetal alt, hvad de kan faae og komme de fattige i forkjöbet og sælge siden til dem med höyere pris og i værre stand, at de kan blive immer rigere og rigere, de fattige udarmes meer derved, da de, medens tiden er, ej kan for de andre kjöbe, hvad de nödvendig behöver. Alt dette sigter til end meere ælendighed for de fattige.

I kjöbstæderne gaaer de rige ogsaa for. De have af deres mange lötter mængde fisk og tran og tage hos kjöbmændene 4 gange meere madvare, end de behöve, hvilket kjöbmændene efterlade dem hjærtelig gjærne. De fattige derimod faae ikke proviant til en fjærding aar og ikke nær saa meget, som svarer til den fisk og tran, som de tage fra sig og sine börn og lægge ind i kjöbstædet. Og nödes saa til at kjöbe, og undertiden laane af de rige i klattevis med opsat taxte. Saa at alt sigter til den fattiges armod, som offte maae sidde med sulten mave.

De fattige grues ved at tale om nogle reppstyrers væsen og adfærd, naar de skal forrette deres embede. De rager sammen de fattiges tiender og lader, som de gjör det for deres skyld. Men disse fattige, som skal oppebære dem, ere ofte ikke des mindre betlefærdige. Undertiden maae de, som betale sin tiend, underholde vanföre ligesaavel som de, der ej betale. De, som helst kan arbejde, sætter reppstiorene til at underholdes hos sig, men de vanföreste hos bönderne, men hvor reppernes penge blive af, og om de komme alle for dagen til de fattiges nytte, er meer at tvivle om. Man veed ikke, om reppstiorene gjöre sine övrighed regnskab for samme eller ikke. Ligeleedes antages de rigeste til at være reppstyrer, fordi de ere rige, er det nok, skjöndt de ere taabeligere end mange fattige.

Formedelst alt forbemældt er de fattige og foranskrevnes hjærtelig begjæring, at höyædle herrer Commissarii vilde see paa deres nöd og trang og skaffe dennem forbedring med god forandring og regelmæssig anstalt til beste for disse arme mennisker, samt antage denne memorial i beste meening og holde til gode, at deres navne ej staae underskreven,

[1] Sur valle. Islandsk *sýra*.

som det ej tör af frygt for de andre, men slutte i fædernelandets navn forblivende med velsignelses tilönskning pp.[1]

Datum 16. April 1771. Islands fattige

L. S.

Óundirritað bréf þar sem óskað er eftir afnámi ýmissa tolla og kvaða [án dags. 1771]. Lit. Ss. N° 2.

Brev uden underskrift hvor man ønsker afskaffelse af forskellige afgifter og hoveri [uden dato 1771]. Lit. Ss. N° 2.

ÞÍ. Rtk. D3/6–2.
Innskráð/*indskrevet* 3.8.1771; Bókað inn með bréfi Íslands vesalinga úr Gullbringusýslu, lit. Ss. N° 1. Þetta bréf er hins vegar ritað á Norðurlandi af bréfinu sjálfu að dæma, sennilega Húnavatnssýslu. / *Indskrevet sammen med et brev fra Islands stakler fra Gullbringusyssel, lit. Ss. N° 1. Dette brev er imidlertid efter brevet selv at dømme skrevet på Nordlandet, sikkert i Húnavatnssyssel.*

Áritun/*påskrift*: N° 2.

Háeðla, háærugöfugir!
Kóngl. Maj^ts^ Commissario!

Svo sem það vér formerkjum af hingað innsendri forordningu auglýstri 1770 að vor allra náðugasti arvekong og herra, kong Christian sjöundi, hefur innsent yðar eðla göfigheit til landsins umsjónar, að þér kynnuð í ljós að leiða það sem voru auma og fátæka landi Íslandi til almennilegs besta og uppreistar kynni að verða, og eftir því oss minnir að áðurnefnd forordning ákveði að vér þessa lands innbúar, eins vel

[1] Afskedshilsnen er udeladt her.

almúgi sem embættismenn, skal innflýja til ykkar háeðla göfigheita til að gjöra umkvartan um sínar viðliggjandi nauðsynjar, sem eru tollar og tíundir sem og víðara. Og þar vér sjáum að þetta fátæka land Ísland kann í engvan máta undir þvílíkri byrði að rísa í þessari bágu tíð sem er einna mest þessi fjárpestardrepsótt, hver hér um pláts hefur viðhaldist nú nær 7 ár, svo allmargir kunna ei við hús að haldast. Vegna þessa ásigkomulags, að þeir eru svo mjög undirþrykktir með margs konar tollum og tekjum, bæði yfirvalda verðsligra jafnvel geistlegra, sömuleiðis embættismanna og ríkisalmúga, þá gefum vér ykkar háeðla göfigheitum til kynna þessa eftirfylgjandi pósta að vér kynnum að fá linan á þessu eftirskrifuðu.

1° Fyrst óskum vér og biðjum að af mætti takast gjaftollur, hvern sýslumenn heimta og taka af hverri bóndamynd sem tíund gjörir etc. Item afbiðjum vér þá 2 fiska er Snæfellsness sýslumaður lætur taka af hverjum útróðrarmanni utan sinnar sýslu sem frá almúga sendir eru, en hafi nokkur trássast fyrrnefnda fiska að taka þá hefur sýslumaður látið ganga í þeirra hlut.

2° Afbiðjum vér að bændur þeir sem í fjárpestarplátsi eru, að þeir þyrfti ei gjalda meiri ljóstoll en frómum og skikkanlegum mönnum virðist að nægja muni til að lýsa kirkjunum, því nokkrir prestar og propritari vilja hafa af hverjum giftum bónda, einkanlega til sveita, 14 merkur mörs, eður 10 merkur smjörs eður tólgs, en margir á meðal vor finnast er ei geta goldið þetta í fyrrgreindum hlutum vegna fátæktar.

3° Óskum vér og biðjum að af mætti takast að öllu leyti heytollur, sem eru 10 fiskar að upphæð, sem prestar taka af hverjum búsitjandi manni, í tilliti til þess að þar sem þeir verða ala hest sinn til að ríða í sóknirnar að gjöra húsvitjan og þjónustu sem og víðara. Item þá 6 fiska er allir prestar heimta af hverjum bónda sem tíunda 4 hndr. og þar fyrir innan, er þeir kalla dagsverk, þar oss virðist prestarnir hafi ánægjanlega undirholdning sér til viðurhalds sem þeim konungleg náð veitt hefur, sérdeilis þeir ríka staði halda.

4° Óskum vér að þær stóru jarðir, sem vér vitum að mikillega úr sér gengnar eru, mættu niðursetjast sem stóran skaða hafa fengið af skriðuföllum, snjóflóðum, sjóargangi og landbrotnar eru af vatnayfirgangi eður hverju öðru sem þær kunna skaða af að hljóta. Einninn þykir oss mikill þungi að vér verðum að tíunda sjálfir ábýlisjarðir vorar þar landsdrottnarar hafa arð af þeim sem öðru leigufé.

5° Biðjum vér auðmjúklega að fírimark[1] sem er ein dönsk króna, hver á meðal vor hér landsmanna hefur almennt tekin verið, að vér meinum frá upphafi, í 20 al. eður 40 fiskum í prjónlesi, mætti takast mót 40 f. eður 20 al. bæði í landskuldir og allar tíundir og tolla (teknir) sem af geistlegum og verðslegum teknir eru. Því nokkrir gjörast þeir sem vilja taka áðurnefnt fírimark á 30 fiska eður 15 al. í landskuldir af fátækum almúga, sem hverki eiga þá né aðra gilda vöru til að gjalda.

6° Stynjum vér undir því stóra ánauðaroki sem örfátækir erum, þar sem sú hræðilega fjárpestardrepsótt hefur yfir gengið og álegið í þessu auma og fátæka landi hér að framan tiltekinn tíma. Í hverri fjárpest að segjast má um allflestan fátækan almúga að hann misst hafi nær því alla sína lífsbjörg, einkanlega hér í norðursýslum þar ei verður nautpeningi aflað eður aukið vegna heyskaparleysis og slæmra heygæða. Þar til og með hafa menn kostað mikinn part heyja sinna upp á þessu fáu veiku sauðakindur sem eftir hafa tórt, en þó allflestir lítið eða ekkert gagn af þeim haft. Nú þó menn hafi ratað þennan stóra skaða af missir fjár síns í þessari pest, þá heimta margir jarðeigendur, bæði hærri og lægri stéttar, sem skuldir eiga að taka af landsetum sínum, peningaprjónles eður vaðmál eins og áður vant var að gjalda í landskuldir. En margir eru sem ekkert geta af þessu goldið vegna vanefna. En ef menn bjóða húsbændum sínum í landskuldir kýr eður hesta, item aðra aura sem þó gildir eru, vilja nokkrir fella þá nær því til helminga. Og hér út í held ég prestar og umboðshaldarar séu sínum fátæku leiguliðum þungir og hinir aðrir lægri stéttar vilja ganga í höfðingjanna fótspor eftir því sem í þeirra valdi stendur til að kúga eður kalla út af fátækum almúga í sínar landskuldir tekjur og tolla, jafnvel það sem þeir mega ei án vera og er þeirra lífsnæring. Og fyrir þessa þeirra harðdrægni, hvert þeir eru hærri eður lægri stéttar, og þetta gjöra, er ei annað fyrir vorum augum sjáanlegt en fátækur almúgi megi frá jörðunum fara og vonarvöl ganga.

En framar þessi fjárpest innkom hér í landið þá vildu nokkrir af vorum húsbændum ekki á móti sínum jarðarkúgildum taka þó heim til þeirra rekin væri eður með öðru móti tilboðin. Vildu þeir hverki marka þau né úttaka en skipuðu landsetum að ábyrgjast þau og gefa þeim fóður, jafnvel framar en sínu fé svo þau dræpist ekki. En fjár-

[1] Fjögur mörk. Danska *fire mark*.

pestin var svo grimmileg sem mörgum er kunnugt, að áðurnefnd ásauðarkúgildi drápust nær því að öllu leyti ásamt því fé er landsetar þeirra sjálfir áttu, svo þeim varð með engu móti viðhjálpað. En þegar kúgildin fallin voru og útdauð þá hafa húsbændur margir þeir sem jarðir undir höndum haft hafa skipað sínum jarðaábúendum hið ringasta að borga hálfar leigur, og fundist hafa nokkrir er viljað hafa fá hjá landsetum sínum fulla leigu eftir áður útdauð kúgildi og borga þau öll hvað fátækum er ómögulegt.

7° Er vor innileg bón og begæring að tvær tíundir væri goldnar af öllu jarðagótsi, hver helst sem eiga kann, eins og goldnar eru í Húnavatnssýslu af kóngsjörðum og svo víðar.

Þetta hér að framan skrifað ef það mætti antakast og almennt viðgangast í voru fátæka föðurlandi, þá sjáum vér að það væri fátækum almúga lands þessa til viðurhalds og uppreistar. Hvar fyrir vér biðjum yðar hágöfigheit að þér vilduð álíta þar vorar nauðsynjar og sjá til að þetta mætti til góðrar forbetringar færast, svo vér mættum Guðs og kóngsins laga njóta undir hverjum vér viljum blífa.

En vér forblífum yðar háeðlagöfigheita auðmjúkir þénarar

* * *

[Oversættelse 2015]

Højædle, højæreædle!
Kongelig Majestæts Commissario!

Eftersom vi har bemærket fra en hertil sendt forordning opslået i 1770, at vor allernådigste arvekonge og herre, kong Christian den syvende, har udsendt Deres ædle nobelheder til tilsyn med landet, at De måtte påvise, hvad der måtte være vort stakkels og fattige land Island til alment bedste og oprejsning, og fordi vi mener at huske, at ovennævnte forordning bestemmer, at vi dette lands indbyggere, såvel almue som embedsmænd, skal indbringe [breve] til jeres højædle nobelheder for at indgive klage om deres pålagte fornødenheder, som er told og tiender, og så videre. Og da vi ser, at dette fattige Island på ingen måde kan stå under en sådan byrde i denne hårde tid, som især er denne fårepest, som her på stedet er forblevet i 7 år, så virkelig mange ikke kan klare sig i deres hus. På grund af disse forhold, at de er så meget un-

derkuede med mange slags told og afgifter, både fra verdslige myndigheder såvel som gejstlige, og ligeledes embedsmænd og rig almue, så tilkendegiver vi for jer, højædle nobelheder, følgende punkter, for at vi kan få nedslag i nedenstående.

1° Først ønsker og beder vi om, at man nedlægger gavetolden, som sysselmænd opkræver og tager af hver bonde, som betaler tiende etc. Item frabeder vi os de 2 fiske, som sysselmanden for Snæfellsnes lader tage af hver mand, som er sendt fra almuen og fisker uden for sit syssel. Men hvis nogen har modsat sig at tage ovennævnte fiske, så har sysselmanden ladet det gå hårdt ud over deres andel.

2° Vi frabeder os, at de bønder, som bor på et sted med fårepest, at de ikke skal betale mere i lystold, end hvad der forekommer fromme og skikkelige folk vil være tilstrækkeligt til at oplyse kirkerne, for nogle præster og jordejere vil af hver gift bonde, især på landet, have 14 mark flomme eller 10 mark smør eller tælle. Men der er mange af os, som ikke kan betale dette i ovenstående andele på grund af fattigdom.

3° Vi ønsker og beder om, at man fuldstændig afskaffede høtold, som er et beløb på 10 fiske, som præster tager af hver fastboende mand, i betragtning af, at der, hvor de bliver, kan de tæmme deres hest til at ride rundt i sognene for at gøre husbesøg og tjeneste og videre. Item de 6 fiske, som alle præster opkræver af hver bonde, som tiender 4 hundreder og mindre, som de kalder dagsværk. Eftersom det forekommer os, at præsterne har tilstrækkelig underholdning til at klare sig, som den kongelige nåde har ydet, især de der har velhavende steder.

4° Vi ønsker, at de store jorder, som vi ved om, er voldsomt nedslidte, måtte nedsættes, som har fået stor skade af jordskred, laviner, havets hærgen, og hvis land er nedbrudt af vandets hærgen eller alt muligt andet, som de måtte have fået skade af. Ligeledes forekommer det os en stor byrde, at vi selv må betale tiende af vore fæstegårde, eftersom landejerne har udbytte af dem som af andet udlejet.

5° Vi beder ydmygt om, at fire mark, som er en dansk krone, som blandt os landsmænd her alment har været modtaget for, mener vi, fra begyndelsen 20 alen eller 40 fiske i strikvarer, må modtages for 40 fiske eller 20 alen både i landskyld og alle tiender og former for told, som tages af gejstlige som af verdslige. For der findes nogle, som vil tage ovennævnte fire mark for 30 fiske eller 15 alen i landskyld af den

fattige almue, som hverken har dem eller andre gyldige varer til at betale med.

6° Vi stønner under det store trældomsåg, at vi er fattige, der hvor den forfærdelige fårepest har hærget og ligget fast i dette stakkels og fattige land en vis tid her forud, ved hvilken fårepest man må sige om langt de fleste af den fattige almue, at de har mistet næsten alt, hvad der holdt dem i live, især her i nordsyslerne, hvor man ikke kan holde eller formere køer på grund af mangel på hø og dårlig kvalitet af høet, hvor man til og med har ofret en stor del af sit hø på disse få syge får, som har overlevet, selv om langt de fleste har haft ringe eller ingen gavn af dem. Selv om man nu har oplevet denne store skade ved tabet af sine får i denne pest, så kræver mange landejere, både af højere og lavere stand, som skal opkræve afgifter af deres fæstere, pengestrikvarer eller vadmel, som man plejede at betale landskyld i. Men der er mange, som ikke kan betale noget af dette på grund af svigtende evne. Men hvis man tilbyder sine husbønder køer eller heste for landskyld, item andre former for penge, som dog er gyldige, vil nogle nedsætte dem næsten til det halve. Og her ude tror jeg, at præster og ombudsmænd er hårde ved deres fattige fæstebønder, og de andre lavere stænder vil gå i høvdingenes fodspor, i det omfang det står i deres magt, med at kue eller afkræve af den fattige almue til deres landskyld, indtægter og told selv det, som de ikke kan undvære, og som er deres livsfornødenhed. Og på grund af denne deres hårdhændethed, hvad enten de er af højere eller lavere stand, og [de] gør dette, kan vi ikke se, at der er andet at gøre, end at den fattige almue må gå fra gården og gribe til tiggerstaven.

Men inden denne fårepest kom til landet her, da ville nogle af vores husbønder ikke modtage deres jordkogilder, selv om de blev drevet hjem til dem eller på anden måde blev tilbudt. De ville hverken mærke dem eller udtage dem, men beordrede fæstebønderne at bære ansvaret for dem og give dem foder, selv forud for deres egne får, så de ikke døde. Men fårepesten var så grusom, som mange godt ved, at ovennævnte kogilder af malkende får næsten døde fuldstændigt sammen med de får, som fæstebønderne selv havde, så der var intet, der kunne hjælpe dem. Men da kogilderne var faldet og døde, da har mange husbønder, som har haft jorder under sig, beordret deres fæstebønder i det mindste at betale halv leje, og der har fandtes nogle, som ville få

fuld leje hos deres fæstebønder for allerede døde kogilder og betaling for dem alle, hvilket er umuligt for fattige.

7° Det er vores inderlige bøn og begæring, at der betales to tiender af alt jordegods, hvem der så ejer det, således som man betaler i Húnavatnssyssel af kongejorder og ligeså flere steder.

Hvis dette ovenstående blev antaget, og alment blev skik i vort fattige fædreland, så ser vi, at det ville være til opretholdelse og oprejsning for den fattige almue i dette land. Hvorfor vi beder Deres højhed om, at De ville tage vore fornødenheder i betragtning der og sørge for, at dette måtte bringes til god forbedring, så vi kunne nyde Guds og kongens love, hvorunder vi vil blive.

Og vi forbliver Deres højædelhøjheders ydmyge tjenere

Skrár

Register

Heimildir · *Kilder*

Óprentuð skjöl / *Utrykte kilder*:

ÞÍ. Þjóðskjalasafn Íslands:

Skjalasafn rentukammers.
Rtk. B4/1–22. Norske Bureau 1771–1772.
Rtk. B5/1–29. Isl. Journ. 1, nr. 62.
Rtk. B7/7–10. Isl. Journ. 3, nr. 464.
Rtk. D1/9–D1/12. Manntal 1762.
Rtk. D3/1–D3/8. Skjalasafn Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771.

Skjalasafn amtmanns.
Amt. II. 87. Listar yfir starfsmenn Innréttinganna 1767.

Skjalasafn stiftamtmanns.
Stiftamt. III. 199–202. Skjöl Landsnefndarinnar fyrri 1770–1771.

Skjalasöfn sýslumanna.
Sýsl. Árn. GA/11–1. Dóma- og þingbók 1767–1774.
Sýsl. Eyjaf. GA/2–4. Dóma- og þingbók 1766–1797.
Sýsl. Gull. og Kjós. GA/4–1. Dóma- og þingbók 1763–1775.
Sýsl. Hún. GA/4–1. Dóma- og þingbók 1760–1770.
Sýsl. Hún. GA/4–2. Dóma- og þingbók 1770–1781.
Sýsl. Skag. GA/3–2. Dóma- og þingbók 1769–1783.
Sýsl. Þing. GA/13–1. Dóma- og þingbók 1774–1785.

Vef. Vefheimildir / *Net. Netsider*:

Dómabókagrunnur sýslumanna 1621–1950 í Þjóðskjalasafni Íslands. http://skjalasafn.is/domabokagrunnur.

Gagnagrunnurinn Íslendingabók. https://islendingabok.is.

Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog. Bind 1–4. Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København og Oslo 1981–1988. http://holbergordbog.dk.

ISLEX-orðabókin. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. http://islex.is.

Íslensk orðabók. Ritstj. Mörður Árnason, 4. útg. Reykjavík 2007. https://snara.is.

Ludvig Meyer, *Fremmed ordbog*. Ottende udgave. Det danske Sprog- og Litteraturselskab [København] 1970. http://meyersfremmedordbog.dk.

Ordbog over det danske Sprog. Historisk ordbog 1700–1950. Bind 1–28. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1918–1956. http://ordnet.dk.

Prentuð rit / *Trykt materiale*:

Acta yfirréttarins á Íslandi fyrir árin 1768–1772. Leirárgörðum við Leirá 1801.

Alþingisbækur Íslands III. 1595–1605. Jón Þorkelsson sá um útgáfu. Reykjavík 1917–1918. (Acta Comitiorum Generalium Islandiæ).

Alþingisbækur Íslands XIII. 1741–1750. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu. Reykjavík 1973. (Acta Comitiorum Generalium Islandiæ).

Alþingisbækur Íslands XV. 1766–1780. Gunnar Sveinsson sá um útgáfu. Reykjavík 1982. (Acta Comitiorum Generalium Islandiæ).

Björn Þorsteinsson og Bergsteinn Jónsson, *Íslandssaga til okkar daga*. Helgi Skúli Kjartansson bjó til prentunar. Reykjavík 1991.

Borgfirzkar æviskrár I–XIII. Safnað hafa og skráð: Aðalsteinn Halldórsson, Ari Gíslason, Guðmundur Illugason, Sveinbjörg Guðmundsdóttir og Þuríður J. Kristjánsdóttir. Borgarnes 1969–2007.

Einar Bjarnason, *Lögréttumannatal*. Sögurit XXVI. Reykjavík 1952–1955.

Einar Laxness, *Íslandssaga* I–III. *a–ö*. Alfræði Vöku-Helgafells. Reykjavík 1995.

Erik Pontoppidan, *Sannleiki guðhræðslunnar. Í einfaldri og stuttri en þó ánægjanlegri útskýringu yfir þann litla barnalærdóm eður catechismum hins sæla doct. Martini Lutheri*. Þýð. Halldór Brynjólfsson (1692–1752), 1. útg. Kaupmannahöfn 1741.

Erik Pontoppidan, *Sannleiki guðhræðslunnar. Í einfaldri og stuttri en þó ánægjanlegri útskýringu yfir þann litla barnalærdóm eður catechismum hins sæla doct. Martini Lutheri*. 5. útg. Hólar í Hjaltadal 1769.

Guðni Jónsson, *Bólstaðir og búendur í Stokkseyrarhreppi*. Reykjavík 1952.

Gunnlaugur Haraldsson, *Saga Akraness* II. *Átjánda öldin*. Akranes 2011.

Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Icelandic Historical Statistics. Ritstj. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon. Reykjavík 1997.

Hjalti Pálsson, *Byggðasaga Skagafjarðar* I–VII. Sauðárkrókur 1999–2014.

Íslenzkar æviskrár frá landnámstímum til ársloka 1940 I–V. Tínt hefir saman Páll Eggert Ólason. Reykjavík 1948–1952.

Íslenzkt fornbréfasafn. Diplomatarium Islandicum VI. 1245–1491. Jón Þorkelsson sá um útgáfu. Reykjavík 1900–1904.

Íslenzkt fornbréfasafn. Diplomatarium Islandicum XIV. 1551–1567. Páll Eggert Ólason sá um útgáfu. Reykjavík 1944–1949.

Jónsbók. Lögbók Íslendinga hver samþykkt var á Alþingi árið 1281 og endurnýjuð um miðja 14. öld en fyrst prentuð árið 1578. Már Jónsson tók saman. Sýnisbók íslenskrar alþýðumenningar 8. Ritstj. Davíð Ólafsson, Már Jónsson og Sigurður Gylfi Magnússon. Reykjavík 2004.

Kong Christian den Femtes Norske Lov paa nye oplagt ved Casper Peter Rothe efter Kongl. allernaadigst meddelt Privilegium. [København] 1757.

Kongs Christians þess Fimmta Norsku lög á Íslensku útlögð. Hrappsey 1779.

Lovsamling for Island I–IV. 1096–1783. Samlet og udgivet af Oddgeir Stephensen og Jón Sigurðsson. København 1853–1854.

Manntal á Íslandi árið 1703. Tekið að tilhlutun Árna Magnússonar og Páls Vídalín, ásamt manntali 1729 í þrem sýslum. Þorsteinn Þorsteinsson sá um útgáfu. Reykjavík 1924–1947.

Sigfús Blöndal, *Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík 1920–1924.

Sveinn Sölvason, *Tyro Juris edur Barn i Logum sem gefur einfalda undervisun um þa Islendsku lagavitsku og nu brukanlegan Rettargangs mata, med samburde fornra og nyrra Rettarbota og Forordninga*. Kaupmannahöfn 1754.

„Verkalýðsmál á Íslandi á ofanverðri 18. öld.“ *Andvari. Tímarit Hins íslenzka þjóðvinafélags* 73 (1948), s. 87–91.

Yfirrétturinn á Íslandi. Dómar og skjöl I. 1690–1710. Björk Ingimundardóttir og Gísli Baldur Róbertsson sáu um útgáfuna. Reykjavík 2011.

Skammstafanaskrá · *Register over forkortelser*

Skammstafanir og styttingar sem hafa verið látnar halda sér / *Forkortelser som bibeholdes:*

1^{mi}, 1mo / 1^{ti}, 1ta, 1^{t}, 1um / 1te = primi, primo / fyrsti, fyrsta, eitt, einum / første

2^{di}, 2do / 2^{ar}, $2^{að}$, 2^{ir}, 2^{ja}, 2^{ur}, 2um / 2de, 2^{den} = secundi, secundo / annar, annað, tveir, tveggja, tveimur, tveimum / tvende, anden

3^{tii}, 3^{tio} / 3^{ji}, $3^{ðja}$, 3^{ja}, 3^{ur} / 3de, 3^{ie} = tertii, tertio / þriðji, þriðja, þremur / tre, trende (sml. tvende), tredje

4^{ti}, 4to / $4^{ði}$, $4^{ða}$, 4^{ir}, 4^{r}, 4ra, 4um / 4de, 4re = qvarti, qvarto / fjórði, fjórða, fjórir, fjórar, fjögur, fjögurra, fjögra, fjórum / fjerde, fire

5^{ti}, 5to / 5^{ti}, 5ta / 5te = qvinti, qvinto / fimmti, fimmta / femte

2. B. J. Ref. pr. = 2. Bureau Journal Referandorum pro / önnur skrifstofa, bréfadagbók tilvísun númer / andet bureau, journal referencenummer

A° = Anno / ár / år

a. c. = anni currentis / líðandi árs / i det løbende år

afg. = afgangne / dáni, látni

al. = alin, álnir (lengdareining eða verðeining) / alen (længdemål eller værdienhed)

a. p. / a. pret. = anni praesentis, anni praecedentis, anni praeteriti / á þessu ári, á fyrra ári / i indeværende år, i forrige eller sidst forløbne år

apr. = apríl / april

art./artic. = articulum / artikel / grein

A-Skaft. = Austur-Skaftafellssýsla / Austur-Skaftafellssyssel

aug. = ágúst / august

Árn. = Árnessýsla / Árnessyssel

b. = bók (bók Norsku laga) eða bindi (í ritröð eða hefti tímarits) / bog (bog Norske lov) eller bind (hefte i tidsskrift)

Barð. = Barðastrandarsýsla / Barðastrandarsyssel

Borg. = Borgarfjarðarsýsla / Borgarfjarðarsyssel

cap./capit. = capitel / kapitel / kapítuli

conf. = conform / konform / í samræmi við

d. = danska / dansk

d. = den / þann

d./dags. = dagur; dagsetning / dag; datering

Dal. = Dalasýsla / Dalasyssel

dat. = datum / dateret / daterað, dagsett

db.nr. = bréfadagbókarnúmer / brevdagbogsnummer

Dev. = Deuteronomion / fimmta Mósebók / Femte Mosebog

Es. = Esaja / spádómsbók Jesaja / Esajas' Bog

etc. = et cetera / etcetera / og svo framvegis

ex. = exempel / eksempel / dæmi

ex. gr. = exempli gratia / for eksempel / til dæmis

Eyjafj. = Eyjafjarðarsýsla / Eyjafjarðarsyssel

f. = fiskur, fiskar (verðeining) / fiske (værdienhed)

fd. = fad (rumfangsenhed) / fat (rúmmálseining)
febr. = febrúar / februar
fj./fjórð. = fjórðungur (þyngdareining) / fjerding (vægtenhed)
fo. = föring eller fjerding (vægtenhed) / fjórðungur (þyngdareining)
Gull. = Gullbringusýsla / Gullbringusyssel
h.a. = hoc anno; hujus anni / þessa árs / dette år
herr. = herra / herre
hhr./hhhr./hrr. = herrar / herrer
Hnapp. = Hnappadalssýsla / Hnappadalssyssel
hndr. = hundrað, hundruð (verðeining) / hundrede, hundreder (islandsk værdienhed)
hr. = herra / herre
Hún. = Húnavatnssýsla / Húnavatnssyssel
Ísafj. = Ísafjarðarsýsla / Ísafjarðarsyssel
Ísl. = íslenska / islandsk
jan. = janúar / januar
Jer. = Jeremias / spádómsbók Jeremía / Jeremias Bog
jul. = júlí / juli
kgl./kongel./kongl./konungl./kóngl. = kongelig / konunglegur, kónglegur
Kjós. = Kjósarsýsla / Kjósarsyssel
kl. = klukkan / klokken
lit. = litra / stafliður, bókstafur (notað við skráningu á skjölum)
L. S. = loco sigilli / í staðinn fyrir innsigli í frumbroti / i stedet for segl i original
(L. S.) = táknar að um eftirrit er að ræða þar sem vísað er til innsiglis sem hefur verið á frumbréfinu / betyder at dokumentet er en afskrift, hvor der henvises til et segl, der var i originalen
mag./magst. = magister
Maiest/Majest/Majst/Maj^{t}/Maj^{te}/Maj^{tis}/Maj^{ts}/Maj^{tse}/Maj^{tts}/Mayts./Mayst/May^{t}/May^{ts} = Majestæt, Majestæts, Majestatis / hátign, hátignar (á við konung)
mk. = mark (mynt / mønt)
mk. = mörk (þyngdareining / vægtenhed)
m.m. = með meiru / med mere
mr./mons./monsr. = monsieur, monsjör (hæderstitel / virðingartitill)
m.v. = med videre / og svo framvegis
Mýr. = Mýrasýsla / Mýrasyssel
N°/num. = númer / nummer
NB. = nota bene / athugið vel, vel að merkja / mærk vel, læg mærke til
N-Múl. = Norður-Múlasýsla / Norður-Múlasyssel
o.s.frv. = og svo framvegis / og så videre
osv. = og så videre / og svo framvegis
p./pag. = pagina / blaðsíða / side
pd. = pund (þyngdareining / vægtenhed)
pp. = præter plura / með meiru / foruden andet, med mere
ps. = psalme / sálmur / salme
Rang. = Rangárvallasýsla / Rangárvallasyssel
rd./rdl./rdlr./rixd./rixdl. = rigsdaler / ríkisdalur, ríkisdalir
rtk. = rentukammer / Rentekammer
sal. = salige / sálugi, sæli
sál. = sálugi, sæli / salige
Sam. = Samúelsbók / Samuels Bog
sect. = section / sektion / grein
sk. = skilling, skillinger / skildingur, skildingar
Skag. = Skagafjarðarsýsla / Skagafjarðarsyssel
Snæf. = Snæfellsnessýsla / Snæfellsnessyssel
S-Múl. = Suður-Múlasýsla / Suður-Múlasyssel
sqq. = sequentes / og áfram, og svo framvegis / de følgende, etcetera
sr. = séra (ærestitel anvendt til præster)
sr./seigr. = seigneur, signor (hæderstitel / virðingartitill)
skt./st. = sankte / sankt / sankti, blessaður
stk. = stykki / stykke
t./td. = tunna (rúmmálseining) / tønde (rumfangsenhed)

v./w. = vætt (þyngdareining og verðeining) / vægte (islandsk vægtenhed og værdienhed)
vid. = vide / sjá / se
V-Skaft. = Vestur-Skaftafellssýsla / Vestur-Skaftafellssyssel
Þing. = Þingeyjarsýsla / Þingeyjarsyssel
ÞÍ. = Þjóðskjalasafn Íslands / Islands Nationalarkiv
ɔ: = id est / það er / det er
§ = grein / paragraf

Skammstafanir og styttingar sem leyst hefur verið upp úr athugasemdalaust / *Forkortelser som er opløst uden bemærkninger:*

4, 5 og 6falt = fjór-, fimm- og sexfalt / fire, fem- og seksfold
4ra mannafar = fjagramannafar / firemændfahr, firemandsbåd
6 æringur = sexæringur / seksåringer (om båd)
8 æringur = áttæringur / otteåringer (om båd)
9brs. = Novembris / nóvember / november
ass. = assessor / meðdómari
bemlte/bemte = bemelte / nefndur, téður
bps. = biskup / biskop
BW = brennivín / brændevin
C.3die = Christian 3die
Chr./Christ. = Christian, konge / Kristján konungur
Christ. R. = Kristinréttur (en gammel islandsk lovbog)
Dan. og Nor. Beskr. = Ludvig Holbergs *Dannemarks og Norges Beskrivelse* (1729)
Dan. og N. Oec. Mag. = *Danmarks og Norges Oeconomiske Magazin* (1757–1764)
d. e. = det er / það er
dt. = ditto / sama (og að framan)
epist. = epistola / pistill
f. = fyrir / forrige
F.2di = Frederich 2di
farmannab. = farmannabálkur / farmannabalk (lovafsnit om sømænd i den gamle lovbog, Jónsbók)
ff.b. = framfærslubálkur / framfærslubalk (lovafsnit om forsørgelse i den gamle lovbog, Jónsbók)
ff.b. 4. cap. = framfærslubálkur 4. cap. / framfærslubalk 4. cap.
forbemlte/forbemte = forbemelte / fyrrnefndur
forbl. = forblive / forblífa
forordn. = forordning / tilskipun
fr. = franskur / fransk
gl. = gamall / gammel
h.dóm = herradóm / herredømme
h.nafni = heilaga nafni / hellige navn
Isl. = Ísland / Island
It. = item / einnig
Jóns mo tíma = Jónsmessutíma (Sankthansdag)
Kiöbenh./K.h. = Kjöbenhavn / Kaupmannahöfn
kongstegnsk. = konungsþegnskylda / kongstegnskyld (lovafsnit om skatter til kongen i den gamle lovbog, Jónsbók)
kúg. = kúgildi / kogilde, qvilde
lb.b. = landbrigðabálkur / landbrigdabalk (lovafsnit om vindikation i den gamle lovbog, Jónsbók)
L.L.B. = landsleigubálkur / landslejebalk (lovafsnit om landgilde i den gamle lovbog, Jónsbók)
l.m. = lögmaður / lovmand

L.pd. = lýsipd. (þyngdareining) / lispd. (vægtenhed)
mögul. = mögulega / mulige
nefnil./nl. = nefnilega / nemlig
neml./nl. = nemlig / nefnilega
N.L./N.laga = Norsku lög, Norsku laga / Norske lov
næstl. = næstliðinn / næstleden, sidst forløben
octr. = octrojen / einokunarskilmálinn
oftbem^{lte}/oftbem^{te} = oftbemelte / oftnefndur
og s. v. = og så videre / og svo framvegis
óviturl. = óviturlegt / uforstandig
pr. = par (af sokkum) / par (strømper)
præpos. = præpositus / præposition
samtl. = samtlige / allir
s. d. = se dette / sjá það
sld^{r} = sléttur dalur / slettedaler
sk.pd. = skálapd., skippd. (þyngdareining) / skålpd., skippd. (vægtenhed)
spec. = specie (mønt) / spesía (mynt)
sp.licatiurnar = supplicatiurnar
ult. = ultimo / í lok mánaðar
underdanigh. = underdanighed / auðmjúkur, auðmjúklegur
veturg. = veturgamall / vintergammel
þjófab. = þjófabálkur / tyvebalk (lovafsnit om tyveri i den gamle lovbog, Jónsbók)

Hugtök og orðskýringar

Gera verður ráð fyrir að mörgum þyki landsnefndarbréfin fremur torskilin vegna málnotkunar og ýmissa gamalla hugtaka og orða sem notuð eru. Hér er reynt að leysa úr því helsta með einföldum orðskýringarlistum á íslensku og dönsku. Á listana voru einkum valin algeng hugtök frá 18. öld sem mikið eru notuð í bréfunum og reynt að útskýra þau fyrir bæði íslenskum og dönskum lesendum. Á íslenska orðalistann eru einnig tekin með ýmis gömul íslensk orð og algeng orð af dönskum uppruna sem ástæða þótti til að skýra sérstaklega út fyrir íslenskum lesendum. Á danska orðalistann voru síðan tekin ýmis orð sem ástæða þótti til að skýra sérstaklega fyrir dönskum lesendum. Eru það aðallega íslensk hugtök og orð sem ekki er að finna í dönsku máli. Einkum eru þetta orð úr dönsku þýðingunum af íslensku frumbréfunum frá 1771 en í þeim koma iðulega fyrir íslensk orð sem látið hefur verið nægja að dönskugera lítils háttar og því illskiljanleg dönskum nútímalesendum. Listarnir tveir eru því ekki alveg eins þótt margt sambærilegt megi finna á þeim. Orð sem koma sjaldan fyrir eru hins vegar eingöngu skýrð í neðanmálsgreinum í bréfunum sjálfum.

Við samantekt skýringanna var einkum stuðst við eftirtalin rit: Björn Þorsteinsson og Bergsteinn Jónsson, *Íslandssaga til okkar daga*. Helgi Skúli Kjartansson bjó til prentunar. Reykjavík 1991; Einar Laxness, *Íslandssaga* I–III. *a–ö*. Alfræði Vöku-Helgafells. Reykjavík 1995; *Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Icelandic Historical Statistics*. Ritstj. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon. Reykjavík 1997; *Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog*. Bind 1–4. Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København og Oslo 1981–1988. *Vef*. http://holbergordbog.dk; ISLEX-orðabókin. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. *Vef*. http://islex.is; *Íslensk orðabók*. Ritstj. Mörður Árnason, 4. útg. Reykjavík 2007. *Vef*. https://snara.is; *Ordbog over det danske Sprog. Historisk ordbog 1700–1950*. Bind 1–28. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1918–1956. *Vef*. http://ordnet.dk; Sigfús Blöndal, *Íslensk-dönsk orðabók*. Reykjavík 1920–1924.

Ásamt ritstjórum hefur Christina Folke Ax tekið saman orðskýringarlistana. Helgi Skúli Kjartansson, Björk Ingimundardóttir og Leon Jespersen lásu listana yfir og gáfu margar gagnlegar ábendingar um það sem betur mátti fara. Áslaug Sverrisdóttir aðstoðaði við skýringar á hugtökum tengdum vefnaði og ullarvinnu.

alin (al.) = lengdareining. Lengdareiningin alin (öln) samsvaraði upphaflega lengd framhandleggs frá olnboga og fram á fingurgóma. Á Íslandi á 17.–18. öld var venjulega miðað við svonefnda Hamborgaralin sem var 57,1 cm. Hún var einnig nefnd íslensk alin. Árið 1683 var dönsk alin fastsett 62,8 cm. Árið 1835 var samþykkt að danska alinin væri 62,7 cm og var hún einnig nefnd Sjálandsalin.

alin (al.) = verðeining. Verðeiningin alin jafngilti einni alin vaðmáls sem samsvaraði tveimur fiskum.

ásauður = kvíaær, mjólkandi ær.

ásauðarkúgildi → kúgildi.

befala/befalning = skipa, fela á hendur / skipun, fyrirskipun. Danska *befale/befaling*.

besigta vörur = vöruskoðun á höfnum. Skoða átti vörubirgðir kaupmanna í hverri höfn um leið og skip komu að vori og setja niður eða lækka verð á þeim vörum sem ekki þóttu fullgildar. Danska *besigtige*.

betala/betaling = borga/borgun. Danska *betale/betaling*.

búreisuskattur = sérstakur skattur lagður á alla sem reistu bú (stofnuðu nýtt bú eða heimili).

byggja einhverjum jörð eða jarðarpart = leigja honum jörðina til ábúðar.

dagsláttur = kvöð. Dagsverk karlmanns um slátt. Einnig nefnt dagsverk.

dagsverk = kvöð → dagsláttur.

dýratollur = sérstakur skattur notaður til að standa straum af kostnaði við eyðingu refa. Einnig nefndur refatollur.

eftirliggjari = kaupmaður eða aðstoðarmaður hans sem var eftir í landinu yfir veturinn eftir að skip voru farin að hausti.

eyrisvöllur = mælieining. Skák af túni eða engi sem talið var eitt dagsverk að slá, 30 × 30 faðmar.

fardagar = fjórir fyrstu dagarnir í sjöundu viku sumars sem hefst á bilinu 31. maí til 6. júní. Þá áttu ábúendaskipti að fara fram.

fiskireikningur = verðlag kaupstaðarvöru sem miðast við að greitt sé með sjávarafurðum, öfugt við pjónlesreikning þar sem verðlag miðast við að greitt sé með landbúnaðarafurðum.

fiskur (f.) = verðeining. Jafnvirði þurrkaðs fisks af tiltekinni stærð, um 1 kg. Tveir fiskar jafngiltu einni alin vaðmáls.

fjórðungsgjöf = fjórðungur af lausafé sem eigandi mátti gefa frá sér án samþykkis erfingja.

fjórðungur (fj.) = þyngdareining, tæp 5 kg. 1 fjórðungur = 20 merkur.

fordjarfað = skemmt eða ónýtt. Danska *fordærvet*.

forlagseyrir = viss eign sem var talin nægja til framfærslu um ákveðinn tíma sem leiddi til skyldu fólks að framfæra ættingja sína. Forlagseyririnn ákvarðaðist nánar eftir skyldleika og efnum.

forléning = vísar til svonefndra jarðaumboða sem veitt voru að léni (seld á leigu) af yfirvöldum. Einnig talað um lénsjarðir og kirkjulén.

forléningsmaður = lénsmaður. Maður sem fær jörð/jarðir til umráða frá öðrum, stjórnar og hefur tekjur af þeim, svipað og umboðsmenn klaustursjarða.

formegan = eftir efnum, fjárhagsleg geta.

forpagtari/forpagtning = umboðsmaður/umboð.

fríður peningur / greiðsla í fríðu = lifandi búpeningur/borgun með lifandi búfé.

gjaftollur = skattur greiddur af lausafé (ekki fasteign) sem rann til sýslumanna.

hestlán = kvöð. Leiguliði (eða hjáleigubóndi hjá honum) skyldugur að lána hest.

hjábúðarmaður = maður sem býr í hjáleigu, þurrabúð eða hvers konar afbýli við sjávarsíðuna.

hjáleiga = smábýli, leigt út frá annarri jörð.

hospítalshlutur = sérstakt gjald lagt á þá sem stunduðu sjóróðra til að standa straum af kostnaði við holdsveikraspítalana. Gjaldið nam einum hlut af hverju skipi, ákveðinn dag á ári.

hríshestur = kvöð. Leiguliði (eða hjáleigubóndi hjá honum) skyldugur til að færa hestburð af hrísi heim til landeiganda eða umsjónarmanna jarða.

hundrað (hndr.) = verðeining. Eitt hundrað samsvaraði 120 álnum eða einu kúgildi. Verðmæti jarða var metið í hundruðum.

húsauppbót = leiguliða var skylt að halda við húsum á ábýlisjörð sinni en á móti bar landeiganda að greiða tiltekna uppbót sem nefnd var húsauppbót.

Innréttingarnar = hlutafélag stofnað 1751 til að efla atvinnuvegi landsins. Megináhersla var lögð á ullarvinnslu, klæðagerð, skinnaverkun og færaspuna. Einnig reynt að koma á fót þilskipaútgerð og brennisteinsvinnslu. Innréttingarnar nutu töluverðs stuðnings danskra stjórnvalda.

Íslandsalin = 57,1 cm. → alin.

kaupamaður = maður í tímabundinni vinnu við heyskap hjá öðrum á sumrin.

kaupavinna → kaupamaður.

kirkjuinnleiðsla/kirkjuleiðsla = kirkjuathöfn þar sem prestur leiddi konu í kirkju nokkrum vikum eftir barnsburð svo að hún gæti hreinsast fyrir Guði.

klippfiskur = þurrkaður saltfiskur samkvæmt Nýfundnalands- eða Terraneufaðferð.

kúgildi = verðeining. Sem verðeining jafngilti kúgildið einu hundraði sem samsvaraði einni gallalausri kú eða sex ám, loðnum og lembdum í fardögum.

kúgildi = ær og kýr sem leigðar voru með jörðum voru kallaðar kúgildi, og þá oft talað um leigukúgildi, ásauðarkúgildi og stundum kýrkúgildi. → leigukúgildi.

kútur = rúmmálseining. 1 kútur = 8 pottar eða um 7,7 lítrar.

kvaðir = ákveðnar vinnuskyldur leiguliða í þágu landeiganda eða umsjónarmanna jarða voru kallaðar kvaðir. Voru hluti af leigugjaldi jarðanna en einnig lagðar á hjáleigur. Kvaðir gátu verið margvíslegar, s.s. dagsláttur, dagsverk, hríshestur, hestlán, mannslán og skipsáróður.

kvíildi/kvíldi = annað heiti yfir kvígildi eða leigukúgildi/kúgildi.

kýrkúgildi → kúgildi.

lambseldi/lambsfóður = vetrarfóðrun lambs fyrir sóknarprest. Einnig talað um heytoll.

landsetar = leiguliðar.

lausamaður = lausamaður, lausakona eða lausafólk var undanþegið því að vera í ársvistum hjá bændum. Löglegir lausamenn greiddu lausamennskutoll þar til lausamennska var bönnuð árið 1783.

leigukúgildi = ær og kýr sem leigðar voru með jörðum voru kallaðar leigukúgildi. Stundum aðeins nefnt kúgildi eða kvíildi. → kúgildi.

ljóstollur = skattur ætlaður til að standa straum af kostnaði við að lýsa upp kirkjur og til að útvega vín og brauð, lagður á hvern tíundarskyldan bónda.

lögleiga = lögleg leiga taldist vera 10% af matsverði eigna eða 12 álnir af hverju hundraði.

lögmannstollur/lögmannsfiskur = skattur sem rann til lögmanna til að bæta launakjör þeirra, nam tveimur fiskum af hverri jörð og lausafé yfir eitt hundrað. Lögboðinn 1688.

mannslán = róðrarkvöð. Skylda leiguliða og hjáleigubænda að róa á bátum landeigenda og umsjónarmanna jarða á vertíð eða sinna flutningum. Róðrarkvaðir

fylgdu oft konungsjörðum. Stundum gátu landsetar losað sig undan kvöðinni með því að greiða 20 álnir (40 fiska). Einnig talað um skipsáróður.

manntalsfiskur = gjald lagt á aðkomumenn sem komu í verstöðvar til útróðra og rann til sýslumanna sem þóknun vegna aukinnar löggæslu á vertíð. Tíðkaðist aðallega á Snæfellsnesi og í Gullbringusýslu.

mark (mk.) = mynteining í Danmörku frá miðri 16. öld. 1 mark = 16 skildingar. 1 ríkisdalur = 6 mörk = 96 skildingar.

mörk (mk.) = þyngdareining, um 217 g. 20 merkur = 1 fjórðungur. → vætt.

pottur = rúmmálseining. 1 pottur = 0,966 lítrar.

prjónlesreikningur = verðlag kaupstaðarvöru sem miðast við að greitt sé með landbúnaðarafurðum, öfugt við fiskireikning þar sem verðlag miðast við að greitt sé með sjávarafurðum.

proprietarius = jarðeigandi, eignamaður.

proprietariijarðir = bændajarðir, jarðir í einkaeign.

púlband = gróft ullargarn til að prjóna úr sokka og vettlinga.

púlsokkar = sokkar úr grófu ullargarni.

refatollur → dýratollur.

restans = eftirstöðvar, skuld. Danska *restance*.

sakeyrir = tekjur af sektum fyrir afbrot.

Sjálandsalin = 62,7 cm. → alin.

skileyrir = löglegur gjaldmiðill, hvort heldur búpeningur eða annað.

skipsáróður = róðrakvöð. → mannslán.

smáband = fínt ullargarn til að prjóna úr sokka og vettlinga.

smábandssokkar = sokkar úr fíngerðu ullargarni.

svara undir stakk = að „svara undir stakk“ merkir sennilega að borga í fullverkaðri skreið sem fer beint í fiskstakkinn, þ.e. fiski sem ekki þarf að breiða oftar til þerris. Þannig ber sá sem greiðir „undir stakk“ hallann af þyngdartapi fisksins við þornun.

tómthúsmaður = maður sem býr við sjávarsíðuna og hefur ekki grasnyt fyrir skepnur. Hús hans er því „tómt“, þ.e. án mjólkur.

tukthústollur = sérstakur skattur lagður á allar fasteignir í landinu til að standa straum af kostnaði við byggingu nýs fangelsis á Íslandi. Tók gildi 1759.

tunna (t.) = rúmmálseining. 1 tunna öls (lagartunna) = 136 pottar = 17 kútar eða 131 lítri. 1 tunna korns = 144 pottar eða 139 lítrar. 1 tunna kola = 176 pottar eða 170 lítrar. Grjón, hveitimjöl, baunir, kjöt, fiskur, smjör, tólg og sápa voru mæld í öltunnum en salt í kolatunnum.

útarma/útarmast/útörmun = gera fátækan, gera að þurfamanni, fátækt, örbirgð.

vigtin við stakkinn → svara undir stakk.

vætt (v.) = þyngdareining. 1 vætt = 8 fjórðungar = 160 merkur eða tæp 40 kg.

vætt (v.) = verðeining. 1 vætt = 2 fjórðungar smjörs = 20 álnir eða 40 fiskar.

Ord- og begrebsforklaringer

Mange vil finde brevene til Landkommissionen svært forståelige på grund af sprogbrug og forskellige gamle begreber og ord, som anvendes. Nedenfor er forsøgt at forklare de mest anvendte ord og udtryk i brevene på islandsk og dansk. I ordlisterne er især udvalgt begreber fra det 18. århundrede, som er anvendt ofte i brevene, og vi har forsøgt at forklare dem for både islandske og danske læsere. I den islandske ordliste er også medtaget forskellige islandske ord og ord af dansk oprindelse, som det syntes nødvendigt at forklare for islandske læsere. På den danske ordliste er derefter udvalgt forskellige ord, som det syntes nødvendigt at forklare særligt for danske læsere. Det er for det meste islandske begreber og ord, som ikke findes på dansk. Det er især ord fra de danske oversættelser af islandske orignalbreve fra 1771, for deri forekommer ofte islandske ord, som man har ladet fordanske en smule, og som derfor er svært forståelige for danske læsere i nutiden. De to lister er derfor ikke fuldstændig ens, selv om der er mange lighedspunkter mellem dem. Andre ord, som ikke forekommer så ofte i brevene, forklares med fodnoter i brevene selv.

Ved sammenfatningen af ordforklaringer er der især hentet inspiration i følgende værker: Björn Þorsteinsson og Bergsteinn Jónsson, *Íslandssaga til okkar daga*. Helgi Skúli Kjartansson stod for udgivelsen. Reykjavík 1991; Einar Laxness, *Íslandssaga* I–III. *a–ö*. Alfræði Vöku-Helgafells. Reykjavík 1995; *Hagskinna. Sögulegar hagtölur um Ísland. Icelandic Historical Statistics*. Guðmundur Jónsson og Magnús S. Magnússon (red.) Reykjavík 1997; *Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog*. Bind 1–4. Redigeret af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København og Oslo 1981–1988. *Net*. http://holbergordbog.dk; ISLEX-ordbogen. Árni Magnússon instituttet for islandske studier. *Net*. http://islex.dk; *Íslensk orðabók*. Mörður Árnason (red.), 4. útg. Reykjavík 2007. *Net*. https://snara.is; *Ordbog over det danske Sprog. Historisk ordbog 1700–1950*. Bind 1–28. Udgivet af Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. København 1918–1956. *Net*. http://ordnet.dk; Sigfús Blöndal, *Islandsk-dansk ordbog*. Reykjavík 1920–1924.

Redaktørerne har sammen med Christina Folke Ax sammensat listerne over ordforklaringer. Helgi Skúli Kjartansson, Björk Ingimundardóttir og Leon Jespersen har gennemgået listerne og er kommet med mange nyttige forslag til forbedringer. Áslaug Sverrisdóttir har hjulpet med at klarlægge begreber vedrørende vævning og arbejdet med uld.

a = på. Oversætteren 1771 har mange steder oversat det islandske *á*, som a, men det betyder på.

afbygger = beboer på afbyggersted. Også kaldet hjalejemand. Islandsk *hjáleigumaður*.

afbyggersted = henviser til en jord, som er bortfæstet eller afbygget/udskilt fra den gårdsenhed, som kaldes en *lögbýli* (lovbolig), der er grundenheden i afgiftsmæssig forstand. Afbyggerstedet betaler således forskellige former for afgifter til hovedjorden, men regnes stadig som en del af denne. Også kaldet hjaleje, hjaleige, hjaleye. Islandsk *hjáleiga*.

alen (al.) = længdemål. Længdemålet alen svarede oprindeligt til længden fra albuen til fingerspidsen. I det 17. og 18. århundrede blev der sædvanligvis regnet med den såkaldte hamborgske alen, som var 57,1 cm. Den blev også kaldet islandsk alen. I Danmark blev der ligeledes anvendt forskellige alenmål, selv om en dansk alen i 1683 blev fastsat til 62,8 cm. Først i 1835 blev det vedtaget, at en dansk alen var 62,7 cm, også kaldet en sjællandsk alen.

alen (al.) = værdienhed. Værdienheden alen svarer til en alen vadmel, som svarer til to fiske.

blödfisk = fersk fisk. Islandsk *blautfiskur*.

borejseskat = en skat på at stifte hjem eller bo. Også kaldet burejseskatt. Islandsk *búreisuskattur*.

bord = anvendes ofte i teksten i betydningen bræt. Islandsk *borð*.

burejseskatt → borejseskat.

bygsle/byxle jord = fæste jord.

dagsslet/dagsslæt = hoveri. Et dagsværk om høslæt. Der er også tale om dagsverk/dagsværk.

dagsverk/dagsværk = hoveri. → dagsslet/dagsslæt.

dyretold = særlig skat anvendt til at finansiere rævejagt. Også kaldet revetold dvs. rævetold.

efterligger = en købmand eller hans assistent, der bliver i landet om vinteren, efter at skibene er rejst om efteråret.

enkeltgård = her en jordejendom med kun et hushold. Se også tvillingegård.

eyrirsvelle = gammel islandsk måleenhed. Et stykke af en hjemmemark eller eng, som anses for et dagsværk at slå, 30 × 30 favne. Islandsk *eyrisvöllur*.

fardage = skiftedage. De første fire dage i den syvende uge af sommeren, som begynder i tidsrummet 31. maj til 6. juni. Her skulle fæstere skifte gård. Islandsk *fardagar*.

fiiremannefahr = firemandsbåd.

fiske (f.) = værdienhed. Svarer til en tørret fisk af en nærmere fastsat størrelse, ca. 1 kg. To fiske svarer til en alen vadmel. Udtrykket *fiske* (i flertal) anvendes for at tilkendegive, at der er tale om en værdienhed og ikke egentlige fisk, selv om det islandske ordet *fiskur* oprindeligt har haft denne betydning på samme måde, som alen henviste til en alen vadmel.

fiskeregning/fiskereigning = en regning, hvor værdien på handelsvarer sættes ud fra, at der betales med produkter fra fiskeriet, i modsætning til strikvareregning (pronlæsregning), hvor værdien sættes ud fra, at der betales med landbrugsprodukter. Se også pronlæsregning.

fiskevær = fiskeleje.

fjerding (fj.) = vægtenhed, knapt 5 kg. 1 fjerding = 20 mark. Også kaldet föring.

fjærdingsgave = fjerdingsgave. En fjerdedel af løsøret, som ejeren kunne bortgive uden arvingernes samtykke.

forlagsöre = en bestemt formue, som var tilstrækkelig til forsørgelse i en afgrænset periode, som medførte en forpligtelse til at forsørge sine slægtninge, og

som blev fastsat nærmere i forhold til slægtskab og formue. Islandsk *forlagseyrir*.

forlegen = fordærvet. Islandsk *forleginn* eller *skemmdur*.

framfærslubalk = lovafsnit om fattigforsørgelse i den gamle islandske lovbog, *Jónsbók*. Det islandske retssystem fungerede efter en blanding af den gamle islandske lovbog Jónsbók, Norske lov og kongelige forordninger. Det er sandsynligvis på denne baggrund, at den islandske betegnelse ikke er oversat i den danske oversættelse fra 1771.

fride og ufride pengesværdie = betegnelse for at betale i levende kreaturer eller penge. Islandsk *fríður og ófríður peningur*.

föring (fo.) → fjerding.

gjeftold/gavetold = skat betalt af løsøre (indbo og ikke jordejendom), som gik til sysselmændene.

hest, lån af = hoveri. En fæsters (eller afbyggers) pligt til at udlåne hest.

hjaboedemand = afbygger ved søsiden. Islandsk *hjábúðarmaður*.

hjaleje/hjaleige/hjaleye → afbyggersted. Islandsk *hjáleiga*.

hjalejemand → afbygger. Islandsk *hjáleigumaður*.

hjemmemark = indmark eller mark, der ligger hjemme ved gården. Betegner ofte en indhegnet og dyrket gødet eng. Islandsk *tún*.

hlött = andel af fiskefangst. Også kaldet lött. Islandsk *hlutur*.

hospitalslött = hospitalsandel. Henviser til den part, der betales til hospitaler i afgift af fiskeriet for at finansiere udgifterne til hospitalerne for spedalske. Afgiften udgjorde en andel af hvert skib fanget på en fastsat dag en gang hvert år.

hrepp → rep. Islandsk *hreppur*.

hundrede (hndr.) = islandsk værdienhed. Et hundrede svarer til 120 alen eller et kogilde. Jordens værdi og bonitet blev målt i hundreder.

hustillæg = erstatning for de udførte forbedringer. Fæstere var pligtige til at vedligeholde husene på deres jord, mod at jordejerne betalte en bestemt kompensation.

indføring af kvinder i kirke = kirkeceremoni, hvor præsten førte en kvinde ind i kirken nogle uger efter en fødsel, så hun kunne blive renset foran Gud.

Indretninger, De Nye = interessentskab (andelsselskab) stiftet i 1751, som havde til formål at udvikle landets næringsveje. Hovedvægten lå på uldforarbejdning, klædemanufaktur, garveri og rebslageri. Man forsøgte også at opstarte fiskeri fra dæksskibe og svovludvinding. Foretagenet fik betydelig støtte fra den danske konge.

Islandsalen = 57,1 cm. → alen.

kjöbemand = mand i tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt. Islandsk *kaupamaður*.

kjöbevinde = tidsbegrænset arbejde for andre om sommeren ved høslæt, jfr. kjöbemand. Islandsk *kaupavinna*.

koeners kirkegang → indføring af kvinder i kirke.

kogilde = værdienhed. Som værdienhed svarer et kogilde til et hundrede, som svarer til en fejlfri ko eller seks malkefår med lam om foråret.

kogilde = malkefår og køer, som blev lejet med jorden, blev benævnt kogilde. Der tales også om lejekogilde, söjdekogilde, söjdekoeqvilde og undertiden ko-kogilde. → lejekogilde.

kutting = rumfangsenhed. 1 kutting = 8 potter eller ca. 7,7 liter.

kvader = hoveri, arbejdsforpligtelser. Særlige arbejdsforpligtelser, som fæsterne udførte for jordejeren eller jordernes opsynsmand, blev kaldt kvader eller hoveri. Det var en del af fæsteafgiften. Der kunne være mange former for hoveri fx dagsslæt, dagsværk, rishest, lån af hest og hoveri på båd (mandslaan). Islandsk *kvaðir*.

kvilde → lejekogilde.

lambsfoeder/lamfoeder = vinterfodring af lam for sognepræsten. Der er også tale om höetold eller høtold. Islandsk *lambseldi*.

landsvane/landsvaane = landets sædvane.

landsætter = lejlending, fæster.

landöre = naturalier tilladt som betalingsmidler efter en takst bestemt af myndighederne. Islandsk *landaurar*.

lejekogilde = malkefår eller køer, som blev lejet med jorderne, blev kaldt lejekogilde. Også kaldet kogilde og kvilde/qvilde. → kogilde.

lejlending/lejlænding = en fæster. Islandsk *leiguliði*.

lovmandstold/lovmandsfisk = afgift, som gik til lovmændene for at forbedre deres lønforhold. Udgjorde to fiske af hver jord og løsøre over et hundrede. Lovpligtig 1688.

lovleje/lovleye = lovlig leje blev anset for at være 10% af den vurderede værdi af ejendelene eller 12 alen af hvert hundrede.

lysetold = afgift tiltænkt finansiering af omkostningerne ved at oplyse kirker samt til vin og brød, lagt på alle tiendepligtige bønder.

lösemand = løsarbejder. Løsarbejdere var fritaget for at være i årstjeneste hos bønder. Lovlige løsarbejdere betalte løsarbejdertold, indtil det blev forbudt at være løsarbejder i 1783. Islandsk *lausamaður*.

lött → hlött.

mandslaan/manslaan = hoveri på båd. Fæsterens og afbyggernes forpligtelse til at ro på jordejerens både i fiskesæsonen eller udføre transporter. Hoveri på båd fandtes ofte på kongsjorderne. Nogle gange kunne fæstere slippe fra hoveriet ved at betale 20 alen (40 fiske).

mandtalsfisk/mantalsfisk = afgift lagt på tilrejsende, der kom til fiskepladserne for at ro, og som gik til sysselmændene som honorar for øget retshåndhævelse i fangstsæsonen. Forekommer først og fremmest på Snæfellsnes og i Gullbringusyssel.

mark (mk.) = betalingsmiddel i Danmark fra midten af det 16. århundrede. 1 mark = 16 skilling. 1 rigsdaler = 6 mark = 96 skilling.

mark (mk.) = vægtenhed, ca. 217 gram. 20 mark = 1 fjerding. → vætt/vægte.

omage = fattiglem. Også kaldet umage/umave. Islandsk *ómagi*.

otteæringsskib/otteåring = en båd med 8 årer.

qvilde → lejekogilde.

pot = rumfangsenhed. 1 pot = 0,966 liter.

pronlæs = strikvarer til handelen. Islandsk *prjónles*.

pronlæsregning/pronlæsreigning = strikvareregning. En regning, hvor værdien på handelsvarer sættes ud fra, at der betales med landbrugsprodukter i modsætning til fiskeregning, hvor værdien sættes ud fra, at der betales med produkter fra fiskeriet. Se også fiskeregning.

paaboed = erstatning. Også kaldet aaboed. Islandsk *uppbót* eller *álag*.

paabödes = erstattes.

pulshoeser = strømper af groft uldgarn.

qvader = hoveri, arbejdsforpligtelser. → kvader.

qvilde → lejekogilde.

rep = den mindste verdslige administrative enhed, eller kommune. Blev ledet af tre til fem repstyrere. Disse var udnævnt af sysselmanden til at holde opsyn med samarbejdet omkring landbruget, forsørgelsen af fattiglemmer, samt til at opgøre bøndernes tiendekapital. En fjerdedel af tiendet gik til de fattige og blev administreret af reppen og ikke af kirken.

revetold = rævetold. → dyretold.

riishest = rishest, byrde til en pakhest. Hoveri eller en afgift. Fæsteren (eller afbyggeren) var pligtig at transportere et hestelæs ris (kvas til brænde) hjem til jordejeren eller bonden på hjemmegården.

sagöre = bøde. Islandsk *sakeyrir*.

seksæring/seksåring = en båd med 6 årer.

skiftedage → fardage.

skileyrer = lovmæssigt eller lovligt godkendt betalingsmiddel. Islandsk *skileyrir*.

skippaaroen = hoveri på båd. → mandslaan. Islandsk *skipsáróður*.

smaabandshoser = strømper af fint uldgarn.

stolsjord = biskopsædets jord.

stolskibe = biskopsædets skibe.

sveit = kan henvise til en egn, men kan også bruges i forbindelse med fattigforsorg, hvor reppen (sveiten) forsørger de fattige. Endelig bruges begrebet om de jorder, hvor man primært har husdyravl og derfor betaler sine afgifter i landbrugsprodukter og ikke fisk. Fx sveitejord, sveitefolk. Islandsk *sveit*.

Sælandsalen/Sjælandsalen = 62,7 cm. → alen.

söjd/söyd = får. Islandsk *sauður*.

söjdekogilde → kogilde, lejekogilde.

söl = søl, søtang (spiselig rødalge).

tommehussmand = en mand, som ikke har græsning til dyr, og derfor et "tomt" hus uden mælk. Islandsk *tómthúsmaður*.

tomthus = afbyggersted, som ikke har græsning til dyr, og derfor et "tomt" hus uden mælk. Islandsk *tómthús*.

torfverk/torfværk = tørvearbejde på bygning eller gærde.

torvverk/torvværk → torfverk.

tugthustold = særlig skat lagt på al ejendom i landet for at finansiere udgifterne ved opførelse af et nyt fængsel i Island. Blev indført i 1759.

tun = hjemmemark, indmark eller mark der ligger hjemme ved gården. Islandsk *tún*.

tvillingegård = her en jordejendom med to hushold. Se også enkeltgård.

tønde (td.) = rumfangsenhed. 1 tønde øl = 136 potter = 17 kuttinger eller 131 liter. 1 tønde korn = 144 potter eller 139 liter. 1 tønde kul = 176 potter eller 170 liter. Gryn, mel, bønner, kød, fisk, smør, tælle og sæbe blev målt i øltønder, men salt i kultønder.

umage/umave = fattiglem. Også kaldet omage. Islandsk *ómagi*.

under stakk = henviser sandsynligvis til betaling i gennemtørret fisk, dvs. fisk, som lægges direkte på fiskestakken og ikke behøver at tørres yderligere. Således bærer den, som betaler "under stak", fiskens vægttab, når den tørres. Islandsk *svara undir stakk*.

vægten ved stakken = her henvises til den afvejning af gennemtørret fisk (der stables i stakke), der foregår ved handelen. → under stakk. Islandsk *vigtin við stakkinn*.

vertiid = fangst- eller fiskesæson. Også kaldet vårhtiid/værtid. Islandsk *vertíð*.

vett → vætt.

vindemand = tjenestekarl. Islandsk *vinnumaður*.

vægte = anvendes i de nye oversættelser som oversættelse af det islandske ord *vætt*. → vætt.

vært/værtid → vertiid.

vætt (v./w.) = islandsk vægtenhed, der ikke findes på dansk. 1 vætt = 8 fjerdinger = 160 mark eller knapt 40 kilo. Også kaldet vett og vægte.

vætt (v./w.) = islandsk værdienhed. 1 vætt = 2 fjerdinger smør = 20 alen eller 40 fiske.

aaboed = tillæg, erstatning. → paaboed.

Efnisorð

Skráin nær yfir megintexta bókarinnar, þ.e. uppskriftir bréfanna, greinar um Landsnefndina, skrár yfir skjalasafnið og myndatexta en ekki yfir formála, inngang og ritreglur.

Við gerð skrárinnar var fremur reynt að horfa til þess hvert umfjöllunarefnið væri hverju sinni en til orðafars. Efnisorðin í skránni eru þannig óháð orðalagi textans sjálfs. Með þessu móti ætti skráin að nýtast betur við leit að einstökum efnisatriðum í bréfunum. Leitast var við að taka með öll algengustu hugtök sem koma fyrir og einnig tilskipanir, reglugerðir og lagabókstafi sem oft er vísað til. Töluvert er um að fleiri en eitt orð séu notuð um sama hugtak í textanum. Reynt var að sameina þau undir eitt og halda millivísunum í lágmarki. Sem dæmi má nefna orðið leigukúgildi. Undir það falla orð eins og *ásauðarkvíildi*, *innstæðukvíldi*, *kúgildaleigur*, *kvígildi* og *kvíildi*.

Skráin er tvískipt líkt og texti bókarinnar: annars vegar er hún á íslensku og hins vegar á dönsku. Orð og hugtök eru þau sömu í báðum skránum. Íslenska skráin vísar til blaðsíðutals í íslenska textanum og danska skráin til blaðsíðutals í danska textanum. Ef texti er eingöngu á dönsku vísar íslenska skráin líka í danska textann. Í íslensku skránni er vísað til samsvarandi dansks uppflettiorðs og það haft skáletrað. Í dönsku skránni er vísað til íslenska uppflettiorðsins og það sömuleiðis haft skáletrað. Skráin nær ekki yfir fyrirsagnir bréfa. Rómverskar tölur vísa til texta í myndaörk.

afréttur 551, 600 > *overdrev*
Almenna verslunarfélagið 78, 83, 89 > Compagníið > *Almindelige Handelskompagni*
Alþingi 80, 86, 90, 93, 94, 119, 120, 125, 136, 436, 473, 529, 655, iii > *Alting*
amtsskipting 80, 84, 87 > *amtsopdeling*
Arnarstapaumboð 121 > *Arnarstapi ombud*
áburðarnotkun 84 > *gødskning*
áveitur 84 > *vanding*
barnadauði 87 > *børnedødelighed*
barnakennsla 139, 423, 461, 548, 555, 566 > *børneundervisning*
barnaskóli 180–181, 247 > *børneskole*
bátar, fjölgun 83, 442 > *både, forøgelse af*
brennisteinsnámur 123 > *svovlminer*
brennivín > tóbaks- og brennivínsokur
brúargerð 85, 122 > *brobygning*
brúðkaup, mikill kostnaður 397 > *bryllup, store omkostninger til*
búferlaflutningar 277 > *flytning til en anden gård*
búfjárrækt 84 > *husdyrhold*
búreisuskattur 336, 363–364, 492, 528 > *borejseskat*
byggingarbréf 61, 176, 286, 406, 499, 599, 604–605, 606–608, 626, 631, 636, 668, xiii > *fæstebrev*
byssur 332, 336, 369 > *bøsser*
bændur, lifnaðarhættir 329–330 > *bønder, levemåde*

bænhús, viðhald 669 > *bedehus, vedligeholdelse af*
Compagníið 182, 185, 186, 211, 228–235, 247, 248, 253, 255, 290, 340, 422, 423, 451, 459, 460, 507, 567, 632, 664 > Almenna verslunarfélagið > *Compagniet*
dagsláttur 183, 198, 223, 286, 291, 292, 490, 614, 615, 620, 621, 640, 663 > *dagsslæt*
dagsverk, 200, 224, 262, 286, 288, 382, 411, 599, 605, 607, 614, 615, 621, 626, 636, 644, 645, 649, 654, 659, 663, 684 > *dagsværk*
dánarbússkipti 341–342 > *dødsbo*
Deo, regi, patriæ, rit eftir Pál Vídalín og Jón Eiríksson 87 > *Deo, regi, patriæ, skrift af Páll Vídalín og Jón Eiríksson*
dýratollur 224, 336 > refatollur > *dyretold*
dönskukunnátta 80, 124 > *danskkundskab*
eftirliggjari 186, 338, 366, 382, 415, 422, 437, 442, 450, 451, 485, 491, 507, 514 > *efterligger*
eggjatekja 271 > *æggesamlen*
einokunarskilmálinn 1763 (octrojen) 229, 230, 233, 234, 253, 255, 289, 290, 293 > *oktrojen 1763*
erindisbréf Landsnefndarinnar 82–89, 95, 137, 138 > *instruks til Landkommissionen*
eyðibýlatilskipunin 1776 70, 72, 122 > *forordning om ødejorder 1776*
eyðibýli, endurreisn 82, 86, 88 > *ødegårde, genopførelse af*
Eyfirðingasögur 328 > *sagaerne*
farmannabálkur 341 > *farmannabalk*
fátækrakassi 334, 335,336 > *fattigkasse*
ferjur 85, 122 > *færger*
festipeningar 654, 664 > *fæstepenge*
fiskireikningur 255, 422, 458, 459 > *fiskeregning*
fiskveiðar, umbætur 82, 87, 88, 581 > *fiskeri, forbedringer af*
fiskverkun, umbætur 82 > *fiskeforarbejdning, forbedringer*
fjallagrös 329, 331 > *islandsk mos*
fjallvegir 85 > *fjeldveje*
fjárpestin 84, 88, 121, 124, 130, 133, 137, 182, 196, 246, 247, 248, 252, 272, 288, 302, 305, 329, 342, 364, 367–368, 381, 388, 402, 410, 415–416, 423–424, 436–437, 441, 442, 452, 460, 476–477, 480, 489, 499, 507, 515, 537, 558, 576, 587, 590–591, 599, 613, 619, 641, 649, 653, 659, 685 > *fårepesten*
fjörunytjar 261–262, 266, 270, 632 > *strandudnyttelse*
fjörutollur 621, 631 > *strandtold*
flakk 276, 365, 370 > *betleri*
forðagæsla 369 > *tilsyn med vinterforråd af hø*
forordning 15. maí 1770 > tilskipun 15. maí 1770
fólksfjöldi 82, 87 > *folketal*
framfærslubálkur 328, 339, 399 > *framfærslubalk*
frillulífi 492 > *lejermål*
frillulífis- og hórdómssektagjöld 343, 367 > *lejermåls- og horeribøder*
fuglatekja 271, 383 > *fuglefangst*
fuglaveiði 332 > *fuglefangst*
gapastokkur 335 > *gabestok*
garðahleðsla 84, 182, 398 > *indhegning*
garðrækt 84, 86, 139, 176, 181–182, 213, 330, 421, 458 > *havedyrkning*
gjafafé Friðriks V. 500 > *Frederik V´s pengegave*
gjaftollur 183, 224, 254, 272, 288, 292, 306, 329, 369, 382, 399, 411, 425, 435, 471, 472–474, 593, 600, 615, 621, 626, 636, 641, 645, 650, 654, 664, 684 > *gavetold*
Grænlandssiglingar 83 > *Grønland, sejlads til*
Hafnarháskóli 79 > *Københavns Universitet*

hafnir 83, 88, 578 > *havne*
handverk 84, 171–172, 174, 209–211 > *håndværk*
hákarlaveiðar 332, 368 > *hajfangst*
hásetar, fjöldi á bát 83 > *besætning, antal på båd*
helgidagaveiðar 548 > *helligdagsfangst*
helgihaldstilskipun 336 > *helligdagsforordning*
hesta- og hrossafjöldi 398, 536 > *heste, antal*
hestlán 287, 599, 605, 607, 614, 615, 620, 626, 636, 640, 644, 649, 654–655, 659, 663 > *hest, lån af*
heyhestur 287 > *høhest*
heytollur 262, 382, 501, 615, 621, 626, 636, 645, 684 > *høtold*
hjábúðarmenn 261, 262 > *afbyggere*
hjáleigumenn 131, 132, 252, 254, 271, 272, 631, 664, 677 > *afbyggere*
hjáleigur 175, 193–195, 197, 198, 212, 214, 270, 271, 436, 614, 619, 620, 621, 631, 632, 663, 677 > *afbyggersted*
holdsveiki 183, 247, 289, 305, 321, 552, 592 > *spedalskhed*
hospítalshlutur 183, 224, 247, 289, 305–306, 548, 552, 562, 576, 578, 580, 592, 593, 600 > *hospitalsandel*
hórdómur 343, 367, 492 > *hor*
hreindýr 582, 587 > *rensdyr*
hreppar, stærð 328 > *repper, størrelse*
hreppstjórar, fjöldi 183–184, 334, 389, 399, 524, 549, 555, 561 > *repstyrere, antal*
hreppstjórar, laun 183–184, 213–214, 334, 369, 389, 399, 411, 425–426, 471, 515, 524, 549, 552, 555, 561 > *repstyrere, løn*
hreppstjórn 139, 222–223, 276, 334–335, 569, 678 > *reppernes styrelse*
hríshestur 183, 223, 286, 291, 292 > *rishest*
húsagatilskipunin 1746 333, 334, 335 > *forordning om hustugt på Island 1746*
húsagi 128, 137, 276, 333–335, 677–678 > *hustugt*
húsaleiga á vertíð 600 > *husleje under fiskesæson*
húsauppbót 403, 406, 498, 512, 659, 668 > viðhald húsa > *hustillæg*
húsmenn 82, 132, 193, 197, 198, 200, 536, 631, 632 > *husmænd*
húsmennska 132, 262, 490 > *husmænd*
hvalreki 369 > *hval, strandet*
hvalveiðar 139, 423, 460, 514–515, 562, 566, 573 > *hvalfangst*
hör 176, 211, 213 > *hør*
innheimta skulda 492 > *opkrævning af skatter og gæld*
Innréttingarnar 84, 87, 132, 171–172, 174, 176, 184, 209–214, 233, 291 > *Indretninger, De Nye*
ítök 566 > *jorders rettigheder*
jarðaafgjald 133, 137, 194, 196–197, 200, 262, 362–363, 423, 524, 528, 615 > landskuld > *jordafgift*
jarðabætur 84, 182 > *jordforbedringer*
jarðakaup 196, 407 > *jordkøb*
jarðamat 194, 197, 200, 566 > *jorder, vurdering af*
jarðartíund 183, 194, 196, 199–200, 223, 304–305, 560 > *jordtiende*
jarðir, af sér gengnar 138, 182, 195–196, 246, 252, 285, 305, 315, 327, 383, 398, 403, 416, 481, 490, 498, 506, 513, 524, 528, 540, 551, 554, 560, 572, 580, 591, 599, 625, 632, 635, 640, 644, 648, 653, 658, 663, 667, 684 > *jorder, nedslidte*
jarðir, niðursettar 182, 196, 252, 383, 416, 498, 506, 513, 530, 536, 554, 560, 569, 572, 591, 648–649, 669, 684 > *jorder, nedsat til ringere leje*
jarðir, skipting 82, 265, 566 > *jorder, opdeling af*
jarðnæði, skortur 306 > *jorder, mangel på*
járn, lélegt 185, 232 > *jern, dårligt*
Jónsbók 328, 339, 341, 342, 343, 363,

367, 388, 399, 416, 426, 436, 491, 514, 535, 668 > *Jonsbog*
jurtir, villtar íslenskar 87 > *planter, vilde islandske*
kaupabálkur 388, 535 > *købebalk*
kaupamenn 330, 335, 424, 440, 443, 461 > *købemænd*
kaupavinna 371 > *købevinde*
Kaupenhafnarslaverí 573 > *Københavns slaverie*
Kirkjuordínantía Kristjáns IV. 254 > *Kirkeordinants for Norge*
kirkjusmíði og viðhald 271, 402, 477, 500, 537, 541, 626, 636, 645 > *kirkebyggeri og vedligeholdelse*
kirkjuvegur, langur 307, 572–573 > *kirkevej, lang*
Kjalnesinga saga 327 > *Kjalnesinga saga*
klæðaleysi 213, 252, 272, 291, 307, 367, 382, 590, 675 > *klædemangel*
klæði, klæðavörur 184, 211, 232–233, 290, 416, 562, 571 > *klæde, klædevarer*
kompás 85, 426 > *kompas*
konungsþegnskylda 339 > *kongstegnskyld*
korn, villt 84 > *korn, vildt islandsk*
kornmölun 83 > *maling af korn*
kornrækt 84, 86, 123, 137, 139, 181, 330, 421–422, 567, 572, 581, 588 > *korndyrkning*
kramvara, ónytsamleg 551, 569, 571 > *kramvare, unødvendig*
krækiberjavín 588 > *sortebærvin*
kúgildafjöldi 362, 513, 524, 528, 530, 547, 551, 554, 557, 576, 580 > *kogildeantal*
kúgildaþungi 183, 197, 266, 292, 506, 535, 540, 588, 591, 625, 636, 653 > *kogildetyngsel*
kúgildi, almennt > leigukúgildi > *kogilde, i almindelighed*
kvaðir 133, 138, 224, 287, 292, 304, 605, 607, 613, 614, 620, 621, 626, 636, 640, 649, 653, 663 > *hoveri*
kvarnasteinar 83 > *håndkværne*
lambseldi 287, 411, 491, 528 > *lammefoder*
landabrigðabálkur 339 > *landbrigdabalk*
landamerki, landaþrætur 506, 569, 644, 653 > *markskel, jordstrid*
landaurar, verðgildi 306, 342–343, 370, 440, 490, 507, 561, 581, 592, 615, 649, 654 > *landøre, værdi*
landprang 138, 382, 441, 451, 484, 678 > *landprangeri*
landsagatilskipun 66, 72, 74, 117, 118, 120, 122, 123 > *politiforordning*
landskuld 175, 223, 271, 286, 327, 460, 536, 540, 547, 560, 580, 592, 613, 614, 620, 621, 625, 631, 636, 641, 649, 685 > jarðaafgjald > *landskyld*
landsleigubálkur 426, 436, 688 > *landslejebalk*
landvarnir 84, 88 > *forsvar, landets*
launverslun 85 > *smughandel*
lausamenn 321, 332, 365, 387, 424, 443, 461, 490, 500, 536 > *løsarbejdere*
lausamennska 365, 371 > *løsarbejdere*
laxveiðar 83, 332 > *laksefangst*
legkaup 254, 272, 615, 621, 626, 636, 645 > *gravsted, betaling for*
leigukúgildi 133, 137, 138, 175, 194, 197, 200, 223, 246–247, 252–253, 262, 265, 271, 302, 305, 368, 381–382, 383, 388–389, 393–394, 402, 403, 407, 411, 424, 436–437, 442–443, 476–477, 480–481, 490, 499, 506–507, 513, 515, 549, 591–592, 599, 614, 620, 621, 625–626, 630, 636, 640, 641, 644, 645, 649, 653, 659, 663, 669, 685–686 > *lejekogilde*
Listaháskólinn í Kaupmannahöfn 123 > *Kunstakademiet i København*
litun 84–85, 184, 213, 562 > *farvning*
líksöngseyrir 615, 621, 626, 636 > *begravelse, betaling til præsten*
ljósmæður, fjöldi 82 > *jordemødre, antal*
ljóstollur 184, 224, 271, 329, 382, 411, 424, 491, 528, 530, 615, 621, 626, 636, 645, 664, 684 > *lysetold*

lúðuveiðar 83 > *helleflynderfiskeri*
læknar, fjöldi 82 > *læger, antal*
lækningajurtir 462 > *lægeplanter, lægeurter*
lög, ein yfir allt landið 507, 514 > *lov, landsdækkende*
lögbók, á íslensku 572 > *lovbog, på islandsk*
lögmannstollur 224, 262, 288, 292, 302, 306, 329, 382, 411, 491, 600, 615, 621, 626, 636, 645, 650, 654, 664 > *lovmandstold*
mannslán 138, 175, 183, 194–196, 198, 200, 223, 286, 288, 292, 305, 315–316, 599, 605, 614, 615, 620, 621, 626, 631, 636, 640, 644, 649, 654, 659, 663, 677 > skipsáróður > *hoveri på båd*
manntalsfiskur 183, 224, 246, 253–254, 288, 292, 305, 370, 382, 654, 684 > *mandtalsfisk*
matarlán 523 > *mad, lån af*
málmar 85, 588 > *malm*
mjöl, lélegt 185, 228, 255, 267 > *mel, dårligt*
mjöl, skortur 415, 437, 501, 523, 554, 571, 576, 578, 626, 641, 654, 664 > *mel, mangel på*
nauðsynjavörur, lélegar 138, 231 > *nødvendige varer, dårlige*
nauðsynjavörur, skortur 185, 212, 229–230, 255, 415, 523, 536, 541, 548, 551, 554, 558, 561, 626, 641, 645, 649, 654, 664 > *nødvendige varer, mangel på*
nauðsynjavörur, verðlag 133, 138, 422, 458–459 > *nødvendige varer, pris på*
netaveiðar 83, 86, 332 > *netfangst*
Norsku lög 339, 341, 342, 500, 514, 536 > *Norske lov*
octrojen 1763 > einokunarskilmálinn 1763
ómagaframfærsla 214, 267, 276, 288, 337, 508, 529, 549, 571, 580, 678 > *fattigforsørgelse*
peningar, skortur 230 > *penge, mangel på*
peningar, verðgildi 292–293, 306, 416, 530, 536, 554, 561, 571, 685 > *penge, værdi*
Pontoppidans spurningar 548, 555 > *Pontoppidans katekismusforklaring*
prestar, afkoma, 567 > *præster, udbytte*
prestar, extraverk 501, 615, 636 > *præster, kirkelige handlinger*
prjónles 228, 229, 235, 290, 451–452, 489, 548, 566, 572, 583 > ull, ullarvörur > *strikvarer*
prjónles, afturrekið 441, 452 > *strikvarer, afviste*
prjónlesreikningur 422, 458, 459 > *strikvareregning*
rannsóknarleiðangrar 77, 123 > *forskningsekspeditioner*
refatollur 224 > dýratollur > *rævetold*
reki 600, 632, 668 > *drivgods*
rentukammer 50, 74, 78, 85, 86, 88, 95, 117, 119, 120, 121, 122, 123, 227 > *Rentekammer*
réttarfar 87, 131, 132, 275, 319–320, 333, 371, 499–500 > *retsvæsen*
sala konungsjarða 84, 87, 524 > *krongodssalg*
saltfiskverkun 83, 139, 228, 229, 234, 235, 247, 248, 253, 255, 626, 637, 654 > *klipfisk, tilvirkning af*
saltsuða 85, 88, 92, 120 > *saltsydning*
Saltverkið á Reykjanesi og Reykhólum 123 > *Saltværket på Reykjanes og Reykhólar*
selskinnsbátasmíði 573 > *sælskindsbåde, bygning af*
selstöður 84, 86, 271 > *sæter*
selveiðar 332, 485, 573 > *sælfangst*
siglingar stúdenta 332–333, 366, 566, 572 > *udenlandsrejser, studenter*
siglingar verkfærra manna 387 > *udenlandsrejser, arbejdsduelige mænd*
siglingar kaupskipa, seinar 228–229, 576 > *handelsskibe, forsinkede*

síldveiðar 83 > *sildefangst*
skarfakál 331 > *skørbugsurt*
skattar, almennt 139, 224, 288, 329, 363, 364, 491, 615, 621, 650 > *skatter, i almindelighed*
Skálholtsbiskupaannáll 472 > *Skálholtsbiskoppernes annal*
skinnaverkun 84–85, 213, 442 > *garverier*
skipsáróður 138, 253, 262, 302, 405–406, 607, 653 > mannslán > *hoveri på båd*
skógarnytjar 600, 641 > *skov, udnyttelse af*
skógrækt 84, 588 > *skovplantning*
sóknaskipan 307, 572 > *sogneinddeling*
spunahús 212 > *spindehus*
steinefni 85 > *mineraler*
steinkol 85 > *stenkul*
stjörnufræðirannsóknir 90, 91 > *astronomiske observationer*
Stóridómur 1564 343, 367 > *Store Dom*
strandsiglingar 85, 182, 252 > *kystsejlads*
surtarbrandur 85, 88, 123 > *brunkul*
sveitarþyngsli 213, 321, 491, 529, 548, 552, 576, 580, 592 > *fattigvæsenet, byrder*
sýslumenn, umboðsjarðir í eigin sýslu 389 > *sysselmænd, jordforpagtning i eget syssel*
sæluhús 85 > *fjeldhytter*
söl 266, 270, 621, 632, 676–677 > *søl, søtang*
tilskipanir, birting 200–201, 492, 515 > *forordninger, bekendtgørelse af*
tilskipanir, lestur á dönsku 275–276, 302, 307, 370, 398, 416, 507, 537, 541 > *forordninger, bekendtgjort på dansk*
tilskipun 15. maí 1770 80–81, 87, 88, 165–166, 252, 274, 304, 319, 362, 381, 420, 421, 440, 456, 457, 484, 489, 498, 505, 512, 527, 540, 557, 559, 565, 569, 571, 575, 580, 587, 590, 613, 619, 625, 635, 653, 663, 683 > *forordning 15. maj 1770*
timbur, lélegt 185, 231–232, 246, 254, 290 > *tømmer, dårligt*
timbur, skortur 185, 307, 536, 548, 551, 555, 592, 600, 626, 637, 641, 649, 654, 664 > *tømmer, mangel på*
timburtilskipun 1734 231, 254, 290 > *tømmerforretning 1734*
tíund, af kúgildum 524, 551, 554, 557, 566, 593, 600 > *tiende, af kogilder*
tíund, almennt 262, 288, 302, 305, 329, 336–337, 382, 383, 491, 528, 549, 557, 566, 572, 626, 636, 645, 650, 654, 659, 663, 684, 686 > *tiende, i almindelighed*
tollar og gjöld, almennt 133, 139, 199, 223–224, 491, 547, 562, 572 > *told (skat) og afgift, i almindelighed*
tóbak, lélegt 185, 541, 561 > *tobak, dårligt*
tóbaks- og brennivínsinnflutningur 88, 459, 514, 541, 566, 569, 571, 587 > *tobak og brændevin, indførsel af*
tóbaks- og brennivínsokur 332, 337–338, 366, 441, 442, 491, 551 > *tobak og brændevin, prangeri*
tóbaks- og brennivínsóhóf 397, 486, 536 > *tobak og brændevin, fråds med*
tóbaks- og brennivínsóþarfabrúkun 554, 557 > *tobak og brændevin, unødvendigt brug af*
tóbaksrækt 84, 213, 587 > *tobaksdyrkning*
tómthúsmenn 200, 677 > *tomthusmænd*
tukthúsið á Arnarhóli 89, 91–92, 133, 181, 276, ii > *tugthuset på Arnarhóll*
tukthústollur 181, 389, 423, 452, 460, 548, 552, 558, 562, 566, 570, 573, 576, 578, 580, 636 > *tugthustold*
tunnur, lélegar 255, 548, 555, 576 > *tønder, dårlige*
tunnur, stærð 255 > *tønder, størrelse på*
Tyro Juris, rit eftir Svein Sölvason lögmann 199 > *Tyro Juris, skrift af Sveinn Sölvason lovmand*
ull, ullarvörur 171, 200, 210, 211, 363 > prjónles > *uld, uldvarer*

ullarskortur 182, 213, 382, 441, 489 > *uldmangel*
ullarvörur, verðlag 235, 340, 424 > *uldvarer, pris på*
útgerð embættismanna 247, 253, 664 > *fiskerivirksomhed, embedsmændenes*
vefnaður 84–85, 176, 212, 335 > *vævning*
vefsmiðja 84–85 > *væveri*
vefstóll 174, 176, 211, 548, 558, 562, 583 > *væv, vævestol*
vegabætur 70, 72, 85, 86, 122 > *veje, udbedringer af*
vegalengd í kaupstað 485, 582 > *vej, lang til købstad*
veiðar > fuglaveiði, hákarlaveiðar, hvalveiðar, laxveiðar, lúðuveiðar, selveiðar, síldveiðar, veiði í ám og vötnum > *fangst*
veiðar útlendra 88, 277 > *fiskeri, udenlandske nationers*
veiðarfæri, léleg 185, 232 > *fangstredskab, dårligt*
veiðarfæri, skortur 368, 485 > *fangstredskab, mangel på*
veiði í ám og vötnum 83, 86, 330, 332, 383 > *fangst i åer og søer*
verbúðir 406, 668 > *fiskeboder*
verðlaunaveitingar 85 > *præmier, uddeling af*
verslun, biðtími 138, 230, 637, 641, 654, 664 > *handel, ventetid*
verslun eftirlit með 186, 256, 566 > *handel, tilsyn med*
verslun, frjáls 83, 87, 88, 138, 423 > *handel, fri*
verslun, separat höndlan 423, 460 > *handel, separat*
verslunarhættir 185–186, 289, 306 > *handelsformer*
verslunartaxtinn, tilskipun 1702 224, 232, 233, 254, 572 > *forordning om takst og handel 1702*
verstöðvar, fólksekla 83 > *fiskepladser, mangel på folk*
vertollur 406, 407 > *lejetold*
veturseta kaupmanna 133, 138, 484, 485 > *købmænds vinterophold*
viðhald húsa 382, 407, 411, 426, 436, 441, 485, 490, 506, 524, 530, 536, 541, 549, 551, 561, 592, 600–601, 615, 621, 626, 632, 636, 640, 645, 649, 654, 663 > húsauppbót > *vedligehold af huse*
vinnufólk, aðbúnaður 132, 675–676 > *tyende, forhold*
vinnufólk, agaleysi 139, 333–334 > *tyende, ulydigt*
vinnufólk, laun 288, 387, 425, 443, 461–462, 676, 677 > *tyende, løn*
vinnufólk, skortur 339, 364, 387, 490 > *tyende, mangel på*
vinnukonur 132, 288, 675, 676–677 > *tjenestepiger*
vog og mælir 185, 255, 272, 582 > *mål og vægt*
vörur, niðursettar 246, 255, 492 > *varer, nedsatte*
vörur, ótaxtaðar 233, 290, 422, 459, 524, 536, 541, 576 > *varer, uden takst*
vörur, verðlag á íslenskum 248, 340, 452, 514, 570, 571, 576, 579 > *varer, pris på islandske*
vöruskoðun 184, 255, 366, 492, 507, 582 > *varer, synsforretning*
þinghús 500, 552 > *tinghus*
þjófabálkur 342 > *tyvebalk*
þúfnasléttun 84, 277 > *udjævning af tuer*
þúfnatilskipunin 1776 72, 122 > *forordning om gærder og udjævning af tuer 1776*
öreigagiftingar 328, 338–340, 425, 461, 528, 530, 554, 558, 561 > *fattiges ægteskab*

Emneord

Registret omfatter ord i bogens hovedtekst, dvs. transskiptioner af brevene, artikler om Landkommissionen, register over arkivet og billedtekster, men ikke forord, indledning samt skrive- og redigeringsregler.

Ved udarbejdelse af registret er det forsøgt i højere grad at tage hensyn til emnet end til de ord, der optræder. Emneordene i registret er derfor uafhængige af ordlyden i selve teksten. På denne måde bør registret lettere kunne anvendes til søgning efter særlige emner i brevene. Det er blevet forsøgt at medtage alle de almindeligeste begreber, som forekommer, og ligeledes dekreter, forordninger og love, som der ofte henvises til. Ofte findes der i teksten mere end ét ord for samme begreb. Det er forsøgt at samle dem under ét og begrænse henvisninger til et minimum. Som eksempel kan nævnes ordet lejekogilde. Under dette hører ord som *söydeqvilde*, *faste qvilder*, *kogildelejer*, *kvilder* og *qvilder*.

Registret er todelt som teksten i bogen: Det er både på islandsk og på dansk. Indholdet af ord og begreber er det samme. Det islandske register henviser til sidetallet i den islandske tekst og det danske register til sider i den danske tekst. Hvis teksten udelukkende er på dansk, henviser det islandske register til den danske tekst. I det islandske register henvises til modsvarende danske opslagsord, som er skrevet med kursiv. I det danske register henvises omvendt til islandske opslagsord, der også er angivet i kursiv. Registret omfatter ikke brevenes overskrifter. Romertal henviser til billedtekster.

afbyggere (hjaboedemænd) 263 > *hjábúðarmenn*

afbyggere (hjalejemænd) 155, 156, 205, 207, 257, 258, 273, 274, 633, 665 > *hjáleigumenn*

afbyggersted (hjaleje, hjaleige, hjaleye) 177, 201–203, 206, 218, 220, 272, 438, 616, 617, 622, 623, 633, 634, 665, 681 > *hjáleigur*

Almindelige Handelskompagni 97, 103, 109 > Compagniet > *Almenna verslunarfélagið*

Alting 100, 105, 106, 110, 113, 142, 143, 149, 160, 474, 475, 533, 547, iii > *Alþingi*

amtsopdeling 99, 104, 107 > *amtsskipting*

Arnarstapi ombud 144 > *Arnarstapaumboð*

astronomiske observationer 110, 111 > *stjörnufræðirannsóknir*

bedehus, vedligeholdelse af 671 > *bænhús, viðhald*

begravelse, betaling til præsten 618, 624, 628, 639 > *líksöngseyrir*

besætning, antal på båd 102 > *hásetar, fjöldi á bát*

betleri 279, 375, 380 > *flakk*

borejseskat (burejseskatt) 353, 373, 496, 531 > *búreisuskattur*

brobygning 104, 145 > *brúargerð*

brunkul 104, 108, 147 > *surtarbrandur*

bryllup, store omkostninger til 399 > *brúðkaup, mikill kostnaður*

brændevin > tobak og brændevin

bønder, levemåde 346–347 > *bændur, lifnaðarhættir*

børnedødelighed 107 > *barnadauði*

børneskole 187, 249 > *barnaskóli*

børneundervisning 163, 431, 468, 550, 556, 568 > *barnakennsla*
bøsser 349, 354, 378 > *byssur*
både, forøgelse af 102, 448 > *bátar, fjölgun*
Compagniet 188, 191, 192, 218, 237–244, 250, 258, 260, 299, 358, 429, 430, 454, 467, 496, 511, 568, 634, 666 > Almindelige Handelskompagni > *Compagníið*
dagsslæt 189, 205, 226, 294, 300, 301, 469, 494, 616, 617, 622, 623, 624, 642, 665 > *dagsláttur*
dagsværk 207, 226, 263, 294, 296, 385, 412, 495, 602, 606, 617, 618, 624, 628, 638, 639, 646, 647, 651, 656, 661, 665, 687 > *dagsverk*
danskkundskab 99, 148 > *dönskukunnátta*
Deo, regi, patriæ, skrift af Páll Vídalín og Jón Eiríksson 106 > *Deo, regi, patriæ, rit eftir Pál Vídalín og Jón Eiríksson*
drivgods 603, 634, 671 > *reki*
dyretold 226 > rævetold > *dýratollur*
dødsbo 358–359 > *dánarbússkipti*
efterligger 192, 355, 375, 385, 417, 429, 438, 447–448, 453, 454, 487, 495, 511, 518 > *eftirliggjari*
fangst > fuglefangst, hajfangst, hvalfangst, laksefangst, helleflynderfangst, sælfangst, sildefangst, fangst i åer og søer > *veiðar*
fangst i åer og søer 102, 106, 346, 348–349, 386 > *veiði í ám og vötnum*
fangstredskab, dårligt 191, 241 > *veiðarfæri, léleg*
fangstredskab, mangel på 378, 487 > *veiðarfæri, skortur*
farmannabalk (lovafsnit om sømænd) 359 > *farmannabálkur*
farvning 104, 191, 219, 565 > *litun*
fattiges ægteskab 345, 356–357, 432, 468–469, 531, 533, 556, 559, 564–565 > *öreigagiftingar*
fattigforsørgelse 220, 269–270, 279, 296, 354–355, 511, 532–533, 550, 574, 581, 682 > *ómagaframfærsla*
fattigkasse 351, 352, 353 > *fátækrakassi*
fattigvæsenet, byrder 220, 322, 495, 532–533, 550, 553, 577, 581, 596 > *sveitarþyngsli*
fiskeboder 408, 670 > *verbúðir*
fiskeforarbejdning, forbedringer 102 > *fiskverkun, umbætur*
fiskepladser, mangel på folk 102 > *verstöðvar, fólksekla*
fiskeregning 259, 429, 466 > *fiskireikningur*
fiskeri, forbedringer af 102, 108, 243, 582 > *fiskveiðar, umbætur*
fiskeri, udenlandske nationers 108, 280 > *veiðar útlendra*
fiskerivirksomhed, embedsmændenes 250, 258, 666 > *útgerð embættismanna*
fjeldhytter 104 > *sæluhús*
fjeldveje 104 > *fjallvegir*
flytning til en anden gård 280 > *búferlaflutningar*
folketal 101, 107 > *fólksfjöldi*
forordning om gærder og udjævning af tuer 1776 72, 145 > *þúfnatilskipunin 1776*
forordning om hustugt på Island 1746 350, 351, 352 > *húsagatilskipunin 1746*
forordning om takst og handel 1702 227, 241, 242, 259, 574 > *verslunartaxtinn, tilskipun 1702*
forordning om ødejorder 1776 70, 72, 145 > *eyðibýlatilskipunin 1776*
forordning 15. maj 1770 99–101, 107, 167–168, 256, 278, 308, 319, 371, 384, 427, 428, 444, 463, 464, 486, 493, 502, 509, 516, 531, 542, 588, 594, 616, 622, 627, 637, 655, 665, 686 > *tilskipun 15. maí 1770*
forordninger, bekendtgjort på dansk 278–279, 303, 311, 380, 401, 418, 510, 539, 543 > *tilskipanir, lestur á dönsku*

forordninger, bekendtgørelse af 208, 497, 519 > *tilskipanir, birting*
forskningsekspeditioner 96, 147 > *rannsóknarleiðangrar*
forsvar, landets 104, 108 > *landvarnir*
framfærslubalk (lovafsnit om forsørgelse) 345, 357, 401 > *framfærslubálkur*
Frederik V´s pengegave 504 > *gjafafé Friðriks V.*
fuglefangst 273, 349, 386 > *fuglatekja, fuglaveiði*
færger 104, 145 > *ferjur*
fæstebrev 61, 179, 294, 409, 503, 602, 605–606, 608–609, 628, 633, 638, 671, xiii > *byggingarbréf*
fæstepenge 656, 666 > *festipeningar*
fårepesten 103, 108, 144, 148, 153, 156, 157, 161, 188, 204, 249, 250, 257, 274, 297, 303, 308, 345, 359–360, 374, 377, 384, 392, 404, 412, 417–418, 431, 438, 446, 447, 455, 467, 478–479, 482, 493, 503, 510, 518–519, 539, 559, 589, 594–595, 602, 616, 622, 643, 651, 656, 661, 688 > *fjárpestin*
gabestok 352 > *gapastokkur*
garverier 104, 219, 448 > *skinnaverkun*
gavetold (gjeftold) 189, 226, 258, 274, 296, 301, 310, 345, 379, 385, 401, 433, 435, 472, 474–475, 597, 603, 618, 624, 628, 638, 642, 646, 651, 656, 665, 687 > *gjaftollur*
gravsted, betaling for 259, 273, 618, 624, 628, 639, 647 > *legkaup*
Grønland, sejlads til 102 > *Grænlandssiglingar*
gødskning 103 > *áburðarnotkun*
hajfangst 349, 378 > *hákarlaveiðar*
handel, fri 102, 108, 162, 430 > *verslun, frjáls*
handel, separat 430, 467 > *verslun, separat höndlan*
handel, tilsyn med 192, 260, 568 > *verslun, eftirlit með*
handel, ventetid 162, 239, 639, 643, 657, 665–666 > *verslun, biðtími*
handelsformer 192, 297–298, 310 > *verslunarhættir*
handelsskibe, forsinkede 237–238, 577 > *siglingar kaupskipa, seinar*
havedyrkning 103, 106, 163, 179, 188, 219, 347, 428–429, 465, 574 > *garðrækt*
havne 103, 108, 579 > *hafnir*
helleflynderfiskeri 102 > *lúðuveiðar*
helligdagsfangst 550 > *helgidagaveiðar*
helligdagsforordning 353 > *helgihaldstilskipun*
hest, lån af 295, 602, 606, 609, 616, 617, 622, 623, 628, 638, 642, 646, 651, 656, 657, 661, 665 > *hestlán*
heste, antal 400, 538 > *hesta- og hrossafjöldi*
hor 360, 376–377, 496 > *hórdómur*
hospitalsandel (hospitalslött) 189–190, 226, 249, 297, 309, 550, 553, 565, 577, 579, 581, 596, 597, 602 > *hospítalshlutur*
hoveri (kvader, qvader) 156, 162, 226, 295, 301, 308, 606, 609, 617, 622, 623, 624, 628, 638, 642, 651, 656, 665 > *kvaðir*
hoveri på båd (mandslaan, skippaaroen) 162, 178, 189, 202–203, 206, 207, 226, 258, 263, 294, 296, 301, 303, 308, 317, 408–409, 602, 606, 609, 616, 617, 622, 623, 624, 628, 633, 638, 642, 646, 651, 656, 661, 665, 681 > *mannslán, skipsáróður*
husdyrhold 103 > *búfjárrækt*
husleje under fiskesæson 603 > *húsaleiga á vertíð*
husmænd 101, 155, 156, 201, 205, 206, 207, 263, 495, 538, 633, 634 > *húsmenn, húsmennska*
hustillæg 404, 409, 502, 516, 661, 671 > vedligeholdelse af huse > *húsauppbót*
hustugt 152, 161, 279–280, 350–352, 681 > *húsagi*

hval, strandet 379 > *hvalreki*
hvalfangst 163, 430, 467, 518, 565, 568, 575 > *hvalveiðar*
høhest 295 > *heyhestur*
hør 179, 217, 219 > *hör*
høtold 263, 385, 504, 618, 624, 628, 639, 647, 687 > *heytollur*
håndkværne 103 > *kvarnasteinar*
håndværk 104, 172–173, 177, 215–217 > *handverk*
indhegning 103, 188, 401 > *garðahleðsla*
Indretninger, De Nye 104, 106, 156, 172–173, 177, 179, 190, 215–221, 242, 299 > *Innréttingarnar*
instruks til Landkommissionen 101–108, 115, 161, 162 > *erindisbréf Landsnefndarinnar*
islandsk mos 346, 347 > *fjallagrös*
jern, dårligt 191, 241 > *járn, lélegt*
Jonsbog (den gamle islandske lovbog) 345, 357, 359, 360, 361, 373, 377, 391, 401, 418, 434, 438, 496, 517, 538, 671 > *Jónsbók*
jordafgift 157, 161, 201, 204, 207, 263, 372, 431, 526, 532, 618 > landskyld > *jarðaafgjald*
jordemødre, antal 102 > *ljósmæður, fjöldi*
jorder, mangel på 310 > *jarðnæði, skortur*
jorder, nedsat til ringere leje 189, 203, 257, 385, 418, 502, 509, 517, 533, 538, 556, 564, 570, 574, 595, 650–651, 672, 687 > *jarðir, niðursettar*
jorder, nedslidte 162, 189, 203, 249, 257, 293, 308, 317, 344, 385, 400, 404, 418, 483, 494, 502, 509, 517, 525–526, 531, 542, 553, 564, 595, 602, 627, 634, 638, 642, 646, 650, 656, 660, 665, 670, 687 > *jarðir, af sér gengnar*
jorder, opdeling af 101, 267–268, 567 > *jarðir, skipting*
jorder, vurdering af 201, 204, 208, 567 > *jarðamat*
jorders rettigheder 568 > *ítök*
jordforbedringer 103, 188 > *jarðabætur*
jordkøb 203, 409 > *jarðakaup*
jordtiende 189, 202, 203, 206–207, 226, 308, 564 > *jarðartíund*
kirkebyggeri og vedligeholdelse 273, 404, 479, 503, 539, 543–544, 628, 639, 647 > *kirkjusmíði og viðhald*
Kirkeordinants for Norge 259 > *Kirkjuordínantía Kristjáns IV.*
kirkevej, lang 311, 575 > *kirkjuvegur, langur*
Kjalnesinga saga 344 > *Kjalnesingasaga*
klipfisk, tilvirkning af 102, 163, 237, 238, 243, 244, 250, 257–258, 259, 629, 639, 657 > *saltfiskverkun*
klæde, klædevarer 191, 217–218, 241–242, 298, 418, 574 > *klæði, klæðavörur*
klædemangel 219, 257, 274, 299, 311, 377, 384, 594, 679 > *klæðaleysi*
kogilde, i almindelighed > lejekogilde > *kúgildi, almennt*
kogildeantal 372, 517, 526, 532, 534, 550, 556, 559, 577, 581 > *kúgildafjöldi*
kogildetyngsel 189, 204–205, 268, 300, 510, 538, 542, 589, 596, 628, 638, 656 > *kúgildaþungi*
kompas 105, 434 > *kompás*
kongstegnskyld (lovafsnit om skatter til kongen) 357 > *konungsþegnskylda*
korn, vildt islandsk 103 > *korn, villt*
korndyrkning 103, 106, 147, 161, 163, 188, 347, 429, 568, 589 > *kornrækt*
kramvare, unødvendig 553, 570, 574 > *kramvara, ónytsamleg*
krongodssalg 103, 106, 526 > *sala konungsjarða*
Kunstakademiet i København 147 > *Listaháskólinn í Kaupmannahöfn*
kystsejlads 104, 188–189, 257 > *strandsiglingar*
købebalk (lovafsnit om køb og salg) 391, 538 > *kaupabálkur*
købemænd (kjöbemænd) 346, 352, 432, 445, 448, 468 > *kaupamenn*

Københavns slaverie 575 > *Kaupenhafnarslaverí*
Københavns Universitet 99 > *Hafnarháskóli*
købevinde (kjöbevinde) 380 > *kaupavinna*
købmænds vinterophold 157, 162, 487, 488 > *veturseta kaupmanna*
laksefangst 102, 348 > *laxveiðar*
lammefoder 295, 412, 495, 531 > *lambseldi*
landbrigdabalk (lovafsnit om vindikation) 357 > *landabrigðabálkur*
landprangeri 162, 385, 447, 453, 487, 682 > *landprang*
landskyld 178, 226, 272–273, 294, 344, 467–468, 538, 542, 581, 596, 616, 617, 622, 623, 628, 633, 638, 642, 651, 688 > jordafgift > *landskuld*
landslejebalk (lovafsnit om landgilde) 434, 438, 671 > *landsleigubálkur*
landøre, værdi 310, 360, 379, 445, 494, 510, 564, 581, 596, 618, 651, 656 > *landaurar, verðgildi*
lejekogilde (kvilde, qvilde) 157, 161, 162, 178–179, 189, 202, 205, 207, 226, 249, 257, 263, 268, 272, 303, 308, 377–378, 384, 385, 391–392, 395–396, 404, 409, 412, 431, 438, 448, 478–479, 482–483, 494, 502, 510, 516–517, 518, 550, 595–596, 602, 616, 622, 623, 628, 630, 638, 642, 643, 646, 651, 656, 661, 665, 671, 688 > *leigukúgildi*
lejermål 496 > *frillulífi*
lejermåls- og horeribøder 360–361, 376 > *frillulífis- og hórdómssektagjöld*
lejetold (betaling for landingssted for både) 409 > *vertollur*
lov, landsdækkende 510, 517 > *lög, ein yfir allt landið*
lovbog, på islandsk 574 > *lögbók, á íslensku*
lovmandstold 226, 263, 296, 301, 303, 310, 345, 385, 495, 603, 618, 624, 628, 638, 647, 652, 656, 665 > *lögmannstollur*
lysetold 190, 226, 273, 345, 385, 412, 432, 495, 531, 534, 618, 624, 628, 639, 647, 665, 687 > *ljóstollur*
lægeplanter, lægeurter 470 > *lækningajurtir*
læger, antal 102 > *læknar, fjöldi*
løsarbejdere (lösemænd) 322, 349, 374, 375, 380, 390, 391, 431, 449, 468, 495, 504, 538 > *lausamenn, lausamennska*
mad, lån af 525 > *matarlán*
malm 104, 589 > *málmar*
maling af korn 103 > *kornmölun*
mandtalsfisk 189, 226, 249, 258, 296, 301, 309, 379–380, 385, 656, 687 > *manntalsfiskur*
markskel, jordstrid 509, 646, 656 > *landamerki, landaþrætur*
mel, dårligt 191, 237, 260, 269 > *mjöl, lélegt*
mel, mangel på 417, 438, 504, 525, 556, 574, 577, 579, 628, 642, 657, 666 > *mjöl, skortur*
mineraler 104 > *steinefni*
mål og vægt 192, 260, 274 > *vog og mælir*
netfangst 102, 106, 348 > *netaveiðar*
Norske lov 357, 359, 503, 517, 538 > *Norsku lög*
nødvendige varer, dårlige 162, 239 > *nauðsynjavörur, lélegar*
nødvendige varer, mangel på 192, 219, 238–239, 260, 417, 525, 538, 543, 550, 553, 556, 559, 564, 628, 642, 647, 651, 657, 666 > *nauðsynjavörur, skortur*
nødvendige varer, pris på 157, 162, 429, 466 > *nauðsynjavörur, verðlag*
oktrojen 1763 (octrojen) 238, 239, 242, 243, 258, 259, 260, 298, 299, 301 > *einokunarskilmálinn 1763*
opkrævning af skatter og gæld 496 > *innheimta skulda*

overdrev 603 > *afréttur*
penge, mangel på 239 > *peningar, skortur*
penge, værdi 301, 310, 418, 534, 538, 556, 574, 687 > *peningar, verðgildi*
planter, vilde islandske 107 > *jurtir, villtar íslenskar*
politiforordning 66, 72, 74, 140, 143, 146 > *landsagatilskipun*
Pontoppidans katekismusforklaring 550, 556 > *Pontoppidans spurningar*
præmier, uddeling af 105 > *verðlaunaveitingar*
præster, kirkelige handlinger 504, 618, 639 > *prestar, extraverk*
præster, udbytte 568 > *prestar, afkoma*
rensdyr 583, 589 > *hreindýr*
Rentekammer 50, 74, 97, 104, 105, 108, 115, 140, 143, 144, 145, 146, 227 > *rentukammer*
repper, størrelse 345 > *hreppar, stærð*
reppernes styrelse 163, 225–226, 279, 351–352, 570, 682 > *hreppstjórn*
repstyrere, antal 190, 351, 393, 401, 526, 550, 556, 564 > *hreppstjórar, fjöldi*
repstyrere, løn, 190, 219–220, 351, 379, 392–393, 401, 412, 433, 471–472, 518, 526, 550, 553, 556, 564 > *hreppstjórar, laun*
retsvæsen 107, 155, 156, 278, 319–320, 350, 381, 503 > *réttarfar*
rishest 189, 226, 294, 300, 301 > *hríshestur*
rævetold 353 > dyretold > *refatollur*
sagaerne (historierne) 344 > *Eyfirðingasögur*
saltsydning 104, 108, 112, 143 > *saltsuða*
Saltværket på Reykjanes og Reykhólar 147 > *Saltverkið á Reykjanesi og Reykhólum*
sildefangst 102 > *síldveiðar*
skatter, i almindelighed 163, 227, 296, 345, 373, 496, 618, 624, 651 > *skattar, almennt*
Skálholtsbiskoppernes annal 474 > *Skálholtsbiskupaannáll*
skov, udnyttelse af 603, 643 > *skógarnytjar*
skovplantning 103, 589 > *skógrækt*
skørbugsurt 348 > *skarfakál*
smughandel 105 > *launverslun*
sogneinddeling 311, 575 > *sóknaskipan*
sortebærvin 589 > *krækiberjavín*
spedalskhed 190, 250, 297, 309, 322, 553, 596–597 > *holdsveiki*
spindehus 218 > *spunahús*
stenkul 104 > *steinkol*
Store Dom 1564 361, 376 > *Stóridómur*
strandtold 624, 633 > *fjörutollur*
strandudnyttelse 263, 269, 272, 634 > *fjörunytjar*
strikvarer 298, 454, 493, 550, 568, 574, 583 > uld, uldvarer > *prjónles*
strikvarer, afviste 446, 454 > *prjónles, afturrekið*
strikvareregning (pronlæsregning) 429, 466 > *prjónlesreikningur*
svovlminer 147 > *brennisteinsnámur*
sysselmænd, jordforpagtning i eget syssel 392 > *sýslumenn, umboðsjarðir í eigin sýslu*
sælfangst 349, 487 > *selveiðar*
sælskindsbåde, bygning af 575 > *selskinnsbátasmíði*
sæter 103, 106, 273 > *selstöður*
søl, søtang 269, 272, 624, 634, 680 > *söl*
tiende, af kogilder 526, 553, 556, 559, 568, 597, 602 > *tíund, af kúgildum*
tiende, i almindelighed 263, 296, 303, 308, 345, 354, 385, 495, 532, 550, 559, 568, 574, 628, 639, 646, 651, 656, 661, 665, 687, 689 > *tíund, almennt*
tilsyn med vinterforråd af hø 378 > *forðagæsla*
tinghus 504, 553 > *þinghús*
tjenestepiger 156, 296, 679, 680–681 > *vinnukonur*
tobak og brændevin, fråds med 400, 488, 539 > *tóbaks- og brennivínsóhóf*

tobak og brændevin, indførsel af 108, 466, 518, 543, 568, 570, 574, 589 > *tóbaks- og brennivínsinnflutningur*
tobak og brændevin, prangeri 349, 355–356, 375, 447, 448, 495 > *tóbaks- og brennivínsokur*
tobak og brændevin, unødvendigt brug af 556, 559 > *tóbaks- og brennivínsóþarfabrúkun*
tobak, dårligt 191, 543, 564 > *tóbak, lélegt*
tobaksdyrkning 103, 219, 589 > *tóbaksrækt*
told (skat) og afgift, i almindelighed 156, 163, 206, 226–227, 412, 495, 565, 574 > *tollar og gjöld, almennt*
tomthusmænd 207, 681 > *tómthúsmenn*
tugthuset på Arnarhóll 109, 111, 157, 187, 280, ii > *tukthúsið á Arnarhóli*
tugthustold 187, 392, 430, 455, 468, 550, 553, 559, 565, 568, 570, 575, 577, 579, 581, 638 > *tukthústollur*
tyende, forhold 156, 679–680 > *vinnufólk, aðbúnaður*
tyende, løn 296, 390, 433, 449, 469, 680, 681 > *vinnufólk, laun*
tyende, mangel på 356, 374, 390, 494 > *vinnufólk, skortur*
tyende, ulydigt 163, 350–351 > *vinnufólk, agaleysi*
Tyro Juris, skrift af Sveinn Sölvason lovmand 207 > *Tyro Juris, rit eftir Svein Sölvason lögmann*
tyvebalk (lovafsnit om tyveri) 360 > *þjófabálkur*
tømmer, dårligt 191, 240, 249, 259, 298–299 > *timbur, lélegt*
tømmer, mangel på 191, 310, 539, 550, 553, 556, 596, 603, 629, 639, 642, 651, 657, 666 > *timbur, skortur*
tømmerforretning 1734 240, 259, 298 > *timburtilskipun 1734*
tønder, dårlige 260, 550, 556, 577 > *tunnur, lélegar*
tønder, størrelse på 260 > *tunnur, stærð*
udenlandsrejser, arbejdsduelige mænd 390 > *siglingar verkfærra manna*
udenlandsrejser, studenter 349–350, 376, 568, 574 > *siglingar stúdenta*
udjævning af tuer 103, 280 > *þúfnasléttun*
uld, uldvarer 173, 208, 216–217, 218, 237, 238, 244, 372 > strikvarer > *ull, ullarvörur*
uldmangel 189, 219, 384, 446, 493 > *ullarskortur*
uldvarer, pris på 244, 357, 432 > *ullarvörur, verðlag*
vanding 103 > *áveitur*
varer, nedsatte 249, 259, 496 > *vörur, niðursettar*
varer, pris på islandske 250, 357–358, 454, 518, 570, 574, 577, 579 > *vörur, verðlag á íslenskum*
varer, synsforretning 190–191, 259, 375–376, 496, 511, 583 > *vöruskoðun*
varer, uden takst 242, 298, 430, 466, 526, 539, 543, 577 > *vörur, ótaxtaðar*
vedligeholdelse af huse 384–385, 409, 412, 433–434, 438, 446, 487, 494, 509, 526, 534, 539, 543, 553, 564, 596, 603, 618, 624, 628, 634, 638, 642, 647, 651, 656, 665 > hustillæg > *viðhald húsa*
vej, lang til købstad 488 > *vegalengd í kaupstað*
veje, udbedringer af 70, 72, 104, 106, 145 > *vegabætur*
væv, vævestol 177, 179, 217, 550, 559, 565, 583 > *vefstóll*
væveri 104 > *vefsmiðja*
vævning 104, 179, 218, 352 > *vefnaður*
æggesamlen 273 > *eggjatekja*
ødegårde, genopførelse af 102, 106, 108 > *eyðibýli, endurreisn*

Mannanafnaskrá · *Personregister*

Skráin nær yfir megintexta bókarinnar, þ.e. uppskriftir bréfanna, greinar um Landsnefndina, skrár yfir skjalasafnið og myndatexta en ekki yfir formála, inngang og ritreglur.

Skráin nær bæði yfir íslenska og danska textann. Stafsetning nafna er höfð að nútíðarhætti samkvæmt íslenskri ritvenju. Eitthvert misræmi getur því verið á milli nafna eins og þau birtast í skránni og í dönsku textunum frá 1771, þar sem þeir eru ekki með samræmdri stafsetningu. Það ætti þó ekki að valda lesendum miklum vanda. Nöfnum er raðað í stafrófsröð eftir skírnarnafni samkvæmt íslenskri venju en útlendingum með ættarnöfn er raðað eftir því. Getið er um fæðingar- og dánarár í sviga á eftir nafni þegar upplýsingar um það lágu fyrir.

Reynt var að hafa upp á titli eða starfsheiti allra bréfritara. Einnig er tilgreint hvort viðkomandi hafi verið þingvottur á einhverju af manntalsþingunum árin 1769–1771, þar sem það var oft einn helsti rökstuðningurinn fyrir því að viðkomandi bréfritari hefði verið hreppstjóri. Liggur hér að baki sama vinna og þegar bréfin voru flokkuð eftir þjóðfélagsstöðu bréfritara í bændur, hreppstjóra, hjáleigumenn o.s.frv. (sbr. s. 125–133 hér að framan). Sumir geta því verið með tvo til þrjá titla, þ.e. bóndi, þingvottur og hreppstjóri (þegar frekari staðfesting fékkst á að svo væri). Titlar eru bæði hafðir á íslensku og dönsku, fyrst á íslensku og skáletraðir á dönsku á eftir.

Sömuleiðis var reynt að kenna menn við bæi, hrepp eða sveit og sýslu. Bær sem viðkomandi eru kenndir við miðast við manntalið 1762 nema þegar aðrar og áreiðanlegri upplýsingar lágu fyrir í bréfunum sjálfum eða öðrum heimildum. Heiti hreppa eru þau sömu og koma fyrir í textanum en þegar þau vantaði voru heitin í manntalinu 1703 notuð. Sýsluheiti eru skammstöfuð. Ekki er getið um aðsetur embættismanna.

Stundum reyndist ómögulegt að fá vissu fyrir fæðingarári, bæjum eða titlum manna, þar sem mjög litlar upplýsingar fundust yfirleitt um bréfritarana, einkum þegar um mjög algeng nöfn var að ræða. Varð þá að láta duga að kenna menn við ákveðna sveit eða sýslu án frekari upplýsinga, t.d. Jón Jónsson á Akranesi, Borg.

Við gerð skrárinnar var einkum stuðst við gagnagrunninn Íslendingabók, manntalið 1762 og dóma- og þingbækur sýslumanna frá árunum 1769–1771 en auk þess eftir ástæðum við *Alþingisbækur Íslands*, *Borgfirzkar æviskrár*, *Byggðasögu Skagafjarðar*, *Íslenzkar æviskrár*, *Lögréttumannatal*, *Sögu Akraness* og *ÞÍ*. Amt. II. 87. (Listar yfir starfsmenn Innréttinganna 14.8.1767 og 16.8.1767). Öll þessi rit eru tilgreind í heimildaskrá. Nöfn úr bókatitlum sem vísað er til neðanmáls eru ekki tekin með í skrána. Skráin nær ekki yfir fyrirsagnir bréfa. Rómverskar tölur vísa til texta í myndaörk.

Registret omfatter personnavne i bogens hovedtekst, dvs. transskriptioner af brevene, artikler om Landkommissionen, register over arkivet og billedtekster, men ikke forord, indledning samt skrive- og redigeringsregler.

Registret omfatter både den islandske og danske tekst. Stavning af navne er holdt i en nutidig form og følger islandsk retskrivning. Der kan derfor være nogle uoverensstemmelser mellem navne, som de står i registret og i de danske tekster fra 1771, hvor de ikke er standardiseret med hensyn til stavemåde. Det bør dog ikke volde læseren vanskeligheder. Navnene er ordnet alfabetisk efter fornavn ifølge islandsk sædvane, men udlændinge med slægtsnavn er opført under det. Der oplyses om føde- og dødsår i parentes efter navnet, hvis der findes oplysninger herom.

Det er forsøgt at finde frem til titel eller erhverv for alle brevskrivere. Ligeledes oplyses om vedkommende var tingsvidne på et manntalsting i årene 1769–1771, da det har været det væsentligste argument for, at pågældende brevskriver var repstyrer. Bag dette ligger det samme arbejde, som da brevene blev ordnet efter brevskrivernes stilling som bønder, repstyrere, afbyggere o.lign. (jf. s. 149–156 ovenfor). Nogle kan derfor have to–tre titler, såsom bonde, tingsvidne og repstyrer (når der findes yderligere bekræftelse på, at det var tilfældet). Titler angives både på islandsk og dansk, først på islandsk og derefter dansk i kursiv.

Det er ligeledes forsøgt at betegne folk efter gård, rep eller egn og syssel. Gårde, som vedkommende er tilknyttet, tager udgangspunkt i folketællingen 1762 medmindre andre og pålideligere oplysninger findes i brevene selv eller i andre kilder. Reppernes navne er de samme som i teksten, men når de mangler, anvendes navnene fra folketællingen 1703. Navne på sysler er forkortet. Embedsmændenes bopæl angives ikke.

Det har nogle gange været umuligt at få sikkerhed for fødeår, bopæl eller folks titler, da der generelt findes meget få oplysninger om brevskriverne, især når der er tale om meget almindelige navne. I disse tilfælde er folk blevet betegnet ved bestemte egne eller sysler uden nærmere oplysninger, fx Jón Jónsson på Akranes, Borg.

Ved udformning af registret er der især hentet støtte i databasen Íslendingabók, folketællingen 1762, sysselmændenes dom- og tingbøger fra årene 1769–1771, foruden når det har været relevant Alþingisbækur Íslands, Borgfirzkar æviskrár, Byggðasaga Skagafjarðar, Íslenzkar æviskrár, Lögréttumannatal, Saga Akraness *og* ÞÍ. *Amt. II. 87. (Lister over ansatte ved De Nye Indretninger 14.8.1767 og 16.8.1767). Alle disse værker er angivet i kildeoversigten. Navne fra bogtitler, som der henvises til i fodnoterne, er ikke medtaget i registret. Registret omfatter ikke brevenes overskrifter. Romertal henviser til billedtekster.*

Alexíus Ólafsson (1710–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Smjördalir, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639

Andrés Björnsson (1728–1792), bóndi / *bonde*, Álfgeirsvellir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455

Andrés Eiríksson (1728–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Arnarvatn, Skútustaðahreppur, Þing. 570

Ari Jónsson (1727–ca. 1797), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Bjarnargil, Fljótahreppur, Skag. 515, 519

Ari Jónsson (ca. 1715–?), hjáleigumaður /

afbygger, Bakki, Kjalarneshreppur, Kjós. 303, 304
Ari Jónsson, vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 172, 173
Ari Ólafsson (1738–1797), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Skútustaðir, Skútustaðahreppur, Þing. 570
Ari Þorkelsson (1734–1784), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Arnbjörn Eyjólfsson (1726–1798), bóndi / *bonde*, Kvoslækur, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Arnoddur Erlendsson (1739–1816), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Arnoddur Hafliðason (ca. 1723–1796), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639
Arnór Þórðarson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Arnþór Helgason (ca. 1740–?), bóndi / *bonde*, Minni-Reykir, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Auðunn Eyjólfsson (1716–1782), bóndi / *bonde*, Torfastaðir, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Aystrup, Hermann, kaupmaður / *købmand* 50

Álfur Bjarnason (1735–1808), hjáleigumaður / *afbygger*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Árni Ásgrímsson (ca. 1712–1785), bóndi / *bonde*, Ytri-Mælifellsá, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Árni Brynjólfsson, Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Árni Guðmundsson (1722–?), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Árni Guðmundsson (1724–1784), Seltjarnarneshreppur, Gull. 201, 208
Árni Halldórsson (ca. 1711–?), bóndi / *bonde*, Kvígindisdalur, Reykjadalshreppur, Þing. 563
Árni Hallgrímsson (1719–1789), bóndi, þingvottur og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne og lovrettemand*, Sigluvík, Svalbarðsströnd, Þing. 549
Árni Jónsson [1], bóndi / *bonde*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Árni Jónsson [2], bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Árni Jónsson (1723–1801), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Másstaðir, Akraneshreppur, Borg. 322, 323
Árni Jónsson, bóndi / *bonde*, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Árni Jónsson (1730–?), bóndi / *bonde*, Þórkötlustaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Árni Jónsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Þórkötlustaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Árni Magnússon (1663–1730), prófessor / *professor* 77, 96
Árni Ólafsson (?–1425), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 472, 474
Árni Sigurðsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Akurgerði, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Árni Þorleifsson (1749–1800), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Akurey, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Árni Þórarinsson (1727–1784), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Garður, Hálshreppur, Þing. 556
Árni Þórarinsson (1741–1787), prestur / *præst*, Lambastaðir, Seltjarnarneshreppur, Gull. 52, 68, 120, 128, 143, 151
Ásbjörn Erlendsson (1706–?), bóndi /

bonde, Öndólfsstaðir, Reykjadalshreppur, Þing. 563
Ásgeir Jónsson (1732–1805), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Ásgeir Jónsson (1727–?), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn. 58, 669, 672
Ásgrímur Þorláksson (1734–1773), bóndi, þingvottur, hreppstjóri og setjari við Hólaprentsmiðju / *bonde, tingsvidne, repstyrer og sætter ved trykkeriet på Hólar*, Ásgeirsbrekka, Viðvíkurhreppur, Skag. 493, 497
Ásmundur Halldórsson (ca. 1719–?), bóndi / *bonde*, Svalbarðsströnd, Þing. 549
Ásmundur hærulangur 327, 344

Beinteinn Ingimundarson (1731–1811), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn. 58, 669, 672
Benedikt Einarsson (1714–1788), ullarsorterari við Innréttingarnar / *uldsorterer ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Benedikt Ólafsson (1708–1781), hjáleigumaður / *afbygger*, Hof, Kjalarneshreppur, Kjós. 303, 304
Benedikt Þorsteinsson (ca. 1724–1783), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Laxárdalur, Svalbarðshreppur, Þing. 581
Bergur Jónsson (1725–1793), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Mosfellshreppur, Kjós. 293, 301
Bergur Þorsteinsson, bóndi / *bonde*, Jaðarkot, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647
Bergþór Hrafnsson (?–1122), lögsögumaður / *lovmand* 194, 201
Bergþór Jónsson (1720–1785), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Kirkjuland, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Bessi Árnason (1748–1801), vefaralærlingur við Innréttingarnar / *væverdreng ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Bessi Egilsson (1705–?), bóndi / *bonde*, Ísólfsstaðir, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Bessi Einarsson, bóndi / *bonde*, Hafgrímsstaðir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Beyer, Paul, landfógeti / *landfoged* 253–254, 258
Bjarni Árnason (1728–1814), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Gautsstaðir, Svalbarðsströnd, Þing. 549
Bjarni Bergsson, húsmaður / *husmand*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 634
Bjarni Einarsson, bóndi / *bonde*, Bakki, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Bjarni Einarsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Bjarni Guðbrandsson (ca. 1733–1791), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Torfustaðir, Miðfjarðarhreppur, Hún. 52, 361
Bjarni Guðmundsson (ca. 1722–?), bóndi / *bonde*, Bakki, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Bjarni Halldórsson (1703–1773), sýslumaður í Húnavatnssýslu / *sysselmand i Hunavatnssyssel* 52, 58, 328, 344, 388, 391, 405, 407
Bjarni Högnason (1721–?), bóndi / *bonde*, Tjarnir, Eyjafjallasveit, Rang. 52, 588, 589
Bjarni Illugason (ca. 1732–1791), bóndi / *bonde*, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Bjarni Jónsson (1729–ca. 1785), bóndi,

þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Barká, Skriðuhreppur, Eyjaf. 56, 525, 527
Bjarni Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Blesastaðir, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Bjarni Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Bæjarhreppur, Árn. 615, 619
Bjarni Jónsson, bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 660, 662
Bjarni Jónsson, bóndi / *bonde*, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Bjarni Jónsson (ca. 1726–1798), prófastur / *provst*, Steinnes, Sveinsstaðahreppur, Hún. 136, 159
Bjarni Jónsson (1725–1798), rektor Skálholtsskóla / *rektor på Skálholtskolen* 68, 128, 151
Bjarni Magnússon, húsmaður / *husmand*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 634
Bjarni Pálsson (1719–1779), landlæknir / *landphysicus* 54, 56, 62, 77, 96, 87, 107, 121, 124, 128, 144, 148, 151, 175, 177
Bjarni Rafnsson (1717–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Fornastaðir, Hálshreppur, Þing. 555
Bjarni Sigurðsson, bóndi / *bonde*, Vatnsdalur, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Bjarni Skúlason (1723–1796), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hamar, Hegraneshreppur, Skag. 486, 488
Bjarni Önundarson, fylgdarmaður / *ledsager* 94, 114
Björn Einarsson (1707–1775), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Brekkukot, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 452, 455
Björn Halldórsson (1724–1794), prófastur / *provst*, Sauðlauksdalur, Rauðasandshreppur, Barð. 62, 88, 108, 122, 146
Björn Hallgrímsson (1729–1814), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hléskógar, Grýtubakkahreppur, Þing. 552
Björn Jónsson (1728–1809), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Ás, Hegraneshreppur, Skag. 486, 488
Björn Jónsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Björn Jónsson (1727–?), bóndi / *bonde*, Syðra-Sel, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Björn Jónsson (1738–1798), lyfsali / *apoteker* 54, 128, 151, 176, 179
Björn Kjartansson (1709–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Lónkot, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Björn Magnússon (1729–1795), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Ytrihólmur, Akraneshreppur, Borg. 322, 323
Björn Markússon (1716–1791), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 52, 54, 72, 92, 112, 127, 151, 458, 465
Björn Pétursson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hamar, Bæjarhreppur, Árn. 616, 619
Björn Símonsson (1732–?), beykir við Innréttingarnar / *bødker ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 172, 173
Björn Sveinsson (ca. 1717–?), bóndi / *bonde*, Róðuhóll, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Brandur Brandsson (1718–?), bóndi / *bonde*, Kirkjulækur, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Brandur Pálsson (1722–1800), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Kálfhóll, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Brandur Tómasson (1736–?), Bæjarhreppur, Árn. 622, 625

Brynjólfur Bjarnason, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Brynjólfur Guðmundsson (1734–1803), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Skipagerði, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Brynjólfur Halldórsson (ca. 1740–1792), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Sauðá, Sauðárhreppur, Skag. 419, 420, 426, 427, 434, 456
Brynjólfur Höskuldsson (1726–?), kembari við Innréttingarnar / *kradser ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Brynjólfur Ingimundsson (ca. 1726–?), bóndi / *bonde*, Hildarsel, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Brynjólfur Jónsson, fylgdarmaður / *ledsager* 94, 114
Brynjólfur Jónsson (1736–1818), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 172, 173, 210, 217
Brynjólfur Sigurðsson (1708–1771), sýslumaður í Árnessýslu / *sysselmand i Árnessyssel* 54, 669, 671

Daníel Erlendsson (1732–1799), bóndi og meðhjálpari / *bonde og præstens medhjælper*, Hlíð, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Dannenberg, Johan Christian, klæðagerðarmeistari og vefsmiðjustjóri / *vævemester og fabrikmester* 211, 218
Davíð Hansson Scheving (1732–1815), sýslumaður í Barðastrandarsýslu / *sysselmand i Barðastrandarsyssel* 74, 128, 151

Eggert Hannesson (ca. 1515–ca. 1583), lögmaður / *lovmand* 473, 475
Eggert Ólafsson (1726–1768), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 77, 96
Egill Ívarsson (1741–1788), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Egill Vernharðsson (1741–1812), Bæjarhreppur, Árn. 622, 625
Eilífur Ketilsson (1732–?), bóndi / *bonde*, Arnarbæli, Grímsneshreppur, Árn. 655, 658
Einar Bjarnason, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Einar Eiríksson (1721–ca. 1804), bóndi, þingvottur og spítalahaldari / *bonde, tingsvidne og hospitalsforstander*, Kaldaðarnes, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639
Einar Greipsson (1726–1822), hjáleigumaður / *afbygger*, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Einar Guðmundsson (1721–?), bóndi / *bonde*, Borgarkot, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Einar Guðmundsson, bóndi / *bonde*, Hraungerðishreppur, Árn. 642, 643
Einar Guðmundsson (1719–1794), bóndi / *bonde*, Vatnsdalur, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Einar Ingjaldsson (1715–?), bóndi / *bonde*, Efra-Ranakot, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Einar Jónsson (1719–1796), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Baugsstaðir, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Einar Jónsson, bóndi / *bonde*, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Einar Jónsson (1723–1785), prestur / *præst*, Sigluvík, Vestur-Landeyjar, Rang. 60
Einar Magnússon (ca. 1720–1772), umboðsmaður Miðfjarðarjarða, þingvottur og fyrrverandi hreppstjóri / *ombudsmand for Miðfjarðarjarðir, tingsvidne og forhenværende repstyrer*,

Bjarg, Miðfjarðarhreppur, Hún. 52, 327, viii
Einar Skúlason (ca. 1717–1784), bóndi / *bonde*, Sjöundastaðir, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Einar Sveinsson (1727–1799), bóndi / *bonde*, Litlidalur, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Einar Sæmundsson (1741–1813), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Stóra-Ármót, Hraungerðishreppur, Árn. 642, 643
Eiríkur Guðmundsson (1727–1795), prestur / *præst*, Staður við Hrútafjörð, Staðarhreppur, Hún. 52, 56
Eiríkur Hafliðason (ca. 1716–1797), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Tungufell, Syðri-Reykjadalur (= Lundarreykjadalur), Borg. 59
Eiríkur Hallgrímsson (1713–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Sörlatunga, Skriðuhreppur, Eyjaf. 56, 525, 527
Eiríkur Jónsson, bóndi / *bonde*, Syðra-Sel, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Eiríkur Jónsson (ca. 1707–?), bóndi / *bonde*, Teigakot, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Erlendur Eyjólfsson (ca. 1740–?), bóndi / *bonde*, Bæjarhreppur, Árn. 615, 619
Erlendur Eyvindsson (1705–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hausastaðir, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Erlendur Ólafsson (1706–1772), sýslumaður í Ísafjarðarsýslu / *sysselmand i Ísafjarðarsyssel* 68
Erlendur Sigurðsson (1708–1789), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Sperðill, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Erlendur Þorgeirsson (1716–?), bóndi / *bonde*, Kolsholtshellir, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647
Erlendur Þórðarson (1740–1784), yfirskerari við Innréttingarnar / *overskærer ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Eyjólfur Benediktsson (1723–?), hjáleigumaður og hreppstjóri / *afbygger og repstyrer*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Eyjólfur Ísólfsson (1721–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Stórafljót, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Eyjólfur Jónsson (Johnsonius) (1735–1775), ritari Landsnefndarinnar fyrri / *sekretær for den islandske Landkommission* 78, 79, 90, 91, 97, 99, 110, 111, 125, 148, 149, 652, 666, iv, v, vi, vii
Eyjólfur Jónsson studiosus, fylgdarmaður / *ledsager* 94, 114
Eyjólfur Ormsson (1727–1785), bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Eyjólfur Ólafsson (1734–?), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604, 608, 609
Eyjólfur Þóroddsson (1716–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Austurkot, Hraungerðishreppur, Árn. 641, 643
Eyjúlfur Arnfinnsson (1721–1798), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Fagribær, Grýtubakkahreppur, Þing. 552
Eyvindur Erlendsson (1723–1784), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Bakkárholt, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Eyvindur Símonsson (1721–?), bóndi / *bonde*, Votmúli, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640

Felix Klemensson (1716–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Einarshöfn, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Felix Tómasson (1722–?), bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Filippus Pálsson (1720–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 631, 633
Finnbogi Oddsson (1712–1802), bóndi / *bonde*, Reykjadalshreppur, Þing. 563
Finnur Jónsson (1704–1789), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 50, 54, 56, 60, 68, 70, 93, 113, 119, 126, 127, 134, 135, 137, 142, 151, 158, 159, 161, 667, 669, 670, 671
Fjeldsted, Þorkell > Þorkell Fjeldsted
Franz Illugason (1733–1785), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger,* Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 52, 172, 173, 177, 180
Friðrik II. konungur Danmerkur / *Frederik II., konge i Danmark* 473, 474
Friðrik V. konungur Danmerkur / *Frederik V., konge i Danmark* 330, 347, 398, 400, 500, 504
Friis, Niels (Frys, Niels), undirkaupmaður / *underkøbmand*, Hofsós, Skag. 441, 447, 452, 454

Gamalíel Jónsson (1718–1777), bóndi / *bonde*, Stokkseyri, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Gissur Jakobsson (1714–1774), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Blönduholt, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Gissur Snorrason (1727–1792), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Gísli Axelsson, villa fyrir / *fejl for* Gísli Álfsson 640
Gísli Álfsson (1731–?), bóndi / *bonde*, Höskuldsstaðir, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Gísli Gíslason, bóndi / *bonde*, Bæjarhreppur, Árn. 615, 619
Gísli Jónsson, bóndi / *bonde*, Áshreppur, Hún. 395, 396
Gísli Jónsson, bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Gísli Jónsson (ca. 1515–1587), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 472, 474
Gísli Magnússon (1712–1779), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 50, 58, 64, 68, 126–127, 135, 151, 159
Gísli Ólafsson (1720–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Óttarsstaðahjáleiga, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Gísli Sigurðsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 631, 633
Gísli Símonsson (ca. 1731–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 631, 633
Grímólfur Egilsson (ca. 1735–ca. 1784), bóndi / *bonde*, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439
Grímur Ásgrímsson (1737–?), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 172, 173
Grímur Gíslason (1742–1799), bóndi / *bonde*, Pálshús, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Grímur Guðmundsson (1727–?), bóndi / *bonde*, Guðrúnarstaðir, Áshreppur, Hún. 384, 386
Grímur Hálfdanarson (1705–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ferjukot, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639
Grímur Loftsson (1720–1789), bóndi / *bonde*, Guðrúnarstaðir, Áshreppur, Hún. 395, 396
Grímur Stefánsson (1713–?), bóndi, þing-

vottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Fjöll, Kelduneshreppur, Þing. 64, 577

Gudmundsen, Arv, krigsråd, kaupmaður í Hólmshöfn við Reykjavík og forstjóri Innréttinganna / *krigsråd, købmand i Holmens havn ved Reykjavík og bestyrer af De Nye Indretninger* 171, 173, 174, 177, 209, 210, 213, 216, 219, 234, 243

Guðbrandur Auðunsson (1730–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Kotlaugar, Ytrihreppur, Árn. 660, 662

Guðbrandur Einarsson (ca. 1722–ca. 1800), bóndi / *bonde*, Narfastaðir, Reykjadalshreppur, Þing. 563

Guðlaugur Eiríksson (1739–1799), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221

Guðlaugur Sveinsson (1731–1807), prestur / *præst*, Kirkjuból, Langadalsströnd, Ísafj. 50, 54, 93, 113, 137, 160

Guðlaugur Þorgeirsson (1711–1789), prófastur / *provst*, Garðar, Álftaneshreppur, Gull. 52, 54, 56, 128, 152

Guðmundur Ásgrímsson (ca. 1730–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Mið-Hóll, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512

Guðmundur Ásmundsson (1727–1808), bóndi / *bonde*, Arabær, Bæjarhreppur, Árn. 646, 647

Guðmundur Bergsson (1720–1785), bóndi / *bonde*, Brattsholt, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629

Guðmundur Bjarnarson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Geldingaholt, Eystrihreppur, Árn. 660, 662

Guðmundur Björnsson (ca. 1720–ca. 1787), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hafnir á Skaga, Vindhælishreppur, Hún. 62, 130, 154, 402, 407, 410

Guðmundur Brynjúlfsson (1723–1786), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221

Guðmundur Erlendsson (1728–1819), bóndi / *bonde*, Vatnsendi, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647

Guðmundur Eyjólfsson (1723–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Hringur, Fljótahreppur, Skag. 515, 519

Guðmundur Eyjólfsson ríki (?–1025), Möðruvellir, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 328, 344

Guðmundur Eyvindsson (1719–1785), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Heynes, Akraneshreppur, Borg. 322, 323

Guðmundur Gíslason (1731–1789), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Melgerði, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 537, 539

Guðmundur Gíslason, fylgdarmaður / *ledsager* 94, 114

Guðmundur Guðmundsson (1719–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Marðarnúpur, Áshreppur, Hún. 384, 386

Guðmundur Guðmundsson, bóndi / *bonde*, Reykjadalshreppur, Þing. 64, 567

Guðmundur Guðmundsson (1736–1794), prestur / *præst*, Undirfell, Áshreppur, Hún. 62

Guðmundur Hafliðason (1719–1798), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Skipar, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629

Guðmundur Halldórsson (ca. 1711–?), Akraneshreppur, Borg. 316, 318

Guðmundur Hallgrímsson (ca. 1730–?), bóndi / *bonde*, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439

Guðmundur Ísólfsson (1714–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hellur, Bæjarhreppur, Árn. 622, 625

Guðmundur Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Arnarstaðir, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Guðmundur Jónsson (1726–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hamrar, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Guðmundur Jónsson [1], bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639
Guðmundur Jónsson [2], bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Guðmundur Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ysti-Hóll, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Guðmundur Jónsson (1726–1802), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Spákonufell, Vindhælishreppur, Hún. 62, 403, 404, 405
Guðmundur Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Svalbarðsströnd, Þing. 549
Guðmundur Jónsson, bóndi / *bonde*, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Guðmundur Jónsson (1713–1785), vefaralærlingur við Innréttingarnar / *væverdreng ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Guðmundur Lafransson (1728–?), bóndi / *bonde*, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647
Guðmundur Magnússon, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Guðmundur Magnússon, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Guðmundur Magnússon (1723–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Vatnsholt, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Guðmundur Pálsson, bóndi / *bonde*, Áshreppur, Hún. 395, 396
Guðmundur Runólfsson (1709–1780), sýslumaður í Gullbringu- og Kjósarsýslu / *sysselmand i Gullbringu- og Kjósarsyssel* 62, 129, 153
Guðmundur Sigurðsson, bóndi / *bonde*, Arngeirsstaðir, Fljótshlíð, Rang. 606, 607, 608, 609
Guðmundur Sigurðsson, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Guðmundur Stefánsson (ca. 1728–?), bóndi / *bonde*, Rútsstaðir, Bæjarhreppur, Árn. 622, 625
Guðmundur Stefánsson (1706–1782), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Strönd, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Guðmundur Sæmundsson (1740–1785), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Mosfellshreppur, Kjós. 293, 301
Guðmundur Þorbjörnsson (1722–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Guðmundur Þorláksson, lestamaður / *hestefører* 94, 114
Guðmundur Þórðarson, bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 660, 662
Guðmundur Þórðarson (1725–1797), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Neðriháls, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Guðni Sigurðsson (1714–1780), bóndi og fyrrverandi sýslumaður / *bonde og forhenværende sysselmand*, Kirkjuvogur, Hafnahreppur, Gull. 248, 251
Guðvarður Eiríksson (1722–1814), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Tunga, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Gunnar Egilsson (1731–1794), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Gunnar Eiríksson, fylgdarmaður / *ledsager* 94, 114
Gunnar Högnason (1724–?), bóndi, þing-

vottur, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne, repstyrer og lovrettemand*, Laugarvatn, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Gunnar Jónsson (1730–1791), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Gunnar Loftsson (1712–?), bóndi / *bonde*, Hóp, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Gunnlaugur Ólafsson (ca. 1715–1773), bóndi, þingvottur og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne og lovrettemand*, Héraðsdalur, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 452, 455
Gunnlaugur Þórðarson (1729–1808), bóndi / *bonde*, Sviðholt, Álftaneshreppur, Gull. 236
Gustafsson, Harald, sagnfræðingur / *historiker* 87, 88, 107, 108, 122, 137, 145, 161
Guttormur Hjörleifsson (ca. 1739–1771), aðstoðarsýslumaður í Norður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Nordur-Múlasyssel* 60

Hafliði Árnason (1707–1779), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Hafliði Másson (?–1130), goðorðsmaður / *høvding* 194, 201
Hallbera Jónsdóttir (ca. 1710–?), ekkja og húsmóðir / *enke og husmor*, Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 265, 266, 268
Halldór Benediktsson, bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Sauðaneshreppur, Þing. 583
Halldór Brandsson (ca. 1710–?), bóndi / *bonde*, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Halldór Brynjólfsson (1692–1752), Hólabiskup / *biskop på Hólar* 341, 359, 549, 550
Halldór Finnsson (1736–1814), prestur / *præst*, Skálholt, Biskupstungur, Árn. 50
Halldór Gíslason (1718–1772), prestur / *præst*, Desjarmýri, Borgarfjarðarhreppur, N-Múl. 62
Halldór Gunnlaugsson (1719–?), bóndi / *bonde*, Gljúfurholt, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Halldór Jakobsson (1735–1810), sýslumaður í Strandasýslu / *sysselmand i Strandasyssel* 62, 124, 148
Halldór Jónsson, bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 660, 662
Halldór Oddsson (ca. 1730–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Bæjarhreppur, Árn. 616, 619
Halldór Þorgrímsson (1747–1776), aðstoðarsýslumaður í Mýrasýslu / *hjælpesysselmand i Mýrasyssel* 58
Hallgrímur Þorsteinsson (1708–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Vík, Hálshreppur, Þing. 556
Hallur Eyjólfsson (ca. 1715–?), bóndi / *bonde*, Helgustaðir, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Hallvarður Jónsson (1711–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóri-Nýibær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 60, 265, 267, 270, 272, 274, vi
Hannes Eggertsson, lögmaður / *lovmand*, villa fyrir / *fejl for* Eggert Hannesson 473, 475
Hannes Erlendsson (1702–1782), bóndi / *bonde*, Hannesarbær, Hafnahreppur, Gull. 248, 251
Hannes Jónsson (1728–1803), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Hannes Jónsson, bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 660, 662
Hannes Magnússon (1712–?), bóndi / *bonde*, Syðsta-Vatn, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Hannes Valdason (1725–?), bóndi / *bonde*, Háholt, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Hans Bergsteinsson (1730–1791), bóndi / *bonde*, Kotmúli, Fljótshlíð, Rang. 601, 604

Hans Wium (ca. 1715–1788), sýslumaður í Suður-Múlasýslu / *sysselmand i Suður-Múlasyssel* 58
Harboe, Ludvig (1709–1783), Sjálandsbiskup / *biskop over Sjællands stift* 77, 96, 333, 350
Hálfdan Rafnsson, ómagi / *fattiglem*, Stóri-Nýibær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 267, 269
Helgi Erlendsson (1702–ca. 1777), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hæringsstaðir, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Helgi Gíslason (1734–?), bóndi / *bonde*, Skarð, Eystrihreppur, Árn. 660, 662
Helgi Hannesson, hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Helgi Jónsson (1720–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hlið, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Helgi Lafrantsson (1733–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Kílhraun, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Helgi Sigurðsson (ca. 1710–?), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Helgi Þorsteinsson (1730–1804), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Henckel, Ole, nemandi við námuskólann í Kóngsbergi / *lærling ved Kongsberg Sølvværk* 123, 147
Henrik Snorrason (1729–1801), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Einholt, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Hinrik Pétursson (1730–1813), Álftaneshreppur, Gull. 236
Hjörtur Jónsson (1724–?), bóndi / *bonde*, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Hjörtur Magnússon (1688–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hóp, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Holt, Andreas (1729–1784), kansellíráð, formaður Landsnefndarinnar fyrri / *kancelliråd, formand for den islandske Landkommission* 78, 79, 80, 90, 92, 93, 97, 98, 99, 110, 112, 113, 165, 167, 285, 293, 304, 308, 319, 327, 343, 387, 390, 397, 399, 419, 427, 436, 437, 439, 444, 456, 457, 463, 464, 476, 480, 483, 489, 498, 501, 535, 590, 594, 598, 599, 601, 644, 658, 663, 667, iv, v
Horrebow, Niels (1712–1760), dómari í hæstarétti / *assessor i Højesteret* 77, 96
Hróbjartur Hannesson (1716–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Votamýri, Skeiðasveit, Árn. 650, 652

Illugi Bjarnason (1729–ca. 1792), bóndi / *bonde*, Hafgrímsstaðir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Illugi Erlendsson (1739–1800), bóndi / *bonde*, Sperðill, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Illugi Jónsson (1734–1805), bóndi / *bonde*, Bjarnastaðir, [Akrahreppur], Skag. 56, 481, 483
Illugi Jónsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Drumboddsstaðir, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Indriði Árnason (1710–1812), bóndi / *bonde*, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Ingimundur Bergsson (1709–1788), bóndi / *bonde*, Hólar, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Ingimundur Bjarnason (1711–?), bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Ingimundur Bjarnason (1716–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Skógtjörn, Álftaneshreppur, Gull. 236
Ingimundur Magnússon (1716–ca. 1790), bóndi og þingvottur / *bonde og tings-*

vidne, Byggðarhorn, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639
Ingveldur Láritsdóttir ekkja, hjáleigumaður / *enke, afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 132, 155, 631, 633

Ísólfur Andrésson, bóndi / *bonde*, Bæjarhreppur, Árn. 616, 619
Ívar Jónsson (1709–1772), Seltjarnarneshreppur, Gull. 201, 208
Ívar Jónsson, villa fyrir / *fejl for* Narfi Jónsson 657

Jafet Illugason (1732–1791), yfirskerari við Innréttingarnar / *overskærer ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Jakob Jónsson (1724–1791), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Valadalur, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Jakob Pétursson (ca. 1697–?), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Brekka, Presthólahreppur, Þing. 579
Jakob Sigurðsson (1727–ca. 1772), vinnumaður / *tjenestekarl*, Litla-Ármót, Hraungerðishreppur, Árn. 642, 643
Jespersen, Dines, kaupmaður á Patreksfirði / *købmand på Patreksfjörður* 50, 62, 128, 151
Jóhann Níelsson (1712–1785), bóndi / *bonde*, Hólmur, Seltjarnarneshreppur, Gull. 56, 201, 208, 224, 227
Jón Arnórsson (1734–1792), aðstoðarsýslumaður í Suður-Múlasýslu / *hjælpesysselmand i Suður-Múlasyssel* 58
Jón Árnason (1704–?), bóndi / *bonde*, Halldórsstaðir í Reykjadal, Reykjadalshreppur, Þing. 563
Jón Árnason (1665–1743), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 667, 670
Jón Árnason (1727–1777), sýslumaður í Snæfellsnessýslu / *sysselmand i Snæfellsnessyssel* 70, 121, 144
Jón Ásgrímsson (1719–1793), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ófriðarstaðir, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Jón Ásmundsson (1729–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hálshreppur, Þing. 555
Jón Benediktsson (1714–1776), sýslumaður í Þingeyjarsýslu / *sysselmand i Þingeyjarsyssel* 58, 579
Jón Bergþórsson (1734–1787), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hálshreppur, Þing. 556
Jón Bjarnason (ca. 1735–?), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Jón Bjarnason (ca. 1720–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Gauksstaðir í Laxárdal, Skefilsstaðahreppur, Skag. 417, 419
Jón Bjarnason, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Viðvíkurhreppur, Skag. 493, 497
Jón Bjarnason, hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Jón Björnsson, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Jón Björnsson, bóndi / *bonde*, Hlíð, Álftaneshreppur, Gull. 236
Jón Björnsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Jón Björnsson, villa fyrir / *fejl for* Jón Hjörtsson 652
Jón Eggertsson (1705–1775), bóndi, þingvottur og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne og lovrettemand*, Steinsstaðir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 452, 455
Jón Eggertsson (1722–1784), sýslumaður í Borgarfjarðarsýslu / *sysselmand i Borgarfjarðarsyssel* 62
Jón Einarsson, bóndi / *bonde*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597

Jón Einarsson, bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 660, 662
Jón Einarsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Forsæti, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Jón Einarsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Klón, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Jón Einarsson (1729–1808), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Reykjahlíð, Skútustaðahreppur, Þing. 570
Jón Einarsson (1717–1786), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ytri-Neslönd, Skútustaðahreppur, Þing. 570
Jón Einarsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Borgarkot, Bakkárholti, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Jón Einarsson, Seltjarnarneshreppur, Gull. 201, 208
Jón Eiríksson (ca. 1724–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Finnastaðir, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 542, 544
Jón Eiríksson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Oddgeirshólar, Hraungerðishreppur, Árn. 642, 643
Jón Eiríksson (1728–1787), konferensráð, starfsmaður rentukammers / *konferensråd i Rentekammer* 87, 88, 95, 106, 108, 115, 112, 145
Jón Erlendsson, bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Jón Eyjúlfsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Jón Friðriksson (1726–?), bóndi / *bonde*, Efra-Ranakot, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Jón Gissursson, bóndi / *bonde*, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Jón Gíslason, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 608, 609
Jón Gíslason, bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 658
Jón Grímsson (1715–?), bóndi / *bonde*, Eyvík, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Jón Grímsson (1718–?), bóndi / *bonde*, Kiðjaberg, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Jón Grímsson (1742–1803), garðyrkjumaður / *gartner* 50, 88, 108, 421, 429, 458, 465, 558, 559
Jón Guðmundsson, bóndi / *bonde*, Áshreppur, Hún. 395, 396
Jón Guðmundsson [1], bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Áshreppur, Hún. 384, 386
Jón Guðmundsson [2], bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Áshreppur, Hún. 384, 386
Jón Guðmundsson (1722–1791), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hafragil á Laxárdal ytri, Skefilsstaðahreppur, Skag. 417, 419.
Jón Guðmundsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hraungerðishreppur, Árn. 641, 643
Jón Guðmundsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Jón Guðmundsson, bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Mosfellshreppur, Kjós. 293, 301
Jón Guðmundsson, bóndi / *bonde*, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Jón Guðmundsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Jón Halldórsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Jón Hallsson (1726–1789), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 172, 173
Jón Hannesson (1735–1808), prestur /

præst, Marteinstunga, Holtamannahreppur, Rang. 60
Jón Helgason, bóndi / *bonde*, Draflastaðir, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 542, 544
Jón Helgason (1723–1809), sýslumaður í Austur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Austur-Skaftafellssyssel* 128, 151
Jón Henriksson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Jón Hermannsson (1736–?), bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Jón Hjörtsson (1725–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Jón Ingimundarson (1742–1792), bóndi / *bonde*, Breiðabólstaðir, Álftaneshreppur, Gull. 236
Jón Ingimundsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Presthólahreppur, Þing. 579
Jón Ísleifsson, bóndi / *bonde*, Holt, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Jón Jakobsson (1738–1808), sýslumaður í Eyjafjarðarsýslu / *sysselmand i Eyjafjarðarsyssel* 54, 64, 529, 532
Jón Jónsson, Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Jón Jónsson [1], bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 660, 662
Jón Jónsson [2], bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 659, 661
Jón Jónsson (1715–1798), bóndi, meðhjálpari og þingvottur / *bonde, præstens medhjælper og tingsvidne*, Efstaland í Öxnadal, Skriðuhreppur, Eyjaf. 56, 530, 534, x, xi
Jón Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Eystrihreppur, Árn. 660, 662
Jón Jónsson, bóndi / *bonde*, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Jón Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Jón Jónsson, bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 658
Jón Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Jón Jónsson (1730–?), bóndi / *bonde*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Jón Jónsson, bóndi / *bonde*, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Jón Jónsson, bóndi / *bonde*, Mýlaugsstaðir, Reykjadalshreppur, Þing. 64, 567
Jón Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Reykjadalshreppur, Þing. 563
Jón Jónsson (1717–1777), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Reynir, Akraneshreppur, Borg. 322, 323
Jón Jónsson [1], bóndi / *bonde*, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439
Jón Jónsson [2], bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439
Jón Jónsson, bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Jón Jónsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Sauðárhreppur, Skag. 426, 434
Jón Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Jón Jónsson [1], bóndi / *bonde*, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Jón Jónsson [2], bóndi / *bonde*, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Jón Jónsson, bóndi / *bonde*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 631, 633
Jón Jónsson, bóndi / *bonde*, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598

Jón Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Viðvíkurhreppur, Skag. 493, 497
Jón Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Jón Jónsson [1], hjáleigumaður / *afbygger*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Jón Jónsson [2], hjáleigumaður / *afbygger*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Jón Jónsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 272, 274
Jón Jónsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Stóri-Nýibær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 266, 268
Jón Jónsson, húsmaður / *husmand*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 634
Jón Jónsson (1536–1606), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 473, 474
Jón Jónsson, villa fyrir / *fejl for* Ívar Jónsson, 208
Jón Kárason (ca. 1718–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Heiði, Sauðárhreppur, Skag. 426, 434
Jón Ketilsson (1710–ca. 1780), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Óseyrarnesi, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Jón Kortsson (1704–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Jón Loðinsson (ca. 1720–?), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Jón Loftsson, drengur / *dreng* 94, 114
Jón Magnússon [1], bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Jón Magnússon [2], bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Jón Magnússon, bóndi / *bonde*, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439
Jón Magnússon, bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Jón Magnússon, bóndi / *bonde*, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Jón Magnússon, Seltjarnarneshreppur, Gull. 201, 208
Jón Oddsson, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Jón Oddsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Jón Ólafsson, bóndi / *bonde*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Jón Ólafsson, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Jón Ólafsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hlemmiskeið, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Jón Ólafsson, bóndi / *bonde*, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439
Jón Ólafsson (ca. 1708–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Réttarholt, Akrahreppur, Skag. 56, 130, 153, 477, 479, xvi
Jón Ólafsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Svalbarðsströnd, Þing. 549
Jón Ólafsson (1729–1778), varalögmaður norðan og vestan / *vicelovmand for nord og vest* 50, 52, 72, 128, 151, 341, 359
Jón Pálsson (1717–1784), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Möðruvellir, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 542, 544
Jón Pálsson, bóndi / *bonde*, Sviðholt, Álftaneshreppur, Gull. 236
Jón Pétursson (1723–1783), bóndi / *bonde*, Vestur-Sámsstaðir, Fljótshlíð, Rang. 601, 604

Jón Runólfsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647
Jón Sigmundsson, bóndi / *bonde*, Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 265, 268
Jón Sigurðsson, bóndi / *bonde*, Áshreppur, Hún. 395, 396
Jón Sigurðsson, bóndi / *bonde*, Svalbarð, Álftaneshreppur, Gull. 236
Jón Snorrason (1724–1771), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 128, 151, 484, 486
Jón Snorrason, bóndi / *bonde*, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Jón Stefánsson (1711–1784), bóndi / *bonde*, Syðri-Mælifellsá, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 452, 455
Jón Stefánsson (ca. 1733–?), bóndi, þingvottur og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne og lovrettemand*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261, 267, 269–270
Jón Stullason, bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Jón Sveinsson (1729–1825), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Ysti-Mór, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Jón Teitsson, bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Jón Teitsson (1716–1781), prestur / *præst*, Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn. 50
Jón Tómasson (1734–1817), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Grænavatn, Skútustaðahreppur, Þing. 570
Jón Tumason, Álftaneshreppur, Gull. 236
Jón Valdason (1735–1805), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Birnustaðir, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Jón Vernharðsson (1741–1822), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Jón Vernharðsson (1726–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Merkines, Hafnahreppur, Gull. 248, 251
Jón Þorbjörnsson, bóndi / *bonde*, Sigríðarstaðir, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Jón Þorgeirsson (ca. 1725–?), bóndi, þingvottur og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne og lovrettemand*, Miðengi, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Jón Þorkelsson (Thorcillius) (1697–1759), rektor Skálholtsskóla / *rektor på Skálholtsskolen* 247, 249
Jón Þormóðsson (1727–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Vatnsholt, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647
Jón Þorsteinsson, bóndi / *bonde*, Hæðarendi, Grímsneshreppur, Árn. 655, 658
Jón Þorsteinsson (1714–?), bóndi / *bonde*, Lundur, Hálshreppur, Þing. 555
Jón Þorvarðsson (1717–1777), hjáleigumaður / *afbygger*, Brautarholt, Kjalarneshreppur, Kjós. 303, 304
Jón Þórarinsson (1746–1806), vefaralærlingur við Innréttingarnar / *væverdreng ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Jón Þórðarson (1739–1831), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hálshreppur, Þing. 556
Jón Þórðarson (ca. 1726–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn. 622, 625
Jón Þórólfsson (1714–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Tóftir, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Jónas Benediktsson (1738–1819), prestur / *præst*, Vesturhópshólar, Þverárhreppur, Hún. 62
Jul, norskur bóndi / *norsk bonde* 331, 348
Jörundur Sigvaldason (1708–1789), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 603

Kaprasíus Ívarsson (1744–?), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Ketill Þorgeirsson (1697–ca. 1773), bóndi / *bonde*, Vaðnes, Grímsneshreppur, Árn. 655, 658
Klingenberg, Hans Jörgensson (1707–1785), bóndi / *bonde*, Kross, Akraneshreppur, Borg. 56, 125, 131, 148, 155, 321, 322, 323
Kolbeinn Jónsson (1708–1803), bóndi / *bonde*, Lundur, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Kolbeinn Sigurðsson (1717–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Merkines, Hafnahreppur, Gull. 248, 251
Kolbeinn Þorsteinsson (1731–1783), prestur / *præst*, Miðdalur, Grímsneshreppur, Árn. 56
Konráð Gíslason (1722–1798), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Vellir, Seyluhreppur, Skag. 444, 450
Krag, Henrich (?–ca. 1613), fógeti / *foged* 473, 474, 475
Kristján III. konungur Danmerkur / *Christian III., konge i Danmark* 472, 474
Kristján IV. konungur Danmerkur / *Christian IV., konge i Danmark* 254, 259
Kristján V. konungur Danmerkur / *Christian V., konge i Danmark* 306, 310
Kristján VII. konungur Danmerkur / *Christian VII., konge i Danmark* 397, 399, 415, 417, 489, 493, 569, 571, 683, 686

Lafrantz Halldórsson, bóndi / *bonde*, Háholt, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Loftur Guðmundsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 631, 633
Loftur Jónsson (1717–1790), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Þúfa, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Luxdorph (Loxtorp), Christian, landfógeti / *landfoged* 254, 258
Lýður Guðmundsson (1724–1812), sýslumaður í Vestur-Skaftafellssýslu / *sysselmand i Vestur-Skaftafellssyssel* 66

Magnús Árnason, ullarsorterari við Innréttingarnar / *uldsorterer ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Magnús Bjarnason, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 603
Magnús Bjarnason, bóndi / *bonde*, Þverá, Fljótshlíð, Rang. 604, 605
Magnús Björnsson (1733–1792), vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Magnús Bragason (ca. 1730–1785), Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Magnús Eiríksson, bóndi / *bonde*, Nýibær, Álftaneshreppur, Gull. 236
Magnús Gíslason (1704–1766), amtmaður / *amtmand* 131, 155, 286, 294, 668, 670
Magnús Gunnhvatsson (1727–1803), bóndi / *bonde*, Bryðjuholt, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Magnús Gunnlaugsson (1729–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Stóra-Sandvík, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Magnús Hallgrímsson (1740–1815), hjáleigumaður / *afbygger*, Kjalarneshreppur, Kjós. 303, 304
Magnús Ingimundarson, hjáleigumaður / *afbygger*, Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 272, 274
Magnús Jónsson [1], bóndi / *bonde*, Austur-Sámsstaðir, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Magnús Jónsson [2], bóndi / *bonde*, Austur-Sámsstaðir, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Magnús Jónsson, bóndi og þingvottur /

bonde og tingsvidne, Hegraneshreppur, Skag. 486, 488
Magnús Jónsson, bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Hólar, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Magnús Jónsson (1709–1785), bóndi / *bonde*, Stafnes, Rosmhvalaneshreppur, Gull. 265, 268
Magnús Jónsson, bóndi / *bonde*, Stokksseyri, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Magnús Ketilsson (1732–1803), sýslumaður í Dalasýslu / *sysselmand i Dalasyssel* 54, 127, 151
Magnús Magnússon, Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Magnús Magnússon, bóndi / *bonde*, Minnibær, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Magnús Magnússon, bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Magnús Magnússon, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647
Magnús Ólafsson (1728–1800), varalögmaður sunnan og austan / *vicelovmand for syd og øst* 62, 72, 74, 88, 108, 128, 151
Magnús Símonsson (1737–1811), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ytrihreppur, Árn. 659, 661
Magnús Snorrason, Bæjarhreppur, Árn. 622, 624
Magnús Þorsteinsson (1741–?), bóndi / *bonde*, Hóp, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Magnús Þorvaldsson, bóndi / *bonde*, Ráðagerði, Álftaneshreppur, Gull. 236
Markús Guðmundsson (ca. 1721–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Helluland, Hegraneshreppur, Skag. 486, 488
Markús Helgason (1729–1803), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Markús Helgason, bóndi / *bonde*, Birtingaholt, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Markús Magnússon (1743–?), fylgdarmaður / *ledsager*, Leirá, Leirársveit, Borg. 92, 94, 112, 114
Markús Valdason (1735–?), bóndi / *bonde*, Bæjarhreppur, Árn. 616, 619
Mohr, Nicolai (1742–1790), stúdent / *student* 72
Møller, i Generaltoldkammer, København 123, 147

Narfi Jónsson, bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Nikulás Jónsson (ca. 1730–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Nikulás Jónsson (1722–1798), hjáleigumaður, þingvottur og hreppstjóri / *afbygger, tingsvidne og repstyrer*, Nýibær, Arnarbæli, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Níels Jónsson Hjaltalín (1730–1786), bóndi, þingvottur, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne, repstyrer og lovrettemand*, Hlíðarhús, Seltjarnarneshreppur, Gull. 54, 186, 193
Núpur Guðmundsson, bóndi / *bonde*, Lambhús, Álftaneshreppur, Gull. 236

Ocksen, Henrich (1660–1750), stiftamtmaður / *stiftamtmand* 232, 241
Oddur Gíslason (1724–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Hali, Egilsstöðum, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Oddur Jónsson (1737–1803), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Oddur Jónsson, bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Hraungerðishreppur, Árn. 642, 643
Oddur Jónsson Hjaltalín (1722–1797), bóndi, þingvottur, hreppstjóri og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne, repstyrer og lovrettemand*, Rauðará, Seltjarnarneshreppur, Gull. 54, 186, 193

Oddur Jónsson [1], bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639
Oddur Jónsson [2], bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Oddur Lárusson (ca. 1730–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Oddur Sigvaldason (ca. 1735–1819), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Þórkötlustaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Oddur Stefánsson (1726–?), bóndi / *bonde*, Kasthús, Álftaneshreppur, Gull. 236
Oddur Sturluson (1735–1823), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Gafl, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Olavius, Ólafur Ólafsson > Ólafur Ólafsson Olavius
Ormur Arnþórsson (1718–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hamar, Bæjarhreppur, Árn. 615, 619
Ormur Guðmundsson (1727–1791), bóndi / *bonde*, Skúmsstaðir, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Ormur Magnússon (ca. 1715–?), bóndi / *bonde*, Dysjar, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Otti Jakobsson (1717–?), bóndi / *bonde*, Þórkötlustaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261

Ófeigur Jónsson (1722–1789), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Langholtspartur, Hraungerðishreppur, Árn. 641, 643
Ófeigur Sigmundsson (1723–ca. 1780), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Fjall, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Ólafur Björnsson (ca. 1721–?), bóndi og lögréttumaður / *bonde og lovrettemand*, Geldingaholt, Seyluhreppur, Skag. 452, 455
Ólafur Björnsson, bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Mosfellshreppur, Kjós. 293, 301
Ólafur Brynjólfsson (1708–1783), prestur / *præst*, Garðar, Akraneshreppur, Borg. 62
Ólafur Gíslason (1691–1753), Skálholtsbiskup / *biskop i Skálholt* 667, 668, 669, 670, 671
Ólafur Guðmundsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Staður, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Ólafur Jónsson [1], Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Ólafur Jónsson [2], Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Ólafur Jónsson (1711–?), bóndi / *bonde*, Ísólfsskáli, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Ólafur Jónsson (ca. 1720–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Krókur, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647
Ólafur Jónsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Torfustaðir, Miðfjarðarhreppur, Hún. 52, 361
Ólafur Jónsson, fylgdarmaður / *ledsager* 94, 114
Ólafur Ólafsson, bóndi / *bonde*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Ólafur Ólafsson, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 603
Ólafur Ólafsson Olavius (1741–1788), ferðabókarhöfundur / *forfatter* 123, 147
Ólafur Sigurðsson (1731–1812), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Hálshreppur, Þing. 556
Ólafur Sigurðsson (1721–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Ólafur Stefánsson / Stephensen (1731–1812), amtmaður / *amtmand* 50, 52, 54, 72, 86, 89, 105, 106, 109, 126, 137,

151, 161, 166, 168, 211, 217, 234, 243, 403, 404, 407, 409–410
Ólafur Þorláksson (1730–1808), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Stekkjarflatir, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 542, 544
Ólöf Bergsdóttir ekkja, hjáleigumaður / *enke, afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 132, 155, 632, 633

Pahl (Pal), Marcus, kaupmaður í Hólmshöfn við Reykjavík / *købmand i Holmens havn ved Reykjavík* 289, 297
Páll Arngrímsson (1696–?), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Víkingavatn, Kelduneshreppur, Þing. 64, 577
Páll Axelsson (1714–1785), sýslumaður í Hnappadalssýslu / *sysselmand i Hnappadalssyssel* 128, 151
Páll Árnason, drengur / *dreng* 94, 114
Páll Ásgrímsson (1743–?), Álftaneshreppur, Gull. 236
Páll Guðmundsson (1725–1782), prófastur / *provst*, Kirkjubær, Tungu- og Fellnahreppur, N-Múl. 60
Páll Högnason (1719–1805), prestur / *præst*, Torfastaðir, Biskupstungur, Árn. 60
Páll Jónsson, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 603
Páll Ketilsson (1731–1793), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Árhraun, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Páll Pálsson (1725–1803), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hólar, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 537, 539
Páll Snorrason (1735–1815), bóndi / *bonde*, Biskupstungur, Árn. 659, 661
Páll Stígsson (?–1566), höfuðsmaður / *høvedsmand* 427, 474
Páll Sveinsson (1724–1804), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Steinsstaðir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Páll Vernharðsson, Bæjarhreppur, Árn. 622, 624
Páll Vídalín (1667–1727), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 77, 87, 96, 106, 335, 336, 352, 354
Páll Þorláksson (1730–1792), bóndi / *bonde*, Þorbjarnarstaðir, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Pen, Sören, kaupmaður Almenna verslunarfélagsins / *købmand for Det Almindelige Handelskompagni*, Hofsós, Skag. 441, 447
Pétur Bárðarson (1737–1792), yfirskerari við Innréttingarnar / *overskærer ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 172, 173
Pétur Jónsson (1744–1792), bóndi og yfirprentari í Hólaprentsmiðju / *bonde og trykker ved trykkeriet på Hólar*, Reykir, Hólahreppur, Skag. 493, 497
Pétur Jónsson, vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Pétur Sigurðsson (1721–1807), bóndi / *bonde*, Miðhvammsgerði, Reykjadalshreppur, Þing. 563
Pétur Vigfússon (1697–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Pétur Þorláksson (1734–?), bóndi / *bonde*, Svalbarðshreppur, Þing. 581
Pétur Þorsteinsson (1720–1795), sýslumaður í Norður-Múlasýslu / *sysselmand i Norður-Múlasyssel* 60, 74
Pétur Þórðarson (ca. 1735–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Keldur, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Pontoppidan, Erik (1698–1764), danskur biskup / *dansk biskop* 548, 550, 555, 556

Prøck, Christian Leberecht von, stiftamtmaður / *stiftamtmand* 50

Rafn Magnússon (1727–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 272, 274
Rosenkrantz, F.C., hjá Almenna verslunarfélaginu, Kaupmannahöfn / *hos Det Almindelige Handelskompagni, København* 50
Runólfur Finnbogason (1740–1781), bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Runólfur Sigurðsson (1727–?), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Akurey, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Runólfur Þorsteinsson (1731–1792), bóndi / *bonde*, Bitra, Hraungerðishreppur, Árn. 627, 629
Runólfur Þórðarson (1724–1785), bóndi / *bonde*, Barkarstaðir, Fljótshlíð, Rang. 601, 604

Scheving, Davíð Hansson > Davíð Hansson Scheving
Scheving, Vigfús Hansson > Vigfús Hansson Scheving
Sigmundur Auðunsson (1727–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Sigríður Jónsdóttir, ómagi / *fattiglem*, Skriðuhreppur, Eyjaf. 529, 532, 533
Sigurður Ásmundsson (1708–1775), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ásgarður, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Sigurður Bjarnason (1730–?), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Bræðrapartur, Akraneshreppur, Borg. 322, 323
Sigurður Bjarnason, hjáleigumaður / *afbygger*, Arnarholt, Kjalarneshreppur, Kjós. 303, 304
Sigurður Björnsson (1720–1807), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hleiðargarður, Saurbæjarhreppur, Eyjaf. 537, 539
Sigurður Einarsson, bóndi / *bonde*, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Sigurður Filippusson (1735–1804), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Álfsstaðir, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Sigurður Guðmundsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Sauðaneshreppur, Þing. 583
Sigurður Guðnason (1720–1773), bóndi / *bonde*, Flókastaðir, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Sigurður Halldórsson (1733–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Álftaneshreppur, Gull. 236
Sigurður Hallgrímsson (1728–1792), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Keflavík, Hegraneshreppur, Skag. 486, 488
Sigurður Hannesson (1714–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Seljatunga, Bæjarhreppur, Árn. 616, 619
Sigurður Indriðason (1737–1805), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604, 608, 609
Sigurður Ívarsson (ca. 1715–1783), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Áland, Svalbarðshreppur, Þing. 581
Sigurður Jónsson [1], bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Sigurður Jónsson [2], bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Sigurður Jónsson, bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Grýtubakkahreppur, Þing. 552
Sigurður Jónsson (1718–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hafsteinsstaðir, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439

Sigurður Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Mið-Mór, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Sigurður Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Stóri-Núpur, Eystrihreppur, Árn. 660, 662
Sigurður Jónsson (1700–1778), prófastur / *provst*, Holt, Eyjafjallasveit, Rang. 60
Sigurður Narfason (1732–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Biskupstungur, Árn. 659, 661
Sigurður Oddsson (1724–1810), bóndi, silfursmiður og þingvottur / *bonde, sølvsmed og tingsvidne*, Ljósavatn, Ljósavatnshreppur, Þing. 66, 558
Sigurður Ólafsson, bóndi / *bonde*, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Sigurður Ólafsson, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Sigurður Ólafsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Staður, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264
Sigurður Sigurðarson (1726–1798), sýslumaður í Vestmannaeyjum / *sysselmand på Vestmannaøerne* 128, 151
Sigurður Sigurðsson (1718–1780), landþingsskrifari / *landstingsskriver*, Hlíðarendi, Fljótshlíð, Rang. 631, 633, 605, 606
Sigurður Þorkelsson (1702–1783), bóndi / *bonde*, Búðarhóll, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Sigurður Þorláksson (1712–1781), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Gunnsteinsstaðir, Bólstaðarhlíðarhreppur, Hún. 62, 399, 401
Sigurður Þorsteinsson (1734–1780), bóndi / *bonde*, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Sigvaldi Jónsson (1701–1776), bóndi / *bonde*, Langamýri, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Símon Eyjólfsson (1739–?), bóndi / *bonde*, Bæjarhreppur, Árn. 615, 619
Símon Jónsson (1734–?), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Krossholtshjáleiga, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Símon Jónsson, bóndi / *bonde*, Biskupstungur eða/*eller* Hreppar, Árn. 660, 662
Símon Loftsson (1708–?), bóndi / *bonde*, Gröf, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Símon Sighvatsson (1733–1785), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261, 265, 267, 268, 270
Símon Sæmundsson (ca. 1730–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Litla-Ármót, Hraungerðishreppur, Árn. 641, 643
Skíði Einarsson (1719–ca. 1784), bóndi / *bonde*, Eyvík, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Skúli Magnússon (1711–1794), landfógeti / *landfoged* 50, 52, 54, 83, 88, 102, 108, 119, 127, 142, 151, 209, 210, 215, 216, 246, 249, 285, 291, 293, 300, 305, 309, 458, 465
Snorri Bergsson, húsmaður / *husmand*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 634
Snorri Gíslason (1723–?), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Kanastaðir, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Snorri Guðmundsson (1700–ca. 1778), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Biskupstungur, Árn. 660, 662
Snorri Jónsson (1734–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Núpstún, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Stefán Guðmundsson (1724–?), bóndi / *bonde*, Kárdalstunga, Áshreppur, Hún. 384, 386
Stefán Hjálmsson (1736–1778), bóndi /

bonde, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Stefán Jónsson (1730–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Eyði-Sandvík, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Stefán Kjartansson (1710–1785), bóndi / *bonde*, Reykjarhóll í Fljótavík, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Stefán Magnússon, bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Steindór Þorláksson (1728–1813), bóndi / *bonde*, Þórormstunga, Áshreppur, Hún. 384, 386
Steingrímur Jónsson, bóndi / *bonde*, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Steinn Jónsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Grýtubakkahreppur, Þing. 552
Steinn Steinsson (1726–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Hraun á Skaga, Skefilsstaðahreppur, Skag. 417, 419.
Stephensen, Ólafur > Ólafur Stefánsson
Struensee, Johan Friedrich (1737–1772), líflæknir og ráðgjafi Kristjáns VII. Danakonungs / *Christian den 7.'s livlæge og rådgiver* 120, 144
Sturla Gunnlaugsson (1722–1785), bóndi / *bonde*, Brúnastaðir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Sveinbjörn Eiríksson (ca. 1710–?), bóndi / *bonde*, Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 265, 266, 268
Sveinbjörn Þorláksson (1732– ca. 1781), bóndi / *bonde*, Gilá, Áshreppur, Hún. 62, 384, 386, 393, 395, 396
Sveinn Helgason (ca. 1740–?), bóndi / *bonde*, Bæjarhreppur, Árn. 615, 619
Sveinn Jónsson, bóndi / *bonde*, Syðri-Brúnavellir, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Sveinn Pétursson (1735–1797), bóndi / *bonde*, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Sveinn Sveinsson, bóndi / *bonde*, Móskógar, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Sveinn Sölvason (1722–1782), lögmaður norðan og vestan / *lovmand for nord og vest* 50, 52, 58, 64, 68, 72, 127, 151, 199, 207
Sveinn Tómasson (1736–1802), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Grenivík, Grýtubakkahreppur, Þing. 552
Sveinn Þorsteinsson (ca. 1706–?), umboðsmaður Fljótaumboðs, bóndi og þingvottur / *ombudsmand for Fljótaombud, bonde og tingsvidne*, Efra-Haganes, Fljótahreppur, Skag. 515, 519
Sveinungi Jónsson (ca. 1733–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Þjófsstaðir, Presthólahreppur, Þing. 579
Sæmund Ásbjörnsson (1723–?), bóndi / *bonde*, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Sæmundur Ingimundsson (1740–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Brjánsstaðir, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Sæmundur Magnússon (1715–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Víðimýri, Seyluhreppur, Skag. 444, 450
Sæmundur Magnússon Hólm (1749–1821), prestur og listamaður / *præst og kunstner* 123, 147
Sæmundur Sæmundsson (ca. 1720–1785), Akraneshreppur, Borg. 316, 318

Teitur Sveinsson (1738–1809), vefari og litari við Innréttingarnar / *væver og farver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Thodal, Lauritz Andreas (ca. 1718–1808) stiftamtmaður / *stiftamtmand* 72, 74, 75, 122, 146, 166, 168, 227
Thott, Otto (1703–1785), greifi, starfsmaður kansellís / *greve, overskretær i Danske Kancelli* 78, 97
Thorcillius, Jón Þorkelsson > Jón Þorkelsson (Thorcillius)

Thoroddi, Þórður > Þórður Thoroddi
Torfi Illugason (1728–1793), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Ytralón, Sauðaneshreppur, Þing. 583
Torfi Sturlögsson (1715–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Torfi Þorkelsson (1727–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ytri-Tunga, Húsavíkurhreppur, Þing. 573
Tómas Björnsson (1719–1788), bóndi / *bonde*, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 453, 455
Tómas Einarsson (ca. 1735–?), bóndi / *bonde*, Auðsholt, Ölfushreppur, Árn. 664, 666
Tómas Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ljósavatnshreppur, Þing. 66, 558

Vernharður Jónsson (1714–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 632, 633
Vernharður Rafnsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Stóri-Nýibær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 60, 265, 266, 267, 268, 270, 272, 274, vi
Vigfús Einarsson (1717–1788), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Húsatóftir, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Vigfús Guðmundsson (1722–?), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Klömbur, Reykjadalshreppur, Þing. 563
Vigfús Hansson Scheving (1735–1817), sýslumaður í Skagafjarðarsýslu / *sysselmand i Skagafjarðarsyssel* 74
Vigfús Jónsson (1736–1795), aðstoðarsýslumaður í Þingeyjarsýslu / *hjælpesysselmand i Þingeyjarsyssel* 131, 134, 154–155, 157, 547, 554, 557, 579, 580
Vigfús Jónsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Réttarhús á Hlíðarenda, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Vigfús Jónsson (1736–1786), prestur / *præst*, Miklaholt, Miklaholtshreppur, Hnapp. 52
Vigfús Jónsson (1706–1776), prófastur / *provst*, Hítardalur, Hraunhreppur, Mýr. 54
Vigfús Magnússon (1710–?), bóndi / *bonde*, Skúfslækur, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Vigfús Ólafsson (ca. 1715–1785), Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Vilhjálmur Hákonarson (1724–1803), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Kotvogur, Hafnahreppur, Gull. 248, 251

Weinwitz, Hans, fiskverkandi hjá verslununinni á Bíldudal / *fiskeforarbejder ved handelen på Bíldudalur* 62, 128, 151
Windekilde, Thomas, danskur kaupmaður, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *dansk købmand, medlem af den islandske Landkommission* 78, 79, 90, 92, 93, 94, 97, 98, 110, 112, 113, 165, 167, 285, 293, 304, 308, 319, 327, 343, 387, 390, 397, 399, 419, 427, 436, 437, 439, 444, 456, 457, 463, 464, 476, 480, 483, 489, 498, 501, 535, 590, 594, 598, 599, 601, 644, 663, 667, iv, v
Wulf, Cornelius, landfógeti / *landfoged* 254, 258

Ziener, Christian, mælingamaður við silfurnámuna á Kóngsbergi / *landmåler (markscheider) ved Kongsberg Sølvverk* 123, 147

Þorgeir Rafnsson (ca. 1713–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Þórkötlustaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264

Þorgils Jónsson, bóndi / *bonde*, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Þorgrímur Bergsson (1722–ca. 1780), bóndi / *bonde*, Holt, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629
Þorgrímur Helgason (1722–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Húsey, Seyluhreppur, Skag. 444, 450
Þorgrímur Jónsson, bóndi / *bonde*, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 508, 512
Þorgrímur Sigurðsson (1706–1785), sýslumaður í Mýrasýslu / *sysselmand i Mýrasyssel* 58, 124, 148
Þorkell Bjarnason (1720–?), bóndi / *bonde*, Austari-Krókar, Hálshreppur, Þing. 555
Þorkell Eiríksson (1732–?), bóndi / *bonde*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640
Þorkell Fjeldsted (1741–1796), lögmaður Færeyja, nefndarmaður í Landsnefndinni fyrri / *lagmand på Færøerne, medlem af den islandske Landkommission* 66, 68, 74, 78, 79, 90, 92, 93, 97, 98, 99, 110, 112, 113, 117, 120, 122, 123, 137, 140, 143, 146, 160, 165, 167, 285, 293, 304, 308, 319, 327, 343, 387, 390, 397, 399, 419, 427, 436, 437, 439, 444, 456, 457, 463, 464, 476, 480, 483, 489, 498, 501, 535, 590, 594, 598, 599, 601, 644, 663, 667, iv
Þorkell Grímsson (1729–1806), bóndi / *bonde*, Syðri-Úlfsstaðir, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597
Þorkell Guðmundsson (1722–1792), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Valdastaðir, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Þorkell Höskuldsson (1714–1783), bóndi / *bonde*, Grjótá, Fljótshlíð, Rang. 601, 604
Þorkell Jónsson, Akraneshreppur, Borg. 316, 318
Þorkell Jónsson (1715–?), bóndi, þingvottur og lögréttumaður / *bonde, tingsvidne og lovrettemand*, Hraun, Grindavíkurhreppur, Gull. 256, 261
Þorkell Jónsson (ca. 1711–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Keta á Skaga, Skefilsstaðahreppur, Skag. 417, 419.
Þorkell Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Vælugerði, Villingaholtshreppur, Árn. 646, 647
Þorkell Magnússon (1728–1781), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 639
Þorkell Sigurðsson, Álftaneshreppur, Gull. 236, 245
Þorkell Sigurðsson (1729–1772), hjáleigumaður / *afbygger*, Brautarholt, Kjalarneshreppur, Kjós. 303, 304
Þorlákur Loftsson, bóndi / *bonde*, Bæjarhreppur, Árn. 616, 619
Þorleifur Árnason (1718–1789), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Akurey, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598
Þorleifur Claus Brynjólfsson (ca. 1705–ca. 1801), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Grund, Akrahreppur, Skag. 56, 419, 435, 456, 457, 463, 464, 470
Þorleifur Einarsson, bóndi / *bonde*, Laugaland, Fljótahreppur, Skag. 516, 519
Þorleifur Oddsson (1734–1795), Bæjarhreppur, Árn. 622, 624
Þorleifur Ólafsson (1727–1772), bóndi / *bonde*, Lýtingsstaðir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 452, 455
Þorleifur Þorleifsson (ca. 1735–1779), bóndi / *bonde*, Reynistaðarhreppur, Skag. 437, 439
Þorsteinn Erlendsson (1722–?), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Stóraborg, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657

Þorsteinn Eyjólfsson (1715–1784), bóndi / *bonde*, Vestur-Sámsstaðir, Fljótshlíð, Rang. 601, 604

Þorsteinn Guðmundsson (1724–1803), bóndi / *bonde*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597

Þorsteinn Guðmundsson, bóndi / *bonde*, Þórormstunga, Áshreppur, Hún. 384, 386

Þorsteinn Hákonarson (ca. 1726–1804), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Presthólahreppur, Þing. 579

Þorsteinn Helgason (1735–1786), bóndi / *bonde*, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597

Þorsteinn Jónsson, bóndi / *bonde*, Sandhús, Álftaneshreppur, Gull. 236

Þorsteinn Jónsson (ca. 1735–1800), prestur / *præst*, Dvergasteinn, Seyðisfjarðarhreppur, N-Múl. 60

Þorsteinn Magnússon (1714–1785), sýslumaður í Rangárvallasýslu / *sysselmand i Rangárvallasyssel* 50, 72

Þorsteinn Pétursson (1710–1785), prestur / *præst*, Staðarbakki, Miðfjarðarhreppur, Hún. 56, 135, 136, 159, 160

Þorsteinn Stefánsson (1724–?), bóndi / *bonde*, Efri-Brúnavellir, Skeiðasveit, Árn. 650, 652

Þorsteinn Stefánsson (1735–1784), prestur / *præst*, Kross, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597

Þorsteinn Þorsteinsson, vefari við Innréttingarnar / *væver ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 172, 173

Þorvaldur Bergsson (1710–?), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Refstokkur, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629

Þorvaldur Erlendsson (1733–?), hjáleigumaður / *afbygger*, Þórkötlustaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 262, 264

Þorvaldur Jónsson (ca. 1725–1785), bóndi og hreppstjóri / *bonde og repstyrer*, Blikalón, Presthólahreppur, Þing. 579

Þorvaldur Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Sandvíkurhreppur, Árn. 637, 640

Þorvaldur Jónsson, bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Sauðaneshreppur, Þing. 583

Þorvaldur Þorsteinsson (1716–1785), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Skíðastaðir, Skefilsstaðahreppur, Skag. 417, 419

Þorvarður Auðunarson (ca. 1705–1775), prestur / *præst*, Saurbær, Hvalfjarðarströnd, Strandarhreppur, Borg. 62

Þórður Brynjólfsson Thorlacius (1712–1791), klausturhaldari / *klosterholder*, Teigur, Fljótshlíð, Rang. 607, 609

Þórður Diðriksson (1714–1785), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Eystri-Fíflholtshjáleiga, Vestur-Landeyjar, Rang. 594, 598

Þórður Erlendsson (1713–?), bóndi / *bonde*, Sel, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597

Þórður Gíslason (1734–1829), bóndi og meðhjálpari / *bonde og præstens medhjælper*, Voðmúlastaðir, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597

Þórður Guðmundsson (ca. 1715–?), bóndi / *bonde*, Lækur, Viðvíkurhreppur, Skag. 493, 497

Þórður Guðmundsson, bóndi / *bonde*, Villingaholtshreppur, Árn. 645, 647

Þórður Guðmundsson (ca. 1524–1608), lögmaður sunnan og austan / *lovmand for syd og øst* 473, 474

Þórður Gunnlaugsson (1742–ca. 1783), bóndi / *bonde*, Traðarholt, Stokkseyrarhreppur, Árn. 627, 629

Þórður Jónsson (1713–1787), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne*

og repstyrer, Hamrar, Grímsneshreppur, Árn. 655, 657
Þórður Jónsson, bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Ytrihreppur, Árn. 660, 662
Þórður Jónsson, hjáleigumaður / *afbygger*, Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn. 622, 624
Þórður Ólafsson (ca. 1717–1784), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Garður, Hegraneshreppur, Skag. 486, 488
Þórður Sighvatsson (1732–1811), bóndi / *bonde*, Seltjarnarneshreppur, Gull. 56, 224, 227
Þórður Sveinsson (ca. 1713–1785), bóndi og þingvottur / *bonde og tingsvidne*, Þórisstaðir, Svalbarðsströnd, Þing. 549
Þórður Sæmundsson (1723–ca. 1804), bóndi, þingvottur og hreppstjóri / *bonde, tingsvidne og repstyrer*, Langholt, Hraungerðishreppur, Árn. 642, 643
Þórður Thoroddi (Þóroddsson) (1736–1797), studiosus 123, 147
Þórður Vigfússon (1748–?), spóludrengur við Innréttingarnar / *spoledreng ved De Nye Indretninger*, Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 214, 221
Þóroddur Jónsson (1738–1793), bóndi / *bonde*, Miðbæli, Skeiðasveit, Árn. 650, 652
Þóroddur Magnússon (1721–1802), bóndi og hreppstjóri eða meðhjálpari / *bonde og repstyrer eller præstens medhjælper*, Stóra-Hildisey, Austur-Landeyjar, Rang. 593, 597

Staðanafnaskrá · *Stednavneregister*

Skráin nær yfir megintexta bókarinnar, þ.e. uppskriftir bréfanna, greinar um Landsnefndina, skrár yfir skjalasafnið og myndatexta en ekki yfir formála, inngang og ritreglur.

Skráin nær bæði yfir íslenska og danska textann. Stafsetning nafna er höfð að nútíðarhætti samkvæmt íslenskri ritvenju. Eitthvert misræmi getur því verið á milli nafna eins og þau birtast í skránni og í dönsku textunum frá 1771, þar sem þeir eru ekki með samræmdri stafsetningu. Það ætti þó ekki að valda lesendum miklum vanda.

Upplýsingar um sveit eða hrepp og sýslu fylgja hverju staðarnafni. Heiti hreppa eru þau sömu og koma fyrir í textanum en þegar þau vantaði voru heiti hreppa í manntalinu 1703 notuð. Sýsluheiti eru skammstöfuð. Nöfnin Ísland og Danmörk voru ekki tekin með í skrána. Skráin nær ekki yfir fyrirsagnir bréfa. Rómverskar tölur vísa til texta í myndaörk.

Registret omfatter stednavne i bogens hovedtekst, dvs. transskriptioner af brevene, artikler om Landkommissionen, register over arkivet og billedtekster, men ikke forord, indledning samt skrive- og redigeringsregler.

Registret omfatter både den islandske og danske tekst. Stavning af navne er holdt i en nutidig form og følger islandsk retskrivning. Der kan derfor være nogle uoverensstemmelser mellem navne, som de står i registret og i de danske tekster fra 1771, hvor de ikke er standardiseret med hensyn til stavemåde. Det bør dog ikke volde læseren vanskeligheder.

Oplysninger om egn eller rep og syssel nævnes efter hvert stednavn. Reppernes navne er de samme som i teksten, men hvor de mangler, anvendes reppernes navne fra folketællingen 1703. Syslernes navne er forkortet. Navnene Island og Danmark er ikke medtaget i registret. Registret omfatter ikke brevenes overskrifter. Romertal henviser til billedtekster.

Akrahreppur / Akrarep, Skag. 414, 419 > Blönduhlíðarhreppur
Akranes, Borg. 52, 56, 62, 81, 92, 100, 112, 125, 131, 132, 148, 155, 156, 316, 318
Akraneshreppur / Akranesrep, Borg. 314, 321, 322
Akrar, Akrahreppur, Skag. 130, 154, 458, 465
Akureyri, Eyjaf. 91, 110, 111, 138, 162
Andakílssveit, Borg. 131, 155, 314, 320
Arendal, Norge 93, 113
Arnarhóll, Bæjarhreppur, Árn. 614, 617
Arnarhóll í Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 50, 68, 89, 90, 91, 92, 109, 111, 133, 157, 321, 483, 523, 653, ii
Arnarvatnsheiði, Mýr. 90, 91, 110, 111
Arngeirsstaðir, Fljótshlíð, Rang. 606–607, 608, xiii

Austarihreppur / Austarirep, Árn. 659, 661 > Eystrihreppur, Gnúpverjahreppur, Hreppar
Austfirðir 83 > *Østfjordene*
Austurbær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 265, 267, 268
Austur-Landeyjar, Rang. 586, 593, 597 > Landeyjar
Austur-Skaftafellssýsla 68, 85, 128, 135 > Skaftafellssýslur > *Austur-Skaftafellssyssel*
Austur-Skaftafellssyssel 68, 105, 151, 159 > Skaftafellssyssler > *Austur-Skaftafellssýsla*

Áland, Svalbarðshreppur, Þing. 66, 581
Álandstingsogn [Svalbarðsrep], Þing. 581 > Svalbarðshreppur
Álftafjörður á Snæfellsnesi, Snæf. 82, 102
Álftanes, Gull. 52, 54, 128, 144, 152, 236, 245
Álftaneshreppur / Álftanesrep, Gull. 170
Árnessýsla 81, 83, 129, 133, 136, 253, 264, 270, 612, 620, 621, 644, 645, 648, 650, 653, 654, 658, 659, 664, 669, ix > *Árnessyssel*
Árnessyssel 100, 102, 153, 157, 160, 257, 264, 270, 612, 613, 622, 623, 631, 635, 646, 647, 648, 650, 652, 653, 656, 657, 658, 660, 661, 662, 666, 667, 671, ix > *Árnessýsla*
Ártún, Mosfellshreppur, Kjós. 56, 293, 301
Ás, Hegraneshreppur, Skag. 64, 486, 488
Ásasveit, Borg. 314
Áshreppur / Ásrep, Hún. 62, 326, 394, 395

Bakki í Öxnadal, Skriðuhreppur, Eyjaf. 91, 110
Barðastrandarsýsla 93, 120, 128 > *Barðastrandarsyssel*
Barðastrandarsyssel 112, 143, 151 > *Barðastrandarsýsla*
Barká, Skriðuhreppur, Eyjafj. 56, 525, 527
Bárðardalur, Þing. 558
Bárðargata 85, 104
Básendadistrikt, Gull. 247, 250
Básendakaupstaður / Básendar købstad, Gull. 248, 250
Básendar, Rosmhvalaneshreppur, Gull. 182, 189, 247, 250
Bessastaðir, Álftaneshreppur, Gull. 50, 85, 104, 286, 294, 331, 347
Biskupstungur, Árn. 56, 612, 659, 661
Bíldudalur, Suðurfjarðahreppur, Barð. 62
Bjarg, Miðfjarðarhreppur, Hún. 327, 344
Bjarnanes, Bjarnaneshreppur, A-Skaft. 68
Bjarnarhöfn, Helgafellssveit, Snæf. 83, 103
Bjarnastaðir, [Akrahreppur], Skag. 56, 481, 483
Blanda, jökulá / *elv*, Hún. 90, 110
Blönduhlíðarhreppur / Blönduhlíðarrep, Skag. 414 > Akrahreppur
Blönduholt, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Borgarfjarðarsýsla 314, 316 > *Borgarfjarðarsyssel*
Borgarfjarðarsyssel 314, 318 > *Borgarfjarðarsýsla*
Borgarfjörður 83, 90, 91, 102, 103, 110, 111, 128, 136, 152, 160, 306, 310
Bólstaðarhlíðarhreppur / Bólstaðarhlíðarrep, Hún. 326
Brandshús, Bæjarhreppur, Árn. 614, 617
Brautarholt, Kjalarneshreppur, Kjós. 327, 344
Breiðafjarðareyjar (í Eyjum vestur / *vester paa Öerne*) 331, 348
Búðardalur, Skarðsstrandarhreppur, Dal. 331, 347
Bæjarhreppur / Bæjarrep, Árn. 58, 612, 613, 615, 619, 622, 624
Bæjarsel, Bæjarhreppur, Árn. 614, 617
Bæjarsókn, Árn. 621, 624 > Gaulverjabæjarkirkjusókn
Bær, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Dalasýsla 93, 127 > *Dalasyssel*

Dalasyssel 113, 151> *Dalasýsla*
Dalbær, Bæjarhreppur, Árn. 620, 623
Desjarmýri, Borgarfjarðarhreppur, N-Múl. 62
Dvergasteinn, Seyðisfjarðarhreppur, N-Múl. 60
Dyrhólaey, V-Skaft. 83, 103

Efri-Völlur, Bæjarhreppur, Árn. 614, 617
Efstaland í Öxnadal, Skriðuhreppur, Eyjafj. 56, 530, 534
Eiðar, Vallnahreppur, S-Múl. 58
Elliðavatn, Seltjarnarneshreppur, Gull. 137, 161 > Vatn
Engihlíðarhreppur / Engihlíðarrep, Hún. 326
Espihóll, Hrafnagilshreppur, Eyjafj. 54, 64
Eyjafjallasveit, Rang. 52, 586
Eyjafjarðarsýsla 336, 522, 523, 528, ii, x > Vaðlasýsla > *Eyjafjarðarsyssel*
Eyjafjarðarsyssel 353, 522, 525, 531, ii, xi > Vaðlasyssel > *Eyjafjarðarsýsla*
Eyjafjöll, Rang. 60, 588, 589
Eyjafjörður 90, 110, 135, 136, 138, 159, 160, 162, 328, 344, 537, 539, 540, 542
Eyrarbakkadistrict, Árn. 654, 657
Eyrarbakkakaupstaður / Eyrarbakki købstad, Árn. 600, 603, 641, 642
Eyrarbakki, Stokkseyrarhreppur, Árn. 58, 79, 91, 92, 98, 111, 112, 132, 136, 155, 160, 246, 249, 255, 259, 631, 633, 634, 664, 665
Eyrarfjall, Kjós. 307, 311
Eystrihreppur / Eystrirep, Árn. 612 > Austarihreppur, Gnúpverjahreppur, Hreppar
Eyvindará, Strand. 83, 103

Fell, Bitruhreppur, Strand. 62
Fell, Sléttuhlíðarhreppur, Skag. 64, 508, 512
Flatey á Breiðafirði, Flateyjarhreppur, Barð. 83, 103
Fljót í Skagafirði, Skag. 64, 81, 100
Fljótahreppur / Fljótarep, Skag. 414, 515, 519
Fljótsdalshérað, hérað í / *landsdel i* N- og S-Múl. 85, 104
Fljótshlíð, Rang. 60, 130, 154, 586, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 607, 608, 609
Færeyjar 78, 79, 588 > *Færøerne*
Færøerne 97, 98, 589 > *Færeyjar*

Garðakirkja, Álftaneshreppur, Gull. 231, 240
Garðar, Akraneshreppur, Borg. 62
Garðar, Álftaneshreppur, Gull. 52, 54
Garðar, Staðarsveit, Snæf. 473, 475 > Miðgarðar
Garðhús, Bæjarhreppur, Árn. 621, 623
Gaulverjabæjarkirkja, Bæjarhreppur, Árn. 132, 156, 613, 616, 619, 622
Gaulverjabæjarkirkjusókn, Árn. 615, 618 > Bæjarsókn
Gaulverjabær, Bæjarhreppur, Árn. 50, 58
Geirakot, Bæjarhreppur, Árn. 620, 623
Geitland, Borg. 82, 102
Gerðar, Bæjarhreppur, Árn. 620, 622
Gilá í Vatnsdal, Áshreppur, Hún. 62, 393, 395, 396
Glæsibæjarhreppur / Glæsibæjarrep, Eyjafj. 522
Gnúpverjahreppur, Árn. 659, 661 > Austarihreppur, Eystrihreppur, Hreppar
Grindavík, Gull. 58, 251, 252, 253, 256, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 267, 270, 271, 273
Grindavíkurhreppur / Grindavíkurrep, Gull. 170
Grímsnes, Árn. 58, 612, 648, 653, 655
Grímsneshreppur / Grímsnesrep, Árn. 133, 157
Grímstunga í Vatnsdal, Áshreppur, Hún. 91, 111

Grímstungusókn, Hún. 394, 395
Grund, Akrahreppur, Skag. 56, 457, 463, 464, 470
Grýtubakkahreppur / Grýtubakkarep, Þing. 66, 551 > Grýtubakkaþingsókn
Grýtubakkaþingsókn / Grýtubakkatingsogn, Þing. 546, 553 > Grýtubakkahreppur
Grýtubakki, Grýtubakkahreppur, Þing. 66, 552
Grænland 72, 83, 122 > *Grønland*
Grønland 72, 102, 146 > *Grænland*
Gufunes, Mosfellshreppur, Kjós. 286, 294, 291, 300
Gufuneshospítal, Mosfellshreppur, Kjós. 288, 296
Gullbringusýsla 63, 129, 132, 133, 170, 245, 247, 274, 654, 683, vi > Kjalarnesþing > *Gullbringusyssel*
Gullbringusyssel (Guldbringesyssel) 153, 156, 157, 170, 180, 189, 193, 221, 246, 248, 249, 261, 274, 656, 683, vi > Kjalarnesþing > *Gullbringusýsla*
Gunnsteinsstaðir í Langadal, Bólstaðarhlíðarhreppur, Hún. 62, 399, 401

Hafnabúð, verbúð við Hafnir á Skaga / *fiskebod ved Hafnir på Skagi*, Hún. 406, 408, 409
Hafnahreppur / Hafnarep, Gull. 62, 170, 246, 248, 251, 302
Hafnarfjörður, Gull. 89, 109, 121, 144, 182, 188–189, 227, 228, 229, 230, 231, 236, 237, 238, 239, 240, 245
Hafnarfjarðardistrict, Gull. 236, 245
Hafnir á Skaga, Vindhælishreppur, Hún. 62, 402, 405, 407, 410
Hamar, Bæjarhreppur, Árn. 614, 616
Haugur, Bæjarhreppur, Árn. 620, 623
Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 58, 632, 634 > Stóra-Háeyri á Eyrarbakka
Háls, Hálshreppur, Þing. 66, 555
Hálshreppur / Hálsrep, Þing. 546, 554 > Hálsþingsókn
Hálsþingsókn / Hálstingsogn, Þing. 556 > Hálshreppur
Hegraneshreppur / Hegranesrep, Skag. 414, 484, 486 > Rípurhreppur
Hegranessýsla 336, 439, 481, 506 > Skagafjarðarsýsla > *Hegranessyssel*
Hegranessyssel 444, 483, 509 > Skagafjarðarsyssel > *Hegranessýsla*
Hekla, fjall í / *fjeld i* Rang. 452, 455, 641, 643
Heklusandur 659, 660
Helgastaðahreppur / Helgastaðarep, Þing. 546 > Reykjadalshreppur
Helgastaðir, Reykjadalshreppur, Þing. 64, 563
Hellur, Bæjarhreppur, Árn. 620, 623
Heynes, Akraneshreppur, Borg. 56, 322, 323
Hítardalur, Hraunhreppur, Mýr. 54
Hjálmholt, Hraungerðishreppur, Árn. 669, 671
Hleiðargarður, Saurbæjarhreppur, Eyjafj. 64, 537, 539
Hlíðarendi, Fljótshlíð, Rang. 605, 606
Hlíðarhús, Seltjarnarneshreppur, Gull. 54, 186, 193
Hnappadalssýsla 70, 128, 135 > *Hnappadalssyssel*
Hnappadalssyssel 70, 151, 159 > *Hnappadalssýsla*
Hof á Skagaströnd, Vindhælishreppur, Hún. 402, 404
Hofsós, Höfðastrandarhreppur, Skag. 134, 138, 157, 162, 441, 446, 447, 452, 454, 486, 488, 491, 492, 495, 496, 507, 511, 514, 518
Hofsóskaupstaður / Hofsós købstad, Skag. 415, 417, 514, 518
Holt, Eyjafjallasveit, Rang. 60
Holtamannahreppur / Holtamannarep, Rang. 586

Hólahreppur / Hólarep, Skag. 133, 157, 414
Hólakirkja, Hólahreppur, Skag. 336, 353, 477, 479, 500, 503
Hólar í Hjaltadal, Hólahreppur, Skag. 50, 58, 64, 68, 90, 91, 110, 111, 130, 153, 286, 294, 402, 403, 440, 445, 477, 478, 480, 482, 498, 502
Hólastifti 402, 403
Hólastóll / Hólar bispestol, Skag. 402, 404, 490, 494, 528, 532
Hólmar, Reyðarfjarðarhreppur, S-Múl. 60
Hólmshöfn, Seltjarnarneshreppur, Gull. 212, 219, 235, 244, 290, 295, 299
Hólmskaupstaður / Hólmur købstad, Gull. 184, 185, 186, 191, 192
Hólmur, Seltjarnarneshreppur, Reykjavík, Gull. 182, 188, 189, 212, 219, 287, 306, 310
Hóp, Grindavíkurhreppur, Gull. 271, 273
Hrafnagilshreppur / Hrafnagilsrep, Eyjafj. 522
Hrafnkelsdalur, N-Múl. 82, 102
Hraun, Ölfushreppur, Árn. 92, 112
Hraungerðishreppur / Hraungerðisrep, Árn. 60, 612, 641, 643
Hraunhafnarós við Búðir, Staðarsveit, Snæf. 83, 103
Hreppar [Ytri- og Eystrihreppar], Árn. 56
Hrunamannahreppur, Árn. 659, 661 > Ytrihreppur, Hreppar
Hrútafjörður, Hún. 52, 56
Húnavatnsprófastsdæmi / Húnavatn provsti 135, 159
Húnavatnssýsla 66, 91, 125, 130, 133, 326, 362, 367, 368, 384, 388, 389, 390, 391, 394, 397, 399, 403, 405, 407, 410, 412, 683, 686, viii, xii, xiv > *Húnavatnssyssel*
Húnavatnssyssel 66, 111, 149, 154, 156, 157, 326, 361, 372, 377, 378, 386, 391, 393, 395, 397, 401, 404, 407, 410, 412, 683, 689, viii, xii, xiv > *Húnavatnssýsla*
Húsavík, Húsavíkurhreppur, Þing. 64, 210, 216, 573
Húsavíkurhreppur / Húsavíkurrep, Þing. 64 > Húsavíkurþingsókn
Húsavíkurkirkjusókn, Þing. 572, 573
Húsavíkurþingsókn / Húsavíkurtingsogn, Þing. 546, 572, 574 > Húsavíkurhreppur
Hvalfjarðareyri í Hvalfirði, Kjósarhreppur, Kjós. 83, 103
Hvammshreppur / Hvammsrep, Eyjafj. 522, 529, 532, 533
Hvanneyrarkirkja, Andakílssveit, Borg. 320
Hvítárós í Borgarfirði 83, 103
Hvolhreppur / Hvolrep, Rang. 586
Höfðastrandarhreppur / Höfðastrandarrep, Skag. 130, 154, 414, 498, 501, 502, 505
Höfðaströnd, Skag. 64, 335, 352, 491, 496
Höfn, Leirár- og Melahreppur, Borg. 62
Hörgárdalur, Eyjafj. 91, 110, 522

Ingjaldshóll, Neshreppur, Snæf. 70

Ísafjörður, Ísafjarðardjúp 68, 92, 93, 112, 113, 137, 143, 160

Járngerðarstaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 266, 267, 269, 270
Jökulsá á Sólheimasandi, jökulá / *elv*, Rang. og V-skaft. 138, 161

Kaldaðarneshospítal, Sandvíkurhreppur, Árn. 289, 297
Kalmanstunga, Hvítársíðuhreppur, Mýr. 90, 91, 110, 111, 136, 160
Kaupmannahöfn (Kaupinhöfn, Kaupenhafn) 50, 68, 74, 78, 79, 88, 89, 93, 94, 95, 117, 121, 166, 210, 211, 229, 370, vi > *København*
Keflavík, Rosmhvalaneshreppur, Gull. 182, 189

Keldunes, Kelduneshreppur, Þing. 64, 577
Kelduneshreppur / Keldunesrep, Þing. 576 > Keldunesþingsókn
Keldunesþingsókn / Keldunestingsogn, Þing. 546, 577 > Kelduneshreppur
Keta á Skaga, Skefilsstaðahreppur, Skag. 64, 417, 419
Ketilsstaðir, Vallnahreppur, S-Múl. 60
Kirkjuból, Langadalsströnd, Ísafj. 50, 54, 68, 91, 93, 111, 113
Kirkjubær, Tungu- og Fellnahreppur, N-Múl. 60
Kjalarnes, Kjós. 62, 131, 155, 245, 246, 303, 304, 307, 311
Kjalarneshreppur / Kjalarnesrep, Kjós. 284
Kjalarnessýsla 305 > Kjósarsýsla > *Kjalarnessyssel*
Kjalarnessyssel 309 > Kjósarsyssel > *Kjalarnessýsla*
Kjalarnesþing / Kjalarnesting 183, 189 > Gullbringusýsla, Kjósarsýsla
Kjósarhreppur / Kjósarrep, Kjós. 58, 284 > Kjósarsveit
Kjósarsveit, Kjós. 306, 310 > Kjósarhreppur
Kjósarsýsla 63, 129, 245, 284 > Kjalarnessýsla > *Kjósarsyssel*
Kjósarsyssel 63, 153, 246, 284, 285, 304 > Kjalarnessyssel > *Kjósarsýsla*
Kjölur, Kjalvegur 85, 104
Kotferja, Sandvíkurhreppur, Árn. 92, 112
Kotsá [Kornsá] í Vatnsdal, Áshreppur, Hún. 328, 344
Kross, Akraneshreppur, Borg. 56, 321
Kross, Austur-Landeyjar, Rang. 60, 593, 597
Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 60, 91, 92, 111, 112, 136, 160, 265, 268, 270, 271, 272, 273, vi
Krýsuvíkurbjarg, Gull. 271, 273
Krýsuvíkurhjáleigur, Grindavíkurhreppur, Gull. 270, 272
Krýsuvíkurhverfi, Grindavíkurhreppur, Gull. 272, 274
Krýsuvíkurkirkja, Grindavíkurhreppur, Gull. 271, 273
Krýsuvíkurland, Gull. 271
Kumbaravogur, Helgafellssveit, Snæf. 83, 103
København (Kjöbenhavn) 50, 68, 74, 98, 99, 107, 109, 113, 115, 140, 144, 145, 168, 216, 218, 237, 380, vi > *Kaupmannahöfn*

Lambastaðir, Seltjarnarneshreppur, Gull. 52, 68
Landeyjar, Rang. 60, 130, 154 > Austur-Landeyjar, Vestur-Landeyjar
Landmannahreppur / Landmannarep, Rang. 586
Langanes, Þing. 85, 105, 582, 583
Langavatnsdalur, Mýr. 82, 102
Langidalur, Hún. 62, 399, 401
Laxárnes, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Laxárvogur, Kjósarhreppur, Kjós. 306, 310
Leirá, Leirársveit, Borg. 52, 91, 92, 111, 112, 331, 347
Leirár- og Melasveit, Borg. 314
Litli-Nýibær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 271, 272
Ljárskógar, Laxárdalshreppur, Dal. 91, 93, 111, 113
Ljósavatn, Ljósavatnshreppur, Þing. 66, 558
Ljósavatnshreppur / Ljósavatnsrep, Þing. 546 > Ljósavatnsþingsókn
Ljósavatnsþingsókn / Ljósavatnstingsogn, Þing. 558 > Ljósavatnshreppur
Lýtingsstaðahreppur / Lýtingsstaðarep, Skag. 64, 414, xv

Marteinstunga, Holtamannahreppur, Rang. 60
Meðalfell, Kjósarhreppur, Kjós. 307
Meðalfellskirkja, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Miðdalur, Grímsneshreppur, Árn. 56

Miðfjarðarhreppur / Miðfjarðarrep, Hún. 326
Miðfjarðarós, Hún. 332, 349
Miðfjörður, Hún. 52, 135, 159, 327, 328, 361, 344
Miðgarðar, Staðarsveit, Snæf. 473, 475 > Garðar, Staðarsveit, Snæf.
Miklaholt, Miklaholtshreppur, Hnapp. 52
Mosfellshreppur / Mosfellsrep, Kjós. 284 > Mosfellssveit
Mosfellssveit, Kjós. 56, 285, 286, 290, 292, 293, 294, 299, 301, vii > Mosfellshreppur
Móeiðarhvoll, Hvolhreppur, Rang. 50, 72
Munkaþverá, Öngulsstaðahreppur, Eyjafj. 50, 52, 58, 64, 68
Múlasýslur 128, 134, 135 > Suður-Múlasýsla > *Múlasyssler*
Múlasyssler 152, 158, 159 > Suður-Múlasyssel > *Múlasýslur*
Myrká í Hörgárdal, Skriðuhreppur, Eyjaf. 91, 110
Mýlastaðaþingsókn / Mýlastaðatingsogn, Þing. 567 > Helgastaðahreppur, Reykjadalshreppur, Reykjadalsþingsókn
Mýlastaðir [Mýlaugsstaðir], Reykjadalshreppur, Þing. 64, 567
Mýrasýsla 93, 124 > *Mýrasyssel*
Mýrasyssel 113, 148 > *Mýrasýsla*
Mývatnssveit, Þing. 66 > Skútustaðahreppur
Mælifell, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 64, 90, 91, 110, 111, 452, 455
Mælifellskirkja, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 450, 453
Möðrudalur, Jökuldalshlíðarhreppur, N-Múl. 82, 102
Möðrufellshospítal, Hrafnagilshreppur, Eyjafj. 578
Möðruvellir, Kjósarhreppur, Kjós. 93, 112

Neðriháls, Kjósarhreppur, Kjós. 58, 307, 311
Nes, Seltjarnarneshreppur, Gull. 54, 56, 62, 175, 178
Neshverfi, Seltjarnarneshreppur, Gull. 175, 177
Norður- og austuramt 84, 85, 104
Norðurárdalur, Mýr. 91, 93, 111, 113
Norðurhjáleiga í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 271, 272
Norðursýsla 336, 558, 562, 563, 567, 572 > Þingeyjarsýsla > *Norðursyssel*
Norðursyssel 353, 410, 547, 551, 554, 557, 559, 565, 569, 571, 575, 578, 580, 582 > Þingeyjarsyssel > *Norðursýsla*
Noregur 83, 93, 231, 421, 587 > *Norge*
Norge 103, 113, 240, 429, 589 > *Noregur*
Núpur [Stóri-Núpur], Eystrihreppur, Árn. 54
Nýibær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 265, 268

Ólafsfjarðarhreppur / Ólafsfjarðarrep, Eyjafj. 522
Ólafsfjörður, Eyjaf. 90, 91, 110, 111, 136, 160

Patreksfjörður, Barð. 62, 83, 103
Presthólahreppur / Presthólarep, Þing. 546, 578 > Presthólaþing
Presthólaþing / Presthólatingsogn Þing. 66, 579 > Presthólahreppur

Rangárvallasýsla 128, 130, 134, 586, xiii > Rangárþing > *Rangárvallasyssel*
Rangárvallasyssel 152, 154, 158, 586, 587, 590, 597, xiii > *Rangárvallasýsla*
Rangárvellir, Rang. 586
Rangárþing / Rangárting 60, 591, 594, 595 > Rangárvallasýsla
Rauðaskriða, Reykjadalshreppur, Þing. 58
Raufarhöfn á Sléttu, Presthólahreppur, Þing. 83, 103, 578, 579
Reykholtsþingsókn / Reykholtstingsogn, Borg. 314

Reykhólar, Reykhólahreppur, Barð. 66, 91, 92, 93, 111, 112, 120, 123, 143, 147
Reykir, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 64, 452, 455
Reykjadalshreppur / Reykjadalsrep, Þing. 64, 546, 563 > Helgastaðahreppur
Reykjadalsþingsókn, Mýlastaðaþingsókn
Reykjadalsþingsókn / Reykjadalstingsogn, Þing. 564 > Reykjadalshreppur, Mýlastaðaþingsókn
Reykjarfjörður á Ströndum, [Grunnavíkursveit, N-Ísafj.] 82, 102
Reykjakirkja, Lýtingsstaðahreppur, Skag. 450, 453
Reykjanes, Gull. 248, 251
Reykjanes við Ísafjarðardjúp, Ísafj. 68, 91, 92, 93, 111, 112, 113, 120, 123, 137, 143, 147, 160
Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 52, 56, 78, 97, 89, 92, 93, 94, 109, 112, 113, 114, 133, 157, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 179, 212, 214, 218, 220, 221, 287, 289, 291, 295, 298, 299, 331, 347, 523, 658
Reynir, Dyrhólahreppur, V-Skaft. 66
Reynistaðarhreppur / Reynistaðarrep, Skag. 64, 414, 437, 439
Réttarholt, Akrahreppur, Skag. 56, 477, 479
Rif, Neshreppur, Snæf. 406, 408, 409
Rípurhreppur / Rípurrep, Skag. 414 > Hegraneshreppur
Rosmhvalaneshreppur / Rosmhvalanesrep, Gull. 170
Rófa í Miðfirði [Uppsalir], Miðfjarðarhreppur, Hún. 328, 344

Sandvíkurhreppur / Sandvíkurrep, Árn. 58, 81, 100, 612, 637, 639, ix
Sauðafell, Miðdalahreppur, Dal. 473, 475
Sauðanesþingsókn / Sauðanestingsogn, Þing. 64, 546, 582, 583
Sauðá, Sauðárhreppur, Skag. 56, 420, 426, 427, 434
Sauðárhreppur / Sauðárrep, Skag. 56, 414, 420, 427, 456
Sauðlauksdalur, Rauðasandshreppur, Barð. 62, 331, 347
Saurbæjarhreppur, Skag. villa fyrir / *fejl for* Sauðárhreppur, Skag. 427
Saurbæjarhreppur / Saurbæjarrep, Eyjafj. 64, 522, 537, 539, 540, 542
Saurbær, Hvalfjarðarströnd, Borg. 62, 93, 112
Saurbær, Kjalarneshreppur, Kjós. 307, 311
Seljatunga, Bæjarhreppur, Árn. 614, 617
Seltjarnarnes, Gull. 52, 54, 56, 62, 68, 120, 128, 132, 143, 151–152, 156, 177, 180, 201, 208, 224, 227, iv, v
Seltjarnarneshreppur / Seltjarnarnesrep, Gull. 170
Selvogur, Árn. 133, 157, 253, 257, 258, 612, 637, 639
Setberg, Álftaneshreppur, Gull. 62
Seyluhreppur / Seylurep, Skag. 56, 414, 439, 444
Siglufjörður, Eyjaf. 90, 91, 110, 111, 136, 160
Sigluneshreppur / Siglunesrep, Eyjafj. 522
Sigluvík, Vestur-Landeyjar, Rang. 60
Sigluvík á Svalbarðsströnd, Svalbarðsþingsókn, Þing. 66, 549
Sigluvíkurtingsogn [Svalbarðstingsogn], Þing. 549 > Svalbarðsþingsókn
Silfrastaðir, Akrahreppur, Skag. 91, 110
Skaftafellssýslur 128, 134 > *Skaftafellssyssler*
Skaftafellssyssler 152, 158 > *Skaftafellssýslur*
Skagafjarðarsýsla 128, 336, 414, 417, 420, 426, 439, 481, 484, 506, 515, xv > Hegranessýsla > *Skagafjarðarsyssel*
Skagafjarðarsyssel 151, 353, 414, 419, 427, 434, 439, 444, 456, 476, 480,

483, 486, 489, 509, 519, i, xv > Hegranessyssel > *Skagafjarðarsýsla*
Skagafjörður 56, 81, 90, 91, 100, 110, 129, 130, 133, 135, 136, 138, 153, 157, 159, 160, 162, 457, 463, 464, 470, i, iii
Skálholt, Biskupstungur, Árn. 50, 56, 60, 68, 91, 93, 111, 113, 254, 259, 286, 294, 626, 628, 644, 646, 649, 651, 661, 667, 669, 670, 671
Skálholtskot í Reykjavík, Seltjarnarneshreppur, Gull. 176, 179
Skálholtsstifti 134, 135, 158, 159
Skálholtsstóll / Skálholt bispestol, Árn. 626, 629, 636, 637, 638, 639, 649, 651, 659, 661
Skefilsstaðahreppur / Skefilsstaðarep, Skag. 64, 414
Skeið, Árn. 58, 650, 652, 653 > Skeiðahreppur, Skeiðasveit
Skeiðahreppur / Skeiðarep, Árn. 648, 650 > Skeið, Skeiðasveit
Skeiðasveit, Árn. 612 > Skeið, Skeiðahreppur
Skelklettur við Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn. 668, 671
Skilmannahreppur / Skilmannarep, Borg. 314
Skinnastaðahreppur / Skinnastaðarep, Þing. 134, 157, 546
Skorradalshreppur / Skorradalsrep, Borg. 314
Skriðuhreppur / Skriðurep, Eyjafj. 56, 522, 523, 525, 528, 529, 530, 532, 533, x, xi
Skriðuklaustur, Fljótsdalshreppur, N-Múl. 58
Skútustaðahreppur / Skútustaðarep, Þing. 546 > Mývatnssveit, Skútustaðaþingsókn
Skútustaðaþingsókn / Skútustaðatingsogn, Þing. 570 > Skútustaðahreppur
Skútustaðir, Skútustaðahreppur, Þing. 66, 570
Slesvig-Holsten 109 > *Slésvík-Holtsetaland*
Slésvík-Holtsetaland > *Slesvig-Holsten* 89
Slétta, Þing. 578
Sléttuhlíð, Skag. 64, 508, 512
Sléttuhlíðarhreppur / Sléttuhlíðarrep, Skag. 414, 505, 509
Snóksnes [Skógsnes], Bæjarhreppur, Árn. 614, 617
Snæfellsnes (undir Jökli / *omkring Jökelen, under Jøkelen*) 82, 102, 189, 370, 379, 406, 408
Snæfellsnessýsla 70, 121, 135, 340, 473, 684 > Stapasýsla > *Snæfellsnessyssel*
Snæfellsnessyssel 70, 144, 159, 358, 474, 687 > *Snæfellsnessýsla*
Spákonufell, Vindhælishreppur, Hún. 62, 402, 403–404, 404, 405
Sprengisandsleið / Sprengisandsvej 59, 85, 105
Staðarhreppur / Staðarrep, Hún. 326
Staðarstaður, Staðarsveit, Snæf. 70
Staður við Hrútafjörð, Staðarhreppur, Hún. 52, 56
Stafnes, Rosmhvalaneshreppur, Gull. 265, 268
Stapasýsla 340 > Snæfellsnessýsla
Stokkseyrarhreppur / Stokkseyrarrep, Árn. 60, 612, 627, 629
Stóraborg, Grímsneshreppur, Árn. 58, 655, 657
Stóra-Háeyri á Eyrarbakka, Stokkseyrarhreppur, Árn. 58, 132, 155, 631, 633 > Háeyri á Eyrarbakka
Stóri-Nýibær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 60, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 274
Stórisandur 90, 110
Strandarhreppur / Strandarrep, Borg. 314
Strandasýsla 83, 124 > *Strandasyssel*
Strandasyssel 103, 148 > *Strandasýsla*
Strandir, Strand. 82, 102
Straumfjörður á Mýrum, Mýr. 83, 103
Suðurhjáleiga í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 271, 272

Suður-Múlasýsla 60, 85 > Múlasýslur > *Suður-Múlasyssel*
Suður-Múlasyssel 60, 105 > Múlasyssler > *Suður-Múlasýsla*
Suðurnes, Gull. 182, 188–189
Svalbarðshreppur / Svalbarðsrep, Þing. 66, 546 > Álandstingsogn
Svalbarðsströnd / Svalbarðsstrand, Þing. 66 > Svalbarðsþingsókn
Svalbarðsþingsókn, Þing. 546 > Siglufvíkurtingsogn, Svalbarðsströnd
Svarfaðardalshreppur / Svarfaðardalsrep, Eyjafj. 522
Svarfaðardalur, Eyjafj. 138, 162
Sveinsstaðahreppur / Sveinsstaðarep, Hún. 326
Sverige 429 > *Svíþjóð*
Svínavatnshreppur / Svínavatnsrep, Hún. 326
Svíþjóð 421 > *Sverige*
Syðri-Reykjadalur [Lundarreykjardalur], Borg. 314
Syðri-Völlur, Bæjarhreppur, Árn. 613, 614, 616, 617

Tálknafjörður, Barð. 83, 103
Teigur, Fljótshlíð, Rang. 607, 609
Tjarnir, Eyjafjallasveit, Rang. 52, 588, 589
Tjörnes, Þing. 572, 575
Torfalækjarhreppur / Torfalækjarrep, Hún. 326
Torfastaðir, Biskupstungur, Árn. 60
Torfustaðir, Miðfjarðarhreppur, Hún. 52, 361
Tunga, Andakílssveit, Borg. 131, 155, 320

Undirfell, Áshreppur, Hún. 62
Uppsala i Sverige 147 > *Uppsalir í Svíþjóð*
Uppsalir í Svíþjóð 123 > *Uppsala i Sverige*
Uxahryggir, Borg. 93, 113

Vaðlasýsla 523, 528, 529 > Eyjafjarðarsýsla > *Vaðlasyssel*
Vaðlasyssel 523, 525, 527, 531, 532, 535 > Eyjafjarðarsyssel > *Vaðlasýsla*
Vatn, Seltjarnarneshreppur, Gull. 52, 54 > Elliðavatn
Vatnahjalli, Eyjafj. 85, 104
Vatnsdalur, Hún. 62, 130, 154, 328, 344, 384, 386, 390, 393
Vatnsleysustrandarhreppur / Vatnsleysustrandarrep, Gull. 170
Vatnsneshreppur / Vatnsnesrep, Hún. 326
Vestfirðir / Vestfjordene 92, 112, 134, 158
Vestmannaeyjar 128, 151, 600, 603
Vesturbær í Krýsuvík, Grindavíkurhreppur, Gull. 265, 267
Vestur-Landeyjar, Rang. 586, 594, 598 > Landeyjar
Vestur-Skaftafellssýsla 66 > Skaftafellssýslur > *Vestur-Skaftafellssyssel*
Vestur-Skaftafellssyssel 66 > Skaftafellssyssler > *Vestur-Skaftafellssýsla*
Viðey á Kollafirði, Seltjarnarneshreppur, Gull. 54, 331, 347
Viðvíkurhreppur / Viðvíkurrep, Skag. 133, 157, 414 > Viðvíkursveit
Viðvíkursveit, Skag. 56, 493, 497 > Viðvíkurhreppur
Villingaholtshreppur / Villingaholtsrep, Árn. 62, 612, 644, 645, 646, 647
Vindhæli, Vindhælishreppur, Hún. 130, 154
Vindhælishreppur / Vindhælisrep, Hún. 326
Víðidalstunga, Þorkelshólshreppur, Hún. 72
Víðimýri, Seyluhreppur, Skag. 56, 444, 450
Vík í Mýrdal, Dyrhólahreppur, V-Skaft. 66
Vonarskarð 85, 104
Vopnafjörður, N-Múl. 582, 583
Vöðlakot, Bæjarhreppur, Árn. 621, 623

Ysti-Mór, Fljótahreppur, Skag. 64, 515, 519

Ytrihreppur, Árn. 612, 659, 661 > Hrunamannahreppur, Hreppar
Þingeyjarsýsla 125, 131, 134, 135, 136, 149, 336, 410, 546, 547, 558, 562, 567, 572, 579 > Norðursýsla > *Þingeyjarsyssel*
Þingeyjarsyssel 149, 154, 157, 159, 160, 353, 410, 412, 546, 547, 549, 553, 556, 558, 564, 565, 567, 570, 574, 575, 577, 579, 581, 583 > Norðursyssel > *Þingeyjarsýsla*
Þingeyraklaustur, Hún. 52, 58, 388, 391, 402, 404, 405, 407
Þingeyrar, Sveinsstaðahreppur, Hún. 91, 92, 111, 136, 159, 160, 328, 331, 344, 347, 405, 407
Þingvallahreppur / Þingvallarep, Árn. 612 > Þingvallasveit
Þingvallasveit, Árn. 133, 157 > Þingvallahreppur
Þingvellir, Árn. 90, 91, 93, 110, 111, 113
Þorkelshólshreppur / Þorkelshólsrep, Hún. 326
Þorlákshöfn, Ölfushreppur, Árn. 58, 253, 257, 258, 637, 639, 664, 666, 667, 669, 670, 671, 672
Þórkötlustaðir, Grindavíkurhreppur, Gull. 271, 273
Þórshöfn á Langanesi, Sauðanesþingsókn, Þing. 582, 583
Þórsmerkurafréttur, Rang. 600, 603
Þúfa, Kjósarhreppur, Kjós. 307, 311
Þverá, Fljótshlíð, Rang. 604, 605
Þverárhreppur / Þverárrep, Hún. 326
Þýskuhús, Seltjarnarneshreppur, Gull. 52, 175, 177, 180

Ölfusá, Ölfusárós, Árn. 92, 112
Ölfushreppur / Ölfusrep, Árn. 58, 612 > Ölves
Ölves, Ölvessveit, Árn. 612, 663, 665 > Ölfushreppur
Öngulsstaðahreppur / Öngulsstaðarep, Eyjafj. 522
Østfjordene 103 > *Austfirðir*
Öxará, Þingvallahreppur, Árn. 50, 85, 104, 436
Öxarárþing 338, 355, 356
Öxnadalur, Eyjafj. 56, 91, 110, 530, 534

Útgefendur og greinahöfundar
Udgivere og forfattere til artikler

Á ÍSLANDI · I ISLAND

Hrefna Róbertsdóttir, f. 1961. Doktorspróf í sagnfræði frá Lundarháskóla í Svíþjóð. Sviðsstjóri vörslusviðs við Þjóðskjalasafn Íslands. Hefur lagt stund á rannsóknir á 18. aldar sögu, skrifað um ullarvinnslu á 18. öld, hagræna hugsun, jarðamál og byggðamenningu á árnýöld. / *Doktorgrad i historie fra Lunds Universitet i Sverige. Arkivchef i bevaringsafdelingen ved Islands Nationalarkiv. Har forsket i det 18. århundredes historie og bl.a. skrevet om uldmanufaktur, økonomisk tænkning, ejendomsforhold og bebyggelseskultur i tidlig moderne tid.*

Jóhanna Þ. Guðmundsdóttir, f. 1968. MA-próf í sagnfræði frá Háskóla Íslands. Skjalavörður við Þjóðskjalasafn Íslands. Hefur fengist við rannsóknir á sauðaþjófnaði á 18. öld, jarðarannsóknir, viðreisn garðyrkju á 18. öld auk brennisteinsvinnslu á miðöldum til loka 18. aldar. / *MA i historie fra Islands Universitet. Arkivar ved Islands Nationalarkiv. Har forsket i tyveri af får i det 18. århundrede, ejendomsforhold, etablering af grønsagsdyrkning i det 18. århundrede samt svovludvinding fra middelalderen til slutningen af det 18. århundrede.*

Jóhannes B. Sigtryggsson, f. 1973. Doktorspróf í íslenskri málfræði frá Háskóla Íslands. Málfræðingur á Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. Doktorsritgerð hans fjallar um málið á 18. aldar riti, Ævisögu Jóns Steingrímssonar. / *Doktorgrad i islandsk lingvistik fra Islands Universitet. Sprogforsker ved Det Arnamagnæanske Institut for islandske studier i Reykjavík. Hans doktorafhandling handler om sproget i Jón Steingrímssons selvbiografi, et værk fra det 18. århundrede.*

Í DANMÖRKU · I DANMARK

Christina Folke Ax, f. 1969. Doktorspróf í þjóðháttafræði og sagnfræði frá Kaupmannahafnarháskóla í Danmörku. Safnvörður við Landbúnaðar- og sjávarútvegssögusafn Þjóðminjasafns Danmerkur. Hún hefur m.a. rannsakað 18. aldar sögu og skrifað um menningarsögu almennings bæði á Íslandi og í Danmörku. / *Ph.d. i etnologi og historie fra Københavns Universitet. Museumsinspektør ved Danmarks Nationalmuseums afdeling for Landbokultur og Søfart. Har bl.a. forsket i det 18. århundredes historie og skrevet om almuekultur i både Island og Danmark.*

Leon Jespersen, f. 1953. Lic.phil.-próf í sagnfræði frá Háskólanum í Óðinsvéum (nú Syddansk Universitet) í Danmörku. Skjalavörður og fræðimaður við Ríkisskjalasafnið í Danmörku. Rannsóknarsvið hans er dönsk og norræn saga á árnýöld, og hefur hann m.a. skrifað um stjórnmál og skattamál í Danmörku. / *Lic.phil. i historie fra Odense Universitet (nu Syddansk Universitet) i Danmark. Arkivar og seniorforsker ved Rigsarkivet i København. Har primært forsket i dansk og nordisk historie i tidlig moderne tid og bl.a. skrevet om politiske og beskatningsmæssige forhold i Danmark.*